

Osorio

UM

IV

Jerónimo Osorio

OPERUM

3

III , IV

HIERONYMI
OSORII
LVSITANI
EPISCOPI ALGARBIENSIS
Operum

Tomus Quartus.

AD
PHILIPPVM I. PORTVGALIAE
REGEM INVICTISSIMVM.

ROMÆ,
Ex Bibliotheca Georgij Ferrarij, M.D.XCII.
SVPERIORVM PERMISSV.

HIERONYMI
OSORII
LUSITANI
EPISCOPI ALGARBIENSIS
Opera

Tomus Quartus.

PHILIPPVM I. PORTVGALLIE
REGEM IN VICTISSIMVM.

ROMÆ
Ex Bibliotheca Georgii Ferrarii. M.D.XCII.
SUPERIORVM PERMISSV.

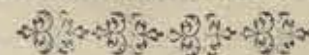
ILLVSTRISS. ET SAPIENTISS. VIRO

PETRO DECIO

S. R. E. CARDINALI

Hieronymus Osorius Nepos Lusitanus
Canonicus Eborensis

S. P. D.

Praclare quidem Salomon, Principium, inquit, sapientia est, sapientiam possidere. ille enim animi sensus, quo sapientiam omnibus rebus praeferimus, et in illius studio facta progressionem, quasi quidam sunt gradus, quibus ad sapientiam nitimur. ut, quidquid in scientiarum disciplina eximium sumus assecuti, sapientiae sit adipiscenda principium. in nullo enim sapientia gradu debet animus insistere. nam hoc esset hominis desidia pleni, quem aut desperatio occuparit, aut ignoratio in tantum errorem induxerit, ut, cum sapientiam non gustauerit, sapientissimum se esse putet. Est igitur nobis in vita perpetuo philosophandum, maxime vero in senectute, qua, cum vita cursum laudabiliter confecerit, animum a sensuum consuetudine ad rerum Diuinarum contemplationem auocat. animus enim, propediem in locum suum immigraturus, in luce clariore versatur: multa percipit, quae ab illius intelligentia longe aberant: ad eorum hominum, qui hinc singulari cum laude disceperunt, cupiditatem exar-

exardefcit. Sapiencia vero lux Diuina in Prophetarum scriptis mirabiliter lucet. illi enim Sapiencia magistrum Deum habuerunt, a quo maximis fuerunt sapientia muneribus cumulati. Eorum sententias nobis inquiringibus, primum oblatus sapientie splendor ingenij aciem perstringit; Deinde mentem, dum eam a consuetudine oculorum abducimus, luce Diuina complet, ut, tenebris quas sensus offendunt, expulsi, sapientia decus possimus clarius intueri. Cum ergo simus non ad otium, & desidiam facti, sed ad grauissimum, & omnium maximum sapientia studium; illud si aliquando deponamus, non mediocriter in nos crimen admittimus. est enim omnis animi adhibenda contentio, ut illud in dies crescat, & augeatur; sapientia vero laude cum valde vehementer excellas, semper homini sapienti esse aliquid addiscendum explorate cognosces. Quare non immerito animum induxi, Tibi Oforij Commentarios in Oseam, & Zachariam fore gratissimos, quos post Isaia Paraphrasim, in hunc librum coniecimus, & Tibi, Vir sapientissime dicamus. Horum enim consuetudine nihil poterit Tibi esse iucundius, in quorum mentibus spiritus Diuinus insidebat; & debitum sapientie officium, in hoc, quod nunquam intermittis, studio, solues. Vale, & meum erga Te animum, qua soles benignitate amplectere. Roma. Idib. Septembris. Anno M. D. XCII.

HIERONYMI OSORII LVSITANI PARAPHRASIS IN ISAIAM

Ad Henricum, Regis Emmanuelis Filium,
S.R.E. Tit. SS. Quattuor Coronatorum
Cardinalem,

LIBER PRIMVS.

PROOEMIUM.

QUANTIS obscuritatibus inuoluta sint prophetarum monumenta, quibus Christi mysteria continentur, est explicatu difficillimum: quod quidem minime mirandum est. Sunt enim prius multa cognitione comprehendenda, sine quibus haud facile quisquam poterit ad illorum cognitionem peruenire. Ut enim a minimis ordiamur, est primum vis Hebraeae linguae perdiscenda: quae, cum plurimum a Graeca, atque Latina dissideat, peculiarem quandam loquendi consuetudinem, nostris incognitam, seruat; eamque speciem, atque figuram dicendi, quam nemo, nisi eam usu, & exercitatione contriuerit, facile consequetur. Sunt praeterea omnes gentis antiqui mores cognoscendi; leges, atque iudicia mente complectenda; religionis sanctitas, qua olim Iudaei tenebantur,

assidue retractanda; & ad quem finem omnia legis instituta referantur, saepe numero cogitandum. Adde nunc historiae cognitionem, & totius antiquitatis memoriam, quae non solum ex sanctis litteris, verum etiam ex Graecis scriptoribus est diligentissime repetenda. Nec interim differendi facultas negligenda est; ut implicita, definiendo, explicare valeamus; & ambigua distinguere, & argumentum ratione concludere; & vera denique a falsis internoscere; ne videlicet veritatis locum vanitas fucata inani quadam specie veritatis obtineat. Accedat deinde opus est, ars illa latius, & uberior differendi; ut facilius intelligi possit, quantis luminibus illustrata sint scripta diuinorum hominum; atque plane percipi, illis, quorum animi diuinis opibus splendebant, opes etiam splendide orationis minime defuisse. Quod quidem non solum ad animi oblectationem, sed etiam ad rerum cognitionem est interdum valde necessarium. Huius enim artis ignorance Iudaei

sæpe numero turpissime labuntur; & dum orationis figuratæ, & expolitæ sensum percipere nequeunt, ut se expediant, immania quædam portenta constringunt. Sed hæc omnia, quæ retulimus, eiusmodi sunt, quæ possint humano studio, & industria comparari. Ad illud autem, quod est præcipue curandum, nullum humanum ingenium, quavis excellens exstiterit, omniumque bonarum artium disciplinis excultum, adspirare unquam potuit. Sunt enim refecanda libidines; coercenda cupiditatis immanitas; repellenda cuncta flagitia; totus denique animus a contagio corporis auocandus illi, qui Diuinas opes, in sanctis litteris abditas, atque reconditas, velit inspicere. Ut enim, qui multos annos tenebris inclusi iacuerunt, nullo modo possunt Solis aduersi splendorem sustinere; ita, qui terrenis opibus addicti sunt, atque densa flagitiorum caligine circumfusi, numquam Diuinæ disciplinæ lucem intueri poterunt; immo, quo acrius voluerint mentis aciem in tam insolita claritate defigere, eo miserabilius ad spectum mentis ipsius amittent. Est igitur necesse omnibus, qui cupiunt in sacrarum litterarum studio proficere, Diuinamque luce frui; ut e vitiorum tenebris emergant, & sese, quoad fieri poterit, e flagitiosa consuetudine corporis abducant; ut ita liberi, atque soluti valeant in celestem splendorem aciem mentis intendere, & arcana celestia contemplari. Quod quoniam humanis viribus fieri nequit, (artius enim vinculum est, quo est animus adstrictus corpori, quam ut ex eo nostris opibus laxari aliqua ex parte queamus) est in primis nobis Christi Opt. Max. numen pijs votis, & precibus implorandum; ut mentes nostras a corporis consuetudine diuellat; & ex omnium vitiolorum laqueis exsuras, suæ sapientiæ compotes tandem efficiat. Vtrumque igitur opus est ijs, qui studium suum ad sacras litteras adiungunt, ut & litteris eruditi sint, & Christi numen propitium habeant. Sic enim est apud Isaiam: *Et erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteris, dicat: Lege istum; & respondet, Non possum: signatus est enim. & dabitur liber nescienti litteras, diciturque ei: Lege, & respondet, Nescio litteras.* Ex quo quidem loco planissime liquet; nec sine litteris, nec sine pietatis studio, aditum patere

ad sanctarum litterarum intelligentiam. Quamuis tamē utrumque necessarium sit; magnum est inter utrumque discrimen. Ut enim aliquis, sine varia litterarum disciplina, singulari quodam Diuini spiritus afflatu, scripturæ Diuinæ intelligentiam consequatur; ut illi fuere, quemadmodum est apud Lucam, quibus dedit Christus mentem, ut intelligerent scripturas; id tamen accidere nulla ratione potest, ut, sine spiritu Christi, quisquam eas intelligat; quavis sit omnibus disciplinis in primis eruditus. Nisi enim is, qui librum obsignauit, eundem aperiat; nemo illum unquam explicare poterit, atque sapienter euoluere. Hæc cum ita sint, imperite certe faciunt quidam homines minime mali, qui sic in sanctarum litterarum explicatione Iudæorum sensibus addicti sunt, ut ab illorum sententia, & auctoritate, discrepare non audeant. In quo quidem libenter ab illis quaesierim, quid eos impulerit, ad tantum honorem genti, & Deo, & cunctis mortalibus iniussa, deferendum. Num litterarum elegantia, & reconditæ cuiusdam artis eruditio? At constat, Iudæos esse barbaros, & incultos, humanitatisque totius expertes. Num pietatis, atque religionis studium? At sunt eo scelere adstricti, quo nullum immanius, atque detestabilius excogitari potest. Quid igitur amentius, quam illorum disciplinis excoli velle; qui sunt agrestes, & barbari; & sapientiæ magistros ad discere, qui mentem gerunt in sandis sceleribus excæcatam? Ego ne gentem, omnium bonarum artium rudem, & summa quadam stultitia præditam, mihi magistratam præclarissimæ eruditionis adhibeam? illiusque ineptias, atque fabulas, cum incredibili insolentia consistas, approbem? & qui Christi sacris sanctissimis initiatus sum, hostes Christi perditissimos mihi audiendos existimem? Rectè, inquit, ubi de Christo nulla mentio fit. Quasi vero, non eodem furore, atque cecitate, qua Christi numen oppugnant, quam plurimis in locis abutantur; aut parum constet, id eos agere, atque moliri, ut ab eo loco, in quo mysterium aliquod sanctius verborum inuolueris, quasi velis, obtenditur, imperitos abducant; atque persuadeant, nullam ibi fieri Christi mentionem. Nec tamen nego illos comode interdum loqui. Tanta enim est vis veritatis, ut illius hostes ei sæpe testimonium inuiti dare com-

re compellantur. Sed, ut plurimum, si Iudæorum commentaria peruolutes, nihil aliud offendes, quam meras ineptias, quam fabulas commenticias, quam intoleranda flagitia; quam nefariam, & impiam sceleris immanissimam disciplinam; & tamen audent homines impudentissimi se venditare, scripturæque Diuinæ scientiam profiteri: quam dum a verissimo sensu derorquere conantur, multo planius eorum amentia ipsius scripturæ testimonio redarguta conuincitur. Quod cum in alijs auctoribus explicandis, tum vel maxime in commentarijs, quos in Isaiam edidere, perspicitur. In quo quidem, viro sanctissimo labem adpergunt, si labes Diuinæ virtuti adspersi potest, cum eum exponendum suscipiunt. Sed, quo modo tandem id assequuntur? Num possunt eloquentiam illius admirari, & ornamenta, quibus Diuini hominis oratio illuminata est, ratione perspicere, qui sunt infantissimi? Num sacrosancta Christi mysteria, virtutumque omnium maximarum præcepta mente complecti, qui sunt in Deum scelestissimi? Sed, quorsum ista? inquit. Primum quidem; ut eos admoneam, qui se sanctarum litterarum studio consecrant, ne nimium Iudæorum commentis adhærescant. Deinde; ut ijs respondeam, qui quibusdam in locis, fortasse volent ad futilem, & inanem Iudæorum disciplinam, falsissimumque iudicium, quasi ad quandam trutinam, hæc scripta mea perpendere. Hoc enim suscepi, ut Isaiam eo genere orationis, quod Græci *παράφρασις* appellant, cum videlicet eadem sententia verbis alijs exprimitur, explanarem. In quo quidem munere profiteor me ab eorum sensibus sæpenumero valde refugisse. Admodum enim pauca in eorum commentarijs reperi, propter quæ mihi legendi videatur. Sed vereor, ne, dum paucos reprehensores repellere conor, in multo plures incidam: quorum alij me vituperabunt, quod arrogantiam crimen minime pertimescam; alij, quod longior fortasse sim, quam instituta ratio postulabat. Inquent enim quidam: Ergo tu tibi omnes illas artes arrogas, quibus instructos esse debere confirmas omnes, qui Prophetas attingunt? Aliter enim nunquam rem tantam suscipere ausus esses. E quidem nihil a me magis alienum puto, quam temeritatem, & insolentiam. Video enim, quā longe absum ab illarum disciplina-

rum perfectione, quas semper admiratus sum. Attamen, cum a me non sit mediocriter elaboratum, ut eas assequerem; multumque operam, & studij in sanctarum litterarum commentatione consumplerim; venia certe dignus sum; cum, optimo animo, & studio communis utilitatis incenso, non tam perficiendi fiducia, quam experiendi, quid in eo genere possim, cupiditate, hoc opus aggressus sum; maxime cum non tam ingenio, & litteris, quam Christi gratia, & benignitate, mihi nitendum existimem. Qui vero breuitatem a me requirunt, cogitare debent, hoc orationis genus esse lege illa solum, quæ ijs, qui interpretis tantum munere funguntur, adstricti sunt; ita, ut liceat vagari libere, & rationes annexere; & alia multa, explicandi, & ornandi causa, frequenter adiungere; quæ tamen non sint ab illius scriptoris mente, quem illustrandum suscipis, aliena. Quod cum in alijs iure concessum sit; tum in Isaiæ sensibus explicandis, est valde necessarium. Multa namque breuiter, & circumscripse dicit; multa consulo, ne peruulgentur, obscurat; multa denique Christi mysteria, ad legis, & antiquitatis imagines respiciens, strictum attingit; quæ sunt omnino vberius explananda. Sunt præterea apud illum frequentes numerorum, & temporum, & personarum mutationes; habet multas, nimis abditas, & obscuras, sententias; vitur crebris translationibus, & allegorijs; dialogos, sine vlla personarum designatione, mirificos interponit; multa subito transiit; ut ea, quæ sunt valde disuncta temporibus, oratione persequatur; & alia quæ plurima molitur, & efficit, quæ quidem, ista breuitate, quam delicati homines requirunt, explicari nullo modo possunt. Sed nolo in repellendis vituperatoribus meis diutius immorari, ne in illud idem vitium delabi videar, cuius suspicionem vitare studeo. Sed, antequam ad susceptum munus aggrediar, admonendi mihi videntur omnes, qui præclaris artibus dediti sunt; ut huius sanctissimi viri non modo Diuinas virtutes, sed etiam amplitudinem orationis, admirentur. Nam, ut omittam sermonis puritatem, & elegantiam, apertissimamque verborum constructionem, vincam numeris, & singulari concinnitate multis in locis egregie perpolitam, genus orationis sequitur vehemens, incensum, & incitatum, tantisque dicendi virtutibus exaggeratum, ut nihil neque ve

hementius, nec grandius, & magnificentius animo cogitari possit. Sed tunc vel maxime illius exultat oratio, cum de Christo loquitur; & maximo quodam gaudio elatus, orbis terrarum, de salute, illius meritis, atque sanctitate parit, gratulatur. In illum enim, tamquam in ultimum finem sui operis, inuenitur; illius numen sanctissime veneratur; illius laudes luculenter exornat; illius studio, & amore totus inceditur. Quin etiam, cum de rebus sui temporis scribit, ex medio cursu orationis identidem se ad Christum reuocat; ut vel illius numen imploret, vel omnia, quae prostrata fuerant, illius beneficio reficienda demonstret; vel ut regnum illius florentissimum laudibus in caelum extollat. In multis autem locis, cum de Christo, aut de illius Ecclesia disserit, non tamquam vates futura praenuntians, sed tamquam rerum gestarum prudens explicator, de futuris rebus, perinde atque de praeteritis, historiam scribit. Sic igitur in tota oratione praesentibus futura copulat, & cum acerbis iucunda coniungit; & horribilibus, atque valde metuendis rebus spem sempiternae felicitatis admiscet, ut nihil dici possit, vel ad animos erigendos vehementius, vel ad mala praecauenda prouidentius, vel ad piorum hominum mentes ingenti gaudio cumulandas efficacius. Hoc autem opus, Princeps Amplissime, volui ut in lucem sub nomine tuo prodiret; partim, ut animum meum in studium tui nominis incitatum, insigni aliqua meae voluntatis testificatione demonstrarem; partim, ut me, virtutis, & auctoritatis tuae praesidio, contra omnium improborum calumnias, atque tela munirem. Accidit, quod nihil magis aptum, & consentaneum meis cogitationibus arbitrabar, quam ut opus, quod Diuini hominis sententias litteris Latinis explanandas suscepisti, tibi dicarem, quem Diuinis virtutibus excultum esse sentiebam. Neque enim Regij generis splendor, neque summae dignitatis amplitudo, neque honoris, & imperij fastigium animos tibi extulit, atque a studio modestiae, & moderationis abduxit; immo, sic cum modestiae commoditate reliquarum omnium virtutum officia coniunxisti, ut nullum hoc tempore clarius Regiae probitatis specimen habeamus. Nam, ut laudes integritatis, & continentiae, qui-

bus tu mirabiliter excellis, oratione non persequar; ut lenitatis & mansuetudinis suavitatem, qua tuorum animos tibi assidue deuincis, omittam; quam operam, & studium, in resecandis flagitijs, & in constituenda religione, consumas, explicare non possum. Illa vero benignitas tua, quanta est? Nec enim solum viduarum, & pupillorum orbitatem, opibus tuis subleuandam curas; & omnibus miseris, & afflictis elementariae tuae lumen porrigis; sed etiam, quod multo est ad laudem praestantius, diligentia tua perfecisti, ut multi, & flagitiorum tenebris emersi, honestatis lucem respicerent; totosque se ad studium religionis, atque pietatis, applicarent. Nec solum, dum manes in vita, beneficus esse voluisti; verum etiam in multa saecula prouidisti, ut veris opibus animi bonam Lusitaniae partem locupletares. Gymnasium enim maximis sumptibus aedificasti, in quo iuuentus non modo artium maximarum disciplinis institui, verum etiam omnium virtutum ornamentis excoli posset; atque tandem studio, & cupiditate vitae caelestis inflammari. Quid dicam de labore immenso, quem, post obitum fratris tui, Regis omnibus rebus ornatissimi, in huius Regni procuracione perfers, atque toleras? Omnis igitur Lusitania te intuetur; a te opem flagitat; in tua virtute conquiescit; contra improborum hominum iniurias, ius suum retenturam esse, confidit. Quare non dubito, quin, pro tantis in patriam meritis, amplissimum illud immortalis gloriae praemium consequare: quod est optimis rectoribus, qui plurimum operam, & studij in communem utilitatem contulerint, in caelo constitutum. Sed de tuis laudibus plura modo non dicam. Illud autem a te, pro tua singulari humanitate, petere minime verebor, ut aliquod tempus, & tuis summis occupationibus ereptus, in huius sanctissimi viri mente penitus cognoscenda ponendum existimes. Nam, praeter alios fructus, qui ex illo percipi possunt, ad incrementum totius virtutis, atque pietatis; intelliges plane, omnem Reip. gerendam scientiam, illius litteris, atque disciplina, contineri. In eo enim videmus, quibus artibus imperia parit, & amplificata sint; quibus rursus peccatis, atque flagitijs, prolapsa, & bonis omnibus funditus euersa corruerint.

HIERONYMI OSORII LVSITANI PARAPHRASIS IN ISAIAM LIBER PRIMVS.

CAP. I.

SAIAS, 1. filius Amos, floruit Ierolymis, regnante Hozia, & Ioatham, & Achaz, & Ezechia, qui deinceps Iudaeorum imperium tenuerunt. Cum autem esset Diuina mente praeditus, multa in posterum euentura prouidit; partim tristitia, funesta, & luctuosa; partim iucunda, laeta, atque salutaria. quae omnia litteris consignauit, ad memoriam hominum sempiternam. Sed, quia timor Dei, est totius pietatis, verissimaeque sapientiae fundamentum; nec fieri potest, ut quisquam animis recte pietatis semina committat, nisi prius, minis Diuini iudicij propositis, omnia cupiditatis flagitia radicitus euellat; commodum illi fuit, ut opus hoc a propositis minis inchoaret; maxime, cum esset in Iudaeorum, atque Israelis vniuersi scelera admodum vehementer inflammatus. Et, quia diuturna peccandi consuetudo eorum animis callum impietatis obduserat, & sensus cupiditatis penitus additos immanitate quadam stuporis opprimerat, ita, ut ad tam salutarem orationem aures illorum minime paterent; calum, atque terram inuocat; vniuersamque naturam, quae numquam a Domini imperio discessit, obtestatur, ut contra illos testimonium proferat, qui scelere immanissimo summi Domini imperij, qui ad eorum utilitatem naturam condidit, legisque sanctissimae disciplinam sanxit, contumaciter, & obstinate repudiant. Ut autem homines in maiorem admirationem traducat, & orationis amplitudine vehementius extereat, ipsum Deum loquentem inducit, & acerrime cum populo suo commissum facinus expostulantem. 2. Audi, inquit, caelum, & audi terra, & omnia, quae complexu, & gremio vestro continentur, hanc orationem auribus, & attentissima consideratione percipiant. Non

enim hominis oratio est; sed illius Domini, qui caelestem naturam nutu conuertit; qui terrae fundamenta tremefacit; cuius vocem, & imperium, montes, & saxa, atque rupes accipiunt. Ex omnibus terrarum cultoribus, eos, qui Israelis semine propagati sunt, elegi, quos mihi filios adoptarem, & amplissimis muneribus, atque donis afficerem. Illos enim e durissima feruitute liberaui; illos sanctissimis legibus, & in futuris informauimus; illos amplissimis honoribus honestauimus, ad summamque dignitatem perduxi; ipsi vero, per summam sceleris improbitatem, a me descuerunt. 3. Sic autem sensibus orbatii sunt, ut neque sint quidem cum brutis animantibus comparandi. Nam, & boves suum Dominum agnoscunt, impositumque ab illo iugum sponte subeunt. Asini vero, dum praesepia Domini frequentant, plane sentiunt se Domini sui prouidentia sustentari. At populus hic meus, quem ego, ut inter omnes nationes sapientia praeclaret, caelestibus disciplinis instruxi, cui etiam Israelis nomen, quod virtutis Diuinae vim aperte designat, indidi; imperium nefarie detrectauit, & beneficiorum meorum memoriam prorsus abiecit. 4. O gentem sceleratam, & impiam: o populum pondere iniquitatis oppressum: o stirpem maleficam, & iniustam: o sobolem pestiferam, atque perniciosam. Summi Domini imperium repudiauerunt, optimum parentem, firmissimumque Israelis praesidium in se concitauerunt, illiusque sanctissimum nomen praesuis flagitijs, & effrenata libidine contempserunt. 5. & quod est omnium malorum grauissimum, cum mortiferis morbis oppressi sint, non modo medicinam omnem aspernantur, & respuunt; verum etiam curatione ipsa malum eorum quotidie magis ingrauescit. Mea namque benignitate ad suam perniciem abutuntur. Cum enim beneficijs ad officium allici nequissimè, dedi operam, ut eos plagis a flagitio deterrerem. At ipsi non modo plagis deterriti non sunt; verum etiam ad pristinum scelus magnum impietatis cumulum Osor. Tom. 4.

3. Cognouit bos possessoris sui.

5. Super quo peccatum vestrum est.

addiderunt. Quousque tandem meritis adeo in prauitate sceleris obfirmati, ut plagis etiam contusi, atque debilitati, sceleribus vestris incredibilem accessiorem in dies singulos afferatis? Ita ne obstinate pugnet cum mea benignitate immanitas, atque pertinacia vestra; ut, quo magis vos poenis a furore reuocare cōtendo, eo grauioribus vos criminibus alligatis? Iam non est in toto Reip. corpore vlla pars a calamitate incolumis. Principes omni dignitate spoliati iacent; homines consilio praestantes tantorum malorum cogitatione marcent, & anguntur; vniuersa multitudo vulneribus sauciata, & concisa, procumbit. 6. Ab infima igitur plebe, vsque ad Rectores, & Principes, nihil est in tota ciuitate sanum, nihil integrum, nihil non perculsum, & abiectum. Omne siquidem Reip. corpus est vulneribus deformatum, & plagis contusum, multaque sanie, atque tabe purulentum. Nec est interim, qui saniem abstergat, qui vulnus obliget, qui salutem medicamentum adhibeat. Cum enim nec in viam redire, neque monitoribus aures dare velint, numenque meum, in quo tota eorum salus consistit, a se abalienent; sit, ut non modo eos deseram, sed etiam, ut quamplurimas nationes in illos incitem; ita, ut nequeant sibi in tantis malis, vllam opem, aut Diuinam, aut humanam, polliceri. 7. Agri vestri deuastati sunt; vestrae ciuitates exusta; hostes in oculis vestris praedia vestra diripiunt, bonisque vestris impune fruuntur; tantaque vastitas regioni isti illata est, ut cum ea vastitate, & exitio conferenda sit, qua regiones olim infidelissimae extinctae prorsus, atque deletae sunt. 8. Relinquetur enim Ierosolyma, quasi tabernaculum in vinea post factam vindemiam a custode neglectum; & quasi tugurium in agro post cucumerum collectione derelictum; & tamquam ciuitas diuturna obfisione vexata, & exinanita; in cuius custodia, tamquam in vastae solitudinis praesidio, nemo sapiens existimat sibi diutius esse manendum. 9. His quidem verbis Dominus durissimum hominibus impijs exitium denuntiat: quod quidem tantum erit, ut, nisi idem caelum imperator, & dominus, paucos ex nobis fidei munere conseruatos patriae superstitibus in semen relinquere statueret, non minus dirum exitium, quam habuit Sodoma, atque Gomorrha, nomen nostrum habuisset; similiterque fuisset vniuersum nostrum genus extinctum. Cum enim vniuersa propemodum ciuitas non minore scelere obligata sit; par erat, ut eundem omnino casum subiret. 10. Et tamen audetis, homines impurissimi, vestrum genus extollere; disciplinamque legis ostentare; cum a parente Sanctissimo turpissime degeneretis, omniaque repagula Diuini iuris effringatis? Non illi quidem parentes vestri numerandi sunt, a quibus generati estis; sed ad quorum vos exemplum, atque morem effingitis. Nec legis illius intelligentiam habetis, quam irritam facitis; sed

ad quam omnia officia vitae dirigitis. Adeste igitur animis vos, qui ciuitatis huius Principes haberi vultis; quos ego Sodomae Principes appellandos existimo; vosque populares, qui ciues Gomorrhae, propter flagitiorum similitudinem, estis censendi, diligenter attendite; & opinionem istam deponite, qua vobis persuadetis, omnes scelerum maculas sacris legis carminibus expiari. Adeo ne mentis expertes estis, ut in vmbis, & imaginibus, & in adumbrata religionis ostentatione, iustitiae splendorem situm arbitremini? Et, cum legis ipsius vim, atque sententiam nefarie conuellatis, illi a vobis egregie satisfactum putatis, cum in sanctitatis imagine confectanda multum operae, & studij consumitis? Dilcite iam tandem, discite, quae sit legis mens, & sententia; ipsumque Dominum, qui legem tulit, eam explicantem, & de sensu illius grauisime disserentem, audite. Sic enim vobiscum agit. 11. Quem tandem fructum ex sacrorum istorum multitudine percipio, ut illorum causa me vobis obligatum fore confidatis? Iam enim mihi fastidio sunt; nec holocaustum arietum, nec adeps opimarum hostiarum, nec sanguis vitulorum, aut agnorum, aut hircorum, mihi iucundus esse potest. Nec enim signa, sed res, quas instituta signa designant, effragito; nec sacrificia pecudum, sed puri animi fidem, atque pietatem, requiro. 12. Quis enim vniquam a vobis meo nomine postulauit, ut pietatis summam in istis sacris constitutam esse putaretis, illorumque fiducia, quasi iam esset officium vestrum, cumulate perfectum, animique vestri omni religione soluti, intrepide coram me in arrio meo vestigia poneretis? 13. Ne deinceps sine fructu vllum mihi huiusmodi munus offeratis. Suffimenta vestra mihi vehementer inuisa sunt; neque sabbatum religionis gratia otio consecratum, neque conuentum, & celebritatem ferre possum; cum, maxime in ista multitudine religionis studio congregata, emineat iniquitatis scelerata consensio. 14. Kalendas vestras, diesque festos, statis temporibus sollempni ritu cultos, odi. Plurimum enim mihi molestiae, & grauisimae offensionis attulerunt, eosque sustinere nequeo. 15. Nec precibus quidem vestris inlectar. Cum enim ad me manus intenderitis, auertam oculos meos a vobis; & quamuis assiduus precibus opem a me flagiteris, & in orandi studio multi sitis, non tamen exaudiam. Manus enim vestrae sanguine imbutae sunt, animique vestri immanitate crudelitatis efferati. 16. Si vultis igitur in gratiam meam reverti; animi puritatem, & hominum caritatem summo studio retinete. Nec enim pecudum strage, sed interitu nequitiae delector; neque potest numen meum hostiarum sanguine, sed clementia, & benignitate placari. Date igitur operam, ut omnes flagitiorum vestrorum sordes eluantur; partem deinde puritatem summo studio, & sollicitudine conser-

Auferre ma-
lum cogita-
tionum ve-
strarum ab o-
mnibus m-
icis.

conseruate. Neque tam vobis, corporis munda-
cia cura sit, quam animi sanctitas, & castimo-
nia. Ut enim mihi placeatis, qui mentem per-
secutor, & omnes animi latebras, & intimos re-
cessus excutio, neque laboro, quali cultu cor-
pus exornetur, sed quali ornatu animus excola-
tur; omne vobis studium est in animi decore, &
elegantia, consumendum. Prouidete igitur, ne
posthac quidquam inquinatum, atque sordidum,
in studiis vestris adspiciam. Illa vero sanctis-
sima piacula reputate, quae Diuini iuris cul-
tu, & hominum caritate, & benenolentia conti-
nentur. 17. Itaque benigne facienda disciplina
colite; iudiciorum aequitatem conseruate; iniu-
ria oppressum subleuate; pupillis opem affer-
te; viduarum causam suscipite. 18. Tum de-
mum, si haec omnia officia praestiteritis; & ego
vobis auxilium in rebus afflictis non attulero;
non recusabo, quo minus me, quod officio meo
desuerim, in crimen vocetis. Profecto, si vos in
haec studia contuleritis, ipse semper vobis ade-
ro. Erit enim id sublatum penitus, quod nostra
coniunctionem dirimit; nempe scelus, atque
flagitium. Quamuis enim sitis, quasi coccineo
colore, summa improbitate sceleris imbuti, ni-
ueum candorem recipietis; & si fueritis, quasi
ostro, & murice, summa atrocitate immanita-
tis infecti, ad candidissimam lanam puritatem re-
dibitis. 19. Si mihi dicto audientes esse volueri-
tis, vitam, securi, in omnium bonorum affluentia
traducetis. 20. Sin autem in me rebelles ex-
sisteritis, durissimum vos bellum cōficiet. Haec
enim non homo, qui in summa imbecillitate, &
inconstantia versatur; sed praepotens ipse Deus,
cuius est fixum, & immutabile decretum, vobis
futura praenuntiat. 21. O variam, & instabilem
rerum humanarum condicionem; & lubricum
naturae statum, in ista turpitudine, & flagitio
praecipitantem, & in pestem caeco impetu ruen-
tem; quam breui omnia commutata sunt? Ciui-
tas illa, quae quondam fuit fidei religione, & pie-
tatis egregio cultu sanctissima, nunc, tamquam
meretrix impudentissima, omni nefanda libidi-
ne se contaminauit, & exterarum nationum re-
ligionibus per summum scelus implicuit; quae
domicilium iustitiae, & aequitatis exstiterat;
nunc, ab homicidis culta, multo innocentium
sanguine redundat. 22. Argentum tuum est adul-
teratum; vinum tuum est aqua multa dilutum.
Nihil est in te purum, nihil sincerum, & simplex;
nihil non fallax, & subdolum, omnibusque flagi-
tiorum sordibus inquinatum. Disciplina nam-
que tua deprauata est; mores corrupti; iudicia
constuprata; omnia denique labuntur. 23. Princi-
pes fidem, & officium produnt; & cum furibus
sceleris societatem ineunt. Nec enim in iudicia
doctus, & fas, sed munera, atque dona respiciunt;
& iniuria constata praemium, & emolumentum,
sequuntur. A pupillis, contra fas, causas omnes
abiudicant; viduas, eorum fidem implorantes,
non audiunt; officia vitae pecuniae cupiditate

metiuntur. 24. Idcirco summus caelum impe-
rator, cuius est immensa potestas, his verbis in
ciuitatem inuehitur: Heu gentem impiam, &
exsecrandam, quas mihi tandem poenas exsol-
ues? offensionem enim, quam mihi hostes attu-
lerunt, vindicta leniam. 25. Ita tamen irascar,
ut maximas clementiae partes in ipsa ultione
suscipiam. Te namque dira calamitatis incen-
dio ita cōstabo, ut nihil in te, nisi purum, & ab
omni flagitiorum contagione, quasi a scoria,
purgatum remaneat. Omnes enim, quorum in-
sanabiles morbi sunt, in hac clade conficiam; reli-
quos autem plagis erudiam, omnesque flagitio-
rum maculas, quibus inusti fuerant, absterga-
bo. 26. Tum demum, postquam ad hunc modum ca-
lamitatibus expurgata fueris, indicia tibi resti-
tuam; & indices praeficiam, qui praescorum iudi-
cium seueritatem, & antiquos mores, imiten-
tur; senatus etiam grauitate, ut olim, atque au-
thoritate, fulcietis. Tunc igitur appellaberis Ci-
uitas iusta, & urbs fide constabilita. 27. Ut at-
tem ciues propter ius Diuinum violatū liber-
tate spoliati, bonisque omnibus euerfi, & in exili-
um pulsi sunt; ita, postquam ad iustitiae cultum
toto animo conuersi fuerint, & ad officium re-
dierint, & libertatem & amissas opes, & patriam
denique, cum amplificata dignitate, recupera-
bunt. 28. Qui vero in impietate perseverauerint,
malis fracti, funditus interibunt. 29. Pu-
debit tunc illos amentiae, extremaque ignomi-
nia deformabuntur; cum animaduertent, habu-
isse se in mendacio, & inanitate; hoc est reli-
gionis impurissimae cultu, vitae praesidia consti-
tuta. Nullam enim vobis, homines perditissi-
mi, opem afferent simulacra, ad quorum cupi-
ditatem increduliter exarsistis; nec horti illi
nefarie consecrati, quos vobis ipsi delegistis.
Ut enim, qui verum Deum rite colunt, similitu-
dinem illius arripiunt; ita, qui simulacra vene-
rantur, amentia, & stupore simillimi simulacris
enadunt. 30. Vos igitur, qui arbores, quasi ali-
quid Diuinum in illis lateret, suppliciter, atque
demisse, coluistis; qui hortos, falsis nominibus
dedicatos, in honore habuistis; eritis sicut quer-
cus omni fronde spoliata; & sicut horti extre-
ma siccitate consumpti. 31. Illaque vestra numi-
na, atque simulacra, quorum praesidio niteba-
mini, erunt instar stupa; studiumque vestrum in
eorum cultu positum scintillas excitabit; e qui-
bus flammam, quae vos absumant, existient. Sic
igitur, & simulacra, & eorum cultores, cum il-
lius impurissimae religionis vanitate, subito in-
cendio conflagrabit.

Haec quidem contra impios habita ora-
tio, magnam vim habebat ad impios exter-
rendos: ea vero, quae sequitur, multo ma-
iorem, ad piorum animos insigni gaudio
cumulandos. Sic enim ait: 1. Maximū qui-
dem mysterium ad piorum hominum salutem
explicandam perueniens, Isaia filio Amos diui-
nitus enuntiatum fuit. 2. Extremo enim tem-
pore,

24. Heu e-
go consola-
tor.

25.

26.

27. Si in iu-
dicio redi-
metur.

28.

29.

30.

31.

CAP. II.

2. Erit inno-
uissimis die-
bus.

16. Lanam
ni, munda-
stote.

pore, quo legis occasus appropinquauerit, cum videlicet sacrorum religio, carimoniarum, sacrificia, rerumque Diuinarum imagines, interuentu veritatis ipsius, euauerint; erit mons ille editus, & excelsus, in quo sempiternum Dei templum, non operis hominum, sed Dei manibus edificandum est; omnibus montibus religione aliqua consecratis longe anteposendus. Cum igitur Dominus in illo templo sanctissimo stabilem sibi sedem, atque sempiternum domicilium collocauerit; non erit illius notitia angustis Iudae finibus circumscripta; sed in omnes orbis terrarum partes sese Diuinae lucis splendor effundet. Confluent ad eum omnes gentes: 3. Et populi innumerabiles vndique summa animorum alacritate concurrent; & mutuis cohortationibus seipsos ad ardentissimum studium pietatis excitabunt; atque dicent: Agite; conscendamus omnes in montem Domini; templumque summi Dei, in cuius tutela est Iacob, sanctissime veneremur. Non enim nos terribit tonitruus; non fulgur, non horribilo tubae clangore, non terramotu, atque fremitu, non denique totius montis incendio, nos exanimabit; aut, ne in montis fastigium subeamus, interdicet; quin ipse nos ad se inuitat, & allicit, manumque porrigit, sequi nobis iustitiae disciplinam traditurum proficitur. Ad illum igitur inflammatis animis adspicimus, ut ipse nos caelestibus disciplinis erudiat; viamque monstrat, qua ad immortalem gloriam peruenire queamus. Non enim sine fructu nos ad studium illius adiungemus. Nec enim solum mentes nostras nouo, & insolito splendore sapientiae caelestis illustrabit; verum etiam animos nostros inuictis praesidio confirmabit: quo facillime viam illius ineamus, & preceptis ipsius obtemperemus. Nec enim tunc nostra in nobis cupiditas, sed illius gratia, regnum possidebit. His quidem verbis gentes se mutuo cohortantur. Lex enim illa vitalis, atque salutaris, cuius studio gentes allicienda, & incitanda sunt, non est ea, quae quondam in Sinai monte promulgata, lapideisque tabulis incisa fuit; sed illa, quae in Sione, caelestique Ierosolyma spiritu Christi sancitur. Haec enim, qua nunc adstricti sumus, acerbo dominatu premit; illa, libertatem constituet: haec, mortis formidine perterret; illa, immortalitatem donabit: haec, imagines, & umbras continet; illa, solidam, & expressam rerum Diuinarum speciem, in oculis, & ad speculum proponet: haec, tabulis insculpta est; illa, animis inscribetur: haec postremo, terrorem incutit; illa vero, mentes clarissima luce perfundet, & eximia voluptate complebit. Ut igitur haec gentes externas alienat; ita illa, gentes ad se colendam acriter inflammabit. 4. Sic igitur Dominus quam plurimas nationes sub imperium, ditionemque suam subiunget, spirituque suo populis innumerabilibus iura describet, lumenque praefert: quo humanos animos, flagitijs antea coopertos, erroris, & amentiae coarguat, & criminibus infinitis euincat; ita, ut

Et ambula-
bimus in se-
nitibus eius.

Quia de
Sion exiit
lex.

4. Et iudicia
bitgetes, &
arguet po-
pulos mul-
tos.

quilibet a se commissa flagitia detestetur, & ad iustitiae studium inflammato animo rapiatur. Erit enim subito admirabilis quaedam animorum conuersio; tantaque morum, ac vitae commutatio, ut in ea facile cerni possit, Diuinae gratiae, atque benignitatis amplitudo. Nam, qui fuerant olim in genus humanum tæterrimi, dum libido, & auaritia, & reliquae pestes animorum eos exagitabant; qui bella pestifera combabant, & omnes animi conatus in hominum perniciem conferebant; ubi primum eis Christi lumen affluerit, Diuini spiritus appulsu fuerit in illis regnum cupiditatis extinctum, ita commutabuntur animis, ut omnia studia vitae conferenda putent in communis utilitatis studium; in eoque elaborabunt, ut humanam societatem sanctissime colant; sempiternoque federe pacem tueantur; & artibus perniciosissimis abiectis, illis se dent, quibus reliquos mortales alant, & esse possint in vniuersum genus humanum salutare, atque benefici. 5. Sed quid nam id, quæso, est, quod tantum languorem, atque desidia hominibus nostris attulit? prospicio namque futurum, ut nationes innumerabiles, apud quas nefando quidem auditum fuerat humanum genus esse Christi numine liberandum, ubi primum ad eas illius fama peruaserit, nullis terrenis opibus impediatur, quo minus statim alacres, & expeditæ sese ad illum conferant; solaque Iacobi, sanctissimi viri, progenies, in Diuina lege nutrita, mysterijs Christum adumbrantibus initiata, ad spem tanti benefici Diuinis promissis erecta, adeo torpore, desidiaque languescat, ut nec Diuinis institutis, nec domesticis exemplis, nec exterarum quidem gentium emulatione prouocetur, ad tam clarum lucem gratis animis accipiendam? Quid agitis, o ciues mei? cur salutem vestram proditis? cur oblatam lucem repellitis? vos oro, & obtestor, ne, umbris infecti, veritatem respuatis. Concedat umbra corpori; caligo lucis, imago veritati. Expergiscamur tandem aliquando, ut luce Domini perfruamur, vitamque nostram Diuini spiritus lumine moderemur. 6. Sed frustra studium meum in gente mea exhortanda consumo. Iam pridem enim ad disciplinam legis obduruim. Nec enim solum eo tempore facinus infandum in se concipiet, cum tantum beneficium ingratum animis aspernabitur; sed iam pridem est, propter perfidia illius similitudinem, a Diuina tutela, & patrocinio derelicta. Deseruisti enim, Domine, & abiicisti populum tuum, Iacobi famuli stirpe propagatum. Vniuersi namque Hebraei iam pridem a te nefarie, & impie desierunt. Legis namque tuae studio derelicto, maleficarum sibi artium praesidia comparauerunt. Magicarum enim artium studio, siderumque aduentus rerum humanarum praedicendos animaduersione, iam Assyrios, & Chaldaeos, superant; nec minorem operam, quam Palæstini, augurijs dant; totoque peccatore exterarum nationum puerilibus disciplinis, atque deliramen-

5. Domine
Iacob vene-
re, & am-
lemus in la-
mine Domi-
ni.

6. Proiecti
sunt enim po-
pulum tuum.

tis, incumbunt. 7. Et cum iam fides eorum con-
ciderit, nec Dei clementia, & benignitate nira-
tur, magna sollicitudine alia sibi vitæ subsidia
comparant; ita tamen, ut in nullo eorum peni-
tus acquiescat. Itaque auaritia immani sunt, ma-
gnaque vim auri, & argenti coaceruant, non ta-
men vllis opibus eorum infinita pecuniae cupi-
ditas expleri, & satiari potest. Ingentem sibi
ad belli pericula depellenda equitatum parat;
nec vllum compingendis curribus finem sta-
tuunt. 8. Religione etiam vitam municiendam
existimant; & cum veram impie sustulerint, fal-
sam admodum furenter adfiscunt. Omnem
igitur pietatis cultum ad fictos, commenticio-
sosque Deos trāstulerunt; totamque terram, mu-
nere, atque beneficio Diuino tributam, simul-
lacræ impie, ac nefarie dedicatis, compleue-
runt; multaque signa, quae ipsi manibus suis effe-
cerunt, digitisque suis expolierunt, humiliter,
atque demisse venerati sunt. 9. Scellum, & im-
mane facinus; dirum scelus, & execrandum;
effrenata, & præceps amentia. Hominem, men-
te, & ratione præditum, ad imperium, & glo-
riam natum, Diuinæ formae speciem, Regiae
virtutis indole, referentem, adeo esse suae di-
gnitatis oblitum, ut se coram simulacris abici-
at? Et excellens viri praestantia mutas ima-
gines deprecetur? & qui summi Dei opem im-
plorare neglexit, signis supplex sit, illisque litan-
dam existimet? Vindicta, Domine, tantum sce-
lus; exerce summa cum seueritate iudicium;
ne tam immane facinus diu insultum patiaris. 10
Dabunt quidem homines amentes, & per-
diti, poenas sceleris detestandi. Dira enim cala-
mitas impendet vniuersis; & funestum immi-
net communibus rebus exitium. Quid facies
tandem, homo? quibus opibus vitam tuebere?
cuius auxilio Dei manus effugies? Abde te in
concauam excisae rupis altitudinem: perface, si
potes, ut Domini metu in terram deprimaris; ne
illius irati vultum subeas, dum impiorum e-
uersione gloriam suam insignem reddiderit. 11
Omnis tunc inanis hominum elatio, & info-
lens ostentatio deprimetur; & humani splendo-
ris excellentia strata iacebit; solumque Domini
numen erit in omnium oculis clarum, & excel-
sum; eximiaque gloria cumulatum. 12 Acerri-
mum namque iudicium summus calitum impera-
tor, illa die, contra omnes homines opibus ela-
tos, & inflatos seuerè constituet; eorumque ar-
rogantiam, & elationem de omni statu deiciet;
& quidquid in opibus humanis excellere, & e-
minere videbatur, prosterneat, atque dissipabit. 13
Iudicium enim illud, quasi quaedam tempe-
stas, atque procella, altissimas cedros Libani
perfringet; siluas, & densa nemora peruerteret;
14 summa montium cacumina, & colles nimis
editos, ingenti motu cōcutiet; 15 Turres excel-
sas, & moenia turbine diruet; 16 ingentesque na-
ues, fluctibus obruet; omnesque tandem opes, &
ad immoderatum cultum, & luxum hominum
pertinentes, quorum cupiditate flagrant pleriq-

Repleta est
terra argen-
to.

Ne ergo di-
mittas eis.

11. Oculi
sublimis
hominum.

mortales, excinder. Nihil enim erit in Iudæa,
nihil in Samaria, nihil in Syria, aut Phoenicia,
aut Cilicia, aut aliis circumquaque regionibus,
tantis opibus munitum, aut tantis honoribus
amplificatum, aut tantis ornamentis excultum,
quod non illius tempestatis turbo, atque pro-
cella deiciat. 17 Erunt igitur tunc omnes prin-
cipum opes afflictæ; humanaque arrogantia de
statu suo concidet; solumque nomen Domini erit
in omnium oculis excelsum, insignique gloria cu-
mulatum; 18 simulacrorum autem cultus fundi-
tus interibit. 19 homines autem, qui illa co-
lebant, scelerum conscientia perterriti, & exa-
nimati, sese in omnes latebras frustra conii-
cient. Tantus autem metus erit animis eorum
incussus, ut cupiant in rupium altissimas spe-
luncas includi, & immanibus terræ hiatibus oc-
cultari; ne irati Domini vultum subeant, dum
seipsum excitauerit, ad numinis sui maiestatem,
& gloriam illustrandam, & impios funditus e-
uertendos. 20 Tunc igitur abiiciet homo simu-
lacrata facta ex auro suo, quod cura summa coa-
ceruauerat, quæ cæcus scelere, & amentia con-
seruauerat, honoribusque Diuinis affecerat, ea-
que in locis, quibus talpa sub terram occultun-
tur, aut in parietum foraminibus, in quibus ve-
spertilio latitant, occultare conabitur. 21
Optabant enim tunc homines, omnia monu-
menta sui sceleris abolere; ut liberius queant
in petrarum cavernas penetrare, aut in rupium
cacumina sese fuga proripere, ne irati Domini
vultum subeant, dum seipsum excitauerit, ad
numinis sui maiestatem, & gloriam illustrandam,
& impios funditus euertendos. In hanc quidem
sententiam, prædicit Isaias illam cladem fune-
stissimam a Chaldaeis illatam; quæ sic Iudæos
afflixit, ut, tum demum, victi plagis, intelligerent,
quæ immane scelus in se cōceperant, cum relicto
vero Deo, se nefandis sacris alligauerint; & ita
factum est, ut post illud tempus nunquam ad simu-
lacræ cultum redirent. 22 Si ita est, inquit, po-
tuit deinceps Iudæorum natio perpetuè sibi
incolumitatem polliceri. Nam, si, propter nefa-
riam illam superstitionem, omnibus bonis euer-
sa, & in ultimas terras abducta fuit; reliquum
erat, ut, cum primum hoc tantum scelus dete-
stata fuisset, minime formidare deberet, tantam
supplicij magnitudinem. Non ita est, inquit Pro-
pheta. Immo multo maior post illud tempus il-
li sollicitudo sustinenda est, ne multo detestabi-
lius in se crimen admittat. Longe namque gra-
uius est, in ipsum numen inuehi, filiumque Dei
immani atrocitate sceleris infectari, quam si-
mulacris Diuinitatem tribuere. Cauete igitur,
homines amentissimi, ne in offensionem illius
incidatis, cuius speciem imbecillam, quasi spi-
rantis hominis, & breui spatio interituri, furen-
ter, & flagitiose contemnitis. Est enim ille,
summae dignitatis, & amplitudinis a Deo, qui
in illius mente insidet, testimonium confe-
ctus.

17. Et inuen-
tabitur su-
blimitas ho-
minum.

CA P. III.
1. Ecce, n-
dominor
Dominus
exercitus.

1. ILLI siquidem ipse, cum caelestes exer-
citus

citus imperio suo contineat, penas sceleris im-
manissimi, quod in illum suscipiet Ieroly-
ma, grauiissimas expetere, omnesq. Iudzo-
rum opes excinder, atque delebit. Quod ta-
men sensim faciet. Non enim totam iram suam
repente profundit; sed primum leniores pla-
gas imponit; deinde eis, qui ne percussus qui-
dem se corrigere voluerunt, grauiiores infi-
git; & euerfionis causas ex causis innecit;
vique eo, dum homines in scelere contumaces
multis suppliciis excruciatos exstinguat. Ita-
que primum Ierolymam, & Iudam vniuer-
sam, non modo annonæ caritate, sed etiam gra-
uissima fame, atque siti, vexabit; deinde nu-
dabit Remp. propugnatoribus; omnesq. viros
acres in bello, & animosos ad hostium impe-
tum a patriæ finibus reprimendum, de medio
tollet. Tum omnis iuuentus, abiectis militiæ
disciplinis, effeminabitur, & otio, mollitiæq.
diffuset, diuturnaq. desidia languescet. Nec
solum disciplina militaris obsolescet, verum
etiam pacis artes omnino silebunt. Iudicum e-
nim seueritas, senatus auctoritas, atque pru-
dentia e ciuitatis finibus exterminabitur. Nul-
lus erit Propheta, qui Dei mentem interprete-
tur; nullus sapiens, qui in posterum multo an-
te provideat; nullus, denique, qui longo re-
rum vsu Reip. regendæ scientiam assecutus sit.
3 Omnis item ordo perturbabitur. Illa enim
multitudinis vniuersæ in certos manipulos de-
scriptio ita veniet in obliuionem, vt ne Prin-
ceps quidem vllus, hominibus quinquaginta
ta, antiquo more, & instituto, præpositus, in
vrbe remaneat. Nulla grauitas erit in senibus;
nullum consilium in rectoribus; nulla in popu-
lo ad vrbs custodiam fabrilis ars, & discipli-
na; nulla denique, ad multitudinem flecten-
dam, & moderandam, dicendi facultas, atque
prudentia. Omnia enim belli subsidia, & pacis
ornamenta, labefactabit Dominus, atque con-
ueller. 4 Fiet igitur id, quod consequens est, vt
Remp. propugnatoribus nudata, & omnibus
bonis artibus destituta, homines indignissi-
mi capebant; & iuuenti quadam temeritate,
& amentia perturbent. Adolefcentes, inquit Do-
minus, illis præciam; pueriq. principatum ci-
uitatis obtinebunt, qui, libidine dominandi
præcipientes, Remp. euercant. 5 Hanc igitur re-
rum conuersionem, Dei rectissimo iudicio fa-
ctam, magna quedam perturbatio conseque-
tur; & ex eo intestinae seditiones excitabuntur.
Nec enim plebs effrenatam suam libidinem, &
inconsideratam temeritatem, a nobilitate co-
hibebit; nec nobilitas a plebe impotentiam ani-
mi continebit; nec iuuentus senilem ætatē ve-
rebitur; neque senes iuuentuti prospicient; sed
pueri senibus erunt infesti; & plebs nobilitati
pestem, & exitium, machinabitur; omnisq.
ciuitas, pestiferarum partium contentione di-
uisa, atq. dissipata, corruet. 6 Hinc autē, quod
magnum signum est cōmunis exitij, summa impe-
rij vilitas existet; & honores amplissimi, ad in-

Dabo pue-
ros princi-
pes eorum.

Tumultua-
bitur puer
contra se-
nem.

Hi autē
non sunt
iudices
iustitiae

dignissimos quosque vulgo deferentur. Qui-
bus enim e plebe, quem viderit & propinquis, &
familiaribus suis paulo elegantiore vestitum,
aut aliqua dignitatis specie, quam totius in-
ni, commendatissimam arripit, in quæ sum-
mos honores, & imperia deferat. Sic enim in-
quirit, Quando cultu, & ornatu corporis ante-
cessis, princeps esto noster; ruentiq. Reip. ope-
tuta subueni: solus enim poteris, in tanta orbi-
tate, bonorumq. paupertate, providere, ne ruina,
quæ nunc vniuersis impendit, opprimamur.
7 Tanta autē communis salutis desperatio om-
num animos occupabit, vt homo, etiam ambi-
tiosus, honores vltro oblatos obstinate repu-
dierit: Nolite, inquit, me in Reip. principatu
locare: nec enim iis opibus abundo, quibus in-
structissimum esse oportet, qui ad Remp. tra-
ctandam accesserit. In hac præsertim commu-
nium rerum tempestate. Nec enim artem vi-
lam teneo, qua Reip. vulnera sanem; nec mi-
hi suppellex domi est, qua ciues meos, ab om-
nibus rebus inopes, atque nudos, vestiam; nec
frumentum habeo, quo posim vrbs famem ali-
qua ex parte subleuare. Cum igitur Principis
officium sit, & mederi vltimis, & ciuium in-
opie, & egestati subuenire; ego autem nec re-
gendi scientia, nec opibus illis instructus sum,
quibus, & publicis malis medicinam adhibere,
& ciuium inopiam sustentare possim; quo tan-
dem modo hoc onus, mihi a vobis inconsulte,
& temere inpositum, sustinebo? His quidem
verbis, multi honores sibi delatos reicient.
8 In perniciem enim incutit Ierolyma; vni-
uersaq. Iudæa se se in exitium sempiternum
præcipitat; nec vlla spes est, eam, prolapsam,
atque per præcipitia ruentem, ab extrema ru-
ina, & interitu, sustineri posse. Iam enim ad illud
extremum scelus, quo nullum detestabilius ex-
cogitari potest, gradibus peruenerunt; vt non
satis haberent humanam societatem violare,
nisi etiam omnes animi conatus contra Domi-
num ipsum compararent. In illum enim conu-
cia nefanda contulerunt; humaniq. generis li-
beratorem immani scelere persecuti sunt, vt
maiestatem illius offenderent, sanctissimumq.
illius nomen in se acerrime concitarent. 9 Eo-
que tandem progressi sunt, vt nullo pudore im-
pediantur, quo minus scelera sua in hominum
luce, & celebritate, constituent; & tanquam
Sodomitæ, nefanda flagitia, & vultu, & oratio-
ne, publice profiteri minime vereantur; atque
adeo in suscepto facinore gloriantur. Vah il-
lis, quibus in penam sceleris acerbissima tan-
dem supplicia subeunda sunt. 10. Vos autem,
o Diuini viri, in illa communi clade iustus sum-
mam felicitatem denuntiate. Pietatis enim,
atque iustitiæ summam mercedem recipient;
amplissimoque virtutis fructu æuo semper
no perfruentur. 11 Impij vero supplicia, qui-
bus sunt maclandi, prædicite. Flagitiorum co-
nim, & scelerum, quæ commiserunt, grauiissimas
penas exsoluent. 12. O Ciuitas mea, quis pote-
rit

Apprehen-
der enim
vix trauem
suum.

Rite enim
Ierolyma.

10 Dicite in-
stos, quoniam
bene.

rit omnia mala, quæ te vndique premunt, enu-
merando perferere? Principes tui, quibus pa-
trix salus proposita esse debet, tuæ salutis curā
abijciunt; potentiaq. sua ad suum emolumentum,
& quantum abutuntur; & acerbissima ty-
rannide constituta, te bonis omnibus euerunt.
Tu seminarum, in quarum potestate principes
ipsi sunt, infinitæ cupiditati seruire cogaris; ea-
rumq. luxui, atque libidini, quæ nullis finibus
coerceri potest, immania tributa pendis; &
quod est maxime deplorandum, cum tantam
vim malorum, propter flagitia tua, sustineas;
nemo est, qui te a flagitijs tuis auocare conten-
dat; & in viam, a qua nefarie deflexisti, reduce-
re conetur. Quin ipsi Doctores tui, dum, suppli-
citer adulando, gratiam ab vniuersis inire stu-
dent, te multo magis deprauant, & a salutis via
longius abducunt. 13. Consistet in iudicio Do-
minus, vt litem multis intendant, atque de popu-
lis sententiam proferat, & vnicuique, pro vitæ
actæ ratione, præmium, vel penam constituat.
Nec solum crimen illud, quo in ipsum Dominum
inueti sunt, in iudicium vocabitur; sed reliqua
omnia, quibus corrupti, & effertati, illud tandē
in se omnium scelestissimum facinus admise-
runt. 14. Veniet igitur Dominus in iudicium,
vt lege agat cum senioribus, atque principi-
bus populi sui, eosque scelere cōdemnet. Vos,
inquirit, populati estis, quæ vexauistis plebem
meam, quam olim, vt vberem vineam, summa
diligentia, & cura conseruam; vos prædæ loco
pauperum fortunas eripulistis. 15. Quis tantus
vos furor exagitat, vt populum, qui in mea tu-
tela est, tantis iniurijs oneretis, hominumq. te-
nuiorum facies acerrime contundatis? 16. Et,
quia Principium iniuriæ, quibus plebem oppri-
munt, sunt plerumq. libidinis gratia constituta;
(illorum enim rapinæ maxima ex parte ad
muliebrem cultum, & elegantiam conferuntur)
postquam Dominus asperis verbis Principes
infectatur, vt de illis debitas tandem penas
experat, orationem suam ad mulieres conuer-
tit, diraq. earum lasciuia, atque luxui suppli-
cia proponit. Quando, inquit, in hac ciuitate,
in qua feneritatis, & continentia disciplina,
mores omnium deuincire debuisset; libido vi-
ctrix exultat, atque de pudicitia victa trium-
phum ducit; (mulieres enim celsæ, & erectæ,
huc & illuc intuentes, & lasciuia oculorum nu-
tibus iuuenum amores petulanter allicientes,
incedunt; ingressumq. suum, ad certum nu-
merum, vt venustiores appareant, insigni quo-
dam fastu, illustriq. pedum cultu, & elaborata
concinnitate, modulantur) non tantum pedi-
bus earum calciamenta detrahant; 17. verum
etiam e summis earum capitibus cincinnos
euellam; illarumq. sedatitate nudabo, & in
omnium oculis, & ad spectu constituam. 18. Adi-
met igitur illis ea tempestate Dominus crepi-
das, libulis elegantissimis reuinctas, & orbi-
culatas, atque lunatas; 19. & torques gemmis
distinctos; & armillas, & cultū capitis, bracteas

Stat ad iudi-
cium Do-
minus.

Pro eo ge-
leuare sunt
filij Sion.

aureis crepitantē, & insignes mitras; 20. & pe-
riscelidas, & e varijs locis appensa monilia; &
odoramenta, vasculis aureis, gratia exquisita
voluptatis, inclusa; & lenem inaurium susur-
rum; 21. & anulos; & pretiosum frontis orna-
tum; 22. & pepla, & pallia, & vestes, ad modum
corporis aptas, & habiles; & acus; 23. & spe-
cula; & lineas vestes, atque velamina; & deni-
que, ne plura singulatim persequar, omnē mun-
dum muliebrem, gemmis, & auro fulgentem.
24. Erit tunc, pro suauitate odoris, ferida quæ-
dam tabes; pro cinctura, dissolutio; pro capil-
lo composito, & delibuto, caluitium; pro strop-
phio, cilicium; pro venustate, deformitas. 25.
Viri, gladio cæsi, atque trucidati, concident;
omnemq. iuuentutis florem, & robur, vis acer-
ba belli conficiet. 26. Vrbis publica loca, in
quibus maxima ciuium pars congregari solet,
acerbissime communium rerum interitum de-
plorabunt; flebilibusq. modis, & clamoribus
miserabiliter editis, personabunt; eiulatuq.
lugubri, patriæ ruentis occasum lamentabun-
tur. ipsaq. tandem ciuitas, bonis omnibus euer-
sa, in terram prosternetur, & mortiferis con-
cisa vulneribus, occumbet.

1 In ea igitur tanta ciuitatis, atque regio-
nis euerfione, & vastitate, hominumq. strage,
& interitu, tanta erit virorum penuria, vt mu-
lieres, quæ quondam singula fuerant a multis
expetita, ea, de causa nimis insolenter clare
lasciuiebant, tunc, commutata ratione, multa
simul virum vnum vndique circumstant, vt
illi matrimonio copulentur. Non tibi, in-
quirit, erimus oneri: nos victum, & vestitum,
nobis ipsa parabimus. Hoc vnum a te conten-
dimus, vt vxores tuæ nominemur; & hoc viri
nomine dedecus nostrum tollas: nosq. a solitu-
dine vindices, ne omnino desertat, atque dere-
lictæ videamur. 2. Eo vero tempore, quo sic
Iudæa sceleris nefandi penas dederit, & ab ho-
stibus excisa corruerit, Dei filius, secundum
humanam naturam Diuino fatu in terris exor-
tus, in summa gloria, amplissimiq. decoris
splendore, & magnificentia vigeat; & fructus,
quos illius gratia, & benignitate Euangelij di-
sciplina præbuerit, erunt illustres, & clari: quos
tamen non omnes Israelitæ percipient; sed illi
tantum, quos fides sancte culta seruauerit, &
a communi peste seduxerit. 3. In his enim ge-
ntis vniuersæ reliquijs, e communi naufragio,
Christi numine, & beneficio, collectis, lumen
sanctitatis elucebit. Omnes igitur, quos ad
hunc modum funesta patriæ calamitas reli-
quos fecerit, nec eodem impetu turbida tem-
pestatis obruerit, erunt sacrosancti, & ab illo
vniuersæ gentis exitio conseruati; nempe,
quos in cælum Christus ciues adscripserit, im-
mortalitateq. donauerit. 4. Postquam videli-
cet idem Dominus populi sui sordes eluerit, &
cædis, atque sanguinis maculas omnes abster-
serit. Hoc autem non legis piaculis, sed lumi-
ne sui spiritus, efficiet, quo quidem homines,
a libidi-

CAP. IV.
1. Et appre-
hendens se
ptem mulie-
res, virum
vnum.

2. In die illa
erit germen
Domini.

3.

4. Si ablu-
erit Domi-
nus sordes
filiorum Sion.

a libidine, & immanitate, ad iustitiam, & benignitatis summum studium traducet, humanasque mentes, cupiditate rerum caelestium, atque Diuinarum, acriter inflammabit. 5 Omnia vero Diuina munera, & beneficia, quae fuerant olim obscuris imaginibus adumbrata, erunt tunc expressa Diuinitus; & omnibus, qui fuerint eadem fidei religione, atque sanctitate deuincti, magnificentissime tributa. Vt enim, cum Deus Israel ex Aegypti finibus eduxit, nubes die praibat, quae solis ardorem arcebat; & nocte similiter ignis splendor antecedens tenebras late dispellebat, & hostes a tergo insequentes, injecto metu, reprimebat; sic tunc illos spiritu suo ducet, ut omnem ab eis aeternum cupiditatis defendat; & tenebras, quibus erant eorum mentes oppletae, discedat, omnemque ab illis hostium impetum propulset; atque perficiat, ut neque secundis rebus effrenantur, neque in aduersis offendant; neque a via, quam ille monstrabit, aberrant; sed latiti, & alacres, ad immortalem, atque beatam vitam, recta, illius ductu, & imperio, perducantur. Omnis igitur fidelium coetus, erit non modo gloria praecellens, verum etiam Dei inuictissimo praedio defensus. Omnem namque suorum gloriam, & dignitatem Dominus protegendam, atque muniendam suscipiet. 6 Tabernaculum autem illud sempiternum, quod non ars humana construet, sed Dei nomen excitabit, in quo sibi sempiternam sedem efficiat, erit omnibus, qui in illud intuebuntur, tutissimum vitae subsidium; ita, ut nec eos ardor ullus infestus adurat; neque tempestas, atque procella peruerat; sed sint semper Christi ipsius, qui quidem est verum tabernaculum, patrocinio defensi, & ab omni clade, numine illius sempiterno, conseruati. Hac quidem oratione Propheta futuram libertatem, & gloriam eorum, qui Christi vestigiis erant ingressuri, praenuntiat; deinde, more suo, ad tempora sua reuertitur; ut suae gentis scelus grauissimum verbis accuset; atque doceat, quibus gradibus ad scelus summum peruenerit, & iudicio, funditus euerla sit. Quod ut commodius exponat, & oculis pene subiiciat; utitur similitudine vineae, quae nulli Domino fructu attulit; Deumque vineae cultorem inducit; ipsi vineae inflammationem, dirissimaque supplicia, minitantem. Ait igitur:

CAP. V.
1 Cantabo
nunc dilectio
meo.

1 Nunc in honorem summi Dei, quem vnice diligo, horrendum carmen referam, quo filius illius mihi carissimus accusationem instituit, contra vineam suam. Is namque Dominus, quem ardentem amo, vineam instituit in regno opibus egregie munito, & in patrocinio Regis, sacro oleo perfusi, constituto: 2 eamque valido monumento sapit; lapidibusque vallauit; totumque locum diligentissime perpuratum, optimo vitium genere conseruit. Deinde, ut vinatores possent omnia

circumquaque loca late speculari, celsam in medio turrum aedificauit. Postremo, in rupe lacum exedidit; in quem mustum proelio expressum deflueret; expectauit deinde, ut opportuno tempore uvas efferret; at vinea, quasi nulla cultura illi fuisset ac hibita, labrusca protulit. 3 Nunc igitur, inquit Dominus vinea, vos Ierosolymitani ciues, & omnes, qui Iudaeorum nomen obtinetis, obrestor, ut inter me, & vineam meam iudicetis. 4 Num quidquam fuit a me in illius cultura praetermissum? Num parum, vel vbertatem soli, ut sarmentorum naturam, vel agricolarum diligentiam, vel ipsius vineae sapientiam, vel temporis maturitatem, prouidi? Quid igitur esse causa dicam, cur pro suauibus uuis, quas expectabam, labrusca protulerit? 5 Nunc igitur, quando constat, non in me, sed in ipsam vineam esse omnem huius detrimenti causam merito referendam; exponam vobis, quid de illa facere cogitem. Euellam sapientiam eius; depascam, sinam; diuam maceriem eius, & conculcare permittam. 6 Inferam illi vastitatem; non putabitur; non soderetur; & vepribus, & spinis succrescentibus obruetur; nubibusque praecipiam, ne pluuia eam fecundam efficiant. Hac quidem similitudine, Dominus Iudaeorum scelus in iporum oculis, atque mente desiguit, ut sic tandem cogat eos, de perfidia sua, & improbitate confiteri. 7 Vineam enim summi Imperatoris, & Domini, gens est Israelis late procreata; & Iudaeorum soboles, est germen illius antenissimum. Hanc ille legis disciplina deuinxit; hanc castit custodiam, atque sapimento vallauit; & ne se externis moribus, & nefariis institutis obliuisceret, legem, quasi murum interiectum esse voluit, quo omnes impiae nationes ab illius victu, ac familiaritate segregaret; generisque principes, & auctores, virtutibus Diuinis excoluit; tum eam Regni maiestate, & amplitudine, sacerdotumque religione, atque templi sanctitate, muniuit. Expectauit deinde, ut iustitia fructum efferret. Omnes siquidem legis sanctiones, ad iustitiae fructum referuntur. At illa, pro iudicii sanctitate, qua innocentes iniuria oppressi subleuandi erant, innocentes scelere condemnauit, & quasi leprosos eiecit; pro aequitate vero, atque iustitia, qua iacentes excitandi fuerant, homines miserabiliter afflictos, clamare, miseriamque suam flebilibus modis lamentari, compulit. 8 Si quis, unde natum sit huius tanta cladis initium, & a quo primum fonte totius impietatis scelus emanarit; non aliud reperies, quam immensam pecuniae cupiditatem. Nec enim illis quidquam sanctum esse potest, qui terrenas opes, atque facultates, omnibus officiis anteponunt. Offrenatam, & indomitam cupiditatem eorum, qui domum domui coniungunt; qui agros ita continuant, ut nullus terminus sit, in quo tandem insistere velint. Quousque tandem progressurus est furor iste, qui vos eo scelere inflamat, ut omnes mortales possessionibus suis pellere conemini?

Num

4 Quid dicitur
quod dicitur
facere vineam meam

Vah, qui
exurgit.

Propterea
captiuus
ductus est
populus meus.

14 Propterea
dilatatum
est infernus
animi suum.

Vah, qui
edum, ius
domum domui

Num vos soli terras vniuersas occupabitis? 9 Non me latet, inquit Dominus, tanta cupiditatis immanitas; & clamor eorum, qui iniuria pelluntur, ad aures meas peruenit. Sanctissimo itaque iure iurando mea adstringo fidem, fore, ut domorum multitudo corruat, & desquamificae, atque pulcherrimae deferantur, neque in eis habitator ullus remaneat. 10 Agrorum namque sterilitas cultores omnes conficiet. Decem enim iugera vineae, batum vnum efficiet; & qui sementem fecerit, vix decimam partem seminis exarabit. Sic enim Diuini iuris ratio flagitat; ut opes, per scelus, & iniuriam, dilabantur; & qui omnium fortunas linguriebant, extrema quadam inopia crucientur. 11 Porro autem, cum auaritiam luxuria consequatur, & ex magnis opibus infinita flagitia oriantur; consequens est, ut, qui sese, propter cupiditatem diuitiarum, a Deo seiuuxerunt, non auaritia tantum poenas, sed etiam nequitiae, perferant. 12 Intolerandum flagitium, minimeque ferendum dedecus, atque turpitudinem: homines, inertiae, somni, plenissimos, & languoris effeminatissimi, ita acres, atque vigilantes ad bibendum esse, ut mane sese ad sumendum vinum expergefiant, & perpotent ad vespertinum, vinoque multo confecti, & languidi, ebrietatis incendio combusti, iaceant. 13 Conuiuia personant cytharis, & tympanis, & tibijs; totosque se flagitiosissimae voluptati constringendos dant; cum interim illam eximiam voluptatem, quae percipitur ex consideratione rerum caelestium, gustare non possint; nec Diuina iudicia, quibus Dominus improbos euertit, mente recolere. Inguines enim, atque temulentia, mentis aciem obscurant; animique fracta, atque debilitata vis, haud quam potest opera Diuina contemplari. 13 Gradibus itaque mens humana in miseriam summam deuoluitur. Ex auaritia namque opes immanes oriuntur, quae materiam ingentem libidini infinitae subiiciunt. Libido autem, materiam nata, metuque soluta, in omne se flagitium incitat. Flagitia porro mentem excruciant, ne possit opera Diuinis mentis intueri, atque ad decus, & gloriam aspirare. Lumine vero mentis, & rationis extincto, cum in cupiditate sit totius animi dominatus, libertas confestim amittitur, omnesque simul malorum tempestates erumpunt. Ideo namque populus meus libertate spoliatus, & e patriis sedibus expulsus, & eiectus fuit, quia Dei cognitionem non habuit, rerumque Diuinarum scientiam aspernatus est. Nec solum libertate priuatus fuit; verum etiam omnibus bonis funditus euersus, & extrema inopia, & egestate consumptus. Principes enim fame interierunt; multitudo, siti enecta, contabuit. 14 Iccirco Erebus immanes fauces solito magis aperuit; ampliorumque animam, crebrius, & vehementius respiciendo, duxit, & praeter modum guttur inflauit; ut, horrendo oris hiatu, multitudinem

infinitam insatiabili auiditate deuoraret. De-truderetur illuc, & nobilitatis claritas, & hominum infimorum multitudo, & opulentiae principatus. 15 Hominum fastus concideret; & omnis virorum insolentia deprimeretur; oculi superbiorum, grauissima clade percussi, terram merentes intuebuntur. 16 Rectissimum vero Domini iudicium summis in caelum laudibus efferetur; & illius sanctissimi Reitoris aequitas omnium praedicatione celebrabitur. 17 Tum pauperes, in quibus fides inerat, qui potentium iniuria pulsi fuerant, in agros, ab illis relictos, impune remigrabunt; & pascuis pinguibus aduenae, qui sese ad religionis cultum fide contulerint, potientur. Sic enim Dei iudicium impios peruertere solet, ut tum vel maxime piorum hominum saluti prospiciat. 18 Vah hominibus perditissimis, qui, cum semel peccati iugum subierint, illud, quasi plastrum inanitatis, funibus alligatum trahunt, & scelera sceleribus annectunt; & tamquam loribus validissimis, sponte sua victi, quacumque eos cupiditas impellit, ira gradiuntur, ut iniquitatis, & iniuriae materiam infinitam conuehant. 19 Vah iis, qui nullo iam Diuini iudicii metu cohiberi possunt, quo minus omnia tertia, atque detestanda facinora machinentur; quin etiam Diuinos homines, qui eos impendentis calamitatis praedicatione ab improbitate reuocare contendunt, contumeliosissime vexant, & oraculis Diuinis impie, atque petulanter illudunt. Acceleret etiam, inquit; operis sui Prophetarum omnium sermone, atque praedicatione perueniat, iam tandem exitum festinanter expediat, ut tum demum oraculi veritatem rerum euentu comprobemus, & consilium, quod (ut aiunt) iam pridem cepit, ipse Dominus, quem colit Israel, ad effectum perducatur; ut tunc, quanta sit Prophetis habenda fides, explore cognoscamus. 20 Vah iis, qui adeo mentis expertes, rectisque sensibus orbiati sunt, ut nihil vere, & incorrupte iudicent, sed, turbulentis erroribus obcaecati, longe secus de rebus omnibus, quam veritas postulat, existiment; totamque rerum naturam inuertant, & vocabula penitus immutent. Bonum enim, malum nominant; malum vero, bonum; sapientiam, amentiam esse statuunt; amentiam vero, sapientiam; amarum, dulce iudicant; dulce vero, amarum. Cum enim bonum in eo positum sit, ut, spre-tis sensibus, a quibus perniciose insidiae animis intenduntur, Deo, qui est summum, & extremum bonorum omnium, artissime coniungamur; illi, contra, sese a Dei coniunctione diuellunt, ut sensibus addicantur. Similiter, cum omnis lux mentis, & orationis in eo sit posita, ut vitam, non iudicio nostro, sed Dei praescriptione, moderemur, fideque, non ingenio, nitamur; illi, ingenij acumine freti, fidem despiciunt, errorisque sui tenebras splendore Diuinis mentis anteponunt. Postremo, cum

Osor. Tom. 4. B omnia

18 Vah, qui
trahitis iniquitatem

19 Qui dicitis, festinet.

20 Vah, qui dicitis malum bonum.

Disciplinam quidem Diuinam auribus accipietis, non tamen intelligetis. & in rebus etiam clarissimis, & in omnium conspectu positis, nihil omnino videbitis. 10. Dehinc igitur illis summam animi tarditatem, obstinatamque mentis stupiditatem, & oculorum detestabilem, & execrandam cecitatem, ne videant oculis suis, auribusque salutarem disciplinam accipiant, Diuinumque legis sensum animo comprehendant, & hac ratione, ab infita penitus improbitate conuersi, sanitatem a me consequantur. Par enim est, ut, qui lucem oderunt, tenebris damnentur; &, qui veritatem repulerunt, somnia conspectentur; &, qui salutem suam prodiderunt, in pestem, & exitium sempiternum precipites exturbentur, omnisque salutis spes illis praecisa sit, qui salutis auctorem immani odio persequuntur. 11. Hic ego, cum intellexissem, gentem meam esse, propter scelus immanitatem, a Deo deferendam, valde perturbatus sum. Volui tamen scire, an esset aliquis tandem modus tantae cladis statuendus, & miseria aliquo fine terminanda. Itaque dixi: Vtique quo, Domine, gens haec miserrima, propter suum scelus, ope tua nudata, iacebit? Vtique eo, inquit, dum Iudae civitatibus extremum exitium, & vastitas inferatur; neque cuius vilius reliquus a tanta calamitate fiat; & domus ab omni cultore deferantur; omnisque regio in summam solitudinem redigatur. 12. Homines autem Deus in longinquas terras expellet, multisque saeculis Iudaea erit in medio orbe terrarum Diuino praesidio destituta. 13. Non tamen in omnes ira Domini saeuiet. Reliquiae enim, quasi quaedam decima Dei numini consecrata, ad Deum conuertentur. Gens tamen ipsa maxima ex parte hostibus diripienda relinquetur. & erit quasi robur, & querens, cuius glandes undique greges immisi depascantur, eo tempore, quo illis folia decidunt, ut tandem non fructu tantum, sed foliis etiam, spoliatur: quae tamen licet aruisse videatur, stirpe, atque trunco nixa sustinebitur, ut aliquando tandem fructum sanctitatis, atque iustitiae profundat. Semen enim sanctum, quod ex eadem gente oriatur ad omnes gentes liberandas, illa stabilitatem dabit, ut soboles innumerabiles sanctitate praecellens ex ea propagetur.

CAP. VII.

Haec tamen vir Diuinus Domini maiestatem recensuit, & illius sententiam contra Iudaeos prolatam exposuit. Huic autem loco historiam sui temporis, satis materiae, quam praecipue tractat, congruentem, attexit. Sic enim subiungit: 1. Cum regnaret Achaz, filius Ioathan, nepos Oziae in Iuda, Rezim, Rex Syriae, & Pecah, filius Romeliae, Rex Israel, bellum mouerunt contra Ierosolymam, ut eam armis excinderent; non tamen illam expugnare potuerunt. 2. Cum autem de belli maximi apparatu fuisset in principio nuntius in domum Davidis allatus, magna quae-

dam fuit in Regia perturbatio, cum percrebuisset, duos Reges maximos in excidium Ierosolymae coniurasse, iunctisque viribus ingentes armatorum copias eduxisse; & iam iam, ut urbem obsidione cingerent, adfuturos. Rex igitur, & vniuersus populus, trepidare, & paucere, & tristissimis curis agitari, & in varias partes impelli, ut impelleretur folium arboris, cum aura flatu concutitur. 3. Dixit autem Dominus Isaiae: Egredere tu, & filius tuus Seariasub, quod nomen designat reliquias Israelis ad Deum conuertendas; atque portendit, omnes pios, qui Diuini verbi statu generandi sunt, saluos, & incolumes fore, Diuinisq. muneribus exornatos. Ambo igitur, inquit, egredimini in extremum cliuuium piscinae superioris, in viam agri fullonis, obuiam Regi Achaz, qui, belli improuiso nuntio perturbatus, sese in urbem recipit, ut vitam suam non fide mea clementiae, sed mœnium praesidio tueatur. Intelligat tandem, ex occursum tuo, quam securi, atque confidentes sint ii, qui se mihi commiserunt, atque tradiderunt; nec humanis armis, sed opem meam, contra omnes hostiles impetus muniantur. Ille namque metu hostium, cum extra urbem esset, sese trepidanter in urbem recipit: Tu vero, contra, cum intra urbis mœnia sis, cum fueris egressus, ostendes, quam pro nihilo putes omnes hostium conatus. 4. Regem autem, ut bono animo sit, huiusmodi verbis exhortabere: Caue, ne in perfidia scelus incurras, si te metus ab his Regibus aliqua ratione perculerit. Excita igitur fidem, quae animos quietos, & confidentes efficit; Deique inuicti praesidio nitere; Regumque omnium minas contemne. His enim duobus Regibus, quos audis contra te bellum moliri, exitialis exitus appropinquat: nec sunt magis metuendi, quam extrema pars adusti ligni, atque fumantis, cum ignis illius exstinguitur. Breui siquidem eorum vis, & impetus frangetur; & immanis furor temporis momento deflagrabit. 5. Tu quidem ideo metuis, quod audieris hos duos Reges foedus contra te percussisse, exitiumque tibi machinari. 6. Statuerunt enim instructis copiis ad te ascendere, ut te bello fatigaret, & opestuas euertarent, Regemque in Iudaea constituerent filium Tobai. 7. Haec autem dicit Dominus; nec consilium eorum consistet; nec conatus exitum vllum reperiet. 8. Quin potius imperium Damasci cum Rezim Rege funditus interibit, & intra sexagesimum quintum annum ab Amos, Diuini viri, praedictione, 9. Regnum etiam Israelis cum filio Romeliae conciderit, eruntque Samaritae opestuas. Haec omnia cum Isaia, ut sibi a Deo fuerat imperatum, fecisset, Regemque, ne metueret, admonuisset, Rex tamen nutabat, atque vacillabat, neque fidem Diuinis promissis adiungebat. Mirum non est, inquit Isaia, si Deo fidem non habetis: nec enim vniquam fide muniti fuistis. 10. Haec deinde, a Deo

Deo admonitus, adiunxit, Ut in certissimam spem salutis erigi possis, ne vlla in te dissidentia resideat, quae animum tuum timore debilitet, 11. Ite a Deo tuo signum, quod habeas quasi tanti promissi pignus, per quod certus esse possis, auxilium tibi Diuinitus affuturum. Sit signum admirandum, & obstupendum, & ante hunc diem prorsus inauditum, atque contra totius naturae ordinem, siue in profundissima terrae totius altitudine, siue in supremo caeli fastigio datum. 12. Rex, cum esset impius, ne signum illud Dei gloriam illustraret, & Iudaeos a cultu nefariae superstitionis auerteret, signum poscere noluit. & interim, in scelere pietatem simulauit, ut speciosam causam perfidia, atque rebellionis praetenderet. Non petam, inquit, nec tentabo Dominum. 13. Hoc audito, Isaia excanduit; nec solum in Regem, sed in totam Davidis familiam, atque in totam Regni illius posteritatem, quae maxima ex parte erat sceleribus nefandis alliganda, asperis verbis inuectus est. Audite, inquit, omnes, qui genus a Dauide ducitis, & ad illius Regnum pertinetis, adeo ne iuuat a parente sanctissimo, & optimo Principe degenere, ut non solum iniuriis homines quamplurimis oneretis, verum etiam Deo meo grauissimam molestiam inferatis? Parum ne est vobis humanam societatem violare? etiam ne obliuiscimini operam dabit, ut Dei gloriam obsecuretis? 14. Longe vos fallit opinio, si vel Dei gloriam vestris sceleribus obtinendam, vel vestrum scelus impunitum fore suspicamini. Illustrabit ille quidem gloriam suam, signumque tandem edet, omnium, quae vniquam fuerint, maximum, quod vniuersum orbem terrarum nouo, & insolito splendore commoueat: vestrum autem genus, quod parentum scelus imitabitur, atque adeo superabit, sempiterna peste conficiet. Nomen enim Domini erit apud omnes gentes clarum, & excelsum, & honoribus eximiis amplificatum: vos autem, qui gloriam illius oppugnatis, tum vel maxime, cum reliquae gentes exstiterint lucis Diuinae participes, in grauissimam offensionem illius incideris. Nam virgo absque labis impuritate, & absque vlla viri coniunctione, concipiet, filiumque pariet, cuius nomen, illius nomen facile declarabit. Vocabitur enim Emmanuel, id est, Nobiscum Deus: quod quidem significat, Deum, cum natura humana admirabili foedere coniungendum. Deus enim humanum corpus induet, sanctissimumque illius numen in habitu, atque figura hominis delitescet: ut simul & imbecillitatis humanae participes fiat, & homines secum Diuinorum bonorum communionem, & societatem coniungat. 15. Neque enim solum sibi naturam humanam, sed imbecillitatem etiam, quae mortalem naturam generis humani consequitur, clementissime copulabit; ita, ut sit in tenera aetate butyro, atque melle sustentandus, ut, cum expe-

riundo didicerit, quae sit nostri generis infirmitas, & tamquam verus homo, naturae contraria repulerit, & salutaria prudenter adscuerit, a suis malum arceat; & bonis omnibus eos augeat, atque locupletet. 16. Non tamen hoc statim futurum existimes. Antequam enim Diuinus hic puer e virgine in terris oriatur, ut imperium suum, atque Regium munus exerceat, malosque repellat, & debitis poenis excruciet, & bonos sibi coniungat, muneribusque Diuinis afficiat, numinis illius vi, atque potestate erit regio illa, quam detestaris, a duobus Regibus, qui de tua perniciie cogitant, qui tibi moluntur exitium, deserta, atque derelicta; ut intelligi possit, quam recte Emmanuelis nomen illi conueniat. 17. Nec tamen, cum illorum opes euersae, & excisae fuerint, erit tibi otium ab illis hostibus, per quos Syria, atque Samaria vastanda est. Istius enim perfidia poenas dabis. Tanta enim tibi, & populo tuo, & vniuersae familiae tuae a Domino tempestas impendet, tantaque tibi mala subeunda sunt, quanta numquam Regno tuo inciderunt, post illud dissidium, quo Regnum Ephraim a Iuda diuisum fuit. Rex enim Assyriae in opes tuas inuadet. 18. Tunc enim excitabit, quasi quodam sibilo, Dominus eos, qui ripas Nili accolunt, qui repente, quasi muscae, turmatim congregabuntur; & Assyrios item, qui, tamquam apes, densis examinibus, glomerati, confestim aduolabunt, & confident in vallibus hominum fuga desertis, & rupium hiatus, & asperitates occupabunt, & omnes frutices, & arbusta complebunt. 20. Eo autem tempore Dominus, conductis operis, eorum, qui trans flumen habitant, & sub Assyrio Rege militant, principes euertet, plebem excindet, & senum etiam auctoritatem franget, omniaque salutis praesidia demolietur. 21. Illorum porro, qui hostium manus euaserint, erunt opes tenuissimae, ita, ut singuli homines buculam nutrant, & duas oves. 22. Erit tamen, propter inculturam, atque relictarum possessionum vastitatem, tanta pascuorum vbertas, ut, qui lac emulserit, butyri magnam vim ad comedendum exprimat. Omnis enim, qui in medio terrae relictus a tanta clade fuerit, butyro, atque melle vitam sustentabit. 23. Agri vero, quondam vitibus summa impensa confiti, erunt obiti vepribus, & dumetis densissimis hirsuti; 24. nemoque illuc sine arcu, & sagittis penetrare audebit, eo quod omnia futura sint vepribus, & spinis obducta, &, propter densa ferarum lustra, hominibus infesta. 25. Loca autem in motibus amenissimis, quae olim agricolae sarculo fodiebant, & spinis diligentissime saepebant, ut illarum metu armenta, atque pecudum greges, arcerent, saepibus omnino reuulsis, erunt gregibus, & armentis exposita. Itaque agros cultissimos, atque nitidissimos, hortos amenissimos, oves, & armenta proculcabunt, & absque vilo metu gramina in illis sponte nascentia decerpent.

11. Pete signum a Domino Deo tuo.

Ecc. Virgo concipiet.

16

17. Adducet Dominus super te.

18

19

20

21

22

23

24

25

60

CAP. VIII.

Et scribe in
eo stylo ho-
minis.

His explicatis, vir sanctus exponit ma-
gnum quoddam Diuinæ clemencie mysteriū,
quod sibi secundū quietem enuntiariū fuit.
Ait igitur, 1. Et dixit Dominus mihi: Sume tibi
grande volumen, ut scribas in eo orationem,
non quidem verborū copia, sed sententiarū pon-
dere, & magnitudine, satis amplam, & copio-
sam. Stylo autem humano, figurataq. dicendi
ratione, ut facilius animis insculpi possit, in il-
lo Diuina mysteria designa. Sic enim scribes,
ut festinet spolia detrahare, ad prædandum ce-
leritatem adhibeat. 2. Duobus autem grauif-
simis hominibus testimonium denuntiavi, qui,
eodem spiritu afflati, hanc eandem Diuini pue-
ri vim, & celeritatē restituebantur. Vnus qui-
dem erit Vrias Sacerdos, alter vero Zacharias
filius Barachie. 3. Videbar autem mihi ad semi-
nam numine Diuini spiritus instigatam, & in-
flatam, accedere, quæ, Dei verbo grauida re-
pente facta, filium peperit, & dixit Dominus
mihi: Impone illi nomen, quod fuit a te in vo-
lumine scriptum: nempe, festina ad diripien-
da spolia, & ad prædandum accelera. 4. Tantam
enim puer ille celeritatem suscipiet, ut, ante-
quam secundum originis humanæ rationem pa-
trem, atque matrem agnoscat, & humanam se-
cum naturam inexplicabili ratione denunciat,
Damasci potentiam excindat, & Samariæ spo-
lia Regi Assyriorum diripienda concedat. His
quidem verbis virginis sanctissimæ, cuius paul-
lo ante mentio facta est, fuit ab Isaia prænun-
tiata secunditas, quæ Dei verbo concepit, &
peperit filium, qui tyrannum immanissimum,
cuius impotenti dominatu erat oppressum vni-
uersum genus humanum euerit, admiran-
daque celeritate prædam illius abstulit, no-
stramq. in perpetuum libertatem constituit.
Hic idem salutis, atque humanæ libertatis vin-
dex, multis ante sæculis, quam sub humano
habitu, figuraque, terras lustraret, hostium
impetus a suis reprimebat, maximæque impe-
ria conuellebat, numenq. suum, quo erat da-
monis infestissimi imperium extinguendum,
admirandis operibus indicabat. Et, quia sic
futurum erat, ut in Christi Regno nihil esset
tumidum, & inflatum, nihil arrogans, & am-
bitiosum, nihil inquietum, & turbidum; sed
Diuino quodam modo, singulariq. ratione,
humilitate, & constantia moderandum; iam
eo tempore cerni poterat, qui tandem ad
Christi Regnum pertinerent; qui rursus a san-
ctissimis illius institutis, & placitis, odio a-
cerbo dissiderent. Qui enim, propter cupi-
ditatem immanium diuitiarum, quietem, &
otium pati non poterant; qui, dum sibi opes
ingentes pararent, omnia perturbare, atque
commiscere cupiebant; hi minime quidem
erant in Regno Christi censendi, sed in ho-
stibus illius numerandi. Erat autem eo tem-
pore, quo Isaia hæc mandabat litteris, in-
gens horum hominum multitudo. Nam, cum

viderent, quam tenues essent opes Regum Iu-
da, & potentiam Regum Israel, & Regum Sy-
riæ secum animis reputarent, Regnum illud
Ierosolymæ quietum, & humile, nec tam hu-
manis opibus, quam fide, atque religione mu-
nitum spernebant; optabiliusque censebant,
sub Regibus illis esse, quamuis eorum fortu-
næ multis fluctibus obiecta fuissent, quam Ie-
rosolymis vitam quiete in mediocri fortu-
na traducere; inanemq. spem ingentium di-
uitiarum sequi malebant, quam opibus me-
diocribus animo tranquillo frui. Neque enim
intelligebant, veras, & summas diuitias esse
in bonis animi collocandas, omnemq. beatæ
vitæ rationem ad animi tranquillitatem, &
constantiam referendam. Horum igitur su-
rorem, & insaniam considerans Isaia, & si-
mul in illis cernens expressam imaginem il-
lorum, qui Regnum Christi, propter spe-
ciem humilitatis, eorum temeritati contra-
riam contemnunt, & despiciunt, eorum a-
mentiam, atque scelus exagitat, & illis exi-
tium comminatur. Ait igitur: 5. Hæc etiam
dixit mihi Dominus: 6. Quando populus hic
contemnit Regnum Ierosolymæ, quod est in-
star Siloe, quæ vox Missum significat, parui
cuiusdam fluminis, quod fluit sensum, atque
leniter, illiusq. summi Regis, qui est in ter-
ras mittendus, lenitate, & nomine, & æqua-
bilitate sui cursus adumbrata, & anteposit
huic Regno imperium Rezin, & imperium
filij Romeliæ, illorumque opes augeri, & am-
plificari desiderat, 7. ingentem vim in illum
incitabo. Influent enim in illius regionem
ingentes Regis Assyriorum copie fortissimæ,
rebusq. omnibus instructissimæ, quæ, instar
maximi fluminis, immodicis imbris aucti,
non poterunt alioo contineri; sed, super ri-
pas effusa, in omnes circumquaque regiones
redundabunt, 8. easque maxima ex parte flu-
ctibus suis operient, vsque eo, dum e sum-
ma aqua collum tantum emineat. Ierosoly-
ma enim tantum, & ea multis incommodis,
atque periculis cincta, remanebit; parumq.
aberit, quin vniversus Iudæorum status flu-
minis vehementer incitati vorticibus obrua-
tur. Exercitus enim Assyrius occupabit la-
titudinem terræ tuæ. O Emmanuel. Indi-
gnum, acerbum, luctuosum. Tantum animi
hostibus nostris additum, ut in terram tutelæ,
atque patrociniū Regis sempiterni commis-
sam armis inuadant; vicos incendant; vr-
bes occupent; hominibus vitam, & liberta-
tem eripiant. Et tu hæc pateris, o Emma-
nuel? Nec te tui nominis amplitudo, nec
summi imperatoris officium, nec eorum fi-
des, qui tibi vitam crediderunt, nec gloria
tuæ causa ad impiorum hominum audaciam
comprimendam, populumq. tuum præsentio-
pe liberandum, excitabit? Nam, si vis huius
sanctissimi nominis vere significat in te numē
habitare, idq. nobiscum semper fore; & si
qui

qui Dei præsidio testis sunt, nullis opibus op-
primi possunt, aut de status gradu aliqua ex
parte dimoueri; quid magis indignū est, quam
regionem tuam vastari, supplicesq. tuos aut
crudelissime necari, aut in miseram seruitutē
abduci? 9. Sed nulla causa est, cur hanc que-
rimoniam diutius habeamus. Numquam enim
Rex hic noster nos ope sua nudabit, numenq.
suum ludibrio hostibus esse patietur. Quamuis
enim eorum sceleribus offensus, qui summam
contumaciam adhibent in improbitate reti-
nenda, nec ad officium reuerti volunt, hostes
in eorum fines immittat; non tamen ita, ut eos,
qui in fide permanent, euerat; Immo tunc
vel maxime, cum impiorum opes comminuū-
tur, suorum dignitatem, & opes amplificat.
Quocirca nulla sunt copie nobis extimescen-
dæ; nulli motus bellorum metuendi; nulla Re-
gum maximorum conspiratio formidanda. Cō-
iurate in nostrum exitium, o populi; & tamen,
fracti, atque debilitati, concideritis. Audite om-
nes, qui extremas terras incolitis; summa di-
ligentia bellum comparate, vos ipsos, inquam,
ad perniciem nobis inferendam omnibus ar-
mis instruite; & tamen, fracti, atque debilita-
ti, concideritis: 10. inite consilium, & irritum
fiet; minas proponite, & erunt inanes: quia
nobiscum Deus. Hæc enim est Emmanueli no-
mini subiecta sententia. 11. Huius enim fida-
cia Dominus animum meum confirmauit, & spi-
ritus inuicti robore stabiluit, ne populi hu-
ius imbecillitatem imitarer, & mores, & nefa-
ria instituta sequerer. 12. Ne vos, inquit, socie-
tatis a Regibus initæ fama conturbet, ne ve cō-
iurationis nomen ad timoris indicium in ore
vestro, atque sermone versetur. Nunc enim
vnus hic populi sermo est, & omnes de hac vna
re loquuntur, & nimia formidine perterriti, hoc
vnum inter se conferunt; quo modo videlicet
duo Reges societatem coinerint, & de statu Iu-
dæorum funditus euerendo coniurauerint, &
coniunctis copijs, bellum propediem mœnibus
illaturi sint. Qui enim mea iudicia non timent,
hominum minas extimescunt, & cum primum
aliquis armorum tumultus existit, ingenti for-
midine quatuntur, vehementerq. sunt de vita
sua, atque de omni rerum suarum statu sollici-
ti. 13. Vos vero, qui vitam vestram pietati con-
secrauistis, cautionem adhibete, ne metum hu-
iusei generis metuat, neque animos vestros simi-
lis terror infringat. Veniat vobis in mentem,
quantum sit summi, atque præpotentis Dei nu-
men. Illud solum summa religione colite; illū
reueremini; iudiciorum illius metu, contremi-
scite. Hic enim metus, atque religio cupidita-
tem refrenat, & libidinem comprimit, animū-
que egregio cultu, totius decoris, & honestatis
exornat; Deumq. hominibus amore deuincit.
Sic autem fit, ut expellat omnes timores, & ani-
mos sollicitudine liberet, atque excelsos, & in-
victos efficiat. Numquam enim pauebit, quem
Dei metus, atque religio numinis illius, obstrin-

xerit. Non igitur Reges mortales, & interitu-
ros, inanesq. hominum minas, sed sempiternū
celi dominatorem metuite, si vultis statum ve-
strum esse firmissimo præsidio rectum, ipsiusq.
Dei præsentis ope stabilitum. 14. Is enim nobis
salutem afferet, magnamq. Diuinæ laudis per-
petuo celebrandæ materiam dabit: At illis, qui
hominum inanem potentiam pertimescunt,
exitū feret. Erit enim duabus domibus Israe-
lis instar lapidis oppositi in media via, & instar
laquei, atque tendiculæ, ad offensionis, & ruine
periculum. Beneficijs enim Diuinis ad suam ip-
sorum perniciem abutuntur; & quo maius, &
clarius est Diuinæ bonitatis argumentum, eo
gravius in se numen illius incendunt; dum op-
timum parentis bonitatem aspernantur; & quo
maioribus beneficijs alliciuntur, eo sceleratius
in officio delinquant, grauioremq. in se numi-
nis offensionem concitant. 15. Sic autem fiet, ut
tum præcipue in illis hæreat hoc ingrati animi
scelus, & immanis perfidia, cum Dominus ma-
ximam suæ benignitatis, & clementiæ signifi-
cationem dederit, sempiternamq. salutem per
se terris vniuersis attulerit. Tunc enim quam-
plurimi ex illis, & lucem fugient, & ruent in te-
nebris, & in lapidem offensionis incurrent; &
interim nec offensi pedem referent; nec, cum
ceciderint, erigentur; nec in ruina leuiter fau-
ciabuntur; nec, ubi in hostium manus incide-
rint, illorum crudelitatem effugerit; sed, ubi pri-
mum in lapidem inciderint, titubabunt, & cor-
ruent, & grauius alii, conterentur, & laqueis
impedientur, & ab hostibus in insidijs positis
immanissime capientur. Quod non ob scelus
gens hæc in tantam miseriam detrudenda est?
Quia Dei cognitionem repulit, inquit Domi-
nus, legisq. disciplinam aspernata est. Nam, cu-
piditate cæca, se totam rebus terrenis addixit,
nec fide mentem ad rerum Diuinarum intelli-
gentiam excitauit. 16. Prænitia igitur, inquit
ipse Dominus, huic populo diram cæcitatem,
& amentiam, quæ vexandus est, ne mysteria Di-
uina percipiat. Lex enim erit illis obsignata,
Diuinorumq. testimoniorum cognitio multis
difficultatibus obstrueta, ne possint vllō mo-
do, quamdiu fuerint a mea voluntate abhor-
rentes, Diuinæ scripturæ sensum percipere.
Nec enim quisquam poterit arcana legis inspi-
cere, nisi se mihi in disciplinam tradiderit. 17.
At, cum nemo mentem suam ad disciplinam meæ
studium applicare possit, nisi pater meus cæle-
stis illum spiritu suo pellexerit, in illū, qui nunc
ab Israelis salute est auersus, intuebor; sum-
mumq. illum Dominum pro meorum salute ve-
nerabor, ut eorum animos luce sua compleat,
quæ facillime queant legis, atque prophetarū
sensus mente complecti. 18. Vos igitur, quos
moneo, & instito, quos ad fidem, & officium
voco, & ab impiorum imitatione deterreo, si
vultis similem casum declinare, salutemq. ve-
stram tueri, me intuemini, discipulosq. meos,
quos mihi filios adoptaui, patrimonijq. celestis
heredes

Et erit vo-
bis in san-
ctificatio-
nem.

Liga testi-
monij, & si
qua legem
in discipu-
lis meis.

18. Ecce ego, & pueri
mei.

heredes institui. Hoc enim pater ille summus edidit eximium in Israele, virtutis, & potentie sue miraculum; hoc vnum iustitie, atque sanctitatis specimen, summumque bonitatis, & beneficentie documentum. Qui igitur veram sapientiam consequi, summumque celi rectorem pie, & caste venerari cupit, numquam a me, nec a filiis meis, quos dedit mihi Dominus, (nec enim secundum carnem, sed secundum spiritum illius in lucem suscepti sunt) oculos deiciat; hoc vnum sapientie exemplum consulat; hanc vnam iustitie regulam tam admirandis signis egregie comprobata summo studio sequatur. 19. Nec vilius impura, & nefarie disciplinæ dolis, atque prestigijs, a studio veræ sapientie discedat. Si igitur homines impij voluerint vos contagione pestilenti sue prauitatis inficere, atque persuadere, vt in rebus incertis eos de vtriusque rationibus consulatis, quos infestissimi demonis spiritus incitat, qui necromantijs, & magicarum artium disciplinis hominibus imperitis illudunt, qui, summa garriendi impunitate propolita, quidquid somniant, impudenter effutunt, illorum impiam, & execrandam orationem detestamini. Sic autem dicetis: Nū populus, qui in summi Dei tutela est, tanta flagrabit amentia, vt in aliquo alio sue salutis spe collocandam arbitretur? vt Deum suum in rebus turbidis, & afflictis non consulat? vt opem illius non fidenter imploret? vt ad falsa numina suppliciter adeat? vt mortuos pro viuentiū incolumitate veneretur? 20. Non est is mos nobis, non ratio, non disciplina. Sic enim sumus instituti, vt, quamuis omnia bellis ardere videamus, non demittamus animos, nec inani sollicitudine conturbemur. Exploratum enim habemus, fieri nullo modo posse, vt summus Dominus eos, qui sese ad studium legis illius adiungunt, & fidem vnice colunt, ope sua destituant, & calamitatibus opprimi patiantur. Vna igitur tantum nobis cura est, atque sollicitudo, vt legem illius, atque testimonium, consulamus, & ad illius voluntatem omnia vitæ officia dirigamus, nostrosque animos spiritu illius, atque sanctissima præscriptione, conformemus. Quod quidem si, illius spiritu confirmati, præstiterimus, nihil interuenire poterit, quod vitæ nostre statum aliqua ex parte labefaciat. Nullis igitur terroribus, aut periculis adducti, tantum facinus concipiemus. Ad hunc igitur modum perditæ gentis orationem refutabitis. Qui vero non a se hac sententia impiorum hominum importunitatem repulerint, magnum profecto dabunt sue cæcitatæ indicium. In tenebris enim versantur, nec matutina vniquam lux illis exoritur, qui sese tantæ impietatis societate contaminant. 21. Ergo, inquit Propheta, cum grauior aliquis casus inciderit, e luce, quam detestantur, longius emigrabunt; & huc, & illuc, animo suspensio, atque sollicito vagabuntur; nec illud vnicuique subsidium, quod in sceleris admiffi detestatione consistit, sibi parabunt; vt a Deo,

a quo sunt afflicti, remedium consequantur; sed, quod fieri solet, cum scelus ad summum peruenit, & est multis iam accessibus amplificatum, quo maioribus malis opprimuntur, eo magis contra omnem rationem pietatis obdurescent. Cum igitur in eum statum impulsifuerint, vt sint extrema clade conficiendi, qui libet eorum, enectus fame, ita concurrit in terra malis omnibus oppressa, vt nihil omnino de sceleris immanitate remittat, sed tunc & in Regem suum, quem pietate placare debuisset, maledicta congeret, quasi tantorum malorum causam attulerit; & in Deum suum conuicia impudentem ingeret, eo quod tantam vim calamitatis inuenerit. Cernet enim se malis vndique circumuentum, nec vllam sibi auram afflari conspiciet. Cum oculos in cælum sustulerit, illud sibi grauius infensum sentiet. 22. Cum rursus ad spectum in terram demiserit, illam tetra clauitate vastari, cæcisque tenebris demergi videbit. Erit enim illis lux Solis crepta, & caligo tætarum noctis offusa, densaque nebula impetu vehementissimo concitata magnū illis terrorem iniiciet; 23. nec vllum poterunt habere miseræ perfrugium.

Nec enim mediocre scelus suscipient, sed illud, quo nullum tætrius, atque detestabilius cogitatione fingi potest. In maximum enim Dei summi beneficium sic ingrati erunt, vt ipsum immortalis beneficii, atque sempiternæ salutis auctorem immani odio persequantur. Sub id enim tempus, quo extrema calamitas, quæ vitari non poterit, Iudæorum rebus imminet, ipse Dominus in terris illis versabitur.

1. Et primum quidem terram Zabulon, & terram Neptalim magnis beneficijs afficiet. Peccati enim iugum ab eorum ceruice, qui fuerint illi secuti, depellet. deinde maritimas oras, & Galilæam, & omnes illas regiones, quæ sunt inter mare, & Iordanem interiectæ, docendo peragrabit; & Iordanem etiam transmittet, vt vniuersam Iudæam non solum peccato liberet, sed maioribus in dies, & amplioribus donis, & ornamentis afficiat. In ipsa igitur ipsis locis, quæ hostili impetu vexata, populata, claudibus innumerabilibus afflicta sunt, quæ impotentia dominatu miserabiliter oppressa multos annos iacuerunt, & quod caput est omnium malorum, peccati iugum acerbissimum pertulerunt; erit spes certissima salutis, atque libertatis offensa diuinitus; & clarissima lux in regionibus illis mortis tætarum caligine circumfusus orietur. 2. Postremo Ierosolyma, & populus, qui versabatur in tenebris, & erat peccati vinculis alligatus, & tyrannidi mortis adductus, e tenebris emerit, in lucem Diuinam respiciet, ipsumque Dei filium in illis locis omnia splendore disciplinæ sue multo clarius illustratam oculis intuebitur, & peccati dominatu liberatus, & e mortis vinculis emissus, incredibiliter exultabit. 3. Nec gentem, in quam tanta dona, atque munera congesti, Domine, exigu-

quo numero definitam esse voluisti, ne lætitiā quidem mediocrem cunctis gentibus attulisti; sed, vt populi tui numerum amplificasti, ita omnes, qui tanta lucis compotes effecti sunt, magnitudine lætitiæ, atque iucunditatis extulisti. Lætabuntur in conspectu tuo, sicut lætantur agricolæ, cum magnam frugum vberitatem in messe percipiunt; & sicut exultant victores, cum hostibus spolia diripiunt.

4. Iugum enim cupiditatis, quod illos gravabat, ab eorum ceruice depulisti; immanissimumque imperium peccati, quod mortis tributum imperabat, extinxisti; & potentiam hostis immanis, qua penas grauissimas expetebat, persregisti; quemadmodum olim, cum Madiani tas opera Gedeonis primo impetu profligasti. Non enim armatorum numero, non imperatoris ipsius vsu, atque disciplina, non denique, acerrima belli contentione hostes in fugam coniecisti; sed, numine tantum tuo percussisti, & abiecti, cum primum in eos Gedeon trecentis tantum hominibus, ipsique inermibus, conspatus inuasit, subito conciderunt. Quænam tandem fuit illa tanta vis lampadum lateris fictilibus inclusarum, vt, cum primum, fractis lateribus, inclusum lumen emicuit, ingens repente pauor hostes, & multitudinem, & armatorum genere, & immani audacia feroces, & infestos opprimeret? Quisnam ille tam horrificus tubarum clangor exstitit, vt, cum primum intonuisset, hostium copias exanimaret, & mutua inter se facta cæde, confecerit? An non ille præclarus, & admirandus exitus prælii luculenter expressit victoriæ insignem, quam viri Diuini, Christi spiritu, atque numine confirmati, summa cum gloria consecuti sunt? Homines enim paucissimi, neque genere clari, nec opibus opulenti, nec litteris eruditi, nec armis instructi contra nequitiam, & improbitatem, contra perniciosos mores, & instituta nefaria, contra sceleratam, & impiam superstitionem temporis longinquitate corroboratam, contra tyrannorum immanem potentiam, imperij legitimi opinionem confirmatam, atque postremo contra Satana opes, quæ vniuersum genus humanum obsessum, & vinculis adstrictum tenebant, bellum animo maximo susceperunt, clarissimamque victoriam de omnibus his monstribus, atque portētis adepti sunt. At quibus armis hoc tantum facinus aggressi sunt? Diuina lucis splendore, qui ex eorum vita, atque moribus eminebat; & fracta quasi quadam lateris fictili, carnis cupiditate, & corporis compressa libidine, præfulgebat; & Evangelij classico, quod omnes inferorum manium copias exterrebat, orbem terrarum a durissima seruitute in libertatem vindicatum sub DEI imperio, ditionemque subiunxerunt. Horum igitur opera fuit hostis abiectus, exstincta detrahit, tyrannis deleta, libertas egregie constituta. 5. Illa siquidem omnia crudelissima victorie trophæa, quæ sibi hostis ad sui nominis, & gloriæ monumentum superbe defixerat, illi clau-

mores infani, quibus in acie terrorem imperitis iniiciebat, illæ vestes, inbutæ sanguine, quibus crudelitatem, & feritiam miseris ostentabat, subito flammis vtricibus assumptæ sunt.

6. Sed, vnde, quæso, tam Diuina virtus ad homines peruenit, vt omnes hostium copias impetu peruerterent, & orbem terrarum Dei imperio subiugarent? Totum id quidem potentia, numine, & imperio Diuini pueri gestum fuit, ad humani generis salutem in terris exorti. Puer enim natus est nobis, patrisque sempiterni filius nobis ab ipso Deo donatus est, qui terras vniuersas imperio reget, atque moderabitur; nec ad suum emolumentum, & quæstum, opibus Regijs abutetur; sed ipsum imperium, quasi onus sibi impositum, humeris sustinebit, summoque labore, & industria iurisdictionem conficiet, Regnumque totum ex voluntate patris administrabit, omnibusque rationibus, vt suos florentes, atque beatos efficiat, elaborabit. Vocabitur admirabilis, Cōsiliarius, Deus, Fortis, Pater sobolis sempiternæ, Princeps pacis. Admirabilis quidem partim, quia virginis aluo mirabiliter includi voluit, vt inde sub hominis forma latenter existeret, ad tenebras exortu luminis sui dispellendas; partim, quia admiranda ratione perfecit, vt imbecillitas potentiam euerteret, humilitas amplitudinem de gradu deijceret, ignobilitas claritatem obrueret, ignominia gloriam, & decus obscuraret; atque postremo mors aditum ad immortalitatem cunctis mortalibus aperiret. Consiliarius; non solum, quia diuinorum omnium consiliorum semper particeps, & administer exstitit; verum etiam, quia salutaribus monitis, atque consilijs suos instruit, & ad cognitionem Diuinæ voluntatis frequenter erudit. Deus; quia æquali cum patre, a quo ex omni æternitate genitus est, Diuinitatis gloria circumfluit, & omnis bonorum complexio, beataque vitæ ratio illius munere, & beneficio continetur. Fortis; quia immanes vires hostis antiqui perfringet, & de omnibus inimicis clarissimum triumphum ducet, & in cælum tandem summa cum gloria bellorum omnium victor adscendet. Pater sobolis sempiternæ; quia spiritu suo genus florentissimum nullis vniquam sæculis interitum generabit. Princeps vero pacis appellabitur; quia genus hominum in gratiam Patris summi restituet. Id enim tollet omnino, quod Dei cum hominibus coniunctionem dirimebat, nempe peccatum; quod quidem sanctissimis sacris expiabit, & cupiditatis immanitatem profligabit, & mortalium animos quietos, & tranquillos efficiet.

7. Imperium suum latissime propagabit, & opibus summis augebit, eamque pacem sanciet, quæ nullum finem sit habitura. In Danidis Regali solio sedebit, Regnumque illius obtinebit, verosque Iudæos, qui non corpus incisione cutis insignitum, sed animum fide purgatum gerunt, salutari lege deuinciet, vt totum Regni statum & sapientia dirigat, & opibus illustret, & virtute

19. Et cum dixerint ad vos: querite a Pythonibus.

Numquid nō populus a Deo suam requirit visionem?

Ad legem magis, & ad testimonium.

Quod si nō dixerint: verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Et israelitæ, & male dicit regi suo.

Sicut in die Madian.

CAP. IX.

1. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam.

1. Quia omnia violenta præda-

tute confirmet; neque Regium ius, & imperiū
definito temporis spatio, sed in omnium sæcu-
lorum eternitate; Diuinis legibus, & institutis
administret. Hoc autem tantum beneficiū
non erit vllis hominum meritis, atque virtuti
tributum, sed ab immensa Dei benignitate, se-
uerissimiq. iudicij sanctitate profectū, vt eos,
in quibus fides existerit, clementer in fidem
recipiat, & ad suum nomen adiungat; eos vero,
qui placitis illius obstinate resistunt, opera hu-
ius Regis sanctissimi seuerius viciscatur. Hac
quidem oratione Isaías Regnum Christi florē-
tissimum describit, & in tantorum bonorum at-
tentissima consideratione mirandum in modū
exultat. Deinde redit ad Israelis infestatio-
nem; vt doceat, quam se indignam præbuerit
gens illa omnibus Diuinis beneficijs. Tanta e-
nim perfidia prædita erat, vt, quasi hoc vnum
haberet in vita propositum, vt vsque ad extre-
mum vitæ spiritum cum Diuina benignitate
certaret, ita semper Dei spiritui repugnabat;
& quo vehementius aliqua ærumna premeba-
tur, eo impudētius in scelere persistebat. Cum
enim vel bellum, vel morbus, vel fames, vel gra-
uius aliquod malum illis hominibus accide-
bat, non ad Dei numen offensum eas calamita-
tes, quibus vexabantur, sed ad fortunam refe-
rebant. Eorum igitur amentiam propheta re-
darguit. Sic enim ait: 8. Dominus quidem per
prophetas suos prænuuntiauit Israeli graues
ærumnas, & cladem funestissimam, quæ omnia
sic euenerunt, vt prædictum fuerat. 9. Hoc au-
tem minime obscurum fuit. Nam Diuinorum
hominum prædicta satis illustria fuerunt; & e-
uentus horribiles neminem eorum, qui ad Is-
raelis Regnum pertinebant, & Samariam inco-
lebant, latere potuerunt; & tamē nec sic super-
bia Samariæ deprimi, & arrogantia sedari po-
tuit. Sic enim animati sunt homines illi perdi-
tissimi, quasi clades illas, quibus sunt afflicti,
fortuna, & casus inuexerit, non caeleste numen
importarit. Nihil igitur meliores plagis fuit,
sed deteriores in dies euadunt. Interim vero,
inanissimis opinionibus inflati, summam sibi
bonorum omnium affluentiam confiderent, &
temere pollicentur. 10. Mediocres, inquit,
opes amissimus; sed multo maiores adipisce-
mur. E mediocri statu deiecti sumus; sed multo
maiores, & ampliores recuperabimus. 11. Do-
minus igitur in tantā superbiam multo acrius
animaduertet. Hostes enim Rezim corrobora-
bit; opibusq. summis ornatos, & instructos, co-
tra eos incitabit; & eorum copias vndique co-
get, vt illos summis viribus oppugnent: 12. fa-
ciet denique, vt ancipiti bello districtus Israel
omnibus simul bonis euerratur. Syri ab ortu
Solis eius fines adorientur; Palæstini ab Occi-
du in eum inuadent; & omnia, quacumque fe-
rent impetū, ferro, & flamma populabuntur; &
tamē ira Domini non est auersa, sed adhuc ma-
nus illius est ad eos multo acrius vulnerandos
intentæ. 13. Nec enim voluit, populus iste ad

Deum, a quo est clementissime percussus, con-
uerti; nec illius opem implorauit; nec inlicitis
vulneribus remedium requisit. 14. Dominus
igitur in Israel, quasi in quoddam animal
ferum, & in domitum, impetū faciet; & ab illo
caput, & caudam excindet, omniaq. membra
in quibus latitabat, ferro demet; ita, vt nec
arborum frondes, nec iunci a vastitate intacti
remaneat. 15. Homines quidem, qui senili qua-
dam auctoritate suspicendi sunt, populi Ca-
put appello. Pseudoprophetas autem, qui prin-
cipibus adulantur, & turpissimi lucri gratia
populo blandiuntur, Caudam nomino. Quid e-
nim contemptius, & abiectius animo fingi po-
test, quam assentari diuitibus, & populi cupidi-
tatibus inservire, linguamq. venalem habere,
& sub ficta specie religionis mendacijs perni-
ciosissimis victum comparare? Ergo, & homi-
nes primarij superbix, & falsi propheta vanita-
tis poenas dabunt, omnesq. illorum opes diris-
simæ cladis impetu vastabuntur. 16. Qui popu-
lum hunc regendum suscipiunt, cum in pestife-
ros errores adducunt, & qui sese ad eorum du-
ctum, & imperium applicant, principumq. ne-
faria iussa Dei præceptis anteposunt, eorum
tyrannide, & immanitate deuorandi sunt. 17.
Propterea Dominus, cuius beneficio in ætatis
flore, atque robore vigent adolescentes, qui pu-
illorum pater, & viduarum patronus haberi
vult, vniuersam hanc gentem ita præsidio suo
nudabit, vt nec adolescentes robore fulciat,
aut vlla incunditate voluptatis alliciat, nec po-
pulis opem vllam afferat, nec viduarum miseria-
m vlllo solatio subleuandam curet. Omnes
enim iustitiam nefarie simulant, cum sint crimi-
nibus infinitis alligati, & ad inferendam perni-
ciem prompti sunt, linguamq. ad maledicen-
dum celerem, & exercitatum habent. Ideo nō
est auersa ira Domini; sed adhuc manus illius
est ad eos multo altius vulnerandos intentæ.
18. Ipsi enim sibi materiam exitij præbent. Ex-
citatur enim impietas incendium; & primū qui-
dem spinas, atque vapores exurit; deinde, vbi
paullatim vires colligit, in densa, & opaca silua
ignem implicat, & arbores altissimas inflam-
mat; fumus densus, & ater in sublime fertur; vt
ijs etiam, qui procul habitant, horribili specie
terrorem incutiat. 19. Propter iram summi il-
lius Imperatoris tætra quedam nox, & caligo
terris offusa est, vniuersusq. populus, quasi qua-
dam silua, ignem concipiet, qua tandem subito
conflagrabit. Primum igitur intestinis bellis
ardebit, pestiferaq. ciuium inter ciues dissen-
sione dissipabitur. Omnes in mutuam cædem
ruent; nec eos natura communio, aut sangui-
nis propinquitas a tanta sceleris immanitate
reuocabit. 20. Impetum quisque faciet huc &
illuc, & e bonis fratrum suorum prædabitur;
nullis tamen spolijs poterit auaritia expleri;
nullo suorum sanguine crudelitas importuna
satiari. Tanta porro flagrabunt amentia, vt nō
videant se sibiipsis, cum ciuium, atque fratrum
suorum

suorum vires consumunt, interitum, & exitiū
machinari. Perinde enim, ac si corporis vnius
membra inter se hostili odio dissiderent, & os
dentibus suis brachium manderet, atque confi-
ceret, & simili furore in reliquis corporis par-
tes inuaderet, necesse tandem esse totum illud
corpus, quo os etiam continetur, interiri; sic,
cū in ciuili tumultu, atque dissensione, alij alijs
pestem, & exitium comparant, Remp. vniuer-
sam immanissime ingulant; & ita sibiipsis per-
niciem, & interitum moliantur. 21. Sic igitur
Hebraei, cum seiplos mutuis cædibus impie tru-
cidauerint, iam, antequam, viribus absumptis,
in hostium potestatem perueniant, non medio-
cres impietatis poenas ea dissensione luent. Ma-
nantes enim impetum faciet in Ephraim; cōtra
Ephraim infesta signa inferet in Manasse; &
vterque simul arma mouebit contra Iudam;
& tamen, in his tantis malorum acerbitatibus,
ira Domini non est auersa; sed adhuc manus
illius est ad eos multo acrius vulnerandos in-
tenta.

CAP. X.

1. Porro autem, quamuis numen Domini
omnibus improbis iratum sit, merito tamen
est Principibus multo acerbius infensum. Quid
enim indignius, quam, eos, qui legum, & iudi-
ciorum seueritate, egregiaq. virtutis exēplo,
cupiditates aliorum frenare debuissent, esse re-
liquis hominibus, qui eorum moderatione con-
tinentur, auctores sceleris, & improbitatis; om-
nemq. rationem sui muneris administrandi ef-
frenata cupiditate metiri? At Israelis prin-
cipes eo progressi sunt, vt ad suum questum, &
commodum, leges scriberet, & iura sancirent,
quibus opes ingentes domi coaceruarent. O
scelestum, & immane facinus. O intolerandam
cupiditatem. O minime ferendam impiorum
hominum potentiam, qui legum auctoritate
suam improbitatem tegere, & occultare nitun-
tur, vt, quod scelestissime faciunt, iure facere
existimentur. Leges iniquissimas ferunt, iuraq.
scelerata describunt; vt dolore, & sollicitudi-
ne multos mortales afficiant; vt a pauperibus
populi mei contra fas causas abiudicent; vt vi-
duas iniquo iudicio circumueniant; vt ex pupil-
lorum bonis prædas faciāt. 3. Et, quid tandē fa-
ciatis, o miseri, in die illo dirissimo, atque fune-
rissimo, qui est a domino præstitutus, vt in ho-
minum scelus vindicet, & vastitatem commu-
nibus rebus inferat? quod vobis per fugium co-
parabitis? cuius auxiliū implorabitis? cuius
custodia opes, & gloriam vestram credetis, at-
que committeritis? 4. nec enim aliter crudelissi-
mam necem vitare poteritis, nisi hostibus, qui
vos ferro victos grauissima seruitute premat,
dedamini. Nisi enim cum reliquis capriuis fer-
reis vinculis alligati fueritis, & durissimum fer-
uitutis iugum subieritis, certe cum illis, qui in
acie ceciderint, vulneribus fœdis concissi, peri-
bitis. Et tamen in his omnibus malis ira Domi-
ni non est auersa; sed adhuc illius manus est ad
feriendum multo acrius intenta. Hac oratio-

ne vir sanctus impios cruentat, & vulnerat, iudi-
ciorumq. Diuini cōmemoratione perterret. Hæc
autem in loco, cum mente prospiceret, Assy-
rium, quem dominus instruxit, & armavit, vt
illius opera in Israele scelus, & impietatem vin-
dicaret, tam intoleranda superbia tumentem,
vt Deum sperneret, sibiq. omnes victorias at-
tribueret, in eum inuehitur; Deumq. inducit,
illos immanes spiritus, & illam oris importuni
contumaciam orationis acrimonia refutantē.
5. Vah, inquit dominus, Assyriq. illo quidem,
vt virga, vsus sum, vt nocentes homines acer-
rime flagellarem, odiūq. meum in eorum im-
probitatem, & scelus expromerem. Itaq. hoc
munus illi, & exercitui illius delegaui, vt mei
numinis offensionem vindicarent, & scelus,
quæ in me homines susceperunt, vltiores existe-
rent. 6. Illum igitur, contra gentem fallacem, &
impiam, qui in sanctitatis specie, & simulatio-
ne, scelera infinita concipit, meumq. in se nu-
men nefarijs factis irritat, incitabo; vt illā bel-
lo victam, atque superatam, spoliaret; vniuer-
samq. illius regionem, quasi platearum lutum,
proculcet. 7. Is vero non sic arbitrabitur; nec il-
li veniet in mentem, se meo numine, atque vo-
luntate fuisse tantas victorias assecutum. Ela-
tus igitur, & inflatus, quasi viribus, & industria
sua ad tantas opes peruenierit, de multarum e-
tiam nationum cæde, & interitu, cogitabit; &
animo perniciem, & vastitatem gentibus quā-
plurimis molietur. 8. Sic enim dicit: Numquid
principes, qui meo continentur imperio, Re-
ges non sunt, ita, vt sicut Rex Regum optimo iu-
re nominandus? 9. Numquid non, quemadmo-
dum Arphad, sic etiam Hema meis copijs exci-
sa fuit? Non, vt Damascum, ita Samariam va-
stauit? 10. Nec humana tantum opes, verum e-
tiam Diuina; mea potentia cesserunt. Omnes
enim regiones, in quas impetum feci, numina
colebant, & sacra singulari carimoniarum san-
ctitate faciebant; & tamen nec deorum suorum
auxilio potuerunt mea potentia repugnare.
Regna equidem quamplurima cepi, quæ erant
in suorum decorum tutela, atque patrocinio; eo-
rumq. simulacra demolitus sum; quamuis ef-
fent non minore sanctitate culta, quam simula-
cra Samariæ, atque Ierosolymæ. 11. An non Sa-
maria eandem religionē colebat; & tamen nec
ea quidem potuit meis armis obsistere? Quid
igitur impediet, quo minus eadem vi, qua Sa-
mariam deleni, illiusq. deos in meam potesta-
tem redegi, similiter Ierosolymam expugnem,
illiusq. deos, atque simulacra, conuellam? His
quidem verbis Rex impius in se numen irrita-
bit. 12. At, postquam Dominus opus suum ab-
soluerit, fructumq. iudicii sui fuerit consecu-
tus, hoc est, postquam impios euertit, &
suos rebus aduersis erudierit, & in Sione, & Ie-
rosolymis religionem instaurauerit, & ad hæc
omnia, opera Tyranni vsus fuerit, iram suam re-
pente in illum conuertet. Animaduertam, in-
quit Dominus, in superbiam, & arrogantiam
Regis

8. Verbum
milit Domi-
nus in Is-
cob.

10. Latentes
cecidit, sed
quadris
lapidibus
edificabi-
mus.

11.

12.

13.

24. Er. dicit
perdet De-
us ab Israh-
le & caput,
& caudam.

15.

16.

17. Propter
hoc super
adolecen-
tulis etiam
non latet
cur Domi-
nus.

Omnia
nimis hypo-
critæ est, &
nequam.

18.

19.

Vix fratres
suo non pare-
cet.

20.

5. Vah Af-
sur.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12. Et erit
cum imple-
uerit Do-
minus cun-
cta opera
sua.

Regis Assyrij, & de præcipitis, & effrenatæ mentis elatione debitas tandem penas repetam. 13. Sic enim secum loquitur: Viribus, atque virtute mea præclara facinora in rebus bellicis effeci; sapientiaq. mea tanti imperij munus ad ministravi. Sum enim non solum animi excellentis altitudine, verum etiam sapientiæ magnitudine, præstantissimus. Itaque regionum terminos movi, vt, terris latissime cõtinuatis, imperium meum in vltimas terras dilatarem. opes abstrusas, atque reconditas diripui; & omnes, qui fuerant in Regali dignitate locati, de omni statu, meæ virtutis magnitudine, deturbavi. 14. Manus mea, quasi nidum, omnes populorum copias inuenit; & quemadmodum colliguntur ova ab auibus derelicta, omnes omnium fortunas, in quibus homines incubabant, facillime congregavi; nec interim fuit, qui alis erigi, & ore strepere, atque garrere, auderet. 15. His cogitationibus elatus, Assyrius tantum sibi assumit, & arrogat, vt contra Deum ipsum, cuius voluntate, & consilio commouetur, insurgat. Quo quidem facinore, quid tandem furiosus, & immanius excogitari potest? Num securis aduersus eum, qui ea ipsa materiam cedit, extollitur? Num ferra gloriatur aduersus illū, qui eam agit? Non est, non est lignum cum eo comparandum, qui non solum virgam, sed virgam etiam efferentes, quocumque illi lubet, impellit, atque fustem facillime ei, quem vult cadere, flagris impingit. Quid enim aliud est Senacherib, quam agreste quoddam lignum, ad nullum rectum munus, & officium accommodatum? Quis autem ex illo virgam ad impios homines verberandos expoliuit? Quis eā mentem multis nationibus iniecit, vt eum honoribus summis extollerent, & illius imperiū sequerentur? Quis postremo, & illum, & homines, qui illum extulerunt, agit, & impellit, eorumq. opera hominum perditorum temeritatem coercet, & comprimit? Ille profecto summus Dominus, cui omnia seruiunt, & cuius sapientia omnia, quamuis inordinata esse videatur, ad ordinem reducantur, ita, vt Tyrannorum etiam victoriæ numen illius, atque decus illustrent. Quid igitur amentius illo tyranno, qui sibi vni vires, sibi potentiam, sibi victorias omnes, adscribit; atque, quasi non esset lignum Dei manibus agitatū, aduersus ipsum Dominū, qui eum ad tantas opes euexit, bellum comparat? 16. Propterea celi dominator, cuius imperio agmina caelestia continentur, illius principes euertet, eorumq. opes cõminuet, gloriæq. illius ignem subiciet, & extremæ cladis incendium concitabit. 17. Itaque is, qui lumen porrigit Israeli, qui ope illius confidentes ab interitu liberat, cuius luce pij cum insigni animi securitate fruuntur, excitabit numine suo flammā, quæ vepres, & spinas simul incendat, atque deuoret, & densi nemoris amenitatem, & agros cultissimos, & nitidissimos repentino incendio conficiat, atque consumat. 18. Simul enim, &

16. Propter hoc mittere Dominus exercituum tuū in principes eius venientem.

17.

18.

militum multitudinem, & exercitus duces, cū omnibus opibus, & decoris parti monumentis, exstinguet, atque delebit; totumq. hominem, quem ignis ille corripuerit, & corpore, & animo cruciatum, sempiterno supplicio mactabit. Quemadmodum autem, dum lignifer sese in fugam coniecit, omnium suorum animos frangit, simulq. fugere compellit; sic & Rex impius, cū sese e tanta clade proripere conatus fuerit, omnes sibi subditas nationes, magnitudine summi cuiusdam metus, atque formidinis, exanimabit. 19. Tanta autem erit paucitas eorum, qui euaserint, vt puer paruulus eorum numerum facillime recensere queat. 20. Eo quidem tempore reliquæ Israelis, quæ tantam vim turbidæ tempestatis enaserint, non vltius spem latus in opibus principum, a quibus contra fidē interpositam saepe percussa sunt, positam habebunt. Experiendo enim sentient, quam inanes sint opes hominum, cum animaduenerint, quā subito summi principes ex amplissimo statu cõcidant, maximaq. imperia momento temporis euascent; & quanta perfidia sit in hominibus, cum recordatæ fuerint, quanta vulnera ab Aegyptijs, & Assyrijs, quibus se dederat, multis in locis acceperunt. Omne igitur saluæ spe præsidium in Domino, qui Israelē summa fide tuetur, atque conseruat, vere, & ex animo collocabunt; & clementia illius totis animi viribus innitentur. 21. Non enim vniuersum genus Israelis interibit. Reliquæ enim ad Deum conuertentur; illiusq. gratia conseruabuntur; reliquæ, inquam, generis Iacobi stirpe procreati conuertentur ad Dominum, cuius vt fides violari non potest, ita neque summa potestas infringi. 22. Non igitur gens impia, quæ perfidia sua Deum a se abalienauit, inanis opinioibus insolescat, neque se semper in eolumen fore confidat. Vt enim numerus populi tui, o Israel, tam multiplex existat, vt sit, quæadmodum olim fuit principi tui generis ostēsum, cum arena maris multitudine comparandus, reliquæ tantum ad Deum fide conuersæ salutē illius gratia consequentur. Nec enim multum refert, quali genere ortus sis, sed, quanta fide pietatem colas; neque, quos gentiles numeres, sed, quorum vestigia persequare. Nec enim Dominus genere, sed fide allecius est, vt cum sanctis hominibus fœdus sanciret; nec humanæ nobilitati, sed fidei claritati præmia Diuina proposuit. Cum igitur tantum fidei naufragium factum sit, relinquitur, vt Israelis nomen maxima ex parte deleatur, & reliquæ tantum Diuino beneficio, & munere conseruentur. Omnem siquidem perfidiam, & sceleris impietatem extrema calamitas, stabili iudicio definita, conficiet; & ira Domini omnes, qui fidē abiecerint, vastitate consumeret. Quod tamen impiorū exitium, & vastitas in eorum, qui permanserint in fide, fructum mirifice redundabit. Tunc enim, vel maxime, ex ea ipsa clade iustitiæ ornamentis, & insigni pietatis laude circumfluent. 23. Nec

19. Et erit quæ ligat saltem eum præ paucitate numeris.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

Nec solum nunc Dominus impietatem iudicio peruerteret; sed iam pridem est hoc fixo, & stabili decreto illius constitutum, vt in omni terra, in omnium gentium conspectu, vastitatem modo tamen electorum gratia definitam rebus humanis inserat; & omnes, qui fide fulti non fuerint, exstinguat, & deleat, & fideles clementissime tueatur. 24. Quare, in hac tam dira calamitate, quæ omnibus confceleratis hominibus impendet, his verbis Dominus exercituum eos affatur, qui in numine illius acquiescunt, omnemque ab eorum animis metum abstergit: Ne Assyrium metuas, o gens, quæ Sionem incolis, meaq. fidei salutem tuam credidisti. Is quidem virga te percutiet; sauiamq. suam contra te furenter excitabit; & ex ea plaga magnum fructum percipies, quemadmodum olim in Aegypto ex hostium immanitate percepisti. Tantum enim potestatis in te hosti tuo concessi, quantum sat fuit, vt te opera illius castigarem, non vt ab illo exstingui permitterem. Illud deinde perdidisti, & diro supplicio mactauisti. 25. Sic autem nunc ira mea breui remittetur; indignationiq. meæ modum præsternam. Facile namque respiceres, & errorum veniam impetrabis; omnisq. offensio mea in illorum, qui te vexauerint, ignominiam, & dedecus, redundabit. 26. Excitabit enim tunc Dominus in Assyrium flagellum suum, eumq. concidet. Quemadmodum enim olim Madianitæ in petra Oreb, quæ ex eade hostis immanissimi nomen obrinuit, concisi sunt; & vt Aegyptij fluctibus maris obruti fuere; sic etiam Assyrij nomē erit numine illius extinctum. 27. Tunc igitur onus ab illo tuis humeris impositum abicies; seruitutisq. iugum a ceruice tua depelles; Regniq. sacrosancti dignitas, & vñctio, tantas repente vires obtinebit, vt durissimum hostis immanis, & importuni, dominatum facile perfringat. 28. Rumores autem de celeritate hostis iam mœnibus appropinquantis, qui tantum terroris afferebant, obmutescunt; nec vltra illius mentio fiet. Iam, inquit, Haiat occupauit, iam Magron post terga reliquit, vt in Machmas arma recenscat; 29. iā Gheba vada transiit, ibiq. propius nos ad pernoctandum castra locauit. Rama, formidine pereulsa, cõcidit; Gyzath Saulis sese præcipit in fugam dedit; 30. euulatu, atq. plangore, exitium tuū lamentare, Galim; tuq. etiā Laifa, quæ tibi calamitas imminet, attēde; & humilis ciuitas Anathoth interitum deplora. 31. Cõmota est sedibus Madēna; Ciues Ghebim, animos ex repentino pauore rescite. 32. Dum dies est, in Nob commorabitur. Inde brachij iactatione Monti Sion, & vrbis tumulis in prospectu positus igni, ferroque minitabitur. 33. Hi quidem erebri rumores multos mortales metu exanimabant, & ingenti panore concutient. Sed hi tanti motus subito cõticescent. Apparebit enim repente numē, summusq. caelorum Imperator in illius opes inuadet; & tyrannum istum, florentem opibus,

24. Propter hoc dicit Dominus exercituum.

25. Et sic fustigabit super eum Dominus flagellum.

27. Et cornu potestatis iugum a facie olei.

28. Si enim fuerit populus tuus, o Israel, arena maris.

29. Iam Magron post terga reliquit, vt in Machmas arma recenscat.

30. Euulatu, atq. plangore, exitium tuū lamentare.

31. Cõmota est sedibus Madēna; Ciues Ghebim, animos ex repentino pauore rescite.

32. Dum dies est, in Nob commorabitur.

33. Hi quidem erebri rumores multos mortales metu exanimabant, & ingenti panore concutient.

tamquam viridem rami, trunciq. robore, & altitudine, nixum, & diffusis frondibus omnes circumquaque sedes opacantem, iniecta formidine, prosterneat, & amputabit. 34. Proceræ arbores excidentur; summa silvarum fastigia sternentur; diuina etiam ferro demetentur; & nemus Libani valida manu præcisum; omnes denique opes, & copia, quibus impij homines efferuntur, subita ruina concident.

1. Quod si vobis, o ciues mei, quos mecum non tam vnus vrbis ambitus, quam vnus fidei ratio coniungit, in mentem venerit, admirari, quo modo pietas cum omnibus malis interclusa esse videtur, ope Diuinitus allata respiret, & summa dignitatis ornamenta consequatur, quāto studio rebus humanis Dominus consulat, atque prospiciat, quāta vi, vt suos tueatur, tyrānis obsistat, illorumq. potentiā euertat, si animū ad alia beneficia multo maiora, & ampliora, contuleritis, nō sane magnam vobis hic Senacherib casus, & ciuitatis sanctæ libertas, admirationē commouebit. Nam, cum opes nostræ penitus accisæ videbuntur, & spes pristinae dignitatis recuperandæ propemodū abiecta fuerit, cum sempiternus hostis generis humani vniuersum humanum genus obfederit, & omnis virtutis, & officij, disciplina conciderit, ex ipso Iesse trunco, multis ante sæculis exciso, & ramis, & frondibus spoliato, omniq. dignitate deiecto, atque adeo ex ipsa radice sub terrā ita demersa, vt nulla pars illius emineat, virga pullulabit, & ramus erumpet, qui attolletur, atq. frondescet, vt oēs terras imperio suo cõtineat, bonorumq. suorum fructibus omnes expleat, qui sese cum illo amore, atque pietate, coniunxerint. Hic autem erit Rex ille Christus, qui ex Iesse stirpe orietur. 2. Erit autem is omnibus Regijs artibus, atque disciplinis, instructissimus, omniumq. virtutum maximarum gloria præcellens. Spiritus enim Domini in mente illius inhaerebit, sempiternamq. sibi sedem in eo collocabit; vt illius animum omnibus summis opibus, & ornamentis, illustret. Instruet mentem illius sapientia, qua naturam Diuinam, & opes caelestes, inspicit; & intelligentia, qua facillime veram pietatem, & religionē, a simulatione religionis internoscit. Confirmabit animum illius consilio, ad hostium insidias callide præcauendas; & inuictis quodam robore, ad eorum impetus fortissime reprimendos. Ornabit illum scientia, qua suis ope, & gratia, consulat; & omnes, qui illum secuti fuerint, sempiternis bonis, & ornamentis Diuinis, afficiat; 3. & timore Domini, quo iniquitatem, & iniuriam, detestetur, & omnia, quæ cum Diuina lege pugnant, e Regni sui finibus expellat; facietque postremo, vt odorem virtutum omnium, qui ex pietate illius afflatur, in omnes partes longe lateque diffundat; multosque mortales ad se, suauitate, atque iucunditate illius, alliciat. Nō secundum oculorum adspēctum iudicabit, nec secundum auditionem, quam auribus accipiet, Ofor. Tom. 4. C senten-

1. CAP. XI.

Et egredietur virga de radice Iesse.

Et requiescet super eum spiritus Domini.

sententiam proferet. Nec enim sensus, qui er-
rare, & decipi possunt, & hominum fallacis sa-
penumero perstringuntur, sed mentem Diui-
nam, in qua nulla erratio, nulla temeritas in-
est, & omnia, quæ intrinsecus in homine latet,
& simulationum inuolucris obteguntur, clarif-
sime videt, in consilium adhibebit. 4. Ergo caus-
sam pauperibus, iniquo iudicio circumuentis,
adiudicabit; & eorum improbitatem, qui con-
tra ius, & fas, mites, atque mansuetos, bonis e-
uertunt, seuerissime refutabit; omnesq. morta-
les, terrenis opibus inhiantes, qui numquam o-
culos in cælum tollunt, verbo suo vulnerabit;
& impietatis principem, & auctorem, oris sui
spiritu conficiet. 5. Non autem se segnitie cor-
rumpi, aut desidia languescere, patietur; sed erit
promptus, atque paratus, ad Regium munus
strenue perfundendum; ita tamen, ut omnis il-
lius alacritas, & industria, in iustitie sanctitate,
& fidei robore, & firmitate, consistat. Erit igitur
iustitia, tamquam Zona, præcinctus; & fide
lumbos suos adstringet, ut disfluens Reip.
mores iustissime discipline seueritate deuin-
ciat, omnesque labe animorum coerceat; ut
ijs, quos iustitia donis ornauerit, præmia ma-
gna, summa quadam fide, constituat. 6. Omnis
autem immanitas, & violentia, compressa sile-
bit; fraudes, & insidiae, e Regni finibus extermi-
nabuntur; omnis morum feritas interibit. Om-
nes enim homines, quamuis fuerint crudeles,
& inhumani, adeoque moribus effrati, ut, quæ ad
modum lupi, atque leones, & reliquæ truculen-
tæ belluæ, ouium gregibus, & armentis, inter-
ritum moluntur, ita illi sanguinem perpetuo
sitierint, omnesque animi conatus ad tenuio-
rum hominum perniciem comparauerint, ubi
primum eos Christi spiritus afflauerit, erunt
repente mites, atque mansueti, seque ad
homines humiles aggregabunt, humanamq.
societatem singulari fide, atque sanctimonia
colent. Et, quod erit maiore admiratione di-
gnissimum, summi principes eodem cum in-
fima plebe iure deuinci iustinebunt; seque si-
mul omnes ad ductum hominis inopis, & pue-
rili simplicitate præditi, libenter applicabunt;
illiusq. præcepta, & monita, sequentur, & aucto-
ritatem verebuntur, quem viderint Christi gre-
gi, propter excellentiam virtutis, esse præposi-
tum. 7. Sic autem fiet, ut neque vrsus in vac-
cæ irruat; nec vrsorum catuli, virulorum cadem
meditentur; neque leones bouum stragem fa-
ciant. Immanes Tyranni cum obscuris homi-
nibus summa amoris inter se consensione con-
spirabunt; eodemq. fidei pabulo nutrientur. 8.
Homines autem simplices, & propter integri-
tatem, & innocentiam, pueri infantes existimā-
di, summam ex aspidis, atque reguli, necesse, hoc
est, ex antiqui serpentis interitu, voluptatē cap-
ient. Hominum igitur animos, in quibus, tam
quam in latibulis, hæc tanta pestis inclusa la-
tuerit, perferutabuntur, & excutient, ut inde
serpentes venenatos extrahant, & vitia, atque

scelera, radicitus euellant; salutaribusq. reme-
dijs adhibitis inflicta vulnera sanent; animosq.
mortiferis morbis sauciatis in sanitatem re-
stituunt. 9. Non nocebunt, inquit Dominus, hæc
serpentes venenata in vniuerso monte meo re-
ligioni sanctissime consecratos; quia terra vni-
uersa, in qua Christi spiritus insisterit, est Dei
notitia, quasi fluctibus maris, operienda. Vt e-
nim rerum Diuinarum inscitia, sanctitatisq. ne-
gligentia, mentes hominum obscurata debili-
tantur, infestiq. demones, vires adepti, tam-
quæ fera rabida, in homines incitantur, ut eos
afflatu mortifero, atq. venenato, cōficiant; ita,
postquæ huius sanctissimi Regis aduentu, mor-
tales caelestē disciplinā hauerint, & ad Dei co-
gnitionē multo clariorem peruenerint, demo-
num vires exstinguuntur, ut ledere nō possint
eos villo modo, qui Christi baptis inclusi, spiri-
tusq. illius gubernati fuerint. 10. Tunc vero il-
lud germen Iesse, quod ex radice illius orietur,
exsurget; & erit in altum propositum, quasi subla-
tum signum, ad quod gentes vniuersæ inflam-
mato studio concurrent. Illum enim Regem
clarissimum gentes, quæ fuerant ab omni ra-
tione sanctitatis alienæ, quærent; illum inue-
niantur; in illo omnem spem beatæ vitæ repo-
nent. Porro autem, posteaquam, hoste profliga-
to, omnia bella confecerit, & requiem summa
cum gloria fuerit consecutus, omnes sibi subdi-
tas nationes in quietis, atque tranquillis sedi-
bus, hoc est, in iustitiæ possessione collocabit;
sempiternaq. pacis opibus, & immortalis glo-
riæ ornamentis, afficiet. 11. Tunc autem porri-
get iterum Dominus manum suam, ut liberet,
atque potestate sua contineat, reliquias popu-
lisui, quæ non fuerint hostium fauicia, & im-
manitate, consumptæ. Vt enim olim Assyrii,
Aegyptij, Patenses, Aethiopes, Persæ, Babylo-
nij, & occidentis insulæ, acerbo dominatu po-
pulum Dei oppressum tenuerunt; sic alij capita-
liores, & immaniores hostes, quorum isti ima-
ginem gerebant, illum impotenti dominatu ve-
xabant, e quo tamen, Christi meritis, atque vir-
tute, liberandi sunt. Erit igitur tunc omnibus
animorum iucunda libertas; pacis, & otij, sen-
piterni tranquillitas; Diuinorum bonorum cō-
stitans, & securæ possessio, præclarissime consti-
tuta. 12. Et tollet Dominus signū gentibus vni-
uersis, ut ex omnibus regionibus ij, qui perti-
nent ad generis Israelitici claritatem, quæ qui-
dem non tam est sanguinis communione, quæ
vnicæ fidei religione, censenda; qui nunc sunt
errore, & amentia, dispersi, atque dissipati, &
cum reliquis hominibus, eodem oppressis erro-
re, confusi, veniant tandem ad Dei cognitionē;
illumq. sanctissimo, pietatisq. plenissimo, cul-
tu in caelesti Ierolyma venerentur. 13. Tūc er-
go, cum illos inter se spiritus Christi mutuo a-
more deuinxerit, nec seditionibus intestinis di-
strahi, & dilacerari, poterunt; nec externis bel-
lis vexari, & affligi; 14. sed potius omnes, qui ve-
re, & ex animo, Christi disciplinam securi fue-
rint,

rint, coniunctis viribus, bellum contra commu-
nes hostes instruent, & de omnibus insignem vi-
ctoriam reportabunt. Cunctos Iudaici nomi-
nis hostes, hoc est fidei, atque pietatis inimicos
ad interuentionem delebunt. Non erunt tunc
ij, qui eadem lege adstricti sunt, eademq. reli-
gione deuincti, hostili odio dissidentes; sed mu-
tuo inter se amore coniuncti. Si Solis occasum
versus copias eduxerint, in hostem irruent, il-
lumq. primo impetu fugabunt. Si in Orientem
arma cōuerterint, hostes acies primæ impres-
sione facta prosterment; in nullam denique par-
tem signa contra religionis hostes inferent,
quam non bello superent, & omnes aduersarios
sibi dicto audientes esse compellant. Nec enim
humanis, sed Diuinis armis instructi bella ge-
rent. Nullus erit locus tantis difficultatibus in-
terclusus, per quem Dominus non illustrem, at-
que latam viam aperiat. 15. Iterum igitur fre-
tum maris discindet; iterum manum suam in-
tendet, ut maximum flumen magno venti ve-
hementis impetu percutiat, ut, flumine in mul-
tas partes diducto, atque deriuato, facilem, &
expeditum transitum suis per alueum mediū
præbeat. Nec enim diutius patietur eos Aegy-
ptiorum, atque Chaldaeorum, hoc est demo-
num, seruitute premi, durissimisque flagitiis,
& scelerum vinculis alligari. Omnia igitur im-
pedimenta, quæ fuerint, siue ad occasum Solis,
siue ad ortum, illis opposita, conueller, at-
que dissipet. 16. Vt igitur olim Hebræi mare
pedibus transire, nec marini fluctus illorū
iter impedire potuerit, sic tunc nihil erit tantis
molibus obstructum, aut tanta potentia, & ro-
bore, munitum, aut tantis opibus, atque præ-
sidio, vallatum, quod cursum verissimæ pietatis
interrumpat, inflammatumq. studium homi-
num, qui e potestate sempiterni hostis exie-
rint, a præclara contentione retardet.

CA. XII.
1. Tunc igitur, o felix, atque sanctissima, fi-
delium hominum multitudo, quam Deus in li-
bertatem restituerit, opibusq. Diuinis exorna-
bit, hac oratione Domino vota persolues: Ago
tibi gratias, Domine, quod me plagis impositis

abiecisti, iudicijque tui sanctissimi seueritate
perculisti, atque rursum iacentem clementer ex-
cristi; magnaq. mihi solatia præbuiti. 2. Nunc
igitur, quando ex casu meo, atque ruina, co-
gnoui, nullum esse in opibus humanis, quibus
maniter efferebat, firmum vitæ præsidium, aut
imbecillitatis, & miseræ, perfugium; reliquum
est, ut omnem spem in Deo ponam, illiusq. tan-
tum fiducia nitā. Ecce nunc Deus salus mea
est; illius ope confidam; nec est quisquam tam
potens in terris, a quo mihi malum metuum.
Dei enim inuicto præsidio cincta sum, illiusq.
auxilio munita, de omnibus hostibus meis cla-
ram victoriam adipiscar; nec mihi victoriæ de-
cus attribuiam; sed illius Domini laudes concin-
nam, a quo sum salutem consecuta. 3. Propere
igitur omnes, qui fidem sancte colitis; & in-
censis animis ad perennes salutis sempiternæ
fontes contendite, ut cum summo gaudio dul-
cissimas aquas hauriat. Ex illo namque san-
ctissimo bonorum omnium fonte, sancti spiri-
tus aquas emanare sentietis, quæ solæ possint
sitim vestram restinguere, & animos vestros in
credibili gaudio cumulare. 4. Hanc igitur tam
admirabilem benignitatem perpetua laude ce-
lebrate; & omnes mortales ad laudes Domini
prædicandas exhortamini. Dicetis igitur in il-
la die: Laudate Dominum; illiusq. religionem
sanctissime colendam suscipite; opemq. fiden-
ter implorate; illiusq. gloriam, quæ in vestra sa-
lute procuranda mirabiliter illustrata, & am-
plificata est, memoria retinete; nec unquam
tantā beneficia ex animis vestris elabantur. 5.
Carmen igitur modulemini; laudes Domino
concinite; muneris, & beneficii, magnificentia,
qua genus humanum e tyrannide mortis eri-
puit, cunctis gentibus explicate. 6. Tu vero, ci-
uitas sancta, summo gaudio triumphas; vocesq.
maximæ letitiæ significantes emitte. Nam san-
ctissimus Dominus, cuius præsidio Israelis sa-
lus innititur, benignitatis suæ magnitudinem
hoc opere omnium maximo declarauit, & in
medio tui amplitudinem, & immensitatem suæ
virtutis insignem reddidit.

57
HIERONYMI OSORII
LVSITANI
PARAPHRASIS IN ISAIAM
LIBER SECVNDVS.

PROOEMIUM.

ACTENVS quidem I-
saías oratione persecutus
est tam poenas, quibus erat
multanda Iudæa propter re-
bellionem, & contumaciã,
& summam impietatis,
& sceleris in Deum consensionem, quam
beneficia, quibus erant afficiendi, & cumu-
landi omnes, qui sese a societate perditorũ
hominum fecernerent, & ad studium san-
ctissimæ religionis applicarent. Proposuit
enim impijs inopiam, egestatem, famem,
hostilem ciuium inter ciues dissensionem,
locorum vastitatem, atque pestilentiam,
cades, & incedia, funestumq. patriæ totius
exitium, seruitutemq. durissimam, & reli-
qua supplicia, quibus erant, si persisterent
in scelere, corpore, & animo, cruciandi:
Contra vero, bonorum animos firmissima
spe salutis, atque sempiternæ dignitatis,
erexit. Multo plus tamen negotij habuit
in improbis minaciter exterrendis, quam
in bonis benigne consolandis. Non solum
quidem ea de causa, quod natura libenter,
& studiose, fausta, & felicia, nuntianda su-
scipimus; ad malum vero nuntium afferen-
dum inuiti, atque diu recusantes, accedi-
mus; propterea quod bonis nũtius hominũ
ad nos voluntates allicimus; malis vero gra-
uẽ in nos offensionem sæpenumero concita-
mus; verum etiam, quod boni facile fidem
verbis Diuinis adiungunt; mali, contra, ita
sunt cupiditati addicti, vt non modo omnẽ
orationem cupiditati contrariam aspernen-
tur; sed etiam irrideant; & Diuinorum ho-
minum prædictiones delirantium somnia
putent. Quod si aliquid aduersi rebus eorũ
incidat, non ij sunt, qui suspicentur, esse se,
propter offensum numen, afflictos, sed rerũ
humanarum condicioni, & fortunæ incon-

stantiæ, & temeritati, non Diuino decreto,
& sententiæ, tribuendum existimant. Quo
circa periculum erat, ne, cum Ierosolyma,
hostium armis excisa, corrueret, cædeque,
& incendio, vastaretur, essent aliqui tanta
contumacia sceleris obcecati, qui, numi-
nis obliti, totum id ad necessariam, atque
fatalem, humanæ naturæ condicionem re-
uocarent. Dixissent enim fortasse: Nihil
nouum, neque sapientibus inopinatum, no-
bis accidit; sed eandem omnino condicio-
nem, quæ cunctis hominibus, & nationi-
bus, & imperijs, est, quasi communi lege,
proposita, postquam res nostræ consenu-
re, perulimus. Quæ enim gens est, quæ re-
gio, quod Regnum, & imperium tam rectis
institutis, & legibus, fundatum, aut tan-
tis opibus stabilitum, quod vno, eodemq.
statu diu manere possit? Hæc enim sunt
Iudibria fortunæ, vt, postquam Respub.
ad summas opes peruenerint, repente con-
cidant, aliorumq. armis opprimantur, qua-
rum opes erant antea valde cõtenuenda.
Sic enim aliæ conduntur, & aliæ crescunt,
aliæ decrescunt, aliæ turbulentis tempesta-
tibus agitantur, & malorum omnium flu-
tibus obruuntur. Nec fuit vquam natio
vlla tam potens, quæ statum suum diu tue-
ri, atque conseruare, posset. Neque nos so-
los hæc dira calamitas, qua de statu deie-
cti sumus, afflixit; sed in omnes circumqua-
que regiones eodẽ impetu perualit; & Ty-
rum, & Sydonem, & Syriam vniuersam, &
alias Asiæ nationes, Aegyptum deinde, &
Aethiopiam, quasi turbine, atque procel-
la, peruertit. Nec opes quidem eorum, quo-
rum armis subacti concidimus, erunt sem-
piternæ; sed sensim, atque leniter, ad extre-
mam ætatem deuenient; & ita, postquam
fuerint senio confectæ, cum primum in
cas

eas aliqua natio, in ætatis flore, atque ro-
bore vicens, inuaserit, protinus interibit.
Nō igitur mirandum est, si, cum eadem le-
ge nati simus, eodem leto pereamus. Vt e-
nim moriendi necessitas est cunctis homi-
nibus imposita; sic etiã necessario, est mors
nationibus vniuersis obeunda. Interim ve-
ro casus, & fortuna dominatur. Sic autem
fit, vt humiles, & abiecti, repente ad sum-
mum gradum honoris efferantur; &, qui
opibus, & imperio, florebant, e summo re-
rum fastigio deturbentur. Qui igitur dicũt,
nos flagitio nostro concidisse, meritisq. a
Deo poenis multatos esse, delirant. Vt enim
nemo est, qui possit, religione, & officio,
moris acerbitate reculare; ita nulla ciui-
tas, aut natio est, quantumuis illa magno
studio pietatem colat, quæ possit pestem,
& exitium, quod cunctis tandem impederet,
effugere. Nō igitur nos Deus, sed cõmunis
huius vitæ necessitas, & acerbus casus, euer-
tit; neque sumus scelere nostro, sed fati di-
ritate, consumpti. Nec enim pietas exitio
moram afferet vquam; nec celeritatem
impietas. Hæc quidem oratione quibus ho-
mo perditus, atque profligatus, Prophetæ
orationem refellere conaretur, & in eo
neruos omnes intenderet, vt demonstra-
rer, nihil præcipue Iudæorum rebus acci-
disse, vt ea ratione probaret, non Iudææ ca-
sum, & ruinam, Dei iudicio, sed communi
rerum humanarum naturæ, & fortunæ e-
tiam iniuriæ, tribuendum. Hoc ne dici pos-
sit, vir Diuinus contra disputat, omnes na-
tiones, quæ de suo statu depulsæ, sunt, Di-
uino iudicio concidisse, poenasq. flagitio-
rum, & scelerum, occasu, & interitu suo pe-
pendisse. Verum quidem est, magnam esse
in rebus humanis inconstantiam, summam-
que naturæ fragilitatem; neque solum di-
gnitatis, & imperij, sed rerum omnium ef-
se vicissitudinem; & cunctas res humanas
subito conuerti; omniaq. tandem immani-
tate mortis exstingui. Sed illud etiam ve-
rissimum est, omnem hanc rerum humana-
rum fluctuationem, & interitum, esse Dei
fixo, & stabili iudicio, propter hominũ sce-
lera, cõstitutum. Vt enim mors non erat in
natura, sed in poenam sceleris inuecta, &
importata fuit, vniuersasq. terras oppres-
sit; sic etiam ea omnia, quæ mortalem natu-
ram consequuntur, propter humana flagi-
tia, hominibus decreta sunt. Et, quo magis
homines in officio delinquant, eo poenis

acerbioribus redduntur obnoxij; &, quem-
admodũ, dum aliqua natio sese intra fines
officij continet, & in mediocri aliquo reli-
gionis studio, atque disciplina, versatur,
Dei consilio, & voluntate, sæpenumero fit,
vt summas opes comparet, & imperium am-
plissimum teneat; sic, postquam officium de-
serit, &, iuris, atque legum vinculis omni-
no reuulsis, in omne scelestum facinus erũ-
pit, Diuino iudicio fit, vt imperium illius
deleatur, & insigne illud exemplum impro-
bitatis, & sceleris, e terrarum finibus exter-
minetur. Quod quidem tunc ferme eveni-
re solet, cum homines florentissimum sta-
tum adipiscuntur. Quamuis enim hominũ
natura, postquam vitijs omnibus corrupta
est, ad vim, ad facinus, ad eadem propensa
sit, non tamen hanc morum feritatem, &
immanitatem, præferret, antequam sum-
mas opes adepta sit. Tunc enim, cum flo-
rentem fortunam summa temeritas, & in-
solentia, cõsequatur, nec iam modus vllus
in secundis rebus conseruari possit, & ho-
mines copia rerum omnium affluentes exi-
stiment esse iam sese liberam, & impunitã
flagitiorum omnium licetiam consecutos;
& in hac immoderata scelerum libertate
summum beatæ vitæ fructum collocandũ
existiment; nullum tantum scelus excogi-
tari potest, quod non in hominum perni-
ciem, & interitum, machinentur. Sic autẽ
accidit, vt ius, & fas omne deleatur, pudor
e terris exterminetur, fides omnino concidat,
cultus religionis intereat, libidoq. vin-
culis soluta Remp. flagitio omni contami-
net, & nefaria ciuium cade cruentet. Ergo,
postquam corrupti mores hominũ ita per
omnia facinorum genera vagantur, vt sem-
per aliquid addant ad insitam libidinis in-
temperantiam; nec enim impulsa semel, &
incitata libido potest aliqua religione con-
tineri; ad illum tandem statum per omnes
scelerum gradus peruenitur, ad quem iam
vix vllus peccati cumulus possit accedere.
Ergo, postquam scelus hominum cumula-
tum est, iam nullo modo Diuinæ iustitiæ
ratio patitur, vt illa natio, quæ huma-
nitatem exsult, & est quodam modo in
ferinam naturam conuersa, diutius in
terra versetur, ne omnes terrarum pla-
gas pestilenti contagione feritatis, &
immanitatis, inficiat. Primum igitur
gentem scelestam, & impiam, effemi-
nat, propugnatoribusque nudat, & om-
Osor. Tom. 4. C 3 ni præ-

ni praesidio virtutis spoliatur; deinde illi mentem eripit, & rationi tetras tenebras offundit; tum illam inopia, & egestate, vexat; inestinaq. seditione dilacerat; postremo, ea armis exsuram, & malis assiduis, fractam alijs nationibus diripiendam, atque lacerandam, tradit; externorumq. hominum superbum dominatum pati compellit. Ne autem subito gentem nefariam funditus tollat, impedimento est illius benignitas, quae primum leuiores poenae temeritate cohercere solet, ut spatium penitendi, atque ad officium reuertendi, concedat: quod beneficium dum homines nocentes, & facinorosi, repudiant, ad summum tandem gradum sceleris euadunt. Ergo, malis omnibus irretiti, vel ab hostibus immanissime trucidantur, vel seruitutis durissimae vinculis adstringuntur; memoriaq. tandem illorum obliuione sempiterna deletur. Dei igitur sanctissimum iudicium est, quod imperia magna conuellit; quod summa rerum fastigia labefaciat; quod ad scelerum vindictam humiles, & obscuros homines ad summos honores extollit; quod denique altissima quaeque demolitur, & infima in summa rerum dignitate, & amplitudine, collocat. Nihil enim est, quod vel vim illius effugere, vel sapientiam latere, vel iurisdictione illius excludi possit, cum omnia sit infinita potentia, ratione, & imperio complexus, & ea etiam, quae cum lege illius pugnant, & extra ordinem ab eo constitutum longius efferuntur, in ordinem redigat; & hominum etiam sceleribus ad suam gloriam clarius illustrandam frequenter utatur. Non igitur fortuna, sed Diuinum iudicium, res humanas evertit; neque ad fatalem necessitatem, sed ad humanum scelus, est omnis nostrae pestis, & interitus, causa referenda. Hoc igitur, ut iam eo redeat, unde deflexit oratio, ut demonstret Isaias, atque plane doceat, ludam, non fortuna, & casu, sed Dei iudicio, concidisse, docet reliquas etiam nationes, quae simile exitum habuerunt, eodem iudicio euerfas fuisse; & causas etiam, quibus Deus in eas animaduertit, assignat, ut hominum uersaniam comprimatur, atque perspicuum faciat, ludam non temere, sed Dei sententia, fuisse mortiferis plagis extinctam. Quod ut clarius demonstret, atque planius doceat, omnes Rerum publicarum status, & interitus, Diuina voluntate,

consilio, numine contineri, multarum nationum occasum multo ante praedicat. In quo plane docet id, quod Diuina mente praesentit de illarum exitio, Diuina voluntate designatum, & constitutum fuisse. Ruinatum vero, quibus singulae oppressae sunt, causas exponit, ut nemo tandem sit, qui possit suae ciuitatis ruinam, nisi tantum ipsius ciuitatis sceleribus, assignare. A Babylonis autem exitio, hanc cladum explanationem inchoat; eo quod nullum clarius ea tempestate dederit summus Dominus sui iudicij seuerissimi documentum. Nulla enim fuit olim ciuitas vel opibus opulentior, vel amplitudine imperij magnificentior, vel rebus gestis illustrior, vel artium maximarum disciplinis ornatior, vel omnibus armorum, atque munitionum, praesidijs instructior, quae tamen, propter scelerum omnium colluuiem, quibus se contaminauit, omnibus bonis euerfa, in vastamq. solitudinem redacta fuit. In cuius tamen ciuitatis occasu alterius etiam Reipublicae scelerum interitum describit. Gessit enim Babylon imaginem istius nefariae ciuitatis, quam Ioannes Mundum nominat; quae communi scelerum, & impura flagitiorum omnium consensione, continetur; quae superbiae leges scribit; quae libidinem, & auaritiam, sequitur; quae Christi placitis aduersatur; quae postremo contra ciuitatem sanctam perpetuum certamen suscipit, & se contra Dei legem furenter extollit. 1. Babylonis igitur euerfionem in hanc sententiam praedicat Isaias, & ad hunc modum Deum cum ministris suis loquentem inducit:

2. Signum in montem excelsum protinus infert; exercitum maximis vocibus excitat; manus etiam significatione milites, ad certamen acuite; viamq. munite, qua principes, apertis ostijs, in urbis opes inuadant. 3. Ego namque militum meorum copias ornaui, & instruxi, & viros fortissimos contra Babylonem, ut mea gloria seruiret, incitavi; atque, ut commissi in me scelera vindicarent, insignem alacritatem illorum animis addidi; & dum hostes nominis mei armis eorum excindo, gloriamq. meam vehementer illustro, mentes eorum, qui militant, summis gaudijs afficio. 4. Sonitu multitudinis innumerabilis montes alti circumsonant; ingentiq. fragore, & strepitu, significatur, maximorum Regum vires, & copias esse congregatas, & gentes innumerabiles, ut perniciem hostibus suis inferant, aduentare. Calitum Imperator est, qui bellum comparat, qui exercitum recenset, qui aciem instruit, qui classicum

canit,

canit, in praeliumq. milites alacres, & confidentes, educit. 5. Hos enim viros, ad hoc munus efficiendum, ab ultimis terris excitauit, & e locis situ disantissimis euocauit. Non igitur illos ope sua destituit; sed cum illis etiam, in hostium fines armatus, ingreditur; iramq. suam, & totius bellici apparatus instrumenta, acerrime concitabit, ut omnem illam terram extremo exitio, & vastitate, conficiat. 6. Vultate, Chaldaei, & maximo plangore dolorem, qui vos oppressit, exprimate. Non enim cum hominibus, sed cum Domino, certamen inhibitis. Instat enim dies ille, quo Dominus iudicium exercebit; scelerumq. poenas illi perfoluetis. Diram enim calamitas, & acerbum supplicium, est vobis a summo, atq. praepotente Domino constitutum. 7. Ergo, quod fieri solet, cum Dominus gentem nefariam, & impiam, infestis armis insequitur, omnium manus metu obtorpescunt, animiq. vires, desperatione, maximoq. pauore commota, atque liquefacta, diffiunt. 8. Erit igitur summa totius Reipublicae perturbatio, & formidinem, dissipatio, atque dissolutio. Homines enim maximis prementur angustiis, & instar mulieris parturientis, doloribus summis excruciantur; & alij, re inopinata percussi, & abiecti, in aliorum vultus intuebuntur; & cum animaduertent, quam fallax, & inanis, erat spes, quam habebant in humanis opibus, aut in maleficis artibus, aut in simulacris impurissima superstitione dedicatis, vehementer erubescunt. 9. Instat enim, & accelerat dies Domini, acer, & infestus, indignationis, & ira plenissimus, ut vastitatem in terris efficiat, & homines conceleratos evertat. 10. Nulla in tantis cladibus lucem adspicient; nullum in tantis doloribus allenamentum sentient; nullum in tanti metoris, atque luctus, acerbitate, solatium. Stellae tenebris obducuntur; sidera, splendorem suum occultabunt; Sol, cum exorietur, densa se caligine circumfundet, ne lucem suam in terras, omni scelere contaminatas, spargat; neque Luna quidem lumen suum praefereat. Omnia igitur erunt illis, qui Domini numen in se concitauerunt, tenebrosa, horrida, & vehementer infesta; ut nec die, nec nocte, possint acquiescere; aut vitam aliqua spe salutis tenuissima sustentare.

11 Et visibilia super orbis mala.

12 Super hoc caelum turbabo.

11 In orbem, inquit ille, terrarum animaduertam; debitumq. summam de impiorum scelere supplicium; & superbiorum elationem comprimam; & intolerabilem tyrannorum insolentiam de gradu delicias. 12 Perficiam enim, ut nullum eis sit cum hostibus redimenda vitae commercium. Eam namque mentem Medis iniiciam, ut non aurum, sed sanguinem, petant; malintq. ferrum in hostis corpore defigere, quam eximii opibus locupletari. 13 Caelum horrendo fragore concutiam; terraq. sedibus suis mota desidebit; vniuersiq. mundi machina, metu numinis irati, rebusq. terrenis insensibilis, con-

tremiscet. 14 Qui autem fuerant ad auxilium afferendum accersiti, fugaq. poterant sese ab imminente clade proripere, dispersi, atque dissipati, quasi agitatae caprae, aut oves a pastore derelictae, vagabuntur, & in patriam quisque suam fugiet, maximoq. animorum motu trepidabit. 15 Qui vero deprehensus fuerit, gladio confusus, interibit; & qui in acie simul steterit, multis concisis vulneribus, occumbet. 16 Infantes, a matrum gremio violenter abstrahi, in earum oculis ad petras allidentur; opes congestae diripiuntur; uxores eorum, stupro violabuntur. 17 In illos Medum incitabo, qui nec argento, nec auro, nec ullis opibus, ab hostibus interimendis auocari poterit; sed, incredibili sanguinis auditate, in eorum caede bacchabitur. 18 Transfiget pueros sagittis; nec tenerae aetatis misericordiam tribuet; sed insatiabilem crudelitatem in pueris etiam infantibus exercebit. 19 Erit tunc igitur a Domino Regnum illud Babyloniae floridissimum, amplissimumq. imperij domicilium, & Regnorum eximium decus, & ornamentum, quod Chaldaeorum nomen apud omnes nationes clarum, & illustre, faciebat, tanquam Sodoma, atq. Gomorra, clade horribili deformatum, & funditus euersum, ira, ut neque vestigium illius appareat. 20 Nullis enim saeculis, Respublica illa extincta reuiuiscet; nec iterum status ille fundabitur; neque denique exstabit ullum in terris ciuitatis nefariae, & impurae, monumentum. Ut autem, postquam ingentia aedificia a cultoribus omnino deserta labuntur, & corrunt, tam horrida vastitas in locis, atque solitudo, conspiciatur, ut neque pastores quidem eo greges compellere, aut tentoria ibi collocare, audeant. 21 (Sunt enim plerumque ferarum latibulis infesta; draconumq. sibilis, & Struthiocamelorum vocibus, assidue perstrepunt; siluestriaq. animantia, pilis hirsuta, hinc illinc saltu transiliunt; 22 & dirae, & infestae volucres horroris ululatus crebris incutiunt) sic totum illud Babylonis statum, postquam dissipatus fuerit, horribilis quaedam vastitas occupabit; nec ex illius ruinis vlla vox emittetur, nisi quae artium pessimarum feritatem redoleat. Haec autem sententia in longinquum tempus minime differenda, atque procrastinanda est.

1 Optimus namque parens, & summus Dominus, cuius omnia consilia ad suorum salutem, atque dignitatem, referuntur, miserebitur gentis, Iacobi sanguine procreatae, & ex Israele quam plurimos eliget, quos egregiis muneribus, & ornamentis, afficiat. Ideo namq. Babylonem diruet, ut populum suum, impotenti dominatu liberatum, in patriam reducat; quietasq. rursus illis, & ab omni metu, & sollicitudine, vacuas sedes assignet; & cum apud illum non multum loci habeat humani generis claritas, sed virtutis Diuinae praestantia, iam eo tempore generis, atque condicionis humanae omnem discrimen tollet. Multos enim alienigenas ad

CAP. XIV.

ad suorum societate aggregabit, ut, qui eade de pietate coluerint, eade premia consequantur. Et quemadmodum, cum Deum iratum habebant, erant cunctis mortalibus iniusti, sic, cum ad pietatis studium toto animo conuersi fuerint, multorum hominum sibi beneuolentiam conciliabunt. Dabit enim Dominus multis nationibus eam mentem, ut illorum commodis seruiant, eosque opera sua in patrias sedes reducant. Sic autem fiet, ut multiplicatis viribus, eos, quorum acerbo dominatu oppressi fuerant, in potestate contineant, & illis imperent, quibus pendere tributa cogeantur. Quod quidem multo magnificentius obtinebunt, cum, Christi ope, e terribili tyranni truculentissimi potestate liberati, & in iustitie possessione constituti, Iudæi, in quibus clarius fidei, atque pietatis lumen eluxerit, omnibus populis iura dederint, & cunctas nationes, a quibus grauissimas iniurias acceperant, adstrictas legibus, & imperio tenuerint. 3 Tu autem, o natio fidelium, cum Dominus tibi requiem laboris attulerit, & omnem curam, & sollicitudinem ex animo tuo depulerit, seruitutis durissimæ iugum a ceruice tua deiecerit, celsa, & erecta, Diuinique præsidij fiducia subnixa, incedes, 4 & in Babylonis Regem, & in vniuersum diu tyrannum, ultro, atque libenter insultabis; figurataque dicendi ratione importunitatem illius insectabere. Sic enim dices, quam subito is, qui exactionibus acerbissimis orbem terrarum vexabat, intolerabilia tributa ab omnibus populis cogebat, oppressus repentina calamitate, cõticuit; & ciuitas illa, quæ ob aurum, quam plurimis nationibus imperabat, strata ruinis, obmutuit; perfregit Dominus sceptrum impiorum; & omnes tyrannorum opes afflixit. 6 Abiectus est tyrannus ille, qui nimis intemperanter, & iracunde, populis plagas grauissimas imponebat; nec, ut eis quidquam laxamenti daret, in animum inducebat; nec vlla humanitatis lenitate suæ dominationis acerbiter mitigabat. 7 Omnis igitur terra respirat, & incunda tranquillitate fruitur, summoque gaudio exultans animo perceptam latitiam voce magna testificatur. 8 Quin abieris, atque cedri Libani inter se inuicem gratulantur, & ex occasu, & interitu tuo, letitia incredibiliter effervescunt. Ex quo, inquiunt, occubisti, nemo ad nos adscendit, ut securim nobis infligat, vastitatemque, & exitium minuetur. 9 Tartarea quoque plaga, cum in eam fuisset detrusus, cõmota est, & obstupuit. Gigantes tibi obuiam prodire; Principes gentium, atque Reges, de solis suis surgent; ut te hospitio satis inuicundo recipiant. 10 Omnes tibi illudent, superbiamque tuam, & elate mentis arrogantiam, deridebunt. Tu ne, inquiunt, ille es, qui tantum tibi, propter imperij latitudinem, & diuitiarum affluentiam, assumebas, ut non modo vniuersum genus humanum despiceres, sed etiam cum summo rerum omnium Domino de digni-

Quomodo
cellauit ex-
actor.

tate contenderes? Et tamen similiter, atque nos, vulneratus fuisti; & tamen de statu con-
cidisti; & tamen eandem mortis acerbiteriam
aliquando tandem pertulisti. 11 Detrusa est ad
inferos superbia tua; cantus, atque sympho-
nia, qua ædes tuæ personabant, obmutuit;
lectus, in quo tuum corpus in sepulcro decum-
bit, frequenti tineâ constratus est; & stragula vestis, quæ te contegit, est e vermibus
concinata.

12 Quo modo tandem de celo cecidisti, qui, tamquam Lucifer, noctis caliginem discutebas, & insigni splendore fulgebas, fulgoreque tuo solis ortum prænuntiabas? Ideo in sempiternam inferi regionem deturbatus es, quod potentia, & opibus tuis ad hominum perniciem fueris abusus, atque populis maximum vulnus inflixeris; 13 eoque dementia tua progressa est, ut non modo te cunctis hominibus maleficum, & iniustum, præbueris; sed etiam contra celi dominum potentia cogitares. Quasi enim ex te ortus esses, nec ab illo opes omnes accepisses, gloriam illius ad te transfuisti; Diuinitatemque tibi quodam modo tribuisti; cum, nimis insolenter elatus, omnia, quæ erant in beneficiis Diuinis referenda, ad tuam virtutem, & industriam, impudentissime reuocasti. Quod quidem perinde erat, atque si diceret: In celum conscendâ; & supra Dei sidera solium meum locabo; Ierosolymis, in monte, qui Septemtrionem respicit, sedem mihi constituam, ut ibi mihi victimas cuncti mortales immolent, numenque meum summa religione venerentur. 14 Super altissimas nubes efferar, eroque summo, & altissimo Deo similis. Cum enim ita te ipsum amasti, ut, Dei, tui conditoris, oblitus, omnes tuas opes, atque potentiam in te positam esse duceres; nec in illum summum rerum omnium parentem respiceres, quid aliud fecisti, nisi ut te cum illo exæquares, qui celum imperio coeret, & continet; & in Sione summa religionis sanctitate colitur, & a piorum hominum coetu, laude perpetua, celebratur? 15 At nunc tu, qui celum petebas, ad inferos detrusus fuisti; & qui ad honores Diuinos aspirabas, in infimam Erebi sedem decidisti. 16 Qui in te respexerint, & de calamitosa rerum tuarum conuersione acius, & attentius, cogitauerint, obstupescunt, & quam sint opes humanæ contemnendæ, & inuicem, detestanda, ex ruina, & interitu tuo percipient. Hicce, inquit, ille est, qui terram vniuersam ingenti formidine conturbauit? qui Regna maxima conuulsauit? 17 qui orbem terrarum vastauit? qui munitissimas ciuitates excidit? qui victos tenebris sempiternis inclusit? qui numquam eos, quos in carcerem condidit, leuari permisit? 18 Nunc igitur meritis inhumanitatis penas exsoluit. Nec enim modo in vitam, & statum illius, fuit Diuino iudicio vindicatum, sed etiam in cadauer illius acerbè sauitum. Nec enim illo quidem honore decorabitur, quo vita functi Principes

Qui dicitur
bas in coe-
de tuo.

Verum
tamen ad
infernum
detrahenda.

cipes post mortem afficiuntur. Omnes enim in sepulcrum, magnis sumptibus edificatum, a suis inferuntur. 19 At te, reuulso sepulcro, hostes tui, tamquam stolonem perniciosum, & infestum plantis, abiicient; & quasi vestem atro sanguine imbutam, & sanie, atque tabe, concretam, & hominibus ferro cæsis, & sepulcro, in quod fuerant congesti, detrahant, expellent, inhumatumque proculcabunt. 20 Non quidem, non cum reliquis primariis hominibus sepulcræ honorem, & decus, obtinebis. Terræ namque tuæ vastitatem intulisti, populi que tui stragem crudeliter edidisti: nec enim diu exstabit vllum in terris, hominis iniusti, atque malefici, monumentum; nec patietur Dominus impietatis, & sceleris, memoriam ad posteritatem conuerti propagari. 21 Vos igitur, quos Dominus sibi seueritatis suæ ministros adhibuit, in eo summa ope contendite, ut hominum pessimorum nomen deleatis; ne diutius infandi sceleris stirpem, atque seminarium, terra sustineat. Omnes igitur eorum filios crudelissimæ cadi destinate, illorum intereptione, parentum scelera persequimini; ne, si fuerint a vobis conseruati, parentumque vestigiis insisterint, scelerisque hereditatem creuerint, non modo regionem, quam incolunt, verum etiam terram vniuersam obfideant; omnesque mundi plagas scelestissima viuendi ratione, atque pessimi facinoris exemplo, contaminent. 22 Quando, inquit Dominus, iam perditæ gentis scelus ad summum gradum peruenit, eorumque improbitas cumulata est, numen meum contra impios excitabo; eorumque numen, vniuersamque posteritatem, obliuione sempiterna delebo; 23 perficiamque, ut tota regio ab agrestibus animantibus occupetur, & in paludem redigatur, omnemque locum scopis pestiferis, atque perniciosis, euerram, ut funditus euertus, & exterius, relinquatur. Hæc quidem ait celitum imperator, & Dominus; 24 atque, ut magis fidem faceret, hæc omnia ita futura sanctissimo iure iurando confirmauit. Quod, inquit, statui, certe perficiam; & quæ semel designauim, constantes exitus habebunt; meamque tandem fidem liberabo. 25 Fidem namque meam dedi, futurum, ut numquam eos desererem, qui in me omnem spem salutis positam haberent; & illos euertent, qui bellum nefarium contra mei nominis gloriam moluntur. Hoc autem breui poterit ab omnibus exploratè cognosci, cum in hac regione numini meo consecrata, & in his montibus meæ custodiæ commissis, copias Assyrij contriuero, illiusque potentiam conculcauero, iugumque illius a meorum ceruice depulero, & onus ab illo eorum humeris impositum, procul abiecerò. 26 Neque tunc solum hoc tam illustri opere fidei meæ significationem dabo; sed simili ratione in omni loco meorum salutem consulam; & eos, qui in me rebelles, & contumaces, exstiterint, euerram. Hoc est a-

Et con-
fugam su-
per eos, di-
cit Domi-
nus.

Iurauit Do-
minus.

me consilium fixo, & rato iudicio confirma-
tum. In omni igitur hominum memoria, apud omnes gentes, in hoc munere, cum oportum fuerit, exsequendo, vim meæ potentia, atque seueritatis, expromam. 27 Quare nec de Babylonis exitio, nec de summi illius tyranni, qui genus humanum oppressum tenet, interitu, quisquam dubitare poterit, qui fidem Diuinis promissis adiunxerit. Quid enim? summus Dominus, cuius imperio cæ-
lites vniuersi continentur, hoc consiliu suscepit; quis illud irritum faciet? manus illius est iam ad opus perficiendum erecta; quis illam cohibebit? Hæc quidem de Babylonis occasu, & interitu, prædicta sunt. Deinde Propheta conuertit orationem in Palestinam, ut exitium, quod illi impendebat, exponeret. Inquit igitur: 28 Anno, quo Achaz excessit e vita, fuit Palestinis exitium in hanc sententiam denuntiaturum. 29 Ne lateris, Palestina, neque, propter Regis iniuncti mortem, spiritus assumes, quasi sit perfracta virga, quæ te percutiebat. Nam e colubri semine orietur basiliscus; & ex stirpe illius volucer anguis exstet, qui in vitam tuam, atque fortunas, inuollet, morsuque suo mortiferum tibi vulnus inuratur. Filius enim illius tuam regionem late populabitur, atque vastabit; 30 & ita fiet, ut Iudæi, qui tuis armis fuerant e possessionibus suis eieciti, & intra suarum urbium moenia compulsi, sine vlllo metu tempestiuos fructus ex agris suis percipiant, & pace, atque otio, perfruantur: Te vero, omneque roboris tui firmamentum, inopia, & fame, conficiam; & reliqui ciues tui ab eodem Regis filio in acie trucidabuntur. 31 O porta Urbis opulentissimæ, quæ propediem effringenda, atque reuellenda es, ruinam tuam acerbissimo fletu lamentare. O ciuitas, quæ breui capienda, & diripienda es, calamitatem tuam flebilibus modis, & vlulanti voce, deplora. Vniuersa namque Palestina labitur, atque ruit. Ab Aquilone enim fumus erumpit, & belli incendium concitatur; nec est in Iudæa, qui se subducatur, quo minus, tempore ab ipso Rege constituto, in Palestinam exitium machinetur. 32 Vos autem, o ciues mei, postquam fueritis insignem victoriam consecuti, & ab hostium immanitate liberati, quid respondebitis gentium legatis, qui ad vos vndique, gratulandi causa, conuenerint? Num vel robore militum, vel summi alicuius Imperatoris virtute, & industria, a vobis debellatum fuisset? Non certe; sed illius Domini potentia, atque benignitate, qui Sionem fundauit, fuisset sempiternos hostes euertens. Hoc enim est vitæ nostræ propugnaculum, & firmissimum ciuitatis sanctissimæ munimentum, in quo fideles, qui nihil omnino suæ virtuti, & meritis, adscribunt, habent omne salutis, atque dignitatis, præsidium constitutum.

Dominus
exercituum
decreuit,
& quis po-
terit intus
maie?

Hæc ubi de Palestina ruina perstrinxit, continuo Moabitas, diræ calamitatis denuntiatione, perterret. Sic enim ait: 1.

CA. XV.

In cunctis capitibus eius caluitiem.

Cum hæc ciuitas nocturno impetu vastata esset, Moab, formidine obstupefacta, conticuit. Similiter, & cum Quir nocturno impetu vastata esset, Moab, formidine obstupefacta, conticuit. 2. Homines, inopinata clade percussæ, dant se in fugam, & in loca excelsa Baith, & Dibon se cursu recipiunt, ut excisionem Nebo, & euerfionem Mediba, quæ fuerant olim in Moab ciuitates satis opulentæ, vniuersæq. patriæ populationem, acerbissime lamententur. Ibi igitur vlulatus ingentes tollent; & cuncti sibi capillos, atque barbas euellent; 3. in compitis vestibibus cilicinis amicti iacebunt; tecta, atque plateæ, eorum plangore, & eiulatu, resonabunt; ipsiq. mærore perditæ in luctu, & squalore, versabuntur. 4. Hesebon, & Eleabe, clamores ingentes edent; ex vrbs Ithaz mœnibus eorum lugubris, & acerba lamentatio, miserabilisq. fletus audietur. Propter cladis magnitudinem, viri fortes, atque ad patriæ defensionem parati animis concident, lamentisq. se dedent, & maximo labore cruciabuntur. O rem miseram, & calamitosam, in qua illi etiam, qui sunt a Moabitis alieni, vix lacrymas teneant. 5. Cum igitur illorum stragem confidero, animo comoueor, & cum graui sensu doloris, eorum cladem maxima voce præntatio. Videor enim mihi videre regionem florentissimam, eo tempore, quo maxime omnibus vitæ commodis affluebat, & tamquam trima iuuentia, in opimo, atque fertilis, prato nutrita, lasciniebat; & vim insiti roboris, & alacritatis, indicabat, subito concidentem, qui ex illa fugerint, Sohar vsque peruenient; perfusiq. lacrymis, ad iuga Luith euadent; & viam, quæ fert Honoraim, luctu, & plangore, cõplebunt; in fletumq. alij alios clamoribus maximis adducent. 6. Corrumpentur aque Nimrim; omne, quod antea virebat, exarescet; & herba deficiet; omneq. genus oleris interibit. 7. Ex illis namque tantis opibus, quas summo sibi studio parauerant, tenuem admodum censum ad torrentem, & salicetum, deportabunt, in quo possint aliqua ex parte sese ab illa summa ariditate, rerumq. omnium inopia, & egestate, reficere. 8. In omnes si quidem Moabitarum fines calamitas pestiferi belli peruat, & ab Egalim vsque ad Beerelim vnus consentiens omnium clamor, & vlulatus, acerbissimi doloris index, audietur. 9. Fluuius enim Dimon humano cruore complebitur, & sanguineo colore tinctus per illam regionem fluat. Ego enim, inquit Dominus, in eas oras, quas Dimon alluit, alios hostes immittam, Moabitarumque reliquias leo immanis, atque truculentus, dilaniabit.

CA. XVI.

1. Si vultis, o Moabita, causas inuestigare vestræ calamitatis, primum quidem intelligite caput vestræ miserie in impietatis scelere con-

stitisse. Nec enim honorem Deo summo detulistis; nec numen illius exhorruitis; sed, castissima religionis negligentia, & contemptu, in gravem illius offensionem incidistis. Illum igitur vniuersi Dominum colite; illi agnos ad sacrificia in regione vestra nutritos offerte; illi in Sione monte hostias immolate; si vultis hostium impetum a vobis depellere. 2. Tantum vero abiit, ut Moabita veram religionem colerent, & Loth parentis sui vestigia sequeretur, ut potius immani quodam odio omnes veræ religionis sanctitates oppugnant. Ergo, tamquam pulli, nidis excussi, vagabuntur, metuq. fracti, & debilitati, ultra vada Arnon fluminis euolabunt, nec villa in certa sede consistent. Aliud deinde scelus accessit, quod eorum opes exhaust, atque plane perdidit, nempe incon-sulta temeritas, & inclementia, quæ humanæ imbecillitatis immemores minime cogitauerunt, se esse eisdem tempestatibus, quibus reliqui mortales sæpe iactantur, obiectos; eaq. de causa, cum cernerent Israelem calamitosissimi belli fluctibus eiectionem, nullam ei humanitatem tribuerunt; sed illum hosti persequentem nefarie prodiderunt. Quam rem geritis, homines amentes, & scelerati? Cur in calamitate miseræ gentis insultatis? Cur occasione beneficii optime collocandi prætermittitis? Nam, si in afflictos homines benigni fueritis, & Deum placabitis, & ab omnibus gratiam inibitis. 3. Consilium igitur cogite; auxilium publice miseris in calamitate decernite; date operam, ut apud vos securi latitent profugi mei; faciteque, ut in meridie sint, quasi tenebris, atque caligine noctis, oculati, ne indicio vestro in hostium potestatem perueniant. 4. Omnia, quæ poteritis, integumenta, illis, ne ab hoste maligno conspiciantur, obtendite. Breui namque potentia Regis Assyrii, qui ciuitates exinaniebat, inflammationem, & vastitatem regionibus inferbat, & omnium opes pedibus suis immanissime proculcabat, excindetur. 5. Ne putetis iam res Iudæorum esse funditus euerfas, atque profligatas. Ut enim, pessimorum Regum exemplo, Regni opes dissipatæ, atque comminutæ sunt, ita Regis optimi virtute, atque sapientia, omnes opes, quæ iam sepultæ esse videbantur, Diuina benignitate reuiuiscunt. Rex enim, in omni genere virtutis excellens, Ierosolymis in folio Regali sedebat; imperiumq. sapienter administrabat; Regnumq. Davidis ad se hereditario iure delatum omnibus iustitiæ muneribus instaurabat. Iudicium vero summa æquitate constitueret. Nam, antequam sententiam ferat, causam diligenter examinabat; deinde, causâ comperta, & cognita, summam in iudicando celeritatem suscipiet, ne temporis iniqua dilatione cursum ipsius iuris impediat, & hominū commodam remoretur. Erit igitur tunc vobis huius nostri Regis amplitudine, & Regni instaurati magnificentia, grauissimus quidam dolor inustus. Pœnitebit enim vos inhumanitas,

Mitite Agnum.

Et erit sicut agnus fugiens.

Et præparabitur in misericordia solium.

tis, & inclementia, qua supplices vestros per sumum scelus exclusistis. 6. Quæ quidem immanitas ex insita genti superbia nata est. Iam pridem enim apud nos increbuit Moabitarum intolerabilis arrogantia, minimeq. ferendum fastidium. Nimis enim superbi, & insolentes, sunt; multoq. plus sibi assument, & arrogant; & eos, quibus irati sunt, multo maioribus minis insequuntur, quam illorum opes, atq. fortuna, patiantur. Nec enim hominum vires illorum superbiæ respondent. 7. Ergo & impietatis, & immanitatis, & arrogantia, pœnas dabunt. Vniuersi enim Moabita, alternis vlulatibus, patriæ occasum deplorabunt; & alij alios ad eiulatum excitabunt; & acerbis querimoniis, quotidianisq. fletibus, intabescunt. Et, quamuis eorum quilibet sit graui vulnere lauciatus, non tamen dolor, qui singulos premit, eorum animos a cogitatione communis cladis abducat. Deserte igitur omnes, Quir-hareseth, opulentissima ciuitas, exitium; &, quamuis quisque vestrum sit suis propriis angoribus implicatus, vniuersi tamen in ruina munitionis ciuitatis admodum dolenter ingemiscite. Ipsi namque etiam illius vrbs ciues, qui tantis opibus affluebant, & totos dies perpotabant, vulneribus concisi, atque deformati sunt. 8. Hesebonanus ager vastus, atque desertus est; vineas Sibmeas gentium Principes exciderunt; quin & miseros ciues, quasi vitium sarmenta, crudeliter amputauerunt; optimæ propaggines, extorres, & eiectiones, peregrinantur; & quidam palmites, ex longo errore, & fuga, Ithazer vsque peruenere; quidam vero, in solitudine diu per-nagati, iacere, atque mare tandem transimiserunt. 9. Nec Ithazer quidem ab inuecta clade tu-ta permanebit, sed in eundem casum impulsæ concidet. Idcirco mihi etiam in illius exitialem exitum intuere vis lacrymarum profuit; teq. etiam fletu meo, o Hesebon, & Eleabe, pœ-nitus mæfaciam; & vestrum acerbissimum interitum deplorabo. Nam in vestras menses, atque vindemias, impetus hostium se mutuo cohortantium factus est; & opes vestræ funditus euerfæ, & obrutæ sunt. 10. Omnis igitur illa voluptas, quæ in fructibus ex agro culto percipiendis, & in vindemiis faciendis, exsistebat, tollitur funditus, & exstinguitur. Non erunt, qui latitiæ vocem iaciant in vindemia, qui gaudio efferantur, in maxima vini copia, qui in ple-nis torcularibus sese ad calcandas vuas mutuis clamoribus exhortentur, & exsultent. Omnem, inquit Dominus, vocem immoderatæ letitiæ, inquit Dominus, rerumq. omnium vltimam ciuium multitudinem, rerumq. omnium vltimam, excutiat, tunc hominum cæde, & strage, omniumq. rerum extrema penuria, comp-ressi; & locum lætissima acclamationis, eiulatus, atque plangoris, occupabit. 11. His verbis Dominus illis exitium dirisissimum commina-tur. Itaque non possum non illorum casum, & interitum, valde misereri. Quamuis enim scelesti sint, homines tamen sunt, & mecum,

Audimus superbiæ Moab.

Quonia Hesebon deserta sunt.

Inebriabit lacryma mea.

Et super hoc venter meus ad Moab.

naturæ communione, coniuncti. Viscera igitur mea commouentur, & flebiles modos, quasi quadam cythara, modulantur, cum Moabitarum euerfionem, & Quir-hareseth vastitatem, mente prospicio. 12. Tum demum intelligit miseri, quæ fallaces fuerint spes ille, quas in falsis numinibus, & commenticia religione, collocauerant. Cū enim se viderint magnitudine cladis oppressos, in collem editum conscendent, ut ibi in fano, atque templo, quod sanctissimū habebant, supplices preces adhibeant, & opem a Diis implorent. Tantum vero aberit, ut ullum a suis Diis auxilium consequantur, ut ibi extrema lassitudine confecti iaceant; nec inanes preces fundere diu possint. 13. Hæc quidem est Dei mens, atque sententia, de Moabitarum clade, & interitu, iam ex hoc tempore monumentis his ad firmissimum testimonium consignata, ne quisquam tunc dubitare possit, illa omnia, cum euenerint, decreto sanctissimi numinis accidisse. 14. Quod quidem, ut apud animos hominum magis testatum relinquatur, idem Dominus diem huic sententiæ exsequenda, quasi mercenarij diem, voluit esse præstitutum. Ut enim fas non est differri, aut procrastinari, mercedem mercenario debitam; sed, ubi primum fuerit operis pensum persolutum, statim impendi; sic Dominus, post triennium, quo quidem tempore erunt Moabitarum flagitia cumulata, debitam illis flagitiorum, & scelerum, mercedem cumulate reddet. Nam intra triennium obteretur gloria Moab; & illius nimis insolens fastus, & arrogantia, comprimetur; & reliquæ, quæ cœlerint, erunt valde tenues, & imbecillæ.

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

8 decem tribus sit euerfurus. 5 Vt enim in latis
segetibus cum spicae non paucæ e messorum ma-
nibus elabuntur, eas ipsas, qui messores a ter-
go sequuntur, ita colligunt, ut admodum pau-
cæ remaneant; ita, post Salmanaſar Regem,
qui cum ferro in Regnum Israelis inuaſit, Sena-
cherib ſequetur, & eos, qui primum Aſſyrio-
rum impetum euaserant, bello capiet, & in lon-
ginquas terras, exſilij gratia, migrare compel-
let; 6 & perinde, atque dum bacca ex olea ex-
cutiuntur, paucæ admodum in arboris cacu-
mine relinquuntur, neque multo plures denſis
ramorum frondibus oculuntur; ita, poſtquam
Hebræorum natio Aſſyriorum armis euerſa fue-
rit, Ieroſolyma tantum, & paucæ admodum
ciuitates, & ex multis vitæ incommodis, &
malorum tempeſtatibus, agitata, violentiam
importuni hoſtis eſſugient. 7 Tunc autem homi-
nes, qui Diuino beneficio cooſeruati fuerint,
tantis ſuæ gentis cladibus eruditi, diſcent tan-
dem, cuius ope nitendum ſit, & cuius auxilium
in aduerſis rebus implorandum. In illum enim
ſummum naturæ conditorem, & opificem, a
quo ficti, & informati ſunt, qui numquam ſuos
deſeruit, intuebuntur; 8 nec ſpem vllam in a-
ris, quas ipſi manibus ſuis extruxerant; nec
in lucis, quos neſciſta religione conſecraue-
rant; nec in ſimulacris, quibus honores Diui-
nos inſtituerant, habebunt. 9 Nec deinceps in
vrbium validis præſidiis, atque munitionibus,
ſpem ſalutis reponendam exiſtimabunt. Vt e-
nim Cananei, & Amorrhæi, & reliquæ eiſdem
ſceleribus affines nationes, ita fuerunt ab Iſrae-
le deuſtata, ut tenues admodum reliquæ, quaſi
ramus, aut virgultum, in arboris excuſſa ca-
cumine dereliſtum, remanerent; ſic vrbes Iſrae-
lis munitiſſimæ, cum Aſſyrius bellum in eas in-
tulit, ita deſeruntur, ut pauciſſimæ incolum-
mes, & ſalvæ, remaneant. Vaſtaberis, o natio
infideleiſſima, vaſtaberis tandem; in eandem
perniciem incurres, qua illi, quorum ſcelus
imitariſ, olim conſecti, atque conſumpti ſunt.
10 Dei namque tui, in cuius gratia ſalutis tuæ
firmamentum conſiſtit, oblita es, & memoriam
illius inuictiſſimi propugnaculi, quod te a pe-
riculis omnibus tutam, & inuictam conſer-
uabat, abiectiſti; fidemque illi debitam deſerui-
ſti, atque prodidiſti. Vt igitur, cum fidem vni-
ce colebas, omnia tibi ex animi tui ſententia
contingebant; ſic modo, poſtquam a fide de-
ſciuiſti, nihil tibi vniquam recte procedet, om-
nesque impetus animi tui erunt inanes. Amena
plantaria conſeres, alienumque ſurculum arbo-
ribus tuis inferes, magnamque induſtriam, ut
creſcant, & fructus afferant, adhibebis; & bo-
norum omnium cumulos ſpe inaniffima deuo-
rabis; 11 atque, cum tempus percipiendi, &
condendi fructus aduenerit, ægritudinis acer-
biſſimæ, doloriſque ſummi, ſegetem demetes.
Summo namque ſtudio ſaluti tuæ proſpicias, ma-
gnas opes tibi parabis, cum multis alienigenis
gentibus amicitiam iunges, ſedus cum maxi-

Propterea
plantabis
plantatio-
nem.

mis Regibus percuties, ſtatum denique tuum
multorum opibus, atque munimento, vallabis;
& hac inani fiducia ſubnixæ, incolumitatem ti-
bi pollicebere. At, cum acerbus aliquis caſus
inciderit, in quo, quantum hæc omnia ad ſa-
lutem valeant, periclitandum ſit, doloris ſum-
mi cumulum ex illis percipies; tibi que, ex ni-
mia ſedulitate, maiorem peſtem, atque per-
niciem, comparabis. 12 Vt autem clariſſe in-
telligi poſſit, quam amentes ſint ij, qui huma-
nis opibus ſe egregie munitos eſſe conſidunt;
omnemque ſapientiæ ſummam in eo conſiſtere,
ut Diuinum nobis auxiliū comparemus, Deique
ſolius fiducia nitamur; ipſi, qui te funditus euer-
tent, cum arma in eos, qui ſunt in meo præſi-
dio, intulerint, ſubito conterentur. Vñ innum-
rabili gentium multitudini, quæ de Ieroſo-
lymæ exitio cogitant. Eos quidem fremitus e-
dunt, qui ſunt cum fluctibus marinis, turbulen-
tiſſima tempeſtate ſactatis, comparandi, & eū
ingentium aquarum, & imbrium, horriſco ſo-
nitu conferendi. 13 Sint illi quidē populi quan-
tumvis ſeroces, & infeſti; eoſque fremitus edāt,
qui marinis fluctibus ſimillimi ſunt: Dominus
tamen illorum Regem ſimul cum illis exterreb-
it, & in fugam ita exanimatum metu conſi-
ciet, ut nullo in loco, etiam cum procul abe-
rit, conſiſtere audeat. Impellet enim numen,
& exagitat, quemadmodum ventus in mon-
tibus puluerem diſſipat, & quemadmodum tur-
bo globum in loco decliui prouoluit. 14 Ve-
ſpere Aſſyrium ingenti perturbatum metu
conſpicias; antequam dies illuſceat, ne ve-
ſtigium quidem illius immanis potentia, quæ
pau exitium denuntiabat, in terris exſtabit.
Hanc ſcleris mercedem recipient ij, qui nos,
qui in Dei tutela ſumus, inuadunt, bonaque
noſtra diripienda ſuſcipiunt: hanc miſeria ſem-
piternæ hereditatem adibunt: hoc erit illis
patrimonium, Dei ſanctiſſimo iudicio, con-
ſtitutum.

1 Nec vicini quidem, ac finitimi Aegypti
finibus Aethiopes, qui ſupra flumina, quæ ab
Aethiopia in Nilum influunt, ſedes habent,
tantumque ſibi arrogat, ut Hebræos ſe poſſe
protegere conſidant, erunt communis huius
calamitatis expertes. 2 Nam, cum exercitum
monerint, ut Iſraeli opem afferant, ab Aſſyrio
delebuntur; & tamen vique adeo ſibi conſi-
dunt, ut ultro aliis opem, atque ſpem ſalutis,
oſtendant. In mare igitur nuntios mittunt, &
nauigia papyro, ſecundum morem gentis, in-
textæ, in fluium deducunt, quibus legati ce-
lerius iter conſiciant. Feſtinate, inquit, o nun-
tij; celeritatem, quantam poteſtis, adhibere;
gentem indigna calamitate vexatā, quæ quon-
dam, iam ab eo tempore, quo populi nomen
obtinuit, multisque deinde temporibus, & in
bello, maxima facinora virtutis militaris edi-
dit, hoſtibusque ſuis maximo terrori fuit, & in
pace omnem gratiam in aſſidua legis diſciplina,
& inſtitutorum Diuinorum ſtudio, contriuit,
quæ

Quæ mi-
rit in mare
legatos.

quæ tamen nunc ab hoſtibus oppugnata, & ob-
trita eſt, illiusque tellus maxima ex parte bello-
rum magnorum fluctibus deſerſa, atque quaſi
quadam eluione conſumpta: hanc igitur gen-
tem indigna clade ſtratam, ſpe ſalutis, quam il-
li propediem afferemus, excitare. 3 Hac illi con-
ſidentia tantum aberit, ut ſibi malum vllum
formident, ut longinquæ nationis patrocinium
inſolentia minime ferenda ſuſcipiant. Temeri-
tatis igitur, & arrogantia, penas dabunt; ſo-
lusque Dominus ciuitatem ſuam ab imminente
calamitate tuebitur. Omnes, qui orbem terra-
rum incolitis, cum fuerit in montibus ſignum
militare ſublaturum, & tubæ clangor intonerit,
audietis; & quas Dominus ſupplicias ſuis affe-
rat, intelligetis. Nec tantum in hoc ſignum,
quo Dominus ſanctiſſimum numen ſuum in Aſ-
ſyriorum interitu præſens eſſe declarabit, quā
in ſanctiſſimi Tyranni ruina, qui genus huma-
num opibus ſuis obſeſſam tenet, quam hic Aſſy-
rij caſus adumbrabit, aciem mentis intendite.
Sternet enim Dominus admirandis porten-
tis, atque prodigiis, Satanæ copias; omnemque
illius ſtatum Euangelij tuba diſſipabit; popu-
lique libertatem ſingulari ratione conſtituet.
4 Sic enim locutus eſt mecum Dominus: Ab
omni labore, quem in meis ſupplicibus ab im-
mani tyrannide liberandis ſuſcepi, conquie-
ſcam; & in ſolio meo ſedens, vnde, quibus re-
bus ij, qui ſe mihi crediderunt, indigeant, in-
tueor, eorum ſaluti proſpiciam; & quietem, &
oriorum, confirmabo; nec deinceps grauem vllam
belli moleſtiam meditabor, poſtquam, hoſtibus
deuictis, atque ſuperatis, populum meum in
iuſtitia poſſeſſionem miſero. Tunc igitur otio,
& tranquillitate, cum eximia animi iucundita-
te, perfruatur. Illum enim ſpiritu meo reſiciā,
& recreabo, mentemque illius illuſtrabo; & om-
nem ex illius animo maſſitiam depellam. Vt
enim iucunda eſt oculis Solis lux, cum poſt plu-
uiam erumpit; ut ros tempore meſſis in ari-
dam terram demiffus arua latificat; ſic ego in
meos lucem clariſſimam diſſendam; ſpiritusque
mei iucunditate, animos eorum complebo; ef-
ficiamque, ut, a me diligentiffime culti, iuſti-
tia fructus in dies latiores, & vberiores, effe-
rant. 5 Hoſtis enim importuni ſcruitiam con-
tundam, & comprimam; & peſtem, quam
in ciuitatem meam comparat, omnino reſeca-
bo. Antequam enim meſſis, quam ille medita-
tur, aduentet; cum iam vites gemmauerint, de-
inde botros ediderint; cum flores exſtiterint,
acinorumque denſitas magnam ſpem vbertatis
oſtenderit; non tamen vix maturitatem aſſe-
cutæ fuerint; immittet repente Dominus fal-
cem; nec pampinos, atque ſarmenta, ſolum am-
putabit, verum etiam vites a ſtirpe conciſas
eliciet. Nec enim peſtiferi illius conatus eos
exiit, quos ſibi pollicebatur, habebunt; immo,
cum id, quod animo verſabat, & in quod om-
nes cogitationes, & ſtudia, conſerebat, prope

Omnes ha-
bitatores
vrbis.

Vñ multi-
tudini po-
puli.

4 Quieſcā,
& conſide-
rabo.

Sicut meri-
diana lux
clara eſt.

Ante meſ-
ſem enim.

conſectum exiſtimauerit, cum eo rem deduxe-
rit, ut iam maturū tempus putet ad extremum
exitium hominibus afferendum, inuictus re-
pente Dominus, illum inuicta virtute proſliga-
bit; & quaſi quadam acutiſſima falce, cunctas
opes illius excindet; & omnes eius propagi-
nes reſecabit; atque in terram proiiciet. 6 Ca-
dauera in montibus inſepulta feris dilanianda
relinquentur; accubabunt ſuper ea volucres
æſtate; beſtiæ vero immanes in illis hiemabunt.
Nec enim quidquam, in quo ratio huma-
nitatis exculta fuerit, in ſtratis illis cadaueri-
bus, ſed fera, & agreſtis immanitas inſidebit.
7 Eo vero tempore populus ille vexatus, & ſpo-
liatus, qui quondam & hoſtibus in bello terro-
ri fuit, & domi ætatem in aſſidua legis, atque
præceptorum connexionem contriuit, & ſuit tan-
dem obtritus, & bellorum ingentium vi de tel-
luris poſſeſſione maxima ex parte depulſus, illi
ſummo calitum imperatori Sionis præſidis vi-
ctimas offeret, & ob partem de hoſte crudeli,
& importuno, victoriam ſacrificabit. Hæc vbi
de clade, quæ copias Aethiopia perculit, & de
interitu Senacheribi, qui Satanæ interitum a-
dumbrabat, prædixit, continuo orationem ad
Aegypti calamitatem exponendam conuertit.
Sic enim ait:

1 Ecce Dominus in Aegyptum, quaſi incita-
tæ nimia tempeſtate nubi inſidens, admirabili
celeritate contendet. Sub illius aduentu ſimu-
lacræ magno motu concuſſa trepidabunt; reli-
giones cōpreſſæ ſilebunt; homines deſperatio-
ne fracti, & debilitati, concident. 2 Atque primū,
inquit Dominus, inſectis ſeditionibus eorum
ſtatum conuellam. Frater enim fratris vitā op-
pugnabit; amicus amico perniciem compara-
bit; ciuitas ciuitati peſtiferum bellum indicet;
inter Regios Principes, quibus ſunt certis fini-
bus illarum terrarum imperia diſtributa, tu-
multus excitabo; & alij contra alios bellū, acer-
biſſimo odio penitus imbuti, ſuſcipient. 3 Nec
interim animaduertent opes ſuas atteri ſedi-
tionibus, & vires ſuas frangi; & hoſtibus ani-
mos addi; extremumque exitij funeſtiſſimi peri-
culum cunctis intendi; & dum alij in alios pe-
ſtem comparant, ſibi quemque interitum, at-
que perniciem, moliri. Vacui enim ſunt omnes
Aegyptij mente, orbatu ſenſibus, ſpoliati iudi-
cio. Ego namque illis conſilium, atque men-
tem, eripui. Sceleribus namque ſuis iam pri-
dem aduerſarium me ſibi, & inſenſum, reddi-
derunt; & lucem mentis meæ, quam iis, quos
ſeruare conſtituo, præſerre conſueui, a ſeſe, im-
pietatis magnitudine, repulerunt. Perturba-
ti vero tantis arumnis, atque formidine im-
pendentis calamitatis oppreſſi, quod ab im-
piis in extremis malis fieri ſolet, cum ſe vide-
rint ab humanis opibus nudos, ad neſariam
religionem conſugient, & a ſimulacris opem
ſupplices implorabunt, & magos conſulent, &
Diuinorum ſententiam ſciſcitabuntur. 4 Fru-
Oſor. Tom. 4. D ſtra

6 Exortien-
tur, & reli-
quas ſi-
mul aubi.

7 In tēpore
illo deſere-
tur munus.

1 CAP.
XIX.

Commoue-
bunt ſimu-
lacræ Aegy-
pti.

3 Et diſci-
pēt ſpī-
ritus Aegypti

Et tradam
Egyptum
in manu
adversum.
1
sira tamen in peste depellenda laborabunt. Aegyptum namque tandem Domino crudeli tradam, imperij acerbitate vehementer opprimendam; Regemque inhumanum, & ferum, Aegyptiorum cervicibus imponam. His quidem verbis Dominus Aegypto ferro, flammamque dirum minatur exitum. 5. Aquas maris exsiccari sibi sentient homines; nec ullum fructum ex illius vicinitate percipiet. Fluvius, qui mediâ regionem interfuit, illis exarecet; nec ullam fecunditatem eorum arvis inducet. 6. Abscedent procul flumina; Nili derivationes paulatim attenuatae deficient; calami, atque funes succidentur; 7. herbida quaedam amenitas, quae ripas, & loca fluvio propinqua, vestiebat; & quidquid satum in vicinis etiam agris existerit, ariditate consumptum interibit. 8. Piscatores universi lugebunt. Nam, & qui hamum in fluvium demittunt, & qui retia in summas aquas extendunt, omnes se frustra labore conficient. 9. Ad extremam igitur inopiam, & egestatem, accedet dedecus, & ignominia. Pudebit enim illos, eo quod ad eas se artes applicuerint, quibus sibi victum parare non possent. Erubescant enim, qui linum optimum ferunt, qui retia pleunt, & nallas efficiunt. 10. Eorum autem, qui piscinas aedificant, fagena dilacerabuntur, atque disperpentur. 11. Erit tunc profecto Principum amentia conuicta, consiliorumque humanorum temeritas euentis redarguta. Consilij Pharaonis consilium illi plenum stultitiae dederunt; nempe, ut opibus suis valde confideret; nec ullum malum in vita formidaret. Quae tanta vestros animos, o miseri Principes, oppressit amentia, ut numquam vos humana imbecillitatis recordatio ab ista confidentia revocaret; neque, quanta subito fiat, propter hominum scelera, rerum humanarum conuersio, aliqua ratio pietatis admoneret? Et tamen Pharaoni suaderis, ut auctoritatem vestram sequatur? Sic enim quisque vestrum dicit: Nos, & sapientiae magnitudine, & Regiae nobilitatis antiquitate, praecellimus; multisque saeculis virtute, & sapientia nostra hanc dignitatem retinimus; nec opes umquam patrias, & auitas, amittimus. Quid tunc, o miseri, dicetis, cum hostis acer, & immanis, animos istos compresserit, & superbiam intolerandâ duro bello contuderit? 12. Quid tibi proderit, o Pharaon, Principum tuorum acumen, atque prudentia, cum fueris improniso hostium copiis, atque viribus, expugnatus, & omnibus opibus tuis eversus? Nunc nunc, dum tempus est, si sapientes sunt, si longo rerum usu insignem prudentiam ascuti sunt, quid euentum sit, multo antea provideant, & praenuntient tibi, quid summus celi rector de statu Aegypti decreverit, ut impendentem calamitatem, si possunt, multo ante praecaveant. 13. Stulti sunt, & amentes, principes Aegyptiorum; & omnes, qui similiter sibi sapientiam arrogant, humanaque prudentiae opinione gloriantur, nec Dei spiritu eru-

diuntur, sunt amentissimi. Quo enim magis sapientiae nomine tument, & esseruntur, eo longius a se lucem Divinam repellunt, & tetricioribusque tenebris oppletur, multo celerius Rempublicam omnem cladem praecipitant. Quod quidem Aegyptij in se experientur. Summa namque desperatio Principum animos occupavit, summulque furor, atque dementia, caecas tenebras eorum mentibus offudit, ut non solum ipsi viam salutis ignorarent, verum etiam Aegyptum universam errore pernicioso complerent; & omnes regionis illius terminos, atque status firmitatem temeritate sua labefacerent, atque deicerent. 14. Porrexit enim illis Dominus erroris turbulenti poculum, & principes, quasi multo vino ebrios, de mēte, & ratione, deduxit, qui reliquos ciues secum in eandem ebrietatem induxerunt, usque eo, dum, furore circumacti, omnia opera sua secede contaminarint. Rectissimo namque iudicio sancitum est, ut, qui in vitae consilijs opem Domini minime implorandam putant, mentis stupore, & infania, poenas insolentiae persolvant. Cum ergo Aegyptij, Dei patrocinio, propter eorum superbiam, & impietatem, nudati fuerint, ut omnia tentent, atque periclitentur, nullo modo poterunt a se impendentem calamitatem propulsare. Nec enim prudentes homines, consulendo, quidquam proficiunt; neque adulatores, assentando, spem aliquam salutis afferunt; neque nobilitas a patria impetum hostium reprimere; neque multitudo ex agris, aut ex flumine, cibaria, quibus Respublica sustentetur, vlla industria, & ratione, comparare poterit. Non solum igitur erunt miseri homines Principum tutela, atque patrocinio, destituti, sed nec adulatorum mendacio, & fraude, poterunt in rebus perditis ad spem melioris conditionis excitari. Erunt similiter omnes, & nobilitatis, & multitudinis, labores sine villo fructu consumpti. 16. Dolore igitur effeminati languescunt; summiq. Dei numen extimescunt; & iudicia illius animo reputantes horrebunt. 17. Nec enim solum ex clade sua discent, quam sit Dei numen pertimescendum, verum Iudaeorum exitum magnum eis terrorem incutiet, cum secum Domini consilia reputaverint, intellexerintque, nullam illi gentem esse eximiam, quam non, si fide vacua fuerit, evertat; sed omnibus, qui fidem prodiderint, & religionem violaverint, quamvis antea ornati ab illo amplissimis beneficijs existerint, esse vehementer infensum, atque adeo ab illis poenas grauiore repeteret, quos ad maiorem gradum dignitatis extulerat. Quod quidem erit ab illis multo acius animaduersum, cum extremis temporibus viderint Iudaeam, propter impietatem, & scelus in Deum, Divino iudicio inflammari, omnesque Iudaeorum opes extinguere penitus, atque deleri; neque umquam in pristinum splendorem, & dignitatem, restitui. 18. Extremus igitur ille Iudaeorum occasus Aegyptiorum animos exterrerebit; sanctissimaque Dei iudicia metuent, atque

atque pauebunt; totosque se ad officij religionem, & ad studium Divinae legis, applicabunt. Quod ut commodius efficere queant, Hebraeae linguae operam dabunt, summiq. Dei numen sanctissimum habebunt. In quinque vero civitatibus Aegypti praecipue, haec sanctarum litterarum studia florebut. Tunc igitur apud Aegyptios, qui nunc portenta, atque flagitia, venerantur, & sunt scelestissimis criminibus alligati, vigebut ardentissima studia sanctitatis; florebitque summa virtutis, & officiorum, religio; & quod magis est admirandum, Heliopolis, quae nunc maxime artibus pestiferis imbuta est, & immaniore superstitione conflictatur, erit tunc praecipue artibus sanctissimis dedita, & in studium pietatis incitata. Itaque non Deorum inanum numen in procuranda religione ulterius usurpabunt; sed per Deum iurabunt, illicque, quanta carimoniarum sanctitate poterunt, debitos honores instituent. 19. Ut autem in media Iudaea templum exstructum est, in quod undique Hebraei, rei Divinae faciendae causa, commearent, sic in medio Aegypti (nec enim Dominus vllam nationem, modo fidei muneribus exulta sit, alienam exilimat, aut gentis alicuius pias preces, & vota, repudiat) erit instituta, & Divinitus instaurata summi, & praepotentis Dei nostri religio, atque monumentum Divinae benignitatis ad sempiternam memoriam constitutum. Non tamen illic pecora macerabunt, aut quadrupedum sanguinem effundent; aut eiusmodi sacris litare, iramque Divinam auertere, conabuntur; sed fidei sacrificia offerent, victimasque laudis immolabunt. Cum enim tyrannorum violentia vehementius oppressi fuerint, non humanum auxilium, sed opem Domini, implorabunt, qui repente mittet eis vnici illius generis humani liberatoris, per quem est omnium salus, libertas, & dignitas, constituenda, firmum, & inuictum praesidium, quod eos e cunctis malis eripiet. 21. Cognoscet igitur Aegyptij Dominum, illiusque numen verebuntur, & benignitatem amabunt; illique munera, & hostias, offerent; votisque damnati, ea, cum singulari pietate, atque sanctitate, persolvent. 22. Quod si fuerint in aliquod flagitium prolapsi, Dominus eos, ut pater clementissimus, plagis impositis, a scelere reuocabit, ut, postquam ad illum conuersi fuerint, eorum vulnera repente sanet. 23. Non residebit tunc in illis nationibus, quae sese, Christi Regis opera, ab imperio cupiditatis abstraxerint, & ad studium pietatis adiunxerint, vlla dissensio, cum omnis discordiarum materia rescēda sit; & quod est consequens, omne generis, aut conditionis, discrimen, e medio tollendum. Siue enim illi sint Aegyptij, siue Assyrij, siue Iudaei, inter quos olim saepenumero fuerunt odia acerbissima concitata, omnes in eadem conditione deinceps erunt. Intellegat enim, non certi generis insignia, non adumbratam religionem, non aliquam denique humanae dignitatis speciem, ali-

quod pondus apud Deum habere; sed fidem, ardore numinis inflammata, cuius cum fuerint omnes participes, erunt omnes inter se amore coniuncti. Nulli erunt igitur exercitus ab aliis ad aliorum perniciem comparati; nulla praesidia vias obsidebunt; nulla pericula erunt, qui ab aliis ad alios migrare voluerint, aliorum immanitate constata. Erit igitur Assyriis tritum iter in Aegyptum, & Aegyptij etiam in Assyriam frequenter commeabunt, summaque fidei consensione Dominum colent. Assyrius amabit Aegyptium, Aegyptius parem voluntatem reddet Assyrio. 24. Iudaeus vero tertius utrique eorum socius, & amicus, adscribetur. Quod quidem amoris foedus, & mira quaedam animorum consensio, beneficio illo immortalis fiet, quod Deus olim patribus nostris promissit, per quod vniversa terra, scelere, & execratione, deuincta, erant scelere, & execratione, liberanda. In medio namque terrae Dominus omnibus benignitatem suam proponet, ut cunctis nationibus se propitium exhibeat, & omnibus eadem benignitate prospiciat. Nec enim plus Iudaeis, quam reliquis, tribuet, dummodo sint religionis sanctitate pares, eademque fide pietatem colant. Itaque omnes pariter amabit; omnes ad eandem spem summae felicitatis excitabit; & omnibus immortalem gloriam proponet. 25. Sic enim dicit: Felix, atque florens, sit populus meus, qui sancto Aegyptiorum coetu, & multitudine, cōtinetur; opus vero manuum mearum Assyrius omnibus bonis affluat; hereditas autem mea, quae in Israelis pio coetu consistit, Divinis praesidijs, & ornamentis, magnificētissime redundet. Omnes denique, quocumque illi genere procreati, & quacumque ex parte terrarum sint, modo cum incensa fide ad me accedant, sint meae benignitatis, atque gratiae, compotes. Haec enim quidem Propheta, more, & instituto suo, Aegypti ruinam, & vastitatem, ita praedixit, ut interim illam erigat ad firmissimam spem salutis, quam Christus erat cum terris alijs, tum Aegypto etiam, allaturus. Ut autem planius faciat, nullo modo esse vitae spem in hominum fide, vel potentia, collocandam, vtitur illustri quodam sui temporis exemplo, quod magnam vim habebat ad inanem hominum confidentiam coarguendam. Sic enim ait:

1. ANNO, quo Tarram, iussu Sargon Regis Assyriae, venit in Palaestinam, Assortumque urbem vi cepit, 2. dixit Dominus Isaia filio Amos: Nuda te sago, quo vestitus es, calceosque e pedibus tuis detrahe. Quod ubi audiuit Isaia, imperium Domini exsecutus est; & ita nudus incessit. 3. Ait deinde Dominus: Hoc, quod fieri videris a seruo meo Isaia, ut nudo corpore, nudisque pedibus inambulet, signum, atque portentum est supplicij, Osor. Tom. 4. D 2 quod

In die illa
erit via de
Aegypto in
Assyrios.

CAP. XX.

Et time-
bunt & co-
fundentur
ab Aethio-
pia.

quod est intra trium annorum spatium Aegyptijs simul, & Aethiopiis, irrogandum. 4. Porrendit enim fore, ut abducat Assyrius in durissimam seruitutem Aegyptios, & Aethiopes, tã adolentes, quam senes; omni corporis integumento nudatos, & summa turpitudinis maculis inustos, cū insigni ignominia in omnium oculis, & adspectu constituta. 5. Tunc igitur pudenter debet vehementer eos, qui spem salutis suæ in opibus Aethiopum positam habebant, & Aegyptiorum auxilio confidebant, & de inanissima spe depulsi, concident animis, fractique, atque perculsi iacebunt. 6. Dicent tunc incolæ, & habitatores huius ciuitatis, quam assidui bellorū fluctus alluunt, & in quam vndiq. sæuæ tempestates, atque procellæ, frequenter irruunt: Hi ne sunt illi, in quibus miseræ portum, atque perfugium nobis paratum existimabamus? Si Aegyptij, & Aethiopes, quorum auxilio salus nostra nitebatur, Assyrij opibus obsistere, propriamq. salutem tutari minime potuerunt, quo tandem modo nos, ab eorum ope derelicti, Assyrij vim, & immanitatem, effugiemus?

Hæc ubi de suorum infidelitate, qui animum in sociorum strage desponderant, conquestus fuit, rursus ad Babylonis exitium explicandum redit. Inquit igitur:

1. CAP. XXI.

2. Visio dura nuntiata est mihi.

1. Prospicio mente cladem ciuitatis opulentissimæ, quæ quidem erit quasi mare vastum, & impetuofum, tempestatibus vehementissimis agitata a locis desertis; & a terra armis horrida, atque metuenda: turbo, & tempestas austro sæuissimo concitata furenter inuadit, immanesq. fluctus extollit. 2. Durum, & calamitosum spectaculum mihi præbitum est, imperijque maximi ruinam, & exitum iam iam futurum, conspicio. Qui igitur nunc alios bonis fraudant, fraudent, quantum velint; qui per vim homines sibi obnoxios fortunis spoliunt, spolient; & in capitali crimine perseuerent; in scelestoque facinore gloriantur. Breui namque pœnas grauissimas, fraudis, & immanitatis, exsoluent. Accelera, quantum potes, o Persa, & in loca excelsa, & munita, conscende; tuque, o Medes, ciuitatem vndique copijs tuis obside, quam celeriter expugnabis. Ego enim, inquit Dominus, ciues illos tam dira clade conficiam, ut obstupescant penitus; neque deplorare, atque lamentari valeant, si qui reliqui fuerint, patriæ totius interitum. Hoc etiam vnum in extremis malis solatium, quod in lacrymis, & libero gemitu, & fletu, consistit, illis eripiam. 3. Huius tanti mali expectatione franguntur animi ciuium; &, horrore impendentis cladis perculsi, & abiecti, nihil, nisi triste, durum, & calamitosum, cogitant: Ipse vero tyrannus curis tristissimis, & acerbissimo animi cruciatu, & angore, conficitur. Totum quidem, inquit, robur meum aegritudine debilitatum diffuit; doloribusq. summis, quasi doloribus femina parturien-

tis, excrucior: aures meæ sunt malis nuntijs perturbatae, & attonitæ: oculi mei sunt expectantione tantarum ærumnarum grauiter admodum vulnerati: 4. animus meus, crebris moribus agitatatus, ita vagatur, ut nullo modo conquiescat: præ nimia formidine, & horrore, concutior, totisq. artubus contremisco; nec nocte quidem, quæ data est hominibus ad quietem laborum, & curarum omnium alleuamentum, mihi aliqua quietis parte frui conceditur. In somnis enim horribificæ species obijciuntur, quæ me terrore summi cruciatu exanimant, atque de somno frequenter exsuscitant. His quidem furij exagitabitur vir impius, & sceleratus, ita, ut, etiam antequam patriæ totius euerfione, & omnium suppliciorum diritate, pœnas immanitatis luat, acerbissime crucietur. 5. Quinetiâ, cū diem festum agitare voluerit, conuiuiumq. magnifice, & splendide ornandum curauerit, & Principes ad sollemnes epulas inuitauerit, in medijs epulis metu perturbatus exsiliet. Nec enim poterit animus hominis scelesti, & impuri, in aliqua tranquillitatis parte versari. Insterne, inquit, mensam, & cibos exquisitissimos appone. Quid igitur: num est otium ab hostibus? num animus est metu, atque sollicitudine, vacuus? minime. Adiungit enim, Tu vero speculator in specula mane, & quidquid ab hoste fuerit in nostram perniciem tentatum, diligenter attende. Dum speculator se a conspectu remouet, ut suum munus obeat, lecti inferuntur, mensæ dapibus exstruuntur, conuiuium celebratur; comedunt, ut apparet, iucundissime; maxima pocula ministrantur. Nondum satis vino caluerant, cum horribilis nuntius affertur, hostes in urbem ingressos, rem esse in extremum discrimen adductam: Surgite, inquit, principes, arma sumite; clypeum oblinite, ne vobis detrahi possit; hostem, si potestis, repellite. Sic est impiorum hominum vita curis tristissimis anxia, graui metu sollicita, & in medijs volutibus iniectis subito terroribus exagitata. Quod quidem in acerbissimis curis, quæ Regis impij animum excruciant, & in Babylonis perturbatione, satis explorare cognitum fuit. Ea siquidem omnia fomidabant, quæ erant illis iudicij Diuini seueritate, propter commissæ scelera, necessario perferenda. 6. Sic enim Dominus mecum locutus est: Abi, & Angelo, qui est in specula collocatus, quid mente prouideat, sciscitare. Ut enim reliqui prophetae ab angelis erudiuntur, eorumq. opera rerū futurarum cognitione Diuinitus imbuuntur; sic decet te ab hoc speculatore meo, quæ sunt in posterum tempus euentura, percunctari. 7. Intēdit aciem mentis angelus, qui me Diuinis disciplinis erudiendū suscipit, obtutumq. in eo, quod speculabatur, acerrime fixit, atque prospexit duos equites vno curru inuectos, qui totum agmen summa consensione animorū gubernabant. Multi præterea currus erant, quos partim asini, partim camelis, trahebant; quod portēbat

Vade, & pone speculatore.

Et clama-
uit leo su-
per specula.

bat duas nationes, imperijs accipiendis, oneribusq. ferendis, aptissimas, viribus quidem impares, sed vno fœderis, atque necessitudinis, vinculo constrictas, quæ erant operam suam Regibus in bello, sine ulla recusatione, nauaturæ. 8. Angelus autem, qui quidem animi robore piorum statum tuetur, atq. conseruat, omniaq. ab illis pericula inuicta virtute propulsat, estq. Leoni simillimus, de specula clamauit, vocemq. in hanc sententiam emisit: Domine, non est meum detrectare imperium tuum, impositumq. mihi onus abicere, vel saltem negligenter, & fastidiosè, assignatum mihi munus exsequi; sed noctes, atque dies, in studio gloriæ tue vigilare. Nunc igitur tibi diligentissime pareo. Die in specula maneo, nocteq. in custodia, atque vigilia mea consisto. 9. Ecce venit princeps ille potentissimus, quem misisti, ut hostes tuos euerteret. Singulis autem curribus equites binos inuectos cerno; homines genere diuersos, eadem tamen animorum alacritate coniunctos ad excidium Babylonis conspirasse prospicio. Non solum igitur promptam, atq. paratam, militum obedientiam, sed singularem animorum consensionem, quæ perniciem hostibus machinabuntur, mente prouideo. Hæc ubi dixit, quasi Diuini spiritus impulsu, repente commotus, & incitatus, maximis vocibus inclamauit. Cecidit, cecidit, Babylon; simulacra illius in terram abiecta, & penitus obruta sunt; impura illa maleficorum hominum superstitio dirissimis euentis inanitatibus, & amētijs, confecta confestim euauit. 10. Hæc quidem angelus: 10. Hoc oraculo commotus Isaias inquit: Adeste animis, ciues mei, in quibus ego, quasi tribula terendis, & expurgandis, doctrinæq. meæ, ut ita dicam, ventilabro, a perditorum hominum contagio, tamquam ab inutili palea, secernendis, operam meam pono: vos, inquam, qui propter fidem a vobis sancte culta, estis, instar frumenti purgatissimi, in Domini horreo condendi, verba mea memorie tradite; spem firmam futuræ salutis, atque libertatis, concipite. Hæc enim, quæ decanto, non inuenta mea sunt, nec ab ingenio meo sollerter excogitata, sed ab ipso Deo prædicta. Non enim ex me promo quidquam; sed, quæ a Deo accepi, hæc vobis annuntio. Non igitur hæc sine scelere nefario in dubium vocare potestis. 11. Neque Duma quidem statum suum incolumem diu conseruare poterit. Videor iam mihi in Seir audire non instituti modo, sed etiam comparati belli strepitum, animorūq. alacritatem multitudinis sublato clamore, significari. Ipse idem speculator, qui mihi calum Babylonis annuntiavit, ad me clamat de Seir, & inde excidium, & vastitatem Duma inferendam esse prædicit. Duma igitur, formidine perterrita, portas claudere, mœnia custodire, vigiliisque munire, ciues trepidare metu, huc & illuc cursare, crebrisque, & inepris percussationibus excubiarum aures obtunde

re. Sic enim eorum quisque vigilens, qui in vrbis custodia excubat, trepida voce compellet. Quid hæc nox attulit, o custos? Quid hæc nox attulit, o custos? Num fuit aliquid ab hoste in nostram perniciem tentatum? Num rumor aliquis ad aures vestras perculit, accersitū alicui de præsidium mœnibus appropinquare? Perimus ne omnes funditus? An adhuc aliqua tenuissima spes nobis vitæ relinquitur? 12. Respondebit custos, lampridem illuxit, non tamen nobis illuxit. Nam sempiterna quædam nox est nostris rebus offusa. Proinde, quantumlibet, interrogate; vltro, citroq. cursitate; abite, atque redite: nullum enim fructum, ut video, nobis afferet ista sollicitudo. 13. Nec solum Duma concidet; verum etiam Arabia, Syriæ finitima, duro bello vastabitur. In densa, & aspera, silua, o Arabes, pernoctabitis; animusq. ex longa fugatadem in viis Dodanum recipietis; 14. ibiq. ex torres, & inopes, fame, atq. siti, grauissime laborabitis. Vos igitur, o ciues Thema, propinquis vestris occurrere; sitiētibz aquam porrigite; esurientibus cibum apponite. 15. Nec enim mediocrem malum eos perculit; neque mediocrem periculum illos in fugam compulit. Fugiant enim micantes gladios; fugiat arcus intentos; fugiant bellum pestiferum, summi Domini rectissimo, atque sanctissimo, iudicio constitutum. 16. Sic enim mihi dixit Dominus, intra vnius anni spatium, quasi intra diem mercedario, ad accipiendam mercedem, præstitutum, quem neque recipientis inopia, neque soluentis religio, differre, atque procrastinare, patitur, omnes opes Cedar erūt fractæ, dissipatæ, & cōminutæ. 17. Sagittarij, qui reliqui a cōmunicade, atq. strage, facti fuerint, erūt paucissimi. Hæc enim prædixit Dominus, quæ Israel colit, & veneratur, cuius sempiterna veritas est.

Custos, qd de nocte.

12. Respondebit custos, lampridem illuxit, non tamen nobis illuxit.

14. ibiq. ex torres, & inopes, fame, atq. siti, grauissime laborabitis.

15. Nec enim mediocrem malum eos perculit; neque mediocrem periculum illos in fugam compulit.

16. Sic enim mihi dixit Dominus, intra vnius anni spatium, quasi intra diem mercedario, ad accipiendam mercedem, præstitutum, quem neque recipientis inopia, neque soluentis religio, differre, atque procrastinare, patitur, omnes opes Cedar erūt fractæ, dissipatæ, & cōminutæ.

17. Sagittarij, qui reliqui a cōmunicade, atq. strage, facti fuerint, erūt paucissimi.

Hæc enim prædixit Dominus, quæ Israel colit, & veneratur, cuius sempiterna veritas est.

16. Sic enim mihi dixit Dominus, intra vnius anni spatium, quasi intra diem mercedario, ad accipiendam mercedem, præstitutum, quem neque recipientis inopia, neque soluentis religio, differre, atque procrastinare, patitur, omnes opes Cedar erūt fractæ, dissipatæ, & cōminutæ.

17. Sagittarij, qui reliqui a cōmunicade, atq. strage, facti fuerint, erūt paucissimi.

Hæc enim prædixit Dominus, quæ Israel colit, & veneratur, cuius sempiterna veritas est.

17. Sagittarij, qui reliqui a cōmunicade, atq. strage, facti fuerint, erūt paucissimi.

Hæc enim prædixit Dominus, quæ Israel colit, & veneratur, cuius sempiterna veritas est.

17. Sagittarij, qui reliqui a cōmunicade, atq. strage, facti fuerint, erūt paucissimi.

Hæc enim prædixit Dominus, quæ Israel colit, & veneratur, cuius sempiterna veritas est.

17. Sagittarij, qui reliqui a cōmunicade, atq. strage, facti fuerint, erūt paucissimi.

Hæc enim prædixit Dominus, quæ Israel colit, & veneratur, cuius sempiterna veritas est.

17. Sagittarij, qui reliqui a cōmunicade, atq. strage, facti fuerint, erūt paucissimi.

Hæc enim prædixit Dominus, quæ Israel colit, & veneratur, cuius sempiterna veritas est.

17. Sagittarij, qui reliqui a cōmunicade, atq. strage, facti fuerint, erūt paucissimi.

Hæc enim prædixit Dominus, quæ Israel colit, & veneratur, cuius sempiterna veritas est.

Hæc ubi Isaias de reliquarum gentium exitio prædixit, rediit continuo ad Ierusalem ruinam, cuius potissimum gratia reliquarum vrbium euerfiones recensuit; ut, cum intelligerent homines, omnes illas vrbes Diuino iudicio concidisse, interituq. suo scelestum, flagitiorum, pœnas luisse, facilius colligerent, hominum scelus, non fortunæ temeritatem, esse, quod cladem, & exitium, Ierusalem rebus importaret. In eam igitur inuectus exclamat: 1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

CAP. XXI.

1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

1. Quidnam accidit, o ciuitas; non quidem iam in monte, ut olim, sed in valle sita: fuisti enim iampridem e summo dignitatis fastigio in summam ignominiam detrusa, ita, ut nullum fructū tibi oracula Diuina præbuerint; nec disciplina celestis institutio tibi in tantis ærumnis quidquam opis attulerit; quid igitur euenit, cur, exanimata metu, in tecta conscendas; nec virtutis robore, sed mœnium præsidio, vitam tutandam existimes? 2. Atqui ciuium multitudo frequentata, & opibus egregie

3 Interfecti
tui non in-
terfecti gla-
dio.

Et videbi-
tur in illo
die arma-
mentarium

cumulata, tumultus excitabas, & alacris, & ere-
cta, volitabas; neque tantam tibi malorum pro-
cellam, atque tempestatem, subeundam animo
proponebas; nunc vero sic metu obtorpuisti,
ut hostis vultum adspicere non audeas. Non igitur
gladius in acie, sed intra muros fames, ci-
ues exhaurit. 3 Omnes enim principes tui pro-
fugerunt, & ab insequentibus sagittariis com-
prehenfi, artissimisque vinculis alligati sunt.
Omnes, inquam, qui in turpissima fuga capti
sunt, fuerunt ferreis vinculis adstricti; nec fuit
quisquam, qui honesta morte miserrimae ser-
uitutis ignominiam depelleret. Nec enim so-
lum corporis viribus, sed animi robore, spolia-
ti, & orati sunt. 4 Cum hanc tantam patriae
meae cladem considero, ingentem vim lacry-
marum profundo, communemque totius civita-
tis occasum, & ruinam, acerbissimis lamentis,
crebris gemitibus, atque suspiriis, deploro;
nec potest animus meus ulla consolatione per-
mulceri. Abscedite igitur omnes. Nec quis-
quam sit, qui me amarissime lugere prohibeat;
nec in eo vehementer elaboret, ut consolatio-
nem adhibeat. Quae enim oratio poterit animi
mei dolorem lenire, cum civitatis eversionem,
& vastitatem in oculis habeam, & tantam ca-
lamitatis impendentis atrocitatem mere pro-
spiciam? 5 Dies enim ille funestissimus appro-
pinquat, quo die misera, & abiecta, civitas fru-
stra oraculis Divinis admonita, (non enim ab
impietate praedictionibus ullis deterrita fuit)
vexanda, proculcanda, multisque simul poenis,
& acerbitatibus, implicanda est. Summus enim
celitum Dominus in hac vallem, quae fuit olim
cognitione rerum Divinarum, & Prophetarum
responsis, exulta, gravissimam belli tempe-
statem inuehet, quae muros impetu, furibun-
do diruat, vicinamque montem horrendo fra-
gore tremefaciat. 6 Alij quidem arcum, & pha-
retram, gestant; alij vero curribus invehun-
tur. Alij recti scutis cominus praedium ineunt.
7 Valles tuae cultissima, & amoenissima, plenae
sunt curribus; equites ad portas tuas castra po-
nunt. 8 Tunc igitur ostendet Dominus, cum
insigni Iudaeorum dedecore, & ignominia, quam
inane fuerit illud praedidium, in quo homines
impij spem salutis collocaverant. 9 Quid tu in-
terim, o misera civitas, tantis periculis cincta,
facies? Num respicies, & lacrymis, atque ge-
mitu, veniam a Deo implorabis? Num illius o-
peni assidue precibus flagitabis? Num, ut illius
numen tibi propitium reddas, in iustitia, & be-
nignitatis, studium incumbes? Nihil minus;
sed, contempto, & abiecto, sanctissimae religio-
nis studio, omnem salutis tuenda rationem in
humanis opibus, & industria, collocabis. Nam
in armamentarium, quod est in nemore con-
ditum, respicies; & arma inde educta distri-
bues; & quam multas rimas agat arx a Davi-
de aedificata, diligentissime considerabis; &
aquis inferioris piscinae intra moenia colli-
ges; & aedes cinium numerabis; ac, ut murum

labantem reficias, domos quamplurimas distur-
babis; 11 & inter utrumque murum ingens re-
ceptaculum, in quod aquam piscinae veteris in-
ducas, exstrues; nullamque rationem urbis mu-
nienda, atque tuenda, praetermittes. Quod
quidem vitio minime vertendum esset, si pri-
mum in illud munitissimum, atque tutissimum,
vitae, & salutis, propugnaculum respexisses,
omnemque rerum tuarum spem in Domino col-
locasses. Verum tu nec conditori tuo fidem ha-
buisti; nec in illius optimi parentis, qui te fin-
xit, immensam benignitatem respexisti; in eo-
que omnes animi nervos contendisti, ut hostis im-
petum, non ope Divina, sed industria tua, re-
primeres.

12 Iecirco dabis poenas sceleris, atque per-
fidiae, & in sordibus, & lamentis, luctuque, iace-
bis. Dominus enim te in acerbissimum fletum ad-
ducet; urbemque totam plangore, & lamentatio-
ne, complebit; perficietque, ut sibi quisque ca-
pillis euellat, corpusque suum in meroris signum
cilicio praecingat. 13 Hem, quo luxur, & risus,
& immoderata letitia, reciderunt. Hem, con-
uiuia tantis sumptibus apparatus, tantis iocis,
& tanta impuri sermonis hilaritate, celebrata,
quem fructum hominibus perditis, atque pro-
fligatis, attulerunt? Tantum enim absiit, ut vi-
ris Divinis aures praebent, eorumque monitis,
& oratione, deterriti, sese a flagitiis, nefandisque
sceleribus, abstinere, ut tunc multo licen-
tius per omnia libidinum genera vagarentur;
& tempus, quod, propter iram offensi numinis,
quae eorum capitibus imminerebat, maestitiam,
atque lacrymas, flagitabat, in intempesti-
vis conuiuiis, ludibundi consumerent; & Dei
minas, quas sanctissimi viri proponebant,
impudentissimis iocis irriderent. Quasi e-
nim esset omnis animi sensus cum corpore si-
mul extinguendus, mentisque vis, & natura,
ubi primum corpus animam efflat, quasi ven-
to discussa, & dissipata, confectum euanesce-
ret, ita viuunt, ut nihil de immortalitate cogi-
tent; sed omnia vitae consilia, ad corporis vo-
luptatem, & commoda, dirigant; summoque stu-
dio in eo laborent, ne facultatem voluptatis
alicuius exquisitissimae fruenda praetermit-
tant. Hanc igitur vnam curam suscipiunt, ut
boves mactentur; ut arietes ingulgentur; ut
conuiuium instruat; ut multa carne, atque
vino compleantur; ut iocis, & ludis, animum
a cogitatione impendentis calamitatis abdu-
cant. Comedamus, inquit, dum licet, vinoque
nos expleamus. Cras enim, si casus ita tulerit,
moriemur. Sensibus igitur extinctis, atque de-
letis, quod quidem intra breuissimum tempus,
in tanta vitae breuitate, necessario continget;
nihil erit, quod ad nos pertineat, cum neque bo-
na, neque mala, sentire possimus. Quare valeat
Prophetarum minae; facessant terrores impe-
ritis iniecti; nos vero, dum licet, oblectemur,
atque omni naturae iucunditate perfruamur.
Et haec quidem est impiorum hominum vox,

Occidere
victulos, &
ingulare a-
rietes.

14 & oratio. 14. Quid agitis, o viri profligatissi-
mum hoc tantum, atque tam scelestum, faci-
nus Dei numen latere putatis? Certe in illius
conspetu sunt posita scelera vestra; & conui-
cia, quibus illius sanctissimum numen inces-
sitis, auribus suis percipit. Sic enim inquit sum-
mus ille caeli imperator, & Dominus: Quando
non solum spiritui meo restitistis, sed etiam ma-
iestatem meam, quantum in vobis est, impuden-
tissimo conuicio laesistis, per numen meum iu-
ro, futurum, ne tantum scelus ullis piaculis, at-
que muneribus, expietur. Nec enim est imbecil-
litas, & ignorantia, crimen, ad quod expian-
dum sunt instituta sacrificia; sed elationis, &
impudentiae, quod, tamquam vulnus insanabile,
est morte resecandum. Funestum igitur, atque
sempiternum, funus vobis, in magnitudine tan-
ti sceleris oblatum, & obfirmatis, indico.
15. Ut autem possit intelligi, Deum non esse
solum communibus vniuersae Reip. sceleribus
insensum, verum etiam singulis hominibus ef-
fesse supplicia singularia ab illo constituta; ope-
repretium erit attendere, quo modo me Domi-
nus miserit ad hominem impurum, atque nefa-
rium, ut illi acerbum exitium denuntiarem.
Vade, inquit, ad Sobnam, arario praefectum, pe-
nes quem modo est potestas Regiae moderan-
dae, quem eiusmodi verbis insecrabere: 16. Ho-
mo, quid tibi cum ea domo est, quam nec amo-
re prosequeris, nec debita fide colis? Quid tibi
cum ea civitate est, in quam fuisti terrorsus?
Nec enim unquam munus tibi assignatum ad
communem populi totius utilitatem, sed ad
tuum quaestum, compendiumque, renocasti.
Quocirca multa in Deum scelera, multa in ho-
mines nefaria facinora, concepisti. Et tamen te
omnia impune laturum existimasti; & quasi ti-
bi esset exploratum, te otioso, & tranquillo, ani-
mo tantis opibus in hac urbe, quam alienam
esse putasti, quamdiu in vita maneres, futurum
magnificum, & excelsum, tibi hoc in loco sepul-
crum exstruxisti, in quo tuum corpus vita per-
functum decumberet: 17. at Dominus te hinc
in durum, & calamitosum, exsilium, magno quo-
dam, impetu, expellet, & eijciet, & contumelijs
omnibus opertum ex huius terrae finibus ex-
turbabit. 18. Exsul, & extorris, vagabere; mul-
tisque vexatus incommodis, omnibusque turpitu-
dinum maculis inustus, insignique ignominia de-
formatus, vltro citroque discurre; neque un-
quam vlla in certa sede consistes. Ut enim pi-
la, summis viribus e manu coniecta, ita in sum-
ma, atque lata, planitie prouoluitur, ut vix vllum
consistendi locum reperiat; sic tu a Deo proij-
cieris, atque ita circumquaque versaberis, ut
nunquam ab assidujs laboribus, & molestijs,
conquiescas. In exsilio tandem morieris, me-
moriamque tuae amplitudinis exstinguetur: o do-
mus Regiae labe, insignique domini tui dede-
cus, & turpitudine. Nihil enim est, quod magis
Regij muneris sanctitatem dedecore omni co-
taminet, quam improbi hominis familiaritas,

& consuetudo. Insignem igitur dedecoris la-
bem optimo Regi adpersisti, cum tantum apud
illum locum obtinuisti. 19. Nunc igitur, dicit
Dominus, deiciam te de statu tuo, & de hono-
ris gradu detrudam: 20. adleiscam vero mihi
seruum meum Eliacim, filium Elciae, quem ho-
noris tui insignibus, tibi detractis, ut inuidia
conficiaris, exornem. 21. Induam eum veste
tua, baltheoque tuo praecingam; munusque, & im-
perium, quoungebaris, ad illud deferam, quod
quidem ille longe aliter, ac tu faciebas, admi-
nistrabit. Omnium enim commodis prospiciet,
atque providebit; nec solum Ierosolymam, sed
omnem Iudaeam, animo patrio tuebitur, & con-
seruabit. 22. Tradam illi summam in Davidis
domo, & familia, potestatem; Regia omnis, il-
lius humeris fulta, sustinebitur; nec erit, qui au-
thoritatem illius aliqua machina labefacteris;
cui ille aditum aperuerit, admittetur; cui in-
tercluserit excludetur; quidquid ille statuerit,
atque decreuerit, ratum, & fixum, permane-
bit. 23. Hoc autem meum in illum beneficium
trabali clauo figam; honoriq. illius stabilita-
tem dabo. In folio excelso sedebit; 24. patrisque
domum, & stirpem suam, ornamentis suis illu-
strabit; posteritatem suam a tenebris vindica-
bit. Omnes enim, qui sunt cum eo cognatione,
& propinquitate, coniuncti, omnes filij, nepo-
tes, & pronepotes, siue maximis artibus excul-
ti sint, siue minimis operam dent, siue necessa-
ria tantum studia persequantur, siue ea, quae
pertinent ad oblectationem animi, consecen-
tur, ex illius nominis amplitudine, & dignita-
te, pendeunt. In omnibus denique vitae mune-
ribus, atque summi cuiusdam honoris insigni-
bus, exprimet imaginem summi illius Principis,
qui Regiam meam summa auctoritate gu-
bernabit; & patria pietate populum sibi com-
missum tuebitur; & quem volet, in patris fami-
liaritate insinuabit; & quem volet, rursus ex
patris adibus excludet; genusque sanctissimum
ex se, fidei sanctitate, & religione propagatum,
ornamentis Divinis afficiet; omnisque illius po-
steritas eiusdem virtute, atque meritis, innite-
tur. 25. Maximum tamen erit inter utrumque
discrimen. Cum enim illius imperium infinitum
sit; huius potestas erit, & exiguis terrarum finibus,
& breuissimo tui spatio definita. Ne igitur ho-
mines in terra rerum suarum securitatem sibi
quaerendam existiment; neque, veritatis igna-
ri, umbris, & imaginibus, oblectentur; quemad-
modum, cum maturitas temporis efflagitaue-
rit, reliquas rerum Divinarum imagines demoli-
turus sum; ita perficiam, ut haec futuri princi-
pis imago malorum fluctibus obruatur, & eua-
nescat. 26. Tunc igitur (futurum enim est, ut
cum reliquis genus etiam hoc se scelere conta-
minet, illiusque pestilens morbus indies ingra-
uescat) clauum, qui firmissime fixus videba-
tur, euellam, & onus, quod erat ex illo appen-
sum, decidet; omnisque generis illius clari-
tas obteretur. Hoc quidem, ne dubitationi
locus

19. Et ex
pellam te
de statu tuo.
20.
21.

22.

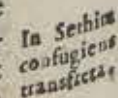
23.

24. Et susce-
pent super
eum omne
gloriam.

25.

26.

27.

inflammationem, boni siderum pulchritudinem splendore, & claritate, superabunt. Postremo, similiter, atque postquam extinguita lex, & funere elata fuit, tum demum res cælestes, atque Diuinæ, quas ad illum diæ legis integumenta contexerant, apparuerunt, animosq. piorum hominum multo acrius cupiditate Diuini status inflammauerunt; sic extremis temporibus, postquam omnia conditionis terrestres impedimenta abiecta fuerint, mentesq. piorum hominū ab omni concreione mortali segregatæ Deum conspexerint, illius amore multo vehementius inflammata, ad similitudinem claritatis Diuinæ peruenient. Hac autem de causa fit, ut in sanctis litteris coniunctim sæpenumero de utroque iudicio mentio fiat; & sic quibusdam in locis de Ierosolymæ prostrata ruina disseratur, ut omnia, quæ de illa dicantur, cum ad similem ciuitatis alicuius imperiosæ euerfionem, tum maxime ad illud vltimum rerum humanarum exitium reuocandi sint. Hoc igitur in loco Isaias sic de postremo Iudæorum occasu, & interitu, præcinit, ut sub illius imagine totius orbis euerfionem futuram describat. Sic autem ait: 1. Ecce Dominus terram nudabit, & exinapiet, faciem eius deformabit; cultoresq. illius diueller, atque dissipabit; omneq. genus hominum tæterima peste conficiet. 2. Nec enim populum multitudinem, nec principes dignitas, & amplitudo, tueri, atque conseruare, poterit. Eodem namq. Iero, & sacerdotij amplissimi dignitas, & abiectæ plebis humilitas, interibit. Eodem vulnere, Domini cum seruis, & cum ancillis Domine, trucidabuntur; opes, atque diuitiæ diuites minime subleuabunt; nec paupertas quidem misericordiam commouebit. Similiter enim, & qui aliorum possessiones emunt, & qui coacti inopia omnes res suas vendunt, & qui fenori pecuniam dant, & qui magnitudine fenoris obruuntur, & qui nimis acerbè pecuniam exigunt, & qui debitum cum multiplicato fenore reddere compelluntur, omnes denique, siue summis opibus affluant, siue multis vitæ difficultatibus impediti sint, eodem turbine deiectionis, concident, & fracti grauissimis ætumnis, exstinguentur. 3. Vniuersa namque terra funditus exhaurietur, & diripietur, & dirissima tempestate vastabitur. Est enim omnino subeundum cunctis mortalibus, qui sese scelere contaminauerunt, supplicium, fixo, rato, & immutabili decreto Domini constitutum: quemadmodum est ab illo denuntiatur. 4. Terra vniuersa, fracta, atque debilitata cladibus, succumbet. Orbis vniuersus mortiferis morbis oppressus occumbet. Principes, atque plebei, simili plaga con-

festi, iacebunt. 5. Est enim omnis terra scelere, & asinulata religionis improbitate, corrupta, & criminibus nefarijs alligata. Transgressi namque sunt homines perditissimi legem Domini; & pro Diuinis præceptis, & institutis, alias sibi leges indixerunt; totiusq. iuris rationem ad sua nefaria scelera transfulerunt; sempiternumq. scelus, quod in fidei sanctitate consistit, cum proiecta quadam audacia, & impudentia, perfregerunt. 6. Ergo, cum Dominus sit iniquitati semper infensus, iniustitiamq. malis omnibus peius oderit, consequens est, ut, cum iniquitas, Diuiniq. & humani iuris contemptio ad summum peruenit, terra corrupta, & omnibus tætris criminibus inquinata, summum, & extremum, vulnus infligat. Propter ius igitur violatum, & fidem neglectam, & iniquitatis immanitatem, dira quadam execratio terras absumet; & habitatores illius euerget, & horrenda clade vastabit. Propter hoc iniquitatis, & iniustitiæ, scelestissimum facinus, terrarum incolæ, flammarum incendio conflagrabit; & exiguus admodum numerus effugiet illud supplicium, omnibus sceleralis hominibus interendum. 7. Atque primum quidem multe res horribiles erunt imminentis illius calamitatis, exitijq. futuri prænuntia. Sublatum vinum, vires excisa; vita iucunditates in gemitum, & marorem, conuersæ. 8. Silent cantus; muta sunt tympana; saltantium alacritas stupet; iucunda cytharæ harmonia conticefcit. 9. Non erit, qui cum cantus oblectatione vini potum commungat; & ei, qui vinum sumere poterit, erit ille potus amarissimus. 10. Contrita est ciuitas; horribilis quadam vastitas communibus rebus illata est; omnisq. aditus in ades interclusus; ad vini alicunde importati rumorem, clamores tollitur; illiusq. gratia magni tumultus excitantur; omnis denique gaudiorum materia subtrahitur; & si qua species iucunditatis ob oculos hominum intemperantium, qui vitant sine flagitiosis voluptatibus instar mortis esse putant, obseruata fuerit, turbas commouebit, & ingentem materiam mæstitiæ, acerbissimiq. maroris, excitabit. Omnia igitur erunt, propter inopiam, & egestatem, & ostenta dirissima, & horribiles formidines, tenebris cæcis obducta, ab omni voluptate derelicta, & summa maroris acerbitate deformata. 12. Sic autem, ciuitas curis paulatim intabescens, tandem funditus euergetur; & pro ciuium frequentia, & celebritate, desertissima solitudo in vrbe relinquetur; atque funestissima cladis, & exitij, monumentum. Nec enim vel miras oppositus, vel iam clausa, poterunt homines ab impetu hostium, & exitio, prohibere. Repagulis enim conuulsis, effractisq. valuis, hostilis exercitus irrumpet in urbem, horribilemq. stragem efficiet. 13. Porro autem tanta erit in medio populi illius vastitas, atque solitudo, ut sit cum olea prorsus excussa, & omnibus propemodum baccis nudata, comparanda; & cum vinea, c-

qua,

14. Hæc uocantur.

qua, finita vindemia, reliquæ etiam vuarum summo studio collectæ sunt. 14. Tunc igitur, tanta perditorum hominum cæde, & tam funesto impiæ gentis interitu, quid pij facient? Animos quidem erigent, & ab omni metu, atque sollicitudine, respirabunt; & spe firmissima salutis excitabuntur. Intelligent enim, tunc fructum suæ pietatis appropinquare, cum impij calamitate aliqua insigni peruertuntur. Itaque vocibus maximis ex omnibus regionibus homines casti, & integri, verissimæq. religionis amantes, Diuinas laudes concinent; & ab occasu etiam ab ipsæ locis, in quibus ne fand quidem olim fuerat auditum, quam præsentium numine summus Deus humanis rebus confuleret, tunc sonitus maximi, atque iucundissimi, clamoris audietur. Omnes enim animis exultabunt; gloriamq. Domini singulari præconio celebrabunt. Non enim erit cognitio nominis Diuini intra Israelis angustias inclusa, sed in omnes orbis terrarum regiones, incredibili celeritate, discurrer; humanasq. mentes, nouo, & insolito, splendore Diuinæ lucis illustrabit. 15. Iccirco, o gentes, quæ valles incolitis, & eratis in terram depressæ, atque demersæ, gratis animis tantum beneficii prosequimini; Deoq. gloriam tribuite; & vos etiam, qui in Occidentis insulis habitatis, nomen Domini, cuius præsidio Israelis vita munitur, cantibus, atque symphonia, celebrate. 16. Ab vltimis terris canentium voces audiuimus; carminaq. singulari artificio modulata, iucunditate sua aures meas compleuerunt. Iam enim mihi videor audire, gentes a studio religionis quodam alienas, Dominiq. summo, & obstupendo, beneficio ad ipsius Domini populum aggregatas, maximis, atque iucundissimis, vocibus illius iusti laudes canere, qui est genus humanum ex iniustitiæ tenebris in iustitiæ lucem, & claritatem, vindicaturus. Orbis igitur terrarum incredibiliter exultabit; & summis gaudijs efferetur, cum Ierosolymæ saltus, & insolentia, Diuino iudicio penitus euerfa, conciderit. O rem scelestam, & indignam multis lacrymis, & gemitu deplorandam. Quam tenues erunt populi mei reliquæ? Vniuersum Israelis nomen maxima ex parte erit vile, contemptum, & sordidum; neque solum diis exagitarum, sed etiam omnibus summi decoris, & ignominia, maculis inustum. Et, cū gentes alienigenæ, nefarijs olim superstitionibus addictæ, & infinitis sceleribus alligatæ, fide, atque pietate, floruerint, Diuinisq. muneribus, & ornamentis, redundauerint, Israelis, viri sanctissimi, soboles, atque propago, erit a Deo, quæ olim sancte colebat, eiectæ, grauissimisque poenis excruciatæ, & in impietatis, atque perfidiæ, sordibus derelicta. O me miserum, o me infauftum, & calamitosum. Non enim possum gentis meæ casum acerbissimum a me alienū putare. Conciderunt miseri, summisq. viribus oppugnati, & labefactati, corruerunt. Nefarie

Yeh mihi.

namque descuerunt, fidemq. perfregerunt; fidem, inquam, impudentissime perfregerunt. 17. Vobis igitur, o ciues vrbs scelestæ, & impiæ, & metus impendit; & fouea, in quam decidatis, est in iustam altitudinem depressa; & laqueus, quo artissime confringamini, est iam pridem propositus. 18. Qui, curis stimulatus, & formidine perterritus, aufugiet, sese præcipitè in foueam dabit. Qui sese e fouea subducere conatus fuerit, in laqueum incidet, &, irretitus ab hoste immanissimo, capietur. Omnia siquidem habebunt aduersaria, & infesta, qui rerum omnium Conditor, & Dominum, in se, perfidia, & scelere, concitauerint. Ut enim olim, cæli claustris referatis, imbres superne demissi sunt, qui terras omnes, hominum scelere contaminatas, obruerent; &, apertis fontibus maris, vis ingens exstitit, quæ, gurgitibus immensis, vniuersum genus humanum exorbuit; sic, gens, tanto scelere adstricta, cæli fragore examinata, concidet, & infinitis in terra malorum omnium fluctibus obruetur. 19. Nec enim solum cælum sibi semper infensum, & inimicum, sentiet; verum etiam sæpenumero ad horribiles terræ fremitus, ingenti formidine concussa, trepidabit. 20. Terra tandem vniuersa confringetur; terræ ipsius soliditas collidetur; terra sedibus conuelletur. 21. Commouebitur, inquam, ingenti quodam fremitu, & strepitu, omnis terra; &, quasi quidam ebrius vini plenus, agitabitur; &, tamquam tabernaculum ad agri custodiam, ad breue tempus erectum, e loco suo trasferetur. Maximum namque, minimeq. tolerandum, impietatis onus terris incubuit. Concidit igitur, nec vquam rursus erigi, & in antiquū illum statum restitui, poterit. 22. Tunc igitur etiam Dominus in sidera cælestia quodammodo animaduertit, cum ea tenebris densis abdidit, & a dominatu suo depulerit; & in principes terræ diram sententiam pronuntiauerit. 23. Compellentur in vnum locum, & in custodiam tradentur, & vinciti in immanem terræ hiatum detrudentur; & carcere, atque tenebris, inclusi, multo tempore detinebuntur, donec tandem, iudicio in omnium ad speciem constituto, sit publice in omnes animaduersum. 24. Illa vero die, cum Dominus, in iudicio illo extremo, & frequentia suorum stipatus, & sanctissimorum hominum corona circumdatus, Regni sui opes explicauerit, lunæ claritas, atque solis splendor, in domini splendorem incurrens, obscurabitur, & evanescet. Non igitur solis splendor hominum piorum vitam gubernabit; sed Diuinum lumen illos sempiternis sacculis illustrabit.

Hæc ubi Isaias de Ierosolymæ postrema ruina præmonuit, & in illius interitu extremum etiam totius orbis interitum oratione complexus est, Domini iudicium huiusmodi verbis extollit: Domine, Deus meus es tu, in quo summam bonorum omnium

17. Formido, & pa-

18.

Quia catara-

19.

20.

21.

22.

23.

24.

C A P. XXV.

omnium habeo constitutam, & in cuius præsidio nitor, atque confido. Te semper laudibus efferam, tuique nominis gloriam prædicabo. A sempiterno enim tempore mirabilia opera designasti, quæ tandem summa constantia perfectisti. Nam civitatem florentissimam in lapidum acervum redeigisti; & urbem munitissimam funditus evertisti; & magnificas ædes impiorum hominum, qui sese a numinis tui patrocínio scelestis infandis abalienarunt, disturbasti; & gentem, quæ olim custodia tua tegebas, inuictoque præsidio vallabas, excidisti; nec patieris eam in opes amissas restitui, & pristinum civitatis statum recuperare. Nec enim te generis alicuius humani dignitas, sed fidei sanctitas, propitium reddit; nec adumbratæ religionis supercilio, sed verissima pietate, placaris. Omnem igitur gentem perfidam, quantavis illa sit specie religionis in hominum vulgus commendata, pervertes, diroque supplicio mactabis. 3. Idcirco genus sanctum, satumque. Divino in terris editum, quod inclytæ virtutis robore confirmasti, & contra omnes hostium impetus inuictum effecisti, tibi vni summos honores deferet; te solum in omni vita prædicabit; nec unquam de tuarum laudum amplitudine, atque magnificentia, conticescet. Quin etiam homines opibus elati, tyrannicisq. legibus, & institutis, viventes, ubi primum in tam insigne tuæ severitatis exemplum respexerint, iudicia tua pertimescent. 4. Tu si quidem es munitissimum pauperis vexati, & afflicti, præsidium; tu es tutissimum inopis in calamitate propugnaculum; tu turbinis, atque procellæ, perfrugium; tu denique iucundissimum, ad æstus ardorem depellendum, omnibus, qui tua clementia nituntur, vmbraculum. Impetus quidem hostium immanium, est quasi turbo, atque tempestas in parietem inuicta, 5. eumque labefactans, & diruens. 5. Furor, & scelus, quo nos adoriuntur, est similis æstivis solibus in locis desertis, in quibus nec domus est vlla, nec arbor, quæ possit gravissimi æstus ardorem vmbræ sua depellere. At tu tempestatē illam, quam contra nos impiorum hominum tumultus excitabat, comprimes; & pro æstu illo gravissimo, quo nobis infesti erant, solis ardor, nube, ne nobis nocere possit, inducta, illorum ramos, & frondes, excidit. Ut enim olim Sol Hebræis minime nocebat, cum Aegyptios in sequentes exureret; sic Domini iudicium non erit intensum pijs; impiorum vero robur, atque potentiam, inflammabit. 6. Ornabit autem opipare summus cælitum imperator in more isto, a fidelium cœtu sanctissima religione celebrato, convivium, conquistissimis epulis, & vino purissimo, atque delectatissimo, diligenter exstructum; & absque vilo discrimine, omnes nationes inuitabit; omnesque mortales, qui vocati cum incensa fide conuenerint, participes suæ clementiæ, atque benignitatis, efficiet. 7. Conficiet autem hoc in loco Dominus in ijs, qui grato animo benignitatem illius complexi fue-

3. Super hoc laudabit te populus fortis.

4. Quia factus es fortitudo pauperum.

6. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis.

7. Et præcipitabit.

rint, effrenatam cupiditatem fallaci specie blandientem, & quasi quibusdam inuolucris obtentis, tenebras cunctis mortalibus offundentem, ne queant vilo modo vera, atque sempiterna, bona contueri; & legis vmbram, quæ quibusdam integumentis mysteria Diuina contegit, quasi nebulam, interuentu splendoris sui, discutiet; & terrorem mortis, quem legis seueritas iniciebat, & malefactorum conscientiam, quæ animos exedebat, ex huius montis finibus expellet, & exterminabit. Omnes igitur, qui in hunc locum congregati fuerint, hoc est, qui eiusdem fidei vinculo inter se deuincti, pietatis sanctissimam societate inierint, cupiditatis dominatu, & legis metu, liberati, non rerum cælestium obscuras imagines, sed ipsius clementiæ Diuinæ amplissima munera, puris animis intuebuntur. Nihil enim relinquatur, quod ad spectum adimat; & humanæ mentis aciem a contemplatione Diuinæ lucis abducatur. 8. Cum igitur Dominus & cupiditatem rescaverit, & peccatum, quod ex ea oriebatur, exstinxerit; & legem, quæ poenam capitis proponebat, antiquauerit; quod consequens est, singulari ratione perficiet, ut mortem postremo exstinguat, & delectat. Nec enim peccatum in pijs hominibus subsistit, quod sit morte vindicandum; neque lex extremo supplicio nocentes afficiet, cum nullus futurus sit in hoc monte, qui cuiquam noceat. Quod quamquam multo clarius, & magnificentius, sint pijs, post totius orbis interitum, adepturi, cum omnem mortalium naturæ conditionem, & imbecillitatem, reiecerint; tamen iam in terris quodammodo, post Ierosolymæ exitium, innumerabilis omnium multitudo in mortalitatis munere perfructur. Erit enim semper ex illa sempiterna vita, qui Dei spiritu continetur, ita colligata, ut nunquam ab ea, quamdiu in germana fide permanerit, diuellat, atque distrahi possit. Non igitur pios homines dolor attinget; non in lugubri lamentatione versabuntur; non denique ea, quæ mortalem naturam consequuntur, eorum statum corrumpent. Absterget enim Dominus lacrymas acerbissimi doloris indices ab eorum oculis; & gemitum, atque luctum, comprimet; ignominiamque repellet; eosque singulari gaudio cumulabit; & in conspectu omnium populorum, munus suorum amplitudine, & magnificentia, cohonestabit. Hoc enim futurum Dominus ipse confirmavit. Quocirca minime est de tanto promisso dubitandum. 9. Tunc autem hic populus, Dei donis, atque muneribus illius ornatus, in hanc sententiam loquetur: Ecce Deus meus, in quo fiduciam omnium rerum mearum collocaui; nec me spes mea fecellit: salutem namque meam Dominus ipse constituit. Hic est ille summus Dominus, in quo totam spem salutis meæ reposui; summorumque gaudiorum materiam sum, illius munere, consecutus. Gaudio igitur exultabo; maximamque letitiam ex salute, quam mihi attulit, mente percipiam. 10. Dominus

Et auferet Dominus lacrymam.

minus enim proteget præsentis auxilio montē hunc; in eoque firmissima præsidia disponet; opusque suum, quod in suorum iustitia, atque pace, constituenda positum est, absoluet; & hostium opes, quasi proiectam in sterquilinum paleam, conteret, atque consumet. 11. Et, quemadmodum is, qui natat, non negligenter, & otiose, natandi munus exsequitur, cum in eo vitam suam agi conspiciat, sed in illud totus incumbit, utramque manum versat, & agit, usque eo, dum terram attingat; sic Dominus, quasi de salute sua dimicet, maximo pugnandi studio, in medijs hostibus ita versabitur, ut manu dextera, læuæque, cædat, fundat, fugetque; nec a pugnandi ardore requiescat, donec eorum ferociam de statu deiiciat, & malitiosam audaciam contundat, & frangat, & de eorum fraudibus, & immanitate, perfectam victoriam consequatur. Non opibus nostris, o hostis sempiternæ, non opibus nostris, concides. Nec enim nos ipsi per nos tuæ ferocitatis impetum sustinere possumus: sed ipse Dominus pro nobis pugnam capesset; ipse tecum signis collatis congregietur; vires, & potentiam tuam, euerget, atque superbiam tuam cōprimet; ipse fraudes, & insidias, tuas etiam eludet; 12. munitionesque tuas, & altissimos muros, expugnabit, & diruet, in terramque prosternet; nec quidquam de contentione remittet, donec omnia superbæ propugnacula in puluerem redigantur.

C. A. P. XXVI.

Vbi fortitudinis notat.

Aperite portas.

1. Eo vero tempore, quo, deuictis hostibus, & pace, & otio, constituto, fidelium cœtus maiore quodam studio rebus Diuinis operam dabit, cœdem in hanc sententiam modulabitur, quo gratissimis animis de Domini gloria canat, pietatisque sanctissima vota persoluat. Dicit igitur: Hæc ciuitas, in quā adscripti sumus, tam firmo præsidio munita, ut nullis hostium viribus, & machinis, cōuellatur, aut aliqua ex parte labefactari, possit. Ipse namque Dei filius, cuius clementia omnis nostra salus innitur, urbem nostram cinxit muris, & firmissimis nos propugnaculis omni ex parte munivit. 2. Non erit hic locus angustus; non certo ciuium numero circūscriptus; non vni tantum generi hominum ad habitandum designatus. Nemo enim erit iure huius sanctissimæ ciuitatis exclusus, dummodo pietatem vnice colat, & Deū castissimo cultu veneretur: vos igitur, o rectores, & principes amplissimæ ciuitatis, neminem excludatis; portas omnibus aperite; omnes in ciuitatē recipite, qui cum iustitia vixerint, & fidem singulari studio conseruauerint. 3. Ne tamen sit quisquā in ciuitate, qui in tantis muneribus inoleat, ne cum omnibus ornamentis, atque præditijs, redūdauerit, efferatur, eaque meritis suis adscribat, ne simul omnia, propter hanc inconsideratam temeritatem, de manibus elabatur: sæpenumero de nostræ naturæ imbecillitate cogitemus. Sumus enim natura fragiles, & imbecilli, infinitisque malis in singulas horas obnoxii. Hoc igitur vas fictile, hæc natura fragilis, & caduca, tam

tisper pacem, quam illi dedisti, & ornamenta Diuina, retinebit, dum tibi coniuncta fuerit; quippe quæ non sibi confidat, sed, tuis tantum opibus subnixæ, caput extollat. 4. Quando igitur, o ciues, intelligere potestis omne vestra salutis robur, atque firmamentum, in fide inflammata consistere, summis viribus in illius studium incumbite; illam perpetuo retinete; omnem vestra salutis, atque dignitatis, rationem in Dei præsidio collocare. Est enim Dominus arx vitæ munitissima, firmissimumque eorum, qui se totos illi crediderint, in omni æternitate propugnaculum. 5. Contra vero, eos, qui summis opibus affluunt, nimiumque sibi præsidunt, & in potentia sua gloriantur, peruertet repente Dominus, & de omni statu detorquebit; ciuitatesque, munitissimas, & opibus, & imperio, florentissimas, excidet, in terramque prosternet. 6. Homines igitur tenues, & abiecti, sibi fragilitatis, & inopiæ, suæ conscijs, in te omnem salutis suæ rationem reponentes, opibusque tuis firmati, hostium mœnia pedibus suis proterent, & conculcabunt. 7. Omnes mortales a via salutis aberrant, infinitisque erroribus implicantur; &, quo magis, ut florentes, atque beati, sint, totis viribus enituntur, eo se magis a via salutis abducunt, & in miseriam summam præcipitant: soli iusti rectam viam tenent, nec a beatæ vitæ semita in alterutram partem deflectunt; sed summa quadam felicitate recto cursu progrediuntur. 8. Ad tuum namque, clementissime Domine, imperiū, & ductum, se totos applicuerunt; tuo numine diriguntur; illorumque viuendi rationes tuæ sapientiæ ponderibus examinantur. Ergo, dum viam iudiciorum tuorum tenemus, nec a semita, quam nobis spiritus tuus monstrat, declinamus, summa quadam spe, atque fiducia, tuæ benignitatis erigimur; non tamen ita, ut aliquid meritis nostris adscribamus; sed, fiducia tui sanctissimi nominis, quod magnitudine tuæ erga nos benignitatis illustratur, & fœderis tui sanctissimi religionis, quod continet sempiternū clementiæ tuæ monumentum, ad certissimam spem immortalitatis rapimur, desiderioque tuæ gratiæ, atque benignitatis, incendimur. 9. Nam nocte quidem ad tui cupiditatem vehementer exarisi: cum primum diluxit, te vestigijs persecutus sum; nec te extra me, sed intra pectus meum, diluculo quasi inui; te vnum mens mea votis omnibus expetiuit; atque de te noctes, & dies, cogitauit; ex quo fuit maximus, & vberissimus, fructus consecuta. Nam, ubi primū in terra fuerint nota iudicia tua, illud autē præcipue, quo immanem tyrannum perculisti, & abiectisti, atque de omni statu suo deiecisti, terræ cultores, qui fuerant sceleribus adstricti, flagitijque omnibus maculati, ad te subito conuersi, summo studio iustitiæ disciplinam percipient; omniaque officia vitæ ad tuæ sanctissimæ legis normam dirigent; & sic tandem statum florentissimum, atque beatissimum, consequentur. Omnes si quidem opes, omnis dignitas, & amplitudo,

7. Semita iusti recta est.

9. Anima mea desiderauit te, & non desinam.

Cum feceris iudicia tua in terra.

Osor. Tom. 4. E & ani-

10. & animorum tranquillitas, omnis vitæ iucunditas, in amplissimo iustitiæ fructu consistit. 10. O miseros, & arummosos, impios, qui tantis se bonis defraudant; & cum Dominus illos etiam ad dona sua perfructu clementer inuitet, inuitantis Domini beneficentiam aspernantur, nec acceptis beneficijs ad iustitiæ cultum alliciuntur. Non enim vult homo nefarius colere iustitiæ disciplinam; & quamvis ante oculos illustre, atque directam, viam habeat, ipse tamen eam sponte sua deserit, atque transuersis itineribus, & infinitis iniquitatibus, & iniustitijs, tramitibus aberrat; nec eo peruenire potest, ubi Domini magnificentia cernat; & magnitudinem maiestatis, & gloriæ, consideret. Erit enim illi aditus ad piorum regionem, & celestem ciuitatem, in qua luce sempiterna mentes beatae collustrantur, interclusus. 11. Potestatis tuæ quidem amplitudo, Domine, numinisque tui sanctissimi magnitudo, multis se admirandis signis, & operibus, indicat; iudiciaque tua, quibus & maximarum rerum fastigia deprimis, & infima frequenter ad summum gradum honoris, & dignitatis, extollis, satis illustrata sunt: ea tamen impij, sceleribus occæcati, minime contuentur; nec numine, & consilio tuo, sed fortuna temeritate, omnia cecidisse putant: ideo fit, ut nec de tua potentia cogitent, nec iudicia tua pertimescant. Sed aliquando tandem hostes tui altitudinem gloriæ, inuictique roboris tui magnitudinem, cum magno suo malo, cernere compelluntur. Cum enim in iudicium vocati fuerint, in summi iudicis conspectu, omnia illorum facinora, & scelera, cum summa dedecoris, & turpitudinis, ignominia, coram omnibus explicabuntur. Tunc igitur non modo terrore, sed etiam pudore, cruciabuntur, & flagitiorum conscientia eos vehementer exagitabit, & angore, & cruciatu, nimis acerbo conficiet. Accedet aliud supplicium ad eorum animos lacerandos terribilissimum: inuidia nempe, qua, ex piorum hominum splendore, & claritate, miserabiliter æstuant. Hæc enim eos assiduo cruciatu vexabit; hæc eorum animos exedet. Quid dicam de flammis vetricibus, atque sempiternis, quibus sunt in sempiternum tempus cruciandi? 12. Pacem nobis constitue, Domine, quando opera etiam iustitiæ, quæ facimus, e quibus pax iucunda, atque salutaris, existit, tu ipse perficis, & absoluis. Quæ enim cum vera laude gerimus, tuo spiritu commoti, & impulsu, tuoque numine gubernati, gerimus; ut magis sint tua, quam nostra, reputanda. 13. Multorum quidem impotentem dominatum pertulimus; & cum tibi soli seruire deberemus, tamen alij quam plurimi seruire iugum nostris ceruicibus imposuerunt, intolerandaque tributa a nobis exegerunt. At nos superbam illam dominatum ex omni memoria penitus euulsam cupimus, tuumque tantum imperium posthac memoria continebimus; omniaque studia nostra, omnes curas, & cogitationes, ad gloriam nominis tui conferemus. 14. Mortui quidem

Non discit iustitiam facere.

11. Domine, exaltetur manus tua.

Videant, & confundantur.

12. Domine, Deus noster, possideant nos Domini absque.

14. Mortui res non vident.

dem, qui sese a tuo spiritu, quo sempiterna vita continetur, nefarie se iunxerunt, & iam deleti, atque sepulti sunt, minime reuiuiscunt; nec maximi quidem tyranni, qui potentia, & opibus, multos mortales oppresserunt, ab inferis excitari, & in pristina dignitatis statum restitui poterunt, cum sint a te, propter eorum immanem, importunamque, vitæ rationem, sempiterna morte damnati; illorumque nomen obliuione sempiterna contriueris. 15. Gentis tuæ numerum, Domine, gentis tuæ numerum abs te mirabiliter augmentum, & amplificatum, celestibus bonis egregie cumulasti; gloriam tuam illustrasti; clarissimamque illius lucem omnibus terræ finibus attulisti. Qui igitur ad te studio inflammato conuerunt, te solum metuent; te solum amabunt; in te solo omnia vitæ præsidia collocabunt. 16. Cum autem eis, ut illos erudias, eorumque fidem, ne otio languescat, exerceas, vulnus impositueris, & aliqua ærumna eorum vitam premi patieris, non ad homines confugient, nec eorum aut inanes opes requirent, aut fidem fluxam, & lubricam, implorabunt; sed ad te confestim adibunt, & voce quidem summissa, sed animi summa contentione, tibi supplicabunt; assidueque precibus, a te, quidquid ad eorum salutem commodum fuerit, impetrabunt. Multis enim incommodis sæpenumero vitam nostram circumueniri patieris; multa nobis pericula proponuntur; multa hostium tela in corpora nostra frequenter emittuntur; non tamen ita, ut a te in acie deseramur, & victi, hostium importunitati succubamus; sed ut semper decus, & multiplicatam gloriam, reportemus. 17. Accidit tamen sæpenumero, ut simus rerum angustijs prope vehementius, quam natura imbecillitas ferre, & sustinere, possit, oppressi. Tunc igitur, ut mulier prægnans, & iam ad pariendum vicina, cum doloribus summis cruciatur, exclamat; sic nos, ardenti studio pietatis gaudentes, ad pariem enitimus, & in conspectu tuo doloribus maximis intercludimur. 18. Cum enim in vita multa nobis iniucunda contingant, tum nihil est, quod nos adeo torqueat, atque perditorem hominum contumacia, & impudentia, quæ nobis impedimento est, quo minus verbo tuo liberos gignamus. Concepimus enim verbi tui semen. postquam maturum tempus aduenit, parturiuimus: frustra tamen multis in locis enitimus, edereque in lucem vitalem fetum non possumus. Non enim, cum primum cupimus, salutem terris hostium immanitate vexatis afferri conspiciamus; non eos, qui terrenis opibus penitus addicti sunt, nobisque summis viribus aduersantur, e statu suo deturbari, atque in terram pronolui, cernimus. 19. In his tamen acerbissimis numquam nos ope tua destituis, sed cuncta a nostris animis mastritiam depellis; & si qua res a superior incidit, eam facillime spiritus tui iucunditate compensas; & cum nobis quam plurima solatia præbes, tum illud, quod in firmissima

16. Domine, ne in angustiis requirunt te.

17. Sicut, quæ contumacia.

Non ceciderunt habitatores terræ.

missima spe immortalis vitæ consistit, tantum est, ut non modo a nobis cunctam molestiam dimoueat, verum etiam animos nostros incredibili voluptate permulceat. Sic enim ais, & huiusmodi verbis nobis immortalitatem, Diuinumque statum, polliceris: Mortui tui uiuent; & quemadmodum ego cadauer meum insita mihi virtute suscitabo, sic corpora vestra, eadem virtute mea, magna cum gloria reuiuiscunt. Veniet enim tempus, cum mortui sepulcris inclusi audient vocem filij Dei, ut hi, qui sancte vixerint, Diuina gloria, tuo sempiterno, perfruantur. Hac enim oratione eos in vitam reuocabo: Exergiscimini, qui sepulti eratis, & læti consistite, magnis acclamationibus vobis ipsis mutuo gratulamini, Deoque gratias im mortales agite, qui, tumulis obruti, in puluere latuistis. Hac quidem voce tua, Domine, mortui confestim, quasi de somno, excitabuntur, & luce clarissima vestiti, gloria sempiterna circumfluent. Spiritus enim tuus vitalis, atque salutaris, est instar oris, qui arescentibus herbis viriditatem, & amenitatem, restituit. Spiritu igitur tuo nos in vitam, Diuinis muneribus ornatum, & amplificatum, reuocabis; tyrannorumque statum in terram proicies; perditorumque hominum vitam delebis. 20. Tu quidem interrim, inquit Dominus, o plebs mea, quæ te in fidem meam contulisti, si non ita festinantes, ut expetis, opus, quod designaui, perfectum videris; si non statim meorum gloriam illustraui, hostesque meos concidero, non dilationem hanc moleste patiaris. Perfer, atque tolera, excita fidem, inuictum robur assume, intra mentis tuæ penetralia te collige; cubiculi tui fores occlude; animumque tuum spe certissima salutis futuræ confirma, atque ibi, dum colloquio meo perfrueris, tamdiu late, donec breues penas, & exiguas, expetam de meorum flagitijs, & importunitatibus; ut, his expurgati supplicijs, eos in amissum vitæ splendorem restituam. 21. Iam enim cernes, quod ardentem exoptas; iam regni mei maiestatem, & amplitudinem, contuere; iam Dominum e cælo delapsum videbis, ut in hominum iniquitatem, & scelus, animaduertat, ut occultas cædes, & clandestina facinora, in lucem proferat; ut debita tandem supplicia maleficis, & homicidis, constituat. Neque poterit quisquam in Diuini iudicij clarissima luce, suæ crudelitatis, atque sceleris, quo in sanctorum hominum cæde bacchabatur, aliquid veli simulationis, & fidei sanctitatis, obtendere. 1. Illo vero tempore, quo in terris fuerit ad immortalitatem via munita; cum videlicet peccatum fuerit expiatum, & homines e durissimo seruitutis iugo liberati, atque in libertatem, & amissa ornameta, Christi, nostri liberatoris, opera, restituti, animaduertet Dominus in illam antiquam, & truculentam, belluam, quæ in hoc mari profundo, & infesto, turbidos fluctus attollit; hunc serpentem immanem, & tortuosum, qui vniuersam genus humanum opibus

Exergiscimini, qui iacebatis in puluere.

20. CAP. XXVII.

Vistabit Dominus super Leuitam.

fuis obfessum tenebat, & quasi vestis indutus, exitum e tenebris obstruebat, gladio acuto, & magno, atque valido, conficiet, & reliquos serpentes illius satellites, & ministros, ferro necabit. Erit enim iam tunc omnis Satana potentia, cuius pestifera vis, mortiferumque venenum, omnes homines interimebat, & peccati durissimis vinculis alligabat, Christi virtute conuulsa; ita, ut nihil illis nocere possit, qui sese cum Christo coniunxerint. Itaque tenebrarum princeps e terris exterminabitur, & gladio, quod est verbum Dei, vis illius exstinguetur, atque delebitur. 2. Ergo tunc, ait Dominus, vinea mea, e cuius vis optimum vinum exprimitur, non erit, ut olim, vastata vepribus, atque dumetis, sed lætos, & vberes, fructus effundet. Erunt enim omnia flagitia ex animis hominum euulsa, & pro sceleribus pristinis ex illorum præcordijs iustitiæ pampini pullulabunt. Laudibus igitur illam, o Diuini viri, quantum potestis, ornate, quæ cultori suo non labrufca, sed vas dulcissimas, emittit. 3. Ego, qui vineam quondam meam deserui, qui nubes, ne in eam imbres demitterent, continui, nunc eam summo studio custodiam; imbribusque gratiæ meæ frequenter effusis, illam secundam, & vberem, efficiam; illam noctes, atque dies, tuebor, ne rursus, a custodia mea deserta, siluescat, atque sentes effundat. 4. Iam non ero ita iratus, ut quondam, cum illi perniciem meditabar. Nec enim mirum est, si temporibus præscis vineam meam perniciem intuli. Nam pro maturis vis vepres, & spinas, profundeabat, quas ego odio acerbo prosequor. Numquam enim mihi cum illis, hoc est, cum flagitijs, & impunitatibus, vlllo pacto conueniet. Hoc igitur quasi voto, atque promisso, teneor, ut cum illis perpetuo bellum geram, & ubi primum adoleuerint, omnem illum locum, quem occupauerint, proteram pedibus, atque procul cem, & excitato flammarum incendio, consumam. 5. Quoties igitur vepres, & spinas, pullulauerint, in illas inscriptis plagis animaduertam, & incendium rursus excitabo, ut illam rursus excolam, nisi prius illa vim, & seueritatem, meam, illata vi, atque virtute, cohibeat, & conuersione saluari, atque pijs precibus, meum nomen ad gratiam inflectat, ut sic pacem mecum habeat. Pax, inquam, salutaris, atque iucunda, fit, cum illa mihi sempiterno federe confirmata. 6. Vltimis temporibus altissimas radices agget Iacobi progenies; & florebit, atque frondescat, Israël; illiusque fructus orbem terrarum complebit. Omnes siquidem nationes illius disciplinis eruditæ Dei cognitionem percipient, & Diuinorum munerum copia redundabit. 7. Nec enim est usque adeo mihi hoc genus inuisum, ut illud prorsus delere constituam. Nam, cum & patrum merita plurimum apud me valeant, tum virtutes egregiæ, quæ tandem sunt ex stirpe illius excitandæ, faciunt, ut non eos funditus euertam. Num sic eos vulneraui, ut ij, Ofor. Tom. 4. E 2 a qui-

In die illa vinea meti.

Ego Dominus, qui seruo eam.

2 quibus sunt euerſi, & afflicti, a me vulnerati sunt? Num eos sic intereccione deleui, vt illos, qui ipsius Israelis opera numinis mei praſidio caſi ſunt? Non certe. Hoſtibus enim ſic ſecurim infixi, vt ſtirpem exſcinderem, & radices etiã euellerem. At, cum Iſraelem iudicio perſecutus ſum, ſtirpem, atque memoriam, conſeruando, illius ſanctæ poſteritati conſului. 8. Proſecto ira tuæ modum ſtatuisti, Domine, dum eos non intereccione, ſed exſilio, multaſti. Fuerunt illi, quaſi Euri, vehementiſſimis flatibus agitati, & excuſi, & eximia ſiccitate vaſtati, non tamen omnino conſumpri. 9. Non eſt igitur eorum ſalus omnino deſperanda. Poſſunt enim ſcleribus, quibus alligati ſunt, facillime ſolui, & opes amiſſas recuperare, & fructum iuſtitiae illi, qui peccata delet, offerre, ſi non ſolum ſeſe a ſcleribus, & flagitijs, abſtineant, verum etiã omnia facinorum monumenta deleant, & ex hominum memoria penitus exterminanda ſuſcipiant. Cum igitur Deum inſando ſcelere, quo Diuinos honores ad multa ſigna tranſtulerant, in ſe concitauerunt, admiſſum ſcelus expiabant, & criminis tæterrimi veniam impetrabant, ſi, proprii facinoris odio, altaria demoliantur, & lapides conterant, atque comminuant; neque nefariam illam religionem inſtaurent, qua lacos exſecranda ſuperſtitione colebant, & ſimulacris cum inſigni furore, & amentia, ſupplicabant. Ergo, cum ardentis furore, & ſcelere, maius aliquod facinus conciperint, ſi ſcelus admiſſum ita deſectati fuerint, vt illius monumenta, quaſi calcis lapides, exurant, & comminuant, & omnem locum, in quo tantum ſcelus conſlauerant, euerſant, & ex admiſſo dedecore, & flagitio, maximum dolorem capiant, in priſtinam Dei gratiam, cum amplificatis donis, atque muneribus, reſtituentur. 10. Quamdiu autem homines neque piget, neque pudet, imputitatis, atque flagitij, & in commiſſo ſcelere obſtinate animis perſeuerant, erunt poenis grauib, & aſiduis, exagitati. Civitas enim, muris egregie munita, validiſq. praſidijs firmata, in vaſtam ſolititudinem redi-

9. Iſeixo ſuper hoc dimittere tur iniquitas Iacob.

getur; imperij ſedes, religionis, & pietatis, ornamentum, iuſtitiae domicilium, tantis olim opibus exſtructum, deſertum, & exinanitum, relinquetur. Ibi paſcent vituli, & accubabunt armenta, & omnia virgulta paſſim carpendo conſument. 11. Rami penitus exareſcent, & a feminis conſracti colligentur, vt ex illis ignem faciant. Erit enim illis pro frequentia, & celebritate, ſolitudo, pro diuitiarum opulentia turpis egeſtas, pro ſecunda amenitate horribilis vaſtitas, pro ſummis opibus ſumma quædam imbecillitas. Nudi igitur, & inanes opibus, & ornamentis ſpoliati, ab omnibus vexati, a Deo derelicti, multorum immanitatem ſuo ſupplicio ſatiabunt. Nec enim populus hic, in Diuinis inſtitutis, & legibus, enutritus, voluit de officio ſuo commoneri; neque, quæ via tenenda eſſet, intelligere; ſed, occæcatus flagitijs innumerabilibus, ad ipſius diſciplinam, quam auribus accipiebat, obdurnit. Ea autem de cauſa Deus, qui eos finxit, & informauit, nullam clementiae ſuae opem illis attulit; nullam miſericordiam in rebus euerſis, & afflictiſ, adhibuit. 12. Ergo, cum Dominus hoſtes, viribus feroces, in reliquas nationes immiſerit, & ab Euphrate vſque ad Nilum omnia, quacumque aciem direxerint, populati fuerint; & gentibus excuſis, & exinanitis, omnes eorum opes coactauerint; vos etiam, filij Iſrael, ab hoſte ſinguli colligimini, in illiusq. poteſtatem, cum reliquis, venietis. 13. Attramen, poſtquam ſalutaris tubæ ſignum dederit, & clangore hoſtibus metuendo claſſicum cecinerit, caeleſtiſq. lux terris, tyrannide mortis oppreſſis, oblata fuerit; tunc, qui perierant, & diſperſi, atque diſſipati, varijs in locis ab hoſte, tenebris incluſi, tenebantur; ad quorum videlicet aures, & animos, clangor tubæ peruenit, Chriſti beneficio liberati, in patriam, hoc eſt, in iuſtitiae poſſeſſionem, remeabunt, Deoque ſummo Ieroſolymis in caeleſti monte litabunt, reſque Diuinas ſingulari carimonia, atque ſanctitate, perficient.

HIERONYMI OSORII LVSITANI PARAPHRASIS IN ISAIAM LIBER TERTIVS.

PROOEMIUM.

IDIMVS, quam ſingulari ratione opus ſuum cõtexerit Iſaias, & quo modo fregerit audaciam hominum impiorum, qui poenas, ſuis ſcleribus debitas, non ad iudicij Diuini ſanctitatem, ſed ad humanarum rerum inconstantiam, fortunæq. temeritatẽ, reuocabant, atque Deum rerum humanarum procuratore ſpoliabant; aſſerentes, omnia caſu gubernari, nec eſſe meliorem cõdicionem, qui fidem, & officium, colebant, quam qui ius, & fas, omne debebant. Hoſum amentiam egregie redargutur conſpeximus, cum & argumentum probauit vir Diuinus, & exemplis etiam quamplurimis confirmauit, nullum eſſe in terris imperiũ, quod Diuina moderatione vacaret; illumque vnum eſſe Dominum, qui gentem humilem, & abiectam, opibus, & imperio, florentem efficit, & qui ſumma imperia, cum id ratio iuſtitiae poſtulat, exſtinguit; nec aliam eſſe cauſam euerſionis omnium Rerum publicarum, quam Diuinum iudicium, iniurijs, & iniquitatibus, ad ſummum gradum perductis, acriter, & vehementer, inſenſum. Hac autem ratione fieri, vt ad ſuperbiam alicuius imperioſi populi, ſummis iam ſcleribus adſtricti, depri-mendam, aliam gentem, apud quam vigeat adhuc officij mediocriſ ſtudia, nec ſit ita vel opibus arrogantius elata, vel nefarijs voluptatibus intemperantius abuſa, a paruis fundamentis excitet ad ſummum rerum faſtigium; eamq. ad alterius imperij euerſionem ſummis opibus augeat, omnibusq. dignitatis ornamentis amplifcet. Hac ratione, & Aſſyriorum imperium exſtinctum eſt; & Baby-loniorum opes deletæ ſunt; & Græcorum nomen, atque decus, obſcuratũ

euanuit; Romani vero ſplendoris, & antiquæ potentiae, vix tenuẽ quoddam eſt in terris veſtigium relictum. Sic etiam minora imperia conciderunt; & omnes denique Reſpub. quæ vel externis bellis afflictae, vel inteſtiniſ ſeditionibus laceratae, tandẽ corruere, propter ſclera inſanda, quæ commiſerant, Diuino iudicio funditus euerſae, atque ſublatae ſunt. Sic etiam, quæ nunc florent, exſtinguentur, cum primum vel earũ flagitia cumu-lata fuerint; vel munus abſoluerint, cuius efficiendi gratia fuerunt ad certum aliquod tempus reſeruatae. Conſtat enim, imperia malis artibus comparata, interdum Diuino cõſilio tolerari, ad alicuius gentis euerſionem, & publicæ intemperantiae, flagitijque, & impuritatis, ſupplicium. Nec alia cauſa fuit, cur non Aſſyrius multo ante corruerit, quam vt, tamquam tor-tor, & carnifex, multis nocentibus vitam, & fortunas, eriperet. Sic Nabuchodonosor, vt poenas a ſcleratis exigeret, ad ſummas opes euectus fuit. Quid vel Medos, vel Perſas, vel Arabas, vel Turcas, vel alias gẽtes, commemorem; quæ, quamuis eſſent ſcleribus infames, ſummas tamen opes adeptæ ſunt, vt alias gentes omni iam ſcelere contaminatas euerterent? Non inſcite igitur Athila, Hunnorum Rex, cum omnia, quacumque impetum ferret, ferro, flammaque, vaſtaret, atque in omnem ſexum immaniſſima cæde graſſaretur, ſe Dei flagellum nominabat. Quod etiam multo recentior fama de Thamerlano prodidit, qui ſe non hominem, ſed Diuinam vindictam, poenas acerrime de ſcleribus hominum repetentem, aſſerebat. Quare, ſtultum arbitrabatur, vt a ſe quiſquam humanitatem requireret; cum eam iam pridem, ad munus ſuum diligenter exſequendum, penitus ex-Oſor. Tom. 4. E 3 ſuiſſet.

fuisse. Vnde colligitur, nullum unquam imperium absque Diuino consilio interitis existisse; nullam gentem unquam absque Diuino iudicio opibus, & imperio, spoliata fuisse; cum omnes Resp. quæ deletæ sunt, propter scelera in Deum commissa, & iniurias hominibus illatas, de statu suo conciderint. Imperite igitur faciunt, qui alias causas ruinarum enumerando recensent. Nam vel artes bellicas apud iuuentutem obsoletas; vel imperatoriam disciplinam a principibus neglectam; vel Remp. diu intestinis discordijs vexatam, & attritam fuisse, dicunt; vel denique tantas hostium vires existisse, vt ijs oblati non posset. Nam omnia hæc, vt Iaias aperte demonstrat, sunt ad Dei iudicium referenda: quo, propter hominum scelus, & iniquitatem, & iuuentutem animi viribus, & principes ratione, & consilio, spoliati; totamq. Remp. seditione lacerari, atque confici, permittitis, & ad illius tandem exitium hostes immanes armis inuictis instruit, & magnis opibus auget, & virtutis robore munit, & belandi peritia confirmat. Illi igitur, qui, hac vna causa communis exitij prætermissa, alias afferunt, hominem, rei capitalis damnum, ideo securi percussum fuisse, quia nec potuisset e licitorum manibus elabi, nec vinculis expediri; nec, quo minus causam diceret, recusare; nec iudicis sapientiam fraudibus, & dolis, eludere; nec denique carnificis manus effugere, & inflicta securis ictum declinare. Nec enim fieri potuisse, vt vnus homo solus Reip. vniuersæ resisteret. Sed, qui nec ineptus, nec nimium loquax, esse vellet, vnico verbo querere de causa illius supplicij satisfaceret, dicens, hominem illum fraudem capitalem admisisse, propter quam necesse fuisse, vt de illo supplicium, more maiorum, sumeretur. Vna enim causa est interitus omnium Rerump. vnum gentium, atque populorum, exitium, & funus, vna pestis, atque perniciēs, qua omnes opes humanæ dissipatæ, & cōminutæ sunt, quæ impietate, & iniustitia, continentur; & qui alias affert, non veras causas, sed effectus, atque scelerum poenas, & supplicia, oratione complectitur. Hunc igitur errorem vt tollat Iaias, multarum nationum ruinam, & occasum, & interitum, multo ante prædicit; & veras causas exitij communis exponit; vt, cum homines intellexerint, quid tandem sit illud, quod com-

muniis rebus calamitatem inuehat, Dei numen exhorreant, & vna pietate, atque iustitia, e qua reliquæ omnes virtutes exoriantur, Reip. disciplinam sancendam existiment. Redit igitur rursus ad infectionem Samariæ, & Ierosolymam impietatis acculat; & omnem causam ruinæ, qua Iudæorum res eversa sunt, ad eorum scelestissimum facinus referendam demonstrat: quod vt planius faciat, ostendit interdum, quam florens, atque beata, fuerit Ierosolyma, quo tempore Rex aliquis pius imperium administrabat, vniuersamque Remp. in pietatis, & religionis, officio continebat: vt facilius, quibus furij stimulentur eorum animi, qui Deum non metuant, exponat. Sic autem in Samaria Principes asperis admodum verbis inuehitur;

1. O intolerandum superbiæ principatum, o immoderatam ebrietatis intemperantiam, o florem illum dignitatis inanem, o Regiæ maiestatis insignia capiti pinguisimæ telluris imposita: in quod, tamquam in vallem, omnes vitæ comoditates, & voluptates, & deliciae, quæ viros effeminant, & virtutis nervos incidunt, defluerunt; quæ hominibus Samariam incolentibus, quasi multo vino confectis, mentē, & rationem, eripuerunt. 2. Ecce, dies illis acer, & infestus, appropinquat, quo Dominus se vehementius incitabit, vt eos, quasi immodicis imbris multa grandine commisit, & turbine, & tempestate, diruat, & prosterнат. 3. Hem, quo Regiæ opes, quibus Samaria tumebas, reciderunt? Hæc, quæ subito luxus immodicus, per quem fuisisti, tamquam multo vino, de mente, & ratione, deducta, in summum marorem, & luctum acerbissimum, conuersus est. Hostiū enim pedibus proculcaberis; extremoq. dedecore, & ignominia, deformaberis; & in durissimam seruitutem abduceris. 4. Tunc ille flos imperij, illud Regni lumen, illud maiestatis ornamentum, ille superbiæ principatus, cuius fiducia Israel subnixus ambulabat, & quasi multo vino ebrius, de potestate mentis exierat, repente concidet, & exstinguetur. Tanta namque alacritate in illum hostis inuadet, vt prima impressione cum prosterнат, atque conficiat. Vt enim, cum aliquis ante messē in poma præcocia incidit, ea tanta auaritia corripit, vt continuo voret; sic hostis, antequam postrema malorum mœsis aduenerit, in Samariam, tanta prædandi cupiditate, impetum faciet, vt illas tantas opes intra breuissimum tempus exhauriat. 5. Eo vero tempore, quo Samariæ opes conciderint, orabit Dominus reliquias populi sui, Ierosolymæq. Regnum consiliis stabiliet, gloriamq. illius illustrabit. 6. Nam & Regem, & eos, qui Regiis muneribus in iudicando funguntur, iustitia

C. A. P. XXVIII.
1. Vbi cor-
ronz super-
biz.

2. Ecce va-
lidus, & for-
tis.

3.

4.

Quasi tem-
poraneum
ante mato-
ritatem æ-
tatis.

5. In illa
die erit Do-
minus ex-
cuius co-
rona glo-
ria.

6.

tiæ disciplinis erudiet; ne unquam, contra quam fas est, sententiam vllam proferant; & eos, qui bellum administrant, animi singulari magnitudine, virtutisque robore, confirmabit; vt, quoties fuerint cum hoste congressi, domum victoriam reportent. 7. Felices quidem erunt, si in fide, & religionē, permanserint; sed ad illos etiam eadem sceleris contagio permanabit; eodemq. furore inflammati, cum illis miseris, quos viderint acerbissimis scelerum poenis vexatos, societatem scelestissimi facinoris inibunt; eodem vino confecti, & languidi, iacebunt; eadem intemperantia, mentem, atq. sensus, amittent. Sacerdotes etiam, qui reliquorum libidines, exemplo continentia, & seueritate disciplinæ, frangere debuissent, in eandem violentiam incidunt. Propheta, quorum officium, si vere hoc nomen vsurpant, erat, reliquos ab ebrietate detertere, sese similiter ingurgitant, & multo vino meracius sumptos, penitus obueiunt. Nemo est igitur ex illis, qui verum cernat; nemo, qui recte iudicet, cum mens sit obscurata flagitiis, & animus impuri-ssima libidine confectus, & perturbationum magnitudine a statu deiectus. 8. Crapula eos cogit in mensam vomere, neque in eorum turpissimō confelsu locus vllus purus a sordium feditate relinquatur. Eadem ipsa loca, in quibus maiora continentia documenta statuere debuissent, omnium flagitiorum impuritate contaminabunt. 9. Cum igitur Dominus sese ad docendum dederit, quis tandem se præbebit docilem ad illius disciplinam? Cum enim ciuitas vniuersa Principum exemplo corrupta fuerit, & diuturna peccandi consuetudine omnibus institutis Diuinæ legis contraria, & inimica; quis tandem erit, quem Dominus instituent, & erudiendum, suscipiat? Is certe, qui modo fuit ab vberibus matris auulsus, qui nondum per ætatem vsque adeo improbus esse potuit; quem nondum ciuitatis corruptæ prauitas infecit. Hic igitur, siue ætate, siue morū simplicitate, puer exstiterit, est primum mollioribus institutis, quasi quodam lacte, legis alendus, atque nutriendus, disciplinisq. puerilibus imbuendus, atque paulatim informandus, donec ad eam ætatis maturitatem perueniat, in qua possit grauioribus cibis concoquere, & animi viribus, atque robore, confirmari. Monstrū namque est, atque portentum, vt idem semper puer sit; nec aliquando cibis sustentetur, quibus viri ad reficiendas vires vtuntur; sed semper lacte nutriatur; & perpetuo nutricis vberibus adhærescat. Cum igitur plerique homines, flagitiis omnibus cooperiti sint; fieriq. non possit, vt animus, vitiorum spinis oblitus, semen in se Diuini verbi concipiat; pueri infantes sunt a teneris annis in legis disciplina nutriendi; iisq. leuiora præcepta, quæ magis sunt obiecta sensibus, accommodanda, qualia sunt ea, quæ sacrorū religionē, quæ carimonis, & sacrificijs, iustitiæ splendorē adūbrant, & imaginibus qui-

budā præteriti beneficij memoriam repræsentant, & animos ad futuri firmissimā spem vocant, & ad Christi cognitionem paulatim erudiunt. 10. Agite nunc: iam huius disciplinæ fructum aliquando videamus. Præceptū cum præcepto connectitur; puerilis institutio cum institutione puerili coniungitur; elementorum ordo, atque series, cum elementorum serie copulatur; magnificus ille docendi, & instruendi, apparatus ingentem expectationem concitat; ipsiq. doctores, magnam quandam spem ex disciplina futura utilitatis ostendunt; nos interim spe pendemus, atque promissum frequenter efflagitamus. Illi tamen diem proferunt, & interim ætas, & vita, consumitur, & spes concepta penitus euanesceat. 11. Hanc enim rationem Dominus huius rudis, & hebetis, populi docendi, & instruendi, suscepit; vt se hominum sensibus accommodaret; & sermonem non visitatum sibi, sed a rebus Diuinis alienum, atque peregrinum, qui tandem ab eodem populo intelligi posset, vsurparet; atque, quasi cum puero infante, balbutiret. Ea igitur de causa circumcisionem sanxit, vt de circumcisione mentis, quæ in fidei sanctitate consistit, admoneretur; ideo sacra instituit, vt animos ad cogitationem celestis numinis excitaret: ideo sanguine sibi litare præcepit, vt doceret, humanum scelus, esse tandem effusione sanctissimi sanguinis expiandum: ideo legem ad homines inter se deuinculos tulit, vt significaret, omnem legis summā esse ad clementiam, benignitatem, & mutuum hominum inter homines caritatem, referendam. 12. Ipse itaque legis lator, legis mentem, & sententiam, aperit; atque demonstrat, perfectionem, illius benignitate, & hominum caritate, contineri. Sic enim dixit eis: Si vultis iustitiam, quam sibi lex proponit, obtinere; si vultis mihi cumulare satisfacere; & animi pace, atque iucunda tranquillitate, potiri; iacentes erigite; afflictos excitare; misericordiā supplicibus adhibete; tota mente in studium humanitatis incumbite. Et tamen, audire noluerunt. Cum igitur in iustitiā vmbis, & imaginibus, occupati sint; ipsam solidam, & expressam, iustitiæ rationem aspernantur. 13. Ergo tantū absuit, vt ijeretiam, qui a teneris, vt ita dicam, annis in legis disciplina nutriti sunt, ex ea solidum fructum perciperent, vt potius, lex sit illis maiorem vim calamitatis allatura. Nec enim idem valet crimen in eo, qui nullis disciplinis fuit ad officiū eruditus, quod in illo, qui tantam operam, tantumq. studium, in Diuina lege, sine fructu, consumpsit. Illa igitur præcepti cum præcepto connexio, illa puerilis institutionis cum puerili institutione copulatio, illa ordinis in elementis perdiscendis obseruati ad similem ordinem elementorum adiunctio, illa denique dilatio, atque procrastinatio, dirum illis exitium importabit. Ruet enim in tenebris, & offendent, & retrorsum labentur; & concident; & se in laqueos induent, & irretiti,

10. Madare manda.

11. Inloquel-
la enim la-
bij, & lin-
gua alce: a,
loqueur
ad popu-
lum, dicit
in iudicio.

12. Cui di-
xit, hoc est
x: quies
mea.

13. Erit eis
verbum do-
mini man-
da reman-
da.

& irretiti, & alligati capientur. Cum igitur illi, etiam qui ab vberibus auulsi, sese ad studium legis applicare videbantur, Domini disciplinam aspernati sint; relinquitur, neminem iam esse, qui, in ciuitate corrupta, & contaminata, vitam suam disciplinæ celestis præsidio muniendam existimet. 14 Ab hac igitur spe depulsi, salutis præsidium a nefaria superstitione, a vi, a fraudibus, a calumnia, ab impiorum Regum amicitia, sibi petendum arbitrantur; qui plurimum in ciuitate possunt; & tunc opes egregie stabilitas esse credunt, cum eas videt esse pessimis artibus, & calliditate, munitas. Interim vero probitatem, & animi simplicitatem, irrident; iustitiæq. operam nauare summam dementiam esse statuunt; & cum in malitia omnem sapientiam sitam esse putent, astutiaq. nomine gloriantur, eos despiciunt, atque contemnunt, qui omnia vitæ studia conferunt ad officiorum religionem, & sanctitatem. Audite igitur, viri, qui probitatem irridetis, atque contemnitis; & ingenij acumine, & calliditate, subnixi, magnas vobis opes comparastis; im peritumq. nunc Ierosolymis obtinetis; audite, inquam, non me, sed ipsum Dominum loquentem, vobisq. funestum exitum minitantem.

15 Sic enim ait: 15 Quando consilium, sceleris, & amentia plenissimum, suscepistis, ut opes vestras perfidia, & improbitate, firmaretis; & hac ratione fœdus cum morte percussistis, & cum inferorum manium plaga societatem coiuistis; omnesq. vestras fortunas harum furiarum præsidio præclare tectas esse credidistis; dixistis enim futurum, ut, cum aliqua Reip. calamitas incidisset, ea vos minime contingeret, eo quod essetis omni ex parte ad omnes casus humanos egregie sceleris, atque proditione, muniti. 16 Quando igitur tantus vos furor exagitat, ut in scelere firmum salutis, atque fortunarum, præsidium collocetis, intelligite tandem, quanta suppliciorum omnium tempestas vobis impendat. Munitissimum quidem vitæ præsidium, inuacuum dignitatis, & gloriæ, propugnaculum, firmum, stabile, atque sempiternum, florentis, atque beatæ Reip. fundamentum, aliud esse non potest, quam id, quod ego ad vniuersi generis humani salutem a sempiterno tempore designavi. Lapidem namque probatissimum, & pretiosissimum in fundamento ædificij, quod in Sione celesti ædificare cogito, atque adeo in angulo, qui parietem inneccat, & deuinciat, collocabo. Hic summus, atque clarissimus, lapis totum ædificium domus meæ sustinebit, roboreq. sempiterno confirmabit, vsque adeo, ut, quamuis omnes vndique in eam tempestates erumpant, & seui turbines existant, & flumina, maximis imbribus aucta, in eam incurrant, numquam statu suo conuelli, aut aliqua ex parte labare possit. Qui igitur vitæ securitatem expetit, in hoc vno lapide omnia præsidia constituat, adeoque fide illius innitatur, ut numquam in rebus aduersis

tumultuetur; numquam metu trepidet; numquam huc, & illuc sollicitè discurrat; sed animo quieto, atque tranquillo, Diuinum auxilium expectet. Numquam enim spes cum fallit, qui summa fide Regis huius, quæ Lapidem, propter Diuinæ virtutis constantiam, nomino, corroboratus exstiterit. 17 Illius namque opera ordinem Reip. florentissimæ collocabo; perficiamque, ut & iudicia ad exactissimam legis sempiternæ normam dirigantur; & omnia iustitiæ munera ad præcepta sanctissima perpendantur. Omnes igitur tunc, qui in eam ciuitatem adscripti fuerint, & iustitiæ muneribus meam gratiam obtinuerint, mecumq. deuincti sanctitate sempiterni fœderis exstiterint, erunt præsidio meo tecti, nec ulli in vita malum formidabunt. At vos, qui fidei, stultitiæ nomen imponitis, & pietatem irridetis; funditus interibit. Vestram namque arcem ex inanitatibus, & mendacijs, fundamentis excitaram, illud vestrum propugnaculum vanitate stabilitum, irruens procella cum grandine peruerteret; & precipitatus impelleret, atque proiecisset. 18 Tunc fœdus, quod cum morte percussistis, irritum fiet; tunc patrio cum Tartarea regione firmata, dissoluetur. Nullam enim vobis opem afferent vestra calliditates; nullum fructum ex malitiâ, & improbitate vestra capietis. Tunc inuecta calamitas, vos non solum contingeret, verum etiam proteret, & conculcabit. 19 Cum enim, quasi torrens, impetu turbulento, ad vestras sedes peruaserit, rapiet vos omnes, in sempiternamq. miseriam detruet. Festinanter enim, & cum incredibili celeritate, perueniet; nec nocte, nec die suum impetum remittet; & tum demum, cum vexarit, & afflicti fueritis, quantus vos olim furor oppresserit, intelligetis. Insuper enim, non, nisi postquam in ipsis malis sunt, pericula, in quibus versabantur, agnoscunt. 20 Itaq. breui grauissimas poenas homines perditissimi, elationis, & impudentia, lucent. Tanta namq. belli pestiferi tempestas impendet, ut ij etiam, qui meo præsidio muniti fuerint, in magnas angustias compellantur, ne possint eos, quos velint secum in eadem munitiones recipere, aut illis, quibus necem afferri conspexerint, opitulari. Angustus erit enim locus; angustum corporis integumentum; ne quid ad eos operiendos, qui extra porum hominum cubilia relinquuntur, redundare possit. Soli namque, qui fidem sanctam habuerint, conseruabuntur; reliqui omnes fœde peribunt. 21 Ut enim Dominus in monte Peresim ingentem Palæstinorum numerum dissipauit; ut quondam in Valle Gabaon Amorrhæos non tantum suorum armis, sed etiam procella, grandine, totiusq. caligine, conterruit, ingentemq. multitudinem cecidit; sic nunc, contra eos, quos olim protegebat, numen suum excitabit; Israelq. dira quadam plaga conficiet. Mirum itaque, & insolitum, & ab insita illius clementia prorsus alienum, opus efficiet, cum, Israelis impietate, & scelere, lacessitus, illum eadem suppli-

suppliciorum acerbitate persequitur, qua fuerat antea gentes feras, & immanes, infandisq. sceleribus alligatas, eiusdem Israelis gratia, persecutus. 22 Nunc igitur, qui faceti esse vultis, & insulsiſſima dicacitate Dei verbis illuditis, prouidete, ne risus hic vester multas vobis lacrymas afferat, corporaq. vestra multo artioribus vinculis adstringat. Non enim incerta opinione ducor; non inani augurio commoueor; non denique coniecturam ex humanis euentis capio; sed, quod ab ipso Deo, qui nec falli, nec fallere quemquam potest, accepi, hoc vobis aperte testificor, prædico, moneo, multo ante denuntio, esse iam immutabili Dei sententia decretum, & constitutum, ut omnibus terris exitium, & vastitas, inferatur. Iam enim scelus est insigni contumacia, & impudentia, cumulatam, tantisq. accessibus amplificatum, ut vix quidquam possit ad grauitatem illius adiungi. Non enim solum Dei imperium aspernantur, verum etiam illius prædicta contemnunt; & iocis, sceleris, & audaciæ, plenissimis, numen in se prouocant, & incendunt. Sic enim perditissimi homines loquuntur, & huiusmodi verbis Diuinorum hominum studium, in illis a scelere deterrendis positum, irrident. Næ isti haud sciunt se surdis cantilenæ canere, qui tantam operam in eisdem verbis inculcandis temere, atque sine vilo fructu, consumunt. Iam enim hæc fabula satis decantata est; iam satis peruulgata ista dirarum obnuntiationes, olim etiam fuerunt a maioribus nostris irrisa. Verborum monitis, atque portentis, volunt nos homines amentissimi a vitæ commodis auocare, & ab omnibus naturæ blandimentis abducere, ut eam vitæ asperitatem, quam ipsi, propter animi stultitiam, secuti sunt; nos etiam simili errore comprobemus; ne opes, & voluptates, sed nescio quas virtutes, & officia, conſectemur. Numquam igitur finem faciunt plebis deterrendæ; dirum exitium denuntiant; poenas grauissimas nimis atrociter minitantur; assiduus querimonijs, atque ploribus, nostras aures obrundunt; breui, totius Ierosolymæ ruinam, & interitum, fore prædicunt; nec aliud isti noctes, & dies, faciunt, quam instare hominibus, & vrgeri plebem, & principum in se offensionem concitare; neque tamen quidquam proficiunt. Nam nec homines illorum iurgijs ineptissimis commutantur; nec illorum minæ exitum vllū reperiunt. Quam multis sæculis hæc eadem ab eisdem prædicuntur; & tamen ciuitas in suo statu manet, & nos opibus summis affluimus, & illi, cum sua sapientia, in summa mendicitate versantur? Sint igitur diuini, quantum volent, numquam præmonendi finem faciant, dum dies ille, quem horribilem, & calamitosum, fore prænuntiant, numquam adueniet, & nos interim, cum vitæ iucunditatibus, oblectemur. Si enim Deus tam nobis infensus esset, quam illi prædicant; cur nobis vsuram villam vitæ, florentisq. fortunæ, co-

cederet? Cur non statim in nos, vbi primum delinquimus, fulmina sua contorqueret? Quam tanta illa vis est, quæ illum ab inferendo exitio remouet? Quis illum hoc extremum supplicium, quod aiunt esse Reip. vniuersæ constitutum, differre, atque procrastinare, compellit? Eiusmodi sermonibus impurissimis homines perditissimi Dei numen in se concitant. 23 O amentiam detestandam hominum, qui, propter suplicij dilationem, existimant, esse se sempiternam flagitiorum libertatem, atque licentiam, consecutos; neque intelligunt, quantam sapientia Deus rerum omnium vicissitudines moderetur, & temporum omnium momenta perpendat. Animum quæso diligenter aduertite, orationemq. meam attentissima consideratione percipite. 24 Num agricola perpetuo terram arat, atque subigit? an potius temporum opportunitates expectat? Nonne eo solum tempore terram verrit, quo tempore videt id esse commodissimum? 25 Non tamen in omnibus seminibus terræ committendis, eandem diligentiam adhibebit. Quædam enim mediocrem culturam requirunt; quædam vero non nisi magno labore, & industria, proueniunt. Viciam namque, & cyminum, & eiusmodi minutas fruges, vbi solum vno aratro perstrinxerit, & deoccauerit, summamq. telurem complanauerit, continuo sparget. At frumentum, & hordenum, & reliquæ fruges, maiore quodam labore, & industria, quærantur. Primum enim agri natura diligenter animaduertenda est. Nec enim omnia semina omnibus terris committenda sunt. Deinde multo diligentius est aranda tellus, & subigenda, atque ad semen concipiendum iterum, atque tertio, mollienda. Postremo, seminis etiam mensura consideranda, ne vel densius, vel rarius, quam agri modus, atque ratio, flagitat, spargatur. 26 Nec enim agri colendi rationem temeritas, atque fortuna, gubernat; sed arte quadam, & disciplina, continetur, qua nos Dominus instruxit. Ipse namque signa constituit, & temporum opportunitates demonstrat, omnibusq. rebus ad terræ cultum erudit. Quod quidem magnum argumentum est, eum, qui rebus omnibus ordinem præscripsit, ordine cuncta moderari. 27 At, cum, post messem leguminum, atque frugum, manipuli in arcam deportantur, & congeruntur; num in seminibus excutiendis, eadem opera nauatur? Num perpetuo in illis conterendis, opera agricolarum consumitur? Non certe. Nec enim vicia, aut cyminum, tribulam, atque traham in orbem conuersam, requirit, cum eiusmodi semina, baculo tantum decussa, facillime ab arida caule discernantur. 28 At frumentum, ut a culmo, & arista, seipungatur, maiorem laborem flagitat, multisq. instrumentis rusticis indiget, ut optime purgari, & in horreo recondi, possit. Sed quæro, num agricola perpetuo in area fruges conteret? Minime quidem. Periculum

Propter hoc audite verbū Dñi.

in x. 2. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28.

17 Et post in ponder

Et subterget gradum suum mea dactyl.

18 Delebitur gradus vestri cum morte.

19 20

20

Conspiciat cum eam statum.

21 Sicur enim in me te diuisionum.

Alienum opus ci. 6.

24 Aurib, percipite, & audite vocem meam, 25

26 Erudiet illum in iudicio Deus suus.

27

28

riculum enim est, ne, dum supra modum paleam comminuit, etiam triticum ipsum, conterendo, conficiat. Nec ego quidem, inquit Dominus, cum iudicio meo scelerum poenas persequor, & falcem in vniuersum populum mitto, ut tamquam in area fruges comminuam, & ventilabro paleas, hoc est, improbos, & sceleratos, a iustis secernam, ut improbos suppliciis excruciem, bonos vero premiis afficiam, perpetuo in demoliendis improbis perseverabo; sed ira mea modum statuam, ne, si calamitas ultra modum progressa fuerit, dum poenas ab improbis exigo, etiam probos, ad quorum gloriam omnia opera mea conferuntur, in eandem calamitatem traham. 29 Hac autem elegantissima similitudine, sumpta ab agricultura ratione, atque disciplina, ponit Deus ante oculos sapientiae suae moderationem, qua iudicium suum ad opportuna tempora reseruat, & secundum sementis factae rationem, mensis etiam rationem moderatur. Tunc enim sementem facit, cum legem suam sancit, cum semen spiritus sui mandat animis, cum caelesti disciplina humanas mentes, quasi rore quodam, letificat. Sed, quemadmodum nullus agricola, nisi sine mente sit, semen in agrum, vepribus, aut arbutis, vestitum, iacit; ira neque Deus animos aeternae legis semine conferet, qui secundis rebus luxuriant, & opibus effervunt, & flagitiorum soboles effundunt. Animus enim, rebus prosperis inflatus, & temere, & insolenter, exultans, legis disciplinam aspernat, atque repudiat.

Antequam igitur Dominus sementem disciplinae suae faciat, legemque suam in animis humanis conferat, eos primum multis laboribus exercet, atque quasi aratro proscindit, ut flagitia radicibus extrahat, & opiniones perniciosas euellat, & a confidentia rerum humanarum penitus abducatur. Aliter enim numquam modestia, in qua vna consistit omnium Rerum publicarum firmamentum, retineri potuisset. Attamen, quemadmodum non eadem cultura leguminibus, quae frugibus, maxime autem tritico seminando a colonis adhibetur; ita nec tantam olim operam Dominus in multis Rebus, quantum in vna conferuanda, & excolenda, consumpsit. Nam penes illam fuerunt fidei semina conseruata, quae maturo tempore erat in reliquis nationes distribuenda. Sic etiam singulis hominibus non idem fuit cultus adhibitus. In eis enim, quos maioribus muneribus augeri voluit, sulcum, ut ita dicam, altius impressit, eorumque vitam voluit esse pluribus a principio incommodis exercitam, ut, tamquam nouale diligentius aratum, & oblimatum, latiores, & vberiores, fruges efferreret. Omnia igitur ad iustitiae fructum retulit; & illius gratia commodum temporis expectauit, & ordine cuncta, quae ad satisfactionem pertinebant, moderatus est. Sic etiam in iudicio, quod quidem est, quasi mensis quaedam, existimandum, in gentes tandem impias

falcem mittit; & ut ad rationem disciplinae reuocet, omnibus plerumque opibus, quibus efferebantur, evertit. Sed nullam gentem modo tanta seueritate succidit, aut aequae dira plaga contudit, atque Hebraeorum nationem. Ex ea namque non legumina, vel ad obsonium, vel ad ciborum condimenta, colligenda fuerant; sed optimae fruges ad vitam alendam, atque sustentandam, percipiendae. Et illae quidem, quae non tanta diligentia cultae fuerunt, non tantum in se scelus admiserunt, quantum illa, in cuius cultura nihil fuit a Deo praetermissum. Et illae postremo mediocri plaga percussae, ad officij mediocritatem facile reuocantur. At, qui a sublimi iustitiae gradu deciderunt, non nisi grauissimis iniusti doloribus ad pristinum statum reuertuntur. Vnde colligi poterat, Ierosolymae exitium futurum fuisse omnium miserrimum, atque funestissimum; non tamen per incommuni calamitate vllum salutis, & gloriae, detrimentum facient. Immo supplicium, quod impuros homines torquet, probos Diuinis opibus, & ornamentis, augebit, eorumque gloriam vehementer illustrabit. Ut enim in area paleae comminuntur, & aristae dissipantur, ut frumentum vaginis inclum emineat, sic in communium rerum euerfione iniusti conterentur; at iusti inuolati permancunt, & a scelerum hominum contagione secreti, atque liberi, Diuinis ornamentis illustrabuntur. Eadem enim calamitas, quae nocentes obruet, innocentibus gloriae amplam materiam suppeditabit. Sed, quemadmodum agricola modum triturando constituit, ne cum palea triticum tandem conterat; sic Dominus suorum gratia manum suam tandem a communi supplicio continebit, ne calamitatis magnitudo modum patientiae, quae eminet in bonis, excedat; eosque tandem aliqua ratione labefactet. Nec enim patietur Dominus, qui tanta fide colit amicitiam, ut amicorum gratia omnia moderetur, illos in extremum discrimen induci. Si quæris igitur, o homo impudens, atque scelerate, cur Dominus se tam acrem, atque vehementem, in sceleribus vlciscendis præbeat; intellige optimum illum agricolam, qui frugibus optimis delectatur, esse stirpibus, quae frugibus officiant, vehementer inimicum. Cur igitur, inquis, non statim in commissum scelus animaduertit, sed impunitate furorē alii permittit? Quia maturum tempus expectat, ut interim virtus adolescat, & a malis oppugnata, clarius splendat; & qui morbos sanabiles habent, sanitatem recuperent; & improbitas, quae certamen usque ad extremum cum Dei benignitate suscipit, omnibus tandem modis conuicta, & redarguta, meritis poenas exsoluat. Cur, inquis, ciuitatem, in qua iusti etiam interdum commorantur, expurgari, & exscindi patitur? Quia eorum Diuina constantia hostium telis minime succumbit; sed tunc multo clarius enitescit, cum omnes opes humanae confringuntur. Cur igitur, si tantum eorummodum

ex communibus istis suppliciis exoritur, non perpetuo supplicia irrogat? Quia modum calamitatis praefiniendum statuit, ne boni tandem fracti, atque debilitati, languescant; & quia necessitate supplicii ad improbitatem refecandam, quasi scalpellis, utitur; & ideo, postquam tantum supplicium imponit, quantum satis sit ad hominum elationem deprimendam, continuo partes illas mansuetudinis, & lenitatis, quae magis illius propriae sunt, libenter, & studiose, sibi suscipiendas existimat. Hanc etiam, inquit Isaias, a Domino, cui caelestes exercitus parat, disciplinam hausi, qui temporum vices, & opportunitates, expendit; qui non temere, & turbide, sed ordine, ratione, & consilio, res humanas administrat, aeterna lege omnia moderatur.

Veh tibi, arci munitissima; veh, inquam, tibi, arci munitissima; & vrbi, quam David Rex valido praesidio cinxit, summisque opibus vndique sapientiam, quam breui concides! vos interim, o miseri ciues, inani quadam religionis, quam polluitis, fiducia, & templi, quod contaminastis, vicinitate, freti, incolumitatem vobis proponite; fastos recense; anniuersaria sacra quotannis instaurate; & quantum voletis, operam in victimis, sollempni ritu mandandis, ponite: 2 frustra mentes vestras in religionis studium conferetis. Ista namque religio, ista sacra sollempnia, ista sacrificia, funditus interibunt. Ego namque, ait Dominus, arcem istam munitissimam, praesidio quondam meo defensam, obsidione premam; in easque angustias cogam, ut in illa acerbissimi fletus, atque maroris, exemplum insigne, ad posteritatis memoriam, relinquatur; ita, ut, qui funestissimam aliquam cladem exaggerare voluerit, eam, cum ciuitatis huius munitissimam interitu, & calamitate, conferat. Copiis meis illam circumfessam, & vallo, fossaque, septam, tenebo; vineas, & aggeres, excutabo; omnibusque illam machinis oppugnabo. Hostes, a quibus tandem expugnanda es, meo numine commoti, & impulsu, meo praesidio firmati, te circumuallabunt, omnibusque difficultatibus implicatam tenebunt. 4 Tunc ista tuae mentis elatio compressa silebit; tunc studium istud, & arrogantia minime ferenda, sedabitur. Humilis enim, & abiecta, iacebis; in pulvere, prouoluta, vix hiscere audebis; & quasi quos infesti demonis spiritus incitat, e latibus emerfa, summis loqueris, & ex locis infimis, atque sub terram aditis, anium garritus imitaberis. 5 Hostium enim tuorum numerus erit cum tenuissimo pulvere comparandus; & Principes, quorum opibus, & potentia vexanda, & diripienda es, cum aristis ex area dispulsis, & in faciem incurrentibus, multitudine conferendi: qui quidem te improuiso adoriuntur. 6 Nec tamen eorum opibus oppugnata concides, nec viribus illorum victa succumbes; sed ab ipso caelitus imperatore, qui de te meritis poenas expeteret, excideris, & inflammaberis.

Ipse namque contra te copias suas educet; ipse, inquam, Dominus te crebro tonitru, & terramotu, horrendoque fremitu, perterrefaciet; ipse te saeuo turbine, & procella, peruerteret; ipse te flammaram incendio populabitur, atque consumet. 7. 8 Hostes tui impetu repentino te vexabunt, & inexplebili cupiditate bona tua praedabuntur; nec illorum avaritia opibus tuis; nec illorum immanitas sanguine tuo, satiari poterit. Similiter enim, atque is, qui fame premitur, & in somnis sibi conuiuium esse dapibus omnibus ornatum, & instructum, videt, cum autem expergescit, maiore quadam fame torquetur; item, ut is, qui sitit, cui secundum quietem pocula sibi ministrari videntur, ubi de somno excitatur, ardentiore siti cruciatur; ita, qui vitam tuam petierint, qui te circumuallauerint, & contra te munitiones excitauerint, numquam ullis exsuijs poterunt cupiditatem suam explere. Quamvis enim in aliqua praeda, quasi in somnio, furenter exsultent, ubi primum letitia illa gestiens effluerit, atque se collegerint, & quasi de somno suscitati, ad pristinos mores redierint, continuo multo maiora concipiscunt, ardentioresque tuarum fortunarum siti cruciabuntur. Nullis igitur opibus, poteris illorum avaritiae satis facere; nullis suppliciis eorum odium a corpore tuo impuro reprimere. Tanta crudelitatis immanitate multitudo hostium innumerabilis Sionis montem oppugnabit: tanta animorum acerbitate in ciues nefarios pestem machinabitur. 9 Et vos interim legis disciplinam negligite; caelestem lucem fugite; opem Diuinam repellite; ut, immerfi omnibus errorum tenebris, extrema supplicia lubeatis. Ideo namque tanta vis cladis vos opprimit, quia eritis splendore solis, quem a vobis ipsi repulistis, orbati, & horrenda quadam caligine, in quam ipsos immisistis, circumfusi. Studium enim disciplinae caelestis abiectis, legis instituta contempsistis; prophetarum monita derisistis, atque praeter immensam libidine conetam Diuinam mentis moderationem pro nihilo reputastis; & ideo Dominus opem suam a vobis eripuit; mentibusque vestris longinquo suae lucis abscessu densas tenebras offudit. Animis igitur vestris mentem eripite, & dira vos amentia vexabit. Sensus vestros stupore dehigere, & stupidi permancbitis. Oculis vestris tenebras obducite, & ad speciem priuabimini; & absque vini sumptione ebrii nutabitis, & absque ulla potus iucunditate vacillabitis. 10 Dominus enim vos oppressit amentia, spiritu furoris exagitauit; animis vestris poculum soporis grauissimum porrexit; luminibusque vestris alicui obstruxit; ita, ut ne Propheta quidem, & principes, mentem, & sensum legis, atque prophetarum, ullo modo percipiant. Merito namque a sapientia deseruntur, qui sunt acerbis quodam odio sapientiam persecuti, stimulis igitur exagitati, nusquam consistunt; sed eadem amentia praecipites vagabuntur;

Et hoc a domino Deo exercituum.

CAP. XXXIX.

Et circumuallabo A.

Humilia beris, & de terra loqueris.

Et eris sicut pulvis tenuis.

7. 8 Et erit sicut somnium visio.

9 Obscure, & ad miramini.

10 Quotiam misericorditer Dominus spiritum soporis.

11 Et erit
vobis visio
omnium
sicut verba
libri signa-
ti.

12

tur; nec vllum fructum capient ex sanctissimis litteris, quarum disciplinis gloriantur. 11 Erit enim omnis scriptura, qua mysterium salutis humanae Diuina benignitate constituta continetur, ob signato libro similis: quem si homini docto, atque litterato, legendum tradideris, negabit se posse legere; propterea quod ob signatus sit. 12 Si vero homini rudi, & idiota, tradideris, a libri lectione sese, ignorantiae excusatione, defendet. Omnes igitur in summo errore versabuntur. Nec enim liber ab alio resignari, & aperiri, potest, quam ab illo iustitiae Doctore, in quem ipsi se scelestissimos praebeant. Non enim quisquam poterit vel legis, vel Prophetarum, sensum comprehendere, nisi is, cuius mentem caelestis doctor splendore suae lucis illustrauerit; nec imperita multitudo ex libro fructum vllum percipiet; cum non modo sententiam, sed etiam scriptum, penitus ignoret. Cum igitur caecitas, atque dementia, malorum omnium causam afferat; efficitur, ut vniversa haec hominum impiorum multitudo, sit omnibus simul ruinis grauius opprimenda; quandoquidem vniversa eadem caecitate laborat.

13

13 Sed, cur tandem, quae so, miseri homines ab ope Diuina deseruntur? Cur illis liber, qui salutis, & immortalitatis, viam monstrat, occulditur? Cur, cum mysteria Diuina reliquis gentibus enuntiata fuerint, haec vna gens ab illorum fructu dimouebitur? Num legis studium abiiciet? Num parum in Prophetis euoluendis euigilabit? Num Diuinorum hominum scripta contemnet? Minime quidem. Sed, quia, ficta, atque fallaci, mente, sese ad legis studium applicat; & sanctitatem ementitur; & simulatione puritatis, flagitia infinita concipit; & dum legis umbras persequitur, ipsius legis mentem deserit; nec expressam, & solidam, pietatis effigiem, sed inanissimam imaginem pietatis, amplexatur; omnesque animi conatus, non quidem ad religionem, sed ad religionis ostentationem, comparat. Sic enim Dominus ait: Quando populus hic me in ore tantum habet, sermoneque dumtaxat mihi honorem tribuit, animus autem illius est a me longe diuulsus; quando instituta mea contemnit, imperiumque recusat; nec praeceptis, quibus sanxi puritatem, & innocentiam, & caritatem, caelestiumque rerum cupiditatem, obtemperat; sed omnem industriam suam in simulata sanctitatis specie consumit, neglectaque mea iustitia, iustitiam suam, quae in figuris, & imaginibus ad animum minime permanantibus, & in falsa virtutis opinione, tota consistit, vnice colendam suscipit; & in omni denique vitae ratione maxima despiciat, & minima superstitione veneratur; humanasque institutiones meis placitis anteponit. 14 Quando igitur gens haec nefaria, quae iuris sanctitatem indignissimis flagitiis polluit, tanta flagrat amentia, ut me superstitionibus suis sibi deuinctum arbitretur, rem insignem, quae multis admirationem ingentem commoueat, tandem efficiam. Nam,

14

verbit enim
sapientia a sapientibus eius.

cum totam aetatem in sapientiae studio contriuerit, sapientiam minime consequetur; & cum se totam disciplinam dederit, nullum ex disciplina fructum capiet; ita, ut ij, qui maxime sapientiam ostentant, omnibus sapientiae, & intelligentiae, muneribus, & ornamentis, spoliuntur; & quo magis in studio elaborauerint, eo magis in errores pestiferos effrenata, & praecipiti, mente rapiantur. 15 O dementissimam perditorum hominum temeritatem, qui putant, inclusas libidines, quas fronte, & supercilio, contegunt, ab ipso Domino, qui omnia contuetur, minime videri, consiliaque nefaria, quae machinantur, animaduersionem Diuinae mentis effugere. In tenebris enim facinora moluntur; & dum oculos hominum vitent, nihil de testimonio Diuino laborant. Dicunt enim: Quis videt nos? Et quis tandem poterit, quae animis agimus, explorare, arcanaque nostrae mentis inspicere?

16 O incredibilem amentiam, & deplorandam gentis miserimae caecitatem. Tantus ne metes vestras furor exagitat, ut existimetis posse vos Diuinam sapientiam artificio fallere? Num ista stultissima calliditate sanctissimum illius iudicium illudetis? Nec interim considerabitis, minime fieri posse, ut eum, qui animos finxit, ipsorum animorum peruersitas, atque malitia, lateat, ut quisquam illius ad spectum fugiat, qui, per omnem naturam comeans, omnia, quae densissimis etiam tenebris occultantur, perscrutat, & inspicit? Haec enim vestra peruersitas perinde est, atque si luteum opus se a figulo factum negaret; ipsumque opificem, a quo factum fuit, fingendi artificio carere diceret. Sic homines isti Deo sapientiam detrahunt, & in Coditore suo intelligentiam requirunt, & de iudiciis illius temere, & confidenter, statuunt. 17 An non æquum est, inquit Dominus, ut de tanta hominum perditorum impudentia, intra breue tempus debitum supplicium sumam, eoque nefariam hanc nationem redigam, ut inuidia contabescat? Breui namque perficiam, ut saltus Libani, instar Carmeli, fructiferis plantis conseratur; contra vero, Carmelus siluescat, inutilesque plantas effundat. Israelis namque cultum, & amoenitatem, qua quondam egregie nitebat, ad gentes transferam; & in earum animis vineas, & hortos, instituiam, in quibus densa silua fuerunt, immaniumque ferarum latibula; contra vero, Israelis amoenitas ab omni cultu deseretur, & sic tandem in siluam densam, & asperam, se induet, ut sit deinceps frequentibus belluarum lustris horrida, & infesta. 18 Tunc igitur surdi, qui verbum Domini auribus percipere non poterant, verba libri signati, quae sunt gentibus ad Deum conuersis explananda, libenter auscultabunt; & caeci, & caligine, atque tenebris, emerfi, lucem Diuinam clare videbunt. 19 Mites autem, atque mansueti, qui sibi nihil assument, sed omnia magnitudinem Diuinæ gratiae, atque benignitatis, attribuunt, erunt summo quodam gaudio cumulati; & homines pauperes imbecillitatem, & in-

15 Vbi qui
profundi
estis.

Quasi luteum
opus se a figulo
factum negaret.

Conuer-
tur Libani
in Carme-
lum.

18 Et audi-
entia die
illa surdi.

20 Quoniam
de eis, qui
peruenerunt

21 Nec enim
fatis erat illis,
scelus conflare,
nisi verbis etiam
suis homines in idem
scelus impellerent.

22 Quocirca Deus, qui Abraham praesenti
auxilio ab interitu redemit, sanctorum homi-
num nationem, qui minime a Iacobi fide, atque
probitate, degenerant, sanctissimique parentis stu-
dia, & virtutes, imitantur, his verbis alloquitur:
Non erit eis, qui, Israelis sanguine propaga-
ti, in fide illius permanerint, vllum ex tribulorum
suorum exitio dedecus inultum; nullam, ex sua
gentis strage, & interitu, ignominiam accipient.

23 Eam namque iacturam cum summo lu-
cro resarciam. In omnibus enim terrarum re-
gionibus, in quibus vestigium imprefferint,
videbunt innumerabilem filiorum multitudi-
nem; non secundum sanguinis rationem, sed
secundum fidei propagationem, in lucem sus-
cipi; qui quidem erunt, non humano, sed Diui-
no, sanguine generati; & ideo non tam hominum,
quam Dei, filij nominandi. Hos enim ego meis
manibus informabo, & in stirpe Israelis inseram;
& perficiam denique, ut vberissimos ex se fru-
ctus efferant, & sint opibus, & gloria, florentissi-
mi. Hi igitur, qui erant Israelis doctrina geni-
ti, eaque de causa singulari ratione ius illius san-
ctissimae cognationis assecuti, nomen meum lau-
de perpetua celebrabunt; omniaque vitae praesi-
dia in Deo, in quem vnus Iacob respexit, con-
stanti fide collocabunt; in illudque firmisimum
Israelis praesidium, singulari animorum firmi-
tate, semper intuebuntur. 24 Tunc igitur, qui
erant erroribus turbulentis impliciti, viam sa-
lutis, & gloriae, tenebunt; & qui, falsis opinionibus
inflati, officij legem irridebant, morumque
sanctitatem spernebant, salutarem doctrinam
percipient.

24 Et sciet
etiam spiri-
tus intelli-
gentiae.

CAP.
XXX.
1 Vbi filij
desertorum.

2 Nec enim in numine meo firma vitae praesi-
dia collocanda putant; & iccirco alia sibi mi-

inopiam, suam agnoscentes in muneribus, quae a Deo vero, cuius praesidio Israel innititur, consecuti sunt, incredibiliter exultabunt. 20 Nam, qui tyrannicis institutis, & moribus, patriam laerabant, extinguuntur; illeque summus tyrannus, qui tributa intolerabilia a subditis exigebat, exterminabitur. Qui ludos faciebant, & verba Dei irridebant, funditus interibunt; similiter, & qui in concipienda fraude multum vigilabant, penitus excidentur. 21 Nec enim satis erat illis, scelus conflare, nisi verbis etiam suis homines in idem scelus impellerent. Porro autem eis, qui eos publice coarguebant, adeo erant infesti, ut omnes illis insidias tenderent, hominemque iustum iniquo iudicio circumuenirent. 22 Quocirca Deus, qui Abraham praesenti auxilio ab interitu redemit, sanctorum hominum nationem, qui minime a Iacobi fide, atque probitate, degenerant, sanctissimique parentis studia, & virtutes, imitantur, his verbis alloquitur: Non erit eis, qui, Israelis sanguine propagati, in fide illius permanerint, vllum ex tribulorum suorum exitio dedecus inultum; nullam, ex sua gentis strage, & interitu, ignominiam accipient. 23 Eam namque iacturam cum summo lucro resarciam. In omnibus enim terrarum regionibus, in quibus vestigium imprefferint, videbunt innumerabilem filiorum multitudinem; non secundum sanguinis rationem, sed secundum fidei propagationem, in lucem suscipi; qui quidem erunt, non humano, sed Diuino, sanguine generati; & ideo non tam hominum, quam Dei, filij nominandi. Hos enim ego meis manibus informabo, & in stirpe Israelis inseram; & perficiam denique, ut vberissimos ex se fructus efferant, & sint opibus, & gloria, florentissimi. Hi igitur, qui erant Israelis doctrina geniti, eaque de causa singulari ratione ius illius sanctissimae cognationis assecuti, nomen meum laude perpetua celebrabunt; omniaque vitae praesidia in Deo, in quem vnus Iacob respexit, constanti fide collocabunt; in illudque firmisimum Israelis praesidium, singulari animorum firmitate, semper intuebuntur. 24 Tunc igitur, qui erant erroribus turbulentis impliciti, viam salutis, & gloriae, tenebunt; & qui, falsis opinionibus inflati, officij legem irridebant, morumque sanctitatem spernebant, salutarem doctrinam percipient.

1 Haec quidem beneficia conferentur illis, qui non perpetuo in Deum rebelles, & contumaces, exstiterint. Vbi autem illis, qui per summam sceleris improbitatem, inquit Dominus, a sanctissimo parente deficiunt; & dum suis cogitationibus obsequuntur, opem meam contumaciter, & obstinate, repudiant. Tantum enim abest, ut peccatorum detestatione, atque debita fide, Deum placare studeant, ut tum vel maxime, cum sunt in extremo periculo constituti, peccata vetera recentibus peccatis accumulēt. 2 Nec enim in numine meo firma vitae praesidia collocanda putant; & iccirco alia sibi mi-

seriarum perfugia comparant. Itaque plenum sceleris consilium inierunt, ut neque me confunderent, neque spiritus mei auxilium flagitarent; sed, iniussu meo, aliunde auxilia conquirerent. In Aegyptum enim profecti sunt, ut statum suum Pharaonis opibus firmarent; sequi Aegyptiorum praesidium munirent. 3 At tandem illud Pharaonis praesidium, quo nituntur, atque confidunt, illud Ierosolymae robur, atque firmamentum, in Aegyptiorum foedere, & societate, constitutum, summum dedecus hominibus perfidis, qui humanis viribus innituntur, imprimet; illosque insigni turpitudinis ignominia deformabit. Apparebit enim tunc, quam inanis fuerit illorum spes, quantus furor, atque dementia, miseros obcauerit, cum perspectum fuerit, Aegyptios illis opitulari non posse. 4 At, quanto studio facinus hoc fuit ab illis, per summum scelus, atque perfidiam, conflatum? Viri Principes, qui possint Reip. perfonam facile sustinere, legantur; ij, celeritate incredibili, ad Pharaonem perueniunt; crebrisque nutius oras extremas Aegypti sollicitat; operamque dant, ut vndique, quanta possint, auxilia comparent. 5 Sed, quem tandem fructum ex tanta cura, labore, studio, sollicitudine, percipient? Non alium profecto, quam erroris ignominiam, quam dedecoris infamiam, quam insignem stultitiae vituperationem. In ea enim gente spem rerum suarum reponunt, cuius ope subleuari, & ab imminente clade liberari, non poterunt; neque aliud ab illa societate reportabunt, quam ignominiae maculam sempiternam, & dedecoris penitus impressi turpitudinem. 6 At etiam egerunt iumenta australem plagam verus, per terram horridam, & incultam, a leonibus, & basiliscis, & anguibus, volucribus, multisque aliis truculentis belluis, obsessam, opibus, atque muneribus onusta; ut populum inutilem, qui illis opem afferre non potest, muneribus amplissimis delentum, ad suam societatem aggregarent. 7 At Aegyptus frustra exercitum instruet, & inaniter copias comparabit, ut illis suppetias afferat. Nec enim poterit ab illis hostium impetum reprimere, impendentemque calamitatem depellere. Iccirco ciuitatem hanc sum maximis vocibus obtestatus, ne se commoueret; ne vel aliunde, quam a vitae conuersione, a fidei constantia, & iustitiae tranquillitate, ope, & auxilio, postulare. Non enim, qui trepidant metu, &, ancipiti formidine distracti, in varias partes discurrunt; sed, qui, singulari virtute, animique firmitate, praediti, in spe Diuinæ benignitatis acquiescunt, rebus suis optime consulunt. Nec enim est salutis firmamentum in animi motu, sed in quiete, constitutum. 8 Tu igitur, inquit, me autem appellabat, vade, & haec litteris manda, monumentisque, ad sempiternam aui consequentis memoriam, consigna; ut testatum posteritati relinquatur, quam saepe populum hunc de officio suo commonui; & in quo salutis suae ratio tota consisteret, aperte demonstrari; & ne

3 Erit vobis
fortitudo
Pharaonis
in con-
fusione.

4 At, quanto
studio facinus
hoc fuit ab illis,

5 Omnes
confusi sunt
super popu-
lum, qui eis
prodesse
non potuit.

6 Onus iu-
mentorum

8 Nunc er-
go ingres-
sus scribe.

præceptum in pestem rueret, obestatus sum. Non enim opem hominum implorando, sed a Deo veniam postulando; nec muneribus Reges alliciendo, sed animorum conuersione Regem cæli flectendo, ruentem ciuitatis statum fulciri, atque confirmari. Omnem igitur Reip. securitatem esse in sanctissimæ legis obseruatione collocandam. Quam certissimam salutis viam illi deserentes, in multiplices vias, easdemque multis periculis obiectas, & erroribus infinitis implicatas, ingrediuntur; ut ab hominibus auxilium vanissimum, quod est illis dimidio maiorem cladem, cum duplicata macula dedecoris, allaturum, consequantur. 9 Populus enim rebellis est, natio perfidia scelere contaminata; in sum mum Dominum, optimumque parentem contumax, & ingrata, legem illius aspernat, atque respuit; imperiumque scelerate repudiat. Hi sunt, qui consilio lucem fugiunt, & tenebras persequuntur; qui veritatem oderunt, & mendaciam omnibus modis amplexantur; qui stabiles opes, atque sempiternas, abiciunt, & caducas, & inanibus, coaceruant, incumbunt; 10 qui leges etiam viris Diuinis, qui munus populi mouendi, & instituendi, susceperunt, præscribere audent, ne quidquam asserant, quod eorum delicatissimas aures offendat; sed eis potius fallacissimo genere orationis adulentur. Interdicit enim Prophetis, ne videant; prohibent viros mente Diuina præditos, ne diuinent. Nolite, inquiunt, nobis recta, vera, simplicia, cõueri; sed inania, falsa, atque fallentia, meditari. Illis namque acerbum in vos odium concitabitis; his autem, gratiam ab vniuersis inibitis. Est enim veritas acerba, & iniusta; adulatio vero dulcis, atque iucunda. Cauete igitur, ne, quod rectissimum esse perspicitis; sed, quod nobis iucundum fore cernitis, enuntietis; in eoque animi nervos intendite, ne veritatis asperitate populum irretitis; sed, erroris egregie confecti dulcedine, vos in multitudinis sensus insinuetis. 11 Istam iustitiam asperam, & incultam, ab antiquis inficitritam, a prudentibus iam pridem neglectam, deserite; a sanctitatis tristitia, & horrida, semita declinate; mentionem sanctissimi numinis, cuius præsidio dicitis Israelis salutem contineri, prorsus omittite. Iam huius orationis peruulgata fastidium ferre non possumus. Hæc enim res secundas, & ad voluntatem fluentes, mæstitia intempestiua contaminat; in aduersis autem salutis consilia impedit, & ab industria ad desidiam auocat. Non enim, quod viribus firmare conuenit, est religio muniendum; nec fuis ad Deum precibus, sed auxiliis vndique accersitis, est hostium multitudini resistendum. In rebus enim desperatis, omniumque mortalium præsidio relicto, extrema comes solet esse religio; non quidem, ut ea tibi salutem parias, sed, ut, cum maiore quodam sensu doloris, occumbas. Nos itaque Prophetis istis, qui toros dies vaticinantur, & insanunt, aures profecto non dabimus; sed ab Aegypto, & vltimis terris, auxi-

lia accersimus. 12 Iecirco dicit Dominus, ille, qui tam multis in locis Israel ab hostibus potentissimis custodiuit, singularique præsidio rexit: Quando verbis istis opem meam abiecit, auxiliumque meum a vobis ista perfidia repulsi, omnemque vestram spem in sociorum calamitiam, qui plerumque in mittendis auxiliis, non de sociorum salute, sed de sua dominatione, cogitant, nefarie collocastis, totumque salutis studium in auersionem istam sceleratam, & impiam, contulistis; illiusque fiducia subnixi, statum ciuitatis incolumem fore cõfiditis; 13 scilicet istud, quod fuis machinati, vos subita ruina conficiet. Ut enim altior quidam murus, cum paulatim vetustate dissoluitur, insignesque rimas agit, atque sensum labitur, improviso tandem, atque repente, corruit; sic status hic vester, quem labentem, atque præcipitantem, opibus humanis reficere, animaduersasque ruinas inanissimis futuris explorare contenditis, subito cõcidet, omnesque vestras opes repente comminuet. 14 Et, quemadmodum vas fictile, cum ad rupem alliditur, ita conteritur, ut nemo velit illud e terra tollere, cum nullum illius fragmentum, vel ad prunas deferendas, vel ad aquam hauriendam, idoneum relinquitur; ita vos, cum inopinatio fueritis, ruina totius ciuitatis, oppressi, sic eritis euerfi, & afflicti, ut nihil in vobis integrum, vel ad aliquod, quantumvis vile, & abiectum, munus obeundum inueniatur, ut ea gratia sitis aliqua ex parte subleuati. 15 Sic enim summus ille Dominus, in cuius ope consistit Israelis robur, atque firmamentum, populum istum fuit ad fidei constantiam, atque firmitatem, adhortatus. Ne vos ipsos præsidium humanis, sed Diuinis, contra hostium imperium muniatis. Diuina vero præsidia non in vltimas terras excurrente, sed domi quiescendo, parantur. Hæc igitur fide animorum motus cõprimit; hac pœniti, hostium minas contemnite. Hæc enim animi constantia, & iucunda tranquillitate, omnes vestras munitiones, & propugnaacula, continetur. In animi requiete, quæ vitæ conuersione, & clementiæ Diuinæ fiducia, comparatur, salutis vestrae munitionissimum præsidium consistit. Hæc per internuntios meos illorum auribus inculcabam; & tamen audire noluerunt. 16 Minime inquit; immo nobis equos parabimus, ut nos, si opus ita fuerit, a cæde fugiendo proripiamus. Recte: non enim hostium impetum sustinebitis; sed vos præcipites fugam dabit. At quis velocissimis infidebimus; ut, illorum celeritate, nobis salutem pariamus. Ut lubet; attamen multo velociores erunt, qui vos infestis telis insecti fuerint. 17 Tanta enim erit in vobis trepidatio, tantusque metus animis vestris iniectus, ut mille ciues vnius tantum hostis minis exterriti fugiant; & ingens numerus, ubi primum in summam hostium paucitatem inciderint, terga confestim vertant; & turpissimis, in fuga, vultibus concidantur, donec ita pauci relinquantur, ut sint quasi malus e naufragio collectus, &

ad monumentum calamitatis in promontorii cacumine statutus; & tamquam militare signum in colle defixum, quod solum eminet, ut vndique ad illud commeari possint, qui fusi, dispersique, vagantur. Ex illis enim, qui e tanta clade reliqui fuerint, pauci quidem numero, sed altitudine mentis, atque splendore virtutis, insignes, vel ad memoriam iudicii Diuini propagandam, vel ad religionem instaurandam, multosque mortales omnibus pietatis muneribus instruendos, in vitam relinquentur. 18 Nec enim Dominus misericordia institum studium intermitte; nec sic in improbos animaduertit, ut non, vel in ipso iudicio, multas lenitatis, atque clementiæ, partes suscipiat. Ea benignitas impulit illum, ut supplicium nocentibus, atque sceleratis, hominibus debitum proferret, ut illis respiciendi, in viamque reuertendi, spatium cederet; nec eos, temporis angustiis, aditu suæ benignitatis excluderet; & interim vobis, qui fidem coluistis, in eorum clamitate, qui ad officium redire noluerunt, egregie consulere. Et vos interim admonuit, ne concideretis animis, sed, egregia fide cõfirmati, opem illius expectaretis. Tadem enim seipsum ad vos subleuandos, hostesque vestros euerendos, excitauit. Est enim Dominus iustissimus, ita, ut præmiis amplissimis fidem, atque pietatem, remuneret, & debitis suppliciis perfidiam, & scelus, viciscatur. O beatos illos, qui fidem illi habent, omniaque præsidia vitæ in benignitate illius constituant. 19 Veriusque autem rei clarum exemplum edetur; Dominique nomen in suorum salute, perditorumque hominum exitio, vehementer illustrabitur. Vos enim, qui non trepidatis metu, nec vndique auxilia imploratis, sed in Sione, & Ierosolymis, quieti consistitis, & constantes in fide permanetis, quamuis hostis vos circumfideat, minasque iactet, & formidines opponat, lacrymas nolite profundere. Dominus enim vobis clementer aderit, clamoresque vestros exaudiet; & cum primum preces vestras acceperit, cõfestim auxilium importabit. 20 Primum quidem, ut suos erudiat, & in officio cõtineat, vos in obfidione, panis, & aquæ penuria, vexabit, & multum incommodis exercebit; non tamen erit vestre salutis immemor, nec diu vos grûnis opprimi patietur. Nam, qui vestros animos doctrinæ cælestis pabulo perpetuo alit, atque sustentabit, minime certe corpora vestra fame, atque siti, cõficiet; sed omnibus vitæ muneribus augebit, & opibus magnifice locupletabit. Nec enim a vobis iustitiæ Doctor emigrabit; oculique vestri rectorem, atque monitorem, vestrum intuebuntur; 21 auresque vestrae perpetuo vocem a tergo monentis, viamque monstrantis, accipient. Hæc est, inquiet, via, quæ ad beatam vitam ducit; hanc tenete; hanc terite; hanc perpetuo vitæ cursu cõfiscite; summaque diligentia caute, ne in partem alterutram declinetis. 22 Tunc igitur, assidue monitis eruditi, omnes labores, & impuritates, repellitis; & rectoria simulacris nefarie de-

dicatis inducta profana facietis; & obductas argenti laminas detrahetis; & vestes auro intertextas, quibus ipsa simulacra amiciuntur, dilacerabitis; & quasi sordes, fastidiose reicietis. 23 Cum igitur bonorum Diuinorum copia redundauerit, & impietas extincta, atque deleta fuerit, fieri nunquam potest, ut reliqua subsidia vitæ deficiant. Nullo modo. Ut enim impietatem, & auaritiam, & intemperantiam, penuriam, & famem, & vitæ pestis, cõsequitur, sic pietas, & iustitia, & cõtinentia, vbertatem agrorum, frugum copiam, & vitæ tranquillitatem, & securitatem, secum adducit. Dominus agros, quos seminaueris, demissis e celo pluuijs, vberes, atque fecundos, efficiet; variaque frugum genera, large, & copiose, tibi comparabit; pecora tua in latissimis pascuis pura gramina depascunt; 24 boues tui, iumentaque tua, quibus terram colis, pabulo vario, summa diligentia purgato, nutriuntur. In illo vero die, quo hostium ingens strages edita fuerit, & clatio tyrannorum, firmissimaque turres, atque munitiones, conciderint, in omnibus locis editis, & collibus, erumpent fontes, & aquæ riuus diductæ in subiectos campos dimanabunt. 25 Erunt igitur tunc omnia latiora, & nitidiora, & luce multo clariore collustrata; splendor enim lunæ tantus erit, ut cum splendore, quo nunc sol omnia lætificat, exæquandus sit. At sol multis partibus quotidianum hunc splendorem, & claritatem, qua nunc omnibus astris antecellit, noua, & insolita, luce superabit. Erunt enim tunc, postquam Dominus populi sui vultus obligauerit, & confusa membræ sanauerit, eximia quædam benignitas, & gratia lux, in omnes partes diffusa; ita, ut omnibus modis intueri, atque cõtèplari, liceat felicissimam tēporis illius imaginem, quo Dominus genus humanum a potestate tætri, & infestis tyrannorum, qui nunc tenet vniuersas terras dominatu violenter oppressas, eripiet. Tunc enim cõpressa, & domita, peccati tyrannide, & vulneribus, quæ hostis infixerat, sanatis, existant. Diuinæ gratiæ fontes, & flumina labentur, & ad hominum sitim extinguendam, & animos virtutum omnium seminibus felicissime cõferendos, emanabunt. Tunc discutiētur tenebræ, & noctis caligo dissipabitur; tantaque rerum fiet conuersio, ut, qui dies tunc aliorum comparatione nefastus illuxerit, ita, ut nox quædam, sit existimandus, sit tamen futurus pijs cãdidus, atque iucundus; qui vero felix, & faustus, exstiterit, tantis opibus, atque muneribus, tantis voluptatibus, piorum animos oblectabit, quantas hominum summa felicitas attingere suspitione non poterit. Quânis enim pijs nunquam a luce deferendi sint, alij tamen eis dies alijs candidiores, & lætiores, orientur. 27 Sic etiam in regis impij ruina ope rapretium erit imaginem iudicii illius inspicere, quo Dominus est principis illius, cuius omnis est in tenebris, & caligine, dominatus; opes, & imperium, funditus euerfurus. Breui namque Rex Assyrius, qui tãtis opibus urbem

Ecce nomen
Domini ve-
nit de lon-
gino.

10. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

11. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

12. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

13. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

14. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

15. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

16. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

17. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

18. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

19. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

20. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

21. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

22. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

23. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

24. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

25. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

26. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

27. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

28. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

29. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

30. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

31. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

32. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

33. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

34. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

35. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

36. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

37. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

38. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

39. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

40. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

41. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

42. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

43. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

44. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

45. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

hanc Deo consecratam oppugnare constituit, vim numinis in se acrem, & infestam, experietur. Iampridem enim Dominus, ut nomen suum illustret, hosti suo pestem comparat. Maiore namque ira, quam ut sustineri possit, incensus, & inflammatus est: oratio illius est acris, & concitata, hostes minaciter exterrens: lingua illius est tamquam ignis omnia conficiens, & consumens: spiritus illius est instar torrentis incitatus, obstantia omnia non solum impetu furibundo pervertentis, sed usque adeo super ripas effusi, ut vicinos agros inundet; ita, ut eorum, quos in extremis agris inuenerit, ex summa aqua capita tantum emineant. Sic autem fiet, ut alijs quidem perniciem inferat, alijs vero periculum salutis intendat. Alijs namque extremum supplicium irrogabit; alijs vero summum timorem, ut ad studium pietatis reuocentur, incuriet. Eo impetu feretur Domini status, ut impios tamquam aristas dispellat, ut electi, atque dissipati, protinus euanescent. Sic autem eos frenabit, ut non dirigat; sed ut in viam exitus calamitosi, ignominiaque sempiterna detorqueat. Tunc beneficium istud ipsi dem cantibus, atque symphonia celebrabit, quo noctem illam, aeternae memoriae consecratam, sollempni ritu quotannis instauratam, colitis, quae vobis libertatis, atque salutis, acceptae, memoriae representat. Nec enim minus in vos beneficium Dominus conferet, cum a Senacheribi truculentia liberauerit, quam cum olim ab immanitate Pharaonis eripuit. Itaque diem festum agitabitis; omnia cantibus personabunt; tantoque gaudio exultabunt animi vestri, ut quasi ad tibia choros ducant, atque tripudiant. Ad montem Domini, cum hymnis, & instrumentis musicis, & incredibilis letitiae significatione, conuenietis, ut summo Deo, in quo est positum firmissimum salutis vestrae propugnaculum, immortales gratias agatis, nuncupataque vota persoluatis. Perficiet namque Dominus, ut vocis suae claritas, cum horrendo quodam fragore, & strepitu, in hostium castris audiat; & brachio suo tela vibrabit, iramque suam expromet, ignemque dirum excitabit, qui non modo corpus interimat, sed animam cruciatu acerbior torqueat, hostesque suos seuissima tempestate, multaque grandine, pervertat, atque conficiat. Domini namque voce conteretur Assyrius, virgaque illius percutietur; insaniabile, atque mortiferum, vulnus accipiet. Plaga vero illa, qua Dominus iudicio firmo, & stabili, hostes suos iampridem affligere, atque perdere, statuit, quae per omnia Assyriorum castra vagabitur, tympanis, & citharis, omniumque modulatu, concentu celebrabitur. Nec enim Israel gladium stringet, nec in hostem tela contorquebit, nec armis Assyrium depellet; sed tantum Domini victoriam, carminibus, instrumentis musicis, & inuicibilissima symphonia, prosequetur. Dominus enim in solus

pro ciuitate sua pugnam capeisset; & eadem vi, qua bellum in impios comparat, hos etiam hostes sui nominis expugnabit. Iampridem enim in Tartarea plaga, inferorumque manium regione, est locus profundus, & amplius, Assyriorum exercitui cum rege suo designatus; & exstructa iam pyra, multaque in eam ligna congesta, cui subiectus ignis statu Domini incenditur; & perinde, atque si in illam torrens fulphuris influeret, ita summum flammam incendium concitabitur, quod impios aeternis supplicijs excruciet. Et tamen impii homines alia sibi auxilia, a quibus iuari non poterunt, solliciti conquirunt; in eoque laborant, ut vitam suam opibus humanis sapiant; statumque Reip. impiorum hominum praesidijs muniant, & impia, atque scelerata, Aegyptiorum societate confirmant. Sapientis enim statuunt, in rebus aduersis non Dei praesidio niti, sed humanis opibus Rempublicae stabilire. Quanta sit enim Diuinum potentiam, atque benignitatem, amplitudo, suspicari non possunt: in humanis autem auxilijs, quae firmissima esse credunt, omnem spem salutis collocant, dam existimant; & qui religione, & pietate, mununtur, imprudentes arbitrantur. O immanem perfidiam, o sceleratum facinus, o rebellionem, & contumaciam, deplorandam. Contempto enim, & abiecto, Dei praesidio in Aegyptum descendunt, ut auxilium petant; & vitam, quam a Deo acceperunt, Aegyptiorum potentia, & robore, communiant. Opes illorum exaggerant; equorum, & currum, multitudinem innumerabilem praedicant; equitum virtutem miris in calum laudibus extollunt. Omnibus denique rationibus Aegyptiorum vires, atque potentiam, admirantur; & tum demum praeclearissime cum rebus suis actum iri confidunt, cum Aegyptios ad opem sibi ferendam impulerint, & huius consilij auctores sapientissimos arbitrantur. Atqui Dominus etiam sibi sapientiae laudem queret; & ijs, qui vel opibus elati, vel ingenij acumine subiti, se egregie tectos, vel ingenij acumine subiti, se egregie tectos, atque munitos, fore putant, calamitatem importabit; verborumque suorum fidem exitu confirmabit; & contra malefactorum hominum nationem, qui censent vitam praesidium non a Deo, sed ab hominibus, esse petendum, acriter insurget; & illorum auxilia, qui iniurijs, & iniquitate, opes comparant, euertet, & profligabit. Quae tanta perversitas est, ut Diuinam virtutis, atque benignitatis, obliuiscantur, nam vobis praesidia comparetis? Num Aegyptio Diuinitatem tribuitis, ut ea de causa putetis, & fidem illius perpetuo sanctam fore, & vim, atque robur, illius inuictum? Num equi illius caelesti natura praediti sunt, immortalique robore muniti? Non certe. Quae igitur maior de mentia fingi cogitatione potest, quam homines, & antiquitatis exemplis, & legis institutis, & prophetarum monitis, ad certissimam spem Diuini praesidij singulis horis excitatos, hac prorsus abijcere,

Dominus
indignabit
manu sua.

10. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

11. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

12. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

13. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

14. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

15. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

16. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

17. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

18. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

19. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

20. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

21. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

22. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

23. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

24. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

25. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

26. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

27. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

28. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

29. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

30. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

re & omnem spem salutis, & incolumitatis, in hominibus, quorum fides fluxa, & potestas imbecilla, & opes inanes existunt, collocare? Dabit igitur temeritatis, & perfidiae, penas. Dominus enim manum suam intendet, & utrumque, tam eum, qui auxilium pollicetur, quam qui auxilium postulat, impellet, atque precipitabit; omnesque simul corruent, & extinguentur. Sic enim Dominus necum locutus est: Ut leo, cum praedam arreptam continet, quamuis pastorem mulcendo comeniat, nec illorum voces extimescit, nec multitudinem formidat; ita Dominus montem Sion praesidio suo tectum continebit, ut huiusmodi, propter hostium multitudinem, & bellicosos furoribus, quibus oppugnetur, illius defendendi studium remittat; quin etiam illorum coartatus frangat, & vniuersam multitudinem, quasi horrido quodam fragore, vehementer exterruit; & quemadmodum volucribus pollos contegit, & quae adeo, ut etiam si serpens, vel quidvis aliud, pullis perniciem moliri conspiciat, non exterrita fugiat, sed mira sollicitudine circumuolat; omniaque, tandem periclitetur, quo possit a pallis suis pestem abvertere, sic Dominus Sionem hoc est hominum fidelium nationem, ita proteget, ut nunquam ab illius praesidio discedat; sed illam perpetuo singulari cura teneatur, ut in eos, qui illud hoc ergo student, acriter, ac vehementer, incurrat, & omnia circumquaque lustrans, singulari studio vitam illius defendat. Si igitur, o miseri, non solum Domini robur inuicem, sed studium, curam, atque sollicitudinem, in suorum salute defendenda, infueri potestis; quae tanta vos tenet amentia, ut ab illo desciscitis, & alia vobis subsidia, sceleris, & immanitatis, plenissima imparetis. Emergite tandem ex tenebris, quae vos oppresserunt; animosque vestros ad fidem, & officium, reuocate; tantoque studio pietatem, a qua nefarie defecistis, recolite, quanta fuit illa perfidia labes, profundissimaque bonorum omnium vorago, in quam demersi fuistis. Tunc enim, cum Dominus hostes suos afflixerit, perspectumque fuerit, nec fidam religionis imparae, & contaminatae, sanctitatem, nec hominum potentium vires, sed Deum tantum, Ierosolymam liberasse, multi repente non modo humanas opes despicient, verum etiam numina falsa detestabuntur. Simulacra igitur argentea, & aurea, manibus hominum, per summum caelum, atque flagitium, perpolita, prorsus abiicient. Assyrius enim gladio quidem, non tamen humano, occidet, fugietque non humanis, sed Diuinis, armis exterritus; Assyriaque inuentus seruitutem seruiet, atque tributa persoluet. Tantis autem metus opprimer impium Regem, ut nec in locis suis, natura, & arte, munitissimis, confidere audeat; principesque illius, cum bellicum signum sublatum adspexerint, subito contremiscunt. Haec dicit Dominus, cuius ignis splendet in Sion, & caminus incendiatur in Ierusalem, ut suis lumen auxilij sui porrigat, & hostes flammis populetur, atque consumat.

Hoc autem in loco Regis optimi florissimum tempus ad iustitiam, & Regiae probitatis, effigiem describit; & quantis ornamentis, atque praesidijs, illa huiusmodi, tunc redudauerit, explanat, ut plane videas illam immortalem, ut ita dicam, futuram, si non ab illis institutis, quae illam sub optimo Rege continebant, nefarie defecisse. Quaquam in Regni statu florere, atque beato, describendo, non tu mihi Ezechiae Regnum, nec opes, quae tunc illius iustitiam, consecratae sunt; quae tamen intra breue tempus, comminuta, dissipataque fuerunt; animo consideres, sed alium Regem, sententiamque, alias imperij opes immortales; aliam iustitiae speciem, atque formam, omnibus pijs causam iustitiae, & religionis, afferentem, aliud denique Regnum caeleste, atque diuinum, nullis vnquam saeculis interiturum, quod tunc fuit illo breuissimo splendore Regni bene constituti moribus, & institutis, & opibus, adumbratum. Quemadmodum enim David, & Solomon, ita etiam Ezechias, gessit Christi imaginem, Regnumque illius sempiterni Regni similitudinem aliqua ex parte iudiciorum aequalitate, vitae tranquillitate, Reip. ordine, moderationeque, & sanctissimis institutis, expressit. Quamuis ergo Iudas Ezechiae statum, & imperium, tamquam tabulam egregie pictam, & variis coloribus illustratam, intueatur, ab illius tamen consideratione, repente mens illius abducitur, ut Christum cogitet, ut iustitiam illius admiretur, ut caelestis Regni leges cum iucunditate perspiciat, ut ad illas opes contemplandas, atque perfrendas, omnes mortales inuitet. Hoc enim est illi propositum, hunc finem habet, in hunc intuetur, & respicit; neque quidquam magnum iudicat vir ad sempiternam gloriam natus, quod sit mortale, & caducum, cum Diuinitatis cuiusdam studio, ad certissimam spem immortalitatis rapiatur. Quod ut melius intelligi possit, ipsum audiamus. Sic enim ait: Non dimittat animum, qui permanet in fide; nec malum formidet, qui religionem rite colit; nec interitum metuat, qui Dei praesidio nititur. Erit enim vita omnium ciuium, qui Ierosolymam incolent, sanctissimi Regis studio, & vigilantia, singularique virtute, defensa. Rex enim iustitiae gloria praecellens regnabit; & Principes, illius exemplis, & institutis eruditi, iustitiam obtinebunt.

10. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

11. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

12. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

13. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

14. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

15. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

16. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

17. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

18. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

19. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

20. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

21. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

22. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

23. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

24. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

25. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

26. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

27. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

28. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

29. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

30. hanc Deo
consecratam
oppugnare
constituit.

bunt, exactissimamque iuris æquabilitatem in iudicando conseruabunt. 2. Erit autem vir ille Diuinus, qui sanctissimæ ciuitatis clauum tenebit, perfugium miseris, solatium afflictis, portus electis; inuictumque præsidium belli calamitate percussis. Cum sana tempestas excitata fuerit, suos ita proteget, ne unquam in eos turbo, atque procella, possit irruere, eorumque statum conuulsare. Erit illis, quasi ductio aquæ dulcis, atque perennis, in magna siti, & quasi rupes excelsa in loco deserto contra ardorem Solis opposita, ut nunquam, vel nimia siti cruciari, vel æstus magnitudine torqueri possint. Is enim eos veris bonis explebit, & si quid eis grauius inciderit, eam molestiam facillime munerum suorum dulcedine compensabit; præsidiumque suum, quasi umbraculum, quo succedant in magnitudine grauissimi æstus opponet. 3. Prophetarum, atque doctorum, mentes, qui munus populi erudiendi, disciplinæ, celestibus imbuedi, suscipiunt, non erunt hebetes ad verum cernendum, nec auditores tardi ad audiendum. A doctoribus enim aberit ambitio, & auaritia, quæ menti cæcæ tenebras offundit; populus vero contumacia, & impudentia, quibus omnis doctrina, atque medicina, respuitur, omnino carebit. 4. Animi, qui fuerant inani quadam temeritate præcipientes, tunc sapientiam consequentur, ut arcana disciplinæ celestis intelligant. Qui hesitant te lingua balbutiebant, non modo clare, & expeditè, citatèque verborum celeritate, verum etiam eleganter, & cum dignitate, de celestium rerum amplitudine, & magnificentia, Diuinaque gratiæ magnitudine, disputabunt. 5. Nulla tunc vigeat adulatio; non erit locus mendaciorum, non cum morum perniciem conuersi, & immutati, sermonis abusus. Nec enim hominem temerarium, & insanum, opibus elatum, & inflatum, immanes quosdam sumptos facientem, ingentemque pecuniam in res fluxas, & inanes, impendentem, ciuem beneficium, & salutarem, & ciuitatis principatu dignissimum, appellabunt. Neque rursus hominem inexplibili pecuniæ cupiditate flagrantem, & rei modis omnibus augendam, & infinitis accessionibus accumulandam, semper intentum, diuitem nominabunt. Hæc enim orationis peruersitas, quæ maxima flagitia, honestis nominibus occultantur, ciuitates euerit, omnemque virtutis grauitatem, quæ Reip. salus continetur, vehementer affligit. Pessime enim cum communibus rebus agitur, cum honores, sapientiæ, & grauitati, debiti, ad homines stultos, & leues, imperitiæ multitudinis errore, deferuntur. 6. Non enim sunt, non sunt illo modo digni principatu, qui præcipientes stulticia, & amentia, feruntur. Stultus namque stulta, & inania, populo suadebit; obsequentemque multitudinem participem suæ confidentissimæ temeritatis efficiet; & dum summas opes, quas per luxuriam effundat, consequatur, ciues suos iniuriis omnibus lace-

rabit; & extenuibus pauperum fortunis immanissime prædabitur, usque adeo, ut miseros homines, quos tuendos suscipit, fame, & siti, conficiat, ut ipse solus in summis deliciis, & amplissimo vitæ cultu, & magnificentia, adulatorum multitudine lætus, epuletur. 7. Iam vero illorum dementia, qui auaros diuites, atque beatos, existimant, illisque studiis coaceruandæ pecuniæ viam egregie munitam, ad principatum ciuitatis arbitrantur, explicari non potest. Non enim diues habendus est, qui semper eget; cuius animus est omnibus bonis spoliatus; qui semper in mendicitate versatur; qui, ut infinitam cupiditatem expleat, fraudes concinnat, & malitiam meditat; ut pauperibus perniciem inferat, & calumniam intendat; & dolis in iudicio dominetur; pauperesque bonis omnibus fraudet. Hunc tu neque beatum, nec principatu dignum, reputaueris; sed miserum, & ærumnosum, supplicioque sempiterno dignissimum. 8. Qui enim veris opibus instructus est, amplissimoque honoris gradu dignissimus, sapientiæ, atque prudentiæ, diuitias explicat; & in communem utilitatem confert; & consilio suo, quanto desiderio communis boni teneatur, ostendit; inflammatoque animo in studium Regiæ virtutis, quæ solæ sunt imperio digna, totus incumbit, ut amplissimis iustitiæ opibus cum Reip. salute perfruatur. Non igitur, ut eo reuertar, unde deflexi, erit vlla in Regno illo temeritas, nulla vanitas, & adulatio. Nec enim opes virtuti debitas præceps ambitio, & malitiosa iniquitas, occupabit. 9. Non tamen hac florentissimæ status tranquillitate frui diu poterunt omnes, qui sunt ab Israele procreati. Non enim in debita fide permanebunt. Vos igitur, o Hebræorum ciuitates, quæ nunc deliciis affluitis, exsurgite, ut orationem meam audiat; o Responso, qua rerum inanum confidentia subnixæ, quæ dico, diligenter attendite. 10. Nam, post tempus illud, quo tamquam in anno quingentesimo putabitis vos amissam libertatem, & opes euerfas, & dignitatem ereptam, recuperasse, vestramque pacem, & otium, esse præclarissime constitutum, funesti rursus dies adueniunt, qui grauissimum vobis horrorem iniiciant, confidentiamque istam, & audaciæ, frangant. Nam & vineas, & fruges, calamitas ita consumet, ut nemo sit, qui ad fructus colligendos, atque condendos, accedat. 11. Obstupescite, vrbes opulentæ; contremiscite, ciuitates opibus elatæ, atque confidentes; nudate vos ornamenti; spoliare vos omni cultu; sagis asperimis lûbos vestros accingite; 12. pectora vestra acerbo plangore contundite. Arua namque vestra cultissima, & nitidissima, vastata sunt; vineæ vestræ, quæ tantam vini copiam suppeditabant, penitus excinduntur; 13. fundi, ex quibus olim tribules mei tantum frumenti colligebant, densas spinas, atque vepres, effundent, quinetiam in ædibus, quæ quondam immoderate letitiæ vocibus personabant, vepres

orientur. 14. Nam & templum a Dei custodia deferetur; & ciuitas illius ope nudabitur; & turres egregie munitæ in æternas speluncas redigentur; & in loco, tanta nunc celebritate, & frequentia, celebrato, salient onagri, & pecorum greges gramina depascunt. 15. Hæc autem vastitas usque ad tempus illud durabit, quo est super nos spiritus e cælis effundendus. Tunc enim genus, quod ad diem illum erit incultum, atque derelictum, & siluarum asperitate vastatum, rursus omnium virtutum seminibus confertur; latissimosque iustitiæ fructus feret. Contra vero, multæ nationes, disciplinis ad humanitatem excultæ, erunt in vastæ siluæ similitudinem redactæ. 16. Eueniet igitur, ut in locis desertis floreat æquitatis studium, & iustitia in eis, tamquam in agris cultissimis, altissimas radices agat, atque firmissima stirpe nixa permaneat. 17. Fructus autem iustitiæ erit incunctissima pax, securæ vitæ tranquillitas, fidei firmitas, atque constantia, sempiterna. 18. Ut igitur, inquit Dominus, homines impij, furoris istius mulis agitat, & accipiti formidine districti, nunquam possint villo in loco consistere, sed conscientia maleficiorum assidue cruciantur; ita populus meus incunctissima pacis ornamento consequetur; & in summa vitæ securitate versabitur; & in ædibus, atque domicilijs, omnibus opibus egregie cumulatis, habitabit. 19. Si vero grando fuerit inuicta, nullo modo latissimis fidelium frugibus nocebit; sed in siluam, hoc est, in homines impios, & ab omni cultu pietatis abhorrentes, inuadet, ut eos peruerat. Ciuitas vero, Diuino iudicio perterrita, non effertur, nec opibus insolescet. 20. O felices illos, qui temporibus illis florentissimis videbunt in locis irriguis segetes vberissimas, atque latissimas; nec, quod olim lege prohibitum fuit, ne quisquam bouem cum asino eodem iugo coniungeret, & gentes alienigenas cum Iudaorum natione congregaret, efficiet; immo omnes ex æquo complexi gentes cum Iudæis fœderis vinculo sanctissimo denuncient, & arua Domini diligentissime colent; omniique discrimine sublato, quæ erant diuisa, atque dissidentia, mutuo inter se amore conglutinantur. Hæc ubi de felicitate futura prædixit, in sempiternum hostem generis humani confestim inuehitur; in eumque sub persona Senacheribi, qui tyrannidem illam Sathanæ moribus, atque vita referebat, vehementia quadam orationis insultat. Inquit igitur: 1. O tyranni truculentissimi immanem violentiam; o fraudulentissimi calumniatoris malitiosam calliditatem. Tu quidem usque ad hunc diem inuictus permansisti; multis enim gentibus vastitatem intulisti; nec tamen quisquam tibi nocere potuit: multos nefarie prodidisti; nec tamen quisquam te prodidit. Ergo, postquam scelus tuum ad summum per-

nenerit, immanitasque tua fuerit multis accessionibus amplificata, poenas grauissimas exsolues. Postquam enim vastitatem effeceris, alterius potentia, & ope, vastaberis; postquam, multos nefarie prodendo, defatigatus exliteris, aliorum prodicione peribis. Nam, postquam a perfidis hominibus poenas exegeris, & piorum fidem excitaueris, virtutem tuis machinis exercitatam vehementius illustraueris, & opus denique, cuius gratia te diutius nume toleraueris, absolueris, alterius vi, & potentia, spoliaberis, & artificio summi Imperatoris, atque singulari astutia, peruerteris. 2. O Domine, misere nostri, quando tui solius fiducia nitimur, atque confidimus. Subsidio igitur nobis festinanter occurre; singulisque diebus, absque mora vlla, vim, atque manus, intende; illiusque ferociam cõprime; salutisque nostræ patrociniū, cum nos videris vehementius oppugnari, & angustijs intercludi, diligentius suscipe. 3. Numquam profecto fecerit homines numini tuo penitus addictos fides, quæ tibi vitam, & salutem, crediderunt, atque commiserunt. Quod quidem in exitio fœuissimæ tyranni, cuius opibus oppugnatur, explore cognosci poterit. Celestes namque exercitus, ut nobis opem afferant, adueniant; gentes, illorum voce, & semitu, conterritæ, se confestim in fugam dant, magnitudineque potentia tuæ dissipantur; 4. illarum spolia, quasi locustæ, cum per agros densæ vagantur, facillime colliguntur. 5. Dominus autem, qui cælum incolit, infinitaque potentia vniuersa cõplexus est, & suos in calamitate non deserit, in cælum laudibus effertur; confelsioque numinis, atque potentia, illius, etiam ab hostibus inuitis exprimitur; hominum fidelium conuentus opibus iudicij, atque iustitiæ, locupletatur. 6. Fruere tanta felicitate, ciuitas sancta, quam Dominus ipse sempiterna lege moderabitur. Temporibus enim latissimis, atque florentissimis, omne salutis tuæ firmamentum fidei sanctitate continebitur; & ciuitatis opes non erunt caducæ, fragiles, & inanes, sed firmæ, constantes, atque sempiternæ. Erit enim thesaurus illius rerum Diuinarum sapientia, & intelligentia, singularique pietatis studio cumulatus. 7. Ut autem rectius intelligatur, quam clara temporibus turbulentis exliterit in suos Dei benignitas, atque clementia, necesse prius est, ut quisque in sensibus, atque mente sua, defigat, quo in loco erat piorum hominum status, atque condicio. Qui fuerant ad reges fœderatos legati, ut auxilium ab illis flagitarent, sine fructu contendebant, & clamores foris, miseriæ, & acerbitatis, indices, emittebant. Qui rursus ad hostem missi fuerant, ut pacem ab eo postularent, ab illo reiecti, domum redeuntes, lugubri admodum voce, & eiulatu, angustias, in quibus erant, lamentabantur. 8. Vix in urbem erant hostium prædij obsessa; amicis omnes aditus interclusi; nec in fœderis religione, nec in hostis humanitate, spes vlla relicta. Nam neque fœdus vllum

Non calligant oculi videntium.

Non vocatur ultra is, qui inspicis est, princeps.

Stultus n. fatua loquitur.

Prædixit vbi vult summa sunt.

Præcepto vero est, sunt digni Principe, cogitabit.

Domus enim dimissa est.

Et erit opus iustitiæ.

C. A. P. XXXIII.

Cum confumantur deprecatorem.

Estis brachium nostrum.

Magnificatus est dominus.

9. Confusio est Libanus.

10. Nunc casu gam.

11. Concupiscentia ardo rem.

12. Angeli et filii hominum.

13. Audi e, qui longe est, quae fecerunt.

lum cum hoste scelerato, & impio, qui omnes
fœderum sanctitates spernebat, religionem nul-
lam possidebat; nec allici poterat ad miseri-
cordiam; is, in quo nullum unquam studium
humanitaris existerat. Opes autem erant im-
manes, quae illi tantis spiritibus efferebant, ut
non modo civitates omnes, contra quas ar-
ma ferebat, contemneret, verum etiam uniuersum
genus humanum pro nihilo reputaret. 9. Quacumque
igitur imperum faciebat, quasi di-
ra quadam calamitas, omnia vastabat. Titulit
excisionem Libani; Saronis amenitatem vasti-
tam; in Basan, atque Carmelo, fœdam popula-
tionem fecit; in omnibus denique locis, in qui-
bus pedem posuit, non modo potentis fœ, sed
tricolentia, sceleris, & immanitatis, impressa
vestigia reliquit. 10. Nunc, nunc, inquit Domi-
nus, cum omnis humani subsidij spes est omni-
no præclusa, cum Resp. quam in fidentem meam
recepti, deplorata est & omnibus undique locis,
ita ab hostibus circumvallata, ut nullis huma-
nis viribus pestis ab illa depelli possit; exur-
gam; nunc nomen meum ostendunt; nunc no-
men, & gloriam meam, in hominum oculis illi
strabo. 11. Vos autem, hostes acerrimi, qui tan-
tis opibus urbem meam, nomen dei & deam op-
pugnatis, omnesque animorum eorum ad il-
lius perniciem comparatis, eritis repete, meo
nomen, ab omni conatu repelli. Facinus enim,
quod mente concipitis, & consilia, quae animis
agitatis, erunt levitate, & inanitate, cum attri-
tis paleis conferenda; opus, quod quasi partu-
riendi nix tandem editis, erit cum arida stipu-
la comparandum. Vos ipsi ad incendium ves-
trum materiam congeritis; vos statim vestro
ignem protinus excitabitis; qui vos repente
deuoret, aique consumat. Non igitur in meos,
ut cogitatis, sed in vos ipsos, pestem machina-
mini; & eorum, quorum nomen extinguere, at
que delere, contenditis, opera vestra gloriam
amplificatis. 12. Itaque nationes pestiferae, quae
civitatem istam oppugnant, repente in incen-
dio conflagrabit, & in ignem calcis exusta, com-
minuentur; & quemadmodum spina succisa, &
in ignem coniecta, subitis flammis absumen-
tur. 13. Audi, populi, qui longinquas terras
incolitis, ad quos tanti facinoris fama perua-
det, opus, quod estis; & vos, qui terras, cum lu-
dæ finibus eorum, habitatis, quanta sit
vis potentiae meae, aliquando mente concipite.
Omnes vos simul appello: omnes ad horitiam
meam, capientiam inuito: cum omnibus
ex aequo consulam: operamque daturus sum, ut
omnes, eiusdem fidei consensione, eiusdemque
religionis sanctitate, deuinciam. Atque ex hoc
facinore, quod in Assyriorum strage edidi, co-
gitationes vestras ad alterius tyrannidis per-
hanc designate; quae magnitudine mea virtutis
extinguenda, atque delenda est, cognitione
excitate, ut tandem omne salutis vestrae firma-
mentum in meo praesidio ponendum existime-
tis; vitæque vestrae rationes fide, & religione, mu-

niatis. Nec enim solum hominum imperium
vobis reprimam; verum etiam inferorum ma-
niam copias, ne nocere vobis possint, vi, atque
humine meo, presteriam. 14. Vos autem, impij,
qui, nomine fidei religionis, religionem euertitis;
qui Sionem, in quo domicilium habetis, ne-
fario scelere contaminatis; qui fidem prodidi-
stis, neque spem in meo praesidio posuistis, nu-
men tandem meum extimeleste. Omne namque
salutis remedium desperantes, maxima formi-
dine percussisti, & abieceris, dicebant. Quo nam mo-
do poterimus huius ignis omnia populantis
congruam sustinere? Quomodo tandem hanc
flaminum vim, quae nullis unquam viribus
extinguetur, extirpare, atque subire, poterimus?
Actum est igitur de nobis. Nullo enim
modo fieri potest, ut indicta hostis potentia a
manibus repellatur, & tanta vis pestis a no-
stris capitibus arceatur. 15. Merito quidem vos,
homines perditissimi, contemnitis; & omnes
belli tumultus exhorretis, quando omnia ve-
stra studia in opes fluxas, & lubricas, conuerti-
stis; nec salutem vestram opem meam, sed inani-
to vestra, sapientiam existimatis; auxiliumque vo-
bis a seclere, & improbitate, petendum esse du-
xistis. At, qui iustitiam studet, & cuius ore nulla
verbum iniquum, & imperium, emittitur; qui
spernit lucrum, & compendium calumniam, &
improbitate, comparatum; qui non modo ma-
nus obrem alienam adiudicandam non accipit,
verum etiam est illis, a quibus pecunia atrata
tut, acriter infensus; qui aures suas obstruit, ne
cum improbis de innocentium cade consen-
tiant; qui oculos suos continet, ne malum vilius,
cuius ad spectum contramini possit, & in tran-
dem impelli, conspiciat; hic certe, cuius vita ra-
tis iustitiae muneribus, virtutumque omnium co-
mmitatur, et circumseptus fuerit, 16. numquam tre-
pidabit metu, sed, quamuis omnia bellis arde-
re videat, animo magno, & excelso, conatus ho-
stium despiciet, & in omni rerum asperitate eam
dem semper inuicta virtutis constantiam recti-
nebit. Habitat enim in loco praecello, & edito;
propugnaculo firmissimo, & rupe undique præ-
rupta, & excelsa, munitus, ad cuius altitudinem
nullas hostium euadere potest, ut, ad motus ma-
chinis, arcem vehementius oppugnet. Num-
quam igitur poterit viribus viliis expugnari,
nec in obsidione, fame, atque siti, compulsum, de-
ditionem faciet: nam, & annonae copia perpe-
tuo redundabit; & aquae illius erunt perennes;
nec poterunt villo artificio in alium cursum de-
flecti, ut pios homines, Diuinis praesidijs septos,
manibusque sempiternis inclusos, ope sua desti-
tuant. Non igitur temere hostium vires contem-
nunt, & minas irident, & conatus despiciunt;
eum videant nulla tela perditorum hominum
posse mortiferum sibi vulnus imponere; nec re-
rum viliam penuriam homines illos conficere,
qui inuicti Dei praesidio muniuntur, illiusque spi-
ritu aluntur, atque sustentantur. 17. O felix pio-
rum hominum ciuitas, in quam omnes caele-
stes

stes ciues, qui in terris caelestium vitam imita-
buntur, adscribendi sunt, quantis ornamentis,
atque praesidijs, redundabis? quantis delicijs
assues? in quanto otio, & tranquillitate, ver-
saberis? Oculi tui regem, forma, & specie præ-
cellentem, summisq. gloriae muneribus, & or-
namentis, decoratum, cum summa iucundita-
te contemplabuntur; terramque non exiguis spa-
tijs circumscriptam, ut olim, sed latam, & am-
plam; & in omnes partes longissime patentem, ad
spicies: 18. Animus tuus, admiratione defixus,
obstupescit, & pio timore regis amplissimi ma-
iestatem venerabitur. Dices igitur, Vbi nunc
est istud doctorum hominum insolens in osten-
tanda sapientia fastidium? Vbi illud in legis
verbis exactissime ponderandis, & examinan-
dis, acumen? Vbi illa Reip. moderandae, huma-
nisq. opibus muniendae, sollicitudo? Nunc fructu
aliquem, vel salutis, vel dignitatis, hæ nobis
artes, atque disciplinæ, in rebus asperis attule-
re? num aliquod illius adumbratæ, & assimula-
tæ, gloriae vestigium exstat? aut poterit sibi quis
quam merito vllum decus illarum nomine vin-
dicare? Non certe. Hæc namque omnia in te-
nebricosis temporibus, quasi sub obscuræ lucer-
nae, aliquid lucis afferebat, non tamen ut tene-
bras discederent, & erroribus animum libera-
rent. At nunc hæc omnia, quæ clara, & illustria,
videbantur, in tantum insolite lucis splendo-
rem incurritur enauenerunt: nunc tandem
Christi solius opera diluxit; nunc patent om-
nia; nunc ea, quæ fuerant densis occultata te-
nebris, clare conspiciuntur: nunc demum, & sa-
lutem, & libertatem, opibus Diuinis firmatæ,
& stabilitat, retinemus. His quidem verbis ex-
ultabitis, atque in summa letitia, pius quidam
metus te sollicitam tenebit, ne in re aliqua
regis animum, in cuius clementia omnia bona
tua collocabis, offendas. 19. Minime quidem
tunc hostem ferocem, & infestum, ab ultimis
terræ in tuam perniciem armatum, qui te, ut
olim faciebat, vel solo vocis barbaro, & imma-
ni, sonitu, sermoneque tibi penitus ignoto, & hor-
rendo, perterreat, extimeles. Non enim As-
syrij, nec Chaldæi, nec Tartarei quidem exer-
citus, quamuis summis te opibus adoriantur,
poterunt villo modo statum tuum labefacta-
re, animumque tuum de gradu constantiae di-
mouere. Eris enim Diuino praesidio contra om-
nes hostiles impetus egregie munita. 20. Con-
templare Sionis illum collem excelsum, & edi-
tum, in quo sempiternum templum edificabi-
tur, sacris sollennibus, diebusque festis, innume-
rabiliq. hominum frequentia, celebratum. Ocu-
li tui cernent Ierusalem caelestem summis
opibus auctam, & amplificatam, omnibusque Di-
uinis praesidijs, & ornamentis, mirifice redun-
dantem. Tabernaculum vero, in quo Deus ip-
se sibi sedem constituit, non erit errans, & va-
gum. Nec enim a loco in locum migrabit. Cla-
ui illius nullis unquam seculis euellentur; funes
quibus vela illius intenduntur, numquam rû-

pentur. 21. Non enim erit hominum operis ex-
structum, sed ipsius Dei manibus edificatum;
nec in eum finem erectum, ut Dei praesentiam
signis, & imaginibus, ad certum tempus adu-
bret; sed ut in illo semper ipsius praepotentis
Dei numen insideat. In ipsius enim Regis inui-
ctissimi mente, atque natura, sempiternum si-
bi domicilium collocabit, ut inde non solum
oracula edat consulentibus, sed etiam omnes
cum fide ad se aduenientes, splendore sui numi-
nis illustret; & opem fidenter implorantes in-
uicti praesidio confirmet; & bello cum laude
perfunctos amplissimis opibus, sempiternaeque
gloriae dignitate, remuneret. Eo tempore non
aridam terram, nec angustos fines, colesmus.
Dominus enim perennes aquas nobis inducet,
gratiaque sua riuus perpetuo fluentibus, arua la-
tissima, & amplissima, fecundabit, ex quibus
vberissimi fructus pietatis, atque iustitiae, ad
sempiternam vitæ cultum, & elegantiam, colli-
gantur. Fluvius altissimus summa quadam le-
nitate fines nostros præterfluens, omnes sege-
tes latificabit, nec intra alueum suum aliquid,
quod nobis terrori esse possit, admittet. Nec
enim triremis vlla hostium, remorum impulsu
concitata vehementius, nec operaria naui,
plenis velis inuecta, in illo nauigabit. 22. Do-
minus enim noster causam nostram suscipiet;
ipse nobis vitæ, & incolumitatis sempiternæ,
legem sanciet; ipse salutem nobis non tantum
asseret, sed etiam perpetuo tuebitur, atque
conseruabit. 23. Cum igitur Dei legem habue-
rimus intimis praecordijs impressam, & inscul-
ptam, in ipsiusque legis cultu sit vitæ nostrae fir-
mamentum; ea namque Dei nobis auxilium, &
opem conciliat; quo modo poterimus villo ho-
stium impetus pertimescere, cum Deus ipse sit
illos a nobis perpetuo repulsurus? Quod si tu,
hostis importune, instructa naui, in oras no-
stras inuaseris, rudentes tui repente dissoluti,
atque dissipati, nec malum in medio firmum
continere, nec velum intendere, villo modo po-
terunt; ita, ut sis continuo omnibus opibus tuis
& nostris spoliandus. Ampla igitur spolia diui-
dentur, & claudi etiam ad prædæ partem ca-
piendam excurrent. 24. Nemo enim erit, qui
se se, imbecillitatis, aut morbi alicuius, excusa-
tione, defendat, cum Dominus ab illis omnia
vitia, quæ vires impediabant, omnino depule-
rit, & morbos, quibus erant oppressi, sanauit,
& hac ratione omnes huius florentissimæ ciui-
tatis habitatores summis viribus, roboreque in-
uicti, munierit. His quidem bonis affluent,
qui mentes suas ab omni sensu, & studio cor-
poris, ad Diuini spiritus imperium, Christi-
nomen, traduxerint, omnesque vitæ rationes ad
Diuinæ legis normam direxerint, constantiq.
fide in pietatis cultu perseuerauerint. Quod si
quisquam ex hoc populo flagitio contaminatus
fuerit, omnis iniquitas illius expiabitur.

Hac quidem oratione piorum cœtum ad
spem

12 spem summæ felicitatis excitat; deinde im-
pios sempiterni supplicij denuntiatione
perterret. Sic enim ait:
1 CAP. XXXIV. Adeste nunc animis; gentes vniuersæ, vt
Domini sententiam contra impios prolatam
audiatis. Audite, populi, audite nationes, vni-
uersusq. terrarum orbis, & omnia; quæ illius
complexu, & gremio, continentur, intimis sen-
sibus hanc orationem comprehendant; nec eū
e memoria exidere patiantur. 2 Est enim sum-
mus ille Dominus gentibus vniuersis grauer
infensus; & ad opes, & copias, eorum euer-
endas, & affligendas, acriter incensus; & incita-
tus. Diris supplicij illos insectabitur; & cum
ignominia, & cruciatu, iugulandos hostium li-
bidini permittet. 3 Corpora vulneribus concu-
sa, & enecta, proicientur; inhumataq. perma-
nebunt; & odor terribilis, qui ex eorum san-
guine, atque tabe, afflabitur; altissimos etiam
montes inficiet; omniaq. pestilenti lue conta-
minabit. 4 A cæli etiam luce, hoc est, ab ope Di-
uina, deserentur; & astrorum splendor illis ob-
scurebitur. Et ea etiam, quæ satis firma, & con-
stantia, videbantur; e quibus tam multos fru-
tus capiebant; illis, propter eorum scelus, in-
teribunt. Astra namque liquefacta disfluent; &
cælum, quod nunc est, instar cuiusdam volumi-
nis, explicatum, virtutis Diuinæ monumenta
complectens; tunc inuoluetur, ne lucem suam
in terras, scelere contaminatas, effundat; om-
nis siderum fulgor obscurabitur, eorum saluta-
ris, & benigna, vis, quasi vitis, aut ficus, folia, ve-
rustate collapsa, decident. 5 In cælo enim, in-
quit Dominus, gladius meus, quem in sempit-
nos hostes hominis mei distinxit, est multo san-
guine conspersus. Omnes enim, qui bellum om-
ni odio penitus imbutum contra religionis san-
ctitatem susceperunt, iam sunt a me; in sceleris
inimicissimi poenam, dira calamitate consum-
pti. Nunc etiam iudicij mei ratio flagitat, vt in
Idumæos, hoc est, in hostes, qui cætum fidelium,
& Remp. cælestem, opera mea fundatam, opi-
bus suis oppugnant; & eos, quorum gloriæ stu-
dere debuissent, euertere conantur, eodem gla-
dio peram, & cunctis hominibus, iam pridē sen-
tentia mea pesti denotis, atque destinatis, mor-
tiferum vulnus infligam. 6 Hæc quidem Domi-
nus ait, cuius gladius sanguinis copia redun-
dat, & multo victimarum adipe, & aruina, pin-
guescit. In Bosra namque, hoc est, in media sce-
leratorum hostium turba, sollempne sacrificium
instaurat; & in nefaria flagitiorum colluui-
ne, cæcis quamplurimis victimis, magnificum
epulum dare, constituit. 7 Nec enim solū plebs,
atque multitudo, iugulanda est; sed immanes
tyranni concident; & principes, opibus elati,
viriq. strenui, & corporis robore confidentes,
passim stermentur. Eorum igitur tellus sangui-
ne redundabit, & puluis etiam eorum nimia
pinguedine madet.
8 Est enim dies ille scelerum ultioni destina-
tus. Tunc enim vindicabit Dominus Sion, & il-

latas hominibus iniurias persequetur; debi-
tumq. tandem sumet de sceleratorum hominū
impietate, & immanitate, supplicium. 9 Pro flu-
minibus igitur, quibus fundos irrigabant, pi-
cis ardentissimi flustibus obruentur; & pro tel-
luris fertilitate multo sulphure complebuntur;
eorum terra flammis ardentissima pice concu-
tatis exuretur; 10 dies, atque noctes, illud lu-
ctuofum, & funestum, incendium vigeat; nec
villis vniquam sæculis exstinguetur; sublataq.
fumi concreta, & caliginosa, nebula, numquam
dissipabitur; in omniq. temporum æternitate
permanebit; tantumq. odoris intolerabili fœdi-
tate, & cæcarum tenebrarum densa caligine,
terroris incutiet, vt nemō per vestram regio-
nem iter facere audeat. 11 Possessiones ve-
stras fera quadrupedes, & infausta volucres,
occupabunt; adificium, quod in ea plaga desi-
gnabit Dominus, erit ad regulam inanitatis, &
ad perpendiculum vastitatis, excitatum. Nec
enim solum nomen vestrum obruet obliuione
sempiterna; verum etiam omnia scelerum ve-
strorum vestigia, atque monumeta, delebit. 12
Nobilitatis nullum vestigium exstabit; omne
Regni nomen interibit; omnisq. Principum di-
gnitas obscurabitur, & euanesceat. 13 In edi-
bus amplis, atque magnificis, spinæ, & vrticæ,
nascentur; & carduus in munitis mœnibus orie-
tur; eruntq. serpentium latibula; & Struthioca
melilæx in lustris illis habitabunt. 14 Silue-
stria, & horrida, & hirsuta, animantia locum il-
lum tenebricosum mutuis clamoribus comple-
bunt. 15 Illic diræ volucres conuiescent, &
quæ lucem oderunt, in locis illis accubabunt, &
nidos construunt, & oua parient, & pullos edu-
cent. Omnia denique furiarum stridoribus, &
serpentium immanium sibilis, noxiarumque
auium horrendis vlulatibus, personabunt. 16
Audite igitur, Dominiq. nomen extimescite;
perculsiq. formidine, aliquando tamen a scele-
ribus, & maleficijs, quibus ira Domini concita-
tur, abstinete; & librum, qui non meus, sed Do-
mini, existimandus est, (illud enim tantū, quod
Diuinus spiritus mihi dicat, litteris mando)
diligenter euoluite; & quas minas sceleribus
proponat, attendite. Nihil enim est in hac sup-
pliciorum denuntiatione, quod sit in illo iudi-
cio prætermittendum; omniaq. tandem exitus,
qui a me præmonstrantur, habebunt. Hæc enim
Dominus, in cuius oratione nulla subesse vani-
tas vniquam poterit, aperte denuntiat: hæc spi-
ritus illius, cuius infinita vis, & potentia, quo-
minus omnia, quæ designauit, absoluat, atque
perficiat, impediri non poterit, exsequetur. Ne
mo vos in pestiferum errorem impellat: Nec
enim licebit vilo pacto sanctissimi illius iudi-
cis vel sapientiam eludere, vel æquitatem in-
flectere, vel potentiam debilitare. 17 Ergo, quæ
cumque ille supplicia sceleratis hominibus de-
creuerit, erunt illis necessario subeunda. Cum
igitur ipse statuerit, vt in regionem sceleribus
impiorum hominum corruptam, & infectam,
illis

illis euerfis, & extinctis, immanes furæ, & hor-
rores ingentes, atque dirissimæ feritates, inua-
derent, & hereditatem in ea sempiternam, cū
eorum extremo supplicio, possideret, nullo mo-
do est de hac hominum perditorū futura per-
niciæ dubitandum.
1 Si autem vos futuri iudicij mentio contur-
bat, & percussu formidine, pauetis; si numen ex-
horrescitis, & quantum exitium scelus importet,
& quam vim malorum in res humanas in-
uehat, satis mente, atque ratione, percipitis; in-
telligite nunc, quantis gaudijs exsultabunt ijs,
qui fuerint fide a sceleribus auocati, atque a vi-
tæ prauitate in pietatis, & iustitiæ, studium ro-
ta mente conuersi. Gentes enim, quarum ani-
mi erant vitiorum immanitate vastati, & incu-
ti, summaq. aquarum penuria, miserandaq. sic-
citate, confecti, animis repente commutata la-
tabuntur; & quasi lilia, florescent, & omnium
maximarum virtutum ornamentis excolen-
tur, suauissimosq. odores afflabunt. 2 Flore-
bit, inquam, magis, atque magis illa gentiū va-
stas; & horrenda quondam solitudo, quæ fue-
rat ferarum immanium lustris infecta, gaudio
incredibiliter exsultabit; & lætitiæ magnitudi-
ne quotidie magis effertur, maximisq. vocibus
insitam mente lætitiā declarabit. Certe-
net enim repente, se arborum altissimarum
amœnitate cultissimam; & cum Libani pul-
chritudine, & cū Carmeli, & Saronis, nitidissi-
mo cultu, virtutum maximarum splendore, &
elegantiæ, & fructuum Diuinorum copia, atque
multitudine, comparandam. Oculis enim in-
tuebitur illum Diuinæ gloriæ splendorem, qui
in terris orietur; & pulchritudinem Dei nostri
mente conspiciet. Hoc igitur tam felici spectā-
culo virescet, & virtutum omnium seminibus
conferetur, & ornamentis Diuinis redundabit.
3 O Diuini viri, qui populi erudiendi munus,
& officium, suscepistis, animos iacentes excita-
te; vires fræctas, & debilitatas, confirmate;
homines humiles, & abiectos, spe tantæ felicitatis,
erigite. 4 Dicite ijs, qui metu percussu, tre-
pidant: Animos assumite, ne malum vllum me-
tuatis. Ecce enim Dominus adueniet, vt in sce-
lus hostium animaduertat, & facinora commis-
sa vindicet, debitasq. poenas ab ijs, qui crimini-
bus impietatis, & impunitatis, alligati sunt, &
summa contentione pios homines oppugnant,
expetat, & iniurias suis illatas vliscatur. Deus
ipse veniet, salutemq. vobis afferet; nec solum
corporibus, sed multo clarius animis, agris, sa-
nitatem amissam restituet. 5 Tunc enim oculi
cæcorum cælestia contuebuntur; & opes Diui-
nas ab humana intelligentia remotas inspi-
cient; aures surdorum, quæ verba Diuina audi-
re non poterant, continuo disciplinam saluta-
rem percipient; Diuinisq. iussis obtempera-
bunt. 6 Claudus vero, qui ad iustitiæ opus mo-
liendum, & efficiendum, se loco monere non po-
terat, exsiliat, & tamquam ceruus, summa cele-
ritate virtutis eximæ cursum conficiet, & ad

summum, & altissimum, pietatis fastigium ad-
spirabit. Lingua hæsitans, & impedita, quæ nū-
quam laudes Diuinas proferre potuit, tunc li-
bere, & expedite, mysteria nostræ salutis enun-
tiabit; & de rebus altissimis, incredibili oratio-
nis copia, & vbertate, differet, multosq. morta-
les studio immortalitatis inflammabit. Sed vnde,
quæso, initium tam subitæ conuersionis
orietur? vnde causa tantæ felicitatis exsister?
qua vi, qua ratione, quibus opibus, tantus re-
pente cultus in terra deserta, & inculta, & ob-
sta vepribus, atque dumetis, apparebit? Non
quidem humana ratio, nec opes terræ id præ-
stare poterunt, sed Diuinæ gratiæ magnitudo,
immensa, illius benignitatis affluentia. Vt e-
nim quondam vis aquæ ex petra profluxit, quæ
non solum populi sitim exstinxit, sed amœnissi-
mam viriditatem ex illa vastitate aridæ, &
inculta, telluris elicit, totamq. illam terræ su-
perficiem, quam alluebat, herbarum, atque plā-
tarum, insolito cultu vestiuit; sic Diuinæ gra-
tiæ perennis quidam fons e petra, sempiterna
quadam firmitate fundata, in summa totius or-
bis vastitate, manabit, quæ non modo sitim de-
pellat, verum etiam omnes terras, vitiorum
asperitate vastatas, aquis in omnes partes di-
ductis, atque deriuatis, arboribus, & herbis, læ-
tissimis, amœnissimisque virtutum omnium
viridarijs, exornet. 7 Terra solibus exusta sta-
gnantium aquarum copia redundabit; in locis
aridis, atque sitientibus, fontes scatebunt. Vbi
primum fuerant serpentium latibula, prata cō-
festim exsistent; herbarumq. nitidissimo cultu
vestientur; & calami frequentes exsurgent; &
iunci viriditas eminebit.
8 Erit autem in eisdem locis munita via, nō
quæ populum, vt olim, post longissimos erro-
res, vix tandem in angustis agris collocet; sed
quæ recta in cælum ferat, & sedes ijs, qui cur-
sum vitæ cum laude confecerint, beatas, atque
sempiternas, assignet. Via illa, atque semita,
sancta nominabitur. Nec enim ingreditur in
illam vlla flagitiorum colluies, vt olim. Nul-
lus enim impurus, atque nefarij criminis labe
commaculatus, iter illuc habebit; sed qui se to-
ta mente ad studium castitatis, & integritatis,
adiunxerit. Ipse Dominus cum eis ambulabit,
viamq. monstrabit; nec nube, vt olim, sed spiri-
tus sui lumine, & claritate, numinisq. tutela, &
patrocinio, populum suum diriget; ita, vt nec
homines rudes, & imperiti, errare possint. Du-
cem enim præcedentem, & viam aperientem,
perpetuoque, ne in alterutram partem desle-
ctant, admonentem, mente conspiciet, vesti-
giaq. illius inflammato studio persequuntur. 9
Olim quidem, cum Israel in solitudine peragra-
bat, vt in tellurem sibi promissam contederet,
fuit serpentium moribus ictus, magna, pars
illius vulneribus, atque veneno, consumpta: At
nunc nec leo, nec vlla immanis bellua, viam in
sibit, quæ in gentem piam infiliat, nec deniq.
in tota illa regione, per quam gradietur, vesti-
gium

Quoniam
senex fuit
in deserto
aquæ.

143
144

8 Et erit ibi
semita.

145
146

gum vllom feræ bellæ, aut tætri serpentis, apparebit. Qui igitur fuerint, Domini beneficio, e flagitiorum tenebris, & peccati durissima servitute, in lucem, & libertatem, vindicati, sine molestia, & sollicitudine, sine salutis discrimine, & sine gravi aliqua offensione, viam progredientur. 10 Itaque redibunt homines a Deo liberati in patrias sedes, unde, infestissimi demonis fraude, fuerant expulsi, & eiekti, ad Sionem caelestem, & templum Domini sempiternum, quod non est quadrupedum hostijs, sed iustitiæ cultu, celebrandum, vt maximis vocibus conceptum animo gaudium testificentur, eorumque mentes, sempiterna læticia cumulata, Dei benignitatem gratissimo studio, atque voluntate, prosequantur. Exultabunt animis, & lætitiā summā ex Domini benignitate percipient; omnisq. dolor, & gemitus, ex eorum finibus emigrabit.

C A P.
XXXVI.

Hoc in loco commodum fuit, Isaia, vt magis firmaret hominum fidem, eorumque animos ad futuræ salutis spem ardentius excitaret, historiam attexere, qua fuit satis admirando signo demonstratum, quam præfenti ope Dominus eis subueniat, qui tota mente auxilio illius nituntur. Subiungitur igitur: 1 Anno decimo quarto Regni Ezechia Senacherib Rex Assyriæ intulit bellum Iudææ, omnesq. vrbes munitas, excepta Ierolyma, pugnando cepit. 2 Cum vero obsidione premeret Lachis, mihi ducem quendam, nomine Rabfacer, magno exercitu constipatum, Ierolymam, vt eam ad deditiōem alliceret. Constitit autem Rabfacer in cliuo piscinæ superioris, in via agri fullonis; indeq. ciuitatis principes ad colloquium euocauit. 3 Egressus est ad illum continuo Eliacin, filius Elcia, præfectus pratorio, & Senab scriba, & Ioab filius Alaph, qui, memoriæ causa, res, quæ ad Regiū statum pertinebant, in librum conferebant. 4 Tunc Rabfacer incipit: Hæc quidem Regis maximi, atque potentissimi, mandata ad Ezechia deferetis. Ea namque gratia me huc legauit, vt illius nomine vestrum Regem verbis admonerem, & a temeritate ad sanitatem reuocarem. Accepit enim, illum de vrbs defensione cogitare, nec ad deditiōem, metu extremæ calamitatis, impelli. Sic igitur existimate me cum Ezechia loqui, & eiusmodi verbis illius insaniam coarguere: Quenam tandem est ista confidentia, quæ te præcipitem in exitum dat? 5 Quorum opibus, atque præsidio, niteris? Num existimas, bellum, quod est consilio, atque viribus, administrandum, posse te verbis, & oratione, conficere? Velim igitur intelligere, quas copias habeas, quantos alas exercitus, quæ auxilia compares, quo bellandi artificio, aut militum robore, atque virtute, confidas. Quod si nec copijs, nec opibus, nec virtute, nec vlu, tantum vales, vt possis primum impetum belli sustinere, quæ te tanta dementia tenuit, vt a me

Que est ista fiducia, qua confidis?

deficeres? 6 Sed illud dices, te, amicitia, & societate, Aegyptiorum fretum, resistendi consilium suscepisse. Egregio quidem præsidio res tuæ muniuntur, siquidem Aegyptiorum opibus, & auxilio, fulciuntur. Vt enim, si quis arundineo scipione contracto totus incumbat, non modo firmari non poterit, verum etiam manum, qua ipsam arundinem gestat, grauissime lauciabit; sic omnes, qui, Aegyptiorum opibus confidentes, aliquid moliantur, non modo non subleuantur, sed etiam, cum Aegyptiorum clade, mortiferum vulnus accipiunt. Quo modo enim alijs opem afferet, qui sibi opitulari non potest? 7 Quod si dixeris, Dei nostri præsidio nitimur; quæ maior fingi potest amicitia, quam illius ope confidere, cuius tu numen a te iam pridem abalienasti? Tu, cum Dei tui simulacra demolitus sis; cum loca excelsa, in quibus sacra fiebant, profana feceris; cum aras euerteris, afflixeris, comminueris; cum angustum locum rebus sacris peragendis definieris; & Iudæis, ne alibi, quam Ierolymis, sacrificia offerrent, interdixeris; cum denique scelere infando religionem pollueris, & sacra sustuleris, & in Deum tuum sceleratus existeris; speras, numen illius tibi posse placari? 8 Reliquum igitur est, vt non religione, quam scelere contaminasti, sed opibus tuis, quas tibi comparasti, statum tuum præclare munimentum arbitreris. Age vero, tuæ potentia periculum faciamus. Si obsides mihi dederis, duo millia equorum tibi tradam, vt experiaris, num possis in tuo exercitu equites reperire, qui illis scienter infideant, eosq. regant, & agant, & cum opus ita fuerit, a cursu sustineant. 9 Quod si hoc præstare non poteris, quo modo tandem poteris, non dico ipsum Regem, cuius imperio, & dominatu continemur vniuersi, sed vnus principis, ex ijs, qui illi seruiūt, minimisq. opibus instructi sunt, impetum, opibus, & potentia, reprimere? Quod si vnus principis, & huius quidem, si cum alijs conferatur, tenuissimi, vultum subire nequueris, quo tandem modo vniuersos cum ipso Rege Regum sustinebis? Et tamen, inani spe delusius, Aegyptiorum auxilia tibi pollicebere? Quæ si exploratum tibi iam sit, auxilium Aegyptiorum in discrimine ipso minime defuturum, aut illorum equitatus sit cum Assyrio equitatu, vel multitudinem, vel robore, comparandus. Ergo, nec humanum vllum auxilium, nec Diuinum quidem, poterit te ab interitu vindicare. Quantum enim ad humanum attinet, si non prorsus mentis expers es, iam sentis, quam tennes sint opes tuæ, & quam infirmo præsidio sepiantur: 10 Si vero Diuinum respicis, in summo quodā errore, & inanitate, versaris. Numen enim summi Dei multo magis est nobis, quam tibi, propitium. Nobis enim fauet; tibi est infestum, & inimicum. Opes enim nostras augeat; tuas vero frangat, & dissipat; maximaq. te iam Regni parte spoliavit, & sub Assyrij Regis imperium, ditionemque, subiunxit. Omitto victorias, quas habemus;

6 Ecce con-
fide super
baculum
rudine.

Nonne ip-
se est, cui
absolutio
chias excelsi
si, & alta-
ria.

10 Num-
quid sine
Domino
ad celi ad-
tecta illa,
vt disperde-
rem eum?

habemus; omitto triumphos, quos duximus; quæ omnia declarant, Deum pro nobis facere, vobis vero pestem, atque perniciem, moliri: hoc certe bellum non absque voluntate illius comparatum fuit. An existimatis, nos, absque raminis impulsu, tam procul a patria, tantum bellum suscepisse? Deus ipse, in quo dicitis esse positam omnem vestra salutis spem, nobis in mentem iniecit, vt hoc bellum instrueremus, & in telluris huius, quæ se tam multis sceleribus adstrinxit, perniciem, & vastitatem, omnia consilia destinaremus. Quare, si mentis compotes estis, necesse profecto est, cum sitis Diuina, & humana, ope nudati, vt vos ipsos, dum concessum est, dum licet, dum aditus ad misericordiam patet, Regi dedatis, & in illius clementia vestra miseræ vnicum perflugium comparatum existimeris. 11 Hæc quidem Rabfacer Hebræa lingua disseruit. Illi vero, metuentes, ne oratio illa ciues, qui erant in muro dispositi, prope enim vrbs moenia colloquium habebatur, metu debilitaret, dixerunt: Ne, quæso, Hebræa lingua nobiscum agas, ne, quod inter nos secretum agendum est, ab ijs, qui in muro sunt, audiat, & continuo fama per totam urbem dissipetur. Nos Syriam linguā probe intelligimus. Te igitur obsecramus, vt institutum colloquium Syrio sermone prosequaris. 12 Hic Rabfacer, materiam nactus seditionis popularis aliqua ratione concitandæ, sermonem ad multitudinem, & metu perturbandam, & spe salutis alligandam, repente conuertit. Vos, inquit, fortasse suspicamini, me, vt vobis, aut Regi vestro, consulerem, a Domino meo missum fuisse, & non potius miseræ multitudini, quam vestra dominationis gratia in extremam calamitatem detruditis; in easq. tandem angustias compellit, vt cogatur excrementa sua comedere, & vrinam ebibere. 13 Deinde, maxima voce populum inclamans, ait: Audite, vniuersi, qui hanc urbem incolitis, quid dicat Rex Assyriorum, omnium Regum maximus, atque potentissimus. 14 Ne vos decipiat Ezechias. Nec enim habet vllas opes, quibus vos possit a calamitate, quæ nunc impendet, eripere. Quod quidem est omnibus exploratum. Nec is quidem adeo est sine mente, vt non videat, se esse ab omnibus rebus inopem; nec posse vllō modo, si per finax fuerit, a se pestem reprimere. 15 Sed ad illud vltimum hominum miserationis, & amentia, plenissimum, confugit. Dicit enim, fore, vt Deus præsidio suo urbem hanc contra Regem Assyriæ tueatur. 16 Canete, ne vos hac inani religionis fiducia in errorem compellat. Credit enim est, verba sunt, & ineptia. Stultissimum enim est, contra summas opes religione contendere; & malum, quod viribus repellendum est, anilibus precibus extinguendum putare. Non dico, religionem multis in locis ab eo neglectam, cærimonias pollutas, loca religiosa deiecta fuisse; ita, vt sit summa dementia, spem ab eo, qui nu-

Loquere ad
seuos tuos
Syra lin-
gua.

Audite ver-
ba Regis
magis.

minis maiestatem laferit, in eodem numine collocari; sed illud dico, vt religionem vnice coluerit, & sacra omnia rite confecerit, Deūq. semper plenissimo pietatis cultu veneratus sit, minime posse, ea religionis sanctitate, a vobis pestem depellere. Num parum multis exemplis cognitum est, quam inanis sit ea, quæ homines imbecilli animi torquet, amentia, religionis nomine commendata? Quam parum iuuent adhibita ad Deos preces? Quam multos in pestiferam fraudem detulerit rerum Diuinarum fiducia? Hanc igitur amentiam detestamini; & consilio, dum tempus habetis, non temeritate, & insania, de salute vestra statuite; cuius tota spes est, si sapitis, in Regis Assyrij clementia reponenda. Date igitur operā, vt voluntaria deditiōne, gratia illius ineat. Quod si feceritis, neque libertatē, nec fortunas, amittetis. Hanc enim legem vobis constituit, vt interim, dum ille abest, quilibet vestrum vineis, & arboribus, & reliquis bonis suis, secrete fruatur. 17 Postquam vero aduenerit, tum vos hinc adducet in regionem, non minus opimam, & fertilem, quam sit hæc, quam possidetis. Ea namque tellus, in quam emigraturi estis, frumenti, atque vini, copia redudat. Est enim referta frugibus, & multis vineis cōstita. 18 Videte, ne, dum hanc condicionem oblatam respicitis, postea prætermittam rei bene gerendæ occasionem frustra deploratis. Prouidete, ne vos Ezechias ineptissimo genere orationis perturbet, atque de mente, & sanitate, deducat. Dicer enim, id, quod in ore semper habet; futurum nempe, vt Deus vos eripiat, animosq. vestros hac inani fiducia confirmabit, in eumq. errorem inducet, vt cum illo fide, & flagitiose, pereatis. Sed libenter ex eo quarerem, num reliquæ nationes, quas vastauimus, minus religionibus deditæ fuerint, quam vos estis? Minime profecto. Omnes enim erant ea superstitione cōfictæ, vt existimarent, vitam, atque fortunas, esse numinis præsidio muniendas. Quæro igitur, num ea opinio, qua fuerant penitus imbutæ, quidquā illis opis attulerit? Immo dimidō maiorem illis vim calamitatis inuexit. Nam nec a Dijs suis fuerunt adiuti, nec in Regis fidem, quem insita pertinacia incenderant, recepti. Nunc igitur temeritatis, & amentia, penas luunt, hō solum ab ope Diuina relictī, sed omni aditu ad Regis clementiam penitus exclusi. 19 Quid agebant illi dii, in quorum tutela erant, & Chamat, & Arphad, cum illæ provincie fuerunt euerse? Quibus negotijs erant implicati dii, quorum ope, Sepharuaim, & quamplurimæ nationes alie nitabantur? Sed, vt propius accedamus, ne dicere possitis vestram religionem esse meliorem, & sanctiorem; neque fieri posse, vt illius vos fiducia fallat; ex illis hominibus exempla desumam, qui non modo sunt vobis sanguinis communione coniuncti, sed eadem sacrorum religione deuincti. Quæro igitur, num quidquam Samariæ religio profuit? Ofor. Tom. 4. G Num

17

18

19

Numquid liberauerūt dii gentium vniūquifque terram suam.

Nam Deus illam e manu potentissimi Regis eripuit. Minime certe, nostris enim armis expugnata, atque vastata fuit. 20 Unde concludi potest, omnes esse dementissimos, qui sibi firmum aliquod praesidium in deorum numine constitutum arbitrantur; nec civitatem istam magis fore Dei sui numine subleuandam, atque contra Regis maximi vires defendendam, quam fuerunt reliquae nationes, a quibus nulla numina, quantavis ab illis religione culta, nostrum imperium prohibuerunt. Hanc orationem habuit ad populum Iudeorum Rabfices. 21 At universa multitudo conticuit. Praecepit enim Rex, ne quisquam, quamvis esset contumelia laesisset, aliquid responderet. 22 Helicim vero, & Sobna, & Ioah, offensi maledictis, quae vir impius in Deum congesserat, vestes discindunt, ad Regemque vestigio reuertuntur, illique Rabfices orationem referunt.

I. CAP. XXXVII.

1 Quam enim Rex audisset, vestem repente dilaceravit, & abiiecit, ciliciumque vestem sumpsit. 2 Miste autem Eliacim praefectum praetorio, & Sobnam scribam, & sacerdotes seniores, vestibus cilicinis amictos, quod erat maroris indicium, cum mandatis ad Isaiam. 3 Illi, continuo praefecti, Regis nomine, in hanc sententiam locuti sunt. Ezechias te supplicibus verbis orat, & obtestatur, ut videas, quo in statu res nostrae sint. Hoc enim tempore, simul, & ab hoste in summas angustias adducti sumus, & Deum nobis iratum esse sentimus, & ex contumelia, quam hostis in illius numen intorsit, magnum dolorem percipimus, nec tantam malorum vim ferre diutius valeamus. Ut enim, cum gravidam mulierem in ipso pariendi conatu vires deficiunt, sic nostra virtus, calamitatis magnitudine fracta, languescit, nec potestiam tantam vim doloris sustinere. 4 Est itaque necesse, si nobis Deus non singularem quandam opem intra breve tempus attulerit, ut animis concidamus. Deum igitur tuum, quem vnum ardentissimum studio colendum suscepisti, precare, ut nobis prospiciat, & penas sumat de conuicio nefando, quo Rabfices, Assyrii Regis Legatus, illius sanctissimum nomen maculare conatus est. Quasi enim ad hoc vnum mundus efficiendum missus esset, ita Dei nostri numen omnibus probris, atque maledictis, insecutus fuit. Contendit, quantum potes, ab illo, ne scelera nostra respiciat, sed gloriae suae causam tueatur, quae erit hominum peccatorum calumnijs, atque conuicijs, exposta, si nec in hostium scelus acerrimo supplicio vindicauerit, nec eos, qui in illius tutela latebant, tantis malis, in quibus nunc condidisti, & afflictis adent, praesenti ope seduxerit. Cernis, quo pacto decem tribus Israel fuerunt ferro, fame, vastitate, consumptae. Duae tribus, quae restabant iam satis caede, sanguine, populationibus, rapinis, & contumelijs, quas ab hoste immanissimo perpeisse sunt, eius crudelitatem expleverant. Nos tantum reliqui sumus, huius viribus angustis inclusi, & hostium copijs

vndique circumvallati. Precare igitur Deum tuum, ut his saltem populi sui reliquijs, quae nunc in squalore, & luctu, velantur, benigne consulat, nostramque miseriā, & orbitatem, respiciat; neque lacrymas nostras negligat; neque preces repudiet; nec gloriam suam infringi, no-menque Israelis deleri, patiat. 5 Illi quidem Isaiam sic allocuti sunt. 6 Isaias vero ad hunc modum respondit: Dicite domino vestro, ne malum villum a Rege impio formidet. Sic enim inquit illi Dominus, Ne verba, quibus serui Regis Assyrii labe dedecoris insigni, nomen meum deformare conati sunt, metum tibi vllum inuentiant. 7 Ego illum turbulento spiritu commovebo, & scelerum poenis exagitabo; malusque, li-nuntius afferetur, quo perturbatus, in patriam suam remeabit, & illic gladio percussus, interibit. 8 Rabfices vero, cum cerneret, rem illi, ut cupiebat, minime procedere, reuersus est ad Senacheribum, qui iam, & Cachis, cum exercituprofectus, oppugnabat summis viribus. Lobnamque ibi vero certior factus est, Tarachamque, Aethiopiarum Regem, cum maximis copijs, aduentum re, ut cum illo, collatis lignis, confligeret. Quo nuntio accepto, profectus est, ut hosti, cum in structis copijs, occurreret. Interim vero Legatos misit ad Ezechiam, quibus mandauit, ut hanc illi dicerent: Ne te decipiat Deus tuus, cuius fidei a nixus, salutemque incolumitatem, tibi polliceris; neque fidei verbis illius adhibeas, cui asseuerauerit, Ierosolymam minime in aeternam potestatem peruenturam. 11 Tibi enim exploratè cognitum est, quatas strages ediderint Reges Assyrii in omnibus illis locis, quibus bellum intulerunt. Omnes enim terras latissime popu-lati sunt, & ciuitates exciderunt; & eos, qui a mari resistebant, intermedione deleuerunt; & tu interim, qui nulla ex parte es cum illis, quos maiores mei nondum tantas opes adepti vastauerunt, viribus, atque robore, comparandus, fieri posse confidis. 12 In quo enim errore perstas, ut existimes, istum Deum, quem colis, tibi superpetas allaturum. Quasi vero nationes illae, quae ab Assyrijs expugnatae sunt, non suas religiones habuissent, numinaque sua, patrijs moribus, & institutis, minime coluissent; & sacra sua parum sollempnitate contempsissent. Omnes profecto singularem dignitate religiones, procurabant; & tamen in nulla earum ciuitate exstitit Deus aliquis, qui suorum vrbes, atque castra, defenderet. Nec enim Goza, nec Haran, nec Reseph, nec habitatores eorum, qui erant in Halazar, a dijs suis adiuti, maiorumque meorum potestate liberati sunt. 13 Vbi nunc, est Rex Emat, Rex Arphat, & Rex Saphar, uaim, & Ana, & Aua? omnes simili amentia exciderunt. Dum enim dijs suis plus nimio confidunt, maioraque viribus suis facinora moluntur, & contra Reges poterrimos, atque fortissimos, in acie consiliter audent, profligati, afflicti, bonisq. omnibus euerfi, extinctique sunt, interitque suo dignas amentiae poenas luerunt. Eorū igitur

igitur tristes euentus perhorresce, quorum facta imitaris. 14 Cum autem Ezechias e tabernaculorum manibus litteras, hanc eandem sententiam continentes, accepisset, eas legit; maledictorumque impudentiam, & scelus, admiratus, in templum continuo se contulit, atque ibi in conspectu Domini litterarum volumen explicuit. 15 Deinde his precibus opem illius implorauit: 16 Summe Domine, quem vnum caelestes exercitus intuentur, cui seruiunt, cui militat, ad cuius nutum, & imperium, caeli natura contremiscit, in cuius vnius clementia tota salus Israelis innititur, qui meritis illis beatissimis insides, sempiternumque tibi solium in altitudine sapientiae, immensaque, & infinita, potentiae collocasti, tu solus Deus es, tuumque solum numen est metuendum, & ardentissimo studio colendum, immortalibusque laudibus in omni aeternitate praedicandum. Illi namque dijs, quos tibi gentes, perniciosissimis erroribus imbuta, per summum flagitium, & scelus, adsciverunt, non sunt dijs, sed inania quaedam monstra, atque vanissima portenta, ad hominum pestem, & perniciem, conficta. Tu solus es, qui non in Iudaea tantum dominaris, sed omnia orbis terrarum Regna imperio infinito complecteris. Tu enim creasti caelum, & terram; & omnia, quae vniuersi mundi sinu, & gremio, continentur, effecisti. 17 Aures tuas erige, ut audias; oculos tuos intende, ut cernas; & animaduerte, quibus conuicijs Senacherib, per ministros, & satellites, suos, nomen tuum sanctissimum, atque sempiternum, in quo omnium vita consistit, infectatus sit. 18 Verum quidem id est, Domine, Assyrios Reges quamplurimis terris vastitate, & exitium, intulisse; 19 neque religione Deorum, quos, institutis patrijs, superstitione colebant, potuisse pestem ab illarum finibus auerti. Quin & ipsi dijs subiectis flammis incensi, & exusti sunt; illorumque cultus euauit. Nec enim dijerant, sed simulacra, ex lapide, aut ligno, dolata, hominumque manibus effecta. 20 Nunc igitur, Domine, gloriae tuae consule; causam tuam suscipe; contumeliam nomini tuo illatam vindica; nosque ex immanitate tyranni illius eripe; ut cognoscant omnia Regna, te solum Deum verum esse, tuumque solius numen, esse, & pertimescendum impijs, & a pijs sempiternis in caelum laudibus efferendum. Haec quidem Ezechias precatus est. 21. 22 At Isaias misit ad illum continuo, qui, nomine illius, responsum, quod Deus ediderat, enuntiaret. Deus, inquit, cuius tu misericordiam precibus efflagitasti, ut tibi contra Senacherib, Regis Assyrii, potentiam auxilium mitteret, sic effatus est, eiusmodique verbis sanctam ciuitatem allocutus: Hostis immanis, & truculentus, te, virginem incorruptam, quae nunquam thorum tuum impietatis nefanda libidine commaculasti, nec alienis dijs pudicitiam tuam violanda tradidisti, despexit, decus tuam confixit maledictis; suumque in te, & in statum tuum, odium exprompsit. 23. Ne

scit, demens, cum tu violaris, Dei numen violari; cumque nomen tuum conuicio verberatur, maiestatem illius verberari. Sic est enim Dominus cum illis, qui in fide illius permanet, & imperium illius sequuntur, amore copulatus, ut nihil ab illis seicctum habeat. Quamuis igitur Assyrius nullam in eum contumeliam iecisset, tamen ea probra, quae tibi obiecit, perinde accepisset, ac si numen illius fuisset probris omnibus indignissime vexatum. Sic igitur in Assyriū inuehitur: O scelus, o prodigium, num intelligis, in quem maledicta congesleris? Ipsum caeli rectorem, & Dominum, cuius tutela salus Israelis continetur, conuicio laesisti; numen altum, & excelsum, in te, tua ista maledicendi libidine, concitasti. 24 Per ministros enim tuos Domino maculam sempiterni dedecoris inure re conatus es; gloriam, quam ad te nefarie trāstulisti, & omnes victorias, quas fuisti illius praesenti numine consecutus, viribus tuis adscripsisti. Sic enim dixisti: Ego, curruum meorum multitudine consipatus, rerum humanarum altitudinem, atque summum fastigium, superauis, & in omnia, quae, tamquam in densissima siluestre, & intimo recessu, latuerant, penetraui. Ego maximis regibus securim infixi; summosque principes bello stravi; magnaque imperia deleui; & quacumque impetum tuli, omnia ferro populatus sum. 25 Ego, viribus, & industria mea, perfeci, ut in regionibus etiam aridis, & ab omni cultu derelictis, opibus summis affluerem, rebusque omnibus, ad regum luxum, & vitam magnificentiam necessarijs, abundarem. Contra vero, fertiles regiones late vastavi, & in copiam, & affluentiam, magnorum Regum munitionibus exstructa, inuectus sum; &, quidquid in hominum fortunis eminebat, pedibus meis protrui, atque conculcaui. 26 Haec secū vir immanis, & sceleratus, perpetuo meditatur, & his cogitationibus inflatus, numen meum contemnit. O hominis amentissimi deplorandam cacitatem; o furorem detestabilem, & vehementer execrandum. Tantumne te stupor oppressit, ut numquam intelligeres, omnia, mea vi, potestate, numine, contineri? Numquam fama, & auditione, percepisti, meo consilio cuncta gubernari, nec esse quidquam, quod, absque voluntate mea, loco moueatur? Quae enim iam pridem animo designaui, quae stabili consilio definiui, nunc, cum temporis praesentis maturitas aduenit, effeci; & olim quae futura praedixeram, exitu tandem praestiti, ut in hominum scelus vindicarem, & ciuitates munitas vastatem, moeniumque ruinas ederem, & impiorum hominum strages efficerem. 27 Eorum autem ciuium, quos euertere cogito, manus metu debilitantur, vires franguntur, ipsique insignibus ignominiae notis inuruntur, & sunt similes herbis agrorum, aut oleribus hortorum succisis, aut feno rectorum, quod, priusquam exsurgat, atque gra-descat, exarescit. 28 Imperij igitur tui sedes, & amplitudo, & egressus e patria tuus, ut bellum

Cui expre-
brati, &
quem bla-
phemasti.

25 Ego so-
di, & bibi
equum.

27 Habita-
tores earū
breuiate
manu con-
temuerunt.

impis nationibus inferres; & itinera tua omnia non absq; meo numine, & consilio, perfecta sunt; nec furor quidem iste animi tui, quo in hominum corde, atque urbium vastitate, baccharis, sine consilio meo hominibus perniciem machinatur. Ego siquidem te auxi opibus; ego tibi eam mentem inieci, ut bellum contra multos mortales comparares, ut opera tua ad vincendum hominum scelus abuterer; & per te impietatis pestiferam luem, quæ in dies magis ad humani generis perniciem serpebat, exsecraret. 29 Nunc igitur, quando successibus elatus, tanta flagras amētia, ut etiā in me furēter inueharis, & humane imbecillitatis, oblitus, humanos casus non extimescis; existimasque, opes tuas, quæ tibi ingentem spiritus extulerūt, fore sempiternas; quando igitur, intolerabilis ista arrogantia tua mihi penitus explorata est, ego te coercebo, & comprimam, & tamquam iumentum indomitum; acriter refrenabo; & e medio cursu te in patriam, intuitum, atque repugnantem, retraham, ut ibi tandē debitas insolentiae tuæ poenas exsoluas. 30 Tibi vero, Ezechia, ut clarius intueri possis, quam præsentis auxilio succurrere soleam omnibus, qui in magnitudine meæ gratiæ, atque benignitatis, acquiescunt, spondeo, non modo impendentis periculi depulsionem, verum etiam summam annonæ vilitatem. Hoc igitur signo animus tuus multo magis confirmabitur. Hoc enim anno, quo, propter arationes desertas, fames timebatur, ex præda tantum frumenti numerum colliges, quantum sat sit, ad omnem ciuitatem alendam, atque sustentandam. Altero deinde anno, sine agrorum cultu, tanta frugum vberitas ex agris ipsis sponte sua proueniet, ut nullā aratorum industria requirenda sit. Tertio denique anno, seminabis, & metetis, & vineas conferetis, & fructus ad vitam tuendam necessarios abunde colligeris. 31 Reliquia vero, quæ ex Iuda, fidei firmitate, & constantia, conseruatæ sunt, altissimas agent radices; virtutūq; maximarum stirpibus innixæ, crescent; & in sublimē frondibus elatæ, fructus suauis proferent. 32 Ex Ierosolymis enim, & ex Sione, hoc est, ex legis cultu, & ex religionis sanctitate, reliquæ salutem consecutæ prodibunt, quæ terrarum orbem illustraturæ sunt. Hoc autem beneficium non hominum meritis tribuendum est, sed ad illud incensum Diuinæ clementiæ studium, quo suos benigne complectitur, & quorum gratia est acer, & infensus, improbis, est merito reuocandum. 33 Idcirco sic ait Dominus de rege Assyrio: Non solum non ingredietur hostis in hanc urbem, sed ne sagittam quidem in eam iaciet. Non enim cominus phalanx tectis sentis urbem adoriētur; nec aggeres quidem ad eam oppugnandam excitabuntur. 34 Eadē via, qua uenit, infecta, reuertetur; nec ciuitati huic, ut cogitat, perniciem inferet. 35 Hanc enim ciuitatem numine meo protegam, non quidem obstrictus hominum meritis, sed mea tantū be-

nignitate provocatus, ut gloriæ meæ consulā, seruūq; Dauidis nomini, atque posteritati, prospiciam. Hac quidem Dominus oratione, per Isaiam, Regem bono animo esse, iussit, & spe salutis excitauit. 36 Nec diu promissum distulit. Egredius enim angelus Domini de nocte, cum iam Senacherib Ierosolymam obsidione cinxisset, occidit in Assyriorum castris centum & octoginta quinque hominum millia. Mane igitur, cum reliqui surrexissent, cadauerum multitudinem incuentes, exanimantur. 37 Rex, stragis magnitudine perturbatus, inde confestim abscedit, atque Ninuem recta contendit. 38 Ibi vero, cum die quadam, in templo, Deo suo (Nimroc appellabant illud simulacrum Assyrii) rem Diuinam faceret, duo filij illius, vni quidem nomen erat Adramelech, alteri vero Sarasler, qui inter se de parentis nece coniurauerant, inipetum repente faciunt, illumq; districtis gladijs adoriuntur, & immanis fure trucidant. Inde confestim aufugiunt, & in Armenia tandem, ab insequentiū turba liberati, confidunt. Hunc vitæ exitum habuit tyrannus ille, cuius animum ita secunda res extulerant, ut non solum esset cunctis hominibus infestus, verum etiam in Deum bellum compararet. Asaron autem, filius eius, in locum illius successit. Hactenus quidem de Senacherib rebus dicta sufficiant; nunc ad Ezechiam redeamus. 39 Accidit eo tempore, ut Ezechias periculo, atque mortifero morbo vexaretur. Venit autē ad illum Isaias, filius Amos Propheta, Dei q; nunc cum admonuit, ut testamentum faceret, familiæq; suæ prospiceret. Futurum namque, ut ex eo morbo minime conualesceret. 40 Hoc dicto, Ezechias obstupuit. Multa namque simul animo reputabat, quæ magnum illi dolorem inurebant. Atque primum, illud, quod natura nimis asperum, & acerbum, videbatur, in ipso robore florentissima ætatis exstingui deinde, sine liberis decedere; deinde, eo tempore, quo, post multos labores, vitæ tranquillæ suauitatem gustare incipiebat. Tum, cogitabat, nondum ea, quæ belli impetus perculerat, atque prostrauerat, excitata esse; nondū a se Rempe, perfectæ cōstitutam, nec ad sanctissimā disciplinæ severitatem reuocatam. Postremo, erat de cultu religionis, & de gloria Diuina, sollicitus; quam metuebat, ne, intempestiua illius morte, hominū impuris sermonibus inminueretur; multiq; mortales a studio pietatis auerterentur. Dixisset enim: Hem, cur fidem, & pietatem, colas; hem, cur omnem vitam in religionis studio cōsumas. Is ne est integritatis, & innocentie, fructus? Hoc iustitiæ præmium, & emolumentum? Nam, quis hoc exstitit vel moribus, & vitæ, continentior, vel maiore studio pietatis incensus? Et tamē, quamdiu vixit, fuit in finis laboribus exercitus; nunc vero, cum pace, & otio, frui incipiebat, & videbatur ex bonitate sua fructum consequi, fuit repente, misero, fune suoque, feto, consum-

consumptus. At, quam multi, flagitijs infames, & sceleribus insinitis alligati, vitam cum iucunditate, rerumq; omnium copia, ad summam felicitatem, perducunt; liberosq; bonorum suorum, atque nominis, heredes in vita relinquūt? Huiusmodi oratio, quam multi, partim impudentes, & scelerati, partim suis rebus diffidentes, & imbecilli, habere vulgo potuissent, facillime in multis pietatis studiū restinxisset. Hæc omnia considerans Ezechias, sane perturbatus est. Tunc ad parietem conuersus, ut oculis ab omnibus, qui illum circumstabant, remotis, mentem magis liberam, & solutam, in Deum intenderet, sic numen illius adorauit: 3 Summe Domine, quem vnice colo, quem veneror, cuius fiducia nitor, recordare, quæ ego, quanta fide te tota mente complexus, & omnia, quæ tibi cordi esse cognoui, diligenter exsecutus sum. Hæc tantum effatus, ingentem vim lacrymarum profudit. 4. Nondum Isaias Regiarum adium limine pedem extulerat, cum subito, Diuini spiritus impulsu, ad Ezechiam reuersus est, & ex Domini ipsius præscripto his verbis festum illius abstergit: Ezechia, non est cur luctu, atque mærore, contabescas, cum Dominū precēs, & lacrymæ, tuæ ad misericordiam inflexerint. Sic igitur te alloquitur: Ecce quindecim annos ad vitam tuam addam; 6 & ciuitatem hanc contra Assyriorum opes præsidio firmo, & inuicto, communiā. 7 Ut autem fides tua sit multo constantior; Diuinæq; benignitas aduersum te multo clarius ab vniuersis conspici possit, admirando quodam signo, hæc ira fore, confirmabo. 8 Vmbra enim, quæ iam solis in occasum vergentis decursu in horologio Achaz late descendit, Solis contrario motu repente decem gradus ascendet, diesq; præcipitans ad principium fere reuocabitur; ut intelligas, Dei infinita potentia fieri, ut vita propemodū extincta respiret, & mortui reuiuiscant, & tenebræ depellantur, & splendor nouus exoritur. Hoc Dei oraculum statim rerum exitu comprobatum fuit. Nam & vmbra in horologio decem gradibus reuersa est; (gradus appellabatur, quibus horæ in horologio distingui solebant) & Ezechias e morbo confestim emerfit; 9 & carmen continuo composuit, quo beneficiū illud, quo fuit e faucibus ipsius mortis ereptus, celebravit. In hanc igitur sententiā scripsit: 10 Cum me subito morbus oppressisset, magnitudineq; suā spem vitæ longioris mihi præcidisset, cogitabam, me iam iam leti portas ingressurum. Dolebam itaque, atque vehemēter angebar, cum cernerem vitam meam, in medio cursu, Diuino iudicio, confici, atque consumi. 11 Aegerime autem patiebar, esse mihi subtraham materiam pietatis colendæ, caritatisque omni studio consecrandæ. Dicebam igitur, O me miserum, cui non licebit iam ad Domini templum adire, & in illius conspectu hostias immolare, piæq; preces adhibere. Iam non potero hominibus benigne facere; ciuium mores disci-

plina æquabili deuincire; miserorumq; inopiā subleuare. 12 Aetas mea a me, incredibili celeritate, migravit; &, quasi tabernaculum pastoris, loco mota est; similiter, atque textor, cum telam absoluerit, extrema staminis fila præcidit: Sic ego flagitijs meis mortiferam vitam meæ vulnus infixi; irætemq; meam, quasi iam esset ad extremum perducta, tamquam gladio quodam, resecui. Sic autem animo mecum meditabar: Deus, huius morbi vi, me certe conficiet; nec potero mortis acerbiterem vitare. Mane dicebam, Ante vespere, Domine, vitam meā exhauries. 13 deinde vespere dicebam, Antequam dies illucescat, tamquam leo ossa mea cōfringet; omnesq; vires meas contundet, & debilitabit. Sic igitur existimabam, vitam meam esse a te spatio temporis matutini, atque vespertini, definitam. 14 His igitur curis anxius, afflictabar; &, quasi grus, aut hirundo, questibus omnia replebam; &, quasi columba, frequentigemitu, inclusam morbi vim, quæ me torquebat, aperiebam; & interim oculos in cælum tollebam, vsque eo, dum, plus nimio intenti, deficerent. Dicebam autem: Domine, summa quidem morbi vis hæc est, cui iam non possunt vlla remedia, hominum artibus inuenta, resistere. Ad mortem rapior, & tamquam adductus trahor, ut, interitu meo, debitum, quod sum adstrictus, dissoluam. Adesto, Domine; pro me sponde; si demq; tuam interpone, elementiaq; tua iustitiam tuam deprecetur, & lucis vsuram aliquā mihi impetret, dum, gratia tua suffultus, quæ criminā, quæ admisi, factis egregijs compensare. 15 His quidem verbis interitum meum desiebam; cum subito mihi Dominus benignitatis suæ lumen porrexerit. Quibus verbis, quo genere orationis, tam insignem in me illius benignitatem explicabo? Nec enim distulit. Affuit, promisit, effecit, spem sanitatis ostendit, & absque vlla mora sanitatem restituit. Numquam huius tanti angoris, & acerbiteris, quæ me vehementer afflixit, memoriam deponam; sed de illa, quoad vita suppedabit, noctes, & dies, cogitabo, & quotannis, in templum, multorum hominum fidelium comitatu circumscriptus, cum donis, incedam, ut victimas immolem, & sacrificia laudis offeram, & recordatione tantæ in me benignitatis, inflammer. In me namque documentum statui, Domine, quanta benignitate prosequeris eos, qui te totis animi præcordijs intuentur. Nam ad eorum vitam annorum cumulum addes; illorumq; animos immortalitatis muneribus augebis, & amplificabis. 16 Horum bonorum omnium recordatione, quæ sunt illis a te parata, atque constituta, mentis meæ vita continetur, ita, ut in omni calamitate, hæc me future immortalitatis spes mirifice sustentet. Firmissimam enim spem habeo in benignitate tua repositam; & credo futurum, ut tu me, morte, quasi somno, consopitum, in vitam illam sempiternam excites, & lumine cælestis splendoris illustres. 17 Sic igitur

12 Generatio mea ab lata est.

14. Sicut pulvis huius diuis.

Quid dicam?

16

17

Non videbo Dominum Deum in terra viventium. Non aspiciam hominem vitam.

18 Non in-
ferius con-
fitebitur
bi.

18 Non in-
ferius con-
fitebitur
bi.

18 Non in-
ferius con-
fitebitur
bi.

1 CAP.
XXXIX.

tur factum est, ut ne mortem quidem valde per-
timeſcam. Si quidem per illam video aditum
ad immortalem gloriam, clementie tue ma-
gnitudine, patefactum. Hic enim morbus,
quo acerbissime conflictatus sum, hac vis do-
loris, quae me incredibiliter afflixit, magnam
mihi felicitatis causam attulit, & ingentem
bonorum omnium copiam importauit. Nam
animam meam eximia beneuolentia fuisse
prosecutus, eamque ab exitio, & interitu, vini-
dicasti; omniaque peccata mea obliuione ſem-
piterna contriuiſti: in quo quidem, gloriae
tuae, ſingulari ratione, proſpexiſti. Documen-
tum enim praeclarum ſtauiſti, numquam eos,
qui in tutela tua ſunt, eſſe ab ope tua deſeren-
dos, ſed vita ſempiterna, atque gloria immor-
tali, cumulandos. 18 Nec enim mors, & in-
teritus, tuorum, gloriam tuam illuſtrat; nec
caſus eorum, qui in te ſpem vitae conſtituunt,
laudibus tuis omnium praedicatione celebra-
dis materiam praebet; nec ij, qui ſempiterna
morte penitus exſtincti, atque deſecti ſunt, ſi-
dem tuam in caelum ferent. 19 Qui vita, qui
vita, beneficio tuo, fruuntur, quemadmodum
ego nunc fruor, qui ſpiritu tuo viget, & ſen-
tit, & myſteria Diuina conſiderat, & ad immor-
talem vitam adſpirat, is eſt, qui te ſempiternis
laudibus efferet, qui filios ſuos ad laudem tibi
ſempiternam tribuendam erudiet, qui de fide
tua, quam erga illos, qui ſeſe tibi dedicauerunt,
conſeruas, nullis, in omni aeternitate, ſaeculis
conticeſcet. 20 Dominus enim ſolus eſt, qui mihi ſalutem
attulit. Omnibus igitur diebus vitae meae illum
carminibus, & instrumentis muſicis, & cantibus,
in templo celebrabimus; nec patiemur, vltimo
modo memoriam tantae benignitatis exſtingui.
Haec enim quidem Ezechias. 21 Iſaias tamen,
ut documentum daret, non eſſe in hominum
morbis ea remedia, quae Dominus eorum
cauſa creauit, aſpernanda, praecipit miniſtris,
ut ſicorum maſſam contuſam Ezechiae vlceribus
adhiberent. Ne tamen quiſquam eam ſanitate
remedijs humanis adſcriberet, Ezechias
non ſenſim, & leniter, ut, cum remedia ſalutaria,
humana tamen, adhibentur, fieri ſolet, ſed
repente, conualuit, integrasque vires recepit. 22
Magnum autem argumentum pietatis, quae in
Ezechia eminebat, fuit illa vox, quam emiſit,
cum Iſaias illi ſanitatem futuram nuntiavit.
Ait enim: Quo tandem ſigno erit mihi penitus
exploratum, me in Domini templum adſcenſum?
Vnde colligitur, non tam communis vitae
cupiditate illum in tanto marore verſatum fuiſſe,
quam, propter admirabile religionis ſtudiũ,
acerbiffimo marore conſictari, quod, mente
impeditus, non poſſet diutius in vita religionem
colere, nec nomen Domini celebrare, nec opera
ſancta, atque praeclara, moliri. 23 Hoc autem miraculo,
quo teſtatum fuit, ſanitatem Ezechiae Diuino munere fuiſſe reſtitutam,
cum multas alias nationes, tum Chaldaeos

praecipue, qui ſiderum curſus diligentiffime no-
tabant, admiratione deſixit. Regnabat tunc in
Babylonia Merodach-Baladan, filius Baladan.
Iſagitur, ut de ratione ſigni illius admirandi
certior fieret, & amicitia cum Rege pio firma-
ret, miſit ad illum, cum litteris, atque muneribus,
qui ei, de recuperata ſanitate, gratularentur.
2 Quibus quidem nuntijs Ezechias mirifice
laetatus eſt; Legatosque ſatis benigne, & ho-
ſpitaliter, exceperit; tantaque humanitate eos pro-
ſecutus fuit, ut omnes ſuas opes illis explica-
ret; in eorumque conſpectu proponeret, auri, &
argenti magnam pondus, aromatatum, & vngue-
torum, incredibili ſuauiſſimo odore fragrantium,
multitudinem, vaſa ſingulari opere perfecta,
pretioſaſque veſtes, variam, & magnificam, ſup-
pellectilem, quidquid denique fuit, vel in the-
ſauris, vel in toto Regno, quod eſſet & pretioſum,
& pulcherrimum, Regio luxu dignum. Itaque
omni ratione laborauit, ne humanitatis offici-
ijs a Babylonia Rege vinceretur, & ut animũ
ſuum gratũ, & beneuolum, multis ſignis oſten-
deret. 3 Hac Regis inconfiderata ſimplicitate
fuit non mediocriter oſenſus Iſaias. Primum enim,
colere tanto ſtudio impij Regis amicitia, non
erat in mediocri vitio ponendum; deinde, credere,
ſeri poſſe, ut, quorum religio, atque mores diſſiderent,
animi firmo inter ſe amoris ſedere conuenirent,
erat ſummæ ſtultitiae tribuendum. Neceſſe namque eſt,
ut, qui moribus, & inſtitutis, & ſtudio vitae, ſunt
inter ſe diſſimiles, animis ita diſſentiant, ut alij
in aliorum perniciem, cum primum vires naſci
ſuerint, erumpant. Ut igitur ſapientis eſt, praecauere,
ne quid inſidiarum in ſpecie ſictae amicitiae lateat;
ita ſtultiſſimum eſt, totum animum amicis inſidis
aperire. Iam vero non arma, non arcium munitiones,
non locorum aſperitates, non armorum hominum
multitudinem, ſed opes, & diuitias, hominibus
ad ſummam tyrannidem ſpectantibus oſtentare,
non erat aliud, quam metum demere, & cupiditatem
irritare. Id enim bellum ſuſcipiunt homines libentiffime,
quo, minimo cum periculo, ſummum ſibi
laboris premium proponunt. Ut igitur fuiſſet
inhumanitatis, punitus illud ſibi miſum aſpernari;
ita fuit temeritatis, tantam fidem hominibus
illis, quos tum primum viderat, habere, ut omnes
ſuas opes illis demonſtraret. Omitto leuitatem,
quam praeferre videbatur illa diuitiarum oſtentatio;
omitto gloriae illius inanitatem, non in opibus
animi, ſed in terreſtribus diuitijs, conſtitute;
omitto denique crimen, quod in amicitia illa, cum
hominibus a vera religione abhorrentibus inita,
nimis amplexanda comittebatur; ipſa certe nimis
aperta ſimplicitas erat reprehensione digniſſima.
Venit igitur ad illum Iſaias, ut cum amentia, atque
temeritate, accuſaret. Primum itaque, cum interro-
gans, ait: Quid nuntiant tibi homines ij, aut unde
veniunt ad te? E terra, inquit, longinqua ve-
niunt, ut me ſui Regis nomine ſalutent: ſunt enim

2 Lectura
eſt ante
per eis
Ezechias.

2 Lectura
eſt ante
per eis
Ezechias.

2 Lectura
eſt ante
per eis
Ezechias.

enim Babylonijs, & inde proſecti ſunt. 4 Quid,
inquit, domi tuae conſpexerunt? Proſus, in-
quit, omnia. Nihil enim eſt in theſauris meis,
quod non illis euolutum, & explicatum, oſten-
derim; 5 Quando, inquit Iſaias, tantum in te
crimen ſtultitiae admiſiſti, audi nunc, quid Do-
minus tibi ſaturum praenuntiet, ut intelligas,
quibus hominibus te ipſum dedideris. 6 Iam ap-
propinquabit tempus illud, quo opes vniuerſae,
quas habes domi tuae reconditas, Babyloneſem
aſportentur; ita, ut nihil ex illis diuitijs ingen-
tibus, quas parentes tui in theſaurum congeſ-

ſerunt, in adibus relinquatur. 7 Quin & ex poſte-
ris tuis, quos ſatu tuo generabis, deligent, quos
eunuchos faciant, ut in aula Regia Babyloniſ
miniſtrent, & ſeruitute perpetua premantur.
Ezechias vero ait: Bene vertat Dominus hoc,
quod nomine illius protuliſti. Interim tamen
me ſpes illa ſuſtentabit, quam habeo in illius fi-
de collocatam. Promiſit enim, diebus meis
me pace, & incolumitate, fruaturum.
Haec tamen quidem ea, quae in diebus E-
zechiae acciderent, referuntur.

Enim Babylonijs, & inde proſecti ſunt. 4 Quid,
inquit, domi tuae conſpexerunt? Proſus, in-
quit, omnia. Nihil enim eſt in theſauris meis,
quod non illis euolutum, & explicatum, oſten-
derim; 5 Quando, inquit Iſaias, tantum in te
crimen ſtultitiae admiſiſti, audi nunc, quid Do-
minus tibi ſaturum praenuntiet, ut intelligas,
quibus hominibus te ipſum dedideris. 6 Iam ap-
propinquabit tempus illud, quo opes vniuerſae,
quas habes domi tuae reconditas, Babyloneſem
aſportentur; ita, ut nihil ex illis diuitijs ingen-
tibus, quas parentes tui in theſaurum congeſ-

ſerunt, in adibus relinquatur. 7 Quin & ex poſte-
ris tuis, quos ſatu tuo generabis, deligent, quos
eunuchos faciant, ut in aula Regia Babyloniſ
miniſtrent, & ſeruitute perpetua premantur.
Ezechias vero ait: Bene vertat Dominus hoc,
quod nomine illius protuliſti. Interim tamen
me ſpes illa ſuſtentabit, quam habeo in illius fi-
de collocatam. Promiſit enim, diebus meis
me pace, & incolumitate, fruaturum.
Haec tamen quidem ea, quae in diebus E-
zechiae acciderent, referuntur.

HIERONYMI OSORII LVSITANI PARAPHRASIS IN ISAIAM LIBER QVARTVS.

PROOEMIUM.

Quamquam in amore illo nobis penitus insito, quo nos ipsi complectimur, tota nostri status tuendi, atque conseruandi, ratio posita videatur; cum tamen is extra modum prodit, omnium malorum seminator est, totamque hominum vitam funditus euertit. Nam, cum omnis amor humanis rationibus excitatus, animo tenebras offundat, mentemque impediatur, quo minus vitia, quæ insunt in ea re, quam habet caram, perspiciat; tum ille, quo se quisque amat, tantum valet, ut animum de toto mentis statu deiciat, & in turbulentos, atque pestiferos, errores inducat. Ita eueniet, ut, ratione de gubernaculis deiecta, temeritas, atque libido, in humana mente dominetur; totumque animum, quocumque ruere incipiet, impetu furibundo contorqueat. Dum igitur sibi quisque indulget, dum propriæ voluntati seruire pulchrum esse statuit, dum postremo ad suam cupiditatem omnia referenda putat, quasi quodam æstu iactatus, tæta caligine circumfusus, nihil vere, & incorrupte, iudicare potest; sed pro pulchris, deformia; pro salutaribus, perniciofa; pro iucundis, acerbis, frequenter arripit; &, quod fragile, & caducum est, quasi stabile sit, atque sempiternum, modis omnibus amplexatur. Sic igitur, animus ruat, necesse est, & in pestem sempiternam, præceps, furor, & amentia, rapiatur. Nihil est enim mentis cæcitæ funestius. Quo enim magis corpori animus antecellit, eo cæcitas animi est magis detestabilis, & execranda. Deinde homo, corporis oculis orbatus, quandiu ratione ducitur, non est omnino cæcus existimandus. Id enim ipsum certe videt, se vi-

dendi sensum non habere. Itaque ducem requirit, & baculum efflagitat, & manibus uiam, quam est ingressurus, explorat; &, ne quid offendant, sensim, atque leniter, incedit; & summa diligentia cauet, ne labatur, & concidat; at, qui mentis cæcitate laborat, cum id ipsum rationis lumen, quo erat de amentia iudicandum, amiserit, non potest villo modo suam ipsius cæcitatem ratione perspicere. Tantum igitur abest, ut alicuius ducis, atque moderatoris, opem impleret, ut se potius ostentet; summamque sibi sapientiam assumat; sequi tantis ingenij opibus instructum esse arbitretur, ut facile possit reliquos mortales imperio suo moderari. Sic igitur ruit, sequi in exitium præcipitat, ut non ipse tantum, sed omnes, qui se cum illo coniungunt, omnibus ruinis opprimantur. Ut enim nihil est sapientiæ falsa opinione dementius; ita nihil excogitari potest in omni genere pestilentius. Sed, cum multa mala ab hac summa stultitia, quæ sapientiæ nomen obtinere contendit, oriuntur; tum nullum est tætrius, atque detestabilius, eo, quod est in impia mentis rebellionem, & perfidia, constitutum. Dum enim hic amor nostri longius euagatur, non solum nostra vitia non sentimus; verum etiam adeo nobis pulchre esse iudicamus, ut summa nos tandem capiat nostri conditoris, atque rectoris, obliuio. Quasi enim a nobis ipsis orti essemus, nec Diuino beneficio in hanc vitam fuisset ingressi; ita nobis fidimus, nostro ingenio nitimur; nec in Deo, sed in nobis ipsis, omnia vitæ præsidia, atque dignitatis ornamenta, collocamus. Sic igitur fiet, ut, a Deo, cuius opem contemnimus, derelicti, & nostris cupiditatibus, quibus seruandū existi-

stimamus, omnino traditi, in miseriam sempiternam præcipiter exturbemur, atque poenas subeamus, quas omnes illi, qui fuere summa amentia vexati, pertulerunt. Hic enim furor mentes cælestes, quæ se nimis amauerunt, ab altissimo cæli fastigio derubauit; hæc amentia primos humani generis parentes afflixit; hæc intoleranda superbia Principes, hominum opinionem maximos, funditus perdidit, eorumque opes, atque nomen, exstinxit; hæc postremo demonis infestissimi Regnum, cum hominum summa peste, & perniciem, in terris amplificauit. Ex quo sequitur, nullam esse tætriores vitæ pestem, nullum malum perniciosius, atque funestius, eo, quod hoc amore amentissimo, & perditissimo, continetur. Summus igitur furor est, aliquid aliud amabile, & expetendum, iudicare, præter honestatem. Quid enim est amore dignum, nisi quod excellenti forma, & specie pulchritudinis, antecellit? Quid autem pulchrum existimari conuenit, nisi quod est Diuino modo, atque ratione dimensum, & aptissima partium compositione, venustum, & cælestis numinis candore, & splendore, clarissimum? Cum autem hæc omnia, vera honestas animi in se complexa continet, reliquum est, ut ea sola, siue illa in nobis sit, siue in aliis, nos debeat ad se amandam allicere. Sed illud statuendum est, cum sola iustitiæ pulchritudo amabilis, & expetenda sit, tantumque beneuolentiæ sit rei cuiuslibet impartendum, quantum ea res particeps illius honestatis existit, multo certe magis ipsum iustitiæ, atque dignitatis, fontem, unde omnes laudes manant, & fluunt, amandum esse, & valde ardentem expetendum. Qui igitur sese ad virtutis, & honestatis, studiū, tota mente contulerit, opus est, ut in Deum intueatur; illius speciem, & pulchritudinem, contempletur; & ad illius effigiem, vitæ institutis, atque muneribus, imitandam se conferat. Aliter enim numquam aliquem virtutis gradum in vita consequetur. Quod cum fecerit, non erit periculum, ne, se nimis amando, de statu suo demigret, & in pestem ruat. Nam, cum omnis virtus, quanta vis illa dignitate præcellat, cum in Diuinæ virtutis claritatem incurrit, obscuratur, & comparatione illius euanesceat; consequens est, ut qui mentis oculos in Diuinæ virtutis elegantia de-

figit, omnem amorem in eam conferat; illius desiderio flagret; & ardentissima caritatis ignibus inflammetur, usque adeo, ut in sui odium quodammodo veniat, in coqueruatur omnes intendat, ut, a se ipso diuisus, cum Deo artificis vinculis adstringatur. Ut igitur amore illo cæco, & infano, omnia mala, quæ sunt in hominum perditorum vita, continentur; ita odium nostri, non quidem furore, & amentia, susceptum, sed cogitationibus sapientissimis excitatum, nos ad beatam, & immortalem, vitam perducit. Quod si amoris natura salutaris, & benefica est, concludi potest, cum, qui se nimis amat, cum sibi ipsi causam tam funestæ cladis afferat, esse sibi grauiter inimicum, & infensum; contra vero, qui se, hoc est, qui temeritatem suam odio acerbior persequitur, sibi valde amicum esse. Dignitatem enim suam tuetur; salutem suam constituit; omnes opes suas auget; cum, ductus odio sui, animum suum a sui ipsius familiaritate, & consuetudine, quantum potest, abducit; ut eum cum Diuina lege, atque voluntate, conglutinet. Ergo, cum in hoc odio sit totius sapientiæ fundamentum, omnis noster conatus eo comparandus est, ut illud acerrime suscipiamus; ut ita tandem ea, quæ sunt iucunda, & amabilia, consectemur, & turpia, atque flagitiosa, summa animi contentione, repellamus. Via autem, qua id consequi possimus, est in ardenti fide posita. Ea namque, postquam tenebras animi dispellit, utrumque simul in conspectu proponit, & Diuinæ pulchritudinis, quo ad acies mentis nostræ ferre, atque sustinere, potest, splendorem, & naturæ nostræ fragilitatem, cum flagitiorum omnium foeditate coniunctam. Inde fit, ut simul, & nos ipsos nostri odium capiat; & amor Diuinarum rerum incendat. Quo autem magis in hoc studio progredimur, eo magis, atque magis opus est, ut ad similitudinem Diuinæ mentis accedamus. Quo enim magis nostra abiicimus, atque deponimus, eo facilius omnia Diuina munera, & ornamenta, consequimur. Cum autem id propositum sit hæc, ut nos simul & in odium humanæ prauitatis adducat, & studio, & amore, Diuinæ benignitatis inflammet, tum in hoc loco, quem nunc tractandum suscipimus, in utroque munere efficiendo, est maxime oratio illius admiranda.

da. Diuinæ namque mentis viribus acius excitatus, piorum hominum cœtum alloquitur, illisq. omnibus de tanta felicitate summa quadam orationis magnificentia gratulatur; & Diuinæ gratiæ magnitudinem grandibus verbis exaggerat. Et, ut magis beneficij, atque muneris, amplitudinem explicet, de Christi numine, imperio, maiestate, cuius opera tantum munus administratum fuit, luculentissime differit: tum, ut magis amplitudo, atque maiestas, illius emineat, quanta sit humanæ naturæ fragilitas, quanta vanitas, & inconstantia, diligenter exponit: ut sic tandem persuadeat omnibus, qui vitam suam firmo, & inuicto, præsidio munire voluerint, ut res omnes humanas, atque adeo seiplos, contemnant, atque despiciant; totosq. se cum summo illo rerum omnium Domino, optimoq. generis humani parente, coniungant; & ut ita dicam, ab hominibus exeant, ut Diuinitatis ipsius compotes existant. Multo igitur acius inflammatus, eos, quos habet muneris socios, maxima voce compellat, & admonet, ut plebem Domini, ad tanti muneris fructum alacriter accipiendum, exhortentur. Sic igitur ait:

CAP. XL.

1 Consolamini, consolamini populum meum, dicit Deus vester, cœtumq. fidelium, lenissimis verbis, a luctu, ad lætitiā reuocate; 2 perculsos, iacentes erigite; omnibus spem salutis, atque sempiternæ dignitatis, ostendite. Iam enim sunt perfuncti periculis, leuati laboribus, & onere durissimæ militiæ liberati. Iam enim tempus illud, Diuino consilio præfinitum, completum est, quo est seruire iugum a ceruicibus hominum detrahendum; & peccati, cuius sub lege militabant, vis extinguenda; metusq. mortis, quo fracti erant, omnino depellendus. Erunt enim scelere soluti; & ab omnibus peccatis, quibus adstricti tenebantur, expiati. Nam satis abunde fuit Diuinæ iustitiæ pro eorum peccatis satisfactū. Multo namque maius pondus est in pretio, pro eorum criminibus expiandis persoluto, quam fuit grauitas scelerum, qua in se Deum irritauerant. Multo igitur maiores opes a Domino, Christi meritis, atque religione, consequentur, quam, propter peccatum a se perpetratum, atq. nefarium scelus, amiserant. 3 Sed, quam tandem est ista præclara vox, qua aures meæ circumsonant. Videor enim mihi videre virum clarum, & excelsum, Diuinis virtutibus egregie cumulatū, in vasta solitudine, viam ad Dei filium in terris excipiendum præclare munientem. Nec enim erat Diuinæ maiestati

Completa est malitia eius.

Suscipit de manu Domini duplicia.

3 Vox eloquentia in deserto.

decorum, ut is viam asperam, & arduam, virgultis, & frondibus, interclusam, multisq. aufractibus obliquam, tereret, quæ cursum illius impediret. Quo circa virum Diuino spiritu plenum ante se mittet, qui viam curet. Is igitur maximis vocibus in horrida solitudine, hoc est, in auribus populi vasti, & inculti, clamabit; omnesq. mortales adhortabitur, ut in animis viam aperiant, qua numen Domini ad eos perueniat, in eorumq. præcordiis infideat. Iter, inquit, cuncti mortales aperite; viam munite; cuncta obstantia remouete; desertum istum locum, qui modo est serpentum lustris infestus, scelerum detestatione perpurgate; ut ad vos Dominus recta gradiatur; aduentuq. suo bonorum omnium compotes efficiat. 4 His verbis incitata multitudo, summa quadam alacritate viæ muniente operam dabit. Incredibilis igitur animorum motus exstiter, & subita viæ conversio; & omnes, ad quorum aures vox illa perueniret, certatim in curanda viā laborant. Confestim igitur multa tellure completæ valles assurgent; montium cacumina deprimuntur; viæ oblique ad rectissimam normam diriguntur; asperæ verò repente complanabuntur; ut sic tandem filius Dei, plana, & recta, facillimaque, & expeditissima, viā, susceptum iter conficiat. Homines enim fracti, & abiecti, summa spe salutis eriguntur; & animi confidentis elatio deprimuntur; & inquit, atque fraudulentis, sese ad studium æquitatis applicabunt; & acerbi, atque difficiles, mites, & mansueti, reddentur; ne vel animi nimis demissi diffidentia, vel insolentia, & elati, confidentia, vel iniquitatis, & iniustitiæ perversitas, vel odij duritas, atq. pertinacia, iter illius remoretur. 5 Tunc igitur, cum ad hunc modum viā curata fuerit, repente Dei filius, qui est splendor, & gloria, patris, in terris apparebit; & magnitudinem Diuinæ virtutis, & sapientiæ, atque benignitatis, admirandis operibus illustrabit; neque solum Iudæa, sed omnes mortales, qui sese ad studium illius adiunxerint, verbum Diuinum mente concipient; & intelligent tandem, quanta fide Dominus promissa confecerit. Hoc tam admirando, & insolito, lucis splendore, omnia, quæ clara, & illustria, videbantur, protinus obscurabuntur. Nec enim opes humanæ, nec ratio, nec disciplina, nec lex quidem ipsa, potuit hominum genus a tenebris, quibus sepultum tenebatur, eripere, & in lucem, atque libertatem, vindicare. Omnia siquidem sunt caduca, fragilia, breuissimo temporis spatio circumscripta, & mortis tandem cuncta demolientis acerbitate consumenda; sola Diuinæ lucis claritas, cum omnes tenebras repente discutiat, & in omnes partes latissime diffundatur, & sit constans, atque sempiterna, potuit humanum genus in vitam reuocare, & immortalitate donare; ornamentisq. Diuinis, atque sempiternis, excolere. 6 Hec mihi attentius cogitanti,

4 Omnia vallis exaltabitur.

5 Et reuelabitur gloria Domini.

Et videbit omnes, quod os Domini locutus est.

cogitanti, mirum est, quam omnia, quæ clara, & illustria, videbantur, despexerim, atque pro nihilo reputauerim. Subitis igitur ignibus exarsit, atque Diuino spiritu ad clamandum commotus, & incitatus sum. Quid, inquam, clamabo? Clama, inquit, Diuina mens, & clarissima voce testificare, omnes homines esse cū breui, & fluxa, herbarum viriditate comparandos; & omnes opes, quibus posse videntur rebus humanis benigne consulere, cū floribus agri conferendas. 7 Herba exaruit; flos repente decidit; cū primum in illum Dominus ventum paullo vehementius incitauit. Profecto satis couenit hoc Herba nomē humanæ fragilitati. 8 Exaruit herba; decidit flos; omnes opes humanæ penitus exstinctæ sunt; nullumq. omnino fructum rebus communibus attulerunt; at verbum Domini, in quo salus humana consistit, solum est stabile, fixū, atque sempiternum; ita, ut salus etiam nostra, quam Domini verbum constituit, immortalis, atque sempiterna sit; nec ullis ymquam sæculis affligenda. 9 Tu igitur, o ciuitas sancta, in quam omnes cælestes ciues adscribendi sunt, spiritus ingentes assume; in locum editum, & excelsum, vnde ab omnibus audiri possis, adscende; vocem tantum, quantum potes, intende. O præclara legatorum Diuinorum societas; o Diuinum sodalicium, audacter, & intrepide, magnitudinem tantæ felicitatis maxima voce testificare. Hæc dic omnibus ciuitatibus Iudææ, & populis vniuersis, quos fides in Iudæorum stirpem iniecit. O viri, cunctam ex animis mellitiam depellite; gaudioq. summo triumphate. Iam enim est seruitus depulsa; merus mortis absterfus; tenebræ dissipatæ; salus, atque libertas, constituta. Ecce enim, vester Deus adest, ut vos, & miseris extremis ereptos, muneribus, atque donis, sempiternis efficiat. 10 Ecce Dominus Deus robore virtutis suæ circumseptus, aduentat, ut viribus tantum suis dominetur; & rem tantam conficiat. Nec enim armatis hominum millibus stipatus, nec opibus humanis instructus, nec disertorum hominum oratione, consilio, auctoritate, munitus, tam præclarum facinus aggredietur; sed spiritus sui virtute, robore, vehementia, & terrimā tyrannidem delebit; Regnumq. suum lege sempiterna fundabit; Diuinisq. opibus, & ornamentis, amplificabit. Amplam, & illustrem, atque sempiternam, magnificentiaq. sua dignissimam, mercedem proponet, non quidem otiosis, & ingratis, imperiumq. illius nefarie detrectantibus, sed fidem, & officium, colentibus. Opus enim, quod remunerat, est fides vicens, & in censa, & numine illius ad studium immortalitatis incitata, quæ quidem faciem illius antecedet. Merces verò, qua fidei ardorem, secundum amplitudinem gratiæ suæ, remunerat, est Diuinum iustitiæ munus, & cælestis dignitatis decus, & elegantia; qua mentes humanas exornabit; & idoneas efficiet, in quas Regni sempiterni opes, & ornamenta, congerantur.

Vox Domini exiit, Clama.

9 Super montem exaltabitur.

10 Et brachium eius dominabitur.

Ecce merces eius, & opes illius coram illo.

11 Non tamen tantum operis exigit, ab hominibus, quantum erat pro tanta mercede flagitandum; sed imbecillitatis humanæ rationem ducet; elementissimeq. eorum ignauiam in principio tolerabit. Nam, tamquam pastor, gregis sui commodum expectabit, & singulis etiam pecudibus singulari ratione providebit. Non igitur instabit nimis ouibus; non vrgebit acriter arietes; ne eos, nimis fatigando, labore conficiat; sed sensim, atq. leniter, ager; brachio suo congregabit eos, qui, tamquam agni, lacte nutriendi sunt; & sinu, & gremio, suo fouebit mentes fide grauidas, ut ab illis abortionis periculum depellat; benignitateq. sua sustentabit eas, paulatimq. deducet. 12 O admirabilem, & obstupendam, gratiæ Diuinæ magnitudinem? O summum, & altissimum, non solum benignitatis, & clementiæ, sed humilitatis, atque moderationis, exemplum? Ille summus cæli Rector, & Dominator, qui omnia creauit, cuius numine, consilio, benignitate, vniuersa natura continetur, est is, qui per se terras illustraturus; qui se, nostræ salutis causa, adeo summisse geret, ut nostris commodis seruiat, & diligentissimi pastoris officio perfungatur. Si vultis clementiæ magnitudinem exacte perspicere, numinis, atq. maiestatis, amplitudinem animis puris intuemini. Quis aquas vniuersas vola mensura definiuit? Quis cælum palmo dimensum expoliuit? Quis excelsos montes, & omnes colles, ad trutinam perpendit? Quis vniuersas mundi partes inter se, numerorum solertissima ratione, & ponderum examine, colligauit? 13 Quis denique, quod est omnium maximum, est ille, quem summus Dominus, rerum omnium conditor, atque moderator, in consilium adhibuit, ut per eum spiritus sui munera concinnaret? Quis eadem est, quem pater, a sempiterno tempore, sapientiæ participem effecit? 14 Cum quo sua consilia communicauit; & omnium rerum intelligentia instruxit? Quem ad omnem rationem iuris, & æquitatis, & prudentiæ, mirabiliter erudiuit? Quis ille postremo est, a quo summus ille Deus nihil seiunctum habet? Nemo alius certe, quam hic solus, qui, cum sit patris summi mens, Diuinorumq. consiliorum princeps, mundi, totiusq. opifex, per se ramentas inuilet. 15 At, quorum gratia tantam operam in salutē communi procuranda, consumet? hominum certe; quibus nihil magis fragile, & imbecillum, animo fingi potest. Nec enim solum singuli per se homines sunt inanissimi; verum etiam vniuersæ gentes sunt, instar guttæ in plena situla; quæ, cum primum e vase in terram destulerit, euasceret; & tamquam tenuis puluis, trutinæ lancibus adpersus, qui nullū omnino momentum ad alterutram lancem deprimendam habet, & præterea lenissimo statu dispellitur. 16 Profecto, sic sunt hominum cœtus, atque ciuitates vniuersæ, quæ perpetuo variarum perturbationum fluctibus alluuntur. Nec enim solum

Sicut pastor gregem suum pascet, & oues eius.

Et dicitur de Domino.

Et dicitur de Domino.

Et dicitur de Domino.

si cum aliis mundi partibus, vel magnitudine, vel pulchritudine, vel stabilitate, conferantur, sunt pro nihilo putandi; verum, quasi pulvis exiguus, aure quantius exigua statu proiciuntur.

16 Quibus muneribus, atque sacrificiis, poterunt homines, si in unum locum undique conveniant, Dei maiestatem obligare? quibus honoribus nomen illius celebrare? quibus operati sacris iram illius lenire? Ut saltus ingens Libani succidatur, ut cuncta animantia in Dei honore iugulentur, & in illius ara subiectis flammis absumentur; numquid ex his religionis studiis fieri potest, ut aliquis gloriæ cumulus ad infinitam illius amplitudinem, & nominis immensi decus, & gloriam, accedat? Non certe.

17 Nam gentes omnes in illius conspectu pro nihilo sunt; & omnes humanae opes in summa inanitate versantur. Quid igitur est, quod ab inanitate, & ludibrio quodam humanæ naturæ profecto possit Dei infinitum imperium augere, aut gloriam immensam lustrare, aut numen illius, quasi quodam nexu iuris, adstringere?

18 Hæc non vident homines amētes, & miseri; nec intelligunt, quantum intervallum inter Divinæ mētis altitudinem, & humanæ naturæ fragilitatem, interiectum sit. Se igitur cum Deo comparant; & quantum sibi ipsis attribuunt, tantum de laude Divina detrahunt. Hinc exorta fuit impura, & nefaria, superstitio, quæ Deo corpus, & sensus, & turbidos etiam motus, affinxit; & simulacra in hominum speciem figurata dedicavit. O detestabilem amentiam, o flagitiosam temeritatem, o cæcitatem deplorandam hominum, qui humanum statum, & incessum, & mores, ad Deum referunt? Ad quam speciem, quæso, Dei simulacrum statueris, cum, Dei forma, qualis sit, ne suspitione quidem attingere possitis? Ad quod exemplum in exprimenda Dei similitudine, arte, & manu, dirigeris? Quo tandem opere, & artificio, vim illius numinis sempiternam, quæ nulla ratio, nullum acumen, nullum ingenium, consequi potest, imitabimini?

19 Et tamen faber simulacrum constat; aurifex aureis laminis illud obducit, & argenteis catenis in sede stabili reuincit. 20 Alius autem, qui tantas opes non habet, lignum, quod non facile vetustate corrumpi possit, eligit, ut ex eo munus ad dedicandum, impurissimaque religione consecrandum, offerat. Tum, summo studio, & sedulitate, opificem, qui sculpedi artificio præcellat, inquirat, ut simulacrum, quod se loco mone re non possit, efficiat. Adeoque, sine mente sunt, ut ea, quæ sensibus omnino carent, pro Deo venerentur. 21 Non ne tandem aliquando sentietis, homines amentissimi, quantum distet cælestis numinis amplitudo, ab iis signis, ad quorum pedes abiicitis? Numquam ne de Dei virtute, & magnificentia, quidquam fama, & auditio ne, percepistis? Numquam ne, quanta sit illius vis, & potentia, vobis nuntiatum fuit? Nūquid non a principio fuit Dei cognitio animis vestris impressa? An ipsius terræ soliditas, atque firma

mentum, parum aperte demonstrat, illam, & omnia, quæ illius sinu, & gremio, continentur, Divina quadam vi fulta sustineri? 22 Is enim est, qui supra terræ globum insidet, & omnia circum admirabili celeritate convergit; ita, ut homines, qui terram incolunt, in illius conspectu vix minimarum locustarum instar obtineant; qui cæli naturam singulari quadam levitate perpoliuit, illiusque orbis, quasi tabernaculum, in quo sibi sedē collocaret, extendit; 23 qui Principes, opibus suis præfidentes, ad nihilum redigit; qui civitatum rectores vastitate consumit, omnemque illorum memoriam exstinguit. 24 Nihil est enim, quod, abque illius singulari ope, stabilitatem consequatur. Qui igitur in oculis hominum, opibus, & imperio, florent, nec sunt illius præsidio stabili, perinde sunt, atque si numquam sati, aut seminati, essent; nec radices egissent; nec enim tritico, & stirpe, diu niti poterunt.

25 Flatu namque Dominus eos de omni statu convellet; eorumque, fortunas evertet, & opes vniuersas, tamquam aristas, inuecta tempestate, atque turbine, dissipabit. 26 Ad quod igitur exemplum, inquit sanctissimus ille Dominus, & speciem, quæ nomen meum referat, effingeris? 27 Ne humani defixam mentem habeatis, o viri; oculos in cælum attollite; cæli candorem, siderum pulchritudinem, orbium æquabiles, & definitos, cursus, & tanti denique operis elegantiam, & concinnitatem, considerate. Quis hæc omnia creauit? Quis vniuersam hanc fabricam, & a principio molitus est, eamque sustinet, æternoque imperio regit, & moderatur? Hic, qui innumerabilem astrorum multitudinem certo numero definiuit; & singulas stellas nominatim appellat. Singulis enim singulari ratione prospicit, propriumque munus efficiendum assignat. Hæc autem omnia ita robore sua potentia, atque virtutis, inuictis perfecit, & omnibus suis numeris absoluit, ut nihil, quod vel ad cæli stabilitatem, vel ad præclaram speciem illius, & vniuersæ naturæ utilitatem, pertineret, omiserit. Tantaque vis est Divinæ mentis, ut, cum se in vniuersum mundum intenderit, minime studium illud, quo singulares res tueretur, aliqua ex parte remittat. Nullum enim negotium potest illius intelligentiam implicare; nulla rerum maximarum cura mentem illius a minimorum procurratione auocare; nullus denique labor vim illius sempiternam impedire. 27 Sed gentium stupiditas, quæ neque tantis naturæ muneribus, ad cæli conspectum excitari potest, & ex illis operibus vim summi opificis immensam, atque sempiternam, intelligere, tolerabilior esse videtur, præ illorum flagitio, & impuritate, qui non tantum naturæ operibus admoniti, sed etiam sanctissimis litteris eruditi, & sacris sanctissimis initiati, & exemplis domesticis instituti sunt; & tamen nec debitam gloriam Deo tribuunt, nec in spe illius acquiescunt. Multi enim sunt Israelis semine propagati, qui Deo singularem rerum humanarum providentiam, qua

qua singulos homines tuetur, atque conservat, nefarie detrahunt, Dinamque mentis immensam sapientiam ingenij sui imbecillitate metiuntur. Quid ais, o gens, Iacobi, viri fidelissimi, statu sanctissimæ religionis auerit? O soboles excellentis illius viri, qui, propter fidei magnitudinem, nomen Israelis inuenit, quæ cura mentem tuam versat? Quæ sollicitudo tuum conturbat animum? Sic enim tecum ipse statuis: Omnia meæ vitæ consilia sunt procul ab intelligentia Domini remota; nec spes ulla est, ut is iudicio suo in res singulas animaduertat. Ita enim est in totius orbis commouendi, & agitandi, munus intentus, ut nullum tempus habeat quietum, & liberum, quo res nostras inspiciat. Non igitur est, cur ab illo vel sceleris poenam metuemus, vel virtutis mercedem, & præmium, flagitemus. 28 Numquid non a primis annis eam disciplinam coluisti, quæ te potuit de magnitudine, & immensitate, Divinæ virtutis admonere? Numquid non doctoribus summam operam dedisti, quorum crebris monitis potuisti munis summam sapientiæ contemplari? Dominus enim sempiternus est, visusque illius, quæ omnia continentur, immensa, & infinita; ita, ut neque defatigatione frangi, neque spatij terminari, neque, vlla temporum vetustate deleri, possit. Non enim solam Iudæam creauit, nec solum Israelis vniuersitati consuluit, sed extremos orbis terrarum fines condidit; & per omnia intentus, atque pertingens, singula quæque perspicit; & singulis hominibus, non communi tantum consilio, & moderatione, sed præcipua, atque singulari, ratione, prospicit; & de vnoquoque, pro instituta vitæ ratione, constituit. Nec enim labore defatigatur; nec negotiis obruitur; neque tanti muneris magnitudine languescit; nec sapientia illius est terminis ullis circumscripta.

29 Quo modo namque frangi poterit, qui alios inuicti robore confirmat? Ille namque est, qui laeso vires summas dat; qui labore confectos recreat, atque reficit; illisque robur, multis partibus auctum, & amplificatum, restituit. 30 Adolescentes, in ipso ætatis flore, vel mediocri labore fatigati, languescent; iuuenes, naturæ robore confidentes, defatigatione fracti, concident. 31 atque spem in Deo collocant, maiores quotidie vires colligent; & tamquam aquilæ, erecti, atque sublimes, efferentur, current, minimeque deficient, longissime progredientur; & tamen frangi, atque debilitari, non poterunt.

32 Vos igitur, insule, vos, vltimæ terræ, vos, nationes, quæ veri Dei cultum neglexistis, honoresque Divinos ad signa muta trāstulistis, audite ipsum Dominum, vestram stultitiam redarguetem, vniuersosque mortales ad se, crebris monitis, & consiliis, inuitantem. Sic enim ait: Silete, nationes turbarum fluctibus circumfusæ; cōprimate motus animi, populi, a cultu pietatis abhorrentes, ut me audiat; confirmate vos ipsos, animosque vestros corroborate; & accedite

rande, ut mecum in iudicio disceptetis. 2 Quid nam, quæso, vos in eam fraudem impulit, ut homines Diuinos simulacris instituendos putaretis? Num illorum ductum, & imperio, rem præclare gessistis? Num, illorum ope confirmati, Regum maximorum opibus restitistis? Non certe. At videte nunc, quam singulari ratione verus Deus eos, qui se sequuntur, ornet, opibusque summis augeat.

3 Quisnam, quæso, ex vestris diis excitauit a regione Solis orientis virum iustitiæ gloria præcellentem, seseque illi ducem præbuit, atque mentem donauit, ut illius vestigiis ingrederetur. Dominus gentes illi dicto audientes esse compulit; Regesque sub imperio illius subiunxit. Itaque, præsidio Divino confirmatus, maximos exercitus profligabat; res mirabiles, & obstupendas, efficiebat. Dominus ante gladium illius gentes innumerabiles, quasi puluerem, dispellebat; & arcu illius, quasi aristas ventilabro sublatis, eiciebat. 3 Ipse hostes in fugam conuersos prosequabatur; neque suum consilium, & mentem, sed Diuinum spiritum, sequebatur; & ita semper, me ductore, victor, & incolumis, euadebat. 4 Quis hæc tandem omnia molitus est, & effecit? Quis vitam dedit præcis nationibus, & quondam pios homines ad salutem vocauit, omnibusque summæ gloriæ muneribus exornauit? Ego quidem, ego, qui rerum Dominus sum, cunctaque numine meo, atque potestate, complector; Ego, cuius vi, & rerum initium, & finis vltimus, continetur; qui opera mente designo; qui omnia perficio; sum ille, qui quondam benignitate mea eos, qui sese mihi commiserunt, complexus sum, & in posterum tempus numquam eos, qui sese in meam fidem contulerunt, ope mea singulari destituam. Nec enim meum est, vnum hominem, aut vnum tantum genus, amplecti. Omnes enim, in quibus eadem Abrahami fides, & pietas, eminebit, similiter honorabo, præsidioque meo sapiam; & perficiam denique, ut ex omnibus bellis victoriam insignem consequantur. 5 Viderunt igitur insule in excellentis viri victoris operis Diuini magnitudinem; vltima sola terrarum metuerunt; ingenti formidine perterriti multi mortales, obuiam illi prodierunt, atque undique, ut se illius imperio addicerent, conuenerunt; 6 & tamen, nec, tam admirandis signis, sensum receperunt, neque nefaria instituta, in quibus enutriti fuerant, abiecerunt, ut relictis somniis, verum nomen adorarent; ab illoque tantum pacem exposcerent, qui pias preces exaudit, & solus potest salutem, atque dignitatem, cultoribus suis elargiri, quin tunc ardentius eorum furor pessimus consiliis incitatur ad signa fingenda, atque nefarie consecranda. Itaque alij alios adiuvant, & confirmant, multorumque simul operis, in una re scelestæ, & nefariæ, consumptis, simulacrum tandem, quod pro Deo venerentur, absolunt. 7 Faber enim, qui signum sculpsit, operæ eius, qui conflatur, efflagitat; Ofor. Tom. 4. H qui

16 Libanus
no sufficit
ad succen-
dendum.

Cui igitur
simile faci-
tis Deum.

21 Quæ
desuper
Gyro testis

24 Nec
ratus, nec
salus.

28 Nūquid
actis, &
no auditis

29 Ex
affinitate
mg.

26

27

27

1 C. A. P.
XLI.

4 Quis hæc
operatus
est, & fecit

5 Viderunt
insule, & ti-
muerunt.

Vnus quis-
que proxi-
mo suo au-
xiliabitur.

8.9
Ecce Israel
serue meus

14 Noli ti-
mere ve-
nis Iacob.

Posui te
quasi plu-
uiam et tu
satus es.

16

qui as molliter excudunt, eos, qui ferri malleo contundunt, & frangunt, vrget, vt operam sibi dent. Deinde summa diligentia, quod sit optimū ferruminis genus, inspicunt, vt omnes simulacri partes inter se conexas arte consolident. Postremo, clauis illud supra basim parietibus affigunt, ne queat aliqua ex parte labare. 8.9 Tu vero, Israel, qui te ad numinis mei cultum ardenti studio contulisti, & Iacobi, viri sanctissimi, quem ego in primis dilexi, carumque habui, fidem, & pietatem coluisti, hominum amentium scelus detestare, & animum tuum mei auxilij fiducia confirma. Illi namque, frustra, deorum, omni sensu carentium, quos ipsi manibus suis effecerunt, opem implorabunt. Ego vero tibi semper adero, vt te presidio meo protegam; ego te firmissimo quodam robore munui; ego te, ab ultimis terris, ad notitiam mei numinis, & ad cultū pietatis, euocaui; ego te, vt seruum fidelissimum, elegi, in meamque fidem recepi, promissique, me numquam tibi, ullo tempore, defuturum. 10 Ne timeas igitur. Tecum enim semper sum. Ne malum ullum formides. Ego enim Deus tuus sum, qui te spiritus mei virtute corroboro; qui tibi opem fero; qui te iustitiæ meæ presidio sustento. 11 Ecce iam ignominia sempiternis maculis inuritur, qui te, ardentis furore, & scelere, persequuntur; & ad nihilum tandem recident; & omnes denique, qui te oppugnant, interibunt. 12 Ne uestigia quidem eorum hominum, qui contra te arma capiunt, extare conspicias. Omnes, inquam, qui tibi bellū inferent, euanescent. 13 Ego namque, sum Deus tuus, quem metuis, & diligis; cuius fiducia nite ris; qui te dextera mea confirmo; qui operam meam tibi polliceor; qui crebris uocibus, animum pulsantibus, ne timeas, admoheo, cum tibi semper sim auxilium allaturus. 14 Ne demittas animum, plebs mea, quæ nunc abiecta es; quæ nec opibus, nec ullis uiribus, firmata es; quam gentes, propter tenuitatem, & imbecillitatem, contemnunt, atque, despiciunt. Nec enim te pluris, quam vermiculum, faciunt; paucitatemque, tuā nihili pendunt. Ego enim tibi subsidio præfens occurram. Hæc enim non mortuorum oracula vanissima, nec numina falsa, promittunt; sed summus ille Dominus, rerum omnium conditor, atque moderator, qui te redimit; qui Israel em in uicto presidio regit, numineque, suo confirmat; cuius nec potentia frangi, nec fides 15 vacillare, aut claudicare, potest. 15 Ecce, qui nunc humilis, & abiecta, eras, omniumque, pedibus proculcata, iam eris uiribus Diuinis firmata, & stabilita; tantasque, opes obtinebis, vt omnes aduersarios tuos comminuas. Feci enim, vt esses, quasi quadam traha, aut tribula noua, in quam sint frequentes, & ualidi, dentes inclusi. Montes enim conteres; colles editos comminues; omnesque, tyrannide, ut aristam comminutam, dispelles; omnium hostium tuorum arces, atque munimenta, deficies; 16 uentilabis eos, & uentus eos tollet, & excitata tem-

pestas, atque procella, dissipabit. Tu uero munibus, & beneficiis, quæ a Deo, suorum inuicto presidio, accepisti, lata triumphabis, illiusque, nomine gloriaberis. Tunc enim auxilium suum attulit, cum omnis humani auxilij spes erat interclusa. 17 Homines afflictī, & cægentes, & aquas sitienter appetunt; omnemque suum conatum eo comparant, vt sitim, qua per petuo cruciantur, exstinguant. Quo autem maiorem operam in ea cura consumunt, eo maiore indigentia, premuntur, usque adeo, vt eorum lingua, atque fauces, ardescant. Nec enim ullis laboribus potest humanum genus ad id, quod ardentem appetit, peruenire; nec ullis opibus cupiditatem, qua flagrat, explere; nec ullis rebus ad uoluntatem fluenti bus infinitam auiditatem satiare. In sempiternam igitur miseriam nati sunt, qui nesciunt bonorum omnium fontem requirere, ut, illius uirtute completi, conquiescant, & opibus summis, cum summa animorum iucunditate, perficiantur. Homines tamen, qui suam inopiam agnoscunt, cum uident sese siti ardentissima conflari, in me respiciunt; opemque, meā suppliciter implorant; consentiturque, non posse se, quod cupiunt, nisi per me solum, obtinere. Ego Dominus, cuius numine omnia continentur, repente eorum preces exaudio; & qui Israel protexi, minime quidem eos, qui simili ad me fide confugiunt, derelinquam. 18 Aperiam subito in locis editis flumina, & in subiectis campis crebros fontes eliciam; terrarum olim steriliū vastitas, atque solitudo, stagnantibus aquis redundabit; & terra, siccitatibus immodicis exusta, frequentibus aquarum deductionibus irrigua, plantas, & gramina, germinabit. 19 In loco olim deserto cedros, & alias eiusmodi arbores, quæ simili frondium amœnitate totum circumquaque locum opacare possint, & myrti densa nemora, & frequentes oleas, conferam; omnemque, illam vastitatē abietis, & ulmi, & buxi, frequenti uiriditate uertam; efficiamque, vt, quæ erant olim horrida, & inculta, multisque, flagitiorum immanitatibus efferata, sint repente maximarum, atque Diuinarum, uirtutum plantis, in omni ætate, uiriditas, suauissimosque, odores late diffundant. 20 Sic enim explorate cognosci poterit, & oculis omnium clare perspicui, & mente comprehendendi, hæc tantam uiriditatem, & amœnitatem, non esse naturam, & insitam; nec hominum cultura excitatam; sed, Dei ipsius munere, subito e terris exstirpatis, ita, ut, quidquid in moribus hominū excellere, & eminere, uidebitur, id nulli nec indoli, nec ingenio, nec disciplinæ, nec institutis ciuilibus, neque legis sacris, & carimonis, adscribi possit; sed totum sit ad Diuini spiritus numen, & potentiam, reuocandum, qui aquas gratiæ suæ perennes induxit; qui hæc omnia conseruit; manuque sua dimensus est; qui subito loci naturam commutauit, vt ex terra summis ardoribus exusta uiridarum amœnissimum

17 Egentes
pauperes
quaerunt
quas.

21
Prope faci-
te iudicium
uestrum.

22
Infecto
uitro.

23
Annun-
tiate, quæ
uentura sūt
in futurum.

19

20
Videant,
& sci-
ant, & cogitent.

21

22

21
Prope faci-
te iudicium
uestrum.

22
Infecto
uitro.

23
Annun-
tiate, quæ
uentura sūt
in futurum.

24
Ecce
vos estis ex
nihilis.

25

26

sum, in quo Deus ipse sese oblectaret, redderetur. Homines enim idiotas sapientiæ muneribus instruxit; incontinentes decore, & elegantia, moderationis, & honestatis, exornauit; ferros, & immanes, studio benignitatis, & caritatis, inflammauit; perfecit denique, ut animi, cupiditatum ardoribus incensi, flagitiorumque, omnium asperitate vastati, essent repente gratiæ Diuinæ muneribus affluentes. Hæc opera satis declarant, non modo quantum sit Dei summi numen, atque, potentia; verum etiam quam singulari presidio suorum uirum, & salutem, tueator. 21 Nunc agite, inquit Dominus, uideamus, quæ sit vis, quod numen, quæ potestas, quæ prouidentia eorum, quos gentes, erroribus obcecata, Deos habet. Adeste, inquit Rex ille summus, quem nunc colit, & obseruat Iacob; causamque, uestram defendite; illiusque, porissimū firmamentum, in quo consistat, aperite. 22 Infecto uitro, & infecto diis omnibus, ut accedat, & annuntiet nobis, quid euenturum sit; & antecedentes etiā causas, quæ sunt priscis temporibus antegressæ, quas humana mens cōsequi ratione nequit, aperiant. In posterum, inquam, multo ante prædicite; futuraque, nobis prænuntiate; ut animaduertere possimus, quantum sit numini uestro tribuendum; & qui rerū exitus futuri post hæc sint, ex uobis clare audiamus. 23 In isto, inquam, & uirgeo, ut aliquo signo Diuinitatem uestram perspicuam efficiatis. Quæ uetura sunt igitur, prænuntiate; diuinationesque, uestras uerissimis euentis comprobate; ut exploratum nobis esse possit, vos deos esse; aut, si hoc minime potestis efficere, saltem date operam, ut iis, qui uestra numina perpetuo cultu uenerantur, benigne faciatis; & eos, qui hostili animo in eos inuehantur, eueratis. Vestris, inquam, cultoribus, in rebus afflictis, & perditis, suppetias afferite; eorumque, hostes exstinguite; perficiteque, ut, aliquo signo mirabili, testatū apud omnes sit, uos potestatem habere, uel subleuandi, uel affligendi, uel denique, bene quidquam, aut male, faciendi. 24 Sed, quid uel animo designare, uel euenturum portendere, uel denique moliri, potest is, qui totus est ex mendacio, & inanitate, cōstitutus? Vos omnes, profecto, quemadmodū ex inanis fonte profluxistis, ad hominum mentes perniciosos erroribus occupandas; ita inanissimum opus edetis; & eos, qui uestræ potentie confidunt, inanissima spe deludetis. Apparebit enim, quam detestabile facinus susceperint ij, qui uobis Diuinitatem tribuerunt. 25 At nunc omnes animū erigant, ut, quod euenturum sit, ex me multo ante percipiant. Excitabo a Septentrione, ab iis partibus, quæ ad ortum Solis spectant, uirum acrem, & impigrum, qui populo meo seruiendi finem afferat; hostesque, illius inuictō robore perfringat. Is, per Principem strata corpora, quasi per luteum solū, gradietur; & illos, quasi singulos lutum, pedibus suis proculcabit. 26 Num quisquā ex diis, quos isti uenerantur, hæc ita fore diuinauit? Denuntio testimo-

nium omnibus; prouideant in lucem; aliquid ab iis a principio prædictum afferant, quod postea certissimo rerum exitu fuerit comprobatum; ut dicamus, eorum causam esse iure nixam. Nemo fuit profecto inter uos, qui hoc, uel quidquam aliud, futurū nuntiauerit; nemo, qui certum aliquid euenturum suis ante prædixerit; nemo, qui testificari uere possit, se responsum aliquod huiusmodi a uobis accepisse. Vnde colligitur, quam amentes sint ij, qui in illis colendis studium ponunt; & in eorum cultu perpetuam operā cōsumunt, a quibus, nec iuari, nec admoneri, possunt, nec aliquem fructū, uel ad incolumitatem uitæ, uel ad mentis intelligentiam, aliquādo percipere. 27 At uero Deus suis adest; suos erudit; nec eos instituendi, atque, monendi, studiū intermittit. Quemadmodū nunc eis, qui Sionē incolunt, hæc fore prædicat, ut ciues seruitute liberati in patriā redeant; & per ministrum suū Ierosolymæ fausta, feliciamque, multo ante denuntiat. 28 Nunc uero uideamus, an eorum aliquis, simili prædictione, possit uim proprii numinis indicare, hominesque, mentis cōpotes ad sui cultū perducere. Ut igitur oculos attollā, & in omnes partes circūspiciā, neminē uidebo, qui, uel ope, uel cōsilio, homines suo cultui penitus addictos, & cōsecratos, iuuare, aut consulentibus respondere, possit. Hem, religionis puritas, & sanctimonia; hem, cultus castissimus, pietatisque, plenissimus; hem, cur omnē uitam in sacrorū procuracione consumendā statuas; ut, postquam ætatē in religione contriueris, frustra deorum fidem implores; frustra operā ab illis flagites; frustra denique, ad eos consulendos accedas; ut denique hostibus tuis ludibris sis; nec solum bonis omnibus eueraris, sed maculis ignominia sempiternæ deformeris. 29 Ecce omnes, qui simulacris dediti, execrandisque, sacris alligati sunt, in summa quadā uanitate versantur; inanitatemque, operibus nefariis consecratur; eorumque, simulacra non modo nullam opem illis in rebus aduersis afferent; uerum etiam exitium, & vastitatem, importabunt. Quid igitur de gentibus fiet, cum omnes hac impura & nefaria, superstitione constrictæ sint, nec ad se redire uelint, ut, operibus naturæ admonitæ, Deum uerum agnoscant, illique, solum, qui naturam uniuersam condidit, gloriam tribuant, & numina falsa detestentur? Num erit omnino salus eorum desperanda? Minime, inquit Dominus. Ego enim, qui Regem potentissimum adducturus sum, ut populum meum Babylonis dominatu liberet, & in patriam suam restituat, illum seruum fidelissimum, ultimis huius status temporibus, excitabo, qui Regem Cyrum opibus, atque potentia, vincat; ut non Iudæi tantum, sed cuncti mortales, in illius Diuinæ uirtutis magnitudine, ad speciem defixi, illum sequantur; illiusque, uirtute liberati, sempiterna libertate potiantur. Huius igitur opera, consilio, uirtute, meritis, religione, gentes, hunc errorem, quo sunt penitus infectæ, detestentur. Osor. Tom. 4. H 2 sta.

Non est an-
nuntians,
nec prædi-
cans.

27 Primus
ad Sion di-
cit, Ecce
adsum.

28

Et uidi, &
non erat
nec exitus
quidquam.

29 Ecce
omnes inhi-
si.

CAP.

XLII

1. CAP.

Cōplacuit

sibi in illo

anipia mea

Dedi spiri-

um meum

super eum.

2. Nihil enim

infidebit in il-

lus animo, quod

mihi aliquam of-

fensionem af-

ferat. Non enim

iracundia elatus,

clamores

extollet; nec cuius-

quam gratia dele-

nitus, a ius-

ris sanctitate dis-

cedet; non auram

popularem

captabit; nec opes

suas foris ostentat.

3. Ann-

duem aliqua ex

parte fractam

minime perfrin-

get; & conteret;

nec lignum fumus

prorsus ex-

stinguet. Nec enim

is erit vilo modo,

qui boni

alienius reliquias

malis oppressas

extinctas ef-

fe velit; sed potius

mala omnia ius-

tergendo, per-

ficiet, ut quidquid

inerat boni, exci-

retur, quod

fractum, consolidetur;

quod propemodum

ex-

stinctum, lumen

recipiat. Eueniet

ita, ut, qui, le-

uitate, & iactatione,

ducti, humanitatis

officia

colebant, illius

præceptis insti-

tati, ea officia ad

ad ambitionem

minime cōferenda

putent; &

ita firmitus, &

ardentius, in ea

incumbant; &

qui pietatis

aliquod lumen

sub flagitiōrū

collu-

nione conseruabant,

depulsis flagitiis,

clarissi-

mis pietatis ignibus

inflammantur. Non

fictam

speciem sanctitatis

animis imprimi

patietur;

non iustitiæ

umbras, &

imagines, amplexabi-

tur; non adumbratam

virtutem tradet;

sed ver-

issimam iustitiæ

disciplinā proferet;

suorumq;

animos verissimis

virtutum omnium

munerib;

bus exornabit. 4. Nec

error, nec temeritas,

in iu-

dicio illius versabitur;

nam nec mens

illius erit

hebes ad verum

certendum; nec

animus præ-

ceptis ad iudicandum.

Summos labores

sustine-

bit, ut tandem

in terris olim a

iustitiæ cultu de-

lectis Remp. celesti

iustitiæ fundatam

confer-

rat; & iudiciorum

suorum æquabilitate

pacē,

tem, & orium,

cum dignitate,

constituat. Om-

nis igitur spes

gentium, in illius

vitali, atque sa-

lutari, lege, quæ

non lapideis

tabulis, sed animi

præcordiis, erit

incisa; collocabitur.

5. Hæc qui-

dem spondet, atque

promittit, summus

ille Do-

minus; cuius nec

virtus infringi,

neq; fides la-

besctari, potest.

Quidquid igitur

ille futurum

pollicetur, plene,

cumulateque,

perficiet. Is e-

dm est, qui calum

a principio condidit;

qui ter-

re faciē dilatavit;

plantarumq;

multiplici varie-

tate distinxit;

qui vitā hominibus

inspirat, au-

raque vitali

animantia cuncta

sustentat. 6. Hic

igitur Dominus

sic hunc seruum

suum sanctissi-

um, quē rebus

omnibus præfecit,

alloquetur:

7. Ego te vocavi,

ut iustitiæ

meæ disciplinam

tra-

deres, illiusq;

muneribus omnes,

qui tibi con-

fidunt, instruere.

Ego manus tuas

in iustitiis vi-

ribus, atq; robore,

confirmavi, ut

hostiles exer-

citus profligares.

Ego te iuxta,

& informavi, Di-

uinisq; ex cultum

muneribus exhibui,

ut sempi-

ternum fœdus,

cum populo meo,

fidei religio-

ne sancires, &

gentibus vniuersis

clarissimum

lumen præferres;

ut cæcis visum

redderes, ut

vincos evinculis

eximeres; &

tenebris inclu-

sos in lucem

vinlicares. 8. Ego

quidem sum ille

summus Dominus;

cuius ut natura

stabilis atq;

sempiterna est,

ita verbum nullam

subire mu-

tationem potest.

Hoc igitur

sanctissimo nomi-

ne, cuius quæta

sic vis, nec verbis

explicari, nec

cognitione quidem

comprehendi potest;

quod

tamen indicat,

& potentiam

meam nullis ter-

minis circumscribi,

& fidem, atque

benignita-

tem meam, nullis

difficultatibus

intercludi, fa-

cillime fidem de

tanto munere,

& beneficio, cō-

ferendo confirmat.

Tunc igitur

apparebit, mei

soli præsidio

nitendum, atque

confidendum.

Nec enim

gloriam meam

cum alienis diis

com-

municabo; nec

honorem mihi

debitum ad mu-

ta signa trans-

ferri patiar.

Ostendam enim,

non

opem ope, sed

meo præsidio,

fuisse hęc,

& li-

bertatem, homi-

nibus allatam.

Itaque illo-

rum inuitatem

redarguam,

gloriamq;

meam opo-

ribus magnificis

illustrabo. 9. Prima

quidem,

ut a me designata,

constituta, atq;

prædicta, sue-

rant, euenire. Non

autem rursus

vobis, anteq-

quam existant,

ne fides vni-

quam vestra

vacil-

let, annuntio. 10. Quocirca,

erigite animos;

alac-

res, atq; læti,

volitate; in

certissimam

spem fa-

ture salutis

impulsi, cantibus

insignem

Domi-

ni clementiam

celebrate; nouū

carmen in illius

laudem

concinite. Nouū

enim, &

insolitum,

beneficium,

nouū, &

inauditum,

carminis,

&

symphonie,

genus efflagitat.

Vitimæ

terre Do-

mini sempiterna

laudatione

personet. Ac

promiserat, cumulate perficeret, voluit, legem suam, opera serui illius sanctissimi, magnifice, atque splendide, in mentibus humanis inscribere; & vires inuictas dare, quibus omnes, qui fidem sancte colunt, ea, quæ sunt lege sancta, perficiant. 22 Hoc tantum beneficium Iudeorum genus ingratis repudiabit. Hæc autem causa est, quæ populum hunc nefarium, & impurum, vehementer affliget. Hostes enim illum diuexabunt, & fortunis omnibus spoliabunt, oppressumque durissimo dominatu continebunt. Non tamen, iis tantis incommodis affectus, in viam redire volet; sed operam enixe dabit, ut adolentes suos eodem scelere colligatos in eandem fraudem impellat. Doctrina enim scelerata, & impia, illos a teneris annis imbuet; & tamquam laqueos, ad eos improuida ætate capiendos, intendet. Omnes igitur erunt peccatorum vinculis durissimis alligati; obscurisq; locis, & admodum tenebrosis, inclusi, diripiuntur; nemoque illos defendet; conculcabuntur; nemoque ab illis contumeliam prohibebit. 23 Ecquis est interim in vobis, qui hæc audiat, & animu diligenter attendat, ut cautior sit, multoque in posterum prouidentior? 24 Quis enim dedit Hebræum genus hostibus suis vexandum, & diripiendum, & omni contumelia lacerandum? Num obscurum est, ipsum Dominum, qui nos olim presidio suo muniebat, quem in nos perfidia nostra concitauimus, nobis aduersari? & ærumnis innumerabilibus vniuersum nostrum genus opprimere? Nec enim voluerunt vestigiis illius ingredi; nec leges, & instituta, persequi; sed potius, dum se libenter viæ suæ committunt, Dei viam deserunt, & dum iustitiam suam nimis amplectantur, veram iustitiam, Dei beneficio collatam, incredibili furore, & immanitate, despiciunt. Fastidium igitur, & arrogantia, miseros homines, in tanta mala, precipitabit. 25 Dominus igitur vehementer inflammatus illos omnibus penis excruciat; & bellum ad eorum excisionem concitabit; omnia circumquaque ferro, & flamma, commiscebit; & tamen, nec iis tantis ærumnis, atque suppliciis, tracti, & lacerati, sensum recipere voluerunt, ut intelligerent vim sceleris execrandam, propter quam in tantam vim calamitatis inciderant. Et, cum ira Domini acriter in eos exarsisset, grauissimumque illis vulnus inflixisset, nec sic tamen voluerunt hæc animis secum reputare; ut, vitæ consilio commutato, Domini clementiam implorarent, ab eoq; sanitatem reciperent, a quo vulnerati fuerant.

1 CAP. XLIII.

1 Tu vero, plebs sancta, quæ fidem datam mihi violasti, & patris tui, Iacobi, viri sanctissimi, vestigiis institisti, gaude isto tanto bono, pietateq; perfrui. Nam, cum tantis ærumnis homines perfidi vexati fuerint, tu, Diuino presidio circumseptra, triumphabis. Sic enim te summus ille Dominus, qui suam in te speciem inclusit, animumque tuum noua quadam forma decorauit, alloquitur. His, inquam, verbis

te optimus ille parens, qui spiritu suo te genuit, & informauit, in spem gloriæ celestis, & immortalis, impellit: Ne timeas, inquit, ego enim te a seruitute, & interitu, liberaui; & quod est egregiæ familiaritatis indicium, nominatim appellauit; singulariq; benevolentia complexus sum. Quando igitur a me tantum egregiæ voluntatis pignus habes, fac, ut ex animo tuo timorem omnem depellas; excelsoque animo sis, & semper innixto. 2 Nihil enim erit, quod tibi nocere possit. Cum pedibus matris transieris, tibi præsens adero; ne flumina quidem altissima te, presidio meo cinctam, obruere poterunt. Si per medios ignes incesseris, non te calor infestus aduret; neque flammæ ardore conflagrabis. 3 Ego namque sum præpotens ille Deus, cuius est potestas immensa, & fides sempiterna, in quo omnem spem vitæ tuæ collocasti. Ego sum illud sanctissimum, atque firmissimum, Israelis presidium, qui nunquam eos, qui sese ad me contulerunt, salutemque suam mihi crediderunt, ope mea destitui. Ego denique sum is, qui tibi salutem attuli, nec patiar eam rursus affligi. Pro te Aegyptios, Aethiopes, & Arabes, oppressi; omnes denique orbis terrarum nationes, quæ te persequuntur, ad tuam gloriam materiam, toleraui; easq; tandem exitio dedidi; atque perfecisti, ut non modo tibi nihil hostes nocere possent, sed ex omnibus eorum perditis conatibus magnus tibi decoris, & gloriæ, cumulus accederet. Sic enim omnes res humanas administro, ut omnia tandem ad eorum, quos elegi, utilitatem, & amplitudinem, referantur. Eorum igitur oppugnatione, quasi piaculo quodam, omni criminis contagione liberaberis; ex eorum interitu, & exitio, cresces; & illis vastitate consumptis, tu, meo numine liberata, triumphum ducis. 4 Postquam enim in eo summum studium posuisti, ut mihi, qui non in corporis habitum, sed in animi cultum, respicio, placeres, neq; religionis adumbrata specie, sed ornamentis veræ fidei, mentem excoluisti, in magno apud me pretio fuisti; ex quo ingentis gloriæ magnitudinem fuisti consecuta. Nam te egregie caram habui; amplissimisq; muneribus auxi; summisq; ornamentis affeci. Sic igitur, pro tuæ salutis incolumitate, & decoris amplitudine, reliquos homines, atq; nationes vniuersas, exitio destinabo; periciamque, ut, quo te vehementius oppugnaverint, eo tu clarius illustreris, & illi grauius excrucientur; omniaq; tandem ad salutis, atq; dignitatis, tuæ summam reuocentur. 5 Neq; cum cernis eos, qui te propinquitate sanguinis attingunt, & eadem stirpe procreati sunt, propter perfidiam expulsos, & ciectos, & a regionis tuæ finibus exterminatos, ea res tibi maxillam affert; grauioremque metum incutiat. Tecum enim sum, ut te numero prope infinito multiplicem. Nec enim cognatio tua, sanguinis, & seminis, propagatione, sed fidei sanctitate, & religione, conti-

continetur. Nec semen tuum est ad naturam corporis tui, sed ad spiritus mei fecunditatem, referendum. A Solis igitur ortu, multiplicem tibi sobolem adducam; & ab occasu tibi filios congregabo. 6 Ab Aquilone genus tuum repetam; & Austro, ne illius libertatem impediatur, imperabo. Omnes imperio meo obedire compellam; & efficiam, ut mihi, ex ultimis terris, filios meos adducant; & omnia tandem sic disciplinæ celestis pateant, ut in omnibus orbis terrarum finibus innumerabiles filij, verbi mei fatu, generentur. 7 Ne opinione labaris, in eumque errorem inducaris, ut existimes, clementiæ meæ magnitudinem esse Iudeæ finibus circumscriptam; & telluris, olim parentibus tuis assignatæ, terminis inclusam; eosq; solos filios meos esse, qui, secundum humani seminis rationem, ab illis sanctis hominibus orti sunt. Non ita est; sed omnis, qui se nomini meo mancipauerit, qui vitæ studium ad gloriam meam contulerit, ex quocumque genere hominum ille sit, in quacumque ora, atque parte terrarum, constitat, erit in sobole mea numerandus; & ea de causa, in sanctorum patrum stirpe censendus. Nec enim is fuit eam fidem, & pietatem, ex humano studio, & industria, sed ex mea gratia, & benignitate, consecutus. Ego igitur illum, qui simili fide numen colit, denuo creauit; ego illum informauit; ego denique illum spiritus mei muneribus expolui. 8 Ut autem clarissime cerni possit, hoc admirandum opus non esse naturæ, aut studio, sed numine meo, perfectum, ingens ubique miraculum edam. Si enim produxeris populum cæcum, mentisq; luminibus orbatu, qui nunquam cæli lucem conspexerit, sed tæterrimis ignorantie tenebris immerfus sit, & amentia præceps in exitium rapiatur, ubi primum illi disciplinæ meæ lumen affulserit, ad speculum subito recipiet, ut sceleris sui deformitatem videat; & Diuinæ formæ speciem, & pulchritudinem, contempletur; atque ita repente a pestifero cupiditatis studio ad pietatis cultu traducatur. Similiter surdi, qui aures clausas habebant, ne posset vniquam ad eas vox celestis disciplinæ peruenire, auditum recuperabunt; incensoque, & inflammato, studio, sapientiam perdiscent; & incredibili alacritate iussis Diuinis obedient. Quo autem maior est vis animi, quam corporis, eo magis declarat numinis mei præsentiam, salutare remedium subito animi morbis allatum, quam corpori oppresso, & afflicto, sanitas restituta. Cum igitur animus, & simplicitas, conueri, & Domini magnificentiam puris animis contemplari; cum exploratum cunctis fuerit, eos, qui doctrina mitigari, & molliri, non poterant, & naturæ voces aspernabantur, & disciplinarum monita repudiabant, repente auribus celestem disciplinam habere, præceptaq; salutifera complecti; cum denique perspicuum fuerit, homines, flagitijs omnibus coopertos, infinitisq; sceleribus alliga-

tos, repente studio iustitiæ, atque pietatis, inflammari; omniumque maximarum virtutum muneribus illustrari, nemo, qui mentis fuerit compos, dubitabit; quin opus illud omnium maximum ad solum Deum reuocandum, & genus illud hominum ad Diuinam stirpem, & sobolem, referendum sit. Nihil est enim, quod clarius Dei numen illustret, & celestem nobilitatem indicet, quam veræ iustitiæ decus, & ornamentum. Ergo, cum tanta hominum multitudo fuerit subito e flagitiorum tenebris in iustitiæ lumen vindicata, nomen Domini erit nouatunc, & insolita, prædicatione celebratum; & Iudeorum cæcus, qui sanctorum patrum, a quibus originem traxit, fidem, & religionem, imitatus fuerit, gaudebit, gentis suæ numerum tantis accessionibus amplificari. His quidem operibus Dominus vim nominis sui aperte significat. 9 Nunc reliquum est, ut videamus, quibus signis numina a gentibus singulari cærimonia culta Diuinitatem suam ostendant; quo modo suis cultoribus in precibus, & votis, occurrant; quibus prædictionibus eorum rebus cauerint; qua fide prædicta compleuerint; quid denique, quo melior esset eorum status, atque condicio, in res communes attulerint. Conueniant gentes vniuersæ; conferant inter se omnes nationes rationem, qua deorum suorum causam tueantur. Doceant, num ab aliquo eorum a principio tanti beneficii, atque muneris, amplitudo prænuntiata fuerit. Ipsiq; dii prodeant in medium; testes adducant; causam dicant; vanitatis a se suspensionem depellant; ut hominum sententijs absolui possint. Faciant denique, ut homines, qui circumsteterint, audiant, eorum causam iure defendi; atque fateantur, illos Diuinitate præditos esse. Num est aliquis inter homines, qui eorum sacris obligati sunt, qui possit aliquid opus asserere, quo testificetur, eos esse Deos, & humanis rebus gratia, & ope, consulere? Non certe. 10 At vos vniuersi, qui meum numen sancte colitis, & seruus meus, quem elegi, ut vos illius oratione de rebus futuris præmonerem, mihi Diuinitatis clarissimum testimonium dare potestis. Ideo namque id multo ante denuntiaui, ut numen meum exploratum, & cognitum, haberetis; mihiq; soli crederetis; & intelligeretis denique, nec ante me Deum ullu informari potuisse, nec post me futurum fuisse; cum ego, ab omni semper æternitate, omnipotens, immensus, & infinitus, existerem; & omnibus sæculis sim in eodem statu permanens. 11 Ego sum, ego sum Dominus; nec est, qui salutem dare possit præter me. Ut enim solus omnia finxi, & informauit, ita solus omnia conseruare possum. 12 Quod quidem non semel experti fuistis. Vestram namque fidem prædictione verissima confirmaui; ostendi, futurum, ut vos ab interitu vindicaretis, salutemque vestram constituerem. Deinde, cum maturum fuit, fidem meam liberaui; vobisq; salutem contuli. Hæc quidem ut apud vos testata essent, curauit; vidistisq;

9 Quis in vobis annu tiabitur?

10 Vere testes me dicat Dominus.

12

distisq. nullum Deum alienigenam his meis, vel prædictionibus, vel operibus, se admiscuisse; ut ea de causâ suspicari possitis, mihi cum illo officium communicatum, & munera inter nos, ad vnius operis perfectionem, partita, atque distributa, fuisse. Vos, vos, inquit Dñs, testes estis, quam multis in locis subsidio vobis occurrerim, numenq. meum in salute vestra tuenda declarauerim, Diuinitatemq. meam admirandis operibus testificatus sim. 13 A principio semper vnus, & idē, mihiq. similis, in omni æternitate permaneo, nullamq. mutationē ullis vniquam sæculis habiturus sum. Cum in scelera vindico, nemo poterit nocentes a meis manibus eripere, & a constituto supplicio liberare; cum rursus opus ad salutem cōferendam designo, nemo poterit me, vella magnitudine benignitatis auocare, vel opus meū ullis viribus, & machinis, impedire. 14 Hæc præterea Dominus, in quo est firmissimum Israelis præsidium positum, adiecit, ut fortius fidem sanciret, suorumq. animos salutis spe firmissima cōfirmaret, ostenderetque, omnia, quæ molitur, & efficit, ad suorum salutem, atque dignitatem, conferri. Ut vos ex hostium impotenti dominatione liberarem, Medos, atque Persas, ut arma cōtra Babylonem caperent, incitavi; perfecique, ut, perfractis vestibus, & repagulis reuulsis, vrbem fœdissima cæde vastarent, & Chaldæorum arrogantiam, & gloriæ naualis insolentiam, omnino comprimerent. 15 Me igitur vnum intuemini; me vnum reueremini; me vnum amare prosequimini. Solus enim sum summus ille Dominus, in quo est omne vestræ salutis præsidium collocandum. Ego namque Israelem formaui, muneribusq. Diuinis ornaui, & instruxi. Ego vester Rex sum; cuius maiestatem vereri, cuius imperium sequi, cuius legibus vitam instruere, debetis. 16 Tum etiam hæc addidit: Vetera beneficia mente recolite, ut ad certam spem futurorum ardentius rapiamini. Ego sum ille summus Deus, qui vobis in mari iter aperui, & in medijs fluctibus viam munui, qua pedibus profundis pelagi gurgitem transmisisistis; 17 qui currus, & equites, exercitumq. robustissimum, eduxi, quem numine meo prostrernerē, atque vestri causâ fluctibus marinis obruerē. Ea ruina simul omnes oppressi iacuerunt, ut erigi numquam possent. Instar incensi ligni sic extincti sunt, ut numquam vel tenuissimam vitæ scintillam conciperent. 18 Sed hæc nimis antiqua in obliuionem tandem adducite. Non, quod vllum Dei beneficium sit ex memoria fidelis hominis euellendum; sed, quod præteritū sit amplitudine, & magnificentia, futuri doni, atque muneris, obscurandum. Ut enim vmbra corpori concedit, ut lucernæ lumen in splendore solis incurrens euanesceat; sic intelligite, memoriam antiqui beneficii (quo, tamquam imagine, fuit adumbrata, & expressa, Diuinæ gratiæ, atque muneris, amplitudo) esse futuri beneficii veritatem, & constantiam, deponendam;

Nemo est, qui de manu eruat.

Hæc dicit Dominus, qui dedit in mari viam.

Nec memineritis prius eum.

& illud legis lumen splendore Diuini spiritus obruendum. 19 Animos igitur erigite: in cælū aciem mentis intendite; multoq. maiora vobis, & ampliora, proponite. Iam enim opus nouum, & inauditum, molior, quod breui erit omnibus opibus Diuinis, atque sempiternis, florentissimum. An non vel huius tanti operis miraculum animos vestros, ad meam potentiam, & benignitatem, multo clarius intelligendam, commouebit? Nam rursus in terra vastā, & inculta, in qua numquam fuit humanitatis, & pietatis, vestigium impressum, viam latam, & illustrem, aperiam; & in regione arida, atque solibus perusta, fontes subito prorumpent; flumina labentur, quæ sitim restinguant, totamque telluris illius faciem, herbarum, atque arborū, amenitate vestiant. Perennes enim spiritus mei aquas in animos, olim ab omni cultura derelictos, & nefariæ cupiditatis ardoribus infusatos, inducam, quæ facile sitim expleant; & virtutum omnium cultum, & amēnissimam de coris, & honestatis, viriditatem eliciant. 20 Homines, olim immanitate cupiditatis efferati, qui omnes animi conatus ad aliorum perniciem comparabant, qui humanam societatem minime colebant, & lucem, atque celebritatem, fugiebant, ut qui, tamquam serpentes, ut venenosos mortales interimerent, latitabant, humanos sensus recipient, suumq. studium ad cultum nominis mei subito conuerterent, benignitatemq. meam summis laudibus extollent; cum viderint aquas gratiæ meæ in loco deserto, & inculto, profluere, & flumens cælestium donorū, & munerum, in arida, & exusta, regione dimanare, ut populi mei, quem mihi fide conciliaui, sitim expleant, & omnium Diuinorum bonorum copia cumulet. Et, cum nec opes vllæ, nec honores, & imperia, nec exquisitissimæ voluptates, possint vllō modo immensam, & infinitam, hominum cupiditatem satiare; immo, quo magis affluunt, eo magis cupiditatem irritet, ita, ut cum eorum affluentia crescat simul inopia, & indigentia; qui tamen spiritum meum hauserint, ita erunt omnium bonorum copia, & vbertate, completi, ut nihil amplius in vita desiderent. Erunt enim veris opibus egregie cumulati, & honoribus summis amplificati, & voluptatibus sempiternis affluentes; ita, ut nihil relinquere possint, cuius incensa cupiditas eorum animos excruciet. 21 Hunc populum singulari quadam ratione creauī, & informauī, in eiusq. mente similitudinem meæ virtutis impressi, ita, ut sit nouum quoddam opus, noua species, atque figura, excellenti opere perfecta, manibusq. meis singulari artificio perpolita, cuius omne studium in gratiam meam perpetua laudatione celebrandam conferatur. In tanto vero, & tam obstupendo, munere, & beneficio, quid tandem est, quod genus humanum in medium asferre possit, quo me sibi obligatū asserat, humanisq. meritis hæc tanta bona tributa confirmet? Num gentes feræ, & indomita, om-

Pondus in deo seruo.

20 Et gloriabitur in nobis agn.

21 Populus istum formauī multo.

te, omnibusq. turpitudinum notis inuasa, poterant vita impia, & scelerata, meum sibi nomen adstringere, ut tantum eis beneficium cōferrem? Ne ipsa quidem gentes tantum sibi asumere audebunt, ut meritis suis nomen adstringant, putent. Ut de illis igitur sciamus, num Hebræum genus, quod tanta sedulitate omne vitæ studium in sacris peragendis, & in religione multifariam colenda, consumpsit, potuit illis sacrificijs, illis carimonijs, illa magnificentissimi templi sanctitate, tantum de meo munere promereri? Minime profecto. Nec enim humanis studijs opes Diuinæ debentur, nec terrenis muneribus cælestia comparantur. Quid autem præterea est, quod homo in ipsis sacris terrenis insolescat, cum ipse sceleris sit affinis, & scelus ipsum, quod Deum alienat, naturaq. sua benignitatem illius a cura humanæ salutis auertit, sacris illis expiari non possit? 22 Ne igitur erres, Israel, ne in fraudem inducaris, laudat enim preces tuas me flexerunt, neque labore tuo, in expianda religione consumpto, placatus sum. 23 Non mihi pecudem ad sacrificium obtulisti; nec, hostijs, & victimis, tuis, mihi debitos honores defulisti. Non ego tibi muneris onus imposui; nec a te rhuris iustimenta vehementer expectui. 24 Neque, cum argento odores mihi emeres, eorum fragrantia delectatus sum; nec sacrificiorum tuorum adipe delectatus. Quem enim fructum mihi eiusmodi sacrificijs offerre potuerunt? Quid in illis exstiter, quod me, per se, posset ad gratiam inlectere? Et tamen, cum illis operam dabas, iram in te meam prouocabas. In animo enim tuo scelus inhærebat, cuius delendi gratia serui formam indui, doloresq. immensos excepi. Tu igitur me per flagitia tua seruire compulisti; tu, iniquitatibus tuis, mihi grauissimos labores attulisti. Si igitur te diligenter excuseris, & omnes animi tui latebras exploraueris, nihil in te infidere conspicias, quod me tibi propitium reddat; multa vero, quæ in te numen meum incendunt. 25 Comprime igitur spiritus; arrogantiam sedā; insitum scelus agnosce; animumq. tuum, quantum potes, abijce; neque in te tantum audaciæ crimen admittas, ut causam salutis tuæ meritis tuis assignes. Ego, sum, ego, inquam, sum, qui, propria benignitate, & clementia, prouocatus, rebellionis tuæ scelus profligaui; peccataq. tua sempiterna obliuione contriui. Si nunc igitur castus, si integer es, si pietatem, & iustitiam, colis, id totum est mihi in acceptis referendum. 26 Si secus opinaris, velim mihi suggeras, si forte fuit aliquid a me præternissum. Age, iam, si libet, iudicio disceptemus, ut, si iuris æquitatem niteris, litem obtineas. Narra igitur, quid habeas, ob quod, merito singulari, possis partem aliquam iustitiæ ad merita tua reuocare? 27 Num singularum naturæ præstantiam, & acumen ingenij, cum præstantissima virtutis indole coniunctum? At ille, primus humani generis parens, cū omnibus naturæ præ-

22 Non me in vocasti, Iacob.

Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas.

Parer tuus prius peccauit.

fidijs, & ornamentis, redundaret, tamen turpissime lapsus est, & detestabile in se scelus admisit. Num, legis piaculis, & institutis, credis, te iustitiæ puritate retinere? At illi summi legis interpretes, qui tantum reliquis omnibus religionis studio præstabant, a me nefarie descuerunt. 28 Viri igitur sanctitatis opinione præcellentes, sceleris a me conuicti sunt, & populum Israelis vniuersum, cui primum lex data est, exilio deuoni; & ceterum illum, Iacobi stirpe propagatum, execratione deuinctum, exitio, & vastitate, consumpsi. Non igitur in natura, nec in lege, sunt tibi constituenda vitæ præsidia; sed omnia tandem sunt tibi ad meam benignitatem referenda. 1 CAP. XLIV. 2 Audi nunc igitur, Iacob, qui te voluntati meæ penitus addixisti, ut mihi perpetuo seruires. Audi, Israel, cuius ego fidem elegi, iustitiæq. summis ornamentis decorauī. 2 Hæc dicit Dominus, qui te finxit, & informauit, atque iam ab yfiro matris tuæ ad amplissima munera reservauit, præsentiq. auxilio protegit. Ne metus vllus animum tuum frangat, quando seruus meus es, & iustitiam sancte colis. Nec enim fieri potest, ut serui mei, quos in fidem meam recepi, alicuius iniuria violentur, & qui iustitiæ muneribus exculsi sunt, a me supplicio dedantur. Ne te vel nefaria cupiditatis immanitas, vel naturæ imbecillitas, ita conturbet, ut casum, atque ruinam, pertimescas. Ego enim te, si in fide permaneris, ope mea confirmabo, ut facile possis contra omnes cupiditatis impetus statum animi tueri, & honestatis ornamenta retinere, & iustitiæ opibus Diuinis affluere. 3 Aquas enim in sitientem tellurem demittā; & flumina in aridam terram deriuabo. Fac igitur, ut, cum hoc vnum expetas, hoc vnum ardentissime scitis, hoc assidue precibus efflagites, ut animum tuum, iustitiæ cupiditate flagrantem, expleam, sitimq. tuam gratiæ copia, & vbertate, restinguam: spiritum enim meum, nō super te tantum, sed super omnes filios tuos, hoc est, in omnes, qui fidem tuam imitati fuerint, seq. exemplo pietatis tuæ cōformauerint, effundam. 4 Crescent, quasi plantæ, in terra herbida, & amœna, conitæ; & tamquam salices, quæ perennium aquarum deductionibus alluuntur. 5 Erit igitur in terris, ad quas cælestis disciplina peruaserit, mira studiorum commutatio, & repentina vitæ conuersio; ita, ut alienigenæ, & simulacrorum cultui dediti, qui fuerant erroribus innumerabilibus obcæcati, & flagitiorum omnium maculis infecti, subito in lucem respiciant, & vitæ sanctimoniam colant, & ad Israelis ceterum aggregentur. Hic enim se Domini seruum appellabit; ille, se Iacobi fidem sequi, profitebitur; alius, litterarum monumenta Domino consecrabit; & Israelis cognomē assumet. 6 Hæc dicit præterea summus Dominus, 6 qui Regio imperio Israelem continet, atque moderatur; qui populum suum a seruitute redimit; quem vnum Imperatorem cælestes exercitus

1 CAP. XLIV.

Noli timere, serue meus, Iacob.

Iste dicit, Domini ergo sum.

citius summo studio, & alacritate, sequuntur. Ego sum rerum omnium fons, & principium, a quo cuncta natura profuxerunt; ego sum finis rerum omnium, in quem insita cupiditate referuntur. Ego igitur solus omnia sempiterna vi, imperio, numine, potestate, complector; nec, prater me, ullus esse potest, in quem Dei nome conveniat. 7 Quis enim, inter illos, quibus gentes Diuinitatem tribuunt, mei similis est? Quis opera similia designauit, rebusq. mirabilibus vim sui numinis indicauit? Prodeat in medium; virtutis suae documentum det; mecumq. factorum similitudine, & imitatione, contendat; vocet ea, quae nondum sunt; ipsius vocis potentia nouas formas, atque naturas, efficiat; & ut magis probet ea, quae creata sunt numine suo in lucem proferenda, & primum futura praenuntiet; modum, & ordinem, & conuenientiam, qua naturam omnem obligauit, si potest, imitetur; atque, a mundi primordio humane naturae, a me condita, & constituta, rationem repetes, eam potentia, & artificio, consequatur; & ijs, a quibus colitur, quae sunt euentura, praemonstrer. Quod si nec vlla vi, nec ratione, nec rerum praenotione, possunt Diuinitatis suae significationem dare; certe constat, eos esse dementissimos, qui ab illis pacem exposcunt; eorumq. numina, quae nulla sunt, nec esse possunt, suppliciter, atque demisse, venerantur. 8 Ergo, cum aliqua tempestas in res communes inuaserit, perculsi formidine, trepidabunt; bonisq. omnibus eueris, prosternentur; seroq. intelligent, se omnes spes suas in vanitate repositas habuisse. Vos autem, qui, numinis mei fiducia, vitam colitis, quorum opes meo praesidio fulciuntur, cum aliquis rerum motus, atque perturbatio, in rebus humanis existerit, ne metuatis, nec animis concidatis. Quid enim est, quod vos conturbet? An non illa vobis multo ante prouisa, atque meditata sunt? Numquid non sunt a me vobis ante praedicta, ne incurfu repentino vestras mentes de statu dimoueat? Num parum intelligitis, me vobis, in rebus asperis, subsidio affuturum? Vos enim mihi testes estis, nullam aliud esse calamitatis, & miseriae, periculum, nullum aliud firmum vitae praesidium, non aliam esse salutis, atque dignitatis, arcem, quam illam, quae meo numine continetur. Vt enim nemo alius rerum opifex esse potest; ita nemo alius potest suorum salutis, & incolumitatis, consulere. Et tamen tantus furor hominum mentes oppressit, ut hanc arcem tutissimam, atque munitissimam, deserant, alii sibi praesidia comparant, & numina sibi falsa, & inania, confingant. 9 Profecto omnes, qui simulacra formant, atque figurant, quae deinde venerentur, sunt erroris, inanitatis, & amentiae, plenissimi. Quae enim maior amentia cogitari potest, quam id ardentem expetere, ex quo nullum in vita fructum consequi possis? Cuius quidem rei ipsi, qui signa colunt, testes esse possunt. Explore enim cognoscunt, ea neque videre, nec intelli-

Nolite timere.

Platae omnes idoli nil sunt.

gere; tantum abest, ut valeant cultoribus opulari. Ideo, cum eos calamitas oppresserit, praeter scelus cruciatum, amentiae sempiternam ignominiam, & turpitudinem, subibunt, atque sustinebunt. 10 Quis enim poterit, pro dignitate, tanti furoris immanitatem verbis exprimere? Num Deum homo formabit? aut propitium sibi numen, cuius subsidio nitatur, effinget? maioremq. vim in opere a se facto, quam in se, qui illud effecit, ponendum arbitrabitur? Et tamen summa pertinacia in amentia perseverat, & imaginem summo studio conflat, cuius religio ne iuari minime possit. Iuari, inquam? Immo ex ea sibi pestem, & exitium, comparabit; ingnemq. dedecoris ignominiam accipiet. 11 Omnes enim, qui tanti sceleris participes fuerint, & fabros etiam, qui minime viderint se homines esse, fieriq. non posse, ut Deum ars humana formet, amentiae suae pudebit; extremaq. ignominia deformabuntur, cum fuerint experti, nullum sibi praesidium illam religionem impuram, in quam omnia studia vitae contulerant, attulisse. Conueniant vniuersi, atque animum colligant; scelusq. suum reputet, & ad caeli aspectum contremiscant; summique Dei sanctissimum numen exhorreant, & in recordatione suscepti facinoris erubescant. 12 Faber forcipe ferrum versat in prunis; malleoq. contundit; excuditq. tandem figuram; in eaq. perficienda omnes suas vires, animiq. nervos, intendit; famel, siti, laboreq. nimio, fessus, tanto tamen studio in opus incumbit, ut ne aquam quidem gustet, ne quidquam de contentione remittat. 13 Ecce tibi alius, qui signa ex lignis dolat, regulam applicat, atque rubrica formam designat; dolabram deinde, atque scalprum, adhibet, & circum circumducit; lignumque in hominis habitum, formamque, figurat; hominis illi cultum affingit, ut in aedibus collocet. 14 Neque solum opus, quo Deus e ligno fingitur, humano artificio factum; verum etiam ipsa materia humana industria comparatur. Homines enim se accingunt in densa silua, ut cedrum praedant, & ilicem, & tiliam, & quercum, & eiusmodi arbores caesas, conuehant; quin ipsi saepenumero cedros conferunt, quae pluuijs irrigatae, in iusta altitudinem assurgunt. 15 Tum, ubi materiam illam variam, atque multiplicem, dissecant, domumq. subuehunt, ex ipsis pyram exstruunt, ignemq. subijciunt, ut frigus depellant; & partem etiam in furnum immittunt, ut panes coquant; postremo, ex eodem ligno Deum sculpunt, ad cuius se pedes abijciunt; eumque, corporis habitu nimis abiecto, atque demisso, venerantur. 16 O detestabilem amentiam, deploRANDAMq. animorum caecitatem. Tantum ne furor hominum mentes inuasisse, ut, Deo vero nefarie derelicto, e reliquijs materiae vilissimae, quam in quotidianos usus vitae conferunt, deos sibi faciant, atque, pro salute, & incolumitate, sua, ligna venerentur? Conuehit homo ligna; partem in focum conijcit; parte carnes coquendas

Consecutus enim omnes.

quendas sedulo curat; comedit deinde, atque saturatur, & igne concalescit; & ait, Mihi belle est; depuli frigus, & concalui; lucemq. ex lignis adspexi. 17 Tum, ipsorum lignorum reliquias ita dolat, ut ex illis Deum efficiat. Illum igitur, quem manibus suis ex inutili ligno perpoliuit, adorat; ad illius pedes sternitur; ab illo pacem exposcit, & inquit, Serua me, obsecro: nam Deus meus es tu. 18 Non sentiunt, nec intelligunt; sensibus orbi sunt; oculi eorum, quasi tecto-rio inducto, penitus obstructi sunt; mens eorum, obductis tenebris, obscurata est; ita, ut neque videant, neque mente recogitent, quam scelustum in se facinus admiserint. 19 Nec enim se consulunt, nec vllam animaduersionem adhibent, nec saltem haec secum aliquando loquuntur: Ex parte ignem feci; panem in prunis coxi; carnes etiam eodem igni assas comedi; ex ligni vero reliquijs tattrum, & detestandum, opus designavi, ut coram ligno, quasi coram Deo, procumberem. 20 Haecine scelera? Haecine portenta? Tam detestabilis amentia vexabit animum, flagitijs excacatum, ut coram ligno, cineris socio, atque adeo germano, (illius enim iam maxima pars consumpta flammis, & in cinerem redacta est) se abijciat; & simulacrum, e leuissima materia factum, in tantam fraudem impellat hominem mentis, atque rationis participem, ut lignum, impia, & execranda, superstitione, veneretur? Et ab illo auxilium postulat, qui nullam opem potest supplicibus suis afferre, nec vitam ab interitu vindicare? Et tamen in scelere pertinacissime perseverant, nec illam saltem cogitationem suscipiunt, ut dubitent interdum, num ea religio, qua se obstrinxerunt, sit inanissima, & mendacis, fraudisque plenissima. 21 Haec tecum animo meditare; haec memoria repete, Iacob; recogita, quantum beneficium acceperis, Israel; quando hoc ascutus es, ut dirissimae religionis portenta relinqueres; nec inanissimis simulacris, sed mihi, supplicares; teq. ab immanissimo scelere ad numinis mei cultum traduceres. Nunc igitur seruus meus es, ut sit tibi diligentissime praecauendum, ne quidquam, contra voluntatem meam, moliaris; & serui nomen, quod quidem est plenissimum decoris, & dignitatis, amittas. Nec enim, si fidem retinueris, tui vniquam obliuiscar. 22 Vide enim, quantum in te beneficium contulerim, cum te omnium malorum maximo, quod beneuolentiam in te meam, & amoris mutui vinculum, dirimebat, liberauerim. Nam perfidiam, atque rebellionem, tuam, quasi densam, & atram, nebulam, discussi, & omnia peccata tua, quasi nubem, spiritu meo dissipavi. In me igitur tantum respice; facitoque, ut omnia studia tua, ad me traducantur, quando solus te a sempiterno exitio liberaui. 23 Quibus laudibus, quibus canticis, quibus acclamationibus, poterit tantum munus, atque beneficium, hominum generi vniuerso collatum, celebrari? Caelum latissimum clamore circumsonet. Dominus

Libera me, quia Deus meus es tu.

Deleui ut nebulam iniquitates tuas.

Laudate eam, quoniam misericordiam fecit Dominus.

enim ipse, per se, salutem sempiternam constituit, opusq. omnium maximum, quod omnes in se potestatis, atque benignitatis, & sapientiae, numeros continet, admirabili ratione perfecit. Terra etiam vniuersa profunditas, ingentes voces, letitia exultans, emittat. Montes etiam maximos clamores edant; saltus, atque nemora, & arbores cunctae gaudio completae, tripudiant; omnis denique natura populo Dei, de Diuina clementia, gratuletur. Redemit enim Dominus Iacobi progeniem, non tam genere, quam fide, a reliquis nationibus segregatam; populumq. suum summis muneribus honestauit. 24 Audi, plebs sanctissima, quae te in Domini fidem contulisti; & intellige, ut pleniore quodam gaudio cumuleris, quantae cura summo Deo sis. Sic enim ait Dominus, qui te e peccati dominatu, & a tyrannide mortis, eripuit, qui te in vtero matris tuae finxit, atque ad tantum bonum maturo tempore perficiendum reseruauit: Ego sum ille summus Dominus, per quem omnia effecta sunt. Solus enim caelos extendi; terraq. faciem, meo tantum numine subnixus, explicui; & in omnes partes dilataui. Mihi igitur soli immolandum, & supplicandum est, meiq. solius nomen est, in omni aeternitate, laudibus offerendum. Nec est enim aliud numen, praeter me; nec sapientia vlla, quae nomine sapientiae digna sit, si a meo spiritu seungatur. 25 Ego namque irrita facio signa eorum, qui praestigijs mentibus illadunt. Ego sum, qui Diuinos inanitatis, & amentiae, conuincio; qui sapientes retrorsum praecipites impello; eorumque prudentiam stultissimam, plenissimamq. inconsideratissimam temeritatis, ostendo; 26 qui, quicumque seruus meus, numine instructus meo, praedixit, verissimo rerum euentu confirmo; & consilium eorum, quos ad homines erudiendos legauit, perficio; qui, numine, & imperio, meo, facio, ut Ierosolyma, postquam ei fuerit exitium, atque vastitas illata, rursus ciuium frequentia, & multitudine, celebretur; & Iudaeae ciuitates, armis hostium dirutae, rursus aedificentur; qui collapsa, atque vastata, in pristinum splendorem restituo; 27 qui profundo mari, ut exarescat, praecipio; qui fluminum alueos, ut exsiccentur, meisq. tutum transitum praebent, imperio coquo; 28 qui Cyrum excito, ut populum regat, & illo liberando, voluntati meae pareat, & quod iam pridem designauit, perficiat; qui nutu meo multos mortales impello, ut Ierosolymam instaurant, & templum rursus aedificent. 1 CAP. XLV.

Ego Dominus faciens omnia.

1 CAP. XLV.

sione recta via, a me ante munita, ad hostium urbem peruenies. Portas aeneas effringam; vestes ferreos excidam; omnia denique claustra reuellam; ut nihil tibi sit impedimento, quo minus in hostium fortunas inuadas, illorumque opes diripias. 3 Obstruas, & reconditam, gazam, multis eratibus hominum avaritia coaceruatam, locisq. tenebricosis inclusam, tibi tradam; ut noveris, me Deum verum esse, qui tibi praesens adero, teq. benignitate singulari complectar. 4 Haec autem omnia ornamenta in te congeram, ut populus meus ope tua liberetur. Omnia siquidem, quae molior, & efficio, ad eorum, quos elegi, salutem & incolumitatem, & amplitudinem, conferuntur. In hoc igitur te, antequam mei notitiam caperes, excitavi; multisq. rebus gestis, & summi honoris insignibus, illustrem reddidi. 5 In me vnum intueri; meo praesidio nitere. Solus enim Deus sum; nec, praeter meum nomen, aliud est, in quo sit vitae praesidium reponendum. Ego te, antequam me cognoscas, inuicto robore sepiam, animiq. singulari alacritate confirmabo; 6 ut, ab ortu solis ad occasum, apud omnes mortales, hoc insigni, mei numinis, atque potestatis immensa, documento, testatum sit, me solum Deum esse; & homines, qui commenticia numina venerantur, & colunt, in summa inanitate versari. 7 Ego lucem excito; ego tenebras offundo; ego pacem, & tranquillitatem, facio; Ego rursus bellum, & belli calamitates, importo. Nullum est enim vitae commodum, quod a me non manet; nullum rursus incommodum, quod voluntate mea, & consilio meo, non hominibus inferatur. Ego Dominus, ad cuius voluntatem haec omnia administrantur; ut vel beneficiis mortales alliciam; vel, propositis minis, absterream; vel pios homines praemijs amplissimis ornem; vel impios extremo exitio, atque clade, conficiam.

Ego Dominus faciens omnia haec.

Haec quidem Isaias, sub Dei ipsius persona, de futura libertate, quae erat Cyri opera restituenda, differuit. Hoc autem in loco, quod quidem non solum illi, sed omnibus sanctis hominibus, usu veniebat; ut, in medio cursu orationis, maxime autem cum de rerum Diuinarum umbris, & imaginibus, sermonem faciebant, subito, ad cogitationem sempiternae libertatis, inflammato studio, raperentur; exclamant; & ad alterius libertatis cupiditatem, quae quidem non a Cyro, sed a Christo, danda erat, exardescit. Nec enim vir Diuinus signa, sed veritatem signis expressam, requirit; neque libertatem Cyri imperio partam, quae breui erat amittenda, sed Christi beneficio constitutam, quae nullis saeculis erit labefactanda, flagitat; nec Cyri denique Regnum, quod tandem erat evertendum, sed Christi Regnum sempi-

ternum, per illud designatum, admiratur. De illo igitur cogitans, illius cupiditate flagrans, illiusq. subita admiratione defixus, caelum, atque terram, inlclamat, inquiens:

8 O caelum, iam salutarem illum rorem superne demitte; o nubes, illum iustitiae imbrem in terras effundite. Iam tandem virgo sanctissima, Diuini spiritus inflata, concipiat; fructumq. tandem edat, per quem est hostis sempiterni tyrannis extinguenda; & salus sempiterna, Diuinis bonis egregie cumulata, hominum generi conferenda. Non Cyri opes expecto; non magnopere Babylonem extinctam cupio; non valde restitui meum genus in terrenas sedes, a quibus demigrabunt, exopto: Illud me Christi desiderium incendit, illam Regis sempiterni victoriam deposeo; cupiditate illius Regni, illius libertatis, quam iustitiae munus amplissimum asferet, solito vehementius inflammor. Haec omnia, inquit Dominus, numine meo, atque benignitate, perficiam. Nunc quidem libertatem hanc, quae illam est adumbratura, constituam; & ea de causa Cyrum ad Babylonis exitium euocabo; tum demum, cum maturum fuerit, Regem illum, quem ardentem expetis, excitabo, ut mortis, atque peccati, tyrannidem deleat, iustitiaeq. fructum in terris effuset.

Sed hic potuisset aliquis, ut est hominum genus audax, & temerarium, impium sermonem inducere: Si Deus tanti facit eos, quos semel in fidem recipit, cur illos antea vexari, tantisq. simul ærumnis affligi, permittit? Non potuit hostium conatus impedire? Non impetum a ciuitate sibi consecrata repellere? Non postremo exercitum hostilem, incendio excitato, consumere? in quo quidem melius fidem praestitisset, rectiusq. gloriae suae consulisset. Nam aperte cerneretur, quanta fide eos defenderet, qui sese ad cultum illius contulerunt; & simul numinis sui vim, atque potestatem, memorabilibus operibus indicaret. At, iniquies, Dominus tandem eos ab exilio reuocabit; sed multo certe commodius fuisset, eos numquam, exsilij causa, solum uertisse, quam post tam multos labores exhaustos, & longissimi auxilij diuturnam vexationem, in patriam dirutam, & incensam, reuerti. Deinde, cur non citius opem suis attulit? cur tam multos e populo suo in seruitute mori sustinuit? Cur illud beneficium, quod tam saepe futurum ostendit, non tandem exhibet, ut hominum genus errore liberet, gloriaeque suae prospiciat, neque tam multos mortales interire patiatur?

Haec,

Haec, & his similia, conuicia iactant homines profigati, atque perdit, quibus in se Dei sanctissimum numen concitant, & iram illius acriter incendunt. In eos igitur Isaias inuehitur; eorumque impudentiam eiusmodi oratione insecatur:

O effrenatam temeritatem; o detestabilem, & execrandam, audaciam; o diram conuicij indignissimi petulantiam. Homuncio ne illum naturae conditorem, a quo creatus est, impudentissima oratione laceret? audebitq. iudicio cum illo caeli rectore contendere, cuius ratione, & equitate, omnes naturae partes fultae sustinentur, & admirabili sapientia gubernantur? Quid enim est homo, nisi fictile quoddam vas, fragile, & caducum, atque subito conterendum? Haec cine scelera? ut lutum figuli artem vituperet? & in artifice rationem requirat? & eum ipsum, a quo formatum est, accuset? Si vas fictile loqui posset, & his verbis figulum increparet: Cur me ad hunc modum figurasti? cur non mihi aliam speciem venustiore affinxisti? Opus tuum est rude, & impoliturum, nec ullam artificij solertia declarat. Haec si vas fictile diceret, nonne portenta loqueretur? At, quanto furiosius, & impudentius, se gerit, qui ne cum vase quidem luteo, si ad summum mundi opificem respicias, confecti sunt; & tamen ab illo operis ratione repositi sunt, & summae benignitati flagitium immunitatis affingunt? 10 Quid? numquid filij moleste ferunt, se fuisse in lucem susceptos? num de patre, quod eos genuerit, aut de matre, quod fuerit enixa, conqueruntur? Quae igitur tanta impietas est, quae tam proiecta audacia, & impudentia, ut audeant homines, a Deo formati, tantisq. beneficijs affecti, in optimum illum parentem inuehi, in quo est Israelis praesidium constitutum? 11 Vos scilicet, inquit ille, me de officio meo commonebitis; & quid in posterum de filiis meis statuendum sit, interrogabitis; & quod mihi sit munus obeundum, oratione praescribetis? 12 Ego quidem terram fundavi; & hominum genus, quod ea coleret, creavi; manibusq. meis caelum explicavi; astraq. omnia meo imperio condita, & constituta sunt; nec meorum res, qui se mihi dederunt, umquam neglexi. 13 Cum igitur matrum, & magis ad eorum salutem, & dignitatem, ac commodatum fuit, tum illum excitavi, qui eos in libertatem vocaret, & muneribus, atque ornamentis, afficeret. Ut igitur nunc Cyrum accire constitui, qui populum meum debitis poenis eripiat, & iam ad officium calamitatum eripitum, in patriam restituet; sic tandem unicum illi generis humani liberatorem excitabo; iustitiaeq. muneribus exornabo; omnesq. vias illius curabo, ut absque ulla offensione gradiatur. Is ciuitatem meam aedificabit; & exules, & extorres, qui in fide mea manserunt, in libertatem restituet; idq. nec pretio, nec meritis ullis adductus, sed insita benignitate prouocatus, efficiet. 14 Sic autem Dominus Cyrum, aut, ut re-

Ve, qui eodem iudicio facti sumus.

Rorate caeli deluget.

Ego Dominus creans cum.

Haec dicit Dominus sanctus Israel placens eius.

Ipsa aedificabit ciuitatem meam.

aius dicam, Regem illum sempiternum, qui quidem est imagine Cyri loculenter expressus, alloquitur: Tibi Aegyptiorum opes multo labore quaesitae deferentur; tibi merces Aethiopum, & Arabum, comparabuntur; ad te summi principes studium suum libenter applicabunt; tibi seruient; te sectabuntur; legumque tuarum vinculis alligati, vestigia tua persequentur; ex omnibus denique nationibus, undique confluent viri pietate praecellentes, qui sese genibus tuis aduoluant; qui tibi supplicent; qui numen tuum venerentur. Sic autem ad te supplices adibunt; hisq. verbis a te opem, atque praesidium, efflagitabunt. Profecto in te verum numen inhabitat; nec est alius Deus, praeter eum, qui te secum vinculo indissolubili colligauit. 15 Profecto in te Diuinitas inclusa latet; humanaq. in te natura sempiternum Dei numen occultat. Tu es ille verus Deus, penes quem Israelis salus consistit. 16 Florentes, atque beati, summisq. decoris ornamentis honestati, erunt omnes, qui fidem erga illum conseruauerint; Illi vero, qui simulacra faciunt, quae superstitione colant, erubescant; vniuersiq. turpitudinum maculis inurantur; ignominiaq. sempiterna deformentur. 17 At Israel, qui vere hoc nomen usurpat, id est, qui fidem sanctae praestat, Regisq. sempiterni vestigijs insitit, Domini benignitate saluus, & ornatus erit. Nec erit illud beneficium exiguum vitae curriculo circumscriptum; sed in omni aeternitate vigeat. Is enim salutem a Domino sempiternam consequetur; nullisq. umquam saeculis erit ei aliqua labe decoris adpersa. 18 Sic enim ait Dominus, qui caelestem naturam condidit, terramq. a se creatam stabilivit, Non temere, nec sine causa, tanta opera in terra creanda posui; sed eam, ut habitaretur, extruxi. Nec est numquam aliud, quod illi stabilitatem det, atque fixam in illius sede contineat. 19 Iam vero legem, quam sanxi, non in tenebris sanxi; neque disciplinam meam celatam esse volui; sed publice, atque palam, tradidi; multisq. prodigijs illius sanctitatem declaravi; eamque sacrosanctis monumentis, ad sempiternam memoriam, consignavi. Quid igitur? num existimatis, me, sine respectu, ad aliquem meorum fructuum, tantum studium, in lege posteritati Israelis promulganda, consumpsisse? si hoc in animum inducitis, temere suspicamini. Non enim est meum, aliquid sine causa moliri. Ergo, si naturam condidi, si legem dedi, si viros sanctos instruxi, si illos ad populum caelestibus disciplinis imbuendum multi, certe constet, me haec omnia eorum causa suscepisse, qui sese ad meam fidem, atque patrocinium, contulere. Secus enim, minime illos adinuissim, ut mentem meam inquirerent, vitamq. suam mea voluntate, atque disciplina, conformarent. Non, inquam, temere Iacobi gemini admonui, ut me sequeretur, opemque meam assidue flagitarent. Ego enim Dominus sum, qui iustitiam doceo, & rectam disciplinam.

Tantum in te est Deus.

15.

16.

17.

Haec dicit Dominus creans caelos.

19 Non in abscondito locutus sum.

Non dixi fratri Iacobi frustra, quae rite me.

nam trado. Non igitur iustitia mea patitur, ut hominibus mihi addictis illudam; nec ratio æquitatis, ut eos a recto tramite salutis aberrare sinam. 20 Cōgregamini, & venite, propiusq. vniuersi simul accedite, qui reliqui a communi calamitate facti estis, gentiumq. manus effugistis. Ipsi certe nostis, quam sine mente sint, qui lignum extollunt, & ex eo factum simulacrum dedicant, & illud, quod omni sensu caret, nec potest opem ullam afferre, tamquam Deum, pro salute deprecantur. 21 Vos autem, qui Deo rum inanum sectam sequimini, causam eorū suscipite; factum aliquod præclarum eorum proferte, in mediumq. adducite. Omnes inter se consultant, qua nam ratione religionum suarum sanctitates probabili saltem ratione tueantur. Equis vniquam ex illis simile opus designauit, ut hominum generi, tam admirabili ratione, consuleret? ut multo ante firmissimam spem salutis, atque dignitatis, ostenderet? ut in posterum euentura multis ante sæculis annuntiaret? nemo prorsus est, qui sui numinis significationem dare possit. Ego enim solus Deus sum; nec, præter me, alius est, in quem hoc sanctissimum, & augustissimum, nomen conueniat. Nec enim alius est iustitiæ fons; non alia veritatis, & æquitatis, origo; non alius salutis auctor, & incolumitatis, atque sempiternæ dignitatis, architectus. 22 Vos igitur appello, nationes vltimæ; vos admoneo, & obtestor, ut istam amentiam, & scelus, quo alligati estis, detestemini. In me vnum respicite, & salutem repente consequemini. Nec enim est alius verus Deus, qui vobis opem afferre possit. 23 Hoc quidem, opera illius vnicuique liberatoris, efficiam, ut, simulacris abiectis, orbis terrarum mei solius numen extimescat. Nam per me ipsum iuro; meamq. fidem, quæ numquam infirmari poterit, adstringo; atque verbo meo, quod numquam irritum fiet, futurum confirmo; ut in omnibus mundi partibus honor mihi deferatur; meq. solum gentes metuant, atque venerentur. Solum enim Dominum testem inuocabunt; fidemq. suam nomine illius sanctissimo confirmabunt; flexisq. genibus numini illius supplicabunt; intelligentq. tandem, inquit Dominus, mihi soli confidendum esse, meumq. numen metuendum. 24 Solus enim sum; iustitia, atque fide, sempiterna, potestateque immensa, præditus; ita, ut neque fidei negligentia possim vniquam a meorum præsidio deduci; neque virium imbecillitate prohiberi, quo minus, & pietatem remunerem, & de impietate supplicium sumam. His quidem verbis Dominus aperte futuram gentium conuersionem prænuntiat, quæ, a simulacrorum inanissimo cultu ad pietatis studium traducti, salutem assequuntur. Ad illum enim vndique hominum concursus fiet; inflammatisq. animis ad illum multi mortales adibunt, & pudebit omnes sceleris, & impietatis, qui religionem illius oppugnant. 25 Omnes vero, qui ad Israelis cogni-

tionem pertinent, hoc est, qui eadem fide consenserint, seq. vere, & ex animo, ad Dei studium adiunxerint, & illi supplicauerint; iustitiam obtinebunt, illiusq. muneribus amplissimis ornabuntur.

Hæc quidem de libertate illa, quæ Christi numine, atque præsidio, parta fuit, quam libertas ea, quam attulit Cyrus olim, designauit, dicta sunt. Deinde longorursus intervallo reperit Babylonis ruinam, & occasum, quo fuit adumbrata tyrannidis illius ruina, qua Satanam, & omnes illius satellites, oppressit. Rursus igitur in calamitate perditæ, & profligatæ, ciuitatis insultat, & deos, quibus innitebatur, qui nullam opem suis afferre potuerunt, irridet. Inquit enim:

1 Bel, quem singulari cærimonia Babylon colebat, concidit; Nebo similiter stratus est; omnesq. ciuitatis illius diuinitatum tergis impositi sunt. Nec enim fuit in illis vis aliqua ad hostium imperum reprimendum; sed potius auri, & argenti, materia ad cupiditatem irritandam. Victi igitur, capti, atque direpti fuistis; pondereq. vestro iumenta grauiter oppressistis; vsque eo, dum nimia defatigatione frangerentur. Non igitur tantum cultores suos, verum etiam iumenta, onere intolrando depresserunt. Atqui Dei officium est, suos onere leuare, non pondere eos, a quibus vehitur affligere; libertatem dare, non seruitutis societatem inire; in sede sua stabilem permanere, non in longinquas terras prædam asportari. 2 Conciderunt, & strati sunt illi dii, tanta religione culti; nec potuerunt eos, a quibus vnice colebantur, e magnitudine calamitatis eripere; aut saltem iumenta, quibus portabantur, ne succumberent oneri, sustentare. Omnis eorum vis, quod magis est onus, quam numen, existimandum, cum iumentis, quibus portabatur, ab hostibus in seruitutem adducta fuit. Omne siquidem aurum, & argentum, e quibus diffacti fuerant, hostes, ut in usus suos conuerterent, auide detraxerunt.

3 Huius cæcitatæ exemplum a vobis derestamini, qui a Iacob originem ducitis; similemq. sceleris exitum perhorrescite omnes, in quibus fidei, quam coluit Israel, reliquæ residet, ne vniquam in tam scelestum facinus incidatis. Me vnum audite; mihi confidite; meis iussis obtemperate. Non enim ego vobis oneri fui; immo vos, iam inde ab eo tempore, quo vos mater alio continebat, portauit; vestraque vitæ tutelam, quasi quoddam graue pondus humeris impositum, studio, cura, vigilantiaque, mea, sustinui, multaq. peccata vestra, clementia mea, pertuli. 4 Nec hoc studium mihi omittendum puto. Idem enim sum; eademq. benignitate vos ad extremam vsque ætatem amplectar, atque sempiterna clementia fouebo.

fouebo. Ego, qui vos feci, & effinxi, vos feram; Ego vos, meis humeris impositos, sustinebo; Ego vos ab omni mole impendentis calamitatis eripiam. Cauete igitur, ne, me neglecto, ad aliud numen, quod vos tueri non possit, ingratis, & impie, confugiatis. 5 Nec in illam fraudem inducamini, ut existimetis, meo numini honores institui, qui ad simulacrum aliquod deferuntur, quasi illo sit species, & figura, meæ virtutis, atque Diuinitatis, expressa. Ad quod enim exemplum, quæso, signum, quod speciem meam referat, effingetis? Ex cuius forma, imaginem, quæ mihi sit similis, exprimetis? 6 At videte hominum furorem, & insaniam, qui tanto studio properant, similitudinem Dei, cuius numquam speciem contempleri sunt, humanis artibus imitari, & ad Diuinam naturam hominum imbecillitatem transferre. Aurum sine modo conferunt; argentum similiter appendunt; magna mercede artificem conducunt; quamuis sint auarissimi, nullis tamen sumptibus parcunt; & pecuniam, cuius parandæ causa labores immensos excipiunt, in tantum scelus libenter insunt, ut Deum, hominis manibus, & artificio, factum, videant, ad cuius se pedes abijciant, quem supplices, & demissi venerentur. 7 Illum tollunt humeris suis, illum baiulant; in basique suo collocant; qui deinde in loco consistit, ne se quoquam vilo pacto commoveat. Nec enim id saltem assequitur, ut quod minimis etiam animantibus concessum est, ad motum, operis hominum non indigeat. Cum clamoribus opem illius quisquam implorat, minime respondet; cum ab eo auxilium in calamitate postulat, omnes preces irritæ sunt. 8 Hæc memoriæ tradite; &, ex alieno furore, & amentia, quid sit in vita fugiendum, provide; animosque vestros fidei robore confirmate. Vos vero, ad quos tanti sceleris contagio peruenit, qui simili mentis errore, & praeterea, infecti fuistis, aliquando respicite; 9 & ex antiquitatis memoria, atque adeo ab ipsius mundi primordio, quæ sunt meo numine designata, & constituta, mente recolite; rationeq. percipite, me solum Deum verum esse, nec aliud numen existere, quod similitudinem meam aliqua ex parte repræsentet. 10 Is enim sum ego, qui euentura præmonstro, &, antequam fiant, multo ante denuntio; qui facio, ut consilium meum confirmetur, & certo exitu concludatur; qui denique omnia, quæcumque volo, perficio; 11 qui, cum præstituta dies aduenerit, virum impigrum, & ad res gerendas animosum, & acrem, a regione Solis orientis, a disunctissimis terris euocabo; qui incredibili celeritate ad diripiendas Babylonis fortunas inuolabit. Hic enim vir, meo consilio, ad summas opes perueniet. Nemo dubitare poterit, omnem viri illius causam, meo consilio, voluntate, numine, transigendam. Ego enim id futurum prædixi; quod autem prædixi, ad exitum deducam. Ego designaui, quod autem designa-

ui, perfectum, numerisq. omnibus absolutum, reddam. 12 Audite me, viri rebelles, & contumaces, qui a studio iustitiæ, & æquitatis, abhorretis; neque, tantis opibus Diuinis admoniti, me fide, & pietate, colendum existimatis. 13 Videte, num Deus aliquis, ex ijs, quorum impura religione vos ipsos obstrinxistis, similia opera consilio decernat, oratione prænuntiet, fide molitur, potestate confirmet. Primum enim, ut fore prædixeram, hostibus iudicio meo, per Cyrum, euerfis, populum meum iustitiæ compotem efficiam, & in sedes patrias, saluum, & incolumem, reducam. Non tamen hanc solum libertatem, atque salutem, sed aliam multo magis claram, & illustrem, omnibus votis ardentius expetendam, allaturus sum. Nam peccati tyrannidem delebo; & omnes, qui sese ad nomen meum adiunxerint, iustitiæ opibus ornabo. Iam enim tempus appropinquat, quo non adumbrata iustitia, quæ legis umbris, & imaginibus, continetur, sed solida, & expressa, ornamentisq. Diuinis exulta, quæ mea gratia, & benignitate, conceditur, & in perfecta virtutum, & officiorum, omnium functione consistit, efflorescet, e qua vera libertas, atque sempiterna salus, oriatur. Tunc enim omnibus, qui pure religionem meam, & fidem, conseruauerint, & pietatis imitatione se ad Israelis nomen aggregauerint, salutem, & gloriam, dabo, & in cælesti ciuitate constituam.

Hæc ubi de fidei fructu prædixit, rursus in Babylonem inuehitur, ut demonstret, quanta pestis inferri soleat ijs, qui non religione, sed pessimis artibus, fidei sanctitati contrarijs, vitam muniendam putant. Sic igitur inquit:

1 O ciuitas, quæ hætenus, tamquæ virgo incorrupta, vim a nemine passa es, in cuius opes, atque fortunas, nullus, ante hunc diem, hostis inuasit, imperij tui interitum deplora. Solio enim tuo detrusa, humi, puluere conspersa, desidebis. Humi sede; misera, & calamitosa. Iam enim sella tibi non est, in qua populis, tibi subditis, ius dicas. Iam enim fortunæ tuæ corrue-runt; iam est imperium illud, quod tibi spiritus afferebat, excisum; iam omnis superbix, & immanitatis, tuæ materia subtrahita est. Post-hac igitur nemo te, ut dominā morosam, intuebitur; &, quasi feminam delicijs omnibus affluentem, appellabit. 2 Honoris insignia tibi detrahe; imperij ornamenta deponere; ancillarem vestem, miseriæ conuenientem, induere; & ad seruilia munia obeunda compulsa, plagis accingere; molam corripe; frumentum mole; cultum capilli, quem tanta arte componebas, omitte; nudis pedibus, detectisq. suris, obuia flumina trans mitte. Nullos enim currus, nullos equos, habebis, quibus insideas. 3 Omnis igitur turpitudine tua, quam olim ornamenta imperij tegebant, omne flagitiorum dedecus, & ignominia,

12 Audite me, viri rebelles, & contumaces.

13 Videte, num Deus aliquis, ex ijs, quorum impura religione vos ipsos obstrinxistis, similia opera consilio decernat, oratione prænuntiet, fide molitur, potestate confirmet.

Prope feci iustitiam meam.

1 CAP. XLVII.

Non est solium filix Chaldeorum.

3 Reuelabitur ignominia tua.

quam opes immanes operiebant, detractis ornamentis; & euerfis opibus, erit in oculis omnium mortalium posita. Acerrimum de te, inquit Dominus, supplicium sumam; nec ullis humanis precibus, aut votis, ad lenitatem inflectar; debitasq. tandem mihi sceleris, & immanitatis, pœnas exsolues. Hæc quidem tibi Dominus minatur. Tu igitur, quæ nostris ærumnis insultabas; quæ summi Dei numen, præ tuo imperio, atque libidine, contemnebas, hanc grauissimam cladem accipies: 4. At nos, qui Dei clementia nitimur, in libertatem vindicabimur. Vindex enim noster, vitæq. nostræ defensor, atque salutis, & dignitatis, auctor, non Belus, nec similia numinum inanum portenta sunt; sed summus ille Dominus, cui cælestes exercitus parent, cuius sanctissimum nomē est immortalibus laudibus in omni æternitate prædicandum; qui numquam salutem Israelis veri neglexit. 5. Tu vero, tantum abfuit, ut in hoc summo Domino spem haberes, ut potius per summum scelus numen illius oppugnares. Nunc igitur sceleris tui pœnas lue; tacitaque sede; nec iam, ut faciebas olim, cum florebas imperio, voces extollas, ut terrorem subiectis incutias. Quin ipsa horrebis, atque timebis; nimioq. pauore concussa, trepidabis. Abde te in tenebras, Chaldaeorum Resp. latebras omnes circumspice; ingentemq. animi tui, percussus, & abiecti, consternationem demonstrat: non enim posthac Regum domina vocaberis; immo dominatu grauissimo premeris. Ut igitur tunc, opibus, & imperio, insolenter elata, & inflata, cunctos mortales despiciebas, & omnibus terrorem iniiciebas; ita nunc, libertate spoliata, potentis Domini adspæctum extimesces. 6. Nec enim solum, inquit Dominus, maiestatem meam arrogantia tua violasti; sed & crudelis, & immanis, exististi. Populi quidem mei sceleribus offensus, illum afflixisti; & nationem, quam præcipua, atque singulari, diligentia, quasi hereditariam possessionem, colueram, quæ fuerat olim præsidio meo sacrosancta, religionis præsidio nudavi, eamq. tuæ potestati permisi. Tuum vero officium erat, ita victoriam moderari, ut, te humane imbecillitatis non esse prorsus immemorem, rebus ostenderes. Quod si fecisses, aliquam certe humanitatem victis tribuendam existimasses. At tu omnem prorsus humanitatem exuisti; nec misericordiam ullam hominibus, qui sub mea tutela fuerant, tribuisti; quin etiam senes, qui tibi iam vsui esse non poterant, oneribus grauissimis oppressisti; nec, ut ætas illa, quæ clementia, & lenitate, subleuanda fuerat, aliquantulum a communi clade respiraret, concessisti. 7. Existimasti enim, te perpetuo rerum potituram; nec tecum, quid tibi in posterum accidere possit, animo reputasti. 8. Nunc igitur audi, voluptaria, quæ nullum in vita malum formidas, quæ sic tecum loqueris, quasi fieri non possit, ut tibi sit vllum in vita malum subeundum. Sic enim ais: Ego quidem

sola sum, quæ opibus, atque potentia, omnibus gentibus antecello; nec est in orbe terrarum ciuitas, quæ quidem, mecum collata, sit in aliquo numero reponenda. Fieri autem non potest, ut has opes egregie fundatas, & firmis præsidij stabilitas, amittam. Numquam enim ero vidua, nec liberis orbata. Nec enim Regis potentissimo consortio carebo; nec ciuium frequentia spoliabor. 9. Hæc quidem duo mala, quæ minime verebare, vna die in te incurfabunt. Nam Regis consortio nudaberis; & ciuium multitudine spoliaberis; & cum clade vehementer opprimeris. Hanc tibi pestem, veneficiorū, & incantamentorum, tuorum, nefaria disciplina importabit. 10. Maleficijs enim tuis confidebas; nec in Deo, vnico salutis humanæ præsidio, sed in scelere tuo, spem omnem vitæ reponebas; & cum tanta scelera fulciperes, existimabas, ea, quæ in tenebris moliebare, minime a Deo videri. Hem, sapientia, qua timebas; hem, prudentia, quæ tibi animos faciebat. hoc fuit illud acumen, quod insolenter ostentabas, quod te a Deo, in cuius cognitione sapientia summa consistit, penitus auertit, & in exitum præcipitem exturbauit. Dum igitur tibi sapientiam arrogabas, tum vel maxime furore, & amentia, flagrabas. In tanta igitur ignorantia versabaris, ut tecum statueres, te solum esse, in quam gentes omnes intueri deberent; nec esse præterea quidquam in terris in aliquo loco numerandum. 11. Eris igitur improniso, ea magnitudine cladis, atque tætaræ caliginis, oppressa, e qua numquam emerges, ut lucem respicias; ea subito in te calamitas irruet, cuius vim effugere nequaquam poteris; illa tempestate iaciaberis, quam antea numquam mente, atque ratione, prospexeras. 12. Consiste nunc, si potes; maleficarum artium præsidia compara; magicas disciplinas, in quibus omnem ætatem a pueritia contrinuisti, summo studio reuoca; & vide, num possis ex illis aliquam tibi opem in tantis malis polliceri. Experire, quæso, num tibi ex illis aliquod miseræ summe perfugium, aut firma vitæ præsidium, consequare. 13. Tu quidem, dum non quod rectum, & honestum, videbatur, sed quod tibi libitum erat, suscepisti, omninq. vitæ consilia non ad naturæ legem, sed ad tuam libidinem, contulisti, summo quodam labore defatigata es; omnemque operam in illis artibus, quas moribus tuis aptas esse cognoueris, consumpsisti. Nunc igitur videamus, quem ex illis fructum percipias. Excita nunc illas vniuersas, ad auxilium, que tuum euoca; & vide, num tibi salutem dare possint, teq. e tantis malis, quæ te vndiq. circumvallant, eripere. Cōparent se, ut tibi ferat auxilium, qui siderum cursus speculantur, & mensuras corporū cælestium conuersiones obseruant; certaq. astrorum cum rebus humanis affectione diligenter notata, & animaduersa, se scientiam tenere profitentur, quæ futura prædicent, & recentes euentus ad cælestes causas referant.

ferant. 14. Num tibi opem aliquam in rebus afflictis attulere? tantum profecto abfuit, ut tibi posset opulari, ut ipsi potius, tamquam aristæ, subito incendio deflagrarent. Si ipsi vitam suam e flammis defendere non potuerunt, quo modo te miseram e malis, quæ te circumstant, eripiet? Nec enim ignis, quo homines malefici conficiuntur, is est, qui frigus depellat, qui corpus modico tempore confoueat, cuius gratia ad focum assideas, ut cum voluptate concalescas; sed qui ad illum etiam appropinquantem flammis late depopuletur. 15. Cum igitur illi pœnas dabunt, tu, qui illos consulebas, eodem supplicio cruciaberis. Hæc est laboris tui merces; hoc præmium erit tibi, pro studijs maleficarum artium, in quibus vitam contrinuisti, perolutum. Qui vero tecum commercium habebant, & a primis annis fuerant societatis fœdere colligati, te repente deserent. Quilibet eorum, quo se se fuga proripiat, & terras etiam incognitas metu peragret, animaduertet; nec denique relinquetur, qui tibi subsidio sit. 16. Hæc audite, qui estis Iacobi stirpe generati; qui clarum nomen Israelis, hereditario iure partum, retinetis; qui a Iuda, viro inter omnes fratres suos eccellente, quasi a purissimo fonte, profuxistis; qui, summi Dei sacris alligati, sanctissimaq. religione constricti, per nomē illius iuratis, memoriamq. illius crebris sermonibus usurpatis; cum tamen studio, atque voluntate, fidem, & iustitiam, quam oratione profite mini, impudenter oppugnetis. Nec enim vos patris nomen, neque generis claritas, neque sacrorum religio, a scelere impietatis auocat. 17. Nec nomen quidē ipsum sanctæ ciuitatis, quæ habetis, & cuius nomine gloriamini; nec ipsius sanctissimi Domini numen, in quo est Israelis præsidium positum, vos ab immanitate facino re pestiferi deterret. Nam, cum vos Dei præsidio niti, atque cōdere, dicatis, alia tamē vitæ subsidia, vitæ cōtraria, & inimica, comparatis; euentumq. fide, illius voluntatem iudicatis, cuius vos seruos esse testificamini. 18. Iam tandem ad vos redire, & Babylonis casum, & ruinam, pertimescite. Nec enim potestis scelus vestrum aliqua inficitæ excusatione defendere, cum tam multis signis numen, atque potentia meam, cōprobari cernatis. Quæ enim iam pridem exstiterunt, a me præmonstrata fuerant. Ego verbis meis futura denuntiaui; & quæ designaueram, apertissime testificatus sum; & cum mihi vi sum fuit, ea subito perfeci; & ita, ut prædixeram, euenerit. 19. Noui enim, vos esse duos, rebelles, & contumaces; nec fide mitigari, nec religione molliri, ad meum imperium accipiendum. Certe uices enim vestre ferre, frontes vestre anæ sunt, ita, ut nec iugum villo pacto subeat, nec vos pudeat sceleris, & impunitatis; cum proiecta quadam audacia, & impudentia, voluntati meæ perpetuo repugnetis. 20. Ideo igitur vobis, quæ euentura fuerant, ante prædixi; & consiliū meæ mētis aperui; ne quisquam, quod esset nu-

mine meo gestum, ad scelus sui defensionem reuocaret; atque diceret, Non sine causa simulacra mea religiose colui, quandoquidē eorum ope, & imperio, victoriam insignē, bonorumq. multorum affluentiam, consecutus sum. 6. Hæc quidem audistis; exituq. tandem verissimo omnia probata esse cōspexistis. Quid igitur est impedimento, quo minus, tantis, tamq. admirandis, rebus admoniti, vim nominis mei consideretis, meq. solū Deum verum esse cernatis? Nō igitur hæc tandem omnia, quæ potestis memoria repetere, denuntiabit; Non tandē aliquādo numen meum prædicatione celebrabit; Nec fidem excitabit, ut minime vel de impiorum hominum strage, & interitu, vel de præmijs, quæ sunt pijs ostensa, dubitetis? 7. Alia nāque noua, abstrusa quidē, atque recondita, præmonstro, quæ quidem minime intelligere potuistis. Nondum facta fuerant, cum ea ventura prædixi. Cum mihi placuit, in lucem prodierunt; nec ante illum diē exstiterunt; nec de illis ad vos quidquam delatum fuit, ne quisquā id sibi exploratum, & cognitum, fuisse contēdat. 8. Quinetiam, cum te præmonēo, ut exitu caueas, & impendentem calamitatem deuites; ostendoq. futurum, si in scelere perseueres, ut omnibus simul bonis euetaris, & Chaldaeorū dominatu premaris; neque mihi auscultas; neque, quid dicā, attendis; neque aures mihi præbes; sed orationē meam contumaciter aspernas. Equidē noui mentis tuæ effrenatæ proteruiā, quæ perpetuo meū detractas imperium; legumq. mearum vincula perfringis; omniaq. diuina iura perumpis. Siquidem, iam inde ab vte ro matris tuæ, rebellionis, atq. perfidiz, scelus in te concepisti; ita, ut merito fuerit tibi populi proterui, & contumacis, nomen impositum. 9. Quocirca par erat, ut a te debitas, pro tæta in scelere pertinacia, pœnas expeterem; sed, propter decus, & gloriam nominis mei, ne videar nuntijs, qui non mentis tuæ prauitatem penitus inspexerunt, eos, qui sunt in tutela mea, deferere, seueritatem meam differo; & ne laudis meæ splendor indigno conuicio maculetur, irā meam contineo; ne confectum te extremo exitio, & vastitate, conficiam. 10. Sed iam te pœnis debitis insequar, & supplicijs excruciaro; & quasi igne, conflabo; in quo tādē modum adhibeo; ne, dum te, quasi argentum, igne vehemētius excitato, expurgare conor, totum te propemodum absumam. At, postquam fueris multis vexatus incommodis, rerumq. inopia, & egestate, quasi quodam camino, conflatus, & in puritatem restitutus, tum te rursus eligam, in quem beneficia mea conferam. 11. Non obstrictus ullis hominum meritis, non officijs tuis obligatus, te gratia, & ope, mea protegā; sed ut nomen meum a calumnia defendam, & in te, quantæ sint clementiæ meæ opes, ostendam; atque benignitatis meæ magnitudinem declarē. Propter me, propter me, inquam, te in libertatem vindicabo; salutemq. tuam constituam, ne

6. Quæ audisti, vide omnia.

Scio, quam prauitatem perfringis; omniaq. diuina iura perumpis.

Propter me, propter me faciam.

nomen meum hominum maledictis conscinda-
tur. Quo modo enim patiar, ut si non insignem,
& illustrem, operam in populo meo liberando
præstitero, gloria mihi debita ad numina falsa
transferatur? Ne igitur vel fidem violare vi-
dear, si gentem mihi commissam deseruero;
vel gloriam meam negligere, si quisquam sese
in huius operis societatem offerre voluerit;
non obscure populo meo fauebo; sed, claris, &
admirandis, operibus, quibus facillime præsen-
tia mea declaretur, illius saluti, atque liberta-
ti, prospiciam. 12 Audi me, Iacob, & Israel,
quem ad salutem voco, verboque meo iustitiæ
compotem efficio; quæ dicam, tota mente com-
plectere. In me vnum respice; me vnum vene-
rare; in me solo vnicum præsidium vitæ con-
stitue. Ego namque solus sum rerum omnium
principium, a quo cuncta fluxerunt; ego finis,
in quem omnia referuntur. 13 Manibus meis
terram fundavi; dexteraq. mea calum dimensa
est; ego naturam vniuersam, cum nondum es-
set, euocaui; omniaq. repente formas suas asse-
cuta constiterunt, ut mihi obedirēt, imperioq.
meo, atque nutu, mouerentur. 14 Congregami-
ni, gentes vniuersæ, & audite, ut deorum caus-
sam, si lubet, suscipiatis. Num potestis dicere,
hæc, quæ futura prænuntio, deorum vestrorum
numine, & potentia, gubernanda? Minime gen-
tium. Quis enim ex illis ea prænuntiauit? Quis
hæc omnia suo consilio designata, atque con-
stituta, demonstrauit? Summus Dominus, qui
omnia potestate infinita complectitur, est is,
qui Cyrum ornauit, & instruxit, & ad summum
gradum honoris euexit; non illi, quos, errore
mentis obæcati, veneramini. Cyrus igitur,
Domini benignitate confirmatus, in Babylo-
nia Domini voluntati parebit; imperiumq. il-
lius exsequetur; ut Iudæos in libertatem asse-
rat, & vi, virtuteque, Chaldæorum opes excin-
dat. 15 Ego, inquit Dominus; ego me virum
hunc missurum dixi; ego, cum commodum fuit,
euocaui, & induxi; & ut, quacumque faceret
iter, omnia illi felicia, & fausta, contingerent,
effeci. 16 Adeste animis, & quæ dico, diligenter
attendite; meaq. Diuinitatis argumentum cer-
tissimum, vel ex hoc opere, quod numine meo
perfectum cernitis, accipite. Primum enim nō
obscure hoc ita futurum præmonui; sed publi-
ce, atque palam, id testatus sum. Deinde, cum
ad rem ipsam, quæ fuerat ante prædicta, ven-
tum est, multis admirandis rebus numinis mei
præsentiam indicavi. Nec hic tantum homi-
num perditorum furorē, & amentiam, con-
uincam; sed multo clarius, & magnificentius,
potestatis meæ documentum dabo, cum nefa-
riam, & impuram, civitatem, quæ perniciosi-
s legibus, & flagitiosis moribus, & tyrannico cu-
piditatis imperio, constituta est, & impiorum
multitudine continetur, euertero; & tyranni-
trulentissimi regnum, superbia, & impieta-
te, fundatum, numine meo deleuero; & omni-
bus, qui, fide incensi, ad me confugerint, liber-

Ego ipse, ego
primus, ego
nouis-
simus.

Dominus
dilexit eū,
& faciet vo-
luntatem
suam in Ba-
bylonia.

Accedi-
te ad me, &
audite hoc

tatem attulero; & denique non Diuinorum di-
uitiarum, & facultatum, imagines, sed sempi-
ternam libertatem, atque celestes opes, muni-
fice, & large, concessero. Ad hoc enim missus in
terras a Patre sum; in eum finem me, secundū
humanæ naturæ rationem, spiritus illius mune-
ribus Diuinis instruxit, & caritatis ardentissi-
mæ facibus inflammavit. 17 His quidem ver-
bis, o Israel, te Dominus, qui te ab exitio redi-
mit, & a seruitute liberat, benigne, & clemen-
ter, alloquitur; ut te erudiat, animumq. tuum
confirmet, atque plurimum a via salutis aber-
rātem, in viam reducat. Ego, inquit, sum Deus
tuus, qui te finxi, & informavi; in quo est tibi
omnis beatæ vitæ ratio collocanda. Nec solum
parens, & coaditor naturæ sum, verum etiam
doctor, atque magister, qui te per spiritum
meum de officio tuo commoneo; viamq. mon-
stro, qua, si velis, sine errore, & sine offensione,
ad immortalitatem peruenias; huiusq. vitæ cur-
sum cum laude, & amplissimo fructu, conficias.
Nec enim tibi quæstiones inutiles propono; ne-
que vana, & inania, quæ magis sint in iactatio-
ne, & leuitate, quam in fructu vitæ, posita, tra-
do; sed vtilia & salutaria, quæ vitam omnem cō-
tinēt, doceo; neque via, per quā te duco, est am-
fractib. incisa, lubrica, & infesta, sed recta, & ex-
pedita, magnaq. bonorum omnium copia, & v-
bertate, cōpleta. 18 Quam vellem in studium le-
gis incubisses, operamq. dedisses, ut præcepta
mea diligenter obseruares. Profecto pax tua, cū
bonorum omnium affluentia, fluminis instar, re-
dundaret; & iustitia tua, quasi fluctus maris, ex-
surgeret. 19 Tunc certe facillimum tibi fuisset
promissum consequi, quo principem tui gene-
ris, atque nominis, ad spem sobolis innumerabi-
lis excitauit. Fuisset enim soboles tua, cum are-
na maris, & cum illius lapillis, multitudine cō-
paranda. Nulla deinde vis potuisset filiorū tuo-
rum nomina excindere, nec a conspectu tuo
genus a te propagatū exterminare. Eset enim
tunc genus illud sanctū, Diuinoq. fidei semine
susceptum, quod numquam, vllis temporibus,
posset aboleri. 20 Remoue te a peccati confor-
tio; cupiditatis indomitæ tyrannidē fuge; quan-
tū potes, accelera, ut Babylonis fines euadas;
& contēto studio, cursuque, Ierosolymā petas;
ut, e peccati tenebris emerſus, in iustitiæ lucē,
cum admirabili iucunditate, respicias. Iā enim
vobis potestatem in patriam reuertendi faciā,
cum hostilem ciuitatem, quæ te impotenti do-
minatu premit, excidero, hoc tamē multo ma-
gnificentius præstabo, cum, diaboli tyrannide
deleta, a ceruicibus vestris iugū peccati depu-
lero, immaneq. imperium mortis extinxero.
Exite protinus Babylone; fugaq. similem cele-
ritatem suscipite; ut vos a Chaldæorum conta-
gione secernatis. Clamores, lætitiæ, summæq.
voluptatis, indices, attollite; quantum benefi-
cium acceperitis, annuntiate; magnitudinē Di-
uini muneris significate; perſeuite denique, ut
in extremas oras tā nouæ, & inauditæ, clemen-
tiæ

Nunc Do-
minus mihi
misit
spiritum
suum, & ip-
sius est
cuius dñs

17

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

tiæ fama peruat. Dicite, quam admirabili
ratione Dominus populum suum e durissima
seruitute redemerit, & e tenebris ereptum in
lucem, atque libertatem, reuocauerit. 21 Cum
per aridam, solisq. ardoribus exultam, regio-
nem ducti essent, numquam eos sitis afflixit. An-
tiqua namque miracula instaurata rursus, atq.
renouata fuerunt. Nam e rupe vis aquarum re-
pente emanauit; percussaq. a Deo silice, lati-
ces subito profluxerunt, qui gentis piæ sitim
reflungerent. Numquam enim indigentia vl-
la eos vexare potest, qui sunt ad illum peren-
nem fontem adiuncti, e quo omnia bona ema-
nant, & fluunt, salutariq. spiritu cupiditatem
suorum explet; summoq. gaudio, atque iucun-
ditate, perfundit. Qui igitur peccata, quibus
fuerant adiudicati, & addicti, deserunt, & sce-
leris immanitatem, quamdiu perpeſsi fuerant,
detestantur, seq. summo studio ad pietatis, at-
que iustitiæ, cultum conferunt, bonorum om-
nium copia cumulati, triumphant. 22 Cum il-
li interim, qui in flagitio permanent, & pecca-
torum vinculis impediti detinentur, scelorum
suorum pœnis agitantur, & huc, & illuc, turbu-
lenta animorum tempestate, iactentur, & assi-
duo conscientiæ cruciatu miserrime torquean-
tur. Nec enim, inquit Dominus, impiis con-
cessum est, in aliqua iucundæ pacis tranquillita-
te versari.

Haftenus, quidē Isaias sub Babylonis
euerſione, & Iudæorum libertate, dæ-
monis extinctam tyrannidem, & generis
humani opera Christi constitutam liber-
tatem, prædixit; amplissimaq. beneficia,
quibus erant afficiendi, qui sese, a cupi-
ditate liberati, totos ad legis Diuinæ stu-
dium contulissent, aperuit; nunc vero mul-
to clarius, Babylonis imagine remota, de
peccati euerſione, atque iustitiæ amplitu-
dine, disserit; ipsūq. Dei filium, rerum
omnium conditorem, humaniq. generis li-
beratorē, sub humano habitu, atq. forma,
latentem inducit, gentes alienigenas his
verbis ad studium pietatis euocantem:

1 CAP. XLIX.

1 Audi me, gentes vniuersæ, quæ terras ex-
trema, multis perturbationum fluctibus cin-
ctas, incolitis; vos, vltimi populi, qui regiones,
siqu. diſſimilissimas, habitatis, orationem meam
percipite. Ad vos enim non modo fama meæ
virtutis emanabit; verum etiam verborū meo-
rum vehementia penetrabit; ut, quod familia-
res, atque domestici, audire noluerunt, vos
auribus, & animis, accipiat; viq. meæ oratio-
nis incensi, ad immortalem gloriam adspire-
tis. Nec ea vos fallat opinio, ut hominis oratio-
nem, & sententiam, audire puretis. Deus enim,
qui menti meæ insidet, est is, qui vos omnes al-
loquitur; qui ad libertatem vocat; qui vobis
certissimam spem celestis hereditatis osten-

dit. Numquam enim me numen illius deseruit,
ex quo primum tempore me secum in meā ma-
tris vtero colligauit; nomenq. mihi clarissi-
mum, quod muneris, & officij, memoriam per-
petuo representet, imposuit. 2 Is igitur ea me
disserendi facultate, & vehementia quadam
orationis, instruxit, ut non aures tantum di-
cendo permulcerem, sed intimos hominū sen-
sus penetrarem; & quasi acuto gladio, animos
vulnerarem, & impios acrimonia verbi confici-
cerem. Neque ramen, cum multos mortales
grauitate orationis offendam, mihi quisquam
nocere potest; cū Dominus ipse me manu sua
protegat, inuictaq. virtute communiat. Ne-
que solum oratione cominus pugnam capeſſo,
verum etiam eminens tela conicio, quæ in ani-
mis adhærescant. Hanc enim vim a Domino cō-
secutus sum, ut essem instar sagittæ extersæ, at-
que politæ, ita, ut e longissimo intervallo vox
mea, contentione spiritus emissā, multos fau-
ciaret; nemoq. mihi, quantumuis grauitate of-
fensus, perniciem inferret. Præsidio namque
suo me, quasi pharetra, contexit, & ab hostium
incurſione liberauit. 3 His autem verbis me
ad munus mihi delegatum alacriter exsequen-
dum adhortatus est: Seruus, inquit, meus es;
Israel, quem ego ministrum gloriæ meæ consti-
tui. Quem enim proprius seruum appellare pos-
sum, quam eum, qui numquam cupiditati pa-
ruit; sed omnes curas, & cogitationes, omniaq.
vitæ consilia, & studia, ad voluntatem meam
dixit; neque, dum mihi seruiret, vllum vel
laborem, vel cruciatum, recusauit? Quem ve-
rius Israelem nominare licet, quam eum, qui
cum Deo congressus est; magnitudinēq. virtu-
tis, sanctitatis, religionis, assiduisque preci-
bus, quasi lacertorum viribus, illum quodam-
modo expugnauit, dum eum generi humano
placauit, & a debita fœderitate in gratiam, &
benignitatem, traduxit. Hæc quidem Domi-
nus ad me. 4 Ego vero, cum gentis meæ perſi-
dian, & in scelere pertinaciam, animaduerto,
discrucior. Video namque, me frustra in illa
erudienda defatigatum esse, sineq. fructu vllō
studium consumplisse. Hoc tamen vtor solatio,
quod nihil fuerit a me, quod ad gentis huius sa-
lutem pertineret, omisſum. Deum, quem nihil
potest latere, iudicem habeo, cui causam meā
probabo. Scit enim ille, me, ut gloriæ suæ ser-
uirem, omnes conatus meos ad hunc populum
monendum, & instruendum, comparasse; ma-
gnūq. in eo opere moliendo laborem susce-
pisse. Non igitur per me stetit, quo minus ad
illius cognitionem perueniret. 5 Dominus au-
tem, cum me videret afflictari, eo quod mini-
me perfecissem id, quod mihi delegatum fue-
rat; (ideo namque me in vtero matris finxit, si-
biq. seruum addixit, ut Iacobi genus ad eū re-
ducere; quod quidem beneficium, gens hæc ni-
mis ingrata repudiavit) cum igitur videret Do-
minus, me hac de causa dolore grauissimo di-
stineri, & gentis impuræ labem, & temporis
iactu-

Posuit me
sicut sagit-
tam.

In vacuum
laboraui.

Hæc dicit
Dñs. For-
mas me ex
vtero ser-
uum sibi.

In vocem
exultationis
annun-
tias.

Ab vte-
ro vocauit
me.

iaeturam, lamentari, a maestitia repente meum
animum huiusmodi verbis auocauit. 6 Non est,
cur adeo dolenter patiaris, Iacobi progeniem
nunc quidem minime esse per te stabilitam, frae-
lisq. vastitatem ad studium pietatis ab impuri-
tate, qua detinebatur, haudquaquam esse con-
uersam. Cumulatissime namque hoc vnus im-
pię, & ingratię, gentis intertrimentum, innu-
merabilis gentium omnium multitudo com-
pensabit. Non solum enim te, vt Iudęos ad
me reuocares, misi; sed multo etiam magis,
vt gentibus vniuersis lucem pręferres, & in o-
ras etiam terrarum extremas lumen salutis, nu-
mine meo constitutę, diffunderes. 7 Tum illud
addidit idem Dominus, in quo fidelis nationis
salus, atque dignitas, tota consistit; hisq. ver-
bis illum, cuius vita fuit, propter iustitię stu-
dium, nefariis gentibus iniusta, qui serui for-
mam induit, & dominorum contumelias ius-
titię causa sustinuit, affatus est: Omnia ma-
ledicta, quę in te coniciuntur; omnes contu-
melię, quę tibi ab improbis imponuntur, in
decus, & gloriam tuam, redundabunt. In
te enim Reges intuebuntur; coram te Principes
assurgent; omnes mortales te supplices adora-
bunt, propter Dominum, qui tanta fide pro-
missum beneficium, & munus, exsoluit; teq.
elegit, in quo sempiternum sibi domiciliũ col-
locaret; operaq. tua ad se gentes vniuersas al-
liceret. 8 At deinde, Cum tempus gratię, atq.
benignitati meę pręstitutum aduenit, contri-
tuo preces tuas exaudiui; & cum primum ma-
turum fuit, vt salutem darem, & vniuersis ho-
minibus benigne consulerem, meritis, & reli-
gione tua, humano generi placatus sum; teq.
pręsentis auxilio contra omnes impetus hostiũ
confirmari. Cuius quidem opera, tibi pręstetę,
me minime vnquam pœnitebit; immo te sem-
per custodiam; amplissimumq. tibi munus de-
legabo; nempe, vt populum, fidei sacris expia-
tum, mihi fœdere sempiterno deuincias; euer-
samq. terram recrees, atque reficias; & homi-
nes, & celesti hereditate pulsos, in hereditatis
possessionem mittas; & vastata, atque deserta,
loca, cultorum multitudine, & frequentia, re-
pares; 9 vincetis & vinculis eximas, tenebris in-
clusos in lucem vindices; & omnes denique,
quibus fidei lumen affulserit, bonis omnibus
expleas. Vię, per quas iter in caelestem pa-
triam suscipient, illis lata pabula profundunt.
Colles edicti, & excelsi, abunde illis omnia pro-
ferent; ita, vt nihil deesse illis possit, qui sese ad
fidem tuam applicauerint. 10 Neque enim efu-
rient; neque sitient; neque eos æstus vllus adu-
ret; neque illis erit vnquam ardor solis infe-
stus. Qui enim eos clementer amplexus, mi-
sericordię suę profecutus est, eorum iter di-
rigit; atque per loca, fontibus vndique pro-
rumpentibus irrigua, rerumq. omnium vberta-
te completa, deducet. 11 Omnium bonorum
Diuinorum copia cumulati, gradientur; &
quamuis ab hostibus infidię comparentur, &

eorum copiis oppugnentur, illi tamen, auxilio
meo conspati, facillime, atque cum summa
animorum incunditate, cursum conficient.
Ipse nãque omnes rerum asperitates molliam;
& per magnas etiam vię difficultates, viam
aperiam, qua facile eo, quo peruenire cupiunt,
euadant. Per omnes enim colles rectam viam
muniam; & rupes asperas complanabo; & con-
ualles, atque depressa loca, complebo. 12 Ex
omnibus itaque terrarum partibus, & extre-
mis etiam orbis nationibus, homines ad me,
inflammatis animis, concurrent. Hi quidem
ab Austro venient; alij rursus a Septentrione,
cõtentio studio, profluẽt; nec minor interea nu-
merus ab Oriẽte, & a Sinarũ plaga, vt gratiam
meã consequantur accelerabit. Nullus erit lo-
cus, ad quẽ non tanta felicitatis splendor, & cla-
ritas, incredibili celeritate perueniat; ita, vt
etiã in omnibus extremis terrarũ angulis mul-
tos mortales cupiditate immortalitatis infla-
met. 13 O Diuinę elementię, & benignitatis,
immemoriam; o infinitam gaudiorum mate-
riam; o sempiternę lætitię fontem, & causam,
cantibus, atque tripudiis, omniq. penitus insi-
tę iucunditatis significatione, celebrandam;
o Diuinum, & immortale, quod nunquam ali-
quis optare auderet, hominum generi collatũ
beneficium, dignissimum certe, in cuius com-
memoratione nõ modo terra gaudio exsultet,
verum etiam calum voce maxima gratuletur.
O calum, lætis clamoribus terrę gratulare.
Tu, terrę, lætitię exsulta; montes voces læ-
tent; diuisaq. prædicatione personent; om-
nis denique natura festos dies agitet, nouosq.
Deo honores instituat; eo quod populu suum,
fide illius numini consecratum, consolatus sit.
Homines humiles, & abiectos, qui sibi nihil ar-
rogabant, immo, propriam inopiam, & imbecil-
litatem, agnoscetes, ad illum supplices acce-
debant, erexit; & ab hostium immanitate libe-
ratos, in summo honoris gradu locauit. 14 Quis,
hanc Dei clementiam animo concipiens, non
audeat sibi cuncta, de gratia Diuina, pollice-
ri? Et tamen erit quisquam, qui demittat ani-
mum? qui spem abiiciat? qui fidem infringi, &
debilitari, patiatur? Sionisq. mentes ejusmo-
di cogitationes peruagabuntur. Ait enim, De-
reliquit me Dominus, meiq. penitus oblitus
est. 15 Num, inquit Dominus, mulier obliui-
oni tradet infantẽ, quẽ aluo cõtinuit, & cum do-
loribus summis enixa est? An non sanguinis sen-
sus obstitit huic immanitati, atque natura vni-
uersa reclamabit? Vt id tamen fieri possit, quod
quidem erit monstri, atque prodigij, simile;
ego tamen tui, quem spiritu meo generavi, &
ad effigiem, & similitudinem, meę mentis ex-
pressi, nullis vnquam saeculis obliuiscar. 16 In
manibus meis habeo nomen tuum scriptum; &
incipium, ita, vt nulla tui vnquam me capere
possit obliuio. Quin sic ratio meorum operum
instituta est, vt omnia ad tuam salutem dirigantur.
Muri, quibus circumdata es, atque muni-

menta tua in conspectu meo posita sunt, vt ea
reficiam, atque defendam. 17 Filij tui, qui pro
te arma sumpturi sunt, summo studio, & ala-
critate, ad te venient; qui autem te euertere
conantur, & contra religionem conatus nefa-
rios comparant, internecinumq. bellum con-
tra pietatem, statumq. tuum fide fundatum,
suscipiunt, a te demigrabunt. 18 Tolle oculos,
aciemq. mentis intende, & in omnes partes cir-
cumspice. Cernis, quanta hominum multitu-
do ad te summa inter se pietatis conspiratio-
ne cõsentiens aggregetur? quam inflammato
studio ad pietatem exciteret, & ad spem cele-
stis hereditatis meo spiritu concitata rapia-
tur? Omnes hi, quamuis exteri sint, mini-
meq. te sanguinis communionem, atque propin-
quitatem, contingant, non alienos existimabis.
Tibi enim agnatione celesti coniuncti sunt; tui
ciues, tui filij sunt; eandem fidem colunt; eun-
dem generis parentem habent; eodem sunt in-
ter se vinculo sanctissimę necessitudinis alliga-
ti: Omnes igitur veniunt; vt tecum in vnum
corpus coalescant; vt, ciuium numero multis
accessionibus amplificato, maiores in dies op-
es, & amplitudinem, consequaris. Per vitę
meę æternitatem iuro, fore, vt, tamquam
sponsa, omnibus decoris, & elegantię, orna-
mentis exulta, horũ omnium virtutibus exor-
neris; atque tamquam monilia tibi, magnitu-
dinem splendoris, & honestatis, quę in illis e-
minebit, appendas. 19 Nunc quidem euerfa,
vastata, & diruta es. Iacet enim fides; remis-
sum est pietatis studium; serpit peccandi con-
suetudo; moresq. hominum corrupti, atque
deprauati sunt, vsq. adeo, vt paucissimi ci-
ues numerandi sint, apud quos pietatis, atq.
sanctitatis, studia vigeant: At tunc tanta ci-
uium multitudo ardore Diuini spiritus ad te
vndique commeabit, vt in locorum angustias
compellenda sis. Hostes enim tui, qui te popu-
labantur, & omni crudelitate lacerabant, &
consciebant, a sinibus tuis exterminabuntur.
20 Extinctis igitur bellis, hostibusq. pulsis, &
eiectis, crescet filiorum tuorum numerus, &
ciuium innumerabili multitudine frequentabe-
ris. Veniet enim tempus illud, cum audias
quemlibet ex filiis, qui in orbitate summa na-
ti, neque secundum rationem humani generis,
& seminis, sed secundum fidem, verbiq. Diui-
ni propagationem, generati sunt, alium aliq. di-
centem: Angustus est mihi locus; cede, quę-
so, paullulum, vt sedere possim. Nec vrbs vna,
neque Iudęa vniuersa, neque vna orbis terra-
rum pars, tantam multitudinem capiet. 21 Hęc
igitur animo tecũ agitabis: Quę tanta vis fuit,
quę tanta verbi fecunditas, quę tam multos
mihi filios procrearet, hominesq. mortales stu-
dio immortalitatis incenderet? Num id pos-
sum ulla modo natura meę, vel industria, vel
ardenti studio legis, adscribere? Non certe.
Sum enim orba, & infecunda, viriq. consortio
destituta. Nec enim vnquam potui, quamuis

effem adstricta lege, Regięq. moderationi, &
imperio, copulata, filios parere, hoc est, ci-
ues pietatis studiosos, & verissimę honestatis
appetentes, in lucem edere. Nec enim Reip.
status, nec Regis imperium, nec legis discipli-
na, tantum valuit, vt vel vnā gentem, angu-
stissimis orbis terminis inclusam, in officio con-
tineret, & a teneris annis imbutam in sanctita-
te legis enutritet. Quis igitur modo, cum ad
naturę infecunditatem viduitas accesserit,
cum exsul, & extorris, & electa sim ego, tantam
mihi sobolem enutrit? Cum vniuersum pro-
pe genus humanum esset erroribus innumera-
bilibus implicitum, & infinitis sceleribus alli-
gatum, cum ego sola in orbe terrarum relicta
fuissem, in qua pietatis semen, atque tennes
admodum fidei reliquię residerent, vbi tan-
dem erant isti filij mei, qui tam subito in rebus
perditis, atque deploratis, exsisterunt? Non
naturę præstantia, non pietas mea, non meri-
tum, non religio, hanc Diuinam sobolem, uel
alio concipere, vel in lucem edere, vel alere,
atq. sustentare potuit. Alia profecto maior vis
est; alia disciplina clarior; aliud meritũ virtutis
excellentiũ. 22 Ecce, inquit summus, & præpo-
tens Dominus, iam tibi rationem exponam,
qua tanto filiorum numero multiplicanda sis.
Gentibus manum meam porrigam; spirituq.
meo multos ad me mortales alliciā; signumq.
tollam, ad quod omnes conueniant, & quod
sequantur ij, qui mihi sacramentũ dicturi sunt.
Noua igitur, & illis inaudita, disciplina sancti-
tatis incitatur, & signo proposito, quod meam
erga genus humanũ benignitatem exprimat,
vehementius inflammatur, subito commutabun-
tur animis; abiectaęque, & contempta, cupi-
ditatis indomita turpitudine, Diuinam quan-
dam formam induent; & tecum fidei similitu-
dine coniungentur. Omnia erunt illis peruiã;
nihilq. tandem illos impedit, quo minus se ad
te applicent, teque parentem agnoscant. Nam
ipsę illę gentes, quę te concerpebant, quę pie-
tatem totis viribus impugnabant, quę Diui-
nis institutis, & legibus, aduersabantur, quę
erant multis impedimento, quo minus se ad
te aggregarent, insolite virtutis admiratione
perculsa, filios tuos ad te adducunt, eosq. gre-
mio, atque sinu, sonebunt; filiasq. tuas suis hu-
meris ad te portabunt. Illis enim libentissi-
me ministrabunt, quorũ opera cernent, se, quo-
tidie, & tenebris emerfos, in lucem Diuinam, at-
que sempiternã, respicere. 23 Reges opibus suis
te nutriunt; & qui se excellentius in pietatis
studio gerent, aliosq. disciplina instituendos,
& regendos, suscipient, gratissima te volunta-
te prosequuntur; vultu in terram demisso, ad
te venerabundi, atque supplices, accedent; fi-
dei tuę consensionem, & sententiam, uerebun-
tur; propositasq. a te minas extimescent; ex-
periundoq. discēs, me esse Dominum, cuius
solius ope nitendum sit, & cuius præsidio maxi-
me gloriandum. Nec enim quisquā ex illis, qui
mihi

24 Num.
quid tolle
tur a forti
præda?

Eos vero,
qui iudica
uerint re,
ego iudica
bo.

CAP. L.

Quis est
iste liber
repudij.

mihi confidunt, omneque vitæ præsidium in me collocatum habent, desertus a me, atque destitutus, ignominiam subibit. 24 Num potest præda e manibus viri fortissimi, atque victoris, qui non dolis, & insidijs, sed vi, virtute, iustoque prælio, bellum profligauit, extorqueri? Nā, si dolis vicisset, esset aliqua spes iniecta, spoliatis, ea, quæ negligentia amiserant, rursus viribus, & diligentia recuperandi: Cū vero fuerint aperto Marte deuicti, & in seruitutē adducti, quānam reliqua spes illis libertatis esse poterit? aut quo tandem modo confident, se rebus iam perditis victoris a se impetum repressuros; cum id ne viribus quidem integris villo modo potuerint? 25 Verū sic Dominus ait: Vt a viro fortissimo, bellorūque omnium victore, capti, alicuius ope liberentur, ut præda iusto bello parta per vim de manibus strenui ducis eripiat; at numquam prædam meam mihi quisquam eripiet, nec victoriæ iustæ spolia detrahet. Nam neque vllis viribus poterit virtus mea frangi; nec sapientia mea vllis hostium fraudibus eludi. Equidem in eos, qui te sceleris falso damnarunt, animaduertam; filiosque tuos, ex eorum crudelitate ereptos, saluos, & incolumes, conseruabo. 26 Illi vero, per quos afflictus fuisti, seditionibus intestinis poenas mihi dabunt; & alij alios in ista crudelitate lacerabunt; multoque sanguine suorum furenter exhausto, tamquam multo ebrijs, sensus amittent; atque in mutuam cadem, in sui statum extremam perniciem erumpent. Cum fuerint hostes tui, iudicij mei seueritate, consumpti, intelligent tandem omnes mortales, me verum Deum esse, qui salutis tuæ curā suscipio, firmissimumque præsidium, Iacobi progeniem, mihi fide copulatam, meaque benignitate redemptā, tueor, atque defendo. His quidem verbis Dominus eos alloquitur, qui fide, atque pietate, Iudaici nominis splendorem, patriæque dignitatis honestatem, retinuerunt; gentibusque caelestis disciplinam tradiderunt; Christi quoque numen sanctissime venerati sunt.

NVNC in ipsam impiorum Iudæorum sceleratam Rempublicam asperis verbis inuehitur. Venit, inquit, ne vobis in mentem, cogitare, quæ tanta fuerit illa offensio, quæ me matri vestræ repudium renuntiare compulerit? An existimatis, me, leui causā offensionis interposita, cum illa Republica, e qua estis progeniti, quæ meum matrimonium tenebat, diuortium fecisse? Hoc certe dici non potest, me, leuibz causis inductum, illam repudiasse. An illud dicitis, me, necessitate coactum, ut creditoribus meis satisfacerem, eam venalem proposuisse, ut, quasi redacta pecunia, fidei meæ consulerem? Scilicet gentibus exteris obstrictus eram, earumque meritis obligatus; & ideo necesse fuit, ut Iudæorum gentem euertere, eorumque ruina gentes alias erigerem, & in dignitate collocarem? Quid adeo me in opem existimatis, ut, nisi autione proscripi, suspicemini non posse me ijs ipsis gentibus benigne facere? Non est, non est

illud profecto. Nec enim vllum meum commo dum, nec vlla mediocris offensio, nec vlla inopia, potuit meam clementiam, meam æquitatem, meam potentiam, a studio solitæ benignitatis abducere. Sed nefarium scelus vestrum, o viri perditissimi, dirumque facinus, insitque ad imperium meum perpetuo detrectandum contumacia, rebellionis, minime ferenda flagitia, vos euerterunt, & vendiderunt, vestraque ciuitas, atque patria communis, propter dirum, & immane, scelus perfidiæ, quod in se impudenter admisit, a me repudiata est. 2 Non enim visitato more, neque solita ratione, peccauit. Parum enim illi fuit, Moysen non audire, quod ipsum capitale crimen, erat extremo supplicio vindicandum; non satis habuit, Prophetas contemnere, quod erat inexcipiabile scelus habendum; sed me, me ipsum, inquam, non solum ministros meos, contempsit, abiecit, pro nihilo putauit. Veni enim, meque illis præsentem exhibui; numenque meum operibus admirabilibus indicavi; nemo tamen ex illis mihi præsto fuit. Vocavi illos ad salutem; ad pietatem, & officium; assiduis vocibus, cohortatus sum; nullus tamen orationem meam ad aures admisit, seque ad imperium accipiendum comparauit. Quam enim, queso, aliam causam vestræ calamitatis esse suspicamini? Num, meam manum contractam esse, dicetis, benignitatemque meā interclusam, studiumque illud clementiæ, quod ducebar olim, aliqua rem cumulandi cupiditate, atque malignitate, relictum? At neque fons meæ benignitatis exhauriri, nec clementia circumscribi, potest; neque voluntas ab hominum cura reuocari. Num existimatis, vires meas vetustate consensisse; nec iam in me robar illud pristinum remanere, quo Patres vestros a circumstantibus malis eripui? Sed vis mea, roburque meum, non potest veritate confici, aut ægritudine debilitari. Idem sum; eadem potentia, eodemque numine, cuncta morder; eademque seueritate rursus hostium stragem faciam; & omnibus, qui in me spem habuerint, eadem benignitate prospiciam. Iam enim mare, a me vultu increpitum, exarescet; & fluij exusti siccitate, in aridam, & incultam, terram subito conuertentur; & pisces, in sicco destituti, & siti cruciati, morientur. Omnes hostes nominis mei, iudicio meo peruertam; atque perficiam, ut, qui copijs affluere videbantur, opibusque immanibus elati, tendes pauperum fortunæ despiciebant, sint, cum magna meorum gloria, inopinata calamitate percussi; extremaque rerum inopia, & egestate, & vastitate, confecti. Cum homines fideles pedibus mare transierint, impij fluctibus obruentur; cum bonorum copia redundauerint, illi siti consumerunt; & in medio felicitatis humanæ cursu, bonorum fructu destituti, peribunt. Nec enim mare, nec tellus, nec flumina, illis vllum fructum in rebus aduersis, & afflictis, afferent, qui in me scelerati, & in meos crudeles, exstiterunt. 3 Nec

Veni, & os
erat vis.

Ecce in
crepatione
mea dele
tum facium
mare.

4 Dominus
deu mihi
linguam ex
tendit.

5 Dominus
Deus ap
ert mihi
auram.

caelum quidem illis iucunda lucis aliquam partem concedet. Vniuersum namque caelum tenebris obducam, atque, quasi lugubrem vestem, astris obtendam, ne lumine suo impiorum hominum oculos collustrare queant. Non igitur abest a me fides, ad eos, qui sese mihi crediderunt, tuendos; neque potentia ad hostes eorum euerendos; sed improbitas vestra facit, ut non modo sitis a me deferendi, sed etiam, tamquam hostes, suppliciis omnibus excrucianti. Quo enim maius beneficium illud exstitit, quod impie repudiastis, & in illius auctorem tæterrimi fuistis, eo scelus vestrum grauius est, & atrocior supplicio vindicandum. Veni siquidem ipse, ut eos erudirem; illi vero me contumeliis omnibus confecerunt. 4 Dominus, secundum humanæ naturæ, quam mecum inexplicabili ratione coniunxi, rationem, me eruditissimo genere eloquentiæ, facultateque iucundissimæ orationis, instruxit, ut nullam docendi, & erudienti, opportunitatem prætermittam; rationemque teneam, qua homines, disciplinæ caelestis pueritia, quasi grauius quadam siti, confectos, erigam, atque, sustentem, verbisque meis sitim, qua miserabiliter afflictabantur, extinguam. Nec doctrina hæc, quam trado, mea est: nec enim ego quidquam a me promo, quod non sit mihi a patre traditum: in illius voluntatem respicio; illius mentem consulo; illius disciplinā haurio; illi me vsque adeo obediētem præbeo, ut nullū supplicium, obediētiæ causā, subire reformidem. Dominus ipse me perpetuo, tamquam magister, de rebus a me administrandis erudit; & ad summum, atque singulare, obediētiæ specimen singulis diebus diluculo instruit; ut nullum in vita officium, atque munus, quantumvis specie præclarum sit, quod illius voluntati præuertam, sed omnia, quæ mihi agenda sunt, ad consilium, & imperium, illius accommodem. 5 Dominus enim, qui mentem meam incolit, animum meum promptum, atque paratum, ad assignatum mihi munus alacriter exsequendum exhibuit. Ut esset igitur id, quod imperat, quantumvis asperum, & graue, perperamque difficile, numquam tamē imperium recusaui; nec laborem vllum fugi; vltro, atque libenter, corpus meum obtuli; quod hostes importuni vulneribus inflicis deformarent; genasque meas, & barbas, conuellerent; faciemque meam, ut palmis contunderent, & ore execrando conputarent. 7 & tamen his hominū perditorum conatibus, contra meam dignitatem comparatis, cum præsentis Dei præsidio munitus essem, numquam fuit in me vllum dedecus impressum. Immo omnes illorum contumeliæ clariius nomen meum reddiderunt; documentoque fui mortalibus, gloriam esse in ignominia, iustitiæ causā, sustinenda, atque perferenda, constitutam. Ea igitur de causā, me ad conuicia, atque contumelias, inuictō animo subeundas confirmaui; faciesque meā, instar silicis, ad tole

randa conuicia, & plagas, obduruit: nec tamen erubui. Nec enim fui a Deo meo derelictus; nec decus meum fuit obrutum; immo multis gloriæ ornamentis excellentius illustratum. 8 Præsto mihi Dominus est, qui me sententia sua iustum pronuntiat. Quis igitur tam impudens est, ut mihi litem intendant, reumque peragere conentur? In ius simul eamus; iudicio disceptemus; accusationem instituāt, qui volent; ut videat, num me possit crimine aliquo condemnare. Quis, inquam, tam proiecta audacia est, ut me accusare audeat? Accedat; iam periculum creet; in eoque nervos contendat, ut me criminis alicuius, aut saltem peccati leuissimi, conuincat. 9 Dominus est cognitor iuris mei, ipseque, mihi sanctitatis, atque iustitiæ, testimonium dat; subsidioque, semper accurrit, ut me a profligatorum hominum calumnia defendat. Quis igitur ratio scelere, & amentia, flagrat, ut me, contra Domini voluntatem, contra sapientissimi rectoris auctoritatē, contra veritatis sempiternæ testimonium, contra rectissimi iudicis sententiam, condemnet; & ei, quem ex operibus Diuinis potuit intelligere esse Diuinæ cuiusdam probitatis, atque virtutis, exemplum, iniusti, & malefici, hominis nomen imponat? Certe omnes eos, qui tam scelestum facinus commiserunt, conscientia cruciatus exedet; & tamquam blatta vestem, sic animum eorum, rodendo, conficiet. 10 Quod si aliquis est in vobis, qui Deum metuat, & ferui illius sanctissimi orationē exaudiat, iussisque illius obtemperet, erit certe a communi calamitate, quæ reliquis omnibus impendet, ope Diuina liberatus. Quamuis enim versetur in tenebris, neque Diuinam lucem respiciat, ubi primum se in Domini fidem contulerit, repente Diuina quadam luce collucebit; & ius caelestis hereditatis, Patribus sanctis promissæ, consequetur. Vos vero, qui nomen tantum Israël obtinetis, quid vero nomen ipsum valeat, ignoratis; sempiterni supplicij hereditatem adibitis. 11 Etenim non ego vobis exitio fui; non interitum vestrum concupiui; non pestem vobis voluntate mea comparaui; sed vos, scelere, & amentia, vobis ipsis ignem excitastis, qui vos flammis sempiternis exurat. Nec enim solum vos angor conscientia, sed ignis incendium, torquetur. Sponte namque vestra, salutem oblatam neglexistis; & in pestem ante oculos positam furenter irruistis. Abite iam igitur in sempiternam pestem, flammis scintillaribus accincti, in ignem vestrum, emissis scintillis, omnia circumquaque populantem, quem ipsi vobis incendistis, penetratē, ut perfidiæ poenas meritis exsoluat. Hoc enim supplicium est iam pridem a me sceleri vestro, quando ita uoluistis, constitutum; itaque summo dolore cruciati, iacebitis.

1 Vos autem, qui longe ab horum hominū moribus abhorretis, ut flagitia sub imagine sanctitatis assimilata minime contegatis, sed ue

Quis con
tradicit mi
hi?

10 Quis ex
vobis timet
Dominum?

Ambulate
in lumine
ignis vestri

CAP.
LI.

et iustitiae studio flagritis, & in Dei ipsius cultum incitami, domesticum virtutis exemplum vobis ad imitandum propositum assidue retrahite; & in generis vestri principem intuemini. Si vultis, inquam, in sancta posteritate censer, atque gloriae, quam ille consecutus est, principes fieri, in illam fidei constantiam, atque virtutis munitissimam rupem, unde fuistis, quasi lapides ad aedificium meae domus, excisi, respicite; matrisque vestrae, quae vos enixa est, inclutum in fide robur, atque virtutis egregiae firmitatem, mente recolite. 2 Abrahamum, qui vos genuit, vobis ad exemplum religionis proponi te. Sara, quae vos peperit, virtutes imitami. Unus ille generis vestri princeps, in quo singulare fidei specimen elucebat, a me vocatus, & in meam amicitiam receptus, muneribusque diuinis, & ornamentis, affectus, & innumerabili sobole auctus, & amplificatus est. Quod autem illum delegi, quod illi benedixi, quod sobolem illius innumerabilem fore praemonstravi, id non est generi, quod mea causa contempsit, sed fidei, quam coluit, attribuendum. Qui igitur voluerit se filium illius existimari, promissamque generi illius hereditatem cernere; fidem illius imitetur; illius vestigijs ingrediatur; & sic tandem Dei gratiam similiter obtinebit. 3 Respiciet enim Dominus Abrahami progeniem; & Sionis montis ruinam consolabitur. Eversa namque, & diruta, moenia reficiet; & solitudinem rursus hominum multitudine frequentabit; tellurem vastatam, atque derelictam, cultam, & nitidam, reddet; tantaque plantarum omnium amenitate florentem, ut sit cum horto Domini, voluptatis, atque deliciarum, causa, confito, comparanda. Instaurabitur enim religio; omnes virtutes excitabuntur; diuinaque subsidia, sempiternique dedecoris ornamenta, caelestem Ierusalem in summa dignitate cointinebunt. Sic igitur eueniet, ut, ubi fuerat olim, propter horridam, & incultam, solitudinem, maror, & luctus, existeret repente voluptas, atque letitia; omniaque gaudio cumulentur; & carminibus, & cantibus, in Domini laudem compositis, cum summa animorum iucunditate, circumsonent. 4 Animum aduertite omnes, qui pertinetis ad populum meum; & quae dicam, diligenter attendite; ut intelligatis, quantum beneficium sim hominum generi collaturus. A me namque lex promulgabitur; rectissimaque vitae ratio sancietur; quae gentes, tenebris immerfas, caelesti splendore collustrat; & animos, assidue perturbationum tempestate iactatos, in pace, & tranquillitate, constituat. Nec enim erit in lapidibus incisa, sed in hominum praecordijs scripta. Tenebit igitur facillime cupiditates, libidinis impotentiam coercere; peccati vires elidere; ut animi, gratia mea sanati, spiritusque meo stabiliti, cum voluptate, & animorum alacritate, in legis sempiternae studium incumbant. 5 Iam enim tempus appropinquat, quo iustitiae meae splendor orietur; & salus mea, quae

iustitiam ipsam consequitur, omnibus hominibus, qui illam amplexati fuerint, afferatur. Non, inquam, iustitiam, legis institutis, & sacris, adhibeat, qua dum corpus lustratur, minime tam animi sordes eluuntur, neque salutem, humanis opibus partam, reui brevis spatium definitam, sed ope mea in sempiternum tempus constitutam. Et hanc quidem non vni tantum genti praecipue, sed omnibus nationibus; quae sese in fidem meam contulerint, allaturus sum. Num enim, atque potentia mea gentes sceleris, & erroris pristini, convincet; spiritusque meus hominum mentes impellet, ut, de scelere suo confessi, mihi obnoxij reddantur; & ab impietate ad pietatem, in iudicio meo redarguti, convertantur. In me deinde gentes intuebuntur; earumque spes in mea clementia tantum innitetur; omneque vitae praesidium in meo numine collocabunt. 6 Haec quidem munera, quae spiritus mei benignitate continentur, sola expectanda, consecranda, summoque studio amplectenda sunt. Sola enim sunt ampla, diuina, immortalia; reliqua omnia, quamuis speciem illustrem habeant, & firmissime fundata, & stabilita, videantur, sunt fluxa, caduca, senio, atque vetustate, consumenda. Tollite oculos vestros in caelum, ut astrorum fulgorem, & caelestis naturae pulchritudinem, adspiciatis; ad spectum rursus in terrae soliditatem convertite, ut illius stabilitatem oculis notetis. Nam caelum ipsum tandem, instar fumi, dissipabitur; & terra, sicut attritum vestimentum, vetustate consumietur; & omnes terrae cultores, & habitatores, similiter interibunt. At salus, quam sum daturus, sempiterna permanebit; & iustitia mea numquam violabitur. Unde colligitur, opes eorum, qui sese ad nomen meum adiunxerint, nullis viribus excindi, nulla vetustate confensescere, nulla calamitate peruertere posse, cum sint immortales, atque diuinae, nec in ipsius mundi totius strage, & interitu, labefactanda. Nec enim fieri potest, ut beneficium, sempiterno Dei verbo firmatum, intereat; aut fides a Deo data, concidat. Concideret porro fides illius, si eorum opes, quos spiritu suo tuendos suscepit, exstingui pateretur; beneficiumque illius omnium maximū funditus interiret, si mors, & interitus, in hominum fidelium opes inuaderet. Ex quo sequitur, eos, qui fidem sancte colunt, iustitiaeque diuinis opibus exculti sunt, esse diuinitatis participes. Soli namque sunt immortales; soli florentes, atque beati; soli postremo a peste, & exitio, securi, diuinaque gloria cumulati in omni aeternitate permanebunt. Ut enim corpus exstinguatur, atque ad certum tempus sepulchrum asseruetur; animus tamen numquam a vita deferretur; immo tunc solito vehementius exultabit, cum, liber ab omni terrena concreione, sese in caelum contulerit. 7 Audite igitur, o viri, qui iustitiam sancte colitis, qui legem meam animis inscriptam tenetis, vestrae dignitatis memores; humana negligite; terrenas opes despicite;

Beati
mea populi
los iudice
hant.

Me inspic
aspiciunt.

Leuare in
caelum oculos
vestros.

7 Audite
me, qui iustitiam
colitis.

spicite; omnia, quae cernitis oculis, infra vos posita, indicate. Non vos probra ab hominibus obiecta perturbent; nec vlla vos conuicia a mentis statu deiciant. Quamuis in studio iustitiae sit vobis ignominia perditorum hominum opera subeunda, omniumque mortaliū conuicia sustinenda, haec omnia forti, & inuicti, animo tolerate, impetusque carcos furoris humani contemnite. 8 Illos enim, tamquam tineam vestem, senectia conficiet; illorumque animos scelerum conscientia, quasi quidam vermis, paulatim exedet. At opes iustitiae meae in animos vestros congestae nullis unquam seculis interibunt; & salus, quam vobis afferam, in sempiternum tempus sacrosancta & inuoluta, permanebit.

Haec quidem Dominus, ad fidelium animos confirmandos, effatus est. Isaias vero, cupiditate tanti muneris inflammatus, atque morae torius impatiens, inclamat; Dominumque precatur, ut celeritatem incitet; nec, dilatione, nomen illius despici, atque contemni, sinat.

9 Excita, inquit, & exere, brachium tuum, nomen Domini; roburque illud inuictum, quo saepe hostium copias evertisti, & afflixisti, assu me; ne diutius recondita faceat acies potentiae, atque iudicij tui, quae sempiternos hostes nominis tui vulnerabas; & eos, qui tuam spem fidenter impiorabant, ex eorum faucibus eripiebas. Numquid non es ille tu, qui tyranni superbissimi ferociam, & terrerimque serpentem manitatem exstinxisti? 10 Numquid non es tu ille, qui in profundo maris gurgite viam aperuisti, quae homines, clementia tua, & seruitute redempti, per medios fluctus tui, pedibus transirent? Idem inquit Dominus. Nec enim quidquam aetas de potentia mea decerpere potuit; nec vlla fraus hominum studium meae fidei, atque benignitatis, exstinguere. 11 Ergo, quemadmodum olim mare populo in Dei fidem recepto peruium fuit, nec vlla aquarum moles poruit cursum illius impedire; sic breui perficiam; ut omnes, qui, beneficio meo redempti, ad sempiternam salutem vocati fuerint, omnia impedimenta disijciant, & per omnia obstantia tuti, atque liberi, gradientur; neque quidquam sit tantis rerum asperitatibus implicatum, aut tantis moribus impeditum, quod cursum pie nationis impediatur. itaque, ab exilio, in quod scelere impuls fuerat, ad patrias iustitiae sedes remigrabunt; cum vocibus, gratulationis, & letitiae, significandis, in templū venient; eorumque mentes erunt sempiterno gaudio cumulate, & summa quadam voluptate, atque spiritus suauitate, completae, omnisque maestitia, & gemitus, ab eorum sinibus erigabit. Nec enim potest anxietas cum iustitia societatem inire; nec vlla lugubris lamentatio cum fructu pietatis habitare. Quod igitur lauius vitae statu erit cumu-

9 Confurge,
confurge, in-
ducere fortitu-
dinem bra-
chium Domi-
ni.

11 Et nunc
quire redempti
sunt a Domi-
no, reuer-
tentur.

7 Audite
me, qui iustitiam
colitis.

late perfectū, cum exstincta, atque deleta, morte, nullū maroris vestigiū relinquetur; nec dū rioris casus acerbitas, quae mortalem conditionem natura cōsequitur, illū immortalem, atque diuinum, piorum hominum statum attinget; iam magna ex parte piorum coetus, postquā illum ab iniquitate liberauerō, in se completū sentiet. Nec enim illi angor excreciabit; nec sollicitudo conturbabit; nec luctus, aut tristior vlla cura, conficiet. 12 Ego enim, ego sum, qui cunctam ex animis vestris molem depello; qui vos in omni casu cōsolor; qui intima quadam iucunditate mētes vestras, in omni etiam rerum asperitate, permulceo; anī mosque, vestros inuicta virtute, atque securitate, cōfirmo. Quid n. metues, o homo, quem me cum fide, & amore, coniunxi? Num times, ne te quisquam de statu tuo conuellat, aut pestē tibi, & interitū, machinetur? An ignoras conditionem tuā; quantaque sit tuae dignitatis amplitudo, quantumque virtutis, atque roboris, firmamentum, parum sapienter attendis? Fide namque, inflammatoque pietatis studio, eū es statum affectus, quē nulla vis labefactare, nullae fraudes inquinare, nulla tempestas euertere, possit. Etenim es diuinae naturae cōsors, immortalisq. dignitate praeditus. Quo modo igitur tu, cū Dei filius sis, ab homine metuas? Cū immortalitatis munere fruaris, a mortali extimescas? Illi enim moriuntur; & quāuis cultu, atque nitore, splendēant; magnasque opes habere videantur, tamen, instar herbarum, protinus exarescent; ita, ut nec vestigium illorum exstet. Quid adeo ne eris tui ipsius immemor, ut ab hominibus, quibus nihil est in vita fragilius, malum formides? 13 Et interim Domini tui obliuisceris, qui te formauit, qui, tui statutus cōseruandi causa, caelestem naturam explicauit, & terram, quae tibi fructus multiplicēs effunderet, exstruxit? Nū Dominum tibi auxilio affuturum minime confidebas? Aut opes illius parum validas existimabas? Quid igitur venit tibi in mentem, humanas, atque mortales, opes timere, & perpetuo tyrannū illum, qui tibi vastitatem inferre cogitabat, horrere, & ad conspectum illius trepidare? Vbi nunc est furor ille tyranni, qui cuncta vastitate parabat? compressa est illius immanitas, impetus fracti, tyrannis exstincta.

Fugiet dolor,
& gemitus.

Quis tu es, &
timeas ab ho-
mine mortali?

Vbi nunc est
furor tyranni
tuis?

14 Liberatore enim tuus, quē, ut tibi opem in rebus prope perditis afferret, nisi, nullā morā faceret; neque vlla segnitie impediretur, quominus tibi festināter accurrat. Accelerabit. n. & summa quadā alacritate contendet, ut carcerē aperiat, & pinctos emittat, eisque quā det omniumque honorū copiam largiatur. Neque n. poterit is, aut speluncis Erebi cōtineri; aut mortis vinculis impediri, aut frumenti inopia cōfistari. Ergo, cum tartari claustra reuellerit, suos neque diutius tenebris includi; neque dūa mortis opprimi, neque egestate vlla vexari, patietur; sed oēs euinculis eximet, ut in sum-

ma libertate, & vitæ iucunditate, maximorum bonorum affluētia, tuo sempiterno, perfruantur. 15. Ego namque sum summus ille Dominus, cuius tanta est potentia; & tam præsens erga meos in omni calamitate benignitas, ut illorum gratia mare discindam. Tumescent quidem fluctus, atque fremitus ingentes edent; non tamen poterunt, quamdiu fuerint imperio meo coerciti, diffundi rursus, & in cursum suum impetu solito concitari. In quo quidem satis ostendo, mortis impetum meo numine reprimendum esse, ne in eos, qui in mea tutela latent, inuadat. Hæc quidem fixa, atque rata fore, credenda sunt. Stabili namque, & sempiterno Imperatoris summi decreto constituta sunt, cuius nomen, & naturæ æternitatem, & fidei inuolabilis sanctitatem, in omni temporis æternitate designat.

His deinde verbis Christum affatur:

16 Ego te, o libertatis humanæ vindex, populiq. mei custos, atque defensor, opibus Diuinis confirmabo, ut facillime tantum munus absoluas, atque perficias. Ego namque te cōpotem Diuinæ potentia, & virtutis, effeci, ut verbis meis, quorum tibi facultatem cōcessi, cuncta, quæ tibi cordi essent, expedires. Nec, cum opera admiranda molitus fueris, vlla tibi fraus, & inuidia, nocebit. Te namque, dextera mea protegā, numineq. meo fulciam, ut, quod in mūdi principio designasti, nūc multo clarius, & magnificētius, præstes. Nouum enim orbē creabis; celumq. maiore quodam fulgore colluces explicabis; terramq. aliam sede firmiore stabilitam fundabis. Nouum enim genus hominum naturæ nouitatem requirit; aliudq. cælum flagitat; alium splendore clarioris Solis exoptat. Remp. enim caelestem in terris cōsecres; nouas leges, & instituta; cōdes, nouasq. formas in mentibus humanis insculpes; easq. Diuina luce collustrabis; fideliumq. hominū nationem, populum tuum appellabis. Tibi enim seruiet; in te spem beatæ vitæ constituet; tuoq. praesidio nitetur; tu vero illis semper aderis; nec vllis vnquam temporibus populum tibi amore coniunctū ope tua destitues, a tyrānideq. mortis discerpi sustinebis. 17. Excitare, excitare de somno tuo, Ierosolyma: surge iā, & ebrietatem istam, quæ te tetra sopore cōsopiuuit, exhala, ut pristinam mentem recipias. Poculum enim de manu Domini plenum iracundiæ, & indignationis, hausisti; viniq. mera celsimū, quod tibi mentē, & sensus, eripuit, feces etiam ebibisti; furore, & amentia, multarumq. ærumnarū grauitate, perfidia poenas luisti. 18. Nec enim erat interim aliquis ex filiis tuis, quos peperisti, & educaisti, cum ebrius esses, & a via salutis aberrares, atque languida, & confecta letifero vino passim concideres; qui te in viam reduceret, gressusq. tuos manu sua stabiliret. 19. Duo mala simul in te incurrun, dira telluris vastitas, & fœda hominum

17. Excitare, excitare de somno tuo, Ierosolyma: surge iā, & ebrietatem istam, quæ te tetra sopore cōsopiuuit, exhala, ut pristinam mentem recipias.

excisio. E quibus quis tandē vestrum effugiet? fames intulit vastitatem; districtus in te gladius excisionē. Qua tandem te ratione conso labor? 20. filii tui pestifero bello cōfecti sunt; & in ipso platearū ingressu procubuerunt; atque, tamquam feræ venatorum laqueis ad eandem irretitæ, facent. Ira namque Domini multis cladi bus cumulata, iudicij. illius seueritas amplifata illos oppressit. 21. Nunc igitur, misera, quæ tantis malis exagitata fuisti, quæ non vi no, sed scelorum poenis, ebria, sensum amisisti, audi iā hoc a Domino, ut illius verbi potentia reuiuifcas. 22. Sic enim dicit Dominus tuus, & Deus tuus, cuius & potentiam reuereri, & benignitatē amare, debes: Cū primum ad fidē redieris, Dominus, qui perpetuum populi sui patrociniū suscepit, a te mala omnia propulsabit. Iā enim inquit, detraxi de manibus poculum illud, quod te somno grauissimo concopitā, & stupiditate mentis oppressam, in calamitate detinebat; nec posthac scēs meræ seueritatis, & indignationis exhausties. 23. trā namq. meā in eos conuertam, qui te affligūt; funestumq. illis poculum porrigam, qui tibi nimis instabant, ut totum ebiberes; qui te pedibus proculcant, & proterunt, & per corpus tuum cōtemptim, quasi per forum, gradiūtur.

Hæc quidem Dominus: At Isaias, consideratione tam felicitis libertatis, exclamat, & populo Dei de salute tributa maxima voce gratulatur.

1. Exsurge, inquit, exsurge, sancta plebs, quæ te a flagitiis, & impietate, ad fidē sanctitatē transtulisti virtutisque, & roboris tui cultum recipe, ornamentisq. gloriæ tuæ, o caelestis ciuitas, exornare; & nomine diuinitus parte libertatis exulta. Iā enim non seruius cupiditati, neq. libidini; nec impurus, & cōtaminatus hostis per te incedet, tibiq. tributa flagitij, dede coris, & turpitudinis, iherabit. 2. Excita te de puluere; cōsurge iā, & in folio tuo cōsiste, Iero solyma; expedi te e vinculis, quibus collū tuū adstrictum antea tenebatur, o multitudo, quæ ad Sionem pertinet, & captiua fuisti. Iā enim cupiditas in te regnū minime possidebit; neq. te peccati prauitas inquinabit; neque tyrāni sēpiterni vis vlla peruerteret. 3. Sic enim Dominus eos, qui fidē illius profitentur, alloquitur. Vos quidem libertatem vestram absque vllō pretio venalē habuistis; vos ipsos sine emolumento, & fructu immanitati cupiditatis, atque peccati, penitus addixistis; & sine vlla hostiū iactura ab illis in seruitutem abducti fuistis: nunc vero gratis etiam eritis in libertatē restituti. Nec enim meritis vestris, sed clemētia tantum mea, iugum seruitutis vobis impositum a cervicibus vestris deiicietis. 4. A diuixit præterea Dominus: Populus quidem meus olim, non vi belli coactus, sed voluntate sua in Aegyptum migravit, ut ibi peregrinaretur. Nō igitur ius vllum habebant in eum Aegyptij,

Ecce tūc de manu tua cōllicet oporuit

CAP. LII.

Excitetur de puluere,

4. In aegyptū descendit populus meus in principio,

ptij, & tamen illum, quasi belli iure captum, multis incommodis violēter opprēssere. Hoc quidem fuit primum exsilium, quod populum meum grauitè afflixit; e quo tamen fuit in sedes patrias clementia mea reuocatus. Alterū vero multo grauius fuit illud, in quod Regū Assyriorum vi, atque potentia, fuit absque vlla graui causa compulsus. Nec enim populus hic in eorum fines inuaserat, neque eorum rebus aliquod damnum intulerat, ut ea gratia esset bello vastandus; sed præceptis dominandi, omnesq. regiones armis occupandi libido Assyrios instigauit, ut hominibus, a quibus offensa non fuerant, arma inferrent, & causas dictu speciosas nefariæ cupiditati prætenderent: sic autem eos bello profligarūt, ut nullum ne in eo quidem bello incommodum ab illis acciperent. 5. Nunc vero, quo ius necessitudinis est mihi cum hac ciuitate, in qua etiam populus meus post illas ruinas sine vlla graui causa fuit, ut dirisissimam seruitutem toleraret, hostium immanitate compulsus? Quid igitur geram hoc in loco, in quo populus meus dominatu graui premitur; & ab impotentissimis dominis contumelijs omnibus laceratur? Dissimulabo ne? meamq. potentiam, & benignitatem, continebo? Et, cum tam admirandis rebus hunc populum ab Aegyptiorum dominio redemerim, nunc, quando per summā iniuriā sine causa Babylonem captiuus adductus est, eum diutius in durissima seruitute versari patiar. Non equidem, ait Dominus, nec enim ferendum est, ut nomen meum diutius quotidiano conuicio maculetur. Nam, dum gentem hanc propter illius scelus vexari, & affligi, permitto, multi dicunt, aut me fidem non seruare, cum populum, quem tuendum suscepī, in calamitate desero; aut vires non habere, quibus hostium opibus obstitam. 6. Nunc iam experiūdo discet populus meus, quanta fide, & quanta potentia, gloriæ nominis mei consulam, & quam insigni benignitate populo meo prospiciam, cum eos etiam ex hoc exilio in libertatem vindicaui, in patriasq. sedes reduxero; intelligetq. tandem, eum esse me, qui olim gentem meam præsentī ope texerim, qui numquam eos, qui sese mihi dedidere, neglexerim; qui illis, cum primum inclamarent, occurrerim; qui salutem primū verbis ostenderim; & fidem, quam dedi, præstiterim; & meipsum præsentem eorum rebus aduersis obtulerim. Ergo, cum nominis mei maiestatem, præsentissimi numinis fidem, & auxilium, mente perspexerint, minime profecto dubitabunt, me illis semper affuturum, ut eos non solum ab Aegyptiorum, aut Assyriorum, aut Chaldaeorum, dominatu liberem; sed quod est longe maius, a libidinis immanitate, a peccati tyrannide, ab hostis sempiterni truculentia, a mortis denique faucibus, ereptos in sempiterna salute, atque libertate, constitutam. Nam, si eos hominum impotentia domi-

1. Tunc quod mihi est hic.

6. Propter hoc sciet populus meus nomen meū.

4. In aegyptū descendit populus meus in principio,

natu diutius conflictari minime passus sum; quo modo tandem eos hostis immanis, atque sempiterni, vinculis adstringi, mortisq. tyrannide premi, sustinebo?

Hæc quidem oratione Dominus, eam præcipue libertatem pollicetur, quæ in iustitiæ fructu consistit: Isaias vero felices eos prædicat, qui erant huius tantæ libertatis, & felicitatis, nuntios terris omnibus allaturi. In tanti muneris igitur amplitudinem respiciens, & ministrorum etiam virtutem, & alacritatem, admiratus, in hæc verba prorumpit:

7. Quam amplum, & excelsum, studium est eorum hominum, qui, cum virtutis gloria præcellant, in locis in altum propositis, & editis, felicitatem Diuino munere, & beneficio, concessam mortalibus cunctis annuntiant? Hoc enim erit illis assignatum munus, ut bona Diuina proponant hominibus, ut salutem allatam publice testificentur; ut tyrannidem excisam esse demonstrent; ut regnum Dei in terris florentissimam, bonorumq. omnium copiam cumulatam, prædicent; ut dicant Sioni, Gaudio exulta, plebs sancta. Nam Deus tuus iam regnum suum in terra constituit.

8. Rectores tui in specula manent, ne quid incidat improuiso, quod tibi perniciem afferre possit; suntq. de statu tuo valde solliciti. Clamores edunt maximos; magnitudine lætitiæ, atque voluptatis, elati, simul inclamant, & voces in cælum tollunt, & incredibiliter exsultant. Nec enim iam umbris legis admoniti, neque obscuris imaginibus eruditi, de restitutione ab exilio, atque libertate, loquuntur. Ipsi namque oculis conspexerunt libertatis iucundissimæ fructum, iustitiæ claritatem, & pulchritudinem, Diuinæq. gratiæ magnificentiam, qua plebs Domini, quæ, propter admissum perfidiæ scelus, a iustitiæ finibus exulabat, propter fidem, qua vnicum illum libertorem generis humani complexa fuit, est in patriam iustitiæ hereditatem restituta.

9. O Ierosolymæ vastitates, mœniaq. ruinis strata, in lætos clamores erumpite; & voces in laudem Domini, quanta maxima vi potestis, intendite. Nam respexit Dominus ciuitatem suam, eamq. ab exilio reuocauit, & omnia, quæ fuerant collapsa, refecit; & ordinē Reip. perturbatum, cum maximo bonorum omnium cumulo, & egregiæ dignitatis amplificatione, restituit. 10. Nec enim vni tantum populo, nec vni tantum nationi, sed vniuerso generi humano, vim numinis, atque potentia suæ, in qua sola est omne suorum præsidium collocatum, aperuit; benignitatisq. suæ magnitudinem in omnium gentium conspectu proposuit. Omnes enim oræ terrarum extremæ, & omnes vltimæ nationes, salutem a Domino singulari ratione tributam conspexerunt; & Osor. Tom. 4. K 2 ex illa

quæ pulchri sunt prædes annuntiantis & prædicantis pacem.

Vox speculatorum tuorum.

ex illa fructum salutis, & immortalitatis, & gloria, perceperunt.

11 O beati viri, qui tanti boni participes exististis, qui sacris sanctissimis initiati fuistis, qui sacra Domini procuranda suscepistis, vestra vobis dignitas in mentem veniat, ut & gaudio triumphetis, & simul etiam, ne tantae opes de manibus elabatur, cum cura, & sollicitudine, metuat. Provide, ne vos vlla contagio impuritatis inficiat, aut consuetudo hominum, cum quibus in exilio vixistis, aliquo flagitio decus vestrum contaminet. Abscedite, abscedite; consuetudinem improborum hominum detestamini; e medio impurae, atque nefariae gentis egredimini; summam in relinquendis iniustitiis sinibus celeritatem suscipite, ut in patriam amissam citius remigretis, rem pollutam, & inquinatam, nolite contingere, qui Domini vasa circumferetis, ut rem Divinam rite cōficiatis. Nec enim fas est, sacerdotij sanctitatem sordibus flagitij maculari; nec aliquid impurum in Domini templo constitui, neque denique puritatis instrumenta impuritatis labe profana fieri. Mentis igitur puritatem Divina gratia partam solliciti retinete, & animi castitatem in omni vita summo studio conservate.

12 Nec enim potestis dicere, difficillimum vobis esse, in tantis vitae difficultatibus, quantae sunt illis subeunda, qui a peccato, apud quod exulabant, ad iustitiam traducuntur, sanctimoniam tueri. Facillimum namque id vobis erit, dummodo vobis ipsis deesse nolitis. Nec enim vos hostes a tergo, ut olim, cum ab Aegyptoeducti fuistis, insequentur; nec in festis armis oppressi tumultuabimini, & effusa fuga trepidabitis. Nam Dominus vos antecedit, ne quisquam a fronte possit in copias vestras impetum facere. Idem etiam agmen coget, ne a tergo in vos hostis incurset. Præsidio igitur illius confirmati, facillime providebitis, ne qua labe impuritatis vobis adspargatur. 13 Nec interim, inquit Dominus, a seruo meo, qui non modo vestrae libertatis vindex, & cultos, verum etiam Dux, & Imperator vester est, oculos deiciatis. Illum sequimini; illius exemplo vitam conformate; ad illius

nomen vos animis incensis adinngite; Divina siquidem sapientia sibi commissum munus administrabit; & in loco excelso, & edito, in latissimoque dignitatis, & imperij, fastigio collocabitur; & in summa, atque sempiterna gloria florebit. 14 Atque principio quidem multi mortales in supplicia, quibus est tamquam iniustus, atque maleficus, excrucandus, inveniuntur obstupescunt. Quanto autem stupore, o Christe, multorum animos magnitudine acerbissimi cruciatus oppressisti, tantam offensionem specie dedecoris illius, & ignominiae, multis mortalibus attulisti. Nullus enim homo fuit unquam, cuius vel species esset tanta plagarum feditate confusa, vel nomen tantis convicijs, & ignominia, deformatum.

15 Sic autem illis tormentis, & cruciatibus, illis contumelijs, & opprobrijs, illa denique crucis offensione, multas nationes expiavit, & scelerum notas penitus inultas, puritate sanctitatis, atque religionis, absterget. Sic enim erat salutis humanae rationi consentaneum, ut ignominia crucis veram, atque sempiternam, gloriam constitueret; & mortis acerbitas viam ad immortalitatem aperiret. Itaque non sanguine victimarum, sed proprio sanguine, ut novum foedus sanciat, multas gentes adspexit; humanasque mentes, omni scelere solutas, sibi fide constrinxit. Nec solum hominum multitudine, sed summi etiam Reges, & Principes, stupore percussi, coram eo silebunt; & magnitudinem caritatis, quae illum adegit, ut pro generis humani salute gravissimam ignominiam subiret, & mortem, & cruciatum, expeteret, vehementer admirati, numen illius venerabuntur. Nam ad gentes universas, quae nullis sacrarum litterarum disciplinis instructae fuerant, neque quidquam de Christo ad illustrandas terras mittendo acceperant, illius fama pervadet; & exteræ gentes, apud quas nefando quidem auditum fuerat, genus humanum fore Christi opera liberandum, morteque illius, sempiternae mortis imperium delendum, disciplinam illius accipiant; totasque se ad studium illius applicabunt.

HIERO-

HIERONYMI OSORII LVSITANI PARAPHRASIS IN ISAIAM LIBER QVINCTVS.

P R O O E M I V M.

VM Divina Christi virtus multa miracula in terris ediderit, haud facile dixerim, fuerit ne opus aliquod illius ea fide, quam fecit in terris, admirabilis. Nam, si humanae mentis angustias ratione consideres, cum ea nihil sibi persuadere possit, nisi quod sensibus obiectum sit, aut evidenti, & perspicua ratione conclusum; nullo modo poterunt adduci plerique mortales, ut credant, id quod non solum cum sensibus pugnat; verum etiam omnibus humanae rationis argumentis aduersatur. Omnes enim homines duce natura flagrant beatæ vitæ cupiditate. Beatam porro vitam malorum omnium depulsione, & honorum complexione, definiunt. Bona autem ea plerique numerant, quæ communis hominum vita sitienter appetit, nempe divitias, voluptates, honores, imperia, vires, & pulchritudinem, & reliqua eiusmodi, quæ vel in corpore sita sunt, vel ad illius commodum, & oblectationem, maxima ex parte, conferuntur. Quid igitur difficilius, quam persuadere hominibus, omnem beatæ vitæ rationem corporis appetitu metientibus, ut voluptates aspernentur, & commoda vitæ despiciant, ut opes, & imperia, contemnant, ut dedecus, & ignominiam sustineant, ut denique, cum opus ita fuerit, crucem sponte subeant, ut eum sequantur, a quo fuit beatæ vitæ ratio crucis ignominia præclarissime constituta? Quod si te ad eos erudiendos, qui sapientia student, applicueris, te prorsus amentem iudicabunt, cum ea sane fidenter asseras, quæ neque sensibus, neque ratione, probare potes; in eoque labores, ut homines sapientiae studio incensos stultitiae tuae,

ut inquit illi, participes efficias. Quid enim, inquit ille, qui sapiens sibi videtur, amentius illa fide, qua sibi persuadent homines, præcellentissimum illud beatissimæ mentis numen ita se abieccisse, ut non solum humanam formam indueret, sed etiam doloribus summis excruciar, & in crucem denique tolli, cum dedecore, & ignominia, sustineret? Non disputo, an fieri possit tanta naturæ Divinae cum humana, infinitis ab illa gradibus distante, coniunctio, ut summus ille Deus, qui naturam universam numine suo coerces, & continet, homo repente fiat, humanis miserijs, & æramnis, obnoxius. Sed, ut idemus, quod in hominis sani rationem non cadit, illud quero, quæ tandem causa fuit, cur Deus, suæ maiestatis oblitus, homo fieri vellet, & omnes acerbitates, quibus humana vita premitur, experiri? Num, ut hominum vitam, atque dignitati, consulere? Quorum, inquis, hominum? Sapientium ne? At illi paucissimi sunt; & ij, qui sunt, in nullo malo versari possunt. Insipientium igitur, inquis. Ergo, ut insipientium dignitati serviret, a dignitate discescit; &, ut homines cruciatu dignissimos a debita peste seduceret, se crudelissima morte mactari pulchrum esse iudicavit? At id nec Deo decorum fuit, nec æquitati illius consentaneum. Præterea, si tanta cupiditas Deum tenebat generis humani liberandi, num in tantas angustias fuit numen illius compulsus, ut non aliam rationem inire posset salutis humanae constituendæ, quam eam, quæ miseriæ extremae perfusione, summiq. dedecoris offensione, continetur? Frustra igitur homines minime mali eam curam suscipiunt, ut nos, qui ratione ducimur, vnamque naturam, optimam vivendi magistratam sequimur,

quimur, impellant ad credendum ea, quæ ratio omnino respuit, vniuersaq. natura repudiat. Hæc quidem Philosophus. Iam vero Iudæi, qui, disciplina legis instituti, potuerunt intelligere, non in corporis voluptate, sed in animi gravitate, & constantia, beatæ viuendi rationem collocandâ, neque popularis offensionis ignominiam esse pertimescendam ijs, qui ad immortalē decus aspirant, & qui sanctarum litterarum studio excitari facillime poterant, ad spem salutis, Christi meritis, atque religione, recipiendâ, tantam salutis suæ rationem multo acrius, & insensius, quâ reliquæ nationes, oppugnant. Humi namque strati sunt; res terrenas admirantur; mentem ab oculorum consuetudine auocare non possunt; nihil intueri queunt, quod non ad corporis naturam referatur; omniaq. promissa Diuina, vitæ commodis, & terrena felicitate, metiuntur. Itaque Regem expectant opibus, & imperio florentem; maxima imperia, summa belli contentione delentem; suis non modo libertatem, sed immanes diuitias, liberaliter, & munifice largiētem, & omnes, qui se cum illo coniunxerint, omnibus dignitatis ornamentis egregie cumulantes. Quo tandem igitur modo credent, eundem Regem illum esse, quem inopia confectum, & omni crudelitate laceratum, & cruci denique suffixum, adspiciunt? Cū igitur omnes homines, siue idiotæ illi fuerint, siue artium disciplinis exculi, siue religionis antiquæ sacris initiati, siue a Iudæorum sacris abhorrentes, naturæ quodā corruptæ, atque vitiatæ sensu, & odio penitus infito, Christi disciplinâ fuerint persecuti; qua tandem humana ratione effici potuisset, vt homines eam disciplinam acciperent, quam & sensus exhorret, & ratio nullo modo consequitur? Nam sensus naturæ lenocinijs, & blandimentis, alliciuntur; & ratio non nisi argumento argute concluso conuincitur. At Christi disciplina, & crucem ostendit, quâ sensus maxime detestatur, & res ab humana cognitione remotissimas rationi proponit, quas humana ratio nullo modo prorsus admittit, sed, quo magis humana natura fidei huius sanctitati repugnat, eo magis est vis fidei ipsius admiranda, quando sic omnes sensus opprimit, & ratio nē sub

imperium Christi subiunxit, vt nulla pars animi extra cancellos a fide circumlatos egrediatur. Sic igitur fit, vt, qui fide illustratus est, nullo modo sensibus, nec humana ratione, sed fide, vitam moderandâ existimet. Quis enim fuit ita sensibus addictus, vt nō intelligeret interdum, quam fallax esset illorum iudicium? Quis vquam sic id, quod argumentis efficiebat, tuendum suscepit, vt mortem perferret, intolerabiliq. dolore cruciari mallet, quâ sensum, quem habebat vi argumentorum, & copia, confirmatum, deponere? At omnibus, qui vere ex animo sese ad Christi fidem contulere, sic infixum fuit omne id, quod Christi disciplina continebat, vt eū illis actum esse præclare admodum iudicarent, qui pro Christi nomine mortē, & cruciamēta omnia pertulissent. Sic enim Christum per omnes flāmas inuictis animis sequebantur, vt non modo cruciatus non horrerent, sed etiam nihil optarent ardentius, quam vitam in summo cruciatu pro gloria Christi profundere. Et, cum nullus vquam philosophus tantum vel subtiliter argumentando, vel ample, & copiose, differendo valeret, vt hominum vulgus a flagitijs, quibus erat irretitum, ad honestatis studium traduceret, ij, qui sese ad homines Christi disciplinis imbuēdos toto animo contulere, cum neque villo differendi artificio, nec splendidâ orationis ornatu, nec vllis denique opibus humanis, instructi essent, tamen non vnum tantum genus hominum, nec vnā tantū nationem, sed incredibilem multitudinē virorum, & mulierum, & virginum, & puerorum pene infantium, atque adeo totū orbem terrarum, sic & Christi amore commouerunt, & in studium verissimæ virtutis incitarunt, vt in omnibus terrarum regionibus facillimū fuisset inuenire quam plurimos homines, non solum summo ingenio præditos, & artibus præclaris institutos, sed rudes etiam, & impolitos, qui mortem pro Christi nomine; atque iustitiæ fructu, contemnerēt, & vltro, atque libenter, sese in extremum vitæ discrimen iniicerent. Ergo, cum nulla ratione, nulla disciplina, nullo præmio, & emolumento, adduci possit is, qui est addictus libidini, vt cōpressa libidine virtutē vinceat, quid existimādū est, cū nō corporis vllum

vllum commodum, sed laborem immensum, proponis? cum non ad vllam naturæ iucunditatem, sed ad crucis societatem, inuitas? cum non spem alicuius præsentis vtilitatis, sed illius, quam neque sensibus usurpare, neque ingenio consequi, quisquam valet, ostendis? Si igitur id præsentis Dei numine perfectum minime fuisset, quo tandem modo fieri potuisset, vt quisquā naturæ sensum repudiaret, & hominis illius gratia, quem numquam vidisset, sed tantum audiisset fuisse cruce cum extremo dedecore, & infamia necatum, pro vitæ iucunditate, cum res ita posceret, dolorem, pro commodis egestatem, pro dignitate ignominiam subiret? Nullo modo. Ergo, cum antiquitatem memoria repetis, & tantam vitæ conuersionem in vniuerso terrarum orbe factam esse confideras; vt, qui antea toti erāt in cupiditatis impurissimæ dominatu, sic se totos, Christi excellentibus meritis excitati, studio tantæ dignitatis, quam fide comprehensam animo continebant, incensi ad studiū pietatis applicarent, vt nullis tyrannorum opibus, aut Satanæ machinis, ab eo deduci potuerint, non poteris villo modo dubitare, quin id solius Dei numine, potestate, beneficio, perfundū exstiterit. Is enim est, is est, qui tenebras, & caliginē, discussit, vt possint homines puris animis intueri, quæta opes inclusæ lateant in Christi disciplina; quam multa sint instrumenta dignitatis in cruce; quantam vim rerum Diuinarum contineat religionis Christianæ mysterium. Explicat enim nobis immensam Dei potentiam, & sapientiam cum admirabili benignitate coniunctam, opesque sempiternas æquitatis, atque clementiæ Diuinæ, pæne in conspectu proponit, mentesq. nostras studio ardentissimo Diuinitatis inflammat. Non igitur fuit aliquid in Christi religione (vt perdit homines arborantur) de gloria Diuina detractum; immo, ea multo clarius Dei gloriam illustrauit. Nec enim magnum, nec Dei maiestate dignum opus fuisset, quod homines intelligere potuissent; & quo minus homines ingenio consequantur, quo modo Deus secum humanam naturam coniunxerit, eo magis, quanta fuerit illius potentia, atque sapientia, clare perspicitur. Non autem a dignitate sua discessit, cum maximum in

genus humanum beneficium ita contulit, vt nullam partem suæ maiestatis imminui pateretur. Nec enim status Diuinæ naturæ conuelli, aut labefactari aliqua ex parte potest, quāuis hominibus singulari aliqua ratione provideat. Ita enim prouidet, vt interim minime se, vel a numine, & potentia, qua naturam vniuersam completitur, vel a calī totius imperio, atque procuratione, remoueat. Et, quāuis homines essent insipientes, & flagitiosi, vt sunt omnes, qui Dei gratia sanati non sunt, in hoc multo magis emicuit illius benignitas, cum hoc tam admirando beneficio illos, & sapientes, & moderatos, effecit, omnibusq. virtutibus ornatissimos. Pro illis igitur, quos erat sapientiæ opibus ornatus, hoc tantum opus effecit, quo nullum exstare potuit, vel amplius, & magnificentius, vel Dei bonitati conuenientius. Quid enim est magis decorum Deo, illiusq. imensæ benignitati consentaneum, quam homines, quorum gratia omnia, quæ sunt oculis subiecta, condidit, & in quibus imaginem suæ mentis impressit, a sempiterna peste redimere? Quæ autem ratio melior excogitari potest humanæ salutis constituendæ, quam ea, quæ Dei cognitione continetur? Quid autem magis nos potuit ad Dei cognitionem instruere, quam immensæ caritatis illius explicatio, qua Dei filius sese nobiscum ita coniunxit, vt debitum, quo eramus obstricti, dissolueret, seculūq. nostrum sanctissimis sacris expiaret, & specimen Diuinæ virtutis in terris exhiberet, quod intueremur, & sequeremur, si vellemus Deo placere, & in celestes illas sedes adscendere? Sed conturbat homines, virium humanarum imbecillitate, & penitus insita prauitate, Diuinā vim, atque bonitatem metiētes, amplitudo muneris, atque beneficijs nec intelligunt, immensæ, & infinitæ bonitati, immensum, & infinitum beneficium conuenire, illudq. ipsum esse maximum Christianæ religionis, atque veritatis, argumentum, quo ipsi ad oppugnandam religionē perditis suis conatibus abutuntur. Sed, quanta sit erga genus humanum Diuinæ clementiæ magnitudo, hinc cerni facillime potest. Cum enim statuisset, hoc tam obstupendo beneficio humanū genus afficere, & vidisset nihil esse difficilius, quā persuadere hominibus, id quod nec

nec sensibus, nec ratione, consequuntur, a primordio generis humani, & promissis, & signis, & Diuinorum hominum prædictionibus, viam ad faciendam fidem egregie munivit, ne possent homines de tanti beneficii magnitudine dubitare, cum viderent, quam apte fuerit id rerum exitu felicissimo comprobatum, quod multis ante seculis imaginibus adumbratum, & Diuinis oraculis prædictum exstiterat. Dein de, quod est multo clarius, & magnificenti-
us, mentes eorum, qui non tantum hoc ingratis animis aspernantur, splendor sui spiritus illustrat, & Diuinæ sapientiæ muneribus instruit, & studio quodam vitæ immortalis incendit. Ex quo sequitur, eos esse solos sapientes, qui fidem Christo debitam vnice colunt, nec ab illius imperio deficiunt. Qui enim sensus sequitur, e quibus tam multæ infidiæ comparatæ sunt animis in summa dementia versantur. Qui ingenio suo confidunt, & ratione nituntur, cum ea, si fidem secluseris, tenebris immersa sit, quò illi sibi magis sapientiam arrogant, eo maioribus furoris, & amentia, poenis agitantur. Soli igitur, qui fidem Christi sanctam habent, cum se Deo in disciplinam tradiderint, sapientes appellandi sunt. Nec enim sensibus, nec ratione, sed Dei verbo, & sententia, quæ numquam fluctuat, innituntur. Insidet enim Diuinus spiritus in animis, Christoq. sanctitatis, atque Diuinitatis, clarissimum testimonium dat, mentesq. nostras incendit, & incitat; atque postremo facit, vt, futuri, & inani voluptate contempta, veris voluptatibus assuamus, & ad studium rerum Diuinarum inflammatis animis adspiremus. Non igitur mirandum est, si, cum huius disciplinæ, quam profiteamur, Deum magistrum habeamus, ita nostris animis infixum sit, quod Christus nobis tradidit, vt hoc vnum in vita teneamus, reliqua omnia delirameta quædam, atque somnia, putemus. Vt autem ad Isaiam redeamus; cum cerneret oculis vir Diuinus, quantum fidei repugnet, hominum, qui terrenis rebus affixi sunt, improbitas, atque pertinacia, illudq. mysterium, quod maxime esset humanæ rationi contrarium, tractandum susceperet; nempe, quo modo filius Dei sub humana specie, & probris conuersus, & tor-

mentis excruciat, exstiterit; exclamat, atque credendi difficultatem verbis exaggerat, vt clarius cerni possit, fidei munus, & officium, non esse humanis viribus adscribendum, sed ad Dei nomen, atque sempiternam clementiam, reuocandum. Sic igitur ait:

1. O REM mirā, & stupendam? Quis enim mortalium, qui terrena nimis intuentur, nostræ prædicationi fidem adhibebit? Quo modo enim poterit quisquam eorum tantum mente, atque ratione, consequi, vt illud Diuinum numen, immensamq. summi Dei potentiam, sub specie imbecillitatis humanæ latentem, contempletur? Hic enim summus imperator cælitum, & clementissimus humani generis conditor, atque liberator, ita se demisit, vt nullis honoris insignibus amplitudinem suæ maiestatis indicaret; sed oculis hominum speciem extremæ humilitatis obijceret. Sic enim, postquam fuit exortus, se coram Domino, ad cuius voluntatem, & gloriam, omnes actiones dirigebat, in terris erexit, vt non multum exurgeret; sed, instar teneri cuiusdā virgulti, se in principio depressit; &, quasi radix in arida terra, vim suam cohibuit; ita, vt neq. trunci proceritate, aut frondium amœnitatem, ad se mortales alliceret, nec fibras ita late diffunderet, vt virēs inde silua pullaret. Illud igitur eximium decus, quod in celo, vim summi, atque sempiterni amoris incendit; illud summū pulchritudinis, & honestatis, exemplum, cuius adpectu cælestes animi satiari non possunt, ita fuit in terris ornamentis omnibus nudatum, & omni contumelia deformatum, vt nullum decus in corpore illius emineret, quod oculos mæ gentis oblectaret; nullus elegantia cultus, qui eam sui studio vehementer incenderet. 3. Immo sic fuit contemptus, & abiectus, vt esset omnium mortalium despiciatissimus. Nec enim is vllō modo fuit, quem dolor non attingeret, aut ægritudo minime conturbaret. Quinetiam summos dolores, & cruciatus, hausit, ægritudinis acerbiter maximam perpeffus est. Tantis vulneribus fuit in exitu vitæ concisus, tantisq. dedecoris, & ignominia maculis affectus, vt oculos ab eo auerteremus, ne tantam indignitatem contemptissimi hominis usurparent. Sic enim fuit a nobis despectus, vt ne hominem quidem illum duceremus. 4. cum interim ille morbos, & ægritudines nostris sceleribus debitas exciperet; & dolores, qui nobis erant subeundi, sustineret; vt, cruciati suo, nos ab exitio, & cruciati, sempiterno liberaret. At nos, cum videremus illum tam indignis suppliciis excruciatum, atq. in summa dolorum omnium acerbitate derelictum; eum non solum hominibus odiosum, & inuisum, verum etiam Diuino iudicio percussum, meritisq. poenis a Deo

1. CAP. LIII

Ascendit sic-
cut virgultus
coram eo.

Vnde necesse
putauimus
eum.

Sicut ovis ad
mactationem
ducebatur.

Ipse autem
vulneratus
est propter
iniquitates
nostras.

Deo perditum, & afflictum, iudicauimus; neque solum hominum sententiis, sed etiam summi illius iudicis seueritate, conuictum. 5. At is, propter impietatis scelus, quo nos ipsi constringimus, vulneratus fuit, & propter iniquitatem, quas in vita suscepimus, acerrime confusus; vt hoc ardentissimo pietatis, & caritatis, studio, quod illum impulit, vt corpore suo poenas confeleratis hominibus irrogandas exciperet, humanum scelus expiaret, & iniquitatis nostræ maculas elueret. Eramus nos quidem Dei iudicio coercendi; & cum numen illius erga nos grauius intus habereamus, necesse erat, vt poenas sceleris, & improbitatis, quibus eramus digni, penderemus. At is se medium interposuit, vt omnem impetum Diuinæ seueritatis exciperet, exitiumque, quod omnibus nobis imminerebat, a capitibus nostris auerteret. Hoc igitur fuit illi munus impositum, vt pro nobis omnibus iustitiæ Diuinæ satisfaceret, & debitum, quo eramus obstricti, dissolueret. Nos igitur, nos illum in crucem egimus; nos illi mortiferum vulnus infiximus; nostra illi scelera causam acerbissimi cruciatus attulerunt. Hæc enim omnia sponte sua suscepit, atque subiuit, vt nos a sempiterno cruciati redimeret. Illa namque vulnerum deformitas, ille corporis contuli liquor, sanitatem vulneribus nostris intulit; & illius tormentis & morbis mortiferis, quibus opprimebamur, emerisimus. 6. Omnes nos, quasi oues dispulsi, vagati sumus, & a recta via defleximus. Quilibet enim a disciplina legis aberrauit, & in eam viam se dedit, in quam sua quemque cupiditas, atque præceps, & inconsiderata libido, ingredi compellebat.

Fuit igitur hoc errore mentis humanum genus infinitis sceleribus alligatum. Ac Dominus, cum excellentibus meritis humana scelera condonare statuisset, effecit, vt is, qui numquam legem transgressus est, se pro maleficis, & iniustis, qui iura omnia conculcauerant, offerret, & hæc tam admirabili caritate, & religionis ardentissima sanctitate, numen placaret. Sic igitur Diuino iudicio, atque voluntate, omnes hominum iniquitates, & scelera, in caput illius redundarunt. 7. Quæ tamen omnia tanta virtute, atque patientia, tolerauit, vt, cum sceleris alieni poenas lueret, essetq. doloribus summis afflictus, nec os quidem suum aperuerit, vt eos, a quibus crudelissime vexabatur, aliqua verborum contumelia perfringeret. Sicut ovis ducetur ad victimam, & quasi agnus coram tonforibus suis se mitet, atque mansuetum, præbebit, & ad hominum sceleratorum conuicia penitus obmutescet. 8. Nec erit in damnatione illius iudicium vltimo more, & disciplina constitutum; sed tanto scelere, & amentia, flagrant homines odio sanctitatis excæcati, vt illum in publica custodia retinere, vt vinculis cauf-

sam dicat, nullo modo patiantur; sed eum in dicta causa nimis festinanter ad supplicium tradant; nec, vt vllam æquitatem iuris obsecuet, sed vt quam primum crudelitatem suam supplicio illius expleant, elaborabunt. O facinus hominum illius ætatis, omnium, quæ possunt cogitari, scelestissimum? Quis enim poterit tantam immanissimi sceleris atrocitatem, non dico vi orationis explicare, sed mente, atq. cogitatione, complecti? Illi enim, qui vitam dabat, necem attulerunt; & salutis auctorem e terra sustulerunt; in eoq. nervos intenderunt, vt non modo vitam, sed nomen illius, exstinguerent. Propter scelus populi mei fuit ei tantum vulnus impositum. Nec enim numinis offensio ex scelere, & impietate, sumpta, poterat, nisi summa quadam pietate, & hominum caritate, deleretur; nulliusq. maior caritas esse poterat, quam illius, qui, vt corpore suo intentas omnibus Diuini iuris plagas exciperet, supplicium nullum recusauit, seseq. pro salute omnium deuotus. 9. Vt igitur Dominus, illius sanctitate peccatorum omnium maculas hominum generi pehitus inultas abstergeret, illum improborum hominum potestati, atq. libidini, permisit, vt, quasi in Deum impium aliquod facinus suscepisset, nomen illius ex hominum memoria euelleret; conareturq. aut, quasi per vim, & fraudem, hominum opes auerteret, illum omni supplicio torqueret, illaq. poena, qua perdiri homines mandati erant, illud summum iustitiæ specimen, quod nemini iniuriam attulit, aut vllam fraudem machinatus est, afficeret; & absolutissimum illud virtutis, & probitatis, exemplum, necesse, & grauissimis tormentis, excrucierent. 10. Pro aliorum igitur sceleribus voluit Dominus sanctissimum illius corpus affligi, vitamq. illius exhauriri. Sed, quid venit in mentem illi iustissimo Regi, atque moderatori, cuius mens ad iniquitatem inflecti non potest, vt iustum pro fontibus, & sceleratis, ad necem traderet, & supplicia perditis hominibus irroganda imagini suæ probitatis inferre constitueret? Quia in supplicio illius non hominum tantum salutem, sed ipsius Christi gloriæ, & dignitati, consulit, quam Diuinis ornamentis, & muneribus, amplificabit. Si enim Christus sese piaculum pro peccatis obtulerit, vitamq. suam fuerit pro salute generis humani largitus, huius admirandæ virtutis, atque pietatis, fructum feret amplissimum. Nam, & genus sempiternum ex se Diuini verbi fatu procreatum adpiciet; & vitam opibus, & imperio, florentissimam in omnem sæculorum eternitatem propagabit; & voluntas Domini, manibus illius administrata, prosperos exitus consequetur. 11. Nam propter laborem, atque dolorem, inquit Dominus, quem iniuncto animo perferet hic seruus meus, qui nullam vmquam in se labem impuritatis admittet, se opibus affluentem cernet; & bonorum Di-

Propter scelus populi mei percussus est.

Vnde dicitur.

Si posterius pro peccato animam suam, videbit semet longævum.

Pro eo, quod laborauit, anima illius videbit, & saturabitur.

uino-

uiciorum copia egregie cumulatam; scientiaque sua multos mortales errore liberabit; & cognitione Diuini numinis illustrabit, ut non solum ipse iustus sit, sed etiam pro quibus penas grauissimas perferet, a prauitate vitæ cōuersos, iustitiae Diuinis opibus, & ornamentis, afficiat. 12. Perficiam enim, inquit Dominus, ut spolia cum multis hominibus diuidat; & manubias illis, qui sub eius imperio fortiter, & animose, dimicauerint, largiatur. Bellorum namque omnium victor exsistat; & hostibus spolia detrahet, & viros, qui egregiam illi operā in bello cōtra pietatis hostes sempiternos in iūto nauauerint, donis amplissimis, ob virtutē donabit; & hoc tantum imperium, cum summa rerum omnium facilitate, & affluentia, cōsequetur, eo quod vitam pro Diuini numinis gloria profunderet; eamque ignominiam sua sponte subibat, ut impuris, atque perditis, hominibus adnumeratus sit, cum ipse pro multo rum hominum peccatis penas exsolueret. Tā tum vero aberit, ut in eos, qui illum excruciauerint, inuictetur, aut, contumeliarum indignitate laceratus, a sua benignitatis constantia dimoneatur; ut etiam pro scelestissimis hominibus, qui illi sunt necem, & cruciatum, allaturū supplices ad Patrem preces adhibeat, illisq. facinoris infandi veniam deprecetur.

Hæc ubi de Christi morte prædixit, illisq. fructum summam exposuit, orationem continuo ad Ecclesiam, quæ erat ex gentibus alienigenis euocanda, conuertit:

1. CAP. LIV.

Multis filiis de
ferat magis,
quæ eius quæ
habebat vitam

1. Exulta, inquit, gaudio, tu, quæ in orbitate, & solitudine, versaberis, nec viros filios peperisti; quādo tanta felicitatis amplitudine, Christi precibus, & religione, cumulatam fuisti; illiusque spiritu grauida, Diuinam progeniem par tu felicissimo in terris edidisti, letos clamores profunde, vocibusq. maximis conceptam mente letitiam testificare; & quantum fructū ex Christi coniunctione perceperis, omnibus summae letitiae signis ostende. Tu enim, o Resp. ex gentibus alienigenis, & a studio pietatis aueris, congregata, quæ nupta non eras, inquit Dominus, postquam se tibi Christus fide coniunxit, multo quidem plures filios edidisti, quam Resp. Iudæorum, quæ legis matrimonium tenebat. 2. Tantus enim erit filiorum tuorum numerus, ut mediocribus finibus includi non possit. Dilata igitur locum, in quo sunt tibi tabernacula, ad eos omnes excipiendos, atque nutriendos, collocanda; tabernaculorum vela in omnes partes intende; operamq. da, ne quisquam locorum angustijs excludatur. Neque tibi laxitatis tantum, verum etiam securitatis, & firmitatis, cura sit. Funes, quibus vela, ne circumflata ventis disfluant, cohibenda, atque deuincienda sunt, fac, ut sint quam longissimū; eos clauis ingentibus in firmissimo solo definitis arcte contringe, ne possint tentoria labe

factari. 3. Multitudo namque sobolis tuæ in omnes partes erumpet; & cunctas nationes disciplina, & imperio, continebit; & loca ab hostibus sempiternis euerfa, flagitiorumq. omnium colluione vastata, recuperabit; in illisq. rursus sedes, & domicilia opulentissima, collocabit. Omnia quidem pristinum virtutis, atque iustitiae, splendorem multis accessionebus amplificatum recipient. 4. Ne timeas: nec enim eris unquam ab ope mea derelicta, ut ea gratia debeas ignominia notis inuri, atque recundari. Neque te recordatio scelerum, quæ olim in te admisti, conturbet; neque turpitudinis, quæ fuisti contaminata, fiduciam tuam cōfringat. Eris enim gratia mea ita ab omni turpitudinis, & flagitii, contagione liberata, ut nullum in te vestigium dedecoris appareat. Non tibi veniat in mentem adolescentiæ turpiter acta; siquidem omnes illius maculae sunt penitus eluendae. Neque viduitatis tuæ recordaberis, quando omnes dedecoris illius notae delendae sunt. 5. Dominus enim, qui te sibi stabili, atque sempiterno, matrimonio copulabit, est is, qui te finxit, & informauit; qui calitum imperator, & Dominus, appellatur; & qui te ab exitio redemit, in quo est Israelis salus, non Israel tantum sed omnes terrarum plagas benignitate sua complectetur; omnesque tandem nationes, illum, Dominum vocabunt, maiestatemq. illius, & imperium, verebuntur. 6. Fuisti tu quidem olim, inquit Dominus, quæ si mulier a viro dimissa, atque dolore contabescens, tamquam mulier in adolescentia a marito repudiata: 7. At, si temporis illius acerbitatem cum praesentis temporis felicitate cōpares, facile intelliges, quam fuerit illa molestia, præ hac gratia in uindicta, contemnenda. Nam tempus illud, quo a me deserta fuisti, fuit breui aui spatio definitum: At beneficia, quibus te nunc recreo, atque reficio, sunt maxima, & sempiterna. 8. Exiguo quidem tempore, si cum misericordiae postea tributa diuturnitate conferatur, a salute, & dignitate tua auersus fuit: At nunc te clementia sempiterna protexit, inquit Dominus, qui te a sempiterna peste, atque perniciē, vindicauit. 9. Tum etiā illud addidit, Postquam terras elunione vastauit, hominumq. genus flagitijs corruptum, & contaminatum aquis deleui; sedus egi cum Noe; meamq. fidem iureiurando contrinxi, ne unquam terras, aquis effusis, euerterem; sic numine sanctissimo iureiurando deuinxī, ne tibi deinceps irascar, aut animum tuum vehementius insecter. Ut enim fides tunc paucissimos homines ligno inclusos tuos, & inuolatos, in communi calamitate conseruauit, & in orbis terrarum possessione constituit, ut eas colerent, & celebritate frequentarent; sic nūc fides tua, crucis mysterio nixa, quæ te mihi cōiunxit, efficiet, ut, in communi rerum humana rum exitio, nunquam a mea coniunctione diuellaris; nec ornamenta tuæ dignitatis amittas.

10. tas. 10. Montes enim locum suum mutabunt; & colles a sedibus suis emigrabunt: At misericordia mea nunquam a te discedet; & pacis mea sedus, quod tecum sanxi, nunquam mutationem ullam suscipiet. Adiunxit deinde: 11. Anima duerte, quam felix in te rerum omnium conuersio facta sit. Eras tu quidem inopia, & egestate, confecta, aduersisq. tempestatibus, atque malorum omnium fluctibus, agitata, opeq. mea destituta: At nunc non modo opibus summis afflues, verum etiam in loco munissimo tuta consistes, ne deinceps te vlla te pestas, aut turbo, conuellat. Arcis namque tuæ fundamenta in carbunculis ponam; & saphyris illam ædificabo. 12. Fenestras tuas ex iaspide polito perficiam; iannasq. tuas elapidibus pretiosis exstruam; omnes fines tui erunt clarissimis gemmis constrati. Eris itaque pietate fundata, & cupiditate rerum caelestium vehementius inflammata, & inuictio robore animi, Diuinaq. constantia, munita; omniumq. virtutum maximarum claritate, & splendore, collucebis; ita, ut Diuino praesidio cincta sis, & opibus Diuinis egregie locupletata, & cumulata, triumphes. 13. Nec mirum, si tanta dignitatis, & amplitudinis, ornamenta in te congerenda sunt, cum sis caelesti disciplina, qua omnia Diuina munera continentur, erudienda. Omnes namque filij tui Dominum, doctorem, & magistrum, habebunt. Spiritus enim illius eos instruendos, atque docendos, suscipiet; & omnes fideles homines de singulis officiis diligenter admonet. Sic autem, & iustitiae compotes erunt, & quod est necessario cōsequens, summa, atque tranquillissima, pax, & otio in cunctissimo, perfruuntur. 14. Status tuus, inquit Deus, erit iustitia fundatus, & stabilitus: procul a te aberit omnis vis, & iniuria: omnes siquidem tyrannides a te procul arcende, & auertende sunt; ita, ut, quauis tibi nimis atrociter minitentur, minime sit tibi vastitas, & exitium, ab illis metuendum. 15. Multi quidē sese ad te non tamen spiritu meo incensi, & in citati fraudulenter aggregabunt, & in ficta religionis specie intestinum scelus occultabunt. Omnes igitur aduenæ, qui tecū ita vixerint, & insidias contra statum tuum nefarie comparauerint, de statu suo concident, atque funditus interibunt. 16. Ego enim tyrannos creauī, qui quasi fabrilī folle prunarum incendium excitent, quo perditos, atque profligatos, homines, qui sceleribus suis populum meum corrumpebant, vtriusq. flammis absumam, & eos, quos sordibus suis infecerant, inuictis calamitatibus, ab eorum sceleribus expurgem; & tamquam igne conflatos ab omni contagione fecernam. Ego idem creo illum, qui tyrannidem importunam exstinguat, & deleat, meritumq. supplicium de perditorum crudelitatem sumat. 17. Reliquum igitur est, quando omnium tyrannorum immanes conatus, & omnia belli instrumenta, in mea potestate sunt po

sita, & tu totam salutem, atque dignitatem tuam in meam fidem contuleris, meiq. solius ope, atque patrocinio, nixa sis, disciplinaque mea deuincta, prouideas, ne flagitio aliquo meum numen a te abalienes; ut nulla tibi res, quamuis alijs horribilis, atque pertimescenda, tibi metum afferre, animumq. debilitare, queat. Nullus enim hostium impetus cōtra te susceptus, nullus conatus contra statum tuum ab omnibus impiis comparatus, nullum bellicum instrumentum, nullę armatorum copię, nulla tormenta, felices exitus habebunt. Nec enim tibi hostes perniciem inferre poterunt. Tu illos facillime fundes, fugabisq. & ab omnibus finibus tuis procul eicies. Quod si tibi calumniam adhibere voluerint, linguisq. suis pestilentibus, & execrandis, innocentiam tuam circumuenire cogitauerint, tu scelus illorum redargues, æquissimoq. iudicio maledictiam refutabis; ita, ut semper ab eorum cōgressu, cum victoria, & amplissima dignitate, discedas. Hoc est emolumentum, & premium, ijs, qui Domino seruiunt, propositum. Ego, inquit Dominus, qui illos expiaui, atque ex flagitiosis, & impuris, iustos, & sanctos, effeci, beneficium meum tuebor, eorumq. puritatem, atque sanctitatem contra omnes hostium conatus praesidio meo conseruabo. Ait deinde:

1. O homines, quos infinita cupiditatis fitis excruciat, quam nullis opibus exstinguere, atque sedare, potestis, ad aquas radem dulces, & perenes, accedite, ut puras, & liquidas, voluptates hauriatis, & summis, sempiternisque, opibus affluatis; ita, ut nihil præterea desideretis. Ad spiritum, inquam, meum animos vestros adiungere, qui vos bonorum omnium copia, & vbertate, complebit, æternoq. gaudio cumulabit. Sed inquit fortasse aliquis: Cōparent sibi aquas istas, qui virtutum meritis hoc assequi possunt, ut fontes illius aditu non excludantur. At is, apud quem nunquam virtutis vllum studium viguit, nec est ijs honestatis opibus excultus, ut ad illū admitti debeat, quo tandem modo poterit ad bonorum Diuinorum affluentiam adspirare? Non ita est, inquit Dominus. Quam sitis inopes, & exhausti, scio; nec posse vos pretio tanti boni participes fieri, exploratum habeo. Non igitur merita virtutum a vobis, ut ad me adeatis, exigo; cum sitis contaminati flagitijs, & criminibus summis obnoxij; non munera pietatis, atque sanctitatis effragito; cum sceleribus innumeralibus alligati sitis; nō denique par, & equale, tantis bonis pretium posco; cum fieri non possit, ut tantum opibus valeatis, fidem tantum incensam, & incitaram, requiro, ut eam non secundum debitum, sed secundum amplitudinem gratiæ meæ, Diuinis opibus, & ornamentis iustitiae, remunerem; ut deinceps, quod nunc minime potestis, omnia virtutum maximarum officia persequamini. Quodammodo igitur gratiæ meæ publicum mercatum instituo,

Omne vas, quod factū est cōtra te non dirigetur.

1. CAP. LV. Omnes heretici venite ad aquas.

Quinon habetis argentum propterea

tuo, benignitatemque meam cunctis mortalibus venalem propono, illudque tantum pretium, quod humana imbecillitas, mei spiritus impulsu, & instinctu, commota, prestare potest, efflagito. Quin igitur acceditis omnes? Cur non emitis absque argento, aut pari aliqua pretij compensatione, vinum illud, quo beatae mentes exhilarata ardore Divino concallescunt, & gaudijs sempiternis exultant; illudque lac dulcissimum, atque iucundissimum, quo teneri animi nutriuntur, vobis inflammato animo comparatis? Hæc enim omnia prestat spiritus mei intimis animis comprehensa disciplina. Ut enim paruulos mollioribus, dulcibus tamen, & suavis, nutrimentis educat, nouaque, & insolita, voluptate perfundit; ita in fide progressos, & exercitatione robustos, pabulo solidiore nutrit, & ardētoris spiritus haustu letificat. 2 Quid igitur omne studium vestrum in vanitate consumitis? Cur omnes industriae nervos sine ullo fructu in beata vita persequenda contenditis? Quæ tanta vos vexat amentia, ut summis laboribus frustra cōstitemini? In eo enim laboratis, ut animos vestros expleatis, & tamen fame in dies grauiores contabescitis; eo quod inanissimis opibus, qui vos alere, & sustentare, nō possunt, coaceruatidis incumbatis. Agite iam, miserij, ludibria vitæ contemnite; studia inanitatis abijcite; cōsilia perditā detestamini; animosque tandem vestros ad studia felicitatis verissimè reuocate, quæ in ea solum benignitate continentur. Omnium bonorum, quorum cupiditate flagrat, compos erit, qui sese totum in meam fidem contulerit. Hoc autem obedientia fideli consequetur. Si igitur cupitis bonorum omnium complexione potiri, summisque opibus, atque diuitijs, expleri, me audite, præceptisque meis obtemperate; legemque meam sempiterna memoria continete; & eritis repente bonorum Diuinorum vbertate completi; animique vestri præ rerum caelestium saturitate, & copia, erūt ingenti gaudio cumulatī. 3 Aures mihi præbete, & ad me propius accedite, mihi diligenter auscultate, atque, ut vno verbo dicam, hūc sanctissime colite; ut anima vestra reuiuiscat, spiritusque sempiterno perfruatur. Si enim fidem sanctam habueritis, vos mihi sempiterno federe deuinciam, ut numquam a vobis diuellar; sed semper sitis mihi iustitiæ similitudine, & amoris vinculo, coniuncti. Hæc igitur fidem statum assequimini, quem nulla vis hominum labefactare queat, aut vetustas vlla consumere. Societatem enim cum Christo meam sempiternæ clementiæ, atque benignitatis, iniicitis. Ut enim ille firma, sempiternaque gloria floret, meque gratiæ magnitudine sempiternum imperium administret; ita & vos, si fueritis illius vestigia persecuti, eritis a me, si dei gratia stabiliti, & in sempiterna dignitate gentibus testem meam virtutis exhibui; ill-

lum cunctis nationibus ducem, & imperatorem, præfeci, ut illius disciplinam acciperent; & imperium, si uellent beatam vitam consequi, alacres, atque letæ sequerentur. 5 Magnus motus, o Christe, vi disciplinæ, & splendoris insoliti nonitate, in cunctis terris existet. Gentes enim a te alienas, quæ plurimum ab omni studio tuæ sanctitatis abhorrebant, euocabis; & nationes illæ, quæ nullis institutis fuerant ad spem salutis, quam eras terris illaturus, excitatæ, cum primò ad eas virtutis tuæ fama peruaserit, illarumque animis disciplina tuæ splendor affulserit, ad te repente studio inflammato concurrent, ut numinis, quod in te habitat, commotæ, & incitatæ, & spiritu Domini, qui Israelē verum, atque germanum, præsidio suo tegit, & qui te honoribus summis illustrat, incenset. 6 Prouidete, cuncti mortales, ne tantam occasionem amittatis; ne segnitie, torporeque vestro tantæ opes et manibus elabatur. Dum tempus est, dum Deum potestis inuenire, illum, Christi ductu, diligenter inquirete; atque, ut ab illo gratiam ineatis, summo studio contendite; & quæ ratione sit colenda fides, animaduerte. 7 Omnis vita pestis, scelerumque omnium seminarium, in voluntate vestra consistit. Hinc enim noxiæ cupiditates existunt; hinc libidines oriuntur; hinc omne flagitium ad perniciem humanæ societatis erumpit; hinc postremo numinis contemptus ad omne scelestum, atque nefarium, facinus excitatur. Amor enim ille cæcus, quo se homines amplectuntur, facit, ut, Dei imperio contempto, & abiecto, sihius obsequantur, & præ insira libidine, sanctissimis illius institutis, & placitis, quæ omnem vitam continent, aduersentur. Si igitur vultis in Dei gratiam vestris cupiditatibus amissam restitui, opus est, ut vitam vestram deseratis, cupiditatemque vestram acerrime comprimatis; omnesque cogitationes, & studia, ad Dei voluntatem conuertatis; ut sic tandem apud illum in gratia sitis. Dum igitur præsentem se ostendit, dum opes suas offert, dum, ad eas perfruendas, omnes mortales inuitat, deserat impius iam viam suam; quæ, dum insitæ cupiditati parer, in miseriam sempiternam impetu cæco, atque furibundo, ruit. Vir maleficus, & iniustus, consilia sua, quibus non diuitias, ut opinatur, sed inopiam, & egestatem, sempiternam sibi parat, exsecratur; & a seipso discedat; & ad Dominum conuertatur; qui repente illi peccatorum omnium veniam tribuet. Non enim est illius misericordia certis finibus, quasi cancellis, circumdata; non est clementia illius spatijs angustis circumscripta; ut ea de causa putentur, qui sibi fuerint multorum scelerum confesij, perpetuo fore sibi aditum ad clementiam illius interclusum: ut omnibus flagitijs cooperati, infinitique sceleribus adstricti, cum primò fueritis a vestra cupiditate ad illius cultum,

tum, & imperium, tota mente cōuersi, omnium repente scelerum, & flagitiorum, veniam impetrabitis. Est enim ille perennis, & inexhaustus, clementiæ fons, ad benigne faciendū maxime propensus, omnibus erratis hominū, qui ad illum confugiunt, facillime veniā tribuens. 8 Nec enim, inquit, cogitationes meæ sunt cogitationum vestrarū similes; neque rationes meæ, sunt aliqua ex parte rationibus vestris finitimæ, ut ea de causa suspicemini, fore me acerbum, atque difficile, pœnasque de ijs, qui numen meum læserint, quamuis se ad meam voluntatem rursus aggregent, acerrime repetentem; inclusumque, semel odium ad extremum cum pertinacia retinentem; aut saltem, cum veniam me tribuere dico, non omnē penitus offensionem obliuione voluntaria conterentem. Longissime abest a mea natura odij pertinacis acerbitas, atque prauitatis humanæ similitudo. 9 Quantum enim celi altitudo a terræ profunditate distat, tantū naturæ meæ clementiæ ab humanæ clementiæ similitudine distat, & a moribus vestris immanibus, & importunis, abhorret. Sic igitur sit, ut inuitus quodammodo humanum scelus videretis, libetissime vero, & cum summa quadam voluptate, veniā peccanti concedam; hominesque supplices, & abiectos, diuina virtutis robore confirmem. 10 Ut enim a cælo demissus imber, minime reuocatur; & nix eo, unde defluxit, ultra non remeat, sed terræ irrigat, atque secundam reddit, ita, ut cum multiplicato semine cibum cunctis hominibus large suppediter; 11 sic verbum meū ex ore meo semel emissum nō frustra in terras exhibeatur sine fructu in humanas mētes penetrabit; sed opus, ad quod efficiendum, missū fuit, summa celeritate perficiet, & absoluet. Nec enim meum est, misericordie tributa penitere; neque dona, atque munera mea rursus ab ijs, ad quos feliciter emanarūt, eripere. Ergo mentes fidelium, gratiæ meæ imbribus fecundatæ, virtutū fruges latissimas effundent; & cum summa quadam alacritate, meis institutis, & legibus, obtemperabūt; & omnia, quæ mihi cordi esse intelligent, exsequuntur. 12 Cū letitia namque, & eximia quadā voluptate, ex acerbis dominatu cupiditatis exibitis, & omnium bonorum copia referti, in iustitiæ fines, unde fuistis expulsi, restituemini. Vobis montes, & colles, de recuperata libertate gratulabuntur; quin etiam siluæ, atque nemora, conceptam vestri causā letitiam plausu maximo significabunt. 13 In locis desertis, horridis, & incultis, noua repente rerum facies, & incundissima quadam amenitas, apparebit. Nam pro rubis abietes exsistent; pro vrticis myrtera pululabunt; vastaque loca, & flagitiorū spinis hirsuta, virtutum omnium cultus vestri, altissimæque dignitatis frondes occupabunt. Hic autem tatus ornatus, atque tanta felicitas, in Domini nomen, & gloriam, quæ numquam deinceps infringi queat, magnificentissime

redundabit. Hæc deinde adiunxit Dominus: 1 EXCITATE mentes vestras, animosque ad tantum beneficium accipiendum præparate, qui beata vitæ cupiditate flagratis. Rectum animi iudicium conseruate; iustitiam, & æquitatem, colite; omniaque vitæ officia ad legem meam perpendite; fideique munera retinete, ne quidquam pristina prauitatis in vobis residuum sit, quod oculos vestros ab aspectu tanti splendoris auertat. Iam enim salus, quam sum cunctis mortalibus allaturus, appropinquat; iam illa caelestis, atque Diuina, iustitia, quæ, non lege, sed gratia mea, continetur; quam tamen ipsa lex expressit, & ad quam viam muniuit; explicatur, & in omnium conspectu proponitur. 2 O beatos illos, qui sese tanti muneris, & beneficii, fructu non priuant; qui incensi fide, hæc monita, atque præcepta, mea animis recte comprehendunt, & omni constantia retinent, atque conseruat. Qui sabbatum rite custodit; hoc est, qui requiete animi, quam iustitia parit, iucundissime fruitur, & ab omni vitæ molestia, & sollicitudine, conuiescens, omnem vitam in Domino, a quo est & conditus, & liberatus, omnibusque sanctitatis muneribus, & ornamentis, illustratus, laudando, & celebrando, consumit; & cauet, ne requietis huius sanctitatem, opere aliquo flagitioso contamineat, & sacramentum illud polluat, quo se Christo liberatori deuinxit. 3 Ne dicat alienigena, qui ad nomen Domini adiunctus est: Ut mecum actum esse præclarissime putem, non tamen potero ad Iudaici nominis dignitatem adspirare, (hunc enim populum Deus voluit omnibus gentibus antecellere, & præcipua quadam decoris, & dignitatis, amplitudine a mea cognatione distinguī). Nec animum demittat eunuchus; existimetque, se, tamquam aridum lignum, quod nullum fructum profert, eiiciendum; eo quod filios non gignat. Nec enim certi generis habenda ratio est, sed fidei; nec multum intererit ad dignitatis præstantiā, qua quisque stirpe procreatus sit, sed quanta religione vitam instituat, atque moderetur. Sic etiam nō refert, quam multos quisque filios secundum carnem procreet, sed quā multos ad pietatis studium exemplo virtutis incendat. 4 Sic enim dicit Dominus ad eunuchos, qui sese, propter excellentioris sanctitatis studium, a mulierum consortio reuocauerūt, ut liberi, & expediti, ardentius in studium religionis incumbant. Illi, qui matrimonij vinculo deuincti non fuerint, & sabbatum meum, hoc est, iustitiæ pacem, & tranquillitatem conseruauerint, libidinemque suam fide profligauerint, omniaque studia vitæ, voluntati meæ consecrauerint, eoque conatus omnes comparauerint, ut ea tantum moliantur, & efficiat, quæ mihi placere perspexerint, & constanter in fœdere meo permanferint: 5 Dabo locum in domo mea, in qua non adumbrata, sed vera, religio summa sanctita-

1 CAP. LVI.
Audite iudicium.

4 Hæc dicit Dominus ad eunuchos.

4 Ecce testis populi dedi cum.

non enim cogitationes meæ, cogitationes vestras.

6 Quærit Dominum dum inuenit potest.

10 ut quomodo descendit imber, & nix de cælo.

Derelinque impius viam suam.

13 montes, & colles cantabunt coram vobis laudem.

Ofor. Tom. 1. L te co-

te colitur, neque quadripedum sanguine, sed fide, litatur; & intra muros ciuitatis meae, quae fidelium numero continetur, illum clarioribus dignitatis ornamentis afficiam, quae si multiplicem sobolem genuisset. Nec cum corporis interitu nomen illius exstinguetur, ut, ea causa, sit mors illius grauius pertimescenda, immo in gloria sempiterna vigeat; 6 & immortalis vita fruatur. Porro autem alienigenae, qui sese fide cum Domino coniungunt, ut illi ministrarent, ad studiumque nominis illius exardescerent, & illius serui fierent, si diligentia singulari prouiderint, ne sabbatum verum, quod in animi requie consistit, scelere contaminent, & iustitiae sanctitatem polluant, fideique sempiternum sordus alicuius flagitij deformitate violent. 7 non externi reputandi sunt, nec a coetu populi mei, sanctissimaeque multitudinis, alieni; sed in eadem ciuitate, sine ulla dignitatis imminutione, censendi, nec a sacerdotij quidem sanctitate repellendi. Quamuis igitur lege, & alienae gentes, & eunuchi, ab aditu templi, & iure ciuitatis, arcerentur, post gratiam Christi opera constitutam, omnibus erit aditus, qui cum fide ad cultum sanctissimae religionis accesserint, immanis clementia patefactus. 7 Adducam enim eos in montem sanctum meum, & in aede mea non caesis victimis, sed castis precibus confrata illorum preces exaudiam; & mentes eorum voti compotes ingenti gaudio cumulabo. flammis consumpta sacrificia, atque victimae, quas super altare meum immolabunt, erunt mihi acceptissimae. Non enim brutorum animantium sanguine aras meas imbuissent; non carniarum nidore numen meum placabunt; non terrenis suffimentis mihi vota persoluent; non denique sacris illis, quae sunt mihi fastidio, litare conabuntur; sed flagranti fide, ardenti precandi, auxilijque mei assidue flagitandi studio gratissima mihi sacra conficient. Templum enim illud meum, quod est numini meo aedificandum, non ex pecudum sacrificijs, quae sunt antiquanda, sed ex sanctissimis precibus, quae sunt perpetuo a fidelibus offerendae, nomen assumet. Domus enim orationis vocabitur, nec Iudaeorum tantum, qui fidem habuerint, nationi, sed cunctis gentibus, quae cum fide vixerint, aditus ad illam patebit. Nullum enim erit generis, aut condicionis, aut fortunae discrimen. 8 Hec quidem dicit ille summus Dominus, qui dissidentia connectit, & diuisa conglutinat, & dispersos, atque dissipatos, vnum in locum compellit. Omnes enim, qui sunt in stirpem Israelis inferendi, quamuis mododiuideant, & procul a caelestis ciuitatis regionibus in exilio versentur, tandem congregabit, & sine illi Iudaei sint, siue Graeci, siue ab ultimis terris conueniant, vnico fidei vinculo, singularique amoris fudere, inter se deuinciet. Ad Iudaeos deinde conuersus, inquit: iam collectas etiam gentes externas aggregabo, ut omnes in vnu

8 Adducam eos in montem sanctum meum

Domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus.

populum Diuino iure deuinctum coalescant. Omnes siquidem erunt, quasi oues meis septis inclusi, praesidioque meo circumuallati, ne bellum immanes, & truculentae, illis perniciem inferre possint. 9 Quid autem de illis fiet, qui extra ouile Domini incustoditi permanferint, qui sese, perfidia caci, ab illius ductu, & imperio, segregauerint? erunt illi quidem quasi oues a pastore derelictae in siluis passim errantes, atque vagae, ferarum moribus crudelissime laniatae; meritisque poenas sceleris immanissimi luent. Pastoris namque sapientissimi vigilantiam spreuerunt, illiusque a custodiam repulerunt; & dum libidini suae obsequerentur, latissima pabula contempserunt, & a vitae fonte obstinatis animis auersi sunt. Dent igitur poenas amentiae; subeant supplicium sceleris immanitati debitum; perinde, ac meriti sunt, omni crudelitate laceantur. O fera cuncta, quae campos, quae nemora, & saltus, insideris, accelerare, ut impetum in perditos homines faciat, & eorum carnes audidissime deuoretis. O immanes tyranni, o hostes sempiterni, in opes hominum impiorum desertas, atque destitutas, inuadite; crudelitatem vestram illorum sanguine satiate. Nec enim erit, qui vestrum impetum ab illis arceat. Cum primum enim verum pastorem a se abalienauerunt, falsosque sibi pastores adsciverunt, omnium luporum, atque ferarum, laniatibus obiecti sunt. 10 Na speculatores eorum caesi sunt, Diuinaque legis ignari; ita, ut nemo illorum possit eorum salutem, quos vigilantia sua tuendos suscepit, certa ratione prospicere. Canes, qui debuissent belluas exterrere, ita muti sunt, ut latrare non possint. Somno torpidi, iacent; cum vigilare, mira dormiendi cupiditate tenentur. 11 Hi tamen canes, qui sese loco non commouent, qui torpore nimio languescunt, qui numquam vigilant, ut, si qui fures, aut lupi, in gregem impetum tulerint, id latratu significant, mirum est, quam acres, atque vehementes, sint ad cibum incredibili auditate deuorandum. Nec enim eorum ingluuias expleri potest. Sic igitur fit, ut, qui in officio suo muti sunt, & quasi aeterno vehementer oppressi, ubi primum species utilitatis obijcitur, quae illorum cupiditatem incitare valeat, ita excitentur animis, ut vix tunc possit eorum clamor, & impetus, sustineri. Iam vero pastores ipsi omnem rationem sui muneris ignorant; neque, quid gregi sibi commissio, expediat, sed quid eos libidinis facere admoneat, animaduertunt; Diuinaque lege contempta, omnia officia vitae propria cupiditate metiuntur. Omnes denique auaritia student, & quantum immanem liguriunt, operam quisque dat, ut quam maximas possit, opes domum congerat, & pecuniam vndique coaceruet. Quasi multo vino ebrii, perniciem imminuentem non vident; nec, ut impendentem procellam deuinent, elaborant; sed,

sed, libidine caci, & auaritia ardentes, per omnia facinorum genera feruntur, nec villo timore ducti a flagitiorum immanitate reuocantur: immo in dies magis insitam cupiditatem nouis criminum accessibus accumulunt. Vbi enim semel animus nefaria cupiditate deuinctus labi incipit, atque per precipitia deuolui, sustineri non potest, quin magis, atque magis ruat, impetuque furibundo in extremam, & infimam, malorum colluuiem detrudatur. 12 Se namque ipsos mutuis vocibus exhortantur, ut quotidie aliquid addant ad flagitiose cupiditatis improbitatem. Nam pastores ipsi, qui eos ab infestis pabulis, & a locis periculosis, absterre debuissent, verbis, & exemplo, eos in fraudem impellunt, libidinique propriae, quasi truculentissimae bellug, lacerandos tradunt. Agite, inquit, quilibet, vinum vobis porrigam, & cupiditatibus vestris obsequar; & indulgentia mea flagitijs assentabor; ad ebrietatem usque perportemus; nec vllum diem absque voluptate praeterfluere sinamus. Crastina quidem dies non erit, ut quidam homines stultissimi somniant, turbulenta; sed novorum commodorum, atque gaudiorum, materiam praebit. Multo igitur maiore post hac bonorum, atque voluptatum, copia redundabimus; & animo solutius bibemus; & cum maiore vini copia dies festos agitabimus. Non igitur insitum voluptatis exquisitissimae comparanda studium remittamus; sed, ut magis delicijs omnibus affluamus, leges, & iura omnia, quae nobis aduersaria sunt, maiore in dies impudentia conuellamus; ut illis bonis, quae sola bona dicenda sunt; quae videlicet ad corporis oblectamentum pertinent, impunijs frui possimus. Hic est animus, hic sensus, haec sententia eorum, qui iam ad extremum flagitiorum omnium gradum peruenerunt, nec solum mentem, sed etiam pudorem, amiserunt; & insanabilibus morbis oppressi, & impediti sunt. 1. Tunc igitur ira Domini, quam in se perditissimi homines concitauerant, necesse tandem est, ut effundatur, eosque supplicio acerbissimo depopuletur. Cum vero Dominus multis prius poenis improbos insequatur, tum illud non mediocriter supplicium existimandum est, quo eos bonorum conuictu spoliatur, & homines pietatis laude praestantes ab impietatis contagione liberat, & a communi calamitatis acerbitate, quae rebus communibus impedit, oblata mortis opportunitate seducit. At homines terrenis rebus addicti, cum vident hominem iustum, atque pietatis laude praecellentem, in robore pietatis exstingui, non reputant, quam praecclare cum illo actum sit a Domino, qui tanta cura bonorum omnium statum tuetur; existimantque, studium pietatis inutile; & amentem arbitrantur eum, qui, ob iustitiae, & pietatis, studium, commoda vitae contemnit. Nec enim vident nihil mali in mor-

1 CAP. LVII

Iustus perijt.

Et non est, qui recogitet

te bonis accidisse; sed potius, eos, qui scelere viuunt, eorum abscessu condemnari. Nec enim relinquetur eis, cuius vel admonitu, vel exemplo, vel alicuius saltem pudore, interdum a flagitio reuocentur, vel cuius causa Domini iudicium prorogetur. Nam, quantum ad statum attinet eorum, qui iustitiam vnice coluerunt, & studia vitae in hominum caritatem, & misericordiam, contulerunt, certe, si homines mala, quae omnibus rebus impendent, animo prouiderissent, intellexissent plane, non erectam vitam bonis, sed mortem donatum esse; nec eos, qui ex hac vita cum pietate discedunt, miseros; sed, qui flagitiose viuunt, infelices, & ærumnosos, existimandos. Nam, si bonorum vita in corporis, & animi, coniunctione consisteret, miserum certe fuisset illis, a corporis coniunctione diuelli: At, cum tota illorum vita sit in Dei gratia, & Diuini amoris coniunctione, constituta, a qua numquam seungi possunt, cum excedunt e corpore, non exstingui, sed curis molestissimis, quae e natura corporis existunt, liberari putandi sunt. 2 Ne mini tamen interim venit in mentem, homines pios morte ad Deum aggregari, & cum reliquis sanctis hominibus similitudine vitae coniungi, immortalique vita perfrui, & malorum acerbitate redimi, quibus sunt homines nocentes, atque facinorosi, qui in via redire nolunt, acerrime cruciandi. Iustus enim tempestiua morte sublatus non videbit suorum ciuium scelera; non patriae ruinam; non regionis vastitatem; non exitium suae gentis aspiciet; non acerbissimum dolorem ex ciuitatis occasu, & interitu, capiet; non, quod grauissimum est, Domini legem contemni, atque conculcari, perspiciet; neque denique illud periculum, quod maxime semper exhorruit, ne se sceleris communis contagione macularet, adibit. His ergo malis omnibus erepti, qui recta via ingrediuntur, in tranquillitate summa consistent; & illorum corpora, quasi suauissimo somno, & quiete, confopita, in sepulcris iacebunt, ut excitati reuiuiscant; fructumque iustitiae, & aequitatis suae cumulatim capiant. 3 Vos autem, homines pestiferi, inquit Dominus, quos non sancta mater, ut insolenter iactatis, enixa est, sed venefica peperit; neque Domini lex iustitiae muneribus, atque moribus castis informauit, sed scelera disciplina mortiferis venenis infecit, accedite iam hic, ut poenas, vestro sceleri debitas, capiat. 4 O genus hominum, adulteriorijs, & libidinibus, inquinatissimum, in cuius contemptum, & contumeliam, omnibus modis voluptatem consecrati fuistis? Contra quem linguam istam maledicentia corruptam exercenitis? An existimatis, contumelias, quas in homines sanctos intorsistis, non ad summum illum Dominum, a quo sunt missi, pertinere? Illiusque vos iudicio, cuius imperium contempnistis, minime peruerredes? Et tamen vos genus sanctum esse iactatis, diuinisque disciplinis imbuti, atque

Veniat pax.

Numquid nō
vos filii sce-
lesti?

Num super-
bis non indi-
gnabor?

8 Et post o-
stia, & retro
post, posui-
sti memoria-
le tuum.

adeo Dei ipsius summi, & sempiterni, statu ge-
neratum. Quasi vero sit obscurum, unde orti
fuit, aut ad quam stirpem generis vestri prin-
cipium referendum sit. Vos certe impietas pe-
perit, atque mendacium, & iniustitia, statu suo
procreauit. Commissa a vobis olim scelera,
mecum recognoscite, ut intelligatis, unde ve-
strum genus exstitisse putandum sit. Vos enim,
Dei vestri sanctissima religione neglecta, ad
cupiditatem impurissimam religionis exarsi-
stis; vos quercus, & nemora, coluistis; & sub pa-
tularum arborum densis ramis, & frondibus,
sacra dirissima cōsecristis; vos propter torren-
tes, & flumina, sub eminentium rupium umbra,
filios vestros in falsorum Deorum honorem
immanissime iugulaistis. 6 Omne religionis
studium, o gens scelestissima, in leues lapides,
atque lubricos, quos torrens fluminis assiduus
cursus expoliuit, contulisti, ut ibi sanctas vi-
ctimas immolares. Non igitur in mea beni-
gnitate, sed in execranda superstitione, vita
tue patrimonium collocasti. In locis illis, quos
scelere tuo coluisti, hereditatem tuam esse
constitutam existimasti. Ita, me neglecto, te
totam ad cultum lignorum, & lapidum, conuer-
tisti. Ex illis igitur fructum amentia tua di-
gnum percipies. In illis namque libamenta per
summum scelus effudisti; illis munera, & dona,
nimis suppliciter obtulisti; animamque tuam
nefarie superstitione penitus obtrinxisti.
Num in tantis sceleribus connuebo? aut tam
immane facinus inultum esse patiar? Nō pro-
fecto. Nec enim id flagitium ferendum est,
sed seuerissime vindicandum.
7 Nam matrimonij sanctissimi fœdus, quod
mecum inieras, fregisti; corpusque tuum omni-
bus dijs falsis, peruulgasti; cubilique tui casti-
tatem, & pudicitiam, adulteriis innumerabi-
libus contaminasti, in locis enim editis, & ex-
celsis, cum diis nefarie te coniuxisti, dirisq. sa-
cris religionis integritatem suprastristi. Ille
enim etiam ascendisti, ut sacrificares. 8 Nec
enim solum in conuallibus, & in collibus, ne-
farij sceleris impressa vestigia reliquisti; ve-
rum etiam post ostij valuas, & postes, eiusdem
facinoris insigne monumentum statuisti. Præ-
ceperam equidem, ut legis mea memoria sem-
per in oculis tuis versaretur, & in postibus, &
liminibus etiam domus, signa haberet, quo-
rum admonitu, de præceptis, & institutis,
meis acrius, & diligentius, cogitares: At tu,
pro sanctitatis, & iustitiæ, monumentis, scele-
ris monumenta in omnibus locis, in quibus
assidua es, constituta esse voluisti, ut, quacum-
que pergeres, semper tibi sceleris tui in men-
tem veniret. A me namque nefarie descivisti;
turpitudinemque insignem in omnium conspe-
ctu reddidisti. Velamenta namque tua tibi de-
traxisti, ut dedecus tuum omnium oculis no-
tari, & animaduerti, possit. In montium igitur
cacumine conscendisti, in quibus lectum
latissimum, qui complures amatores cape-

ret, insterneres; ut fidē mihi datam violares,
& matrimonij sanctitatem multiplici adulte-
rio corrumperes. Fœdus cum multis dijs, ex
illis, quos gentes exteræ cum insigni ameni-
tia, & cecitate, venerantur, percussisti. Itaque
omnem amorem in illos transfudisti; & ocu-
lis loca, in quibus cum illis incede concum-
beres, designasti. 9 Cum autem illorum ani-
mi, qui sese a Deo remouent, & alia sibi subfi-
dia vitæ comparant, sint semper anxij, & de
propria salute, & incolumitate, solliciti, nec
in aliquo certo vitæ firmamento possint ac-
quiescere, factum est, cum tu, me neglecto, om-
nem amorem, & cupiditatem tuam ad numi-
na falsa transfudisses, ut nullo modo ita vitam
tuam eorum auxilio fore munitam confide-
res, ut non plura alia adiumenta requirenda
putares. Minime igitur, contenta religionis
impuræ, & infestæ, præsidio, ut regum opes ti-
bi parares, operam dedisti. Ad regem igitur,
opinionem tuam, potentissimum, cum vnguentis
exquisitissima arte cōsecrasti, & cum pigmen-
tis, & odoribus, ut illum tibi muneribus pro-
pitium redderes, contendisti; legatosque, in lon-
ginquas regiones misisti, ut amicitias cum illo
conlugeres, & quæ summo illi Domino, qui, nu-
mine suo, cælestia, atque terrestria, moderatur,
subiici nolueris, salutareque illius imperium su-
perbitissime recusaueris, te ad hominis impu-
rissimi pedes abioculisti, & dignitatis oblita,
adulando, & assentando, & nimis humiliter,
atque demitte, supplicando, te ipsam ad inferos
vique manes depreisisti. 10 Unica tu quidem
ratione, quæ tota in vera pietate consistit, vi-
tam tuam præclare munire potuisses: sed tu,
tum perfidia tua hanc vitæ tuendæ viam dese-
risti, & vijs tuis, quas tibi multiplex, & infinita,
cupiditas monstrat, ingrederis, tantis subito
erroribus nullum exitum habentibus impli-
caris, ut numquam villo in loco consistas. Ergo
modo in hanc partem, modo in illam, discurs-
ris; & alia, atque alia tibi subsidia conquirenda
putas; nec in vllis aliquando conquiescis. Nec
enim fieri potest, ut animus, mendacio, & ina-
nitate, subnixus, in securitate versetur. Et ta-
men, cum te multiplex ista cura, atque sollicitu-
do, sine vllō fructu conficiat, neque tam longo
errore defatigaris, ut in rectam viam redire
studeas, & ab ista vanitate, quæ te sollicitam
tenet, & tristissimis curis exagitat, ad veris-
simam salutis, atque dignitatis, rationem re-
uocaris. Sic enim te amas, sic studia tua meis
placitis anteponis, ut nec in tantis malis, quæ
tibi ex te ipsa contingunt, vlla defatigatione
frangaris, ut ab ista peste, in quam præcipiti
cursu ruis, aliquando refugias. Malle igitur vi-
deris, dum voluntati tuæ, & studijs, obtempe-
ras, interire, quam, dum voluntati tuæ, ut mihi
obedias, obstitis, firmisimam vitæ præsidij re-
dundare. 11 O te miseram, o te infelicem, &
calamitosam! Num intelligis, quem metuas?
cuius aspectu cōturbaberis? ad cuius nutū con-
tremi-

misisti lega-
tos tuos pro
cul.

11 Pro quo
sollicita
misisti.

13 Cum cla-
maueris, libe-
ror te con-
gregati tui.

Omnes eos
auferet vates.

Viam facite.

15 Hec dicit
excelsus.

contremas? cuius causa fidem mihi debitam
prodas? Carnem, & sanguinem, paues; inani si-
mulacrorum terrore cōcuteris; & interim mei,
quem solum timere, atque reuereri, debuisses,
memoriam abiicis; neque, quam seuerè in sce-
lera vindicare possim, tecum aliquando repu-
tas, ut numen meum a te grauius offensum ex-
horreas. 12 Num propterea, quod me conti-
neo, neque confestim in cōmissum facinus ani-
maduerto, existimas esse tibi flagitiorum tuo-
rum sempiternam impunitatem tribuendam?
Num arbitraris, me a recta iudiciū ratione,
atque sententiā, deductum, & ea causa, me mi-
nime tibi formidandum existimas? Equidem
inanitatem istius iustitiæ fallacis, & asimula-
tæ, quam ostentas, coarguam; inclusaque tuas
libidines, & impuritates, iudicio meo conuin-
cam, ut non modo meritis penis excrucieris,
verum etiam ignominia sempiterna deforme-
ris. 13 Tunc igitur neque cultu istius religio-
nis, quam impurissime coluisti, nec opibus Re-
gum, ad quas te supplicem contulisti, poteris
a te suppliciorum acerbiter redimere. Vi-
de, nū tibi aliquid opis afferre possint, vel dii,
quos tibi adscivisti, vel Reges, quos ad tui præ-
sidium muneribus, atque precibus allexisti.
Cum circumuenta malis inclamaueris, accu-
rant tibi copias suas adducant, ut hostes tuos
a te depellant, teque a periculis, quæ te vndique
premunt, eripiant. Illos quidem omnes, quos
tecum fœdere iunxisti, ventus dispellet, & ina-
nitas ipsa repente sublatos omnino conficiet.
At, qui omne vitæ præsidium habuerit in mea
gratia, & benignitate constitutum, heredita-
tem in regione felicissima possidebit, sempi-
ternamque sedem, & domicilium, in monte, san-
cto meo, cum summa amplitudine dignitatis,
obtrinebit. 14 Ait deinde Dominus illis, quos
populo suo instituendo præfecit: Munite, mu-
nite viam; rectū iter aperite, atque per purga-
te; omnia, in quæ possunt, qui susceperint iter,
incurrere, a via remouere; ne quidquam sit,
quod cursum populi mei a seruitute liberati,
atque in cælestem patriam properantis, impe-
diat, aut saltem aliqua offensione interposita
remoretur. 15 Sic enim ait excelsus, & altus
Dominus, qui insidet æternitati, cuius angu-
stissimum nomen est omni sanctitate colen-
dum, sempiternisq. laudibus offerendum. In lo-
co quidem editissimo, atque sanctissimo, sem-
per inhabitos; & tamen humiles homines, qui
terram colunt, haudquaquam despicio. Siqui-
dem eorum etiam mentes, qui, scelerum con-
scientia perculti, & abiecti, rursus in me respi-
ciunt, & humiliter a mea benignitate veniam
petunt, incolo, ut supplices meos in vitam re-
uocem, & animos omnium, quos impunitatis
sua paniter, & qui, dolore cōfecti, ad me con-
uertuntur, recreem, atque reficiam. 16 Non
enim perpetuum certamini mihi cum populo
meo institutum arbitror, ut ea causa semper
cum illo contendere, atque iram sempiternam

retinere, debeam. Nec enim mentem est, sponte
mea moliri perniciem, aut libeter, & studiose,
pestem hominibus cōparare. Me namque non
mortis auctor, sed vitæ, atque salutis, effecto-
rem esse profiteor. Spiritus enim vitalis, & sa-
lutaris, cuius numine vita omnium cōtinetur,
a me semper emanat, ut omnibus vitam inspi-
ret; & animos omnes ego finxi, & informauit.
17 Eram igitur populum meum, cui non medio-
cria beneficia contuleram, amore non vulga-
ri complexus: Verum, cum ille avaritiam, &
cupiditatem, & iniquitatem, suscepisset, & le-
gem meam contempsisset, illi vehementer ira-
tus sum. Illum igitur percussisti, præsentique gra-
tia, & ope destitui, omnibusque penis insecutus
sum; cum rebellis, & contumax, a lege mea de-
clinaret, voluntatisque suæ effrenatæ viam ini-
ret; & per omnes flagitiorum regiones infini-
ta cupiditate vagaretur. 18 Sed tandem illum
extorrem, & exulem, & longe a patriæ finibus
aberrantem, benigne respexi, cum primum fi-
de respexit, & opem meam suppliciter implo-
rauit. Ergo nunc illum sano, & in patriam, &
opes amissas, restitui; rursusque spiritus mei sua
uitate, atque volūptate, permulceo; & omni-
bus, qui commissa a se crimina acerbè lugent,
& lamentantur, lætitiā reddo, ut in sanitatē
restituti, ingentiq. gaudio cumulari, mihi gra-
tias agant; nec cæcis victimis, sed laudibus rite
tributis, vota persoluant. 19 Dominus enim,
qui fructum laborum creat, hoc est, qui spiri-
tu suo piorum mentes ad fundendas preces, &
gratias illi agendas, excuscat, non vni tantū
nationi, sed omnibus gentibus, quæ ad illum, cum
fide adierint, pacem, atque sempiternas opes,
clementissime proponit. Pacem, pacem, inquit,
& immortales opes exteris gentibus, ab illius
cognitione quondam remotissimis, pacem si-
militer & iudeis cum illo legis fœdere cōliga-
tis denuntiat; ut omnes, ad illum aggregati, &
vnice fidei cōfessione deuincti, nomen illius
perpetua laudatione concelebrent. Hunc qui
dē statum florentissimum, atque beatissimū,
inquit Dominus, a me cōsequetur is, quem sa-
nauero: 20 At impij, qui nec plagis quidē ad-
moniti in viam redire, & fidem colere, volue-
runt, sed in scelere retinendo contumaciā infi-
gnem adhibuerunt, tamquam mare, tempesta-
ribus vehementissimis agitatū, ita iactabū-
tur, ut nullo modo possint cōquiescere; ut tur-
bidi, atque lutulenti, fluctus eiciantur, & cum
omni flagitiorum cæno conuoluti, frangen-
tur. Nulla siquidem impijs, inquit Dominus,
spes paci, & tranquillitatis, ostenditur.

Hæc quidem Dominus ijs, qui a reli-
gione penitus descivuerunt, seseque totos
ad immanissimam superstitionis studium
applicuerunt, acerrime comminatur; &
quæ sunt eis supplicia subeunda, prænun-
tiat. Sed, cum multi fuissent, eo tempore,
qui se quidē eo scelere minime contami-
nant,

17

18

19 creatur
cum laboris

20 Impij at-
que qui ma-
re feruens.

21 Impij at-
que qui ma-
re feruens.

narant, alijs tamen se sceleribus nefarijs obstrinxerant, quæ specie quadam assimulatae sanctitatis, & pietatis, occulere nitebantur, & cum essent a vera iustitia penitus abhorrentes, iustitiâ tamen ostentabant, & religionis imagine subnixi, se rumidos inferebant, præcipit Dominus Isaia, ut quanta vocis, & laterum, contentione possit, eorum insolentiam refuteret, & arrogantiam deprimat, eosque doceat, in quibus tandem rebus vera iustitia constituta sit. Nec enim quidquam est tam aduersarium iustitiæ, quam iustitiæ simulatio; nec tam saluti perniciosum, quam temeraria, & inconsiderata, de salute securitas. Illi quidem indignum esse putabant, se cum alijs consceleratis hominibus, qui se facris nefandis adstrinxerant, cõmuni calamitate vexari: at Deus ostendit, illos non minora scelera concepisse, quam eos, qui se, relicto Domino vero, ad simulacra transulerant. Nam pro sanctissimi Dei lege cupiditatem suam colebant, nec in illius numine, sed in corporis commodis, summum bonum statuebant; & ea gratia ad corporis commoditatem omnia vitæ consilia conferebant; & interim, Dei iustitia neglecta, in iustitia sua, quæ tota erat in vmbis, & ostentatione, constituta, præsidia vitæ collocabant, quod scelus erat magna vocis contentione refutandum. Inquit igitur Dominus:

1 C A P. 1
LVIII.

CLAMA quantum potes, & ex gutture vocem profunde; nec publice vociferandi, & Deum contestandi, studium remittas; quasi tubæ sonitum, clamorem tolle; populumque meum, inani iustitiæ, & sanctitatis, opinione insanientem, redargue; & in quanto scelere versetur, & quam multis criminibus gens ista Iacobi stirpe procreata se contaminauerit, clarissima voce pronuncia. 2 Religionem, & pietatem, præferunt; insignem vitæ sanctimoniam vultu, atque verbis, ostentant; singulisque diebus numen meum sacrificiis, & muneribus, & longa precatione, venerantur; legisque meæ studio se teneri simulant; sanctitatisque disciplinam habitu corporis, & oratione, profitentur; quasi gens, quæ vera, & absoluta, iustitiæ muneribus, & officiis, egregie perfuncta sit, Diuinique iuris memoriam non prorsus abiecerit. Et cum id, in quo pietatis summa consistit, euerant funditus, & sceleribus infinitis societatem humanam labefecerint; tamen, se miro desiderio teneri dicunt, vitæ iure Diuini

a me enim de die in diem querunt.

no formande, & instituende; omnemque a se operam in eo positam esse prædicant, ut sese ad sanctissimum Dei numen adiungant. Et interim, quasi iam ad summum pietatis, & iustitiæ, gradum peruenierint, ita mecum verbis expostulant, quod illos in calamitate despererim, & hostium prædæ, & direptioni, reliquerim. 3 Cur, inquit, Domine, nos ab ope tua desertos esse pateris? Quod a nobis officium est in adhibenda religione prætermisimus? num munus aliquod, quod ad numen tuum nobis conciliandum pertineret, obire negleximus? Nec enim in eo solum laborauimus, ut te sacrificiis coleremus, verum etiam ieiunio corpora nostra compressimus; nec sic tamen nos respexit; animosque nostros marore perculsos abiecit; nec tamen quidquam opis attulisti. Frustra igitur fuit a nobis omne studium in colenda religione positum? An vos me vel muneribus delentiri, vel ficta sanctitatis specie placari, vel simulatione, atque mendaciis, illudi, putastis? Gratum mihi quidem istud ieiunium fuisse, si id, cuius gratia institutum fuit, in vobis perfectum animaduertissem, ideo namque sanctum fuisse, ut corporis libidinem refecaret, & cupiditatis immanitatem coerceret, animique fastum deprimeret, & moderatione, & humilitate, constituta discordiarum omnium materiam amputaret, atque denique improbitatem vestræ voluntatis exscinderet. At, cum in die ieiunij vestri, voluntatis vestræ puerilitas vigeat, & tunc vel maxime vos auaritia furor stimulet, ut cum acerbitate nimia, creditam pecuniam repetatis, nec ullam humanitatis, & clementiæ, rationem habeatis, ullam vobis utilitatem ieiunium allatum esse cõfiditis? Hæcne est humilitas, quam isto ieiunio profitemini? Hæcne moderatio, quam ista ciborum abstinencia designat? Sic ea perficitis, quæ vos ieiunium istud facere admonet, ut tunc in ipso die ieiunij consecrato, multo insolentius in homines tenues, & difficultatibus implicatos, inuehamini? 4 Tunc enim multo acrius litere hominibus intenditis; & miseris impie plagas imponitis; & animi vestri odium, & acerbiteriam, operibus inhumanis indicatis. Nolite igitur in eiusmodi ieiunio studium vestrum sine villo fructu consumeret; si vultis, ut vestræ preces in celo audiantur, & ira mea a vobis auertatur. 5 An existimatis, istud ieiunium a studio pietatis, & humanitatis omnino seclusum, mihi iucundum villo modo fore: atque non potius me tunc multo magis mendacio, impiaque simulatione pietatis, irritari? An ego id volo, id cupio, id absque vlla ratione a vobis efflagito, ut animorum vim inedia comprimatis; ut, tamquam incuruum iuncum, mollior ipsæ exa ceruice, caput demittatis; ut fracti, & debilitati, corporis languorem fracta voce, demisso vultu, mollique statu, & incessu, significetis; ut lugubri velle corpus amicitatis & ut prolecto

3. Quare ieiunauimus, & non ad prædæ sit

Ecce in die ieiunij vestri

Nolite ieiunare sicut vestrae ad hanc diem

lecto cinerem sternatis, & in fœdibus, & squalore, iaceatis? An ego maroris simulatione delector? An fœdes lugubres mihi tantum voluptatis afferre possunt, ut earum causa a recta mente desistam? ut hominum cupiditatibus obsequar? ut studiis sceleratis indulgeam? Vtrumne tandem id gratum mihi ieiunium appellabis, & diem meæ gratiæ recuperandæ præstitutum? quotidie, cum dolorem ex sceleris a te commissi recordatione similes, nihilominus in scelere perseveras, & ad inuitatam improbitatem facinus mēdacijs, & vanitatis, adiungis? 6 An illud potius, quo non solum mæres, & angeris; verum etiam, quod est confectum, ab improbitate ad sanctissimæ legis cultum tota mente traduceres? Quare accipe iam, qua ratione tibi ieiunium obseruandum sit, ut me tibi propitium reddas. Nexu deuinctos homines, quos tibi per impietatem, & scelus, addixisti, e vinculis exime; iugum lora, quibus creditores tuos omnibus modis, ne se loco commonere possent, adstrictos tenebas, dissolue; eos, quos iniusto dominatu contra legem vehementer opprimebas, liberos abire permitte, & omnem denique iniquitatem, qua seruile iugum fratribus tuis imponebas, ciuilemque societatem violabas, per rumpe; totamque voluntatem tuam ab hominibus vexandis, & opprimendis, ad eos subleuandos, omni ratione fulciendos, conuertere; ut sic tandem facillime possis in meam gratiam per tuum scelus amissam restituere. 7 An non tandem respicies, quo tibi possim munere, & ratione, placari? Porrigere esurienti panem tuum; afflicto homines, sedibusque suis expulso, in domum tuam recipe; cum videris nudum, veste illum contege; homines tibi coniunctos, quamuis inopes sint, nolito contemnere; omne denique studium tuum in omnibus iuuandis, & opere tua confirmandis, collocandum existima. 8 Hoc si feceris, tibi semper præfens adero, & omnes mentis tuæ tenebras, & malorum caliginem, repete discutiā, ut diuino quodam splendore colluceas. Erumpet enim, tamquam splendor auroræ, mentis tuæ lumen; & gratia mea repente sanaberis; & quacumque progressus fueris, te iustitiæ claritas anteibat; illiusque opibus excultus, Diuina quadam gloria cumulaberis; & Domini ipsius inuicto præsidio vndique munieris. 9 Tunc igitur, cum opem illius imploraueris, tibi confestim aderit; & cum primum clamorem edideris, sine mora præsentiam suam declarabit. Ut enim est improbitas, & sceleratis, insensibilis; ira cum iis, qui vitæ ad normam legis dirigitur, humanamque societatem sanctissime colunt, est fidelis, atque sempiterna, benevolentia coniunctus. Si vis igitur gratiam illius acquirere, Diuinis opibus in rebus aduersus sustinere, refeca dominandi libidinem; & iniquitatem, qua ciuibus tuis durum iugum seruitutis imponere contendis, a te repelle; & caue, ne, sublato digito, quemquæ

Dissolue colligationes in pietatis.

7. Frange esurienti panem tuum.

9. Tunc innoceas, & Dominus exaudiet te.

minaciter exteras, & contra aliorum opes, atque fortunas, iniuriam confles, & verbis calumniam intendas. 10 Illa tibi potius cura sit, ut esuriētis miseratione commotus, illi te benignum præbeas; & animum afflictum subleues, atque cibo reficias; opesque tuas cum iis, quos in rerum inopia versari conspexeris, benigne communices. Quod si feceris, subito in mente tua diuinus quidam splendor orietur, & tenebris, quibus eras oppressus, omnino depulsis, quasi meridiana luce collustraberis. 11 Ne autem mentis cecitate, & insanientis animi temeritate, præcepta a recta beate viuendi ratione deducaris, & turbulenti erroribus implicatus in sempiternam pestem, & perniciem, rapiaris, ipse Dominus te perpetuo ducet, per viam, qua possis ad propositam felicitatem sine villo errore peruenire; omniumque munerum Diuinorum vbertate complebit. Ut igitur omnes fruges sint siccitate, nimioque solis ardore, consumptæ, ipse tamen, in extrema rerum inopia, atque fame, desiderium tuum satiabit, olfactusque tuus saginabit, & bonorum omnium copia cumulabit; ut nihil sit, quod prætere requiras. Aris enim quasi hortus irriguus, atque adeo ex teipso fons aquæ perennis, quæ nullis umquam sæculis arefcat, emanabit; ita, ut sempiternis fructibus excultus celestis, & immortalis vita, cum incredibili amenitate, perfuaris. 12 Sic autem fiet, ut per te, quæ profusa, & diruta, fuerant, rursus adiucentur; sempiternaque pietatis, & religionis, fundamenta diuinitus excitentur; & virtutum maximarum studia, quæ fuerant extincta, reuiuiscant; & celestis quadam Resp. Diuinis opibus florentissima renascatur. Immortale autem nomen his Diuinis operibus obtinebis. Omnes siquidem te eo nomine laudibus sempiternis afficiet, quod mœnia collapsa refeceris; quod semitas desertas, & incultas, & virgultis, & frondibus, obstitas, rursus aperueris; quod denique viam, quæ ad sempiternum illud domicilium, & quietas sedes, ferat, & virtutis exemplum, & pietatis disciplina, munieris. 13 His tantis, atque Diuinis, muneribus, & ornamentis, si officio fungi volueris, exornaberis; si pedem retuleris, perditosque animi tui conatus compereris, ne in die sabbati voluntati tuæ obsequaris; id est, ne, cum omnia tibi ad iustitiæ cultum conferenda sint, aliquo flagitio, ad quod te nefaria tua cupiditas impellit, quieti animi tui statum perturbes; & ita iustitiæ sanctitatem polluas. Si hæc omnia diligenter obieceris, in summo orio, & tranquillitate, delicijs omnibus afflues, & dies festos semper agitabis, ut Deo gloriam des, debitosque illi honores instituas, nomenque illius extollas. Omnia tibi felicissima contingent, si hoc vnum præcaueris, ne voluntati tuæ pareas, ne temeritati tuæ cupiditatis obtemperes, ne sensibus tuis indulgeas, ne in viam tuam ingrediaris, neque desiderio tuo satisfacias; aut denique verbum tuum, quod

10. Cum effuderis elurietis animi meæ.

Eris quasi hortus irriguus.

13. Si auerteris a sabbato pedem tuum

quod libido tua suggererit, exprimas, & pestē
intus inclusam, verbis enunties. In te enim
omnis pestis vitæ tuæ consistit, tua voluntate,
tuo consilio, tua deliberatione, omne malorū
semen continetur; & tua ratione, cum ea est
spiritus mei ductu, & imperio, destituta, om-
nis status tui perniciēs erumpit. Omnis igitur
salus, & dignitas tua, & omnis status tui
tranquillitas, omnis denique immortalis, at-
que beata vitæ tuæ ratio, in eo est posita, ut te
oderis, tecum pugnes, a te deficias, te fugias,
omnesq. tuos sensus detesteris; ut mihi sem-
per adhærescas, nec officia vitæ cupiditate, &
consilio tuo, sed lege mea, meo numine, atque
voluntate, metiaris. 14. Ut autem, cum tuum
consilium sequebaris, & cupiditas tua, qua-
cumque dabat impetum, te rapiebat, omnes
te pestes, & erumnae, circumvallabant; & cu-
ris tristissimis, & doloribus summis, temerita-
tis, & perfidia, penas luebas, sic, postquam vo-
luntatem tuam detestata fueris, req. totam
ad voluntatem meam contuleris, & ad ductū
mei spiritus applicueris, te cum Domino ve-
hementer oblectabis, & illius suauitate per-
frueris. Ego quidem te conueham, & in sum-
mo terrarum imperio collocabo; fructuq. pa-
triae hereditatis, quam Iacobo, & illius sanctæ
posteritati, promisi, satiabo. Hæc quidem pic-
tatis præmia, fixa, constantia, & sempiterna,
sunt, nec ullam possunt mutationem habere.
Ea namque Dominus futura cōfirmavit, sem-
piternaq. fide, & misericordia, stabilivit. Qua-
re nulla causa est, cur vobis admirationem
vllam commoueat; si, cum vel inedia corpus
affligitis, vel ad Deum supplices preces adhi-
beris, is non exaudit, neque vos a malis, quæ
vos undique circumfistunt, educit. Ea namque
pietatis munera, quæ sunt illi gratissima, obi-
re contemnitis; & cum summis sceleribus alli-
gati sitis, in eo operam ponitis, ut adumbrate
religionis officijs, & piaculis, si per se specien-
tur, inanissimis, animorum vestrorum sordes
eluat, scelerumq. facinorum maculas ab-
stergat. Quo fit, ut, cum id in vobis resideat,
atque inhærescat penitus, quod cum illius san-
ctitate bellum omni odio imbutū, gerit, nem-
pe, flagitiorum omnium dedecus, & impurissi-
mæ cupiditatis immanitas; mirum non sit, si
vos ille non modo non liberat, sed poenis etiā
dirissimis infectatur.

ca. 13.

3 Manus. n.
vestre pollu-
te sunt san-
guine.

1. Non enim manus illius ita contracta
est, ut vobis salutem afferre non possit; neque
aures illius usque adeo obtusæ sunt, ut ad ora-
tionem vestram patere nequeant. 2. Sed ini-
quitates vestre coniunctionem illam, quæ fuit
olim vobis cum Deo vestro, diremerunt; & cri-
mina vestra, illum a vestra salute prorsus ab-
alienauerunt, faciemq. illius, quæ vobis olim
erat valde propitia, penitus auerterunt, ne
preces vestras admitteret. 3. Manus enim ve-
stræ sanguine infectæ sunt; digiti vestri iniqui-
tatem, & iniuriam, concinnant; labia vestra

mendacium loquuntur; & lingua vestra per-
uersitatem meditatur. 4. Nemo est, qui cum
iustitia proximum appeller, aut ab instituto
scelere illum auertere conetur. Nullum iudi-
cium cum fide sit; sed in omnibus, potentia,
gratia, metus, cupiditas, fraus, & improbitas
dominatur. Nec enim Deum ob oculos ha-
bent; nec numen illius exhorrent; nec vitam
suam illius benignitate, & gratia, muniendam
existimant; sed alias opes sibi parant, quibus
fortunas suas ad omnes casus egregie tutas
fore confidunt. Ergo, neglecta sanctissimæ re-
ligionis fide, vitæ præsidium in vanitate con-
stituunt.

Certatim igitur omnes vanitate niti; so-
cium fallere; dolum machinari; sollicitè frau-
dem concipere; scelus & iniquitatem, edere.
5. Sed, quid tanta cura, studio, sollicitudine, il-
lis ad beatæ vitæ summam profectum fuit?
Nihil certe, immo, quo magis, ut essent opi-
bus opulenti, & beatæ vitæ compotes, se labo-
re contriuerunt, eo magis exhausti, magisq.
miseri sunt, maioremq. ex labore suo pestem
trahunt; ita, ut non modo sint omnes illo-
rum conatus inanes, & irriti, verum etiam il-
lis ipsi pestilentes, atque perniciosi. Quia a spi-
ritu excuderunt; aranea telas texuerunt. Qui
eorum oia comederit, morietur; qui illis in-
cubuerit, basilici fetum suscipiet. Ergo, cum
prima sceleris institutio exitiū afferat, ipsius
certe perfectio, & absolutio, stragem omniū
rerum faciet, uniuersumq. ciuitatis statum
morsibus venenatis interimet. 6. Ex eorum
enim telis non poterit uestis ulla confici, quæ
corpus contegat, & a cæli iniuria defendat.
Opera omnia, quæ molitur, inania sunt. Ma-
nibus suis fraudem concinnant; scelus con-
stant; per vim iniurias inferunt. 7. Pedes eo-
rum sunt ad mala alacres, & expediti; ut san-
guinem hominum piorum effundant, festinan-
ter accelerant; & cum ad rectum officium
fungendum pigerrimi sint; ad suscipiendum
scelus mira quadam alacritate festinant; at-
que semper ad facinus obeundum, se prom-
ptos, & paratos exhibent. Omnes illorum co-
gitationes, ad iniquitatem, & iniustitiā, ad spi-
rant; omniaq. vitæ studia eo conferuntur, ut
uallitatem efficiant; aliorumq. opes frangant;
omniaq. tandem immanissime populentur.

8. Totam viam pacis ignorant; a iudicii san-
ctitate penitus auersi sunt; tantoq. studio om-
nes iudicii rationes deprauant, & officij vias
peruertunt, ut omnibus, qui semel in illas in-
gressi fuerint, necesse sit a via pacis aberrare,
omneq. studium suum ad dirimendam ge-
neris humani societatem, & Remp. funditus
euertendam, conferri.

9. Iccircō iuris Diuini sanctitas a nostris fi-

nibus commigravit, & iustitia sese procul a

nobis abduxit. Expectabamus lucem; & tene-

bræ nobis effuse sunt: Diuini auxilij splendo-

rem nobis pollicebamur; at atra quadam ca-

ligo

ligo mentes nostras oppressit. 10. Ideo in re-
bus clarissimis alucinamur; mysteriaq. diui-
næ benignitatis ignoramus; & tamquam cæ-
ci, parietem palpamus; & quasi simus oculis
orbati, ita omnia circūquæ manibus ex-
ploramus, ut offensionem deuitemus. Et ta-
men in meridie, quasi noctis tenebris offensi,
concidimus; & tamquam mortui, in vastis lo-
cis, atque tenebricosis, proiecti sumus. 11. Ut
vrsi, cum lugubri querimonia, omnes nos fre-
mitum edimus; & vt columbæ, frequenter in-
gemisimus. Spem habebamus, ut Dominus
iudicio suo in hostium nostrorum immanita-
tem acerbissime vindicaret: quæ tamen spes
nos frustrata est. Salutē nobis proponebamus
ea tamē procul abscelsit. 12. Nam multis mo-
dis, o Domine, in te rebelles, & contumaces,
exstimus; spirituiq. tuo nefarie, & impie, re-
pugnauimus; & iccirco criminum nostrorum
penas grauissimas sustinemus. Nam perfidi-
æ, rebellionisq. nostræ nos assidue poenæ
persequuntur; & iniquitates nostras nobis in-
festas esse sentimus. 13. Hoc enim nostrum stu-
dium est, legem transgredi; repagula iuris ef-
fringere; ficto animo pietatis inanem specie
retinere; retrorsum a Dei cultu cōuerti; debi-
tamq. illius numini fidem scelerate violare;
calumniam intendere; omnibusq. modis a
pietate deficere; rectum officium prodere;
contumelias intorquere; & animo mendacia
comminisci; atque ad hominum perniciem
frandes callide machinari. 14. Ergo iudicium
iniquitatis magnitudine superatum retrocef-
sit; & iustitia repulsa in longinqua tandem re-
gione cōstitit. Nam veritas in hominum con-
uentu, & celebritate, prolapsa corrui, & equi-
tas ingredi recta nequiuit. 15. Constantia in
promissis, atque fides, euannit: qui vero a ma-
leificio manus abstinent, aliorum præda fuit.
Omnes enim illum, qui iustitiam colit, spo-
liandum, omnibusq. fortunis euertendum, su-
scipiunt. 16. Vidit hæc Dominus, & tantis sce-
leribus grauissime commotus est, eo quod nul-
lum iuris, aut recti iudicij, vestigium apud ho-
mines, quos ipse legis suæ disciplina deuinx-
erat, appareret. 17. Et circūspexit, neminemq.
vidit, in quo aliquid officium resideret; & ob-
stupuit, neminem esse, qui iustitiæ causam sus-
ciperet; seq. medium interponeret, ut illius
numen reliquis, & pijs precibus, & sanctitate,
placaret. Nullis igitur hominum meritis obli-
gatus, nullis virtutibus illectus, ipse solus ab
omnium hominum fide derelictus, in gloriæ
suæ causam acriter ingressus est; ipseq. solus
sibi præsidio fuit, salutemq. suis peperit; robo-
re, suæ virtutis innixus, hostes suos impres-
sione peruertit; nomenq. suum ab obscurita-
te, & ignominia, vindicauit. 18. Se quidem ius-
titia, quasi lorica, muniuit, & capiti salutem
quasi galeam aptauit; statum suum, vlscendi
studio, tamquam veste, contexit; & quasi pal-
lium, acrimoniam iustissimæ indignationis

12 multipli-
catæ sunt. n.
iniquitates
nostræ.

14 Conuersi
est retrorsum
iudicium.

7 Pedes eo-
rum ad ma-
lum curent.

16 saluauit si-
bi brachium
suum.

induit, ut hostis sempiterni tyrannidem dele-
ret, & eos, qui rebellionem, & contumaciam,
illius imitantur, impetu facto, profligaret. 19.
Nec enim secus, atque is, qui grauem ab
hostibus importunis iniuriam accepit, & acri
vindictæ cupiditate concitatur, ad vicem red-
dendam, & iniuriam vehementissime perse-
quendam, impijs, & sceleratis, hominibus, qui
insulas incolunt, hoc est, qui a cælesti ciuitate
longissime disident, & perturbationum om-
nium turbidis fluctibus alluuntur, scissimaq.
tempestate quatuntur, penas debitas red-
det; suppliciaq. dira constituet. 20. Itaq. Iu-
dæis, propter perfidiam, euerfis, & afflictis, &
maxima ex parte consumptis, gentes ultimæ,
tam quæ ad solis occasum spectant, quam quæ
ad ortum sitæ sunt, ad Domini se imperium
adiungent; illiusq. numen metuent; & gloriā
laude perpetua celebrabunt. Ut enim fluiuius,
coactis vento vehemēti pluujs, quo angus-
tius fluit, eo se vehementius incitat, atque su-
per ripas effusus arua etiam remota fecun-
dat; vtq. possit obiectis molibus in alium cur-
sum deflecti, & contorqueri, non potest tamē
impetus illius impediri, quo minus agros inu-
det; sic numinis cælestis cursus, ut obiecta gen-
tis Hebrææ perfidia pristinum alueum aliqua
ex parte deferat, non tamen impetus illius su-
sineri poterit, quo minus omnia obstantia di-
sturbet, atque dissipet, & gentium aliarum
animos inducta fecunditate letificet. Facilius
enim erit, fluiuium in fontes contrario cursu
conuerti, quam Diuini spiritus affluentiam,
sine fructu, ad initium, vnde profluxit, remea-
re. In maximo igitur impiorum hominum
exitio, & vastitate maxima, piorum copia
repente orietur; & Diuinum quoddam virtutis
insolita decus exsistet. Et, cum seueritatis
Diuinæ vis solito vehementior, & acrior, ap-
parebit; tum multo maius, & admirabilius,
Diuinæ benignitatis, & gratiæ, documentum
erit in omnium oculis constitutum.

21 Hoc autem non erit hominum meritis tri-

butum, (nulla enim exstare poterūt, quæ Deū

a puniendi seueritate deducant) sed meritis il-

lius vnici liberatoris, atque religioni, concess-

sum. Veniet enim tandem in Sion ille liberta-

tis humanæ vindex, qui salutem, & dignitatē

amissam restituet; & scelestum rebellionis fa-

cinus, quo se Iacobi progenies contamina-

rat, expiabit; omniumq. scelerum maculas

absterget. His quidem verbis Dominus, &

impios exterrēt, & omnibus, qui fide Chri-

sti subnixi ad eum accesserint, opes immorta-

les ostendit. 22. Fœdus quidem, inquit Domi-

nus, quod cum illis sanciam, non erit in tabu-

lis lapideis incisum; sed in animis exaratum.

Erit enim non lege, sed spiritu meo sancitum.

Hic enim idem spiritus, qui te incendit, & in-

citat, in eorum præcordijs insidebit; verbaq.

mea, quæ numine, & instinctu meo pronun-

tias, fœderis mei vim sempiternam confirma-

bunt,

Et veniet Sio
redemptor.

22. Hoc fœ-
dus meum est
eis.

1 CAP. LX.

Quia venit
lumen tuum,
& gloria Do-
mini, &c.

Super te orie-
tur Dominus

bunt. Hoc igitur erit illis fœderis sacramen-
tum; hoc immortalis gratiæ pignus; hoc fidei
sempiternæ religionem possidebit. Nec enim
solum spiritus ipse omnium criminum sordes
eluet; verum etiam testimonio suo ita fidelium
hominum mentes fide confirmabit, & ad spem
certissimam cælestis hereditatis excitabit, ut
nemo possit de futuræ dignitatis amplitudi-
ne, immortalisq. gloriæ magnificentia, dubi-
tare. Lex itaq. spiritus vitæ in cordibus im-
pressa, & inculpta, omnes homines ex Iacobi
stirpe generatos, qui fidem illius secuti fue-
rint, tyrânide peccati liberatos, iustitiæ splen-
dore collustrabit; & sempiternæ gloriæ fœde-
re, in officij religionem continebit; & in cælestis
hereditatis possessione tandem constituet.

1 Tu igitur, o ciuitas Deo consecrata, quæ,
sepulta flagitiorum tenebris, in somno mori-
fero iacuilti, expergiscere iam, & somnum
istum, qui te consopiebat, excute, ut lumine, &
splendore, illius, qui te a mortuis in vitam re-
uocat, perfruaris. Exsurge, inquam, exsurge:
in lucem, tibi, Christi beneficentia, clementer
oblatam, respice; aciem mentis in radios Di-
uinæ claritatis intende. Iam enim ille solis
Diuini fulgor exortus est; iam Dei filius, qui
patris gloria est, illiusq. sempiternum decus
exprimit, in terris apparuit, ut metem tuam
luce disciplinæ cælestis illuminet, & amoris Di-
uini radijs accendat, & a calamitate, in qua
versabaris, ad summam felicitatem traducat.

2 Homines enim terrenis opibus dediti in te-
rrenis ignorantie tenebris iacebunt; & gen-
tes alienigenæ in mortiferi erroris atra cali-
gine versabuntur; &, quemadmodum olim
Aegyptij, ætèrma nocte eorum oculis offu-
sa, se sine graui ruina commonere loco nō po-
terunt. At Dominus ipse, qui sol tuus est, super
te clarissimus orietur, & illius sempiterna glo-
ria lumen tibi porriget; animiq. tui oculos il-
lustrabit. 3 Multæ gentes extræ in lucem istâ,
quæ te circumfundit, respicient; illaq. excita-
tæ, sese ad Deum conferent; multiq. reges om-
nes vitæ actiones in luminis huius splendore
collocabunt. 4 Attolle oculos & intue, & in
omnes circumquaq. partes ad aspectum con-
uertere iam cernes, innumerabilem hominum
multitudinem cupiditate sanctissimæ religio-
nis incensam ex omnibus terrarum partibus
inflammatis animis commeantem, ut sese ad
Christi, Regis tui, nomen adiungat; Deiq. tui
numen omni religionis sanctitate colendum
suscipiat. Nec ij sunt tibi alieni, sed familia-
res, atq. domestici; & genere etiam propinqui
reputandi. Sunt enim tibi vnica fidei vinculo
deincti; & religionis consensione coniuncti;
& ad tuum nomen aggregati; & ea gratia, in
generis tui stirpe, & cognatione, cœsendi. Nec
enim ea nobilitas carnis natura, sed vnica fi-
dei religione, continetur. Disciplinis enim
tuis, atq. sanctissimis monitis, excitati, cla-
rissimæ virtutis exemplis incensi, ad te ve-

niunt; tuisq. vestigijs ingrediuntur; animum-
que suum eadem ista disciplina, quam tibi Spi-
ritus Diuinus tradidit, confirmandum existi-
mât; & ideo omnes ij, quasi filij, tibi sunt aman-
tissime complectendi. Multiplicem enim sobo-
lem, fidei, atq. religionis, exemplo generabis;
ex oris longinquis ad te filij sanctitatis glo-
ria præstantes deuenient; & gremio, & vberibus,
& lactissimarum mulierum nutriuntur.

5 Tunc res tuas secundas cum animi iucundi-
tate videbis; & opibus summis afflues; ani-
musq. tuus admiratione defixus, & numen
meum timebit, & læticia effretur. Ad te nãq.
totius maris opulentia conuehetur; tibi gen-
tium opes deferentur; 6 te camelorum multi-
tudo, cum graui rerum pretiosarum onere,
circumfunder. Omnes camelorum pulli ex
Madian, & Ephra, diuitijs onusti, concurrent;
auri, atq. thuris, copiam importabunt; Domi-
niq. numen prædicabunt. Nulla deniq. pars
erit orbis terrarum, quamuis antea tibi, pro-
pter studiorum dissimilitudinem, & religio-
nis acerbum dissidium, infesta, & inimica, iuis-
set, quamuis propter animi stupor, & cœcitate-
m, camelorum, & iumentorum, similis existi-
tisset, quæ non se tecum amore coniungat; &
omnes animi vires, omnes opes ingenij, om-
nes fidei, atq. religionis, diuitias, omnes om-
nium virtutum facultates, in ærarium tuum
deferat; & tecum laudes Diuinas concinat;
sempiternumq. Dei templum cultu pietatis
plenissimo, incredibili religionis sanctitate, co-
lat; illiusq. numen, cum eximia pietate, vene-
retur. 7 Omnes homines, qui te, vt Arabes,
Cedar, & Nabaoth incolentes immani olim
odio persecuti sunt, sese ad te, animis subito
ad pietatis studium conuersis, aggregabunt;
ut seipfos, tamquam oues, immolent; &, qua-
si arietes, in Dei honorem incendant; totosq.
que se conferant ad castissimæ religionis cul-
tum, & pietatis verissimæ sanctitatem. Cupi-
ditatem suam refecabunt; sensusq. suos fi-
de mactabunt; totumq. animum ignibus Di-
uini amoris inflammabunt; nec solum ipsi se
victimis mihi gratissimas exhibebunt, verum
etiam sanctissimi quidam sacerdotes erunt;
tibi que, cum sacerdotij munere perfungi vo-
lueris, in templo meo sedulo ministrabunt.
Nec enim tunc munus sacerdotij ad Aaronis
tantum genus pertinebit; sed etiam ad om-
nes gentes, apud quas fidei studia vigeant,
deferetur; ut in omnibus orbis terrarum re-
gionibus honores mihi debiti tribuantur.
Illi igitur etiam tecum sanctissimo federe
conlociati, sacrificia super altare meum im-
ponent; quæ me propitium efficiant.
Non enim tunc calis victimis, & quadru-
pedum sanguine, sed summa integritate vi-
tæ, sed incenso pietatis studio, sed eximia
hominum caritate, litabunt; domumq. glo-
riæ meæ sanctitatis egregiæ magnitudine de-
corabo.

Hæc

Domum ma-
iestatis meæ
glorificabo.

Hæc quidem Isaias, sub Domini per-
sona, de futura Ecclesiæ felicitate disse-
ruit. Tum in eos, per quos primum fun-
damenta pietatis iacta sunt, qui, Ieroso-
lymis profecti, celeritate incredibili ter-
ras omnes, ut illi cælestem disciplinam
traderent, lætissimaq. iustitiæ munera tri-
buerent, peragrarunt, intuens, incredi-
bili admiratione commotus, exclamat.

8 Qui sunt, inquit, isti, qui vt nubes volant;
&, vt columbæ, in columbarij fenestras toto
impetu feruntur? Vt enim nubes pluuias de-
mittunt, quibus e terra lætissimas fruges eli-
ciant; sic isti doctrinæ cælestis imbre morta-
lium animos irrigant, atq. molliunt, ut, fidei
feminibus confiti, iustitiæ maximos, & vber-
rimos, fructus efferant; &, perinde atq. colum-
bæ, maxime autem, cum auis infesta in illas
innadit, vnum in locum præpeti volatu com-
pelluntur, nec longius a locis columbario fi-
nitimis euagantur; sic isti se, suosq. pullos, in
vnum locum, id est, in vnam fidei confessio-
nem, cogunt, incolumitatemq. suam ecclesiæ
muris, & soliditate, tuentur, neq. suos ab illius
finibus abscedere patiuntur. Itaq. in fene-
stras se cõserunt, ut inde hostium insidias spe-
culari, & loca, in quibus ij, quos fouendos, at-
que nutriendos, suscipere, tuto pascantur, ex-
plorare possint. 9 Me enim, inquit Dominus
gentes intuebuntur; in mea, benignitate vi-
tæ præsidia collocabunt; Phœnicia: naues, &
omnes opes humane, quæ tunc a nomine
meo penitus auersæ sunt, & a meis sacris ab-
horrent, mihi seruiunt; ut a longinquis etiam
finibus tuos filios adducant; ut omnes cum
auro, & argento, conueniant, nomenq. Domi-
ni laudibus in cælum efferant; & illius sancti-
tatem, qui te gloriæ Diuinæ ornamentis af-
fecit, cum incensa fide, rerumq. cælestium, at-
que Diuinarum, cognitione, cum eloquentiæ
splendore, & magnitudine, concelebrent. Hoc
enim est illud aurum, quo templum Domini
fulget; hoc argentum, quo nomen illius in om-
ni æternitate prædicandum in terris illustra-
tur. 10 Olim quidem omnes extræ nationes
in te impetum faciebant; muris tuis machinas
admoueabant; propugnaculaq. tua diruebant:
Tunc vero longe secus erit. Alienigenæ enim
gentes muros tuos excitabunt; & reges tibi
ministrabunt. Alij namq. sanctitatis egregiæ
exemplo, alij disciplinæ seueritate, alij scri-
ptis, atq. monumentis, alij deniq. alijs opibus,
operam dabunt, ut dissecta pietas excitetur,
extincta religio instauretur, fidei, & officij,
propugnacula reparentur. Ipse namque, qui
insensus tibi fui, itaq. te mea sauciaui, te cle-
mentia mea sanabo, opibusq. gratiæ meæ re-
ficiam. 11 Portæ tuæ perpetuo, noctes atque
dies, patebunt; nec vnquam claudentur, ut nu-
merus ciuium tuorum adiuncto gentium ro-

bore multiplicetur; & reges etiam, cum ipsa
gentium multitudine, ad te perducantur.

12 Genes enim, atq. regnum, quod fidem, &
officium tuum, securum minime fuerit, & tibi
nō obedierit, interibit; & nationes a pietate,
cuius studium prosteris, abhorrentes, excin-
dentur. 13 Omnis amœnitas, & pulchritudo Li-
bani ad te conuehetur; abies, simul cum buxo,
atque pinu, ad nouum cultum, & ornatum, tem-
pli sancti mei comportabitur; & locum, in quo
pedem posui, vestigiaq. meæ benignitatis im-
pressi, insigni gloria cumulabo. Nec enim tẽ-
pli lapides, neq. ligna, cuiusmodi erunt, quæ pos-
sint, vel machinis conuelli, vel ferro excindi,
vel coniectis ignibus inflammari. Non igitur
vllam materiam improbis nominis mei indi-
gna calumnia deformandi suppeditabunt,
quod templum meum hostium immanitate
excindi, & exuri, permiserint. Erit enim, &
omnis illius materia templi sempiterna, &
ipsum templum opibus Diuinis exstructum,
sempiternisq. gloriæ monumentis æternitati
consecratum. 14 Eorum filij, qui te vexabant,
ad te venerabundi, atque supplices, accedent;
&, qui nomen tuum maledictis omnibus con-
figebant, sese ad pedes tuos abiecient; voca-
buntq. te ciuitatem Domini, & Sion montem
numinis summi illius Dei, in cuius præsidio sa-
lus veri Israelis tota consistit, religione san-
ctissima dedicatum. 15 Tunc igitur, quæ fue-
ras olim ope mea destituta, & in odium mei
numinis incurreras, & ciuium frequentia, &
celebritate, spoliata multis annos exlisteras,
ad quam nemo, propter insitum odium, diuer-
tebat, a me repente gloriæ immortalis orna-
mentis illustraberis; sempiternoq. gaudio
cumulaberis; 16 gentium opibus, qualifila-
te, nutrieris; & regum benignitate, quasi
matris amantissimæ distentis vberibus, susten-
taberis; ingenio, litteris, opera, industria, fa-
cultatibus, multarum nationum, & principum
etiam, summis beneficijs amplificaberis; &
experimundo cognosces, me esse Dominum
Deum, qui tibi salutem attuli; patremq. tuum
Iacobum virtute mea multis in locis ab exi-
tio redemi; intelligesq. tandem, omnium mor-
taliū fidem, qui patris tui vestigia fuerint
persecuti, & a pietatis officio minime deici-
uerint, esse salute, atq. dignitate, sempiterna
remunerandam. 17 Pro ere, quo spoliata fui-
sti, aurum tibi reddam; pro ferro argentum re-
stituam; pro lignis, atq. lapidibus, æs, atq. fer-
rū, tibi reponam; efficiam denique, ut sis & ve-
ris opibus opulentior, & aduersus omnem im-
petum belli munitior. Pro adumbratis enim
opibus & ornamentis, quibus olim culta fuisti,
veris ornamentis redundabis; & pro mœnibus,
quibus circumdata, nō ita magno tempore a te
hostium impetū repulisti, inuicto præsidio mu-
nieris. Pro carnis enim circūcisione, fide am-
plexaberis; pro legis piaculis, puritate dei gra-
tia partā retinebis; pro cœrimonijs, & reliquis
sacris

12 Gloriæ Li-
bani ad te ve-
niet.

14 Et veniet
ad te curi fi-
lij eorū, qui
humiliaue-
runt te.

15

16

17

facris institutis, memoriam Diuine beneficiæ conseruabis; & pro ædificijs interituris, ædes, & mœnia, quæ numquam vel ab hoste dirui, vel senio consumi, possint, ædificabis. Sic igitur, pro iustitiæ vmbris, & imaginibus, solidæ iustitiæ, & sanctitatis, ornamenta consequeris; & pro pace, ætatis exigua spatio definita, sempiternam pacem habebis. Pax ipsa Reip. tuæ gubernacula tractabit; ipsaq. iustitia te lege salutari deuinciet. 18 Non igitur amplius rapinæ mentio fiet in terra tua; nec vlla vastitas, & exitiû, inferetur finibus tuis. Salutis namque præsidio, quasi muro, muneris; portæq. tuæ, non militari strepitu, sed Diuinis laudibus, personabunt. 19 Lux illa, qua perfrueris, non erit ea, quam Sol exoriens longe lateq. diffundit; nec dies tuus, erit illius celeberrima conuersione terminatus; nec Luna lumen id erit, quod tibi in tenebris illucescet. Ipse namq. Dominus erit tibi lux sempiterna; Deusq. tuus mentem tuam lumine sempiternæ gloriæ decorabit. 20 Sol igitur tuus numquam occidet; & Luna tua numquā sese ab oculorum tuorum adspectu remouebit. 20 minus enim ipse, & in secundis, & in aduersis, rebus, te sempiterni splendoris radijs illustrabit; diebusq. mæroris, atque caliginis tuæ, erit tandem finis impositus. Non Solem igitur istum animantibus cunctis expositum intnebere; nec ex luce ista, quæ corporibus offunditur, magnam sane iucunditatem percipies. Ille tibi erit Sol clarissimus, illa lux iucundissima, quæ mentem tuam erroribus infinitis liberabit; & rerum Diuinarum notitia collustrabit; & rectæ iustitiæ via ad beatam vitam perducet. In hanc enim lucem e tenebris emerita, cum iucunditate respicies: hæc tibi viam monstrabit, hæc te summo gaudio, atque stabili voluptate, perfundet. 21 Hac illustratus populus, sanctitatem vnice colet; omnesq. ciues tui, iusti erunt; illamq. sempiternā hereditatem, propositam iustis, adibunt. Nec ille iustitiæ cultus, nec probitatis lumen, quod in eis lucebit, erit humanis opibus, & studijs, adscribendum; sed mæx gratiæ, & eximie benignitati, tribuendum. Nec enim terra plantarum eiusmodi fundit; nec hominum cultura potest tantam amœnitatem in res humanas inducere. Hi flores lætissimi opera mei spiritus exstiterunt. Ego has arbores iustitiæ manu mea conserui, & hunc cultissimum hortum, ad gloriam meam illustrandam, diligenter institui. 22 Non igitur erit vmquam, propter sterilitatem, incultus; sed innumerabilem sobolem, egregia cultura nitentem, propagabit. Ex parentis enim humilis, & obscuri, stirpe maximus liberorum numerus pullulabit; & e radice hominis tenuis, & imbecilli, gens fortis exstiterit; ne quisquam, quod meo numine gerendum est, ad vim naturæ reuocare possit. Iam huius tantæ felicitatis maturitas appropinquat. His enim tam admirandis operi-

18 Nō audietur ultra iniquitas in terra tua.

22 minimus erit in mille.

bus, inquit Dominus, miram celeritatem adhibebo.

Hæc quidem de beneficijs amplissimis, quibus erat sanctorum hominū Resp. afficienda, prædixit Dominus. Tum de se, tamquam de verissimo totius felicitatis auctore, secundum rationem humanæ naturæ, quam erat assumpturus, clarissimè disputauit; mysteriumq. salutis humanæ in piorum oculis, atque mente, defixit. Sic enim adiunxit:

1 SPIRITVS Domini in me insidet, vt animum meum erudiat, & ad Regia munera sapienter obeunda, & ad Remp. feliciter administrandam, viribus Diuinis impellat. Ipse namque me Regem populo suo præfecit, non tamen ita, vt caput meum vnguento illo, quo Reges olim, legis instituto, perfusi sunt, obliueret; sed diuini spiritus vnctione splendidissima mentem meam illustraret, Diuinarumq. virtutum odoribus, atque mirifica suauitate, compleret. Nec enim par erat, vt verus Rex, non vera, sed adumbrata, vnctione niteceret; Regnumq. sempiternum non sempiternæ suauissimi odoris fragrantiam, sed fluxam, & interituram, diffunderet. Regnum autem hoc non est conferendum ad hominum perniciem, & vastitatem, nec ad populi mihi subditi seruitutem, qualia sunt ea, quæ hominū dominandi cupidorum infania comparantur: sed ad hominum salutem, atque libertatem. In hoc enim missus a patre sum, vt læta, atque iucunda, abiectis, & afflictis, annuntiem: vt vulnera eorum, quorū animi ex sceleris admissi conscientia dolore concissi sunt, obligem: vt libertatem graui seruitute oppressis ostendam: vt vinctos e vinculis eximam: & tenebris inclusos in lucem resiliam: 2 vt denique, tempus illud votis omnibus expetendum aduenisse, prædicem, quo tempore summi Dei numen est hominum generi placandum, & supplicij de hostibus illius acerbissime repetendum. Hominum igitur salute, atque libertate, per Domini gratiam, constituta, hostibusq. funditus euerlis, & diuina vindicta consumptis, reliquum erit, vt mæror, atque luctus, omnis deponatur. 3 Hoc enim est mihi munus, & officium, delegatum, vt eos, qui pertinet ad montem Syon, hoc est, eos, qui cum fide viuunt, & sese pijs lacrymis, atque lætæ, aut propter Reip. ruinam, aut propter commissa flagitia, dediderunt, e sordibus excitem, atque lætitia mirabiliter afficiam: vt videlicet dem illis, pro sordibus, & squalore, decus, & honorem: pro luctus acerbitate, iucundissimi vnguenti nitorem: pro spiritu deiecto, atque mæroris acerbitate contracto, Diuinum gloriæ cultum, & summam gratiæ Diuinæ prædicandæ, immortalisq. laude celebrandæ, materiā. Nouus, Diuinusque, in illis ornatus orietur, ita, vt nihil

CA. Iij.

Ad adnotandum manum tuam, mæx me.

hil in eis appareat, quod non sit totum ad magnitudinem Diuinæ benignitatis, & clementiæ, referendum. Appellabuntur autem arbores iustitiæ, Diuinæq. plantæ, quas Dominus, ad sui numinis gloriam, sua manu conseruit. 4 Hi igitur erunt mæx Reip. Principes; humaniq. generis rectores, & moderatores; orbem terrarum doctrina cælesti lustrabunt; & homines flagitijs infames, a veri Dei cultu penitus abhorrentes, ab impuritate, & scelere, ad honestatis, & sanctitatis, studium traducent. Ea, quæ multis ante sæculis prostrata, & diruta, fuerant, reparabunt; & quæ olim grauisimis ruinis oppressa conciderant, excitabunt; vastatas, atque desertas, ciuitates sempiterno ciuium cultu, atque frequentia, renouabunt. 5 Vobis, o Legati mei, qui terras vniuersas peragrabitis, vt nomen meum vbique prædicetis, multi alienigenæ operam dabunt; gregesq. vestros pascunt; vineas, & arua vestra coles; summaq. sedulitate curabunt, vt grex, cui illos præficietis, opimis iustitiæ pabulis saginetur; & innumerabili multitudinem sobolis augeatur; & fundi vestri, quos illis colendos tradetis, nitidissimi sint, vberimosq. pietatis fructus efferant; vt semper insignem ex illorum fertilitate, & copia, voluptatem capiat. 6 Vos, reliqui fideles intuebuntur, vestrumq. imperium, & auctoritatem, sequentur; vestramq. sapientiam consulent; pietate vestra nixi, confidentius ad Deum adibunt. Amplissimum enim sacerdotium obtinebitis; sanctissimeq. munera omnia religionis administrabitis; vt Deum reliquis hominibus, & precibus, & sanctitate, placetis; hominumq. genus cum Domino coniugatis; illoq. pabulo suauissimo alentur animi vestri, quod est in vigenti gentium fide atque Diuinæ virtutis robore, constitutum. Hoc enim ardentem optabitis, vt multæ gentes, opera vestra, a vitæ prauitate ad castissimæ religionis studium conuertantur; earumq. pietate, quasi cibo iucundissimo, vos oblectabitis; & in illarum decore gloriabimini. 7 Pro ignominia, quam pro mei nominis amplitudine, & dignitate, inter gentes, suscepistis, gloriam omnibus ornamentis Diuinis egregie cumulatam, consequemini; & pro maculis, quibus multæ nationes vestrum splendorem adaspererunt, æternum vobis in earum regionibus nomen, & decus, comparabit. Perficiam certe, vt in omni celebritate, & conuentu, hominum, quos hi Diuini viri informandos, & cælestibus institutis instruendos, susceperunt, latissimæ acclamationes audiantur; & nomen meum, opera eorum, cum insigni omnium voluptate, celebretur. Omnes enim erunt in cælesti patrimonio collocati; & ij, qui sese excellentius in pietatis studio gesserint, multis partibus amplificatæ hereditatis sempiternæ possessionem retinebunt; sempiternaq. lætitia efficerentur. 8 Ego

Adificabunt deserta a seculo.

Vos autem facite rectores Domini vocabimini.

enim sum Dominus, qui recto iudicio veram animi pietatem ab imagine a simulatæ pietatis internoſco; & quemadmodum veram iustitiam amore summo complector, ita iniquitatem in specie fictæ religionis lætètem, acerbe, atque penitus, odi. Non igitur, in animum inducat, qui vitam criminibus infinitis contaminat, fieri posse, vt sacrificijs illius inflectar. Nec enim terrenis muneribus animi sordes eluuntur; nec numen meum, improbitatibus, & rapinis, infensum, ficta religione placatur. Quinimmo tunc maius odium aduersus iniquitatem accipiam, cum aliquis non secus de me, atque de impurissimis hominibus opinatur; & existimat futurum, vt, propter illius munera, me ab iniquitate puniendâ contineâ, si, quasi cum illo sceleris societatem inierim, ita mecum prædæ partem diuidat. Qui igitur mihi placere studet, non legis piaculis efferatur; nec sacrificijs immolatis insoleſcat; nec arbitretur iniquitatis maculas penitus inuistas adumbrata religionis sanctitate deleri; neque denique legis vmbris, sed ardenti fide, nitatur. Hos enim amo, his benignitate mea prospicio, qui iniquitatem peius omnibus malis oderunt; meq. vera fide venerantur, & colunt. Hi namque soli non frustra, & inaniter laborant. Erit enim eis firmum, & stabile, præmium operis a me persolutum, sempiternumq. fœdus cum illis feriam, vt illi me solum Deum habeant; in meaq. benignitate omnia salutis præsidia, & dignitatis ornamenta, constituat; & ego illos ope mea clementissime tuear; & eorum fidem sempiternis gaudijs, & gloria immortalis, remunerem. 9 Horum filij, hoc est, genus hominum eorum institutis eruditum, & exemplis ad pietatem inflammatum, erit inter omnes gentes insigne; & facile, quantum dignitate reliquis antecellat, apparebit; omnisq. illorum posteritas, quæ videlicet illorum vestigijs ingressa fuerit, in omnibus populis egregijs virtutum omnium muneribus illustrabitur; vt omnes, in eorum vitam oculos conijcentes, illis sanctitatis, & iustitiæ, testimonium dare cogatur, eorumq. pietate penitus animaduersa, commoti, mihi gloriam tribuant; & dicant: En populus, quem certe Deus diuinis muneribus, & ornamentis, affecit, & summis opibus egregie locupletauit. His quidem verbis Dominus, omnibus, qui fidem amplexi fuerint, opes Diuinæ pollicetur; & spem cuiusdam Diuinitatis ostendit. 10 Gaudio igitur insigni cumulabor; animusq. meus in Domini benignitate incredibiliter exultabit. Pulcherrimo enim me vestitu salutis induit; & Regio iustitiæ ornatu contexit; &, quasi sponsam, magnifico cultu, splendidiſq. summæ dignitatis insignibus, honestauit; &, tamquam sponsam, clarissimis in omni genere elegantia monilibus, & ornamentis, excoluit. 11 Sicut enim fertilis, & opima, tellus læta gramina produ-

8 quia ego Dominus diligens iudicium.

Et dabo opus eorum in veritate.

cit; & quemadmodū hortus amēnus omnia, quæ sunt in illo sata, procreat, magnūq. in dies incrementum plantis affert; sic Dominus in oculis omnium gentium iustitiæ semen sparget, ut virtutum omnium laudibus effratur.

1 CAP. LXII

1 TANTUM, inquit Dominus, mihi cordi est salus, & dignitas, populi mei, ut omnes meas actiones eo dirigam, ut illum a feruitute peccati liberem, & Diuinæ iustitiæ ornamentis afficiam. Si igitur illum minis exterro; si spe præmiorum, atque beneficiis, allicio; si tantam operam, & studium, in hominibus erudiendis naui; si hostes illorum acri impetu retundo; si denique eo me demitto, ut labores etiam innumerabiles, & indignissima perditorum hominum conuicia, sustineam; in eum finē hæc omnia perfero, ut hoc tandem opus, omnium maximum, atque pulcherrimum, effectum reddam; meorumq. animos iustitiæ ornamentis excolam; in eorumq. mentibus clarissimam meæ sanctitatis speciem insculpam; eosq. omni sollicitudine liberos in quietâ iustitiæ possessione constitutam. Non igitur a labore, quem in hoc munere perficiendo suscepi, conquiescam; nec studium ciuitatis meæ constituendæ, & opibus immortalibus excolendæ, intermittam; donec illius iustitiæ tanquam celestis quidam fulgor oriatur; & lumen salutis illius, quasi sol, splendeat.

2 Non igitur erit ea claritas Ecclesiæ sanctæ, quæ finibus exiguis circumscribi, & terminari, possit; sed quæ latissime in oras etiam longinquas effundatur, multorumq. hominum oculos splendoris magnitudine perstringat. Gentes innumerabiles, o ciuitas Dei, in iustitiæ tuæ decus intuentes admirabuntur; omnesq. reges amplitudinem gloriæ tuæ contemplantur; nec nomen istud, quo nunc appellaris, sed aliud nouum nomen, obtinebis, quod tibi Dominus imponet, quo quidem erit dignitas tua, quam ab illius filio accipies, nominis amplissimi notatione consignata.

3 Et eris corona gloriæ in manu Domini.

3 Spiritus Domini te sanctissimi sacerdotij gloria decorabit; teque manibus suis Regiæ maiestatis insignibus exornabit; ut cum amplitudine dignitatis, simul, & Deum castissime venerari, humanumq. genus optimis legibus & institutis, moderari facillime possis.

Vocaberis uoluntas mea in cæ.

4 Non post illud tempus appellaberis deserta, quemadmodum olim, cum vinculo legis adstricta vinebas, eandemq. legem nefarie perfringebas; nec animorum cultus erit derelictus, ut olim, cum terra tua, quam omnibus maximarum virtutum officii colere debuisses, erat immanium morum asperitate vastata. Nomen enim, quod erit tibi Diuinis impositum, aperte designabit, omnem vitam tuam voluntate mea gubernari; nec in te cupiditatem tuam, sed mei numinis imperiū, dominari; ita, ut fieri non possit, ut a mea con-

iunctione diuellaris, & terra tua a me neglecta, atque deserta, relinquatur. Ut enim, cum in te libido tua uigebat, quæ cum legis meæ sanctitate bellum acerbissimo odio imbutum gerit, a me deserta, atque derelicta, fuisset; ita, postquam, vi mei spiritus incensa, & incitata, cupiditatem tuam compresseris, omnemq. vitam tuam ad voluntatem meam applicueris; ita, ut nihil uiuat in te, quod possit amorem in te meum exhaustire, tunc certe ea tecum caritate coniungar, quæ nullis umquam sæculis dirimetur. Animus itaq. tuus non ope mea destitutus, sed mecum sempiterni matrimonij fœdere copulatus appellabitur. Non enim te consilij tui considerata temeritas reget; non tuæ cupiditatis immanitas concitabit; tibi que uasitatem, & exitium inferet; sed uoluntas mea te diriget; nomenque, & imperium meum tibi moderabitur; & ita fiet, ut numquam terræ tuæ cultus a me deferatur. 5 Ut enim adulescens virginem, quam ardentem amat, cupide in matrimonium ducit; sic filij tui erunt tibi certo, & stabili, matrimonio, atque singularis amoris fœdere, copulati: Et, quemadmodum sponsus, ex sponsa, quam egregie caram habet, uoluptatem capit, & illius specie delectatur; sic Deus tuus ex te, & ex animi tui decore, & eximie uirtutis elegantia, uoluptatem summam percipiet.

6 Non solum eris igitur a filiis tuis summo cum studio culta; verum etiam ope mea, atque præsidio, munita. Muris tuis, o ciuitas sancta, custodes præfeci; teq. valido angelorum, atque sanctorum hominum, præsidio cinxi, qui noctes atque dies animis excubant. Nec enim patietur communis salutis cura, & ardentissima caritatis studium, ut ullam quietis partem capiant; sed semper uigilent, ne quod improuissimum malum Reipublice commisit accidere possit; & tanta contentione me pro salute omnium deprecantur; ut numquam fiant. Hæc quidem Dominus ait: Vos igitur, serui Domini, qui ciuitatis custodiam, & patrocinium, suscepistis, omnes animi neruosi in curam communis salutis intendite; Dei memoriam ad cognitionem insitæ benignitatis excitate; illum precibus assiduus expugnat, ut propitius Reip. fiat. Ne umquam igitur oratio uestra conticescat; sed in monitis sapientissimis, & in precibus sanctissimis, omnem vitam consumite.

7 Nec ipsi quidem Domino quietis facultatem ullam concedatis; aut silentij potestatem faciatis; sed illum orationibus uestris obtundite; opem maximis clamoribus implorate; instate, & urgete, nec ullo modo precandi, & obsecrandi, studium remittite, donec statum ciuitatis sue constituat, Ierosolymamq. celestem ædificet; & præsentis numine tueatur; atque suis opibus egregie cumulatam, ad

Complacuit Dominus.

Super muros tuos Ierusalem consilium castrorum.

8 Iurauit Dominus in dextera sua.

ad gloriam sui numinis perpetuis laudibus tribuendam, exfufcitet.

8 Hoc enim sanctissimum iuramentum per dexteram suam, & per uirtutis suæ robur inuictum, iurauit; fidemq. suam, quæ mutari nō potest, sanctissima etiam religione constrinxit, ut multo fortius, atque uehementius, suorum fidem, & spem, quam antea, confirmaret. Hoc enim interposito iuramento, futurum affirmat, ne umquam frumentum eorum, qui censi in sancta ciuitate sunt, ab hostibus diripiatur, nec eorum uinum, quod summo sibi labore parauerant, inimicis præda sit. Nec enim erit eorum labor inanis, qui fidem sanctam habent, & Domini gratia, atque benignitate, fulciuntur. 9 Qui, inquit ille, in colligendo frumento laborauerunt, ipsi eo fruuntur, & animis celesti cibo satiatis Diuinam beneficentiam summis laudibus exornabunt. Similiter, & qui uinum congregant, illud bibent; suauissimq. potu uehementer exhilarati, in atrijs meis uota persoluent. Sancti namque sacerdotes erunt; & in conspectu meo muneribus meo numini dedicatis saturabuntur. 10 Iam tempus huius tantæ felicitatis appropinquat; iam fama Diuinæ benignitatis ad omnes orbis terrarum partes incredibili celeritate perueniet; iam instat innumerabilis hominum multitudo, ut in Domini templum introducantur. Vos, o diuini uiri, egressi porta, confestim occurrere, occurrere, inquam, gentibus exteris, quæ undique, ut uobis aggregentur, inflammata fide conueniant. Curate uiam populo; munite uiam; saxa ex itinere, ne quidquam remaneat, quod offensionem afferat, remouete. Signum sublime tollite, ad quod populi uniuersi concurrant. 11 Perficiet enim Dominus, ut in ultimis etiam terrarum oras tanti muneris, atque beneficii, fama peruadat; & apud omnes nationes clarissimum Christi præconiū celebretur. Exsurgite, uiri, quos Domini spiritus incendit; & quamprimum potestis, huic hominum piorum Reip. nuntium futuræ prope diem felicitatis afferte; diciteq. uniuersæ celestium ciuium multitudini: Ecce iam tuæ felicitatis auctor aduenit; mercedemque, & præmium, operi, quod illius faciem antecedit, magnificentissime proponit; fidemq. impulsu illius excitatam iustitiæ muneribus amplissimis ornat; opibus diuinis, atque sempiternis, opera cum pietate suscepta componit. 12 Omnes igitur ciues tui, quos unice fidei consensus inter se uno iuris, atque caritatis, eximie uinculo deuinciet, sancti, Dominiq. gratia, & benignitate redempti, nominabuntur. Sic autem fiet, ut tu non deserta, sed ultro etiam a Domino, appetita, & quaesita, ut te elementissime tueatur, appelleris.

Tristite, tran-

1 CAP. LXIII.

Hoc in loco Propheta, cum omnem

mentem in Christi uirtutem, & res ab illo contra hostes Ecclesiæ gestas, intenderet, ipsumq. Dei filium uictoria parata clarissimum triumphum ducere prospiceret, mirificum sermonem instituit. Sic enim ingenti admiratione percussus, exclamat:

1 Quisnam tandem est, qui nunc ex Iudæa, hoc est, ex hostium immanium regione, reuertitur, & ex eorum ciuitate munitissima, qui sanctam ciuitatem infestissimis animis persecuti sunt, & omnem animi conatum ad pietatis exitium comparauerunt, ita se recipit, ut cædis signa, & vestes cruentis maculis adspersas, ostentet? Non enim humanum est illius decus, nec humana sunt dignitatis insignia, quibus vestes illius distinctæ, & ornatae sunt. Facit enim humanæ naturæ claritas, quæ in illo lucet, & nouum, & inauditum, uirtutum omnium decus, quod in illius operibus eminet, ut uis Diuinæ, atque maximum numen, humano habitu, quasi uelis, obtendi, & animo, atque mente, illius includi uideatur. Quam splendido ornatu cultus incedit? Quanta roboris magnitudine se concitat, & in quamcunque partem impetum dat, quanta alacritate uirtutis inuadit? Si quæris, respondet ille, qui sum, id ex officio, & munere, quod colendum, & efficiendum, suscepi, plane cognitum, & exploratum, habere poteris. Ego sum Doctor iustitiæ, qui omnes ad me aduertes, pietatis, Diuinæq. uirtutis, muneribus instruo; ego idem, qui uirtutis amplitudine, inuictiq. roboris magnitudine, salutem omnibus affero, qui præsidio meæ benignitatis innituntur.

1 quis est iste qui uenit de Edom?

Ego, qui loquor iustitiæ.

2 Maxima sane, inquit Propheta, & Regia, atque plane Diuinæ, munera. Quis enim, vel iustitiæ disciplinam tradere, & ab importunitate cupiditatis ad sanctitatis uerissimæ cultum traducere potest, nisi summum illud iuris, & æquitatis, principium, totiusq. iustitiæ fons, & origo? Quis salutem dare, suosq. perpetuo ab omni clade, & exitio, tutos, & incolumes, conseruare, præter illum, cuius immensa potestas, atque sempiterna fides, non poterit umquam ullis hostium uiribus impediri, aut dolis, & fraudibus, a suorum præsidio deduci? Vim igitur summi, & sempiterni, numinis, in quo omnis recta morum disciplina, & salus animorum, consistit, agnosco; sed illud admiror, cultum istum, quem video, cum officio, quod præcipue proferis, & quo maxime gloriaris, minime consentire. Doctori namque iustitiæ, atque salutis auctori, non cruenta vestes, sed candidæ, atque puræ, cōueniunt. At ego cōspicio totam uellem tuam cruentis notis adspersam, sanguineisq. maculis infectam: qui cultus ma-

quare rubra est uelimen- tum tuum.

Osor. Tom. 4. M 2 gis

gis decet Imperatorem, omne dignitatem ex hominum strage, & rebus in bello fortiter gestis, acquirentem, quam principem clementissimum, hominum salutem, & otio, consulentem. Sic enim sanguine tinctus, & vestis tua adeo est notis rubri coloris illa, atque si uas in torculari conculcasses; multoque totum cultum corporis infecisses.

3 Recte sane, inquit ille. Nec enim absque hostium immanium strage meorum salus poterat ullo modo cum dignitate constitui.

3 Torcular calceum, solus Non solum igitur in rectores tenebrarum, & tartareæ regionis principes, sed in homines etiam, qui partes illorum sequuntur, & meos ciues impugnant, inuasi. Nec secus illos compressi, atque ij, qui multum exprimere volunt, uas conculcant. Ego solus, absque ullis humanis opibus, hanc insignem victoriam consecutus sum, & hostes meos attriui. Nec enim in hostibus profligandis, & eiiciendis, & exitio consumendis, humana auctoritatis, vel dignitatis, vel eloquentiæ, vel humanarum denique facultatum, auxilijs usus sum. Nulla præsidia hominum, nullam potentiam, nullam artium disciplinam, nullum denique studium, in huius gloriæ societatem adscui. Nihil est igitur in rebus humanis, quod quidquam sibi possit assumere, aut partem aliquam ex virtutis meæ plenissima laude decerpere. Meis igitur tantum viribus cupiditatis immanitatem compressi; maximorum principum tyrannidem extinxi; omnes terrenas opes affixi; & humane sapientiæ fastum demolitus sum; hostesque meos magna belli contentione superavi. Illos autem acriter, & iracunde, solus oppressi; eorumque scelere vehementer offensus, omnes eos conculcaui; vestemque meam illorum sanguine, ut seueritatis meæ monumenta in illis etiam apparerent, infeci; ut, illis concisis, regnum meum fundarem, opibusque sempiternis stabilirem.

4 Dies enim vitioni in corde meo.

4 Dies enim vitioni in corde meo.

Et saluauit se non desui; numen meum mihi ipsi auxilio

fuit; indignationeque mea subnixus, in hostium opes impetum feci; multasque nationes, quæ mihi grauem offensionem attulerant, mente, & consilio, spoliaui; ab omni statu deiectis; eorumque sanguinem, & robur exhaustum penitus in terram demisi. Quod igitur me de hostium immanitate vindicaui; quod principem hominum perditorem in fugam præcipitem conieci; quod omnes opes aduersariorum comminui; quod denique iustitiam condidi, salutemque omnibus, qui sese ad meum studium applicuerint, attuli; eorumque opes constitui; id totum meum est; nec vlla ratione potest humanum aliquod meritum sibi ex hac laude partem aliquam vindicare. 7 Profecto, inquit Isaias, tam illustri, & ampla, est Domini beneficentia, tam omnibus, qui cum fide vixerint, prompta, & parata, ut omnes, qui voluerint fidem, & officium, colere, fructum benignitatis illius facillime consequantur. Qui igitur pereunt, scelere suo pereunt; nec ullo modo est illorum casus ad Deum, sed ad eorum perfidiam, & improbitatem, reuocandus. Venit enim mihi in mentem recordari, quanta, & quam multa, sint Domini beneficia, quibus omnes, qui sese totos illi dedicauerunt, amplectitur; quantis laudibus sit illius clementia prædicanda, propter dona, atque munera, quibus nos vniuersos affecit, & insignem clementiam, qua domum Israelis fuit persecutus, quam auxit beneficijs amplissimis, & in multis locis misericordia sua complexus est. 8 Dixit enim, hic certe populus meus est, quem a seruitute liberaui, mihi quoque præcipuo, atque singulari, præsidio tuendum suscepisti. Nam, cum reliquæ nationes sese impurissima superstitione constrinxissent, & numina falsa coluissent, hic solus meo numini se consecrauit; ipsique homines id fide sunt assecuti, ut in filiis meis haberentur; nec credibile erat, ut fidem datam violarent, & me derelicto, ad alios Deos scelerate transfugerent, aut cupiditatis intemperatiam meis placitis anteferebant. Cum igitur tantis meis beneficijs adstricti, & alligati essent, spes erat eos in officio permanfuros: quod si fecissent, profecto Dei ipsius numine salui, opibusque diuinis ornat, & instructi fuissent.

9 His igitur Dei promissis erecti, necesse erat, ut omnem metum, vel cladis, vel ignominie, deponerent. Fuissent enim semper Domini præsidio defensi. Quod si aliqua tempestas excitata fuerit, & calamitatem illis inuenerit, non ea tamen illos diu premi patietur; sed eos gratia sua clementissime subleuabit, omniaque ab illis pericula depellet. Angelus, qui vultum illius intuetur, eos seruabit. Non meritis vllis obligatus Dominus, hæc in illos beneficia contulit; sed, & amoris sui, & clementiæ suæ, magnitudine vehementer incitatus, eos redemit, & complexu sustinuit,

multibradum meum.

7 Misericordiam Domini recordabor.

10 Ipse autem ad iracundiam provocauit.

Et conuersus est eis in inimicum.

11 Et recordatus est diuini seculi.

Vbi est, qui eduxit eos de mari.

stinuit, atque ad quietas sedes perduxit, perpetuaque benignitate in exilio honoris gradu locauit. Nihil igitur fuit ab illo in eorum vel tuenda salute, vel ornanda dignitate, prætermisum.

10 At illi, qui tantis ornati beneficijs existerant, qui tam multis in locis Domini clementiam experti fuerant, donorum immemores, & ingrati, ab illo nefarie descinerunt, insistantque pertinacia spiritum illius affixerunt. Si enim ægritudo cadere posset in spiritum Domini, nihil esset, quod illam naturam, benigne facienda cupidissimam, acerbius affligeret, quam illorum contumacia, qui cum benignitate illius certant; & ad extremum vocibus illius, quibus a peste, & exitio, reuocantur, obstant. Ut enim ille eorum lenitate delectatur, qui se illius fidei committunt, animosque suos illius spiritu fingi, & informari, & iustitiæ ornamentis excoli, facillime patiuntur; ita grauius eorum scelere, qui tantum beneficium repudiant, offenditur; atque, ut ita dicam, vehementer affligitur. Merito igitur, qui clementiam illius animis obstinatis, & in se scelere penitus obfirmatis, aspernantur, in iram læsi numinis incurrunt; & qui beneficia ingratis reijciunt, acerbissima supplicia perferunt, & perfidia sempiternas penas exsoluunt. Itaque Dominus, repente conuersus, ex benigno parente se grauem eis aduersarium, & holtem, præbuit; duroque bello eos persecutus est. Ille igitur, qui eos præsidio suo tlexerat, qui hostium impetum ab illis quondam repulerat, qui erat illis vnicum in malis perfugium, & contra omnia pericula tutissimum munimentum, in quo denique solo tota salus, & dignitas, gentis illius consistebat, non solum illam ope sua destituit; sed etiam bellum contra eam pestiferum comparauit. 11 Israel igitur, malis vndique circumuentus, & hostium importunitate diuexatus, frustra quidem opem numinis implorat, quod a se pertinacia suscepti sceleris alienat; & tamen admiratur, quod sit tam diu ope illius nudatus. Reperit enim memoria, quam sepe fuerint olim maiores sui, opera Moysi, præsentis Dei ope defensi; neque satis intelligit, quam ratione ut ipse, qui ab illis profectus, eandem religionem prosteritur, ab eo, qui numquam suorum preces, & vota, repudiat, derelictus. Vbi, inquit, hunc est ille, qui populum suum cum illius rectoribus, qui eum pascendum, & regendum, suscepunt, per medium gurgitem maris eductum in terram extulit? Vbi is est, qui spiritus sui sancti sedem, & domicilium, in medio populi collocauit, ut eum numine suo dirigeret?

12 Quam rem gerit ille, qui dextera sua Moy-

sen deduxit; qui brachio suo, inclytoque virtutis inuictæ robore, mare dissecuit? qui aquis, hinc & illinc, in alterutram partem contortis, inter eas viam tuam suis aperuit, ut nominis sui gloriam sempiternam apud homi-

nes illustraret? 13 Qui per vastam maris ipsius profunditatem ita populum suum perduxit, ut, quasi equus, in loci deserti, & inculti, planitie, susceptam iter tuto, atque sine offensione, conficeret? 14 Ut enim iumentum per campum late patentem libere graditur; ita se in medias aquas homines illi demiserunt, ut per eas, securi, & incolumes, ad litus euaderent. Spiritus enim Domini eos deducebat. Sic te, Domine, populo tuo quondam viam ducem tribuisti, ut nominis tui gloriam insignem redderes.

15 Respice igitur nunc etiam de celis; & ex sanctitatis tuæ sede, maiestatisque sempiternæ solio, quibus malis sumus oppressi, benigne considera. Quid agit illa vis animi tui, quondam contra hostes tuos acriter incens, & incitati? Quid robur illud immensum, quo impiorum acies perculisti, & abiiecisti? Quid illius immensæ clementiæ magnitudo, qua tuis, quamuis pestiferis criminibus alligati essent, cum primum ad te confugiebant, veniam tribuebas, & calamitatem, qua vexabantur, omnino detrahebas? Num & potentiæ tuæ, & misericordiæ, magnitudo, quæ maioribus meis nullo in loco defuit, nunc recondita est, atque, ne mihi subsidio occurrat, sese perpetuo continebit? Num nobis solis aditus ad tuam clementiam, qui semper patuit omnibus, qui te inuocabant, erit interclusus?

16 Si nos deseris, cuius auxilium eos comparabimus? Si nos a te reijcis, ad cuius opem confugiemus? Nec enim est nobis aliud vitæ subsidium, aliud salutis firmamentum, aliud calamitatis, & miseriæ, perfugium, aliud denique parens, in quem respiciamus, & cuius opem in rebus perditis efflagitemus. Te namque solum patrem agnoscimus. Nec enim Abraham nobis subsidio fuit; nec Israel nobis opem attulit. Tu igitur solus, qui non modo nos condidisti, verum etiam ope tua præsentissima in libertatem asseruisti, Pater nobis es; nomenque tuum non est exiguis vitæ spatijs inclusum; sed eandem vim in omni æternitate possidet. Absurdum igitur erit, cum semper idem sis, genus tuum esse aliquo in tempore ab ope tua derelictum.

17 Sed dices, errorem perfidiæ, quo sumus impliciti, nobis pestis, & exitij, causam attulisse; scelusque nostrum facere, ut tu penitus auerfus a salute nostra sis. Cur tu, Domine, nos in errore diutius versari sinis? Cur non in viam legis tuæ reuocas? Cur animos nostros, qui contra spiritum obduruerunt, non mollis, ac mitigas, ut, tandem, timore tuo coerciti, spiritum tuum sequantur; numenque tuum omni mente colant, atque venerentur? Conuertere tuam benignitatem in populum tuum, Domine; nosque tandem aliquando in gratiam tuam restitue, propter seruos tuos, a quibus orti sumus, qui te vnice coluerunt; & quibus, tamquam ex here-

15 Attende de celo.

16

tu enim pater noster.

Quare errare nos fecisti tu Domine.

ditate diligentissime culta, fructus quondam
vberes pietatis, atque iustitiae, percepisti; &
quidem fidem tuam illis sanctissimo fœdere
adstrinxisti, quo posteris suis sempiternas in
18 regione promissa sedes a te pacti sunt: 18 At
breui admodum tempore populus tuus here-
ditatis suae possessionem, templiq. tui sacra,
retinuit. Hostes enim nostri non modo nos e
sedibus nostris præcipientes exturbauerunt; sed
quod est indignissimum, cū tui nominis con-
temptu, templum sanctum tuum euerterunt;
sacrasq. caerimonias polluerunt; & locum reli-
gioni dedicatum, impurissime contaminaue-
runt. Neque tu interim gloriæ tuæ causam su-
sceperisti; nec a locis quidem religiosis impetū
eorum, qui tibi grauissimam ignominiam in-
19 ferebant, repressisti. 19 Ita igitur fuimus ve-
xati, & spoliati, & omnibus conuicijs obiecti,
atque si numquā in nobis dominatum habuis-
ses; nec serui tui nominaremur; nec in nomi-
nis tui tutela, & patrocinio, lateremus. Hoc
me igitur angit; hæc me cura sollicitat; hic me
infixus animo dolor excruciat, quod in hac
nostra calamitate cerno gloriā tuam obte-
ri, nomenq. tuum indignissimo conuicio ma-
culari. Nec tam meæ gentis caritas, quam uis
ea me valde commoueat, quam studium glo-
riæ tuæ, me dolore, supra, quam dici potest, in-
cendit. Gentes enim numē tuum minime me
tuendum existimant, eo quod populum, quem
tuendum suscepas, hostium prædæ, atque di-
reptioni reliquisti; nec eis, cum opem tuam
implorarent, ullam in rebus euerfis opem at-
tulisti. Arb. trantur enim, aut non potuisse te,
aut noluisse, tuis opitulari: quorum alterum
imbecillitatis, alterum infidelitatis, argumen-
tum esse statuunt. Quis hanc tantam perditio-
nem hominum contumeliam, iniustam nomi-
ni tuo, sustinere poterit? Quis æquo animo,
qui modo gloriæ tuæ seruandum putet, tan-
tum conuiciū nomini tuo factum patiatur?
Et tamen, in tanta scelerum, & flagitiorum, li-
centia, iram tuam continebis? Et tamen iniu-
riam tibi impudenter illatam, minime tan-
dem aliquando persequeris? Nec vim, & po-
tentiam, numinis tui hostibus tuis admiran-
dis operibus indicabis.

1 CAP. LXIV.

1 Vtinam cælum discinderes, atque te de-
mitteres in terras, numenq. tuum confestim
appateret; montesque, ut olim in conspectu
tuo, magno quodam motu concussi, disflue-
rent. 2 Atque, ut subiectis ignibus omnia col-
liquefacta labuntur, & aquæ vehementius ef-
feruescentes eiciuntur, ita terrarum Principes,
furemter agitati, flammaramq. incendio
liquefacti, corruerent, ut hostes nominis tui
vim tuam, atque potentiam, cerneret, & gen-
tes in conspectu tuo contremiscerēt. 3 Siqui-
dem olim, cum legem dare velles, idq. a te ne-
mo postularet, neque expectaret, te tamen e
cælo demisisti; & opera nimis horribilia edidi-
sti, & montes, metu tuo tremefacti, defecerūt.

3 Descendi-
sti, & a facie
tua montes
deflexerunt.

Cur non multo magis nunc, cum nos omnia
mala circumstant, & hostes tui multo fure-
tius incitantur, ad gloriā tui sanctissimi nu-
minis oppugnandam, accurris; admirandisq.
signis præsentiam tuam declaras, ut salutem
tuis afferas, & hostes tuos iudicio perueras,
atque ita perficias, ut omnibus mortalibus
cognita, & explorata, sit potentia tua magni-
tudo? 4 Nec enim dici potest, tibi minime cu-
ra esse salutem, atque dignitatem, eorum, qui
omnia præsidia vitæ habent in tua fide, & be-
nignitate, constituta. Nec enim potuit vm-
quam quisque vel auribus accipere, vel oculis
vlturpare, vel denique mentis adpectu com-
prehendere, te vno, qui ea paras, excepto, ma-
gnitudinem bonorum celestium, quæ fecisti,
ut illis ea concederes, qui in te vnum respi-
ciunt, & in tua clementia omnem rerum sua-
rum spem collocant, & in fide tui sanctissimi
nominis acquiescunt. Tantum autem abest,
ut in aliquo alio, præter te, salus nostra consi-
stat, ut nemo, vel cogitando, suspicari possit,
quanta sint opes a te recondita, ut illis largia-
ris, qui in fide tua permanent, tuamq. beni-
gnitatem amore pio, & gratissima volunta-
te, prosequuntur. 5 Quinetiam in hac vita oc-
curris in votis, & precibus, illis, qui ex fide iu-
cunditatis, atque lætitiæ, fructum eximium
capiunt; & in studium iustitiæ, quæ animum ve-
ra, & stabili, iucunditate perfundit, incubunt;
& vijs tuis ingressi, legeq. tua confirmati,
numquam memoriam tui nominis abiciunt.
Cur igitur ita nobis irascaris hoc tempore,
ut misericordiam minime tribuas? 6 quam-
diu res humanæ horum hominum pietate,
qui vere iustitiam colebant, nitebatur, quam-
uis nobis iratus esses, (in peccatis enim ver-
fabamur, multisq. in vita flagitijs nos ipsos
inquinamus) facile tamen fuit salutem adi-
pisci. Precibus enim illorum nobis scelera
condonabas.

7 At nunc nullus est inter nos, qui iusti-
tiam veram obtineat. Omnes enim nos vi-
tiorum sordibus polluti, atque penitus infe-
cti, sumus; & iustitia, quam legis operibus
ostentamus, est inanis iustitiæ simulatio, in
religionis ficta specie constituta; & tam-
quam lacera vestis, atque sordida, cui fru-
stra multi panni veteres assuuntur. Ergo,
quasi arborum folia, dilabimur; & iniqui-
tates nostræ nos, tamquam ventis sublatos,
dispellunt. 8 Non est, qui inuocet nomen
tuum, qui se confirmet, & incitet, ut men-
tem suam benignitatis, & gratiæ tuæ fidu-
cia corroboret; & tibi, quemadmodum olim
homines sancti faciebant, vim precibus in-
tenter. Auertisti namque faciem tuam a
nobis: & mortiferis scelerum morbis inta-
60 bescentes despexisti. 9 Nunc igitur, o Do-
mine, cum pater noster sistu enim nos be-
nignitate tua genuisti, & in hanc incem,
qua fruimur, edidisti: nos enim lutum su-
mus,

7 Facti su-
mus ut im-
mundus om-
nes nos.

abscidisti fa-
ciem tuam a
nobis.

mus, e quo tamen nos tuis manibus formasti,
atq. figurasti. 10 tandem iræ tuæ modum con-
stitue; nec in perpetuum opus manuum tua-
rum pœnis acerbis insequare; neq. diutius me-
moriam iniquitatis, & perfidiæ, nostræ serues;
sed eam iam tandem amplitudine tuæ beni-
gnitatis exstingue; atq. respice nos vnuer-
fos, populi tui ratione, & nomine, contineri.
11 Vrbes, in quibus nomen tuum sancte cole-
batur, excisa sunt; in Sione, pro antiqua reli-
gionis celebritate, nunc tristis, & horrida, so-
litudine perspicitur; Ierosolyma horribili cla-
de vastata est; 12 Templum sanctissimum, &
augustissimum, in quo patres nostri tibi cum
laudibus amplissimis immolabant, & magni-
tudinem virtutis tuæ carminibus suauissimis
concinebant, flammaram incendio conflagra-
uit. Quidquid erat in rebus nostris specie præ-
clarum, & adpectu iucundum, & expectandum,
funditus euersum est. Nec simulacrum deni-
que, ac vestigium, Israeliticæ dignitatis est in
20 omni terra relicum. 13 Et tu interim hæc sce-
lera inulta esse patieris? Et iram tuam conti-
nebis? Et in hostium immanitate connivebis?
Et nos tantis malis oppressos tamdiu negli-
ges? Opeq. tua nudati, diutius in tam graui
calamitate versabimur?

1 CAP. LXV.

1 Quid, inquit Dominus, apud me gentis
tuæ ruinam deploras, quasi negligentia mea,
& non propria contumacia, quam adhibuit
in facinore scelesto, & immani, conciderit?
Tanta namq. benignitas mea est, atq. tam la-
te patet, ut eos etiam, qui ne fama quidem, &
auditione, quidquam de nomine meo perce-
perunt, complexa sit. Me namq. gentibus, quæ
numquam a me opem flagitauerant, neq. se,
ut gratiam meam acquirerent, vlla religione
deuinxerant, indicauimusq. eorum com-
moui, & incitavi, ut me inuenta, & inflama-
ta, fide quaererent. Illi igitur me quaesierunt,
qui ne postulandum id quidem, aut optandum,
existimauerant; ab illis inuentus sum, qui me
non quaesierant. Num hic tantus orbis terrarum
motus est ipsarum gentium pietati, atq.
meritis, adscribendus? Num gentes ipsæ per
se sponte sua ad me adierunt, ut eas ope mea
seruarem, & flagitiorum vinculis, quibus vin-
ctæ tenebantur, eriperem? Non certe. Ego
namq. me illis ostendi; ego illas nationes, quæ
non erant ad nomen meum adiunctæ, ad opes
meas fruendas inuitavi; ego me præsentem
exhibui, ut eas ad studium pietatis, atq. san-
ctitatis, allicerem. Dixi nationibus, quæ num-
quam meum numen coluerant, & a religionis
meæ sacris abhorrebant: Adsum, adsum, in-
quam, ut vos a peccati dominatu liberem, &
in beatæ vitæ, cuius cupiditate flagritis, pos-
sessione constituam. Hac igitur mea benigni-
tate prouocata: nationes infidelissimæ, sese
confestim ad me inflammato studio contule-
runt. 2 Qui gentibus a religione mea prorsus
alienis propexi, Israeli, tantis olim mihi fœ-

Ne ultra me
minis in-
quitas.

Quaesierunt
me, qui non
interrogabāt

2 Expandi
manus meas

deribus obligato, defuissem? Non prorsus. Sed tota die a ad
ille meum numen contempsit, meum benefi-
cium repudiavit, meam clementiam contu-
maciter aspernatus est. Huic enim populo re-
belli, & impio, qui viam sceleratam ingredi-
tur, cogitationeq. suas, erroris, & impieta-
tis, plenissimas, sequitur, atque, præ libidine
sua, meum imperium detrectat, manus meas
tota die, sine fructu vlllo, porrexerunt. Non igitur
inclementia mea illis calamitatem inuexit;
sed illorum infidelitas, atq. pertinacia, qua
ad extremum vitæ spiritum oblata clemen-
tiæ resisterunt, eis pestem, atq. perniciem, co-
parauit. 3 Iam enim nunc impietatis funda-
menta iacit, quibus ad summum illum scele-
ris gradum perueniturus est, quo nullum im-
manius cogitari possit. Me namq. perpetuo
in se, & scelere impietatis, & simulatione pie-
tatis, incendit. Primum enim homines impij,
atque profligati, vera religione neglecta, fal-
sam adfiscunt; sacrificant in hortis, impuri-
fima religione dedicatis; super loca lateribus
pauimentata suffimenta conficiunt; 4 mor-
tuorum sepulcris insident; & in locis vastis, atq.
desertis, noctis opportunitatem ad tantum
scelus quærentes, excubant; ut inferorum ma-
nes eliciant. Carnes suillas comedunt; & ius
exsecrandum vorant; hoc est, in coeno volu-
tantur, & seipsos lutulentis vitijs inquinant,
omneq. vitæ studium in terrenis, & sordidis
opibus eruendis consumunt, seq. flagitijs, atq.
nequitia intoleranda, contaminant. 5 Dein-
de, quod minime ferendum est, cum tantis, &
tam multis, & tam scelestis, criminibus adstri-
cti sint, se sanctos esse simulant, & impietati
speciem religionis obtendant; & reliquos ho-
mines insolenti quodam fastidio contemnūt,
atq. despiciunt. Abscede, inquiunt, ne, si homi-
nem sanctissimis sacris initiatum tetigeris,
inexpiabilem in te religionem suscipias.
Quid reliqua eorum facinora persequar? Hoc
satis est, ut intelligi possit, quam sint eorum
mores profligati, atque perdit, qui perpetuo
materiam iracundiæ meæ subijciunt, ut in il-
los incendar, & indignationis meæ flammis
eos exuram. 6 Hoc enim eorum scelus, arro-
gantia, & insolentia intolerabili cumulatam,
ijs est monumentis in conspectu meo ad sem-
piternam memoriam incisum, ut oblitterari
non possit. Indignationis igitur meæ fumus
erumpit; & iracundia vehementer inflamma-
tus sum. Viciscar igitur, viciscar eorum faci-
nora; & quod scelerate susceperunt, in eorum
caput vertam. 7 Et, cum iam non modo pa-
triam sceleris hereditatem adierint, verum
etiam semper ad improbitatem maiorum ac-
cessiones faciendo ad summum gradum im-
pietatis euaserint, efficiam, ut simul etiam pa-
rentum pœnas luant, atque supplicia multis
dolorum accessibus amplificata sustineant.
Super montes enim impijs suffimentis numi-
na falsa colebant; & meum in se numen conui-
cijs

4 qui dicunt,
Recede a me

Ita sumus
erunt in furo-
re meo.

Remettat opus eorum.

Quomodo si inueniatur granum in boro.

11 Et vos, qui dereliquistis Dominum.

cijis indignissimis irritabant. Illis itaq. repen-
dam id etiam, quod sceleribus antiquis meri-
ti sunt; illorumq. poena in eorum caput redun-
dabunt. Has minas proponit Dominus his,
qui se Iudæos clementiuntur; cum eorum vita
plurimum ab huius nominis sanctitate dissi-
deat. 8 Adiungit deinde: Non tamen omne
nomen Israelis exstinguetur. Omnes enim il-
li, in quibus fidei vigetis, & incensa, studium
exstiterit, non modo incolumes erunt, sed etiā
inter omnes splendore, atq. gratia, flore bunt.
Vt enim, in summa vini penuria, si quis in ma-
gnam vnam inciderit, quam ex vite decerpe-
re velit, a custode vineæ prohibebitur, ne re-
liquam illam spem multi venturi præcidat; sic
ego, propter seruos meos, a quibus propagati
sunt, Israelis reliquias conseruabo, ne a stirpe
totum genus illius intereat. Isti igitur fidei
fructum percipient; & promissa olim a me mu-
nera consequentur; & in eorum felicitate fidē
meam, quam olim dedi, magnificentissime li-
berabo. 9 Ex stirpe enim Iacob semē eliciam;
& ex Iudæ radice meo numine sanctum ge-
nus exstiterit, quod in montibus meis heredita-
tem obtineat. Electi igitur mei, quorū fidem
eximia caritate complexurus sum, serui mei,
qui omnia vitæ consilia, & studia, cogitatio-
nes, & actiones, ad voluntatem meam confe-
rent, sunt illi, qui cælestem hereditatem cer-
nent; & quorum patrimonium erit a me præ-
clarissime constitutum. 10 Mons enim Saron
latissima pascua gregibus eorum suppedita-
bit; nec vllum malum auspiciū eorum spem
in primo ingressu debilitabit: Vallis enim
Achor, in qua fuit in prima populi in tellurē
promissam ingressione irrigatū supplicium,
atque monumentum sceleris ad posteritatis
memoriam constitutum, non auferet tunc po-
pulo, quem sum ab exilio reuocaturus, vllam
offensionem, qua illorum animi perturbetur,
& de propria salute dubitare compellantur.
Illic igitur eorum armenta secure cubabunt.
Omnia enim tunc illis, qui me animo puro
quæsierint, sancta, atque læta, contingent; &
spem optimis etiam rerum auspicijs facillime
confirmabunt. Nam in illam cultorum col-
lium amœnitatem, vnde fuerant vi, & impor-
tunitate, hostium delecti, id est, in virtutum
omnium maximarum cacumina, remigra-
bunt; & quæ fuerant olim sibi nimis aduersa,
& spem extenuauerant, tunc eis erunt valde
secunda; ampliorēq. laudis, atq. gloriæ sem-
piternæ materiam præbent; & ad firmio-
rem spem eorum animos excitabunt.

11 At vos, qui a Domino nefarie defecistis, &
omnia sanctissima pietatis officia prodidi-
stis, neque vllam vniquam meæ religionis in-
staurandæ rationem habuistis, & epulum in
honorem Fortunæ comparauistis, definitam-
que vim fati libamentis impie coluistis, om-
neq. studium sanctitatis ad inanem, & impu-
ram, superstitionem transulistis, 12 Eritis de-
finita, atque certa vi meæ feneritatis, & sen-
tentia, consumpti. Maximum enim numerum
gladio concidam; dirisq. supplicijs mactabo;
perficiamque, vt vniuersi corruiatis. Parum
enim erat, vobis, seruos meos, quos ad vos mi-
si, maledictis insectari, sanctisq. hominibus
perniciem machinari, nisi etiam in me idem
scelus multis iam accessibus auctum, &
amplificatum, ederetis. Veni namq. ipse, vt
vobis salutem darem; meamq. benignitatem
despexistis: vocaui vos, nec ad nomen respon-
distis; ad officium cohortatus sum, & aures oc-
clusistis; in oculis meis tætra scelera concepi-
stis; rationemq. vitæ, meis legibus, & institu-
tis, contrariam, & a voluntate, atq. sententia,
mea discrepantem, secuti estis. 13 Quocirca
ipsum Dominum, quem contra vos prouoca-
stis, nunc contra vos duram sententiam pro-
ferentem, audite. Sic enim ait, summus ille Do-
minus, cuius immensa potestas omnia com-
plectitur: Ecce serui mei epulabuntur; vos au-
tem esurietis: serui mei cum summa iucundi-
tate bibent; vos autem sitietis: serui mei læti-
tia cum amplitudine decoris, & dignitatis, ef-
ferentur; vos autem, ignominia summa defor-
mati, & dolore confecti, iacebitis. 14 Ecce, ser-
ui mei, præ magnitudine gaudij, quod ex Di-
uinis beneficijs capiunt, lætissimos in cælum
clamores attollent, at vos, præ animorum in-
genti cruciatu, vociferabimini, & eiulatus lu-
gubres edetis. Vt enim illi Diuinis opibus af-
fluent, & honoribus summis abundabunt; sic
& vos eritis omnibus bonis spoliati, meoque
presidio nudati, malisq. omnibus miserrime
circumuenti. 15 Nec enim eritis solum poenis
Diuinis obnoxij, sed cunctis etiam hominibus
inuisi. Perficiam enim, vt omnes vos oderint,
& execrentur; nomenq. vestrum, vt malum
auspiciū, detestentur. Nomen enim relinque-
tis electis infantum, & abominandum, quod
in dirarū imprecationibus vsurpetur; ita, vt,
qui se voluerit execratione deuincire, exstis-
sibi Iudæorum imprecetur; si quidquam in se,
contra, quam fas, & officium, requirit, ad mise-
rit. Vos igitur vniuersi, numine Dei concisi, pe-
ribitis; seruos autem suos, ne sint hominibus
consceleratis, nominis saltem societate, copu-
lati, non Iudæos appellabit Dominus, sed no-
uum aliud nomen eis multo præclarior impo-
net. Non enim par est, vt alio nomine glori-
etur, quam illo, per quod fuerint in omnium
bonorum societatem, mea gratia, & benigni-
tate, conuocati. 16 Qui enim in terra fuerit
execratione liberatus, atque bonorum om-
nium particeps effectus, id fide, quam habebit
in Deo vero repositā, consequetur; illius nem-
pe opera, cuius gratia gentes omnes erant le-
gis maledictione soluendæ, & muneribus Di-
uinis afficiendæ; & qui iurandum rite con-
ceperit, per illum eundem, quem verum Deum
esse confitebitur, & cuius nomen metuet, iu-
rabit, illiusq. testimonio sanctissimo fidem
suam

Pro eo quod vocauit, & non respondit.

Ecce serui mei com-
dent, & vos
esurietis.

Et interficiet
te Dominus
Deus.

Obluio: ita
dixit sunt an-
gustia pri-
ores.

20 Non erit
ibi iustus die
vni.

suam obligabit. Quocirca consentaneum erit,
vt nomen, quod numinis mei caritatem, atque
reuerentiam, aperte designet, obtineant. Om-
nes autem antiquæ clades, & ærumnæ, in quas,
dum in prauitate versabantur, inciderant, in
obliuionem adducentur; & ab oculorum meo-
rum adspæctu remouebuntur. 17 Iam enim a-
liud nouum cælum, aliamq. terram nouā, crea-
bo; vt lux quædam noua exoriatur, & nouus
quidam terrarum cultus exsistat; qui tantum
splendore, & dignitate, præcellat, vt splendo-
re antiquæ legis obscuret. Nouam enim Rēp.
conferam; eamq. moribus, & institutis, nouis,
atque nouo caritatis iure, deuinciam, vt Diui-
na luce, & splendore collustrata, fructus Diui-
nos esserit; operaq. noua, cum amplissima di-
gnitate, perficiat; ita, vt instituta, & officia,
quæ olim videbantur ad adspæctum præclara,
& venusta, cum in eorum contentionem vene-
rint, obsolescant, nec vllius approbationē mo-
ueant. 18 Tanta enim ardor pietatis animos
occupabit; tanta Diuinorum munerū affluen-
tia electi mei redundabunt, vt summa lætitia
effrangentur; semperque triumphent.
Opus enim, quod efficio, summa illos, atque
sempiterna, voluptate, & iucunditate, comple-
bit. Ierolimam namque cælestem condo, vt
in ipsa summa voluptatis iucunditas oriatur;
& populus meus gaudio sempiterno cumule-
tur. 19 Oblector igitur ego cum mea ciuita-
te; & ex populo meo voluptatem insignem per-
cipiam. Nec enim aliquid cōtra voluntatem,
& sententiam, meam designabit; nec spiritui
meo molestiam vllam inferet; sed totum sese
ad voluntatem meam adiunget; ita, vt necesse
sit, illo me, tamquā opere meis manibus egre-
gie perfectō, & absoluto, delectari. Non audie-
tur amplius in illo cœtu eiulatus, & lugubris
aliqua lamentatio, quæ cladem vllam signifi-
cet. Nec enim euertas opes deplorare, nec a-
missam libertatem, lugere, nec orbitatem læ-
mentari, nec mortis acerbiter sentire, po-
terunt hi, quorum nec opes immui possunt;
nec liberas attentari; neque patrocinium de-
feri; neque vitæ in discrimen incidere. Omnia
siquidem illorum bona sempiterna sunt; meo-
que presidio muniuntur. 20 Nemo erit, cuius
vita, in medio ætatis cursu, importunitate
mortis interrumpatur. Omnes enim ad illam
ætatis maturitatem peruenient, quæ non est
annorum numerus, sed vitæ integritas, & con-
stantia, atque iustitia, & pietatis, perfectio mu-
nere, & officio, definita. Impius enim, cum te-
meritate, & amentia, ducatur, & cupiditate ef-
frenata concitetur, quamuis centum annos
attingat, infans erit; & quasi diris Diuinis ob-
noxius, minime perfectam ætatem consecu-
tus existimabitur. Prius enim vita illi erepta
fuit, quam, cuius muneris colendi, & efficien-
di, causa fuisset in vitam ingressus, suspicari
potuit. At, qui pietatis munus absoluerit, & fi-
dem, & officium, cum dignitate præstiterit, &

ad robur animi firmum, & imitationem Chri-
sti, peruenierit, quamuis in adolescentia mo-
riatur, non adolescens est existimandus, sed se-
nex, atque longissima ætatis, habendus. Nec
enim vera senectus, longinqui temporis spa-
tio, sed senili prudentia, & virtutis absoluta
perfectio, continetur. Omnes igitur, qui fue-
rint in hanc ciuitatem recepti, maturitatem
ætatis assequentur; nec ex hac vita discedent,
antequam sibi assignatum munus absoluant.
Non erunt igitur vniquam immatura morte
sublati. 21 Non enim erunt illorum cogitatio-
nes inanes, sed exitum felicissimum consequen-
tur. Nec enim frustra laborabunt; nec operam
suam in rebus inanissimis, absque vllō fructu,
consumunt. Aedificabunt quidem illi domos,
in quibus infinitis sæculis habitabunt; conse-
rent vineas, illarumq. fructibus in omni æter-
nitate vescuntur. 22 Nec enim ea edificia sum-
mo studio excitare conabuntur, quæ ab alijs
occupentur; nec omnem operam in illis plan-
tis conferendis ponent, quarum fructus ad a-
lienos pertineant, vt illi faciunt, qui in iram
Dei sceleribus suis irruunt; sed, studio immorta-
litis inflammati, nō de fluxis, & interituris,
opibus, sed de constantibus, & sempiternis, to-
ta mente cogitant. Neque repentinæ mor-
tis acerbitas eorum consilia poterit impedi-
re. Non enim illa vita est, quæ animus corpo-
ris mortalis, & interituri, compagibus, quasi
ergastulo quodam, includitur; sed illa, quæ me-
tem humanā cum Deo, qui vera vita est, amo-
re sempiterno conglutinat. Ergo, cum homi-
nes pija Deo distrahi, atque diuelli, non pos-
sint, efficitur plane, eos, in corpore etiam con-
stitutos, immortalis vita frui; neque posse eo-
rum spiritum casibus vllis exstingui. Nō enim
cibus terrenis, sed Diuinis, alitur. fructu enim
arboris illius, quæ vitam omnem cōtinet, hoc
est, spiritu Christi, qui est patris meus, atque
sapientia, nutriuntur; & tamdiu in vita per-
manebunt, quamdiu hæc vitalis arbor in na-
tina amœnitate, & vbertate, vigerit. Quæ cū
sempiterna sit, nec enim vllō senio, atque ve-
tustate, consumi potest illa vis Diuina, quæ
res omnes immortales continet, & cui æter-
nitatem numine suo complectitur, restat, vt il-
li etiam, qui fructu illius vescuntur, vitam in
sempiternum tempus propagent. Cum igitur
immortales sint, & ad immortalitatem om-
nia referant, illorum etiam opera, quos elegi,
erunt immortalia, atque sempiterna. 23 Non
igitur in illis rebus laborabunt, quæ ad nihilū
venturæ sunt; nec gignent filios, quibus in flo-
re ætatis exstinctis angantur, atque magno
animi motu perturbentur. Erit enim genus
eorum beneficijs amplissimis clementiæ Di-
uinæ cumulatum, Diuiniq. spiritus satu gene-
ratum; ita, vt nec ipsi, nec eorum posteritas
exstingui, & deleri, possit. 24 Tanta autem ce-
leritate sum illis auxilium, quoties in clama-
uerint, allaturus, vt, etiam antequam implo-
rent

22 Non ædi-
ficabunt, &
alii inhabi-
tabunt.

Secundum e-
n. m. dies li-
guri, erūdies
populi mei.

23 Erit, ante
quā clamet,
ego exaudia.

Lupus, & agnus, pascitur simul.

Et serpentis pulvis pascitur eius.

rent opem meam, illis respondeam; & priusquam preceationem suam peragant, illorum vota, atque preces, exaudiam. 25 Perficiam vero, ut omnes, qui ciuitatis sanctæ moribus cincti, legibus meis, atque disciplinis, eruditi, spirituq. meo incitati fuerint, animis repente commutentur, & mores agrestes, & immanes, importunamq. naturā, exuant, & ad omnem rationem humanitatis, atque pietatis, excolantur, incredibiliq. suauitate, & clementia, mitigentur. Qui igitur antea crudeles existerant, atque, tamquam lupi, pauperum se sanguine cruentarant, se pastori meo subiiciunt; eisdemq. septis cum agnis inclusi, eodem pabulo nutriuntur. Et truculenti etiam tyranni, qui, dominandi libidine furentes, hominum sanguinem perpetuo sitiebant, tunc erunt hominibus, artes humano generi salutes colentibus, annuerati, eisdemq. cibis enutriti. At serpens, quæ venenum mortiferū hominibus porrigebat, & afflatu pestilenti mortales interimebat, non poterit vllam meis cinibus perniciem moliri, nec eorum carnibus saginari. Terram enim tantum comedet, & in eos tantum, qui terrenis opibus inhiant, minimeq. rerum celestium desiderio tenentur, inuadet. Nec enim immanes belluæ poterunt in vniuerso monte meo, qui est sanctitatis, atque iustitiæ, sempiternum domicilium, meoq. præsidio cinctus est, perniciem, aut vastitatem, inferre, interitumq. sanctis hominibus machinari. Hæc quidem Dominus de florentissimo statu piorum disputauit, & simul cum explicatione tantæ felicitatis, miseriam tæterrimam, & impurissimam, gentis exposuit, quæ erat tandem serpentis immanissimi pabulum futura, & illius crudelitatis deuoranda.

Sed hoc loco potuissent dicere Iudæi: Non nobis hæc minæ proponuntur, nec capitibus nostris hæc clades, quæ hac vaticinatione continentur, impendent; sed ijs tantum, qui a fide desierunt, & simulacra impio ritu venerati sunt. Quod quidem scelus longe est a nostris moribus alienum. Nos enim Domini templum sanctissimum semper habuimus; nos omnes sollemnes carimonias sane diligenter obseruauimus; nos omnia sacra, prout erat in lege præscriptum, rite confecimus; nihil denique fuit vumquam a nobis in procuranda religione præteritum, quod vel ad expianda peccata, vel ad Dei laudem celebrandam, aliqua ex parte pertineret. Cum igitur, & templi, in quo Deus habitabat, sanctitate, & religionis castissimæ subsidijs, fultissimus, quid est, quod timere debeamus? An parum multas hostias iugulamus? An dona, atque munera, parum

ampla conferimus? Annon templi limina frequentamus? Et, quibus sacrificijs sit numen placandum, parum diligenter inspicimus? Quocirca magis est consensaneum, nobis de Deo, quem, si fas est ita loqui, iam religione satis obstrictum habemus, omnia subsidia polliceri, quam supplicium vllum formidare. Hæc ne dici possent, occurrit Dominus, ostendens, quam parū præsidij sit in templi manu facti sanctitate, in adumbratæ religionis obseruatione, si vera pietas absit, & fidei Christianæ cultus negligatur. Tantum enim abest, ut fictæ religionis imago scelerum maculas animis impressas, & iniustas, abstergat, ut potius institutum facinus hac impudentissima simulatione pietatis tætrius efficiat. Nam, cum omne scelus sit inuisum Deo, tum nullum est apud illum grauius, atque detestabilius, eo, quod in specie simulatæ pietatis latet, & deformitatem suam quadam imagine religionis inducenda celare, & occultare, nititur. Primum enim, ad reliquas impunitatis labe illud scelus addunt, quod falso nomen religionis, & pietatis, usurpant. Deinde, malam de illius sapientia, & maiestate, & sanctitate, opinionem concipiunt, cum vel inclusas animo libidines ab illo minime perspicui, vel terrenis muneribus immensam illius amplitudinem delentiri, vel seueritatem illius donis ad iniquitatem inaccessi, posse confidunt. Postremo, magnam impudentiam suscipiunt, cum, criminibus in finitis eucti, & propria conscientia redarguti, os suum Deo ostendere audent, & quasi sacerdotes quidam sancti sint, ita cum hostijs ad aras accedunt. Horum igitur impudentiam refutat Dominus, & insolentiam intolerandam deprimit, & fiduciam inanem infirmat; ut eos tandem admoneat de scelere suo confiteri, neque salutis spem in opibus terrenis, sed in Dei gratia, collocare. Nec enim templum hominum manibus adificatum, & humanis viribus euertendum, neque religio in vmbri posita, interuentuq. ipsius lucis obscuranda, nec terrena munera nulla ex parte, ad animum pertinentia, poterant villo modo, vel Deum incunditate vlla permulcere, vel illorum fordes animo conceptas eluere. Sic enim inquit,

1. Cælum mihi sedes est, in quo multo clarior, & CAP. LXV. rius,

Quæ est ista domus, quæ edificabitur mihi?

3. qui immo lat bouem.

rius, & magnificentius, quam in vilo alio mundi loco, meæ maiestatis amplitudo conspicitur: vniuersa terra est scabellum, in quo pedum meorum, id est, potentia mea, atque virtutis, extrema velligia pono. Omnem igitur caelestem, atque terrestrem, naturam maiestate mea compleo; & vniuersa, quæ illius ambitu coercentur, imperio, atque potestate, contineo. Quam igitur ædem mihi satis meæ magnificentia decoram, & immensa dignitatis amplitudini consentaneam, edificabitis? aut quem locum, in quo stabilem sedem mihi constitutam, ut in ea perpetuo requiescam, designabitis? Num existimabitis, numen meum his ædibus, quas exstruxistis, contineri posse? 2. At, qui vniuersam hanc mundi machinam, quam tantis luminibus illustratam, & tantis ornamentis excultam, aspiciatis, ego his manibus effeci; & hæc omnia numine meo perfectæ, & suis numeris omnibus absoluta, subito in lucem prodierunt; ita, ut non modo vniuersa natura templum meum sit, sed opus quoddam pulcherrimum, meam vim, & sapientiā, indicans; sic tamen, ut minime possit intra complexum illius, numen meum, atque immensa vis, & potestas, includi. Quæ igitur tandem erit domus mea, in qua habito; aut qua tandem vobis religione placabor? Mens certe humilis, & abiecta, suis opibus omnino diffidens, omnemq. spem salutis in mea benignitate reponens, est illa domus, in qua sedem mihi deligo; animi coram me suppliciter abiecti moderatio, & pius quidam metus cum incenso studio legis meæ, & cura, & sollicitudine, mihi satisfaciendi penitus incensus, est illa religio, quæ me propitium reddit, & a puniendi seueritate deducit, non sacrificia illa, quorum fiducia subnixi volitatis. 3. Si mihi placere studeatis, si vestrum scelus expiare, si iustitiæ sanctitatem consequi, si præsidio meo muniri cupitis, fidem retinere, iudicium extimescere, flagitia vestra detestamini; pudorem, & sanctimoniam, conseruate; omni mente in studium pietatis incumbite; ut sic tandem vos ab omni calamitate, quæ impendet, clementer eripiam. Aliter enim, si in flagitijs, atque sceleribus, vestris obstinate permanseritis, numquā litabitis; immo sacrificijs vestris numē in vos acrius irritabit. 3. Nec enim cede pecudum, sed interitu nequitia, delector. Qui igitur bouem in honorem meum iugulat, & ab immanitate minime discedit, is sese hominis cade, atque sanguine, cruentat; & qui ouem immolat, & impudentiam minime detestatur, magis sacra polluit, quam si canem mihi, contra præscriptum legis, immolaret. Ea siquidem lege, qua, ne cane sacrificium fieret, interdixi, non canem, sed nequitiam, & impudentiam, mihi vehementer inuisam esse, declarauit. Qui vero munus offert, & lutulenta flagitia conlectatur, is plane suis sanguinem circum altare meum fundit; & qui thus adolet, & iniuriam

ciuibus suis infert, is, iniquitatis tæterrimo sifimento, sanctissimi numinis æquitatem placare frustra contendit. Hæc enim sacra, si per se spectentur, numquam vobis vllam opem attulerunt; sed signa tantum fuisse, quamdiu ratio temporis ita tulit: quorum admonitu vera sacra coleretis, & victimis mihi gratissimis faceretis. Sacrificium enim mihi acceptissimū, omniq. odoris suauitate fragrantissimum, in eo positum est, ut quisque viam suam deserat, & effrenatæ voluntatis impuritatem excusetur, sensusq. suos excidat, & nefariam cupiditatem resecat, & totus mei amoris ignibus concalescat: quod cum non facitis, immo, contempta, & abiecta veritate, vmbas iustitiæ, & inania sanctitatis signa, persequimini, non vos religionem colitis, sed numini meo, impudentissima simulatione pietatis, illuditis; maxime vero, postquam accepistis, non caelestium rerum vmbas, sed expressam sanctitatis effigiem, esse totis animi viribus amplectendam. 4. Quando igitur ita voluerunt, & inconsideratam mentis impuræ temeritatem meis placitis antetulerunt, ego similiter eligam, quibus illudā, & penā illis eorum mentis debitam seuerè constituam. Exiit enim, quod euenturū formidabant, & cuius auertendi gratia sacra sollicitè faciebant, illis inferam; eosq. supplicio sempiterno macabo. Me enim ipsum spreuerunt; meum imperium repudiauerunt; meamq. beneficentiam ingratis animis aspernati sunt: Eos namque ad salutem vocavi, & nemo respondit; veram legis intelligentiam, atque disciplinam tradidi, & nemo me audire voluit. Nunc igitur merita impietatis, atque perfidie, supplicia subibunt. 5. Vos appello, qui, cum ex eadem stirpe sitis procreati, minime fratrum scelere delendamini: Domino enim dicto audientes estis, & metu verbi illius, contremiscitis. Audite igitur, quid isti fratres vestri, qui vos immani quodam odio persequuntur, & propter nomē meum expellunt, & eiciunt, suoq. aditu, & congressu, penitus arcendos existimant: tantum est apud illos odium meū, ut ea gratia vos pessime oderint, quod ad nomen meum adiuncti sitis. Audite igitur, quid isti dicant, ut intel ligatis, quid tandem eos a cultu veræ religionis auertat: Grauis, & molestus est nobis, inquit, Dominus. Durissimum enim iugum nobis imposuit: omnibus naturæ blandimentis interdixit; asperam, & incultam, viam tenere compellit; & omni disciplinæ ratione, ab eo, quo naturæ cupiditas inclinatur, abducit. Hoc disciplinæ odium penitus insitum eos a me multo magis abalienauit, cum crucem illis proponerem, & inuisam illis viam inire docerem. Sed ego tandem faciam, ut experiundo sentiat, quam suavis, atque iucunda sit hæc vitæ ratio; quam sit omni voluntate referta crucis disciplina; quam leue sit hoc iugum, quod illi durissimum, propter infirmitate

Vnde & ego eligam.

5. Audite verbum Domini, qui tremis ad verbum eius.

Et videbimur in latetia vestra.

nita cupiditatis impotentiam, cui sunt additi penitus arbitrantur. Vos itaque, qui corporis voluptates, & vitæ commoda, pro mei nominis gloria, repudiastis, incredibilem letitiam ex opibus, & voluptatibus, in quibus versabimini, capietis. Illi vero, propter omnium rerum inopiam, & doloris acerbiter, qua cruciabantur, erunt extremo dedecore maculati. 6 Vox, inquit, propheta, & strepitus ingens ex vrbe ad aures meas peruenit; vox de templo horribilis existit; vox Domini præsentiam declarans, auditur. Adueniet enim Dominus, ut supplicium de suis hostibus sumat, & scelestissimum facinus eorum, qui illius imperium accipere noluerunt, vlciscatur. Hostes igitur illius penas meritis luent; & cum numinis rectissimo iudicio peruersi corruerint, tum vel maxime, quam mirabili ratione Dominus fidem excitet, & suorum numerum augeat, & sanctæ ciuitatis dignitatem amplifcet, apparebit. 7 O vim Diuinæ virtutis admirandam? O inauditam clementiam? O facinus stupendum, immortalique prædicatione celebrandum? Mulier, multo ante quam parturienti tempus aduenteret, (vix enim semen alio conceperat) cum præter omnem naturæ spem filium marem enixa repente fuit. 8 Quis similem rem vquam fama, & auditione, percepit? Num terra, seminibus grauidata, fruges, & olera, atque arbores, repente profundit? Num gens, numero multiplex, & vno temporis momento sine matris dolore, atque adeo sine vlla spe partus, in lucem edita fuit? At celestis illa Ierusalem, & mons Sion, in quo templum illud sempiternum, quod nullis hostium viribus excindi, aut labefactari, potest, extractum est, tempore, quo maxime videbatur impiorum hominum scelere, & improbitate, Diuinum pietatis semen extinctum, filios suos & parturivit, & confestim peperit. Ingentem namque hominum multitudinem Diuini verbi fatu generatam repente in lucem edidit, & secum bonorum omnium communione consociavit. Non intumuit illius uterus, non longi temporis molestiam pertulit, non abortiendi periculo conflictata est; sed absque labore, & absque vilo salutis, & vite discrimine, filiorum multitudinem, Diuina forma, & specie, nitentem, repente genuit. 9 Quod tamen, inquit Dominus, minime mirandum est. Ego enim populum istum spiritu meo genui, neque fieri potest, ut, quod ego verbo meo procreandum suscipio, vllum casum subeat, quo minus ad effectum perueniat, atque luce perfruat. Num illa, cui ego iam spiritu meo grauida, ut appropinquaret partus, effeci, non pariet? Num ego, qui parienti vim tribuo, nullam sobolem procreabo?

10. 11 Gaude
te et ea gau-
dio videri.

10. 11 Sanctæ ciuitati de illius felicissima fecunditate gratulamini; omnes, qui florentem statum illius diligitis, ingenti gaudio cumulamini. Qui eius de illius condicione solli-

citis, & propter illius vexationem, vos lacrymis, & lamentis, dedidistis, ex illius matris vberibus mirifica solatia percipietis; eiusdemque vbertate satiati, magnos in dies progressus facietis; ut purum, liquidumque gaudium, quasi quoddam lac dulcissimum, hauriatis, & ex illius gloriæ splendore, & decoris excellentis amplitudine, voluptatem eximiam capiat. 12 Sic enim Dominus ait: Ecce ego super eam, quasi fluium, sempiternam pacem effundam; gentiumque gloria ad eam, quasi quidam torrens, confluet; ut omnes, siue sint natura tribales, siue alienigenæ, eodem fidei vinculo constricti, eandem matrem agnoscant, quæ vos vniuersos lacte iucundissimo nutrit, & gremio, & complexu, contineat, & super genua sua, quasi pueros infantes, oblectet. 13 Vt enim quilibet e matre sua, a qua amanter educatur, natura voluptatem capit, sic ego vos Ecclesiæ opera consolabor; atque perficiam, ut ex illa miram iucunditatis fructum, & solatium, percipiat. 14 Illius inclytas opes aspicietis; & ingenti gaudio animus vester effretur. Et mentis vestræ vires excitabuntur; roburque vestrum, epulis Diuini spiritus confirmatum, opibusque Diuinis in dies magis exageratum, exsurgit; & exploratum erit tunc omnibus, quam propitius sit Dominus piis, qui cupiditate illius inflammati rapiuntur, quam infestis improbis, & sceleratis, qui nomen illius conuicijs omnibus insequuntur. Vt enim suos augebit opibus, & ornamentis Diuinis illustrabit; sic etiam hostes suos acerrime persequetur. 15 Veniet enim tandem Dominus, cum diro terribilis ignis incendio; & quadrigæ, quibus inuehetur, erunt turbini, atque procellæ, simillimæ, ut supplicium de hominum improbitate sumat, & iracundiæ suæ grauitate, dirissimisque flammis, omnia, quacumque peruaferit, acerrime populetur. 16 Cum enim Dominus iudicium constituerit, igne, atque gladio districto, in hominum scelera vindicabit; innumerabilisque multitudo telis illius confixa, funditus interibit. 17 Nulla tunc opem afferent hominibus inanes lustrationes, atque piacula, quibus sibi blandiuntur; & quasi iam absolutam sanctitatem consecuti sint, ita, subnixi specie quadam religionis, ambulant. Dum enim suam iustitiā, quæ in operibus, ad corporis religionem pertinentibus, tora consistit, omni mente conseruant, minime in veram iusticiam, quæ Diuino munere, & beneficio, continetur, & videnti fide, & officio, comparatur, incumbunt; & ita, cum aliquid semper ad insitam improbitatem addant, & inania piacula frequent, non modo scelere non soluuntur, verum etiam artius, atque vehementius, adstringuntur. Sancti enim sunt, non illi, quos instituta ab hominibus lustrationes expiant, sed quos Deus scelere soluit, atque iustitiæ muneribus exornat. Isti igitur, qui, non secus atque, qui

12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Et cognosce-
tur manus
Domini ser-
uientis.

17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

sibi sanctitatem assumunt, & puritatem religionis ostendant, eo quod corpus in hortis abluerint, in medio loci religionibus impurissimis dedicati, aqua e puteis post terga relicta hausta, corporis sordes absterferit, dum corpus aliqua religionis carimonia purgat, gerunt, animum esse iam omni crimine liberatum putant, cum interim in sordibus volutentur, & omnes flagitiorum immanium impunitates suscipiunt. Ergo isti etiam penas impietatis exsoluent; & simul cum reliquis, qui nullam sibi religionem adhibendam censuerunt, euentent. 18 Quamuis enim oculos hominum fallant, & sanctitatis specie multitudine plausum excitent, me fallere non possunt. Nam & illorum nefarias actiones, & impuras cogitationes, exploratas, & penitus cognitatas, habeo. Ad alia vero cruciamenta, quæ patientur, magnus eis ex gentium dignitate cumulus accedet; cuius adpectu contabescant. Aduentat enim tempus, quo sunt

HIERONYMI OSORII
LVSITANI
IN OSEAM PROPHETAM
COMMENTARIA.

C A P. I.

VERBVM Domini, quod factum est ad Osee filiū Beer, in diebus Ozia, Ioatham, Achaz, Ezechia regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas Regis Israelis. Principium loquendi Domini in Osee: & dixit Dominus ad Osee: Vade, sume tibi vxorem fornicationum; & fac tibi filios fornicationum; quia fornicans fornicabitur terra a Domino.

Quaestio solet inter homines sanctis litteris institutos agitari, an hoc ita re factum fuerit, an potius per visum diuinitus assumulatum existimaretur Propheta, vt Dei imperiū exsequeretur, copulare sibi matrimonio meretricem, & ex eo matrimonio filios macula genitricis infamis generasse. Si meretricem duxit, officio suo functus fuit. Nec enim crimen herere potest in eo, qui iussis Diuinis obtemperat. Siquidem peccatum non est aliud, quam rebellio, qua Domini imperium detrectamus. Si vero fuit nocturnum visum, quod rem gestam portenderet, quod magis reor, in viro Diuino non modo crimen, sed nec criminis vlla suspicio residere potuit. Quoquo tamen modo id acciderit, portetum fuit, quo Dei misericordiam flagitiose plebi tributam fuisse conspicimus. Propheta namque Diuini spiritus imaginem gessit, qui Synagogam Iudaorum a meretricio quaestu abduxit, cum simulacris immolaret, & flagitiis innumera bilibus seruiret, eam sibi ma-

trimonio copulauit. Matrimonij foedus lex Diuina fuit, cuius religione populus ille se adstrinxit, ne deinceps simulacris immolaret, immo Deum caste, & religiose, coleret. Ex hoc matrimonio multi viri sancti prodierunt. Quo nomine vero mater & filius nominati fuisset, recenser continuo Propheta. Sequitur enim:

Et abiit, & accepit Gomer filiam Diblaim, quae concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen eius Iezrehel: quoniam adhuc modicum: & visitabo sanguinem Iezrehel super domum Iehu: & quiescere faciam regnum domus Israel.

Nomina mysteriū continent. Gomer enim designat deficientem, quod aptissime quadrat in Synagogam, immemorem beneficiorum Diuinorum, & in dies labentem, & paulatim ad flagitia declinantem. Diblaim significat massas caricarum. Vt fructus fuerit aliqua ex parte dulcis, & rumosus tamen, & multis angustiis oppressus, qualis fuit gens Hebraea eo tempore, quo Pharaos Rex Aegypti, eam durissima seruitute oppressam continebat. Recte igitur per caricatum massas compressas, & valde compactas, designata fuit. Itaque, quamuis sanguis sanctorum patrum non fuerit iniucundus, erat tamen calamitatis magnitudine sibi ipsi vehementer acerbis. Filius appellatus est Iezrehel, hoc est autem, semen Dei. Multi namque viri in Israele fuerunt hoc nomine digni, in quibus nempe lumen Diuini spiritus eluxit. A signat autem rationem, quare hoc nomen illis conuenire perspicifacillime potuisset. Ego namque in vindicta ostendam, illos meos filios esse, quos nempe spiri-

tus mei satum procrearim. Vltiscar enim illorum sanguinem; & supplicium sumam de sceleratis, & homicidis, qui in sanctorum sanguine cum impudentia, & immanitate, bacchati sunt. Iccirco dicebat Helias, Altaria tua subruerunt, Prophetas tuos occiderunt, & reliquus sum ego solus, & quarunt animam meam, ut auferant eam. Et, quia sanctorum hominum sanguis voces emittit, & vindictam efflagitat, Deus opportuno tempore iram suam profudit, atque tandem ostendit, quantam illius offensionem excitet, qui iustis, hoc est Dei filiis, perniciem moluntur. Iccirco ait, se regnum Israelis funditus euersurum. Denuntiat Israelii vastitatem, & exitum, quem domum Iehu nominat, propterea quod regnum Israelis fuit Iehu Dei benignitate concessum, in quod beneficium ille se ingratum praeiuit, & posteri illius institutum scelus crudelitate, & impietate, cumularunt. Ait deinde:

Illa die conteram arcum Israelis in Valle Iezreheel.

Per Arcum intelligit vires & arma, & virtutis militaris studium. Hoc igitur ait, Eneruabo vires hominum impiorum, & robur illorum infringam, ita, ut in proelio hostium impetum sustinere nequeant, sed ab illis in acie concidantur. Et, ut magis vltio numinis appareat, in valle eodem nomine insigni poenas sceleris immanissimi persoluent. In eo namque valle fuit proelium commissum, quo strages Israelis edita fuit.

Et concepit adhuc, & peperit filiam. Et dixit ei, Voca nomen eius Absque misericordia: quia non addam ultra miseri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum.

Sapienter, cum Israel in se Dei iram concitabat, & ea de causa vel hostium dominatum pati, vel exilium, & alia supplicia subire cogebatur, tamen, ut se recipiebat, & ad officium redibat, in statum, unde conciderat, Diuina clementia restituebatur. Manebat adhuc in vita Iezreheel, nempe Dei semen; cuius meritis, & exemplis, reuocari, & cuius precibus subleuari poterat. At Iezreheel, hoc est sanctorum natione, de medio sublata, cum mores omnino corrupti fuissent, & flagitia, & scelera miris accessionibus amplificata, par erat, ut statum ille rueret, & se precipitem daret in locum, unde restitui in pristinam dignitatem non facile posset. Fetus igitur, non maris, sed feminae, nomen obtinuit, ut virtutem gentis effeminatam designaret, & appellata est Loruham, id est Misericordiam minime consecuta, ut portenderet, Israelis regnum nunquam instaurandum fore. Israelcem appello, Scripturae consuetudine, quae Israelcem, post discedum decem tribuum, a Roboamo, Solomonis filio, a Iuda regno distinguit. Constat

autem, numquam Regnum illud, postquam ab Assyriis euersum fuit, reparatum, & in pristinas opes vindictatum fuisse. Nominis continuo rationem apponit. Quia, inquit, non ultra miserebor domus Israel, sed funditus evertam illam. Id autem ita plane gestum fuit, & exitus rerum id, quod fuerat a Deo denuntiatus, apertissime comprobauit. Nec enim regnum illud ab Assyriis semel euersum excitari, & libertatem, aut dignitatem amissam recuperare potuit. At Iuda regnum, cuius clauum Reges aliquot sanctissimi tenuerunt, quamdiu in illo pietatis disciplina floruit, propitium in se numen expertum est, & contra maximorum regum opes, cum esset tenui, & infirmo praesidio munitum, salutem, & dignitatem conseruauit. Iccirco subiungit ipse Dominus:

Et domui Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo.

Hoc in loco Iudaeorum perfidia securim iniectionem esse conspicimus, ita, ut impietas conuicta teneatur, & tergiversari non possit. Deus enim ipse dicit, fore, ut salutem Dei ipsius opera constituat. Et utrobique idem nomen, nempe *יהוה* quod nullo modo nisi in Diuinam naturam conuenit, appositum videmus. Et tamen alium esse cernimus, qui salutem se datum pollicetur, & alium, cuius vi, atque numine se salutem allaturum pollicetur. Unde necessario concluditur, numen distinguere, non quidem secundum naturam rationem, quae una & eadem est, sed secundum personarum discrimen, quia filius a patre discernitur. Hoc igitur est, quod ipse Dominus futurum praenuntiat, fore nempe, ut Iuda ab ipso salutem in Patris nomine consequatur. Ut id autem magis explicet, illam salutem non armis humanis, sed ope filij Dei, parandam esse, quia Rex Assyrii profligatus fuit, adiungit:

Non saluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.

Victoria quidem non humana virtute, sed Diuino praesidio comparatur. Deus enim est, qui animos virtute corroborat, qui mentes consilio instruit, qui alacritatem incitat, qui denique victoriam concedit. Id tamen minus, propter insolentiam minime tolerandam humanae temeritatis, apparet; quae tanta est, ut Diuini beneficii magnitudinem ad gloriam suam traducere conetur, & quasi non Dei praesidio, sed in ista virtute hostes profligauerit, essetatur. Ea de causa voluit aliquot in locis Deus, ut sine suorum armis hostes euersi conciderent. Iccirco Senacherib, cum Ierosolymam armis & munitionibus obsessa teneret, absque ullo Iudaeorum labore profligatus aufugit, & sceleris poenas in regno suo persoluit. Prosequitur deinde Propheta eadem ratione rerum futurarum praedictione:

Et abstulit eam, quae erat Absque misericordia; & concepit, & peperit filium. Et ait

Et ait Dominus, Voca eum, Non populus meus: nec enim vos estis populus meus, & ego non ero Deus vester.

Mater abstulit filiam nomine Absque misericordia, ab Hebraeo dicta Loruham. Hoc est, Israel multis diebus destituta permansit, & in ea orbitate tamdiu perseuerauit, ut, quasi durior effecta, callum miseris obduceret, & statum illum calamitosum diuturna consuetudine ferre condiceret, cum trummosa mater alium filium edidit, cui nomen indidit, quod acerbissimum, & luctuosissimum statum explicaret. Hoc est autem Lohami, id est, Non populus meus. Cum enim omnis spes vitae, salutis, & dignitatis, & incolumitatis in Deo collocanda sit, cum in illius tantum praesidio omnia nostra bona constituta sint, cum is solus nobis Dominus, dux, & pater, & tutor existat, cuius imperio, disciplina, benignitate, patrocinio conseruamur, & ad spem immortalitatis erigimur; cum, ab illo relictis, tenebris continuo demersi, omni, quae robore spoliati, hostibus immanissimis praede, & direptioni tradimur, quid acerbius, & calamitosius animo fingi potest? Has igitur miseras omnes hoc admodum lugubre nomen, atque maxime detestandum designat. Hoc autem nomine appellari debuit Iuda regnum, postquam fuit piorum regum imperio, virtute, & religione nudatum, & regibus religionis oblitis, in hominum flagitiosorum poenam permissum. Religio namque paulatim labefieri, & mores pessima vicinitatis contagione corrumpi coeperunt, vique adeo, ut ne vestigium quidem praecepi pietatis, seueritatis, & continentiae resideret, sed omnia ad Reipublicae perniciem laberentur, & ruerent; atque ita tandem homines a Dei metu ad studium sceleris, & immanitatis, cum summa temeritate, & impudentia, traducti, numen in se Diuinum pronocarent, & ab illo deserti, Babylonem, in miseriam, & diuturnam seruitutem, abducerentur. Ab eadem igitur matre, quae fuerat turpitudinis meretriciae flagitiis affinis, tres filios editos fuisse cernimus. Primus a femine Diuino nomen inuenit, quod portendebat viros castos, & integros, qui sanctissimis disciplinis, & institutis, hominum flagitia coercerent, ex infami matre statu Diuino procreatos fuisse. Deinde, cum improborum odium in illos exarsisset, (non facile enim patiuntur homines, profligatissimi eorum vitam a bonis exagitari) & ea de causa fuissent multis supplicis affecti, fuit in eorum scelus, qui sanctorum eadem fecerant, acerbè vindictatum. Et sic filia nata est, quae fuit nominata Absque misericordia, sive Hebraice Loruham. Nec enim par erat, ut, quae nulla misericordia fuerat, tam immani scelere retardata, misericordiam ullam consequeretur. At,

cum Hierosolymitani ciues non ita diu pietati operam dedissent, sed a cultu celestis numinis, & a studio sanctissimae legis auersi, impietatis, libidinis & immanitatis, innumera scelera suscepissent, tertius filius infelicissimo statu propagatus fuit, qui Lohami, id est, Non populus meus, appellatus est. Et ob id euersus ab hostibus, & impotenti dominatu vehementer oppressus existit. Si enim vere Dei populus fuisset, in illius certe patrocinio latuisset. Si fuisset in Dei praesidio, nullam profecto vim in illum hostes habuissent. Sed hic potuisset aliquis dicere, Si ita futurum est, quid Diuinis promissis fiet? Si enim regnum Israelis euerteretur, si spes pristini status recuperandi prorsus incidenda, si Iuda est etiam Dei praesidio nudandus, si nec Israel misericordiam consequetur, si Iuda dignitate sua priuabitur, ita, ut non Dei populus appelletur, ubi spes illa Diuinis promissionibus excitata? Vbi Dei fides? Vbi gratiae Diuinae constantia? Sic enim ad Abraham effatus fuerat. Multiplicabo semen tuum, sicut stellas caeli, & velut arenam, quae est in litore maris. Quo in loco viro sanctissimo non modo posteritatis claritatem, sed numerum etiam ingentem filiorum, promittit. At claritas inesse in illis non potest, qui a Deo deseruntur; neque eorum semen multiplicari, qui a stirpe ira numinis exciduntur. Hoc ne dici possit, ait Propheta:

Et erit numerus filiorum Israel ut arena maris, quae sine mensura est, & non numerabitur.

Sed, quem fructum fert hominibus multitudo, si genus in acerbitate, & obscuritate latuerit? Nullum prorsus. Immo, quo plures exstiterint, eo calamitas erit magis multis partibus amplificata. Cupio, me non multitudine cum arena conferri, sed cum sideribus claritate comparari. Ne hoc dici possit, adiungit continuo:

Et erit, in loco, ubi dicitur illis, Non populus meus vos; dicitur eis, Filij Dei uiuentis.

Quasi dicat, non putetis, nullam vobis, post illam vastitatem, ad meliorem spem inclinationem faciendam. Eum enim statum tandem assequemini, ut sidera etiam claritate, & splendore superetis. Non solum enim populus Domini appellabimini, verum & filiorum Domini nomen obtinebitis. Et hoc quo tandem pacto fiet? Per fidem, summo illo duce, & imperatore, nixam, qui terras est admirabili clementia illustraturus, ut facientes erigat, & collapsa reficiat.

Et congregabuntur, inquit, filij Iuda, & filij Israel simul, & imponent sibi ca-Ofor. Tom. 4. N 3 put

put vnum; & ascendent a terra, quia magnus est dies Iezreheel.

Primum quidem, dum ait, Congregabuntur, simul ostendit, quantum discrimen esset futurum inter statum illum, quem prænūtiat, & illum pristinum, unde conciderant. In illo namque primo fuit in Israele fluxa fides, & summa partium contentio. Numquam enim, post illud regnorum dissidium, decem tribubus cum reliquis duabus recte convenire potuit. Itaque non vnum regem, sed duos, habuerunt, & eos saepe inter se hostili odio diffidentes. In illo vero statu, quem vobis, inquit, prænūtiō, erit omnium hominum fidelium, qui nomine Iuda, & Israelis, designantur, summa mentis, & voluntatis, & sententiarum consensio. Itaque non duos sibi reges, sed vnum sempiternae salutis architectum, & libertatis vindicem, firmissimaeque pacis auctorem, sibi constituent; quo duce, & imperatore e tenebris emergent, & e regione miserrimae servitutis, in summam libertatem, atque adeo in caelestes sedes, aspirabunt. Non enim mediocre, & visitatum beneficium cogitatis animis vestris. Magnus enim dies Iezrahelis. Hoc est, illo die filij Dei maxima praemia, atque divina, qualia eorum dignitatem decent, a patre summo consequentur. Nempe veram animorum libertatem, nullis saeculis interituras dignitates, immortales, atque divinas opes, voluptatem stabilem, quae verbis explicari non potest, & reliqua munera, quae Christi, Regis aeterni, magnificentia in animos, qui illi fuerint adiuncti, congerentur. Hoc autem in loco venit in mentem mihi vehementer admirari, non Iudaeos, (sunt enim orbi sensibus, & omni rectae rationis lumine destituti), sed Christianos ita Iudaeorum sensibus addictos, ut in sententias incidunt absurdissimas. Hanc enim viri Divini praedictionem ad Zorobabelis tempus, & moderationem conferunt. Quo nihil potest amenius excogitari. Primum enim, qui cum Zorobabele in Iudaeam redierunt, non erant multitudo cum arena maris conferendi. Arena enim numerari non potest: at illi omnes numerati sunt. Eorumque census quadraginta tantum millia, & trecentum & triginta & sex hominum liberorum capita continebat. Deinde non omnes Israelitae reuerſi in Iudaeam sunt, immo multo maior eorum pars in varijs, & disjunctissimis sedibus, & in instituto exilio permansit. Deinde beneficium illud receptae libertatis, non fuit ita magnum, ut ea de causa debuisset ille dies Iezrahelis magnus appellari. Si enim adorationis vim diligenter attenderis, necesse est, ut intelligas, illa die tale beneficium collatum, quale numquam antea temporibus ullis existisset, dignum videlicet Dei ipsius liberalitate, & gratia, dignum illius beneficentia, dignum ampli-

tudine, & dignitate filiorum Dei. At ea libertas, quam Iudaei, duce Zorobabele, consecuti sunt, non ea fuit, quae posset cum eo statu qui fuit sub Davide, aut Solomone, ut alios reges omittam, aliqua ex parte conferri. Non enim ita erant liberi, ut non essent adhuc Persarum legibus adstricti, & multis incommodis, quae illis vicinae gentes inferbant, expositi. Itaque vexati, & impugnati, maledictis etiam confecti, & indignis calamitatibus exerciti, saepe numero inchoatum opus intermittere cogebantur. Non igitur erat magnus ille dies Iezrahelis, neque tale beneficium, quale conveniebat a Dei infinita probitate filiis carissimis praestari, ut tanto promisso satisfaceret. Si dixerint, Zorobabelem similitudinem Christi nostri liberatoris expressisse, ideo aliqua ex parte id, quod a Propheta dicitur, ad illam, tamquam ad umbram, & imaginem, pertinuisse, non repugnabo. Si vero ea mente fuerint, ut existiment in Zorobabele huius promissionis eventum constituisse, nimis ferendum arbitror. Sed ad institutum redeamus. Hoc in loco Propheta, cum mente cerneret eorum multitudinem, quae undique erat ad Christum adiungenda, ut ius caelestis civitatis adipiscerentur, & simul animo prospiceret Synagoga duritiam, & immanitatem, quae neque tanta multitudo divinae sobolis emolliiri posset, ut ad Christi fidem, & animi verissimam libertatem, contenderet, Dei semen hortatur, & admonet, ut eos, quibus cum sanguine coniuncti sunt, a quibus tamen factis impurissimis abhorrent, asperis verbis, infestentur. Hoc quidem Petrus, hoc Paulus, hoc Stephanus, hoc reliqui Christi discipuli facitarent, ut eorum perfidiam, qui Dei misericordiam aspernabatur, & reprobant, & in Dei populo censeri nolebant, sententia plena gravitatis argueret. Hoc est igitur, quod hoc in loco vir Divinus facere praecipit. Sic enim ait:

Dicite fratribus vestris, Populus meus, & sorori vestrae Misericordiam consecuta.

Quasi dicat, Intelligite, qua tandem ratione splendor dignitatis amissus recuperari queat. Ut enim perfidia factum est, ut Israelis multitudo non misericordiam consecuta nominaretur, & Iuda non populus meus appellaretur, ita fiet, ut multae nationes, & innumerabiles, in fratribus vestris, atque sororibus, numerentur, quod fide vigenti fiet, qua in meo populo censi gratiam, & misericordiam, consequentur; sed, quo maius amplius, & magnificentius, erit hoc beneficium in tantam multitudinem collatum, eo mater vestra, quae in seculum perseverat, est odio maiore dignata filiis enim sanctissimis discedit, & cum pietatis, & officij magistra esse debuisset, pietatem, & officium, odio acerbo, & immani, persequitur. Ait igitur Deus:

Indicate

Indicate matrem vestram, iudicate. quoniam ipsa non vxor mea, & ego non vir eius.

Desponderat quidem Deus sibi synagoga, eamque sibi lege deuinxerat, & fide, qua illa se in Dei semper potestate futuram promiserat, & fœderis etiam mutui sacramento obligauerat. Sed illa fœdus violauit, lectum genitalem polluit, & se cum multis amatoribus, contra fidem, incedere commiscuit. Et, quamvis multis in locis tam atroci scelere mentem suam contaminauerit, tum multo scelestius in adulterij crimen incurrit, cum ipsum virum contumelijs deformatum in crucem egit. Sed considerandum est, esse hoc in more positum apud Prophetas, ut, cum aliquod summum scelus exsecrantur, non modo sceleris instituti perfectionem accusent, sed etiam scelera illa, quibus, tamquam gradibus, ad summum tandem perueniunt. Praeterea, omnia scelera, quae cum Christi benignitate pugnant, perfidia continentur. Qui enim Deos aduenas adseiscunt, Dei veri numini diffident. In quo quidem vitio, non solum qui simulacris immolant, verum & multi praeterea sunt. Quid enim aliud facit auarus, quam ut pro Deo pecuniam veneretur? quid aliud molitur ambitiosus, quam inanis gloriae cupiditate, honores prope Divi nos viris, qui multum in Rep. possunt, instituat? Quid nepos, quid impurus, & flagitiosus, quam voluptatem in Divina sede reponat? At haec flagitia omnia mentes eorum, qui Christo sunt ad extremum aduersati, excecaverunt, illisq; impedimento fuerunt, quo minus dona, atque munera Divina gratis animis acciperent. Numquam enim tam immane in Christum odium conceperunt, nisi effrenata cupiditas, cum gloria studio coniuncta, illis mentem eripuisse, usque adeo, ut oculos erigere nolent, & vitam oblatam aspernarentur. Sed ad Prophetam reuertamur. Apud quem Deus filios impurissimae matris admonet, ut cum matre de sceleribus admissis expostulet. Hic enim, iudicate, nihil est aliud, quam iudicio contendite, & scelus illius in crimen euincite; ut sic, tandem, abiectis sordibus, ad officium reuertatur. Nam, si matrimonium erat impuritate violatum, spes erat firmissima, fore, ut puritate expiaretur. Ait igitur:

Auferat fornicationes suas a facie sua, & adulteria sua de medio vberum suorum.

Cum ait, ut admoneant Synagoga, ut flagitia sua a conspectu suo removeat, ostendit plane, Synagoga nullam excusationem sceleris habere: videt enim turpitudinem suam; & tamen eam fortissime retinet; & cum videat, videre tamen non vult, ut in postem ante oculos positam furenter irruat, atque ita in miseriam sempiternam, propter cecitatem voluntariam, rapiatur. Per Vbera Amor is-

telligitur. Libidinis immanitas oculorum ad speculum concitatur. Amoris deinde artificiosa consuetudine confirmatur. Et ideo admoneatur Synagoga, ut ab oculis, & ab vberibus sceleris suscepti memoriam delesteretur, si vult in Dei gratiam redire: penamque, si dicto audiens esse noluerit, continuo proponit. Inquit enim:

Ne spoliem eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suae; & ponam eam quasi solitudinem.

Nos quidem, cum in lucem suscepti sumus, peccatis infecti nascimur; & primi parentis impuritate maculati, rebellionis illius similitudinem, qua ille sese a Deo disiunxit, ab ortu, atque adeo ab ipsa prima nostri corporis informatione, contrahimus. Itaque nullum decus inest in nobis, sed insita turpitudine, & ad omne flagitium innata propensio. Ergo, si lucem adspicimus, si culti, & ornati sumus, si dignitate aliqua commendati, id totum est non humanae naturae, sed Divinae gratiae referendum. Gratiam vero tamdiu retinemus quam diu grata, memorique mente beneficia Divina recolimus; illumque summum Dominum, qui nos tantis muneribus ornauit, debita pietate veneramur. At vero, cum, beneficiorum immemores, fidem, & officium prodimus, & illius cultu neglecto, ad numina falsa transugimus, aliaque nobis praesidia vitae comparamus, & spe salutis, & incolumitatis in vanitate reponimus, tunc Divina ope nudati, omni dignitate spoliati, infatu dedecus, quod ornamenta Divinitus attributa cōtegebant in hominum oculis, & ad speculum collocamus. Verum Synagoga natalis dies is fuit, quo e Pharaonis tyrannide liberata legem accepit. Cum enim se legis fœdere deuinxisset, fidemque dedisset, fore se iussis Divinis obsequente religionis, & sanctitatis cultu vestiri coepit. Antea namque, Aegyptiorum consuetudine, & familiaritate deprauata, vitia permulta contraxerat. At, postquam fuit ope Divina, propter scelera, destituta, tunc apparuit illius deformitas, atque turpitudine quam legis ornamenta cōtegerant. Hanc igitur nuditatem, atque deformitatem, Dominus Synagoga minatur, eamque instar deserti loci futuram dehinciat. Erat enim illa, dum Dei gratiam retinebat, hortus cultissimus. Nam neque virtutum omnium viriditas, & flores honestatis lectissimi, & vberissimi officiorum omnium fructus exornabant. At, postquam fuit gratiae cultu, & ornatu, destituta, & spinarum omnium, & veprium asperitate vastata, & horribili squalore deformata, quid aliud est, quam miseranda quaedam solitudo serpenteibus venenatis infesta?

Et statuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam siti; & filiorum illius non miserebor, quoniam filij fornicationum sunt. Terra

Terra ardoribus exusta, animus est, libidinum ardoribus inflammatus: quales sunt isti, qui sese a fonte perenni gratie Divinae segregaverunt, quos quidem sitis conficiat opus est. Nec enim humana cupiditas falsis bonis expleri potest: immo, quo tunc animus affluenter haurit, eo ardentius cruciatur. Filij Synagoga in duas partes divisi sunt. Quidam enim a matris impurae flagitijs vehementer abhorrent, quos Deus admonet, ut matrem asperis verbis accipiant: quidam vero meretricia disciplina matris imbuti sunt, quos Deus ait esse misericordia sua orbandos. Rationem continuo subiungit, quod matris exemplum sequerentur, cum inquit, Quia filij fornicationum sunt, matris autem scelera demonstrat.

Quia fornicata est mater eorum, confusa est, quae concepit eos, quia dixit, Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam, linum meum, oleum meum, & potum meum.

Hic cernimus nefarii sceleris dedecus, & infandam adulterij turpitudinem, & fedicitatem. Meretrix libidine furens, quae a viro legitime aiebatur, vestiebatur, vengebatur, & voluptate cumulabatur, virum despiciit, illius munera fastidit, amatoribusque suis ita se obligatam profertur, ut victum, & vestitum, & venustatis splendorem, atque postremo latitiae materiam se ab illis accepisse praedicet. Amatores isti qui sunt? Dij falsi, quibus immolabat. Principes, in quorum opibus spem rerum suarum collocabat, avaritia, quae ardentissime flagrabat; dolus, fraudes, insidiae, quibus innixa, omnes calamitates a capite suo propulsuram confidebat. Quemadmodum apud Isaiam scriptum est, Perigimus foedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum, cum pertransierit non perveniet ad nos. Proponit autem huic sceleris poenam Dominus, sed eam poenam, quae est cum misericordia valde coniuncta. Sic enim a principio punire solet, ut maiores clementiae partes, quam severitatis, suscipiat, ut ita tandem illis, qui clementia illius abutuntur, dira exempla constituat. Ait igitur:

Propter hoc ecce ego sapiam viam tuam spinis, & sapiam eam maceria, & semitas suas non inueniet.

Perficiam, inquit, ut, cum vigilaveris, & laboraveris, industriamque tuam in studio salutis consumpseris, nullum fructum ex labore, & sollicitudine tua percipias. Numina falsa opem tibi minime ferent, principes fidem nefarie violabunt, segetes mentientur; pecunia diripietur; animusque tuus semper inops, semper sollicitus, in summa egestate, & calamitate versabitur: omnia siquidem illos deserunt, qui a fide deficiunt. Quod ipse Propheta magis aperit, dicit enim:

Et sequetur amatores suos, & non ap-

prehendet eos, & quæret eos, & non inueniet.

Cum fuerit afflicta, opem ab illis studiis implorabit, quibus valde dedita fuit. Sed intelliget tandem, se aetatem in vanitate conagravisse, non enim ab illis opem ullam consequetur.

Et dicet, Vadam, & revertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis, quam nunc.

Hoc quidem non omnes fateri volunt, quia visum percipiant, nullam illis opem studij sua contulisse, sed illi tantum, quos vere, & ex animo flagitij suscepti, & dedecoris admissi, poenitet. Ea de causa Dominus in instituta adulatione contra illos, qui in viam desertam redire nolunt, perseverat. Ait enim:

Hec nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quae fecerunt Baal.

Eo sceleris, inquit, & amentiae, progressi sunt, ut opibus meis religionem meam oppugnaverint, & gloriam mihi debitam ad numina falsa transfuserint. Quasi enim ab illis munera, quae in illos congebant, accepissent, ita illis gratias agebant, & ex argento, & auro meo simulacra, quibus sacra facerent, effingebant. Hoc quidem scelere omnes contaminati sunt, qui Divinis muneribus ad eversioem, & interitum, sanctissimae religionis abutuntur. Veluti, qui sagacitatem, industriam, ingenium, disciplinam, eloquentiam, in errore turbulento, & in pietate consumunt. Hac autem ratione fit, ut e muneribus Divinis in scelus, & flagitium, conversis sibi Baal confingant, a quo, tamquam a vero numine, statum beatum poscant. Sed poenam tam scelesti facinoris videamus. Ait enim:

Iecirco convertar, & sumam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum, in tempore suo, & liberabo lanam meam, & linum meum, quae operiebant ignominiam eius. Et nunc revelabo stultitiam eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea.

Digni quidem sunt Divinorum beneficiorum immemores, qui opibus, quas a Deo acceperunt, innixi, pietatem, & iustitiam oppugnant, & in ipsum Deum scelestissimi sunt, & pro Deo avaritiam, & libidinem, venerantur, ut omnibus illius muneribus spoliarentur. Itaque Dominus ipse, in eadem similitudine persistens, futurum ait, ut impiam multitudinem fame, siti, nuditate, conficiat, ut eam ignominia insigni commaculati permittat, & ita miseris vndique circumvallat, ut nullus ope malis emergere queat, ut ita tandem intelligat, amatores suos nullo modo posse sibi in calamitati-

lamitibus opitulari. Et, quia in coetu, & celebritate, qua multitudo in unum locum convenit, ut dies festos agat, & carmina in Dei laudem concinat, multiplex fructus excipitur. Nam & religionis studium excitatur, & mutua civium inter civis benevolentia conciliatur, & animi honestissima voluptate delenti mirabiliter efferuntur, hanc etiam gaudiorum materiam illis, qui a Deo averti sunt, se subtrahuntur comminatur. Ait igitur:

Et cessare faciam omne gaudium eius, sollemnitatem eius, memoriam eius, sabbatum eius, & omnia festa tempora eius.

Verum, cum ita multi sint moribus effratti, ut religionis studium esse restitutum moleste non ferat, eam poenam adiungit, quae animos omnium dolore, & sollicitudine conturbabit.

Corruptam vineam eius, & ficum eius: de quibus dixit, Mercedem hanc mea sunt, quas dederunt mihi amatores mei: & poenam eam in saltum, & comedet eam bestia agri.

Bestiae sunt tyranni scelerum vindices, qui, Dei permisso, in gentem numine illius destitutam furenter inuadunt, & eam diserpunt, atque conficiunt.

Et visitabo super eam dies Baalim, quibus accendebat incensum, & ornabatur in aure sua, & monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscetur, dicit Dominus.

Ut moram interponat in vlciscendo Dominus, utque respiciendi spatium concedat, atque supplicium differat, non tamen studium puniendi sceleris omittit. Immo, quo diutius ira comprimit, eo, cum homines ad meliorem mentem redire reculant, vehementius illam repente profundit. Omnia vero humana scelera ex negligentia religionis, & obliuione, nascuntur. Et ideo ultimo loco obliuionem posuit. Obliuio namque est, quae mentem a caelo deducit, quae in terram deprimit, quae Deos sibi in terra fingit, quae vero Deo neglecto, numina falsa machinatur, quibus placere studeant, utque adeo, ut bellum sceleratum, & impium, omnibus sanctitatibus indicat. Sed dicet aliquis, Num Synagoga sic offendit, ut caderet? Num Deus illam prorsus abiciet? Num antiqua misericordia memoriam deponet? Non certe, inquit ille. Immo clementia mea cum illius improbitate certabit. Ideo enim illa plagis insequor, ut plagis exercita respiciat. Ut igitur numen meum ei in memoriam redigam, statuo illi post illata supplicia benigne consulere. Ideo inquit:

Propter hoc, ecce ego lastabo eam, & ducam eam in solitudinem: & loquar ad cor eius.

Idest, blandis illam ad me verbis alliciam. ideo enim plagis eam sum insecutus, ut me tota mente requiratur, & per desertum ducam: & iucunditate orationis a tristitia auocabo. Aludat ad historiam de Israelis exitu, Itaque dicit, futurum, ut tandem illam e tyrannide impietatis asserat in libertatem, eamque per desertum, ut olim, deducat, donec in fidei quietis sedibus, & iustitiae possessione, constituat.

Per desertum deducit Dominus eos, quos in fide nutrire constituit, ut eos humano praesidio nudatos e caelo pendere doceat, hoc est autem, ut neque patriam, neque parentes, neque amicos, nec opes, nec studia humana, requirant, sed assuescant in omnium rerum inopia caelestes opes inspicere, & in vastissima solitudine nullam hostium immanum truculentiam formidare. Si enim Deus est tutor, & vindex, & parens, & altor, & itineris dux, & bonorum omnium largitor, quis sine scelere nefario servitutem, aut periculum, aut inopiam, aut am fractus, & erroris turbulento, extimescat? Hac olim ratione gentem Hebraeam in solitudine pavit. Similiter & eandem gentem a cupiditate rerum terrestrium abstrahit, ut illius tandem hereditatem, & patrimonium, confirmet.

Et dabo ei vinitores eius ex eodem loco.

Ex eodem loco: Hoc est, eadem clementia, & benignitate, & illius templi sanctitate, ex quo suorum preces audiebat. Tu autem, inquit David, in templo sancto habitas laus Israel. Templum autem Christus est, in quo preces cum fide vehementer adhibere ad aures Dei perveniunt, & gratiam illius acquirunt, ita, ut vineae restituantur, quae labrusca non profert, sed vvas dulcissimas efferant, e quibus vinum iucundissimum exprimitur.

Et Vallem Achor ad aperiendam spem.

Hoc est, nullius ominis dirimentio fiet: nullum malum auspiciis animadverti poterit: omnia erunt illis, qui ductum, & imperium summi Domini secuti fuerint, fausta, atque felicia; longeq. a suspitione exitiosi ominis abhorrentia. Olim, cum Iesus, Moysi successor, Iordanem cum populo sibi commissio transiit, & Ieremum evertit, quam denoverat, Achor furto piaculi illius se constrinxit, iramque numinis irritavit. Quo facto Hebraei, Dei praesidio spoliati, terga verterunt. Iesus, cum, inquisitione facta, comperisset illud crimine in Achor hærere, illum lapidibus obrui iussit, & ita religionem, quae, propter unius hominis peccatum, in universa multitudine hærebat, supplicio eiusdem hominis expiavit. Fuit igitur ille primus aditus in tellure promissam, casu illo, valde horribilis, & infamatus. Accessit nomen etiam, quod Turbationis significationem continebat. Achor enim nomen a verbo *אחר* quod est Turbavit, deducitur. Et vallis, in quo ille sceleris poenam exsoluit, Vallis Achor, idest

id est Vallis turbationis, appellatus fuit. Propheta igitur, ut doceat, quanto felicius futurus sit ille secundus ingressus, quo gens Hebraea e seruitute impietatis erepta est, in tellurem fertilior, hoc autem est in libertatem spiritus, & in celestis iustitiae fructum, ingressura, ait, non fore tunc aliquod supplicium sumendum, ex quo nomen aliquod durum loco imponatur, quod omne suo gentis turbationem, aut ruinam portendat. Non enim appellabitur locus ille vallis Achor, sed ostium spei, vel, ut noster Latinus inquit, ad aperiendam spem.

Et canet ibi iuxta dies inuentus suae, & iuxta dies ascensionis suae de terra Aegypti.

Pristina, inquit, miracula renouabo. Nouorumque gaudiorum materiam dabo, & efficiam ut, quod olim fuit administratione legis adumbratum, sit tunc fructu verissimo Diuini, atque sempiterni muneris explicatum. Ut igitur tunc Hebraei Moysi opera fuerunt e dominatu Pharaonis erepti, ita tunc erunt opera Christi e seruitute peccati in libertatem vindicati. Et, ut hostes illos insequentes fuerunt maris fluctibus obruti, ita scelera omnia, quae gentem Deo consecratam oppressam tyrannide continebant, erunt omnino demersa; &, ut tunc Moyses, & Maria carmina modulati sunt, & reliqua turba alternis laudes Domini concinebat, ita tunc, qui a Domino fuerint redempti, nomen Domini mente gratissima celebrabunt.

Et erit in die illa, ait Dominus: Vocabit me vir meus, & non vocabit me ultra Baalim.

Est intelligendum, Omnes olim, qui, verę religionis obliti, alijs sese religionibus impuris adstringebant, non ita mentis expertes fuisset, ut non viderent Diuinum numen, quod omnia coerces, & continet, esse summa religione colendum. Sed exsecrandae superstitionis scelere obcaecati, eo paulatim prolapsi sunt, ut simulacro Baalis, quem sibi Deum adsciuerant sacrificarent, eoque nomine vim diuinam significare minime dubitarent. Non vocabit, inquit, me ultra Baalim, quem impij homines gentium more venerabantur, cum sanctissimi numinis imperium aspernareretur. Baal autem Dominum significat. Apud Hebraeos autem est באל, hoc est autē, Dominus meus. Ait igitur, Magna condicionis suae mutatio fiet. Antea namque falsa, atque fallaci religione numen colendum susceperas: at nunc casta, & pura religione meum numen venerabere. Tunc Dominum tibi imponebas quem dies, atque noctes metueres: at nunc stabili, atque sempiterno matrimonio mecum copulabere, ut me summo amore diligas. Tunc nomen Baali, id est autem dominus meus, in

ore tuo versabatur: at nunc me virum tuum perpetuo nominabis. id enim nomen Ischi significat. Non enim spiritum seruieris, sed summae libertatis accipies.

Et auferā nomina Baalim de ore eius; & non recordabitur ultra nominis eorum.

Omnia falsa numina hoc Baalim nomine continentur. Est autem verbum numeri multitudinis, ut per illud omnes dij gentium ab Hebraeis per summum scelus adsciti designentur. Illis tamen annumerandi sunt reliqui dij, quibus homines impuri dira sacra cōficiunt. Alij namque pecuniae sacrificant; alij ventri, atque libidini seruiunt; alij sese vanitati, & ambitioni dedicant, alij denique alios deos sibi cōstituant, in quos omnia vitae studia perpetuo conferant. At, qui e demonis infestissimi tyrannide, Christi beneficio, liberati sunt, vnum tantum Deum colunt, vni tantum sacrificia offerunt, in vno tantum habent omnia vitae praesidia constituta, ab vno tantum salutem, & dignitatem, & immortalē gloriam, postulant; ab illo nempe, qui celum, atque terram, moderatur, & in cuius numine omnia bona consistunt. Ob eam autem causam fore dicit Dominus, ut omnis eorum illorum memoria ex sinibus eorum, qui Deum pura mente sequuntur, prorsus euellatur. Adiungit deinde:

Et percutiam cum eis foedus in die illa cum bestia agri, & cum volucre caeli, & cum reptili terrae; & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra; & dormire eos faciam fiducialiter.

Federe cum Deo, qui est rerum omnium Dominus, percussio, quid tandem erit, quod possit damnum aliquod nobis inferre? Nō immanes belluae, quarum truculentiam Dominus ipse facillime coarcescit non volucres, quarum volatum, ubi voluerit, nutu continebit; nō serpentes, quos terrae visceribus intercludet; non hominum vires, aut insidiae, quorum spiritus, & vita est in illius manu constituta. Queniammodum igitur, cum a Deo sumus aucti, omnia nobis dira, & exitiosa sunt, & pestem moluntur; ita, cum Deo coniuncti sumus, nihil est, quod nobis possit, aliqua ex parte, perniciem machinari. Diligentibus namque Deum omnia cooperantur in bonum. Nihil est enim nec in caelo, nec in terra, nec subter terram, quod non illorum dignitati seruiat. Illi igitur, qui in altissimi domini praesidio latent, possunt in securitate, hoc est in tranquillissima pace, versari. Ut autem magis metu depellat, animosque altos, erectos, & confidentes, efficiat, foederis percussio sanctitatem luculentissimis verbis exaggerat. Ait enim:

Et sponsabo te mihi in sempiternum; & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus.

Foedus

Foedus, inquit, non erit vulgare, priscum, & obsoletum, in umbris, & imaginibus constitutum, sed excellens, atque diuinum, recenti beneficio, & presente numine spiritus diuini sanctum, atque sempiternum, & illud denique, quo nihil cogitari possit ad humanas mentes cum Deo conglutinandas efficacius. Erit enim matrimonij sempiterni foedus sanctissimum. Sed quaero, quae dori dicenda sunt, ut stabile matrimonium sit, & indissolubile? Iustitia, inquit, & misericordia. E iustitia, iudicium exoritur; e misericordia, beneficiorum multitudo nascitur. Qui enim iustus est, semper rectus, & aequabile ius administrabit; qui vero misericors, beneficium, cum poterit, cumulare praestabit. Et ideo fit, ut cum iustitia iudicium, cum misericordia benignitas, & miseratione coniungatur. Qui igitur Dei matrimonium tenere voluerit, iustitiam colat, iudicium exerceat, misericors, atque benignus sit, opes suas in egenis utilitatem conferat; & sic demum illum summum rerum omnium dominum artissimo matrimonij vinculo sibi deuinciet. Recte mones. Sed, vnde, quaeso, hanc gratiam rerum omnium domino dotem conficiam? Nec enim iustitiam obtinere, aut clementiam colere, possum, nisi is me compotem tantarum diuitiarum, & tam Regij status, efficiat. Quo modo igitur ab illo eas opes consequar? Fide, inquit: Ait enim:

Et sponsabo te mihi in fide: & scies, quia ego Dominus.

Ne fidem quidem adipiscar, nisi me Dominus ad credendum impulerit. Sed, propterea quod est in manu mea positum, Diuinum munus aspernari, & aures vocibus Diuinis occludere, factum est, ut fides in officio numeretur. Inde fit, ut fides, quasi iustitia digna sit, non propter fidei ipsius dignitatem, sed propter ipsius Domini, qui fidem secundum gratiam, & non secundum debitum remunerat, magnificentiam, iustitiae praemium consequatur. Ita autem euenit, ut cum hac tam splendida dote summi domini matrimonium tenere perpetuo possit, & iustitiae splendore, clementiae benignitate, fidei puritate clara, illustris, & sancta sit, & Deum cognoscat, in qua cognitio ne omnia bona sunt posita. Si enim Dei cognitionem habemus, consequens est, ut iudicium illius vereamur, benignitatem diligamus, pulchritudinem admiremur, illum perpetuo consectemur, & ardentissima caritate illius inflammemur. Qui autem ad hunc modum sunt in studium celestis numinis inflammati, ita Deo coniuncti sunt, ut ab illius consuetudine, amicitia, & societate, atque adeo matrimonij firmissima pactione, quamdiu ea fides in suo statu manet, diuelli non possint. Ergo, cum Deus sit rerum omnium Dominus, & cum amicitias summa fide conseruet, & matrimonij sanctitatem constantissima ratione tueatur,

& cum amicitiae lex, & matrimonij foedus, praescribat, ut nihil habeat amicus, aut maritus, ab amici, aut uxoris, usu, & utilitate seiunctum, efficitur, ut, qui Deo fide, & reliquis virtutibus, quae ex fide ortum habent, adiunctus est, possit quodammodo rerum omnium dominus appellari. Itaque caelum, terra, maria, fruges, arbores, animantia, sidera, piorum hominum utilitati seruiunt. Omnia enim condita sunt, ut Paulus ait, propter electos. Quin etiam Angeli, Archangeli, Potestates, & Principatus, & ne plura nomina celestium agminum consecretur, omnes beatissimae mentes, quae, Diuina luce collustratae, bonorum patrociniū suscipiunt, & decus, ad quod diuini homines aspirant, cura, studio, tutela, contentione, & precibus ad Deum suis administrant; & quod magis est admirandum, Demones, infestissimi humani generis, hostes sempiterni, qui nobis noctes & dies perniciem machinantur, & non, quo modo ipsi frui bonis aliqua ratione possint, quod illis non licet, sed quemadmodum nos omnibus bonis euertant, summo studio, & sollicitudine pugnant, nostrae gloriae, & dignitati, si Dei beneficia tuemur, & conseruamus, seruire compelluntur. Cum enim nos oppugnant, & contra statum nostrum insidias comparant, materiam nobis amplissimi decoris, & gloriae, praebent, & ita inuiti nostras opes amplificant. Sic fit, quemadmodum Paulus ait, ut omnia diligētibus Deum in bonum vertant. Hoc autem ut Propheta significet, dū huius matrimonij fructum explicare vult, ostendit, quo modo natura vniuersa bonorum vrbis exposita sit. Ait igitur:

Et erit in die illa, exaudiam, dicit Dominus, exaudiam caelos: & illi exaudient terram. Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum: & haec exaudiet Iezreheel.

Ut enim, cum homines, Dei immemores, in ipsum Deum tætri, & scelerati sunt, terra sit ferrea, & caelum æneum, ita, cum fidem, & pietatem colunt, caelum, & terra omnia illis necessaria large suppeditant. Quid postulat a caelo, hoc est a supera aeris regione, terra, ut fruges effundere possit? Pluuia, & rores subsidium. Quid a terra fruges, & vinum, & oleum postulant? Illud nempe, ut vim suam excitet, & hos fructus ex se promat, quibus hominum vita alitur, & sustentatur. Quid Iezreheel, id est autem semen Dei? fructuum copiam, & largitatem, ut hominum vita conseruari, & Dei gloria apud homines illustrari clarius possit. Ergo fructus Dei filiis obedient, & terra illos large profundet, & caelum imbres demitteret, ita, ut omnia in Iezreheelis vsum, & dignitatem redundant.

Et seminabo eam mihi in terra; & miserebor eius, quae fuit Absque misericordia. Et dicam Non populo meo, Populus

lus meus es tu. Et ipse dicet mihi, Deus meus es tu.

Parum est, quod terra fruges effundat; vinea, & olea, vinum, & oleum, in meorum usum copiose proferant. Aliam namque sementem multo magis fecundam efficiam. Ego namque ipsam, quae non misericordiam consecuta nominabatur, spiritu meo gravidam faciam, ita, ut virtutum omnium partum felicissimum in lucem edat; ita tandem fiet, ut populus a me penitus auersus Populus meus rursus appelletur; & ipse, repudiatis falsis dijs, compressa, & edomita cupiditate, neglectis vitae commodis, & omnibus denique rebus, quae cum Dei lege pugnant, abiectis, me unum colat, & veneretur, me unum metuat, me unum summe diligat, & in me denique solo omnem spem rerum suarum reponat, & in me tantum summam beatitatis rationem constituat; ut, hac tandem ratione, & ego illum, ut populum mihi penitus addictum, & consecratum, meo patrocinio conseruem, & ille a me, ut a deo suo, opem semper imploret. Et haec tenus quidem Propheta explicat eorum statum, qui fide ad Christi nomen adiuncti sunt, & multis in locis adiunguntur. Deinceps autem eorum condicionem describit, qui nondum fidem amplexati sunt. Ait igitur:

CAP. III

Et dixit Dominus ad me, Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico, & adulteram, sicut diligit Dominus filios Israel, & ipsi respiciunt ad Deos alienos, & diligunt vinacia vuarum.

Secundum alias similitudines, significare vult rursus Synagoga facinus scelestissimum. Idcirco praescribit Propheta, ut amet mulierem, quae mulier, amoris oblita, fidem prodat, & se adulterio commaculet. Dilexit enim Dominus Synagoga. Eam namque multis beneficijs auxit, & ornamentis affecit, & praesidijs vndeque munivit. Ea vero non in deum verum, a quo tanta munera acceperat, sed in alienos deos, & in voluptates impuras, omnem mentem, & studium, contulit. Ut autem magis explicaret animum in voluptate nefaria delinquentem, non Vinum dixit, sed pro Vino Vinacia, hoc est, floces, apposuit. Floces enim tunc emittunt in vino, cum ad feces perueniunt. Tunc igitur vinum non est purum, sed flocebus inquinatum. Qui tamen nimium vino dediti sunt, ne flocebus quidem ab ebrietate deducuntur. Recte igitur, qui voluptates flagitiosas consecretur, cum ebrijs conferuntur, qui vinum impurum, & quodammodo e facibus expressum, ebibunt. Hi sunt igitur, quos neque adulterij facinus, nec incesta libidinis impietas, neque violentiae furor, & immanitas, neque detestanda fraudis iniuria, neque denique suscepti de decoris offensiones, a fruenda voluptate retrar-

dant. Haec sunt igitur impuritates, & flagitia, quae Iudaeos a studio sanctissimae religionis abstraxerunt. His enim exacerati, se se a deo disjuncturunt, illiusque munus ingratis animis aspernati sunt. Statum vero legis opem diuinam gratiae nudata continuo describit. Ait enim:

Et fodi eam mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei.

Dum dicit, Fodi, siue, Comparavi, ostendit, Iudaeos in statu priscae legis, sine singulari diuini spiritus gratia, constitutos, non spiritum adoptionis, sed seruitutis, accepisse. Et idcirco non dicit deus, respondi eam mihi, sed, amica mihi. Praeterea, non aurum, sed argenti, non frumentum, sed hordeum, nominat. Aurum enim, fidem incensam, argentum, orationem significat. Vbi aurum est inclusum, argenti splendor eminet; vbi vero aurum abest, argento non ita magnum pretium, atque decus accedit. Ideo in Canticijs scriptum est, Facies tua mihi mureculas aureas vermiculatas argenteo. Dum enim intus fides illustrat mentem, & oratio inclusam fidem explicat, tum summum pretium, & decus exoritur. Corde enim creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. Et haec sunt monilia ex auro facta, argenteis emblematis inclusa. Cum igitur deus se Synagoga non auro, sed argento, emisse dicit, illi eam fidem detrahit, quam hi solum sanctissime colunt, qui mentem habent radijs diuinis mentis illustratam, quae deum Patrem appellant, & orationem tantum religionis in dicem relinquit. Quindecim vero argenteis dicit sibi Synagoga addictam fuisse; primum quidem, ut videamus, illam non ita magno argenti pondere comparatam. Praeterea, numerus hic e quinarij partibus adiectis efficitur. Nam, si vni duo addideris, tria fient; si deinde tria, senarius numerus exsistit; si rursus quatuor ad hunc numerum acceperint, decem habebis; quinque postremo addito, summa praedicta conficitur. Numerus igitur a quinque exortus ad quindecim peruenit, quae numeri figura tribus lateribus continetur: quorum quodlibet quinquenario describitur. At numerus hic numerandis sensibus accommodatur. Aptae igitur quindecim argenteis describuntur, ut designent Iudaicae mentis, & orationis angustias, omnia, quae sunt lege sancita, ad corporis sensus, & ad terrestria bona referentis. Quamdiu enim mens luce diuina caret, non potest nisi terrestria intueri. Et idcirco dicit Dominus, Si terrena dixi vobis, & non credidistis mihi, quo modo, si dixerō vobis caelestia, credetis? Quo in loco docet, non in incontinentia homini fuisse Iudaeos de rebus diuinis calatos, sed eorum stupiditate, qui ita rebus terrenis erant obstricti, ut minime oculos ad

ad caeli conspectum excitare vellent. Similiter se non triticum, sed hordeum, quod quidem iumentorum, & seruorum pabulum est, illis alendis tribuisse dicit; ut ostendat, in Iudaeis nullum esse rectae rationis, atque adeo humanitatis, sensum; sed, bestiarum more, rebus corporeis, & opibus terrenis, inhieret. Eundemque numerum ponit. Nam Homer, pro quo interpret Corum posuit, decem epha continet. Tantundem igitur dicit, decem epha continet. Tantundem igitur dicit, quindecim epha. Quid autem esset euentus, ex hoc infelici statu legis, in quo statu cupiditas viget, & peccatum dominatur, ostendit. Et dixi ad eam, Dies multos expectabis me: non fornicaberis, & non eris viro: sed & ego expectabo te.

Quo modo autem hoc futurum erat, aperte demonstrat. Ait enim:

Quia multos dies sedebunt filii Israel. Non ait, Progredientur, non iter in sedes promissas habebunt, sed in eadem mendicitate, & extrema rerum diuinarum inopia, permanebunt. At pietatis munus, & officium, est, quam diu in hac vita manemus, non deludere, nec otio languescere, sed proficere in dies, & celeritatem incitare, & summa contentione cursum conficere, ut in caelestes tandem sedes euehamur. Quo modo autem sedeant, ostendit:

Sine Rege, sine Principe, sine sacrificio, sine altari, sine ephod, sine theraphim.

Quia dixerat, fore, ut neque adulterium committeret, neque cum viro vitam ageret, ostendit, quo modo id intelligendum sit; & statum praesentis temporis, in quo Iudaei versantur, exponat. Non adulterium quidem suscipiunt; hoc est, non simulacris immolant, immo illorum mentem perhorrescunt. Neque rursus Deo coniuncti sunt: illius namque fidem nefarie prodiderunt; & interim a Deo tolerantur, partim quidem, ut exemplo diuinam severitatis edito, doceant ocs homines dei iudiciū reueferi; partim, ut ex illorum stirpe generentur illi, qui sunt ad deum toto animo reuersuri. Sed interim exules, & extorres, vagantur sine Rege, sine sacerdotio, sine vlla religionis sanctitate, sine simulacris, ita, ut neque vera, neque falsa religione se conserietis vllis signis sacris exhibeant.

Post haec reuertentur filij Israel, & quarent Dominum suum, & David Regem suum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius nouissimo dierum.

Hoc in loco multa sunt attentissima consideratione dignissima. Primum est, quod ait postea, Reuertetur ad Dominum. Ergo toto hoc tempore, quo nullus in pietate progressus habent, quo sine Rege, sine Principe, sine sacrificio, sine sacerdotio vagantur, quamuis theraphim, hoc est simulacra non habeant, neque alie-

enim numquam Propheta dixisset, Reuertentur. Postea, inquit, id est, Postquam, ut Paulus ait, plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Reuertentur, inquit, ad Dominum Deum suum. Tunc enim Deus eorum appellari poterit, cum toto corde ad eum fuerint conuersi: & ita fiet, ut, qui modo, quamdiu in impietate perseverant, non populus meus appellari a Deo solent, tunc ab eo Populus meus appellentur. Deinde est animaduertendum, Christum quemadmodum apud Isaiam, & Ezechiel, & alios Prophetas, ita & hic David ab hoc Propheta nominari. Nisi malumus eum Iudaeis Cabalistis somnia Pythagorae renouare, & dicamus, futurum, ut anima David in aliud corpus immigret, ut sic tandem Regnum Israelis instauret. Quod quidem inanissimum commentum aperte demonstrat, quam tæta caligine circumfusi sunt, qui a Christi sacris sanctissimis abhorrent. Nihil est enim tam male constitutum mendacium, nec error tam impius, & turbulenter, cuius auctores esse non possunt, qui veritatem odio immani persequuntur. Sed e multis Scripturae locis, eo quod David Christi imaginem gesserit, constat plenissime, Christum semine illius propagatum, & in sede illius sempiternam constitutum, Ierosolyma caelestis Regem, & Iudaeorum verorum, qui mentem circumcisa gerunt, Imperatorem, Davidis nomine designari. Illud etiam est animaduertendum, quod ait, Et pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius. Nam, quae antea David appellauit, rursus Bonum eius appellat. Quemadmodum Deus ipse de Christo dicebat ad Moysen, Ego ostendam omne bonum tibi. Et hoc inquit futurum in nouissimis diebus, hoc est in exilij detestabili, & erroris, & amentiae fine; nempe, cum dixerint, Benedictus qui venit in nomine domini. Detesta namque Antichristi fraude, qui, su perbia intoleranda vehementer inflatus, diuini sibi gloriam, cum proiecta audacia, & impudentia, vindicabit, sese inflammato studio ad Christi nomen adiungent.

Haec ubi de temporibus ultimis, quibus Iudaei sese ad Christum conferent, praedixit, ad tempora sua reuersus, populi commune scelus insectatur, & exitij futuri causas exponit; ut appareat, quam iusto dei iudicio fuerit olim in tam scelestis facinora vindicatum. Ait igitur:

Audite verbum Domini filij Israel, quia iudiciū Domino eum habitatoribus terrae.

Hoc est, quia accusationem constituit Dominus contra vos, qui habitatores estis terrae huius, in qua, sua immensa benignitate, & infinita potentia, vos locauit, ut Israeli, vnde originem ducitis, fuerat pollicitus, ut in se solo vestra salutis spem constitutam haberetis, praeccepta eius seruaretis. Accusationis autem formam continuo subiungit:

Non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra.

Hoc autem est, malorum omnium seminarium. Olor. Tom. 4. O rium.

rium. Nec enim fieri potest, ubi Dei notitia vi-
get, ut veritas negligatur, ut benignitatis stu-
dium deferatur. Ergo, ut in Dei cognitione
omnia bona consistunt, ita necessario obliuio-
nem, & negligentiam, & ingratisimi animi
crimen, quo Dei cognitio repellitur, omnia
mala consequuntur. Sequitur enim:

Maledictum, & mendacium, & homi-
cidium, & furtum, & adulterium inunda-
uerunt, & sanguis sanguinem tetigit.

Numen enim execrari soliti erant; menti-
ri, occidere, furari, adulterari, non solum non
erubescabant, sed legis repagulis euolutis, ef-
frenati in hac scelera proruperunt, & sangui-
nis effusi crimen sanguine similiter effuso cu-
mularunt. Quæ vero supplicia sint ob tantorum
malorum colluuiem vniuersis constituta,
persequitur. Nec enim solum, qui scelera con-
stant, sed qui scelera impunita esse patiuntur,
Dei in se numen incendunt, ita, ut vniuersa
terra contaminetur. Ait ergo:

Propterea lugebit terra, & infirmabi-
tur omnis, qui habitat in ea, & in bestia a-
gri, & in volucre cæli: sed & pisces maris
congregabuntur.

Par enim est, cum animantia omnia sint,
Dei benigntate, ad hominum utilitatem co-
dita, ut, cum homines in Deum scelerati sunt,
in sceleris poenam omnia, ex quibus utilita-
tem capiebant, morte conficiantur. Sed dixit
aliquis. Ita ne vero? Hæc est immensa Dei
benignitas, ut, ubi primum quisque in officio
delinquit, Diuinæ severitatis repentino incen-
dio deslagret? Quis igitur incolumis ab im-
minente calamitate permanebit? Omnes e-
nim natura fragiles sumus: vitæ cursum sine
prolapsione conficere haud quaquam possu-
mus: & iter rectum salutis ignoramus. Forsi-
tan, si viæ ducem, & officij magistrum, habuis-
semus, aliter fuisset a nobis vitæ ratio consti-
tuta. Cur igitur dominus nos non prius ad-
monuit, ut rediremus in viam? Cur illius mi-
nistri non nos a scelere prius oratione deter-
ruerunt? Cur officium, quod in nobis suppli-
cij denuntiatione deterrendis ponunt, non po-
tius in erudiendis, & admonendis consumunt?

Hoc ne merito dici posset, docet Propheta,
iam Israelis impietatem ad summum perue-
nisse. Erant enim iam ita impudentia, & con-
tumacia, & procacitate, contra monitorij ora-
tionem corroborati, ut nullam orationem ad
aures admitterent, quæ cum illorum scelere
pugnaret; immo, tam infesti erant monitori-
bus, ut illis, qui eos ab interitu reuocabant,
perniciem molirentur. Et ideo Propheta sub
dei persona subiungit:

Verumtamen unusquisque non iudi-
cet: & non arguatur vir: populus enim tuus
sicut hi, qui contradicunt sacerdoti.

Ut apud Ieremiam deus illum admonet, ne
pro populo contumaci, & in sceleribus obsti-
nato, & obfirmato, deprecetur, ita & hic dicit,
non esse operam in hominibus pertinacibus eru-
diendis, & scelere deterrendis, frustra ponenda.
Utrobique autem hoc plane docet, nihil
iam addi posse ad sceleris improbitatem. Eo
namque iam homines amentia processisse, ut
omnem medicinam respuerint. Ut autem cla-
rius doceat, quam detestabilis, & execranda
pertinacia populi vniuersi sit, comparat eos cu-
iis, qui sacerdotibus repugnant. Erat enim o-
lim capite sancitum, si quis sacerdoti non obe-
diret. Tam tetræ vero, & immane facinus exi-
stimabatur, sacerdotis imperium recusare, &
illius admonitione negligere, ut herere in vni-
uerso populo religionem putaretur, si non fuisset
in scelus illud acerbe, & nimis acriter, ani-
maduersum. Ita nostri simile multi, iudicabant,
vnum, aut alterum reperiri, qui sacerdotis san-
ctiones, atque præscripta, contemneret. Sed, cum
peccandi diuturna consuetudo homines super-
bos, & insolentes, efficeret, ita peruasit hæc tra-
sra lues in populum, ut non pauci, sed vniuersi,
monita contemnerent, & quilibet tam superbus,
& contumax esset, ut cum eo, qui sacerdotem op-
pugnaret, conferri merito posset. Hoc igitur in
loco eo comparatio pertinet, ut intelligatur, non
Principes tantum, verum etiam multitudinem
vniuersam esse superbiam, & contumaciam, crimi-
ne adeo vehementer obstrictam, ut cum iis, qui
sacerdoti repugnant, esset sceleris immanitate
comparanda. Est igitur hæc contentio, superbia,
qua multitudo erat obcecata, exaggeratio. Er-
go poterat, qui tantam multitudinis violentiam
animaduertere, illius salutem desperare. Fru-
stra enim medicina egrotis periculose laborantibus
adhibetur, cum omnem medicinam repellunt,
& medicos insectantur. Verum enim vero, cum sa-
cerdotis etiâ culpa fieret, ut a populo contem-
neretur, legis. n. studium neglexerat, sacerdotes
etiâ iudicij denuntiatione perterret. Ait enim:

Et corruet hodie, & corruet etiam Pro-
pheta tecum: nocte tacere feci matrem tuam.

Hodie, siue, ut Hebræus habet, die, corruunt
sacerdotes, qui calamitatem impendentem,
& ante oculos positam, subeunt: nocte vero, qui
repentinis cladibus opprimuntur, quales erant
falsi Prophetae, qui sibi, & alijs, omnia fausta, &
felicia pollicebantur. Mater vero erat ciuitas
vniuersa, quæ cum animaduertere, nullam sibi
opem sacerdotes in legis studio negligentes
attulisse, & cum experiundo cognosceret, Pro-
phetas falsa prædixisse, magnitudine calami-
tatis obstupescit, contuitur. Potissimum ve-
ro calamitatis causam ignorationem Diui-
næ legis existisse confirmat. Ait enim,

Contuitur populus meus, eo quod non
habuerit scientiam.

Et, quia populi ignoratio est ad sacerdotis
iniuriam.

iniuriam referenda, qui populum non ad Dei
scientiam, quod munus illi impositum fuerat,
erudiuit, in sacerdotem inuehitur:

Quia tu scientiam repulisti, repellam
te, ne sacerdotio fungaris mihi: & quan-
do oblita es legis Dei tui, obliuiscar filio-
rum tuorum, & ego:

Filij quidem sacerdotis sunt, qui monitis il-
lius informantur. Qui vero sacerdos legis obli-
uiscitur, non se tantum, sed vniuersum popu-
lum, in calamitatem trahit. Hoc autem cum sit,
nullum fructum rebus communibus afferit ci-
uium multitudo. Immo, quo plures sunt, eo ma-
iora facinora patrantur: & ita Dei numine gra-
uius irritatur. Sic autem euenit, ut beneficii
sobolis innumerabilis hominum scelere ad mul-
titudinis ipsius pestem, & perniciem, conferta-
tur. Et ideo inquit Dominus:

Secundum multitudinem eorum sic pec-
cauerunt mihi:

Hoc est, ut eorum genus multiplicabam, ita
& illi peccata multiplicabant: & sic euenie-
bat, ut illorum scelus cum mea clementia de-
certaret. Huic autem sceleri non mediocre sup-
plicium proponit:

Gloriam eorum in ignominiam com-
mutabo.

Gloria quidem sacerdotis, est sanctissima
Dei religio, qua Dei numen plebi conciliat, &
plebem ad naminis cultum oratione, & exem-
plo perducit; & ita muneris amplitudine, &
dignitate, cunctis hominibus excelsit, usque
adeo, ut inter homines Deus quidam existi-
mandus sit. Quid enim ad dignitatem præcla-
rius, quam mentis oculis lucem Diuinam ad-
spicere, Diuino colloquio frui, & summi Dei
monitis erudiri, diu n. sapiencie discipli-
nis illustrari. Quid potentius, quam precibus
Deum a severitate ad clementiam inflectere,
atque quasi viribus, quidquid ad salutem ve-
lit, ab illo vehementer exprimere? Quid ad
hominum famam præclarius, quam vnius ho-
minis sanctitate salutem quamplurimis homi-
nibus afferri? Ut in summam vero conferam,
qui Deo ministrat, & se in illius consuetudine
frequentia religionis insinuat, necesse est, ut
diuinis paullatim ornamentis, atque præsi-
dijs, in omni genere redundet, ita, ut in vita
nihil clarius, & magnificentius, possit excogi-
tari. Sed, quo locus est altior, eo ruina, cum sa-
cerdos de statu concidit, est calamitosior. Iudi-
cio autem rectissimo sit, ut sacerdos, qui offi-
cium suum minimi facit, qui munus suum ne-
gligenter exsequitur, qui vitam flagitijs
contaminat, qui sceleribus, quæ in alijs coer-
cere debuisset, obstringitur, de statu concidat;
& tanto maiore dedecore, & ignominia, ma-
culetur, quanto illius dignitas erat illustrior.
Hoc est igitur, quod Dominus futurum com-

minatur, ut pro gloria, in qua sacerdotes erant
a Deo constituti, in dedecore summo versen-
tur. Peccatum autem sacerdotum non medio-
cre describit: quod quidem est, multum de
compendio, & quæstu, parum autem de po-
puli sibi commissi salute cogitare. Ait enim:

Peccatum populi mei comedent, & ad
iniquitatem eorum subleuabunt animas
eorum.

Peccati nomen in lege Diuina sæpenume-
ro pro sacrificio piaculati ponitur. Sacer-
dotes igitur peccata populi comederant, quia
sacrificia pro peccatis oblata ad illorum vltimam
maxima ex parte pertinebant. Illorum enim
carnibus vesciebantur. Itaque non molestissi-
me ferebant, esse multos, qui peccarent, ut ea
ratione maior illis utilitas proveniret. Sic au-
tem fiebat, ut in peccatis hominum conuiue-
rent. Inde ideo factum est, ut essent sacerdo-
tes ipsorum flagitijs affines, quibus multitudi-
nem obstrictam conspicebant. Ideo statim se-
quitur:

Et erit sicut populus sic sacerdotes.

Communi igitur sceleri commune suppli-
cium constituit. Ait enim:

Et visitabo super eum vias eius, & cogi-
tationes eius reddam ei.

Animaduertam igitur, inquit, in illius actio-
nes, & poenam illius studijs debitam ei repen-
dam. Nulla autem poena grauior in vita cogi-
tari potest ea, qua inextinguibilis sitis, atque cu-
piditas homines auaros, & libidinosos, excru-
ciat. semper enim egent: semper in extin-
guenda cupiditatis siti laborant: numquam
vero, quod cupiunt, adipiscuntur: immo, quo
ardentius omnes mortaliū opes haurire per-
cupiunt, eo grauiore supplicio torquentur.
Hoc autem ut significetur, adiungitur:

Et comedent, & non saturabuntur: for-
nicati sunt, & non cessauerunt: quoniam
Dominum dereliquerunt in non custo-
diendo.

Non, qui plantat, est aliquid, neque qui ri-
gat, inquit Paulus, sed qui incrementum dat
Deus. Sic hoc in loco dici potest, Omnia stu-
dia hominum, omnes cogitationes, & actio-
nes eo conferuntur, ut eum statum assequan-
tur, in quo nihil sit præterea requirendum. Cu-
pimus voluptatem, honestatem, securitatem:
ad hæc omnia parata opes expetimus, ut, illis
assuetes, beati simus; hoc est autem, ut omnia
consequamur, quæ ardentissime cupimus. Quid
igitur? Fuit ne quisquam in vita, qui, laboribus
infinite exercitus, maximis periculis terra-
marique perfunctus, rebus omnibus ex animi
sententia gestis, præsidijs, vel amicorum, vel prin-
cipum, summo studio comparatis, sitim, qua
antea cruciabatur, expleret ita, ut nihil præ-
tere

1. ad Cor. 3.

terea desideraret? Non prorsus. Immo, in quo maiores opes, & copias homines adepti sunt, maiore indigentia cruciantur. Quo enim magis opes affluunt, eo magis cupiditas amplificatur. Quo autem cupiditas maior est, eo grauiore, & acerbior indigentia vexatur. Et igitur, qui diues fieri velit, non tamen est in acquirenda pecunia, quam in refecanda cupiditate laborandum. Hoc autem fieri non potest, nisi Deo adiuncti simus. Nam is solus nostram cupiditatem explere potest, nobisque vires dare, quibus facillime cupiditatis immanitati repugnemus. Nec enim unquam eos deseruit, qui sese in illius fidem contulerunt; & praterea facile continent humanas opes, qui ad Diuinas aspirant. Quocirca, qui relicto fonte bonorum omnium, cisternas, ut inquit Ieremias, dissipatas inani studio cōsecantur, non modo infelices, & aruosi sunt, sed etiam amētissimi. Principium huius tam detestandi furoris explicatur:

Fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt cor.

Si principium malorum omnium est ignorantia, quidquid mentem eripit, tæterrima pestis initium, & fundamentum continet. Quid autem maiores menti tenebras, quam tæta libido, & ebrietas offundat, nemo poterit explicare. Quamquam nomen Libidinis latissime patet; & omnia flagitia, quæ perniciosos errores inserit, in animis, ambitu suo, completitur. Libido namque est dira superstitio, qua homines Dei obliui, ad hominum potentium gratiam, & ad numina falsa, transfugiunt. Libido est auaritia, iracundia, & ambitio, & reliquæ vitæ pestes, quæ mortalium animos exagitant. Ebrietas similiter est rerum humanarum copia, qua inflatus animus, errore completur, & a mente, consilioque, deducitur. Maxima tamen ex parte, antequam homo in tantas calamitates incidat, ad tantam malorum eolutionem libidine, & ebrietate viam muniat; libidinis vero impuritatem, qua se populus nefarie contaminauit, continuo explicat:

Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculis eius annuntiavit ei. Spiritus enim fornicationum decepit eos, & fornicati sunt a Deo suo.

De hac tam immani cæcitate Isaias, & reliqui Prophetae sæpenumero cōqueruntur: quæ, neglecta Dei summi religione, Deum sibi e ligno faciebant, ad cuius pedes se abijceret, cuius opem implorarent, quem effrenata mēte consulerent. Qui igitur tales Deos colebant, erant ipsius ligni similes habēdi, sicut scriptum est. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui cōfidunt eis. Ligna igitur erant simulacrorum Sacerdotes. Ligna etiā falsi Prophetae, qui nomine Deorum illorum responsa dabant. Qui non Ligna tantum, sed Baculi etiam appellari poterant. Illis enim miseri homines, tamquam

baculis, innitebantur. Eo namque fœderis Diuini desertores perduxit amentia, ut non a Deo, sed a ligno, responsa peteret; nec in Deo, sed in falsis sacerdotibus, atque Prophetis, omnem spem rerum suarum collocarent. Impietatem vero, quam nomine Libidinis impurissimæ notat, continuo describit:

Super capita montium sacrificabant, & super colles accendebant thymiama: subtus quercum, & populum, & terebinthum, quia bona erat umbra eius.

Quæ essent in genus libidinis illius propensio, ex eo perspicitur, quod nulla utilitate promoti, nullis rationibus impulsu, quemcumque locum vidissent amicum, & arborum viriditate vestitum, eum continuo, umbram illius secuti, sacris nefariis dedicabant, in quo sacrificia diuina, & exitiosa, conficerent. Umbra igitur tantum moniti, scelus immane suscipiebant.

Ideo fornicabantur filiae vestre, & sponsæ vestre adulteræ erunt.

Iusto iudicio fit, ut, qui nefando adulterio Dei sanctissimum fœdus, & religionem, violant, filiarum stupris, & nuru adulterijs, penas luant; & insigni dedecore maculentur, qui Deo dedecus, quantum in illis fuit, per summum scelus intulerunt. Quod etiam nostris temporibus aliquot in locis euenire cōspicimus. Nam, ubi primū homines erroribus perniciosissimis imbuti a deo deficiunt, libido repente vinculis laxata proripit; & ita passim furibunde volitat, ut neque virgines pudor, neque nuptas mulieres matrimonij sanctitas impediatur, quo minus in omni flagitio, & turpitudine, volutetur. Nec solum, inquit, dedecus suscipiant, sed illud minime, ut antea faciebant, singulari aliqua poena coercerent. Sic enim sequitur:

Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatæ; & super sponas vestras, cum adulterauerint.

Maxima quidem poena est, sic a deo deferri, ut cupiditates nostræ, solutæ, quocumque eas impetus tulerit, incitentur, & in nostri status perniciem rapiantur. Non est igitur mediocris illa comminatio, qua deus inquit futurum, ut eos, qui ductum illius, & imperiū, recusant, eorum desiderijs, & cupiditatibus dilacerandos permittat. In principio enim deus populum lege deuincit, poena proposita coercet, multitudinem minis absterret, & paucorum supplicio disciplinam sancit, ut ita populum in aliqua officij mediocritate cōtineat. At, cum crescente malitia, & improbitate, a paucis ad vniuersam multitudinem sceleris contagio permanat, & libido tantas vires colligit, ut nullis finibus arceri possit, & vniuersus populus est iisdem vitijs obstrictus; quid attinet paucis supplicium irrogare, cum vniuersi sint eidem morbo infecti? Tunc igitur ius diuinum flagitat, ut non pauci ex multi-

multitudine deligantur, quibus poena constituitur, sed ut in vniuersam multitudinem ferre vindicetur. Nec enim ita sanabilis morbus est, ut paucorum cruciatu depellatur; & cum totum corpus est tabe, & sanie, corruptum, sine fructu pars aliqua corporis amputetur. Cum igitur dominus in adulteras animaduertere non vult, signum est, tempus appropinquare, quo est de vniuersis supplicium expectandum. Vide enim, quam rationem presentis impunitatis assignet.

Quoniam ipsi cum meretricibus conuerlabantur, & cum effeminatis sacrificabant, & populus non intelligens vapulabit.

Primum inquit, eos sese a Sanctorum catu segregasse, ut societatem cum meretricibus inirent; nec solum sese ad meretrices adiunxisse, verum etiam cum illis tæterrimam superstitionis societatem coeuiisse. Ergo, cum omnes tantis signis insiti furoris significatione darent, par erat, ut eos communis calamitas in vniuersam multitudinem inuecta peruerteret. Quid igitur conueniebat, cum vniuersi flagitijs innumerabilibus adstricti fuissent, sine ullo fructu supplicium paucis adulteris irrogare?

Si fornicaris tu Israel, non delinquit saltem Iuda; & nolite ingredi in Galgal, & ne ascenderitis in Bethauen, neque iuraueritis, Viuit Dominus.

Israel, hoc est Regnum illud, quod decem tribus complectebatur, primum a Deo nefarie desciauit. Supplicium sceleris illius fuit, famē, pestilentia, bello, obsidione, ciuium strage, persolutum. Reliquum igitur erat, ut Iudæ Regnum, in quo duæ reliquæ tribus continebantur, illius religionis studium, quo antea tenebatur partim recentibus Dei beneficijs obstrictum, partim exemplo seueritatis editum in euerfione Israelis perterritum, ardentiori animo retineret. Quod tantum absuit, ut faceret, ut scelere cum Israele contenderet, illudque etiam ingratis animi crimine superaret. Hoc igitur facinus Propheta grauissimis verbis insectatur. Gilgal autem est regio Iordanis finitima, ad Solis occasum respiciens, vltra Jericho, quo in loco primum Hebræi, cum arca fœderis Iordanem transirent, constitere. Bethauen, est Bethel, quo in loco Iacob, cum in Mesopotamiam properaret, Deum innixu scalæ per somnium vidit. In vtroque autem loco monumentum erat Diuini beneficii ad hominum memoriam cōsecratum. Postquam vero Ieroboam excogitauit, ut vitulos aureos statueret, quos homines in Dei loco colerent, factum est, ut loca pietatis studio celebrata, impietati seruirent. Eo enim conueniebant omnes, qui iam erant a cultu sanctissimæ religionis auersi, ut pro Deo vero, vitulis ex auro factis, immola-

rent. Inde adeo factum est, ut locus ille nomine Bethel, quæ vox domum Dei significat, Bethauen, hoc est domus vanitatis, appellaretur. Ait igitur Propheta: Esto. Israel scelestissimum in se facinus admisit; Deum, a quo tantis fuerat affectus beneficijs, a se repulit; religionem illius violauit; numen illius contempsit, atque pro nihilo duxit; & ob id penas grauissimas impietatis exsoluit: tu saltem, Iuda, quæ Dei templum sanctissimum singulari religione dedicatum in tuis sedibus habes, tuere officium tuum, cōserua religionem, cole iusticiam, & pietatem, numen sceleribus insensum metue, & exemplū impietatis exhorresce. Quid tibi opus est, in Gilgal ascendere? Quæ te necessitas tenuit, ut cum tanto salutis discrimine Bethauen studiose frequentares? an, ut sceleris contagio te inficeret, ut ita in iram numinis celestis incurreres? Si tantum scelus in te concipis, quid tibi venit in mentem, verbis, & oratione tantum Dei veri religionem profiteri? Qui enim dicit, Viuit Dominus, ostendit, se vere religionis legibus alligatum; & ita, cum religionem, quam deseruit, ementitur, facit, ut ad reliqua peccata impudentiæ cumulus non mediocris accedat. Tum, ut magis exterreat Iudam, Israelis euerfionem commemorat, ne videlicet imitari facta velit, quorum tam detestabiles exitus fuisse conspiciat. Ait igitur:

Quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israel.

Hoc est, iugum a se repulit, & obediētiā prorsus abiecit, ne Dei iussis obtemperaret. Sed, unde tæta rebellionis, atque proteritiæ occasio nata est? Ex diuino beneficio, quod eam magis ad religionis studium allicere debuisset. Paut enim eum Dominus pingui pabulo, & opimo, perinde atque si pasceret agnū in prato latissimo. Ita igitur euenit, ut, cum opibus abuteretur ad eadem, tamquam agnus ad cōuicium saginatus abduceretur.

Nunc pascet eum Dominus quasi agnum in latitudine.

Futurum pro præterito ponit: quod sæpe a Prophetis fieri solet: quemadmodum & præteritum pro futuro. Hic fortasse potuisset se Propheta interponere, ut dei numē Israeli placaret. Ait igitur dominus:

Particeps Idolorum Ephraim dimitte eum.

Ephraim pro toto Regno Israelis hoc in loco consumitur. Fuit enim tribus Ephraim multitudine satis ampla: & primus Rex Israelis, qui fuit Ieroboam, ex eadem tribu originem ducebat. Admonet igitur deus Prophetam, ut Israelem, iam simulacris addictum; ita, ut, ab eis, neque ratione vlla, neque metu numinis, auelli posset, missum faciat. Poenam autem impietatis explicat:

Separatum est conuiuium eorum: for-
nicatione fornicati sunt: dilexerunt affer-
re ignominiam protectores eius.

Eorum, inquit, festi dies, quibus se vino in
Deorum honorem iugurgitabant, nullam eis
opem in calamitatibus attulerunt: nefanda
namque libidine se contaminauerunt, cum,
vero Deo relicto, sese ad falsos Deos, e quibus
nullam utilitatem capere aliquo modo pote-
rant, adiunxerunt; & ita insigni dedecore ma-
culati sunt. Perspectum enim fuit, illos omni
spem suam in vanitate, & mendacio, repositam
habuisse. Quo circa necesse erat, ut illos extre-
mæ dementiæ puerer, ignominiaq. summa
notarentur. Qui tamen tantum in hac stulti-
tia progressi fuerant, ut non solum infimi ho-
mines, verum etiâ principes, in quorum præ-
sidio, & tutela, multitudo imperita latebat, ad
insitum iam dedecus nouum dedecus adde-
rent, cum, in periculis constituti, nouas vnde-
cunque religiones adsciscerent, & recenti ali-
qua superstitione veterem, qua iam erant ad-
stricti, nefarie cumulerent. Nā & ab Assyriis,
& Sidonijs, & Palestinis, & a reliquis nationi-
bus, semper aliquid arripiebant, quo magis
in se diuinum numen incenderent. Quid igitur
hac tam dira, anxia, & inani sollicitudi-
ne, qua inanitatem confectabantur, affecti
sunt? Hoc nempe, ut ipsa inanitas eos alis
suis alligatos in oras longinquas asportaret.
Ut Propheta elegantissime dicit:

Alligauit eum spiritus in alis suis.

Subdita caligo, turbida tempestas, & tene-
bræ, homines impios opprimeret, & excitatus
ventus eos, qui sese cum vento, hoc est inani-
tate, constrinxerant, arripuit, ut præpeti vola-
tu in miserum exilium compelleret. Exilij ce-
leritatem luculenter exposuit, cum eos alis
venti sublatis fuisse commemorat.

Et confundentur in sacrificijs suis.

Est autem hoc simile loco illi Isaiæ: Confun-
dentur ab idolis, quibus sacrificauerunt; &
erubescetis super hortos, quos elegeratis, cū
fueritis velut quercus defluentibus folijs, &
velut hortus absque aqua. Et, quia sacerdo-
tes, & principes, quorum officium est, aliorum
libidines, & vitæ exemplo, & iudicij seuerita-
te refecare, sceleris exemplo, & iuris Diuini
negligentia impietatem aluerant, in eos in-
uehitur. Ait enim:

CAP. V.

Audite hoc, sacerdotes; & attendite,
domus Israel; & domus Regis, auscul-
tate: quia vobis iudicium est, quoniam la-
queus facti estis speculationi, & rete ex-
pansum super Thabor.

Ut, inquit, in mispa (cuius nominis signifi-
cationem sequens Latinus interpret, Specu-
lationi vertit) & in Thabor, montibus editis,

aucupes aptant laqueos, & retia tendunt, ut
aues, escis appositis, illecebras, capiant; ita, &
vos, illecebris vitæ, & indulgentia, homines
imperitos, in fraudem inducitis, & irritos
tenetis, ne perniciem effugere queant.

Et victimas declinastis in profundum,
& ego eruditor omnium eorum.

Videtur in eadem similitudine versari: Nā
verbum *מִשְׁפָּח* ab Hebræis, pro ingulare, & oc-
cidere vsurpatur; quod Latinus interpret, Vi-
ctimas est interpretatus, vel, ut occisionem,
hoc est morum labem, & perniciem, vel, ut su-
perstitionis studium luculentius explicaret.
Sic igitur Hebræus inquit, ad occidendum de-
clinantes in profundum. Hi autem dicuntur
declinare, qui viæ sunt desertores, ut a vera
religione sese abducant, & in istar aucupum,
suorum cædem faciunt, nempe ut eos oratio-
ne & exemplo in impietatis scelus inducant,
vias deserunt, quæ ad legis conseruationem
deducunt, quod ut perficiant, nihil prætermi-
tunt. quemadmodum enim aucupes, ut aues
decipiant, de via deflectunt, & sese frequenter
abijciunt, ut illis captis cædem afferant; ita &
principes populi legis viam deserunt, & popu-
lis adulantur, ut in illorū se animos insinuet,
& quidquid ab illis exigere studet, facile con-
sequantur. Ea igitur de causa publicam im-
pietatem minime reprimendam suscipiunt,
immo se impietatis auctores præbent, & mul-
titudinis temeritatem exemplo suo confir-
mant. Hanc morum perniciem, hoc improbi-
tatis studium, quo Reip. cædem, & interitum,
principes moluntur, Victimæ vocabulo inter-
pres significauit. Nec Septuaginta ab hac,
quam amplectimur, explicandi ratione dissen-
tiunt. Sic enim Græce verterunt, *οὐ δὲ πονηροὶ
τὸν δὲ παρ, κατὰ τὴν ἑρμηνείαν*, In hac autem impunita
peccandi licentia. Non tamen, inquit, ullam
haberi ignorantis excusationem. Ego nam-
que illos disciplina legis instruxi: ego per
Prophetas illos frequenter admonui: ego pe-
stem illis, & perniciem, nisi redirent in viam,
denunciaui: ego denique, multis exemplis
editis, terrorem multis mortalibus inieci, illi
vero disciplinam meam neglexerunt.

Ego scio Ephraim, & Israel non est ab-
sconditus a me: quia nunc fornicatus est
Ephraim, contaminatus est Israel.

Ephraim, & Israel, duo nomina sunt: sed
utroque eadem vis, & sententia continetur.
Vtrumque enim Israelis regnum designat.
Est enim duplicatio, ut vehementius atrocita-
tem criminis exaggeret. Præterea, qui, in-
flammatus libidine, flagitium suscipit, dum
libidini operam dat, Scortari dicitur, post pa-
tratam flagitium, impuritatis dedecore ma-
culatus remanet, & sordibus oblitus, quæ elui
non facile possunt. Ideo inquit, scortatum fuit
se Ephraim, & cōtaminatum sordibus Israel.
Quam

Quam penitus esset illa macula perditis ho-
minibus inulta, declarat id, quod statim se-
quitur:

Non dabunt cogitationes suas ut re-
uertantur ad Deum suum: quia spiritus
fornicationum in medio eorum; & Domi-
num non cognouerunt.

Sunt, inquit, penitus addicti flagitio, con-
stricti libidinis immanitate, in seruitutem
turpitudinis adducti; & tyrannide impu-
nitatis impediti, quo minus ad pietatis stu-
dium reuertantur. Animos enim intimos ge-
runt vinculis turpissimis alligatos, ita, ut in
actionibus suis non ratione, non metu, non
disciplina, sed libidine, ducantur, & in quam-
cumque partem ea tulerit impetum, temere
concitentur. Ea namque illos a cognitione
Dei abstrahit, mentisque tenebras, ne inter-
itum prospiciant, offundit. Et tamen ani-
mis esserunt, & inolescunt, omniaque sibi
felicia pollicentur, quasi officio præclarissi-
me functi sint.

Respondebit arrogantia Israel in fa-
ciem eius: & Israel, & Ephraim ruent in
iniquitate sua: corruet etiâ Iuda cum eis.

Superbia eorum, quæ non erat occulta, sed
eminebat, eos præcipites in exitum dabit,
ita, ut neque nomen Israelis, quod vires Di-
uinas significat, neque Ephraim, quod multi-
tudinem denotat, eos poterit a calamitate,
quæ impendet, eripere. Eundem etiam ca-
sum subibit Iuda, ut, quos improbitatis so-
cietas adstrinxit, supplicij etiam similitudo
coniungat.

In gregibus suis, & in armentis suis va-
dent ad quærendum Dominum, & non
inuenient: ablatus est ab eis.

Quo modo id fieri potest? Cum ad falsos
Deos cum muneribus adibant, minime eos di-
ra supersticio subleuabat. Ea enim numina co-
lenda susceperant, quæ illos iuuare non pote-
rāt. Nunc vero cum ad Deum supplices cum
victimis accedunt, ut non a multis signis, sed
a sempiterna clementia, veniam petant, exclu-
duntur. Fons immense benignitatis obstrui-
tur. Misericordia, quæ fuit semper cunctis ex-
posita, denegatur. Merito quidem. Non enim
Deus veniam cunctis, qui ad illum venerunt,
pollicetur, sed illis tantum, qui toto corde,
hoc est, qui nō simulate, sed vere, & ex animo,
ab impietate ad pietatem traducuntur. At
Hebræi, non cum debita fide, non cum scele-
ris odio, non cum flagitij suscepti detestatio-
ne, ad Deum accedebant. Adhuc enim eorum
animi erant in eodem prauitatis studio defi-
xi. Non igitur, ut ab inlicita prauitate disce-
derent, sed ut simulata ad tempus religione
pestem redimerent, cum sacris muneribus in

templum Domini properabant. Vnde id, in-
quiet aliquis, constare potest? Ex eo, quod non
sunt auditi. Non potest enim Dei fides aliqua
ex parte claudicare. Promisit veniam, spem
salutis ostendit, præmium sempiternæ vitæ
proposuit omnibus, qui ad illum vere suppli-
ces adirent. Præstauit igitur fidem, quam
dedit. Ergo, quicquid munera a Deo minime
consecuti sunt, non religionem veram cole-
bant, sed pietatem simulabant. Quo modo
autem eam simulant, Propheta continuo
demonstrat:

In Dominum præuaricati sunt, quia fi-
lios alios genuerunt: nunc deuorabit eos
mensis cum partibus suis.

A Deo descuerunt, ut aliud fœdus ferirent,
cum diis nempe, e quorum congressu, & fami-
liaritate, alienos filios susceperunt. Fuere
namque eorum filij non legis disciplinis insti-
tuti, sed dira superstitione deuincti: ut facile
cerneretur, eos nō esse matrimonio legitimo
procreatos. Mensis vero est tempus debito
reddendo præstitutum; maxime vero, cum fe-
nus est ultra sortem creditori persoluendum,
ut apud Græcos, & Romanos, fieri solebat.
Singulis enim mensibus vsura centesima, quæ
olim valde tolerabilis habebatur, ad debiti
summam accedebat. Nam, qui immaniores
erant, binas, & interdum etiam ternas cente-
simas exigebant. Et ita populares suos feno-
re intolerabili trucidabant. Quod non secus a
Græcis fiebat ea vsura, quæ appellabatur *τρί-
δραχμή*, quæ erat eadē cum centesima. Drach-
ma namque minæ centesima pars erat. Itaq.
eueniebat interdum, ut homines tenues non
modo bonis paternis, & auitis, pellerentur,
verum & in seruitutem a creditoribus abdu-
cerentur. Quamuis autem lex Diuina fenus
prohiberet, credibile tamen est, cum omnes
ferme, ut Propheta testificantur, præ cupidi-
tate legem contemnerent, & religionem mo-
dis omnibus violarent, ut hoc etiam de feno-
re præceptum parui penderet. Et, quamuis es
alienum non cresceret, sorte tamen multipli-
cata eo res residere potuisset, ut esset necesse
debitori euerti bonis, & ipse creditoribus ad-
dici; ut legimus in quarto libro Regum, de fi-
liis Prophetæ, qui, propter æs alienum, quod
pater conflauerat, creditoribus addiceban-
tur. Ad huc igitur morem respiciens Prophe-
ta, dicit, Nunc deuorabit eos mensis cum par-
tibus suis. Hoc est, ære alieno valde contracti
sunt. Deo namque omnia debent. Tempus sol-
uendo præstitutum appropinquat, quasi Ca-
lendæ quibus opus est, ut creditori satisfiat.
Illi vero soluendo non sunt. Fuerunt enim in
Deum scelerati. Est igitur opus, ut illi cum bo-
nis addicti veniant, & ita mensis eos omnino
conficiat. Partem enim in sanctis litteris pro
vniuersis bonis, atque patrimonio, poni, per-
spicuum satis est. Deus autem eos venales ha-
bebat

bebat, ut eos Assyrijs addiceret. Instare vero tempus cladis, atq. miserrime servitutis ostendit, quod sequitur:

Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama: ululate in Bethauen, post tergum tuum Benjamin.

Crudele bellum excitatum esse demonstrat, & hostem crudelem advenire significat, & terrorem hominibus incutit, atque, ut se ad hostes a sinibus repellendos compararent, ad hortatur, quod tamen studium ab illis frustra susceptum iri demonstrat, ut exhortatio sit quasi insultatio quædam tristis existimanda, ut tandem intelligant, quantus eorum furor extiterit, qui sese a Deo disunxerunt, & erant in alijs prædijs comparandis nimis occupati.

Ephraim in desolatione erit in die cor reptionis: in tribubus Israel ostēdi fidem.

Iudicium, inquit, exercebo, in scelus Israelis inquiram, perditam gentem amentie conuincam, neque poterunt in seipsum impietati prætere. ego namque illi ostēdi fidem, hoc est notam feci veritatem, nempe cladem, quæ imminet, nisi resipisceret, multo ante denuntiavi. Sed, ne Iuda sibi erroris opinione impunitatem promitteret, etiam illi acerrimo supplicio comminatur. Inquit enim:

Facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum: super eos effundam quasi aquam iram meam.

In lege non solum vetitum erat agrorum terminum causa fundi latius cum proximi iniuria continuandi transire, sed, ne quisquam id facere auderet, erant omnes valde dira, atque sollemni exsecratione deuincti. Aliter enim, si quilibet in solitudine limitem proferre vellet, necessaria maxima vitæ perturbatio, atque confusio sequeretur. Nihil enim esset, quod quisquam suum posset affirmare, cum in cuiusque libidine positum esset, vicinum paullatim bonis euertere. Et quo, facilius erat eam in agris fraudem committere, eo lex illa erat maiore religione sancienda, ut homines Deum in oculis haberent, quæ crederent illam iniuriam non inultum passurum. Itaque, qui terminum mutabat, non in homines tantum tæterimus, sed in Deum selestissimus habebatur. Cum igitur Principes Iuda hominibus iniurias inferrent, & Dei sanctissimam religionem violarent, cum iis, qui terminum e loco in locum transferebant, merito conferunt. Præterea, lex est limes, quem transire minime licet. Erat lege cautum, ne quisquam sacrificaret, nisi Domino soli. Erat locus rei Diuinæ faciendæ lege definitus: erat sacerdotij munus uni tantum generi hominū delegatum: erant sacrificia, & munera, lege

præscripta: erant certi ritus, & carimoniz, de creto numinis institutæ: ergo, qui diis alienis immolaret, qui pro libidine sibi loca ad sacrificandum deligeret, qui sacerdotis officium, & munus usurparet, qui victimam impuram in Dei honorem caderet, qui carimoniarum sanctitatem negligeret, alsignatum terminū cum nefario scelere transferebat. Similiter, qui alienis bonis manum afferebant, qui honestatem proximi minuebant, qui datam fidē violabant, qui deniq. vel vi, vel dolo, proximo nocebant, terminum lege positum conuellebant, ut cupiditati suæ satisfacerent. Cum igitur Iudæ Principes non solum superstitione dirissima religionem violarent, & avaritia furentes, iniurias innumerabiles iis, qui minus poterant, inferrent, rectissime dicuntur esse similes illis, qui terminos in agris loco mutant. Ut autem vno verbo dicam, cum dicit Deus, eos esse similes iis, qui limites confundunt, dicit, illos esse Diuini & humani iuris euerfores. Præterea, ij, qui terminos mutant, ideo mutant, quia testes sceleris non habent, & ideo sibi impunitatem pollicentur, quasi Deus non omnia videat. Et Iudæ Principes, quoties occasio dabatur rapiendi, eam minime prætermittunt. Et ideo dicit fore, ut in eos iram, sicut aquam, effundat. Ex aqua enim, cum e vase funditur, nihil in vase relinquitur. Nec enim mel, nec oleum, neque vinum, neque quidquam aliud liquoris, ita potest eijci, ut non aliqua reliqua, aut illius saltem odor in vase resideat: at ex aqua effusa nihil omnino in vase retinetur. Ut igitur Deus, quam acre iudicium illud futurum sit, magis amplifcet, dicit: Effundā quasi aquam iram meam.

Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio: quoniam cepit abire post sordes.

Quærebatur Israel de Regibus, qui contra fidem in illum inuadebant. Nec enim fidem datam seruabant, neque pariebantur ij, qui plus poterant, ut ille ius suum retineret. Itaque non legitima disceptatione, sed armis, & viribus, res agebatur. Ephraim igitur calumniam passus, & iudicio oppressus est. Hoc homines imperiti, ut sunt omnes Diuinæ legis ignari, fortunæ tribuunt. Verum autem est, fieri plerumque, ut suum ius non obtineant, quia ius Diuinum violant. Veluti factum est, cum Ieroboam præscripsit omnibus, quos in ditione tenebat, ut vitulis, quos dedicauerat, immolarent. At maxima multitudinis illius pars, nec ingemuit, neque reclamauit, sed libenti animo Regis impij iussis obsecuta fuit. inde igitur excitata religionis pestis ad Iudam contagione peruasit. In penam igitur illius sceleris, quod suscepit Israel, cum fidem Deo datam prodidit, ut impij Regis præceptum sequeretur, fuit a summo iudice permissum,

missum, ut tyranni, contra fidem datam, in Israelis opes inuaderent, illumque crudelido minatu, contra ius & fas, opprimerent, quoniam, inquit, cepit abire post sordes, cum scilicet impij Regis instituit præceptum sequi. Vigetur ostendat, eam iniuriam non absque ordine Diuino constatam, adiungit continuo Dominus:

Et ero quasi tineæ Ephraim, & quasi putredo domui Iuda.

Ut tineæ vestem paullatim exedit, & conficit, ut putredo carnes absumit, sic ego, inquit, paullatim, vires, opes, dignitatem, imperium, & facultates denique omnes gentis huius exhaustiam. Ne enim illam repentino iudicio perueriam, magnitudine benignitatis impedior, ut illis spatium in viam redeundi concedam. Quod tantum abfuit ut faceret, ut institutum facinus alio grauiore cumularent. Quodnam tandem illud fuit?

Vidit Ephraim languorem suum, & Iudas vinculum suum; & abiit Ephraim ad Assur, & misit ad Regem ultorem: & ipse non poterit sanare vos, nec soluere poterit a vobis vinculum.

Opes attrita, vires eneruata, honestas deperdita, regiones occupata, furor hostilis, clades in bellis acceptæ aperte demonstrabant, eos Deum iratum habere. At illi, tantum aberant, ut numen sibi insensum vitæ conuersione placarent, ut, quasi possent humanis viribus Diuino iudicio repugnare, ab impijs Regibus opem suppliciter implorarent. At illi quo modo sanare potuissent vulnus manu numinis celestis inflicto? Sed, quid hac tanta, & tam impia sollicitudine consecuti sunt? Hoc plane, ut acris iram numinis irritaret, ut statim sequitur:

Quoniam ego quasi poena Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda: ego ego capiam, & vadam; tollam, & non est qui eruat.

Qui antea dixit, se, tamquam tineam, opes Israelis absumpturum, nunc ait futurum, ut tamquam leo in gentem perfidam insiliat, ut eam dilaceret. Huius autem supplicij fructus exponit. Inquit enim:

Vadens reuertar ad locum meum: donec deficiatis, & quaratis faciem meam in tribulatione sua manæ consurgent ad me.

Abcedam, inquit, ab eis, quibus promiseram me cum illis habitaturū, illosq. ope mea, & patrocinio nudabo, ita, ut præda, rapina, & contumelia omnium expositi sint. Eorum namq. flagitijs, & impuritate, grauius offensus, nequeo inter illos versari, qui numen meum sceleribus oppugnant, & perniciem sanctis

hominibus moliuntur. Verum, cum multo magis ad clementiam, quam ad seueritatem, propensus sim, in constituto etiam supplicio multas clementiæ partes suscipiam. Est enim sæpe numero poena a me proposita salutaris medicina. Multi namque, qui beneficijs inolefiscunt, religionemque nefarie violant, contusi plagis, ad officium reducuntur. Quod quidem Hebræis tandem eueniet. Eruditi namque calamitatibus resipiscunt. Cum animaduenerint se tantis vndique malis oppressos, scelus suum agnoscent, & ad me contento studio, & cursu, properabunt. Seque mutuo cohortabuntur, ut ab eo salutem petant, a quo sauciati sunt. Inquent enim:

Venite, & reuertamur ad Dominum, quoniam ipse cepit, & sanabit nos; percutiet, & curabit nos.

Non possumus, inquiunt, in sanitatem restitui, nisi is, qui nobis plagas imposuit, quæ inflixit vulnera, sananda suscipiat. Ut enim solus armis iustitiae succinctus poenam fontibus, atque sceleratis irrogat, ita solus potest clementiæ muneribus ornatus medicinam salutarem facere. Mentis expertes a principio fuimus, cum non intelleximus pristinum statum nostrum, propter offensiones in illius numen excitatas, labefecti, & ita ad suscepta facinora semper aliud grauius addebamus: furore, & amentia flagrauimus, cum remedia malorum, quæ nobis Diuinum numen inferebat, ab impuris hominibus petebamus. Meritas igitur poenas erroris nostri pertulimus. Nam a Deo euerfi fuimus: &, quam fallax, & imbecillum esset humanum auxilium, experiundo didicimus. Reliquum igitur est, ut ad clementissimum illum Dominum, qui nos perdidit, & afflixit, toto animo conuertamur. Nec enim magis iustitiæ seueritate, quam clementiæ amplitudine, præcellit. Ut igitur, cum nos ab illo seiunximus, nos plagis iustissimis infectus est, ita, cum ad illum redierimus, nos clementiæ muneribus exornabit. Ipse, quod discerpit, cum vult, omnino redintegrat, & vulnera, quæ inussit, obligat, & singulari benignitate curat.

Viuificabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius.

Nos quidem, inquiunt, mortui iacebamus. Eramus enim a vera vita diuulsi. Sed, quemadmodum ille mori, sepeliri, excitari voluit, ita perficiet, ut nos, si alio genere mortis extinguui voluerimus, die tertia a mortuis excitati, vita perfruamur. Quo modo? Si necem cupiditatibus attulerimus, si sepultura mores nostros pristinos affecerimus, ille spiritu suo nos excitabit, ut, quod reliquum vitæ fuerit, non nobis, sed Deo, viuamus. Itaque primus dies neci, secundus sepultura, tertius nouæ vitæ,

et principum tribuet. Hoc est autem, quod inquit, et viuemus in conspectu eius. Quasi dicant: omnia studia vite, omnes cogitationes, & actiones, ad illius gloriam conferemus, ita, ut nihil aliud in nobis, quam spiritus illius, viuere, & vigere, conspiciatur. Aiunt deinde:

Sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum: quasi dilectum praparaturn est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus, & serotinus terra.

Tunc, aiunt, vera scientia prediti erimus, cum, ut Deum cognoscamus, oēs animi nervos intēdemus. Nihil, n. tūc nobis ad bene beateq. uiuendum de esse poterit. Ut enim Sol ex ortu suo tenebras dispellit, ita Sol ille iustitiæ, cum natus fuerit, tenebras, & caliginem discutiet, nouaq. luce hominum mentes illustrabit. Præterea, ut tempestiua pluuia in terras fecunditatem inducit, ita gratia illius animos latificabit, atque perficiet, ut vberimos iustitiæ fructus efferant, omnibus Diuinis virtutibus culti, & ornati, sint.

Quid faciam tibi, Ephraim? Quid faciam tibi, Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros de mane pertransiens.

Verba Dei sunt, grata quidem voluntate conuersionem prosequenti, verum constantiam in pietatis studio requirentis. Ostendit igitur, se id velle, id expetere, id curare, ut salutem, vitam, & dignitatem suorum constituat, magnoq. se dolore, si dolor in Deum cadere potest, intercludi, quod homines sanari, & in vitam restitui nolint. Nam aut inuitantis liberalitatem aspernantur, aut in principio studio pietatis acriter incitati, continuo studiū remittunt, & ardoris illius obliuiscuntur. Vtrumque igitur a nobis clementia Diuina flagitat, ut ad illum conuertamur, & in officio perseueremus. Itaq. & conuersionem simul, & constantiam, requirit. Quantum autem id cupiat, oratione lugubri propendū, & querula, testificatur. Quasi dicat: gerrime interitum tuum patior; auersionem tuam ferre non possum; calamitas tua, mihi non mediocrem dolorem inurit. Sed, quid faciam, ut salutem tuam prospiciam? Nam aut ad me redire non vis, aut leuitate, & inconstantia salutem tuam continuo prodis, & spiritus mei beneficium, quo te ad meam voluntatem allexi, continuo per summum flagitium effundis. Omnis quidem legis summa, caritate, & beneficentia, continetur. Igitur, qui misericors fuerit, legi perfecte parebit. At misericordia tua est, ut nubes matutina, quæ primo exortu Solis euanesceat, & tamquam ros, qui excitatus ante lucem prima luce dissipatur. At qui summa diligentia curauit, ut hæc legis mens, &

sententia, animo tuo penitus infixæ permaneret. Ne, si ex animo tuo excideret, etiā quod est consequens, tua salus elaberetur. Inquit enim continuo:

Propter hoc dolui in prophetis, occidi eos in verbis oris mei: & iudicia tua quasi lux egredientur.

Dedi quidem operam, ut lex mea non tam esset in tabulis lapideis insculpta, quam ut in animo tuo incisæ. Et ideo misi Prophetas, qui legis mentem explicarent, & que vis illius esset, edocerent, eamque in sensibus intimis animi tui insculperent; qui tanto studio munus hoc susceperunt, ut illius gratia, multis ex cruciati suppliciis, necarentur. At qui eo illorum studium, & contentio, pertinebat, ut te nebris emergeres, & iustitiæ tuæ lumen eluceret, quod in illis, qui audire prophetas voluerunt, clare perfectum fuit. eluxit enim in illis continuo mirabile sanctitatis, atque diuinæ virtutis lumen, ita, ut intuentium oculos insolito splendore præstrinxerit. quod quidem post meum in terras aduentum multo clarius animaduerti poterit. Quid est autem, quod per prophetas primum, deinde per discipulos meos hortatus sum, & admonui, & summa contentione laboraui, ut esset in animo tuo impressum & insculptum. Nempe, ut intelligeres, vim legis in benignitate consistere. Ut statim explicat:

Quia misericordiam volo, & non sacrificium: & scientiam Dei plusquam holocausta.

Non taurorum, inquit, carnes expeto; non sanguinem hircorum scio; non arietum cede, & strage, delector; non sabbata, & conuentus inanes, non umbras denique, & imagines iustitiæ, sed veram, & expressam iustitiā, ab hominibus effragito. Illa quidem, quasi rudimenta quædam iustitiæ, ad certum tempus requirebam, ut homines, illis paulatim eruditi, ad solidum iustitiæ fructum facilius aspirarent. Verum iustitia est legis perfectio, perfectio autem legis est caritas. Qui enim proximum diligit, neque eadem infert, neque pudicitiam eripit, neque furatur, neque latrocinatur, neque falsum testimonium dicit, neque falsa infamia dignitatem proximi deformat, nec aliud quod denique flagitium in se contra Deum, aut homines admittit. Hac autem disciplina a viris Diuinis tradita, aures omnium personabant. Illi vero audire noluerunt, & fœdus istum sanguine violarunt. Sic enim ait:

Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi prauaricati sunt in me.

Primum quidem fœdus inter Deum, & homines, factum fuit illud, quo Deus primum hominem sibi lege deuinxit, ut non humana ratione

tione, sed clementiæ Diuinæ fide niteretur. Fore, si id faceret, ut vitæ in perpetuum propagaret, orbisque terrarum imperium teneret, & in celestes tandem sedes adscenderet. Sin autem fœdus illud violaret, mortem illi minatus est. Homo vero, illecebris vxoris, actu serpentis, in fraudem inductus, eo perductus fuit, ut mulieris voluntatem Diuinis placitis anteferre. Itaque fœdus fregit, & mortis se continuo legibus adstrinxit, omnemq. posteritatem eiusdem mortis laqueis irretiuit. Omnes enim, illa ruina, & occasu, primi parentis, misere conciderunt, & mortis tyrannidem subierunt, & quod est multo grauius, in simili fraudis periculum inciderunt. Ita enim nascuntur, ut, nisi fuerint singulari Dei præsidio muniti, seruiant ambitioni, avaritiæ, libidini, flagitio, turpitudini, & in omnibus vitæ rationibus, facile, quod nefaria cupiditas facere admonet, rationis præscripto, & Dei sanctionibus, anteponant. Cum vero ratio sit naturæ lex a flagitio auocans, & ad studium honestatis alliciens, ea, q. lex sit a Deo animis humanis incisæ, fœdus Diuinum appellari potest. Omnes enim homines adstringit, & penam delinquentibus proponit, & de fontibus supplicium sumit; nempe, quos sceleris conscientia noctes atq. dies excruciat. Illi vero multo artius erant Diuino fœdere deuincti, qui legem diuinitus acceperunt, fidemque summa cum religionis sanctitate dederunt, se nihil antiquius sanctionibus Diuinis habituros. Qui tamen, inquit Propheta, in similitudinem primi parentis incurrentes, (imaginem enim illius gerebant) fœdere legis obligati, exsecratione deuincti, beneficijs innumerabilibus obstricti, plagis multis eruditi, fœdere multis in locis instaurato, per insita libidine, & impuritate, legem contempserunt, ut magis se filios ostenderent illius, qui maluit vxori satisfacere, quā Dei imperium sequi. Quæ vero ab hoc peccati seminario scelerata pullularint, oratione persequitur:

Galaad ciuitas operantium idolum, supplantata sanguine.

Erat vrbs illa valde celebris, ita tamē prauitate corrupta, ut cines in summa iniuria, & iniquitate, & sanguine, atque cæde, perpetuo versarentur. Idolū autē hoc in loco interpretis pro iniquitate reddidit. vocabulum enim Hebræum pro utroque vsurpari solet. Ciuium in ciues crudelitatem exaggerat, dum ait, illam, sanguine supplantatā, hoc est enim, quasi quodam perēnis aque fluxu superne decidentis lacum, in quem influeret, effecisse. Et hæc quidem in homines scelera confluauerat. In Deum vero quæ machinata fuerat, omnē conatum ad religionis euersionem cōparabat, & homines a pietatis studio, ad perfidie scelus summa contentione transferebat. Sequitur, n.

Et quasi fauces virorum latronum, par ticeps sacerdotum in via interficientium pergentes de Sichem: quia scelus operati sunt.

Hoc est, quemadmodum latrones, qui viro insidias parant, ita sacerdotum conspiratio, viam, qua itur Sichem, cædibus intestam reddunt, ut scelus meditatum efficiant: quid aliud enim erat, homines imperitos ad cultum impurissimæ superstitionis, & precibus importunis, & minis, impellere, exemploque nefandi facinoris multos mortales ad idem scelus allicere, quam, collocatis insidiis, viatores contrucidare? Est tamen animaduertendum, in vnius ciuitatis, aut loci scelere, vniuersi Israelis facinus designari. Vndique enim conueniebant, ut vitulis, qui erant in Sichem statuti, immolarent.

In domo Israelis vidi horrendum: ibi fornicationes Ephraim: contaminatus est Israel.

Per domum hæc Bethel intelligit. Ibi namque Iacob, qui postea dictus est Israel, Deum vidit: ibi consideratione Maiestatis Diuinæ contremuit. Ibi monumentum ad memoriam numinis sempiternam excitauit, & voluit, ut posteris, loci illius admonitu, multo ardentius pietatem colerent. Ibi vero Geroboam, qui genus ad Ephraim referebat, vitulum dedicauit, quem Israel deinceps, ut Deum verum, adoraret. Quid igitur magis horribile, & detestandum, excogitari poterat? in loco tam celebri, tam sancto, tam religioso, tam insigni monumento, religioni, & iustitiæ consecrato, sceleris, amentie, cæcitatē, perfidiæ monumentum constitui, quo se viri sanctissimi, atque iustissimi, posteritas inquinalet, & vniuersa tandem corrueret?

Sed & Iuda pone messum tibi, cū conuertero captiuitatem populi mei.

Locus difficilis, in quo Iudæi, & qui Iudæorum sensibus addicti sunt, miseri torquentur. Illum vero ad hunc modum interpretantur. Dum ego populum meum ab Assyriis in seruitutem abductum eripere conor, Iuda posuit tibi messem, o Israel, hoc est, fuit, colendo Baalim, in causa, quo minus ego te liberarem. Sementem igitur tibi Iuda fecit horrendi facinoris, ut messem acerbissimæ calamitatis demeteres. Hoc autem sensu quid fieri potest absurdius? Si decem tribus in fidem redierant, si commissa crimina lamentata fuerant, si veniam, & opem suppliciter implorauerant; quid fieri poterat, ut Iudæ scelus clementiam Diuinam teneret, ne supplices suos a peste redimeret? Si vero ad Deū toto corde conuersi non fuerant, Deus eos e seruitute

seruitute redimere non statuebat. Aut igitur eos minime liberabat; aut, si liberare statuebat, non erat illi Iudæ scelere interdictum, ne id faceret, nec interdicti vlllo modo poterat. Præterea, si lege Diuina cautum est, ne filij parentum penam sustineant, neq. rursus parentes penam luant filiis debitam, quo modo æquum fuit, vt decem tribus vnus tribus scelere fuissent aditu Diuinæ benignitatis exclusæ? neque postremo illud vident, cum decem tribus libertatem deperdiderunt, & in exiliū compulsi sunt, Iudæ libertatem fuisse, conferuatam, propterea quod non dū se eodem scelere contaminarat. Si igitur decem tribuum; scelus duabus reliquis nocere non potuit, neque perficere, vt alieni sceleris penas penderent, qui poterat fieri, vt duarum tribuum scelus in decem tribuum exitium nulla earum culpa redundaret? Iudeorum igitur commentum ridiculum est, minimeque dignum, quod a viris Christianis approbetur. Est autem animaduertendum, Prophetas Diuinamente præditos nō sui tantum temporis ætatem, sed multo etiam magis futuram, ratione completi; & ita presentibus futura copulare, vt facile perspicere possit, quo eorum scripta referantur. Semper enim in vnicum generis humani liberatorem respiciunt. Itaque non solum, cum de illo clare loquuntur, verum & cum mores sui temporis accusant, sæpe e medio cursu orationis absorpti, in illum rapiuntur. Hoc autem interdum ab illis copiosius, interdum breuiter, strictimque fit. Osee vero præcipue, cuius oratio tam præcisa multis in locis est, vt vix verus sensus ex illius scriptis eliciatur. Hoc posito, est intelligendum, duplex gentis Hebrææ facinus duplici supplicio fuisse vindicatum. Primum fuit idolatriæ crimen, quod ortum habuit ab Ephraim, & cū latius in dies serperet, ad Iudam vsq. pestilenti contagione peruasit; & ita denique omnes fuerunt ruinis miserabiliter oppressi. Alterum fuit longe grauius, quo libertatis auctorem, & exercitus celestis imperatorem, qui libertatem, & salutem afferebat, a se repulerunt, illumque summis suppliciis excruciantum curauerunt. Hoc autem scelus a Iuda profectum reliquos Hebræos adstrinxit. quod enim facinus hoc ad Iudam maxime pertineret, ex eo perspicitur, quod Ierosolymis maxima pars ciuium esset Iudæ tribu propagata, & quod senatus ex eadem tribu essent oriundus, & quod sacerdotes essent eadem tribu cognatione coniuncti. Vt igitur in regno Israelis facinus horrendum in loco celebri memoria consecrato perspectum fuit ab Ephraim familia susceptum, quod tandem genus vniuersum præceps in exitium daret; ita Ierosolymis, quæ quidem ciuitas erat templo augustissimo, & sanctissimo, legis disciplina, sacrorum religione, Regum præcorum memoria, grauiissimi senatus auctoritate celeberrima,

fuit perspectum facinus aliud multo scelestius, quod tandem vniuersum genus extremo exitio, & summo dedecore, cumlauit. Et hoc quo tempore? Illo nempe, inquit Dominus, quo libertatem populi mei constituebam. Quod autem fuit illud tempus? Num Cyri? Minime. Libertas enim illa non fuit absoluta, sed vmbra quadam libertatis exiguo tempore definita. Num Artaxerxis? Non prorsus. Erant enim Iudæi in ipsius Artaxerxis dominatu, & illius beneficentia, vicinorum iniurias a se ægre, & maxima cum molestia, & sollicitudine, propulsabant; & toto illo sermone tempore, quo Babylone reuersi Ierosolymam legibus suis vsi sunt, aut Persis, aut Græcis, postremo Romanis, seruiuerunt. Sub Machabæis aliquam speciem libertatis tenere videbantur. Eam tamen ita retinebant, vt maximis calamitatibus afflicti cogerentur tyrannis adulari. Postremo vera libertas est animorum, eaque sempiterna, quam neque Moses, neque lo sue, neque Gedeon, nec, vt reliquos omittam, David dare vniquam potuit. Illius igitur beneficium est, qui sempiternum imperium administrat. Quemadmodum ille dicit, Si vos filius liberauit, vere liberi eritis; eo vero tempore, quo Dei filius in terris populum suum in libertate vindicabat, Iuda sementem fecit, e quo non illa tantum tribus, verum, & reliquæ omnes, messem malorum omnium mererent. Hoc est igitur, quod Propheta dicit: Hoc redum facinus in domo Israelis adspexi, quod in Iudam tandem etiam peruasit, vt omnes eiusdem sceleris penas exsoluerent. Ne autem putes, o Israel, non esse iam tibi alios malorum fluxus, propterea quod simulacris nō immoles, subeundos, intellige, multo grauiora te supplicia manere. Iuda namque, dum ego populo meo libertatem dare studeo, sceleris maxime semen sparget, vt tu cum reliquis omnibus messem omnium malorum colligas, ist tantum exceptis, qui fidei sanctitate sunt in meo populo numerandi.

Cum sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati sunt mendacium: & fur ingressus est, spolians latrunculus foris.

Israel, Ephraim, & Samaria, idem significant. variis enim nominibus regnum illud Israelis intelligit, cuius morbum insanabilem dicit, vt enim corpus multis morbis oppressum sanari nequit, (nam dum ars medicinz in vno depellendo consumitur, alij vim suam diffundunt) ita respublica variis malis afflicta e morbis emergere nequaquam poterat. Dū enim vni malo remedium afferebatur, aliud multo periculosius erūpebat, ad populi ægrotantis perniciem: & ideo fuit importunis hostibus illius diripiendi facultas attributa. Principio igitur dolus, fraus, & insidiæ a victis comparatæ, opes illius clamculum auferrebant.

rebant. Hoc autem significat, cum dicit, Fur ingreditur, deinde vis aperta cum fortunis spoliabat. Hæc demonstrat, dum ait, Latro foris spoliat. Ait deinde:

Ne forte dicant in cordibus suis.

Nulla spes salutis illis ostendi potest, qui fontem, vnde malum, quo laborabant, emanauit, minime vident. iccirco fit, vt, cum ciuitas, nationes, imperia, calamitatibus opprimuntur, saluari medicina minime subleuentur. Pestis enim, fames, bellum, dedecus, ignominia, & reliqua mala omnia, ex sanctissimi numinis offensione profluunt. Non igitur alio remedio, quam vitæ conuersione, sanantur. Hoc vnicum remedium dum homines minime faciunt, & alia inani sollicitudine peruefugant, euenit, vt eorum morbus in dies ingrauescat: ideo conqueritur, quod non hoc animis secum recogitent. Vt autem magis appareat, omnia mala, quibus homines ingratii, & perfidi, vexabantur, non esse ad fortunam, & casum, sed ad Dei iudicium, referenda, continuo subiungit:

Omnem malitiam eorum merecortum: nunc circumdederunt eos adinuationes suæ, coram facie mea factæ sunt.

Non conuideo in sceleribus; non meæ offensionis memoriam depono; non inultam impietatem esse patiar. Nunc igitur prauitatis penas exsoluent, quæ illos vndiq. circumfissent, ne habeant vllum miseræ perfugium. Omnia enim illorum scelera, & flagitia, mente perspicio. Flagitia deinde commemorat, e quibus maxima vis malorum in respublicas inuehitur:

In malitia sua lætificauerunt regem: & in mendacijs suis principes.

Ostendit, omnia mala adulationis studio, & artificio contineri. dum enim homines perditissimi, libidinem, auaritiam, & improbitatem, impudentiam, & mendaciam, verborumq. lenocinio, communiunt, & se in gratiam Regis, ficta specie probitatis, insinuant, & reliquis etiam principibus adulantur, neque, quid rectum, & simplex, & vtile reipublicæ sit, sed quod auribus inuicundum, & sensibus gratum, excogitant, vt sibi gratiam eorum, qui multum in republica possunt, insita penitus calliditate, concilient; nullum tantum malum fingi cogitatione potest, quod non in vniuersam rempublicam incurrat. Nam, cum ambitio, cupiditas, & effrenata libido, sint terribilissimæ pestes, quibus ciuitates, & imperia labefiunt, & concidunt; tum vero, cum in

principibus insident, omnia subito peruertuntur. maxima namque libido, cum potentia summa coniuncta, populationem, & inflammationem, rebus communibus infert; & omnia, quacumque ruit, impetu furibundo prostermit. Quam facile autem sit hæc ratio, ne bonorum omnium stragem edere, luculenter explicatur:

Omnes adulterantes quasi elibanus succensusa coquente: quicuit paululum ciuitas a commistione fermenti, donec fermentaretur totum.

Fornax est animus principis inflammati libidine. Pistor est adulator. adulatoris autem officium non multum operæ, & industriæ, requirit. Vt enim Pistor semel operarios excitat, semel massam subigit, & interim conquefcit, dum massa sponte sua fermentescat, deinde panes in fornacem incensam mittit, quæ etiam, cum affluerit ignibus sit, & ea de causa facillime conualescat, dum pistor otiosus de fides, panes concoquit, ita adulator facillime materiam libidinis exquirat, quæ, etiam sine vilo negotio, fermento nequitiz, & prauitatis, intumescit facillime; ad obsequium libidinis inuitat, & allicit; facillime in animum principis, satis ad omnes voluptates excipient, das incitatum, omnia congerit; quibus illum sibi deuinciat. Vt enim, virtutem tradere laudis, & delicatis, difficillimum opus est; ita, ad voluptates perfruendas incitare, facillimum; ipsa namque natura pondere suo ab honestatis altitudine in flagitiorum colluuiem deuoluit.

Dies Regis nostri, cœperunt principes furere a vino: extendit manum suam cum illuforibus.

Dies, inquit, festus materiam Regi furoris, & amentiz, præbuit. Non enim in familiaritate homines sobrios, & vigilantes, sed adulteros, & flagitiosos; admittit. itaq. illorum opera multum vini exhaurit, magnam laudem in magnis poculis reponit, furit, & insanit, scurris dexteram porrigit, cum hominibus omni flagitio corruptis fœdus amicitiz firmat; & ita demum fit, vt, quod erat honestis, & fortibus, viris tribuendum, turpes, & ignaui, & cooperti omnibus vitijs, intemperanter absument. Quo modo autem id perditii homines assequantur, exponit:

Quia applicauerunt quasi elibanum cor suum, cum insidiaretur eis: tota nocte dormiuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ.

Ipsi quidem adulescentes, & principes, cupiditatibus inflammati ducuntur, ut Regi insidias comparerent, (Hebraice enim est, cum insidias tur ipsi) & rei familiaris amplificandae causa illum deciperent. tota nocte pistor eorum dormit, hoc est, ipsi, qui Regis familiaribus adulantur, nullo id negotio consequuntur. Ipse vero Rex, similiter, non admodum magna adulatoris industria, cum diluxit, sese conspiciendum exhibet, cupiditatem facibus inflammatum. Exaggerat autem Regis, & Principum nequitiam, & improbitatem, dum ostendit, ad illos in capitalem fraudem inducendos, non opus esse magna industria, & sedulitate, cum ipsi sponte sua sint ad omne flagitium propensi. Deinde, ex eo, quod non tantum noctem, verum & diem, atque adeo primam diei partem, quae erat maxime reipublicae curationi tribuenda, in libidine, & flagitio, consumerent. Rationem, quare id fiat, assignat, & in eadem similitudine insinuat.

Omnes calefacti sunt quasi clibanus.

Inflammati libidine, in flagitiorum omnium corruptela versantur. Quid ergo? non est, qui eos lege coerceat? qui a flagitijs auocet? qui iudiciorum severitate constringat? Est quidem. Sunt enim in populo viri casti, & integri, & sancti, iurisq. Divini periti. Sic autem est Divina lege comparatum, ut boni de improbis iudicent, & qui pietate, atque virtute, praecellunt, multitudini ius dicant, & universum populum aequitate moderentur. verum sic sunt omnia conuersa, ut ipsi, qui, bonorum exemplo, disciplinae severitate corrigi, doceri, & constringi, debuissent, Regis iniustitia freti, in illos insurgant, & potentia, qua plurimum valent, illos bonis omnibus evertant. Hoc ut significet, ait:

Et deuorauerunt iudices suos.

Quibus autem poenis ob tam insigne facinus afficiantur, explicat:

Omnes Reges eorum ceciderunt: non est in eis, qui clamet ad me.

Regis casu, & ruina, populus poenas luit. non potest enim Rex cadere, quin populum eadem ruina opprimat, atque conficiat. Non mediocre igitur illud populi supplicium est, sed aliud multo grauius ruinam illam saepe consequitur. Quod in ea calamitate nemo Diuinam opem in perditis rebus, quemadmodum oportet, implorat. Animus enim obcatus libidine torpescit, atque in terram deprimitur, ut mentis aciem intedere nequeat, ut videat, unde sit sibi remedium postulandum. Reliquum igitur est, ut cum alijs impunitatibus, atque flagitijs, huius etiam stupiditatis

supplicium luat. Non enim e malis emergere poterit, quamdiu non fuerit ope Diuina liberatus: eam vero non impetrat is, qui non fidenter implorat. Ait igitur:

Ephraim in populis ipse commiscebatur: Ephraim factus est subcinericius panis, qui non reuersatur.

Israelis exsilium praedicat; externi deinde moris, & consuetudinis, illuciem, qua erat oblinendus; postremo gentium immanitatem, qua erant reliquae illius opes absumenda. Ut enim, inquit, qui fame vexatur, non exspectat, dum panis, qui in cinere coquitur, versari possit, sed pane crudum deuorat: ita gentes, inter quas Israel versatus fuerit, inexplebili cupiditate furentes, in illum incitabuntur, ut repentino morsu dilacerent.

Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit: sed & cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit.

Vires illius absumuntur, opes ab alienis diripiuntur, status reipublicae senio, & vetustate, consumitur, & exitus exitialis appropinquat: ipse tamen non intelligit, omnia haec mala, propter scelera, quae in Deum commisit, rebus illius incidisse. Adeoque mentis exars est, ut subijci Deo nolit, sed poenis Diuinis humana remedia furenter inquirat.

Et humiliabitur superbia Israel in facie eius: neque reuersi sunt ad Dominum Deum suum, & non quaesierunt eum in omnibus his.

Hoc vult Deus, hoc expetit, hoc nobis pro suo iure praescribit, hoc clementia illius a nobis saepe flagitat, ut, quoties nos, propter scelera, percutit, ab illo solo, qui nos curare potest, remedium postulemus, & dolore, ex flagitiorum conscientia, percussi, ad pedesq. illius strati, veniam, pacem, & opem, suppliciter imploremus; & ita, numine illius excitati, in vitam, & dignitatem, multis opibus amplificatam, restituamur. Nos vero, hoc vnicum remedium, quod promptum, & expositum, est omnibus, qui toto animo ad Deum conuertuntur, nimis turpiter, & flagitiose, negligentes, sine ullo fructu, subsidia humana conquirimus. Quemadmodum statim sequitur:

Et factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor: Aegyptum inuocabant: ad Assyrios abierunt.

Hoc quidem ab Israele factum cernimus, cum Syria Reges illius regionem vastabant, nec enim

enim ab impietate deterrebantur, nec a Deo auxilium postulabant, sed a Regibus Aegypti, vel Assyriae, praesidium poscebant. Merito igitur seducta columba similis esse dicitur: ea namque stultitia, & impietate, factum est, ut grauiorem in se Diuini numinis offensionem concitarent, & tandem miserius interirent. Ab illis enim ipsis, quos sibi patronos adoptarant, oppressi, & spoliati sunt. Ut igitur Columba elata in rete incidit, ita & Israel, auxilij spe, stulte, atque furenter inductus, in laqueum se ipsum induit, & ab illis ipsis, a quibus sibi opem pollicebatur, euersus est. Quae tamen omnia, non sine consilio Diuino, quo omnia ad ordinem ab illo constituta referuntur, gesta sunt.

Cum profecti fuerint, expanda super eos rete meum: quasi volucrem cali detrahā eos, cadā eos secundum auditionem coetus eorum.

Quia Israellem cum columba scarum specie seducta contulerat, in eadem metaphora insistent, futurum ait, ut eos reti capiat, atque perficiat, ut id, quod gratia salutis inquirunt, in eorum exitium referatur. Quemadmodum, inquit, ab universa concione ab illis auditum fuit, ibi enim omnes Hebraei, antequam Iordanem transirent, audierunt omnia supplicia, quae se Deus illis, qui praecpta illius transgrederentur, illaturum comminatus est, ne possent incitiam errori praeferre.

Vae eis, quoniam recesserunt a me: vastabuntur, quia peruaricati sunt in me: & ego redemi eos: & ipsi locuti sunt contra me mendacia.

Deus quidem eos e calamitatibus, quibus erant oppressi, liberabat: at illi, vel falsis numinibus, vel humanis opibus, accepta beneficia referebant. Itaque Deum, vel fidei parum sancte cultae, quod promissis non stetit, vel imbecillitatis, quod subuenire suis minime potuisset, insimulabant. Quamquam non video, cur hoc ad futuram etiam liberationem, quae postea exitum felicissimum habuit, referri non possit. Quasi dicat, Veni quidem, ut eos e sempiterna peste redimerem: at illi contra falsum testimonium dixerunt, Turbatorem pacis, & oris, & hostem religionis, appellando.

Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus suis: super tricium, & vinum rumiabant: recesserunt a me.

Tantum, inquit, absuit, ut mihi debitam gloriam tribuerent, & vitae praesidium in benignitate mea collocarent, ut, etiam cum extrema gravissima premerentur, & ne extrema fame, viniq. penuria perirent, valde formidaret, nullas ad me preces adhiberet, sed etiam universum vel maxime a me summa consensione deficerent.

Et ego erudiui eos, & confortauimus brachia eorum: & in me cogitauerunt malitiam.

Reuersi sunt, ut essent absque iugo: facti sunt quasi arcus dolosus: cadet in gladio principes eorum a furore linguae suae. Ista subsannatio eorum in terra Aegypti.

Si calamitatibus, inquit, magnis admoniti, fuerint aliquando a scelere reuocati; ea conuersio non erit ad Dominum: reuersi enim sunt, ut essent absque iugo. Erit enim non vera, sed ad tempus simulata conuersio; nec ut Deo placeant, sed ut se e laqueis expediant, elaborabunt. Non enim in ullo doloris sensu cruciabantur, quod in Dei offensionem incidissent, sed quod se ipsos insigni clade, & dedecore, cumulauerint. Itaque fiet, cum illorum animi sanati minime fuerint, quamuis pietatem ementiri studeant, ut eorum conatus, non eo, quod lex, & ratio dirigit, sed quo cupiditatis furor impellit, concitetur. Ut igitur arcus fallax minime collineat, sed locum valde diuersum ab eo, in quod sagittam emittere videtur, configit, ita eorum studia, cupiditatis ipsius temeritate, & amentia, in exitium rapietur. Ergo, cum homines aut conuerti ad Deum voluerint, aut cum simulatione, & mendacio, veniam petierint, Aegyptiorumq. opes Diuinis praedijs antetulerint, facile poterit, qui vult, illis insultare, eorumq. dementia irrisione prosequi: quod, hominibus innixi, qui vel propter perfidiam nolunt, vel propter imbecillitatem nequeant federatis opulari, a Deo, qui fidem sanctissime colit, & infinita potentia praeditus est, impie desciuerint.

In gutture tuo sit tuba quasi Aquila super domum Domini. Cap. VIII.

Oratio praecisa vehementiam designat, & suscipiendi muneris alacritatem. hoc est autem, quod dicit, Bellum acre denuntia; & quod fieri solet, cum hostis appropinquat, buccinam vehementer infla, & e pectore vocem summa laterum contentione profunde; hoc est, malum, quod impendit, publice cum maxima libertate testificare. Ut autem hoc munus rectius suscipias, aquilae celeritatem suscipe, & in populi tui scelus vehementer inuehere. Rationem autem iudicij continuo subiungit:

Pro eo, quod transgressi sunt foedus meum, & legem meam praevariati sunt.

Si qui fidem hominibus datam produnt, & officium contra foedus insigni religione & carmonia percussum deserunt, sunt, ut perfidi, atque scelerati, humanaeq. societatis eueriores, ex terrae finibus exterminandi; quid de illis est existimandum, qui foedus cum summo universae naturae conditore, atque Domino, a quo facti, conservati, in libertate viuunt, muneribusq. summis affecti fuerant, cum proiecta audacia, & impudentia, perfregerant? & quod est maiore odio dignum, cum tam immani scelere constricti fuissent, pietatem ementiebantur.

bantur, sibi, summum religionis studium ar-
rogabant. Sic enim sequitur:

Me inuocabunt Deus meus, cognoui-
mus te Israel.

Hoc est, clamabunt ad me Deus meus; nos,
qui Israelis nomine censetur, te nouimus,
quasi dicant, Conuertere iram tuam in gentes,
quæ non est sanctorum patrum sanguine pro-
pagata, quæ non est notitia tui sanctissimi no-
minis illustrata, nec in tuis sanctissimis legi-
bus, & institutis, enutrita: quasi vero nõ ob eã
causã fuerint maiore odio digni, qđ a sanctis-
simis Patribus degenerauerint, & Dei noticiã
amplexi minime fuerint, omniaq. Diuina iura
contempserint. Quæadmodũ statim explicatur:

Proiecit Israel bonum, inimicus perse-
quitur eum.

Nemo, inquit, bonus, nisi solus Deus. Lux, 20
vita, salus, dignitas, opulencia, voluptas, ro-
bur, potentia, inuicta virtus, & tranquillissi-
mi status æternitas, illius numine, & bene-
ficientia, continetur. Ille fons est inexhaustus,
atque perennis bonorum omnium, ita, vt tan-
tum quisque boni habeat, quantum ab illo hau-
rire, atque delibare, potuit. Quidquid aliunde
manat, atque fluit, nullo modo bonum, sed di-
ra pestis, & exitium, est existimandum. Ergo,
qui sese a Deo disiungit, se per summum sce-
lus, atque dementiam, omni bono spoliatur. Ie-
circo fit, vt hostis eũ cõtinuo persequatur. Est
n. Dei auxilio, quæ perfidia offendit, orbatus.

Ipsi regnauerunt, & non ex me: prin-
cipes existerunt, & non cognoui: argen-
tum suum, & aurum suum fecerunt sibi
idola, vt interirent.

Ipsi sibi pestem attulerunt, ipsi salutem suã
prodiderunt: omnium malorum, quibus op-
pressi corrunt, ipsi causam sustinent. Primum
quidem in Regibus diligendis non Dei spiritum,
sed infamam libidinem, secuti sunt; nec in
honoribus mandandis virtutem, & pietatem,
& sanctimoniam, ornandam, sed flagitium, &
perfidiam, & scelus, temeritatem, & dementiam
multitudinis, armandum susceperunt. Sic ve-
ro factum est, vt, cum hostes Diuini numinis
ẽapitelibus suis imponerent, quibus seruirent,
& quorum exemplis vitam contaminarent, 30
eo, progredierentur amentia, vt Deos sibi ex
argento, & auro, fingerent, quibus supplici-
ter, atque demisse, supplicarent. Cum vero ef-
sent auarissimi, vsque adeo, vt facile Dei legẽ,
atque iudicia, præ pecunie immanis cupidita-
te, contempnerent, sic tamen exarserunt ad su-
perstitionis terretis cupiditatem, vt argen-
tum suum, aurum suum, libentissime, deorum
singendorum causa, profunderent. Postquam
enim semel se Ieroboam decretis addiderunt,
vt aureis vitulis honores Diuinos tribuerent,
in eo scelere certatim elaborauerunt, vt nihil

sibi reliqui ad summam impietatem facerent,
vt ita tandem, Dei iudicio excissi, corruerent.
et, quo magis populi furor emineret, cũ ex-
periundo sentiret, nullam sibi opem falsa nu-
mina in aduersis rebus attulisse, non tamen
in viam redire voluerunt.

Proiectus est vitulus tuus Samaria, ira-
tus est furor meus in eos. vsque quo non
poterunt emendari?

Me, inquit, neglecto, vitulum coluit Sama-
ria. At illius vitulus, quem fuit nefaria super-
stitione venerata, nullam ei salutem peperit,
immo hostibus prædæ fuit, & in longinquas
regiones asportatus. Ego vero, quẽ homines
perditi despexerunt, illos plagis grauissimis
insecutus sum. & tamen neque sic operã dare
voluerunt, vt, sceleribus expiati, vitã purita-
tem omni studio conseruaret. Duplex in prin-
cipio scelus fuit, primum, a Deo vero deficere;
alterum, vitulum ex auro factum in Dei sede
reponere. tertium scelus fuit in perniciã
constitutũ. quod illa verba significant: Vsq̃ue-
quo nõ poterunt emundari? Nam, neque cum
animaduertent religionem impuram in vi-
tuli honoribus vanissimo studio positam eis
nihil profuisse, neque cum cernerent se Diui-
no iudicio concidisse, e tam scelestis facinori-
bus eripi concupierunt.

Quia ex Israel & ipse est: artifex fecit il-
lum, & non est Deus: quoniam iam in aranea-
rum telas erit vitulus Samariæ.

Nullam habent excusationẽ sacrilegi, vt di-
cant se religionis castissimæ gratia vitulũ de-
dicasse. Primum quidem id non fuit institutũ
Diuinum, sed Israelis inuentum, consilio ple-
no sceleris excogitatum. Deinde, minime vi-
dẽt, in eo vitulo, præter aurum, nihil aliud cer-
ni, quam impuri hominis artificii; fieriq. nõ
posse, vt opus artificis dignitate superet, quid
igitur magis absurdum hngi potuit, quam, id,
quod infimi hominis manibus factum, & expo-
litum fuit, in Diuina sede collocari? Postremo
cernant tandem, ipsum Deum, quem colere,
sibi ipsi, opitulari minime potuisse. aranea-
rum enim telarum plenus, contritus est, & in-
frusta disceptus, vt sic posset facillime in lon-
ginquas terras asportari.

Quia ventum seminabunt, & turbinem
merent: culmus stans non est in eo, germẽ
non faciet farinam, & si fecerit, alieni co-
medent eam.

Seminare ventum, est, inutile studio cõflic-
ti, vt illi faciebant, qui non tantum a Dijs cõ-
mẽticijs, verum etiã a Regibus magnis, opem
& præsidium, flagitabant. cum. n. a Deo, qui solus
salutem dat, opem firma fide minime pollula-
rent, ab illis, qui salutem asserre non pote-
rant, opẽ in rebus afflicis, atque propemodũ
eueris, implorabant. Vt igitur sementem fa-
ciebant,

ciebant, ita metebant. Segetes namque erant
curæ, sollicitudines, angores, calamitates, iu-
dicio rectissimo Diuini numinis importatæ.
His procellis, atque tempestatibus, agitati,
sceleris pœnas sæpenumero luebant. Quod si
aliquando aliqua salutis spes ostendi videba-
tur, qua animi lacerantes excitarentur, spes il-
la erat fallax, & inanis, & eorum animos delu-
debat. Et ideo dicit: Exortas aliquando sege-
tes frumentum minime continere, ex quo fa-
rina fieret. Mentiebantur enim, & miseros ho-
mines pendentes animis ludificabant. Et, si ali-
quod auxilium afferebatur, id alieni, hoc est,
hostes ab institutis Diuinis abhorrentes ad
fructum suum, incursione facta, reuocabant.

Deuoratus est Israel: nunc factus est
in nationibus quasi vas immundum.

Quam inane fuerit studium Israelis, ostendit.
Seminauit, inquit, non frumentum, sed ac-
ris inane, messuit non fruges, sed tempe-
statem turbulentam, & calamitatem: quid-
quid studii, & industria, contulerat, vt famem
depelleret, in alienorum fructum, & vilita-
tem, conuersum est. itaque non solum cibum
sibi minime comparauit, verum & ipse cibus
hostibus suis fuit, eorum immanitate consum-
ptus. Nunc vero, damnatus exilio, gentibus
alienis admixtus, & dominatu a tyrannis op-
pressus, ita vitam degit, vt nulli vsui sit; sed,
tamquam vas inutile, ab omnibus respuatur,
& insigni contumelia, & dedecore, cumule-
tur. Et, cum, vt gentibus placeret, a Deo desci-
uerit, ab ipsis gentibus immanissime procul-
catur.

Quia ipsi adscenderunt ad Assur, ona-
ger solitarius sibi: Ephraim, munera de-
derunt amatoribus.

Nemo Dei præsidium implorauit, sed ab
hominibus auxilium conquisiuit. itaque in
Assyriam, vt Assyrii copiis impendentem ca-
lamitatem auerteret, ire perrexit. Vt ona-
ger, qui nullius rectoris cultu, & moderatio-
ne, continetur, abiicit obedientiam, iugum a
ceruice repulit, ingeniiq. sui opibus fretus, nõ
Deo, sed sibi tantum, hoc est infestæ libidini, pa-
rere statuit. Itaque, dum, quasi Dei ope non
indigeret, sese a Deo seiuinxit, ad eam inopiã
redactus est, vt, quasi meretrix deformis, & li-
bidinosa mercede, amatores conduceret. Nõ
enim gentiũ opibus, & blãditis, illecta, Deos
commenticios adsciuuit, verum etiam, vt illo-
rum impuriisimis sacris initiaretur, opibus
suis intemperanter effusus, elaborauit.

Sed & cum mercede conducerint na-
tiones, nunc congregabo eos: & quiescent
paullisper ab onere Regis, & Principum.

Sensus autem est: Illi quidem, inquit, tribu-
tis salutem suam redimere conabuntur, & im-

peratam pecuniam summo studio persoluet:
nullum tamen fructum feret illis tanta seduli-
tas. Quamuis enim Assyrii Regis, qui est Rex
Principum, iugum subeant, tributumq. pensen-
t, vt reliquas opes suas impune possideant,
illa tamen spes erit valde tenuis, & intra bre-
uissimum tempus incisa. Ego namque eos
omnes congregabo, vt gẽtibus seruiant. Itaq.
tempore breuissimo pestẽ a se propulsabunt:
quin ipse Princeps, cui se in seruitutem addi-
cent, eos funditus euertet, & in seruitutem re-
liquias abducat. Peccatum, ob quod in tã gra-
ues calamitates inciderunt, cõtinuo subiugit:

Quia multiplicauit Ephraim altaria
ad peccandũ: facta sunt ei ara in delictũ.

Vbi via sceleris aperitur, facile deinde pan-
ditur, multasq. vias multiplicandi sceleris
dat, quibus homines præcipientes in pestem, &
exitium, ruant. Quemadmodum in Ieroboa-
mi scelere perspectum fuit. Vitulis namque il-
lis semel statutis, & impurissime dedicatis,
multi repente passim aras extruxerunt, &
varia simulacra ex gentibus adscita consecra-
runt, vsque adeo, vt neque Deorum numerus
iniri, neque religionis varietas, & multiplices, se-
ctæ explicari possent. Sed dixisset fortasse ali-
quis, gentem Hebræam nõ sine causa in tam
multiplices sectas incidisse. Natura namque
sensum in animis nostris Diuinitatis iniecit,
& cupiditatem religionis insculpsit, vt aliquo
sollemni ritu Deum coleremus. Erat igitur
gens illa, ne in errorem falsæ religionis inci-
deret, vera religione cõtinenda, vt, sacris san-
ctissimis operata, de mēte Diuina, quod Deũ
decebat, perpetuo cogitaret. Aliter enim lo-
cus erat præceptis, & lubricus, & ruinæ pericu-
lum vitari non poterat. Cum enim sine reli-
gione vita non possit institui, neque generis
humani societas conseruari, consequens est,
vt, qui veram ignorat, falsã saltem vinculis
adstringatur. Hoc ne dici posset, adiungit:

Scribã ei multiplices leges meas, quæ
velut alienæ computatæ sunt.

Præcipua quidem statuta erant, quæ ad ve-
ram sanctitatem, & hominum caritatem, &
in conseruanda fide constantiam, confereban-
tur. Quæ tamen omnia Israel, quasi ad se mi-
nime pertinerent, scelerate violabat. Dum igi-
tur instituta, quæ vmbra iustitiæ contine-
bant, religiose procuranda susceperet, pieta-
tem, & sanctimoniam, spernebat, fidem, & offi-
cium, deserebat, & ciues suos per iniuriam bo-
nis euertebat, & maledicentia lacebatur, &
in eade, & sanguine, versabatur; & tamen sic
erat amens, vt, cum a flagitiis minime disce-
deret, sacrificiis suis Deum placari posse con-
fideret. Hoc autem fuit sceleris totius ini-
tium: numquam enim alienas religiones assu-
merent, nisi prius propriam religionem im-
manis vitæ peruersitate constuprarent.

Hostias offerent: immolabunt carnes, & comedent, & dominus non suscipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum. ipsi in Aegyptum conuertentur.

Quāvis, inquit, victimas immolent, quāvis numerosa frequenter offerant, sollempniq. ritu, & cērimonia, sacris omnibus operentur, numquam tamen libabunt. Non enim sanctissimū Dei numen impietatis, auaritiæ, nequitie, crudelitatis, sceleribus insensum pecudum sanguine placari, & a iudicii seueritate ad misericordie lenitatem inflecti poterit. Immo tunc grauius in eorum scelus animaduertet, debitaq. supplicia eorum peccatis irrogabit. Nec enim hostiarum eade, sed interitu flagitij, delectatur; neque specie sanctitatis a simulacris, sed, pura, casta, & integra mente delentis, a puniendi seueritate deducitur. Tantum igitur aberit, ut sacrificijs Deum sibi propitium reddant, ut cogantur in Aegyptum reuerti, ut iterum turpissime seruiant, iterum Aegyptiorum impotentem dominatum perferant, & durissimis interim vinculis adstringantur. Libertate namque Diuino beneficio parta prorsus indigni sunt, qui, sponte, & voluntate sua, Dei imperio repudia to, sese primum flagitijs, deinde falsis dijs, eorumq. simulacris, postremo tyrannis immanissimis, subdiderunt. Studium, & industria, reprehendi non solet; immo negligentia, & desidia, iudicio coercetur. Sed animaduertendum est, tunc humanam industriam prosperos successus habere, cum Dei presentis auxilio nititur. Nam, ubi Dei numen abfuerit, inanis est industria, inutilis diligentia, omneq. humanum studium sine fructu consumitur. Tunc igitur, quo maior cura fuerit, & vigilantia, eo magis torquetur animus, & sollicitudine, & angore assiduo, cruciabitur. Excatur enim mens, debilitantur vires, spes omnis inciditur; ratio in errorem impulsā, quo magis, ut se e malis expediat, enititur, eo in pestem, & perniciem, furētius incitatur. Omnis igitur causa calamitatis, & miserie, est in obliuione numinis Diuini constituta, quod Propheta sub Dei persona luculenter explicat:

Er oblitus est Israel factoris sui, & edificauit delubra: & ludas multiplicauit vrbes munitas, & mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit aedes illius.

Quid igitur iuuat, templa sumptibus magnis extruere, aedes magnificas, & excelsas, edificare, vrbes muris, & turribus, & propugnaculis, egregie munire, si omnia sunt Diuina seueritatis incendio consumenda? At, qui Dei obliuiscitur, acceptiq. muneris, & beneficij, memoriam deponit, illiusq. in se numen incendit, quamuis magnas opes habeat, ita-

tumq. suum robore, & industria, communiat, ita, ut nihil magis stabilitum esse videatur, cum minus supplicium expauerit, tunc acrius, & seuerius, iudicium experietur, & horribiliore incendio conflagrabit. Quocirca omnes, qui sese criminibus alligarunt, & in scelere, & flagitio voluntantur, amentes, & furiosi sunt, quoties exultant animis, & futili voluptate deliquescunt, & huius vitæ commodis effervunt. Non enim impendentem illis calamitatem mente prospiciunt. Nullam enim lætitiæ causam habent, qui se a Deo, veræ voluptatis, & sempiternæ lætitiæ, fonte, disiunxerunt. Iccirco Propheta maxima contentione populum rebellem, & in suscepto scelere contumacem, a voluptate, & lætitiā, deterret. Inquit enim:

Noli lætari Israel, noli exultare sicut populi: quia fornicatus es a deo tuo, dilexisti mercedem super omnes areas tritici.

Tu, inquit, cum tantum in te scelus admiseris, cum matrimonij sanctissimi fœdus cum Deo tuo percussum violaueris, cum amatorum dona in dira idolorum superstitione, in nefarijs sacris, in cērimonijs impurissimis constituta, beneficijs meis omnibus antetuleris, ita mentis expers eris, ut, quasi tibi sit exploratum omnes opes tuas fore sempiternas, in voluptate verferis, & gaudio triumphes, & dies festos, ut reliquæ gentes, furenter agites, & in dementia summa verferis? non recogitabis tecum, quæ gesseris? non iram illius ex timefces? non ad illius iudicium trepidabis? non te lamentis dedes, & lacrymis, atque fletu, iratum numen placare conaberis? vide, quanta te vexaret amentia. Nam, cum areas tuæ erant frugibus repletæ, non Deo, qui ea tibi dona contulerat, gratias agebas, sed sacra impurissima ex alienis gentibus accersita longe Diuino beneficio præferebas, & ad gentium, quas sequebaris, exemplum festos dies in Deorum alienorum memoriam insigni furore, & amentia, celebrabas. Dabis igitur ingratis animi penas, & furoris immanissimi supplicium sustinebis. Penas deinde, quas erant, propter hoc immane scelus, passuri, oratione persequitur.

Area, & torcular, non pascet eos, & vinum mentietur eis.

Merito enim, qui Deo gratias de beneficijs acceptis non agunt, beneficijs spoliantur, ut segetes mentiantur, & vineæ hominum spem frustrentur, ita, ut neque fames eximatur, neque sitis exstinguatur. Aliud deinde supplicium apponit; exsilium nempe.

Non habitabunt, inquit, in terra domini.

Expel-

Expellentur, inquit, sedibus, in quibus fuerant, Domini munere, & beneficio, collocati; & in terras hominum, qui illos incommodis innumerabilibus diuexauerant, abire compellentur. Ait enim:

Reuersus est Ephraim in Aegyptum, & in Assyrijs pollutum comedit.

Post illatam Israelis Regno vastitatem, Hebræi dispersi sunt, ita, ut quidam in Aegyptum, quæ regio pristina seruitutis, & ignominie, impressa vestigia continebat, reuerterentur; quidam vero in Assyriam victi abducerentur; ut vtrobiq. ab illis ipsis, quos patronos adoptauerant, insignes iniurias acciperent, & eorum dominatu acerbissimo premerentur, quos fore suæ libertatis vindices erroris opinionione fixerant; & quando beneficium Diuina legis, & pietatis, spreuerant, sese in alieno solo, hominum infidelium familiaritate conficti, moribus eorum, cum quibus vivebant, oblici, polluerent. Hæc autem pollutio, cibi immundi contagione designatur. Summum namque scelus erat, olim cibis lege prohibitis inquinari; & iccirco polluti cibi nomine vitæ impuritates, atque flagitia, quæ gentes a Diuina legis sacris abhorrentes in vita suscipiebant, & committentia etiam numina, quæ summa superstitione colebant, intelliguntur. Nam inter alia supplicia, quæ Israel in exilio subire cogebatur, annumerat, moribus externis infici, & institutis mortiferis alligari. Quemadmodum apud Ezechielem ipse Deus dicit, se quidem legem vitalem, atque salutarem, sanxisse, ut Israelis vitam conseruaret, quam dum spreuerunt, illos legibus in exilio mortiferis adstrinxisse, ut in exitium precipites eijcerentur.

Non libabunt Domino vinum, & non placebunt ei: sacrificia eorum, quasi panis lugentium omnes, qui comederunt eum, contaminabuntur: quia panis eorum animæ ipsorum non intrabit in domum Domini.

Non solum, inquit, erunt sceleratæ gentis conuictu, & familiaritate, polluti, sed nullis piaculis poterunt maculas iniustas eluere, quia panis eorum, animæ ipsorum, hoc est panis pro animarum piaculo ab eis oblatus non intrabit in domum Domini. Hoc autem ut significet, lustrationes lege sanctitas explicat, ut vini libationem, ut sacrificij piacularis institutionem, ut panis oblationem, quæ in exilio fieri nullo modo poterant. Et, quia omne, quod cadauer attingebat, pollutum habebatur, & qui funus etiam procurabant, erant ad aliquod tempus polluti, futurum dicit, ut omnia, quæ salutis, & libertatis recuperandæ causa procurarent, a Deo, ut immunda, & contactu cadaueris, & lamentis inquinata, repudiarentur. In quo quidem, ut dictum est,

ait, propter flagitia, ex gentium communione contracta, futurum, ut eorum preces non exaudirentur.

Quid facietis in die sollempni in die festiuitatis Domini?

Non est nobis interdicta voluptas, non prohibita iucunditates, non vetiti cantus, & symphonie, non curarum omnium alleuamentum in crimine posito; sed illud est lege sanctum, ut aspernaremur noxias voluptates, & consisteremur eam vitæ iucunditatem, quæ est cum honestate, & religione, coniuncta. Iccirco sollempnes conuentus legi præscripti fuerunt, in quibus hostiæ cederentur, epulæ instruerentur, laudes Diuine canerentur, & animi a grauius curis ad hilaritatem reuocati simul cum hominum beneuolentia, & caritate, quæ conuictu illo conciliatur, ad cultum sanctissimi numinis acrius incitarentur. Quid autem poterat esse iucundius, quam laudes Diuinas concinere? quam amplitudinem Diuinae benignitatis admirari? quam ad spem firmissimam salutis, & immortalitatis, rapi, & studio vitæ celestis incendi? Illis igitur festis diebus animi simul cum summa iucunditate memoriam ad cogitationem Diuinae probitatis excitabant, nouis viribus aucti fortius pietatem retinebant. Ergo, sublata illa religione, & debus festis ex hominum consuetudine prorsus euulsis, necesse continuo erat, ut paulatim illa prisca legis instituta ex animis exciderent, & quidquid reliquum fuerat, religionis interiret. Hoc autem minus sentiri poterat, quamdiu gens in libertate constituta festos dies ex præscripto legis agitabat. At, amissa libertate, eueris opibus, exsilij supplicio constituto, quo modo fieri poterat, ut voluptate illa sanctissima fruerentur? quo modo, inquit, cantabimus canticum Domini in terra aliena? breuissimi exsilij tempus Dauid ferre non poterat, eo quod tunc temporis in sollempnem conuentum se minime dare posset, & impediretur, quo minus publice opera Diuina celebraret. Itaque lacrymis, & suspirio, de tam insigni iactura sæpe conqueritur. Quando veniam, inquit, & apparebo ante faciem Dei? quod eo dolentius erat in diuturno faciendum, quo minor erat spes hominibus in exilio illo constitutis oblata pristini status recuperandi. Merito igitur inquit: Quid facietis in die sollempni? fieri ne potest, quin desiderio voluptatis illius pristinae, & status tranquillæ, quo fuistis, propter impietatem, deiectionis, contabescatis? quid, si dolor ille, ex desiderio sollempnis sacri, & religiose celebratae, aliquos eorum ne attigisset quidem? id quidem erat in multo grauiore clade numerandum: stuporem enim animi, atque feritatem, quæ mortis dirissimæ signum continet, facile declararet. Id tamen maiori parti accedere minime potuisset. Quid ergo? Omnis spes

spes reliqua praecidenda erat miseris hominibus, ne unquam se in patriam redituros confiderent. Praecidenda plane. Ita namque euer sum est regnum, ut numquam caput erigeret. Itaque fuere quidam ita bellis vexati, & attriti, & tam saepe ferro, atque rapinis, obiecti, ut, antequam omnia funditus interirent, in Aegyptum immigrarent: Alij vero, qui ab Assyrijs tandem post multas alias clades armis oppressi sunt, in Assyriam perducti. de iis igitur, qui, cladis impendentis metu, in Aegyptum fugerunt, inquit:

Ecce enim profecti sunt a vastitate: Aegyptus congregabit eos, Memphis se peliet eos, desiderabile argentum eorum vrtica hereditabit, lappa in tabernaculis eorum.

Non solum extremam vastitatem, sed horribilem squalorem, & interitum funestissimū, atque desperationem futuram, praedicat.

Venerunt dies visitationis, venerunt dies retributionis: scitote Israel stultum Prophetam insanum virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis suae, & multitudinem amentiae.

Instat, inquit, ille dies, quo Dominus est in scelus animaduersurus: instat dies, quo de sceleratis debitum supplicium sumet. Tum deum Israel, malis eruditus, errorē agnoscat: vexatio namque dat intellectum. Praestitisset certe, multo ante, vitae cōuersione malum impendens praecauere. Tunc Israel mente percipiet, quantus illius furor exstiterit. Prophetas, qui populum ad spem summā felicitatis excitat, mente capus est. Vir, qui se Spiritu Diuino cōmotum simulat, furiosus, & insanus est. Sed dixisset aliquis: Nos amentes, nos rerum ignari, nos prorsus imperiti, facillime in fraudem, eorum opera, quos Diuinos viros existimamus, impellimur. Cur igitur permisit Deus, ut ab hominibus istis, qui insignem speciem pietatis, & cuiusdam Diuinitatis, praeserebant, deciperemur? Hoc, inquit, fuit supplicium acerrimū, sceleri vestro iustissime constitutum. Nam primum multa in Deum, & homines, scelera suscepistis, deinde acerbissimum odium, quod Multitudinem amentiae noster Latinus appellat, in veros Prophetas, qui vos iniquitatis, & sceleris, arguebant, concepistis, usque adeo, ut multis, obeam causam, necem asseretis. At, rectissimo Dei iudicio, decretum est, ut, qui lucem fugit, tenebris obruatur, &, qui veritatem odio immani persequitur, mendacio capiatur. Quemadmodū Paulus, ad Thessalonicenses scribens, ait, de illis Iudaeis, qui sunt Antichristum honoribus summis accepturi, ideo errore turbulentissimi-
mo complendos esse, quod veritatem animo

nimis obstinato repudiauerint. Hoc autem ad omnes falsos prophetas merito transferri potest. Omnes enim in poenam sceleris immisi sunt, ut eos, qui veritati aduersantur, veneno pestilentissimi erroris inficiant.

Speculator Ephraim cum Deo meo. Prophetas laqueus ruinae factus est super omnes vias eius: insania in domo Dei eius.

Infectatur hominum facinus, qui, Dei admonitionibus spreto, libidinem suam consulunt, & falsis prophetis adhærescunt; ut clarius cerni possit, quam iusto Dei iudicio erroribus perniciosissimis imbuti fuerint. Non deest, inquit, Israeli, qui in specula maneat. Deum meum consulat, euentura denuntiet, & homines a clade imminente deterreat. Verum illi sibi prophetas adiciuerunt, qui fausta, & felicia, nuntiarent, omnemque metum Diuini numinis abstergerent. Speculator qui dem in specula locutus est: propheta vero, quem sequuntur, est laqueus ruinae, vel, ut inquit Hebraeus, aucupis in omnibus vijs populi huius. Auiceps, & ruina est Demon, infectus, hostis sempiternus humani generis. Laquei sunt falsi Doctores, in ficta specie sanctitatis se passim intrudentes naves, quibus insidiatur, sunt homines imperiti, diuturna peccandi cōsuetudine a vero penitus auersi. Hi, cum falsis prophetis aures praebant, omnia studia sua corrumpunt, & scelerate contaminant. In religione enim procuranda turbulentos errores, in hominum societate fraudes innumerabiles, in exquisitis voluptatibus impudentiam summam, adhibent; & in rep. turbas commouent, seditiones concitant, & communibus rebus perniciem, & interitum, machinantur: ab eiusmodi viris perditissimis Israel in fraudem capitalem inductus, & euersus est. Quo autem omnia sacra, quae in domo Dei illius commentitii, quem perditam multitudinem sibi pro Deo vero colendum sumpserat, pertinebant? Eo nempe, ut conceptum contra veritatem odium in dies amplificaretur. Quo magis enim homines in illis sacris execrandis, in illis diris ceremoniis, in precibus sacri legis, in muneribus contaminatis, erant occupati, eotenus, & immanius, odium in legis sanctissimae disciplinam, verbis, & factis exprimebant, quo summa insania continetur.

Profunde peccauerunt, sicut in diebus Gabaa, recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum.

Exprimit luculentissime Prophetarum fallacia. In principio enim, quid humilior, quid abiecius, quid moderatius, fingi potest? mansuetudinis enim, & humilitatis, specie incautos alliciunt, ut in laqueum inducant. Profunde enim peccauerunt, nam, ut simulate virtu-
tis

Cap. xix. tis specie scelus occultant, in terram se demittunt. Post, ubi vires colligunt, auctoritate cōstituta, nihil sibi pertimescunt, & auditores suos metu liberant, impudentissime per omnia genera libidinum vagantur, ita, ut sit eorum impudentia cum Gabaoitarum impunitate, & flagitio, conferenda. Fuit enim facinus illud Gabaoitarum insigne impudentiae terriberrimum documentum. Ut enim in libro Iudicum scribitur, cum Leuita quidam cum muliere sua iter faceret, ad urbem nomine Gabaa diuertit, ubi fuit a sene, probro, & perhospitali, hospitio receptus. nocte vero, cum epularentur, conuenit perditorum hominum multitudo, furenter incitata, ad senis domum, clamoribus instat, ianuam cedit, seni minatur, ni propere hospitem illis tradat, quem nefanda libidine deformare concupierant. Mulier, ut viro parceretur, illorum libidini tradita fuit. Tanta vero libidinis per totam noctem continuata furor, & immanitas, exstitit, ut mulieri miseram vitam exhaurirent. In quo quidem scelere multa simul feda facinorosa commissa sunt. Primum quidem fuit, hominem peregrinum, & rebus sacris addictum, indignissima iniuria vexare. Aliud fuit, hospitalia iura, quae temporibus illis erant sanctissima, violare. Tum, nefanda libidine cum illo commisceri velle. Tum, cui summum dedecus inferre conari. Deinde, immoderate libidinis immanitate mulieri vitam eripere. Postremo, quod magis exaggerat, nihil occulte, & ex insidijs, sed palam, & aperta vi, tantum facinus a multitudine constatum fuit. Quod cum fuisset publice susceptum, non fuit tamen in illud publice vindictam, & ita in vniuerso populo idem crimen inhaesit. Tam enim in vitio est, qui scelus impunitum dimittit, quam qui illud edit. Numquam enim is, qui scelere se contaminat, illud publice suscipere ausus fuisset, nisi illum spes impunitatis certissima confirmaret. Ergo, ubi similia scelera publice suscipiantur, & audacia, & impudentia, simul vinculis soluta passim volitat, signum certissimum est, vniuersam multitudinem corrumptam esse, & iccirco caelesti iudicio peruertendam. Rectissime igitur Israelis vniuersi publicum scelus cum Gabaoitarum audacia, & impudentia, comparatur. Pudorem enim prorsus amiserat, furor insignis audaciam confirmarat: publice non in homines tantum, sed quod est longe detestabilius, in Deum scelus nefandum susceperat. Hoc autem facinus fuit prophetarum fallacium adulatione, & seductione, confirmatum, qui, cum sese, ut fallacius dolos struerent, ita libumissent, ut nihil illis abiecius excogitari posset, tandem, partim impurissima disciplina, partim sceleris exemplo in hominum oculos constituto, ita populum corruerunt, ut Gabaoitarum facinus sceleris indignitate, & magnitudine, superarent. Iuris igitur ratio flagrabat, ut

quemadmodum Gabaoitae concisi sunt, ita vniuersus ille populus excinderetur. hoc autem in loco Deus a gentis illius primordio scelera illius commemorat, ut ostendat, quo modo semper populi illius rebellio, & impudentia, cum Diuina clementia, & benignitate pugnauerit. Ait enim:

Quasi vvas in deserto inueni Israel: quasi prima poma ficulneae in cacumine eius vidi patres eorum: ipsi autem introiuerunt ad Beelphegor, & abalienati sunt in confusionem, & facti sunt abominabiles, sicut ea, quae dilexerunt.

Ego, inquit, tanto amore, & studio, Israel ab initio complexus sum, ut omnes meas delicias in illo reposuisse existimarem. Ut enim, cum homo in deserto, & inculto, solo, & in summa solitudine, & vastitate, conspiceret vvas, quo minus id sperabat, eo maiore gaudio cumulatur, ut, cum in ficus primos initio veris incidit, ut fructus illius suauitate perfruat, accelerat: ita & ego, cum vniuersae terrae perfidia asperitate vastaretur, & nullus iustitiae, & pietatis, fructus in humano genere cerneretur, & in solo Israele fidem, & pietatem, aliqua ex parte vigere conspicerem, illo mirabiliter oblectari cepi, & quantum mihi cordi fuisset, beneficijs innumerabilibus ostendi. Nec enim quidquam, quod ad illius salutem, & amplitudinem, pertineret, omisi. Reliquum igitur erat, ut is mihi in amore responderet, & omnibus pietatis officijs, quantum esset mihi obstrictus, indicaret. At ille, contra fidem datam, intra breuissimum tempus a me omnem amorem prorsus abiecit, & in Beelphegor immane nempe simulacrum impudentissime transiit. In Numero enim libro facinus illud memoratur, quo Israelitae, libidine furentes, & a mulieribus Moabitibus, & Hamonitis, illecti, idolo, quod Beelphegor appellabatur, immolauerunt. Illo igitur studio, amore, & cupiditate, quae se a coniunctione Diuini numinis abstraxerunt, & cum fallacissimo numine coniunxerunt, & ita detestabiles, & execrandi, facti sunt, ira Dei magnam illius partem populiata est. His vestigijs insistentes posterius, magnum cumulum ad parentum facinus addiderunt.

Ephraim quasi avis auolauit, gloria eorum a partu, & ab utero, & a conceptu.

Abolute ponitur nomen Ephraim: quasi dicat, Ephraim, id est autem Regnum Samariae Israelis nomine celebrati, qualis sit, paucis explicabo. Est populus levis inconstans, & remerarius, officij minime retinens, & flagitijs turpiter addictus. Gloria huius populi, quae quidem est in veri Dei cognitione, & in pietatis studio, Diuinoque patrocinio, constituta, ab eo celeritate summa discessit. Quod non
est

est in clementia Diuina, sed sceleri populi, tri-
buendum. Ille namque, flagitio, & impurita-
te, perfecit, vt Dei patrocinium ab illo semi-
graret. Hæc autem lues a parentibus in filios
cōragione peruasit. Ab ipso igitur natali die,
atque adeo a matris utero, aut, vt rectius di-
cam, ex ipso iam patris cum genitrice cōgref-
su, quo conceptus in utero fuit, infuso scelere,
& pernicacia, gloriam suam repudiavit, & nu-
men a se abscedere coegit. Est mira quædam
amplificatio, qua gradatim instam in gente
prauitatem, & corruptelam, verbis exagger-
rat, & sceleris hereditatem, a parentibus ad fi-
lios, non tam seminis propagatione, quam de
testandi facinoris imitatione, transmissam,
luculenter exponit. Abortu, inquit, scelus im-
mane concepit, neque ab ortu tantum, sed iā
in utero matris hereditatem sceleris adiuuit:
parum inueterati sceleris immanitatem ex-
plicui, immo iam ab eo tempore, quo fuit in
utero conceptus, patris morbum ex ipso semi-
ne contraxit. Ergo, ne scelus ad perniciem to-
tius multitudinis illabatur, nefarium genus
extinguam. Non permanebit enim genus
adulteratum.

Quod & si enutrierint filios suos absq.
liberis, eos faciā in hominibus: sed & vā
eis, cum recessero ab eis.

Perficiam, inquit, vt neque in terris homi-
nes parentes habeant, in quorum præsidio
conquiescant, nec in cælo me Patrem appella-
re audeant, quæ insigni perfidia repulerunt.
Quid igitur facient miseri, cum meo patroci-
nio orbati fuerint? quas sibi opes compara-
bunt? quod miseræ perfugium habebunt? in
quas se tenebras exanimati metu coniciant?
Vt enim Ephraim, cum in meo præsidio late-
bat, opibus affluebat, & in summa iucundita-
te versabatur, ita, cum ope mea nudatus fue-
rit, omnibus opibus euerteretur, & in acerbita-
te summa versabatur. Vt autem explicet, quā
felix erat, cum Dei præsentis auxilio munie-
batur, illam cum Tyri pulchritudine, & opu-
lentiā, comparat: & simul ruinam, & occasum,
illius, valde funestum oratione describit, vt
magis appareat, de quam amplo statu concidi-
disset. Ait enim:

Ephraim, vt vidi, Tyrus erat fundata
in pulchritudine: Ephraim educet ad in-
terfectorem filios suos.

Quam celebris olim Tyrus fuerit, quanta
ciuium multitudine ædificiorum magnificen-
tia, diuitiarum abundantia, mœnium robore,
omniumq. bonorum copia, circumfluxerit,
Ezechiel elegantissime describit. Israelis Re-
gnum, inquit, fuit cum illa ciuitate, tam ciuiū
multitudine, quam firmissima munitione,
conferendum. Vt etiam hortus in tellure fer-
tili, & opima, confusus multiplices fructus ef-
fert, ita regnum illud sobolem innumerabilem

propagabat. At nunc sic cōuersa sunt omnia,
vt compellatur filios hostibus ad eadem tra-
dere, nempe, vt illis, quos erroribus pernicio-
sis infecerant, etiam pestem, & exitium, ma-
chinentur. Quod quidem merito illis euenit.
Si enim sic futurum est, vt parentum vitia li-
beris ingenerentur, & sic scelera in dies au-
geantur, dum filii semper aliquid ad parentū
scelus addere nituntur, intereat a stirpe ge-
nus, impietatis, & nequitie radix euellatur,
exemplum nefandi sceleris exterminetur, ne
terras vniuersas inficiat. Nec enim par est,
postquam iniquitas variis accessibus am-
plificata ad summū perducta est, vt eam diu-
tius Diuina Iustitia consistere patiatur, sed
aut eluione deleat, aut flāmis absumat, aut
ferro, pestilentia, & fame, conficiat. Hoc igitur
Propheta mente recogitans, studioq. Di-
uini numinis inflammatus, Deum obtestatur,
vt genus illius intereptione deleat, ne vllum
tanti sceleris exemplum in vita resideat. In-
quit igitur:

Da eis, Domine. Quid dabis eis? Da
eis vuluam sine liberis, & vbera arentia.

Oratio pathetica est, & indignationem ho-
minis sancti ex numinis offensione sumptam
demonstrat. Numen enim Diuinum ad vindi-
ctam stimulat. Hæret tamē, & dubitat, neque
satis deliberatum habet, quod supplicium perfi-
dis hominibus imprecetur. Eo tamen delabi-
tur, quod tolerabilius fore iudicat. Nā, quam-
uis in hominum penuria plurimum damni
fiat, grauius malum esse videtur, gentem sup-
plicis excruciatam necari, quam, ne a prin-
cipio in lucem prodeat, impediiri. Hoc igitur
ait: Si hoc ita futurum est, vt filii, parentum di-
sciplinis, & moribus instituti, paterni sceleris
hereditatem adeant, & ita sint penas tam di-
ri sceleris, nece, & vastitate, daturi, multo cer-
te tolerabilius erit, eos non educari, fac igitur,
Domine, vt abortione deleantur, aut, si in
vitam ingressi fuerint, minime materno la-
cte nutrantur, vt sic randem cum minore do-
loris sensu soboles terribiliter deleatur.

Omnes nequitie eorum in Galgat,
quia ibi exosos habui eos: propter mali-
tiam ad inuentionem eorū de domo mea
eijciam eos: non addam, vt diligam eos,
omnes principes eorum recedentes.

Locus ille fuit primum monumento memo-
ritatis insignitus. In eo enim populus liberta-
tem abiicit, Dei imperium detestatur, & re-
gem sibi dari postulat: in quo ostendit, se nō
esse præditum illis opibus animi, quibus liber-
tatem cum dignitate tueri posset: & simul
quam parum Dei ductu, & imperio, nitere-
tur, ostendit. Deinde, simulacris nefarie dedi-
catis, multisq. dijs a finitimis gentibus, per-
sumum flagitium, & scelus, accersitis, se con-
tamina-

taminauit; exemploq. suo multos ad eiusdem
criminis societatem sollicitauit. Ibi, inquit,
impietas sibi sedē, & domicilium, elegit Ego
igitur e domo mea eos præcipites extrudā;
religionem nefariam receperunt; at ego eos
veræ religionis præsidio nudabo; amorem,
quo me prosequi debuissent, abiecerunt; Ego
nullum posthac in eos amoris beneficiū con-
feram. Omnes siquidem sunt sceleribus iniqui
nati, quod ex eo cerni facillime potest, quod
eorum principes a me scelerate defecerint.
Ergo, cum sic moribus receptum sit, vt omnes
ad Principum exemplum, vitam, & mores
suos effingant, consequens necessario est, vt
omnes sint eodem scelere, & improbitate, cor-
rupi. Quid igitur de illis fiet?

Percussus est Ephraim, radix eorum
exsiccata est: fructum nequaquā facient.
quod etsi genuerint, interficiam amantissi-
ma vteri eorum.

Aut enim, inquit, filios non suscipient; aut,
si susceperint, vt sint lepidi, & elegantes, & pa-
rentibus clari, atque periucundi, eos tamen
interimam.

Abijciet eos Deus meus, quia non au-
dierunt eum: & erunt vagi in nationibus.

Pœnam, inquit, Propheta, perfidie sustine-
bunt, tamdiuq. exilio multabuntur, quam-
diu a se perfidie morbum non depulerint.

Vitis frondosa Israel, fructus ad æqua-
tus est ei.

Vitis in sanctis litteris est Dei verbum, &
Spiritus sancti munus, atque gratia Diuina.
Hanc vero exinanivit sibi Israel, ita, vt nul-
lum ei fructum afferret Diuine legis studium.
Etenim Israel, instar vitis, quæ siluescit sar-
mentis, & in omnes partes nimia funditur,
quod eleganter Hebræus his verbis explicat,
Vitem euacuās est Israel. Gratia Dei, inquit,
Paulus, sum id, quod sum; & gratia illius in me
vacua non fuit; at in Israele vacua fuit. Nullū
enim illi fructum tulit, ille namque sibi ipsi
verbum Diuinum infructuosum reddidit. I-
circo factum est, vt huius sceleris æqualem
fructum perciperet. Verbum namque Dei,
quod aspernatus est, illum expulit, & eiecit,
omniq. Diuinæ gratiæ fructu spoliavit. Quo
modo autem Israel vitem inanem sibi redde-
ret, & factus sit vitis frondosa similis, conse-
quenter exponitur:

Secundum multitudinem fructus sui
multiplicauit altaria, iuxta vbertatem
terræ suæ exuberauit simulacris.

Ingratissimi animi scelus, & impietas, ex-
plicatur. lætissimæ segetes, olei, & vini copia,

reliquorum bonorum affluentia, telluris opi-
mæ summa fertilitas, beneficia Diuina sunt.
Erat igitur populus ille beneficijs obstrictus,
vsque adeo, vt nunquam posset oculos a Diui-
na mente deicere, quin facinus sceleris, &
immane, conciperet. At tantum abfuit, vt is
Dei benignitatem grata voluntate prosequere-
tur, vt, quo plura beneficia a Deo accepe-
rat, eo audacius, & impudentius, sanctissimā
illius religionem violaret. Itaque, pro ratio-
ne prouentus, altaria multiplicabat, aduenis
dijs frequētius immolabat; & tellurem amœ-
nissimam deligebat, in qua potissimum non
mediocriter, & studio, & vigilantia, deorum
imagines statueret.

Diuisum est cor eorum, nunc interi-
bunt, ipse confringet simulacra eorum,
depopulabitur aras eorum.

Quo modo, propter vitis inanitatem, fru-
ctum iniquitati debitum receperint, exponi-
tur. Apparuit enim numen, iudicium consti-
tuit, & pœnam consceleratis hominibus irro-
gavit, atque primum eos intestinis dissensio-
nibus ita dissipauit, vt nihil inter eos conue-
niret. Diuide, inquit, Propheta, linguas eorū. Psal. 54.
& Isaias: Tumultuabitur puer contra senem.

Quemadmodum enim, dum numen Diuini
spiritus adest, facile corda dissoluta conglu-
nat, ita, abscessu illius, ea, quæ sunt valde con-
iuncta, dissident, atque distrahuntur. Ergo,
vt coniunctis animis, atque viribus, non est
difficile vim externam repellere, ita a distra-
ctis, & intestina contentione dilaceratis, ho-
stibus repugnari non potest. Supplicij igitur
initium est intestina dissensio. Veluti, cum
Manasses, vt Isaias ait, moliebatur bellū con-
tra Ephraim, & Ephraim contra Manassem,
& quilibet deuorabat brachium fratris sui.
Tunc igitur in ciuili discordia mens oppres-
sa sceleris conscientia cernere poterat, se pec-
cati grauissimi pœnam luere. Et ideo adiun-
git, Nunc interibunt. Quali dicat, nunc demū
in interitu suo seipso sceleris amentia con-
demnabunt. Quid sequitur deinde? cum nec,
illis pœnis impositis, ad officium redire vo-
luerint, Deus hostes eorum armabit, & in eos
incitabit, vt non solum acie superatos ferro
trucidet, sed vrbes expugnet, mœnia diskur-
bet, ædes inflammet, atque postremo altaria
dissipet, & ipsa Deorum inania simulacra
conterat, atque comminuat.

Quia nunc dicent, Non est Rex nobis,
non enim timemus Dominum: & Rex
quid fecit nobis?

Verba sunt eorum, quos conscientia sce-
lis exterrit, neque tamen e sceleris tenebris
emergunt. Sentiunt enim, quam tenues corū
vires sint. Non est, inquit, Rex nobis: Hoc
est

est autem, Rex noster, neque consilio, nec industria, neque robore, praeditus est, nec Regijs virtutibus ornatus, quibus a nobis hoste arcere possit. Tantundem igitur est, atque si regem non haberemus. Vnde hoc tantum malum natum est? Ex eo, quod Deum minime timuimus. Vt enim in Rege forti, atque sapiente, qui reipublica, singulari virtute, & prudentia, & fide, prospiciat, Dei summum beneficium agnoscitur, ita in Rege ignauo, & imperito, flagitijs dedito, offensio numinis irati perspicitur. Cum igitur Deum iratum habeamus, & in Regis ignauia, & temeritate, non mediocres peccati nostri penas luimus, quod nobis a Rege auxilium polliceri poterimus? Reliquum igitur est, vt salutem omnino desperemus. Haec oratio est illorum, quorum mens, oppressa maleficiorum recordatione, ita deiicitur, vt erigi, & excitari, & ad spem remedij renocari, minime possit. Sed, quo tandem scelere ita conciderunt, vt in spem salutis ingredi nequeant?

Loquimini verba visionis inutilis, & ferietis foedus: & germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agri.

Nulla, inquit, est veritas in verbis, nulla in iurando religio, nulla in foedere seruando fides, nulla in iure administrando iustitia. Iudicium eorum pro aequitate mercedem, pro salute perniciem, pro numinis Diuini metu fraudem, fuscipit. Vt igitur in sulcis agri fertilis venenum exoritur, ita in eorum iudicijs fraus, & violentia, dominatur. Et his quidem sceleribus humani generis societatem violauerunt, & ciuium inter ciues communio nem diremerunt. At in ipsum Deum quae scelera moliti sunt?

Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariae.

3. Reg. 22.

In Bethel fuit, vt legimus in libris Regum, vitulus aureus a Ieroboamo statutus. Illius exemplo, multi postea eiusmodi vituli varijs in locis erecti sunt. Bethel, Dei domum designat. Propheta eundem locum, vt iam vidimus, Bethauē, id est autem Domus vanitatis, appellat. Vt enim dira superstitio in loco religione consecrato constituta fuit, ita par esse videbatur, pro nomine sancto, & augusto, nomen impietatis obtineret. Cū vero, ibi vnus tantū vitulus esset, Propheta nomine multitudinis vsus est, propterea quod reliqui oēs ad illius exemplū dedicati ad illū tamquā ad principium, vnde scelus illud emanarat, renocari poterant. Vitulas autem, non vitulos, appellat, vt genere etiam commenticij numinis imbecillitatem demonstraret. Quam vero non inutilis tantum, sed noxia, atque pestifera, religio illa fuerit, continuo declaratur.

Quia luxit super eum populus eius, & aditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migravit ab eo.

In rebus etiam perditis, & in maleficiorum conscientia, scelus integrum vigeat. Lugebat enim populus, Sacerdotes se lamentis debebant, multitudo lugubres voces emittebat, & ululabat. Cur ita tandem? Quia Deum dissimilis factis offenderant, propter quae in diras illas clades inciderant? Non certe. Suscepit namque per summum flagitium religionis erat illis antiquissima cura. Itaque lugebant, quod, eorum gloria in imagine vituli collocata, illud numen tanta carimonia cultum, quo, summo furore, & amentia, ducti, nitebantur, illud mutum signum, infimi hominis opera factum, & expolitum, ab hostibus ablatum fuisset. Iam non patriam euerfam, & incensam, non ciuium stragem, non suorum caedem, non rapinas, non contumelias, ita lugere videbantur, vt non multo dolentius parerentur illum tam dira, tamq. funesta, religionis interitum. Itaque factum est, vt etiam in illius acerbissimi luctus grauitate pristina scelera cumularent.

Siquidem & ipse in Assur delatus est, munus Regi vltori.

Non videbant miseri, nec in illa quidem clade, quanta eos vexauisset amentia. Ipse namque, in quo gloria sua decus situm esse stuebant, sibi ipsi opem afferre non potuit, immo ex praeda fuit delectus, quem Regi vindicti Israelis offerrent. Vitulo nitebantur, Assyrij praesidio confidebant. Vitulus in rerum communium euerfione ne mugitum quidem edere potuit. Rex, quem patronum, atque libertatis vindicem, elegerant, eos multis claudibus afflixit, & opibus, & libertate, spoliavit, & ipsum Deum, quem, vero Deo neglecto, & repudiato, impurissima religione consecrauerant, in potestate continuit, & gazam ac celsioni auri illius amplificauit.

Confusio Ephraim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua.

Summa dedecoris ignominia deformabit impiam domum, quae tanto sceleri principium dederat, & Israeli, qui sibi peracutus fuisse videbatur, consilij sui maxime pudebit. Caueat enim Ephraim, ne populus, religione ductus ad reges Iuda paulatim deficeret: Israel ne, religionis studio, a ciuibz Hierosolymitanis vinceretur, aliam religionem excogitauit, ne, templi frequentia, & celebritate, & asportatis Hierosolymā muneribus, multitudinis hominum, atque magnitudinis diuitiarum, deminutio fieret. At eo ipso consilio, quo statū reipublice sibi munire videbatur, reimpetit funditus

funditus euerit, & opes suas furenter, & impie, dissipauit.

Transire fecit Samaria Regem suum, quasi spumam super faciem aquae.

Non potuit magis exprimere multitudinis a Deo abhorrētis imbecillitatem. Omne namque robur nostrum in fide, & pietate, consistit. Sublata vero pietate, quid est aliud humanum genus vniuersum, quam spuma in superficie maris enatans, quae leuissimo flatu dissipatur?

Et dispergentur excelsa idoli peccatū Israel: lappa, & tribulus adscendet super aras eorum: & dicent montibus, Operite nos, & collibus, capite super nos.

In excelsis collibus perdit homines, contra legis interdictum, simulacra dedicabant, falsis numinibus immolabant, nefandaque facinora faciebant. Vt igitur tanti sceleris monumētum aboleretur, montibus, & collibus, fuit vastitas illata, & altaria disiecta fuerunt, & spinarum, atque sentium, asperitas sedes tantis flagitijs infames occupauit, tantusq. dolor inultus impijs hominibus fuit, & tam immanis terror incussus, & tantus eos pudor oppressit, vt cuperent montibus obrui, & terrae visceribus occultari, vt simul & grauiorum malorum pondus effugerent, & oculos hominū vitarent. Itaque, cum clades esset horribilis, metus tamen acerbioris cladis eos vehemētius exercebat, & summi dedecoris infamia, quasi suppliciorum omnium immanissimo, diuexabantur, vsque adeo, vt iam non solum mortē, quā omnes infito naturae sensu pertimescunt, sed illud genus mortis, & interitus, quo nihil terribilius esse videbatur, expeterēt, nempe, vt montes, conuulsis sedibus, excurrerēt, eosq. vniuersos interitu sempiterno deletos opprimerent. Haec eadem verba cernimus, apud Lucam, a Domino, cum Hierosolymae excidium praediceret, vsurpata: quae clades tanto fuit atrocior, quanto scelus, propter quod populus in eam incidit, fuit immanius. Quid autem fiet in vltimo, & extremo iudicio, secum regitent illi, qui summi iudicis maiestatem, & imperium, cum iustissima seueritate coniungunt, metuendum arbitrantur.

Ex diebus Gabaa peccauit Israel. ibi steterunt. Non comprehendet eos in Gabaa proelium super filios iniquitatis.

Hic Propheta, cum sit oratione pressus, & concisus, & sepiissime membris dissolutis utatur, vnoq. verbo sententiam comprehendat, est saepe numero valde obscurus. Hinc adeo fit, vt tanta varietas in illis, qui cum interpretantur, appareat. Verum, cum ex eorū explicatione nullus sensus, qui sancto, & sapiente, viro dignus sit, eliciatur, verisimile est, eos sententiam illius assecutos minime fuisse. Nec

hoc dico, quod praeferam illius sententias exacte percipere. Non enim mihi tantum arrego, & assumo, vt me tot hominibus grauius, & sanctissimis, antepōnā. Verum mihi interdictum non puto, quo minus, quod sententiā, praeferam. Vt igitur mentem meam aperiam, est hoc in loco comparatio quaedam, qua Dei iudiciū in Israelis exitio mirifice comprobatur. Sic enim dicit. Peccatū quidē tuum, o Israel, multo scelestius est illo, quod fuit in Gabaa susceptum. Ille namque in homines, tu in Deum scelus edidisti. Illi Lenitē uxorem, tu Dei summi religionem polluisti. Ille mulierem vnā, fures libidine, necauerūt, tu vero consilio scelestissimo liberis tuis necē intulisti. Illi postremo vna nocte tantum scelus illud suscepit, tu vero multis annis in eodem scelere cū summa contumacia perseuerasti. Ergo, cum scelus tuum tantis partibus scelus illud pristinum superauerit, ratio iuris Diuini flagitabat, vt multo acrior animaduersio fieret, & supplicium multo acerbius de tua improbitate sumeretur. Verum alia etiam ratio potest assignari, quare sit in te multo acrius vindicandum. Cum enim Gabaa se tanto scelere confinxisset, non ad omnem Israelē illius contagio peruasit. Multi enim in fide, & officio, permanserunt; quos tanta facinoris offensio concitauit, vt communi consilio statuerēt, crimen illud esse armis prosequendum. Tu vero, cum primum impietatis fundamēta iacerentur, num odio tanti sceleris exarsisti? num arma, vt impij facinoris exemplum deleres, corripuisti? num aciem, vt eos, qui primi facinoris auctores exstiterunt, comprehenderes, instruxisti? Minime. Immo id molli nimis animo passus est, & facillime imperio Regis scelestissimi obtemperandum existimasti. Hoc quidem non fecerunt olim Hebraei, cū illis de Gabaa nitarum scelere nuntius allatus esset. Immo maior illorum pars bellum contra filios iniquitatis comparauit. At te nec studiū Diuini numinis, nec sceleris magnitudo, neque iudicij metus, neque extremae ruinae periculum, ad vitionem tanti facinoris incitauit. Et ita factū est, vt scelus, ab vno susceptum, a multitudine neglectum, & facillime diffusum, animisq. tandem multitudinis inustum, ad hominum perniciē illaberetur. Vt autē sensus clarior esse possit, Propheta oratio repetenda est. Ex diebus Gabaa peccauit Israel. Comparatio est illi similibz, qua Lucas, more Hebraeorū, utitur, inquit. Descendit hic iustificatus ab illo, plus, n. in iustitiae studio publican⁹, quā Pharisaeus ille profecerat. Sic etiā propheta inquit. Ex diebus Gabaa, id est, plusquā temporibus Gabaa peccasti, o Israel: Hoc est vnum periodi membrum. Aliud dissolute consequitur. Ibi steterunt. Quid ille nempe, quos tanti facinoris odium stimulauit, quod tu modo non fecisti? immo sceleris consensione corruisti. Aliud membrum sequēs, ruinae causam exponit. Dicit enim, Non comprehendet eos. hoc est autē, Israel non maior

rum vestigijs institit, vt eos cōprehenderet, qui sese tam nefario scelere cōmacularunt: quod non factū fuit in Gabaa. Quo modo? Sequitur statim, In Gabaa bellū, supple cōparatum fuit contra filios iniquitatis. Sic autē, Hebræorum more, homines flagitijs, & iniquitate, corruptos appellat. Quæ pœna deinde sit tam immani sceleri constituta, persequitur:

Iuxta desiderium meū corripiam eos: congregabuntur super eos populi, cū corripientur propter duas iniquitates suas.

Equidem illis salutem dare cupio: hoc autē meū desiderium facit, vt eos pœnis insequar, & annonæ caritate, & fame, & peste, coerceā. Deinde eos duplici scelere colligatos bello deuastabo. Cum corripientur, inquit, propter duas iniquitates suas, quæ autē hæ fuerint iniquitates, ex Hebræo facilius colligi poterit. Sic. n. hic locus Latine verti potuisset, Cū eos constrinxero ad vtrumq. oculū. Oculū enim in sanctis litteris est interdū præsidium illud, quo nitimur, cuius ductū sequimur, in cuius ope, & imperio, fiduciam collocamus. Duplex autē erat oculus Israelis, eo tēpore, quo Propheta hæc mandabat litteris. Vnus erat, religionis impurissimæ cultus. Alter, regū impiorum potentia. Vtrumque scelus erat capitale, & acri supplicio vindicandū. Signum enim summæ perfidiæ continebat. Nā & superstitio nem dirissimā homines profligati, atque perditū, sanctissimæ religionis institutis anteponebāt; & pro auxilio Diuino, quod a se repulerant, humanū summo opere flagitabāt. Illos igitur, huius tā imanis sceleris cōuictos, & iudicij Diuini laqueis alligatos, bellū infestissimū persecutum est: in quo quidem non sceleris tantū, sed dedecoris, & negligētiz, supplicij subierūt. Quasi dicat: Vestri quidē erat, cū scelus illud institutū fuit, id indignissime pati, malumq. nascens armis, salutariq. vindicta, restinguere, vt factū fuit olim, cū Gabaa nita se scelere alligauerunt. At, quādo id facere neglexistis, gentes alienas cōgregabo, quæ vos, dum nō in me, sed in Deos falsos, respicitis, neque præsidiū meū, sed opē tyrannorum, imploratis, durissimo bello cōficiant. Cupio quidē vobis consulere, & ad me beneficijs alligari, vt saluti vestræ benignitate mea prospiciā. At vos voluntatē meā contemnitis, imperiū despiciatis, beneficia repudiatis. Ergo illud idem vestræ salutis desiderij numē meū incitat, vt vos & plagis erudiā, & duplicis præsidiij confidentia insolenter erectos bello perueratam, vt sic tandē, malo coacti, vestrum officiū faciatis. Qui. n. nec beneficijs ad pietatem alligati, neque mediocribus pœnis sanari volunt, acerrimo supplicio coercendi sunt, vt aliqui tandē, qui non ad extremum cū Dei clemētia certare voluerint, salutem adipiscantur. Vt autem explanet, quam recto iudicio fuerit in eorum scelus animaduersum, gentis contumaciam demonstrat:

Ephraim vitula docta diligere tritūrā. & ego transui super pulchritudinem colli eius: adscendam super Ephraim, arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob.

Beneficia cōmemorat; impositū munus exponit; vniuersi populi cōsensionē, Dei lege firmatam, explicat; varijs nominibus eiusdē populi officium describit. Ephraim non quidem me criminari potest, quod illum nō lege mea domuerim, quod illi minime iugum legis imposuerim. Populum. n. illum oculis lustravi, & assuefeci, vt robusta ceruice iugū sponte subiret, & ita labore suo fructū pietatis efferret. Itaq. dedi operam, vt, instar vitulæ iam domitæ, arare condisceret, & semen, & rustica instrumenta, conueheret; Iuda vero multo alacrius arationi, ad quā iam erat admodum diligēter institutus, incuberet. Erat igitur opus vt vtrumq. Regnū nominis inditi memoriā contineret, & Ephraim multitudinē fructus exspectaret, & Iuda pietati vehementi studio seruiret, & vterq. intelligeret, esse patris sanctissimi vestigijs insistentium, vt assiduo labore agrum colerent, & occarēt, vt ita pietatis, & iustitiæ, fruges demeterēt. Omnia quidem erant opportuna ad sementem faciendam. Restabat, vt quilibet operam suam strenue nauaret. Inquit igitur:

Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordiæ: innouate vobis nouale: tempus autem requirēdi Dominum, cum venerit, qui docebit vos iusticiam.

Non victimas, inquit, a vobis flagito; non bouū stragē, & pecudū necē, exquiro; nō hircorum sanguinē, & libamina legis, expeto; & reliqua munera, quæ offeruntur in tēplo, magnopere concupisco. Hoc vnū a vobis exigo, vt animos vestros ita colatis, vt possit in illis iustitiæ semē spargi. Aliter. n. nō seminabitis ad iustitiā, neq. poteritis ad opē caritatis instiui. Proscindite igitur corda vestra; vepres, & spinas, euellite; flagitiorū radices extra hite; libidinum fibras exscindite; animorū vestrorū fundos emollite, & oblimatē, vt semen illis mādari tutissime possit. Ita vos ipsos cōparatē, vt summū Dominum, qui aduentu suo terras lustraturus est, vt eas scelere, & execratio ne, deuinctas liberet, excipere possitis. Is. n. vobis verissimā iustitiæ disciplinā tradet, vt, qui iniquitate eratis a Deo auersi, & equitate, & iustitia, voluntatē illius recuperetis; Dini n. ab illo muneribus, & ornamentis, afficiamini. Est autem hæc sententia illi similis, quæ Deus vtitur apud Isaiam. Custodite, inquit, iudiciū, & facite iustitiā, quia prope est salus mea, vt veniat, & iustitia mea, vt reueletur. Eo in loco Isaias de aduentu Christi, per quē salus erat mortalibus afferenda, plane differt. quod & Osee hoc in loco facit. Vtrobique autem admonetur homines, vt viam ad Christum excipiendum muniāt: quod munus erat legi

legi propositum. Quemadmodum Paulus ait: Quid igitur lex? Propter transgressionē posita est. Itaq. lex, vt in eo loco Paulus luculenter differt, ideo sancta fuit vt cupiditates hominū in metu pœnæ coerceret, ne se tantis sceleribus inquinarent, vt Christi beneficijs, & munus, aspernarentur. Hoc etiam Iohannes cumulatē præsinit, cum viam, in quam Christus erat ingressus, aperuit, atque purgauit, ne quidquam illum a nostra salute procuranda retardaret. Vite namque conuersione, flagitiorūq. detestatione, erat curanda via, quam Dei filius erat inuiturus, vt animos nostros iustitiæ Diuinis opibus cōpleteret. Hic igitur erat finis legis, vt animos ad Christum accipiendum studio iustitiæ, & beneficentiæ, prepararet. At Hebræi, quo modo se gesserunt? quem ex lege fructum perceperunt? Illum neminem, quem Propheta statim explicat:

Araus impietatem, iniquitatem mellis: comeditis frugem mendacij: quia confusus es in viis tuis, in multitudine foratium tuorum.

Nec legis, neque naturæ, culpa fuit. Ordo namque agri colendi iuxta summā diligentia constitutus; tellus erat fertilis, & opima; bonæ, ad iugum accipiendum, & naturā robustæ, & ysa mansuetæ. Quid ergo fuit in causa, cur tellus pro iustitiæ frugibus segetes iniquitatis, & iniuriæ, profunderet? Quia homines, in legis antiquæ disciplinis enutriti, impietatis sementem fecerant: a Dei namque fide defecerant, & sibi ipsi causam iustitiæ, atque salutis, adscripserant. Ignorantes enim, vt Paulus inquit, Dei iustitiā, & suam volentes statuere, iustitiæ Dei nō sunt subiecti, tantum enim sibi assumpserant, vt in consilium suum non Dei ipsius numen, sed rationem, Dei præsidio destitutam, adhiberent, & mentis suæ, atque viribus suis, considerēt. Hinc igitur iniquitates, & iniuriæ, hinc fraudes innumerabiles, hinc lugubra vitia; hinc pestiferi malorum omnium fructus, exstiterunt; hinc denique rerum communium euersio, & vastitas, principium habuit. Fructum vero mendacem appellat, industriæ temere cōsumptæ vanitatem. Quem enim fructum tulerant ex diuitia superstitione, quæ Deos aduenas, & inanes adscuerant? cultissima regionis inflammationem. Quam vtilitatem perceperunt ex Regibus, ad quorum opem confugerant? Regū ipsorum perfidiā, & immanitatem, quæ, bonis omnibus euersis, & libertate spoliati sunt. Valde igitur mendaces illi fructus exstiterunt, vt sunt fructus omnium, qui, a Dei cōiunctio ne dimissi, via sua, hoc est mente, & consilio suo nituntur.

Consurget tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ vastabuntur, sicut vastatus est Salmana a domo eius, qui

vindicauit Baal in die prœlij, matre super filios allisa.

Futurum bellum prædicit, & exemplo recentissimæ cladis, exterrēt eos, qui in scelere perseverabant. Hoc enim in loco, si oratio ad fontem Hebræum referatur, ita Latine verti posset: Excitabitur tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ vastabuntur, sicut vastitas Salman, quā intulit domui Arbel in die belli, mater cum filiis allisa fuit. Salman, quem multi Salmanaasar esse suspicantur, vt ex hoc loco apparet, antequam Samaritanam euertir, vastitatem sano Arbelis ciuitatis intulerat. Nec enim omnia, quæ propheta enenisse commemorant, historijs sacris continentur. In quā enim historia legitur, quo modo Nabucodonosor Tyrum, Syriam, & Egyptū, & alias nationes quamplurimas, bello conciderit, regiones euertir, ciuitates incendit, omnesq. gentes illas sub imperium, ditio nemq. suam subiunxit? Sed, quia illa omnia ab Isaiā, Ieremiā, Ezechielē, & reliquis prophetis, referuntur, gesta fuisse minime dubitamus. Ita & hoc in loco, cum propheta clādē Arbelæ, menibus, atque delubris, illatā, commemorat, illatam illam cladem fuisse cognitam habemus. Quis autem erat tunc omnibus terror? Quis regionibus euersionem inferebat? Quis vrbes, & moenia, diruebat, nisi Rex Assyrius? Nihil igitur est magis verissimile, quam Salman Regem Assyriorū fuisse, qui Arbelæ ædes sacras demolitus ierat. Et quia Salmanaasar dictio cōposita videtur, apparet Salman esse simplex nomen Regis eiusdem, a quo clades illa fuerat Arbelis inuecta. Est autem hæc ciuitas, quam liber primus Machabæorum Arbelas numero multitudinis appellat, ultra Iordanem sita; quam regionē Salmanaasar, cum Syriam vniuersam inuictis armis peragravit, vastauit credetur. Fuit autem bellum funestum, & crudele, ita, vt nulli sexui misericordia tribueretur, sed mulieres cum pueris infantibus alliderentur. Latinus interpres hæc sententiam eo modo explicat, vt non minorem Israelis interfectione fore faciendam hoc in loco ab Osea prædicti arbitretur, quam illa fuit, quæ Madianitæ a Gedeone, qui, ob Baalis arā labefactatam, Ierobaal dicebatur, fuerat excisi. Salman autem, cuius historia sacra in libro Iudicum commemoratur, omnibus principibus, quos Gedeo illo prælio fregit, opibus, & dignitate, anteibat.

Sic fecit vobis Bethel a facie malitiæ nequitiarum vestrarum.

Sensus hic erit, si Hebræum sequamur, vt, quæ antecessit oratio, cum præfenti coherat. Non minus estis a Diuinis iustitijs abhorrentes, quam illi fuerunt, quos Assyrius euertit: ergo simili clade peribitis. Quemadmodum enim Betarbel, hoc est Ofor. Tom. 4. Q. 2. tem-

templum illud Arbelis, non eam urbem fuit religione tutatum, immo causam ruinæ, & calamitatis, attulit, ita in Bethel eueniet, ut religio ciuitatē non tueri queat, immo, propter Diuini numinis offensam, ciuium stragē efficiat, & ipsum templum flāmis vtricibus absumatur. Interpretis autem Latini sententia hac ratione nobis erit aperienda, quasi Propheta dicat: Madianitas, in quorum numero, vestra impietas facit, ut vos reponendos censeam, Gedeon facili negotio cōcidit, nō minus quidem acerbam vobis Bethel perniciem afferet; fuit Bethel Diuina bonitatis, & Iacobi pietatis, monumentum; quod nos a superstitionis scelere ad religionis studium reuocare debuisset: at tantus vos furor exagitauit, ut eo in loco impietatis sedem collocaretis. Loci ergo religio, quæ vos tutari potuisset, si eam debito studio colendam susciperitis, vobis, propter peruersitatem improbitatis vestræ, exitio erit. Sequitur deinde:

Sicut mane trāsit, pertrāsit Rex Israel.

Quid est autem hoc, quod dicit Mane, id est in aurora? num Regis vltima clades, qua regno spoliatus, atque victus est, sub auroræ diei illius funestissimi accepta fuit? Ineptū. Quid enim refert, quod hora Rex ipse conciderit, cum, quacumque hora ea calamitas accidisset, eandem vim prorsus habuisset. At hoc in loco Auroræ nomen non sine causa positum videtur. Ita plane, inquit. Ponitur enim pro Regni principio. hoc enim significat: Principio Regni Osēs filij Elæ Rex miserabili ruina oppressus est. falsum. non enim in principio Regni, sed nono anno, deletum est illius imperium, & ipse catenis alligatus fuit, & in seruitutem abductus. Quod si dicas, per Auroram intelligi debere tenuem aliquam salutis spem, & hoc etiam falsum est. Postquam enim Rex Assyriæ in illum armis inuasit, numquam illi spes aliqua salutis affulsit. Nullo igitur modo adducar, ut credam, vllam hoc in loco Osæ mentionem fieri. Qui vero Iudæorum sensibus addicti sunt, se ex angustiis expediant, & doceant, quo modo, sine ineptiarum, aut vanitatis, suspitione, sententia huius loci ad Osæ referenda sit. Verum multis in locis animaduertit, non posse vllō modo, nec a Iudæis, nec ab illis, quibus religio est a Iudæis dissentire, prophetarum sensus explicari. Iudæi namque, cum sint opleti tenebris, & sensibus admodū angustis præditi, ad lucem, & amplitudinē, vni uinorum hominum adspirare nō possunt. Homines vero, qui illos sequuntur, sponte, & voluntate sua, miseram seruitutem seruiūt. Credunt enim, Iudæos, propter linguarum peritiam, in eo sensu, quem litteralem nominant, labi, aut errare, non posse. Quod quam falsum sit, in locis innumerabilibus penitus exploratum habeo. Quantum vero ad hunc locum attinet, hoc pro certo habeo, nullo pacto, pro-

pter rationes, quas assignaui, ad illum modū, quem commenti sunt, esse intelligendū. Itaque facilius, qui sensus a veritate dissideat, quam qui cum veritate maxime congruat, explicare possum. Quod tamen sentio, in medium afferam. Sed prius est animaduertendum, omnibus prophetis vltimum esse, cum presentibus futura cōnectere, & a suis temporibus ad consequentia transilire, atque in medio orationis cursu in finem, in quem omnia eorum scripta cōferuntur, repente conuerti. Hæ crebræ personarum, & temporum, mutationes, & frequentes a rerum imaginibus ad veritatis soliditatem transitiones, maximas Iudæis tenebras offundunt, quibus obcæcati, miserabiliter ineptire compelluntur. Hoc autem maxime in hoc propheta cernimus. Est enim adeo brevis, & concisus, ut vix sensus vllus ex oratione illius elici possit. Tum spiritus ipsius, impetu concitatus, temporū varietates mente complectitur, & quadam attingit, ad alia deinde rapitur; & quæ sunt temporibus disticta, oratione coniungit, & vbiq; sese opportunitas offert, Christi numen celebra, & scelus in illum ab Hebræis editum acrimonia orationis infundatur, quod etiam hoc in loco facit. Futuram calamitatem, propter idolatriæ crimen, prædicit; & simul futuram rerū euersionē propter scelus in Christi nece confutatum, mente recogitat; & quasi iam scelus illud præterierit, in sceleris auctores inuehitur. Admonuerat paulo ante populares suos ut seminarent ad iustitiam, & essent animis præparati ad Deum accipiendum, qui erat p se iustitiam traditurus. Ostendit deinde, illos pro iustitia impietatis sementem fecisse. Ergo, cum minime sese ad tantum munus accipiendum comparassent, reliquum erat, ut nō modo munus oblatū aspernarentur, verum etiam & muneris auctore de medio tollerēt. Quemadmodū Isaias ait, Abscessus est de terra viuendum. Et Daniel fore dixit, ut post sexaginta & duas hebdomadas ab instaurata ciuitate excinderetur Christus. Similiter hoc in loco propheta, ut admoneat, genus Hebræorum, post tā multas calamitates, non esse omnino perfunctum periculis, sed grauiora illos supplicia manere, ait, Israelis Regem in aurora ab illis cæsum fuisse. Quid autem significat, In Aurorā in rebus clarissimis, & te statissimis, in ipso verissimæ lucis exortu, in disciplinæ Diuinæ claritate; ita, ut nullam excusationem ignorantie habeat: quasi dicat, Querebamini, quod Regem non haberetis: at verum Israelis Regē, qui solus vobis salutem afferre poterat, cum & virtutis lumen vobis porrigeret, & cælestes opes explicaret, per summum scelus interemistis; & assueti tenebris, exorientem lucē sustinere non quiuistis. Si Rex Israel est, dicebant, descendat nunc de cruce. Hūc esse verum sensum, ea, quæ sequuntur, magis aperiunt.

Cum

Cum puer esset Israel, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum.

Cap. 21.

Duo beneficia summa commemorat. Primum fuit, legis antiquæ promulgatio. Secundum, cælestis legis latæ per ipsum Dei filium institutio. De primo dicit, Cum puer esset Israel, dilexi eum: de secundo, Ex Aegypto vocaui filium meum. Quando igitur Israel em dilexit? Postquam, ductu cælestis numinis, cum hostium interitu libertatem recuperauit, cū cibo cælesti sustentatus esset, cum Dei voces audiuit, ab illoq; legem accepit. In formis erat in Aegypto; fuit deinde legis institutis informatus in deserto, ita, ut ibi exoriretur. Puer deinde fuit in illa vastitate. Non enim solidis cibis, sed lacte, hoc est pietatis, & iustitiæ, rudimentis nutriebatur, ut paulatim ad virile robur perueniret. Et ita lex illa erat instar paedagogi, ut Israel, tamquam puerum, disciplina puerili contineret, donec veniret templus, quo omnes, qui non cælesti munus aspernarentur, spiritum adoptionis acciperent. Hic igitur Propheta, sub dei persona, ut Israel scelus exaggeret, duplicis beneficii mentionem infert. Cum esset, inquit, puer Israel, (in deserto nempe, tunc enim natus fuit, cum se Diuinis institutis adstrinxit, quibus se conformaret, & nondum tamen ad robustam ætatem perueniret,) dilexi eum; hoc est, dedi ei legem, sacerdotium, iudicia, mores, & instituta; cum laui eum beneficijs amplissimis; & cum denique gentibus cunctis anteculi, in quo, tamquam in præcipua hereditate, & singulari peculio, multum curæ, industriæ, & vigilantiz, consumerem. Alterum vero beneficium multo clarius erit, cum filium meum ex eadem ipsa Aegypti regione, in qua illi diuturna tyrannide vexati fuerant, euocauero, ut populum e tyrannide peccati in sempiternam iustitiæ libertatem vindicet. At illi, quo modo mihi gratiam retulerūt? statim in ipso primi beneficii principio defecerunt a me, & impurissimam gentium alienarum superstitionem secuti sunt. Ait enim:

Vocauerunt eos, sic abierunt a facie eorum: Baalim immolabant, & simulacris sacrificabant.

Clamabant, inquit, Moyses, & Aaron, & reliqui Propheta, populumq; a scelere deterrebant, eosq; frequenter admonebant, ne se tam scelestis facinore contaminarent. At illi, cum vel maxime, cum viri Diuini eos reuocare nitentur, obedientiam abiiciebant, admonitiones spernebant, & sese multo furientius in studium insipientiæ sceleris incitabant. Itaque Dijs alienis sacra faciebant; & suffimentis falsâ numina placare conabantur. Meritis igitur penas tanti sceleris exsoluerūt. Deinde, cum ego non Prophetarum modo,

sed etiam mea ipsius opera sanare vellem, tam admirabilem beneficentiam ingratissimis animis aspernati sunt. Sequitur enim:

Et ego quasi nutricius Ephraim portabam eos in brachijs meis: & nescierunt, quod curarem eos.

Cum legis, inquit, pondus grauius esse videretur, quam ut Ephraim, hoc est Israel, illud ferre posset, filium meum ex Aegypto vocaui, ut gressus illius dirigeret, brachijs suis eū, quasi tenerum puerum, sustineret; ipsi vero minime cognouerunt me illum misisse, ut eorum vulnera curarem. ait deinde:

In funiculis Adam traham eos in vinculis caritatis: & ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum: & declinaui ad eum, ut vesceretur.

Funes Adami, hoc est hominis, illi sunt, quibus facile humanæ mentes alliciuntur. Lex enim olim non ita facile poterat appellari, suis hominis. Cogebat enim malo, terrorem iniiciebat, supplicia proponebat, necem denuntiabat: itaq; magis corpus, quam animū, continebat. Et ob id vitam minime dabat. Ut igitur animantia bruta, non ratione, & consilio, sed vi, imperio, ad terræ culturam trahuntur, ita etiam & illi, qui non spiritum adoptionis, sed seruitutis, acceperant, officium metu facere cogebantur. Illa igitur vincula, quibus erant alligati, non erant hominis vincula. Homo namque, Diuinæ mentis imago, non timore, sed consilio, & caritate, ad studium sanctissimæ religionis impellitur. Explicat autē Dominus, quid sit Funes hominis, dum ait, Funiculis caritatis. Nullum est vinculum valentius, neque quod magis omnes animi sensus adstringat. Non enim corpus impeditum, animo repugnante, & perumpere cupiente, tenet, sed mentem, & voluntatem, ita deuincit, ut nihil velit, nihil cupiat, nihil aliud molietur, quam, ut, etiam proposita morte, Diuinis iussis obtemperet. Funes quidē sunt, sed humani, atque iucundissimi, vsque adeo, ut in eis summa libertas, atque dignitas, constituida sit. Ut autem, cum boues sunt laborando defessi, agricola iugum ab eorū ceruicibus depellit, & prope maxillas appendit; ita filius Dei legis iugum, quod homines intolerabili labore fatigabat, excussit, non quidem, ut iugum omnino minime ferrent, sed ut cum summa iucunditate iustitiæ fruges exararent; cibumque suauissimum ex spiritus Diuini iucunditate perciperent.

Nō reuertetur in terrā Aegypti, & Asur ipse Rex eius: quia noluerūt cōuerti.

Hæc, inquit, munera, & beneficia, illis conferre habui, & præcipiebam, ne in Aegyptum re-

Olor. Tom. 4. Q 3 dirent,

dirent, ne videlicet rursus alsiduis operibus
luti vexarentur; hoc est, ne ad libidinis impu-
rissimam sordes, & flagitia redirent: at illi, tan-
tum absuit, ut libertatem retinere vellent, ut
ipsum Assyrium, id est autem impotentem Sa-
tanam dominatum, spote sua ceruicibus suis im-
poneret, ne fidei sanctitati, sed perfidie imma-
nitati, perpetuo seruiret. Nec. n. ad Dominum,
qui eos ad se tantis muneribus inuitabat, &
alliciebat, conuerti voluerunt. Per Assyrium
vero Satanam dominatum intelligi, Isaia, &
aliorum Prophetarum, testimonio percipi-
tur. Quid igitur fiet?

Coepit gladius in ciuitatibus eius, &
consumet electos eius, & comedet capi-
ta eorum.

Non populi concitati furor, non multitudi-
nis inconsiderata temeritas, non vlli fluctus
populares, qui suerant Senatus auctoritate
compescendi, tanti sceleris potissimam caus-
sam sustinent. Sacerdotum namque collegium,
& publici consilij grauitas, re diu deliberata,
sententiam, plenam sceleris, & amentiae, pro-
tulit, ut vindicem libertatis vinculis alliga-
ret, auctorem vitae supplicio mactaret, sempi-
ternamque gloriae, atque decoris, architectam
contumelijs, & maledictis, configeret. Idcirco
factum est, ut gladio trucidarentur, nullisq;
morbis, atque propugnaculis, possent impe-
tum hostium propulsare. Omnia namque fue-
runt derubata, afflicta, comminuta, ipsi bo-
nis omnibus exhausti, libertate spoliati, ma-
ximaque eorum pars ferro, fame, peste, vastita-
te, consumpta.

Et Populus meus pendebit ad redi-
tum meum: iugum autem imponetur eis
simul, quod non auferetur.

Exspectat quidem populus, ut ad illum con-
uertat, ut homines, qui legis beneficio in po-
pulo meo censebantur, ope mea e malis, qui-
bus obruti sunt, emergant, & lucem respiciant,
& summa consensione preces adhibeant ad Al-
tissimum, frustra tamen. Nec enim illos, quam-
diu in prauitate suscepta perstiterint, licet
dies, atque noctes, opem illius implorent, e
malis, quibus affliguntur, eripiet. Itaque in
seruitute permanebunt, & morbis pestiferis
affligentur, nec calamitatis finem vllum repe-
rient, donec Regem, illum ipsum, cui necem
intulerunt, agnoscant, Maiestatemque illius ve-
reantur, atque dicant, Benedictus, qui venit
in nomine Domini. Sed inquiet aliquis, Num
salus eorum desperanda est? Non, inquit, Sum-
ma namque Domini clementia tandem fiet,
ut respiciant. Ait igitur:

Quo modo dabo te, Ephraim? prote-
gam te, Israel? Quo modo dabo te, sicut

Adama? ponam te, ut Seboim? Conuer-
sum est in me cor meum, pariter conturba-
ta est paenitudo mea.

Oratio est hominum moribus accommo-
data; ut ex illa possit intelligi, Deum, cum sup-
plicium irrogat, quasi repugnantem, & inui-
tum, ad puniendum accedere, & hominum
ipsorum, quos plecit, supplicia lamentari, sed
eorum maleficijs cogi, ut necessarium munus
recti iudicii suscipiat. Ita tamen plecit, ut
numquam, quoad fas est, immemor misericor-
diae sit. Hoc enim officium, quasi magis natu-
rae illius accommodatum, libentissime susci-
pit. Idcirco igitur Iudaeorum genus tolerat,
ut ex illo oriantur, in quos tandem summas
clementiae opes effundat. Ut igitur declaret,
quam inuitus seueritatis personam suscipiat,
ait: Quo modo te hostibus diripiendum de-
dam, o Ephraim? Quo animi mei dolore te
tradam, o Israel? Scelus quidem tuum grauif-
simum supplicium flagitabat, nepe, ut, quem-
admodum Adama, & Seboim, quae duae ciuita-
tes ex illis quinque fuerunt, quae caelesti incen-
dio conflagrarunt, ita consumptae sunt, ut nul-
lum ex eis vestigium remaneret, ita ego te
deletem, ut nullum semen tuum, aut posterita-
tis tuae memoria, superesset. Sed, quo modo
animum inducam, ut vniuersum genus tuum
a stirpe prorsus intereat? Nullo id modo pa-
tiar. Animo namque commoueor; visceraque
mea sentio misericordiae frangi, atque con-
turbari. Hi misericordiae Diuinae motus de-
monstrant, futuram Israelis conuersionem.
Quam diu enim in perfidia persistunt, iudicii
seueritas non inflectitur. Et ideo tam saepe
apud Isaiam illa verba repetita cernimus: In
his omnibus non est auersus furor eius, sed
adhuc manus eius est extenta. Hoc tamen in-
telligimus, quam precepta, atque parata, sit
Domini clementia omnibus, qui ad illum pu-
ra mente redire voluerint, & consilium prae-
terea, quo sic humanum scelus viciscitur, ut alias
quidem nationes internecione deleat, ex qui-
bus nempe nullus sit fructus pietatis exspe-
ctandus, aliarum vero reliquias conferret,
quarum posteritas sit in officio mansura, aut
aliqua ratione materiam gloriae Diuinae pra-
bitura. Hoc igitur in loco videmus, quibus de
causis Deus Iudaeorum impietatem sustineat,
nempe, quia multi sunt ex eo genere deligen-
di, quia vasa misericordiae fiant. Ait deinde:

Non faciam furorem irae meae: non con-
uertar, ut disperdam Ephraim; quoniam
Deus ego, & non homo: in medio tui sa-
cui, & non ingrediar ciuitatem.

Ita me, inquit, continebo, ut reliquiae popu-
li huius per fidem conseruentur. Deus enim
sum, & non homo. Fidem igitur, quam olim pa-
tri-

patribus dedi, cumulate praestabo, in Christum
enim meum, qui in medio tui sedem, & domi-
cilium, collocabit, respiciam; illiusque sanctita-
te placabor. Munus autem meum non erit flu-
xum, & interituum, sed fixum, stabile, atque
sempiternum. Non enim in ciuitatem ingre-
diar: hoc est, non legis praescripta mores, & institu-
ta, renouabo; non moenia antiqua reficiam;
non Hierosolymis tantum benignitatis monu-
menta constituam; non denique numen meum
vnius urbis ambitu includi patiar. Illa nam-
que omnia erant in vmbra posita, certo tem-
poris spatio, angustae regionis termino, desi-
nita. At tunc verae, & solidae, & sempiternae,
sanctitatis, & iustitiae, munera conferam; nec
ea cum vna tantum gente, sed cum vniuerso
hominum genere communicabo. Alia igitur
sacra, & sacrificia, alia libamenta, alias cari-
moniarum sanctitates, alia vobis instituta,
caelestia, atque Diuina, proponite. Sed liben-
ter quaesierim, num ea tanta munera sint ijs,
qui, nescio cuius fidei nomine nixi, pietatis
opera pro nihilo putant? Minime. Inquit
enim:

Post dominum ambulabunt.

Id est, Deum ardenti studio sectabuntur, ve-
stigijs illius insistent, ut illius puritatem, beni-
gnitatem, & misericordiam, imitentur. Eo ve-
ro pietatis studio quos fructus consequetur?

Quasi leo rugiet, quia ipse rugiet, & for-
midabunt filij maris. & auolabunt quasi
auis ex Aegypto, & quasi columba de
terra Assyriorum, & collocabo eos in do-
mibus suis: dicit Domineus.

Nullis, inquit, tunc malis obijci poterunt,
qui Deum tutorem, & parentem, habuerint.
Ipse namque Dei filius eorum patrocini-
um suscipiet, & sicut, dum leo rugit, ferre omnes
extimescunt, ita, dum leo de tribu Iudae iudi-
cij sui fremitum ediderit, nationes vniuersae
trepidabunt. Per nationes maritimas, quae
sunt ad Occasum, si ad Iudaeam respicias, &
per Aegyptios, qui ad austrum pertinent, per
Assyrios, qui tunc temporis multas & Septem-
trionis, & Orientis solis, regiones in ditione
tenebant, vniuersus orbis terrarum intelli-
gendus est. Et, quia nationes illae Israellem ve-
hementer afflixerant, per illas omnes hostes
Christiani nominis designantur. Ait igitur, fu-
turum, ut pijs hominibus, qui ad Deum con-
uerfi, & Christi disciplinam secuti fuerint, nul-
lus ab hostibus metus impendeat; immo na-
tiones vniuersae, numinis Diuini metu, contre-
mescant: Christus enim eos iudicio suo con-
turbabit, & numine suo perterrebit: illi vero,
qui ad nomen eius adiuncti fuerint, in iusti-
tiae sedibus locabuntur, & benignitatis Diui-
nae fiducia nixi, in numine Diuino conque-

scant. Ut autem magis spem confirmet, testifi-
catur, hanc Diuinam promissionem esse, & ic-
circo mutari non posse. Quemadmodum &
Paulus ait, Sine paenitentia sunt dona, & voca-
tio Dei.

Circūdedit me in negatione Ephraim,
& in dolo domus Israel: Iudas autem te-
stis descendit cum Deo.

Postquam futuram felicitatem praedicat,
qua erat populus vniuersus ab interitu libe-
randus, redit ad sui temporis mores, ut impie-
tatem suae gentis inflectatur, & quia potuisset
aliquis dicere, Quid Deum mouet, ut pristinae
benignitatis immemor sit? Numquid non ve-
niam pollicetur omnibus, qui eam postulaue-
rint? Numquid non spem salutis ostendit eis,
qui eam studio summo flagitauerint? Esto, tunc
rit ista gens impia, & scelerata, & religione
veram neglexerit, Deos alienos adoptauerit,
societatem humanam violauerit: eam iam fa-
cti sui paenitet, Deum circumspicit, veniam po-
stulat, auxilium petit, iratum numen hostijs,
atque precibus, placare contendit, nihil deni-
que, quod ad conciliandam gratiam facere
videtur, omittit. Quid igitur Deum a feren-
do auxilio remoratur? Id, inquit ille, quo sum-
ma placandi numinis ratio continetur, ne-
glexerunt; nempe veritatem, atque fidem, ve-
rissimamque religionis sanctitatem. non enim
conuersionis specie simulata, sed vera conuer-
sione, Deus a punienda seueritate deducitur.
Nec enim omnibus, qui ad illum oratione re-
dierint, sed qui toto animo conuersi fuerint,
se opem in rebus afflictis allaturum promittit.
At Israel inquit, Si plagis coactus ad me ma-
nus intendebat, si vota faciebat, si victimas
immolabat, pietatem emetiebatur. Eo enim
ipso tempore gerebat animum additum libi-
dini, obligatum scelere, obstrictum supersti-
tione, omnibusque modis a studio religionis
auersum. Iusto igitur iudicio, fuit Dei ope nu-
datus. Quod quidem multo magis perspicui
potuit in Iudae statu, Diuina ope munito: eo-
dem namque tempore, quo Regnum Israelis
fuit ab Assyrijs euersum, Iudae statum suum
conseruauit, & cum opem flagitaret, eam con-
secutus est, & ita imperium cum dignitate re-
tinuit. Omnes enim Iusti, Principes, atque
adeo Reges, existimandi sunt, caelestique digni-
tate praecellunt. Si igitur Ephraim fidem Iu-
dae fuisse imitatus, eadem ope facillime a se
imperium hostium repressisset. Quod quidem
ille non fecit. Immo, diffidens opibus Diuinis,
humanas omni studio, & sollicitudine, conqui-
suit. Ait igitur:

Ephraim pascit ventum, & sequitur CAP. x. il.
doctrinam: tota die mendacium, & vastita-
tem, multiplicat: sed cum Assyrijs iniit,
& oleum in Aegyptum ferebat.

Ven-

Ventum pascit, qui muneribus delinire studeat cum, qui nihilo plus auxilij, quam si ventus esset, importare potest: astum sectatur is, qui non modo opem illam, quam petit, minime consequitur, sed ab eo, quem sibi patronum adoptat, non mediocre detrimentum accipit. Eurus enim, & æstus, humorem exhaurit, & est herbis, atque frugibus, infestus: quod Ephraim sæpe faciebat. Primum enim, cum ob scelera sua ab Assyria Rege premeretur, scelera non exhorruit, neque opem a Deo petijt, sed fœdus cum Assyrio percussit, illique tributum cum dedecore, & ignominia, pensavit. Deinde, cum Assyrij tyrannidem ferre non posset, cum muneribus alijs ingentem vim olei ad Aegyptum misit, ut illius præsidio, Assyria se iugum depelleret. Factum igitur est, ut, ab Assyrio oppressus, ab Aegypto derelictus, poenas vanitatis, & amentia, penderet, & quam inane esset humanum præsidium, cladibus acceptis, experiretur. Neque Iuda quidem pietatem, qua contra hostium conatus iniunctus existerat, diu conservavit. Eundem igitur casum Dei iudicio subiit, & sic effectum est, ut uniuersum Iacobi genus corrueret.

Iudicium ergo Domini cum Iuda, & visitatio super Iacob: iuxta vias eius, & iuxta adinventiones eius reddet ei.

Hoc est, cum Iudas Israelis scelera fuerit imitatus, eueniet, ut Deus iudicium in illum constituat, & de illius viuendi scelerata ratione, & de studijs illius, ad improbitatem, & nequitiam, propensis, meritas poenas expetat; ut sic tandem uniuersa Iacobi posteritas Divini iudicij laqueo constructa peruertatur. Quod tanto seuerius exercendum est, quanto scelestius crimen suscepit is, qui a patre sancto degenerat, quam ille, qui nullis domesticis exemplis ad pietatem incitari potuit. Ut hoc autem magis amplifcet, Iacobi virtutem, & Diuina in illum beneficia, recenset.

In vtero supplantauit fratrem suum: & in fortitudine sua directus est cum angelo.

Tam, inquit, in vtero matris anticipato Dei iudicio fuit antelatus fratri suo, ita, ut, cum frater prius in lucem prodiret, ipse plantam fratris, manibus suis, in vtero manens, arriperet, & ita exoriretur, ut eo portento significari posset, fore, ut ille fratrem honore deiceret, & in principatum locaretur. Quibus deinde viribus fuerit præditus, ostendit, dum cum angelo luctatus est.

Et inualuit ad angelum, & confortatus est: fleuit, & rogauit eum: in Bethel inuenit eum, & ibi locutus est nobiscum.

Hunc Principatum qua ratione potuit obtinere, diuinitus explicatur. Fleuit, inquit, & precatus est eum. Non fleuit angelus, ut impetrite quidam, ne Iudaice dicam, asseuerant; imo Iacob fleuit, & cum lacrymis, & fletu, deprecatus est. Hæc namque sunt iustorum vires inuictæ, hi lacertorum tori robustissimi, hæc mirifica luctæ contentio, hæc illustrissima bonorum victoria, quæ sunt in votis ardentissimis, in assiduis precibus, in fletu iucundissimo, constituta. orationis enim sanctissime viribus instructissimæ, cum Deo congregiuntur, cum illius numine luctantur, cum illius iudicio decertant, neque se vinci patiuntur, usque eo, dum omnia, quæ volunt, de benignitate illius obtineant, & quasi per vim de manibus illius extorqueant. Regnum enim cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Iacob, cum fratrem valde formidaret, & iustorum fides tunc acrius excitetur, cum metus animum magis debilitat, omnes præmisit, & ipse solus transfluvium relictus est. Ne quisquæ illi esse posset impedimento, quo minus illa nocte precibus incumberet, & præsidium contra fratris opes a Deo flagitaret. Ut autem Deus illi ostenderet, quantas vires haberet oratio, sub angeli persona, quæ Dei numen referebat, voluit certamen illud inire, in quo non posset vir Diuinus ab angelo superari. Ut indicaret, orationis illius studio, & contentione, fieri, ut homo iustus Deum vinceret, hoc est, illi precibus placaret, precibus, quæ vellet, impetraret, precibus denique Deum multis in locis a seueritate ad gratiam inflecteret. Factum igitur est, ut in Bethel, quo in loco iam Deus se illi ostenderat, iterum Deum inueniret. Et ibi locutus est nobiscum. Quis, & cum quibus? Deus, inquit, vir quidam eruditus, eo loco, cum Amos, & cum Osee, locutus est. O miseram animi miseriam, & angustiam, formidinem, Iudæi ostensionem turpissimam metuentis. Quorsum attinebat, hoc in loco, in quo de Iacobi dignitate differitur, in sepe mentionem sermonis, quem Deus cum duobus illis prophetis habuerat? Deinde, quid erat hic necesse, continuatam sententiam interrumpi, & sine magna causa ab una persona in aliam traduci, & eadem simul opera viri sanctissimi dignitatem, & mysterij altissimi claritatem, obscurare? Quis igitur erit germanus sensus? Iacob locutus est nobiscum? Quid autem est Nobiscum? Cum suis, qui eo tempore cum illo degebant, & cum omnibus ijs, qui eiusdem stirpis futuri eramus. Quid locutus est? Ut impietatem detestarentur, ut simulacra, in quibus numen inesse impie credebant, abicerent, & Deo, cui aram in Bethel erigebat, adhererent. Nobiscum etiam fortasse hic posset quis interpretari, Cum patre: Cum patre nepes, cum filio, & cum Spiritu sancto. Nam, propter personarum distinctionem, Deus frequenter numero multitudinis utitur. Velati, cum dicat, Facia-

March. 1. 1.

Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. & ipse Dei filius apud Ioan-nem, Quod audiimus, inquit, loquimur; & quod vidimus, testamur; & testimonium nostrum nemo accipit. Filius a patre, spiritus ab utroque, ex omni æternitate percepit, quod opportuno tempore cum suis comunicaret. Hinc colligitur, sanctissimæ Trinitatis mysterium Diuino viro in Bethel enuntiatum fuisse. Ut autem id magis declararetur, & viri gloria illustrior esse posset, adiungit:

Et Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale eius.

Ter Deum exercitus cælestis imperatorem nominat, ut populum erudiat ad fidem, & doceat, unum numen, imperium, & maiestatem, esse in persona triplici colendum, & perpetua religione celebrandum; atque doceat, ipsius nominis sanctitatem, sempiternam in humanum genus benignitatis monumentum, atque testimonium sempiternum, continere. Hæc ubi de viri Diuini amplitudine disseruit, ad Israelis admonitionem conuertitur. Quasi dicat: repete memoria, unde genus ducas, quæ sint tibi exempla ad imitandum constituta, quanta sit tibi turpitudine subeunda, si diuersam viam inieris ab ea, in quam pater tuus ingressus maxima cum laude fuit. Ille in matris vtero imperium adeptus est; tu post tantas opes Diuina munificentia partas turpissimum iugum subiisti: ille viribus cum Deo certauit; tu victoriam impuritatis, & flagitio, concessisti: ille Angelum superauit; tu Dæmoni succubisti: ille fletibus, & ardentissima oratione, de numine Diuino, quæ voluit, consecutus est; tu vero religionem superstitione dirissima violasti, nec a Deo, sed a mutis simulacris, & fallacissimo numine, salutem flagitasti. Illius pietate factum est, ut locus ille Diuinus Dei appellaretur; scelere autem tuo locus idem inanitatis nomen inuenit: ille nos, ut optabat, reperit, & nobiscum locutus est; tu studijs tuis pestem, & interitum, inuenisti; & cum impietatis auctoribus sermocinatus es, qui te in fraudem capitalem impulerunt. Nunc igitur aliquando resipisce, patris exemplum sequere, ut e seruitute vindicari, & imperio potiri, possis.

Et tu ad Deum tuum conuerteris.

Quo modo autem conuersio facienda sit, Iululenter explanat.

Misericordiam, & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper.

Non dicit, Fide tantum nitere; & veritatis officia, & iuris integritatem, contemne. Immo docet, Dei numen, nobis infensum, esse beneficentia, & iudicij sanctitate, placandum, &

spem nostram nullo modo in opibus humanis, sed in Diuinis, collocandam; frustra quæ Diuini numinis opem flagitari ab eo, qui mendacio, atque fraude, idem numen offendit.

Chanaam in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit.

Quasi dicat, Si fidem, & officium, deseris, si dolos, atque fraudem, rei familiaris augendæ gratia machinaris, a patre sancto degeneras; neque generis Principem, sed Chananeos imitaris: illos namque auaritia, & immanis cupiditas, incitabat, ut per lācem, atque libram, ciues circumuenerent; & tennes homines bonis euerterent, & insidias compararent, quibus domos suas rapinis explerent; & ideo, cum ad sceleris summum peruenissent, fuere Dei iudicio concisi, & de sedibus suis exturbati. Si illorum facta imitanda putas, diros illorum exitus perhorresce. Sed videndum est, quo modo præbuerit aures admonitioni populus ille:

Et dixit Ephraim, Verumtamen diues effectus sum, inueni idolum mihi: omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem, quam peccaui.

Docet, quo modo Israel auaritiam suam legi Diuinæ prætulerit. Ephraim, inquit, hæc animo secum agitauit: Si legi obediero, pauper ero. At, cum legis studium negligo, ut cupiditati seruiam, diuitias mihi paro, & grandis pecunia mihi domi manet, ut laute viuam. Nec villo iudiciorum metu conturbor: perficiam enim opibus, sedulitate, & vigilantia mea, ut omnia crimina mea impunita sint. Non enim me quisquam iniquitatis condemnabit. Homines enim tennes circumueniam; & iudices aut pecunia corrumpam, aut potentia frenabo, ne in factis meis crimine reperiā, quod sit animaduersione dignum. Itaque vel nemo me in iudicium vocare audebit; vel, si ausus fuerit, iudices me crimine liberabunt. Ex hac igitur oratione colligi potest, homines auaros, & opibus terrestribus inhiantes, industriam, & calliditatem, suam ad bene beatæ viuendum, fidei, quæ in Diuina benignitate nititur, longe præferre. Hanc temeritatem, & amentiam, refutat continuo Deus; & docet, quanto sapientius vitam instituunt illi, qui se totos Diuinæ benignitati credunt, illi, qui consilijs suis, ut cupiditati nefarie satisfaciant, obsequuntur. Ait igitur:

Et ego Dominus Deus tuus ex terra Aegypti adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis.

Quasi dicat: Cupiditas tua te decipit; consilia tua te deludunt; cogitationes tuæ tibi mentem

tem eripunt, atque faciunt, ut ijs studiis, quibus te opes ingentes paratum ambularis, tibi inopiam, & egestatem, & miseriam sempiternam compares. Omnia, quae sine meo praesidio cogitas, quae statuis, quae moliris, somnia sunt. Nihil est omnino, quod non mentiar. Cum igitur sapientiam tibi arrogas, extrenae demeritis stimulis ageris. Illi soli sapientes sunt, qui cupiditatem resistent, omniaque vitae praesidia habent in mea bonitate constituta. Ego enim sum verus Deus, qui mutari, inflecti, & variari, & mentiri, non possum, cum sum omnipotens, & immensus, atque adeo veritas ipsa contras, stabilis, atque sempiterna. Praeterea, sum praecipua, atque singulari ratione Deus tuus, iam inde ab eo tempore, quo te e tyrannide Pharaonis liberaui, & ex Aegypti finibus eduxi, recogita enim, quam multa tunc in te beneficia contulerim. Quod si putas, quam opes meas exhaustas esse, neque posses meos, qui in me solum intuentur, vitamque suam fide mea benignitatis insistent, ab hoste tueri, & beneficiis angere, ornamentisque Divinis afficere, longe falleris opinione. Iterum namque, si ad me toto animo conuersus, meris, hostes euentum tuos fecerum te in tabernaculis collocabo, ut olim feci, cum hostibus demeritis, insignem illam victoriam canibus, & symphonia celebrasti, & institui, ut sollempniter, & anno per annum celebraretur, dies ille consecraretur, ad sempiternam meae clementiae monumentum. Praeterea, non satis habui, te in sedibus quietis constituerem, nisi etiam disciplinis salutaribus erudirem.

Et locutus sum super prophetas, & ego visionem multiplicavi, & in manibus prophetarum assimilatus sum.

Viros, inquit, Divinos instruxi, qui te ad pietatem erudirent, quod ut rectius facere possent, Divinarum rerum cognitione multiplici mentes eorum illustravi, ut longe in posterum salutem, quam eram terris universis allaturus, prouiderem. Et, quia fieri non poterat, ut hominibus in terram depressis, & mole corporea, quasi quodam ergastulo, semper inclusis, Divinae sapientiae lumen eluceret, excogitavi, ut figuris, & imaginibus corporeis, erudirentur, ut ita, similitudine ex rebus corporeis assumpta, paulatim ad incorporea pervenirent, & cognitionem aliquam rerum caelestium, & Divinarum, caperent. Id in causa fuit, cur illis numen meum, vel in somnis dormientibus, vel sub aliqua imagine vigilantibus, ostenderem, & variarum rerum figuris explanarem. At tu, quam gratiam mihi retulisti? Quam docilem te ad tam salutarem disciplinam praebuisti? Contempto, & repudiato, Divini numinis beneficio, ea tibi numina consecrasti, e quibus tibi pestem, atque perniciem,

cum summo dedecore, & ignominia compares.

Si in Galaa idolum, tamen frustra erant in Galgalobus immolantes, nam & altaria eorum quasi acerui super fucos agri.

Similes, inquit David, sunt, qui faciunt ea, & qui confidunt in eis. Apud Ieremiam vero dicit Dominus, Quia invenerunt in me patres vestri iniquitatis, quia elongaverunt se a me, & ambulaverunt post vanitatem, & vane facti sunt. Tales enim reddimur, quales nobis Deos effingimus. Ut igitur, qui Deum verum, pura mente colit, atque veneratur, Dei similes efficiatur, qui lapides, & ligna, colunt, & qui flagitia, & libidinem, venerantur, sensus humanos amittunt, & in bestiarum similitudinem rediguntur. Hoc est igitur, quod dicit Deus apud prophetam, Si in Galgal idolo, hoc est idola in Galgal notarie dedicata, & religio impie constituta, vanitas est, certis qui sine illa celebrant, qui religione ista adstricti sunt, vane facti sunt. Eo enim nomine, pro quo nos idolum reddidit, Hebraei Vanitatem significant. Quanta vero vanitas religionis exhiberet, experti sunt. Bonae enim mentes, quenter immolabant, religionem singularem, ceremoniam procurabant, nihil fuit ab illis, quod ad pietatem illam inanem sanctitatis pertineret, vana ratione praetermissum, & tamen altaria detecta, & dissipata sunt, quasi acerui lapidum in agris. Acerui namque lapidum in agris idolo sunt, ne dispersi frugibus offendant, ita altaria in acervos redacta fuerunt, non quod fructum vllum ferrent, sed ne fructus alius impedirent. Constat igitur, ex euerione ista religionem fuisse vanissimam. Ergo & illi, qui tam vana religione se deum venerant, vanissimi. Vt autem magis exaggeret gratiam mihi fecius, repetit originis principia, ut recognoscat Israel, e quam in ista rerum humanarum codicione ad summum gradum dignitatis euectus fuerit, ut ita videlicet clarius illius crimen animaduerti possit.

Fugit Iacob in regionem Syria, & servavit Israel in uxorem, & in uxorem servavit.

Iacob, metu fratris, natale solum, domum, patriam, atque parentes, & omnia, quae erat illi cara, atque iucunda, relinquere coactus fuit. Exsul igitur, & extorris, in alienis terris vagatus est, operam suam, multorumque annorum assiduos labores, pro uxore locavit: eo enim statu erat, ut locer, quamvis erat illius avunculus, illiusque fidem, industriad, & probitatem, exploratam haberet, & illam indotatam collocare noller, nisi prius illi multis annis serviret. Et in uxorem servavit, hoc est, pro

pro uxore custos pecoris fuit. Nuptias igitur sibi diuturna servitute, multisque laboribus in pecorum custodia consumptis, cum summa sollicitudine, & vigilantia, comparavit. Verum, ex ea servitute tandem liberatus, domum, cum multis gregibus, & amplissima familia, summis opibus, & dignitate, reuersus est. Quod certe documento poterat esse posteris, non ad proprium consilium, sed ad Dei legem, vitam dirigendam esse. Opes namque stabiles non hominum cupiditate, sed Dei gratia, & beneficio, comparantur. Aliud deinde exemplum summae benignitatis apponit:

In propheta autem eduxit Dominus Israel de Aegypto: & in propheta servatus est.

Numquam eorum res, inquit, Dominus ne glexit, qui se illi crediderunt, atque commiserunt. Erat Israel in Aegypto durissimo dominatu oppressus, operibus molestissimis, & laboriosissimis, attritus, omnibus contumeliis indignissimè laceratus. Inde fuit, opera non cuiusvis, sed summi Prophetae, Deo carissimi, ad id munus a Deo missi, liberatus, & illius ope defensus, & in amplissima dignitate constitutus. Quo quidem signo poterat Israel intelligere, non esse in industria, & in calliditate, sed in Dei beneficentia, vitae praesidium constituendum. Quod tantum abfuit ut faceret, ut alia sibi numina, alia subsidia, aliud praesidium, aliam salutis rationem, compararet, & Dei numine contempto, ad inanitatem transfugeret.

Ad iracundiam me prouocavit Ephraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet, & opprobrium eius restituet ei Dominus suus.

Israel, inquit, iram Divini numinis acriter incitavit propter crudelitatis immanitatem. Nam parum illi vsum est, homines bonis euertere, religionem veram negligere, falsam summo studio consecrari, nisi etiam in eos, qui illum, ut in viam rediret, admonuerant, contumelias indignissimas intorqueret, virisque Divinis perniciem moliretur. Dabit igitur, penas. In bonorum caede, & in sanguine, veratus est, ergo sanguis illius effunderetur. Sanctos homines contumeliis insectatus fuit, ob id igitur dedecore summo, atque sempiterno, cum labitur. Ad hunc modum omnis immanitas illius, qua sanctorum sanguinem fudit, omnis furor, & insolentia, qua bonos insectatus est, in ipsius caput, rectissimo Dei iudicio, redundabit.

Loquente Ephraim, horror inuasit Israel, & deliquit in Baal, & mortuus est.

Fuit, inquit, Ephraim olim terrori, ma-

gnas sibi opes comparavit, & varia bella contexit. At, postquam religionem violavit, & Baali Divinos honores instituit, morte consumptus fuit, filium valde carissimum ob id scelus amisit, & alius filius regni heres post illius mortem per insidias occisus est. Regnumque ab illius domo in aliam tribum translatum, funestaeque familiae clades, ne posset fortuna adscribi, fuit multo ante a viris Divinis praedicta: & tamen nec horribilis ille Ieroboami casus potuit Regnum illud ab instituto scelere reuocare. Immo, minime contentus vitulis, ab impio Rege dedicatis, alia simulacra conflavit, ut suscepam impietatem cummuleret.

Reg. 4. c. 14. & 15.

Et nunc addiderunt ad peccandum: feceruntque sibi constatile de argēto suo quasi similitudinem idolorum, factura artificum totum est, his ipsi dicunt, Immolare homines vitulos adorantes.

Ponit ante oculos illum furorem, quo flagrabant homines, dum sacris tæteris operabantur. Primum quidem, quamvis essent avarissimi, argentum suum facile profundeabant, ut Deum sibi ex eodem argento facerent. Deinde, omne studium, & ingenij totius acumen, & artificium, in confando illo facinore consumebant. Tum, operibus fabrorum opere perfectis, & absolutis, sacrificabant. Postremo, superstitionis dirissimae gratia omnem sensum humanitatis repudiabant, usque adeo, ut sanguinem humanum fundi paterentur, & sacerdotibus impurissimis auscultarent. Dum enim sacrificuli hominem immolabant, qua cerimonia esset litandum, quibus precibus orandum, praebant, & admonebant eos, qui victimas offerebant, ut vitulos dedicatos oscularentur, & cum sacerdotis officio sit, pro hominum vita Deum venerari, illi homines iugulabant, non ut Deum, sed imagines vitulorum, quasi in illis aliquid Divinum, lateret, veneratione summa dignas esse iudicarent.

Iccirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus praeteriens, sicut pulvis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario.

Variis similitudinibus, eorum instabiles opes, & inanitatem, qui, Deo vero relicto, falsa numina venerantur, explanat. Quamvis enim bonis omnibus affluere videantur, omnia quoniam leuissimo rerum motu dissipantur, & evanescent; ita, ut ne vestigium quidem pristini splendoris in vita resideat, quod illis accidere non potest, quorum opes sunt ope Divina confirmata. Hoc ut ostendat, rursum gentis antiquum statum refert, eo tempore, quo Deum sequebantur, & illius iussu obtem-

temperabant. At igitur:

Ego autem Dominus Deus tuus ex terra Aegypti: & Deum absque me nescies, & saluator non est praeter me.

Exploratum habes, & cognitum, me tibi praesentem fuisse, numinisq. mei praesentiam declarasse, cum ex Aegypto eduxi, ut intelligeres, me Deum tuum esse, quem metuendum, quem colendum, quem diligendum susciperes, & in quo vno salutis, & dignitatis, spem firmam collocares. Fore namque, si ita faceres, ut opes tuae sempiterno praesidio firmarentur. Teq. frequenter admonui, ne in alium Deum respiceres. Siquidem non est alius, praeter me, qui tibi salutem conferre queat.

Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis.

In regione, inquit, horrida, in vastissima solitudine, nihil, nec ad victum, nec ad cultum, defuit. Noui namque te, hoc est, omnia tibi munifice largitus sum, teque in officio continui.

Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt: eleuauerunt cor suum, & obliuati sunt mei.

Non potuere homines florentem statum ferre, qui in deserto, & inculto, loco, horrenda, asperitate vastato, aliquam saltem officij meo diocritatem tuebantur, & metu mei numinis frenabantur, ubi se in quietis sedibus, in vberibus solo, in terra valde fertili, constitutos viderunt, repente, nimis insolenter elati, & inflati sunt, & beneficiorum meorum prorsus immemores, a me descuerunt; eoq. dementiae progressi sunt, ut, qui mihi parere recusabant, meoq. praesidio niti noluerunt, sese ad Deorum inanum, & tyrannorum immanium, aedes abicerent, ut eorum ope seruarentur.

Et ego ero eis quasi leona, & quasi pardus in via Assyriorum. Occurram ijs quasi vrsa raptis catulis, & dirumpam interiora iecoris eorum, & consumam eos ibi quasi leo, bestia agri scindet eos.

Non modo nullam opem illis afferre poterunt ij, ad quos amentia vexati confugerant; verum & aduersarium aerem, & infestum, sentient. Itaq. ego, parens, & tutor, & defensor, & vindex, ita conuertar ad eorum perniciem, ut feritatem, & truculentiam, sceleris vlciscendi causa, suscipiam; & feras agrestes, & immanes, id est tyrannorum feritatem, in illos incitabo. Hoc tamen non est inclementiae meae, sed impietati tuae, tribuendum. Tu enim tibi pestem comparas, tu numen meum irritas,

atque in te sanire compellis.

Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium tuum.

Quod, inquit, ad me attinet, auxilium tibi libentissime conferam; nec vllum habes aliud miseriae perfugium. Itaq. euersio tua ex te tantum ortum habet, tu tibi perniciem moliris, tu in te, & in vitam tuam, pestem nefarie machinaris; ita, ut nullo modo sit euersio tua, nisi tibi ipsi, hoc est, consilijs, & factis tuis, quae tua voluntate suscipis, adscribenda.

Vbi est Rex tuus? maxime nunc saluete in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui, de quibus dixisti, Da mihi Reges, & Principes.

Cernis ne iam, quam inanes fuerint cogitationes tuae? quam fallaces omnes spes tuae? in postulatis enim tuis, etiam cum praeter religionis speciem ferebas, perfidia significatio nem dabas. Veluti, cum a Samuele conuicio propemodum flagitabas, ut tibi Regem daret, & Principes, qui tibi ius dicerent, eligeret, eo tempore, quo salutaris tibi fuisset, spiritus mei numine, atque patrocinio, gubernari, & viri sanctissimi, quem tibi praeteceram, ductum, & imperium, sequi. Eam namque rationem assignabas, quod esset tibi Regis opera necessaria, ut illius praesidio posses hostium a te impetum propulsare. Satis illo iam tempore significabas, te parum auxilio meo confidere; totamq. spem tuam in ipsius Regis, quae poscebas, robore collocari. Vbi nunc Rex tuus est? cur tibi non opitulatur? cur ciuitates expugnari, & euerti, permittit? ubi principes tui sunt, quos ea mente flagitabas, ut omne vitae tuae firmamentum in illorum ope, & consilio, ponendum existimares? Opera pretium tamen erit hoc in loco, videre, quod peccatum fuerit Israelis, cum Regem postulauit. Nam libertas immoderata, erat Regis imperio coercenda, ne quisquam sibi, quidquid liberet, licere putaret. Respublica porro sine imperio laudari non potest. nec enim tunc Respublica, sed temeritas, & insolentia multitudinis, sed vulgi furor, atque licentia, sed pestiferarum dissensionis seminarium, appellari debet.

Postremo, creandi Regis potestas erat populo, lege Diuina, permissa. numquam enim Deus, quod munus esset Regi colendum, & efficiendum, lata lege, praescripsisset, si nefas esse statuisset, Israel Regem praeponi. sed animaduertendum est, eam Rempublicam maxime laudari, in qua maxime libertas moderata, conseruatur. Erepta namque libertate, ingenij acumen hebescit, & animi magnitudo deprimitur, & maximarum virtutum decus obscuratur. Vbi enim adulationis locum virtutis occupat, nullus locus vere dignitatis relinquitur. At, quamuis Regum munus sit sanctum,

etum, & augustum, atque prope Diuinum, ille tamen maiestatis amplissima gradus animos feroces, & insolentes, efficit, & adulatoribus obnoxios: quorum sermonibus elati, & inflati, multa turbant, atq. commiscunt, usque eo, dum ciues omni libertate spoliunt. Pessima namque Regis institutio, pro Regibus, quo nomine nihil fieri potest in omni Republica salutaris, tyrannorum truculentiam, & immanitatem, inducit. Israel vero Regibus minime carebat. Iudices enim, qui non genere, sed virtute, eligebantur, Regiam potestatem obtinebant: sed ea erat certis legibus adstricta, & publico consilio Rempublicam administrabat. At Regum imperium in Israele infinitum fuit. Quamuis enim imperium Regis fuisset lege definitum, quis tamen modus Regi frenando, & coercendo, ne modum transiret, adhiberi potuisset? illud quidem negari non potest, cum mores corrupti magis in dies conualescant, & multitudinis furor, atq. dementia, diuturna impunitate corroboratur, opus esse maiore potentia, quae impetum ipsius multitudinis acriore supplicio, aut saltem metu grauiore, cohibeat. Ipsa tamen tunc Regis creandi necessitas, populi furorem coarguit. Praeterea, omnis Respublica commutatio lubrica, & princeps est; & numquam, sine magno communium rerum detrimento, fieri potest. Ut igitur furiosi, & insani sunt, qui Rempublicam liberam inuerrere nituntur, ut ad vnum tantum Respublicae principem omnia deferunt; sic illi, qui Regium statum labefaciunt, sacrilegi, & scelerati sunt existimandi. At eo tempore, quo Israel Regem petebat, Respublicae commutationem petebat; & praeterea viri sanctissimi, & sapientissimi, moderationem contemnebat; & ipsius summi Domini praesidium despiciebat; & cum suae libertatis imminutione dignitatem Reipublice in Regis splendore, & magnificentia, collocabat. Erat igitur postulatum illud vel infanti furoris argumentum, vel insanabilis morbi testimonium; vel fidei parum sancte cultae, & insitae impietatis, iudicium. Cur igitur Deus postulato satisfecit? Quia saepe, ut temeritatem puniat, id, quod ab eo assidue homines contendunt, elargitur, ut experiundo discant, eos, quid expetendum, & postulandum sit, ignorare. Veluti, cum in solitudine coturnices coefferit iis, quibus manna erat fastidio, quorum ingluuiem grauissimum fastidium fuit repente consecutum. Praeterea, iam mores erant collapsi, ut essent necessario, acriore vi, atque potentia, coercendi. Cum vero Deo visitatum sit, ut in ipsa puniendi seueritate dementia simul partes suscipiat, cum Regem populo illi coefferit, illius temeritatem puniuit, & simul illorum saluti benigne consuluit. Hoc tamen in loco, cum Israel postulatum illud obicit, in perfidiam respicit, quae Regem petierant. dixerant enim: Rex erit super nos. Et erimus nos

quoque, ut reliquae gentes; & iudicabit nos Rex noster. Et egredietur ante nos; & pugnet bella nostra pro bonis: atqui tunc insignem victoriam contra Palaestinos, sine vllius Regis opera, ope tantum Diuina, consecuti fuerant, & tamen, Diuina benignitati diffidentes, Regis praesidium sibi dari postulabant. Hoc igitur illis crimen exprobrat, dum ait, Vbi est Rex tuus? Ait deinde:

Dabo tibi Regem in furore meo, & auferam in indignatione mea.

Malo, inquit, auspicio Rex creatus est, cuius Regni fundamentum fuit cum offensione mea coniunctum: dirus, atque funestus fuit exitus illius Regni, quod propter graues mei numinis offensiones extinctum, atq. deletum est.

Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum peccatum eius.

Non, inquit Dominus, excidet vmquam mihi tanti facinoris magnitudo, sed eam memoria continebo, ut eam debitis poenis vlciscar, & peccato, quo se adstrinxit Ephraim, debitum supplicium constituam. Ut igitur, quae seruare cupimus, alligamus, & obligamus, neque ea elabi permittimus; ita gentis huius scelus erit reseruatum in die, quo populus impius meritas tandem poenas exsoluat.

Dolores parturientis venient ei, ipse filius non sapiens. nunc enim non stabit in contritione filiorum.

Qui timet, qui solliciti sunt, qui omnia tenant, & periclitantur, qui sunt curis variis implicati, ut eum exitum, quem ardentissimi cupiunt, in rebus afflictis reperiant, grauidi esse dicuntur; qui exitum nullum reperiunt, abortire; qui eo angore cruciantur, parturire. Veniant, inquit Ezechias, filij ad partum, & vires non habet parturiens. Sententia igitur haec est: Cruciabitur Rex ingenti cura, & sollicitudine conflictabitur, grauidus erit mole stitiss acerbissimis, sed, cum sapiens non sit, & parcendi opportunitatem minime viderit, parere sibi, atque suis salutem minime poterit. Quae est igitur sapientia? quibus firmati viribus vitalem fetum eniti poterimus? quae spes salutis in rebus perditis ostendi potest? Ea, quae statim sequitur:

De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne: consolatio abscondita est ab oculis meis.

Dixerat, insipientes parere non posse, sapientes vero posse. Filiorum mentionem fecerat: ij sunt, qui abortiuu minime sunt, qui integri in lucem prodeunt, qui aura caelesti fruuntur. hos dicit Deus illius ope a peste sempiterna redimendos, & simul, quia exitum, & vastitatem, gentis illius praedixerat, solatium Ofor. Tom. 4. R omni-

omnibus, qui fidem firmam retinere voluerint, summum adhibet, ut eos iacere minime permittat. Quod autem solatium maius esse poterit, quam spes illa vitæ futuræ? quam Diuina promissio gloriæ sempiternæ? quæ mortis ipsius interitus? quam inferæ regionis excidium? Inquit igitur: Omnes enim, quos in fidem recepi, e Tartarea regione liberabo, & e mortis ipsius faucibus eripiam. O mors, ego tibi mortem inferam; o inferi, ego vobis interitum moliar. Consolatio abscondita est ab oculis meis, hoc est, neque me vnumquam immortalitatis illis, qui se se ad nomen meum adiunxerint, attributa pœnitebit, quia propter sit mihi adhibenda consolatio. Hæc quidem prædictio aliqua ex parte comprobata fuit, cum filius Dei regiones interas illustrauit, hostes spoliavit, suos et tenebris in lucem vindicauit, peccati vires elisit, eos, qui spiritu illius ducuntur, iustitiæ muneribus, & donis, infudit; illisq. aditum ad immortalitatem patefecit. Sed tunc perfectissime, ut Paulus valde luculenter ad Corinthios scribens edisserit, exitum habebit, cum corpora eorum, qui cum fide ex hac vita discesserunt, fuerint excitata, ut immortalis vita summa cum gloria perfruantur. Tunc enim in illis nullus mortis stimulus vigeat; dolor, & gemitus, exsultat; metus procul abscedet; curæ, & sollicitudines, emigrabunt; fletus, atque mæror, exterminabitur; illiusq. locum gaudium sempiternum, voluptas immensa; Diuinæ gloriæ laus, & concentus iucundissimus, occupabit. Quis autem erit huius felicissimi status conditor, & vitæ immortalis architectus?

Quia ipse inter fratres diuidet.

Ipse Christus inquit alibi, Narrabo nomen tuum fratribus meis, & alio autem loco, Qui fecerit voluntatem patris mei, ipse frater, & soror, & mater mea est. In medio igitur fratrum collocatus, Diuinæ gloriæ præcellens, genus suum spiritus fecunditate multiplicat, & in omnibus orbis terrarum nationibus filios procreat, quos cōfortes suæ famæ, & participes Diuini splendoris, efficiet. At illos, qui nomen eius odio persequuntur, & in ea rebellionē persistunt, quo modo tandem accipiet?

Et adducet vrentem ventum Dominus de deserto ascendentem: & siccabit venas eius, & desolabit fontem eius. Ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.

Quemadmodum bonorum gloriam, & immortalitatem, præmonstrauit, ita malorum interitum, & vastitatem, prænuntiat. Tunc, inquit, cum Christi fratres fruerint opibus Diuinis egregie locupletati, gloria sempiterna cumulat, immortalibus donis, & muneribus, affluentibus, mundus ipse, hoc est, hominum

improborum cœtus, qui cælestia minime suspicit, & est semper terrenis rebus addictus, interibit. Iudicij namq. Diuini seueritas excitabitur, & offensum numen insurget, quod mundi opes exhauriet, lætitiæ materiā subtrahet; opes, luxum, elegantiam, & decus, dignitatis insignia demolietur, omnibus rebus, quæ specie illustri, & splendida, admirationē mortalibus efficiunt, inflammationem inferet; nec vllum in terris monumentum, atque vestigium inanissimæ illius dignitatis apparebit.

Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum: in gladio pereant, paruuli eorum elidantur, & fetæ eius discendantur.

Postquam spe gloriæ sempiternæ bonos excitauit ad ardentius pietatis studium, & improbos metu iudicij illius postremi perterritus, reddit, more suo ad calamitatem illius memoriam, & docet, malorum remedium, non in lege, sed in fide, constitutum esse. Non enim, quod pecudes, & armenta, offerre neglexerant, illas clades hauserant, quibus, sine villo discrimine, ciues vniuersi, cum pueris infantibus, cum mulieribus grauidis, contrucidabantur; sed quod Deo obedire noluerant. Spes igitur erat, si fidei, & obedientię, victimas immolarent, ut veniam impetraret. Ait igitur:

Conuertere, Israel, ad Dominum Deum tuum. Quoniam corruisti in iniquitate tua.

Ne imbecillitati tuæ, ne ciuium dissensionē, ne studio armorum apud iuuentutem obsoleto, ne parum sapienti moderatorum tuorum consilio, ne hostium ambitioni, & crudelitati, ne postremo fortunæ conuersioni, causam tuæ calamitatis adscribas. Nec enim omnia tibi infesta, & inimica, fuissent, nisi tu bellum nefarium cū Diuina lege suscepisses. Tu igitur tibi mortiferum vulnus infixisti; tu te ipsum perdidisti, & afflixisti; tu scelus tuæ miseræ totam causam sustines. Nō enim fato, ut stulti iactare solent, sed scelere, corruisti. Remedium igitur salutis tuæ est in manu tuā positum. Si enim ad Deum cōuertere volueris, ipse te confestim benignitate sua complectetur; nec vllum vitæ malum esse poterit impedimento, quo minus opes amissas, cum magna bonorum accessione, recuperes. Recte, inquit, sed, quibus muneribus numen offensum mihi reconciliabo? Num vitulis? num hircis? num ouibus, & agnis? Minime, inquit, sed verbis.

Tollite, inquit, vobiscum verba, & conuertimini ad Dominum.

Domus enim Dei, nō, ut est apud Isaiā, Domus laniæ, & stragis pecudum, & armentorum, sed domus orationis appellabitur. Vitimas

ctimas igitur antiquas reperite, pecudum sanguinem nolite sine fructu profundere, legis caerimonias summa consensione respicite, ut solidum, verum, & expressum, Euangelij fructum capiat. Intelligite tamen, nullum a vobis offerri posse gratius, & magnificentius sacrificium oratione, cum ardore fidei, & inflammato studio sanctitatis, adhibita. Oratio nis igitur muneribus instructi, vos a flagitio, & impuritate, ad castitatis, & iustitiæ, studium reuocate. Recte, Sed, quo genere orationis voluntatem a nobis alienatam colligemus?

Dicite ei, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.

Hoc in loco legem extinctam cernimus, & Euangelium stabilitam. alia namque sacra, alia munera, videmus. Igitur & sacerdotium esse prorsus immutatum conspiciamus. Triasacra, quæ genera fuerunt olim a lege, summa cum caerimonia, constituta. alia namque peccati expiandi significationem continebant; alia signis ardorem pietatis exprimebant; alia postremo gratiarum actionem denotabant. Antiquis signis, & imaginibus, Euangelij veritas expressa respondet. Precationis enim initium, quæ Deum oramus, ut omnem a nobis auferat iniquitatem, sceleris confessionem continet; & fidem simul explicat, quæ omnem spem puritatis amissæ recuperandæ, & salutis expediendæ, in Christi benignitate reponimus. Ait deinde, Accipe bonum. Quod aliud a nobis bonum offerri potest, nisi sceleris admissi detestatio, cum ardentissimo studio pietatis cōiuncta? Quod est holocaustum existimandum. Illud postremo, Reddemus vitulos labiorum nostrorum, est voti sollempnis, & gratissimi nuncupatio, quæ nos adstringimus ad Diuinorum beneficiorum memoriam perpetuo cōtinendam, & laudes Domini, qui nos tantis muneribus, & ornamentis, affecit, sine intermissione celebrandas. Labiorum enim vituli, orationes Deo gratissimæ sunt, de quibus David ait: Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes, & holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos. Hoc igitur in loco vir Diuinus populares admonet, omnem salutem esse illis desperandam, qui non legis sacra contempserint, neque Euangelij sacrificiis Deum sibi placare studuerint. Quid deinde sequitur?

Assur non saluabit nos, super equum non ascendemus, nec dicemus ultra, Dij nostri opera manuum nostrarum: quia eius, qui in te est, misereberis pupilli.

Opes humanas contemnimus, atque despicimus. Numina falsa detestamur. Industria

nostra, & vigilantia, in qua, tamquam in præsentium numine, spem habebamus, quam parum nobis vtilitatis attulerit, agnoscimus. Ergo nec in Regibus fœderatis, nec in eorum multitudinem, nec in falsa religione, nec in viribus, & opibus nostris, vitæ præsidium ponendum arbitramur. Omnia namque sunt caduca, fragilia, & imbecilla, veritatis inania, fraudis, & insidiarum, plenissima. In te solum intuebitur, tibi salutē commitemus; a te auxilium postulabimus. Tu siquidē solus es præsidium pupillo firmissimum, & miseræ humanæ perfugium. Huius autem fidei fructū videamus:

Sanabo contritiones eorum, diligam eos spontaneæ: quia auersus est furor meus ab eis.

Iam, inquit Dominus, iniuriarū obliuiscor; iam rebellionis memoriam depono; iam nullo iure obligatus, sed magnitudine tantum meæ bonitatis inuitatus, iram cohibeo. omnis namque offensio oblitterata est. eorum namque vulnera sanauit; rebellionis maculas absterxi; vim libidinis, & impuritatis, extinxi. Non est igitur amplius, cur irascar, cum peccatum, quod indignationem meam commouebat, deletum sit.

Ero quasi ros Israel, germinabit sicut lilium, & erumpet radix eius ut Libani.

Israelis futuram conuersionem describit; & simul eandem felicitatem omnibus, qui ad Deum conuersi fuerint, qui sunt etiam in veri Israelis cœtu numerandi, proponit.

Ibant rami eius, & erit quasi oliua gloria eius: & odor eius ut Libani.

Posteritatis Diuinæ propagationem, filiorum multitudinem, decoris elegantiam, virtutis stabilitatem, pietatis odorem, & iucunditatem, explicat; & similitudines illas confert, ut aliqua tādē ratione intelligere possimus, quam florentes, atque beati, sint homines, qui Christo nomina dederunt, & cum spiritu illius sunt amore ardentissimo copulati.

Conuertentur sedentes in umbra eius: viuent tritico, & germinabunt quasi vinea: memoriale eius sicut vinum Libani.

Eos, inquit, qui spem in Christi umbra, id est autē ope, & patrocinio, collocauerint, spes minime fallit. In pristina dignitate restituuntur, atq. ut frumentum, licet in magna siccitate, siccitate, & interire, videatur, pluuia renouescit, ita natio fidelium, quāuis omnem viriditatem amisisset videatur, non natura sua, sed umbre gratiæ meæ superne demisso, splendorem amplius. Osor. Tom. 4. R 2 carum

catum recuperabit; & tamquam vitis, odoratissimos honestatis flores, fructus gratissimi praeunantios, effert; & memoria ducis, & imperatoris, quem sequentur, eos, ut vinum Libani, lactificabit, & magnitudine amoris inflammabit.

Ephraim, quid mihi ultra idola? ego exaudiam, & dirigam eum ego ut abierem virentem: ex me fructus tuus inuentus est.

Illo igitur tempore, Ephraim, non de superstitione tua conquerar; non tibi impietatis crimen intendam; non cultum simulacrorum tibi obijciam: quid enim tunc habeam de scelerere, cuius nullum exstabit iudicium, quemoniam? Ut enim abies stabilitatem adibus dat, & praeterea, dum radice sua nititur, omnia circumquaq. frondibus opacat, ita perficiam, ut tu praesidio meo confirmeris, & ope mea aeternum arceas, ne te caloribus infestis adurat. Fructus praeterea ex me proferes. Nam,

quidquid cum laude gesseris, meo spiritu geres; neque quidquam ex te promes, quod non sit numine meo sancitum.

Quis sapiens, & intelliget ista? intelligens & sciet haec? quia rectae viae Domini, & iusti ambulabunt in eis: praevaticatores vero corrueant in eis.

Epilogus, verbo brevissimus, pondere porro sententiae maximus, & amplissimus. Docet enim, omnem sapientiae rationem, omne prudentiae lumen, omnem ingenii dexteritatem, huius disciplinae traditione contineri. Vanae sunt omnes artes, fallaces disciplinae, inanes calliditates, & omnia denique, quae studia hominum sine Dei spiritu excogitarunt, ludibria quaedam sunt; gravissimumq. ruinae sempiternae periculum hominibus intendunt. Soli, qui viam Domini non ignorant, & iustitiae disciplinam tenent, & Divinis Christi opibus innituntur, recta gradientur, & in caelestes tandem sedes immigrabunt.

30

Ego D. Antonius Agellius Congregationis Clericorum Regularium, perlegi hos Reuerendiss. Hieronymi Osorii Episcopi Silanensis in Prophetam Oseam Commentarios, ac testor nihil in eis esse contra Catholicam fidem, ac bonos mores, & viles fore si imprimantur. Die 11. Septemb. 1591.

Ego D. Antonius suprascriptus, ex voluntate Reuerendiss. Magistri Sacri Palatii.

P. Antonius Vicesgerens.

F. Bartholomaeus de Miranda. S. P. M.

HIERO.

HIERONYMI OSORII LVSITANI IN ZACHARIAM PROPHETAM. COMMENTARIA.

C A P. I.

N' in mense octavo, in anno secundo Darii factum est verbum Domini, ad Zachariam filium Barachiae filij Ado prophetam, dicens, Iratus est Dominus super patres vestros iracundia. Et dices ad eos, Haec dicit Dominus exercituum, Converterimini ad me, ait Dominus exercituum: & conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum.

Tempus describit, quo templi opus, quod fuerat improbitate vicinitatis impeditum, iussu Darii Regis instaurari summo studio, & alacritate, cepit. Nomen suum, & Patris, & Aui, non reticet, ut maiorem fidem faciat. Aliquando enim fit, ut insidiosum videatur, nomen auctoris suppressere. Attentionem summam excitat, cum docet, se nihil omnino, nisi de sententia Dei ipsius, effari. Calamitatem, cuius memoria vehementer animos exterrebat, refert, ut magis homines, eo metu, in pietatis studio contineat. Ter vnica orationis conuersione dei sanctissimum nomen commemorat; partim, ut homines ad trium personarum in natura vna cognitionem erudiat; partim, ut fortius eorum mentes spe salutis adfuturæ confirmet. Ut enim nomen illud sanctissimum, & augustissimum, quod quatuor litteris inscribitur, quod hic ter reperiunt cernimus, naturæ Diuinæ constantiam sempiternam designat; ita de promissorum Diuinorum fide, & constantia, dubitare non sinir. Ut tamen omnem errorem tollat, ostendit, qui sint illi, ad quos sit fructus promissi

diuini deferendus: illis nempe, qui toto animo ad Deum conuersi fuerint; hoc est, qui Diuino spiritui minime repugnauerint, qui a scelere reuocantem audierint, minitantem expauerint, imperanti obedierint, beneficia conferentem gratissima voluntate persecuti fuerint; atque postremo, ut omnia in summa referamus, qui studia vitae, qui animi cupiditatem, qui cogitationes, & actiones, in bonis fallacissimis, sine villo fructu, consumptas, ad Dei cultum, atque ad vera bona, transulerint. Cum enim homines, diuinæ legis obliti, contra dei ipsius praescriptum nefariis cupiditatibus obsequuntur, & fidem, & officium, deserunt, a Deo auersi, res ab illo longe diuersas, toto vitae studio contuentur. Conuerti vero dicuntur, cum, fallacissimis bonis post tergum relictis, totam mentem in Deum referunt, ut non minus opera, & studii, in res diuinas conferant, quam antea in dolos, & fraudes, & ludibria vitae, contulerant. Sed quid est hoc, quod ait, Converterimini ad me, & ego conuertar ad vos? num possumus, nos prius nostrum officium facere, quam ille nobis benigne prospiciat? Nullo modo. Nisi enim ille prius ad se vocauerit, nisi lucem suam obtulerit, nisi animorum nostrorum vires stabilierit, nullo pacto poterimus a rebus corporeis auelli, ut illum sequamur. Sed intelligendum est, tunc Deum ad nos conuerti, cum a puniendi seueritate deducitur, & nos beneficiis ornatur, & ut filios amplectitur. Hoc autem minime fiet, nisi nos prius, imperio illius, nos a scelere deterrentis, ope illius fustulati obedierimus. Itaque prius ille nos ad se inuitat, & allicit, manumq. suam porrigit; & cum benignitatem illius respicimus, minaciter exterrere. In nostra tamen potestate relinquit, utrum velimus, an ad studium illius traduci, an porius, contra illius imperium, flagitia vitae consecra

Osor. Tom. 4. R 3 ri. Qui

ri. Qui igitur illi dicto audientes esse voluerint, ope illius confirmati, ad illum conuertuntur; & ipse tum demum ad illos ita conuertitur, ut quos fuerat poenis infecutus, summis beneficijs afficiat. At illis, qui sic sunt corporibus, & terrenis rebus, additi, ut neque Dei vocem audire velint, neque numen illius extimescant, in omnibusq. rebus suam temeritatem Diuinis monitis anteponunt, aditus est ad benignitatem Diuinam omnino preclusus. Deus igitur ad illos minime conuertitur, ut eis patria benignitate prospiciat: immo potius illis eo grauiora supplicia constituit, quo pertinacius illius probitati resistunt. Si igitur cupimus, ut Deus ad nos conuertatur, opus est, ut prius nos illi, cum nos ad se vocat, obtemperemus; & ita nos, fide, ad religionem, & officium, referamus.

Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabant Prophetae priores, dicentes, Hæc dicit Dominus exercituum, Conuertimini de vijs vestris malis, & de cogitationibus vestris pessimis: & non audierunt, neque attenderunt ad me, dicit Dominus.

Quantam vero malorum vim ea maiorum contumacia in res communes inuexerat, ostendit, ut intelligant, iis, qui illorum vestigijs infisterint, esse eadem supplicia subeunda. Ait enim:

Patres vestri, ubi sunt? & Prophetae numquid in sempiternum viuunt?

Si de vita corporis hæc intelligenda fuissent, certe neque sancti Prophetae vim mortis effugere potuerunt, sed illorum fides, virtus, auctoritas, morte deleri non potuit. Ut enim eorum animi immortalis gloria perfruuntur, ita nomen in gloria immortalis viget. Maxime autem illorum decus enituit, cum omnia, quæ, spiritu Diuino afflati, prædixerant, verissimus euentus comprobauit. Longe vero secus impijs euenit: confidentia namque eorum compressa est; superbia de statu conuulsa; opes funditus euerse; spes fallaces incisæ; pseudoprophetae vanitas redarguta, ita, ut mors illorum errores, & inanitates, oppræferit, cum interim bonorum spes, semper in vita permanferit. Hoc igitur Propheta dicit, Reputate cum animis vestris illam minime ferendam temeritatis insolentiam, qua patres vestri, pseudo prophetarum vocibus inflati, incolumitatem sibi pollicebantur; & illam vanitatem, qua perditii homines, quasi de ipsius Dei sententia, summam tranquillitatem, & opulentiam, denuntiabant. Non cernitis communi rerum strages, antiqui templi, & ciuitatis, inflammationem? & Reip. totius euerisionem? ubi igitur est illa tam insolens maior

rum vestrorum fiducia? quo reciderunt prædicta eorum prophetarum, qui omnia secunda proponebant, & hominum mentes a metu sanctissimi numinis ad spem fallacissimam impunitatis auocabant. Omnia percussa, & strata sunt. Iudicium namque Diuinum patres vestros perdidit, & auulxit, pendoque prophetarum nomen interneccione deleuit. Sed dixisset aliquis fortasse, homines illos, qui prophetis falsis fidem habuerant, dignos venia fuisse. Nam, cum veros Prophetas, quos se querentur, non habuissent, ad eos, qui, freti specie sanctitatis, multitudinem in sui admirationem conuertebant, se simplici animo contulisse. Ne id dici possit, ait:

Vestumtamen verba mea & legitima mea; quæ mandauit seruis meis Prophetis, numquid non comprehenderunt patres vestros?

Dici inquit non potest, maiores vestros, opera, & auctoritate, Diuinorum hominum caruisse, multi namque Prophetae sanctissimi, fuerunt a me missi, ut illos a flagitijs abstergerent. Nec dici similiter potest, prophetas, aut metu, aut ignauia, officio suo minime functos fuisse, valde namque strenue munus, quod illis assignauit, perfecere: eos namque, qui a via deflexerant, ut in viam redirent, admonebant, & illis, qui obedire nollent, exitum, & interitum, denuntiabant. Nec eam excusationem parentes vestri habebant, quod serui mei Prophetae minime auctoritatem suarum prædicationum euentis certissimis confirmarent. Veritas enim eorum quæ dicebant erat valde testata; atque tandem ea, quæ præmonstrauere, fuisse ad perditionem hominum perniciem consecuta. Sed illud est. Mentiri, & adulari nesciebant; Principum gratiam iniure nolebant; amentia multitudinis assentari, (quod falsi prophetae faciebant) seculum faciens arbitrabantur. Itaque non modo audiri non sunt verum ab his, quibus salutem afferebant, omni crudelitate lacerati. Num igitur obscurum est, quas penas maiores vestri tanta temeritatis exsoluerint? non ne pseudo prophetarum vanitas fuit apertissime exitu rerum funestissimo redarguta? numquid non omnes clades quas veri prophetae impendere testificabantur, in patres vestros impecta, & importata sunt? Ergo, quod homines stulti faciunt, qui non impendens malum præcauent, sed errorem tandem suum, cum oppressi sunt omnibus malis, agnoscunt, tunc demum intellexerunt, in quanto errore versati fuissent, cum ciuium stragem, cum libertatem amissam, cum opes euerlas, cum patriam exultam, cum exitum durissimum, cum reliquis calamitatibus quas acceperunt adprexissent. Sequitur enim:

Et

Et conuersi sunt & dixerunt, Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras fecit nobis.

Nullam, inquit, excusationem sceleris habemus. A Diuinis hominibus moniti, & instituti, legibus sanctissimis eruditi, suppliciorum, quæ erant in lege proposita, denuntiatione perterriti fuimus, & tamen ita eramus nefarijs cupiditatibus, & perditis institutis, additi, ut, neglecta sanctorum hominum disciplina, aures hominibus impurissimis, qui nos a metu sanctissimi numinis auocabant, præberemus. meritis igitur penas amentia, & impietatis, exsoluimus.

In die vicesima & quarta vndecimi mensis Sabaht: in anno secundo Darii factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachia filii Addo Prophetam, dicens, Vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo: & post eum equi rufi, varii, & albi. Et dixi, Quid sunt isti Domine mi? & dixit ad me angelus qui loquebatur in me, Ego ostendam tibi quid sint hæc. Et respondit vir, qui stabat inter myrteta, & dixit, Isti sunt quos misit Dominus, ut perambulent terram.

Visum hoc nocturnum, propheta per quietem ostensum, diurna luce indiget, ut intelligi possit nobis tamen, Diuino auxilio fretis, interdictum non arbitror, ne lucem aliquam rebus obscurissimis afferre conemur, ita tamen, ut prius a Sole iustitiæ, qui solus tenebras humanæ mentis splendore suo clarissimo dispellere potest, opem suppliciter imploremus. Equites, Angeli sunt Diuinæ voluntatis administri. equis incedere dicuntur propter celeritatem, & alacritatem, quam in muneribus Diuinis obeundis suscipiunt, & propter bellorum, quæ bonorum causa gerunt, acerrimam functionem. Nec enim vllum in terris bellum mouetur, aut geritur, aut conficitur, sine illorum opera, qui semper illis interfunt, vel ut a pijs impetum hostilem reprimant, vel ut illis, qui pietatem non sancte colunt, poenis erudiant, vel ut eos, qui sanari nolunt, excendant, & reliquos mortales exemplo Diuinæ seueritatis exterreant, vel ut tandem eos ipsos, quibus, ut instrumentis, ad ultionem sceleris vsi sunt, propter immanes eorum mores, & intolerandam superbiam, & impietatem, funditus euerant. Rufus color, est sanguineus, & cruenti belli insignia continet. Hoc enim accidere solet in belli principio, ut aciore impetu manus conferatur, & plures in acie ca-

dant, maximaq. cædes fiat. Deinde, cum victores belli reliquias persequuntur, ut offensio- nis acerbitas paulatim leniatur, & multa humanitatis partes, ab ijs, qui poenas ab hostibus expetunt, sape suscipiantur. Hi vero sunt, qui equis, vario colore distinctis, insident. Color enim, ex albo, & sanguineo, mixtus, designat temperationem sanctorum, rebus calamitosiss adhibitam. Postremo, parata iam victoria, & bello proligato, reliquum est, ut venia ijs, qui arma deponunt, & veniam petunt, humane tribuatur: hæc autem victoris benignitas, equorum albo colore describitur: equi vero duces, sunt, quorum opera angeli commissum plerumque munus exsequuntur. Hæc autem ratio fuit a Cyro bellum, quod magis angelorum opera, quam illius virtute, gerebatur, administratum, ut in principio acerrime hostes enerneret, & multum sanguinem funderet; deinde, percussis, & abiectis, minus acriter instaret; postremo, capta Babylone, & imperio constituto, egregia signa clementiæ, & benignitatis, ostenderet. Id igitur ut explicari possit, factum est, ut in Angelorum exercitu equitatus principia colore sanguineo, acies media vario, ita, ut color rufus candidis maculis adpersus esset, postrema candido, insignis fieret. Ne autem in exercitu celesti perturbatio aliqua cogitari posset, ordo, quo equites vni principi sine reculatione parent, explicatur. Sic enim est a summo rerum omnium conditore constitutus, ut non omnes angeli eadem auctoritate, & dignitate, præditi sint, sed alij alijs obtemperant, & maiores minoribus, qui, quid opus facto sit, auctoritate, & imperio, præscribant. itaque huius militiæ princeps is Angelus erat, qui, equo rufo insidens, in myrteto consistebat, cui reliqui, quasi duces, & imperatores, a Deo constituto, muneris sui rationem referebant; hic vero inter myrteta in valle profunda se continebat. Myrtus, arbor humilis est, perpetuo virens, & odorem suauem diffundens. ideo, per myrtetum, hominum fidelium certus, qui in humili statu (non enim se furenter extollit) perpetuo viret, & virtutum omnium suauitate completus est, aptissime designatur. Vallis profunda, locus Ecclesiæ, propter sapientem humilitatem, & influentis vndique in eam Diuinæ gratiæ magnitudinem, appellatur. Propheta opera angeli, ut omnes prophetae faciebant, vsus est. omnes enim prophetae angelos doctores habuerunt, ut Diuina mysteria perciperent. Orationis varietas, obscuritatem parit, ita, ut, qui angelus ille fuerit, qui illum erudiendum suscepit, statui vix possit. In principio enim describit angelum, equo rufo, in myrtetis, insidentem; deinde ait, angelum, qui cum illo loquebatur illius quasi tonitruum satisfecisse. Postremo, ait, virum, qui inter myrteta consistebat, illi responsum dedisse. Vnde colligitur, eundem angelum esse variis nomi-

nominiibus appellatum. Ut autem Imperator, ut equitatu præficeret, ut equo insidebat, Diuinarum rerum interpretes prophetam erudiebant, ut Ecclesiæ propugnator minime se se a myrteto, hoc est a fidelium cœtu, remouebat. Docet autem angelus prophetam, illos equites a Deo missos existisse, ut terras vniuersas peragrarent, ut intelligeretur, nihil in terris fieri, quod Dei numine, prouidentia, & moderatione, angelorumque mysterio, vacaret. Si igitur Babylonis imperium nationes innumera-
biles amplexum fuit; si Persarum armis Babylon funditus excisa fuit; si Græcorum potentia Persarum opes comminuta, & dissipata, sunt; si armis Romanorum Græci nominis amplitudo de statu concidit; si denique regna, & imperia, varie commutantur, & a gente in gentem, in scelere ultionem, transferuntur; omnia imperio, & moderatione, illius sunt, qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.

Et responderunt angelo Domini, qui stabat inter myrteta, & dixerunt: Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur, & quiescit.

Cum ait, Et responderunt, ostendit, fuisse per angelum, tamquam per ducem, ab illis rationem commissi muneris petitam. Illi vero respondent, officium a se minime prætermis-
sum fuisse, & docent, terras tranquilla pace perfrui. Erat enim Babylonis importuna tyrannis excisa; bellum, quod Cyrus, & posteri illius intulerunt, confectus; Persidis imperium constitutum; pax, quam amplitudo imperij illius fecerat, fundatissima; & ea de causa, summa opportunitas instaurandi Hierosolymis oblata videatur. Eam igitur opportunitatem angelus, Ecclesiæ rector, & propugnator, minime prætereundam putat. Itaque supplices continuo ad Deum preces adhibuit. Sequitur enim:

Et respondit angelus Domini, & dixit, Domine exercituum usque quo tu non misereberis Hierusalem, & urbium Iudæ, quibus iratus es, iste iam septuagesimus annus est.

Qui hos septuaginta annos ab exitio, quod prædixerat Hieremias, numerandos esse putant, inconsiderate faciunt. Illi namque septuaginta anni, ut ex Hieremia constat, ab eo tempore numerandi sunt, quo Ieoachin Babylonem cum reliquis captiuis abductus fuit. Illud autem exilium, fuit septuaginta annorum spatium definitum; at, post recuperatam, Cyri beneficio, libertatem, Cyrus regnauit annos triginta. Cambyses, illius filius, septem Magi, anno vno in tyrannide, quam occupant, statum suum conseruauerunt. Septem principes, qui Magorum tyrannidem deleue-

re, aliquo tempore communi consilio Persarum imperium tenuerunt. Anno denique circiter trigésimo nono post Cyri mortem, Darius, qui fuit vnus e septem principibus, Rex creatus est. Ab exilij igitur principio, usque ad secundum Darii annum, quo visum hoc propheta fuit ostensum Diuinitus, non septuaginta, sed centum & decem anni abierant. Ineptum igitur fuisse, de incommodis, quæ Hebræis septuaginta illis annis acciderant, quasi de præsentis calamitate, conqueri, & ut finis illi tandem afferretur, deprecari. Qui sunt igitur isti septuaginta anni, quos angelus Domini commemorat? alii certe, qui postea cum non paucis gentis illius incommodis efflaxerant. Quamuis enim templum fuisset absolutum anno sexto Darij, non licebat tamen Iudæis muros excitare, & urbem munire, per finitimarum gentium inuidiam, & immanitatem. Cum igitur essent assiduus bellis agitati, ciuitatem frequentare minime audebant. Aliquot tandem annis post Esdræ aduentum, muri extrui cœperunt. Cum vero id vicini hostes animaduertissent, impetum in urbem tulerunt, & muros disicerunt, & portas incenderunt. Artaxerxis tandem anno vigésimo, Neemias urbis ædificandæ, & muniendæ, facultatem ab eodem Artaxerxe impetrauit. Itaque, Regis opibus adiutus, operi fortiter, & vigilanter, incubit. Post illud deinde tempus, urbs, hostibus innitis, qui tamen bellum non intermittebant, coli, atque frequentari, cœpit. Nam, ad illum usque diem, nulla erat in vrbe celebritas, sed squalor, & solitudo, nisi cum dispersi ciues vndique in templum, religionis gratia, conueniebant. Ab absoluto autem templo, usque ad Artaxerxis annum vigésimum, anni septuaginta numerantur, ad hunc modum. Post absolutum templum, Darius vixit annis triginta. Xerxes regnauit annos viginti. Anno Artaxerxis vigésimo, ut dictum est, quemadmodum scribit Neemias, ciuitas muni, & frequentari, cœpit. Hi anni sunt septuaginta, quibus, post absolutum templum, fuit in vrbe vastitas, & solitudo. De his igitur septuaginta annis, causa erat, cur angelus orationem haberet, & non de illis, qui iam multis ante annis abierant. & quæuis hi anni nondum cœpissent; (nam illorum initium a sexto anno Darij ducendum est, & hoc Diuinum oraculum anno illius secundo mense vndecimo vigésimo die mensis editum fuit) mirum videri non debet. mos enim est prophetarum, aut potius spiritus Diuini, qui prophetas instituit, ut de futuris rebus, quasi de præsentibus, homines sanctos erudiat. Hoc igitur in loco cernitur, mentem illam, quam multis post annis Deus Artaxerxi dedit, ut Neemias non solum ædificandi potestatem faceret, verum & opibus suis illum adiuuaret, non absque angeli rectoris, atque custodis, precibus, iniectam Regi Diuinitus fuisse.

Et re-

Et respondit Dominus angelo qui loquebatur in me, verba bona, verba consolatoria.

Sub qua forma se Deus ostenderit, non explicatur; sed tantum, quod piis precibus responsum benignum dederit, aperitur.

Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me, Clama, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Zelatus sum Hierusalem, & Sion zelo magno. Et ira magna ego irascor super gentes opulentas, quia ego iratus sum parum, ipsi vero adiuuerunt in malum.

Obtrectatio, est æmulationis offensio, ex amore ducta, cui videlicet amator cernit, id, quod amat, in rivalis potestate positum. Hoc autem dolore, Deus, ut humano more loquamur, afficiebatur, cum videret, Israël, quem amabat, & tam multis ornamentis affecerat, amorem ipsi Deo debitum ad falsa numina trāstulisse. Ea autem de causa illum hostibus prædæ, atque direptioni, reliquit. Gentibus vero opulentis, atque victoriis elatis, qui Israël durissimo dominio oppressum tenuerunt, multo acrius iratus est, eo quod gentem, quam Deus pertulerat, multo grauioribus pœnis insecuta fuisset, & quasi Deus minime potuisset scelus vindicare, ita Deo opem ad miseræ gentis perniciem afferbant. Non uult enim Deus, eos, quos ipse plectit, suppliciis acrioribus excruciaci, sed potius humanitate subleuari. Duplex genus indignationis hoc in loco expositum videmus. Primum, ex amore sumptum, quod Deus inuehitur in eos, qui in amore minime respondent, quibus, non ut eos omnino deleat, sed ut ad officium erudiat, plagas imponit: alterum, acris odio conceptum, contra illos, qui populum pœnis afflictum omni crudelitate dilacerant, quos tandem non modo iudicio peruertit, sed ex hominum memoria prorsus euellendos suscipit. Hoc igitur in summa dicit. Lōge grauius gentes, quæ immani odio Israël persequuntur, ulciscar, quam Israël flagitium ultus sum. Ab Israele namque, amoris uiolati pœnas expectui; a gentibus uero alienis, crudelitatis, & immanitatis, supplicium sumam.

Propterea hæc dicit Dominus, reuertar ad Hierusalem in misericordiis: domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum: & perpendiculum extendetur super Hierusalem.

Templum quidem eo iam tempore ædificabatur, cum nondum murorum fundamenta iacerentur. Vnde colligitur, ex Dei ipsius

præscripto, nihil esse sanctitati religionis anteuertendum. Atqui humano quidem consilio nihil videri potuisset fieri prouidentius, quam primum muros, atque propugnacula, ædificari, ut deinde templum securius extrui posset. Verū aliter illi Domino visum est, in quo solo est vitæ, atque salutis, nostræ firmissimum propugnaculum. Nec enim fieri potest, ut illi, quibus nihil est studii sanctissimæ religionis antiquius, ab illius ope deferantur.

Adhuc clama dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc affluent ciuitates meæ bonis: & consolabitur adhuc Dominus Sion, & eliget adhuc Hierusalem.

Quod est summum bonorum omnium? quod solatium in omni vita iucundissimum? quæ materia gaudiorum? quæ pristini maroris obliuio? illa certe, quam Dei filius terris attulit, dum Hierosolymam sui luminis splendore, cælestibusque disciplinis, illustrauit. In eū enim finem fuit illa ciuitas instaurata, ut in ea, Christi numine, pro calamitate, felicitas; pro vastitate, celebritas; pro merore, iucunditas; pro egestate, celestium bonorum affluentia, redundaret. Sed quærendum est, num illa summa bona, quæ sola sunt modis omnibus expetenda, erant ad omnes ciues illos, qui Hierosolymis domicilium habebant, peruentura? Minime, inquit Propheta. Sed ad electos tantum. Hoc est, ad eos, qui erant fidem, atque pietatem sanctam, habituri. Ait enim, Et eliget adhuc in Hierusalem. Id autem est, ex innumerabili multitudine seliget, in quos sua dona, & munera, congerat. Sic enim erat ab Isaia prædictum, ut, quamuis numerus filiorum Israel esset cum arenæ maris multitudine conferendus, reliquæ tantum essent seruandæ per fidem, studio sanctissimæ religionis incensam, & benignitate nostri liberatoris innixam.

Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quattuor cornua. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me, Quid sunt hæc? Et dixit ad me, Hæc sunt cornua, quæ ventila-
uerunt Iudam, & Israël, & Hierusalem. Et ostedit mihi Dominus quattuor fabros. Et dixi, Quid isti veniunt facere? Qui ait dicens, Hæc sunt cornua quæ ventila-
uerunt Iudam per singulos viros, & nemo eorum leuaui caput suum: & venerunt isti deterrere ea, ut delicias cornua gentium quæ leuaerunt cornu super terram Iudæ ut dispergerent eam.

Quattuor cornua, quattuor regna fuerunt, Hebræis acriter infesta. Primum fuit Aegypti regnum. Sefac enim, Aegypti rex, in Iudæam, post

post Solomonis mortem, ferociter inuasit, & Hierosolymam cepit, templumq. diripuit, & Pharaon multis post annis eandem ciuitatem expugnauit, Regi tributum imperauit, multosq. in seruitutem abduxit. Syria deinde regnum multas vrbes Israelis sub imperium subiungit, multisq. Hebraeis vitam, aut libertatem, eripuit, & magnam hominum multitudinem in varias regiones abire compulit. Assyria deinde Reges Samariae regnum deleuerunt, maximamq. Israelis partem in exilium grauissimum compulerunt. Babylonii postremo securim Iudaeorum rebus inflixerunt. Terris namque populationem, Hierosolymis exitum, & vastitatem, templo, & omnibus sanctitatibus, durissimam flammam, intulerunt. Haec sunt quattuor cornua, quae Israel, cum angelus loquebatur, cum Propheta disperferant. Quattuor vero fabri, quatuor angeli sunt, Diuinae ultionis administratores. Fabri namque nomen, artificium designat. Artificio autem fit, quod consilio fit. Cornua quidem, nempe opes regiae, quae in alienas vrbes, atque nationes, inuadebant, non consilio, sed ambitione, & temeritate, ruebant. Erant igitur Reges, instrumenta potius, quam artifices, appellandi. Angeli porro, Diuinis institutis eruditi, qui sedulitate summa Dei iussa conficiunt, cornubus, ut instrumentis vruntur, pro eo, ac vident gloriae Diuinae conducere. Eorum igitur opera Assyrius Syriam oppressit. Chaldeus similiter Assyrium funditus perdidit. Babylonis Rex Aegyptum vastauit. Medus, atque Persa, funestissimum exitum opibus Babylonis intulerunt. Est autem considerandum, quam in sensus sit Deus omnibus, qui hominum piorum ceterum infestis armis oppugnant, quamuis, ut suos ad officium reuocet, eos calamitatibus affligi patiatur. Illa enim cornua, angelorum opera perfrecta, portendebant, nullum scelus contra Christi Ecclesiam susceptum impunitum fore. Nec enim vnumquam hostes acres deerunt, siue a Solis ortu, siue ab occasu, siue ab Septentrionibus, siue ab Austro, quos Deus opibus augeat, ut eorum opera suos erudiat. Verum, postquam opus suum absolutum viderit, id autem est, postquam suorum maculas absterferit, & Ecclesiam suam ad pristinam puritatem reduxerit, in illos, qui eam vehementer afflixerant, incitabitur, ut suscepti sceleris poenas luant. Haec autem omnia opera illorum fabrorum, quos Zacharias vidit, molitur, & efficit.

CAP. II.

Et leuaui oculos meos & vidi: & ecce vir, & in manu eius funiculus mensurum. Et dixi, quo tu vadis? Et dixit ad me, ut metiar Hierusalem, & videam quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo eius.

Nihil sine modo, & ratione, & mensura, a Dei ministris fit. Iccirco funiculus ad vrbes sanctae magnitudinem dimetiendam adhibetur, ut intelligi possit, omnia opera Diuina esse ordine summo, & rectissima ratione, constituta. Quemadmodum igitur in poenis fuerat modus adhibitus, ne omnia funditus interirent, ita commodum fuit, ut in vrbis instauratione modus seruaretur, quo omnia conseruari diutissime possent. Omnia siquidem, quae non sunt moderatione, atque lege, definita, corrumpunt, atque dissipantur. Hoc igitur viso, vrbs de integro edificanda ratio praemonstrabatur. Quamquam in edificio illo, non inest animus Prophetae, sed vltra progreditur, ut aliam fabricam multo opulentioris ciuitatis inspiciat. De qua Dauid inquit, & nigne fac Domine in bonitate tua Sion, ut aedificetur muri Hierusalem. Et Paulus item, Dei, inquit, agricultura estis, Dei aedificatio estis. Huius autem aedificationis gloriam describit in epistola ad Hebraeos inculcentissime, cum opes Hierosolymae caelestis exaggerat. Quamuis igitur hoc in loco vir Diuinus aliqua ex parte fabricam Hierosolymae terrestres designaret, multo tamen ardentius eo mentem intendit, ut fabricam Hierosolymae caelestis inspiceret. Et quia verbi Diuini munus, ut apud Hieremiam legimus, est diruere, & aedificare, fabri sunt adhibiti, qui cornua perfrecterent, & tyrannorum opera demolirentur, & alii rursus fabri, qui collapsa reficerent, & ruinis oppressa rursus instaurarent. Fabri vero, ut dictum est, angeli sunt, quorum opera ad Diuinae legis normam exactissime diriguntur. Sed, dum angelus abit, ut vrbs amplitudinem metiatur, alius interuenit, ut eum clariore notitia Diuinae benignitatis instrueret. Ex hoc autem loco probat Dionysius, non omnes angelos aequali dignitate praeditos esse, & inferiores, eorum, qui dignitate praecellunt, lumine perfundi: stella namque a stella differt in claritate. Hic enim angelus angelum instruit. Sequitur enim:

Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & angelus alius egrediebatur in occursum eius. Et dixit ad eum, Curre, loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Hierusalem praemultitudine hominum & iumentorum, in medio eius.

Angelus ille primus funiculum gerebat, quo vrbs ambitum, & muros, atque moenia, metiretur. At angelus alter, qui ei obuiam processit, docet, tantam fore multitudinem, ut muris cingi non posset. Quis igitur, inquit ille, ab eis hostium impetum propulsabit? Quis pestem ab eorum capitibus auerret?

Et

Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu: & in gloria ero in medio eius.

Quae ciuitas ista fit, quae ciuium multitudo, quod propugnaculi firmamentum, qui murus igneus iste sit, omnem ciuitatem coerens, & continens, qui gloriae splendor, atque magnificentia, Iudaei explicari non possunt. nec enim licet haec in illam ciuitatem, quam Neemiae aedificauit, illo pacto conferre. Illa namque, muris, & turribus, vndique cincta, & egregie munita fuit. Multitudo vero tanta non fuit, ut ea vrbs ipsius amplitudo non caperet. Gloria porro magna illi esse non poterat, qui numquam omnino sui iuris esse potuerunt. Tributa enim primum Persis, deinde Graecis, pensabant, & modo Aegypti Regibus, modo Babylonis, seruiebant, & ab illis non semel capti, & oppressi, sunt. Et, quauis ipsa ciuitas aliquo tempore sub Machabeis libertate frui videretur, ita libera fuit, ut eam incommoda multa circumvallarent. Gloria vero, si Diuina fuisset, obscurari certe minime potuisset. Non igitur Diuina gloria in illa ciuitate viguit, quam Pompeius expugnavit, non in templo, quod idem ipse imperator profanum fecit, non in opibus, quas M. Crassus impune deripuit. Porro autem, si illa igneo muro munita fuisset, numquam, innumerabilibus calamitatibus afflicta, miserabili incendio conflagrasset. Non tandem viderent homines amentissimi, & profligatissimi, aliam esse ciuitatem, quam Prophetam describit, longe diuersam ab ea, quam ipsi sibi finxere? Haec autem, quam vir Diuinus Diuina mente designat, non vrbs vnius ambitus, sed vnius fidei consensio, atque purissima religionis foedus, amplectitur. Ciuium multitudo non est a sanctis patribus sanguine, atque semine, sed pietatis imitatione, propagata. Hoc genus sanctissimum non corporis circumcisio, sed nefariae cupiditatis excisio, inflammataque fides, a reliquis nationibus distinguit. Murus igneus, est vnicum Christi praesidium, quod ciuitatem sapit, ita, ut, quamuis assiduis bellis cincta sit, numquam tamen expugnari, & excindi, aut labefactari, aut de statu conuelli, possit. Intra muros huius clarissima ciuitatis non solum homines ratione rectissima praediti, & sapientiae verissimae disciplinis excellentes, inclusi sunt, verum & multitudo non quidem fide vacua, sed quae animo rudi, atque simplici, rectoribus obsequitur, & illis sine recusatione paret, a quibus in caelum, monitis, & exemplis, dirigitur. Hi vero homines, quos vnius fidei conspiratio, inter se foedere sancto consociat, ut iumenta quaedam, maioribus vsui sunt. At hominum omnium, tam hominum, quam iumentorum, multitudo, non vrbs vnius ambitus, non nationis vnius, non Regni, non Imperij latif

simi finibus circumscribitur, cum orbem terrarum admirabili virtute complexa sit. In hanc igitur ciuitatem, quam Paulus Hierosolymam caelestem appellat, multa millia angelorum, & sanctorum hominum, ambitu suo continentem, tanta multitudo ab ortu, & occasu, & ab omnibus terrarum finibus, admirabili alacritate confluit, ut muris illis, quibus hominum ceterus sapiantur, minime circumdari possit. Quo modo igitur pericula vitabit, quae illi ex opibus Babylonis, hoc est, ex perfidia, & impure, multitudinis, scelere, & amentia, singulis prope diebus intenduntur?

Ego, inquit Dominus, ero illi murus igneus.

Itaque hostium impetum ab illa reprimam, ne vllis vnumquam temporibus opprimatur, immo semper, cum summo decore, & amplitudine, in omnibus malorum omnium tempestatibus, inuicta permaneat. Sic autem fit, ut Dominus non solum ciuitatem suam tueatur, verum etiam summis gloriae ornamentis afficiat. Gloria porro nostra est, Deum praesentem, ut libertatis vindicem, ut salutis auctorem, ut vitae praesidium, ut arcem munitissimam, atque, ut vno verbo omnia complectamur, ut optimum parentem semper intueri, & exploratum habere, fieri non posse, ut spes in illo reposita nos vnumquam fallat, & hostibus ludibrio esse sinat. Quod quidem nobis ea condicione promissum est, ut semper Babylonis commercium fugiamus. Nec enim esse potest vlla conuentio luci cum tenebris. Iccirco scriptum est apud Isaiam: Recedite, recedite; exite inde: pollutum nolite tangere, qui fertis vasa Domini. Paulus similiter, Exite de medio eorum, & separamini. Quemadmodum Babylonis euerfa fuit, & Hierosolyma terrestres diro incendio deflagrauit, ita Babylon, hoc est, multitudo, tyrannicis peccati legibus adstricta, quae bellum assidue contra Hierosolymam caelestem gerit, funditus interibit. Qui vitam igitur caram habuerit, opus est, ut illius societatem vitet, ne eadem calamitate perueratur. Nec enim hoc in loco Propheta tam de terrestri Hierosolyma aedificanda, quam de caelesti diuinis munitionibus instauranda, differt, nec tantum periculum a Babylonis illius antiquae commuione, quam a pestilentis Reipublicae, legibus pestiferis alligata, contagione denuntiat. Inquit igitur:

O, o. fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus, quoniam in quattuor ventos caeli dispersi vos, dicit Dominus.

Babylon, Hierosolymae respectu, magis ad Ortum, quam ad Aquilonem, sita erat. Imperium tamen Babylonis, cum esset late diffusum ex ea parte, qua Aquilonem spectabat, inpe-

impetum in Iudæam fecerat, & præterea Babylon magis ad Aquilonem respiciebat, quā Hierosolyma. Iccirco apud Hieremiam dictum est, omne malum ab Aquilone imminere. Facies igitur Aquilonis, vim, & imperiū, Babylonis significat. Illa vero in clamatōis repetita, ingentis periculi denuntiationem continet. Quasi dicat: O ciues, animis vestris reputate, quantum vobis periculum, nisi tempore salutis vestræ prospexeritis, interitum sit. Fuistis ab Babyloniis euerſi, in exilium pulsi, in quattuor orbis terrarum plagas, iudicio meo, dispersi, atque rursus ope mea in libertatem restituti, & in possessione hereditatis amissæ collocati. Ne existimetis, esse vos iam omni periculo liberatos. Nisi enim vos a foecitate Babylonis seiuixeritis, fœde peribitis. Lenis illa prima calamitas exstitit, præea, quæ vobis subcunda est, nisi celeri fuga Babylonis fines reliqueritis. Quam Babylonem narras? eam ne, quā Cyrus euerſit? Minime. Sed aliam, cuius illa prima imaginem gessit. Babylon enim est illa, quam imperium Satorum completur, in qua scelerum, & flagitiorum, studium viget; quæ semper est sanctis hominibus infesta; quæ arma comparat, bellum molitur, insidias facit, perniciem machinatur, usque eo, dum vobis salutem, atque libertatem, eripiat, & animos vestros in sempiternam miseriam regionem exturbet. Arcete igitur pestem, & si vultis igneo muro defendi, vos ipsos a tam pestifera ciuitatis cōiunctione remouete. Hoc enim vobis non homines, sed Deus ipse denuntiat; fore nempe, nisi summa custodia, & vigilantia, opes Diuino beneficio partas retinueritis, ut multo duriore dominatu a Principe Babylonis opprimamini. Insistit autem in tenore magis explicando, ut fortius studium mali propulsandi in animis insculpat:

O Sion fuge quæ habitas apud filiam Babylonis.

Per filiam Babylonis, ipsam ciuitatem Babylonis Hebræorum nomine nominat. Sed, quis tantus metus tunc Sioni a Babylone impendebat, cum Sion, id est, Iudæorum multitudo, cum hæc litteris mandabantur, minime Babylonem incoheret, & ciuitatem funditus euerſam, & excisam, metuere non posset? Vertant se in omnia Iudæi, ut aliam Babylonem rursus ædificent; aliū Sionem extruant; aliam Hierosolymam rursus instaurent; alia portenta comminiscantur. Nobis vero, qui per Sionem, ut Sanctæ litteræ facere admonet, Christi Ecclesiam, per Babylonem rempublicam omnia libidine immoderata metientem, & Satorum placitis alligatam, intelligimus, nullis somniis opus est, ut veram huius loci sententiam percipiamus. Non timet enim Propheta vrbis euerſæ ruinas, non im-

perij sepultis reliquias, non dispulſos longe cineres, atque & laruas inanes, si quæ ex parietinis illis ad puerorum terrorem incurſare dæmonum ludibrio potuissent, sed impuritatis consortium, impietatis commercium, obliuionem Diuini muneris, negligentiam religionis, officinam sceleris, extimeſcit. Hæc vitæ pestes ut contento cursu, & studio, fugamus, nos excitat, & magnitudine tanti delicti criminis attonitus, magnis vocibus inclamat. Ne vero quisquam, timore debilitatus, animum demittat, docet, quam facile possimus omnem a nobis calamitatem propulsare, non viribus nostris, sed illius ope, qui nos caritate summa complectitur. Sequitur enim:

Quia hæc dicit Dominus exercituum, Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.

Quis est hic, qui loquitur? Num propheta? Minime gentium. Numquam enim ad gentes missus est, vel ut iniurias illatas vindicaret, vel ut alienigenas ad disciplinam legis erudiret. Num Deus ipse se missum ostendit? A quo mitti potuit? A se ipso? Absurdum est. Ab alio, qui non sit Deus? Fieri non potest. O miserandas Iudæorum tenebras? O tæterram gentis execrandæ caliginem. O diram mentis impiæ cæcitatem. In meridie tenebris obruntur; oculis apertis nihil omnino vident; offusa caligine furibunde ruunt, usque dum se se in sempiternam pestem præcipites cecidant. Quid hoc loco excogitari potest illustrius? Quid Iudæorum interpretatione demeritius? Dominus exercituum loquitur; & ipse Dominus exercituum, se missum esse, dicit. Et, ne quisquam per Dominum exercituum, qui missus est, aliquem angelum, celestis militiæ principem, interpretari audeat, videmus illud sanctissimum nomen, quod nullo modo, ut Iudæi constanter asseuerant, nisi in naturam Diuinam, conuenit, appositum; & tamen Diuinarum personarum distinctionem tam claro testimonio demonstratam, impudentissime refellunt. Quid est deinde illud; quod ait, Post gloriam? Gloria, inquit, Romanorum, qui ab Esau propagati sunt. Vnde hæc sententia profluxit? Hoc enim in loco nomen Gloria, sine adiunctione positum est. Quod cum sit, non gloriam inanem in aura populari, aut in humana potentia constitutam, sed veram, solidam, & sempiternam, maxime vero, cum Deus ipse loquitur, interpretari debemus. Nec enim Romanorum gloria in Dei conspectu nominanda gloria est, sed gloria inanis species, in multitudinis insanæ opinione constituta. Audiamus deinde optimos antiquitatis auctores. Vnde cōpertum habet, Romanos ab Esau originem duxisse? quāquam Iudæos minime miror. Sunt enim inepti,

inepti, & insulsi, eruditionis politionis expertes, & totius antiquitatis ignari. Sed quosdā Christianos admiror, sic Iudæorum placitis addictos, ut ab illis dissentire nō audeant. Inde adeo factum est, ut multi sibi persuadeant, Romanorum genus esse ad Esau, tāquam ad parentem, referendum. Nec aliam causam possunt assignare, præter eam, quæ in Iudæorum testimonio consistit. At ego contra statuo, quidquid Iudæi sine testimonio Scripturæ sanctæ confirmat, esse pro fabula reputandū. Ab illis tamē libenter audierim, quo primū tempore Idumæi in Italia pedem posuerint. Aborigines scimus, Arcades legimus, Lydios Italia partē occupasse antiquissima Græcorum monumenta testificantur. Idumæorum vero neque vllum leuiter impressum vestigium reperitur. Vnde igitur hæc opinio in Iudæorum animis insita fuit? Ex odio Romanorum, quorum nomen extinctum, atque deletum, cupiunt. Quia vero ex occasu, & interitu, Romani imperij, omnia sibi felicissima pollicentur, & legunt in sanctis Litteris diras minas Idumæorum generi propositas; ut miseriam, in qua versantur, aliquo inani solatio mitigarent, somniant, Romanos esse Esau stirpe propagatos, ut omnes illas comminationes ad Romanorum genus pertinere contenderent. Sed animaduertendū est, esse hoc in sanctis Litteris vſitatum, ut nomen hostium illorum, qui Hierosolymam olim bellicis assidue perſequabantur, hostibus Christiani nominis frequenter accommodet. Sic per Babylonē instituta perditæ multitudinis intelligunt: sic Palæstinorū, Arabum, Assyriorū, aliarum nationum, nomina, frequenter expriment, cum volunt Christiani nominis hostes designare. Ex omnibus autem gentibus, quæ olim fuerunt Hebræis nimis infestæ, nulla tantā offensionem illis intulit, quantā Idumæorum natio. Erat enim cum Hebræis sanguine cōiuncta. Esau namque, & Iacob, fratres gemini fuerant. Cum igitur Hebræi, & Idumæi, idem principij generis haberet, par erat, ut inter se inuolatum fœdus amicitia conseruarent. Quod quidem tantum abſuit, ut Iudæi faceret, ut se potius ad Hebræi nominis hostes adiungerent, & in Iudæorum calamitatibus petulantius insultarent. Vnde illud, quod scriptū est in Psalmis: Recordare, Domine, filiorum Edom, in die Hierusalē, qui dicūt, Exinanite, exinanite usque ad fundamentū in ea. Hoc autē est, Domine, exerce tuū iudiciū in eos, qui tam crudeliter se gesserūt, ut, cum Hierosolymam captā, omnibusque ruinis oppressam, cerneret, nulla misericordia moti sunt, immo hostes instigabant, ut nihil omnino in ciuitate perditæ, & afflicte, relinquerent. Apud Isaiam videmus Christum ad Idumæorum nomen extinguendū, id est ad hostes suos, quos Idumæorum nomine designat, acriter incitatū. Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vesti-

bus de bosra, quod perinde est, atque si diceret: Quis est iste, qui de hostibus suis, qui nomen illius irritis conatibus oppugnant, tam clarum triumphum ducit? Innumerabilia testimonia omitto, ex quibus clare cernitur, Idumæorum nomine Christi hostes intelligi. Iudæi vero, ut omnia mala, quæ viri diuini Idumæis imprecantur, ad Romanorum exitium referant, nimis confidenter, & temere, sinxerunt, ut dictum est, Romanos ab Esau, qui etiam Edom appellabatur, ortum habuisse. Hæc pluribus fortasse, quam necesse fuit, explicui, ut errorem, a multis susceptum, eorum animis, si fieri posset, euellerem. Sed, ut ad locum Prophetæ redeamus, dicit hoc in loco Dei filius, se a patre missum esse, ut gentes alienas, quæ autem sunt, quæ Ecclesiam oppugnant, & odio summo diuinis placitis aduersantur, euerſat. Ostendit enim, sibi tantæ curæ esse suorum vitam, & dignitatem, ut nō secus accipiat iniurias illis illatas, quam si quis illius oculos, atque adeo oculi ipsius pupillam, grauissime laſisset. Non potuit magis grauitatem offensionis exaggerare. Omnes sensus nostros integros, & vigentes, esse cupimus. Oculos autem præcipue, quod reliquis omnibus antecellant, egregie caros habemus; oculi autem pupillam, quod in ea videntur vis tota consistat, summa cura, & sollicitudine, tenendam suscipimus. Quid igitur est hoc oraculo mirabilius, aut quod magis debeat animos nostros studio diuinæ benignitatis incendere, quam, diuini spiritus testimonio, certum habere, nostram vitam, & honestatem, & gloriam, esse Deo summo longe carissimam? Itaque non solum est vitæ nostræ parens, nostræ dignitatis architectus, atque salutis propugnator, verum & iniuriarum, quæ nobis inferuntur, vindex acerrimus. Sed quid est, quod ait Post gloriam? Nondum enim id explicatum fuit, sed tantum ostensum, nullo modo hic nomen Gloriæ, in res a Romanis gestas conuenire. Gloria igitur, hoc in loco, non humana, sed Diuina, existimanda est. Sensus igitur hic est. Postquā gloria patris mei, prædicatione mea, & operibus meis, apud homines illustrata fuit; postquam templum secundum, ut est apud Aggæum, fuit gloria cumulatam; postquam discipuli mei, oculis suis adspexere gloriam meam, quasi gloriam vnigeniti a patre, nā pro vmbribus, & imaginibus, solidū, & expressū, iustitiæ decus amplexi sunt, & pro tremenda legis seueritate, supplicij metu, summā gratiā collegerunt, & ipsum fontē perennē bonorum omnium cū summa iucunditate perspexerūt, misit me Dominus, ut euerterem gentes, quæ tantum munus, & beneficium, aspernatæ sunt, & in vos, quos ille, ut oculos suos, diligit, tæterrimi fuerunt. Verū enim est, ut, qui beneficentiā ingratis repudiat, iudicio seuerissimo peruertatur. Sed, quæ gentes illæ fuerunt? Si de numero quæris, innu-

merabiles. Prima tamen omnium, quæ veros Iudæos spoliare, perdere, & affligere, omnibusq. simul bonis euertere conata fuit, eorum Iudæorum cætus exstitit, qui non animi, sed corporis, circumcissione, quasi in ea iustitiæ summa confisteret, efferebantur. In illos igitur merito fuit multo acrius, quam fuerat olim in Babylonios, vindicatum. Quod ut magis explanet, ait:

Quia ecce ego leuo manum meam super eos, & erunt prædæ his qui seruiebant sibi: & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me.

Non est ira domini, vnius gentis exitio definita. Ne omnibus enim loquitur, in quibus idem scelus inheret. æquum enim est, ut, qui eodem se crimine adstrinxerunt, eisdem suppliciis torqueantur. Iudæam, inquit, primum euertam. Romanos item de statu deiiciam, aliorum similiter scelus vlciscar, qui in vos odium exprompserint. & faciam postremo, ut omnes mortales, vos intuentes, admiratione vestrisplendoris, obstupescant; & qui vobis, tãquam seruis, imperabant, supplices vestri sint, vestrisq. sanctionibus obsequantur. Tunc igitur, cum tam admirabilis rerum conuersio facta fuerit, intelligi poterit, me a patre missum fuisse. Opera namque dei, consilio designata, & constituta, ad finemq. felicissime perducta, testimonium mihi, numinis sempernitæ dabunt.

Lauda, & lætare filia Sion: quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus.

Fidelem nationem alloquitur, eamque, ut voces ingentis lætitiæ profundat, adhortatur. Illud enim bonum nuntiat, quo nullum amplius, & magnificentius, excogitari potest. Non, inquit, angelos mittam, ut olim; non Mo sen vobis præficiam; non duces eligam, qui vos ab hostibus circumfusus eripiant; non denique prophetas ad vos legabo. Ipse, inquit, ipse veniam, ut per me salutem vestram constituam. Neque, cum semel a vobis omnia mala depulero, a vobis demigrabo: semper enim ero vobiscum, ut numquam sitis ope mea destituti.

Et applicabuntur gentes multe ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui: & scies quia Dominus exercituum misit me ad te.

Gentium conuersionem prædicit, nationisque discrimen tollit, ut non sit amplius Iudæus, neque Græcus, sed noua forma, & noua diuinæ claritatis species in omnibus, qui eadem fide, & religione, in Dei populo censu fuc

rint. Hoc autem tam excellens opus pro maximo argumēto ponit Christus, numinis sui, quod in diuinis operibus cluxit. Et rursus, ipse Christus, summus Deus, se a Deo summo missum, testificatur, ut magis eam distinctionem personarum, quam fides Christiana prædicat, inculcet.

Et possidebit Dominus Iudam partem suam in terra sanctificata: & eliget adhuc Hierusalem.

Pars, id autem est hereditas Domini, est multitudo hominum, vnius fidei, atq. religionis iure sociata. Est autem translatio, sumpta a multis heredibus, quorum cuilibet pars certa in hereditate contingit. Terra vero sancta est, ubicumque sanctitatis studium viget. In huius terræ spatio Deus eligit, quibus munera sua committat. In illius medio sibi sedem stabilem, & sempiternum domicilium collocat; in eo sacerdotes instituit, qui non quadru pedes faciunt, sed interitum cupiditatis inferant, & religionis verissime sanctitate, sanctissimum Dei numen propitium reddant.

Sileat omnis caro, a facie Domini: quia confurrexit de habitaculo sancto suo.

Omnes humanas vires exterret, nullasq. Principum opes fore dicit, quæ possint doctrinæ celestis resistere. Ipse namque se ipsum excitabit, acerrimumq. bellum comparabit, ut hostes sui nominis euertat, & tyrannides deleat, & munitiones, atque mœnia, disturbet, clarissimeq. victorie monumenta constituat; ut nihil sit impedimento, quo minus Euangelium latissime peruagetur.

Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini: & satan stabat a dextris eius, ut aduersaretur ei.

Idem Dei minister, qui prophetam instituendum susceperat, hoc illi visum similiter indicauit. In quo vtrumque docuit, nempe, & quāto studio sancti angeli bonos tueantur, & quanta probitate, & cōtentione, Satanas eos oppugnet. Illis vero præcipue inestus est, quibus est illud munus assignatū, ut multos mortales ad iustitiam erudiant, Deumq. hominibus placent. Sed, quo modo Satanas Pontifici maximo aduersaretur, est animaduertendum. Hominem accusabat; crimen sceleris intendebat; pristina flagitia in memoriam redigebat; ut, conscientia oppressus, munus obire renueret, imperiūq. domini, humilitatis obiectū, detrectaret. Calumniā præterea petulantius adhibebat, & Dei iudiciū criminabatur, quod tantū munus ad hominem minime eo dignum

CAP. III

dignum detulisset; atque, ut auctoritatem sacerdotis summi frangeret, illius nomen apud multitudinem de ferebat, ut homines non libenter imperium illius acciperent, & ita, muneris, eorum gratia constituti, fructu priuarentur. Sed videamus, quo modo calumniā reputata sit:

Et dixit Dominus ad satan, Increpet Dominus in te satan: & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem: nūquid non iste torris est erutus de igne?

Hic rursus personarum distinctionem videmus. Deus enim ipse, Dei indicio Satanam retundit; & ter ipsius sanctissimum nomen expressum cernimus, ut clarius Trinitatis sanctissimæ cognitionem capiamus. Et, quamquam angelus sit, qui loquitur, mos, & consuetudo Scripturæ sanctæ est, ut angeli, Dei imperium, & auctoritatem, repræsentent, & nomine illius loquantur; ita, ut in eo, quod loquuntur, ipsum Deum loquentem audiamus. Duo præterea sunt hoc in loco consideranda. Primum, qualiter ipse Dei filius omnia ad Patris gloriam referat. Nec enim dicit, Increpabo te Satan, sed, Increpet te Dominus Satan. Alterum, quod non Satan maledicit, sed tantum proposito Dei iudicio minaciter exterrit. In quo docemur, maledicentiam esse Deo vehementer inuisam. Quemadmodum Iudas ait: Cum Michael, inquit, Archangelus cum Diabolo altercatur de Mosi corpore, non est ausus illi iudicium inferre maledicti, sed dixit, Increpet te Dominus. Eadem omnino verba usurpat, quibus hoc in loco Propheta vitur. Nil est enim in rerum natura tāta improbitate corruptum, ut non aliquid in se boni contineat. Nam primum, ipsius natura, cum opus Dei sit, mala esse non potest. Vidit enim Deus, cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Deinde, nullum est malum, ex quo non Deus mirabiles fructus suæ probitatis eliciat. Ita, ut, secundum Dei moderationem, omnia ad suorum gloriam dirigentem, etiam improbitatis usus ad bona quodammodo referendus sit. Virtutis enim gloriam vehementer illustrat. Sed acrimonia, qua Satanæ calumniā refutatur, consideranda est. Quam rem geris, inquit, o Satan? nondum crudelitatem tuam sanguine tantæ multitudinis exsturnasti? ciuitatem euersam, & incensam, adspexisti? multitudinem, partim ferro concisam, partim vinculis impeditam, vidisti: strage ciuium oculos paupis: etiam ne pugnabis, ne reliquæ villæ supersint? Quid enim est homo iste, quem insectaris, nisi torris, ex communi incendio liberatus? non enim erat omnino, quasi aridum lignum esset, igni consumendus, cum in illo aliquid viriditatis resideret: atq. fuit beneficio meo ex magnitudine com

munis calamitatis ereptus, ut populum, religionis negligentia collapsum, sanctitate religionis erigeret. Si aliquod in se flagitium admisit, satis poenarum dedit; & præterea possum omnes illius maculas deiere, & eum ornamentis nouis afficere, ne iure possis ullo modo sanctissimi viri nomen maledictis insectari.

Et Iesus erat indutus vestibus sordidis: & stabat ante faciem angeli. Qui respondit, & ait ad eos, qui stabant coram se, dicens, Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum, Ecce, abstuli a te iniquitatem tuam, & indui te mutatoris.

Isaias, coram Domino, antiqui flagitij conscientia perturbatus, obstupuit, peccatumq. suum confessus est, & eam confessionem puritas repente consecuta fuit, puritatisq. administer angelus exstitit, qui, incensa pruna labia illius contingens, omnem maledicentiae labem (ea namque erat impuritas illius) absterfit. Similiter, hoc in loco, summum sacerdotem cernimus expiatum, & hoc diuinum opus fuisse opera angelorum mirabiliter effectum, ut clare videremus utrobique hoc puritatis beneficium a Deo tributum per Dei ministros effectum consequi, ut eorum importunam audaciam, & temeritatem, refutemus, qui nolunt in hoc diuinæ benignitatis munere vllam ministrorum operam adhiberi. Præterea, est adnotandum responsionis verbum, si respondit, aliqua certe oratio fuerat antegressa, cui responsum dedit. Oratio vero, quæ poterat esse, nisi humilis deprecatio, quæ ut prius postulabat, omnem a se impuritatis labem remoueri? diuino enim spiritu cōmotus, & incitatus, ut diceret, Amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me. Vestis detracta, est vetusti moris, & infusa in corpore petulantiæ, & pristina impuritatis interitus: noua vestis, est acre pietatis studium, iustitiæ decus, caritatis ardor, & mēs cupiditate diuini status inflammata. Sic autem exsurgit homo verus, & induitur nouus, qui secundum Deum creatus est. Interim non est silentio prætereundū, hunc summum sacerdotem, imaginem sanctissimi illius sacerdotis, qui nos sacrificio sanctissimi corporis expiauit, expressisse. Quamuis enim nulla flagitiorum sordes vestibus illius adspersi potuerint, ideo tamen sordide multis visæ sunt, quia similitudinem carnis peccati, ut peccata nostra deleteret, arripuit. Præterea, naturæ imbecillitas Peccatum solet appellari: nam a peccato profluxit, &, per se, eo, quo cupit, peruenire non potest, & a fine proposito, vi, & impetu, mortis, abducitur. At Christus imbecillitatem naturæ mortalis induit, vitam suam poenis exposuit, esuriuit, & siti vexatus est, æstu, frigore.

re, lassitudine, defatigatus fuit; ea autem de causa calumnia sustinuit, intolerandos dolores hausit, & quasi maleficus esset, vitam in cruciatibus summis abiecit. Omnes nos, inquit Isaias, quasi ones, erramus, & quilibet in viam suam deflexit, & posuit in eo Dominus iniquitates omnium nostrum. Hæc pœnæ igitur communium scelerum Christo pro nobis impositæ sunt, sordes illæ, quibus corpus illius sanctissimum illitum fuit. Hæc vestes illi detractæ sunt, cum fuit a mortuis per gloriam patris excitatus, & de morte percussa, & abiecta triumphavit, ita, ut nihil in illo mortale, & caducum, relinquatur. Vestis enim, & cultus illius, admirabili claritate nitet, Diuino lumine splendet, opibus summis, immensis, & infinitis, illustratur. Angeli, gloriæ illius seruiunt, pro amplitudine illius dimicant, omnia illorum studia ad Christi gloriam referuntur, & ipse interim minime officium sacerdotis intermittit. Sacrificium enim sui corporis perpetuo repræsentat, patrisque sanctissimi numen, precibus suis, a seueritate ad misericordiam inflectit. Hæc quidem omnia vir Diuinus, cum Iesum illum ornari ab angelis per visum vidit, mentis oculis contemplatus est. Sed visum ulterius persequamur:

Et dixit: Ponite cidarim mundam super caput eius, & posuerunt cidarim mundam super caput eius, & induerunt eum vestibus: & angelus Domini stabat.

Summi sacerdotij insignibus ornatur. Ut igitur Aaron tiam capite sustinuit, in qua erat Dei nomen affixum, ut intelligeret, omnia sanctitatis munera esse ad summi Domini gloriam referenda, & mentis ipsius principatum, qui capite designatur, non alio ornatu, præter illum, qui ex amplitudine Diuini nominis efflorescit, esse decorandum, ita & Iesus eisdem insignibus, & ornamentis, afficitur, & de officij magnitudine ab angelis admonetur. Angelus, qui stabat, est ille princeps, qui Deum præsentia sua referebat. Stare autem dicitur, propterea quod constanter in officio tuendi, & admonendi, sacerdotis permanebat.

Et contestabatur angelus Domini Iesum, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Si in viis meis ambulaueris, & custodiam meam custodieris: tu quoque iudicabis domum meam, & custodies atria mea, & dabo tibi ambulantes de his qui nunc hic assunt.

Testimonium sumit Angelus, ut demonstret, quanti referat ad salutis, & dignita-

tis, conseruandæ rationem hæc admonitio. Omnis autem salus in eo posita est, ut, viis nostris omnino desertis, in Dei vias ingrediamur. Nemo enim potest cum laude munus obire, qui viam inire studet, & viam Domini ignorat. Nam via nostra est illa, in quam nos amor nostri, & temeritas, impellit: via autem Domini, sunt illius leges, & instituta. In via Domini Spiritus sanctus ductor est; in via nostra cupiditatem nefariam sequimur. Qui igitur Domini viam tenent, diuini spiritus ductu, in sempiternam felicitatem feruntur; cum interim illi, qui in viis suis pertinaciter insistant, in miseriam sempiternam impetu furibundo rapiantur. Cum vero hæc admonitio ad omnes pertineat, qui vitam, & dignitatem, eam habent, tum præcipue ad sacerdotes, & ad eos maxime, qui principatum tenent. Illorum enim disciplina, moribus, exemplo, religione, reliquorum hominum vita continetur. Cum igitur Dei vias deserunt, ut viis suis gradiantur, cum grauissimo periculo communis omnium salutis in officio delinquant. Ob id igitur angelus Domini Pontificem electum, & consecratum, & puris vestibus indutum, Dei nomine contestatur, ne se in viam suam det, sed Dei viam ita teneat, ut nunquam in alterutram partem declinet, sed semper templi curam, sacrorum religionem, morum grauitatem, iustitiæ disciplinam, tueatur, & reliquos sacerdotes in officio, debita seueritate, contineat. Præmia vero huius tanti muneris perfuntioni ea constituit, quibus maiora cogitari non possunt. Quæ sunt illa? In hac quidem vita, summa in Dei templo iurisdicção; in futura vero, angelorum societas, atque communio. Faciet, inquit Dominus, ut, quamdiu manseris in hac vita, Pontificis dignitate præcellas, & omnes te intueantur, tibi que libenter obtemperent; & in futura, inter angelos verferis, idemque munus exsequaris, nempe, ut, quemadmodum angeli Dei præcellentissimum numen pro hominum salute venerantur; ita & tu pro hominum salute supplices ad illum preces adhibeas. Ut autem illum magis ad officium exhortetur, ostendit, quem ducem sequi, quod exemplum intueri, cuius similitudine conformari debeat, si velit munere suo cum summa laude perfungi. Ait igitur:

Audi Iesu sacerdos magne, tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt. ecce enim ego adducam seruum meum Orientem.

Excitat mentem sacerdotis ad spectaculum Christi, cuius ipse sacerdos similitudinem referebat; & simul illius proximos, atque sodales, ad eandem speciem contemplandam adhortatur, quos proximos, Portendentes, appellat; pro-

propterea quod Diuinum illud Apostolorum sodalicium portendebant. Erant enim, præter Aggæum, Zachariam, & Malachiam, non pauci, cum eodem Pontifice, amore, & pietatis federe, coniuncti. Illos igitur omnes spe muneris accedit, quo ne ab ipso quidem Deo maius exhiberi potuisset. Ecce, inquit, adduco seruum meum. Quamuis enim multi, Dei serui appellari potuissent, non tamen semper hunc honoris titulum obtinere potuerunt. Quamdiu enim libidini, & flagitio, & ambitioni, seruiebant, serui Dei appellandi non erant. Ille igitur solus hoc homine præcipue insignitus est, qui nunquam in re aliqua Dei imperium recusauit. Et quis tandem ille fuit? Is nempe, qui Germe Domini a prophetis appellatur. Erit, inquit Isaias, germen Domini, in magnificentiam, & gloriam. Et apud Hieremiam inquit Deus, In tempore illo germinare faciam David, germen iustitiæ, & faciet iustitiam, & iudicium in terra. Ne autem dubitare quisquam posset, quis esset ille, qui Germe appellatur, est in eodem loco: Et hoc est nomen, quo vocabit eum, Dominus iustitia nostra. Germe, inquit, hoc est Dei filius, in terris ad salutem humani generis exortus, aliud etiam nomen obtinebit. Domini namque nomen in illi, ut in verum Deum, optime quadrabit. Quod ut clarius demonstret, nomen illud, quod quattuor illis notis inscribitur, apponit. Iustitia vero nostra appellatur, quod causam iustitiæ vera, quæ gratia illius continetur, attulerit. Hoc est, quod inquit: O Iesu, o viri, qui estis cum hoc Pontifice meritis excellentibus consociati, in illud germen Diuinum respicite; illud vobis exemplum vitæ proponite; in illo, tamquam in arce tutissima, omnes spes salutis, & immortalitatis, ardentissima fide, collocate. Nec enim solū germen est, ut vos vbertate Diuini fructus expleat, verū, & lapis, ut omnes hostium conatus frangat, & gladios, atque tela, retundat.

Quia ecce lapis quem dedi coram Iesu.

Ponam, inquit alibi, in fundamento Sion lapidem probatum angularem firmissime fundatum. hic igitur lapis, in quo domus Dei, tota, nostra salus innititur, in summi illius sacerdotis conspectu a Deo proponitur. Hoc est autem, Iesu sanctissimum nomen, virtus, pietas, & amplitudo Iesu, sacerdoti, opera Diuini spiritus, ostenditur, ut intelligeret legis, atque sanctitatis, finem, in quæ erant omnes vitæ actiones, & sacerdotij munera referenda. In quo quidem, vnde non solum robur inuictum, verum, & inextinguibile intelligentiæ multiplex lumen, hominibus, vniuerso præmonstratum fuit. Sequitur enim:

Super lapidem vnum septem oculi sunt.

Lapis quidem vnus est. Quemadmodum enim vnus Deus, vnus spiritus, vna fides, vnū lauacri purissimi sacramentum nobis est, ita vnū Christum, vnū generis humani liberatorem, & iustitiæ nostræ, sempiternæque salutis auctorem, veneramur; illiusque præsidio firmati, nobis immortalitatem, & sempiternam gloriam, pollicemur. Qui tamen, quamuis vnus sit, omnia multiplici sapientia gubernat, atque moderatur. Illius autem sapientia septem oculis apte describitur. Numero enim septenario vniuersitas bonorum designari plerumque solet. Ternarius enim numerus, propter trium personarum in vna Dei natura rationem, propter initij, progressionis, & conuersionis, quæ omnia ad Deum, vnde fluxere, referuntur, insitam propensionem, Diuinis rebus valde congruenter accommodatur. At quaternarius iuris æqualitatem, virtutis moderationem, inter extrema vtriusque vitia consistentem, omnium modorum interualla, & continentiam, designat. In eo enim primum numero omnes rationes inueniuntur, e quibus harmoniæ sunt. Cum tamen numerus par, propter naturam diuisibilem, pestiferis discordijs obnoxiam, nefandus existimetur, tum demum quaternarius numerus erit laudabilis, & prædicandus, cum ternario fuerit adiunctus. Nullum enim humanum officium poterit esse perfectum, nisi fuerit e diuina mente profectum, & cum spiritu illius arcte colligatum. Vnde fit, ut per septenarium numerum omnes rerum perfectiones intelligantur. Oculi igitur septem lapidis illius, summam Christi prouidentiam designant, quæ omnia coercent, & temperat, & hominibus consulit, quod fieri non potest, nisi cum diuinis rebus humana coniungat.

Ecce ego calabo sculpturam eius, ait Dominus exercituum: & auferam iniquitatem terræ illius in die vna.

Non solum, inquit, erit hic lapis stabilitate firmissimus, neque multiplicis sapientiæ splendore clarissimus, verum & virtutis ornamentis amplissimus. Ego namque opere excellenti perficiam, ut nullum opus artificio summo calatum, sit cum illo, pulchritudine, & dignitate, comparandū. Sic autem fiet, ut non modo ex animo illius virtutibus diuinis exaggrato, sed etiam e manibus, atque pedibus, e latere, ex membris omnibus, illius opes imensa, admiranda pietatis, atque benignitatis, emineant. Nec ea illius virtus erit, ut Dei gloriam pariat, & reliquis, qui nomine illius cens fuerint, minime salutem conferat. Immo, propter illius merita, omnes flagitiorū, & scelerum, maculas abstergat; atque perficiam, ut in terra illius, nepe vbi mentes salutaris imperio complexus fuerit, peccatū minime dominetur. Et hoc vna die. Ea nempe, quæ corpus Osor. Tom. 4. S 3 illius

illius a me calatum fuerit, & pulcherrimis vulneribus insignitum, & sanguis summa largitate profusus, ut mentes, scelere adstrictas, scelere liberet, & a terris abstractas, in cælum deducat. eo namque die fuit pretium pro sceleribus humanis abunde perfolutum, & imperium peccati deletum, & causa sempiternæ salutis allata, omnibus, qui illius imperium secuti fuerint. Quid autem ex hac puritate, Christi sanguine parta, consequetur? Animi confidentis elatio; & purissimæ mentis altitudo; & virtutis robur inuictum. Ut enim sceleris conscientia exterreret animum, eumque frangit, atque debilitat; ita puritas, & innocentia, quæ est perpetuo cum incensa fide coniuncta, animum altum, & excelsum, efficit, nulla pericula metuentem. Hoc autem ut significet, adiungit:

In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum.

Translatio, a pacis tempore sumitur. Ut enim, cum bellum motum est, nemini licet bonis suis animo securo frui; (metuunt enim homines hostium repentinos incurfus) ita, cum pax est certo fœdere cõstituta, licet cuius bonis suis sine metu potiri. Hoc autem in loco, nō modo pax summa prædicatur, verum & eximium benignitatis studiū declaratur. Hoc enim dicit: Is, qui per Christi sanguinē fuerit omni crimine liberatus, & ei, per quem est salutem consecutus, obediens, ne ignavia de manibus amittat, quod fuerat Christi meritis adeptus, animo erecto, & excelso, præditus erit; neque solum bonis, quibus affluet, tamquam in tranquillissima pace, perfructur, sed etiam proximis suos ad eorum communionem frequenter inuitabit.

CAP. IV.

Et reuersus est Angelus, qui loquebatur in me: & suscitauit me, quasi virum qui suscitatur de somno suo. Et dixit ad me, Quid tu vides? Et dixi, Vidi & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius: & septem lucernæ eius super illud: & septem infusoria, lucernis quæ erant super caput eius. Et duæ oliuæ super illud: vna a dextris lampadis, & vna a sinistris eius.

Mira, & stupenda mysteria, quæ Diuino viro Diuinitus enuntiantur. Vidit Domini germen; vidit robur illius inuictum; vidit Diuinæ intelligentiæ, atque prouidentie, claritatem; vidit decoris, & dignitatis, amplitudinem. Stupore igitur defixus, & attonitus, dum ea secum animo retractat, quasi somno quodam consopitus, extra mentem raptus est, &

caligine circumfusus, intellexit, nullius mente posse arcana sapientiæ Diuinæ perfecte comprehendere. Id igitur affectus fuit, ut sensibus oppressis nihil cerneret, nisi id tantum, in quo sapientiæ summa consistit, intueri, atque plane percipere, Diuinæ virtutis immensitatem explorari minime posse. Hoc autem somno captus erat, cum fuit ab angelo, ut plura mysteria cerneret, excitatus. Ut autem videamus, an possimus huius visum speciem explicare, considerandum est, hoc candelabrum, quod Propheta vidit, esse illi longe dissimile, quod fuit olim in tabernaculo statutum. Illud enim septem lucernas habebat, non tamen ita constitutas, ut posset oleum vnius ad alias dimanare. Erant enim hastilibus, quæ ex utroque latere aurei stipitis prodibant, discretæ. at in hoc candelabro, ex vno tantum cratere, in orbem constitutæ lucernæ septem prominebant. Illarum deinde lumen ad vñ tantum locū spectabant; hæ vero omnia circumquaque lumine suo collustrabant. Illud candelabrum, fuit manibus hominum factum; hoc vero, opere Diuino perpoliturum. Idcirco necesse fuit olim, ut in illud bis singulis diebus oleum infunderetur; hoc vero, olei perennitate, quæ sibi minime poterat, perpetuo redundabat. Forma autem est prius explicanda; deinde, quid significarit, aperiendum. Candelabrum totum erat aureum, hastili excelsio nixum, in firmissima basi constitutum, in summo vas rotundum continebat. Ex eo autem vase lucernæ septem, in orbem inter se distinctæ, modicis interualis eminebant. Duæ autem oleæ candelabrum, diffusis vtriusque ramis, opacabant. Ex vtraque olea canalus aureus aptus, atque nexus, erat, ut oleum, quod instillabatur, exciperet. E canalibus infundibula septena, ad lucernas singulas pertinebant, quæ, quamuis essent in canali distinctæ, ita paulatim contrahebantur, ut in lucerna iungeretur. In canales autem oliuarum densitas arte compressa, quam Propheta appellat Spicam, propendebat. Ex oliuis illis oleū expressum, in canales defluebat. Inde vero per infundibula, quasi per fistulas, in vas illud derivatum, sempiternæ luci materiam subministrabat. Cum vero lucernæ septem fuissent, & singulis lucernis infundibula septē essent attributa, necesse erat, ut infundibula essent quadraginta nouē, qui numerus quadratus est. est enim e septenario in se ipsum ductus; significat autē in sanctis litteris Spiritus sancti munera, largæ, atque munificæ, multiplicata, & venia tributa beneficium, cum Diuinorum bonorum affluentia. Cum autem hic numerus impar sit, non poterat in partes æquales diuidi. Idcirco fuit necesse, ut ex vna parte viginti & vñ, ex altera viginti & octo infundibula ad lucernas ducerentur; ita, ut viginti & vñum tribus lucernis, viginti & octo quattuor, reliquis oleū semper infunderent.

rent. Vterque autem numerus trianguli formam efficit, vñus latera senario, alterius septenario continentur. Hi vero duo numeri, nempe sex, atque septem, perfecti, diuersis rationibus, existimantur. Dicerem, quæ vis esset in his numeris, quid trianguli figura designat, nisi multorum fastidium pertimescerem. nec ea, quæ dico, de numeris, attulissim, nisi, ut clarius viderentur, qui diligentius hæc scrutari vellent, nihil esse in hoc candelabro sine singulari mysterio descriptum. His explicatis, consequens est, quid Diuini in hoc tam admirabili signolateat. Quod ut commodius fiat, ipsius Propheta vestigia persequamur.

Et respondi, & aio ad angelum qui loquebatur in me: dicens, Quid sunt hæc, Domine mi? Et respondit angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me: Numquid nescis quid sunt hæc? Et dixi, Non Domine mi.

Videtur hæc angeli oratio nonnullam reprehensionem continere, quasi fuerit Diuino viro necesse, Diuina cognoscere. Similiter Dominus, apud Ioannem, Tu es, inquit, Magister in Israel, & hæc ignoras? Et discipulos alibi corripit, quod non sensum orationis figuratæ perciperent; & illis hoc assignatum munus esse dicit, ut mysteria Diuina cognoscant. Sed videamus, quid hoc ostento significatum sit:

Et respondit, & ait ad me, dicens, Hoc est verbum Domini ad Zorobabel, dicens, Non in exercitu, nec in robore: sed in spiritu meo, dicit Dominus exercituum.

Vidimus, quemadmodum sacerdotium Iesu, sacerdotium summi, atque veri, Pontificis adumbrauerit: nunc est videndum, quo modo Zorobabelis imperium sempiternum imperium nostri imperatoris expresse. Zorobabelis nomen hanc vim habet, ut Babelis dispersionem significet. Illi Principi videbatur hoc nomen conuenire, propterea quod eo tempore, quo munus illi imperij administrandi commissum fuit, Babylon euersa, & dissipata fuerat, & populus Dei, tyrannide liberatus, & in patriam restitutus; sub illo præterea fuit ædificatum templum, instaurata religio, & respublica lege, & ordine, constituta, multi in illum hostes bellum comparauerunt, sed nemo illum de statu deicere potuit. Sed ille sub obscuram imaginem gessit illius Zorobabelis, qui hæc omnia multo illustrius, & clarius, Diuina virtute confecit. Quis enim Babylonis imperium excidit? quis opes illius dissipauit? quis principem huius mundi perculit, & abiiecit? quis suorum libertatem cõstituit?

quis templum sempiternum exstruxit? quis verissimam religionem sanxit? quis cælestem rempublicam lege sanctissima deninxit? quis mores castissimos, & instituta Diuina, consecuit? an parum perspicuum est, hæc omnia in solum Christum Dei filium conuenire? Imperium Zorobabelis, humili, & exiguo, temporis spatio definitum fuit. Templum, quod ædificauit, violatum, & direptum, & flammis tandem absumptum. At nostri Zorobabelis opes immortales sunt, templumque illius neque violari, neque diripi, neque dissipi, vñquam poterit. Rectissime igitur Angelus, solo Zorobabelis nomine quæstioni satisfacit. Quasi diceret, Hoc, quod vides, quod admiraris, quod intelligere cupis, Christi, sempiterni Regis, imperium designat. Ille namque est ille Zorobabel, cuius regnum non humanis armis, sed potius Diuinis, fundatum est. In illius igitur splendorem, & in tanti, atque tam præclari, muneris societatem, neque caro, neque sanguis, neque villa vis, & potentia, aut humanæ rationis industria, se offerre potest, cum omnia, quæ ad amplitudinem Regni huius pertinent, Dei spiritu designata, perfecta, & absoluta sint. Hunc esse verum sensum, ex ijs, quæ sequuntur, magis apparet:

Quistu mons magne coram Zorobabel? in planum.

Montis nomine in litteris sanctis sæpe numero Reges, Principes, atque tyranni, significantur. Mons ad hunc modum fuit Pharaos; mons Senacheris; mons Nabucdenasor; montes denique, appellati sunt multi principes, qui Sionem oppugnabant. Hoc tamen in loco Propheta, non in hos montes, sed in Satanæ potentiam, respicit. Hoc enim dicit: Quis tu es, ut possis cum Christo, signis explicatis, munus conferere? Regnum quidem tuum, est superbia nixum, tyrannicis opibus elatum, quibus orbem terrarum oppressum cõtines; nullaque in terris potestas est, quæ sit, vlla ex parte, cum potestate, & imperio tuo, conferenda. Et idcirco Mons magnus appellatur. Contra vero, Christi Regnū est in planitie situm. Nihil enim noster Zorobabel sibi temere, & insolenter, assumit; non intemperanter extolitur; non minas, & conuicia, iactat; sed ita se submittit, ut magis in planitie, quam in edito colle, locatus esse videatur. Sed, quis tu es, ut possis illius imperium sustinere? Cum ausus fueris, o Superbia Princeps, cum humilitatis auctore, & iustitie, atque pietatis, architecto, configere, is te inuicta virtute prosterneret, & spiritu suo dissipabit. Ita tandem fiet, ut tam illustri victoria multorum clamoribus, & insigni prædicatione, celebretur.

Et educet lapidem primum, & exaquabit gratiam gratiæ eius.

Præcisa oratio, obscuritatem efficit. Breui tatis autem causam latitiam summa continet, qua victoria celebratur. Cum enim latitia enmulamur, vix metis compotes esse possumus; & ita fit, ut integrâ orationem minime proferamus; sed vno, aut altero verbo animi motum significemus. Sensus autem hic est: Pater educet lapidem capitis eius. Christus est lapis fundamenti, ut edificio stabilitatem det. Est etiam lapis summus, in capite locatus. Is enim, quem improbauerunt edificantes, locatus est in caput anguli, ut vtrumque populum ita cōnecteret, ut vnus populus e duobus fieret, qui vna fide niteretur. Hunc igitur lapidem Pater summus in aciem eduxit, ut omnes copias hostiles euerteret. Hic enim est lapis ille, quem vidit Daniel abscisum de monte, sine manibus, qui rerum humanarum fastigia demolitur, Satanæq. tyrannidem viribus Diuinis exstinguit. Hanc tam insignem victoriam acclamationes prosequuntur. Hæc autem gratulatio magis exprimitur, cū Acclamationis nomine absolute ponitur, quam si cum verbo aliquo iugeretur. Orationis enim concisæ prolatio, maioris latitiæ argumentum continet. Sed, quid inquit iij, qui victoriam clamoribus in calum ferunt? Gratia, gratia illi, non ferro, inquit, non ferro, non militum robore, non imperatoria disciplina, sed Spiritus sancti gratia, qua fuit mirabiliter illustratus, bellum conficit. Gratia, inquit, gratia, qua fuit supra omnes eiusdem muneris participes, hostes in fugam conuertit, bellumq. maximum facillime profugauit. Iugum enim, ut Isaias inquit, olei virtute perforatum est, id est, autem diaboli tyrannis, per regni legitimi vactionem, & sanctitatem, funditus excisum fuit. Gratia nomen bis repetitum, multo maius gaudium, & ardentior animi alacritatem, denotat.

Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eam: & scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos.

Zorobabel fundamēta iecit templi in principio Regni Cyri, cuius humanitate, & clemētia, Iudei nitebantur. Is, bellis implicatus, in longinquas oras abscisus. Iudei interim, multo odio, & inuidia, valde laborabant: erant præterea hostibus circumfusi: opes illorum erant tenuēs: opus fuit varijs calumnijs extrahum, & impeditum. post Cyri mortem, Cambysis ministri, illius animam Iudeis grauitate infensum reddiderunt. Cum se quadraginta circiter anni abissent, erat spes templi perficiendi prorsus incisa. Verum gratia Diuina facillime summas opes labefactat, & inuidiæ fraudes, atque propugnacula, disturbat. Cum igitur Zorobabel, non humanis opi-

bus, sed Dei gratia, niteretur, dignus fuit, qui opus institutum, ut ardentem cupiebat, absolueret. Et, quo maiorem conatum hostes ad impedimentum operis comparauerunt, eo clarius se Dei numen ostendit, cum, illis inuitis, & omni studio repugnantibus, suis benigne consuluit, illisq. vires dedit, quibus templum perficerent. In operis igitur illius contra tantas opes perfectione, cognitum, & exploratum fuit, in eo filij numen præfens affuisse. Et iccirco dicit, Et scietis, quod Dominus exercituum miserit me ad vos. Sed nos numquā oculos a nostro Zorobabele deiciamus, si volumus intimum Prophetæ sensum mente percipere. Quæ fuisse sempiterni templi, id est Ecclesiæ, fundamenta? pro summis diuitijs, inopia; pro nataliū splendore, gentis obsecritas; pro disciplinarum humanarum studio, summa simplicitas; pro auctoritate maiestatis, humilitas. Nō enim multi nobiles, non multi sapientes, non multi potentes, fuisse, in societatem tam excellentis fabricæ conuocati. Erant igitur illi, qui operi vigilanter incumbebant, ludibrio omnibus, qui sapientes habebantur. Quod si locis tantum, & machinis, opus fuisset impeditum, tolerabilius fuisset. Sed non satis habuit mons ille magnus, qui contra Zorobabelem bellum durissimū gerebat, iocis, & contumelijs, multos mortales a studio pietatis auertere. Incitauit igitur libidinis flammam, inuidiæ furorē, potentium temeritatem, ementis sapientiæ confidentiam, conuicta turpitudinis, & impietatis, iracundiam, crudelitatem, & immanitatem, & reliquas furiarum faces, quibus edificium demoliretur, & intenderet. Sed, quis erat mons ille magnus, ut posset contra Zorobabelem nostrum ex aduerso consistere? Opus igitur, quod in principio cōtemnebatur, ad summum peruenit: fraudes hostis ad nihilum reciderunt, impetus fracti sunt, acies in fugam conuersa fuit, templum, Iudeorum impietate reclamante, Gregorum superbia contradicente, mundi totius furore in illud irruente, ab eo, a quo fundatum fuerat, ita perfectum fuit, ut nunquam viribus excindi, aut flammis absumi, aut vetustate corrumpi, possit. Quo autem hostium cōnatus immanior exstiterit ad opus dirigendum, eo clarius apparuit Christi numen, qui templum suum contra tantas opes tutum, & incolumē, cōseruauit. Et iccirco dicit, Et scietis, quod Dominus miserit me ad vos, intelligetis, inquit, me non esse tantum hominis filium verum, & Dei filium, a patre missum, ut vos e tenebris sempiternis eriperem. Apud alios Prophetas idem Dominus crebro hanc sententiam repetit, nempe, Et scietis, quod ego sum Dominus. Apud hunc vero dicit, Et scietis, quod Dominus miserit me. Tempus enim appropinquabat, quo necesse erat paulatim homines apertius cognitione sanctissimæ Trinitatis erudiri.

Quis

Quis enim despexit dies paruos? & latabuntur, & videbunt lapidem staneum in manu Zorobabel.

Multi quidem in principio ædificium templi contemnent, atque pro nihilo ducent. nec enim vllas opes humanas intuebuntur, non amplam, & illustrem, speciem humanæ dignitatis oculis vsurpabant, non eloquentia magnificentia in illius fundamento percipient. At, postquam magis atque magis operis amplitudinem, & incrementum, cōsiderauerint, & luce eorum mentibus oblata, templi pulchritudinem, & dimensionem, oculis perspexerint, & operis totius firmitatem, & inclusas opes, animaduuerint, exultabunt animis, & plane intelligent, numquam opus ad tantam magnitudinem peruenire potuisse, nisi Zorobabel, nempe Christus, Dei filius, architectus operis exstiteret. Ipse namque est, qui perpendiculum manu semper gerit, omniaque ad normam Diuinæ legis exactissime dirigit, templumq. suis omnibus numeris, & partibus, absolutam, factum tectū perpetuo conseruet. Hic dixisset aliquis, Num hic summus architectus Iudeorum tantum causa, hoc tantum opus extruendum suscepit? Non, inquit. Nec enim Iudeorum tantum Deus est, immo & gentium. Sequitur enim:

Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt vniuersam terram.

Vidimus, petram septem oculos habere. Petra autem, Christus est. Oculi petre, nunc oculi Domini appellantur. & nomē illud, quo natura Diuina significatur, ipsi Petre imponitur, ut in Christo non humana tantum natura, verum etiam Diuina, demonstraretur. Oculi vero Domini non Iudæ tantū prospiciunt, sed vniuersam terram lustrant, ut omnium saluti consulant. Non enim est distinctio. Diues enim est Dominus in omnes, qui inuocant illum.

Et respondi, & dixi ad eum, Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri, & ad sinistram eius? Et respondi secundo, & dixi ad eum, Quid sunt duæ spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro? Et ait ad me, dicens, Numquid nescis quid sunt hæc? Et dixi, Non Domine mi? Et dixit, Isti sunt duo filij olei splendoris, qui assident dominatori vniuersæ terræ.

De tribus rebus quæ sunt: & angelus, vniuersa tantum responsione, Prophetæ mentem edocuit. Quæ sunt enim, quid Oleæ duæ, quid

Spicæ, quid Canales illi, significant. At angelus, per omnia illa, respondet, duos olei filios intelligi debere. Quid autē sit Olei filius, explicandum est. Filij nomen, apud Hebræos, pro ratione verbi, cui adtingitur, variam, & multiplicem, vim significandi consequitur. Filius enim lucis, is est, qui luce illustratus est. Filius mortis, qui pœnæ mortis obnoxius. Filius pacis, qui est pacis obferuantissimus. Ad hunc autem modum Olei filius, est, oleo perfusus, nempe Christus. Duplices erant olim in lege Christi, nempe Sacerdotes, atque Reges. Tempore autem, quo Prophetæ hæc mandabat litteris, Iesus, summi sacerdotis munus sustinebat; Zorobabel autem Regium munus administrabat. Vterq. igitur eorum, Christus poterat appellari. Hi erant Oleæ, ex quibus oleum in lucernas infuebat. Omnis enim cœtus horum duorum Principū, exemplis, & institutis, splendebat, & illi etiam, qui aliquid lucis communibus rebus afferebant, ab his lumen accipiebant, quod multitudini præferrent. Verumenimvero, nec in illo Iesu, nec in Zorobabele, tantum lumen exstiterit, ut vniuersam Ecclesiam illustrarent. Venientem in hunc mundum, sed vmbra, & obscuram imaginem lucis illius gessere, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; nec ex illis potuit vllō modo oleum sempiternum, ut lumen nunquam deficeret, emanare. Angeli porro disciplina clarissima, minime est imaginibus defixa, & Prophetæ mēs altissima, non eo animi neruos intendit, ut signis oblectetur, sed ut in calum, ut solidam veritatem aspiciat, inflammato studio rapiatur. Eo igitur, quo nos ille ducit, prouehamur. Per duas igitur Oleas, duplex Christi munus, duplex imperium, duplex iuris administratio, significatur. Multiplex enim virtus, quamuis simplicitate summa sit, non potest vnicō signo designari. Est autem Christus, & Sacerdos sanctissimus, & Rex maximus, atque sempiternus. Vtrumque autem nobis lucis, quam attulit, pabulum subministrat. Ab illo namque pietas, atque iustitia, ad Ecclesiæ capacitatem perpetuo manat, ne possit vniuersa celesti luce destitui. Vasa omnia, sunt aurea, ut fides, & sapientia, possit explicari. Oleum in canales exprimitur, deinde per fistulas in vas illud, quod continet lucernas, deriuatur, ut varijs lucis administris intelligantur, qui, quo magis ad olei ipsius effluentiam adiuncti sunt, eo magis similitudinem illius referunt, a quo tam Diuino munere præficiuntur. Lucernæ vero septem, multiplices Ecclesiæ sunt, locis quidem distinctæ, sed vnius fidei conspiratione, & caritatis vinculo, inter se arctissime deuinctæ. Quamuis enim Ecclesia vna sit, pro multiplici tamen gentium numero, & ratione, distinguitur. Septem vero esse dicuntur, tam propter septem sancti Spiritus munera, quæ ab Isaiâ recensentur, quam propterea quod

quod numero ternario, & quaternario, e quibus septenarius efficitur, signum pietatis, atque iustitiae, continetur. Infundibula septena, lucernis singulis apta sunt, ut intelligatur, singulis multis opus esse instrumentis, ut lumen diutissime conseruetur. Ut enim donorum distributiones sunt, ita necesse est, ut multorum ministrorum functiones, ad opus vnum conficiendum adhibeantur. Lucernae ita sunt in orbem constitutae, ut facillime vnius oleum in alias influere, & ipsa vicissim ab aliis quidquid redundat, assumere possit, ut caritatis communio, indissolubilisq. fidei societas, explicetur. Adde, quod ex latere vno viginti & vna fistula ad tres lucernas protenduntur, qui numerus e ternario in septenarium ductus efficitur, ut nunquam religio, a septemplici munere Spiritus diuini se iungatur. Ex altero autem viginti & octo, qui numerus e quaternario in septenarium ductus existit, ut liqueat, Regiam maiestatem, non absque sancti Spiritus ope, munere suo fungi cum laude posse. Haec omnia, quae diximus, & alia multa, quae causa breuitatis omittimus, & longe plura, quae cogitatione complecti non possumus.

mus, Angelus, Zorobabelis (hoc est Christi) nomine complexus est. Ille namque petra fundamenti, propter operis sempiterni stabilitatem, nominatur; ille, lapis anguli, propter connexionem, & maiorem fabricae firmitatem, esse dicitur. Illius oculi, septem esse perhibentur, ut illius sapientia, & benignitas, qua suis omnibus admirabili consilio prospicit, explicetur. Lucernae septem, quae semper splendent, declarant, luce illius sempiterna omnes illius ecclesias collucere. Olea duae, ex quibus oleum exprimitur, Pontificis sanctitatem, & Regis maiestatem, explanant; e quibus omnia in nos diuinae benignitatis munera, & beneficia, deriuantur. Hoc igitur viso, Propheta, Christi sanctitatem, imperium, virtutem, sapientiam, lucem, & gratiae perennitatem, & victoriam, & Ecclesiae statum, opibus diuinis exaggeratum, contemplatus est. Hoc igitur viso, nihil potuit felicius excogitari. At spectaculum, quod deinde vidit, adeo turbulentum, & horrificum est, ut omnium furiarum diritatem in se ipso contineat. Quod libro sequenti explicare conabimur.

ET conuersus sum, & leuavi oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Et dixit ad me, Quid tu vides? Et dixi, Ego video volumen volans. Longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum.

In Christi corpore, quod est Ecclesia, nihil voluere, & instabile, a Propheta visum fuit. At nunc volumen volans inspicit. In impietatis enim disciplina, nihil est constans, nihil firmum, & stabile, nihil illis ipsis, qui ea sequuntur, exploratum, nullus certus finis, in quem studia vitae dirigantur. Status itaque singulis prope diebus immutatur, variatur, inuertitur, sibi, ipsi saepe numero repugnat; admirabili tamen celeritate discurrit, ut multas nationes erroribus turbulentis inficiat. Voluminis igitur huius volatus multis mendaciis affinis sit, necesse est, sed aliud etiam accedit, ut magis illius pestiferam vanitatem confirmet. Hoc est autem voluminis ipsius dimensio. Numerus enim denarius, vim, & perfectionem, legis diuinae complectitur. Erat autem in lege, capite sanctum, si quis aliquid ad legem adderet, quo mens, & ratio illius a vero sensu detorqueri posset. At Iudaei, nefariis additamentis, interpretationibusque fallacissimis, legem adulterauerunt, ita, ut nullum vestigium, in Iudaeorum disciplina, puritatis, atque sanctitatis, appareat. Longitudo enim latitudini minime respondet. Immo latitudinis modum, & rationem, denarii numeri perfectionem, secede contaminat. Ea namque miscet, & turbat, & tam multa ad Diuinam legem perditis conatibus adiungit, ut pro Dei lege officinam iniuria, & impietatis, instituat. Quo modo autem id fiat, angelus statim aperit.

Et dixit ad me, Haec est maledictio quae egreditur super faciem omnis terrae: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicatur, & omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur.

Duplex est peccati genus. Vnum, quo societas humana laeditur. Alterum, quo sanctissima Dei religio violatur. Propheta peccatum in homines, nomine Furti, designat. Illud vero, quo praecipue Dei numen offenditur, Perium nominat; ut sic omne flagitium, & impietatis, genus comprehendat. Notam autem insi-

gnem apponit, qua possimus falsam legis disciplinam a vera discernere. Falsa namque disciplina id excogitat, ut nullum flagitium in crimine ponatur. Hoc autem nostris etiam temporibus satis acute fuit a turbulentis hominibus inuentum, ut eam fidem fingerent, qua mortales innixi, nullam omnino poenam metuant. Sed, ne de hoc inuento Luterus gloriari posset, intelligant homines, multis ante saeculis, ut ex hoc loco perspicitur, fuisse a Iudeis excogitatum, quo modo multi, infandis sceleribus alligati, minime poenam metuerent. Quod quidem lex diuina minime facit. Immo fontes, propositis poenis, atque suppliciis, exterrere. At Iudaei, qui sapientes appellantur, multas dant vias iniuriae, multa scelera in Deum comprobant, multa apud Deum flagitia eorum sententia inulta, & impunita sunt. Itaque fas est, rem fraudibus augere, furari, & latrocinari, exitium sanctis hominibus impetrari, sceleris conuictos absolueri, cum vxoribus praepostera libidine committeri, iusiurandum violare, responsa diuina contemnere, summi Dei numen, maledictis omnibus infectari. Secundum igitur id, quod in volucris illius voluminis longitudine, nefariaeque legis additamento, continetur, terra, & infanda, facinorosa non modo poena minime pleuntur, sed etiam vanissima laude cumulantur.

Educam illud, dicit Dominus exercituum: & veniet ad domum furis & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter: & commorabitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius, & lapides eius.

Quis sit Fur, & quis Periurus, est animaduertendum, ut intelligatur, quae domus illa sit, in quam volumen volans immigrabit. Fur quidem, est Diabolus: furatur enim Principis auctoritatem; opes fraudibus auertit; suis mentem eripit, eosque tandem omnibus bonis spoliatur: nec enim venit, nisi ut furetur, & maciet, & perdat. Periurus, est Antechristus. Se namque, quasi generis humani liberatorem, & verum Deum, inferet, & intrudet, & iureiurando scelestissimo, id est autem ficta specie sanctitatis, perditis hominibus fidem faciet. Hoc autem scelus passim ab illius membris, qui sunt haeretici, institui videmus. Omnes enim, religionis specie subnixi, ad honores obrepunt; probitatisque simulatione commendati, pestem

pestem in suos machinantur. Id tamen Antechristus precipue molietur, ut non modo sibi sanctitatem, sed etiam diuinitatem, arroget, & assumat. Ut autem ille cum maximo plausu a Iudeis suscipiatur, faciet nefaria Iudeorum disciplina, quæ in domo turis, atque periuri, domicilium collocabit. Talmud enim, & Cabala, his enim nominibus Iudei duplex genus doctrina, quod ij, qui sapientia nomine gloriantur, assidue colunt, appellare solent, id efficiunt, ut ad Antechristi viam præclare mutant. Ita enim mōtes erudiunt, & paulatim assuefaciunt, ut omnia, quæ non ex palude Stygia prodierint, aspernentur, & respuant. Sed, quem fructum periurus ille ex volumine, quonixus, stupenda facinora constabit, tandem præcipiet. Dignum certe tanto scelere, & immanitate. Domus enim illius corruiet, status euertetur, opes absumetur, & reliquæ dignitatis, quæ per ligna, atque lapides, intelliguntur, incendio conflagrabit; nomenque illius interibit. Idemque volumen illi causam calamitatis afferet, & dirisimum exitiū, cum cruciatibus sempiternis, importabit. Idem alio ostento non absimili præmonstratur:

Et egressus est angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me, Leua oculos tuos, & vide quid est hoc quod egreditur. Et dixi, Quid nam est? Et ait, Hæc est amphora egrediens. Et dixit, Hæc est oculus eorum in vniuersa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ. Et dixit, Hæc est impietas. Et proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius.

Epha (quod vulgata editio Amphoram vocat) mensura genus erat, Iudeis vsuatum, quod quidem (ut eruditi opinantur) decem modios continebat. Cum vero iuris administrandi ratio in certa mensura, & pondere, consistat, non incommoda ratione factum est, ut per Epha iurisdiclio intelligatur. Lege autem prohibetur, ne mensura falsa sit. Id autem est, ne is qui ius dicit, se iniquitate corrumpi, & iudicium constuprari, sinat. Cum vero pietas in Epha, hoc est, in iudicio, confederit, æquum ius administrabit. At, cum impietas locum illius occupauerit, omnia peruertentur, & apud eos, qui eam secuti fuerint, ius, & fas omne delebitur. Hoc quidem passim fit, quoties impij imperium administrant. Tunc enim mulier, quæ est impietas, insidet in medio Epha, ut a iuris æquitate ad libidinem omnia trāsferat. Præcipue tamen hoc fiet, cum Antechristo fuerit imperium delatum. Hæc autem potestas Antechristo permessa erit, oculus Iudeorum in terra. Illum enim intuebuntur, illum acris studio sectabuntur; in illo omnem spem salutis

collocabunt: neque, quid recta ratio viderit, sed, quid Antechristus præscripserit, sibi faciendum statuent. Ipsi igitur orbatilumine illum quasi oculum sequentur, qui ruet in tenebris, ut illos secum præcipites in sempiternam miseriam detrudat. Maximū vero plumbi pondus in os mulieris coniectum, est flagitiorum omnium sarcina, animum in terram deprimens, & os obstruens, ita, ut non liceat ei, qui crimine impietatis adstrictus est, oculos attollere, ut caelestia, atque diuina, suspiciat, aut aliquid vere splendidum, & excelsum, verbis exprimere, ut aliquod signum virtutis ostendat. omnia namque illius studia, omnes cogitationes, & actiones, omnes denique orationes, ad terrestres opes, ad honores, & imperia, ad voluptates noxias, atque pestiferas, conferuntur. Significat præterea Plumbi massa, ingenium hebes, & obtusum, tarditate, & stupore mentis, oppressum. quod cum in omnes impietatis auctores maxime quadret, tum præcipue in Iudeos conuenit, quibus nihil fieri potest obtusius.

Et leuavi oculos meos, & vidi: & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, & habebant alas quasi alas milui: & leuauerunt amphoram inter terram & cælum.

Ut impietati mulieris personam imposuit, ita consentaneū fuit, ut impietatis ministras muliebri figura, & habitu, deformaret. Cum vero impietatis disciplina apud Iudeos duplex sit, recte duæ mulieres inducuntur, quæ Epha vtriusque sustineant. Vtriusque autem Antechristi tyrannidem cōfirmabit, pietatemque simulabit, cum sit vanitas, & mendacio, subnixa. Talmud enim, cum legis interpretatione suscipiat, legis sensum oppugnat; religionem violat; iura diuina, & humana, perturbat; iniquitatem, & iniuriam, corroborat; & rebus clarissimis terras tenebras offundit. Altera vero doctrina, quam appellant Cabalan, cum legis diuinos sensus sibi perferunt, & inspicendos, proponat, notas varie commutatas, & vltro citroque transuersas, & inexplicabiles labyrinthos, & nugas, & magis pestiferæ somnia, confectatur, & pro sensibus diuinis Dæmonis infestissimi fraudes inculcat. Alas autem vtriusque discipline ventus impellit. Vanitas, & mendacium, harum disciplinarum cursum, & volatū, incitat. Alæ vero, sunt, alis ciconiarum similes. Nam ciconiæ in serpentes inuolant, ut earum pastu fatientur. Similiter hæc Iudeorum disciplina concitari solent, ut serpentis dæmonum cibis, & venenaris dapibus alantur, usque eo, dum humanitatem exsuant, & omnes, qui se ad illarum studium adiunxerint, in serpentis speciem verrant. Epha, mulieribus alatis vtriusque

que subnixa, inter terram, & cælum, defertur. Terram enim non tangit, quia nullum humanitatis sensum, & rationem, suscipit: in cælum non euehitur, quia nihil vniquam caeleste, atque diuinum, meditat. Horrendo igitur inusitata vocis strepitu, & incantationis stridore, sapientiam imperitis ostentat; & præstigijs, quibusdam hominibus, qui veritatem repudiant, illudit, obsecra, & recondit, scientia nomen aucupatur, cum sit erroris turbulentissimi documentum.

Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me, Quo istæ deferunt amphoram? Et dixit ad me, Ut ædificetur ei domus in terra Sennaar, & stabiliatur, & ponatur ibi super basem suam.

Terra Sennaar, est regio, pietati cōtraria, & inimica. Ibi enim Babel fundata fuit, quæ continet scelus, & flagitiorum, omniū collusionem, vitæque perturbationem, & religionis interitum. Id enim molitur, in id neruos omnes intendit, in eo summo studio pugnat, ut fidem exterminet, & perniciem Reip. caelesti machinetur. Est igitur Sennaar, impiorum cœtus, & multitudo, sceleris conspiratione sociata, in qua mundi Princeps (sic enim a Ioanne Diabolus appellatur) Regnū possidet, ut inde Christi Ecclesiam, irritis conatibus, oppugnet. In hac tandem regione voluere volumen consistet. Ibi Stygia disciplina studium vigeat, ibi impietas sedem collocabit; ibi Antechristo domus edificabitur, ut impietas, ad summum perducta, summum supplicium subeat, iudicioque sanctissimi iudicis euertatur. Hic est status eorum, qui lucem fugiunt, ut tenebras amplectentur; & sponte sua oculos claudunt, ne veritatem aspiciant; Diuinisq. monitis furorē insatē libidinis anteponunt, & Christo, auctori nostræ salutis, aduersantur, ut Antechristi tyrannidem subeant, cum quo tandem, nisi resipuerint, sempiterno supplicio maciabantur.

CAP. VI.

Et conuersus sum, & leuavi oculos meos, & vidi: & ecce quattuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium: & montes, montes Eræi. In quadriga prima, equi rufi; & in quadriga secunda, equi nigri; & in quadriga tertia, equi albi; & in quadriga quarta, equi varij fortes.

Quattuor hæc Quadrigæ, quattuor maxima Regna sunt. Quadrigæ appellantur, eo quod sub vno imperij iugo varix gentes, antea dissidentes, in bellum ducerentur. Primum Regnum, Assyrios, & Babylonios, continebat; secundum, Medos, & Persas; tertium, Macedones, & Græciam vniuersam; quartum, Romanos, cum alijs Occidentis, & Orientis Solis

nationibus, sub imperium subiunctis. E duobus montibus æreis egressæ dicuntur, hoc est e duabus imperiosis nationibus: quæ omnia, quacumque impetum ferebant, armis per rumpebant. Babylonis enim, & Persidis, Regna, a Solis ortu, Græcorum, & Romanorum, imperium, ab occasu, indomitæ virtutis significationem dedere. Equi primæ quadrigæ, Rufi dicuntur, ad colorem enim sanguinis accedebant, ut magnam vim sanguinis effusi denotarent. Equi secundæ quadrigæ, Nigri dicuntur, propter funestissimum bellum, Babylonis a Persis illatum, fuit enim in omnem seculum, & ætate seculum; imperiumque illud suorum internecione deletum. Tertium Regnū albis equis, propter victoris clementiam, designatur. Tanta enim clementia Alexander erga victos usus est, ut magis cōditor earum nationum, quas armis subegerat, quam euerfor, appellandus esse videretur. Quartū Regnum varia ratione fuit ab Imperatoribus administratum. Alij namque erant mites, & mansueti, & ad humanitatem valde propensi; ita, ut quos virtute strauerant, clementia subleuarent. Alij vero, crudelitate præditi, libentissime in cæde, & sanguine, versabantur. Ea de causa quartæ quadrigæ equos vario colore distinctos esse dicit, ut doceat, coloris sanguineo fuisse maculas candidi coloris admixtas. Hos autem equos præcipue Fortes appellat, quia numquam vlla natio fuit cum Romanis, virtutis robore, comparanda.

Et respondi, & dixi ad angelum qui loquebatur in me, Quid sunt hæc, Domine mi? Et respondit angelus, & ait ad me, Isti sunt quattuor venti cæli, qui egrediuntur ut sēt corā dominatore omnis terræ.

Reges, & Imperatores, illi venti nominantur, propter celeritatem, qua omnia, quacumque ferebant, impetum armis occupabant; & propter fluctus, & tempestates, quas in populis excitabant; & propter ruinas, quas, instar cuiusdam turbinis, edebant. Dicit, eos egressos de loco, ubi steterant coram Domino vniuersæ terræ: ut ostendat, eorum potentiam diuino consilio fuisse comparatam, ut voluntati illius seruirent. Nullum enim imperium in terris excitatum vniquam fuit absque Dei mente, consilio, & potestate. Ille namque humiles, & obscuros, erigit, illos altos, & excelsos, qui sibi nimium præfidunt, vi, & impetu, prosternit, & alios in aliorum perniciem armat; ut nulla fraus, nulla superbia, sine pœna sit. Illos deinde ipsos, quibus ut instrumentis usus fuerat, cum res gestas non Deo, sed sibi, ascribunt, & propterea insolentius effertur, quam humana condicio patiatur, funditus euertit. omnia tamen hæc ad suorum salutem, & incolumitatem, admirabili consilio, moderatur.

In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram Aquilonis.

Equos rufos preterit, eo quod iam Babylonis imperium deletum esset. De nigris equis loquitur, quia tunc Persarum imperium vigeat. Terra Aquilonis Babylon appellabatur, quia, Hierosolyma respectu, in Aquilonem respiciebat, & multas regiones Aquilonares imperio continebat. Hoc igitur dicit angelus, Persas immisos a Deo fuisse, ut Babylonem excinderent.

Et albi egressi sunt post eos: & varij egressi sunt ad terram Austri.

Post Persarum imperium, Græcorum imperium repente consecutum fuit. Postremo, Romanorum imperium successit. Hoc autem significat, cum ait, post equos rufos albos egressos fuisse, & post illos varios in Australem plagam inuasisse. Hoc autem evenit, cum Caesar Octavianus in Aegyptum inuectus est, ut Græcorum rebus finem imponeret. Quarendum tamen est, cum Romani nationes innumera- biles sub imperium subiunxissent, cur angelus nunc huius tantum victoria mentionem explicite facit. Duplex causa potest assignari. Prima quidem est, quod non multis post annis erat Dei filius lumen terris allaturus, ab interitu enim Cleopatra, quæ in Aegypto regnabat, ad ortum Christi, de quo mentio itatim fiet, viginti & novem tantum anni interiecti sunt. Propheta autem prædictio ita contex- tur, ut a serie quatuor Regnorum, ad sempiterni Regis ortum perducatur. Altera vero est, quod illa victoria tertium Regnum, nempe Græcorum, funditus eversum fuit. Ita vero factum est, ut, quemadmodum Persæ Babylonios, Græci Persas euerterant, ita Romani Græcos perderent, eorumque nomen exstingerent. Id autem exitum habuit, cum Caesar Octavianus in Austrum, id autem est in Aegyptum, copias victrices eduxit.

Qui autem erant robustissimi, exierunt, & quarebāt ire, & discurrere per omnem terram. Et dixit, Ite perambulate terram, & perambulauerunt terram.

Equi quartæ quadrige, duplici nomine appellati sunt. Varij nempe, atque fortes. vario colore præditos appellavit, cum vltima victoria, qua Græci nominis decus extinctum est, descripta fuit. Quamvis enim victoria insignis extitisset, multa tamen clementia partes in ea a victore susceptæ sunt. Nunc vero, cum orbem terrarum a Romanis subactum oratione persequitur, fortes nominat. Ecce, inquit, Romani tanto animo præditi fuere, ut, partis victoriis minime contenti, eo prorumperent, ut terrarum orbem sibi subdere conarentur. Quod illis fuit a summo rerum omnium

Domino concessum. Ille namque est, qui dixit, Ite & perambulate terram. In eo vero, quod sequitur, nempe, Perambulauerunt terram, est annotandum, esse scriptum apud Hebræos, **וַיִּתְּחַלְּחוּ בָאָרֶץ**. Est autem **וַיִּתְּחַלְּחוּ** verbum generis feminini. Sic igitur equos fortes appellat, quasi non mares essent, sed feminae, ut illorum robur, non illorum naturæ, sed moderationi Diuinæ, qui illorum animis tantum roboris iniecit, adscribendum sit. Quod satis apparuit, cum primis ope Diuina destituti, omnibusque præda, & direptioni, relictis fuerunt. Imperium igitur Romanorum, non illorum virtute, sed voluntate illius, qui dixit, Ite, & perambulate terram, latissime propagatum fuit.

Et vocauit me, & locutus est ad me, dicens, Ecce, qui egrediuntur in terram Aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra Aquilonis.

Clamor attentionem excitat, sententiamque non vulgarem proferendam esse, prænuntiat. Cum vero adiungit, Vide, mentem similiter audientis erigit ad rem maximam animo comprehendendam. Hoc est autem, quod dicit: Cernis ne tantas Regnorum commutationes, humanarumque rerum conuersiones, & varietates intelligis, quo modo imperia magna corrunt, illisque prostratis, alia suscitentur, & ad summum fastigium dignitatis eleuantur? percipis ne mente, & ratione, omnia, quæ geruntur in terris, numine meo contineri, omniaque tandem ad gloriam meam reuocari? At velim scias, ex omnibus rebus, quæ olim summi Principes gessere, nullam mihi fuisse gratiorem ea, quæ equi nigri, id est, Persæ, atque Medi, Cyro duce, in Aquilone gessere. Babylonem enim excidere, in cuius euersione spiritus meus a gravi molestia, & sollicitudine, conqueuit. More humano loquitur, ut ostendat, quam gratum illi fuerit impurissimæ ciuitatis exitum. Erat enim illa, superbiæ propugnaculum, tyrannidis domicilium, flagitiorum omnium seminarium, impietatis officina. Illa magiam aluit, ad summumque perduxit, illa vanissimis prædictionibus, ex altorum observatione ductis, humanam imbecillitatem occupauit, & dirissimis superstitionibus obstruxit; illa innumerabilem turbam deorum in Remp. furenter inuexit; illa denique fuit alitrix omnium scelerum, quæ postea in multas regiones pestilenti contagione dimanarunt. Leges illius cum Diuina lege pugnant; instituta cum institutis bellum gerant; mores moribus erant acriter infecti. Odium illius in sanctam ciuitatem sic exarsit, ut non solum ades, & mœnia, augustissimique templi sanctitatem, verum etiam omnia pristina dignitatis ornamenta, & religionis monumenta, flammis absumeret. Ea postremo, populum, Deo dicatum,

tum, durissimo dominatu oppressum, diu, cum acerbitate minime ferenda, continuit. Illius opulentia insignem maculam Diuinæ gloriæ apud multas nationes inurebat. Opinabatur enim, Deum, vel fidem illis, quos in fidem receperat, minime prestitisse, quod illos tam diu in seruitute versari pateretur, vel viribus destitutum fuisse, quod iniurias suis illatas minime vindicaret. Quamdiu igitur populus in exilio, propter illius scelera, innumerabiles iniurias sustinebat, erat necesse, si ita loqui licet, accipiti cura distineri; cum aliud iustitiæ ratio flagitaret, aliud causa gloriæ illius exquireret. Qui igitur urbem illam euerterent, requiem spiritui illius attulerunt. Populum enim Dei, qui iam pœnis erat ad officium reuocatus, libertate donarunt, & ciuitatem maleficam diruerunt; ita, ut nullæ reliquæ in illa decoris antiqui residerent. Nos tamen aliam Hierosolymam animis agitemus, ad aliam Babylonem cogitationem referamus, si volumus Prophetæ mentem exacte percipere, & intelligere, non per Cyrum, sed per Christum, fuisse requiem spiritui Diuino in excidio perditæ ciuitatis allatam. Hierosolyma namque, est electorum multitudo; Babylon vero, perditorum hominum colluuius, sceleris inter se conspiratione coniuncta. Babylonis Rex, est ille tyrannus, qui genus humanum dirissimis peccati vinculis adstrinxit. Seruitus maxime deplo- randa est eorum, qui seruiunt flagitio, & turpitudini, & tyrannicis imperiis diaboli, in pestem sempiternam ruere compelluntur. Hæc Babylonem, neque Cyrus, neque quisquam princeps euertere vquam potuit. Solus igitur Dei filius in Aquilonem inuasit, Babylonis mœnia disturbauit, suis libertatem restituit, eosque opibus summis, atque sempiternis, affecit. Peccati namque vires exstinxit, bellumque summa cum gloria cœfecit, & eos, quos in libertatem asseruit, Diuinis muneribus iustitiæ cumulauit. Ut igitur artifices excellentes in opere a se perfecto cœquiescunt, sic fuit necesse illi summo rerum opifici, in opere omnium maximo, nempe, in quo omnia illius studia conferuntur, absoluto, graui sollicitudine liberari. Quod autem opus hoc aliud esse potest, nisi iustitiæ? ea enim continet Diuinæ formæ pulchritudinem, cælestis harmoniæ concentum, viuam Diuinæ mentis imaginem, Dei speciem clarissimam, verissimo decore, & splendore, referentem. Iccirco iustitia, quam Deus efficit illis, qui, fide Christi meritis innixa, omnia officia vite metiuntur, Domini Requies appellatur. Surge, inquit David, in requiem tuam, tu, & Arca sanctificationis tuæ. Et Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exsultent. Alibi vero apud eundem Deus grauissimas minas proponit omnibus, qui fidei vacui fuerint. fore namque, dicit, ne in requiem illius ingrediantur, hoc est, ne Diuinis iustitiæ muneribus exornentur. Huius autem operis

tam excellētis ministri, non Cyri milites, sed Christi discipuli, fuerunt: & id etiam præstare nituntur, qui illorum vestigiis insistant. Cum flagitijs enim internecinum bellum gerunt, acerbissimo odio commoti pugnant, indutias nunquam faciunt: nulla condicione possunt ab funestissimo interitu sceleris, & nequitia, reuocari. Hi sunt igitur, qui in Aquilone spiritui Domini requiem attulerunt. Quamvis enim opus Diuinum sit, illius tamen discipuli, ut Paulus testificatur, coadiutores exstiterunt. Quod autem hæc ad Christum, & discipulos illius, referenda sint, ea, quæ sequuntur, aperte declarant:

Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Sume a transmigratione ab Holdai, & a Tobia, & ab Idaia: & venies tu in die illa, & intrabis domum Iosia filij Sophonie, qui venerunt de Babylone. Et sumes aurum, & argentum, & facies coronas: & pones in capite Iesu filij Iosedec sacerdotis magni, & loqueris ad eum, Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir oriens nomen eius: & subter eum orientur, & edificauit templum Domino.

Hæc omnia ita fuisse gesta, cōfitemur. Propheta imperata confecit: de illis, qui captiui fuerant, argentum, & aurum, sumpsit; in Iosia domo coronas fieri præcepit; eas capiti Pontificis illius imposuit. Responsum tamen Diuinum, eo pertinebat, ut videret Pontifex ille, cuius imaginem gerebat. Omnia siquidem ad summum Pontificem, qui Christus est, referenda necessario sunt, ut statim videbimus. Ut autem clarius enuntiari mysterium possit, nominum etiam vis explicanda est. Aurum ab ijs, qui Babylone seruierat, accipitur, ut viderent ijs, qui sunt in libertate vindicati, omnia illis ad eius gloriam, cuius opera libertas, & opes, recuperant, esse cōferenda. Nomen Holdai, mundum meum; Tobia, probitatem Dei; Idaia, cognitionem Dei; Iosia, ignem Dei; Sophonia, secretum Dei, significat. Qui mundum diligebat, audiuit Christum, qui creditus est mundo, ut Paulus ait. Ita vero iustitia Dei bonitate consequuntur; & Dei clariore cognitione capiunt, & amore illius inflamantur, & in secretum cōsiliū Diuini spiritus admittuntur. Ab hominibus igitur, qui rebus terrenis erant addicti, & Dei benignitate, iustitiam, & sapientiam adepti sunt, & ad cupiditatem Diuini numinis exarserunt, & arcana Diuina perceperunt, argentum, & aurum, cōparatum est, ex quibus coronæ Christo, excellenti opere, fieret. Argentum, est eloquentia munus, quo Euāgelium explicatur. Aurum, est sapientiæ splendor, quo piæ mētes illustrantur. Coronæ, sunt laudes, & ornamenta, quibus Christi sanctissimum numen perpetuo celebratur. Ea vero in eorum domo, quorum nomina ignem cælestem, secretumque Diuinum, Olor. Tom. 4. T. 2. expri-

exprimunt, coronæ perficiuntur, quia ab illis Christi nomen maioribus laudibus effertur, qui, igne celesti Diuini amoris incensi, summo studio secerera Diuina considerant. Sed, cur Coronæ numero multitudinis proferuntur? quia duplex est in Christo dignitatis decus, & ornamentum in mortali præconio celebrandum. Vnum est sacerdotij castissimi sanctitas, alterum Regis inuictissimi maiestas. Germen autem a Propheta sepe nominatur, non solum, quia Dei filius est, neque solum propter admirandum illius in terris exortum, sed etiam propter admirabilem fecunditatem, qua sub se, ut inquit Propheta, hoc autem est sub celesti disciplina, innumerabilem sobolem propagauit. Hic autem est, qui edificauit domum, non enim Salomon, neque Zorobabel, neque Iesus filius Iosedee, domum Dei maiestate dignam edificare potuerunt. Excelsus enim, ut Stephanus ait, non in manu factis habitabat. Quod si domum Deo edificare potuissent, non pateretur ille domum suam derijci, & coniectis facibus inflammari? Quæ est igitur domus Dei, quam Christus extruxit? Ecclesia fide illius fundata, sanguine illius dedicata, Diuina virtutis constantia stabilita, opibus Diuinis, atque sempiternis, exculpta, in quam numen Domini semper habitat. Habitabo, inquit, in illis, & inambulabo. Alibi vero, de Christo loquens, ait, Ipse erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem, & edificabit domum nomini meo. Ut igitur in hunc summum sacerdotem oculos coniciat, ille sacerdos admonetur, ut, cuius formam sub aliqua similitudine referebat, sanctitatem imitaretur. Sequitur deinde:

Et ipse extruet templum Domini: & ipse portabit gloriâ, & sedebit, & dominabitur super folio suo: & erit sacerdos super folio suo, & consilium pacis erit inter illos duos.

Nô is, inquit, erit, qui gloriam aucupetur, viamque illius ignoret, immo, qui, vera virtute nixus, summi decoris amplitudinē ad suorum salutem consequatur. Peccato enim mortiferum vulnus infligit, ipsam mortem profligabit, hostes sempiternos spoliabit, in calum victor adscendet, ad dexteram patris in Regia sede locabitur; gētibus iura describet, omniaq. sempiterno imperio coercebit. Non erit autem dominationis alienæ Vicarius, sed Regnum suum iure legitimo possidebit. Dominabitur, inquit, in folio suo. Neque solum Rex erit summus, atque sempiternus, verum & sacerdos sanctissimus. nec enim vi, aut precario, sacerdos fiet, sed id munus administrabit, quod ad illum fuit a patre delatum. Non igitur in alieno, sed in folio suo sedebit, ut Pōtificis sempiterni munus exsequatur: ut se me dium interponat, ut nobis patris numen conciliet, ut vota pro omniū salute suscipiat, ut,

sanguine pro nobis omnibus profuso, perpetuo litet, nobisq. aditū in calum patefaciat. Pacis autem consilio, quæ erant dissidentia, coniungat. Quo modo? Sacerdotes enim a Regibus, & Reges a Sacerdotibus, sæpenumero dissidebant; eū Reges Sacerdotij munus vlturpare conarentur; contra, Sacerdotes Regum temeritati repugnarent. Ea autem de causa factum est, ut aliquot Sacerdotes a Regibus necarentur, multiq. metu debilitati Regum libidini seruirent. Hoc, inquit, non vltra fiet, apud eos, qui Christo nomina dederint, illisq. iussis obedierint. Sed, quemadmodum ipse Christus Rex, & Pōtifer erit, ita, ut in illo nulla possit interuenire muneris vtriusq. dissensio, ita principibus illis, qui ad vnum Christi corpus fuerint adiuncti, siue illi, qui regenda Reip. munus obierint, siue qui placandi numinis officium rite susceperint, nulla possit discordia concitari. Vtriq. enim se officij sui regionibus continebunt, nec in alienum munus inuadent. Sic autem erunt animis consentientes, ut sibi ipsis operam mutuam nauent, & alij aliorum ope, & consilio, fulciantur.

Et coronæ erunt Helem, & Tobia, & Idia, & Hen filio Sophonia, memoriale in templo Domini.

Duo nomina commutantur. Qui enim Hoda, id est Mundus meus appellabatur, nunc Helem, id est Robur eorum, vocari cernimus. Amor enim huius mundi, animos imbecillos efficit. Qui vero se a mundi cupiditate ad Christi ardens studium traducit, robur assequuntur, quo non tantum a se, sed etiam ab aliis, hostium impetum propulsent. Aliud nomen immutatum similiter est. Iosias enim appellatus ante fuit; qui modo nominatur Hen, id est Gratia: ut intelligatur, eos, qui, animo inflammato, se se ad Christi studium contulere, contempta, & spreta, cum opus fuerit, ratione, omnem vitam Diuina gratia gubernare. Iubentur autem coronas illas in templū reponere, ad benignitatis Diuinæ monumentum, ut nunquam ex eorum animis discederet summi Regis, atq. sanctissimi sacerdotis, memoria; sed discerent, iam ante illius aduentum de illius gratia, benignitate, & magnificentia, perpetuo cogitare.

Et qui procul sunt, venient, & edificabunt in templo Domini, & scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos.

Hic rursus gentium conuersionem prædixit, eamq. pro argumento suæ Diuinitatis apponit. Nec enim tanta vix, & tam repentina, commutatio fieri potuisset absq. Dei præsentis numine. Ex ea igitur cerni poterat, Dei filium a patre missum fuisse, ut tam Diuinum opus efficeret. In quo Zacharias Isaiam sequitur, qui futurum dixit, ut, qui erant in longinquis terris a Iudæa remotissimi, se se

se se ardentibus animis ad Dei populū aggarent. Et alibi fore prædixit, ut exteræ gentes templi ædificandi munus pro parte sua susciperent. Quemadmodum Paulus ait, Vos, qui eratis longe, facti estis prope. Aedificium vero Domini cernimus multos factū testum tueri, dum moribus, exemplis, institutis, & disciplinis, & litterarum etiam monumentis, Ecclesiam, quæ est verum templum Domini, fulciunt, & si aliqua ex parte eam laboratē cernunt, vigilantissime reficiunt.

Erit autem hoc, si auditu audieritis vocem Domini Dei vestri.

Quia dixerat, Et scietis, quod Dominus misit me ad vos, eos admonet, huius aduentus fructum ad eos tantum esse peruenturum, qui Deum audierint, & se se ardentibus animis ad nomen illius adiunxerint. Quotquot enim receperunt eum, filij Dei facti sunt, reliqui vero in tenebras exteriores eieci: porro autē illi Christum recipiunt, qui vocem illius audiunt, & imperium minime recusant. factus enim est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.

CAP. VII.

Et factum est in anno quarto Darij regis, factum est verbum Domini ad Zachariam, in quarta mensis noni, qui est Casleu. Et miserunt ad Domum Dei Sarasar & Rogommelech, & viri qui erant cum eo, ad deprecandam faciē Domini.

Duo legati missi sunt cum viris suis, quos sibi comites adhibuerunt. Legatorum nomina exprimuntur, a quibus missi sunt, in dubiū vocatur. Iudæi cēsent, ex terris, in quibus exulabant, fuisse missos, ab ijs, qui nōdum in patriam redierant. Ob id autem, verbum, quod est singularis numeri, multitudinis numero efferendū arbitrantur. Illos interpretes nostri sequuntur. Non enim interpretantur Misit, sed Miserunt. Aliud absurdum fuit a Iudæis excogitatum, ut nomen Bethel, viri, & non loci, nomen esse dicerēt. Nec minus, meo quidē iudicio, peccant, qui putant, per Bethel Hierosolymam intelligi debere. Locus autem est facilissimus, in quo tandem explicando multi sine causa laborant. Non video enim, cur nomine Bethel nō intelligatur ipsa ciuitas hoc nomine appellata. Nam, cum Hierosolyma non dum esset munita, Iudæi variis in locis sibi sedes delegerant, in quibus leuiores incommodis vexarentur. Omnis odij furor, & impetus, in urbem illam irruerat, quam nolebant vicini in amplitudine amissam restitui; reliquis autem ciuitatibus non ita magnam molestiam exhibebant. Bethel igitur, hoc est ciuitatis illius conuentus, legatos Hierosolymam misit, qui Deo victimas offerrent, & sa-

pientes de re illis dubia consulerent, ne videlicet propter incertam religio in eorum animis inhareret. Quæ fuerit illa quaestio, statim explicatur:

Vt dicerent sacerdotibus domus Domini exercituum & prophetis, loquentes, Numquid flendū est mihi in quinto mense, vel sanctificare me debeo: sicut iam feci multis annis?

Post eueram Hierosolymam, & dirutum, & exustum, templum, fuit a Iudæis statutum, ut diei illius funestissimi memoria lacrymis annuerfariis, & lamentis, & ciborum abstinentia, recoleretur. Fuerat autem euerio, & inflammatio, moribus, & templo, omnibusq. sacris, illata, mēse quinto, septima die mensis. Dies igitur ille nefastus habebatur: omnes tunc exitij illius acerbā recollectionē marore, & fardibus, atq. sollempni ieiunio, renouabant, & statuebant, quo magis illius calamitatis memoriam retinerent, eo diligentius se religioni satisfacturos. Nam fore iudicabāt, ut ita se se, similis ruina metu, diligentius ab exēplo sceleris, per quod fuerat illa calamitas importata, continerent, & a Domino veniam facilius impetrarent, si se totos lamentis dederent, & stratos ostēderent. Hunc morem, quādiu fuerunt in exilio, seruauerunt. Postquam vero fuerunt in sedes patrias restituti, dubiū erat, an adhuc, eo more maiorum, auctoritate, & consuetudine diuturna, comprobato, tenerentur, an potius melioribus in rebus esset lugubris illa lamentatio relinquenda. In utrāque enim partem disputare licebat. Morem enim receptū, quo se, quasi sacrata lege, multis annis adstrinxerant, omittere, nefas esse videbatur: contra vero, letioribus in rebus summæ maestitiæ significationem dare, multis nimis absurdum existimabant. Res igitur digna visa est, de qua homines religiosi sententiam eorum, qui sapientia excelebāt, studiose perquirerent. Hi erant sacerdotes, atque propheta. Quod autem responsum illis Zacharias dederit, exponitur:

Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicens, Loquere ad omnem populum terræ, & ad sacerdotes, dicens, Cum ieiunaretis, & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos: numquid ieiunium ieiunastis mihi? & cum comedistis & bibistis: numquid non vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis?

Non solum quinti mensis, verum & septimi mentionē facit. Nā post eueram Hierosolymā fuit Godolias, vir optimus, multitudinē Osor. Tom. 4. T 3 relictæ

relictæ præfectus, ut eam bonitate sua tuere-
tur. Aliqua lux videbatur perditis rebus alla-
ta, cum Ismael, vir scelestissimus, eum per in-
sidias interemit. Eo casu fuit omnis spes mi-
sericordiæ gentis incisa, & Iudæi, qui fuerant fu-
neri patriæ superstites, cum summa omnium
perturbatione, dissipati; & quia id septimo
mense eiusdem anni acciderat, etiam dies il-
le, quo facinus mense septimo factum fuerat,
erat luctu publico celebratus. Non intel-
legebant enim Iudæi, quæ ratio esset numinis
placandi. Deus igitur illos per Prophetam
suum errore liberat, atque docet, Regnum Dei
non esse in cibo, aut potu, aut inedia, aut siti,
sed in vitæ conuersione, & in spiritus nouita-
te, collocandum. Septuaginta, inquit, annis
in exilio fuistis, quincto & septimo mense sin-
gulis annis acerbè fleuistis, & vos ipsos cibo-
rum abstinencia vehementer afflixistis: num
eiusmodi stertus, & ieiunium erat, ut me vobis
propitium redderet? Non profecto. Vestra
namque miseriæ recordatio, non mei numi-
nis offensio, lacrymas vestras eliciebat: ieiun-
iumque vestrum erat cum vestra voluntatis
studio, & non cum suscepti sceleris detestatione,
coniunctum. Vobis igitur ipsi, & non mihi, a
cibis abstinuistis. Maror quidem vester assi-
duus me flexisset, si fuisset odio vestra impro-
bitatis excitatus. At vos ærumnas vestras,
non flagitia vestra, lugebatis: ieiuniumque ve-
strum erat non studio gloriæ meæ, sed sensu
doloris vestri, publice susceptum. Ut igitur,
cum epulabamini, vobis, non mihi, epulabami-
ni: dapes enim non ad gloriam meam, sed ad vo-
luptatem vestram, erant apparatus: sic, cum da-
pes, non quia scelus nefarium suscepistis, sed,
quia in calamitates incidistis, aspernamini,
nulla causa est, cur arbitremini, eam abstinē-
tiam vobis salutem allaturam. Nihil enim po-
test esse gratum Deo, nisi ad illius gloriam re-
feratur. Ad gloriam vero Dei referri non pos-
sunt, nisi ea tantum, quæ cum iustitia, & pieta-
te, fiunt. Qui igitur non violatam a se religio-
nem, sed acceptam cladem, lamentantur, sibi,
non Domino, lamentantur; & qui ieiunant, &
cupiditatem minime coercent, sibi, non Do-
mino, ieiunant.

Numquid non sunt verba, quæ locu-
tus est Dominus in manu prophetarum
priorum, cum adhuc Hierusalem habita-
retur, & esset opulenta, ipsa & vrbes in
circuitu eius, & ad Austrum, & in cam-
pestribus habitaretur? Et factum est ver-
bum Domini ad Zachariam, dicens,
Hæc ait Dominus exercituum, dicens,
Iudicium verum iudicate: & misericor-
diam, & miserationes facite unusquisque
cum fratre suo. Et viduam, & pupillum,
& aduenam, & pauperem nolite calum-

niari: & malum vir fratri suo non cogitet
in corde suo.

Non, inquit, lacrymas vestras expetiui;
non acerbiter luctui imperavi; sed ea po-
tius, quæ, si facta fuissent, numquam vestris re-
bus calamitas digna tam multis lacrymis in-
cidisset. Quæ fuerunt autem admonitiones,
quibus usus olim sum, cum, per antiquos Pro-
phetas, vos a scelere reuocabam? Ea certe,
quibus per Zachariam vos hortor, & moneo, ut
parentum a vobis temeritatem, & amicitiam,
detestemini, si velitis, ut vobis benigne consu-
lam, & similem cladem longissime propellam.
Hoc igitur prædico, moneo, testificor, & au-
ribus vestris inculco: primum, ut vere, & incor-
rupte, iudicetis; deinde, ut clementes, & beni-
gni, sitis; in eos autem præcipue benignitatis
studium conferatis, qui, propter inopiam, &
imbecillitatem, sunt magis affines iniuriæ;
quales sunt vidua, pupilli, & peregrini, & ho-
mines humiles, & abiecti, in summaque tenuita-
te constituti. Hæc quidem si feceritis, quam-
uis minime ad istum modum lugeatis, a me
gratiam inibitis. Contra vero, si ius Diui-
num neglexeritis, & in eos, qui ope vestra in-
digent, inhumani fueritis, sine vilo fructu mi-
seriam vestram lamentamini, frustra quoque vos ip-
sos ieiunio conficietis.

Et noluerunt attendere, & auerterunt
scapulam recedentes: & aures suas ag-
grauauerunt, ne audirent. Et cor suum
posuerunt ut adamantem, ne audirent le-
gem & verba quæ misit Deus exercituum
in spiritu suo per manum prophetarum
priorum: & facta est indignatio magna
a Domino exercituum.

Variis modis gentis rebellionem, & contu-
maciam, exprimit. Primum, per auersum hu-
merum, qui legis onus ferre noluit, cum pec-
cati grauissimum pondus sponte sustineret.
Deinde, per voluntariam aurium stupidita-
tem, quas, ne in se Diuinos sermones admitter-
rent, obstruxerunt. Postremo, per cor adaman-
tinum, quod neque promissis, neque minis,
emolliri potuit. Redigit deinde in memori-
am, quibus plagis, ob eam duritiem, & immanita-
tem, fuerint afflicti. Id enim significat, cum
ait, Iram Domini acriter incitatum fuisse.
Ait deinde:

Et factum est sicut locutus est, & non
audierunt: sic clamabunt & non exau-
diam, dicit Dominus exercituum.

Magnum, & horrendum, supplicium, sed re-
ctissimo iudicio constitutum. Quod enim aliud
habere possumus miseriæ extremæ per fugiū?
Quis vulnera ab illo nobis inflata sanabit, si
ille

ille medicinam non attulerit? cuius opē per-
ditis in rebus implorabimus, si nobis aditus
ad clementiam illius fuerit interclusus? At is
aperte denuntiat, se eorum preces, & clamo-
res, non auditurum, qui voces illius, tam sepe,
& tanta sanctorum hominum contentione,
repetitas, audire noluerunt.

Et dispersi eos per omnia Regna quæ
nesciunt: & terra desolata est ab eis, eo
quod non esset transiens & reuertens: &
posuerunt terram desiderabilem in de-
sertum.

Ipsi, inquit, sceleribus suis, terræ cultissi-
me, & nitidissime, vastitatem intulerunt. Exi-
tium igitur illud non hostibus, qui in eos inci-
tati sunt, sed illis, qui in se numen incitave-
runt, adscribendum est. Huc igitur responsi sum-
ma pertinebat, ut, siue lacerent, siue riderent,
siue comederent, siue ieiunarent, intellige-
rent, Dei numen placari non posse, si non iusti-
tiam colerent, & misericordes essent, & legi
Diuinæ parerent. Ita igitur superstitione li-
berat animos, ut eos verissima religione for-
titer adstringat, ut, ea ratione, possent sibi
præsentē opem a Deo polliceri, qui, rebellio-
ne offensus, obedientia placatur, & iniuria
irritatus, iustitia mitigatur; & immanitati
inensus, misericordia flectitur. Mauult enim
misericordiam, quam legis sacrificium.

Et factum est verbum Domini exerci-
tuum, dicens, Hæc dicit Dominus exerci-
tuum, Zelatus cum Sion zelo magno, &
indignatione magna zelatus sum eam.

Translatio est, ab amatoribus sumpta, qua
Deus in sanctis Litteris frequenter videtur; qui
dolore cruciantur, quorū vident, alios illius
amore frui, quam ipsi perditæ amabant. Ama-
bat enim Deus Hierosolymam, eamque multis
muneribus ornauerat: at illa, vero Deo negle-
cto, amorem suum in numina falsa contule-
rat. Ea igitur offensione commotus, Hieroso-
lymam multis plagis affecerat. Spes igitur
erat, cum ira illius ex vehemēti amore or-
tum habuisset, (hoc enim æmulationis genus
e magnitudine amoris existit) ut facile in il-
lam placaretur.

Hæc dicit Dominus exercituum, Re-
uersus sum ad Sion: & habitabo in medio
Hierusalem: & vocabitur Hierusalem Ci-
uitas veritatis, & Mons Domini exerci-
tuum, mons sanctificatus.

Cum ait, Conuersus sum, ostendit, illam
conuersam fuisse. Dixerat enim, Conuertere
ad me, conuertar ad te. aliter enim mini-
me fuisset ab illo in gratiam recepta. Con-

uersionis fructum exponit, cum præsentiam
suam illi promittit, cum veritatis ornamenta
pollicetur, cum spem securitatis ostendit, cum
eam splendidis admodum titulis illustrat.

Hæc dicit Dominus exercituum, Ad-
huc habitabunt senes, & ænus in plateis
Hierusalem: & viri baculus in manu eius
præ multitudinem dierum.

Ut bellum immaturam sobolem excindit,
& senibus exitium infert; sic longa pax, cum
bonorum affluentia, infantium examina fun-
dit, senumque vitam, molliori cultu, diutissime
conseruat. Hanc autem felicitatem oratione
persequitur:

Et plateæ ciuitatis complebuntur in-
fantibus, & puellis ludentibus in pla-
teis eius.

Vix credibile videbatur, ut ex tanta vasti-
tate tam multiplex cultus oriretur. sed nihil
est tam desperatum, quod non omnipotentis
Dei verbo reuiuiscat, & pristinum splendo-
rem recuperet.

Hæc dicit Dominus exercituum, Si vi-
debitur difficile in oculis reliquiarum po-
puli huius in diebus illis, numquid in
oculis meis difficile erit, dicit Dominus
exercituum?

Fidem in hominibus illis excitat, cuius fru-
ctus tanto amplior, & illustrior, esse potuisset,
quanto minus spei erat, eam rempublicam,
quam, ut perditam, lamentabantur, posse vni-
quam recreari, & in amissam dignitatem re-
stitui. Sed, qui Diuina probitate, & benignita-
te, fulciuntur, & Deo fidem habent, numquam
possunt spem salutis abiicere. Intelligunt enim,
verbo Domini fieri, ut lumen in tenebris illu-
cescat, & mortui in vitam suscitentur; & ideo
dubitare non possunt, quin exiguus ciuium nu-
merus, intra breuissimum tempus, si Deo ita
visum fuerit, miris accessionibus amplifice-
tur. Quod Iudæi reprobis illis experti sunt,
cum viderunt, ex illis reliquijs innumerabi-
lem hominum multitudinem propagatam. Hoc
tamen multo felicius eueniet, cum e perfidie
tenebris in lucem respexerint, & ex excisa stir-
pe, quæ exaruisse videtur, soboles propemo-
dum infinita pullulauerint, in qua summum
studium pietatis vigeat.

Ecce ego saluabo populum meum de
terra Orientis, & de terra Occasus solis.
Et adducam eos, & habitabunt in medio
Hierusalem: & erunt mihi in populum, &
ego ero eis in Deum in veritate & in iu-
stitia.

Non vnius vr̄bis ambitus tantam multitudinem poterat v̄llo modo coercere. Vna tamen fidei confessio, vna sanctitatis conspiratio, vna iustitia, & religionis, communio, facillime potest omnes, qui sunt ex sanctis patribus, fidei, atque pietatis, exemplo, procreati, complexu suo continere. Deus autem horum omnium Deus appellatur. Illis enim precipue consulit; illos beneficiis auget; illos firmissimo presidio munit; illos lumine suo collustrat; illos denique, suæ pulchritudinis imagine confirmatos, immortalis, atque Diuina, gloria cumulat. Sic etiam hæc vniuersa multitudo reliquis omnibus Dijs, quibus humiliter, atque demisse, supplicabat, omnino repudiatis, (nec enim iam libidinem, neq. auaritiam, nec huiusmodi monstra, venerantur) vnum solum Deum colit; illum ardenti studio sequitur; in illius tutela, & patrocinio, conquiescit; illi sanctissima sacra conficit. Quæ vero sunt illa sacra? Num ea, quæ sunt in quadrupedum vitibus, & hircorum sanguine, constituta? Minime. Inquit enim, in veritate. Illa namque omnia umbram, & imaginem, religionis, non solidam, & veram, religionem expressere. At Deus, spiritu, & veritate, non signis illis, quorum iam tempus ad finem appropinquabat, colendus erat. Num varijs lustrationibus, quæ fuerunt olim lege sancitæ? Ne id quidem expetit. Veræ namq. iustitiæ sacrificio delectatur, non simulacra iustitiæ requirit. Hoc est, quod ait, In veritate, & in iustitia. Veritas enim imagines expellit; iustitiæ verè splendor iustitiæ signa repudiat. Illorum igitur Deus, singulari ratione Deus nominatur, qui illum in spiritu, & in veritate, adorant. Hæc quidem in ciuitatem illam, vt in imaginem, conferebantur: mens tamen propheta, Diuino spiritu concitata, in omnes, qui vere pietatem colerent, siue illi Iudæi essent, siue ex alienis gentibus oriundi, respiciebat.

Hæc dicit Dominus exercituum, Confortentur manus vestræ qui auditis in his diebus sermones istos per os prophetarum in die qua fundata est domus Domini exercituum, vt templum ædificaretur. Si quidem ante dies illos merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat, neque introeunti, neque exeunti erat pax præ tribulatione: & demissi omnes homines vnumquemque contra proximum suum.

Præteritæ calamitatis recordatio, illius statum tranquillitatem multo iucundiorē efficiebat; & simul animos ad gratias agendas acius inuitabat. Quanta igitur fuerit ærumna, exponit, cum asserit, Nec hominibus, neq. iumentis, mercedem, vt ædificiū ad summum

perueniret, propositam fuisse; hostis imminerebat; metus impendebat; operi manus admo- uere minime licebat; annonæ caritas, & penuria, populum afflictabat: neque solus exter- nus hostis illis maximus terror erat, verum & ipsi inter se intestina seditione laborabant.

Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquijs populi huius, dicit Dominus exercituum, sed semen pacis erit: vinea dabit fructum suum, & terra dabit germen suum. & cæli dabunt rorem suum: & possidere faciam reliquiæ populi huius vniuersa hæc.

Apud Aggæum videmus hanc rerum con- uersionem fuisse, ex eo tempore, quo populus ædificando templo alacrius operam nauauit. Hic autem semen pacis, est ardēs pietatis stu- dium, quo non modo cum Deo conciliatur, & animus, illius gratia, tranquilla pace perfri- tur, verum & hominum inter se bella sepe- numero conquiescunt; ita, vt pietas rectissime Semen pacis possit appellari: cum Iudæi negli- genter rebus Diuinis operam dabāt, & qua- si in fabrica templi non omnium salus agere- tur, ædificandi studium intermittebant, mul- tiplex bellum in illos comparabatur. At, vbi primum vtilitatibus suis templi ædificatio- nem antetulērunt, vt id fieri commodius pos- set, pacem consecuti sunt. Tempore autē pa- cis, quam Deus efficit, arbores nō exscindun- tur; fruges minime laeduntur; agricolarum la- bor, & industria, non frustra rusticis in rebus impenditur; rores, & pluuia, opportune deci- dentes, vineas, & arua, latificant. Sic igitur euenit, vt, qui ante templi fabricationem in- numerabilibus incommodis erant impliciti, cum primum diligenter operi manus attule- runt, omnibus repente bonis affluerent.

Et erit: sicut eratis maledictio in Gen- tibus, domus Iudæ, & domus Israel: sic sal- uabo vos, & eritis benedictio: nolite time- re, confortentur manus vestræ.

Maledictioni, hoc est, exercitationi, serui- bat Iudæorum nomen. Cum enim quilibet im- precabatur alicui insignem calamitatem, pe- tebat, vt illi, quem oderat, omnia mala eueni- rent, quibus Iudæi euerſi corruerāt. At Deus spondet futurum, vt ea condicio immutaretur, & Iudæorum nomen, fausta, & felicia, præ- candi formulæ accommodaretur. Vt diceret nempe is, qui vota aliquorum gratia suscep- rat, Non minus florens, & felix, vester status sit, quam Iudæorū status exstitit. Hæc autem precandi formula quando primū gentes vsq. erant? aut eo tempore, quo Iudæi sub Persis erant? aut eo, quo Græcis tributa pendebant? an eo potius, quo singulis prope horis nomi- nis

nis Romani mentione trepidabāt? an parum liquet, multo feliciores ab omnibus existima- ri eos, qui imperant, illis, qui dominatu alio- rum oppressi sunt? Quis igitur eo tēpore sic amens existisset, vt filiis suis Iudæorum affli- ctam fortunam imprecaretur? Nullus profe- cto. Quando igitur hæc prædictio exitum ha- buit? Eo certe tempore, quo Christus Sol iu- stitiæ in terris illuxit, & ex Hebræorum gen- telumina selegit, quorum opere tenebras di- scuteret, & eorum hominum mentes, quæ in caligine versabantur, illustraret. Tunc enim multi, pro ratione fidei, sibi, atq. liberis suis, hominum Diuinorum, qui primum ex semi- ne Israelis assumpti, deinde ex aliis nationi- bus ad Israelis nomen aggregati fuerant, feli- citatem optare, atque precari, merito potui- sent. Illorum namque status felix, atque bea- tus, erat, omnibusq. votis expetendus. & non ille, in quem fuere Iudæi post exsilium restitu- ti. Tunc enim ad seruitutem nati videbantur, at, postquā per Christum fuere in possessio- nem libertatis verissimè collocati, imperio suo dæmonum tyrannidē, & potentiam, euer- tebant. Illa igitur tanta felicitatis spe, domi- nus apud Isaiam homines diuinos admonet, vt manus dissolutas corroborēt, & genua de- bilia confirment. Fore namque, vt per Christi aduentum omnia letiora in dies fiant, & qui erant viribus omnino destituti, virtute diui- na, roboreq. spiritus inuicti, fulciantur. Idem facit in hoc loco per Zachariam, cum ait, Ne timeatis. corroborentur manus vestræ.

Quia hæc dicit Dominus exercituum, Sicut cogitavi vt affligerem vos, cum ad iracundiā prouocassent partes vestri me, dicit Dominus, & non sum misertus: sic conuersus cogitavi in diebus istis, vt be- neficiam domui Iudæ, & Hierusalem: no- lite timere.

Cum Dominus manum intendit ad ferien- dum eos, qui in scelere contumaciam adhi- bent, nemo potest illius manū impedire, quin debirum supplicium sumat. Ideo dicit, mini- me se penituisse. Similiter, cū eos, quos susce- pti sceleris pœnitet, in gratiam recipit, nemo potest cursum beneficentiæ illius aliquo mo- do retardare. Sine penitentia enim sunt do- na, & vocatio Dei. Hæc quidem, quamuis ali- qua ex parte illi populo cōcessa fuerint, cum in patriam Babylone remigravit, multo ta- men magnificētius collata sunt illis, qui, Chri- sti gratia, e peccati tenebris emerſerūt, vt cœ- lesti luce fruerentur. Tunc enim libertas red- dita fuit, tūc Hierosolyma cælestis extructa; tunc mœnia, & propugnacula, angelorū ope- ris, excitata; tunc iustitiæ sacrificia, & victi- mæ laudis, ad aram statutæ, quemadmodum David Deum precabatur. Benigne, inquit, fac

Domine in bonitate tua, vt ædificentur muri Hierusalem. Tunc acceptabis sacrificium iu- stitiæ, oblationes, & holocausta, tunc imponet super altare tuum vitulos. Quæ oblationes, & holocausta, sint ne grata Deo, intelliget pla- ne, qui viderit, quod David paullo ante dixit, nempe, Deum holocaustis quadrupedum mi- nime delectari. nec enim illius sanctissimum numen bestiarum sanguine, sed inflammato pietatis studio, delenitur. Propheta igitur, de Dei ipsius sententia, legis sacrificia contem- nit, Euangelij vero sacrificia præscribit. Ait enim:

Hæc sunt ergo verba quæ facietis, Lo- quimini veritatem vnusquisq. cum pro- ximo suo: veritatem, & iudicium pacis iu- dicare in portis vestris.

Veritatem vnice cōmendat. in ea enim est iustitiæ fundamentū. Iudiciū pacis appellat, quod non est viribus extortum, aut furore, & amentia, turbulentum. Commode enim in animorum pace rectum iudicium exercetur. & eo præterea pax, & otium, & tranquillitas reip. status, Dei benignitate cōseruatur. Por- tæ, non priuatarum adium intelligendæ sunt, sed publicæ. Ad vr̄bis enim portas olim con- uentus agebantur, & iudicia fiebant.

Et vnusquisque malum contra ami- cum suum ne cogitetis in cordibus ve- stris: & iuramentum mendax ne diliga- tis. omnia enim hæc sunt quæ odi, dicit Dominus.

Si animus fuerit impurus, & in iniuriā pro- pensus: nullo modo poterit æquabile ius ad- ministrari: animus poro purus, & integer, ef- se non poterit, nisi pietatem coluerit. Cum igitur sacrificium iustitiæ, atq. veritatis, exe- gisset, animi integritatem, & puritatem, san- cit, & ad studium ardentissimum pietatis im- pellit, cum a falso iuramento deterret. Nemo enim falso iurabit, nisi primū Deū numen con- temperit. Illis autem, qui iustitiam, & verita- tem, coluerint, ipse Dei filius, a patre missus, de patris ipsius mente, præmia proponit.

Et factum est verbum Domini exerci- tum ad me, dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iudæ in gaudium & læ- titiam, & in sollemnitates præclaras: veri- tatem tantum, & pacem diligite.

Varia ieiunia a Iudæis variarum cladum munimenta continebant. Quarto mense iei- uabant, quod eo die Hierosolyma expugnata; quinto, quod euerſa, & incensa, fuisset; septi- mo

nio mense Godoliam occisum, cum ieiunio, & publico more, lamentabantur. decimo mense erat ieiunium similiter indictum, eo quod illo mense precedentis anni vrbs obsideri coepisset. At Dei filius omnia immutanda prae-dixit: fore nempe, ut, sublati mactitiae signis, festi dies agitentur, & luctus in summam letitiam conuertatur. quemadmodum ipse idem apud Isaiam ait, se missum, ut fausta omnia, atque iucunda, nuntiaret, abiectis nempe gaudium, & grotis medicinam, seruis, atque ferro victis, libertatem, more afflicti solatium, imbecillis fortitudinem. Ait deinde, Ut darem eis ornamentum, pro cinere; oleum gaudij, pro luctu; pallium laudis, pro spiritu meroris. Vtrobique igitur idem nostrae salutis, atque dignitatis, auctor, pro calamitatibus, & arumnis, quibus erat humanum genus oppressum, spe summam felicitatis, & verissimam voluptatis, ostendit. Ne autem haec promissa posset quisquam Iudeorum sensibus, & opinione, metiri, & ad bona corporis fluxa, & interitura, reuocare, ait continuo: Veritatem, & pacem, diligite. Cum veritatem amare praecipit, Iudeos admonet, ne rerum umbras, ne iustitiae simulacra, ne sanctitatis imagines, admirentur; sed ipsum verum, summum, atque sempiternum, bonum, ardenti fide, puris animis, incenso studio, complectantur. Similiter, cum pacis studium commendat, & simul exhortatur, ut in pacis auctorem oculos mentis intendant, si velint fructu verissimae iucunditatis, & gloriae, potiri. Ipse namque Dei filius, est pax nostra, qui fecit utraque vnum. Quod autem omnia haec sint ad Christum referenda, ea, quae sequuntur, clarius ostendunt:

Haec dicit Dominus exercituum, Vtique quo veniant populi, & habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitatores vnus ad alterum, dicentes, Eamus & deprecemur faciem Domini, & quaramus Dominum exercituum, vadam etiam ego.

Gentium conuersionem, & ardorem mentis, explicat, quo se mutuo cohortabatur, ut, abiectis simulacris, verum Deum caste, & pure, venerarentur. Vadam & egotecu, est oratio illius, qui ad studium verae religionis inuitatur, qua facilitas, & alacritas, ostenditur. Quemadmodum Isaias ait, Fluere ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicet, Adscendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob. Non populum vnum, sed multos populos, alit Prophetas, appulsi Diuini spiritus excitandos, ut ad Deum supplices accedant. Neceos esse praenuntiat, qui, propria salute contenti, de aliorum salute minime solliciti sunt; sed, qui omnem laborem, & industriam, in eo consumant, ut aliorum saluti,

non secus, atque si sua ipsorum salus esset, insigni caritate prospiciunt.

Et venient populi multi, & gentes robustae ad quarendum Dominum exercituum in Hierusalem, & deprecandam faciem Domini.

Gentium multitudinem, & virtutis vim, & magnitudinem, & religionis ardorem, quo erant omnes inflammadi, ob oculos ponit; & simul inquit, fore certum, & constitutum, omnibus, qui ex gentibus fuerint ad Deum conuersi, frustra Deum extra Ecclesiam queri. Haec est enim Hierosolyma caelestis, in qua templi sanctitas inuoluta permanet; ubi verissima religionis studium semper viget; ubi sacrificia sanctissima ab omnibus, qui fide vitam instituunt, offeruntur. Ad eam igitur omnes, qui vitam eam habent, & Spiritus sancti disciplinis instructi sunt, vndique cum victimis properant, nec alibi se posse litare confidunt.

Haec dicit Dominus exercituum, In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium, & apprehendent simbriam viri Iudaei, dicentes, Ibimus vobiscum: audiui-mus enim, quoniam Deus vobiscum est.

Hoc autem quando visum fuit, nisi postquam Christi discipuli, ex Iudeorum natione electi, ab eo missi fuerunt, ut Euangelij disciplinam cunctis nationibus traderent? Multi enim ex gentibus alienissimis, qui fuerant a studio Diuinae legis abhorrentes, ita commutati sunt, ut vnum virum Iudaeum, Petrum videlicet, exempli gratia, aut Paulum, aut Barnabam, aut quemvis alium ex illis viris Diuinis, qui luce cunctis mortalibus afferebant, circumfisterent, & ab illis studio summo cotenderent, ut eos ad cognitionem numinis diuini perducerent. Illorum igitur disciplinis exculsi, ciues sanctae ciuitatis effecti sunt, & iustitiae oblationes, laudisq. victimas, obtulerunt.

Onus verbi Domini in terra Hadrach, & Damasci requiei eius: quia Domini est oculus hominis, & omnium tribuum Israel.

Onus, est apud Prophetas praedictio dire calamitatis. At in hoc loco nulla calamitas explicatur, immo nuntius latissimus affertur. Sed intelligendum est, Iudicium plerumque Diuinum antegredi, ut rebelles vlciscatur; dein de gratiam consequi, ut ij, qui gratiam minime repudiant, erigantur. Hadrach, quae terra fuerit, ignoratur. Cum vero hic Onus, quod verbum Supplicium portendit, & Requies Domini, quae Bonorum omnium complexio-nem

nem designat, simul ponatur; ita tribuenda videntur haec particulae, ut alia ad iudicium, alia vero ad gratiam, referatur; ita nempe, ut Hadrach iudicio perueratur, Damascus gratia subleuetur. Per Hadrach igitur, Hierosolymam terrestrem, intelligendam puto. Neque nomen ipsum hanc nostram suspicionem redarguit. Est enim compositum a *חר* & *רח*, quod autem a *רח* deducitur, quod est Accuere; & *רח* quod est Emollire. Verumque in Hierosolymam quod drat. Primum namque ciuitas illa fuit disciplina legis erudita, quae mentem acuebat, ut Diuina clare cereretur; deinde multis deliciis enervata, ut de statu concideret. Quemadmodum igitur apud Isaiam, & alios Prophetas, ita gentium salus praedicatur, ut simul Israelis casus, & ruina, describatur; ita in hoc loco gentium florens status praemonstratur, ut simul Hierosolymae interitus explicetur. Mutauit igitur Dominus sedem; soliumque, quod erat Hierosolymis, Damascum transtulit: quemadmodum ait in Malachia, Non est mihi voluntas in vobis, & ab ortu Solis, usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus. Requies autem, ut in multis locis est a nobis explicatum, est iustitiae munus, & beneficium. Nam Deus, in hoc opere omnium maximo, ad quod perficiendum omnia opera illius confecerunt, tamquam in fine laborum omnium, quos nostri causa suscipit, acquiescit. Causam vero, cur Deus in Damasco quietam sedem collocet, consequenter exponit, dum ait, Quoniam ad Dominum oculus hominis. Quasi dicat, Nullum genus est eximium Deo, in quod praecipue beneficia sua conferat. Non carnem enim, sed fidem, respicit. Omnis igitur, qui cum acri, & incitata, fide oculos in Deum sustulerit, & in eo habuerit praesidia vitae constituta, erit viuum Dei templum, in quo Deus stabilem sedem constituat. recte. Sed quero, numquid Iudaei eo beneficio excludendi sunt? Minime, inquit, apud Deum enim nulla est distinctio: ideo adiungitur, Et omnis tribus Israel. Quicumque enim opem Domini fidenter implorauerit, saluus erit. Iudeus igitur confidentiam legis abiicit, antiquitatis caerimonias aspernetur, ne sanctitatis umbris insolenter efferatur, intelligatque tandem, se non alia via posse salutem adipisci, praeter eam, qua gentes externae in Dei gratiam receptae sunt. Ea autem est, quam Propheta hoc in loco ponit, cum ait, Ad Dominum oculus hominis. Nec enim ij, qui ex Israelis stirpe salui facti sunt, aliter salutem assecuti sunt; nec aliter, cum omnis Israel saluus fiet, salutem consequentur: nec enim per legem est promissio, sed per iustitiam fidei.

Emath quoque in terminis eius, & Tyrus, & Sidon assumpserunt quippe sibi sapientiam valde. Imperium, inquit, Christi in gentibus dila-

rabitur: regio sancta, terminis late continuatis amplificabitur: Hamat namque, Tyrus, atque Sidon, ad eam adiciuntur. Quod quidem non armis humanis, sed Diuina sapientia, fiet. Erit enim repleta terra scientia Domini, tamquam aquis maris operientis. Propterea igitur regiones illae, quae fuerant a Diuinis placitis auersae, a Deo receptae sunt, ut Diuina gloria circumfluere, quia sapientia magna praeditae sunt. Nam per Christi disciplinam Dei mirabilem cognitionem ceperant. Populus autem Dei ab alieno populo, non corporis habitu, sed sapientiae cultu, distinguitur. Sapientia porro, in Dei noticia consistit. Verum, antequam gentes ad caelestem disciplinam dociles fierent, opus fuit, ut se abicerent, & calamitatibus erudita, modum, & ordinem, cernerent. Animus enim, opibus inflatus, & rebus ad voluntatem fluentibus elatus, exultat, & huc, & illuc temere circumfertur, omnemque disciplinam repudiat; nullisq. legibus se adstrictum existimat; & ita fit, ut, scelerum impunitate proposita, nefanda facinora molitur. Iecirco autem Deus, antequam aliquot respublicas in sanitatem restitueret, illis primum plagas imponit, ut, fragilitatis humanae memores, facilius disciplinam salutarem percipiant. Hoc autem Propheta in Tyro factum fuisse commemorat, multo ante, quam ad eam Euangelij disciplina perueniret. Ait enim:

Et edificauit Tyrus munitionem suam, & coaceruauit argentum quasi humum, & aurum ut lutum platearum. Ecce Dominus possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & haec igni deuorabitur.

Isaias, Hieremias, & Ezechiel, Tyrum euerendam esse, multo ante praedixerant. duplici tamen calamitate Tyrus afflicta fuit. Nam Nabucodenasor illam primum euerit, ut illi tres Prophetae vaticinati fuerant. Altera vero Tyri ruina fuit, de qua Zacharias nunc loquitur, quam Alexander Magnus intulit, cum illam excidit. Neque solum Tyro exitium denuntiat, sed etiam finitimas illi nationes eadem formidine perterret.

Videbit Afcalon & timebit: & Gaza, & dolebit nimis: & Accaron, quoniam confusa est spes eius: & peribit Rex de Gaza, & Afcalon non habitabitur.

Belli tempestas, atque procella, per regiones illas impetu peruasit, omniaque perdidit, & afflixit; ut sic tandem superbia frangeretur, & discerent omnes, in rebus secundis modum tenere.

Et sede-

Et sedebit separator in Azoto, & disperdam superbiam Philistinorum.

Notum appellat externum hominem, & peregrinum, ad quem nullum ius possessionis in ea regione pertinebat. Eo autē supplicio, prater alia, excrucietur illi, quos diuitiarum affluentia feroces, & infestos, effecerat, ut videant, opes, atque prædia sua ab externis genibus occupari. Postquam vero Palæstinorum calamitatem descripsit, illius calamitatis fructum exponit. Ait enim:

Et auferam sanguinē eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentiū eius; & relinquetur etiam ipse Deo nostro, & erit quasi dux in Iuda, & Accaron quasi Iebuseus.

Sanguis, homicidiū designat: Os, atque Dentes, maledicentiam denotant, quibus homicidium comparatur. Maledicti enim famam bonorum carpit, & corrodit, & eadem molitur, neque solum hominum vitam dilacerat, sed in Deum etiam conuicia iactat, & contumelias furenter intorquet. Hoc igitur in loco, futurum dicit, ut, postquam videlicet iis, qui sanari nolunt, supplicium mortiferum intulerit, reliquos, qui medicinam minime respuerint, omni crimine liberet, & expiatis ab omni calamitate conseruet. Sic autē, cum, sanctissimis piaculis lustrati, innocentia fuerint assecuti, nulla distinctio erit. Poterit enim Palæstinus eodem ordine censerī, quo dux in Iuda, similique sanctitate principatum obtinere: & ciues similiter Accaron, qui etiam erat Palæstini, perinde existimari, atque si Hierosolymæ ciues essent. Iebusei enim ciuitatē illam possederant. Aptissime vero Iebusei nomen pro Hierosolymitano ciue positum est, ut significaretur, externarum gentium ius in sancta ciuitate fuisse ab illis, gratia Diuina, recuperatum. Cum vero dicit, reliquum Deo offerendum, ostendit, non omnes esse ad cultum Diuini numinis adducendos, sed illos tantum, qui fuerint ex incendio communis calamitatis erepti. Scoria enim absumitur, ut purum argentum relinquatur.

Et circumdabo domum meam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes, & non transibit super eos ultra exactor: quia nunc vidi in oculis meis.

Domus, inquit, mea, in qua sempiternum domicilium constitui, erit castris meis vincta, ne possit vnumquam ab hostiū exercitu expugnari. Conabuntur illi quidem, & copias suas comparabunt, & machinas admo-uebunt, & modo in vnam partem, modo in

aliam, discurrent; sed omnes illorum conatus ad nihilum recident. Præterea, tyrannidi, quæ populum meum diuexabat, finem imponam. Nec erit enim in populo, qui peccati tributū pensitare cogatur, & infestissimi dæmonis iugū subeat. Perfecta enim libertatē cōstituiam, ita, ut, qui seruierant, cupiditatis, libidinisque effrenata, mancipia decori tantum, atque dignitati, seruiant, & opibus iustitiæ cumulentur. Erant quidem ante hæc oculi mei ab illis auersi, eo quod nihil in illis esset, quod oculi mei ferre possent. nec enim flagitium, & scelus, neque immanitatem, nec iniuriam, libenter adspicio. Non igitur erat mirum, si eos ab hostibus opprimi sinerem, qui, ut ope mea hostes a se repellerent, minime laborabant. At nunc, contra, vidi oculis, id, quod est ad adspiciendum venustissimum, nempe iustitiæ splendorem, continentia puritatem, Diuinæ caritatis incendium. eos igitur, quos video tanta celestis virtutis elegantia cultos, orbare meo præsidio non possum. Huius vero tantæ felicitatis effectior, qui salutē generis humani procuraret, quis nam futurus esset, ostendit. Ait enim:

Exsulta satis filia Sion, Iubila filia Hierusalem: Ecce Rex tuus veniet tibi iustus & saluator: ipse pauper & ascendens super asinum, & super pullum filium asinæ.

Hierosolymam alloquitur; eamque ad summam lætitiā maximis vocibus inuitat. O homines, inquit, qui hucusque in mæstitia summa fuistis, maximum vobis gaudium nuntio. Rex magnus adueniat, qui vos ex hostium faucibus eripiet, & in possessione firmissima libertatis sempiternæ collocabit. Si vos hostium dominatus afflixit, si tyrānorū immanitas oppressit, si iugum, cernicibus vestris impositum, vobis intolerandum dedecus inuasisit; gaudere tanto vestro bono; & lætis acclamationibus eximiam voluptatem mentis exprimit. Rex enim, non Tyrannus; vester, non alienus; non sibi, sed vobis, adueniet; ut vos ex omnibus malis eripiat, & omnibus bonis expleat. Non enim venit, ut sibi diuitias congerat, qui nullis opibus indiget, sed ut vos opibus suis locupletet; iustus, & salutis compos. Quo modo iustus? quia in se labem nullam impuritatis admittit, qua iustitiæ decus inquinaret; illumque statum assecutus est, ut non solum iustus esset, sed etiam omnes, qui ad eum supplices adeunt, iustos efficeret. Quo modo autem Salutis compos? quia pugnavit, ut salutem suis pareret; inuictaque virtute perfecit, ut omnes, qui se in cuncto studio ad nomen illius adiungerent, salui fierent. Est autem annotandum, hoc in loco, verbum hoc non actiuum esse, sed passi-

uum. Est enim apud illos זָכַר, quasi dicas, Saluatus. quod non est ita intelligendum, ut is aliunde, quam a seipso, salutem suis reperit. Salutem, inquit ille apud Isaiam, præstitit mihi brachium meum. Attamen, ut homo, fuit ab insito numine salutem cōsecutus. Cum enim peccati vires exstinxit, cum mortem percussit, & abiecit, cum, a mortuis excitatus, in cælum ascendit, cum cæli, atque terræ, sempiternum imperium suscepit, salutem a gloria patris, hoc est, a sua ipsius Diuinitate, consecutus est, quam suis omnibus impertiret. Nihil igitur Hebræo verbo est de amplitudine dignitatis imminutum. Id enim fatemur, humanam Christi naturam fuisse a Diuina illius natura gloria sempiterna cumulatam, ut non solum ipse sempiternis meritis ornatus esset, verum & omnibus illi obedientibus esset causa salutis æternæ. Vidimus, principis nostri dignitatem, & amplitudinem, duobus nominibus contineri, nempe, iustitiæ, cuius ille parens est, & salutis, cuius architectus similiter est. Sed videamus, utrum tam splendidis titulis corporis cultus aliqua ex parte responderit. Minime, inquit. Pauperem enim nominat. Paupertas autem insignis efficitur, cum non eum curribus inuectum, sed asino insidentem, in die triumphi conspiciamus. Ut autem Propheta humilitatem hanc magis verbis exaggeret, bis Asini nomen repetit. Idem enim est Asinarum pulus, quod Asinus. Tamquam, si diceret: Rex ille vester, qui missus est in mundum, ut tyrannos euertaret, suos in libertatem vindicaret, Reip. salutem cōstitueret, & orbem terrarum imperio coerceret, cui exercitus cælitus obtemperant, ut doceret, non esse verum decus, & ornamentum, in auro, aut gemmis, aut in specie splendoris humani, collocandum, in die magnificentissimi triūphi, pauperis personam suscipiat, & asino, atque adeo asinarum pullo, inuehens, in urbem ingredietur, ut exemplo suo, superbiam securim infligat. Particula autem illa, nempe, Asinarum pullo, humilitatem magis explicat. Ostendit enim nomen Pulli, infirmam Asini naturam; nomen autem Asinarum declarat, non fuisse illū præter ceteros ab hominibus, quasi præcelleret animantibus sui generis, aliqua maiore estimatione dignū, sed e quauis asina susceptum. In illius igitur animantis cōtemptissimi tergo summus cælum imperator insedit, non modo ut humanam insolentiam prosterneret, verum etiam, ut significaret, futurum, ut gentes, sine mēte, sine consilio, sine legis onere, Christum tergo sustinerent, legemque illius acciperent, priusquam asinæ, id est, Iudæi, oneri legis assueti, vellent onus illius incundissimū subire. Hic Iudæus occurrere potuisset: An non prædictum fuit a viris Diuinis, fore, ut Rex noster cum potentissimo hoste configaret, bellumque maximum maxima virtute pro-

figaret? Vbi igitur arma? vbi bellica instrumenta? vbi exercitus inuictus? Huic responderi potest, ex victoriæ magnitudine, armorum vim, & robur exercitus, intelligi. Illa victoria nunquam maior exstitit. Vnde concluditur, nec maiores vires fuisse ab illo vnumquam imperatore comparatas. Arma enim, non humana, sed Diuina, fuerunt. Et, quo minor fuit usus armorum, quibus homines in bellis vtuntur, eo clarius cæleste numen apparuit. Ait igitur:

Et disperdam quadrigā ex Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli.

Tanta, inquit, felicitate summus imperator bellum conficiet, ut armis opus minime sit. Ephraim enim, & Hierusalem, minime dissidebunt, & aduersus hostes externos erunt Diuino præsidio muniti. Per Ephraim, & Hierusalem, omnes intelligendi sunt, qui fuerint in Dei populo cæsi, hoc est, qui fuerint ad Christi nomen adiuncti. Omnes igitur illi, pace perfruentur. nec enim illos cupiditas exagitabit; nec ambitio insanire compellet; nec odium ad hominum perniciem adducet; neque denique vlla perturbatio eorum mentes de statu deiiciet.

Et loquetur pacem Gentibus, & potestas eius a mari vsque ad mare, & a fluminibus vsque ad fines terræ.

In illius ortu cælitus pacem hominibus annuntiarunt: omnis illius doctrina ad pacem dirigitur; cum illius mors appropinquaret, pacem discipulis vnice commendauit; & eam pacem, quam mundus ignorat, quæ tranquillo animi statu, quæ caritatis incenso studio, quæ Diuina gratia, continetur. Hanc eandem pacem gentibus vniuersis, quæ se ad imperium, & ductum, illius aggregauerunt, attulit; ut omnes, ex intestinis bellis, atque tætris tenebris, emerfi, libertatis lucem adspiceret, & Dei gratiam sapientissime conseruarent. Imperium illius, orbem terrarum complectitur. Postula, inquit pater, a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Alii vero scriptum est apud eundem Prophetam: Dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terrarum. More Scripturæ sanctæ, terminis Hebræorum nationi cognitis, Mundi totius imperium describit. A mari, id est autem ab intimo Arabici maris sinu, qui est ad Austrum usque, ad mare Isthmici, nepe sinū, qui pertinet ad Septentrionē, & a fluuio Euphrate, qui ad ortu solis spectat, ad fines terræ, ad occasum nepe, Imperiū definit; ut intelligantur, omnes regiones, quæ

ab Austro ad Septemtriones, & ab ortu Solis ad occasum pertinet, eterno illius imperio contineri.

Tu quoque in sanguine testamenti tui.

Hoc in loco annotandum est, hanc vocem Tu, apud Hebræos esse generis feminini. Est igitur orationis conuersio ad Iudæorum multitudinem, quæ erat conseruanda per fidem. Nam, cum de gentium reliquarum salute differuisset, ad Iudæorum nationem conuersus, ait, Neque tu quidem expers salutis eris. Est autem oratio præcisa. Addendum igitur est aliquid, ut clarius intelligatur, veluti, Seruaueris; aut, Salutem consequeris; aut aliquid aliud huiusmodi. In sanguine vero foederis tui, dicit, ut intelligat Iudæorum synagoga, non esse salutem in sanguine pecudum, sed in Christi sanguine, constitutam. Foederis autem tui, dicit, quia proprie nostrum appellare non possumus id, ex quo utilitatem nullam capimus. Quamuis igitur Moyses, cum populum sanguine adspersit, dixisset, Hic est sanguis foederis, quod pepigit Dominus vobiscum; id erat potius ad sanguinem, quem vir Diuinus mente prouidebat, quam ad sanguinem, quem fundebat, referendum. Illud enim fœdus, aut, ut rectius dicam, illa foederis umbra, quem fructum tulit hominibus? non peccata in profundo demersit? non offensas humani sceleris oblit terauit? num veram, & solidam, iustitiam sanxit? num hostes sempiternos exterruit? Minime. Sed tantum subobscurè vim sanguinis sanctissimi, qui erat fundendus pro vniuersi generis humani salute, designauit. Non erat igitur illud antiquum fœdus, proprium eorum fœdus, cum quibus iudicium fuit. Fœdus enim illud proprium habendum est, quod exitiosum bellum dirimit, ut pacem salutarem constituat. Commodissime igitur dictum est, Tu quoque, o Iudæorum multitudo, non sanguine victimarum antiquarum, sed sanguine foederis tui, eris ad Christi imperium adiuncta, & ita salutem consequeris. Quem admodum ipse Dominus ait, Hic est sanguis foederis, qui pro vobis effundetur.

Emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua.

Christus ipse loquitur, & vim foederis salutarem eo beneficio insignit facit, quod per illud fuerint antiqui patres e custodia, in quam traditi erant, emissi. Nemini enim patebat aditus in celum, antequam Sacerdos ille sanctissimus proprio sanguine litaret, & aditum cunctis, qui spe illius nitebantur, aperiret. In lacum igitur, hoc est, in custodiam, dati fuerant omnes, qui cum pietate vivebant, diem illum expectantes, quo erant e te

nebris eripiendi, ut Diuina luce fruerentur. Lacus appellatur locus depressus, in quem aqua vndique fluunt; Locus vero ille, in quo sancti homines detinebantur, propterea quod profundus esset, Lacus appellabatur, non tamen in illum aqua confluerebant. Per aquas enim in sanctis Litteris sæpenumero calamitates, & ærumnae, significantur. At locus ille omni molestia vacabat. Nullus enim dolor sanctos homines attingebat. Quamuis autem illos desiderium sollicitaret, spes tamen gloriæ firmissima maximum illis solatium afferebat; Spiritusque sancti iucunditas eos mirifice sustentabat. Hic erat ille sinus Abraham, in quo sancti homines, quamuis nondum essent in possessione hereditatis sempiternæ constituti, in tranquillitate tamen versabantur. Lacus tamen ille, & carcer erat. omnis enim tanti boni dilatio, poena poterat extimari; & locus, qui illos continebat, carceris instar obtinebat, quamuis spes desiderium illud ardentissimum leniret. Hoc etiam beneficio sanctis patribus attributo, Dei filius Iudæis spem certissimam futuræ salutis ostendit. Inquit enim: O Sion, non ita gentium saluti prospicio, ut non tui memoriam in earum etiam salute procuranda retineam. Seruaberis enim & tu, non tamen sanguine foederis antiqui, quod a te fuit nefarie violatum, sed foedere proprio, atque sempiterno, quod erit sanguine meo sancitum: cuius sanguinis meritis, & sanctitate, factum est, ut patres tui e lacu, & e tenebris, quibus inclusi tenebantur, eximerem, ut Diuina gloria fruerentur.

Conuertimini ad munitionem vincti spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi.

Si patres, inquit, vestros e carcere liberavi, vos etiam, quamuis sitis flagitiorum vinculis impediti, e vinculis eripiam. Omnes igitur, qui minime spem salutis abiiecit, reuertimini ad arcem vestræ salutis, quam deseruistis. Quamuis enim in firmamentum vestræ salutis, atque dignitatis, tæterrimi fuistis, etiam hodie, hoc est, dum manetis in vita, dum spatium penitendi conceditur, dum aditus ad clementiam patet, ad Christum, vnicum miseræ vestræ perfugium, conuertimini. Deserite igitur perfidiam, amplemini fidem, vos ipsos ad Regis sanctissimi pedes abicite: & ita futurum prænuntio, ut duplicia capiat. Multo namque maius erit donum, quod Christi sanguine recuperabitis, quam illud exstitit, quod antiquitus, neglecto studio legis, amisistis. Non enim, sicut delictum, ita & donum. Quod ut clarius a vobis cerni possit, reputate cum animis vestris, quam illustres victorias tribules vestri de orbe terrarum consecuti sint. Quo.

Quoniam extendi mihi Iudam quasi arcum, impleui Ephraim: & suscitabo filios tuos Sion super filios tuos Græcia, & ponam te quasi gladium fortium.

Crebræ personarum conuersiones reddunt orationem paullo obscuriorem. Deus ipse loquitur, & ait: Ego Iudam, ut arcum, tetendi, ut hostes confingeret. Ephraim autem, ut pharetram, sagittis impleui, ut Iudæ telam ministraret. Non enim erit Iudæ, & Israelis, Regnum, quod nomine Ephraim appellari solet, vlla dissensio, ut olim fuit, sed coniunctis animis in hostes inuadent. Filiosque tuos, o Sion, excitabo, ut contra filios tuos, o Græcia, arma corripiant. Et te, o Christe, ut gladium viri fortissimi constituam, ut, quocumque tuleris impetum, hostiles acies in fugam conuertas. Græciæ namque saltum, & insolentiam, prosterne. Superbiam enim e folio detrudes; amentiam dissipabis; impietatem exterminabis; falsum sapientiæ nomen, & ementitæ virtutis studium, exstingues.

Et Dominus Deus super eos videbitur, & exibit, ut fulgur iaculum eius: & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri.

Multis, inquit, signis admirabilibus Deus ipse præsentiam suam declarabit, ut illis ferat opem, qui sub Christo militauerint. Sagitta enim illius, quasi splendor fulguris, emicabit; Euangelij clangor hostes exanimabit; motus admirandi turbines, Austrum perterrebunt. In Aegypto enim, in qua regione superstitiones dirisissimæ, & errores turbulentissimi, mentes humanas occupauerant, verbi Diuini vis incitabitur, ut ruinas edat, & strages efficiat; ut tandem in ipsis sedibus, in quibus summæ impietatis studia vigeant, pietatis acerrimum studium dominetur.

Dominus exercituum proteget eos: & deuorabunt, & subiciant lapidibus fundæ: & bibentes inebriabuntur quasi a vino, & replebuntur ut phialæ, & quasi cornua altaris.

Discipulorum victoriam similitudinibus luculentissimis exorat, & in oculis, & ad speciem, constituit. Primum enim, dicit, futurum, ut a Dei tutela, & patrocinio, minime deserantur. Deinde, ut, parta victoria, conuiuio instruantur, & iucundissime epulentur. Interim vero, dum illi, sine hostium timore, exquisitis epulis accumbunt, hostes minime cessant, ut eos eminus rem gerere non audeant, ut eos eminus oppugnent, summo opere contendunt. Sancti porro homines, fundæ lapides sibi subiiciebant,

ut eas in hostes retorquerent, & omnes Satanæ machinas, & fraudes, eluderent. Interim vero comedebant, atque bibebant iucundissimi me. Meus, inquit Dominus, cibus est, ut faciã voluntatem patris mei, & perficiam opes eius. Hoc eodẽ cibo discipuli illius, inuitis hostibus, alebantur. Vinum est, ille Diuini Spiritus ardor, quo pie mentes incensa, & exhilarata, ita rapiuntur, ut contingere non queant, quin imperitis insaniam speciem præferant, cum interim verissimæ sapientiæ opibus, cum voluptate summa, perficiantur. Hoc se vino discipuli Christi, sæpe, atque libenter, iungunt; & quoties opus illud Dei clarissimum, quod in conuersione eorum, qui sese ad Christi fidem adiungebant, perfectum adspiciebant, exultabant animis, & vim illius vini iucundissimi, quo ebrii erant, motibus Diuinis indicabant; ita, ut essent cum phiala plena, & altaris cornibus, conferendi. Metaphora sumitur e sacrificiis antiquis, quæ non absque libamenti offerrebat. Ut igitur e phiala plena aliquid semper redundet, & effluat, necesse est; & ut altaris cornua, propter frequentes, & assiduas libationes, continuo maderent; ita ex sanctorum hominum, qui seruiebant Euangelio, moribus, oculis, & oratione, multa necessario profuerebant; quæ, quam essent eorum animi Diuini Spiritus vbertate completi, & quam sæpe Diuino libamento perfusi, facile demonstrabant.

Et saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.

Non, inquit, sine summa cura, & sollicitudine, populi sui saluti, & incolumitati, prospiciet, sed, ut vigilantissimus pastor, somnum non capit, & sedes suas sæpe commutat, ut gregem in læta pabula deducat, ab illo luporum truculentiam arceat. ita Dominus, eos, qui sese illius custodiæ commiserunt, tanta vigilantia tuebitur, ut nullum officium, quod ad illorum pastum, & securitatem, pertineat, vlla ratione prætermittat.

Quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius.

Rationem salutis eam adducit, quæ est in cultu religionis sanctissimæ constituta. Lapidibus sancti nominabantur illi, e quibus altare fiebat, aut templum extruebatur. In sublime vero feruntur, cum opus crescit, & alij lapides illis, qui iam apte constructi sunt, adiciuntur. Aedificium vero Domini, ex lapidibus viuus fit, super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari lapide nixum, qui fabricæ stabilitatē dat. Hoc autem significatur per Lapidibus sanctos in sublimi loco dispositos. Hac igitur oratione, verè religionis instauratio designatur. Et, quia, Osor. Tom. 4. V 2 pro-

propter puram, & integram religionis studium, Deus ab ira deducitur, & ad custodiā sui gregis allicitur, nō incommode sanctorum Lapidum, in ædificatione Diuina constructio, tamquam causa data salutis affertur.

Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?

Hic Propheta, extra se lōgius euectus, consideratione Diuina bonitatis, obstupescit, & in voluptatis magnitudine bacchatur, & quodammodo furit, si Furor appellandus est, animi, Diuinis viribus incitatus, vehemens, contra consuetudinem humanæ naturæ, commotio. Neque dubium est, quin, solito vehementius, Diuino spiritu afflatus, & instinctus, dū speciem Christi, atque numen, contemplaretur, insolita admiratione defixus, in hæc verba proruperit: Quanta, inquit, est illius benignitas, qui se, gregis custodiēdi causa, in terras demittit, vt vitam pro ouium salute ponat? Quanta pulchritudo illius, qui gloriæ splē-

dor, & imago patris est, totiusq. ordinis, & venustatis, & elegantie, modum numine suo complectitur? quam firmo robore confirmat, quanto gaudio cumulat, eorum animos, qui specie illius frequenter intuentur? frumentum enim large, & munifice, præbet, cuius vi iuuenes fortes efficiantur. Vinum copiose supeditat, quo virgines, amore illius ardentes, exhilarata, nitescant. Vtrumque enim necessarium est, vt robur fortium pane celesti confirmetur, & integra, & incorrupte, mentes, amoris dulcedine liquefacta, vino, id est autem Spiritus sancti incunditate, recreentur, ingenti læticia, in summis etiam laboribus, efferantur. Omnes autem, qui Christi fidem sancte colunt, & Iuuenes, propter inuictum robur, & Virgines, propter animi puritatem, & integritatem, appellari possunt. Omnibus igitur & panis ille celestis promptus, atque paratus est, ne vires illorum debilitari possint, & vinum similiter infunditur, vt non modo reficiantur, verum & in summa iucunditate versentur.

CAP. X.

Retite a Domino pluuiā in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis, singulis herbam in agro.

Quamuis pluuiā alijs etiā temporibus vtilis sit, eo tamen tempore vehementius flagitatur, quo spica nondum emerit e culmo, vt granum vaginis inclusum proferat. Frustra enim mandatum est semen agris; frustra fruges enatae sunt; frustra culmi adoleuerunt, si tempore, quo spes vbertatis maxime ostendebatur, Solis ardoribus exuruntur. Ideo, in sanctis Litteris, Deus iis, qui pie vixerint, nō autumni tantum pluuiam ad semētē faciendam valde necessariam, sed multo etiam magis pluuiam veris, quæ serotina solet appellari, sæpenumero pollicetur. Propheta igitur, cum frumenti illius, quod iuuenū robur confirmat, & vini illius, quod virginum intimos sensus dulcedine mira perfundit, meminisset, exhortatur nunc omnes, vt pluuiā a Deo postulent, & imbrem gratiæ Diuinæ frequenter efflagitent, vt, quod ex semine verbi Diuini erat in animis enatum, ad maturitatem perueniret. In quo vero pluuiæ serotinae mentionem facit, ostendit, mēsis tempus appropinquare. Quemadmodū scriptū est apud Isaiā, Iuxta est salus mea, vt veniat, & iustitia mea, vt reuertatur. Alibi vero apud eundem Prophetam inquit, Quo modo descendit imber, & nix de celo, & illuc ultra non reuertitur, sed irrigat terram, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedētī, sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, sed faciet, & prosperabitur in ijs, ad quæ misi illud. Hanc igitur niuem, & hos imbres, vt assidue postulamus, admonent viri sancti, vt lætiores in dies iustitiæ fruges efferantur.

Quia simulacra locuta sunt inutile, & diuini viderunt mēdacium, & somniores locuti sunt frustra: vane consolabantur. iccirco abducti sunt quasi grex: affligentur, quia non est eis pastor.

Qui Diuina potissimū intuentur, a rerum humanarū præsidio minime deseruntur. Omnia namque, siue celestia, siue terrestria, summi Domini imperio, qui est bonorū omnium principium, & fons, administrantur. Contra vero, cum homo nefarius, rerum humanarū cupiditate cæcus, a studio Diuinarum abstractus, non modo Diuinarum fructu caret; sed

plerumq. etiam ab humanarum possessione deiicitur. Cum igitur Hebræi, a cali cōspectu in terram deiecti, ita terrestrium opum cupiditate flagrarent, vt Deos etiam in terra quærent, merito facere opibus Diuinis, quas neglexerant, orbat, & a terrestribus simul, quibus incumbabant, expulsi. Hæc redigit illis in memoriam Propheta, vt ad studium pietatis ardentius exciter. Simulacra, inquit, opē non attulerunt: diuini fallacissimam spem salutis ostenderunt; somnijs inanissimis sectatoribus suis illuserunt: dicebant enim, fore, si Deos commenticios rite colerent, vt frugibus, vt opibus, vt omnibus bonis, affluerent; & hostes a se facillime propularent. At illi, pro frugum copia, famem; pro opibus, egestatem; pro victoria, eadem, vastitatem, & exilium, experti sunt. Itaque, vt oues, dispulsa, & a pastore derelicta, crudelitati hostium, rapinis, & contumelijs, expositi fuerunt. Quia vero potissima causa ruinæ, in pastoribus consistebat, pastores insectatur:

Super pastores iratus est furor meus, & super hircos visitabo.

Pastores, inquit, acerrime persecutus sum, non tamen hircis parcā. Hirci, sunt improbi, qui sponte sua in pestem ruunt.

Quia visitauit Dominus exercituum gregem suum domum Iuda, & posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello.

Ratio, quam assignat, animaduersionis, parum cum his, quæ dicta sunt, congruere videtur: cum tamen nihil aptius esse possit. hoc enim dicit, Pastorum socordiā acerrime vindicaui. Nam gregem meum, quem plurimi facio, incustoditum reliquerunt: hircorū scelus vlciscar. Nam, cum oues esse potuissent, insita petulantia hircorū similes affecti sunt. at hoc, inquit, non obliuione mea factum fuit. Dominus enim gregi suo non tantum ouium simplicitatem, sed equorum etiam robur, infuserat, vt possent a se hostium impetum in bello propulsare. at homines ingrati, in tantum beneficium, cum ouium mansuetudinē, & obedientiam reliquissent, robur etiam amiserunt. Quo autem beneficium amplius exlitterat, eo grauiore se crimine alligarūt. Aliud dein de beneficium multo maius commemorat:

Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus prælij, ex ipso egredietur omnis exactor simul.

Lapis angularis, Christus est. Clauus in pa-
Osor. Tom. 4. V 3 riete

riete fixus, quo instrumenta omnia sustinentur, Christus est. Arcus bellicus, quo sagitte in hostium corpore defiguntur, verbum Christi est. Exatores, qui operibus Diuinis incumbunt, & tributum peccatis imperant, Christi discipuli sunt. At Christus ex Iudæ stirpe exortus est. Non leue igitur eorum flagitium fuit, qui gregem ita Deo carum, quasi is ad eos, quibus fuerat commissus, minime pertineret, passim errare permiserunt. Neque mediocriter scelus eorum fuit, qui pastoris summi septis contineri minime voluerunt. Eorum vero, qui strenuam operam erant Christo nauaturi, virtutem egregie celebrat.

Et erunt quasi fortes, conculcantes lutum viarum in proelio: & bellabunt, quia Dominus cum eis: & confundentur ascensores equorum.

Erunt, inquit, robustissimi; erunt in armis acerrimi; hostes, ut platearum lutum proculcabunt; bellum cum facilitate summa conficiet: Deus enim illis præfens aderit. Qui equis efferebantur, & quasi ad exploratam victoriam concurrebant, a Christi militibus cum dedecore, & ignominia, repellentur.

Et confortabo domum Iuda, & domum Ioseph saluabo: & conuertam eos, quia miserebor eorum: & erunt sicut fuerunt quando non proieceram eos: ego enim Dominus Deus eorum, & exaudiam eos.

Per domum Iuda, & Ioseph, Iudæorum vniuersitatem intelligit, quæ quidem iam aliqua ex parte, maxime vero postquam plenitudo gentium intrauerit, salua fiet. Fide igitur, qui nunc imbecilli sunt, vires Diuinas assument; qui malis omnibus oppressi sunt, salutem amissam recipient; qui exules, & extorres, vagantur, quietis in sedibus locabuntur; qui erant denique aditu benignitatis exclusi, ad Dei clementiam admittentur; & eorum preces Deus, qui antea aures illis præbere noluerat, clementer exaudiet.

Et erunt quasi fortes Ephraim, & lætabitur cor eorum quasi a vino: & filij eorum videbunt, & lætabuntur, & exultabit cor eorum in Domino.

Fides, in Christi studium acriter incitata, vires confirmat, animos lætitia complet, & mira incunditate permulcet. Rursus vini meminit, illius nempe, quo expletus animus incredibiliter exultat.

Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos: & multiplicabo eos sicut antea fuerunt multiplicati.

Apud Isaiam queritur Deus de populi inueterata perfidia, atque pertinacia, quæ tanta erat, ut, quamuis assidue magnis clamoribus a Deo vocaretur, aures obstrueret, & clementiam Diuinam perpetuo repugnet. At nunc fore dicit, ut tanta sit in illo populo ad obediendum alacritas, ut non sit clamoribus opus, sed vno tantum sibilo omnes vnum in locum, id est, in vnum fidei, & religionis sanctissimæ, sacramentum libentissime compellantur. Et, quemadmodum in Aegypto, quo Hebræi magis erant, Aegyptiorum immanitate, vexati, eo magis eorum numerus augebatur; similiter fiet, postquam ad Christi studium traducti fuerint, ut, quamuis a multis hostibus oppugnati sint, ipsi nihilo minus miris accessio- nibus amplificentur.

Et seminabo eos in populis, & de longe recordabuntur mei: & viuent cum filiis suis, & reuertentur.

Innumerabilem, inquit, sobolem in populis situ distinctissimis, fide, salutariq. disciplina, propagabunt; neque religio eorum erit vna vrbe, ut olim fuerat, definita, sed, ubicumq. pedem posuerint, sacrificia iustitiæ, atq. laudis, immolabunt. In omni enim loco erit memoria nominis mei. Ita denuo intelligent omnes mortales, non vnius vrbs ambitu, sed vnius fidei confessione, & vnica pietatis, & religionis verissimæ, confessione, contineri. Id autem quo modo fiet? Viuent, inquit, cum filiis suis. Nemo enim est in morte, qui memor possit esse Domini. Vni sunt igitur illi, qui Dei memoriam conseruant. Sed vita semel amissa quomodo recuperatur? Vitæ conuersione. Et reuertentur, inquit. Nam a finibus iniquitatis emigrabunt. Et tota mente ad cultum iustitiæ reuertentur. Sic autem fiet, ut conuersio vitam restituat, vita vero in Dei recordatione consumatur: hæc vero recordatio perficiet, ut auxilium Diuinum semper adsit, & via ad immortalē gloriam præclare muniat.

Et reducam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs congregabo eos: & ad terram Galaad & Libani adducam eos: & non inuenietur eis locus.

Per Aegyptum, & Assyriam, regiones olim Hebræis infestissimas, Ecclesiæ hostes intelligit: per Galaad autem, & Libanum, quæ regiones ad promissam possessionis hereditatem pertinebant, officiorum omnium religionem, & pietatis, atque iustitiæ, patrimonium. Futurum igitur dicit, ut Christus, cuius imaginem Moyses olim gessit, populum suum e tyrannide pestiferi hostis eripiat, & inquietissimas iustitiæ possessiones ita mittat, ut nemo sit, qui iter illius remoretur. Aegyptij populum insecuti sunt, ut illius iter impediret; Assyrij similiter eum adeo violenter oppresserunt, ut non posset vilo modo in patriam remeare. At nec ex Aegyptijs, qui persequabantur Israel, nec ex Assyrijs, quorum dominatu Israel oppressus erat, quisquam euasit. Omnes enim

fuere

fuere seuerissimo Dei iudicio consumpti. Ita fore dicit, ut omnes intereant, qui pietatis studio repugnare voluerint, & verum Israel ab itinere, quo in celum tendit, abducere. Non, inquit, inuenietur eis locus. Vis enim hostium ita delebitur, ut nullum vestigium supersit.

Et transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus, & confundentur omnia profunda fluminis: & humiliabitur superbia Assur, & sceptrum Aegypti recedet.

Profundum, & angustum sinus Arabici fretum, a Mose percussum, atque diuisum, facile, & expeditum, transitum præbuit Israeli, & hostes furenter insequentes oppressit. Iordanis similiter alueus tantisper exaruit, dum Israel pedibus in aduersam ripam euaderet. Omnia, inquit Paulus, in figura contingebant illis. Si quis Iudæorum nugis oblectari velit, somniet aliam Aegypti potentiam, aliam Assyriorum dominatum, alias maris angustias iterum dissecandas, alios flumines a cursu continendos, ut Israel eo, quo cupit, deferatur, & pedem in terra ponat, ut lactis, atq. mellis, fluentia percipiat. Nos vero, quos minime Iudæorum fabulæ delectant, Christum mentis oculis adspiciamus, populum suum ex hostium potestate in libertatem auxilio presentissimo vindicantem, & omnia sanctissimis conatibus obstantia dimouentem, peccataque nostra, ut Micheas Propheta dicit, in profundo pelago demergentem; ita, ut nihil sit, nec in mari, nec in terra, tantis fluctibus impeditum, aut tantis molibus obstrusum, quod possit cursum pietatis, in eis, qui pulchritudinem illius admirantur, aliquo pacto retardare. Nec enim in illis, aut Satanæ potentia, aut peccati regnum, dominatur, qui sub gratia sunt.

Confortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabunt: dicit Dominus.

Quam sæpe Diuinus hic Theologus, & quæ luculenter, mysterium sanctissimæ Trinitatis explanat? Dominus loquitur, seq. in nomine Domini vires illis daturum sponder, qui spem in illo collocauerint, ita, ut per medios etiam fluctus libere gradiantur.

CAP. XI.

Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Vlula abies, quia abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt: vlulate quercus Basan, quoniam succisus est saltus munitus.

Frequens est in sanctis Litteris allegoria, qua per montes, & siluas, & nemora, munitiones vrbum, & ciuium frequentiam, & hominum celebritatem, designant. Hoc autem in loco Hierosolymæ vastitas, & exitium, cum

Iudææ vniuersæ ruina, prædicitur. Hierosolyma Propheta Libani nomine compellat. Portas, inquit, aperi, & hostes, odio tui furentes, admitte. Nihil enim tibi proderunt muri, nihil turres, nihil in hostium impetu sustinendo pertinacia. Immo, quo acius restiteris, eo miserabilius euerteris. Irruet enim tandem hostis, & omne robur exercitus tui contrucidabit; cedrosq. tuas, id est, ciuitatis principes, & insigni potentia præditos, ferro, flamma, vastitate, consumet. Qui non tantis opibus excellitis, vlulate, cum eos, qui vos multum ope, & dignitate, superant, excisos adspexeritis. Cedrorum enim ruina, eandem quercubus calamitatem imminere demonstrat. Vos autem quercus Basan, sic enim reliquas vrbes Iudææ nominat, cum videritis saltum munitum, id est, Hierosolymam ruinis strata, acerbissimis lamentis eam stragem deslete, assiduamq. plangore, & eiulatu, quanto dolore sitis interclusi, demonstrate. Vrbis enim illius interitus, vobis funestissimam cladem denuntiat.

Vox vlulatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum: vox rugitus leonum, quoniam vastata est superbia Iordanis.

Pontifices, inquit, & Sacerdotes, qui populum pascendum susceperant, ingentes vlulatus edent. Eorum enim decus, quod in templi sanctitate, & sacrorum religione, consistebat, interibit. Similiter, qui opibus, & potentia, principes erant, & tyrannide constituta, populum lacerabant, vestrum exitium lamentamini. Iordanis enim factus, id est, autem illud Iudææ, quam Iordanis alluit, insolens, & intolerandum, fastidium, illa gentis arrogantia, qua se cunctis nationibus anteponebant, ita cecidet, ut nihil deinceps in terris sit Iudæorum natione contemptius.

Hæc dicit Dominus Deus meus, Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, & non dolebant: & vendebant ea, dicentes, Benedictus Dominus, diuites facti sumus: & pastores eorum non parcabant eis.

Oves cædi destinate, fuere, ut Paulus interpretatur, Christi discipuli. eas Sacerdotes, & Pontifices, in principio potestate continebant, tantoq. odio in eas ferebantur, ut illas vel omni supplicio laceraret, vel exilio damnarent, omnibusq. bonis euerterent. Et, cum adeo scelestum facinus in se concepissent, tantus erat in illis stupor, ut se minime deliquisse putarent; immo sic efferebantur, quasi pietati, &

ti, & religioni, cumulate satis fecissent. Sic autem habuit exitu illa Christi prædictio, qua discipulos ad labores, & dolores, excelsio animo perferendos, incitauit. Veniet, inquit, hora, quando omnis, qui occiderit vos, arbitretur, se obsequium præstare Deo. Neque solum nullam omnino misericordiam sanctis hominibus tribuebant, sed etiam in eorum vel cæde, vel exilio, multum de rei familiaris amplificatione cogitabant. Opes enim eorum, qui erant Christi disciplinis adstricti, in rem suam conuertebant: quemadmodum Paulus in epistola ad Hebræos testificatur. Sic vero, cum perfidia, immanitate, & avaritia, flagrarent, ita tamen erant falsa specie religionis inflati, ut gratias Deo, pro bonis, quæ sanctis hominibus detrahebant, agendas existimarent. Quid est autem hoc, quod ait, Pasce oves occisionis? Animaduertendum est, per actiones, quæ Prophetis præscribuntur, non semper actiones, sed prædictiones, intelligendas. Vult, cum Deus imperat Isaia, ut excæcet cor populi. Id est autem, ut denuntiet populo futuram cæcitatem, quæ erat a se Christi beneficium obstinato animo repulsurus; aut, cum ait, se Hieremiam constituisse, ut diruat, & edificent, euellat, & conferat. Et, cum eidem Propheta præcipit, ut calicem gemitibus porrigat, quo sensibus spoliarentur. Nihil horum fecit Hieremias, sed futurum asseruit. Similiter, hoc in loco, cum ait Dominus, Pasce oves cædi destinatas, hoc dicit: Prædic omnibus, oves has, quæ se pro gloria nominis mei ad mortem obtulerunt, quas falsi pastores, amentes, atque scelerati, contumeliosi, & supplicii, afficiunt, & in quorum cæde, quasi in pietatis officio, gloriantur, non fore villo modo a pastore sanctissimo deferendas. Immo, tunc vel maxime, cum videbuntur e pascuis eijci, & expelli, pabulis latissimis, cum admirabili animorum iucunditate, perfuerunt. Præterea, scelus eorum, qui has oves contumeliosi onerant, & plagis afficiunt, non impunitum dimittam.

Et ego non parcam ultra super habitantes terram, dicit Dominus: ecce ego tradam homines, vnumquemque in manu proximi sui, & in manu Regis sui: & concident terram, & non erunt de manu eorum.

Illi quidem, ait, nulla misericordia ab ouium cæde reuocari potuerunt. Similiter ego misericordia non impediar, quo minus eos meritis supplicii excruciem. Primum igitur ipsi sese intestina seditione lacerabunt, & proximus in proximi perniciem furenter incitabitur, eosque tandem in manum Imperatoris Romani, quem ipsi, me neglecto, Regem adoptarunt, tradam. Rectissime in eorum exitio Rex eorum appellatur, de quo dixerunt, Non habemus Regem, nisi Cæsarem. A Dei igitur fi-

lio, cuius imperium contempserunt, derelicti, & a Cæsare, quem sibi Regem adscuerunt, euerfi, cum in rebus desperatis opem Dei implorarent, auditi non sunt. Et ideo ait Deus, Non erunt eos.

Et pascam pecus occisionis propter hoc o pauperes gregis.

Vtitur hic ea figura, quam Græci appellant *ἀποσιτισμὸν*, qua Propheta uti etiam solent, maxime vero cum sententia incidit admiratione digna, vel illa ad metum, vel ad lætitiā significandā, pertineat. Oves, inquit, meæ nunquam erunt patrocinio meo destitutæ. Ego ipse per me eas pascā, & a luporum truculentiā semper eripiam; ita, ut etiam cum cædi destinatæ videbuntur, tunc maxime in tutela mea deliteant, & pabulis vberimis secure fruatur. Iccirco, o pauperes gregis, qui vos ad pedes meos abieciistis, nec in vobis, neque in lege, sed in gratia mea, vitæ præsidium collocavistis, erigite animos, & in omni malorum tempestate in celum mentes intēdite, unde vobis auxiliū adueniet. De reliquis autē ouibus, quæ Pauperes appellari nō possunt, (sibi enim opes iustitiæ insolenter assumpserunt, cum essent iniquissimi, & ea de causa sese ab oculis domini segregauere) quid fiet? Ipse pastor earum consequenter explanat:

Et assumpsi mihi duas virgas, vnam vocavi Decorem, & alteram vocavi Funiculum: & paui gregem. Et succidi tres pastores in mense vno.

Dux rationes fuere, quibus Dominus gregem suum, id est Israel, pascebat, quæ duæ Virgæ appellantur. Est enim Virga, vel Baculus, pastoris insigne. Vna virga fuit lex, quæ Decus, & Elegantiā, poterat appellari. Ea namque iustitiæ splendorem, religionis sanctitatem, moderationis continentiam, & ornatum, continebat. At, cum Israel legem contempneret, religionisq. infandis sceleribus violaret, altera virga opus fuit, quæ Deum populum ad officium redire compelleret. Ea vero, numero multitudinis explicatur: multi namque fuere, quibus, ut instrumentis, utebatur, ut homines rebelles, malo coacti, suum officium facere discerent. Hamonitæ enim, Moabitæ, Palæstini, Assyrii, & Chaldaei, & reliquæ nationes Hebræis infestæ, Virgæ officio fungebantur. Iccirco Dominus Senacherib furoris sui virgam nominat. Hi dissipantes appellantur, propter populationem, & euerfionem, quam Hebræis inferebant. Hunc autem morem, & consuetudinem, Deus in illius populi moderatione tenebat, ut vel eum legis disciplina deuinciret, vel, cum legem minime seruarent, in eos incitaret. Hæ sunt duæ illæ virgæ. Quādiu igitur Hebræi in officio manebant, eos beneficij augebat, & egregie dignitatis insignibus ornabat. Cum vero sese ab illius imperio remouebat, hostes ad illius coercionem euoca-

euocabantur. Duabus virgis expositis, videndum, quid fuerint illi tres pastores, vnius mensis spatium sublati. Omne tempus, quo lex in statu suo mansit, Mensis vnus appellari potest. Mensis enim apud Hebræos, quemadmodum & apud Græcos, erat vna Lunæ conuersione definitus: ob id sæpenumero Lunam pro Mense ponebāt: ut hoc in loco cernimus. Nō enim *לַחֹדֶשׁ*, quod est Mensis, sed *לְלֵיל* quod nomen Lunam significat, scriptum est. Luna vero varie commutatur. In principio namque tenuissimum lumen illius est, augefcit deinde paulatim, vsque eo, dum, orbe pleno, integrum lumen accipiat; deinde attenuatur in dies, & in initia recurrit; & tandem, Solis accessu, lumen amittit. Sic fuit olim status antiquæ legis, in principio enim non ita late lumen in terras sparserat, creuit in dies illius splendor, donec ad eam claritatis plenitudinem, quam pro illo tempore potuit habere, perueniret. Hebræis, sub Dauide, & Salomone, maximum illius lumen illuxit. Ex eo tempore imminui cœpit, vsque ad Christi aduentum, quo legis ipsius lumen, in Solis verissimi lumen incurres, euauit. Fuit igitur legis definita conuersione, Lunæ conuersioni simillima. Per tres Pastores, intra Lunam vnam sublato, non tres singulares homines, sed tres ordines hominum, qui Remp. illam rexerunt, intelligendi sunt. Primus ordo fuit Iudicum, quorum vltimus exstitit Samuel. Secundus fuit ordo Regum, vsque ad Sedechiam. Ordo tertius Pontifices habuit, penes quos etiam summa in Rep. potestas fuit. Hi sunt illi tres pastores, quos vno mense sublato fuisse, dicit. Hoc autem triplici ordine, & statu, magis Iudeorum amentiam, & scelus, coarguit. Quali diceret, Non mea negligentia factum est, ut populus hic effrenata mente rueret. Triplicem enim Pastorum ordinem, pro varia temporum ratione, ei præfeci, qui illū in officio contineret. Sed neque Iudicum integritas, neque Regum maiestas, neque Pontificum sanctitas, potuit illius temeritatem coercere.

Et contracta est anima mea in eis: sicut enim anima eorum variavit in me.

Cum animaduertent, inquit, omnem a me curam in illis regendis sine fructu suscepam fuisse, benignitatem meam contraxi, cum illi etiam fastidio quodam, & offensione mei numinis, sese a pietatis studio remouissent.

Et dixi, Non pascam vos: quod moriturus, & quod succiditur, succidatur, & reliqui deuorent vnusquisque carnem proximi sui.

Supplicium dirisissimum exponit, quo erant oves illæ mactandæ. Ait enim, eas esse præsidio

illius orbandas, & desiderijs suis relinquendas, ut, errore præcipites, in diras calamitates inciderent. Tria vero mala denūtiat illis, qui sese a Dei patrocinio subducunt. Primum est, morbus, & pestilentia, & fames, omniumque rerum penuria. Secundum, bellum durum, & exitiosum, ab externis gentibus illatum. Tertium vero, intestina seditio, quæ, dum quilibet in brachium suum, hoc est in proximum suum, cuius ope fulciri debuisset, furciter inuehitur, & ipse vicissim a cinibus suis oppugnatur, vires Reip. consumuntur. Cum, inquit, vos ipse pascebam, a vobis omnem vim morbi depellebam; hostes in bello comprimebam; inter vos ipsos pacem saluari legis disciplina conseruabam. At, postquam imperium meum pro nihilo habuistis, & mei pabuli tegio vos ipsos in pascua pestifera contulistis, vos abieci. Itaque, si vos fames, aut pestis, absumpserit, absumat; si vos hostes ferro trucidauerint, trucidant sane; si vos intestina seditio mutua cæde confecerit, conficiat; ut tandem intelligatis, quam malum, & amarum, sit omnibus, qui meo auxilio vivebant, auxilio meo spoliari.

Et tuli virgam meam, quæ vocabatur Decus, & abscidi eam ut irritum facerem fœdus meum, quod percussi cum omnibus populis.

Lege quidem fœdus istum inter Deum, & Israel, fuit, quo Deus se adstrinxit ad auxiliū illi afferendum, si is iussis illius obediret, & populus vicissim exsecratione se deuinxit, si Dei aliquando imperium recusaret. hoc quidem fœdus ab Hebræis violatum sæpenumero fuit. Sed, quo modo fœdus illud gentes alienas etiam teneret, est animaduertendum. Dicitur fœdus fieri, non modo cum gentibus, verum & cum belluis immanibus, atque adeo cum saxis, cum omnia, quæ nocere possunt, ita Dei potestate coercita tenentur, ne possint illis quidquam detrimenti, qui sub illius tutela latent, inferre. Lege autem a Deo cantum Hebræis fuerat, ut, si illius placitis obtemperarent, numquam illis noceri a gentibus, vlla ratione posset. Ita igitur poterant Hebræi liberi a gentium metu vivere, atque si sacrosancto fœdere fuisset inter illos, & gentes alienigenas, summa pax, & amicitia, confirmata. Itaque, necesse erat gentibus, ut se se suis finibus continerent. Alter enim illis a Deo supplicium imminabat, quasi illis, qui fœdus perfregissent. Hoc igitur fœdere ita gentes tenebantur, ut, quoties, absque Dei permisso, bellum in Hebræos inferrent, victi, conciderent, hoc fœdere soluta sunt gentes, cum, propter Iudeorum scelus, & improbitatem, gentibus permissum fuit, illorum statum euertere.

Et in irritum deductum est in die illa. Quam Diem dicit? Illam nempe, quæ fuit Roma.

Romanis aditus apertus, ut in urbem, Dei presidio nudatam, armis inuaderent, illamque funditus euerterent.

Et cognouerunt sic pauperes gregis qui custodiunt mihi, quia verbum Domini est.

Pauperes gregis, Christi discipuli sunt, quos ante ad certam spem summæ felicitatis crexerat. Hi, cum Hierosolymæ ruinâ cerne-
rēt, intelligebāt plane, casum illum, nō ad for-
tunæ temeritatem, ut imperiti suspicantur, sed ad Dei sanctissimum iudicium, reuocan-
dum. Recordabantur enim, cum fuisse a Pro-
phetis, multis ante sæculis, prædictū, ipsumque
Dominum, cuius spiritu Propheta loquitur, præ-
dixisse, ut lapis super lapidem in ea vrbe
minime remaneret.

Et dixi ad eos, Si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meam: & si non, requiescite.

Personarum commutatio sententiam ob-
scurat, & facit ut multi, nō Iudæi tantum, sed
Christiani etiam, in absurdas sententias inci-
dant. Non sunt autē isti, ad quos nūc Deus lo-
quitur, Pauperes gregis, ut quidam opinati
sunt, sed illi potius, quorum perfidia fœdus
violatum fuit. Ut enim Dominus ostendat,
quam iuste fuerit in illis scelus vindicatum,
sceleris ipsius magnitudinem exponit. Mer-
cedem, inquit, meis meritis debitam, ab illis
flagitavi, at illi pro mercede me nefarie pro-
diderunt. Quid Mercedem narrat? nūc rerum
omnium Dominus operam suam locauerat?
num, certo pretio, cum illis, quibus operam
suam dabat, depactus fuerat? Fuerat profe-
cto. Se namque eo demisit, ut nostræ salutis,
atque dignitati, seruiret. Dies, atque noctes
hominum causâ laboraret; & quasi merce-
narius, propositæ mercedis spe, omnes etiam
cogitationes in nostrum statum ornandum,
& fulciendū, conferret. Apud Isaiam conque-
ritur, quod, ut peccata nostra deleteret, serui-
rit, & immanes labores exceperit. At, quam
mercedem exegit? Fidem, & animi gratam
voluntatem, ut ea videlicet donū iustitiæ con-
sequamur, ut operibus sanctis ad sempiternā
gloriam adspiremus. Nec enim bonis no-
stris indiget, sed ita nobis omnia largiri stu-
det, ut tunc satis amplam mercedem labori-
bus suis persolutam indicet, cum nos mune-
ribus suis frui conspexerit. Ita tamē hoc qua-
si præmium flagitat, ut liberum nobis relin-
quat, utrum velimus, vel fide, & debita carita-
te, beneficium amplecti, vel perfidia oblatum
munus aspernari. Hoc enim significat, cū ait:
Si bonum est in oculis vestris, afferte mer-
cedem meam; si non, omittite. Non enim vim
infert, sed admonet tantum, & omnibus mo-

dis exhortatur, ut salui esse velimus. Quid ad
tam immensam probitatis postulatum homi-
nes illi responderent? Non modo gratiam mi-
nime retulerunt, sed etiam illum impie, atque
nefarie, prodiderunt.

Et appenderunt mercedem meam tri-
ginta argenteos.

Cum fidem, inquit, ab illis exigerem, illi
pro fide, quam flagitabam, immane perfidie
scelus in me machinati sunt. me namque, tri-
ginta argenteis, proditori persolutis, addi-
ctum, ad supplicium abduxerunt.

Et dixit Dominus ad me, Proiice il-
lud ad statuarium decorum pretium quo
appretiatum sum ab eis. Et tuli triginta
argenteos: & proieci illos in domum Do-
mini ad statuarium.

Iubentur sapennumero Propheta, quasi mi-
mi quidam, id motibus imitari, quod est op-
portuno tempore faciendum. Veluti, cum
Isaias iubetur nudus incedere, ut portendat
eorum nuditatem, qui erant in seruitutem
abducendū; aut, cum Hieremias, lagena fœdili
perfracta, significat, omnes opes Iudæorum
esse perfringendas; aut, cum Ezechiel, simili
ratione, quasi fabulam ageret, urbis obsidio-
nem, atque ruinam, multis actionibus horren-
dis expressit. Similiter hoc in loco Propheta
imperatur, ut Iudæ facinus in oculis ponat.
Id igitur ex Dei præscripto agit Propheta, ut
triginta argenteos (tot enim erat Christus,
scelere Iudæ, Sacerdotibus addendus) in do-
mum Domini referat, ut pretium sanguinis,
ut postea fecit Iudas, abiciat, ut ita argentū
in figuli manum perueniat, quemadmodum
factum est, cum figuli ager emptus fuit in se-
pulturam peregrinorū. Et inquit, Decorum
pretiū, quo ab illis æstimatus sum. En merces
mea, en pietas, en fides. Ideo videlicet pretiū
æstimationis immensa pro eorum salute li-
benter obruli, ut illorum corpus, & vitam
meam, non pluri, quam triginta argenteos,
facerent, & tam vili pretio id, quod nec vni-
uersi natura compensari potest, ab homine
perditissimo mercatur. Retice igitur argen-
tum; testificare scelus; detestare monumen-
tum; fac, ne facinoris infandi pretium pecu-
niam sacram contamine. Cedat in vsum figu-
li, ut intelligant, vasa fœdilia a sese, quasi figu-
li vasa, confringenda.

Et præcidi virgam meam secundam,
quæ appellabatur Funiculus, ut dissolue-
rem germanitatem inter Iudam & Israel.

Hostes, qui per virgam, quam appellat, dis-
sipantes, intelliguntur, hunc vsum habebant,
ut ho-

ut homines, opibus insolentes, & religionis
oblitos, ad officium reduceret, & qui simulta-
te, intestinaque seditione, Deum offenderant,
eum mutua caritate, & bonorū studiorum cō-
fensione, placaret. Homines enim, precipites,
atque deuij, malis eruditi, in viam redibant,
& humanam societatem, quam violant, v-
nice sibi colendam statuebant. At, postquam
sic omnia prolapsa sunt, ut nullum in illa gen-
te pietatis vestigium resideret, nullam utilita-
tem dissipantes afferebant, nec ad pietatem
recolendam, nec ad voluntates conglutinan-
das. Frustra, inquit alibi, percussī filios ve-
stros. Apud Isaiam vero sæpe conqueritur,
quod ij, qui erant plagis fracti, atque debilita-
ti, non fuerint ad percutientem conuersi. Tūc
igitur illa virga confringetur. Non quidem,
ut non contendantur plagis ij, qui fidem vio-
larunt, sed ut plagæ non ad correctionem im-
ponantur, sed tantum ad perfidie supplicium
conferantur. Illa igitur virga tunc non est vir-
ga pastoris, sed vindicis, & vltoris, appellan-
da. Sensus igitur hic est; ut doceat Dominus,
se sic esse Iudæis, propter atrocitatem scele-
ris, infensum, ut ne plagis quidem eos iam a
scelere reuocare conetur, cum omnem cona-
tum in populo pertinaci curando frustra com-
parari perspiciat. Equidē, inquit, pastoris vi-
gilantis officio perfunctus sum, legeque mea po-
pulum regendum & nutriendum suscepī, at il-
lorum scelere factum est, ut legis fœdus irri-
tum fieret. Reliquum igitur erat, ut eum bel-
lis affligerem, ut, malis edocti, ad officium re-
dirent. At illi, tam obstinatis animis in susce-
pto scelere perstiterunt, ut frustra fuerit a me
omne pastoris officium in eorum moderatio-
ne consumptum. Sic autē factum est, ut illam
alteram virgam, qua illos antea sanabam,
perfringerem, & illorum curam prorsus abii-
cerem, cum morbus eorum insanabilis esset.
Est autem hoc satis horrendum supplicium,
ita deserī quemquam a Deo, ut neque præsi-
dio illius sapiatur, nec illius flagello in sanita-
tem reuocetur. Sed, quod tandem malum hāc
adeo miserandam orbitatem consequatur,
est animaduertendum:

Et dixit Dominus ad me, Adhuc sume
tibi vasa pastoris stulti. Quia ecce ego
fufcitabo pastorem in terra, qui dere-
lictā non visitabit, dispersum non quæ-
ret, & contritum non sanabit, & id quod
stat non enutriet, & carnes pinguium co-
medet, & vngulas eorum dissoluet.

Adhuc, inquit, quia vnā tragoediam ege-
rat, in qua futurum Iudæ scelus luculenter ex-
plicuit: nunc vero ostenditur alia, qua Ante-
christi scelestissimū facinus in conspectu pro-
ponat, in cuius quidem tyrānide erit Iudæo-
rum supplicium, extremæ calamitatis accef-

sione cumulatam. Non enim est auersus furor
Domini, sed adhuc manus illius est extensa.
Quamuis enim Iudæi, ciuium strage, urbis e-
uersione, templi inflammatione, exilio diu-
turno, odio cunctarum gentium, contumeliis
innumerabilibus, immanitatis, atque perfidi-
æ, poenas exsoluerint, nondum tamen om-
nium maximum in hac vita supplicium per-
lerunt. Nam, cum nihil sit mentis cecitate fu-
nestius, tum ea cecitas mentis, cuius causam
Antechristus perditis hominibus allaturus
est, tam dira, & detestabilis, erit, ut nulla sit
cum ea, vel erroris turbulentissimi magnitu-
dine, vel exitus tristissimi diritate, compa-
randa. Quod quidem supplicium est illis, me-
rito, atque iure, subeundum. Ut enim Paulus,
ad Thessalonicenses scribens, ait, Quia nolue-
runt spiritui veritatis assentiri, immittet in il-
los sanctissimus iudex spiritū erroris, ut men-
dacium ample xentur: ita fiet, ut, qui lucem o-
dio immani persecuti sunt, tenebris oblecten-
tur; qui vitæ, atque salutis, auctori necem ma-
chinati sunt, periuri, & homicidæ, iugum sub-
eant; qui verum pastorem repulerunt, falsum
libenter adsciscant. Antechristum vero, Stul-
tum pastorem nominat. Nam, cum summa
stultitia in improbitate summa consistat, ille
maxime stultus erit, qui ad summum impro-
bitatis, & impietatis, euaserit. Improbitas
vero, & impietas, illius, tanta erit, ut sibi Di-
uinitatem imprudenter arroget, & honores
Diuinis insolenter usurpet. Stultitiæ autem
summæ confestim documenta statuet, e qui-
bus possit intelligi, quātum inter illum, & pa-
storem verum, intersit. Veri namque pastoris
officium est, ouium vulneribus medicari; at il-
le ouibus mortiferum etiam vulnus infliget;
dispulsas inquirere; at ille, bene cōuenientes
dispellet; ægrotas sanare, at ille ouibus pestē
mouet; gressum ouium stabilire, at ille vngulas
ouium discindet, ad suam cupiditatem,
& ambitionem, reuocabit. Ab hoc igitur pa-
store fallacissimo, & amētissimo, qui pestem,
qui tenebras, qui cruciatum sempiternū, est
perditis hominibus illaturus, se decipi sinent
illi, qui verum pastorem, vitæ, lucis, dignita-
tis, immortalitatis, architectum, omnia vitæ
studia ad gregis utilitatem referentem, tri-
ginta argenteis addictum, in Crucem sustule-
runt. Antechristi personam agit, iussu Domi-
ni, Propheta, ut spectatoribus horrorem spe-
taculi tam atrocis incuriat. Deinde, in illius
truculentiam, & immanitatem, respiciens,
exclamat:

O Pastor & idolum, derelinquens gre-
gem: gladius super brachium eius, & su-
per oculum dextrum eius: brachium eius
ariditate siccabitur, & oculus dexter eius
tenebescens obscurabitur.

O uir, inquit, amētissime, qui tibi Diuinus
hono-

honores assumis, cum sis omnium mortalium
sceleratissimus, qui pastoris officium usurpas,
cum ouibus exitum machineris, quas tan-
dem penas sceleris, & amentie, persolues?
Ira namque Diuina in te iudicij gladium vi-
brabit, viresque tuas excoindet, mentemque tibi
totam eripiet, ut omnes, qui tibi summam po-
tentiam tribuunt, ad spectaculum tuæ imbeci-
lilitatis obstupescant; & qui te nomine sum-
mæ sapientie laudibus efferebant, stultitie
tuæ tenebras, & mentis cecitatem, detesten-
tur. Animaduertendum autem est, per Bra-
chium, vires intelligi; per Oculum dexterum,
rationem. Vtriusque autem rei exitum Pro-
pheta prænuntiat: nam vires Antechristi frā-
gendas, & funditus euertendas, esse prædicat,
& rationem tenebris obruendam. Oculus
quidem illius finit, nempe acumen, & cal-
litas, ad fraudes capitales faciendas inte-
ger permanebit. Lumen vero oculi dexteri,
id est consilium ad malum præcauendum, in
illo erit tætra caligine demersum. Sic vero
fiet, ut, quo magis ingentium ad malitiam ver-
fauerit, eo furentius sibi ipse pestem, & exi-
tium, machinetur.

CAP. XII. Onus verbi Domini super Israel. Dixit
Dominus extendens cælum, & fundans
terram, & fingens spiritum hominis in eo,
ecce ego ponam Hierusalem superlimi-
nare crapulæ omnibus populis in circui-
tu: sed & Iuda erit in obsidione contra
Hierusalem.

Cum nomen Oneris eam vim contineat,
ut calamitatem prænuntiet, & eam contra
Israel futuram Dei verbum asseneret, non po-
test vlla spes ex hoc Dei verbo salutis osten-
di illis Iudæis, qui sunt, mentis ad speculum, in
terra defixi, nec veram religionem, sed um-
bram religionis, intuentur. Ut autem doceat,
Deum nec in persona, nec in ritu, nec in le-
gis piaculis, vllum iustitie fructum collocare,
nec vllam gentem eximiam habere, cui præ-
cipue consultum esse velit; docet, illius ampli-
tudinem, qui cælum extendit, terram funda-
uit, spiritum hominum finxit, Iudææ finibus
includi minime posse, beneficentiamque suam
ad omnes ex æquo pertinere, qui cum pieta-
te vixerint. Nulla enim præmia generis di-
gnitati, sed vitæ puritati, constituit; neque
pro ratione religionis adumbratæ, sed pro
fidei sanctitate, opera remunerat. Sic autem
liquet, neque Iudæis fuisse, si deliquissent, im-
punitam culpam, neque gentibus, si fidem co-
luisent, aditum ad fontem benignitatis in-
terclusum. Sed, ut ad Prophetæ mentem pro-
pius accedamus, intelligendum est, hanc ora-
tionem esse ex Euangelij Luce, & non ex te-
nebricosis Iudæorum sensibus, interpretan-
dam. Hierusalem, est cœtus fidelium, iure Di-

uino sociatus. Hanc ciuitatem, omnes, qui a
studio sanctissimæ religionis abhorrent, im-
mani odio persequuntur. Illa nihilominus,
cum sit petra firmissima fundamento nixa,
conuelli de statu non potest, immo omnibus
hostibus suis vinum mortiferum amentie, &
stuporis, infundit. Dei namque iudicium
eos errore mentis exagitat, & vita etiam spo-
liat. Sic enim scriptum est apud Isaiam:
10 Obstupescite, & admiramini: fluctuate, &
vacillate: inebriamini, & non vino: contur-
bamini, & non ebrietate: quoniam miscuit
vobis Dominus spiritum soporis. Hieremias
autem præcipitur, ut hoc vinum, quod stupo-
re, & mentis infania, continetur, porrigat om-
nibus gentibus, ad quas erat calamitas per-
uentura. Interpretes Græci hoc verbum
20 quod Venenum, aut Stuporem, aut mentis de-
fectu deiectione perturbatione, significat, κατὰ τὸ
ἐν, id est acrem Compunctionem, appellant.
Nominatur autem hoc extremum supplicium
improbis illatum Vinum soporis, aut com-
punctionis; vel propterea quod mentem iudi-
cio spoliatur, animumque dilacerat, vel quia
maxima sceleris poena est excacare mentis
infania, animique præcipitis, & deuij, temulen-
tia, qua gentes perditæ se in pestem furibun-
dæ præcipitant. Hoc autem vas in Ecclesiæ
manu positum esse dicitur, eo quod ipsa, sem-
per occasione extremi furoris, atque de-
mentie, gentibus perditis, atque profligatis,
30 intulerit. Non quod gentium sanguinem, &
exitium, expectat, sed, quia, dum oppugna-
tur, dum vexatur, dum opprimitur, numen
Dei in eas gentes, quæ bellum nefarium mo-
uent, inuehitur, ut eas, sanitate mentis spo-
liatas, omnibus malis excruciet. Ne autem
possent Iudæi dicere hoc in loco, Deum non
Iudæis, sed exteris gentibus, qui Hierosoly-
mam oppugnabant, supplicium comminari,
dictum est, Etiam contra Iudam erit; id est
autem, Iudæi etiam idem poculum diuinæ se-
neritatis ebibent, eandem omnino penam
sustinebunt, eodem furore conturbati, ad sem-
piternum supplicium trudentur; ob quod sce-
lus? in munitione, inquit, contra Hierusalē.
Ob id igitur, quod Iudæi Hierosolymam sum-
mis viribus oppugnandam susceperunt, & mu-
nitiones, ut eam euertent, excitauere, furo-
re mentis excruciantur, sempiternisq. sup-
plicij poenas tam diri sceleris exsoluent.
Dicant Iudæi, quo tempore Iudæi Hierosoly-
mam, postquam a Dauid capta fuit, oppu-
gnauerint, aut opem illis, qui eam euertere
funditus cupiebant, attulerint, si velint ea,
quæ ex diuino Prophetæ sensu explicanda
sunt, ad somnia sua reuocare. Hierosolyma
quidem terrestris fastus euannit: celestis au-
tem Hierosolyma dignitas, & amplitudo, in-
uicta permanebit. Omnes, qui eam oppugna-
uerint, interebunt. Sed, quamuis ea multis
vndiq. bellis cincta fuerit, nulla vniquam gēs
inven-

infensus Christi numini aduersata fuit, quā
Iudæorum natio, nec odio maiore Ecclesiam
oppugnare constituit, & iccirco nulla tatum
vini morriferi, atque soporis, exhaust. Tanta
enim amentia Iudæi vexantur, tantoque stupo-
re mentis oppressi sunt, ut nihil cogitari pos-
sit infanias.

Et erit in die illa, ponam Hierusalem
lapidem oneris cunctis populis: omnes
qui leuabunt eum, concisione lacera-
buntur: & colligentur aduersus eam om-
nia regna terræ.

Non solum, inquit, Hierusalem calicē mor-
tiferi soporis manu gestabit, ut omnes, qui in
eam inuecti fuerint, a mente deserantur, ve-
rum & ipsa lapis erit grauissimus, ut oēs, qui
illam mouere conati fuerint, onere grauati,
20 deprimantur, illiusque duritate sauciantur. Itaque
Hierosolyma, lapis erit, soliditate firmus, &
stabilitate sempiternus, ne vniquam conuelli
possit; immo oēs, qui tantum onus sustinere
voluerint, pondere illius obruantur. Erat præ-
terea lapis durissimus, ut, qui illi plagas infli-
xerint, grauissime sauciantur. Quanta porro
futura fuerit huius lapidis firmitas, ex eo de-
claratur, quod ait Propheta, fore nempe, ut
oēs gentes contra eas congregentur. Quo enim
30 maior est hostium multitudo, quo odium im-
manius, & turbulentius, quo violentior eorū
impetus, qui Hierosolyamā oppugnant, eo cla-
rius, quam inuicta sit virtus illius, ostenditur.
Iudæorum perfidia oēs conatus ad illius exi-
tium comparabat; gentes innumerabiles inter
se de illius perniciē coniuabant; Tyranni, Re-
ges, & Principes, quasi eorū salus, & dignitas,
ageretur, omni impetu in Christi nomen, ut
eum exstinguerent, ferebantur; mores profligati,
atque perdit, odium acerbissimum puri-
tatis, atque religionis, incitabant: inanis phi-
losophia, ficta virtutis specie, sceleri auctori-
tatem dabat; oēs denique Satanæ opes in illā
frequenter irruebant; & tamen illa nulla ex
parte lababat, immo tunc magnificentius Di-
uina virtutis lumen eminebat, quo violenti-
us hostes eam euertere nitentur. Quo
modo? Num viribus suis poterat tanta ho-
stium multitudini repugnare? Minime qui-
dem. Sed illius ope, qui hostes facillime fan-
dit, & suis decus, & gloriam, pollicetur. Ait
enim:

In die illa, dicit Dominus, percutiam
omnem equum in stuporem, & ascenso-
rem eius in amentiam: & super domum
Iudæ aperiā oculos meos, & omnem
equum populorum percutiam cæcra-
te.

Per Equos, ministros furoris intelligit; per
eorum agitantes, Duces, & Principes, qui il-
lis ad sanctorum hominum perniciem abutun-
tur. Per Iudam vero, eorum Iudæorum coetū
intelligit, qui non circumcisione corporis in-
folescunt, sed cupiditatis excisione gloriantur.
Qui non in aperto Iudæi sunt, ut Paulus
inquit, sed intima mente nominis huius di-
gnitatem tuentur, atque sustinent. Quorum
gloria, non ex hominibus, sed ex Deo, est.
Hic autem est ille Iuda, cui Deus oculos sem-
per adiecit, ut eum ab hostium incursione de-
fendat, & in arce firme munita constituat.

Et dicent duces Iuda in corde suo,
Confortentur mihi habitatores Hieru-
salem in Domino exercituum Deo eo-
rum.

Principes, ait, Iuda non ij erunt, qui viri-
bus suis victorias assignent, immo, qui om-
nem sui decoris splendorem Deo acceptum
referant. Itaque a Deo suppliciter, & ob-
nixæ, contendunt, ut eos robore confirmet.
Sapienter enim vident, non esse virtutem
ingenij humani studijs, sed numinis Diuini
muneribus, adscribendam. Recte igitur qui-
dam clarissimus dux Iuda, Paulus nempe,
dicebat, se omnia posse numine illius, qui
eum corroborabat. Illa vero orationis par-
ticula, nempe, Habitatores Hierusalem, in
Deo suo concisa est. Est igitur aliquid, ut
clarius intelligatur, adiungendum. nempe,
Spem salutis in Deo suo collocabunt. Quam
illustris autem fidei victoria sit, consequen-
ter exponitur:

In die illa ponam duces Iuda sicut ca-
minū ignis in lignis, & sicut facem ignis
in feno: & deuorabunt ad dexteram, &
ad sinistram omnes populos in circuitu:
& habitabitur Hierusalem rursus in loco
suo in Hierusalem.

Est animaduertendum, verbum, pro quo
interpretes Caminum ponunt, esse apud He-
bræos כַּמִּינִי. Erat autem כַּמִּינִי, vas amplum,
aqua plenum, in templo positum, ut sacer-
dotes, antequam sacrificia offerrent, ma-
nus, atque pedes, lauarent, & carnes etiam
immolatas abluerent. Non incommode au-
tem eodem verbo Propheta vsus est, ut in-
telligeremus, vas hoc, quod Caminum ap-
pellamus, esse eisdem sacris vsibus destina-
tum. Illud enim, aquam corporis sordibus
eluidis suppeditabat; hoc autem, ignem
abstergendis animi sordibus subministrat.
Non enim, ut Isaias ait, sordes filiarum
Sion legis aqua, sed spiritu iudicij, atque
ardoris, eluuntur. Hoc autem in loco illu-
Ofor. Tom. 4. X stris,

stris, & clara, victoria prædicatur, quam duces Iuda erant adepturi. Vt enim ignis arida ligna facillime consumit; & ut fax in manipulos coniecta eos repente deuorat; ita Christi discipuli, concitato spiritus incendio, hostiū opes conficiebant, ita, ut nemo posset eorum virtuti resistere. Vtrumque autem simul faciebant, ut & omnium flagitiorum sordes flamma conficerent, & animos hominum Diuini amoris facibus inflammarent. Itaque eadem opera hostes consumebant, & ignem caeleste in humanis visceribus implicabant. Hierusalem nomen bis repetitum est, ut sanctæ ciuitatis non modo frequentiam, & celebritatem, verum & sempiternam stabilitatem, videremus. Hierusalem, inquit, firmo, & stabili, fundamento nixa, locum minime mutabit, sed in loco suo firme consistet. Ciues, inquit, qui Hierusalem nomine ciuitatis appellantur, numquam ab eo demigrabunt, sed in ipsa Hierusalem perpetuo manebunt. Hoc est autem, numquam ab ea fide, quæ ciuitatem vnam effecit, deduci poterunt, illi, qui fide diriguntur, & fide ad præscriptum Diuini spiritus instituunt. Vnde clarius liquet, hoc de ciuitate illa terre stridici non posse, quæ ita funditus euersa est, ut non sit vniquam, ut Isaias, & Aggeus prædixerunt, ædificanda. Numquam enim est ad eadem instituta, legisq. disciplinam, reuersura.

Et saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut in principio: ut non magnifice gloriatur domus David, & gloria habitantiū Hierusalem contra Iudam.

Non solum, inquit, iij, qui David, Christum nempe, summo studio venerant, & gloria illius effertur, saluerunt per fidem; neque iij, qui ciues in sanctam ciuitatem adscripti sunt, qui splendore Christiani nominis exsultant, salutis compotes erunt; verum etiam Iudæi, qui extra ciuitatem sanctam variis in locis tabernaculum posuerunt, & sunt a Christo ab horrentes, salutem tandem adipiscuntur. quærent enim, ut ait Osee, Deum suum, & David Regem suum. Vt igitur olim nullus Hierosolymitanus ciues eos, qui erant satum procreati, a consortio suo repellebat, cum omnes eundem generis principem haberent; sic tunc fiet, cum iij, qui nomine tantum Iudæi sunt, fuerint tandem ad eos, qui veri Iudæi sunt, impulsu, & instinctu Diuini spiritus, aggregati. nullū igitur erit inter utrosq. dissidium. Nunc quidē, nostri Regis gloria, sublimes effertur, & Iudæos insectamur: nunc, ciuitatis sanctæ mœnibus inclusi, Iudæorum amentiam proscindimus, & contra illorum scelus insurgimus. At tunc, cum fuerint, propter fidem, in ciuitatem recepti, omnis hæc dissensio compressa silebit, & antiqua gentis vnius communio vnius fidei vinculo confirmabitur.

In die illa proteget Dominus habita-

tores Hierusalē, & erit qui offenderit ex eis in die illa, quasi David: & domus David, quasi Dei, sicut angelus Domini in conspectu eorum.

Gratiæ Diuina largitatem, munerisq. caelestis affluentiam, insigni comparatione luculenter exaggerat. Vir quidem, inquit, magnus, & excelsus, David exstitit. Fuit enim a Deo multis donis, atque muneribus, egregie cumulat, & amore Dei ipsius acriter exaltat. At inter illos, qui fuerint Christi gratia in caelesti Rep. cēsi, vir aliorum comparatione tenuis, & abiectus, & imbecillus, tanta mentis altitudine præditus erit, ut sit cum Dauide sanctitatis magnitudine conferendus. Illi vero, qui fuerint in Davidis stirpe numerati, id est, qui in sancta ciuitate fuerint verissimæ dignitatis principes, ad diuinitatem adspirabunt, tantisq. opibus affluent, ut sint quasi diij quidem inter reliquos ciues habendi, & in angelorum gradu locandi: & hoc non erit in hominū opinione situm, sed ipsorum angelorum iudicio comprobatur. Idco autem dicit, Coram eis. diij enim etiam angeli, cum quibus iusti conferuntur, nomine angelorum appellari solent.

Et erit in die illa: quæram conterere omnes gentes quæ veniunt contra Hierusalem.

Si enim non secus accipit iniuriam suis illa tam, atque si quis pupillam oculi sui grauissimè laesisset; qui fieri poterit, ut scelus contra Hierosolymam caelestem constatum, inultum, & impunitum, esse patiatur.

Et effundam super domum David, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum.

Cernis, Diuinorum munerum amplitudinem, & magnificentiam, & dubitas, quin hæc omnia ad gloriam, & dignitatem, caelestis Hierosolymæ referenda sint? Cum ipse Dominus ait, Effundam, liberalitatis magnitudinem explicat, quæ oīa ijs, qui se ad illum ardenti fide contulerint, elargitur. Cum spiritum gratiæ nominat, suos legis terrore, atque dominatu, liberat. Nihil enim dānationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulat, sed secundum spiritum. Cum vero misericordiationis multiplicis nomen adiungit, infinita beneficia, singulis horis, atque adeo momentis, attributa, commemorat.

Et adspicient ad me, quem confixerunt.

Deus ipse loquitur, & se confixum esse commemorat, ut intelligant Iudæi, eundem illum, quem homines sceleratissimi in Crucem egerunt, & clauis confixerunt, esse celi rectorē, hominumque iudicem, ut poenas expectat ab illis, qui in scelere contumaciam adhibent, imperiumq. illius ad extremum vitæ spiritum,

spiritum, cum proiecta impudentia, & audacia, recusant. Qui sunt autem illi, qui Christū, quem cōfixere, vi sibi sunt? Omnes certe mortales. Primum quidem, sceleris ministri, cum in mortem illius terrā tremescerent; Solem obscurari, sepulchra referari, saxa concurrere, velum templi discindi, vidissent, percipere poterunt, se sacrilegas manus Maiestatī summi Imperatoris attulisse. Illi similiter, qui postea in tanti sceleris ultionem ciuitatem obsideri, ciues fame, pestilentia, ferro, ciuium strage, cruciari, urbemq. expugnari, & excindi, templumq. flammis vtricibus absumi, perspexerunt, clare numē illius cernere potuissent. Sed illi tunc multo clarius eum videbunt, quē cōfixere, cum in extremo iudicio eum videbunt, cum amplissima gloria, & maiestate, nubibus insidentem, angelorum exercitu circumscriptum, sanctorum hominum multitudine circumfusum, pœnas de sceleratissimis hominibus repetentem, sempiternoque supplicio cōdemnantem omnes, qui causam illi cedis attulerunt. Hi autem erunt omnes, qui numen, patris sceleribus offensum, vitæ conuersione placare noluerunt. Illi etiam, quos statim sceleris admissi pertraxit, qui numen illius confessi sunt, & percutientes pectora sua reuergebantur, viderunt profecto, cum magno salutis fructu, numen illius, quem vel manu, vel facinoris confessione, in Crucem sustulerat. Quid de sanctis mulieribus, quæ plangebant, & lamentabantur? Quid de Petri fletu, & reliquorum marore, dicendum? Numquid illi Christum, quem tam ardentem amabant, in Crucem egerunt. Egerunt certe. Omnes enim, qui Deī legem transgressi sunt, illum confixerunt. Vt enim nostrum scelus expiaret, & debitum, quo eramus obstricti, dissolueret, Crucis supplicium subire voluit. Omnes deniq. nos illum in Crucem sustulimus: nos clauis manus illius, atque pedes, confiximus: nos latus illius ferro transuerberauimus. Si enim homo minime deliquisset, Dei filius nulla cruciāta pertulisset. Omnibus igitur, siue improbis, & sceleratis, qui tantam vim benignitatis aspernatur, siue bonis, & integris, qui, a flagitijs auersi, illius vestigia consecretantur, illud accommodari potest, nempe, Videbunt, quem confixerunt, ita tamē, ut alij sceleris pœnam sempiternam sustineant; alij contra, Crucis ipsius fructu, æuo sempiterno potiantur.

Et plangent eum planctu quasi super vniogenitum, & dolebunt super eum ut doletur in morte primogeniti.

Hic, mutatio personæ fit. Filius enim dicit, Videbunt me, quem confixerunt; Prophetas, spiritu patris incitatus, dicit, Plangent super eum.

In die illa magnus erit planctus in Hierusalem, sicut plāctus Adadremō in campo Mageddon.

Similitudines in luctu conferuntur, non tamen exæquantur. In campo Mageddon fuit interfectus Iosias: eius mors acerbissimum luctum excitauit, vniuersamq. Remp. a summa spe salutis ad summum marorem, rerumque desperationem, traduxit. Erat enim singulari pietate præditus, & in omni genere Regiæ virtutis excellens. Religionem enim instaurauerat, diram superstitionem sustulerat, fluxos hominum mores disciplina salutari deuinxerat; Rempublicam labentem, atque præcipitantem, ad statum pristinum reuocauerat. Lux Iudæorum rebus, in extremum discrimen adductis, oblata videbatur, cum subito, præter opinionem, Rex sanctissimus in prælio, quod magis animosē, quam sapienter, inierat, occisus fuit. Homines igitur illius metæoriæ, non modo propter tam insolitam virtutis desiderium, verum etiam propter Reipub. ipsius orbitatem, lamentis acerbissimis se dediderunt, luctumque illum quotannis instaurabant. Nec enim dubitabant, quin in Iosia morte vniuersa Reipub. concidisset. Similiter, in Christi morte, cum illi, qui virtutem illius adamauerant, qui opera illius Diuina conspexerāt, qui omnē spem salutis, & dignitatis, in illius benignitate repositauerant, repente viderent illud summum vitæ præsidium, quo nitebantur, extinctum, non modo quod cernerent se tam suauis familiaritatis, & consuetudine, destitutos, sed etiā quod exstimator omnē spem melioris conditionis esse omnino præcisam, in summo luctu, & squalore, versabantur: & in hoc quidem luctus fuit, in vtriusq. morte simillimus. Luctus tamen rāto fuit acerbior in Christi morte, quanto virtus Christi acius sui desiderii concitabat, & quanto is maiorem, & firmiter, spem salutis attulerat. Sed Adadremō illud quid nam est? Nomen enim hoc non alibi reperietur. Quidam putant, esse loci nomen: sed inepte. Nomen enim loci, in quo Iosias cecidit, explicatū cernimus: Hierosolymis assiduum marorem renouatum fuisse, cum maximo oīm dolore, cōspicimus. Non erat autem causa, cur loci illius, qui non esset vel clade illa vel aliquo luctu grauiore, nobilitatus, mētio fieret. Alij, viri nomē esse dicūt, qui Iosia interemit: ridiculū. Luctus enim non est victoris, quod hostem peremit, sed illorum, qui morte illa, magno fructu priuati sunt. Non est autē scriptum, Sicut plāctus, cuius causam attulit Adadremō, sed, Plāctus Adadremō. Vnde colligitur, Adadremō minime Iosia necem intulisse, sed necem ab hoste illatam acerbissime lamentatam fuisse. Jonathan Chaldaeus in Paraphrasi sic locum interpretatur: Sicut plāctus Achab, quem occidit Adadremō filius Tabrimon. Et sicut plāctus Iosia, quem occidit Pharaon claudus in campo Mageddon. O lepidum nebulonem, qui tam ridicule nodū expediuit. Sed quæro, quo modo simplex luctus Osor. Tom. 4. X 2 gemit.

geminus repete factus est. Deinde, quid fingi potest ineptius? Luctus enim, non illius est, qui cecidit: mortui enim minime lugent: sed illorum qui in aliorum funere dolent, & anguntur. Deinde, non legimus, Achab, Regis impij, funus, fuisse publicis lacrymis, atque marore, procuratum. Deinde, quis fuit iste Adrimon? quis pater illius Tabrimon? unde sunt exorti? quo casu perempti? In sanctis enim Litteris nulla eorum mentio fit. Postremo, quam sit aliena similitudo, Iudeis tenebris occaecatus, suspicari non potuit. Ut autem nostram sententiam in medium afferamus, hoc certe nomine constat, primum exercitum Iosue, deinde Rempublicam, significari. Quis enim illum luxit in campo Megido? quis pectora planxit, & casum illum agerime passus est? quis deinde fuit Regis sanctissimi cadauer, cum lacrymis, & marore, profectus? Exercitus illius, qui videbat, se optimi regis ope destitutum. Hierosolymis vero fuit luctus acerbissime renouatus, & plangor ab omnibus editus, vniuersaq. Resp. publico marore significauit, in quanto dolore versaretur. Quod vero ad nomen attinet, quid opiner, dicam. Nomen hoc, ut mea fert opinio, est compositum ex Hadad, & Rimon. אֲדָד אֲרִמֹן aut idem est, quod Adhortatio: valet enim idem, quod verbum Graecum κληνσμα. Rimon vero, est malum punicum: eo vero multiplex, & varia multitudo, ordine iuris vnius disposita, & quasi quodam legis integumento circumdata, designatur. Ut enim grana mali punici, ordine miro compacta, & inuicem coniuncta, & costabilita, membranisq. discriminata sunt, ut nihil neque copulatus, neq. distinctus, fieri possit; ita varij coetus, in vnam tantum rationem legitime societatis inclusi, ordineq. distincti, mirabile vinculum caritatis, quo inter se apertissime nexi sunt, & singularem ordinem, quo distinguuntur, ne perturbatio vlla consequatur, ostendunt. Nec enim sine causa, cum summus sacerdos, gratia multitudinis expianda, in templi aditum ingrediebatur, mala punica ex auro facta vim aureis tintinnabulis ex fimbria vestis appensa gestabat. Per Malum enim punicum, ordo multitudinis caritate deuincta; per Tintinnabulum, eloquentia sacerdotis, qua multitudo est semper instruenda, significabatur. Et ideo malum punicum inter duo tintinnabula erat interiectum; & rursus vnum tintinnabulum inter duo mala punica colligatum; ut cerneretur, neque multitudinem posse sine graui periculo sacerdotis disciplina priuari, neq. sacerdotem a multitudinis sibi pmissa caritate diuelli. In Canticis vero Sponsa ardentem exoptat sponsum inuenire, ut illum arte complectatur, & succo, ex malis granatis expresso, illum expleat, hoc est, ut fructu summae caritatis, & moderationis, afficiat. Nouit enim, nullum poculum sponso fore inuicentius mutua piorum hominum caritate, & studiorum consensione. Ex illis, quae dicta sunt, apparet, hoc nomen non tam in Iosue

exercitum, neq. tam in Hierosolymam terrestrem, quam in Hierosolymam caelestem, conuenire. Continet enim illam vim, & alacritatem, qua Ecclesia oēs, vnico fidei, & caritatis, vinculo vehementer adstricta, se mutuo ad pietatis vinculum cohortantur. Olim igitur Adrimon Iosue necem ita lamentatus est, ut alij alios ad studium plangoris excitaret. Similiter Ecclesia, nunc, cum miro pietatis studio, luctum renouat, mortis, & cruciatus, quem Christus pro nobis pertulit, gratia susceptum. Ut autem Prophetam, nihil ab Ecclesia temere fieri, neq. sine summa ratione merore certis temporibus indicari;

Et plaget terra: familiae & familiae seorsum: familiae domus Dauid seorsum, & mulieres eorum seorsum: familiae domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum: familiae domus Levi seorsum, & mulieres eorum seorsum: familiae Semei seorsum, & mulieres eorum seorsum. Omnes familiae reliquae, familiae & familiae seorsum, & mulieres eorum seorsum.

Scriptum est in libris Paralipomenon, non tantum eo tempore, quo cecidit Iosias, Hierosolymam luxisse, verum & quotannis fuisse memoriam publici luctus instauratam, & Hieremiam lugubre carmen composuisse, quem oēs annis singulis flebilibus modis concinerent. Itaque institutum illud gessit imaginem moris illius sanctissimi, quem ex Ecclesia praescripto retinemus, ut singulis annis memoriae mortis Christi, cum acerbis doloris sensu, repetamus. Id quidem variis in locis, vna tamen ratione, & instituto, fit; & ordo summus, in pia, & iucunda, lacrymarum effusione conferatur. Hic autem ordo, per has personarum, & generum, distinctiones, quibus Propheta utitur, luculenter explicatur. Per varias enim familias, varias hominum rationes intelligit. Sunt enim, qui in Rep. Christiana principatum obtinent, & pertinet ad domum Dauid: sunt, qui, donis, atq. muneribus, sancti Spiritus incitati, Diuino sensu promouentur; & hi ad Natha, qui Propheta fuit, familiam referuntur: sunt, qui Deo, ardenti pietatis studio, coniuncti sunt; & hi in Leui familia censeantur: nomen enim Leui arctissimam coniunctionem designat. sunt postremo obedientia fidei prompti, atque parati, ad opus sibi commissum alacriter efficiendum; & hi, ut vis nominis facere admonet, sunt ad Semei familiam reuocandi; & quia nec eadem vis, nec idem robur, in omnibus inest, robustiores viris, imbecilliores feminis, adnumerantur. Haec est autem illa distinctio virorum, & mulierum, quam hic appositam videmus. Praeterea, cum non omnes hoc in loco virtutes enumerentur, quibus Diuinae familiae distinguuntur, non quod non omnes omnibus virtutibus excoltae sint, sed quod aliae alijs magis excellent; tandem omnes familias in summa complectitur.

plectitur, ut intelligamus, nullam fore nationem ad Christi nomen adiunctam, quae sibi cum Christo per doloris societatem inuicem minime putet, ut possit similiter gloriae illius participes fieri, ita tamen, ut pietatis gradus inter se distincti sint, & pro ratione sensus acerbis, laetitia simul munus, & premium, tribuatur. Sunt tamen interim, qui facile esse volunt, & pias lacrymas impie condemnent. Quid ais, homo vesane? censes ne, salutaris esse, tanti beneficii memoria in animis nostris semper iuere? an potius, nefaria obliuione sepeliri? Viuere profecto, inquit; quamuis sis stupiditate metis oppressus. Rursus interrogo, quid magis memoriam confirmet, ea ne, quae praesentia oculis intuemur? an potius illa, quae multis abhinc saeculis transacta sunt? Praesentia, dices. Quod ergo remedium conuenientius assignari potest, eo, quod Deus ipse praescripsit, ne tempus vetustate ex animis nostris excideret ea, quibus omnium salus, & vita, continetur? voluit enim, cum populum suum ex Aegypti finibus educit, ut singulis annis oēs quasi comoediarum actores id agerent, quod fuerat tunc, Dei munere, & beneficio, gestum, & sanctorum hominum manibus administratum; ut ita, quasi praesentia, cernerent ea, quae antiquitas sola perspexerat. Itaque nec azimi panes, nec lactucae agrestes, nec asini pastus, nec celeritatis imitatio, poterat, absque nefario scelere, praeteriri. Quid nobis igitur faciendum est, qui tanto clarius, & magnificentius, beneficium a Deo, non Mosis opera, sed filij Dei beneficentia, consecuti sumus? non in Christum, quasi nunc Cruci affixus sit, ut praesentem intuebamur? non illius benigne admiramur? non in supplicio illius scelus nostrum, qui illum ad supplicium adegit, agnoscimus? non denique, cum nostra vita parente societatem doloris inibimus? Si ideo laboras, ut tanti beneficii memoriam paulatim deponamus, strenuam operam Satanae nauas, qui in eo neruos omnes intendit, ut obliuione tandem conterat, quod est (si volumus statum nostrum tueri) recordatione perpetua retinendum. At non fuit ea Zachariae mens, & sententia, qui tam multis saeculis has lacrymas, vere pietatis indices, & luctum iucundissimum, merita praedicatione celebravit. Beneficium deinde clarius oratione persequitur. Ait enim:

CAP. XIII

In die illa erit fons patens domui Dauid & habitantibus in Hierusalem in ablutionem peccatoris & menstruatae.

Fons apertus, est gratia Diuinae pennitiae, ad oēs, qui Christum fide incensa venerantur, emanans. Ad eam vero aditus minime patebat, antequam Christus ostium aperiret. Quin etiam ille idem est ipsius gratiae fons. Ut enim olim e silice, Mosis virga percusso, aqua perennes existerunt, quae simul & populi sitim extinguere, & contractas sordes absterge-

rent, & viriditatem e terris antea perustis elicerent; ita e Christo, Iudicij Diuini feueritate, per flagitia, vulnerato, flueta profluxerunt, quae nostrum desiderium expleuerunt, & inuitas peccati maculas deleuerunt, & ex animis antea nimis aridis virtutum omnium frondes, & fructus, extulerunt. Hoc autem ut significaret, voluit, ut ex illius latere cum sanguine simul aqua fluere, ut in sanguine redemptae salutis pretium, in aqua puritatis nostrae ratione, & fructus multiplicis veritatem, videremus. Haec est illa aqua munda, quae est apud Ezechielem, qua omnes, qui ad Christum supplices accedunt, insignem puritatem consequuntur. Hac eadem aqua, fore dicit apud Isaiam, ut nationes innumerales abluantur. Ut id autem clarius explicari possit, cum Christo nomina damus, salutariibus aquis immergimur, ut inde puri, atque nitidi, suscitemur. Quia vero duplex peccati genus est; vnum quidem, consilio susceptum; alterum vero, naturae imbecillitate contra actus; vtrique, malo promptum, atque paratum, remedium esse, demonstrat. Per peccatum enim, omne flagitium consilio commissum; per sanguinem menstruum, naturae impuritas, & corruptela, designatur. Alium deinde fructum admirabilem recenset. Ait enim:

Et erit in die illa: Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabitur ultra: & Pseudoprophetas, & spiritum immundum auferam de terra.

Libenter a Iudeis quaesierim, quo nomine, qua vi, qua potentia, fuerint nomina Iouis, Apollinis, Mercurij, Veneris, & Cupidinis, euerfa funditus, & excisa? Quis Saturni sacra, quis Febris, Palloris, atq. Pavoris ades, quis Furiarum templa dirissima superstitione consecrata euerit, afflixit, atq. dissipauit? Quis oia denique monstra, quae imbecillitatem humanam, obtentu religionis, occupauerant, extinxit, falsorumq. deorum nomina e terris exterminauit? Haec oia certe opera tam Diuina nemo facere poterat vilo modo, nisi Christi numen praesens affuisset. Neq. solum nomina falsa Christus, opera discipulorum, sustulit, verum & Pseudoprophetarum fraudes expulit, & spiritum erroris pestiferi, ne Ecclesiae suae noceret, insita potestate, compressit. Sic enim est in iis, qui a Christo electi sunt, studium pietatis incitatum, ut nemo ex illis possit mendacium, ficta specie religionis inuolutum, sustinere.

Et erit: cum prophetauit quispiam ultra, dicent ei pater eius, & mater eius qui genuerunt eum, Non viues, quia mendacium locutus es in nomine Domini.

Olim quidem apud Iudaeos, cum multi, cupiditate diuitiarum, aut gloriae popularis, induci, falso Prophetarum nomen Osor. Tom. 4. X 3 assu-

assumebant, nemo erat illis infestus. At nunc, ubi veræ religionis studium viget, longe secus fit. Non desunt enim, qui summo veritatis studio flagrent, & mendacium odio acerbos persequantur, usque adeo, ut nullam rationem necessitudinis studio verissimæ religionis anteponant. Cum igitur deus præcipiat, ut Pseudopropheta sceleris poenam morte luan, & nihil apud bonos sit obedientia, & cultu diuinæ legis, antiquius, restat, ut pater etiam, atque mater, sint filius, qui fuerint pestiferi erroris auctores, acriter infensi. Is enim vere pius est, qui, cum gloria Diuini numinis agitur, naturæ caritatem repudiat. Qui dicit, inquit deus apud Moysen, patri suo, & matri suæ, Nescio vos; & fratribus suis, Ignoro illos, & minime filios suos agnoscunt, hi custodierunt eloquia mea, & pactum meum seruauerunt. Hoc igitur in loco, cum Propheta fore dicit, ut pater, & mater mortem filio comminentur, ardentissimum studium pietatis fore prædicat.

Et configent eum pater eius, & mater eius, genitores eius cum prophetauerit.

In eo perstat, ut amplifiet acerrimum illud pietatis studium, quod viget in bonis; quod tantum est, ut etiam in eos, quos, non secus, atque si filij fuissent, amauerant, ubi viderint illos contra veritatis disciplinam vaticinari, & insanire, commoneantur, & suos filios de medio tollendos arbitrentur, ne malum longius serpat, vniuersamque Rempublicam erroribus perniciosius inficiat: huius autem seueritatis non modicam fructum exponit.

Et erit in die illa, confundentur propheta vnusquisque ex visione sua cum prophetauerit, nec operientur pallio facino, ut mentiantur.

Diuinæ visionis neminem pudet: visionis uero, quam quilibet, propria temeritate, & amentia, ductus, somnauit, necessario tandem pudeat, opus est. Exitus enim rerum uanissimis prædictionibus minime respondent; & re uera, omne, quod a summa ueritate minime profluxit, sed a cuiusque ingenio promittitur, pudendum mendacium, est diris omnibus execrandum. Olim Propheta non solum erant a communi uita, moribus, & institutis, uerum & cultu dissimili, segregati. At Pseudopropheta, cum ad Prophetarum decus, & splendorem, aspirare non possent, ut cultum saltem imitarentur, operâ dabant. Itaque omne studium in horrido cultu, & uestitu, in frontis contractæ supercilio, in eminentiæ religionis specie, consumeabant, ut, ea a simulata sanctitatis ostentatione, multos in sui admirationem conuerterent. Hoc Propheta futurum negat in illis, qui se Chri-

sto dederint. Nihil enim fictum, nihil fallax, & captiosum, in illis moribus apparebit; nec aliud quod, quod a studio ueritatis abhorreat, affument. Immo, eos, qui id ausi fuerint, acris supplicio coercendos existimabunt. Sic autem fiet, ut eo metu multi se contineant, ne caudeant Prophetarum nomen assumere.

Et dicit, Non sum Propheta, homo agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea.

Ne me, dicit quilibet homo sanus, ut uirum Diuinum adspiciatis: non me reliquis hominibus antepono. primi parentis imaginem gero. terrâ colō. sic naturæ institutis ab adolescentia mea victum labore meo comparo, ut ea, quæ supra me sunt, ad me pertinere non putem.

Et dicitur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicit, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.

Quis est, qui querit? num is, qui fraudulenter in Prophetæ nomen inuasit? Minime, is enim rem suam familiarem curat, & minime est de plagis aliorum sollicitus. Num pater, aut mater, qui filium ob scelus infandum transfixit? Ineptum fuisset certe, de vulneribus, quæ ipsi filiis imposuerant, percontari. Num is, qui, ne falsi Prophetæ poenâ lueret, agris se colendis dedit? Is etiam, cum, ne se contagione sceleris inquinaret, ad agriculturam contulit, iudicat certe, merito fuisse in falsos Prophetas animaduersum. Deinde, quis est ille, de quo queritur? Num Pseudopropheta, quem parentes interimendum suscepere? At illi dictum fuerat ab illis, Non uiues.

Itaque, uita spoliatus, non modo vulneratus, exstiterat. Deinde, non dicit, Pater meus, & mater mea hæc mihi vulnera inclementer inflixere. Hæc non sine causa hoc in loco a me dicuntur. Admiror enim eos, qui Iudæorum ineptiis oblectantur, & hæc uolunt de Prophetis falsis inquiri; nempe, quis ille fuerit, qui manus illorum transfixerat; & non videt, hic non de auctore vulnerum, sed de vulneris causa, atque ratione, sermonem haberi. Nec enim dicitur, Quis te vulnerauit? Sed, Quid sunt plagæ istæ? Ut igitur huiusmodi ineptias omittamus, est huius loci uerissimus sensus aperientus. Sub persona Christi dictum est, Videbunt me, quem cōfixerunt. Fructus Crucis explicatus est a Propheta, cum ait, aperientur dum esse perennem fontem ad flagitiorum omnium fordes eluendas; cum falsa nomina exterminanda, falsosque prophetas interimendos esse, prænuntiat. Hac igitur animi puritate constituta, falsaque religione sublata, & superbia uanitatis extincta, reliquum est, ut is, qui sibi nihil arrogat, & assumit,

assumit, qui se non insolenter extollit, qui se hominem, & agricolâ, esse dicit, & ita se abiicit, ut possit a Deo clementer excitari, Christi plagas admiratur, & dicat, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Quasi diceret, Si alios uiderem ita vulneratos, id non interrogarem. Scirem namque, de his, propter admistâ scelera, meritum supplicium sumptum esse. De te uero, est, quod vehementer admirer. Nullum enim scelus in uita suscepisti; nullum in te dedecus admisti; nunquam religionem aliqua ex parte violasti. Quid igitur in causa fuit, cur hominis malefici, & iniusti, poenam sustineres? Sed, cur non de pedum uulneribus querit? Quia manus sunt nagis in improbis, quam pedes, sceleris totius administræ. Aequum erat igitur, ut ij, qui manibus multa tæte, & impure, conficiant, eas manus clauis transfixas haberent; & non is, qui semper manus suas ab omni etiam leuissima maleficii suspitione conseruauit. Responsum uero uideamus. His, inquit, vulneratus sum in medio eorum, qui diligunt me. Si hoc responsum Propheta falso tribueris, responsum falsum est. Nam, si paratibus erat odiosus, & inuisus, necesse etiam erat, ut reliquis, qui eum minus iure sanguinis attingebant, odio esset. Deinde, erat ineptum: non enim querebatur de loco, in quo uulnus acceperat, sed de causa, propter quam illi uulnus inflictum fuerat. Si uero responsum ad Christum reuocaueris, uidebis, neque uerius quiddam, neque magis accommodatum, responsum dari potuisse. Hoc enim dicit, Si plagas admiraris, eo quod in me nullam culpam inspicias, admirari desine. In medio namque eorum, qui me diligunt, his plagis affectus sum. Hoc est, tanta me vis amoris erga eos, qui me diligunt, aut, quod tantumdem est, dilecturi sunt, & tanta cupiditas salutis eorum inflammauit, ut me, eorum gratia, ad mortem libenter obtulerim. Quid igitur, non alia commodiori via potuisset salus eorum, qui te amant, constitui? Non certe. Erat enim necesse, ut par, & æqualis, numini Diuino, sceleribus humanis grauiter offenso, compensatio fieret. Hoc igitur supplicium non amor tantum meo, sed etiam Diuino iudicio, adscribendum est. Opus igitur erat, ut supplicium sponte subirent, quod ille mihi constituit. Hoc ut planum fieret, pater, sententiam ferens, inducit:

Framea suscitare super pastorem meum, & super uirum coherentem mihi, dicit Dominus exercituum: percutere pastorem, & dispergentur oues.

Pater frameam suam, hoc est, sui iudicii seueritatem, alloquitur, illique præcipit, ut uerum pastorem percutiat; & quod magis admirandum est, illum Pastorem suum appellat, eo quod in custodiendis ouibus nunquam aliquid uti-

litatis propriæ gratia gesserat, sed omnia ad patris uoluntatem contulerat. Nec hoc contentus, ut magis innocentiam, & pietatem, sanctissimi pastoris explicaret, adiecit, Et super uirum coherentem mihi. Nihil enim fuit unquam, quod eum a coniunctione patris summi diuelleret. Quid igitur in pastorem uigilantissimum, & hominem sanctissimum, atque Deo proximum, gladius Dei ipsius distringitur? Itaque, Diuina, quæ semper in Dei inimicos exarsit, in uirum ipsi Deo carissimum, qui nunquam illius numen violauit, erupit? Deinde, quid ouibus illis facies, quas custodiæ illius commisit? id etiam uolo, ut oues ipsæ perterritæ dispergatur. In hoc enim maxime mei numinis potentia omnibus perspicua esse poterit. Nam pastorem meum gloria summa in sui muneris perfuntione decorabo. pro ouibus enim suis uitam ponet: quod nullum clarius uirtutis amplissimæ documentum dari potest. Deinde, illum imperij sempiterni insignibus ornabo, & oues ipsas minime deseram. Ait enim:

Et conuertam manum meam ad paruulos.

Non omnibus, inquit, salutem conferam, sed paruulis tantum. Hos Paruulos gregis appellauerat. Hi sunt humiles, & abiecti, nihil sibi temere, & arroganter, assumentes, sed omnem spem salutis in Dei benignitate collocantes, gratiaque illius nixi uitâ ad illius normam dirigentes. Hi sunt Paruuli, qui erant a repentina illa perturbatione rescindi, & rursum a pastore colligendi. quemadmodum & nunc omnes, qui, fide stabiliti, in eo laborant, ut uitâ ad præscriptum disciplinæ celestis instituant, ab eodem pastore colliguntur. Reliqui uero omnes, qui Diuinum munus aspernantur, ab illius consortio repelluntur.

Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes duæ in ea disperdentur, & deficient: & tertia pars relinquetur in ea.

Multo plures erunt, inquit, qui sint, propter perfidiæ scelus, fructu gratiæ Diuinæ priuandi, quam ij, qui, ob Christi fidem, & insignem in Deum pietatē, sint immortalis gloria commutandi. Maior enim pars, in temeritate, & infania, versabitur; naturæque uiribus enixa, Dei clementiam aspernabitur; & cum sit tenebris immerfa, Diuinæ lucis splendorem minime sustinebit. Tertia igitur tantum pars a communi exitio immunis erit; non tamen ita, ut per otium sibi gloriam querendam arbitretur.

Et ducam tertiam partem per ignem, & uiram eos sicut uirum argenti: & probabo eos sicut probatur aurum.

Non

Non coronabitur, inquit Paulus, nisi qui legitime certauerit. Summus igitur agone theta non timidus, non otiosus, non delicatus, & omnem laborem fugientibus, sed animosis, & industriis, & laboriosis, sempiterna coronæ premium proponit. Et, quo virtus clarior est, eo pluribus ærumnis homines sanctos exerceri vult, ut premium amplius, & magnificentius, adipiscantur, & ipsa virtus in terris maiorem sui admirationem commoueat. Ignem, cruce, equulei, parabantur; gladii, carnifices, atque tortores, excitabantur; noua cruciamentorum genera a perditis hominibus exquirebantur; & tamen ipsa Christiana virtus, immobilis, & inuicta, permanebat; & quo erat acrius, & infensius, oppugnata, eo clarius de sempiternis hostibus triumphabat. Tantum vero aberat, ut bonorum cruciatus reliquos homines a studio pietatis auerteret, ut, quo plures, propter pietatem, dæmonis opera carpebantur, eo maior hominum numerus se se ad Christi nomen adiungeret, ut, quorum virtutem admirabatur, imitatores existerent; dolorisq. partem susciperent, ut gloriæ participes fieri possent. Hic fuit ignis ille, quo Deus suos expurgari, & examinari, voluit, ut cum Christo, ad cuius se imitationem contulerant, sempiterna gloria fruerentur.

Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Dicam, Populus meus es, & ipse dicet, Dominus Deus meus.

Hos igitur paruulos, hos ab hominibus expulso, & eiectione, hos denique, qui nullis tempestatibus a studio numinis mei deduci possunt, & sunt denique parati ad omnia supplicia subeunda, potius, quam fidem deserant, & mei nominis obliuiscantur, meo præsidio tuebor, ornamentisq. Diuinis afficiam. Hi sunt igitur, qui sunt in populo meo numerandi; qui, cum se afflictos esse viderint, non hominum auxilium, sed opem meam, implorabunt; & ego exaudiam eos; & ita illis præsens adero, ut cognosci ab omnibus possit, hunc esse populum, in quo tuendo, & ornando, studium, & operam meam consumo. Ipseq. populus vicissim me Deum suum appellabit, in me præsidia vitæ constituet, & in nominis mei fiducia conquiescet. His quidem opibus, atque præidiis, & ornamentis, illa pars tertia redundabit, quæ est in Christum fide & comuni exitio conseruanda. Quid de reliquis duabus fiet? ita enim maiorem illam hominum partem nominat, quæ Christum maledictis contegunt, & odio execrando persequuntur.

C A P.
XIV.

Ecce venient dies Domini, & diuidentur spolia tua in medio tui.

Denuntiat Hierosolymis, exitium, & vastitatem, Diuino iudicio, cum horribili exem-

plo, dirissima calamitatis, inferendam.

Et congregabo omnes gentes ad Hierusalem in proelium, & capietur ciuitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur.

Ea mala recenset, quæ solent ab hostibus in urbium expugnatione fieri, quæ tæto grauiora fuerunt in urbis illius excidio, quanto maius illud scelus existit, quo se vniuersa ciuitas obligauit. Cum omnes gentes bellum Hierosolymis illaturas esse dicit, Romanos intelligit, sub quibus omnes ferme gentes militabant.

Et egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem, & reliquum populi non auferentur ex urbe.

Exscindi, hoc in loco, est, exterminari, & a complexu patriæ diuelli. Porro Media pars non semper in sanctis Litteris par est, & æqualem, aut numero, aut magnitudine, parem, sed vnam e duabus significat. Sensus igitur est: fore, ut vna ciuium pars in exiliū pellatur; altera vero in patria remaneat, ut ibi partē ipsius cladis excipiat; & hoc quidem iudicio ita ciuitas euerfa fuit, ut nunquam rursus caput attolleret. Aliud deinde iudicium explicatur, quo princeps huius mundi honore deiectus est, imperiumq. illius extinctum.

Et egredietur Dominus, & proeliabitur contra gentes illas, sicut proeliatus est in die certaminis.

Egredi dicitur Dominus, cum aliquo facto mirabili præsentiam suam declarat. Domine, inquit ille, cum exires de Pharaon, & transires per regionem Edon, terra mota est. Similiter, multis in locis, exitus Domini, est Diuinæ virtutis, atque maiestatis, explicatio. Est enim quodammodo numen illius recõditum, quadiu se cõtinet, nec aliquo signo vim suam ostendit. Egreditur autem, & erumpit, cum iudicium exercet, & nouum aliquod opus efficit, quod horrorem incutiat. Nullum vero opus Dei clarius, & mirabilius, post Christi in celum adscensum, existit, eo, quo Satanæ imperiū deleuit, verbiq. Diuini viribus orbem terrarum sub imperium subiunxit. Tunc illis etiam gentibus, quæ Hierosolymam ceperat, bellum intulit, ut impietatem profligaret, & eos, qui ad extremum repugnare nolent, salutari lege, & imperio, deuinciret. Sed, quod est illud certamen Domini, quod hoc in loco memoratur, cui hoc, de quo nunc loquitur, simile esse dicit? Omnia quidem bella ita Dei virtute administrantur, ut constet, omnem victoriam ad illius voluntatem, & consilium, referen-

referendam esse. Verumenimvero, id non ita clare cernitur, cum homines confidentes, & elati, vel omnem belli gloriam, vel maximam illius partem, ad se trāsferre conantur. Tunc igitur præcipue bellum Domini dici potest, cum nemo gladium stringit: quemadmodum scriptum est: Dominus pugnabit pro nobis, & vos tacebitis. Cum vero multæ olim pugnae a Deo pugnatæ fuerint, ex quibus nullam gloriæ partem potuit insolentia humana decerpere, tum nulla fuit mirabilior ea, qua Pharaon, cum exercitu suo, in profundo demersus est. Dominus, inquit Moses, quasi vir pugnat, omnipotens nomen eius. Ille igitur dies prælij clarissimi, fuit carmine luculentissimo memoriæ sempiternæ commendatus; non solum ob facinoris magnitudinem, sed propterea quod imaginē alterius prælij multo magis memorandi continebat. Illo namque, fuit Pharaon gurgite maris absorptus; hoc autem, sempiternus hostis generis humani in imas Herebi fedes detrusus. Illo, Aegyptij fluctibus obruti sunt; hoc autem, inferorum copia, cum flagitiorum omnium colluione, demersa. Eo prælio, ea, quæ viribus humanis vinci aliquo modo poterant, victa sunt; hoc vero, tyrannis illa profligata est, quæ vinci non poterat. Illa pugna, libertas constituta fuit, brevis cui spatium definita; at libertas, quam, hoste superato, Christus attulit, sempiterna est. Quantum igitur imago veritati, terrena bona cælestibus, interitura sempiternis, de claritate concedunt, tantum victoria illius antiquæ decus, magnitudine victoriæ huius obruitur.

Et stabunt pedes eius in die illa super Montem oliuarum, qui est contra Hierusalem ad Orientem, & scindetur Mons oliuarum ex media parte sui ad Orientem, & ad Occidentem præruptu grandi valde, & separabitur medium montis ad Aquilonem, & medium eius ad Meridiem.

Cum Dei præsentia in legis promulgatione horrendo terræ motu insignis fieret, obtinuit vsus, ut, cum sanctæ Litteræ Dei præsentiam significare volunt, ingentem terræ motum oratione describat. Vtinam, inquit Isaias, disrumperes calos, & venires, & a facie tua montes diffuerent. Similiter David inquit: Commota est, & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt. Maximus tamen omnium terræ motus ille fuit, quem Deus apud Aggaeum futurum prædixerat: Ecce, inquit, ego commouebo celum, & terram, & mare, & aridam, & commouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus. Motus igitur hic, ut ex hoc Aggaei loco perspicimus, non est ad montis discissi strepitum, ingentemq. terræ labem, sed ad hominum pertur-

bationem, & mundi conuersionem, referendus. Nam, vbi cumque Euangelij classicum personabat, necesse erat, ut homines, insolito clangore conturbati, motus ingentes concirent, & populares concionum fluctus excitarent, & discordias passim fererent; dū quidam, magnitudine tanti splendoris attoniti, sese ad Christi nomen adiungerent; quidā vero perditis conatibus Christi nomē oppugnant. Interim vero summus imperator e celo tonabat, atque fulgurabat, & fulmina intorquebat, & in scelus vindictam Romanum Imperiū assiduis motibus concutiebat, easq. vires discipulis suis dabat, ut ex omnibus bellicis victoriis reportarent. Huius autem motus initium in monte Oliueti factum est, in quo Christus instituit, ut in celum victor adscenderet; inde vero discipulos in omnes orbis terrarum regiones armis Diuinis tectos immisit, ut vniuersum mundum disciplina verissimæ pietatis instruerent, & Satanam a tyrannidis possessione depellerent. Dicitur autem, montem illum in quattuor partes discissum, & ingentem labem, & hiatus, in medio relictum, ut intelligi posset, ad omnes nationes, siue quæ ad Ortū Solis, siue quæ ad Occasum, siue quæ ad Septentrionem, siue quæ ad Austrum, pertinerent, gratiæ Diuinæ fructum ex monte illo peruenisse; Iudeamq. solum, propter rebellionem, & cõtumaciam, de sede conuulsam, atque in altitudinem depressam fuisse. Itaq. factum est, ut mons Oliueti, qui mifericordiæ mysteriū continebat, & ex quo Christus discipulos legauit, ut pacem inter homines, & Deum, conciliaret, Iudeis quidem deiceret, & in omnes mundi plagas diuisus, impetu delatus, omnibus terrarum nationibus fructum disciplinæ cælestis importaret.

Et fugietis ad vallem montium eorum, quoniam coniungetur vallis montium vsque ad proximum: & fugietis sicut fugistis a facie terræ motus in diebus Ozia Regis Iuda.

Recentiores interpretes pro verbo Proximo, posuerunt Azal. Quod enim, loci nomen esse putant. Nomen vero loci huius alibi non extat. Nos vero rectius esse putamus ab interprete nostro factum, qui, verbi originem secutus, Proximi nomen reddidit. Est enim sensus multo conuenientior. Hic Iudeis ingentem terrorem ex illo terræ motu denuntiat. Vallē vero montium, illam labem appellat, quæ post discissum in quattuor partes montem erat in medio illorum quattuor montium relinquenda. Deinde, futurum dicit, ut labes illa non in vno tantum loco insisteret, sed longius excurrat, vsque eo, dum terra propinqua simili motu desideat, & habitatores fugere compellat. Ut enim, cum Sodoma, igne superne demis-

demissio, consumpta fuit, incendium in vicinitatem erumpens omnia populabatur, & ex vna in alias propinquas ciuitates impetum ferebat, ita, vt Loth non auderet, in ea ciuitate, quam ad sedem delegerat, habitare: ita fore dicit, vt labes illa cōtinuata locum propinquum exterreat, ita, vt habitatores inde migrare, variasque sedes murare, cogat. Comparat autem hunc terræmorum cum eo terræmotu, qui in diebus Ozia Regis exhibit. vterque enim, propter sacrilegiū editum, fuit. Ozias enim, summi sacerdotis officium, & munus, usurpauit. Iudæorum vero natio se multo scelestiore crimine impietatis adstrinxit. Ipsum namque Pontificem maximum interfecit. Vallis autem hęc abiectionem, & inopiam, infirmumq. Reip. statū, omni præsidio destitutum, & orbam multitudinis inconditæ turbam, & colluionē, designat. Vt enim mones præsidio sunt illis, qui ad eos se cōserunt; ita, qui in valles deiecti sunt, hostibus prædæ, & direptioni, relinquuntur. Iudæi igitur, qui olim in montibus insidebant, dum in Dei præsidio latebant, nunc, in valles delati, metu trepidant, & huc & illuc discurrunt, & labes in dies amplificata eos consequitur, & dum omnia circumspectant, quibus homines periculū vident, malis multo grauioribus obruuntur.

Et veniet Dominus Deus meus, omnesq. sancti cum eo.

Dominus quidem in extremo illo Iudicio veniet, cum potestate magna, & maiestate, & omnes sancti eius cum eo. Est autem animaduertendum, non solum tunc illum esse venturum, vt de fontibus supplicium sumat, & bonos corona sempiterna remuneret; verū, cum impias ciuitates, & nationes, iudicio peruerit, & scelus insanabile exemplo seueritatis vlciscitur. Venire etiam, & iudicium exercere, dicitur. Venit igitur ille, vt Hierosolymā, infando scelere contaminatam, excinderet. Iudiciumq. illud fuit a sanctis angelis, & a sanctis etiam hominibus, singulari laude, & præconio, celebratū. Latrabit enim iustus, cum viderit vindictam. Mutatio illa personæ, qua ipsum Deum alloquitur, continet in se acris, & concitata, mentis iudiciū. Non dicit enim, Et omnes sancti cum illo, sed, Omnes sancti tecum. Vt de absente enim, orationem habebat, & subito, quasi se tunc Dominus illi præsentē ostenderet, vt præsentē veneratur.

Et erit in die illa: non erit lux, sed frigus & gelu.

Lux, est auxilium Diuinum; Frigus, & Gelu, Diuinæ lucis absentia. Vt autem lōginquo Solis abscēssu aqua cōgelat, ita, cū Sol ille sempiternus ab hominibus emigrat, omnia cōgelant, & intolerabili frigore cruciantur. Nō

dixit autem Propheta, Non erit lux, sed tenebræ. Nam, cum ex Solis digressu tenebræ simul, & frigora, repente sentiantur, is voluit id in oratione ponere, quod magis excruciatum explicaret.

Et erit dies vna quę nota est Domino. non dies neque nox: & in tempore vespere erit lux.

Cum Christi adscensus in calum appropinquaret, quæsierunt de illo discipuli, an tempore illo esset Israel in pristinum statum reducendus. Ille vero respondit, non esse cōcessum illis, cognoscere, quo tēpore sit Israel restitutus. Similiter hoc in loco Propheta docet, nō esse Iudæorum salutem desperandam; diem tamē, quo sunt e tenebris emersuri, soli Deo cognitum esse. Interim tamen sic agitando fore dicit, vt neque dies illis illucescat, neque nox ad quietem detur. Dies lucem diffundit, qua patent omnia. Nox affert hominibus, assiduo labore defatigatis, alleuamentum. At Iudæis lux non exoritur, vt miseriam, in qua versantur, adspiciant, cum sint oppleti tenebris, & erroribus pestiferis imbuti: nox ad animi requietem minime cōceditur, cum sint assiduus furiarum stimulis agitati. Ad vespere tamen lux orietur. Vltimis enim temporibus, postquam videlicet plenitudo gētium intrauerit, Iudæi, qui nunc in tenebris sunt, iustitię Solem perspicient, luceq. Diuina perfueruntur.

Et erit in die illa: exibunt aquę viuę de Hierusalem: medium earum ad mare Orientale, & medium earum ad mare nouissimum: in æstate & in hieme erunt.

Per Aquas, gratię Diuinę vis, cēlestiumq. bonorum affluentia, significatur. Hę sunt aquę, quę, perenni cursu, ex sancta ciuitate, ad animos eorum, qui fidem sanctę colunt, emanāt, vt eos bonis expleant, & fecundos efficiant. his aquis carebunt Iudæi, quamdiu fuerint a luce segregati. At vero, postquam ad Christum redierint, aquę perennes Spiritus sancti, ad insignem illorum gloriam, profluent. Vt fiat in illis fons aquę salientis in vitam æternam, mare anterius, Ortū Solis; posterius, Occasum, respicit. Verum, si Propheta mentem intueri cupis, intelliges plane, Anterius mare esse Iudæorum multitudinem, cuius erat legislatio, & adoptio, & primi fœderis sacramentum, & quę primum vocata est, vt gratiæ Diuinę particeps fieret; mare autem posterius, innumerabilis numerus gentium, quę se, postea quam Apostoli ad eas erudiendas contulere, Christo consecrauerunt. Cum igitur Iudæi viderint, eas aquas non magis in illos,

los, quam in gentes reliquas, influere, plane percipient, Deum, vt Petrus ait, non hominū personam, sed fidem, & iusticiam, respicere. Aquarum vero perennitatem explicat, dum ait, eas, & æstate, & hieme, manaturas. Nec enim eas ardores Solis exsiccare, neque tempestates fordibus lutulentis inficere, villo modo poterunt.

Et erit Dominus rex super omnem terram: in die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum.

Rex ille nobis est, cuius leges accipimus, cuius imperium sequimur, cuius maiestatem reueremur. Deus ille nobis est, in quem, vt summum bonorum omnium, tora mente respicimus. Alij vero alios deos sibi, pro vario errore mentis, adsciuerunt. Nam, præter numina commenticia, quibus supplicabant, alij veneri, alij ventri, alij pecunię, frequenter imolabant. Præterea, quamuis ea opinio esset multis nationibus insita, vnum esse summum rerum omnium conditorem, & Dominum, omnia æterno imperio coercentem, eum tamen variis nominibus appellabāt, pro ratione naturę multiplicis, quam illi affingebant. Cyri namque, Baal; Chaldæi, Bellum; Diā, Græci; Ionem, Romani nominabāt. Propheta igitur hic admirabile vitę conuersionem, maxime vero postquā Iudæi errorem suū agnouerint, fore prædicit. Primum enim, inquit, futurum, vt omnes nationes Deo obtemperent. Deinde, vt vnum tantū Deum colant. eumq. Deum vno nomine, & non variis nominibus, appellēt, intelligantq. naturam maxime simplicem, sibi, ipsi in omni æternitate simillimam, vno nomine appellandam esse, vnaq. pietatis ratione colendam. Vt vero breui omnia complectamur, hoc fore prædicit, vt simulacrorum cultus, inanumq. Deorum nomen exterminetur, nec aliud religionis nomen, præter eam, quam Christiani colunt, in terris audiat.

Et reuertetur omnis terra vsque ad desertum, de colle Remmon ad Austrum Hierusalem.

Antea videlicet multi in circuitu montes erant, qui Hierosolymis imminebant. At tunc, inquit, omnes circumquaque montes, & editi colles, ita deprimentur, vt nihil sit, quod contra montem Domini possit insurgere. Hic Iudæus expectabit, dū mōtes, ingenti motu cōcussi, subsideant, vt terrestris Hierosolyma possit altius imminere. Nos vero, qui per mōtes, vt ex sacris Litteris didicimus, summos Principes, & potestates aduersarias, intelligimus, hanc esse Propheta sententiam nouimus, vt ostendat, tantam fore Hierosolymę cēlestis altitudinem, vt Reges, & Principes, se illi sub-

mittant, & aduersarię potestates de statu deiiciantur; vt sint denique omnia recta, plana, & expedita, nec quidquam impedimēto sit, quo minus, vt inquit Isaias, videat omnis caro salutare Dei.

Et exaltabitur, & habitabit in loco suo, a porta Benjamin. vsque ad locum portę prioris vsque ad portam angulorum: & a turre Hananeel vsque ad torcularia regis, & habitabunt in ea.

In eadē allegoria persistit. sanctę ciuitatis amplitudinē ostēdit, & a portis antiquis ducta similitudine, docet, ab omnibus mūdi partibus aditū patere omnibus, qui voluerint, in sanctam ciuitatem, quę non vnīs mōnibus, sed vna fide, & vnus Dei præsidio, cingitur, cōuenire, vt Deo sanctissima sacra conficiāt.

Et anathema non erit amplius: sed sedebit Hierusalem secura.

Verbum Græcum, Anathema, est idē ἀνάθημα apud Hebręos, Excisio nēpe, Religionis expiandę gratia constituta. Sic autem ciuitas, quę ad sceleris summam peruenerat, & Dei iudicio, ita excindebatur, vt nullū vestigium illius existeret, Anathema nominari solebat. Ad eum modum Hierosolyma, cum omnium maximum scelus suscepisset, anathema fuit. Nec enim poterat religio aliter expiari, quā extremo scelestissimę ciuitatis interitu. Hoc, dicit Propheta, non euenturū cēlesti Hierosolyma. Nec enim vquam Religionem violabit, & ideo numquam a Diuino præsidio deferetur, & ea de causā confidens semper erit, & in summa tranquillitate versabitur.

Ethęc erit plaga qua percutiet Dominus omnes gentes quę pugnauerunt aduersus Hierusalem. Tabescet caro vniuscuiusque stantis super pedes suos, & oculi eius contabescunt in foraminibus suis, & lingua eorum contabescet in ore suo.

Non subito peruerit Dominus eos, qui Ecclesiam oppugnant, vt, ea vindictę dilatione, suos ad militiam erudiat, & hostibus spatium penitendi concedat. Sensim tamen eos frangit, atque debilitat. Dum vero vident, virtutē in dies excitari, & opes pietatis amplificari, Reip. cēlestis munitiones augeri, eorum vires attenuantur; oculi inuidia contabescunt; maledictia vero comprimuntur; ita, vt, quamuis impius stet, & pedibus suis ingreditur, hominisq. spirantis speciem referat, pro morbo sit habendus, vt illi sunt, qui insanabili morbo paulatim intabescunt. Aliud eis deinde vulnus

velut imponitur, quo percussus, & strati, con-
cidunt. Sequitur enim:

In die illa erit tumultus Domini ma-
gnus in eis: & apprehendet vir manum
proximi sui, & conseretur manus eius su-
per manum proximi sui.

Seditio, est simul & pena sceleris, & sceleris etiam cohibitor. quoniam enim in discor-
dia civili multa scelera publice suscipiuntur,
dum tamen alij aliorum imperium reprimunt,
omnium furor, & amentia, aliqua ex parte re-
frenatur. At, cum omnes sunt in scelestis faci-
nora conspirantes, tantum malum est, ut susti-
neri non possit. Reliquum igitur erit, ut in ea
sceleris consensionem extremo supplicio vin-
dicetur, & Resp. illa, quasi Sodoma, incendio
deslagret. Quamvis igitur Deus in sceleris pe-
nam seditiones concitati permittat, in illis
etiam clementiae partes suscepit. Nisi enim
per discordiam stetit, multo graviora faci-
nora susciperentur. Quoquo modo igitur dis-
sidium exoritur, id est ad iudicium Dei refe-
rendum. In discordia vero primum tumultus
exoritur. Deinde, quilibet socium furoris as-
sumit, & cum illo de partis alterius pernici-
e coniurat. Hoc est autem, quod dicit, Quilibet
manum proximi sui confirmabit, & manus
sua in manum proximi sui insurget.

Sed & Iudas pugnabit aduersus Hie-
rusalem.

Falsos etiam Iudeos, qui animum incircum-
cisum gerunt, & circumcisione corporis effe-
runtur, hostibus importunis annuerunt, ut
cerni possit, quae sit ista Hierosolyma, contra
quam bellum comparant. Si enim Hierosoly-
ma terrestris illa fuisset, bellum certe minime
moenibus illius intulissent.

Et congregabuntur diuitiae omnium
gentium in circuitu, aurum & argentum,
& vestes multae satis.

Quantis conatibus a tyrannis, & hostibus
reliquis, Ecclesiam impugnandam dicit, ut
omnes omnium opes ad illius exitium con-
ferantur.

Et sicut ruina equi & muli & cameli
& asini, & omnium iumentorum quae fue-
rint in castris illis, sicut ruina haec.

Non solum, inquit, hi, qui homines sunt, qui,
cum ratione valeant, ea ad conatum sceleris
abutuntur, & sanctam civitatem oppugnant,
verum & illi, qui non multum distant a bruto-
rum immanitate, & sine rationis examine du-
ctorum iussis obsequuntur, Dei iudicio fun-
ditus interibunt. Itaque omnes, siue Iudaei, si-

ue Graeci, siue Romani, siue principes illi sint,
siue plebei, qui vel infestis armis, vel pestife-
ris opinionibus, fidem labefactam, & Chri-
sti Remp. evertendam, & affligendam, susce-
perint, cum omnibus opibus euerterentur, exituq.
vitae dirissimo sceleris infandi poenas dabunt.

Et omnes qui reliqui fuerint de vniuer-
sis gentibus quae venerunt contra Hiera-
salem, ascendent ab anno in annum, ut a-
dorent regem Dominum exercituum, &
celebrent festiuitatem tabernaculorum.

Impij quidem in scelere pertinaces pro-
prios excinduntur, eorumque nomen ex memo-
ria hominum euellitur. Reliqui vero, qui fue-
rint communi calamitati superstites, aliorum
plagis admoniti, fidem, & pietatem, colent, &
religionem pure conseruabunt. Quo ritu? qua
ceremonia? qua sanctitate? num ea, quam Iu-
daeii somniantes alucinantur, ut ex omnibus
gentibus veniant omnes singulis annis, ut ta-
bernaculorum dies festos agitent? Minime
gentium. Quo modo enim fieri possit, ut, qui
terras ultimas incolunt, in quacumque orbis
terrarum plaga sedes habeant, domos relin-
quant, arationes deferant, curam rei familia-
ris abiciant, vitamque perpetuo in profectio-
ne, & reuersione, consumant? Deinde, quis lo-
cus tantam multitudinem capiet, aut quae tam
lata planities erit, in qua tabernacula infini-
ta collocentur? aut quibus frugibus sustentari
poterit vniuersum genus hominum, vnum
in locum, procurandae religionis gratia, con-
gregatum? O perditorum hominum dementia!
O Iudaeae mentis angustia! O caecitate
voluntaria, eorum, qui oculos ad diuinarum
rerum conspectum excitare nolunt. Respice,
inquit Isaias, Sionem civitatem sollemniza-
tis nostrae. Oculi tui videbunt Hierusalem ha-
bitationem opulentam, tabernaculum, quod
a loco in locum minime transferetur: clauus
illius non euellitur, funes non rumpuntur.
Docet deinde, quo modo Rex verus, atque sem-
piternus, sempiternam sibi sedem in eo taber-
naculo collocauerit. Deinde, fluminum lapsus,
aquarum deriuationes, & telluris amenita-
tem, & reliquas illius civitatis opes, oratio-
ne complectitur. Queramus nunc a Iudeis,
quae civitas illa sit, quod sempiternum taber-
naculum, qui clauus, qui funes, quae flumina, qui
bus terrarum voraginibus absorpta, unde, aut
quo tempore, rursus erumpet? aut quod in ter-
ris summi Regis solium immutabile, atque sem-
piternum, poterit excogitari? Respiciant mi-
seri caelestem Hierosolimam, unde sunt, pro-
pter perfidiam, deiectionem, dent operam, ut fide
recipiantur, & tunc demum poterunt has tan-
tas opes cum admiratione contemplari. Sed,
cur hoc in loco, reliquis diebus festis omisis,
vnius tantum celebritatem respiciunt? quae ra-
tiones

tiones assignari possunt. Prima quidem est,
quod festum illud agebatur, post omnes fru-
ges reconditas, ut omnium bonorum, quae ac-
ceperant, memoriam conseruarent, Diuina-
que beneficia mente recolerent, sollempniq. ri-
tu celebrarent. Sic igitur nobis, qui non cor-
pore, sed animo; non pedibus, sed fide, Hiera-
solimam tendimus, faciendum est, ut perpe-
tuo gratias Deo, qui nos tantis beneficiis or-
nauit, habeamus, nullumque tempus intermit-
tamus, quo non tanta benignitatis praeconia
celebremus. Altera vero ratio est, ut intelliga-
mus, Tabernaculorum nomine non esse no-
bis in terra sedes statuendas. Peregrini enim
sumus, & in tabernaculis habitamus, quae sunt
nobis tantum relinquenda. Idcirco necesse
est, de caelesti patria perpetuo cogitemus, &
hanc vitam, non vitam, sed iter, & transitum,
arbitremur, summoque studio, & alacritate, in
vitam illam sempiternam feramur.

Et erit: qui non ascenderit de familiis
terrae ad Hierusalem, ut adoret regem Do-
minum exercituum, non erit super eos
imber.

Qui, inquit, non fide in Ecclesiam accelera-
uerit, ut memori mentis debita vota persoluat,
& gratias semper optimo parenti, bonorumque
omnium largitori, agat, imbre gratiae care-
bit, nec villos ex se iustitiae fructus effert. In-
gratus enim animus, est beneficiis indignus;
& qui se peregrinum esse minime confitetur,
humique defixam mentem habet, caelesti pluuia
latificari minime potest.

Quod & si familia Aegypti non ascen-
derit, & non venerit: nec super eos erit, sed
erit ruina qua percutiet Dominus omnes
gentes quae non ascenderint ad celebra-
dam festiuitatem tabernaculorum.

Non insolescat, inquit, Aegyptus Nili deri-
uatione, non se tumidam inferat, quasi non in-
digeat imbre. Non minus enim illa fame con-
ficiam, quam reliquas omnes gentes, quae plu-
uiam desiderio cruciantur. Hoc est autem, ne-
mo in vita securus sit: quamvis enim, ut Pau-
lus ait, fide stemus, non animis efferamur.
possumus enim de statu concidere. Ruinam
igitur timeamus. Quamvis enim fuerimus
gratiae Diuinae fluentis rore irrigati, quam-
uis gratiae Diuinae ubertate completi, si non
assidue gratias Deo de tantis donis egeri-
mus, non secus nos accipiet, quam reliquos
omnes, ad quos numquam tanta copia Diui-
nae benignitatis influxerat. Itaque salus om-
nium in eo posita est, ut in tabernaculis Diui-
nae beneficia recolamus, & laudes Domini,
qui nos tantis muneribus auxit, perpetuo ce-
lebremus.

Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc pec-
catum omnium gentium quae non ascen-
derint ad celebrandam festiuitatem ta-
bernaculorum.

Duplex fidei munus, & officium, est. Vnum
enim est in summa fiducia Diuinae beneficen-
tiae, ut, quoties sumus in aliqua aeterna, aut
discrimine, positi, opem Domini fidenter im-
ploremus: alterum vero, in animo grato, atque
memori, quo gratias Deo semper agendas ar-
bitramur. Hac autem ratione, dies festus ta-
bernaculorum ab iis, qui fidem debitam ser-
uant, assidue celebratur. Quamdiu vero hoc
officio fungimur, labi non possumus: at, ubi
obliuio nostri muneris irrepit, tunc facillime
labimur, & flagitia non granate suscipimus.
Recte igitur dicitur, hoc esse peccatum Aegy-
pti, & omnium nationum. Omnia namque, sce-
lera ab ingrati animi crimine, & religionis
obliuione, nascuntur.

In die illa erit quod super frenum equi
est sanctum Domino: & erunt lebetes in
domo Domini quasi phialae coram altari.

Omnia, inquit, siue ad usum belli pertineant,
siue ad religionis instrumentum, Domino con-
secrabuntur. Itaque, qui bella suscipient, ar-
ma sua ad Dei gloriam referent, victoriarumque
spe in illius praesidio collocabunt: ut Constan-
tinus Imperator, & omnes, qui fuerunt illius
vestigiis ingressi, fecerunt. Hoc autem ut si-
gnificaretur, non sine consilio Diuino factum
est, ut idem Imperator, in equi sui freno, Clauum
vnum ex illis, quibus Christus confixus
exstiterat, gestaret. Similiter enim sacerdo-
tes multo sanctius religioni operam dabunt.
hoc autem significat, cum ait, futurum, ut le-
betes sint phialis similes, quibus libamenta in
cornu altaris infundebantur. Maior namque
religio erat in phialis, quam in lebetibus, quo
phialae magis ad sacrificiorum sanctitatem
accedebant, sacratoribusque erant vsibus de-
stinatae. Fidei tamen magnitudo, & animo-
rum alacritas, hoc praestat, ut aliquando mi-
nora instrumenta, cum maiorum gloria con-
ferantur.

Et erit omnis lebes Hierusalem & in
Iuda sanctificatus Domino exercituum:
& venient omnes immolantes, & sument
ex eis, & coquent in eis, & non erit mer-
cator ultra in domo Domini exercituum
in die illo.

Omnia, inquit, rite, atque sancte, sient. instru-
menta namque erunt pura. Cuncti tandem ve-
nient, ut sacrificia iustitiae, ut libamenta
laudis, ut precationum odores, offerant;
nec ignis alienus, nec aliquod vas impurum,
Osor. Tom. 4. Y adhi-

adhiberi poterit. Sic autem erunt omnes sacris sanctionibus additi, ut nemo audeat alium sacrificandi ritum inducere, qui non sit Diuinis institutis ipsius Ecclesie comproba-

tus. Omnis auaritia mercatorum, & quæstus nefarius, exulabit, ita, ut omnia purissime fiant, & ad Dei gloriam referantur.

Ex mandato Illustris admodum, & Reuerendissimi Sacri Palatii Magistri P. Bartholomæi Miranda S. Theologiæ Doctoris, vidi, attenteq. perlegi Hieronymi Osorii, Lusitani, atque Episcopi Siluensis, in Zachariam Prophetam minorem commentarios, libris tribus distinctos; qui cum doctrinam, nec fidei orthodoxæ contrariam, nec morum integritati obuiantem, contineant, sed veram, piam, atque Catholico genere loquendi expressam, sint præferentes, dignos illos quidem iudicari, qui prælo mandarentur; cum ad hæc sint sermonis elegantia tanta exculsi, quod singulare fere est, in hoc Auctore, si eius omnia scripta reuoluantur etiam ipsis nostræ fidei Catholice inimicis; ut, dum aures illa exornant, id est, concinnitate musica verborum, permulcentur, sententiæ pariter Prophetæ, seu potius Dei per Prophetam loquentis, intimis sensibus insigantur, & hæreant. Dat. Roma, VII. Idus Aprilis, Anno MDXCII.

Hieronymus Vitalis, Sac. Theologiæ Doctor.

Imprimatur.

P. Ant. Vicesger.

F. Bartholomæus de Miranda. S. P. M.

HIERONYMI OSORII

LVSITANI

IN LAVDEM D. AECATHERINAE

O R A T I O.

Simile est Regnum Calorum Thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius abiit, & vendit omnia, quæ habet, & emit agrum illum.

Peræ pretium me facturum existimaui, an tequā Virginis Aecatherinæ laudes oratione complecterer, hæc domini verba pro viribus explicare, ut intelligi posset, quo studio, quo mentis ardore, seie sanctissima

Virgo ad Christi nomen adiūxerit, qua cura, & vigilantia, Thesaurum istum peruestigarit, & quam Diuina constantia Diuinas opes custodierit. Hoc autem accidere plerumq. uidemus, ut cum homines audiūt ea, quæ quondam viri sanctissimi, religionis gratia, pertulere, vel non credant, vel nimis admirentur, vel virtutis excellentis exempla ad se pertinere non putent. Qui nō credunt, impietatis suspicionem vitare non possunt. Non enim vident, quantas vires vera virtus, Christi gratia concessa mentibus piis, habeat. Qui vero nimis admirentur, causam tam præclari facinoris ignorant. Causarum enim ignoratio est, quæ nimiam admirationem commouet: causis vero explicatis, admiratio omnis elabitur. Qui vero exempla Diuinorum hominum ad se pertinere non arbitratur, numquā, quis sit finis legi Diuinæ propositus, intellexit. Finis legis, est Diuinæ virtutis imitatio. Immenfa namque probitas, ut omnia bona sua cum humana natura communicet, naturam humanam ad sui similitudinem perducit. Estote, inquit, sancti, quoniam ego sanctus

sum. Quo modo enim filij, & heredes, esse possumus, si nos non omni studio ad sanctissimi patris imitationem contulerimus? Si enim filij parentum imaginem natura referunt, qui filiorum Dei nomen vsurpant; consequens est, ut huius Diuinæ stirpis claritatem factis clarissimis, & vitæ puritate, & sanctimonia, representent, aut cum summa turpitudine, & ignominia, nomen Diuinæ nobilitatis abiciant. Opus igitur est, si volumus statum nostrum benignitate Diuina concessum tueri, ut iusti, ut sancti, ut Diuini, simus, & quo ad fieri potest, virtutem, decus, beneficentiam, sanctitatem, summi patris imitemur, & ad similitudinem illius accedamus, ut quodam modo Dij nominari possimus. At, inquis, id fieri minime posse. O uerbum impium, & sceleratum. O animi pusilli, & angusti, turpissimam diffidentiam. An parum constat, Diuina lege vitæ puritatem, caelestem vitæ rationem, Diuinamque uirtutem, seuerissime fuisse sanctam? An Diuina bonitas, atque sapientia, aliquid nobis præscripsisset, quod a nobis seruari minime licuisset? Quid enim aliud esset, iocari, atq. risum querere, atq. adeo humano generi in desperatione salutis insultare, quā id præcipere, quod exsequi nullo modo liceret? Si princeps cæcum in specula collocet, ut omnia circumquaque loca speculetur, aut claudum iubeat pedibus longissimæ uia: cursum breuissimo temporis spatio conficere, nonne uel insanus, uel male salus, posset iure, atque merito, iudicari? Id igitur, quod in homi-

Osor. Tom. 4. Y 2 nibus,

nibus, vel furoris, vel leuitatis, clarissimum argumentum continet, audeat quisquam in illam sempiternam sapientiam, & infinitam probitatem, conicere? Dubium igitur non est, quin omnis, qui negat, ea, quæ a Deo nobis præcipiuntur, a nobis fieri posse, non mediocriter in hoc scelus admittat. Nec enim dicimus, ut nostris viribus legem Diuinam seruare queamus, sed Diuinis, quæ nunquam illis, qui cum ardenti fide Dei opem quaesierunt, vilo in loco defuerunt. Quod si quis hoc credit, & tamen egregia conari non audet, mortiferis animi morbis impletus, animum certe gerit omnibus extremæ turpitudinis maculis inultum, & luculentissimis vitiis inquinatum. Ut autem magis eorum amentia, & animi turpis abiectio, conuincatur, & intelligant homines, quam sit facile id, quod multi difficillimum suspiciantur, oculos coniciam in Aecatherinam, cuius hodie memoriam celebramus: quæ quidem, ut innumerabilem Diuinorum hominum, atque mulierum multitudinem si- leamus, quæ pro Christi nomine facinoræ præclara Diuinæ virtutis ediderunt, huius sententiæ veritatem constantia Diuina confirmavit. Non enim erat e robore dolata, aut ex silice exculpta, sed eadem naturæ imbecillitate prædita, quæ sumus omnes; & tamen nullis minis perterriti, nullis doloribus frangi, nullis cruciatibus derorqueri, potuit. Accedebat, quod erat ætate tenera, cultu vitæ delicata, in opibus summis, atque deliciis, enutrita: quæ omnia cum supplicia feruntur, multo acriorem morsum acerbissimi doloris efficiunt. Adde nunc insignem formam, & oris speciem præclaram, & eximiam venustatem, quæ reliquas virgines naturæ blandimentis, atque lenociniis, ad perfruendas voluptates inuitat, & allicit, illisque spem vitæ iucundissimæ proponit; ita, ut difficillimum sit, eas, quas formæ fiducia elatas, & insolentes, efficit, a luxu, vitæque lasciuia, ad studium vitæ seuerioris, & amorem pudicitie, reuocare. Hæc tamen omnia, quæ virginum animos insolenter efferre solent, Aecatherina despectit, contempsit, pro nihilo duxit, & animo constantissimo repudiavit. Neque solum omnia hæc aspernata fuit, verum etiam sponte, atque voluntate sua, pro iucunditate, dolore; pro voluptate, supplicia; pro vita, mortem experiri, & ultro, cum frui posset omnibus vitæ commodis, omnibus se tormentis obiecit. Quid igitur dicemus? Catherinam orbatam fuisse corporis sensibus? Minime. Nec enim poterat, integra manente natura, ipsius naturæ communes sensus opprimere. Num iudicio mentis spoliata fuit? Interroga homines eruditionis gloria præcellentes, quos omnes illa superauit, & stu-

pore defixit: & tunc aude dicere, eam mente priuatam fuisse. Si igitur neque vllus stupor in sensibus, neque vllus furor in mente illius exstitit, quid dicendum est, virginem, & naturæ, & ingenio, & opibus, & ornamentis, & disciplinis, instructissimam, in eam mentem impulsisse, ut omnia aspernaretur, atque reiceret, quæ vulgus hominum amat, consecratur, adipisci cupit: pro quibus parandis, atque fruendis, vitam infinitis periculis exponit? Quid igitur in causa fuisse dicemus, ut admirari desinamus? Hoc vnum certe, eam aliquid mentis oculis adspexisse, multo ad utilitatem melius, ad voluptatem iucundius, ad speciem magnificenti- us, cuius studio incensa, omnes humanas opes abiectit, ut Diuinis fruereetur. Facile namque, qui Diuinis opibus affluit, humanas parui pendit; qui veræ, & stabili, voluptate perfunditur, futilem, & inanem, voluptatem aspernatur; qui immortalis gloriæ studio flagrat, auræ popularis leuitatem pro nihilo ducit. Nemo igitur Catherinam admiraretur, eo quod, fluxus, & interitus, rebus abiectis, stabiles, atque sempiternas, expectaret. Vidit enim thesaurum absconditum in agro. Thesauri igitur inuentione supra modum læta, vendidit illa omnia, quæ natura, vel fortuna, congesserat, ut emeret agrum illum. Quam sapienter autem hoc in animum induxit, poterit intelligi, si fuerit explicatum, quis iste Thesaurus sit, qui sit ager, qui tanti thesauri magnitudinem, & pretium, occultat, & quo modo tandem inueniri possit. Sed, antequam id faciamus, non erit alienum, quæ vis, & utilitas, thesauri sit, explanare. Communis hominum vita, cum fragilis, & imbecilla, sit, multis subsidiis fulcienda est, ne miseris circumuallatur. Primum enim est vndequeque victus suppeditandus, ut nos, & omnes, qui sub tutela nostra latent, ali, atque sustentari, queant. Ut aeris vero iniuria a nobis arceatur, multiplici cultu, & ædium præsidio, indigemus, ut æstus, & imbres, & frigora, depellamus. Cum vero multa vitam pericula circumstent, sunt etiam hominum varia præsidia comparanda, quibus & apertam vim, & occultas insidias, a nobis arcere possimus. Tum, cum voluptatis cupiditas ita sit implicata in natura, ut illi repugnare difficillimum sit, opes etiam appetendæ videntur, ut possimus vitæ iucunditate potiri, & voluptates vndique delibare. Postremo, cum natura sumus decoris, & honestatis, appetentes, & honores vehementer exquiramus, & in ore hominum cum gloria versari cupiamus, vitam sine dignitate, & nimis iniucundam, & acerbam plerumque, censemus. His autem rebus omnibus expleri vitam beatam iudicamus. Cum vero omnia hæc si-

ne pe-

ne pecunia comparari minime credamus, sit, ut pecunia magnitudinem vitæ beatæ efficitricem sæpenumero furenter arbitremur. Hæc autem pecuniæ magnitudo, ad hos tam multos vsus congesta, & asseruata, Thesaurus appellari solet. Idcirco fit, ut plerique mortales pecunia seruendum existiment, quia florentem, atque beatam, vitam, ea contineri arbitrantur. illa namque victum, & vitæ præsidia, & cultum, & elegantiam, & voluptates innumerabiles, & firmum vitæ propugnaculum, & laudis, & gloriæ, materiam, atque segetem, contineri censent. inde adeo euenit, ut illam multi in Dei loco venerentur, & præ illius studio, fidem, atque religionem, despiciant. In quanta autem rerum ignoratione versentur, qui hac mente sunt, dici non potest. Primum enim, cum vitæ necessitas modicis naturæ opibus, quæ sunt valde parabiles, atque terminatæ, exprimi facillime possit, quæ maior excogitari potest dementia, quam sine vlla necessitate, & immani pecunia comparanda, vitam absque vilo fructu conterere. Deinde, si voluptas expetitur, pecuniæ studium ingentes sollicitudines inuehit, animum tristissimis curis exedit, & doloribus etiam interdum innumerabilibus intercludit. Si vero securitatem nobis parare cupimus, nihil est hominum vitæ immanibus diuitiis infestius. Eæ namque inuidiam concitant, & cupiditatem multorum incitant, e quibus morbis omnes insidias iis, qui maximis pecuniis abundant, intenduntur. Quod vsque adeo verum est, ut ne filij quidem parentes suos fideli præsidio munire possint, nempe, quibus celerem interitum frequententer exoptent. Iam vero, vitæ decus, & gloria, quæ vitutis comes est, quo tandem modo vitæ sordes, & auaritiæ, consequetur? quæ enim tandem ratione gloria circumfluent illi, qui quodvis lucrum opibus honestatis, & dignitatis, anteponunt? Deinde, qui pecunias ingentes possident, vel illas gloriæ causa libenter infumunt, vel nulla condicione adduci possunt, ut sumptus illos gloriæ causa faciant. Si pecunias absument, ad inopiam rediguntur; & ita necesse est, si pecunia felices homines facit, ut is, qui pecuniam exhaust, miser sit: Si vero pecunia percutit, ne in inopia versaretur, nullum illi pecunia, nec ad vitæ oblectamentum, nec ad nominis claritatem, fructum tulit: ita colligitur, eum, qui pecuniæ studet, semper in miseria versari. Summa namque inopia consistatur is, qui, ne quidquam de congesta pecuniæ acervo diminuat, labores, & ærummas sibi tolerandas existimat. Sed, ut hæc omnia omittamus, illud solum considerare, in quem finem pecuniæ comparentur, & tanta vigilantia custodiantur. Numquid non ob eam causam, ut mala omnia, quæ in humanam vitam incurant, earum præsidio

depellantur? Quæro igitur, num pecunia pellit morbos? num curas eximit? num animum metu, & sollicitudine, liberat? num mortis impetum repellit? num Diuinum iudicium redimit? num ignem illum sempiternum, quo sunt cruciandi fontes, exstinguit? Non certe. Quæ mala igitur sunt, aut quæ pericula, quæ propulsa pecuniæ magnitudo? Nulla profecto. Hæc enim, quæ oratione perstrinxit, vere Mala nominari possunt, quæ minime pecunia repelluntur. Hunc igitur solum pecuniæ fructum asserunt, ut in exitu vitæ, maiore cum dolore, & cruciatu, homines ab illis auellantur, maioraque illis supplicia subeunda sint, quo furentius, illarum cupiditate cæci, iustitiam, & fidem, violant. Reliquum igitur est, si Thesaurus est vitæ præsidium, sollicitudinis alleviamentum, voluptatis instrumentum, gloriæ firmamentum, & vnicum calamitatis in omni loco perfugium, & pecunia neque vitæ statum conseruat, neque ex animo sollicitudines euellit, neque vllam veram, & stabilem, voluptatem asfert, neque viam ad laudem, & gloriam, munat, neque postremo e malis sempiternis eripit, ut minime in illam Thesauri nomen conueniat. Quis igitur ille Thesaurus est, cui vere est hoc nomen impositum? Iustitiæ celestis splendor, qui Dei immensa gratia, & benignitate, continetur. Qui sunt Diuites appellandi? Illi, qui verissimè iustitiæ compotes, Christi gratia, fiunt. Illis enim diuitiis abundant, quæ nec auerti, nec exhauriri, nec imminui, possunt. Nec enim ad corporis molliem, sed ad animi decus, & ornatum, conferuntur: nec cum hominum iniuria, & offensione, sed cum summa hominum utilitate, conseruantur: nec vlti imminui possunt; sed, quo maior vsus illarum exstat, eo magis amplificantur: quæ non homines, dignitatis specie deceptos, turpitudine insigni commaculant, sed quæ mentes puras celestibus, atque plane Diuinis, ornamentis afficiunt: quæ postremo homines illis confidentes in morte minime deserunt; sed post hanc vitam immortalitatem, & gloriam, sempiternam constituent. Quod aurum igitur, quæ gemma, quæ vasa, quæ monilia, qui vestium splendor, quæ cultus elegantia, erit cum hac tanta diuitiarum magnitudine conferenda? Quid enim fide poteritis? quid animi robore, & virtute, valentius? quid hominum caritate magnificentius? quid Diuiarum rerum notitia clarius? quid modestiæ ornatu pulchrius? quid pietate, & religione, Diuinius? Hæc autem omnia, & multa alia ornamenta, quæ complecti oratione non possumus, celestis iustitiæ nomine continentur; ita, ut Thesauri nomen illi tantum iure conueniat. Illius igitur tantus splendor est, & tam

admirabilis pulchritudo, vt, cum primū oculis cernitur, mirabiles sui amores excitet, & animos cupiditate acriter, supra quam explicari potest, inflammet. Auſtor autem, & cuſtos, & princeps, & monſtrator, atque largitor huius Theſauri Chriſtus eſt. itaque ſit, vt ij ſolum diuites, atque beati, ſint, qui ſe totos ad Chriſti nomen, & ſtudio, inflammato animo, contulerunt. Regno enim caeſti repente potiuntur. Reges enim caeſtes, atque ſempiterni, ſunt, qui iuſtitie opibus ornantur. ipſiq. Dei filio, qui caeſtibus imperat, amoris ſanctiſſimi ſedere coniunguntur. Eſt igitur caeli Regnum, hoc eſt iuſtitia caeſtis dignitas, & ornamentum, theſauro perſimile. Regnum enim celorum, cum alia multa ſignificet in Euangelio, tum illius eſt vſus admodum frequens, cum designat, caeſtem Chriſti Rempubicam, virtutis Diuinae conſtantiam, inuiſtum fidei propugnaculum, perfectum aeterna legis ſtudio, Euangelij deniq. ipſius diſciplinam, cum ſumma obaediencia, & amore, cōiunctam, quę omnia iuſtitia complexu, & gremio, continetur. Huc enim ſumma Euangelij pertinet, vt nos ab omnibus rebus abſtrahat, quę cum Diuina lege pugnant, & ſub Chriſti imperiū, ditionemque, ſubiungat, & illius ſtudio, & amore, vehementer incendant, ita, vt nullis rebus, vel ſecūdis, vel aduerſis, ab illius fide, & imperio, deſiciamus: in quo iuſtitia perfectio conſiſtit. Iuſtitia nāque, legitimi imperij, atque ſempiterna legis, incenſo ſtudio continetur. Qui igitur hūc ſtatum aſſecutus eſt, vt eum neque voluptatum blanditia liqueſciant, neque ſuppliciorum dolores exterreat, vt Chriſto debitam fidem prodāt, ab illiusq. imperio vlla conditione deſiciat, hic vere iuſtus eſt, & intra peccatus habet caeſte Regnum, more, lege, diſciplina caeſti fundatum, Diuinoq. praſidio firmatum, & ſtabilitum. Nec enim caeſte Regnum illud ſolum appellatur, in quo calices omnes Chriſto ſine vlla recuſatione parent, ſummaq. celeritate omnia, quę ſunt ab illo imperata, conſciant: ſed etiā in hac vita omnis ſtatus, qui eſt Chriſti lege, & imperio, conſtitutus, & in quo omnes, qui ſunt illius lege deuincti, iudicia illius metuūt, eumq. debita veneratione proſequuntur, Regnū celorum nominari plerumque ſolet. itaq. nō ſolum Eccleſia vniuerſa, ſed cuiuſlibet etiam hominis fidelis animus, iuſtitia ornamentis excultus, Regnum caeſte nominatur. Conſtat enim, ſtatum illius eſſe Chriſti ſapientia moderati; inſigni magnificentia locupletatum; virtute, & vigilia, deſenſum praſidio firmiſſimo munitum. Quę enim viſ alia potuiſſet in humanis animis cupiditatis indomitę fibras amputare, flagitiorum omnium radices euellere, totamq. mentem a ſtudio rerum caducarum proſus abductam ardentiſſima cupiditate gloria immortalis incendere? quā potentia

fieri posset tam subite vite conuersio, vt, qui
 modo seruiebat libidini, flagitio, turpitudini,
 seruiat honestati, seruiat pietati, & religioni,
 calig. Dominum nimis incenso studio venerere
 turzitaq. presidio illius mens in animo facile
 principatū tenet, Diuinoq. lumine collucet,
 atque clare cernit, quibus legibus, atque disci-
 plinis, sint animi partes, antea dissidentes,
 coerceda, & federe certo coniungenda, ne
 tumultus nefarie concitent, ordinemque, &
 conuenientiam, perturbent. sic autem deniq.
 statum animi, sapientia, atque virtute, com-
 ponit, vt facile appareat, in illa Christi numē
 insidere. ergo, quoties statū animi videmus
 lege Diuina constitutum, moribus sanctissi-
 mis ornatum, Christi presidio munitum, tot-
 ties caeleste Regnum, opibus Diuinis florenti-
 simum, intuemur. Minime igitur mirandum
 est, huius felicissimi Regni sapientia, atq. vir-
 tute, res altissimas administrari. Luce namq.
 Diuina completur, pace, & tranquillitate, per-
 fruitur, vires inuictas adipiscitur, opibus sem-
 piternis abundat, incredibili gaudio cumula-
 tur. Qui igitur celestibus opibus instructi sūt,
 quo modo possunt opes terrenas admirari?
 qui voluptatibus summis, atque sempiternis,
 afluunt, qua tandem ratione voluptates ina-
 nes exquirēt? qui Diuino presidio cincti sunt,
 quo sensu homines inanes extimescēt? quare
 desinant homines admirari Diuinā in Vir-
 gine virtutem; in adolescentiā flore sapien-
 tiam; in fragili sexu constantiam; in fortuna
 florente seueritatem; & in statu florentissimo
 humanarum rerum contemtionem. Hic eni-
 nim thesaurus absconditus tantas opes ha-
 bet, vt, qui illas inspexerit, omnes mūdi opes
 repente fastidiat. Illud igitur est potius admi-
 randum, cur nō id facinus omnes, neque, des-
 fertis humanis opibus, Diuinas summo stu-
 dio, & acriter inflammato, persequimur. Sed
 nimirum illud est: thesaurus hic absconditus
 est, & pauci admodum sunt, qui illum adspi-
 ciūt. Si enim expositus esset omnibus, vix cre-
 dibile est, vt non omnes certatim vndique, po-
 riundi illius gratia, conuenirent. Nam, quid
 homines appetant, quod in hunc thesaurum
 minime inclusum sit, viciū ne, atque vestitum,
 & cultum? at, qui hunc thesaurum possederit,
 in sordibus, & mendicitate, versari non pote-
 rit, cum Dei singulari munificentia sustentetur,
 & caelesti etiam cultu vestiatur. Honores,
 & dignitates? sed nulla dignitatis amplitudo
 maior esse poterit, quam Dei filium numerari,
 & mentibus illis beatissimis, quæ opibus
 Regni sempiterni fruuntur, adscribi. Num vo-
 luptates? At soli, quos Diuinus spiritus inci-
 tat, puras, & stabiles, atque sempiternas, vo-
 luptates hauriunt, & ingenti lætitia, quæ ver-
 bis explicari non potest, effertuntur. Num fir-
 mum status sui presidium? Sed, cum omnia
 humana sint mortalia, & caduca, exiguoque
 tēporis spatio definita, soli, qui Deo sunt amo-
 re scian-

re san-ctissimo de-nin-cti, celestiq; præsidio con-
stipati, vt sunt omnes, qui per Christi grati-
am illius fidem recepti sunt, Diuino, atque sem-
piterno, præsidio stipantur, ita, vt nullis hu-
manis viribus queant de statu suo dimoueri.
Reliquum igitur est, cum solus hic thesaurus
omnia bona complexu suo contineat, quæ
homines sitienter apperunt, vt sint illi valde
sapientes, qui, reliquis rebus neglectis, & re-
pudiatis, omnes conatus eo comparant, vt
hunc thesaurum adipiscantur. Sed, inquit
fortasse aliquis, si thesaurus hic absconditus
est, haud æquum est, vt vitio detur illis, qui
eo minime fruuntur. Accusanda est igitur
illius inuidia, qui aurum sub terram abdi-
dit, non segnitie eius, qui aurum abscon-
ditum nõ quæsiuit. Quo modo enim quærere,
& inuestigare, potest, id, quod est ab illius sen-
sibus, & cognitione, remotum? Recte diceret,
si aurum hoc fuisset in solitudine. atq; vastitate,
quo nemo vñquam facile penetrare potuisset,
absconditum, aut in rupibus altissimis, in
quarum fastigio pedem nemo vñquam po-
suisset. Sed non id dicit Dominus, sed esse
absconditum in agro. Desidia igitur fuge,
diligentiam adhibe, agrum cole: si ararum
solito altius impresteris, in thesaurum inci-
des. Ager enim, hoc in loco, animus est, qui
arandus est ratione, subigendus disciplina,
conferendus hominum caritate, expurgan-
dus religione. Hoc autem studium in te, non
sine Christi præsentis auxilio, si fidem illius
verbis adhibueris, incitari poterit. Sed ille
auxilium tibi minime denegabit, auriq; re-
conditi venam tibi non grauate monstrabit:
itaque, si tibi ipsi non defueris, facillime the-
saurum istum crues. Prope namque est ver-
bum in corde tuo, & in ore tuo, hoc est ver-
bum fidei. Si igitur opertum est Euangelium,
ijs, qui pereunt, est opertum. Libido nempe
tua tibi tenebras offundit, superbia tibi men-
tem eripit, auaritia te oculorum adspæctum pri-
uat, tenebrarum princeps te sensibus orbat,
ne vel, quæ te circumstant, mala didicias,
vel, quæ ob oculos tuos constituta sunt, bona,
sapienter animaduertas. Vt autem rectius
dicam, tu tibi ipsi causam istius tam duræ ce-
citatatis attulisti. Lucem namque respisus, te-
nebras consecraris, monitoribus infestus es,
visum recipere non vis, & sponte tua in pe-
stem ruis. Non est igitur, quod thesauri ab-
sconditi culpam in nomen celeste conijcias.
Clemetia namque illius, omnibus prompta,
atque parata, est. numquam difficiles ad-
itus habuit: vitro omnes ad opes suas adspi-
ciendas, atque fruendas, inuitat. nec exspe-
ctat, dum nos ad illum prius adeamus, sed ipse
primum nobis occurrit, vt lucem suam præ-
ferat, ipemq; suarum diuitiarum ijs, qui illum
audire voluerint, ostendat. Nos vero plerum-
que lucem adspicere recusamus, verbisq; Di-
uinis aures præbere nolumus; & ita fit, vt bo-

norum verorum fructu, propter nostra flagitia, priuamur. Si thesaurus igitur absconditus est, non est, cur Deum in inuidiam vocemus, qui diues est in omnibus, qui inuocant illum, sed nobis ipsis hanc amentiam, & excitationem, assignemus. Certe enim, si ad medicum illum, qui, vt morbos nostros sanaret, mortem, & cruciatum, summa voluntate sustinuit, adierimus, is nobis visum, & sanitatem, restituet, Diuinumq. thesaurum nobis, e terræ viscibus effossum, monstrabit. Sed dicces fortasse, quid thesaurum adipiscere proderit, nisi vires habuero, quibus illum domum feram, atque firma custodia conseruem? Recte quidem diceres, si is, qui tibi diuitias suas explicat, vt earum desiderio flagres, non simul vires inuitas daret, quibus contra Satanae machinas thesaurum tueri, atque conseruare, posses: sed tantis ille viribus infruit omnes, qui summa fide nomen illi dant, vt nullum tam munimentum sit Satanae præsidium, quod non disijciant; nulla tanta copia, quas non fundant; nulli hostes tam robusti, quos non, impresseione facta, prosteruant. Sancti, inquit Paulus, per fidem vicerunt regna: quibus autem armis victoriæ ab illis, parata sint, exponit, dum ait, Operati sunt iustitiam, adepti sunt promissiones. Multa quidem alia præmia Deus illis, qui colerent iustitiam, promissit: inter quæ illud fuit, se eis, numquam, vllò in discrimine, defuturum. Hac autem promissione confirmati, quemadmodum idem Paulus continuo subiungit, fortes facti sunt in bello. Addit deinde: Obstruxerunt ora leonum. Quo in loco plane docet, neque Sanfonis robur inuictum, neque Davidis virtutem admirabilem, esse vllò modo ad naturæ beneficium, sed ad gratiæ Diuinæ magnitudinem referendam. Sequitur deinde, Exstinxerunt ignis vim. Non solum enim Moïsis, & Aaronis, precibus fuit incendium in solitudine restinctum, verum & pueri, in fornacem coniecti, nullam vim experti sunt illius ignis, quo perditii homines, qui illos coniecerant, subito conflagraverunt. Effugerunt aciem gladij, ex imbecillitate, viribus excitati, conualuerunt; castra hostium in fugam verterunt. hæc autem facinorosa, quamvis præclara sint, ad alia tamen, quæ sequuntur, collata, non valde magna videtur: non est enim magnum, vires humanas, quæ natura perfringi possunt, excindere; de morte autem, quæ omnia superat, & conficit, & consumit, victoriam obtinere. id demum est amplum, & excessum, sempiternaq. memoria celebrandum. Et ideo subiungit, Acceperunt mulieres mortuos suos in vitam reuocatos. Helix namque, & Elisei, precibus fuerunt diuersis temporibus duo pueri vita functi a mortuis excitati, & eorum matribus restituti; vt intelligi posset, ne morte quidem, quæ omnia, delet, posse sanctorum hominum vim frangi atque debilitari. Subiungit deinde, id, quod

esse videtur admirabilis, tantum enim terrorem incutit dedecus, atque supplicium, ut multi, aut ignominia, aut doloris vitandi gratia, mortem sibi ipsis vltro conscuerint. Igitur humanum dedecus non extimescunt, ut Diuina gloria, a quo sempiterno, perfruantur; & dolores huius vite contemnunt, ut voluptatibus illis immensis, quæ nullam sunt finem habitura, potiuntur. Hi demum sunt fortes, & inuicti, Diuinarumque virtutum presidio circumscripti, & immortalis laude dignissimi, in omni seculorum æternitate iudicandi. hac ratione Paulus postremo in loco persequitur Iudibria, & cruciatus acerbissimos, quos homines sancti sponte sua perpessi sunt. Itaque ait, illos & ignominia affectos, & flagris concisos, & vinculis alligatos, incommodis oppressos, & lapidibus obrutos, & omni crudelitate laceratos: omnia tamen supplicia, non animo tantum inuicti, sed etiam libenter, pertulisse. Tanta namque vis est in fide, tantaque amoris Diuini vehementia, ut nihil omnino sit, vel tantis opibus munitum, vel tantis difficultatibus impeditum, vel tam firmo presidio vallatum, quod non insita virtute vincat, & superet. Idcirco elementissimus ille pater, qui filiorum gloriam auctam, & amplificatam, vult, non modo eos contra Reges maximos, contra belluas immanes, contra flammam etiam, armis Diuinis tegit, & celesti presidio firmat, ut bellorum omnium auctores existat, verum etiam tanto illos robore sapit, ut de multitudinis furore, & amentia, de summis doloribus, & intolerandis cruciatibus, de mortis truculentia, & immanitate, atque postremo de manibus inferis, quorum machinis acerbissima supplicia in sanctos homines comparantur, claram, & insignem, victoriam reportent. Si igitur homines, Diuini Solis radiis illustrati, vera bona perspiciunt, fontem sempiternæ felicitatis puris oculis intuentur; opes ab aliorum conspectu remotas clarissime cernunt; si earum desiderio ardentissimo tenentur; si celestis pulchritudinis amore flagrant; si postremo tantis viribus septi sunt, ut omnia, quæ videntur horribilia, contemnant, atque despiciant; quid est admirandum, eos tam præclaras contentiones pro Christi gloria suscepisse? fides enim, eorum mentes illustrabat, spes animos a cogitatione totius acerbis abducebat, amor omnes labores, atque dolores, non modo leues, & tolerabiles, sed etiam iucundos, efficiebat; virtus autem, qua dimicabant, non erat humana, sed potius Diuina. Nihil autem est, quod Diuinam vim labefacere possit. Multi fortasse fuimus in hac sententia explicanda: sed, cum nobis esset propositum, Aecatherinam debitis laudibus ornare, id etiam demonstrare non alienum duximus, quid eam, & innumerabiles homines, atque virgines etiam, impulerit, ad tam præclarum certamen, cum interitu vite, &

acerbissimo cruciatu, tam constanter ineundum. Virgitur ad illius laudationem proprius accedamus, opus est, ut statum Ecclesiæ temporis illius, quo illa res adeo memorabiles effecit, oratione describamus. Maxentius tyrannus imperium Romanum occupat, & orbem terrarum dominatu oppressum continebat. Erat autem is Christiano nomini vehementer infestus. itaque omnes animi nervos intendebat, ut Christi religionem ex hominum memoria euelleret. tantoque huius sanctissimi nominis odio flagrabat, ut, quamuis & nimis cupidus, & ambitiosus, esset, non tamen sibi tantum pro opibus, & imperio, dimicandum existimaret, quantum, ut interitum studio Christianæ pietatis afferret. Cum autem is esset Alexandria, Deorum suorum religionem iam a multis neglectam instaurare voluit, & hostias statuere, quibus homines, partim exemplo, partim minis, atque terrore, ad idem studium impelleret. Capite autem sancti, si quis non Dijs hostias immolaret: edictumque proposuit, ut omnes Alexandriam, religionis procuranda gratia, conuenirent. Magna igitur multitudo vndique confluxit cum victimis & alij maiores hostias, alij minores, ad aras statuunt, ritumque sollempni maculant, non tam, ut numen Deorum placarent, quam, ut Imperatoris ipsius iram a caputibus suis auerterent. Non enim mediocriter illis, qui imperium recusabant, minabatur. Itaque simul & hostias ipse, rite, ut sibi videbatur, cadendas, acriter studio, & vigilantia, curabat, & ut alie victimæ, multo certe numini Diuino gratiores, offerrentur, operam dabat: omnibus enim, qui morte etiam proposita, Christi fidem recinebant, erat mors continuo: cum acerbissimo cruciatu subeunda. Quanta autem cades interim hominum sanctorum fieret, verbis explicari minime potest. Ponere autem ante oculos Maxentij potentiam, truculentiam, immanitatem, odium in Christianos acerbissimum, acerrimum diræ superstitionis studium, ministrorum amentiam, & crudelitatem, & in Christianis e tenebris extrahendis, & torquendis, sedulitatem, & vigilantiam. Cogitate cum animis vestris, in alios nimis diligenter inquiri, alios in iudicium vocari, alios in carcerem conijci, alios ad supplicium trudi, & summa crudelitate torqueri, ignes, cruces, euleos, nouaque tormentorum genera, ubique constitui, spoliari fortunis quæ plurimos, qui vitam exilio redimebant, in vastas solitudines, & speluncas, in quas se abderent, metu perterriti, properabant. Nulli etiam, nulli sexui, veniam tribuebat immanis ille tyrannus, nec vlla misericordia ducebatur, ut quidquam de insita feritate remitteret. Itaque necesse erat, inde senes trahi, aliunde virgines a matrum complexu diuelli, pueros, & adolescentes, crudelissime raptari, & indignissime cruciari, hoc vno tantum crimine, quod

quod flagitium, & scelus, & impietatem, odio persequeretur, & Christi vestigiis ingressi, viam in cælum munirent. Hæc autem omnia mala, tolerabilia videbantur illis, qui in suppliciis gloriæ sempiternæ materiam Christianis datam esse videbant, & quanta essent illis in cælo premia constituta, qui in tormentis exultabant, animo secum reputabant. Illud autem eis acerbissimum, & maxime letuosum, minime ferendum esse statuebant, quod multi, formidine perturbati, ne tyrannum offenderent, sempiterni Regis maiestatem, & religionem, violabant, & contra fidem Christo datam, ad aras etiam cum victimis accedebant. Sic autem amore huius miseræ virginitatis brevis æui spatium circumscriptum, seipsos ab illa beata, atque sempiterna, vita, per summum scelus, exterminabant. Ea vero tempestate erat in ea ciuitate Catherina virgo, stirpe Regia propagata, eximia facie, multisque opibus affluens, & maximis artium disciplinis non mediocriter erudita. nec enim ea fuit, quæ adolescentiæ florem in vita luxu, & ætatis lubrica lenociniis, sed in animiegregio cultu, consumendam arbitraretur, quæ, quâvis esset in Græcis litteris strenue versata, non tamen tantam operam in illis posuit, quantam in Christi disciplina, & in uerissimæ sanctitatis studio, in quo multum iam eo tempore progressa fuerat. Cum autem uideret, tyranni scelere, Christi religionem uiolari, & non paucos ex Christianorum numero per uim a studio pietatis abduci, idque nullo modo sibi tolerandum videretur, statuit, in publicum prodire, & coram Imperatore scelus insectari. quod consilium plerisque posset temeritatis, & amentia, plenum iudicari: neque dubito, quin, si aliquis vestrum illi tunc affuisset, eam ab eo consilio conaretur auertere. diceret enim fortasse, ut se fuga proriperet, tantisper, dum furor tyranni illius immanissime desauiret, tempestatem illam breuiter sedari posse. in fuga nullam esse perfidiam notam, sed fidei clarissimum documentum, qui enim se exilio multabant, ne Christi hostem adspicerent, satis ostendebant, se pietatis studiū omnibus vitæ commodis anteferre. Multos iam homines, sanctitatis gloria præstantes, in simili tumultu, lucem hominum, atque celebritatem, fuga uitauisse, ut se ad Christianæ Reipublicæ fructum referuarent. Temerarium est, diceret quiuis, cum possis diu uitam in pietate consumere, uitæ longioris spem tibi ipsi, absque ulla graui necessitate, præcidere. Si comprehensa a tyranno fueris, omnia supplicia censo perferes potius, quam fidem, & officium, prodas. At, quâdiu potes te sine crimine ab hac rerum flamma subducere, consule uitæ tuæ, consule rei familiari: ne tuos tecum peritura eas, solitudinem pete; aut in latebram aliquam te conice, ne conspici ab illo possis. Quid illa ad hæc responderet? hæc

sane: Fugiat ille, qui non adeo ardenter amat, aut est Diuino consilio ad utilitatem Ecclesiæ reseruatus. amor autem, qui me incundissimis flammis exurit, cum sit immodicus, modum seruare nequit: & ego nullum officiū video, quod postea præstare clarius possim, si modo hanc tam insignem occasionem testificandæ pietatis amiserō. Tantum igitur abest, ut vel fugam spectem, vel occultari studeam, ut potius mihi iam deliberatum, & constitutum, sit, ipsi morti constanter occurrere. Tyrannum igitur aggrediar, atque, ut a furore desistat, admonebo. Quid igitur te in conspectu virorum, virgo, dabis? & formam istam, quam tanto pudore septam, ne ab hominibus impudicis videri libidinosam posset, habuisti, nunc omnibus vltro, atque libenter, ostendes? Pudicitiam quidem meam sponso illi clarissimo, qui me sibi amore coniunxit, illibatam conseruabo; illiusque presidio, qui meæ formæ cultos, & defensor, est, freta, nullius viri petulantiam timebo. Atqui, pudoris tui est, quo ad licet, conuentum hominum vitare. Esset quidem, si nulla domum Dei tempestas agita-ret. At, cum tanti malorum fluctus in illam concitati sint, flagitium est, metu perculi, & non potius opem, quam quilibet præstare pro parte sua potest, afferre. Sauiissimi Imperatoris vultum subire audebis? Vnius tantum Imperatoris, qui cælum temperat, atque moderatur, Maiestatem vereor: hunc autem, qui se Imperatorem dicit, & haberi, vult, cum sit furoris, & cupiditatis effrenata, mancipium, despicio, & contemno, & ne hominem quidem puto. Quid, si tibi vitam eripiat? Quam vitam narras? Illam ne, quæ corporis huius animalis spiritu continetur, an illam, quæ in spiritus Diuini coniunctione, atque fructu, consistit? Si de hac communi vita loqueris, non inuita illam deseram, quæ est mihi impedimento, quo minus illa sempiterna cito perfruar. Si de uitæ illius luce loqueris, ea non potest ullis tyranni viribus, aut machinamentis, exstingui. Itaque larvas non metuo: minas irrideo: terrores, quos Imperator iacit, puerilia deliramenta puto. Non enim ille mihi castitatem, non pietatem, non religionem, non animi robur inuictum, non sapientiæ Diuinæ lumen, eripiet, neque me a complexu Christi diuelleret. Non igitur ullus me pudor, aut metus, ab animi destinata sententia reuocabit. Puderet quidem me temeritatis, & ignauia, si tantam amoris significandi facultatem prætermitterem. Metuerem vero tyrannum, si is vlla ratione me posset a Christo, sponso meo, qui vitæ fons est, ullis tormentis abducere. At, cum pro Christi gloria summum discrimen adire, gloriam sempiternam pariat; & huius vitæ contemptio, in vitam illam sempiternam dirigat; opus est illi, qui decus, & vitam, tueri cupit, ut popularem gloriam, & vitæ hanc ærum nosam, despiciat. At longe secus homines opinantur.

nantur. Quid illi opinentur, minime laboro. Omnia enim, quæ designo, quæ molior, quæ facio, ad angelorum iudicium, & ad Dei voluntatem, & sententiam, perpendo: dolorem vero nullum extimesco: sed opto potius, illius gratia gravissimos dolores excipere, qui, ut me e sempiternæ mortis faucibus eriperet, dolores intolerandos in Cruce sustinuit. Cum illo igitur, qui me sibi ardentissimo amore copulavit, Crucis societatem inire cupio: cunctos huiusmodi cruciatus omnibus huius vitæ voluptatibus antepono. Quare nemo mihi molestiam exhibeat, neq. consilium dare, minime petenti, frustra conetur: meum amorem consulo: illius sententiæ sciscitor: illius consiliū sequor: humanæ prudentiæ cōsilia, quæ amori, quo mirabiliter ardeo, repugnāt, valde mihi suspecta, & inuisa, sunt: amor vero meus mihi faces iniecit, & acriter incitat, ut ad Tyrannū istum adeam, & illi scelus immanissimum, quo furit, exprobre. Hæc, & his similia, animo versans Aecatherina, tandem omnia repagula, vel pudoris, vel timoris, humani, conuellit; & amoris stimulis incitata, festinanter erumpit, & ad Tyrannū, qui in tēplo tunc impurissimæ religioni operam dabat, recta contendit; illumque, non ut subdita Principem, sed ut Domina Seruam nequissimum, oratione plena grauitatis, alloquitur; illiq. dirissimum scelus obiecit, Diuinumq. iudicium comminatur. O vim virtutis admirandam, quæ nullis hostium opibus, aut vllis rerum aduersis tempestatibus, potest de Regio mentis statu conuelli. quod in Aecatherina explorari facillime potuit. Statuite nunc ante oculos ex altera parte Tyrannum, imperio tumentem, impietate, & scelere, furentem, exercitu maximo confutatum, addite etiam licitorum faces: addite pompā, & incessum, & vultus ipsius truculentiam, minas, atque terrores, immanissime iacentem: ex altera autem parte virginem teneram, & delicatam, ancillis tantum comitatum, Tyranni minis oppositam, cum summa libertate, & acrimonia, illius scelus increpantem: & intelligetis plane, virtutem egregiam dominatu sibi attributo depelli non posse. Ille namque, qui tam multos mortales metu propemodum exanimabat, virginis cōspectu, & oratione, perturbatus, a mente deducitur: virgo autem illum, tamquam seruum, supplicem, & obnoxium, oratione plena constantiæ, & seueritatis, exterrit. Atque primū quidem ille grauius offensus est, tantaq. iracundia flagrauit, ut neque vox illi, neque lingua, consisteret. Tandem, ubi se col legit, virginē iubet abscedere. nec enim quidquam sacrificijs illis, quibus erat intentus, prauertendum existimabat; dixitque, sibi curæ fore, ut illam, rebus sacris rite procuratis, audiret. ergo, postquam sacrificia peregit, accessit ad se Aecatherinam, cum iā furor ille

aliqua ex parte confedisset. Ut autem illam facilius ad sententiā suam pelliceret, blandis admodum verbis alloquitur atq. primum quidem de illa quærit, quo genere procreata sit, quo nomine appelletur, quas artes coact, qua mente verba illa contra Deorum religionem protulerit. Pater meus, inquit illa, in hac regione Principatum tenuit: nomen mihi est Aecatherina, rhetorica, atq. philosophia, disciplinis instituta sum. at, cū intelligerem, hominum sapientiam esse multis erroribus inquinatam: summus enim Deus rebus ostendit, quam sint amentes illi, qui sibi sapientiam insolenter, propter litteras, assument: dicit enim per Prophetam sapientissimum, se interitum sapientium, atque prudentium, vagis, & errantibus, opinionibus, allaturum: cum igitur harum artium vanitatē, nempe quæ nullum solidum fructum ad bene, beateque viuendum afferant, percipissem, alium mihi magistrum ad discendum putavi, qui me, sanctissimis disciplinis, ad cognitionem verissimæ religionis, atque Diuinitatis, erudiret. hic autē est Christus, summi Dei filius, qui, ut homines turbulentissimis erroribus liberaret, e cælo delapsus, sub humana forma, & specie, quā sibi Diuina ratione copulauit, terras inuisit, hominesq. cælestibus disciplinis instruxit. illi autem iam desponsa sum, illum solum colo, veneror, & nimis ardentem amo, qui me plane docuit, quibus in rebus beata vita consistat; neq. tantum docuit, sed etiam multis opibus, atq. muneribus, quasi sponsam egregie caram, exornauit. Huius igitur sapientissimi doctoris disciplinis imbuta, video summam fuisse hominum dementiā, qui, relicto verissimi Dei cultu, Diuinos, honores ad hominum impurorū imagines transtulerunt; ut non ipsi solum se se præcipientes in tenebras dirissimas eijcerent, verum etiam & reliquos mortales in pestis sempiternæ regionem, exemplo suo, detruderent. Hæc cum cernerem, tui, & aliorum, qui te sequuntur, misericordia commota, in medium processi, ut te a tam immani facinore deterrerem. Simul enim & monstra, quæ tibi nihil omnino profutura sunt, inanissimo studio colis, & homines sanctos, qui verum Deum, celi, atq. terræ conditorem, incorrupta mente venerantur, indigno supplicio macas: in quo nihil tu illos lædis, quorū gloriæ minister es: nec enim quidquam de hac misera vita solliciti sunt, qui illam sempiternam spectant; & quo abs te crudelius excruciantur, eo maiorem in celo gloriam a Deo consequuntur. Tui igitur, atq. tuorum, vicem doleo, quibus, nisi ad verum Deum conuersi fueritis, sunt sempiterna supplicia, Diuino iudicio, constituta. Ad hæc Maxentius: De nobilitate, inquit, tua, virgo, non dubito. ista enim forma, qua prædita es, te non Regia, sed Diuina potius, stirpe propagatam esse declarat. Tantum namq. est pulchri-

pulchritudinis tuæ decus, & elegantia, ut te Veneri, aut Dianæ, aut alicui Dearum, simillimam esse iudicem. Sed, quo magis specie, & pulchritudine, omnibus puellis antecelis, eo magis doleo, te in tam ineptam, & impiam, sententiā, cum tanto vitæ periculo, furenter incidisse. nec enim decebat istam formam, quam a Dijs accepisti, tantus furor, & infania, ut illis ipsis, ad quorum accedis similitudinem, malediceres, sed vitæ incunditates, & lepores, atq. voluptates, quibus illata, de tantis donis vota Dijs ipsis, memori mente persolueres. Forma quidem mea, inquit illa, numquam animum meum extollit. sum enim e puluere, & luto, ficta, ut reliqui mortales, & in eūdem puluerem, cum illi summo Domino visum fuerit, redigēda. Sed illud animaduertendū, cū tāta Dei vis, & sollertia, sit, ut e puluere hanc formā, quā tu admiraris, effingat, quanta illius erit in animi pulchritudine formanda, & decore mentis excolenda sapientia, corpus enim, cum sit mortale, & caducum, non erat, quamdiu status huius vitæ manet, multis ornamentis afficiendum. at animus, in quo Deus naturæ suæ imaginem impressit, & quem ad gloriæ sempiternæ spem crexit, erat Diuinis muneribus exornandus, & decore, quod Diuinam speciem, & pulchritudinem, referret, afficiendus. nam, quoad voluptates attinet, præsters Deorum tuorum disciplinam: sunt enim demones infestissimi, flagitiorum artifices, turpitudinis architecti itaque munus illorum est, incendere, & incitare, libidines, ad nefarias voluptates eū animi dedecore percipiendas. ut homines miser, illarum illecebris liquefacti, facilius in totius miseræ colluuiem, effrenata mēte, ruerent. Mea vero voluptas est, cælum intueri, Diuinam lucem adspicere, pulchritudinem illius sponsi contemplari, spiritusq. Diuini suauitate perfundi: quam ut accuratius sentiam, soleo vehementer eos, qui Veneri, aut Cupidini, & reliquis impurissimis cupiditatibus, hostias immolant, execrari. Pergis ne tu, inquit Imperator, in Deos immortales maledicta conijcere? Vtinam, inquit illa, velles verum cernere, & fraudes, quæ menti tuæ tenebras offundunt, ratione detestari. facillimum namq. tibi fuisset, inspicere, quam dira superstitio miseris hominum mentes occuparit, cum, contempto, & abiecto, præpotentis Dei cultu, a celi conspectu deieci, Deos sibi in terra fixerunt, memoriamq. vel tyrannorum, vel libidinum, vel eorum, qui libidines impurissimas incitare solent, religione nefaria consecrarunt. Sic enim stulti sunt, ut Deos ex auro, & argento, aut ex lapide, & ligno, factos, orent, & ab mutis lignis, quæ se loco cōmouere non possunt, pacē, & veniam, petant. Si simulacris immolas, illa sensu carent, & acicre nullo modo tibi possunt in precibus, & votis, occurrere. Si ma-

lescorum hominum imagines honoribus Diuinis dignas arbitraris, ipsi, quorum imagines colis, tantum abest, ut tibi opem afferre queant, ut nec a se ipsis pestem, atq. perniciē, propulsare possint. Si vero demones in Deorum numero reponis, illorumq. vim, & potētiā, reformidas, & tēcirco eorum simulacra veneraris, debuisset tibi in mentem venire, nihil magis abesse a numinis Diuini ratione, quam flagitiorum dedecus, & virium imbecillitas. At demones isti, quos colis, omnes libidinum faces in animos hominum, qui sunt illis addicti, conijciunt, & sic imbecilli sunt, ut, conspecto Crucis signo, perterriti metu, diffugiant. Sic enim viribus Christi per Crucem illam, quam sanguine suo conspersit, dum pro nobis omnibus mori sibi pulchrum, nobis autem salutare iudicauit, prosligati, & abiecti sunt, ut ipsius ruinæ mentione sola perhorrescant. Elige nunc, Imperator, utrum malis, ut salutē tuā prospicias. Nam, vel, quanta sit in Dijs tuis imbecillitas, statim apparebit, vel rationibus te cogam fateri, te, & omnes, qui commēticijs istis numinibus sacra peragitis, in magna dementia versari. Ad hæc Maxentius astuare, in variasq. partes animum versare, cepit. Rationibus enim pugnare cū Virgine, periculosum statuebat: verebatur enim, ne cogeretur assentiri religioni, quam pessime oderat. Statim vero ad supplicū duci virginem, ea forma, & eloquentia, præditam, quam seruare cupiebat, inhumanum illi videbatur. cōsilium igitur ex re cepit. existimauit enim, maximum ingenium, cum egregiæ virtutis indole coniunctum, non metu, sed ratione, a suscepta semel sententiā dimoueri, & virginem eruditam nulla re facilius, quam eruditorum hominum oratione, inflecti posse. Itaque illam asservari iubet, & quinquaginta viros, artibus maximis instructos, & eloquentiæ nomine præstantes, accersit, quibus negotium dedit, ut, argumentis e media philosophia sumptis, & omnibus eloquentiæ viribus, Aecatherinam aggredierentur: fore, si contra illius orationem Deorum religionem tuerentur, & illam amentia conuincerent, ut eos multis muneribus, & donis, afficeret. homines, qui omnem in illis studiis ætatem contriuerant, dicendiq. laude præcellebant, cum cernerent sibi fore cum puella certamē, se ab Imperatore deludi suspicabantur. quamvis autem id ridiculum arbitrarentur, tamen Virginis, ut credebant, temeritatem, & infaniam, oratione grauissima comprimendam rati, maxime cum & Cæsaris imperio cogerentur, & premiis ad ineundum certamen allicerentur, in eam intestis animis inuehantur. Sed non est consilium, non est sapientia, contra Dominum: nam quinquaginta viri eruditissimi ab vna puella vincuntur; oratores vehementissimi Virginis oratione refelluntur, & qui sibi tantum arrogabant, ut existimarent, ni-

hil tam septum, atque munitum, fore, quod non orationis vi, & impetu, disturbarent, vnus a dolescentula voce, quæ tantum ex disciplinis illis hauserat, quantum ætas illa puerilis capere potuerat, repressi, conticebant. tum demum intellexerunt, aliud sapientia genus esse, quod mens Diuina tradit, aliud, quod in hominis disciplina consistit, aliam esse vim eloquentiæ, ad quæ Diuinus spiritus erudit, aliâ, quæ humanis litteris, & eruditione, continetur. Vt nemo poterat ex aduersariis, qui Stephanum circumflescebant, illius sapientia, quæ illi Christi spiritus tradiderat, obfistere; ita nemo, ex tanto doctorum hominum numero, sapientia Diuinæ viribus, quibus Aecatherina mens incitabatur, repugnare equiuit. Vt igitur in Aegypto Magi confessi sunt, opera admirabilia, quæ Moses efficiebat, non humanis artibus, sed Diuinis viribus, edita fuisse, sic illi oratores Alexandrini, qui Virgine argumentis obruere conabantur, admiratione defixi, Deo gloriam dederunt, & confessi fuerunt, se non Virginis eloquentia, sed Diuina virtute, & sapientia, superatos fuisse. Quæ quidem victoria eo clarior exstitit ea, quam Diuinus olim vir de maleficis assecutus fuit, quod illi, licet opera Moysi Diuina virtute perfici cognouissent, nihilominus tamen in instituto scelere perstiterunt; at illi, qui ob Aecatherinam victi, atque superati sunt, se se continuo ad Christi numen inflammato studio contulerunt. O præclaram bellandi rationem, & victoriam, ipsis victis, qui in acie conciderunt, egregie salutarem. Quæto meliore conditione oratores Alexandrini in ruina fuerunt, quam in victoria fuissent. Si enim Virgini silētium imposuissent, numquā e tenebris, quibus circumuenti fuerant, emerfissent. At a Virgine victi, celesti repente luce frui cœperunt. Sic autem perculsi, & strati sunt, vt ad salutem sempiternam se se nouis confirmati viribus excitarent. Sic ingenij luminibus orati sunt, vt Diuina sapientia splendorem reciperent. Sic deniq. a Virgine victi sunt, vt non modo potentissimi tyranni sententiam, verum & omnes inferorum manium copias, robore inuicti profligarent. Cū enim obmutuissent, Maxentius illos multis male verbis accipit, eisq. vanitatem, & infantiam, obicit, quod, cum sibi summum eloquentia, & multiplicis eruditionis, nomen assumeret, vnus puella voce superati, tanto cum dedecore cecidissent. Non ij sumus, inquit, Imperator, qui facile viris eruditissimis, & eloquentissimis, victoriam concedamus. multi iam ingenij nostri periculum fecere, & perspectum ab omnibus plane fuit, numquam nos vel argumentorum copia, vel dicendi vi, fuisse vllō in loco destitutos. sed non fuit nobis cum humano ingenio, sed cum Diuina virtute, certamen. Nec enim Virgo locuta nobiscū est, sed Christi numen, in pectus ipsius Virginis inclusum.

Quare, homines cum simus, nō est a nobis postulandum, vt Diuina potentia repugnemus. immo, tam admirando signo cōmoniti, Christum esse verum Dei filium, confitemur, & de monum fraudes inexplabiles, quorum malitia ista cōmenticia religiones instituta sunt, odimus, & execramur, verumq. Deum, vt error nostro veniam tribuat, suppliciter oramus. His auditis, Imperator furore, & amentia, flagrauit; ardebant oculi; facies erat inflammata; ex toto ore feritas eminebat. nec enim mentis compos esse poterat, cū cerneret, per eos ipsos, quorum opera Virginem conuinci facile posse crediderat, fuisse victoriam illius multo clarius amplificatam. Itaq. illos confestim abripi, & in ignem detrudi, iubet. Illi vero maximis vocibus Virginem in clamant: Quid faciemus, inquit, o Virgo sanctissima? ad supplicium namque rapimur, antequam simus salutaribus aquis expiati. Illa vero ad hæc, Bono, inquit, animo estote, cōmilites. nam, Diuini spiritus incēdio, per istam fidem, qua Christi sanctissimum numen constant in mediis cruciatibus adoratis, cuncta flagitiorum macula, quibus eratis infecti, deleta omnino sunt. Sic autem, qui tenebris eratis immergi, splendore, & claritate, sidera, miro candore fulgentia, superatis. Ite igitur in cælum, felices. breui namque virtutis istius premium, ab eo, qui mentes vestras cognitione sui sempiterni luminis illustrauit, percipietis. Abducuntur illi rabide, atque turbulentem, a tyranni satellitibus, vincti in igne coniciuntur: corpora confestim flammis exanimantur; & mentes in cælum victrices emigrant. Vt autem appareat, quanta cura optimus pater animorum piorum salutem prospiciat, in corporibus etiam piorum hominum tuendis aliquando signa demonstrat, quibus intelligatur, nec mentes, neque corpora, bonorum, ullis umquam sæculis interitura. Nā, quamuis in cinerem redacta corpora ad nihilum recidere uisa sint, integra tamen, nouoq. splendore collustrata, suscitanda sunt; ut homines pii, non mente solum, sed etiā corpore, immortalī lucē, æuo sempiterno, fruantur. Vt autem id posset aliquo signo mirabili cognoscī, factum est, vt, cū Christiani postridie ad rogum, vt reliquias colligerent, de mane properarent, integra corpora inuenirent, sine vlla deformitate, & incendij vestigio, vique adeo, vt ne capilli quidem adusti aliqua ex parte fuerint. Eo signo. Christiani Deo gratias egerunt, & multi ex illis, qui erāt a Christi sacris abhorrentes, ad Christi nomen adiūcti sunt. At Maxentius, quasi in eare, & illius salus, & Imperij dignitas, ageretur, ita totus, omni cogitatione, & cura, in id studium incubabat, vt Aecatherinam in suam sententiam traduceret: & quia argumētis eam vinci minime posse cognouerat, eam rursus blanditiis ad se pellicere contendit. O Virgo, inquit, Diu-

Diuina forma, atque venustate, prædita, ne salutare consilium, ab amore profectū, asperneris. te namq. non tam propter admirabilem pulchritudinem, quam propter ingenium, & eloquentiā, patrio amore prosequor. Paternè igitur suadeo, vt Deos, qui te tā multis ornamentis decorarunt, debita religione colas, eisq. pro tantis beneficiis gratias agas. Si Veneris dona non respicis, si mentis ornatu elegantia corporis anteponis, at saltem Musas, atque Mercurium, venerare: quorum Deorum benignitate, tanta rerum cognitione, & tam singulari orationis vbertate, & elegantia, instructa fuisti. Quod si feceris, nihil a te seiunctum habere volo. in Regia namq. simul mecum semper habitabis, & Imperij Romani opibus, omni metu, & sollicitudine, libera, poteris. Deos immortales testor, me hanc fidē, quam tibi do, nullo vnquam tempore mutaturū. Frustra, inquit illa, lenociniis oppugnascam, quam Christi consilium confirmat. dixi iam tibi, me Christianam esse, & ipsi Christo desponsam. itaq. nulla me vis, nulla minax, nulla vitæ commoditates, poterunt vnquam ab amore illius abducere. Si enim opes exquirēda sunt, ille cælum, atq. terras vniuersas, imperio suo complectitur: si vitæ, & dignitatis, præsidium comparandum est, cuncta copiae celestes illi soli obtemperant: si voluptates expetendæ videntur, illius amplexu sempiternæ voluptates, nullis flagitiis inquinata, sed purissimæ, & honestissimæ, continentur. Illius igitur amore perfruor; consiliis illius instruo; eiusq. præsidio munita, facile minas, atque supplicia constituta despicio. In rebus incertis consilium, in periculis auxilium, in aduersitate solatium, dat; & pudicitiam meā non inuictō tantum præsidio cingit, verum honestatis, & decoris sempiterni, muneribus luculenter exornat. Quod si tam felix futura sum, vt pro nomine illius summa supplicia perferam, equidem omnes meos cruciatus longe & Regiæ purpuræ, & opibus cunctis, anteponom. At Maxentius, ista, inquit, quam adhibes, in summa temeritate contumacia, ne inuitum cogit hanc insignem tuam venustatem supplicii deformare. Vt lubet, inquit illa. Si enim hoc corpus, quod est tandē, si modo illi peperceris, supplicii exstinxeris, opera tua mihi sempiternum in cælo domicilium, & immortalem gloriam, comparabis; & inuitus perficies, vt multi, exemplo meo, pronocati, Christo nomina dent, meumq. triumphū in cælum, leri, & ouantes, & gloriæ eiusdem participes, continuo prosequantur. His auditis, Maxentius, iracundia, & stomacho, vehementer exarsit, Virginemque nudari, & acerrime verberari, iussit. Illam continuo valentissimi lictores proripiunt; detractaq. purpura crudelissime cadunt; neque terga

tantum, sed pectus, & ventrem, flagris concidunt. riuus cruoris vndique manant, & corporis niueum candorem purpureo colore sanguinis inficiunt; vt ita multo pulchrior, in conspectu celestis sponsi, redderetur. Erant iam lictores cadendo defessi: at illius virtus patiēdo defatigari non potuit: & cum multi ex illis, qui aderant, misericordia commoti, lacrymas funderent, illa neque lacrymas vllas emittebat, neque gemitus vllōs edebat, nec inter plagarum crepitus vlla vox eius audiebatur, nisi quæ laudes Diuinæ cum summa animi incanditate celebraret. Exultabat in vulneribus, & Deo summas gratias agebat, quod dolores, & cōtumelias, pro Christi nomine toleraret: in dolore summam voluptatem, in ignominia decus egregium, ponebat, celestisq. gloriæ cupiditate, omnem dolorem vulnerum depellebat. Sic autem, cum lictores integri defessis succederent, duabus horis caesa fuit, cum semper eodem vultu Diuinam in fide constantiam, cum hominum admiratione, retineret. Quo autem magis illa virtutis suæ indicium faciebat, eo magis illam permulti illo cruciatu prorsus indignam iudicabant, atque dolebant, quod non ei formæ, atque virtuti, conueniens fortuna contingeret. Aecatherina vero, præclari facinoris conscientia, & firmissima spe sempiternæ voluptatis, inter aliorum lacrymas, atque gemitus, gaudio mirifice triumphabat. Sic tandem ea die tyranni truculentia, & immanitate, fuit egregiam victoriam consecuta. Qui eam deinde in custodiam tradidit, vt interim per otium aliquod supplicij genus excogitaret, quo illam vel a sententiā deduceret, vel doloribus summis excruciatā exstingeret. Fama cōtinuo peruagatur: Virginis forma, virtus, & animi magnitudo, in cælū laudibus effertur. Quæ cū Augusta vxor ipsius Maxentij percepisset, illius colloquio frui acerrime concupiuit. Erat autē eo tpe vir fortissimus, noīe Porphyrio, cohortis primæ ductor, qui multa in bellis facinora virtutis militaris ediderat. Hunc Porphyriōnē Augusta clam alloquitur, iure iurādoq. deuincit, ne, quod cū illo cōicare volebat, enuntiet: docet deinde, se miro desiderio Virginis illius cōueniēda teneri: & ab eo enixe cōtēdit, vt ineat rationem, quæ admodum ad illā intro mitti posset. Porphyrio operam suam pollicetur: atque, sub noctem, custodibus corruptis, Augusta, ducētis militibus septā, ad Aecatherinam deducit. Cum verō Augusta illā adspiceret, primo quidem obstupuit: radiis enim celestis splendoris, facies illius micabat. Vt enim speculum, radiis Solis oppositum, lumē in se recipit, quod oculos intuentiū perstringit, ita necesse est, vt animus purus, & integer, qui semper in Diuinam lucem respicit, splendore Diuino colluceat, ipsiusq. celestis

splendoris imaginē in se ipso contineat. quod ut intelligi possit, vult aliquando caeleste nomen, ut ex animi splendore in corpus etiam claritas effundatur, quam multi adspicientes obstupefunt. Quem admodum igitur in Mose factum esse cognovimus, (sic enim splendebat eo tempore, quo cum Deo loquebatur, ut, cum se ad populum recipere, nemo auderet in illius faciem oculorum aciem intendere) ad eundem modum Aecatherina, cum in tenebricofo carcere Divina luce frueretur, ut quantum esset illius decus, explore cognosce, & perspicere posset, in corpore etiam lumen recepit, quo Augustam, & Augustam comites, illustraret. Itaque Augusta se ad illius pedes abiicit; neque tamquam mulierem, sed ut Christi sponsam, veneratur. Ibi, cum sermo de fide, & religione, de vita sanctimonia, & puritate, de iudicio Divino contra nefarios homines constituto, atque de premiis sempiternis, a Virgine fieret, Augusta, & omnes, qui cum illa venerant, Christi religionem inflammato studio susceperunt. Inquit autem Augusta: Quid mihi consilij das, o Virgo Divina? hoc enim meū studium diu celari non potest. Imperator autem, vir meus, cum natura immanis, & truculentus sit, ubi intellexerit, me esse religionem, cuius ipse est hostis acerrimus, alligatam, tantis me suppliciis excruciat, ut ea perferre nequeam. Non ita est, inquit Aecatherina: non enim viribus tuis, sed Christi numine, quod tibi praesens aderit, omnia supplicia perferes, atque sustinebis. Quod si tecum reputaveris, dolores fore brevissimos, coronam vero gloriae sempiternam, dolores facillime contemnes, & in mediis suppliciis summa gaudia me te percipies. Itaque intra tres dies in caelum emigrabis, in quo, cum immensis voluptatibus, gloria immortalis circumflues. Hic Porphyrio se tenere non potuit, quin orationem Virginis interromperet. Quid, inquit ille, praemij consequar a Christo, si sub illo deinceps stipendia fecero? Illud, inquit Aecatherina, quod nec humanis oculis adspici, neque verbis explicari, neque mente, & cogitatione, comprehendi potest. Eris enim calitibus, qui sub illo militant, virtute, & claritate, & gloria splendore, simillimus. Hec, & alia multa, in hanc sententiam, cum Aecatherina differuisset, Porphyriōnem, & ducentos illos milites, ad Christi cultum, & obsequium, traduxit. Cum autem sermonem ad multam noctem prouexisset, Augusta, cum Porphyriōne, & militibus, e carcere egressa, se domum recepit; ita tamen, ut Virginis speciem, orationis splendorem, virtutis amplitudinem, mentis altitudinem, animo secum reputaret; mentemque suam Christi amore vehementer inflammari, & studio vitae immortalis flagrare, sentiret. Aecatherina vero interim in illo tenebricofo carcere diligenter asseruatur; atque, ne

quid quam cibi ad illā introferri liceat, summa vigilantia praecaveretur. At illa angelorum opera, & ministerio, alebatur: illamque Christus facile spiritu suo fulciebat. Post duodecimum tandem diem e carcere educitur. Cum autem illam Maxentius cerneret, vehementer admiratus est. multo enim pulchrior apparuit; & cuncti, qui aderant, faciem illius insolita claritate splendentē animaduvertebant. Nihil tamen secius imperator in scelere perseuerat, atque rursus illam blanditiis emollire, & lenociniis labefactare, conatur. Ita, inquit, insignis species, imperio certe summo, & non supplicio, digna est. Quare te, per formam istam, & venustatem, per istius Divini decoris elegantiam, rogo, & obtestor, ne velis tantum Deorum munus abicere. regna igitur nobiscum, & meum simul orbis terrarum imperium administra. Si enim diis sacrificaveris, faciam, ut omnes nationes tibi supplices sint, & tua moderatione, & imperio, constringantur. aliter enim, enecta supplicis acerbitatibus, interibis. Quid igitur? adeo tui ipsius immemor eris, ut summo imperio repudiato, tormentis dilacerari velis, & formam istam admirabilem supplicis deformari, & inquinari, & extinguere, sustineas? Forma, inquit illa, quam laudas, facile morbis contabescit, & aetate deflorescit, & vetustate consumitur. nihil, quod e pulvere concretum est, potest mentem de caelesti illa, atque sempiterna, cogitantem, a studio sempiterni decoris, & dignitatis, abstrahere. quare non est, cur meam formam laudes, de qua minime laboro; nec imperij opes mihi deferas, quas omnino despicio; neque suppliciis extereas, quae subire pro Christi gloria non recuso. ad illas enim opes sempiternas, quae nec auerti, nec imminui, possunt, adspiro. illa speciem, quae nullis saeculis inquinari, aut pueri, potest, expero, cuius ornamenta nemo poterit unquam mihi detrahare. Verba igitur plena vanitatis omite, & supplicia, quaecumque volueris, in me compara, ut opera tua possim ex hac hominum collusione discedere, & summo illi Domino, qui me sibi coniunxit, federe sempiterno copulari. Hec ubi Maxentius audiuit, acius exarsit. impulsu deinde impurissimi cuiusdam ministri, nonum, & inauditum, supplicij genus excogitat. Machinamentum erat, in quo quattuor erant rotae. Singulae vero rotae erant clavis acutissimis, & ferris undique perfixis, armatae. his autem summa celeritate circumductis, erat necesse, ut corpus illis applicatum discerperet: hoc autem, rotis, instar vehiculi, ducebatur, ut maiore quodam impetu deferri posset. Dum autem hoc opus fit, Virgo in carcerem rursus includitur. Post triduum educitur, & machina simul trahitur, ut illam, si fieri posset, exterreat. Hic Maxentius, fore suspiciens, ut, eo metu perterrita, iussis illius ob-

obtemperaret, eam rursus alloquitur: Si, inquit, mihi fueris obsecuta, multis bonis, atque muneribus, affues, aliter enim in hoc supplicium daberis. & corpus istud erit, harum rotarum conversione, dissectum, atque comminutum. Has minas cum illa contemneret, iubet etiam Maxentius rotis alligari, easque celerissime circumduci. Sed, Angeli opera, fuit Virgo vinculis expedita: rotae vero, magna quadam vi, concitatae, in adversam multitudinem, impetu maximo, deferuntur, & multos ex his, qui erant sceleris ministri, conficiunt. Clamor undique tollitur; & multi, maximum esse Christi numen, voce maxima confitentur. Sed homo nefarius, cum iam humanitatem exuisset, & esset consuetudine diuturna crudelitatis effractus, quo maiora signa numinis praesentissimi cernebat, eo furentius in Virginem ferebatur, & aciora in illam supplicia comparabat. Cum vero animo agitare, quibus tormentis Aecatherinam excruciet, conuictus illius crudelitatem illam minime ferens, Quid, inquit, summi Dei famulam diutius torquere niteris? nonne vides, illam minime a tormentis laedi, immo, quo magis illius supplicio crudelitatem tuam explere contendis, eo maioribus viribus, animo multo aciore, tibi, tuorumque sceleri, repugnare? Non iam, ut perspicuum omnibus esse potest, cum Virgine, sed cum Deo, pugnas. Quare censeo, ut hoc tam impium certamen omittas, ut ipsius Domini iram effugas. Hec res, cum improvisa cecidisset, tanto illum dolore percussit, ut animi compos esse non posset. Qui enim aliorum religionem minime tolerandam statuebat, in domesticorum suorum nova fide summum dedecus, atque supplicium, sibi constitui putabat. maxime uxorem sibi carissimam studiis suis aduersari, mortis instar existimabat, seq. a suis proditum, atque per summum scelus, atque perfidiam, destitutum vociferabatur. malum illud in dies serpere, adeo, ut Augusta etiam, illius uxor, quam amore summo complexus ad eundem fuerat, illius veneficae incantationis metu, & omnes sensus, amisisset, & contra illius dignitatis, & imperium, bellum comparasset. Qui enim, ait, Deos meos oppugnat, imperium meum, quod Deorum numine continetur, oppugnat. Itaque, quando, me contempto, & abiecto, oratione unius maleficae Virginis ilecta, nefariae substitutionis cum illa societatem coiunxi, perficiam, ut suppliciorum etiam societatem cum illa confectum in eas. Furor igitur multo vehementius, quam uerbis explicari possit, inflammatus, iubet eam abduci, & liquefacti plumbi gravitate firmari, ne villo uxoris sauciata motu posset in alterutram partem moveri. Iubet deinde in arcam Augustam supinam constitui: in operculo autem arcae erat praefixus aculeus, ea ratione, ut, cum operculum fuisset impositum, aculeus mammillas Augustae vulneraret. Sic

igitur Augusta gravissimum cruciatum pertulit. Quod ut acius illam affligeret, iubet Tyrannus, operculum sursum, deorsumque ferri, usque eo, dum aculeus mammillas, & uxoribus abscinderet. Nec, cum illam extractam, adeo grauius affectam, atque deformatam, conspiceret, vlla misericordia motus fuit, ut satis appareret, illum non hominem esse, sed feram immanem, atque truculentam, in hominis figura, & habitu, latitantem. Itaque mulieri, summa virtute, & summa pietate, cuius matrimonium ita multos annos habuerat, ut numquam vllam ab ea offensionem acciperet, eo solum nomine, quod summum caeli, atque terrae, conditorem, & dominum, putaret, & incorrupta, mente colendum suscepisset, caput amputari iussit. Quam sententiam illa cum audisset, laeto, & hilari, vultu, in Virginem respiciens, illam orauit, ut precibus suis pacem illi a Christo suppliciter exposceret. At illa, Vade, inquit, o mulier felicissima. Imperio namque sempiterno, in caelesti regione, perfrueris. Vix supplicium de Augusta sumptum fuerat, cum Porphyrio in medium prodiret, & se Christianum esse, libera voce confiteretur. Nec enim solum, inquit, ego, sed omnes hi, quos ad stare vides, quorum ductor ego sum, eiusdem caelestis militiae socios habeo; nec a te iam, sed a caelesti Imperatore, virtutis stipendia, & congiaria, postulabimus. Hic homo furere, & insanire, clamores edere, & huc & illuc se versare, magnamque dementiae significationem dare, deorum, & hominum, fidem implorare, non esse vllam in terris fidem, nullam beneficiorum memoriā. Porphyriōnem, inquit, cuius virtuti plurimum confidebam, quae multis muneribus afficiebam, quae maximis mihi beneficiis deuinctum arbitrabar, fidem, & officium, prodidisse? quo me vertam? enis post hac virtuti, atque fidei, praesidium vitae committam? hi namque, in quorum virtute magnum meae salutis, atque dignitatis, praesidium collocabam, mea vita, atque dignitati, pestem, & perniciem, molitur. Has voces cum furenter emitteret, ad milites conuersus, Etiam ne, inquit, vos vestri ducis infamia sequi vultis? Illi vero, cum, pudore prohibiti, tacerent, (nolebant enim sui ducis officium usurpare) Porphyrio respondet, Militum caput interroga, & milites omite. ij enim sunt, qui me libentissime sequuntur, quocumque me contulerō. numquam enim terrestris militiae desertores se praebuerunt; neque modo Christi, Imperatoris nostri, vexillum deferent. Cum haec Maxentius accepisset, omnes securi percussit iubet. Et sic tandem rei euentus Aecatherinae praedictionem comprobauit: qua ipsi Tyranno futurum ostenderat, ut multi ex illius domesticis, per illam, Christum esse Dei filium, morte etiam proposita, faterentur. Ad hunc modum & Augusta, & Porphyrio, cum militibus, ex corporis ergastulis erepti, in caelum sublati

sunt, ut sempiternis illis opibus, atque voluptatibus, quæ sunt omnibus piis hominibus a Deo propositæ, fruerebatur. At Maxentius, interim, odio stimulatus, amentia vexatus, maleficiorum conscientia perterritus, ita ferebatur, ut nullo in loco consisteret. videbat enim, omnes suos conatus ad nihilum recidisse; Virginem, quam expugnare cupiebat, semper ex acie victicem discessisse. nec enim illa oratorum maximorum viribus inflecti, neque propositis terroribus abijci, neque suppliciis ullis frangi, potuerat: immo, quo tyrannus illa acrius torquere parabat, & illa maiores vires in dies colligebat, & plures ad Christi fidem, & religionem, perducebat. Hæc animaduertens Maxentius, ne plura victoriæ illius monumenta constitui possent, si Virgo diutius uiueret, vel multo plures, virtutis illius admiratione prouocati, eandem viam inirent, caput illius præcidi, sine mora, iubet. quod statim factum est. nec enim passus est clementissimus ille Dominus, qui numquam suorum preces, & voces, repudiat, Virginem diutius corona illa cælesti, atque sempiterna, fraudari, quam egregiis virtutū meritis sibi Diuino præsidio cinctam comparauit. Cum autem illam milites eduxissent in locum, in quo necanda erat, multi eam viri, atque mulieres, cum multis lacrymis, sectati sunt. At illa in aliorum gemitu triumphabat; & cum districtum ferrū circumstantium oculos horrore præstringeret, illa sola, cui nex afferebatur, intrepide ferrū spectabat, lætantiq. animo morti obuiam procebat. nec enim ferro poterat amor, quo flagrabat, extinguere; neque morte illa veram illi eripi vitam; immo tunc multo iucundius amoris voluptate potiri, vitæq. Diuina frui, necesse erat, cum e corpore mens illius excederet. Antequam vero iugulum dedisset, in celum manus intendens, sic orationem ad Christum habuisse dicitur: Domine Iesu Christe, summas tibi, & immortales, gratias, ago, quod me robore firmasti, ne cōciderem, & lumen mihi prætulisti, ne a via desisterem. Nunc igitur manus illas, quæ pro salute mea fuerunt in Cruce transfixæ, mihi porrigere; meamq. meam, quam tibi dedicaui, atque consecraui, clementer accipe; & hanc mei corporis hostiam, quam pro gloria tui nominis offero, benigne complectere. Recordare, quanta sit humanæ naturæ fragilitas, & quam sumus omnes ad flagitia procliuēs. Ne igitur permittas, ut in id, quod per imprudentiam a me commissum fuit, vindictæ seueritate, ante tribunal tuum nimis inquiratur; sed perice, ut omnes animi mei labe, atque macula, vi sanguinis, quem in Cruce profudisti, deleantur. Corpus vero meum, pro te doloribus excruciatum, atque dilaceratum, ab hominum conspectu remone, ne quisquam sit, qui me vel extinctam oculis impuris aspiciat. Ea vero prouidentia, qua mentes nostras ad imaginem tuæ

claritatis effinxisti, e solio sancto tuo respice in hunc populum, eorumq. animos luce tua perfunde, ut possint lumen tuum intueri, ardentiq. studio, & pietate, venerari. Da præterea, ut ij, qui, mei memores, tuum nomen, atque fidem, implorauerint, ea, quæ fuerint eis utilia, consequantur, ut tuæ virtutis amplitudo, potentiaq. Diuina magnitudo, ab omnibus cognosci, percipi, prædicari, atque celebrari, possit. Hæc ubi perorauit, miles vnus gladium distrinxit, caputq. illud beatissimū amputauit. Funus vero illius angeli curauerunt. Ne enim, ut precata fuerat, aspici ab ullo posset, aut cuius e populo liceret Virginis sanctissimæ corpus ex sanguine secus attricare, quam tam admirabilis sanctitas postulat, fuit continuo ab Angelis sublatum, atque in Synai Arabiæ monte sepultum. congruum enim fuit, ut, quæ vitæ puritate, quæ rerum cælestium cupiditate, quæ amoris Diuini magnitudine, proxime ad angelorum imitationem accesserat, eosq. sibi similitudine vitæ deuinxerat, eosdem funeris curatores haberet; & cum forsitan homines, tyranni metu, corpus illud sanctissimum terræ mādare minime auderent, factum Diuina clementia est, ut cælestes illi iusta persoluerent. præterea, ut eo signo perspicui posset, ne corpora quidem eorum, qui sanctæ vitam instituunt, a Deo negligi, visum illi fuit, ut illius corpus, quæ pro nomine illius tam graues dolores exceperat, Angelorum opera in sepulcro, virtute illa digno, conderetur. In eo autem potissimum loco, in quo Deus legem sanxit, congruum fuit, eam sepeliri, quæ, ne legē Diuinam aliqua ex parte violaret, exquisitis suppliciis torqueri, & diutissime cruciari, minime recusauit. Quemadmodum igitur Moyses corpus fuerat olim, Michaelis opera, contra Satanae machinas, qui illi repugnabat, in sepulcrum illatus, ita, post multa sæcula, Aecatherina per Angelos funere elata fuit. Hoc tamen inter exsequias vtriusque interfuit, quod Moyses corpus, ne illi Iudæi hostias immolarent, fuit ab eorum adpectu sublatum; Aecatherinæ autem corpus, ut virtutis monumento multos mortales studio pietatis inflammaret, fuit in loco, admodum, propter legis antiquæ memoriam, celebri, constitutum. In vtroq. tamen corpore voluit summus Dominus suæ benignitatis, & prouidentia, documentum statuere; per quod intelligi posset, quanta illi cura sit eorum dignitas, qui summo studio, & alacritate, iussis illius obtemperant. Nam, si tanto honore voluit sanctorum sepultas reliquias celebrari, quantis tandem opibus, & ornamentis, eorum mentes afficiat, qui, soluti corpore, in regno cælesti sempiternum pietatis egregiæ præmium consecuti sunt? In eo autem loco Virginis clarissimæ corpus est conditum, & miraculis illustratum, in quo maxime

xime conueniebat, aliquo singulari monumento pietatis, & fidei, reliquias conseruari. Si enim in illa Arabiæ parte, si etiam in Aegypti regione, quæ ad illam partem spectat, non est iam omnino studium Christianæ pietatis, & religionis, extinctum, id est illi thesauro, castissimi, atque sanctissimi, corporis adscribendum, ideo enim Deus in ea regione voluit Aecatherinam sepeliri, ut, in religionis exitio, & vastitate, relinquere tamen vitæ purissimæ, caritatis ardentissimæ, & virtutis semper inuictæ, memoria, per quam ij, in quibus aliquod pietatis studium resideret, possent pietatis studio vehementius incitari. quod nunc fit. multi namque, non ex Arabia, & Aegypto, & Syria tantum, verum & e regionibus longissimo intervallo disunctissimis, ad eum montem, inflammatō studio, properant, ut sepulcrum illud inuisant, apud quod & animos suos virtute firmari, seq. precibus Beatissimæ Virginis aduari, persentiant. De gloria vero, quæ fruitur, quid erit hoc loco dicendum? Si enim cuiusvis hominis sancti, non tamen inter omnes Sanctos sanctitatis gloria præcellens, tanta gloria est in cælo, ut ea cogitatione concipi non possit, quid de corona Virginis illius existimandum est, cui parum fuit, corporis naturam coercere, libidines omnes refrenare, mentem a consuetudine corporis abducere, in cælestiq. regione perpetua mente versari; nisi etiam de Tyranni maximi superbia, de tortorum immanitate, de cruciatibus assiduis, & intolerandis, de Satanae copiis, & machinamentis, de morte deniq. ipsa, quam pro nihilo duxit, clarissimum triumphum agere? An non par est, ut, quo nomen illius illustrius est, & maiore cum omnium admiratione per omnes orbis terrarum regiones Diuino consilio peruagatur, eo credamus, gloriam, qua circumfluit, in cælo clariorem, & ampliorem, esse, multoq. maioribus ornamentis amplificatam? O Virgo sanctissima, quis poterit laudes tuas, enumerando, perferere? Tu namq. thesaurū in agro absconditum oculis purissimis adspexisti, qui sic te ad sui cupiditatem allexit, ut continuo cunctas humanas opes omnino contemneres, atque repudiasses. tu Christi amore sanctissimo vehementer, & acriter, inflammatā, sic ad studium illius exarstisti, ut semper vestigiis illius inisteres. Cunctas enim impunitatis labe, ne illum a te ab alienares, constantissime repulisti: nulla te formidines, neq. terrores, neq. supplicia, nec intenti gladij, neque dolores intolerandi, ab illius coniunctione distrahere potuerunt. Itaq. operibus admirandis ostendisti, nullis malorum humanorum tribus, ut est apud Salomonē, obrui, & extinguere, posse Diuini amoris, & caritatis, incēdiū. Mentem tuam tam clavis virtutum opibus, & ornamentis, instruxit sponfus ille tuus, cuius gratia omnes voluptates, atque naturæ blandi

menta, vitæq. delicias, aspernata fuisti, & laborum, & dolorum, cunctas tempestates animo semper inuicto subiisti, ut nulla ætas in posterum futura sit, quæ de tuis laudibus conticeat. Nunc igitur illo Diuino adpectu, cuius cupiditate incensa ferebaris, cum immensa voluptate, perfrueris: nunc in angelorum cœtu, Diuina luce collustrata, formam Diuinam retines: nunc gaudiis sempiternis, quæ nullis vnquam sæculis imminui possunt, exultas. Quare te omnes, qui in hunc locum, tui nominis celebrandi gratia, conuenimus, suppliciter obsecramus, ut a sponso tuo Christo, apud quem tantum gratia vales, nobis erratorum veniam impetres, & opem, atque præsidium, nobis, precibus tuis, afferas; quo de hostibus, qui nos vndiq. oppugnant, victoriā consequi, & in cælestes illas sedes ascendere, possimus. Hæc quidem de admirabili Aecatherinæ virtute dicta sufficiant. Restat nunc, ut vos omnes, carissimi fratres, admoneam, ut Virginis sanctissimæ memoriam debito studio recolatis; ita tamen, ut non oratione tantum, sed multo etiam magis operibus, hoc erga Aecatherinam studium declaretis. Qui enim corporis integritatem libidine flagitio sa cōmaculat, illius nomen rite non celebrat, quæ ardentissimo studio, & contentione, libidine profligauit. Qui, minimis malis fractus, a virtutis, & fidei, constantia desciscit, illam certe non honore prosequitur, quam nulli dolores, aut exquisita supplicia, frangere, & debilitare, potuerunt. Qui, huius vitæ cōmodis illectus, ad illas sempiternas opes non adspicit, non illius memoriam colit, quæ mortem, & acerbissimum cruciatum, appetiuit, ut opibus Diuinis, atque sempiternis, afflueret. Hominum sanctorum honores, magis in studiorum imitatione, quam in laudatione, consistunt. Minime Sanctos colit, qui sanctitatem odio immani persequitur. hostis enim est omnium bonorum, qui virtutibus, quibus illi floruerunt, nefarium bellum indicit. At omnes, qui sese libidini constringendos dederunt, bellum durissimum virtutibus intulerunt, & a bonorum omnium complexu diuulsi sunt. Virtutis igitur detestamini; omnes impuritates repellite; cupiditates refrenate; vitæ continentiam, & puritatem, modestiæ concinnitatem, virtutis inuictum robur, assumite; iustitiam, & pietatem, colite: ut sic tandem opibus, & gloria sempiterna, perfruamini. Nemo se, imbecillitatis excusatione, defendat. Aecatherinam Virginem respiciat, ætate puellam, natura teneram, & imbecillam, vitæ cultu delicatam, opibus humanis opulentam, in magnis fortune enutritam. quæ omnia tantam vim habent ad animum molliendum, ut eum facile a mentis statu deiciant: quæ tamen cōtra Aecatherinam nullas vires habere potuerunt. tanto namq. robore circumflecta fuit, ut opes, atque vitæ delicias, pro nihilo putaret. Olor. tom. 4. Z 3 ret;

ret; labores vltro, atque libenter, exciperet; dolores, & cruciatus, expereret; & victoriam denique sibi de tyranni summa crudelitate, de Satanae machinis, atque viribus, compararet. Hæc enim non humanis viribus, sed Divina virtute, geruntur. Nihil est autem tantis opibus munitum, quod non Christi virtus, expugnet; nihil tantis copiis septum, quod non cæleste præsidium in fugam vertat; nihil tanta potentia firmatum, quod non præfens auxilium Divini spiritus exstinguat. Hoc autem auxilium a nobis abesse non poterit, si Christi numen vere colimus, nisi nos illud flagitio nostro dimiserimus. Theaurū

absconditū inuestigemus; abditas opes eruamus; cupiditate divitiarum, quas tures nec effodiunt, neque furantur, incendamur; repelatur ignavia; respuatur amentia; comprimatur insolentia; constringatur libido; excitetur fides; imploretur numen Divinum; & sic demum non modo sanctos homines digne laudare, sed etiam illorum virtutes imitari, & victoriā de sempiternis hostibus consequi, gloria immortalis potiri, facillime poterimus; ope, & auxilio, illius freti, qui nos sanguine suo expiavit, ut in civitatem illam cælestem perduceret, benigneque sui confortes efficeret.

Imprimatur.

P. Ant. Vicesger.

F. Bartholomæus de Miranda. S. P. M.

IN
HIERONYMI OSORII
LVSITANI
ORATIONES
IN IOANNIS EVANGELIVM
HIERONYMI OSORII
NEPOTIS
AD LECTOREM
PRAEFATIO.

*V*M annis atas ingrauescit, animus a labore defleat ad otium, in quo curis vacuus a contentione illa relaxetur, qua ad ea adspirabat, qua sine summo labore consequi non poterat. est enim maxima corporis cum animo coniunctio, ut, si quando fatigatione, & exercitatione, corpora defessa languent, vires quoque animi debilitata frangantur. Et si vero hoc sit a natura constitutum, hi tamen, qui se a sensuum consuetudine senocant, quamvis atatis deflexu eorum corpora viribus destituantur, se exercitando leuantur, animisq. opes immortales congerunt, ut, quod natura fluxu in corpore perit, sapientia studio resarciant, qui soli sunt Senes appellandi. est enim in homine sapientia, atatis quadam maturitas: qua si in eo, qui est atate prouecta, non elucet, corporis ille quidem valetudine senex, moribus, & vita, erit inter iuvenes numerandus. Cum igitur id atatis esset Osorius, ut corporis vires senio imminuta essent, animum a scribendi studio ad otium minime reuocavit. illud enim erat ei non mediocri curarum, & senectutis, alle-

tis allegamentum. Nobis autem hortatoribus, Ioannis Euangelium ea ratione explicandum suscepit, ut longiore oratione eos, qui in hac scripta inciderent, ad virtutis studium induceret, & religionis Christiana institutis erudiret. Fuit praeclarus iste Osorij conatus temporis iniuria prohibitus, ne eo, quo tendebat, singulari cum Reip. Christiana utilitate perveniret. hac namque Osorij etas extrema incurrit in calamitosa Reip. Lusitana tempora, in quibus, Sebastiani Regis accepta clade, erant omnia timoribus plena, lacrymis deformata, curis sollicita, & status Reip. desperatio omnium animos occupaverat. Qua quidem nostrarum rerum condicio, non solum a scribendi studio Osorium distraxit, sed illi vitam quoque eripuit. Quare, cum has Orationes scriberet, quasi in medio cursu constitit. Nos autem eo animo in hunc locum illas contecimus, ut eas non fuisse ea perfectione absolutas indicarem, quam haberent, si Osorium, ut in animo habebat, eas perpoliret, & totum Ioannis Euangelium explana-
ret. Eas autem in lucem edidimus, quia singulari sunt eruditione referta, elegantia splendore mirabiliter exulta, & ut uno verbo dicam, Osorium satis luculenter exprimunt. Vale.

PRÆFATIO

PRÆFATIO
HIERONYMI OSORII
LUSITANI
EPISCOPI SILVENSIS
IN IOANNIS EVANGELIUM
ORATIO I.

HIERONYMI OSORII

LUSITANI

EPISCOPI SILVENSIS

IN IOANNIS EVANGELIUM

ORATIO I.

QUANTUM mihi studiū vestra salutis ex-
stiterit, fratres, ex
quo primum tempo-
re hanc Ecclesiam vi-
gilantia mea conser-
uam, atque tuen-
dam, suscepi, vos om-
nes testes estis. Nihil
enim, vel crebris concionibus admonendo,
vel flagitia sententiis coercendo, sciens præ-
termisi, quod ad salutare remedium anima-
rum vestrarū pertinere existimarem. verum
is semper fui, qui multo magis vos sanctis mo-
nitis impellendos, quam impositis penis ex-
terrendos, arbitrarer. Nam officium volun-
tarium stabilitatem habet; minis autem ex-
pressum, est nimis imbecillum. Volūtas enim
recto iudicio confirmata inhaeret, atque per-
manet: metus autem, amoris testibus, obli-
uione conteritur. Cum vero omnis doctrina,
qua vos erudio, e sanctis litteris hausta, atq.
delibata sit; (ex ea namque est medicina salu-
taris exquirenda, quam Diuinus spiritus ani-
mis nostris sanandis, & illustrandis, & robo-
re mirifice confirmandis, afferre solet) statui
tandem, ne semper esset necesse e variis scri-
ptoribus id seligere, quod vobis vtile iudica-
rem, vnum assumere, ex cuius oratione per-
petua omnes admonerem, ut, spretis opibus
humanis, oculos in Diuinis tandem defixos,
haberetis. Quis autem ille sit, scire desideratis.
Ioannes est, Diuinus ille scriptor, cuius
Euangelium vobis explanandum suscepi. De
laudibus vero illius, quid dicam? Num auos,
& proauos, enumerabo? Num genus vniuer-
sum honoribus publicis ornatum recensabo?
Num opes, triumphos, imagines, ad memo-
riam nominis prodendā oratione persequar?

Non prorsus. Hæc, n. omnia, quæ homines, re-
bus terrenis affixi, nimis admirantur, Diuini
homines, qui mentis altitudine, caelestia, atq.
sempiterna, cōtuentur, pro nihilo ducūt. Ac-
cedit, quod ipse summus rerum omnium Do-
minus non magni facit eos, qui in alto Reip.
gradu locati sunt, & ea de causa fallacissima
specie dignitatis insoleseunt; sed illos, qui ni-
hil sibi in terris arrogant, & ita omnia virtu-
tis ornamenta e celo perenda iudicant. Su-
perbos enim deprimunt; & humiles frequenter
extollit; ut homines, in eos intuentes, non fu-
catum humanæ dignitatis splendorem, sed di-
uinæ claritatis amplitudinem, assidue re-
cognoscant. Vt autem clarius appareat in
sanctorum hominum dignitate Diuinæ beni-
gnitatis immensitas, eos plerumque ex infi-
ma face mortalium seligit, ut nihil sibi possit
ex tam Diuinis honoribus humana temerita-
tas assumere. Ioannis igitur genus erat abie-
ctissimum. Quamuis enim, ut traditur, a lu-
da fuisset oriundus, & in stirpe sua Reges enu-
merare potuisset, (erat enim, ut aiunt, Chri-
sto sanguine coniunctus) non tamen iam po-
terat in nobilitate censerī. in tanta namque
humilitate versabatur stirps ipsius Davidis,
ut non excisa modo, sed etiam radicitus euul-
sa, ex hominum memoria videretur. Opes au-
tem Ioannis erant adeo tennes, ut piscatu si-
bi victum quaereret. Erat igitur, si ad genus
respicias, obscurus; si ad existimationē, igno-
bilis; si ad rem, egentissimus; si ad artium di-
sciplinas, litterarum ignarus; cum subito fa-
ctus est, ex ignoto, nobilissimus; ex abiecto,
clarissimus; ex egente, ditissimus; ex rudi, sa-
pientissimus. O admirabilem Dei magnifi-
centiam, & immensam benignitatem, qua
depressam humilitatem excitat, & uerissi-
mis ornamentis illustrat, usque adeo, ut homi-
nes

nes abiectos in Diuina propemodum sede reponat. Hæ sunt opes verissimæ, hæc ornamenta clarissima: ex quibus nihil vindicare sibi potest caro, & sanguis, nihil hostium incurtus decerpere, nihil temporis ullius vetustas extinguere, cum sint immortalia, atque plane Diuina. In huius tam excelsæ dignitatis societatem neque se offerre potest humanæ virtutis industria; nec illi interitum comminari humanæ malitiæ, & improbitatis immunitas; cum neque summus ille totius verissimæ decoris architectus in tam præclari operis fabrica socium admittat, & ea, quæ sunt illius opes stabilita, nec vlla iniuria deleri, nec vlllo impetu labefieri, queunt. Hæc igitur nobilitate florentissimus, his ornamentis amplissimus, his Diuinis virtutibus honestissimus, exstitit Ioannes, vt in illis nihil e terra concretum agnosceret, sed omnia ad immensum torius decoris, & gloriæ, fontem grata semper, atque memori, mente reuocaret. In amplissimo autem collegio illorum principum, quorum virtute, sapientia, dignitate, tãquam firmissimo fundamento, Christi Ecclesia nititur, Ioannes, inter primos locatus, amore miro præcipue dilectus ab ipso Domino fuit, vt Diuinis opibus, atque sempiternis, afflueret. Vt enim, qui Regibus assiduam operam dant, illorumque humanitatem, & gratiam, egregie consequuntur, longe opibus, & honoribus, antecellunt omnibus, qui non eundem locum apud Reges obtinent; ita fuit necesse, vt Ioannes, cum a summo celi Rege numquã discederet, & illi gratissimus esset, multos Diuinos homines, qui ab exordio generis humani Diuina virtute floruerant, gratia, atque dignitate, superaret. Christum enim ardentissima fide coluit; inflàmato studio secutus est; neque Crucis ipsius formidine ab eo diuelli sustinuit. fuit igitur insignis gloriæ particeps, qui societatem Crucis non exhorruit. Cum autem multis beneficiis, atque muneribus, egregie cumulatus exstiterit, nullum tamen amplius esse potuit eo, quo fuit in thesauros sapientiæ Diuinæ mirabiliter intronissus; vt non solum ipse summis opibus abundaret, sed multa ex illis depremeret, quibus multos mortales valde munifice locupletaret. Quod si apud terrarum principes illi amplissima dignitate præditi existimantur, qui in eorum principum, quibus inferuiunt, consilium admittuntur, videte, quanta sit Ioannis dignitas, nempe, cum quo Rex ille sempiternus arca sua libentissime communicauit. Quamuis enim alij discipuli eadem dignitate fruerentur, multa tamen Ioanni ab ipso Domino valde familiariter enuntiata sunt, de quibus alij celati fuerant. Quamuis igitur in terris versaretur, in cælum celeriter enolabat, in penetrabilia Diuinæ mentis intronissus, multa perscrutabatur, & inspiciebat, quæ fuerant ab intelligentia multorum hominum sancto-

rum remotissima. Sed, ne diutius, quam par est, in Diuini viri laudibus immoremur, & eo, quo tendimus, gradum faciamus, in summa monendi sunt omnes, qui sapientiæ cupiditate flagrant, vt Ioanni operam dent, mentem illius consulant; aut, vt verius dicam, Christi numen in Ioannis pectus inclusum attentissima consideratione percipiant. quod vt rectius fieri possit, opus est, vt ab illo, supplici, & assidua, prece, flagitemus, vt nobis lumē præferat, quo diuitias admirabiles, quæ in Ioannis scriptis conditæ sunt, explicitas, & euolutas, intrueri queamus, vt, earum cupiditate vehementer incensi, ad opes Diuinas semper adpiremus.

In principio erat verbum.] Hoc quidem principio nihil in summa breuitate grandius potest excogitari. quod vt clarius explanari possit, est paulo altius sententia illius repetenda. Moses sic opus suum exorsus fuit: In principio fecit Deus cælum, & terram. originem mundi describit; ordinem totius operis explicat; elegantiam, & ornatum, luculenter exponit; & ostendit, tantam vniuersæ naturæ concinnitatem sine mente, consilio, ratione, designari, & constitui, nullo modo potuisse. Valeat sempiternæ materiæ nomen, vis naturæ rationis expertis conticescat; casus, & temeritas, recta ratione cōprimatur. Nullus enim ordo, nulla pulchritudo, locum habere potest, vbi solertia sapientis artificis, & designatio prudens, & apta, defuerit. Miserandam hominum cecitatem, qui sibi sapientiam nimis insolenter arrogabant, cum spon te sua in tenebras ruerent, & tantam rerum venustatem, & elegantiam, cum mirifico fructu, & vtilitate, coniunctam, furēter, & impie, disturbarent. Nam, cum naturæ voces, tamquam nimis tritas, atque perulgas, aspernarentur, effrenatum ingenium in temeritatis infinitatem furenter iniecerunt, ita, vt, cum perpetuo vagarentur, & in terminatam inanitatem studio vanissimo peragrarent, nullum terminum reperirent, in quo possent insistere. summo enim rerum optici mundi conditi gloriā detrahere conabantur; ab illiusque cogitatione distracti, ad materiam, & vim, naturæ, motus in corporibus sine ratione cientis, omnia referebant. alij namque rerum initia aquis, alij aeri, alij igni, tribuerunt; alij corpus aliud magnitudine immensum, ex quo omnia sine consilio fingerentur, excogitarunt. Quid hic Anaxagoræ partes, multitudi ne innumerabiles, forma simillimas, cōcreatione, & secretionem, omnia conficientes, oratione referam? Quid atomos Democriti, in infinito inani temere vagantes, & fortuito concursu mundi totius fabricam mutua cōpulatione, & adhesionem, temere fingentes, commemoram? Infinitum esset, si nunc vellem memoria repetere tam absurdas opiniones, quæ-

quarum se auctores profitebantur olim, qui sibi sapientiam assuebant, ingeniumque venditabant, qui in eo nervos contende bant, vt omnem sanctitatem religionis exstingeret. Quam execranda autem eorum furor exstiterit, explicari non potest. Nam, qui celi pulchritudinem, qui mundi ornatum, qui naturæ vniuersæ conuenientiam, qui numerum, & rationem, qui fœderis vinculum, quo omnia inter se nexa, & copulata, sunt, penitus ignorabant, qui singularum rerum formas, & actiones, ad communem vtilitatem hominum conspirantes, non intelligebant, & mentis expertes, & furis exagitados, fuisse, plane cōstat. An pulchrum aliquid, & concinnum, esse potest, quod non sit singulari artificio, atque ratione, dimensum? aut bonum, atque salutare, quod non ex affluencia summæ bonitatis emanet? An aliquid statum suum tueri poterit, quod non in præsidio summæ potentiæ delitescat? Quis igitur non videt, omnia, sapientia, bonitate, numine, summi conditoris, designata, & constituta fuisse? Hanc disciplinam cælestis natura tradit, terræ testificatur, vniuersæ mundi partes annuntiant; rerum vniuersitas hanc vnam vocem mittit, quæ prædicat, omnia, quæ cernimus, vi, numine, solertia, probitate summi Domini condita fuisse, eiusdemque nutu, & moderatione, gubernari. Huius autem operis architectū ostendit Moses, dicens, In principio creauit Deus cælum, & terram. Deinde, quibus machinis tati operis fabricam absolueret, luculenter exponit, dum ait, Et dixit Deus, Fiat lux; & dixit Deus, Fiat firmamentum; & dixit Deus, Germinet terra herbam virentem. Ita deinde singula persequitur, vt intelligamus, omnia verbo Dei creata, & illustrata, ornamentis exculsa, & inter se singulari fœdere deuincta fuisse. temeritatem excludit; casum repellit; vim rationis expertem exterminat; solumque verbum Domini debitis laudibus ornat, dum illi soli gloriam tam elegantis, & omnibus numeris absoluti, muneris attribuit. Est autem hoc verbum, mens, & sapientia, patris, consiliorum illius administra, cuius numine, & probitate, omnia cōtinentur. Huius autem verbi, quo Moses omnia formata fuisse dicit, Ioannes numē immensum, & potentiam infinitam, quo ad licet, explicandam suscipit. Ait igitur: In principio erat verbum. Pro verbo Græco, nempe λόγος, interpres reddit hoc nomē Verbi. Nec enim aliud aptius reperire potuit. Est enim Verbum sapennumero idem, quod magistra vite sententia, oratione breuissima salutaria præscribens. Est igitur hoc nomine intelligendum idē omnino, quod λόγος vox Græca designat, nēpe, intima mentis cogitatio, & omnium rerū sempiterna molitio, & artificium denique, quo summus opifex sæcula cōdidit, omniumque rerū formas opere singulari perpoliuit. Cum autem dicit, In principio erat Ver-

bum; hoc plane dicit, Ab omni temporis æternitate Verbum exstittit. Non enim Principij nomen hic, vt mundi creationi, præponitur; sed simpliciter, & absolute, dicitur. Principij autem simplicis, & absoluti, nullum principij cogitari potest. Aliter enim Principium nullo modo esset appellandum, cum Principij nomen multo magis in id conueniret, vnde hoc Principium initium cepit. Porro autem duplex est æui, atque durationis, ratio. Alia enim tēpore terminatur, alia æternitate continetur. Tempus mundi conuersione conficitur. Tunc enim incepit, cum mundus incepit, & naturæ causam non attulit, sed est naturæ ipsius motu, & constantissima varietate, definitum. Moses igitur, cum de naturæ initio, quam Verbum condidit, differeret, id Principij nomen, quod temporis initium designat, satis conuenienter apposuit. At Ioannes, cum non de naturæ condita ratione, sed de ipsius conditoris amplitudine, sermonem institueret, par erat, vt aliud principium oratione describeret. Quodnam principium narras? Non temporis certe. Aeternitatis igitur. Cū vero æternitatis nullum principium sit, sequitur necessario, vt hoc principium semper exstiterit. Præterea Verbi nomen est cum æternitate necessaria ratione coniunctum. Est enim mens, & sapientia, patris. Si igitur Deus a tempore sempiterno mēte, & ratione, summa præditus fuit, efficitur, vt Verbum, absque vlllo alio principio a splendore patris exortū, in eodem semper statu, atque maiestate, permaneret. Postremo hoc verbum, Erat, nō est vlllo spatio definitum. Nec enim vllum tempus vquam fuit, quo vis illius vlllo modo negari posset. Esse namque, proprium Diuinitatis est. Deus enim solus, natura semper est; reliqua vero, quæ sunt, tamdiu sunt, quamdiu Diuina ope, & benignitate, fulciuntur. Quid ais, hæretice? quæ te furia vexant? quæ pestes exagitant? Tempus, inquit, fuit, quando Verbum non fuit. Antea igitur per te Deus verbo, hoc est, mente, & ratione, carebat. Quo quid dici potest immanius? Sed, a quo tempore verbum incepit, ediffere. Quid ante illud exstiterit, enarra. Num mundus? Non prorsus. Non enim id e mundo profluxit; immo mundus per ipsum factus est. Num cælestium natura? At cælestes ipsum, & parentem pie cōfidentur, & Dominum suppliciter, atque demisse, venerantur. Quod si nihil potes adducere, quod hoc Verbum præcesserit, quæ, malū, fuit ista tam præceps amentia, quæ te compulit ista tam dira portenta comminisci? Græcorum quidem deliramenta, qui naturam rationis expertem omnium formarum effectricem esse statuebant, quos Plato sapientissime redarguit in Legibus, Mosi testimonio facillime conuellantur. Cum enim dicit, Dei verbo omnia creata fuisse, docet, non artificium ex natura ortum habuisse; sed naturam artificio

ficio Diuino perfectam fuisse. Vehementius tamen Ioannes Arianos exterret, & de omni statu deturbat, cum ait, In principio erat verbum, hoc est, ex omni eternitate mens, & ratio, summi conditoris, per quem omnia facta sunt, existit, ita, ut nulla mente sana cogitari possit spatium, quo Verbum non fuerit. Et tamen erunt homines, qui se Christianos dicunt, & existimari volunt, qui sepultas Arii reliquias excitare nitantur? Quis iste furor est, qui vos miseros vestri nominis obliuisci cogit? quæ sunt istæ facies, quibus vos infestissimus daemon exagitat? quæ tam dira cæcitas, qua scelerum, & maleficiorum, pœnas exsoluitis? vos ne rerum omnium conditori, cuius numine, & beneficio, cælum, terra, & omnia, quæ cæli complexu, & terre gremio, continentur, & aquarum gurgitibus oculantur, finxit, & informauit, qui viram cunctis animantibus inspirauit, principium assignabit? in finitumque sæculis patrem summum, gloria immensa, splendore sempiterno, mente denique, & ratione priuabit? & vnicum Dei filium, expressam infinitæ virtutis imaginem, in turbâ conicietis? Si vultis in Christi Rep. cenferi, Christum loquentem audite. Christus enim loquitur, cū Ioannes loquitur. Christus enim, in Ioannis pectus inclusus, verissimam sapientie disciplinam tradit, quæ his paucissimis verbis cōtinetur. Sed, inquit, obscura sane sententia, nō assequor explorare mysteriū: non intellico, quo pacto verbis istis, Verbi Diuinitas explicetur. Quid igitur? cupis ne sic explicatam Ioannis sententiā cernere, ut nemo, quantumuis hebes, & rudis, ille sit, modo fidem oraculis Diuinis habeat, de Verbi sempiterni Diuinitate possit ambigere? Attende, quid sequatur.

Et verbum erat apud Deum. Oratio Græca rationem, & respectum sempiterni, ad Deum significat. Scriptum est enim, *καὶ ὁ λόγος ἦν ἀπὸ τοῦ θεοῦ*. hoc est, Et verbum ad ipsum Deum rationem habebat. Ea autem, inter quæ certa, & constans, ratio est, eiusmodi sunt, ut vnum sine altero intelligi nequaquam possit. Si enim pater est, & filius sit necesse est. Similiter Domini nomen necessario seruum domini aliquem esse designat. Ad hunc igitur modum, cum Verbum dicimus, eū, cuius hoc verbum sit, ratione peruestigandum iudicamus. At verbum, inquit Ioannes, ad ipsum Deum constantis naturæ rationem habet; ita, ut neque Deus sine Verbo, neque Verbum sine Dei ipsius persona, recte possit intelligi. Si quæris igitur, ex quo primum tempore Verbum fuerit apud Deum, respondēbo, ex eo videlicet, quo Deus in gloria vixit. Si igitur gloria Dei principio caruit, & Verbum etiā principio caruerit, opus est. Ait deinde,

Et Deus erat Verbum. Duo sunt animaduertenda: primum est, personarum distinctio, qua Verbum ab ipso Deo discriminatur: alte-

rum est, summa coniunctio, qua verbum Deo, propter naturæ identitatem, amore infinito coniungitur. Verbum, inquit, quod erat in principio, quod semper ad ipsum Deum, hoc est, ad Patris personam, tamquam ad principium, & originem, rationem habuit, verus Deus semper existit, immensa gloria, & maiestate præditus, ipsiq. patri summo virtute, sapientia, & probitate, simillimus.

Hoc erat in principio apud Deum. Nullum dubium vult diuinus vir, ut in animis vilo pacto resideat; & ideo eandem sententiam repetit, in eoq. totis viribus insiluit, ut inculpar in animis, Verbum esse Deum. Quod ut clarius explanet, adiungit:

Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. Quid in tam claris rebus alucinari, hæretice? cur in meridiana luce prolaberis? Non fateris, Deum esse totius naturæ parentem? poteris ne alium tam præclaræ machinæ opificem cogitare? Non prorsus. Eum igitur, qui vniuersam naturam fabricatus est, Deum fatearis necesse est. At vides, omnia per Verbum facta fuisse: & tamen hæres, & dubitas, neque numen illius extimescis: dubitas, inquam, immo lucem oblatam repudias, & tenebras amplexaris, ipsiq. veritati impudētissime repugnas. Si, qui in tanta veritatis luce dubitant, nō in se mediocrem sce-

lus admittunt, quo nomine poterimus eorum impietatem notare, qui bellū, omni odio imbutum, cum oraculo diuino gerunt, ipsiusque dei mentem irritis conatibus de statu deicere nituntur? An est obscurum testimonium? An est integumentis inuolutum? An est multis figuris implicatum? Non certe. Omnia per ipsum facta fuisse, diuinus spiritus admodum clare testificatur. Siue igitur terram arboribus, herbis, & frugibus, vestitam cernas; siue maris immensitatem ratione consideres; siue animantium terrestrium, & aquatiliū, naturam mente perscruteris; siue cælum astris distinctum, & illius pulchritudinem, amplitudinem, & efficientiam, tecum assidue recogites; siue mundi totius ornatum, & mirificum concentum, & ediuersis naturis, pro rata portione, discretis, harmoniam percipias; Verbi certe moderationem diuinam contemplaberis. Nihil enim intuebere, quod non sit singulari lege, numero, pondere, & ratione, constitutum. In omnibus igitur rebus, quas vides, cernis Verbi numen, sollicitiam, & probitatem; & tamen fidem reprimis; & tamen perfidia, & mentis obtusa nimia tarditate, impediris, quo minus illi supremi conditoris gloriā tribuas? Quod si hæc, quæ oculis cernimus, & reliquis sensibus vsurpamus, tam clare, & cū denter, Verbi sollicitiam declarant: quid de formis illis, quæ nostram intelligentiam superant, existimandum est? Quid, inquam, de mentibus illis purissimis, atque beatissimis, ab omni concretione mortali secretis, & diuino splen-

splendore fulgentibus, quæ Deo semper, cum pio metu, seruiunt, & cum mirabili alacritate ministrant, & cuius laudes inexplicabili volupate concinunt, statuemus? audebis negare, angelorum exercitum innumerabilem, omnesq. cæli ciues in operibus Diuinis esse numerandos? Non potes. non tantum tibi insanire licet, oracula enim Diuina id minime patitur. Si omnia igitur per Verbum facta sunt, igitur & angeli per illud facti sunt. Est igitur summus, & altissimus, Deus, rerum omnium conditor, & conservator, angelorum, & hominum, sempiterna laudatione celebrandus.

Sine ipso factum est nihil, quod factum est. Hoc est, Nihil temere factū cernes: nihil in vniuersa natura casu concretum, nihil sine summo consilio, & ratione, constitutum. In quolibet enim genere cernere licet, nihil in eo genere poruisse melius, atq. perfectius, excogitari, ut que adeo, ut ne in formicis quidem, & apibus, & reliquis minoris animantibus, aliquid in quolibet genere fingi ratione possit magis perfectum, omnibusq. numeris absolutum.

Sileat igitur fortune temeritas; casus improuius inuicta ab omni Christianorum mentione repellatur; fati nomen, atque necessitas insuperabilis, conticescat. Intelligant omnes, quibus caeleste lumen illuxit, omnem naturam non casu, arte, non fortuna, consilio, non fato, conditam fuisse, verbiq. moderatione, non temeritate, ea, quæ sunt facta, & in statu naturæ permanent, gubernari. Neque opera solum naturæ, verbo Domini sempiterno facta sunt; verum & artes, quibus hominum salus, & vita, continetur, eidem verbo in acceptis esse referenda. Quis enim homines ad ferrum, & æs, & reliqua metalla, & terræ visceribus eruenda, & lapides cadendos, instruxit? Quis humanum genus ad colendos agros, exarandas fruges, hortos, & vineas con-

ferendas, instruit? Quis domus edificare, ad ædus ardentissimi depulsionem, & ad tempestates perfrigidas arcendas, erudiuit? Quis mortales ab agresti feritate ad humanitatem excoluit, & iuris æquabilis societate deuinxit? Quis leges, atque iudicia, dedit, ad religionis, atque iustitiæ, cultū, & sceleris, & improbitatis, interitum? Quis vrbes mœnibus cingere monuit, ad hostium impetus acri animo repellendos? Quis metum maris ademit, & nauigandi facultatem tribuit, ut liceret ex longinquis nationibus in Respublicas utilitates innumerabiles importari? & ne reliqua omnia persequamur, omnes artes, siue liberales illæ sint, siue in fabrilis artificii versentur, a Verbo profluxerūt. Quo modo? Quia verbum Domini homines ingenio, & ratione, sollicitia, inuentione, multiplicis artis instruxit, ut pro se quisque aliquid in usum vite conferret, ut ira, mutuis operibus vltro, citroque collatis, communis salus conseruari facillime posset. Vniuersæ igitur dicendum est, omnia per

ipsum facta fuisse. Quid igitur, inquit fortasse aliquis, etiam ne furta, adulteria, homicidia, populares tumultus, & infamias, turbulenta dissidia, & reliqua flagitia, & scelera, ad verbi operam reuocabimus? Nullo modo. Eamque opera non sunt, sed operum euerfiones. scelera enim nihil faciunt, sed facta demoliuntur, & dissipant. Est enim scelus, labes, ruina, deformitas, boni totius interitus, salutis communis exitium, ita, ut nullo modo sit in operibus, sed in operum pestibus, annumerandum. nos autem hoc loco de operibus, nō de operum peruerfione, differimus; & confitemur, nullum opus, quod verissime posset Opus appellari, nempe quod esset ad salutem generis humani conferendum, absq. numine Verbi Diuini factum fuisse. Sequitur de inde

In ipso vita erat. In hoc etiam certissimum Diuinitatis argumentum consistit. Est enim Deus, fons vite perennis, unde ad omnes, qui viuunt, pro cuiusque naturæ ratione, vita dimanat. Quo enim quæque natura Deo magis coniuncta est, eo affluentius uitam haurit, & iucundius uiuit, & latius exultat. Inde fit, ut angeli, in quibus diuina mens insidet, quos opibus sapientiæ locupletat, & radiis diuini amoris inflammat, beatissime uiuant. Ad illos deinde proxime accedunt, qui angelorum studia factis clarissimis, quantum possunt, imitatur, & animi puritatem summo studio tuerunt. & quo magis hoc studio tenentur, eo uerius & uiuere, & uigere, dicuntur. Qui uero ab hac uita diuelluntur, & malunt insitam libidinem sequi, quam uerissima uita frui, eā quidem uitam habere poterunt, quæ est etiam brutis animantibus, non absque ipsius uerbi numine, ad certum tempus attributa; illa uero, ad quam homines uocantur, quamdiu fuerint oppressi libidinis impurissimæ dominatione, omnino carebunt. Verissimam autem uitæ ratio continuo describitur. Sequitur enim:

Et uita erat lux hominum. Si hominum uita est lux, & lux est dei cognitio, efficitur, non Solis splendorem, non siderum fulgorem, non Lunæ claritatem, hominum lucem appellari posse. Hæc enim lucēs sunt hominibus, cum reliquis animantibus communes, ita, ut non magis lucēs hominum, quam cuiuslibet pecudis, appellari possint. Homo enim multo magis animo, quam corpore, censetur. At lux, quam animantia cuncta percipiunt, non animum, sed corpus, illuminat; & communis illa lux, qua reliqua animantia fruuntur, non hominum uitam continet: hæc est, inquit ipse Dominus, uita æterna, ut cognoscant te Deum uerum. Hanc autem Dei noticiam non Solis, aut Lunæ, splendor tradit, sed Verbi Diuini claritas mentibus puris elargitur. Qui igitur mortē extimescit, & sempiternæ uitæ cupiditate flagrat, flagitia detestetur; ut animi puritatem conseruet, summo studio elaborat; ut sic tandem lucem illam accipiant, in

qua verissima vita consistit. Ut enim corpus
terrum, radiis Solis oppositum, ita collucet, ut
ipsum Solis imaginem vibrat lumine referat,
sic animus purus, & integer, in diuinæ mentis
splendorem, intentus, ita collustratur, ut Di-
uinam speciem repræsentet. O miseris homi-
num metes, o pectora cæca, inquit Lucretius.
Cōqueritur deinde de tenebris, in quibus ho-
minum vita sponte sua versatur. Quanto re-
ctius nos, qui per fidem lucē diuinā fruimur,
de hominum cæcitate conqueri possumus. Il-
le enim, cum Deum ignoraret, erat tætris te-
nebris, & horrida caligine, demersus. Nimis
igitur stulte aliorum cæcitatem lamentaba-
tur, cum ipse nimis exsecranda cæcitate labo-
raret. Nos igitur, nos, qui versamur in luce,
qui cælestia contuemur, quamuis non perfe-
cte nostro officio fungamur, de multorum fu-
rore, & amentia, conqueri iure possumus. O
miseri mortales, quis mortem non exhorret?
Quis non ardentissimo vitæ desiderio tenet?
Quis non illata interitus mentione con-
tremit? Quis non, ut statum suum conser-
uet, labores immanes suscipit? Si mortem igitur
extimescitis, & vitæ cupiditate flagritis,
cur vitam fugitis? cur in pestem ruitis? cur lu-
cem odio habetis? cur vos in tenebras furibundæ
proiecit? tantum ne vos odium vitæ te-
net, ut eam per summum dedecus profunde-
re velitis? non enim est ea hominum vita, quæ
corporis, & animi, iunctione, sed quæ mentis
diuinæ præsentis numine, continetur. Corpus
enim, cum sit mortale, & caducum, interitum
vitare nequit, & in se quotidie vim, & acerb-
tatem, mortis experitur. Nam & languescit
in dies, & morbis frequenter opprimitur, &
numquam a metu, & sollicitudine, conquiescit.
Mortis enim ipsius complexu circumplecti-
tum, paulatim decerpitur, usque eo, dum ex-
tremo exitio, & interitu, consumatur. Ani-
mus igitur est, animus est, qui vivit, & viget,
& sentit, verissimaque felicitate perficitur,
quamdiu est Verbo Domini amoris federe
coniunctus. Quod si hæc vita est, quæ Verbi
diuinæ federe continetur, illa certe mors
est horribilis, atque pertimescenda, quæ Di-
uinæ lucis abscissu conficitur. At, quot malis
tunc miser animus oppressus occumbit? Cum
enim Verbum, verissima sapientia sit, qui ab
eo disiungitur, mentem amittat opus est, &
furoris extremi stimulis agitur; cum vita
sempiterna sit, qui ab eo dissidet, morte mise-
randa conficitur; cum lux diuina sit, cum primū
animus ab eo dissidet, tætrissimis tenebris

obruitur. Quid igitur miserius esse potest,
quam furoris immanitate cruciari, mortis a-
cerbitate consumi; & tenebris denique sepe-
liri? & cum simus ad sapientiam nati, & ad vi-
tam sempiternā auocati, & luce delectemur,
& tenebras horreamus, furis tamē volumus
vexari, mortis impetu lacerari, vera luce de-
stitui. inde adeo fit, ut homines, cū cæci ruant
in tenebris, quo magis, ut beati sint, omnibus
modis enituntur, eo furentius se se in miserā
sempiternam iniiciant. Quid furis, miser ho-
mo? Quin insanis? Veritatis inuestiganda stu-
dio flagras, & erroribus turbulentis opprime-
ris: vitam summa cura, & sollicitudine, tuen-
dam censes, & in mortem sempiternam pro-
peras: lux te mirifice delectat, & in eo conten-
dis, ut tenebris sempiternis obruaris. Quid es
se causæ dicam, cur te ipsum tam acervo, &
immani odio persequaris? cur tibi ipsi pestē
sempiternam compares? dicam, te fidem ora-
culis diuinis abrogare? dicam, te non crede-
re verbū, quod erat, & est, & erit, apud Deum
non esse patris sapientiā, non esse perennē, &
inexhaustum, vitæ fontem, non esse lucē sem-
piternam. Non audeo id quidem. Christianus
enim es, & eam disciplinam professus es, eo-
que sacramento obstrinxisti, ut nihil tibi firmius
credendum sit, quam id, quod est tibi diuinis
oraculis enuntiatur. Si igitur credis, cur mo-
ribus, & institutis, cum hac fide perpetuo pu-
gnas? cur eam iacere pateris? cur, veterno pe-
stifero consopitus, in interitum sempiternum
te detrudi sinis? Salus tua in fide nō languida,
aut otiosa, sed vigente, aut laboriosa, consistit.
Eā igitur si languescere, & socordia torpere,
permiseris, nihil te iuuabit Christianum no-
mē; immo, quo nomē illustrius, & clarius, est,
eo vehementius cruciaberis. Ad alia enim cri-
mina nō mediocriter scelerum, & flagitiorum,
cumulus, ex nomine, quod vix superas indigne,
quod uiolas nefarie, quod dedecore afficis, im-
pudenter accedit. Hoc summus ille dominus
prohibeat, qui nos finxit, & informauit, qui
nos cælestibus disciplinis erudiuit, qui nos
admirabili notitia sui numinis instruxit, qui
nos morte sua a sempiterna peste redemit. Il-
lum igitur oremus, & obrestemur, per illam
immensam benignitatem, qua nos diuinæ lu-
cis participes effecit, ut hanc fidem nostram
inuictō robore confirmet, ut hostium impetu
represso, & bellis omnibus felicissime prosi-
gatis, omnem uitam nostram ad gloriam il-
lius dirigamus, & salutem consequamur.

ORATIO II.

Lux in tenebris lucet. Narrat
Moses, naturam vniuersam
in principio fuisse tenebris
vndique circumfulam. Et te-
nebræ, inquit, erant super
faciem abyssi. Cum igitur
densa caligo illam rerū con-
geriem, & naturæ confusionem, obduceret; cū
ventus vehemens immanes fluctus at-
tolleret; cum calida cum frigidis, leuia cū gra-
uibus, mollia cum duris, humida cum siccis,
asperrimum certamen inirent, lux repente,
iussu diuinæ metis exorta, caliginē discussit,
& pacem cōposuit, & vim vitalem, atque salu-
tarem, rebus conditis impertiuit. Inde nam-
que locorum dispositio, dierum, atque noctū, di-
stinctio, aquarū partitio, initium habere cōpit.
Quadam enim pars humidæ naturæ in supe-
ras sedes elata fuit; pars in terrarum voragi-
nes impetu defluxit, ut tellus, modice tepefa-
cta, & fluctibus emineret, & ipsius diuini ver-
bi iussu, arboribus, atque plantis, ornata, cūctis
animantibus fruges, atque pabula, large profun-
deret. Lux igitur illa naturā vastam, & tene-
bricosam, & mæstitia ingenti cōtractam, hor-
ribili specie deformē, atque prorsus inutilem, il-
lustrauit, & exhilarauit, & ornauit, illique secū-
ditatem dedit, qua formas innumerabiles ex-
se, præscriptione diuina, procrearet. Lucis
igitur ipsius primæ, quæ tunc in horrendis il-
lis tenebris eluxit, opera, & ministerio, ordi-
nis, cultus, & ornatus, & elegantia, fundamen-
ta iacta sunt. Illa namque terram caliginem
dissipauit, frigus exterminauit, calorem vi-
talem impertiuit, confusa discreuit, atque res
singulas, ab illa confusione segregatas, in se-
dibus propriis, ut vniuersamque forma postula-
bat, aptissime collocauit. Primus igitur ille lu-
cis splendor, qui ex Verbi diuini numine, & e-
magnitudine immensæ probitatis, emicuit,
omnibus rebus ab initio cōditis, vitæ, salutis,
pacis, & incolumitatis, causam attulit, om-
nesque formas ornamētis innumerabilibus ex-
poliuit. Si igitur lux illa, quæ lumē terris porri-
git, & ad corpora, quæ sunt interitura, diffun-
ditur, tātas utilitates rebus humanis intulit,
ut in ea videatur omnis cōmunis vitæ ratio
consistere; quid de illa existimandum est, quæ
mentes ad Dei imaginem factas illuminat, or-
nat, incendit, opibus auget, præsidio cingit,
atque postremo diuini status splendore lætificat?
Lux enim Solis, minutissimis etiā animanti-
bus datur. Hæc autem, animis ad effigiem di-
uinæ pulchritudinis informatis, admirabili
benignitate conceditur. Illa, quamuis excel-
lens sit, in multis operibus Verbi diuini nume-
ratur; hæc autem est ipsius Verbi diuini splen-
dor, omnia vi, atque potestate, infinita confi-

ciēs. illa qui fruuntur, mortē vitare nequeūt;
hæc qui illustrantur, mortis impetum facili-
me propulsant. illius iussu, actionum huma-
narum moderatio cōtinetur; hæc autem, sem-
piterni decoris elegantia, & immortalis glo-
ria, cōparatur. Merito igitur Isaias Ecclesiā, *Isa. 60.*
de tanto munere, & beneficio, maxima voce
gratulatur, inquit, Nō erit tibi Sol amplius
ad lucendum per diem; & splendor Lunæ nō il-
luminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem
sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam.
Hæc igitur lux, quæ prædicit Isaias, Ecclesiā
Christi mirabiliter illustrandam, est vera lux
hominum, quæ sola veram vitam moderatur.
Illa namque, falsa vifa despiciamus; veritatem
ardenter amplectimur; opes inanes negligi-
mus; veras singulari studio cōsecramur; volu-
ptates futiles, atque noxias, repellimus; stables,
atque sempiternas, exquirimus; in omni deniq-
vitæ ratione mendaciū fugimus, ut verissimè
sapientiæ luce perfruamur. Sed, quo modo lux
in tenebris luceat, videamus. Nūquid aliquod
esse potest tenebris cū luce commercium? Nul-
lo modo. Dicitur tamen lux in tenebris luce-
re, quia expellit caliginem, atque facit, ut te-
nebricosa loca clarissima luce compleantur:
quemadmodum noster Paulus ait: Eratis ali-
quando tenebræ; nunc autem lux in domino. *Eph. 5.*
Et alibi inquit, Omne, quod illuminatur, lu-
men est. Nō potuit magis eorum claritatem,
qui in tenebris versabatur, & diuinæ lucis ac-
cessu collucet, quam ipso nomine Lucis, am-
plificare. Quod autem est, quod continuo se-
quitur? Ait enim:

Et tenebræ eam non comprehenderunt. Cū tene-
bræ nimis densæ sunt, sic luci repugnāt, ut neq-
Solis radios admittāt. Ut igitur lux possit in
corpus tenebris oppletū penetrare, opus est,
ut corpus sit rarū, atque natura pellucidum. Ali-
ter, n. lucē nō capiet. Aer, exorto Sole, facili-
me collucet; si superficies aquarū radiis albescit;
& vibrat; earū profunditas tardius illustratur.
Quod autē est in terrarū penetralia demer-
sum, tenebris sempiternis obruitur. Ad eundē
igitur modū, metes humanæ, quæ nō sunt ma-
ximis vitiorum molibus obstructæ, facile lucē
recipiunt; quæ vero maioribus sunt oppressæ
flagitiis, sunt tamē aliquo pacto ad veritatis
disciplinā dociles, non perpetuo cum luce cer-
tamen ineunt. Illæ vero, quæ totæ sunt in cupi-
ditatis impurissimæ dominatu, tardissime
splendorem disciplinæ percipiunt; quæ vero
diuturna peccandi consuetudine pudorē ami-
serunt, & in scelere prorsus obfirmatæ sunt, &
dicunt deo, Abscede a nobis, lumen enim via-
rum tuarum volumus, cum ipsam lucem odio
immani persequantur, quo tandem modo po-
terunt, lucem, quam fugiunt, contempla-
ri? *Qlor. Tom. 4. Aa 2 ri?*

ri? Deus enim huius sæculi, ut Paulus ait, excavit mentes infidelium, ne fulgeat eis Evangelium pacis. Deus huius sæculi, est avaritia immanis studium; est libidinis infinita dementia; est superbia minime ferenda fastidium; est postremo princeps tenebrarum, qui imperium tenet, in eos, qui a fidei sanctitate fecidissimis factis abhorret. Hæ sunt tenebræ, quæ nullo modo lucem comprehendunt. Omnes quidem mortales in tenebris versantur, quædiu hæc lux in eorum animis non splendet. Sed alios auertit a luce acerbissimum ipsius lucis odium, alios vero diffidentia. Odium quidem sanitatem contemnit, omnem medicinam aspernatur, & cum salute bellum inexplicabile gerit. Diffidentia vero, diversa ratione lucem repudiat. Qui enim sensibus omnia meretur, nihil omnino credere volunt, nisi quod sensibus obiectum esse videt. Vera autem bona non ea sunt, quæ corpore, sed quæ mente capiuntur. ea porro, immortalia, atque Divina, sunt. humani vero sensus bona Divina non capiunt. Opus est igitur fide, sine qua nemo potest Deo placere, ut bonis Divinis, ipsius Dei benignitate, cumulemur. Hæc autem fides, quæ necessaria est ad salutem, bonorumque omnium affluentiam, non ortum habet a sensibus, sed a celesti disciplina. Clemētissimus igitur dominus, qui omnes homines saluos esse vult, ut omnes participes sempiternæ felicitatis efficiat, quæ sine fide consequi nemo potest, omnes iam ad fidem immensæ benignitatis excitavit, & operibus primum naturæ, deinde hominum divinorum opera, eam in multorum animis iniecit, ne videlicet diffidentia a se bona sempiterna repellerent. Hortando igitur, & monendo, disciplinis erudiendo, signis mirabilibus excitando, fidem sanxit, & illos, qui disciplina minime repugnarunt, eo perduxit, ut inteligerent, omnem vitæ rationem esse in Divina clementia collocandam. Cum vero maiora promissa maiorem fidem requirerent, nullumque Dei promissum magis esse posset eo, quo Deus ipse fidem dedit, filium, suæ claritatis imaginem, in terras esse venturum, ut sub vera hominis forma humani generis scelus expiaret, & homines muneribus, & ornamentis, Divinis afficeret, factum est, ut huius fidei salutaris summa in eo cõsisteret, ut nemo tandem, qui saluos esse vellet, de tanto beneficio dubitaret. At, cum animi natura sint minuti, & angusti, & ea de causa nimis increduli, opus fuit, ut hæc fides multis prædicationibus, multis signis, atque prodigiis, multis mysteriis, atque sacramentis, firmaretur, ne Divina beneficia, propter hominum in fide nutantium imbecillitatem, illis interirent, qui ad tantas opes fruendas inuitadi erant. Fuit igitur a principio fœdus a Deo cum patribus sanctis, singulari religionis sanctitate, percussum: sunt deinde fœdus ipsum legis sanctionibus, atque sacramentis, mirifice confirmatum:

fuit deinde, opera Divinorum hominum, longe clarius explicatum, ita, ut nihil fuerit prætermisum, quod ad fidem confirmandam aliqua ex parte pertineret. Et, quia inter natos mulierum nullus exstitit maior Ioanne Baptista, (ipse namque omnes divinorum hominum virtutes, non solum complexus est, verum etiam, ut Dominus ipse testificatur, superavit) par fuit, ut eo tempore, quo maior fides erat exigenda, (summum enim bonum, a lege, & prophetis, olim prænuntiatum, appropinquabat) maximus omnium propheta fidem vehementius confirmaret.

Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes. hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Si homo est imago Dei, si Dei imago cernitur in iustitia, & sanctitate veritatis, si nemo fuit inter homines sanctos Ioannem sanctior, muneribusque Divinis ornator, efficiatur plane, nomen hominis in illum maxime convenire. Sed, ut magis illius dignitas elucescat, adiungitur, Missus a Deo. Reges, & Principes, cum aliquem domesticum, & familiarem, deligunt, cui munus aliquod amplum committant, plurimum illi, cui aliquod singulare munus delegant, dignitatis adiungunt. Nemo enim credit, fieri posse, ut aliquis a magno Principe deligatur, cuius fides, atque prudentia, parum explorata, & cognita, sit. Principes tamen in hominum delectu turpissime decipi, atque falli, conspiciunt. aut enim imprudentia labuntur, aut importunis allegationibus in errores inducuntur. Hoc de summa sapientia cogitari non potest. Quid igitur ad dignitatem amplius est, quam a Deo mitti? Cum tamen multi sancti homines a Deo missi fuerint, videndum est, num munus, Ioanni commissum, eorum munera superaret. Cuius igitur causa a Deo missus fuit? Num, ut legem denuo promulgaret, quæ homines non sanavit, sed exterminavit? Num, ut maleficis, & iniustis, extremum supplicium, absque ulla spe clementiæ, denuntiaret? Non profecto: sed, ut testimonium perhiberet de Verbo Divino, de vita sempiterna, de luce immensa, qua salus, dignitas, amplitudo, gloria immortalis, hominum cõtineretur, atque, ut uno verbo dicam, homo mortalis immortalitatis auctori Divinitatis testimonium daret. Cernite, quanta fuerit auctoritas huius Divini viri, a qua nempe summus, atque sempiternus, rerum omnium dominus, numinis sui testimonium requisivit. Quantum ad hominis excelsi dignitatem attinet, cernere plane licet, ad Ioannis decus, & ornamentum, illi ex hac legatione, & testimonio, tributum, nihil accedere potuisse. apparet tamen, ipsius summi Domini dignitatem fuisse aliqua ex parte deminutam. deus, ut ab homine suæ virtutis infinitæ testimonium requireret, dominus rerum omnium, ut servum oratione commendari vellet, ut denique operam

operam det, ut laudes suæ humano præconio celebrentur? Nihil fieri posse videtur indignius. Sed, qui rem æquis ponderibus examinauerit, intelliget profecto, nihil fieri potuisse, aut ad hominum salutem utilius, aut ad probitatis Divinæ gloriam celebrandam illustrius. Quo modo? Quia non potest ullo modo in principio saltem humanae mentis imbecillitas Divini luminis splendorem sustinere. Venim, qui e tenebris Solem recipere nititur, & in illius claritate intruenda nimis immoratur, ad speculum amittit; ita, qui subito in radios Divinæ lucis mentem supra modum intendit, magnitudine ipsius lucis obruitur, usque adeo, ut in furorem, & insaniam redigatur. Fuit igitur necesse, ut aliqua tandem ratione, quantum in hac vita licet, possent homines Divina cernere, lucem aliquam prius subobscuram intueri condiscerent, antequam in Diving lucis ad speculum ducerentur. Nam, ut in eodem simili verfer, quemadmodum illi, qui diutissime vincti in tenebris iacuerunt, si repente fuerint e tenebris emissi, ut eam lucem, qua homines soluti, atque liberi, fruuntur, aspiciant, nihil omnino videt, & horrenda caligine cõturbantur; sic, qui, ex erroris communium tenebris emersi, in ipsa veritatis luce oculis nimis defixos habere conantur, sæpenumero in errores maiores incidunt, & exsecranda cecitate laborant. Est igitur necesse, ut homines in umbris assuescant lucem adspicere, & in sedes sublustres oculos intendant; ut ita, sensim, atque leniter, exerciti, ad lucis tandem fructum, absque cecitatis discrimine, perveniant. Hac igitur ratione Deus Prophetas ante misit, quam ipse in terras adveniret. Illorum enim claritatem homines sustinere poterant. Ipsius vero Divinæ lucis claritatem sustinere non poterant. Ut igitur, qui Solē videre cupiunt, illius speciem vel inter speculis, vel in aquis pellucidis, contemplantur; ita, qui Dei pulchritudinem, & probitatem, intueri desiderant, opus est, ut prius illius similitudinē in divinorum hominum virtute cernant, quam in ipsius Divinæ lucis splendore oculos sine discrimine vitæ coniiciant. Hoc igitur consilio summus Dominus Prophetarum testimonium requisivit; eadē providentia, signis, prodigiis, sacramentis, imaginibus, fœderibus, prædicationibus, olim frequenter humanum genus erudiri voluit, ut, cum vera lux ab hominibus cerneretur, possent homines, absque ullo periculo, collustrari. Ut igitur Dominus nobis cõsuleret, non ut dignitatem suam probaret omnibus olim prophetis, deinde omnium prophetarum maximo testimonium denuntiavit, in quo maximum suæ probitatis documentum constituit, cum nullo modo, propter se, sed propter nostram salutem, hominis sanctissimi præconio commendari voluit. Non igitur in Ioannis testimonio fuit aliqua ex parte dignitas

ipsius Domini deminuta, immo multo vehementius amplificata. Sed ad ipsius Ioannis munus, & officium, reuertamur. Sequitur deinde:

Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Quid ais, divine vir? Ioannes non erat lux? Num mediocri splendor ex virtute illius emicuit? Num obscurum lumen hominibus præferebat? Num parum magna claritate desertam illam solitudinem illustrabat? Quo modo igitur lux ille non fuit, qui tam admirabili splendore suis, qui in tenebris versabantur, illuxit? Non nego, inquit, lucem fuisse. Sed illam summam, atque verissimam, lucem, qua omnes animæ beatissimæ collucunt, quæ erat in principio apud patrem, quæ condidit, atque constituit, universa; quæ cælum lumine salutare complet; & ex qua, tamquam ex pennis, & immenso, fonte, vita hominum continenter emanat. Hæc lux Ioannes non erat. Non enim erat imago patris sempiterna; non erat splendor infinitæ claritatis, absque ullo temporis initio ab immensitate sempiterni splendoris exorients.

Erat (inquit) lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Omnes, inquit, qui in hanc vitam ingressi sunt, & illuminati fuerunt, hac luce vera illuminati fuerunt. Enuntiatio enim universa prolata, ad illud tantum genus hominum accommodanda est, in quod convenire potest. Cõstat, inquit, multos in hac vita fuisse verissimæ virtutis ornamentis excultos, & iustitiæ splendore mirabiliter illustratos, quos tamen omnes asserimus, & testificamur hac luce perfosos fuisse. Aliter enim in perpetuis tenebris iacuisent. Sed quæredum est, cur Dei filium lucē veram appellat, quasi reliquæ lucēs, veræ lucēs non fuerint. Quia sola hæc, naturalis, solida, atque sempiterna, sit: non est qualitas inhærens; non cedit ullis tenebris; nullis malis exstinguitur; non aliunde profluxit, sed ab illa omnis splendor, qua mentes hominum collucunt, exoritur. Vera igitur appellatur, quia non aliunde promittitur, quia se ipsa nititur, quia stabilis, & immensa, est, quia illius claritate omnes, qui luce fruuntur, huius lucis veræ participes facti sunt; & ideo ex erroribus innumerabilibus emerferunt. Omnes quidem potuissent eadem luce potiri, sed eam multi odio immani persecuti sunt; parentis optimi beneficia respuerunt; conditoris summi lumen a se nimis ingrate, & impie, repulerunt. Quod scelus ut exaggeret Ioannes, ait:

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit. Elegas certe denominatio, & admodum cõcinna nominis crebris iterati repetitio, qua generis humani scelus exponitur. Per Mundum. n. hominū genus intelligit, ita rebus terrenis affixū, ut celestia, atque Divina, non cogitet. atrocitate porro facinoris explicat, dum sepius idē nomē usurpat. Ait igitur,

Mundus mundi parētem, & Dominum, cuius beneficio conditus, ornatus, & conseruatus, & donis innumerabilibus cumulatus exstiterat, neglexit, cōtempnit, imperium illius pro nihilo duxit. Crimē ingens, scelus nefarium, facinus maxime omnium execrandum, nisi aliud crimen longe scelestius in terris exstiteret, ad quod hoc comparatum multo leuius existimari potest. Quale tandem illud fuit? Sequitur continuo:

In propria venit, & sui eum non receperunt. Quid est autem, quod dicit, In propria? Num Dominus, qui cælum, & terram, potestate infinita complectitur, aliquid secretū, & ab aliorum possessione seiunctum, habuit in bonis, quod præcipue hereditatem, atque patrimonium, singulari iure nominaret? Si de dominatu quæris, imperium illius nullis est terrarū terminis definitum. Si de beneficiis interrogas, exploratum est, illum ex omnibus gentibus vnam selegisse, quam muneribus summis afficeret, & opibus egregie locupleraret. Hebræū namque genus, sanctissimi patris satu generatū, a reliquorum hominū communione segregauit, quod religione purissima consecraret, quod sibi sacrosancto federe deuinciret; quod sapiētiae muneribus excoleret, quod præsidio cælesti circūspiceret, quod gentibus vniuersis anteferreret, quod ad Christi cognitionē promissis, effatis, mysteriis, prædictionibus, excitaret. Singulari igitur ratione Dominus illū populum, quasi agrū admirabili diligētia cultū, & tamquā hortum, in quo se frequēter oblectaret, omnibus plantis ordine summo cōstitutum, nomine propriæ hereditatis, & fundatissimi patrimonij, nobilitandum instituit, apud quē diuina mysteria collocaret. Sed, quo maior, atq. profusior, fuit in illū Dei benignitas, eo perfidia scelus immanior exstiterit. O portētum, atq. prodigiū, nullis piaculis rite procurandū. Non solum n. Dominū, a quo fuerat in tā alto gradu locatus, ingratus, & imple, despectus, sed etiam in illum crudeliter inuectus est. Quibus igitur verbis tātum, & tam immane, scelus explicari possit, nō reperio. Tu parentē vitæ tuæ; tu libertatis tuæ vindicem; tu dignitatis tuæ patronū; tu præsidium illud inuictū, quod a te omnia summa pericula propulsabat, expelles, & eiicies? tu summi, atq. sempiterni, domini, cuius solo nutu natura vniuersa cōtremiscit, imperiū recusabis? tu leges illius sanctissimas, quibus te sanctissimo federe adstrinxisti, impudentissime proculcabis? tu beneficiorum innumerabilium memoriam scelestissima obliuione conteres? tu postremo dium, & exitiabile, bellū, contra summū cæli rectorē, cōparabis? Quid de te fiet, cū illum parētem optimū, & defensorem acerrimum, cuius solius ope nixus, omnia bella contēnebas, hostem infestissimū tibi ex aduerso cōstitues? Furor igitur tuo salutē tuā prodidisti; te ex summo dignitatis gradu in infimas baratri

sedes detrusisti; teq. præcipitē in sempiternæ miseræ regionem deiecisti, ignibus sempiternis excrucandū. nec enim vllis sæculis poterit satis pro merito in tanti sceleris atrocitate vindicari. Sed, dū Iudæorum casum recogito, acerba sane recordatio perculit animū meum, neq. me mediocri vulnere fauciauit. Cur enim in Iudæos inuehimur? Cur eorū scelus insectamur? In propria, inquit Ioannes, venit, & sui eum nō receperunt. Propria hereditas dominū excludit: serui admodum liberaliter habiti perfidiose eundē nominum repulerunt, & beneficia contumeliis ingratissime cōpensarunt. Quod si tantum scelus est in ingrati animi crimine ponēdum, vt, qui illo fuerint adstricti, merito sint cruciatibus sempiternis puniendi, & quo plura, atq. maiora, beneficia sunt, eo scelus est magis execrandum, atque pertimescēdum; quid de nobis fiet, si in multa, atque tam præclara, beneficia ingrati fuerimus? Irritam, inquit Paulus, faciens legē Moysi, absq. vlla miseratione, duobus, aut tribus, testibus, moritur: quāto putatis maiora mereri supplicia, qui filiū Dei conculcauerit, & sanguinē testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & Spiritui sancto contumeliā fecerit? His verbis nos Paulus exteret, & admonet, vt non tam aliis miseriam, in qua, propter perfidiā, versantur, insultemus, quam simile exēplum impietatis horreamus. Nec n. beneficia olim Hebræis attributa, sunt cum illis, quæ accepimus, vlla ex parte confēda. Illi, Moysi ductu, e Pharaonis tyrannide liberati fuerunt; nos, Christi præsentis numine, sumus e Dæmonis infestissimi dominatu in libertatē vindicati. Hostes insequentis fuerunt tūc gurgite maris absorpti; nostra vero scelera, quæ sempiternā nobis mortem afferēbāt, in profundo demersa. Illos ros in aere cōcretus insolita salutaris cibi forma satiauit; nobis epulum cæleste & cælo demissum, ad sempiternā vitæ firmitatē, & iucundissimā voluptatis stabilitatē, appositum. Illorum sitim aquæ e petra profluentes ad breue tempus extinxerunt; ad nostram sitim perpetuo restinguēdam Spiritus sancti gratiæ infusa perennitas continenter emanat. Illi brutorū animantium sanguine labes, vt sibi quidem videbantur, expiabant; nos, Christi sanguine, pro nobis in Cruce profuso, patris numen, cum admirabili fructu, placandū suscipimus. Illi adumbrata Paschæ sollēnia, cum sollicitudine celebrabant; nos Paschæ festos dies agitamus, & verissima sacra cum summa iucunditate conficimus. Quid hic varias oblationes, & libamina, tam inutili studio procurata, cōmitemur? Quid multiplices lustrationes, & piacula, cū cērimonia, nimis anxia oratione persequar? Dies me certe deficeret, si omnes adumbrata illius sãctitatis, quæ illis salutē minime conferebāt, rationes recēlere vellē. Vmbra enim, & imagines, pro tempore illo, rerū cælestium

stū cōtinebant; mētes vero, flagitiorū pondere depressas, minime subleuabant. Hoc igitur tantum dicam. Cum in illis antiquis beneficiis, olim Iudæorum genti præstitis, imaginē veritatis adūbratam videamus; in illis vero, quæ accepimus, ipsius veritatis speciem clarissimam clare cernamus; quantum vmbra corpori, imago veritati, lucernæ subobscurū lumen clarissimo Solis splendori cedit, tantū illa beneficia illis inferiora esse, quæ nobis immensa Dei benignitate tribuuntur. Si igitur illi, qui multo minora beneficia contempserunt, acerbissimo supplicio mactati sunt; quid nobis patiendum erit, si Dei filiū loquētem despexerimus; legem salutarem, atq. sempiternam, facientem, irriserimus; fœderis sanguinem, quo sumus abluti, nostris foribus, quantum fuerit in nobis, polluerimus; & in Spiritum sanctum contumelias intorserimus? Dei enim filiū despiciamus, cum imperium illius recusamus; ludibrio illum habemus, cum illius iura ludibundi perfringimus; illius sanguinem polluiamus, cum sãctitatē, illius beneficio partam, nefarie violamus; in Spiritum sanctum contumelias iacimus, cum nostras libidines illius vocibus anteponimus. Sed dicet aliquis, Iudæis non tanta supplicia, propter antiquæ legis contemptum, fuisse constituta, sed quia oblatam lucem minime receperunt. Recte mones. Quid nos interim facimus? Non eorum vestigiis insistimus, cum Euangelij lucem, & claritatē, fugimus? cum flagitiorum tenebras consecramur? numquid non constituit in nobis Dominus hereditatē suam? non in nobis templum suum extruxit, & consecrauit? At nos & hereditatē illius

dissipamus, & templum violamus, & bellum tætrum, & impium, cū illius lege suscipimus. Quoties enim insolentius efferimur, cum illius Domini, qui formam serui gessit, humilitate decertamus. Quoties in fratres nostros (Fratres enim nostri sunt, qui eodem spiritu geniti, & consecrati sunt) furenter incurrimus, contra Christi clementiam, & benignitatem, arma scelerata corripimus; quoties sordibus inquinamur, & in seruitutem libidinis abducimur, toties nefarium bellum contra puritatem, Christi sanguine partam, impudentissime comparamus. Tūc igitur Christum non recipimus, lucem oblatam repellimus, Iudæorū scelus imitamur, & in idem sceleris exemplum, quod execramur, incurrimus. Quod ne fiat, fratres mei, omni cura, studio, vigilantia, sollicitudine, præcaute. Christū ardenti fide recipite; in luce illius versamini; impuritatis contagionē fugite; abscedite, abscedite; pollutum nolite tangere, qui fertis vasa Domini. Sepe numero veniat vobis in mentem illius infinita clementia, qua e tenebris in lucem, ex peste dirissima in salutem, ex ignominia sempiterna in sempiternam gloriam, conuocati fuistis. Cum igitur sitis ad immortales opes euocati, ne eas omnes per summum scelus effundere properetis, & ita in exitium sempiternum vos præcipites eiiciatis. Hoc vos orare, & obsecrare, & obtestari, perpetuo non desistam, per Christi sanguinem, quo vos redemit, & expiauit, & patris numen placare non intermittit. Quod certe propitium habebitis, si vos ipsi vobis misericordiam tribuere volueritis.

ORATIO III.

Uotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Vidimus, fratres, quantum fuerit furor, & immanitas, eorum, qui lucem non receperunt. Tenebris enim dirisimis sepeliri maluerunt, quam radiis Diuini splendoris illuminari. Nunc consequens est, ut videamus, quam florentes, & quam beati, sint illi, qui lucem ipsam, summam felicitatis effectricem, gratissimis animis amplexati sunt. Scio, quam arduum, & difficile, sit, de eorum dignitate loqui. Non enim orationis humana facultas ornamenta Diuina consequitur. Conabimur tamen, ope Diuina freti, tanti decoris amplitudinem aliqua ex parte in oculis, & ad specu, proponere, ut & verissima dignitas debitis laudibus, quantum licuerit, ornetur, & ipsius gloriæ cupiditas in animis vestris acrius incendatur. Nam, quid amplius, quid magnificentius, quid admirabilius, fieri potest, quā, homines Deos fieri? Qui enim Dei filij facti sunt, quodammodo Diuinitatem consecuti sunt. Quod quidem miraculū, ut melius, quantum sit, cerni possit, consentaneum est, ut, qui fuerint homines, antequam ad tantum honoris gradum euecti sunt, memoria replicemus. Homine certe nihil miserius fingi, mente, & cogitatione, potest. Nam in summa vitæ breuitate, & virium imbecillitate, infinita cupiditate flagrat. Idcirco multa conatur, assiduo labore conteritur, sepiissime frustra contendit. ea enim, quæ cupit, raro consequitur; & ex his, quæ aliquando post multos labores consequitur, nullum solidum fructum capit. Nam neque leuatur curis, neque liberatur morbis, neque ab assiduo metu, & sollicitudine, conquiescit: numquam expletur illius animus; neque diuitiarum sitis exstinguitur: itaque semper eget, & in doloris acerbitate versatur. Sollicitudines illum vexant; morbi conficiunt; dolores excruciant; mortis terrores exanimant. Si pauper, & humilis est, eorum inuidia, quos opulentos, & honoratos esse videt, intabescit. Si opibus affluit, & populari gloria floret, ruinæ formidine conturbatur. quotidianis enim vitæ communis exemplis, animaduertit, homines, opibus, & gloria, florentes, de statu concidere, tantisq. ruinis opprimi, ut ne vestigium quidem pristinae felicitatis appareat. Non igitur immerito prudentes homines humana vitæ condicionem bullæ similem fecerunt. Ut enim salientis aquæ bullas frequentes adspicimus, quæ momento temporis, & intumescunt, & euanescent, ita videre licet homines frequenter inflari, & subito perfringi; atque, ut marini flu-

us attolluntur, horrendoque sonitu in litora deferuntur, ubi fracti continuo dissipantur; ita opes, honores, imperia, quæ terrorem multis afferunt, momento temporis obruantur; & ut nihil aliud improuisa calamitatis interueniat, ipsa certe mors, quæ numquam procul abest, hominum dementia coarguit, eorumq. temeritatem, & insaniam, clarissimis argumentis euincit. Quo enim tempore statum suum magis stabilitum esse putant, mors irruit, & inanes cogitationes præcidit, omniaq. vanitatis monumenta disturbat. In imagine, inquit Rex ille sapientissimus, tranfit homo, sed & frustra conturbatur. Similiter Isaias ait, Omnis caro fenem, & omnis gloria eius, tamquam flos agri. Exsiccatum est fenem, & cecidit flos, quia Spiritus Domini sufflauit in eo. Idem vir Diuinitas facit hominum multitudinem exiguu pulueri, atque adeo inanitati, simillimam. Aetas me deficeret, si vellem oratione persequi huius naturæ fragilitatem, angorem, metum, sollicitudinem, morborum vim, & cruciamenta, quibus homines exeduntur, & conficiuntur, & inopinatis sepe numero calamitatibus opprimuntur. Sed modum orationi statuamus, ut eo tandem perueniamus, cuius causa miseriam humanam condicionem oratione perstrinximus. Quo enim pluribus arumnis est humanum genus expositū, eo clarius intelligitur, quantum sit hoc Dei munus, atque beneficiū, quod humana naturæ condicio commutatur, & homines, ex innumerabilibus malis, & calamitatibus, emersi, in Diuino statu reponuntur. O immensam Dei clementiam, & infinitam benignitatis amplitudinem, qua humana natura statum fixum, & stabilem, consequitur; imbecillitas summa Diuino presidio confirmatur; mortalis condicio, immortalitatis munere fruitur; atque, ut nihil aliud dicā, homo Dei filius efficitur, & in societatem sempiternæ gloriæ conuocatur. Quid hoc beneficio maius? quid hac cōuersione mirabilius? quid hoc tam insigni Diuinæ mentis opere magnificentius? hominem e terra cōcreta, sordibus inquinatum, flagitiis infamem, sanctitatis inimicum, repente vocibus Diuinis excitari, omni crimine liberari, studio pietatis inflammari, atque postremo Deum fieri? Si enim, qui Christum ardente fide recipit, Dei filius efficitur, Dei nomen quodam modo singulari iure consequitur. Sumus igitur nati, ut Petrus ait, non ex semine corruptibili, sed ex incorruptibili, ex verbo Dei vini permanentis in aeternum: itaque mutatur genus; noua formæ decus inducitur; memoria pristinae condicionis abiicitur; honestatis Diuinæ gloria retinetur; omnis humana dignitas in speciem

ciem celestis splendoris incurrens obruitur. Hanc vero nobilitatem Ioannes luculenter explicat. Sic enim in hoc ortu corporis humani naturam repellit, ut nihil, nisi Diuinū, & immortale, relinquat, Sic enim ait:

Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Per Sanguines, seminis propagationem ex vxoris, atque viri, congressu, atque materiam ipsius generationis, intelligit: Per Voluntatem carnis, libidinem voluptatis, quæ est hominibus cum reliquis animantibus communis, significat: Per Voluntatem viri, studium sobolis propagandæ iudicio susceptum, aperte designat. Caro enim appetit absque vlla ratione voluptatem; viri autem consilium vltra progreditur, & in eo contendit, ut filium generet, ne omnino a morte deleatur, sed nominis sui memoriam, cum e vita discesserit, in sui imagine conseruet. At in hac Diuina sobole nihil est, quod humana natura ad se transferre conetur. Neque enim sanguis vllam sibi partem gloriæ vindicabit; neque libido voluptatis huic generationi se prorsus admiscebit: nec humanum consilium ad se causam ortus huius clarissimi iure reuocare poterit, cum omnia Deus ipse, gratia tantum sua, atque Spiritus sancti numine, & voluntate, perficiat. Is solus est parens, is altor, & educator, & verissima voluptatis, atque immortalitatis, effector. Hoc igitur homo, quantumuis alto, & excelso, animo præditus esset, optare auderet, ut Dei filius repente fieret, ut Christi frater nominari posset, ut denique ad Diuinum statum perueniret, & Diuinitate sempiterna frueretur? Stupet animus, & mens admiratione defigitur, cum genus hominū, quibus nihil fieri potest imbecillius, in Diuino gradu locatum, considerat. Sed aliud multo maius miraculum huius magnitudinem minus admirabilem facit. Quod tādē illud est, quod statim sequitur,

Et verbum caro factum est. Quid ais, Diuine vir? Verbum illud, quod erat apud patrem, ab eodem patre, absque vllō principio, generatum, per quod omnia facta sunt, quod est perenne vitæ fons, & sempiternæ lucis origo, cuius Diuinum numen angeli colunt, & venerantur, ad cuius nutum vniuersa natura contremiscit, ita se abiecisse, ut homo fieri vellet? & immortalitas formam mortalem indueret? illudq. Diuinum robur, ita secum humanam imbecillitatem fovere inexplicabili cōiungeret, ut mortis societatem libentissime cum hominibus iniret, atque ut hominibus vitam redderet, neque mortis atrocitatem, aut vllum supplicium, recusaret? Ita, inquit, est. Quod ut magis ante oculos ponerē, non dixi, Et Verbum homo factus est, sed, Caro factum est. Carnis enim nomen multo clarius naturæ imbecillitatem designat. Nec enim solum naturam mortalem, sed mor-

bos omnes, quibus exposita est ipsa natura, libenter assumpsit. Itaque, laboribus vexari, lassitudine defatigari, doloribus lacerari, metu, & formidine, conturbari voluit, ut hanc imbecillitatem naturæ, quam sponte subiuit, omnibus modis indicaret. Quid faciam, fratres carissimi? Quid mihi cōsiliū datis? Nam, ne longa oratione vobis fastidio sim, valde vercor: & tamen ab huius tanti beneficii consideratione diuelli vix possum. Sed, ne plura possim dicere, tanti muneris amplitudo est impedimento. Nam neque mens eam cogitatione complectitur: tantum abest, ut vlla ratio reperiatur, qua aliqua ex parte tantum beneficium possit explicari: reliquum igitur est, ut de opere, quod pro dignitate exponere non possumus, fileamus. Summa orationis hæc est, ut Deus homo factus sit, ut nos Deos efficeret; morbis perturbari voluerit, ut nobis morborum immunitatem daret; mortēq. tandem appetierit, ut a nobis mortis impetum Diuina virtute reprimeret. Sequitur deinde:

Et habitauit in nobis. Hoc est, vixit cum hominibus: in humana natura sibi tabernaculum collocavit; quod non a loco in locum moueretur, sed in quo domicilium immutabile semper haberet. Tabernaculum enim sempiternum, in quo Dei filius sibi sedem constituit, est sanctissimum illius corpus, & visceribus sanctissimæ Virginis assumptum, a quo numquam demigravit. Querendum tamen est, num ita laruisset in hoc tabernaculo, ut nullum signum infiri numinis, atque Diuinitatis, ostenderet. Non inquit Ioannes:

Vidimus enim gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre, plenum gratia, & veritatis. Vtitur hoc in loco Ioannes ea loquendi figura, quā multi Traiectionem appellant. Nomen enim Plenum cum nomine verbi coniungitur; & in medio multa inferuntur. Sic enim sententiam postulare videbatur. Sed Ioannis sententiam explicemus. Non erat ita Diuinum numen inclusum, ut non se multis operibus admirandis indicaret. Vidimus enim nos, illius discipuli, eam in illo gloriam, quam neque Moyses, nec Helias, nec Isaias, nec vllus vir Diuinus, qui magnum apud Deum locum haberet, consecutus vniquam fuit. Illi namque, ut serui fideles, in domo Domini, multis, & magnis, muneribus ornati fuerunt; at gloria Verbi, quam vidimus, inspicimus, vehementer admirati sumus, ea fuit, quæ in solum Dei vnicum filium conueniebat. Illud enim verbum. Quasi, non similitudinem, sed conuenientiā, designat. Ea, inquit, gloria præditum vidimus, quæ maxime vnigenitum Dei filium decebat; eo decore ornatum adspeximus, quod in personam summi conditoris, & Domini, valde conueniebat; ijs virtutibus, & ornamentis, ex cultum contemplati sumus, quæ facillime numen illius explanabant. Restat nunc, ut

ut intelligamus, quibus signis diuinitas illius
Ioanni, & reliquis discipulis, innotuit. Multa
quidē fuisse opera nimis admiranda, a Chri-
sto edita, quæ nullo modo fieri poterant, nisi
Diuino numine, atque potestate. Nam ægro-
tos repente sanabat; & cæcus visum restitue-
bat; & dæmones expellebat; & ut alia multa
præteream, mortuos in vitam imperio reuo-
cabat. Non tamen arbitror hæc illa signa ef-
fuisse, quorum admonitu discipuli gloriam il-
lius, quasi gloriam vnigeniti a Patre, perspe-
xerunt. Hæc enim omnium oculis patebant,
qui tamen gloriam illius minime cernebant;
nos vero ea signa requirimus, quibus mentes
pure, & in disciplina illius educata, Diuinum
decus intuebantur. Deinde multa ex istis si-
gnis facere cum seruis communicata. multos
enim Diuinos homines scimus signa mirabi-
lia Diuinitus edidisse; nos autem ea signa fla-
gitamus, quæ nunquam seruis ullus, quantu-
uis sanctitate præditus esset, ediderit. postre-
mo opera illa, quæ cunctis admirationem cõ-
mouebant, ad corpora, vel sananda, vel in vi-
tam restituenda, pertinebant, quæ erant bre-
ui peritura; nos vero a sempiterna virtute
opera sempiterna poscimus, quæ nobis maie-
statem vnigeniti testificentur. Nullum igitur
opus Christi in corporibus sanandis expres-
sum clare numen illius in oculis sanctorum
hominum proponebat, sed tantum id, quod
in animis curandis intus efficiebat, exterius
illis signis apertissime designabat. Quid igitur
dicemus? Ioannem cum Petro, & Iacobo, in
monte illo præcelso, gloriam Christi, quasi
vnigeniti a Patre, spectauisse? Non proflus.
Illa namque in corporis clarissime splenden-
tis luce, atque pulchritudine, cernebatur; &
non ita late patebat, ut ea plene gloriam vni-
ci filij Dei, qui cunctis gentibus salutem affe-
rebat, ostenderet. In quo igitur vnigeniti glo-
ria a Diuinis hominibus penitus explorata,
& cognita, fuit? In eo, quod Ioannes inquit,
nempe, Plenum gratiæ, & veritatis. Gratiæ
igitur, ut veritas est, quæ gloriam vnigeniti a
Patre conspiciendam, Diuinisq. laudibus ce-
lebrandam, proposuit. Vos igitur hortor, &
moneo, ut dum, quid in his duobus verbis la-
teat, edissero, me multo attentius audiat. his
enim verbis maximum Christi testimo-
nium declaratur, & amplissima, nimisq. ad-
miranda celestis disciplinæ mysteria conti-
nentur. Primum de gratiæ loquemur. Deinde
ad Veritatis nomen veniemus. Plenus gratiæ
Dei filius dicitur. Verbum, inquit, quod erat
apud Patrem, ex gratiæ plenitudine, atque re-
dundantia, Diuinam infiniti numinis maiesta-
tem suis aperuisse significat. Sed, cum Gratiæ
nomen multiplex sit, animaduertendum est,
quid hoc in loco designet. Est autem hæc Gra-
tiæ Dei, immensa benignitas, admirabilis, &
infinita clementia, qua nobis ignouit, scelera
demersit, crimina remisit, Satanæ imperium

deleuit, regnum iustitiæ fundauit, homines-
que, a quibus fuerat grauiter offensus, iustitiæ
Diuinis ornamentis excoluit. Lex erat hor-
ribilis, atque pertimescenda. Non enim sa-
nabat animos, sed supplicia fontibus impone-
bat: non tribuebat vires, quibus posset obisti
libidini, sed impuras libidines acerrime vin-
dicabat: non leuabat mentes ægritudine, sed
illum metum proponebat, & iniiciebat, quo
homines in angore, & sollicitudine, versaren-
tur. Erat igitur multis odiosa, & inuisa, & ve-
hementer aspera, perperamq. difficilis. Multa
enim præclarissime sanciebat; libidinem ta-
men, quæ cum ipsa lege pugnabat, minime
comprimebat. Itaque eueniebat, ut, cum ali-
quis, ut legem seruaret, ope summa contem-
deret, in illum repente libidinis immanitas
incurfaret, quæ hominem, viribus suis nixum,
de conatu depellebat. Natura igitur imbecil-
litas faciebat, ut, quamuis multi suum officiũ
facere conarentur, non possent tamen diu in
studio virtutis, & honestatis, insistere. Nam,
quemadmodum ægroti, dum sanos imitari,
& aliquod opus moliri, cupiunt, in medio co-
natu franguntur, & concidunt; ita, qui legi
operam nauabant, in operis honesti functio-
ne, dum lapsi corruiebant, auxilio gratiæ non
utuebantur, & quodammodo recufantes, & in-
iuri peccato seruiebant. Sic igitur miseri in
præuisam pestem ruebant, cum supplicium
ab ipsa lege constitutum vitare nullo modo
possent. Nec enim erat in lege remedium,
quod vi sua animorum morbis sanaret: nec
vllum sacrificium, quod commissum scelus
expiaret. Erat igitur omnibus, qui vel natu-
ræ præstantia, vel legis sanctitate, niteban-
tur, omnino pereundum. Hoc enim humanis
tantum remediis vitari non poterat; Diuinis
solum poterat. Vnicus igitur Dei filius, homo
factus, remedium valde salutare morbis hu-
manis adhibuit. Nam & veniam tribuit eis,
qui criminibus alligati erant; & animos
eorum, qui veram lucem fide receperunt, san-
ctissimis sacris expiauit; illisq. vires largitus
est, quibus repugnarent libidini, frenum ini-
cerent cupiditati, aspernarentur noxias vo-
luptates, opes humanas contemnerent, ad ho-
nores Diuinos omnibus modis aspirarent.
Is igitur solum eam opem attulit hominibus,
quæ neque philosophia Græcis, neque lex
Hebræis, asserre villo modo potuerat. Diuini-
tus igitur Paulus ait: Nihil ergo dānationis
est iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secun-
dum carnem ambulāt, sed secundum spiritũ.
Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu libera-
uit me a lege peccati, & mortis. Nam, quod
erat impossibile legi, in quo infirmabatur per
carnem, Deus filium suum mittens in simili-
tudinem carnis peccati, & de peccato dam-
nauit peccatum, ut iustificatio legis imple-
retur in nobis, qui nō secundum carnem ambu-
lamus, sed secundum spiritum. Lex quidem,
inquit,

inquit, erat sancta, atque salutaris, vitæ nam-
que præcepta continebat, finem tamen suum
per se cõsequi nullo modo poterat. erat enim
debilis, & infirma, propter carnis, hoc est, in-
finitæ libidinis, immanitatem, quæ tantas vires
habebat, ut omnes egregios conatus frange-
ret, hominesq. miseros sibi seruire compelle-
ret. Omnibus igitur, qui sola lege nitebantur
sine gratia, erat salus omnino desperanda.
Nullum enim humanũ remedium erat, quod
homines in libertatem vindicaret, & a peste
sempiterna seduceret. Sed, ubi humanum præ-
sidium omnino deesse cognoscitur, ibi Diui-
num minime differtur. Filius igitur Dei, a Pa-
tre missus, ut peccatum deleteret, similitudinẽ
carnis peccati libenter arripuit. Quo modo?
Quia sic humanam naturam assumpsit, ut nul-
los morbos, & cruciamenta, quæ eandem na-
turam consequuntur, effugeret. esuriuit enim,
& sitiuit; Frigora perculit; æstus grauissimos
perpassus est; laboribus atteri voluit; immen-
sos dolores hausit; & vitam denique in crucia-
tibus summis abiecit. At hæc omnia mala,
propter peccatum, in genus humanum inue-
cta, & importata sunt. Filius igitur Dei, cum
peccati totius expers esset, quasi peccatis om-
nibus oppressus esset, ea mala, quæ peccatis
fuerant constituta, summa volũtate sustinuit.
& hæc est similitudo carnis peccati, quæ pec-
catum damnavit. Nam, quasi iudicio cõstitu-
to, peccatum, hoc est, infinitam libidinem, & cu-
piditatem, vnde omnia peccata, & scelera,
profluebant, compressit, & elisit, illiusq. domi-
natum fustulit, ut nullum imperium posside-
ret in illos, qui se totos ardenti fide studium
sanctissimæ religionis applicarent. Omnes
igitur, qui sunt Christi Iesu, qui illius benigni-
tate in libertatẽ vindicati sunt, quæ robur in-
uictum consecuti sunt, vires habent, quibus
peccati viribus fortissime repugnant, & in
studio Diuinæ legis cum laude summa versen-
tur. Quod si magnum Diuinitatis argumen-
tum fuit, cæcis ad specum, surdis auditũ, ægro-
tis sanitatẽ, reddere; si fuit opus nimis admi-
randum, & corporibus dæmones eicere, & ho-
mines vita sanctos in vitam reuocare: quan-
to est admirabilius, animos tenebris inclusos
radiis Diuinæ lucis illustrari; mentes indoci-
les ad celestem disciplinam aures erigere, ut
sapientiam Diuinam percipiant, homines pe-
stiferis animorum morbis oppressos repente
sanari, & vires colligere, quibus, hostibus im-
portunis facillime repugnent, Satanæ tyran-
nidem deleri, & qui teterimis tenebris sepul-
ti iacebant, in vitam restitui? Non sunt enim,
non sunt beneficia, quæ ad corporum sanita-
tem conferuntur, cum iis, quibus animi curā-
tur, & celesti luce perficiuntur, villo modo cõ-
paranda. Quantum enim animus præstat cor-
pori, & quantum sempiterna beneficia his,
quæ breui temporis spatio terminantur, an-
tecellunt, & quantum denique veritas ipsa ima-

gines, quibus aliqua ratione splendor ipsius
veritatis exprimitur, vincit, & superat; tan-
tum hæc munera, quibus salus, & libertas, &
dignitas, & vita animorum sempiterna, con-
tinetur, clarius gloriam vnigeniti declarat,
& illius immensam gratiam, & benignitatẽ,
in oculis proponit. De gratia diximus: nunc
consequens est, ut de veritate differamus: de
qua tamen breuior erit oratio; quia ratio ve-
ritatis est omnibus, qui Euangelij disciplina
mediocriter instructi sunt, satis explorata.
Quis enim nescit, legẽ in eo, quod ad religio-
nis instituta, & caerimonias, pertinebat, ima-
ginem, & vmbra, fuisse rerum celestium? cui
est ignotum, nō circumcisione carnis, sed in-
cisione cupiditatis, verissimũ Iudæi religionẽ
contineri? Quis est adeo ignarus rerum Diui-
narum, ut non intelligat, non in externo cul-
tu corporis, sed in fidei promptæ, & alacris,
obedientia veram religionem cõsistere? Quis
est adeo hebes, qui non videat, non aqua illa,
quæ quondam e filice prorupit, sed Diuini spi-
ritus gratia, cupiditatis humanæ stimulum facil-
lime restinguit? Quis non percipit, non rore il-
lo, quondam e supera regione demisso, quem
māna appellabant, sed verissimo pane a celo
delapso, vitæ immortalitatem contineri? Est
ne quisquam adeo mentis expers, qui macu-
las scelerum animis iniustas sanguine pecudũ
elui quondam potuisse, suspiceretur? Non certe.
Sed, per illum, vim, & sanitatem, sanguinis il-
lius, qui in cæli supremum aditum penetra-
uit, adumbratam fuisse, non ambigit. Omitto
varia sacrificia, iustrationes, oblationes, cari-
monias, ex quibus nihil proferri poterat,
quod religionem aliquam possideret, ad ani-
mos expiandos, iustitiæq. muneribus afficien-
dos. Nihil igitur erat in illis solidi; nihil veri,
nihil expressi, nihil, quod veram iustitiam ef-
ficeret, sed eam tantum lineamentis quibus-
dam, & vmbis, obscure designaret. Hæc igitur
lex adumbravit, solus Dei filius opere præ-
stitit. Ille mentes humanas circumcidit, ut,
refecata cupiditate, Deo soli crederet, & obe-
dirent, & omnem spem in illius benignitate
collocarent; ille suos aqua iucundissima sic
affluenter expleuit, ut aliam sibi minime re-
quirẽdam esse cernerent: ille panis est verus,
atque sempiternus, quo qui cum fide, & piete-
te, vescuntur, mori non possunt. Ille denique
solus est iustitiæ parens, verissimæ sanctitatis
effector, sempiternæ dignitatis architectus,
omnes, qui in illum puris animis intuentur,
muneribus Diuinis afficiens, verissimæq. glo-
riæ sempiternis ornamentis illustrans. Non
Moses igitur, neque vllus vmquam Propheta
fuit, nec esse potuit, summæ gratiæ, atque so-
lidæ veritatis, auctor. Soli namque unigenito
Dei filio fuit hoc tantum, & tam amplum, mu-
nus, ordine patris summi delegatum, ut, pro
legis terrore, gratiam tribueret, & pro rerũ
celestium vmbis veritatem explanaret, ue-
rissi-

risimiq; nos iustitia opibus instrueret, ex-
pressq; sanctitatis muneribus exornaret.
Hoc igitur tantum munere a discipulis illius
perspecto, factum est, ut gloriam viderent, quasi
gloriam vnigeniti a Patre. Nec enim quisquā
poterat tantis gratiis, & veritatis, ornamen-
tis, atque præsidiis, redū dare, ut omnibus, qui
ad se fidenter accederent, sempiterna liber-
tatem concederet, & opibus verissimis cumu-
laret, nisi tantum Dei filius, generis humani
liberator, bonorumq; omnium cum summa
liberalitate, & magnificentia, distributor.
Quid est igitur, quod nostram fidē retardet,
& industriā impediāt, quo minus nos, conten-
to cursu, & studio, conferamus ad hunc sum-
mum, & clementissimum, Dominum, ut ex il-
lius gratia veniam, ex liberalitatis affluentia
verissimas opes, consequamur? Omnes qui-
dem sumus ita veritatis appetentes, ut nihil
fictum, & inane, nos possit voluptate diurna
perfundere. Sed somniis deludimur, & in
errores perniciosos incidimus. Fingite ani-
mis aliquod nocturnum in somnis visum, quo
existimetis, vos hortis amenissimis oblecta-
ri, fontium perennitates adpicere, fructus va-
rios, atque pulcherrimos, intueri, in villis, sa-
tis magnifice, & eleganter, exstructis, spacia-
ri, amplissima familia circumspiri, quā vo-
bis ad nutum præsto sit, & in rebus omnibus
sedulo ministret. Fingite deinde ingētes acer-
uos auri, variam, & magnificam, supellectile,
gemmas innumerabiles, quas opinemini ve-

stras esse, ita, ut credatis, neminem posse repe-
riri, qui vos diuitiarum affluentia superet.
his bonorum inanissimis cogitationibus ac-
cedat hominum salutantium multitudo, glo-
ria popularis inanitas, fallaces voluptatum
spes, & reliqua omnia, quæ vel ad vitæ iucun-
ditatem, vel decoris magnificentiam, perti-
nere videantur. Cogitate deinde cum animis
vestris, accedere aliquem amicum vestrum,
qui vos admoneat in specie illa felicitatis,
quæ vos oblectat, nihil esse veri, sed somnium,
& inane sensus oppressi ludibrium, & nos ami-
co monenti fidem adiungere, quamnam tunc
in somnis etiam voluptatem uanissima illa
specie caperetis? Nullam prorsus. Quid, cum
de somno suscitari cerneretis, omnia illa vi-
sa, quæ vos decipiebant, euanuisse, numquid
parum clare cerneretis, somnia nihil opis re-
bus hominum afflictis afferre potuisse? Sic
igitur admonendi frequenter estis, ne uos ho-
nores inanes efferant, ne fallaces opes deci-
piant, ne futiles voluptates in doloribus maxi-
mos, atque sempiternos, inducāt. Omnia som-
nia sunt: omnia visa inania sunt: fictæ species
bonorum animis imperitis illudunt. hanc
amentiam detestamini, mendacium execra-
mini; Christum ueritatis auctorem sequimi-
ni, qui non solum vos omni crimine liberabit,
sed veris opibus locupletabit, veris ornamen-
tis illustrabit, & veris uoluptatibus, atque
sempiternis, explebit, ita, ut nihil sit amplius
desiderandum.

ORATIO IV.

Omnes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens, Hic erat, quem dixi, Qui post me uenturus est, ante me factus est: quia prior me erat. Homines sancti submisit loqui nesciūt. Spiritus enim Diuinus illis stimulos

acres admonet, & sic animos eorum incitat, & inflamat, ut in clamores maximos erumpat. Ioānes uero duplici de causa clamores edit. Vna causa erat, Christi studium, quo mirifice flagrabat, & iccirco fieri non poterat, ut, cum Christi testimonium dabat, clamores nō ederet. Oratio enim, quæ ex acerrima aīorum cō-
tentione, & alacritate, profluit, necesse est, ut eandē cōtentionē, exterius cōtēta uoce, de-
monstret. Animi namque motus nimis incita-
ti oratione similiter incitata declarantur. Al-
tera causa fuit indignatio, quæ ex hominū indi-
gna suspitione mouebatur, & offensio, quā ex
multitudinis errore sumebat, quo Christi no-
men multi ad se deferabant. Hōies enim, cum
viderent tēpus aduenisse, quod erat propheta-
rum p̄dictionibus definitum, cum alienorum
principū dñationē indignissime paterentur,
cum libertatem vehementer appetere, aīs
ex t̄pis coniectura suspensis; Christum adue-
nisse suspicabantur. Cum autē nondū cernerēt,
quē Ioāni religione, atq; sanctitate, p̄feren-
dum iudicaret, eo deducti sunt, ut Ioannem
Christum existimarent. Hoc uir sanctus non
patitur, nomen Christi sibi dari, facinus indi-
gnissimum iudicat; gloriā sibi nimis insipien-
ter attributā acriter cōtentione repudiat; & quā-
tum potest, in eo pugnat, ut hominū errorem ex
eorū intimis sēsis euellat. Ea autē de causa
acriter, atq; vehementer, inquit, inquit:
Non in me defixos oculos habeatis, o uiri, sed
in eo, cui uia munio, cuius laudes p̄dico, i quo
oīm uitam, atq; salutē, constitutā esse doceo.
Vos mihi testes estis, quoties uobis p̄dixi, &
testificatus sum, non in me, sed in eo, qui uētu-
rus erat post me, oēm spem salutis esse repo-
nendā. Hoc iterum dico, & cōfirmo, non me,
sed hunc, quē modo p̄sentē cernitis, esse gene-
ris humani liberatōrē. Hic, qui post me uenit,
ante me factus est; hoc est, me longe admodū
sanctimonia, atq; dignitate, superat, multisq;
modis est mihi antelatus. Illius namq; munus
est, summum imperium administrare, & gen-
tibus uniuersis iura describere; meū uero est,
imperium illius diligenter exsequi, seruiq; fi-
delis officio p̄fungi. Quia prior me erat. Hoc
est autē, quia, antequam essem ego, ille Deus
erat. Cū enim cōstet, sex mensibus ante Chri-
stum, Ioannē natum fuisse, quo modo fieri po-
terat, ut prior esset t̄pe, quā Ioānes, nisi Deus
esset? Nec enim dici potest, aīam Christi fuisse

se creatā, antequā Ioannis aīa crearetur, de-
inde post aliquod tēpus in corpus immerfam.
fuisset enim hoc, hæreticis, in hac q̄stione tur-
pissime delirantibus, assentiri. Non enim ani-
ma prius creatur, quam corpus sit omnibus
suis partibus absolutum, & instrumentis ac-
commodatum, ad formam, & uitam, ex ani-
mæ consortio, beneficio cælestis numinis, hau-
riēdam. Non igitur illo modo, cum Christus
post Ioannem natus esset, ante Ioannem esse
potuisset, nisi Deus esset. Cum igitur Ioānes
dicit, Quia prior me erat, hoc certe, paullo
tamen obscurius, dixit, quia Deus erat. Quod
deinde magis explanat, dicens:

Et de plenitudine eius omnes nos accepimus, & gratiam pro gratia. Plenitudinis nomen satis
congruēter appositum fuit, eo quod ante scri-
ptum cernimus, Verbum plenum gratiæ, &
ueritatis, existisse. Cum uero dicit, Omnes
nos de plenitudine illius accepimus, se cūctis
prophetis, & oībus sanctis, annumerat. Om-
nes, inquit, qui, ab exordio generis humani,
Spiritus sancti muneribus expleti, & cumula-
ti, sumus, ex eo hausimus, atq; delibauimus,
& omnes gratiarum opes accepimus, ita, ut
ad illius benignitatem, & infinitam clemen-
tiam, omnia bona referamus, ex illius namq;
bonitate, & uirtutis præuise meritis, omnia
in nos Diuina beneficia magnificētissime re-
dundauerunt: ita tamē, ut nullo in loco benigni-
tas illius, tamquam in ultimo termino, consi-
steret. Nam recētissimum quodq; beneficium
magnitudine antiquū superabat, & noua gra-
tia antiquæ gratiæ obscuritatē sæpius affere-
bat. In dies igitur magis Dei uerbū humano
generi consulere cernebatur. post multa nāq;
beneficia, id tandem contulit, quo nullum eo
t̄pe maius cogitari poterat. Legē enim tulit,
quā, Moīse opera, & ministerio, Hebræorum,
nationi promulgauit. Lex enim clariore Dei
notitiā tradidit, sanctissimamq; disciplinam
sanxit, quæ facta nefaria, & iniusta, prohibe-
ret; recta, & honesta, p̄scriberet; generis huma-
ni societate confirmaret; & hōies, qui legem
seruarent, ipsi summo legis latori sempiter-
no fœdere deuinciret. Fuit igitur gratia illu-
stris, beneficium salutare, munus egregium,
perpetua laudatione celebrandū. Hæc tamen
gratia, in gratiam longe præstantiorē incur-
rens, euanuit. Quæ tandem ratione?

Quia lex, inquit, per Moīsem data est gratia, & ueritas per Iesum Christū facta est. Nō dicit, legē
per Moīsem factam, sed datam, hoc est, pro-
mulgatam fuisse. lator enim legis, ipse Dei fi-
lius fuit, de quo Moīse ait, Et cum eo sancto-
rum millia, & in dextera eius ignea lux. Si-
militer & Paulus ait, ad Galatas scribens,
legem angelis ministratibus olim datā fuisse

manu Mediatoris. Sic enim Dei filium nominat, eo quod semper illius benignitas in placatione patris eluxerit, quem saepe hominibus conciliauit. In epistola enim ad Ephesios, inquit, Deum, per dilectum, hoc est per filium, omnia fuisse nobis gratificatum. Itaque Dei filius legem sanxit, quam Moyses illius iussu promulgauit, ut mores hominum in officio contineret, ne se cupiditas immoderate profunderet, sed metu coerceretur audacia, utque eo, dum tempus illud adueniret, quo non iam suppliciorum metu, sed pietatis amore, lex ipsa pie, atque sancte, seruaretur. Hec est autem illa gratia, quam Christus non tantum dedit, sed numine suo perfecit. Nihil tam ad perfectum adduxit lex, ut iam vidimus. Quam diu enim in nobis cupiditas dominatur, frustra legis instituta describuntur. Tunc sper autem dominatur, dum minime tyrannis illius Christi spiritu conucllitur. Antequam igitur animi gratia Christi sanarentur, & cupiditatis iugum a cervice depellerent, duo tantum munera a lege praestari poterant. vnum erat, metum poenae miseris hominibus proponere; alterum, iustitiae puritatem, & religionis sanctitatem, imaginibus, atque figuris, exprimeret. Horum utrumque nullum fructum afferbat. Metus enim supplicij, sine interitu cupiditatis, diu animos, ne se flagitiis omnibus inquant, absterere non poterat; & simulacra iustitiae iustitiam minime conferebant. reliquum igitur erat, ut animi, gratiae praesidio destituti, in perpetua formidine, & sollicitudine, versarentur, & in comparanda iustitia frustra laborarent. His duobus legis incommodis duo summa beneficia gratiae longe praestantiora opponuntur. Quorum primum, est gratia, quae metum sustulit; alterum, est veritas, quae studium adhibere iustitiae prorsus abrogauit. Gratia, terrorem ademit; veritas, quod erat signis adumbratum, re ipsa munifice contulit; hominesque, fidei viribus incitatos, iustitiae Diuinis ornamentis, & opibus, illustrauit. Huius autem gratiae, & huius veritatis, Christus non administrator tantum, sed princeps, & effector, exstitit, ex quo Diuinitas illius egregie declaratur. Quis enim vel veniam fontibus impertire, vel Diuinam iustitiae munera conferre, poterat, nisi summus ille Dominus, summi Patris filius, cum quo pater ex omni aeternitate infinitam numinis sui vim, & probitatem, ita coicauit, ut nihil sibi ab illo se iunctum vlla ratione referuaret. Exponitur deinde, in quo gratiae huius summa consistat. Sequitur enim:

Deum nemo vidit unquam: vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Sine dei cognitione nemo potest in fide, & gratia, illius recipi. At ea, quae minime videmus, ignoramus. Cum igitur Deum nemo unquam viderit, consequens est, ut nemo salutem assequi possit. Verum: sed vnigenitus filius, qui in sinu Patris est, quantum nobis satis esset ad salutem, nomen Patris ex-

plicuit; mentes nostras clara cognitione Diuinitatis instruxit; atque tandem perfecit, ut nomen illius timeremus, & probitatem amaremus, illiusque voluntatem nostris cupiditatibus anteponeunda esse videremus, si vellemus felicitate sempiterna potiri. Sed mirum est, quod ait, Deum nemo vidit unquam: cum in multis locis sanctorum voluminum legamus, multos homines sanctos dixisse, Vidi Dominum. Deus tamen ipse dicit, Non videbit me homo, & viuere. Non enim mens hominis, in crassum, & caliginosum, corpus inclusa, potest villo modo Diuinam lucis claritatem sustinere. Est igitur opus, ut animus, qui Deum videre cupit, se ipsum a corporis contagio, quantum fieri poterit, abducatur, omnibusque modis puritatem retineat, ut queat radiis Diuinis lucis illustrari, & sic tandem mentis aspectum in ipsum iustitiae Solem, absque periculo caecitatis, intendere. Sed, quid refert? Nam, quauis animus, corporis ergastulo solutus, Deum intueri velit, id nullo modo consequetur. dicit enim Paulus, Deum nemo vidit unquam, sed neque videre potest. Nemo, inquit ille, mente Deum complectitur. Vis enim illius, est infinita; & hominum, & angelorum, mentes, si ad Deum conferantur, sunt exiguis admodum finibus circumscriptae, ita, ut, quod de Deo videre nequeant, illorum intelligentis infinitis partibus antecellant. Dicitur tamen Deus a mentibus beatissimis clare cerni, quia tamen vident, quantum earum natura Diuinitus illustrata, contemplari possunt; & ita sunt fructu Diuinis visionis expletae, ut nihil amplius requirant. Quin etiam iusti in hac vita Deum videre dicuntur, quia Diuina considerant, & opera illius admirantur, & ex praclarissimis illius actionibus, illius nomen, & sapientiam, & pulchritudinem, & probitatem, agnoscunt, & id de illius maiestate comprehendunt, quod est ab aliorum hominum cognitione remotissimum. Hec autem cognitio miros amores excitat, usque adeo, ut multi sui ipsorum amore abiciant, ut Deum inflammato nimis studio complectantur. Hic igitur amor aios altos, & confidentes, efficit, viresque Diuinas assequitur, quibus victoriam bellorum omnium de hostibus sempiternis adipiscatur. Ita igitur euenit, ut, compressa cupiditate, profligatis hostibus, mens euolet in caelum, ut, Deo, quae solum veretur, & amat, & assecutatur, artissime deuincta, gratia illius obtineat, & verissimis bonis expleatur. Ex ea igitur cognitione gratiae infinitae benignitatis, & veritatis sempiternae fructus, proueniunt. Hanc autem cognitionem vnigenitus Dei filius nobis admodum clementer impertiuuit.

Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudaei ab Ierosolymis Sacerdotes, & Levitas ad eum, ut interrogarent eum, Tu quis es? Erant Iudaei suspensis animis, propter admirabilem Ioannis sanctitatem, eo praesertim tempore, quo maxime Christus expectabatur, ut Prophetam praedixerant. Multa deinde in Ioannis personam

sona concurrebant, quibus illi eo nomine dignum iudicarent. Erat enim genere clarus, & magnitudine novae, & insolitae, sanctitatis admirandus, & egregie Spiritus sancti disciplinis eruditus, tantaque orationis instructus, ut homines ad se undique alliceret, & a flagitiis abstractos in ardens studium pietatis incitaret. Tanta vero libertatis cupiditas erat, ut quauis suspicio potuisset animos ad spem illius erectos ad credendum impellere, maxime cum Prophetarum praedictio eos satis admoneret, expletum esse tempus, quo factus erat expectanda. Maiores igitur in senatum conueniunt, ut, quid optimum factu esset, decerneretur. Visum est omnibus, legatos ad Ioannem mittere. Quorsum? Ut ille de se testimonium ferat? Suspectum est. Num fieri posse creditis, ut quisquam oblatam ab omnibus tantam dignitatem repudiet? ut amplissimum honorem publice delatum rejiciat? florentissimique Regniopes aspernetur. Verissimile non est: immo, inquit, certi esse possumus, illum nullo modo in opes sibi minime debitas inuasurum. Tanta enim est viri sanctitas, ut nullo modo possit adduci, ut sibi arroget, quod sui iuris non est. Ergo, si dixerit, se Christum esse, sine vlla cunctatione fidem verbis illius habebitis. Aliter enim legationem ad illum frustra decernitis. Quid, si non sibi, sed alteri, eum honorem testimonio suo detulerit? Estis ne illi credituri? Sane quidem, dixissent. Nec enim aliter respondere poterant. fuisse enim tunc testimonium minus suspectum. An vero sic animati fuerint, exitus rerum declarauit. Legati porro fuerunt homines auctoritate graues. Erant enim Sacerdotes, & Levitae, penes quos tunc auctoritas summa religionis nomine, consistebat. Haec autem fuit orationis summa:

Tu quis es? Confessus est, & non negauit: & confessus est. Quia non sum ego Christus. Confiteri, in sanctis litteris, est, laudem Deo tribuere; Diuinum beneficium, atque munus, agnoscere; omnemque dignitatis excellentiam ad Deum, tamquam ad totius decoris ortum, & principium, reuocare. Ioannes vero, cum intelligeret, quante mente legati missi fuissent, ita respondit, ut nihil contra Diuinam gloriam dici, aut cogitari, pateretur. Quamuis igitur munus sibi commissum minime celandum esse duceret, prius tamen id asseruit, quod ad fidem suam maxime pertinebat; nempe, ut Christi gloriam confessione sua tueretur, & errorem hominibus imperitis detraheret. Confessus est igitur, cum dixit, Non sum ego Christus.

Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, Non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Sic apud Malachiam loquitur Deus: Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. His igitur verbis multi sibi persuaferant,

fore, ut, antequam Christus adueniret, Elias mittendus esset. Non enim satis tempora distinguiebant, & quod de secundo aduentu praedictum fuerat, ad primum imperite nimis transferiebant. Nec enim animaduvertebant, illam orationem de die magno, & horribili, non esse referendam ad primum aduentum, quo salutaris mansuetudinis, & humilitatis, mirabilia documenta constituta sunt; sed ad secundum, quo seuerissimum iudicium exercendum est, & poenae grauissimae de sceleribus humanis reperenda. Ioannes quidem Elias similitudinem gessit. nam & filiorum animos ad patrum fidem, & religionem, traduxit; & tyranno constantissime repugnauit; & durissime vitam egit; & Christi primum aduentum praecessit, illique viam egregie curauit. Quamuis igitur in virtute, & spiritu, Elias venerit, ut Dominus ait, & ideo per similitudinem Elias nominaretur; re tamen vera Elias non erat. Sed, de Propheta nomine quid dicendum? Negat, se Prophetam esse, qui non solum Propheta fuit a Domino nominatus, sed etiam plus, quam Propheta? Sed intelligendum, nomen Prophetae hoc in loco non simpliciter enuntiari; sed cum adiunctione, quae singularem vim, & excellentiam, designat. est enim adiunctus apud Graecos articulus O, cuius loco fuerat addendum apud Latinos pronomen Ille. Non enim de quouis Propheta quarunt legati; sed de illo insigni Propheta, de quo sic est a Mose in Deuteronomio scriptum: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus. ipsum audies. Propheta igitur ille, qui expectabatur, Christus est, cuius imaginem Moyses viderat, atque factis, expressit. fuit enim ad necesse quatuor, fuit in exilium pulsus, fuit post fugam populo praefectus, cui legem dedit, quem erudiuit, & instruxit, cui nomen infensum saepe numero placuit. De hoc igitur Propheta, illi, qui fuerant a Iudaeis missi, Ioannem interrogauerunt. Illum igitur Prophetam se Ioannes verissime negauit. Sed inquit, interrogacione inepta fuisse. Iam enim Ioannes negauerat, se Christum esse. Si Propheta ille Christus erat, cur rursus interrogat, an Propheta, ille magnus esset. Fateor, illos in hac interrogacione ineptos fuisse. Sed, cum illi in explicanda sententia fluctuarent, neque de Propheta illo sensum bene confirmatum haberent, non satis illis constabat, an Propheta ille Christus esset; an aliquis praecursor, an comes, aut potius aliquis familiaris assecutor, atque tanti operis administrator. Quemadmodum enim inter primum, & secundum, aduentum, nullum discrimen norant, ita nimis imperite Prophetam illum a Christo minime discriminebant. Proprium enim temeritatis est, & quae sunt discreta, confundere, & quae sunt coniuncta, discernere. Inepta igitur fuit Iudaeorum interrogacio; Ioannis vero breuis, & apta, responsio.

Dixerunt ergo ei, Quis es, ut responsum demus
his, qui miserunt nos? quid dices de te ipso? At, Ego
vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut
dixit Isaias Propheta. Non se abiicit vir Diui-
nus: non contemnendum munus sibi com-
missum asserit, sed id, quo nullum tunc am-
plius esse poterat. Ego, inquit, sum vox illa
clara, & illustris, quæ erat in solitudine au-
dienda: quemadmodum prædixit Isaias, cu-
ius admirando sonitu via Domini curaretur.
Habet hoc homines sancti, ut non proprio
nomine, sed commissio munere, gloriantur. &
iccirco Ioannes se Vocem nominat, ut omne
dignitatem suam non in se, sed in officio, po-
sitam esse demonstraret. Sic autem est apud Isa-
iam: Vox clamantis in deserto parate viam
Domini, & rectas facite in solitudine semi-
tas Dei nostri: Deinde, quo modo via paran-
da esset, ostendit. futurum namque dicit, ut
valles assurgant, colles deprimantur, obliquæ
viae ad rectam normam dirigantur, asperæ
complanentur; ut sic demum, æquata quarum
planities, summus Imperator, & Dominus, re-
cta via, sine offensione, gradiatur, qua qui-
dem oratione vir Diuinus Ioannis eloquen-
tiam præmonstrauit; quæ tanta fuit, quanta
numquam in terris fuerat audita. Nam & hu-
miles ad spem summæ felicitatis erigebat; &
superbos ab inani fastu, & insolentia, detrude-
bat; fraudes, & calliditates, amputabat; aspe-
ros, & immanes, mores, adhibita moderatio-
ne, mitigabat; eoque homines feroces, & agre-
stes, redigebat, ut facile in se Christi discipli-
nam reciperent. Sic igitur excoluit animo-
rum solitudinem, & vastitatem, & virtutum
seminaria conseruit, ut in eam posset Chri-
sti numen, absque graui offensione, penetra-
re. Ioannes igitur, quis esset, luculenter ex-
posuit, cum sui muneris amplitudinem de-
clarauit.

Et qui missi fuerant, erant ex Phariseis. Eorum,
qui legationem obibant, dignitatem nomen
etiam religionis exornabat. Erat enim apud
Iudeos olim inter alias religio quædam, qua
qui adstricti erant, Pharisei nominabantur;
eo quod essent a ceteris reliquorum hominum vita se
parati. Hoc enim apud Hebræos nomen hoc
designat. Hi, præter certæ illius religionis in-
stituta, hoc etiam habebant, quod operam suam
in assiduū legis studium nauabāt. Hæc igitur
hominum dignitas non absque ratione appo-
sita fuit, ne videlicet quæstio ab illis ultimo lo-
co proposita prorsus imperita videretur. Ea
namque erat, de qua posset ab hominibus eru-
ditis dubitari.

Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei. Quid er-
go baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque
Propheta? Mirum fortasse videbitur, qua ratio-
ne ducti, de reliquis Prophetis sileant, & Chri-
stum, & Eliam, & insignem illum Prophetam,
tantum nominent. Sed intelligendum est, bap-
tismi sacramentum ab illis præcellentissimum

iudicari, eo quod statuerent, per illud animorum
maculas deleri, numenque Diuinum propitiū
fieri. Quod autem Christus auctor baptismi futu-
rus esset, non ambigebat. Legerat enim apud
Isaiam, fore, ut isiliarium Sio sordes elueret.
Apud Zachariam similiter viderant, Christi
tempore fontem aperiendum, quo maculae pe-
nitentis inuictæ abluerentur, ut in purgatis ani-
mis Diuinus spiritus insideret. Per Eliam ex-
10 Malachia miram fore animorum conuersio-
nem didicerant: quare minime dubitabant, quin
is lustrationem similiter adhiberet, qua pos-
sent omnes impunitates abtergi. De Prophe-
ta vero illo, quem expectabant, Molis vesti-
giis ingressurum, non absolum fore existima-
bant, ut ij, quæ admodum Moses varias aqua-
rum lustrationes instituerat, ita & ille baptis-
mo maculas eluendas susciperet. His igitur
coniecturis adducti, reliquos Prophetas præ-
tereunt; & his tribus, ut opinabatur, hunc ho-
norem deferendum fuisse dicunt. Quantum igitur
posunt, instant, & vrgēt, & Ioannem quo-
dammodo audacia, & temeritatis, insinuat.
Nos, inquiunt, certum habere non possumus,
nisi id tantum, quod ex litteris sanctis accepi-
mus. Illæ nos admonent, omnes scelorum ma-
culas per Christum eluendas esse. Similiter
intelligimus, Eliam fore admirandæ conuer-
sionis, atque puritatis, auctorem: quod sine ali-
qua lustratione fieri vix posse suspicamur: de
Propheta illo non ambigimus, quin sit Mosem
imitaturus; & iccirco fore credimus, ut,
quemadmodum Moses fecit, ita & ille laua-
crum aliquod salutare constituat. At tu re
Christum negas esse; Eliam similiter nomen non
agnoscis; Prophetam illum Mosi imitatore
te non esse, confiteris. Quo modo igitur offi-
cium, quod illis tantum deferendum esse cre-
dimus, suscipere ausus es? quo iure, qua aucto-
ritate, qua ratione, in alienum munus tam in-
solenter inuasisti?

Respondit ei Ioannes, dicens, Ego baptizo in aqua
medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.
O miseri homines, inquit, qui vel Mosem, vel
Eliam, vel Prophetam aliquem, arbitramini
fieri posse puritatis auctorem. Ego baptizo in
aqua: quod & Moses olim in signum verissimæ
puritatis effecit. Non deleuit ille crimina; non
mentes sceleribus inquinatas expiauit; non
verissimæ iustitiæ ornamenta contulit. Idem
igitur tantum fecit, quod ego nunc facio. In
aqua enim baptizo; Spiritus sancti lauacrum
non confero; speciem sanctitatis adhibeo; ima-
ginem puritatis effingo; ut assuescant homi-
nes paulatim ipsam puritatem clarius intueri.
Medius vestrum stetit, quem vos nescitis. Mife-
riam igitur vestram agnoscite. Quid enim mife-
rius est, quam, in summis malis præsens remediū
non adspicere? in maxima siti fontem non cer-
nere? in summa inopia oblatas opes non vide-
re? in pestiferis morbis salutarem medicinam
respuere? in medio vestrum versatur is, qui solū
potest

potest vos a malis eripere; bonis verissimis
explere; sempiternis opibus cumulare, atque
viris confirmare, ne in morbos mortiferos,
& pestem sempiternam, furenter incidatis.
Non ego, nec quisquam alius est verissimū ba-
ptismi auctor; sed ille tantum, qui Spiritus fan-
cti lauacro mentes abluat, & expurgat, & ar-
dore Diuine caritatis incendit. In illum igitur
respicite; in illo spem vestram colloca-
te; ad illum supplices preces adhibete, si viget in
vobis aliqua salutis verissimæ paranda cupi-
ditas.

Ipsa est, qui post me venturus est, qui ante me fa-
ctus est: cuius ego non sum dignus, ut soluiam eius cor-
rigiam calcamentum. Illum quidem tempore an-
tecessi; ille vero tantum dignitate superat,
quantum verbis explicare non possum. Est igitur
non solum iniqua, verum & nimis stulta,
contentio, qua me cum illo comparandum exi-
stimatis. Nec enim dignus sum, qui calcæos
illi detrahā, & inter minimos illius seruos
annumerer. Hoc responso, Ioannes legatos
dimisit.

Hoc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi
Ioannes erat baptizans. Visum est Ioanni, locum,
ubi tam clarum testimonium a Ioanne Bapti-
sta datum est, minime silentio prætere.

Alter die vidit Ioannes Iesum venientem ad se,
& ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mun-
di. Verus, inquit, dies festus appropinquat;
verum Pascha celebratur; angeli sanctis
mucro retunditur; plaga a postibus agni san-
guine tinctis ardetur. Agnus enim verissimus
immolatur. Non enim sanguis ille antiqui
agni poterat vilo modo animos sanare, & Sa-
tanæ iugum a vobis depellere. Nunc Agnum
mansuetissimum cernitis: nunc pretium ve-
stræ libertatis adspicitis: nunc tandem fructū
salutaris victimæ capietis; si fueritis tantum
beneficium gratissimæ voluntate prosecuti.
Intendite animum, viri; excitate mentem, po-
pulares; adspicite, inquam, adspicite, non so-
lum dominum seruis admodum salutari re-
medio consulentem; non solum summum
Doctorem iustitiæ, celestis sapientiæ disci-
plinis suos instruente; non solum vindicem
salutis, atque libertatis, hostium tyranni-
dem funditus euertentem; verum & ho-
stiam piacularem, sacrificium acceptissimū,
oblationem gratissimam, atque, ut vno ver-
bo dicam, agnum Dei immaculatum, sangui-
nem suum populo suo libentissime largientē,
ut Patrem omnibus admiranda religione co-
ciliet.

Hic est de quo dixi, Post me venit vir, qui ante me
factus est: quia prior me erat. Quod sæpe vobis
ante deuntauimus, iam cernitis exitu compro-
batum. Cernitis enim presentem illum, quem
dixi esse mihi multis modis antelatum. Ille
namque summus Dominus est; ego seruus il-
lius sum. Illi natura vniuersa, & omnes illius
partes obtemperant: ego, gratia illius fultus,

quæ sunt ab illo mihi imperata, perficio. Ille
angelorum imperator est; ego minister illius
sum, commissio mihi munere prorsus indignus.
Ne vobis id mirum videatur, intelligite, illū
Dei filium esse. Ego quidem prius in vtero ma-
tris meæ formatus sum; sed, antequam conce-
ptus essem, ille iam erat in summa maiestate,
& imperio, constitutus.

Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Isra-
el, propterea veni ego in aqua baptizans. Non vlti-
10 & familiaritate, inductus, hoc testimonium di-
co: non vltius hominis oratione persuasus, hoc
aperte testificor. Illū non viderē; hominis spe-
ciem prorsus ignorabam: nihil ab hominibus
didici, sed ab illo tantū, qui me præmisit, ut p-
me fuisset Israel ad cognitionē huius summi
principis eruditus. Ut autem fierent homines ma-
gis dociles ad tanti beneficii disciplinam, fac-
tus sum, Dei iussu, minister huius baptismi,
non quod per illum crimina deleantur, sed ut
vera ratio puritatis intelligatur. Signis enim
excitatur animus, & paulatim notitia veri-
tatis instruitur. Hoc igitur officiū, & munus,
administro, ut, dum a vobis scelera detestatio-
nem, & confessionem, exigo, & fidem in eum,
qui post me venturus est, tam sæpe requiro, vos
diligenter admoneam, per penitentiam, & fidē,
esse illi vestris animis aditum aperiendū, ut,
cum primū aduenerit, celesti luce cōpleri pos-
sit, & aquis salutaribus, quæ Spiritus sancti
gratia continentur, expiari.

Et testificatus est Ioannes, dicens, Quia vidi spiri-
tum descendentem quasi columbam de celo, & man-
15 sit super eum. O mirabilem clementiæ magni-
tudinē, & summæ benignitatis incrementum.
Nam, quibus signis olim Spiritus Domi-
ni præsentiam suam declarauit? micabant ful-
gura; erumpebant fulmina; horrendus celi
fragor terrores iaciebat; terra, tantis motibus
concussa, trepidabat, ut sedibus conuelli vide-
retur; mons, obductus fumo, flammam emitte-
bat; tubæ clangor horribilis homines exani-
mabat. At nunc idē Dominus se nobis sine ful-
mine, sine fulgure, sine tonitru, sine terræ fre-
mitu, ostendit; se Agnū appellari sustinet; Spi-
ritus sanctus in illo, sub specie Colūbæ, insidet,
ut nobis, pro legis antiquæ metu, materiam
amoris præbeat; &, pro aiorū seruitute, liber-
tatē constituat. Quid enim est in aibus Colū-
ba simpliciū? Quid minus ad prædas agēdas
appositū? Satis igitur cōmode p. specie Colū-
bæ nostri liberatoris mores, & studia, describū-
tur; lenitas, & mansuetudo, cum magnitudine
humilitatis ostenditur. Non enim vniquā clamo-
res interpestiosos edidit; neminem minaciter
iracundis verbis exterruit; non contumelias
vltus est; sed beneficiis iniurias compensa-
uit. Omnibus enim quos malefactorum pæ-
nitebat, valde clementer ignouit, & ad suas
opes fruendas nimis liberaliter inuitauit.

Discite a me, inquit ille, quia mitis sum, &
humilis corde, & inuenietis requiem animarum.
Osor. tom. 4. Bb 3 bus

bus vestris. O suavisimam summa mansuetu-
dinis orationem. O iucundissimum humilita-
tis admiranda documentum, omnibus, qui cu-
piunt Christi moribus, atque disciplina, con-
firmari, ut tranquillissima pace, & requiete,
perfruantur. Venite, inquit, ad me omnes, qui
laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.
Sed huius alienamenti rationem videamus.
Tollite, inquit, iugum meum super vos, & in-
uenietis requiem animabus vestris. iugum
enim meum suave est, & onus leve. Quid hoc
est? inquit fortasse aliquis. Spem alienationis
illis, qui ad te accederent, afferbas; & nunc
iugum eorum cervicibus imponis? Menem, in-
quit ille, iugum non deprimit, sed extollit;
non vires infringit, sed robur amplificat;
non molestiam exhibet, sed animos voluptate
mirifica perfundit; nemo est in terris, qui
iugum non subeat; sed aliud est iugum a ty-
ranno inclementer impositum, aliud a cle-
mentissimo rege constitutum. Illo servitus
miseranda continetur; hoc autem iucundis-
sima libertas animi comparatur. Iubet hostis
humani generis superbia inflari, iniuriam
persequi, opes per vim, aut fraudem, augere;
odium infitum crudelitate satiare. In tam pe-
stiferis actionibus quot labores excipiendo
sunt? quot adenda pericula? quot sollicitudi-
nes perferenda? O immanem hostis trucu-
lentissimi dominatum. Quis enim non videt,
quot sint cruciatus in hac dirissima servitu-
te tolerandi? & tamen ita sunt amentes homi-
nes, ut Satana iugum, angoris, & sollicitudi-
nis plenum, suavisimo Christi iugo præfe-
rant, & curas acerbissimas, & terrores, mor-
tes, & exanimationes pestíferas, iucundissi-
mis legis Divinae placitis anteponan. Quid
enim tranquillius caritate? Quid odio turbu-
lentius? Quid iucundius humilitate? Quid su-
perbia magis anxium, atque sollicitum? Quid
securius innocentia? Quid periculosius iniu-
sticia? Quid postremo firma spe sempiterna
vita beatius? Quid, contra, certissimo metu
sempiternæ pestis acerbius? Itaque Christi iu-
gum lenat curis animum, & expectatione
gloriæ futuræ lætificat; contra vero, Satana
iugum invehit acerbissimas curas, & men-
tes formidine sempiterni doloris excruciat.
Sed, in quem finem hæc, ex alio loco in hunc a-
me locum transferuntur? Ut melius videlicet
intelligamus rationem, quare Spiritus san-
ctus, cum in Christum sub corporea similitu-
dine descendit, non Aquila, sed Columba, spe-
ciem assumpsit; ut ostenderet, nihil esse magis
proprium illius, qui Christum sequi voluerit,
quam humilitas, & mansuetudo, quam iniu-
riarum obliuio, quam summum elementæ, &
lenitatis, studium. Sed inquit ille vir acer, &
animosus, fieri nequit, ut, si velim dignitatem
tueri, illatam mihi iniuriam non vlescar.
Non est enim hominis fortis officium, conui-
cium pati, & iniuriam inultam sustinere. Ve-

nit ne tibi in mentem, quot iniuriis caeleste nu-
men offenderis? quam multas contumelias in
maiestatem illius intorseris? Si vis igitur, ut
infinita maiestas tibi veniam tribuat, est tibi
hæc iniuria, quam vlesci studeas, omnino re-
mittenda. Maximum lucrum facies, si mini-
mum debitum remiseris, ut debito maximo,
atque propemodum infinito, libereris. Da igitur
veniam fratri; misericordiam tribue de-
linquenti. furor fuit; imbecillitas fuit. Non fa-
ciam, inquit. Cur ita tandem? Quia nihil vni-
quam mihi fuit antiquius honestate. Hone-
stas autem amittitur, quoties illata iniuria
minime vindicatur. Quod honestatem tanti
facias, laudo; quod autem in honestatis iudi-
cio falleris, minime probo. Ex te enim liben-
ter audierim, in quo putes honestatem consi-
stere. Num in furore? num in belluarum im-
manitate? Non prorsus. Quæro nunc, qualis
erat animus illius, qui in te furere inuectus
est. Furore inquit, & amentia, flagrabat. Non
igitur hominis officium fecit; sed feritatem
bellæ immanis usurpavit. Quid igitur illo
turpius? quid foedius? quid detestabilius? Pla-
cet igitur tibi, homini videlicet honestatis ap-
petenti, inimici tui turpitudinem, & dedecus,
imitari? & cum tua dignitatis interitu, odiū
in illum, quem insanum fuisse confiteris, ex-
promere. quid enim iracundia truculentius?
nam, antequam foras erumpat, intus in ani-
mo sauit, eumque carpit, atque dilacerat. quod
si verum decus tunc eminet, cum mens re-
gnum in animo possidet, tunc certe summum
dedecus apparebit, cum mens se furori, & ira-
cundia, contringendā tradiderit. Ut ita sit,
inquit, hominem sermonem sustinere nō possum.
Nō possum, inquit? Imbecillitatis igitur tuae,
non virtutis egregia, signū cōmemoras. Sed,
qui sunt homines isti, quorum infamiam per-
timefcis? Boni minime tibi formidandi sunt.
Hi namque probe norunt, decus, & honesta-
tem, in animi moderatione consistere. Non,
inquit, hos vereor, sed multitudinem. O flagi-
tium minime ferendum. Hominem, honesta-
tis studio flagrantem, eo redigi, ut fiat multi-
tudinis amentis, & effrenatæ, mancipium?
Quid enim populo furiosus? quid multitu-
dinis opinione dementius? quid plebis insana
iudicio turbulentius? Ex te vero libenter au-
dierim, quos tibi homines in qualibet arte cō-
sulendos arbitraris: paucos ne, artis illius, cu-
ius opem requiris, peritissimos? an multitu-
dinem, artis ipsius ignaram? paucos certe,
quos artifices egregios esse non ambigis. Cur
igitur idem in honestatis iudicio non facis?
cur non paucorum hominum, qui dignitatis
opibus antecellunt, integrum iudicium opi-
nioni furentis, & flagitiosæ, multitudinis an-
teponis? Quæro deinde, quanta sit illa multi-
tudo, cuius iudicium anxie reformidas? Nec
enim opinor, te omnibus civibus tuis esse no-
tum: tantum abest, ut vniuersa Hispania, Gal-
lia,

lia, Germania, & omnes denique nationes,
quæ vel ad Solis occasum, vel ad ortum, vel
ad Septemtriones, vel ad Austrum, pertinet,
te natum esse sciant. Ut autem omnes tuum
aliquando nomen audierint, quam diu vige-
bit iudicium illud, cuius metu, atque formidi-
ne, conturbaris? Non vides, non sentis, non
consideras, omnes inanes rumusculos intra
spatium breuissimi temporis evanescere? au-
ram gloriæ popularis extinguere? falsam in-
famiam obliuione sempiterna deleri? eamque
solam dignitatem, quæ radice veræ virtutis
innicitur, fixam, & solidam esse, nullisq. se-
culis interituram? Excita igitur mentem; vi-
res inuictæ virtutis assume; animo excelso
caelum suspice; angelorum theatrum tibi pro-
pone. Si enim multitudinem commoveris, sunt
innumerabiles; si bonorum iudicio duceris,
Divina sapientia cumulati sunt. Si iudicij
constantia requiris, non hærent, & fluctuant,
nec a confirmato iudicio deducuntur. Non
tamen hic insilire licet homini mentis alti-
tudine prædito. Altius igitur tibi evolandū
est, ut dignitatis, & gloriæ, disciplinam perci-
pias. Dei igitur præcellentissimum numen,
quantum potes, intuere; maiestatem illius
infinitam considera, sapientiam admirare;
& intelliges, tantum illius vim, & mentem; an-
gelis omnibus antecedere, quantum ne caele-
sti quidē oratione explicari vlla ratione pos-
sit. Vniuersa namque caelorum agmina, ad il-
lum solum collata, ne minimi quidem momē-
ti instar obtinent. Præterea, ille solus est ho-
nestatis totius auctor, solidæ gloriæ parens,
& verissimæ gloriæ fons, & origo. Illi igitur,
qui ad decus, & dignitatem, aspirant, Dei so-
lus iudicio standum est; illius consilio niten-
dum; omniaq. studia decoris, & honestatis, ad
illius legem, & voluntatem, moderanda sunt.
Nunc igitur tibi statuendum est, utrum malis
in dignitatis iudicio, in sententiā bonorum,
qui sunt honestatis opibus ornati, discedere;

an temeritate multitudinis infamis, atque
flagitiosæ, gubernari? omnem rationem di-
gnitatis in æternitate collocari; an infamiam,
quæ momento temporis evanescit, ex-
timefcere? sit ne clarius, omnium angelorū
sententiæ confidere; an, hominum rumori-
bus inanissimis, a rectæ mentis statu dimoue-
ri? atque, ut nihil aliud dicam, Divino iu-
dicio cum gloria sempiterna confirmari; an
humano potius cum ignominia sempiterna
de verissima dignitatis sententiā deturbari?
Non eripit Deus honestatis studium, sed fal-
sam opinionem hominum, qui, ficta specie ho-
nestatis illusi, turpitudinem sempiternam
subeunt, enellit. Non oblitit hominum præ-
stantiæ, nempe, quos in caelorum numero scri-
bere studet; sed rectam gloriæ viam aperte
demonstrat. Eam porro, non in feritate, sed
in humanitate, non in iracundia, sed in man-
suetudine, non in odio, sed in caritate, non in
vindicta, sed in uenia; non denique in animi
perturbatione, sed in tranquillitate, positam
esse docet. His virtutibus, Divinae mentis
usus, & gratia, comparatur. His ad summum
sapientiæ gradū pervenitur, ad celsus his in
caelum magnificentissime præbatur; his tan-
dem fiunt homines immortalitatis, & status
Divini, participes. Quo circa omnes, qui
præclara ad honestatem indole præditi sunt,
hortor, & moneo, ut populares insanias despi-
ciant, neque patiantur sibi a flagitiosissima
plebe iugum turpissimæ servitutis imponi;
neque, multitudinis inconsideratæ peruerso
iudicio, honestatis, & turpitudinis iudicium
faciendum arbitrentur; sed Divinum perpe-
tuo sequantur. Nec enim multitudo eos e
sempiternis ignominia tenebris eripiet; sed
Deus est, qui illos decoris sempiterni mune-
ribus illustrabit, si fuerint Christi, nostri im-
peratoris, & domini, mansuetudinem, & hu-
militatem, totis viribus imitati.

ORATIO V.

Hic est filius Dei. Perstat Ioannes in sententia, & in eo contendit, ut liberet testimonium suum omni suspitione humanæ necessitudinis; & ostendat, disciplinam, quam publice tradit, non ab hominibus, sed a Deo, profluxisse. Nō me, inquit, vlla ratio propinquitatis, aut familiaritatis, in eam mentem impulit, ut hanc vnam provinciam tanto studio, labore, & contentione, susceperem, ut maximis vocibus testificarer, hunc, quem videtis, esse filium Dei. Ego enim eum numquam oculis adspexerā; consuetudine illius numquam usus fueram; nec verba quidem illius audieram. Mirifice igitur cupiebam cernere, quisnam esset verisimi lauari, per quod omnes animi sordes eluuntur, auctor. Qui vero me misit, ut hoc baptismo, quod verissimum illum baptismum adumbrat, viam munirem illi, qui venturus erat, ut mundi peccata sacris sanctissimis obliteraret, hoc me signo ad cognitionē illius instruxit. Super quem, inquit, videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Spiritus sancti descensus impetum ipsius spiritus, quo se in auctorem salutis demisit, explanat; manifestatio autem illius, stabilitatem perpetui domicilij, quod sibi in anima illius constituit, aperte declarat. Euenit enim sepe numero, ut a multis sanctis Spiritus sanctus interdum, aut nonnulla labe violatus, aut remissione ardoris offensus, emigret: id autem in Christo cerni non poterat. Et ideo inquit, Et manentē super eum. Quemadmodum Isaias inquit: Et requiescet super eum Spiritus Domini. Non breuem aliquam Spiritus sancti moram, sed requietem, nominat, illam coniunctionem, qua sibi Diuinus spiritus in anima liberatoris nostri sempiternam sedem collocauit. Sed, cur dixit Ioannes, Christum sibi minime notum fuisse, cum in matris aluo ad illius aduentum mirabiliter exultauerit? Quia humana tantum ratione sibi prorsus ignotum fuisse dicit illum, quem mente, non corpore, spiritu, non ratione, Diuino lumine, non sensus euidencia, perspexerat. Hæc enim particula orationis eo pertinet, ut ostendat, illam cognitionem Christi, quam habebat, non humanis sensibus, sed Diuinis muneribus, esse tribuendam. Cur autem signum adducit illud, cuius monitu percepturus erat, illum baptismi salutaris architectū esse, cum, etiam antequam

speciem columbæ super eum manentis adspiceret, illum digito monstrauit, Agnumq. Dei nominauit, eo tempore, quo illum ad baptismum venire conspexit: quod etiam ex alijs Euangelistis planissime constat? Quia saepe fit, ut homines Diuini multa præcipiant animis, ante, quam promissa signa percipiant. Claritas enim Diuini luminis antecurrit, & signa expectari non sinit a mētibus puris, & iam clarissima luce collucentibus. Sic Abraham, multo ante, quam signa, quæ fuerant sibi a Deo prædicta, videret, id, quod erat signis aperiendum, animo complexus est. Sic Moses, ante, quam signa conspiceret, multa, quæ erant signis præmonstranda, cognouit. Similiter Gedeon, aliq. viri Diuinis virtutibus ornatisimi, multa comprehenderunt, quæ erant illis deinde signis multo clarius explicanda. Ad eundem igitur modum Ioannes, simul atque Christum ad se venientem animaduertit, signum non expectauit. signum quidem non fuit ostēsum, nisi postquam Christus ab illo baptizatus est. Ioannes tamen, simul atque Christum vidit, monitu eiusdem Spiritus incitatus, exclamauit, dicens, Ecce Agnus Dei: Et ego vidi, inquit, & testimonij perhibui, quia hic est filius Dei. Non humana coniectura ducor; non hominum fama commoueor; non suspitionem, a sensibus ortam, sequor. Ipse namque mentis oculis claritatem illius inspexi; numen adorauit; gloriæ magnitudinem contemplatus sum; & ideo satis constanter asserui, hunc esse filium Dei. Rectissime se vidisse, testificatur. Non enim vident, qui corporis oculis aliquid adspiciunt; sed, qui mentis aciem Diuinitus in res Diuinas intendunt. oculis enim insidiæ innumera- biles intenduntur: adspectus autem mentis, diuino lumine collucentis; nullis fraudibus obscurari, atque perueriti, potest. Idcirco Propheta olim Vidētes appellati sunt. Soli enim, qui Diuina luce perfusi sunt, vera cernunt. Itaque Ioannes clarissime vidit, cum multis alijs rationibus, tum vel maxime, quod illius solum numine omnium peccatorum maculæ deleri conspiceret. Nemo enim peccata delere potest, nisi solus deus. Hanc igitur doctrinam omnibus inculcabat; & omnes hortabatur, & admonebat, ut in hoc summo domino omnes spes salutis ardentissima fide collocarent. His vocibus illa solitudo circumsonabat; illarum fama, & prædicatione, multum do vndique confluebat. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulātem dicit, Ecce Agnus Dei. Animus, studio diuini amoris vehementer inflā- matus, numquam sibi satisfacit; & ideo eadē verba, quæ ad sanctissimæ religionis cultum,

& hominum salutem, pertinent, sepius sibi repetenda decernit. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Non audiunt illi, qui dicentis orationem ad aures quidem admittunt, sed illius sententiam minime sequuntur, & monita sapientis magistri despiciunt. Hoc non fecerunt duo illi discipuli Ioannis. Non parum enim in disciplina magistri progressi sunt, qui, monitis illius incitati, perspexerunt, omnes necessitudines esse illis, cum opus ita fuisset, omnino deserendas, ut solum Christum sequerentur. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis, Quem queritis? Qui dixerunt ei, Rabbi (quod interpretatur Magister) ubi habitas? Dicit eis, Venite, & videte. Duo sunt hoc in loco summe consideranda. Vnum est bonorum studium, cupiditate disciplinæ celestis incensum, ut eos sequamur; alterum est, magistri benignitas, qua eos erudiendos suscipit, ut, amore tantæ benignitatis excitati, animum ad disciplinam illius acius applicemus. Neminem excludit, qui velit vere, & ex animo, se ad nomen illius adiungere. Commodum suum expectari, non vult. Temporis dilationem non flagitat; semper paratus, & expeditus est, ad salutarem disciplinā omnibus tradendam, & explicandam. Sapienter igitur Isaias nos admonet, ut Deo gratias immortales agamus, qui nobis summum iustitiæ doctorem dedit; cuius exemplis, monitis, & institutis, possemus in celestes sedes recta peruenire. Discipuli Ioannis illum magistrum nominant, quo nomine demonstrant, se esse Diuinæ doctrinæ cupidissimos; ubi habitent, sane diligenter inquirunt, quo significant, sed illum, quem tunc sequebantur, frequenter esse venturos. Magister summus eorum studiū non aspernatur; ubi habitet, ostendit, eosq. hospitaliter inuitat. Venite, inquit, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo: hora autem erat quasi decima. Hora non sine causa describitur, ut intelligi posset, illos non negligerent eum, quem doctorem habere cupiebant, asseclatos fuisse. Dux namque ferme hora restabant, ut Solis digressu nox terras opacaret. Cum autem longinquum iter fuisset, opus erat, ut apud Christum manerent. O felix, & salutare, conuiuium; o dapes illas in- cūdisimas, quibus homines illi accepti sunt; o cena plane Diuina, quæ beatos hospites, & voluptate mirifica perfudit, & nouo robore confirmauit. Ita igitur tunc a Christo discesserunt, ut continuo quidam ex illis Apostoli munere fungeretur. Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus, qui audierant a Ioanne, & secuti fuerant eum. Andreas, cum ex inuentione thesauri mirabiliter exultaret, non tantas opes inuidiose celandas existimauit, sed, quod erat nō

germanitatis tantum, sed etiam humanita- tis, eas continuo cum fratre communicauit. Sequitur enim:

Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Alij quidem discipuli munus idem obierunt, & cum primum Christi notitiam acceperunt, operam strenue dederunt, ut fratres, & necessarios, ad Christum adducerent: primus tamen omnium Andreas hoc officio functus est. Gaude, inquit, tanto bono, frater mi. libertatis enim nostræ iudicem, sempiternæ salutis auctorem, bonorū omnium largitorem, Regem denique illum summum, ab omnibus olim sanctis hominibus, ardentibus votis, & assiduis precibus, expetitur, in quo sunt posita omnes spes Israelis, inuenimus; habitum oris oculis vidimus; sermonem auditu percepimus; vberimosq. fructus ex illius benignitate consecuti sumus. Quid frater ad hæc respondere potuisset? Hoc videlicet. Quo argumento duceres, ut adeo constanter te Christum vidisse testificeris? In principio quidem, inquit, satis magnum pondus erat in Ioannis testimonio ponendum. Viri enim admirabilis sanctitas, vitæ summa grauitas, & constantia, sapientia postremo Diuinitus inspirata, mendacij contagium nullo modo prorsus admittit. Quid enim est, quod hominem Diuinum mentiri compellat? Diuitiarum cupiditas, quas ille cōtempnit? Principum gratias, quas modis omnibus aspernatur? Aura popularis, quam ita despexit, ut summum sibi honorem a populo summa consensione delatū, summa contentione rejiciat? Fieri non potest: maxime vero, cum nihil omnino a se ipso promat; sed omnia, quæ loquatur, de mentis Diuinæ sententia loquatur. Is igitur me sic instituit, & erudiuit, & monuit, ut, se relicto, illum sequeretur, & in illo tantum, qui solus potest omnia peccata delere, & salutem, & opes immortales, cunctis hominibus, qui studia sua ad nomen illius adiungerent, elargiri, omnes spes meas collocarem. Ioannis igitur oratione, persuasus, eum, quem vir ille sanctissimus digito monstrauit, sectari constitui. Sed iam de Ioannis testimonio minime laboro. Ipse nāque vidi oculis meis, & intimis animi sensibus ipsius Christi numē usurpauit. Quo tandem, inquit, modo? Primum quidem, inquit, species admiranda, nescio quid Diuinum intus inclusum latere significat. Inest in oculis splendor admirabilis, & acies maxime vicens, &, quoties opus est, in omnes partes intenta. Regia maiestas apparet in vultu, cum eximia mansuetudinis lenitate cōiuncta, ut intuentibus simul & metum iniiciat, & mirabilem amorem excitet. Tanta namque lucet illius in grauitate summa iucunditas, & in humilitate seueritas, ut illum simul & reuereri, & amare, compellaris. Quid de illius oratione dicā? Quoties enim mytheria

germanitatis tantum, sed etiam humanita- tis, eas continuo cum fratre communicauit. Sequitur enim:

Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Alij quidem discipuli munus idem obierunt, & cum primum Christi notitiam acceperunt, operam strenue dederunt, ut fratres, & necessarios, ad Christum adducerent: primus tamen omnium Andreas hoc officio functus est. Gaude, inquit, tanto bono, frater mi. libertatis enim nostræ iudicem, sempiternæ salutis auctorem, bonorū omnium largitorem, Regem denique illum summum, ab omnibus olim sanctis hominibus, ardentibus votis, & assiduis precibus, expetitur, in quo sunt posita omnes spes Israelis, inuenimus; habitum oris oculis vidimus; sermonem auditu percepimus; vberimosq. fructus ex illius benignitate consecuti sumus. Quid frater ad hæc respondere potuisset? Hoc videlicet. Quo argumento duceres, ut adeo constanter te Christum vidisse testificeris? In principio quidem, inquit, satis magnum pondus erat in Ioannis testimonio ponendum. Viri enim admirabilis sanctitas, vitæ summa grauitas, & constantia, sapientia postremo Diuinitus inspirata, mendacij contagium nullo modo prorsus admittit. Quid enim est, quod hominem Diuinum mentiri compellat? Diuitiarum cupiditas, quas ille cōtempnit? Principum gratias, quas modis omnibus aspernatur? Aura popularis, quam ita despexit, ut summum sibi honorem a populo summa consensione delatū, summa contentione rejiciat? Fieri non potest: maxime vero, cum nihil omnino a se ipso promat; sed omnia, quæ loquatur, de mentis Diuinæ sententia loquatur. Is igitur me sic instituit, & erudiuit, & monuit, ut, se relicto, illum sequeretur, & in illo tantum, qui solus potest omnia peccata delere, & salutem, & opes immortales, cunctis hominibus, qui studia sua ad nomen illius adiungerent, elargiri, omnes spes meas collocarem. Ioannis igitur oratione, persuasus, eum, quem vir ille sanctissimus digito monstrauit, sectari constitui. Sed iam de Ioannis testimonio minime laboro. Ipse nāque vidi oculis meis, & intimis animi sensibus ipsius Christi numē usurpauit. Quo tandem, inquit, modo? Primum quidem, inquit, species admiranda, nescio quid Diuinum intus inclusum latere significat. Inest in oculis splendor admirabilis, & acies maxime vicens, &, quoties opus est, in omnes partes intenta. Regia maiestas apparet in vultu, cum eximia mansuetudinis lenitate cōiuncta, ut intuentibus simul & metum iniiciat, & mirabilem amorem excitet. Tanta namque lucet illius in grauitate summa iucunditas, & in humilitate seueritas, ut illum simul & reuereri, & amare, compellaris. Quid de illius oratione dicā? Quoties enim mytheria

mysteria disciplinæ celestis enuntiat, dulcedo ex illius ore inexplicabilis emanat, & acres simul stimuli animis admoventur, & mentes nouo, & insolito, splendore collucet, & sensus, a rebus humanis abstracti, rerum diuinarum desiderio concalescunt, usque eo, dum ingentem flammam corripiant. Verba namque illius in omnes partes animi penetrant, ut obsecris lucem, afflictis solatium, egris sanitatem, oppressis alleuamentum, victis libertatem, afferant; & totum denique hominem, qui illi aures præbere voluerit, breuissimo temporis spatio commutet. Quid dicam? Cernis, quam insigni virtute, sanctimonia, sapientia, præditus sit magister meus Ioannes? quanta vi, & vbertate, orationis excellat? quanto impetu elationem deprimat, humilitatem erigat, studiumque pietatis incitet? Attantum huius eloquentia Ioannis in dicendo vim superat, quantum explicare non possum. Eius namque oratio primum sensum illabatur; deinde in animo penitus insidet; tum, ignem in præcordijs implicat, & mentem, desiderio, & cupiditate, vitæ immortalis, inflammat. Quare minime iam testimonium Ioannis requiro; cum ipse plane viderim, quod Ioannes sepe testificatus fuerat. Quis enim tantos motus in animo, cum admirabili vitæ conuersione, nisi Dei filius, excitare potuisset? Sed, quid opus est verbis? Veni, vide, & explora: quod ego verbis explanare nequeo, re ipsa percipies. His, aut similibus, verbis Andreas fratrem, ut ad Christum veniret, persuasit. Sequitur enim:

Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit, Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Simonis nomen non eripit, sed, præter antiquum nomen, vult Dominus, ut idem Simon, Cephas etiam nominetur. Nomen Simon verbo Hebræo שִׁמְעוֹן, quod est Audire, ductum est. Itaque Simon idem est, quod Dicto audiens, & credens. Nomen autem Cephas, apud Chaldaeos, & Syros, Petram designat. Idem enim est, quod apud Græcos Πέτρος. Ex fidei namque obedientia robur exoritur, quod tanto maius, & admirabilius, in Petro fuit, quanto illius dignitas illustrior exstitit. Ideo namque electus a Domino fuit, ut esset Ecclesiæ princeps, fidei firmissimæ documentum. Erat quidem Simon, filius Iona, hoc est columba: homo fragilis, & imbecillus, erat, & innumerabilibus morbis expositus. Itaque, fluctibus agitari, & in varias partes iactari, & tempestatis magnitudine concuti, & in profundo demergi, facillime potuisset. At, fidei firmitate, & constantia, id robur assumpsit, quod nulla tempestates de statu conuellere, postquam fuit in muneris sibi commissi functione constitutus, vlla ratione potuerint. Fuit igitur durior marmore, robustior silice, constantior adamante, tantaque virium stabilita-

te firmatus, ut neque totius Erebi copiae, & inferiorum manuum exercitus inuicti, illum de statu dimouere quiverint.

In crastinum voluit exire in Galileam: & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus, Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida, ciuitate Andree, & Petri. O vim orationis admirandam, quæ sic homines incitabat, ut, sine vlla cunctatione, illum Dominum sequerentur, qui verbo vitam sanctos in vitam suscitauit, & eos, qui non obstinati animis beneficia diuina repudiant, opibus diuinis, atque sempiternis, exornat. Itaque Philippus, cum non fuisset in flagitijs obfirmatus, diuinaque beneficia non aspernaretur, lumine collustratus, inspicit, omnem salutis rationem esse in Christi benignitate collocandam. Libentissime igitur Christum secutus est; & ciues suos, ut idem facerent, diligenter admonuit.

Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei, Quem scripsit Moses in lege, & Propheta: inuenimus Iesum filium Ioseph, a Nazareth. Communicatur paulatim summi boni fructus; felicitatis fama diffunditur; discipulorum numerus augetur. Nathanael tamen in principio dubitauit, ut deinde fortior, & constantior, in debita fide permaneret. Inquit enim:

A Nazareth potest aliquid boni esse? Non erat imperitus Nathanael. probe nouerat ille, non Nazareth, ignobilem Galilææ ciuitatem, sed Bethlechem, ciuitatem Iudæ, fuisse ortu Christi nobilitandam. Voluit Philippus ad obiecta respondere; responsumque ipsi Domino referuauit. Inquit igitur:

Veni, & vide. Non repugnauit Nathanael. Non enim cogebatur credere, natale Christi solum esse Nazareth, quamuis Christus ibi domicilium habuisset. Præterea, minimo labore poterat vir sapiens certus de tanti boni veritate fieri. Vltro igitur se Philippo comitem adiunxit.

Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo, Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Ut enim non sunt vere Iudæi, qui præputij pelli- culam circumcidunt, sed, qui, circumcisa cupiditate, Deo, cum incensa fide, ministrant; ita neque Israelitæ nominandi sunt, qui ab Israele, quem parentem appellant, impie degenerant, sed qui patris illius sanctissimi fidem, atque mores, imitantur. Omnes homines, cum ad decus, & honestatem, nati sint, insita natura laudis appetentes sunt: humana tamē laudes non sunt nimis appetenda, eo quod iudices plerumque sunt veræ dignitatis ignari, & quid intus in animo cuiusque lateat, intueri non possunt, & varijs modis, ne veram sententiam ferant, impediuntur. Nam, amore, odio, cupiditate, ambitione, & multis alijs vitiis de pestiferis morbis, oppressi, facillime a vero iudicio deducuntur. Quin etiam ipsi de nobis facere iudicium non possumus, eo quod nos ipsos plus nimio diligamus. Non (inquit Paulus)

Paulus) qui se ipsum commendat, ille probatus est; sed, quem Deus commendat, ampla igitur, & illustris, laus exstiterit Nathanaelis, quem Dei filius tam præclaris laudibus illustrauit. Veri namque Israelitæ nomine, fides, probitas, excelsus animus, vires inuictæ, & reliquæ hominis diuini laudes, egregie continentur. Has autem virtutes omnes a Nathanaele verissime cultas fuisse, ex ipsius Christi testimonio perfecte nouimus, dum ait, In quo dolus non est. Non enim simulabat pietatem, & religionem, sed animo simplici, atque puro, Deum venerabatur.

Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei, Prius quam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Quid hoc est? Numquid etiam, antequam esset sub ficu, a Domino, qui omnia perferatur, & inspicit, & ea etiam, quæ in profunda terrarum caligine latent, clarissime cernit, visus non fuerat? Fuerat certe. Cur igitur ait, Cum esses sub ficu, vidi te? Quia iusti a deo singulari ratione videri dicuntur, cum actiones pietatis, & iustitiæ, exsequuntur, & præclaris actionibus ad studium gloriæ diuinæ vehementius excitantur. Vnde plane constat, Nathanaelem sub ficu ad cupiditatem communis salutis exarsisse; Deumque, intimis sensibus pro Christi aduentu, ut reliqui sancti homines faciebant, exorasse. O clementissime Domine, (ut suspicari possumus) dicebat, quando erit ille dies, cum liberatorem generis humani videbimus? cum fructum foederis illius, quod cum patribus nostris sanctissima religione percussisti, capiemus? cum deletam tyrannidem, cum libertatem constitutam, cum lucem diuinam in terris, mentis oculis viderimus? O beatos illos, qui tantam bonorum diuinorum affluentiam visuri sunt. O summe Domine, cur tantum humana miseria remedium differri, atque procrastinari, pateris? cur nos diutius tantis angoribus, & acerbitatibus, opprimi, & affligi, permittis? non retardet tuæ probitatis immensitatem humani sceleris offensio: non impediatur infinitam clementiam vitæ nostræ peruersitas: immo ea de causa tuum aduentum cupimus, ut scelera nostra diluas, & peruersitatem impietatis exstinguas, ut possimus amplissimo tuæ benignitatis fructu potiri. Vtinam dirumperes celos, & venires, & a facie tua Satana imperium desueret, & omnes diuini nominis hostes semper ni conciderent. Vtinam terra iam nobis videretur salutis germine, qui nos e tantis malis, quibus miserrime circumuenti sumus, eriperet. In huiusmodi, ut credere par est, erat animus Nathanaelis occupatus sub ficu, antequam Philippus illum vocaret: & ideo dicit Dominus, Cum esses sub ficu, vidi te. Tunc enim præcipue videntur a deo iusti; cum, bonis cogitationibus expleti, deum suppliciter orant, & pro communi salute vota suscipiunt.

Nullum igitur vir sapiens aliud testimonium requisit. Nam Diuinitatis argumentum animo complexus est. Intellexit enim, Dominum illum esse, qui non solum longe semota cernit, verum & omnia, quæ versantur in animis, explorare cognoscit. Quis enim intimos animorum recessus intueri potest, nisi solus Deus? Hoc igitur argumento, sapienter, eruditus vir, excellens Christi numen, voce clarissima confessus est. Sequitur enim:

Respondit ei Nathanael, & ait, Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israel. O confessionem præclarissimam, ex ardenti fide depromptam, quæ tantam gloriæ dignitatem ab ipso Dei filio consecuta fuit. Quid enim prætermisit, quod ad Christi gloriam pertineret? Cum enim Magistrum nominat, id enim Rabbi nomen Hebræum designat, ita se discipulum illius profertur, ut reliquas artes humanas pro nihilo ducat. Non enim Philosophia sapientes efficit; non Iuris humani prudentia morbos animi curat; non artes Mathematicæ quidquam ad salutem conferunt; non denique sunt vllæ disciplinæ hominum ingenijs excogitatae, quæ viam in celum muniunt. Sola Christi disciplina veram sapientiam tradit. Animos enim sanat; & salutem præsidio firmo constituit; in celumque, tandem felicissime perducit. Cum vero Dei filium nominat, illius numen ardentissime veneratur; illumque summum bonorum omnium prædicat; in illiusque immensa, & infinita, clementia omnes sibi rationes salutis, & dignitatis, atque gloriæ sempiternæ, reponendas esse constituit. Cum postremo Regem appellat, illius se legibus adstrictum semper fore confirmat, fideque dat, nullam apud se rem fore tanti, ut eum cogat ius diuinum aliqua ex parte violare. Nihil autem fingit; nihil simulat; vere, & ex animo, loquitur; cum & magistrum sempiternæ iustitiæ, & Dei vnicum filium, immensa potestate præditum, & summum Regem immortalis gloriæ, confitetur. Verus enim Israelita est, in quo dolus non est. Fuit igitur hæc illustris, & clara, confessio, laude sempiterna dignissima: quo circa Dominus eam insigni laude prosequitur. Ait enim:

Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Hominis pij fidem exornat, clarior remque illi fidei lucem, & ampliora sapientiæ præmia, pollicetur. Non enim diuina benignitas in vno gradu resistit, sed maiore i dies lumine eos, quos in fidem recipit, illustrat, & pro fidei aucta, & amplificata, ratione, clariora ornamenta in suos congerit. Ait deinde: Amen, amen dico vobis, videbitis celum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis. Mirificam antiquitatis memoriam replicat, & mysterium historiarum valde illustris explanat. Iacob, cum, fratris sui metu, patris domum relinqueret, & in Mesopotamiam iter faceret, in quodam loco, eo quod Sol

Sol in occasum vergeret, capere quietem constituit. Lapidem igitur pro cernicali capiti supposuit; & somno dulcissimo consopitus, per visum nocturnum arcana nimis admiranda contemplatus est. Vidit enim scalam terre affixam, quæ cælum pertingebat. Angelos autem Dei, adscendentes, & descendentes, per eam, sibi cernere videbatur, & dominum ipsi scale innixum sibi dicere, Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. terram, in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo; eritque semen tuum sicut pulvis terræ. Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem, & benedicentur in te, & in semine tuo cunctæ tribus terræ, & ero cunctis tuis, quocumque perrexeris, & reducam te in terram hanc, neque dimittam, nisi complevero vniuersa, quæ dixi. Hoc autem oraculum non est absque fructu prætermittendū. Primum enim est intelligendum, numquam iustos ope Diuina destitui: cum dormiunt, dominus excubias agit, ne improviso possint ab inimicis opprimi: cum peregrinantur, se illis socium adiungit, ut quoties opus fuerit, in periculis occurrat. Itaque virum sanctum minime deserebat, sed antecedeat, & viam, quam iniret, demonstrabat. Deinde, ex illis honoris sui titulum, tamquam insigne decoris sui ornamentum, assumit. Eocirco eodem in loco se Deum Abraham, & Deum Isaac, nominat. Postremo, cum illis arcana sua summa fide communicat, & magnitudine promissionum animos eorum excitat, & inuictæ virtutis robore communit. Sed, quid hoc admirabile visum portenderit, clarius videamus. Scala humanam Christi naturam designabat. Ea sic in terris ad generis humani salutem firmata fuit, ut altitudine sua cælum penetraret, aditumque in cælum, omnibus, qui Christum sequerentur, in cælestes sedes aperiret. Angeli per eam adscendunt, atque descendunt, quia omnes sunt nostræ salutis administri, in ministerium missi; propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Hi, & postulata nostra ad Deum deferunt, & nobis ab eo beneficia frequenter impetrant. Hoc autem commercium, quo cælum terræ coniungitur, humanumque genus angelorum præsidio constipatur, hominesque magnamente in cælum adscendunt, ut Dei gloriam contemplentur, & rursus descendunt, ut ad angelorum exemplum hominibus caritate subueniant, per hanc scalam consecuti sumus. Dominus autem, scale nixus, verbum sempiternum est, atque summi patris imago. filius enim Dei, quem tunc Iacob, quantum fas erat, intuebatur, sic humanam naturam sibi fœdere sempiterno colligauit, ut numquam

ab illa discederet. ibi tunc prænuntiavit idem Dominus homini sancto generis humani salutem, & libertatem, & gloriam sempiternam, quæ erat sine ullo discrimine cunctis hominibus, qui fidem sanctæ colerent, asserenda. Iacob igitur, expergescit magnitudine tanti mysterij, vehementer stupens, ait: Quam terribilis est locus iste? non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cæli. Quam Domum Dei nominat? dominus enim in domibus manu factis non habitat. In Christo igitur sibi sedem, & domicilium sempiternum, a quo numquam, in omni seculorum æternitate, demigraret, inexplicabili ratione construxit. Quam Portam cæli vocat vir sanctus? Non alia cæli porta cogitari certe potest, præter eam, per quam accessum habemus ad patrem. Per Christum enim in cælum ingredimur, ut, intromissi, fructu hereditatis sempiternæ potiāmur. Hac igitur consideratione commotus Iacob, lapidem, in quo, de via defessus, acquieuerat, erexit, in tanti miraculi monumentum, & oleum in lapidem infudit, ut Christum designaret. Lapis enim Christus est; latitæ oleo perfusus præ confortibus suis. Ut autem clarius mysterium exprimeret, appellauit locum illum Bethel; hoc est, domum dei. Hoc enim nomen hoc apud Hebræos significat. Hoc est autem historiarum sacramentum. Num ad domini mentem, & sententiam, reuertamur. Quid est igitur, quod dicit, cum ait, Num videbitis cælum apertum, & Angelos dei adscendentes, & descendentes super filium hominis? Hoc nempe. Quod olim Iacob per somnium vidit, vos clare cernetis. Ille scalam sibi videre visus est; vos filium hominis, per quem adscensus in cælum datur, & cuius ope, & gratia, humano generi munera diuina, angelorum opera, deferuntur, adspicietis. Ille angelum, qui domini speciem referebat, scale nixum, contemplatus est; vos ipsum Dei filium, in Christi mente mirabiliter insidentem, ex operibus Diuinis explorare cognoscetis. Ille petram oleo conspersit; vos in sanctissimo sacerdote, atque in summo rege, Spiritus sancti oleo peruncto, defixos oculos habebitis. Ille locum, qui domum Dei ad breue tempus adumbravit, religiose coluit; vos ipsam Dei domum sempiternam, cultu verissimæ religionis ardentissimo, celebrabit. Quod igitur ille in figura, & imagine, vidit, vos cum amplissimo fidei fructu percipietis. Videbitis, non solum Nathanaelem, sed innumerabilem hominum multitudinem, ex omnibus terrarum regionibus ab angelis adscitam, ut mea gratia in cælestes sedes euehantur. Hæc illius sententia est; quem suppliciter obsecremus, ut nos eiusdem beatissimis viris annumeret.

ORATIO VI.

Iertia die nuptia facta sunt in Cana Galilee: & erat mater Iesu ibi. Veniet fortasse multis in mentem, admirari, quæ causa impulerit summum illud honestatis, & sanctimonie documentum, & sanctissime dicarum verbi Diuini sacrarium, atque, ut nihil aliud dicam, Iesu, Domini nostri, matrem, quæ semper ab omni tenuissima suspitione leuitatis abhorruit, nuptijs interesse, a quibus omnes ferme, qui sese excellentius in studio seueritatis, & continentie, gerunt, maxime fugiunt. Quid hoc est, (inquiunt) quod audimus? Virginem sanctissimam, quæ a primis annis corpus, & animum, ipsi Deo consecrauit, nuptiarum ineptias, & intemperantiæ signa, spectare voluisse? in illis enim plerumque cernimus pudorem exterminari; impudentiam dominari; nihil seueræ, & religiose, fieri; nullum denique signum grauitatis apparere; sed omnia lasciuie, atque nimis petulantæ, administrari. Sed, quam multi errores in vita versentur, in humanis iudicijs admodum frequenter exploramus. Multa namque homines, quæ recta, quæ sancta, quæ laudabilia, sunt, temere condemnant, dum non in rei cuiuslibet naturâ, sed in ipsius rei peruersum visum, oculos, sine ratione, conijciunt. Natura enim rei, quæ male geritur, non potest iure reprehendi. Tolle suscepti muneris vitia; suspicionem leuitatis, & intemperantiæ, remoue; (quod grauius, & moderatè, fieri debet, ne patiaris coniunctione turpitudinis inquinari) & tum demum cernes, multa, quæ fortasse vituperas, esse laude dignissima. Aliter enim, quid erit tam sanctum, quod non possit prauis visibus inquinari? Honorabile, inquit Paulus, connubium, & thorus immaculatus. Multa tamen connubia turpitudine contaminata cernimus, innumerabiles thoros flagitio pollutos esse nouimus, quos Paulus minime laudandos esse iudicat. Vitium non est in re, sed in flagitio, quo res sacrosancta violatur. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bonæ. At matrimonium non solum a Deo factum est, sed in omnium rerum, quæ tunc a Deo facta sunt, principatu constitutum. Nam, si cælum, & terra, & omnia, quæ cæli complexu, & terræ gremio, continentur, ad visum hominum creata sunt, frustra certe tanti operis molitio suscepta fuisset, si omnia vnius hominis causa condita, & constituta, fuissent. Non amat summa bonitas in beneficijs conferendis angustias; non solitaria hominum naturæ, sed innumerabili multitudini, consultum esse vult. Nemini enim suas opes inuidit, sed eas liberalissime cum vni-

uersitate communicat; eamque vniuersitatem statuit, ut esset inter se agnationis iure deuincta; & iccirco sanxit, ut vniuersum genus humanum ab vno tantum principio fluere, vni quantum parentem haberet; ut ita nemo se iure posset alijs antepone, nec animum a fratribus suis alienum gerere. Vniuersi namque fratres habendi sumus, nempe, quod ortum ab vno solo principe generis habeamus. Sic igitur nasci nos voluit ipse Dominus, & in iustitiæ operibus exerceri, ut ex ingenti hominum multitudine seligeret, quos tandem in cælum eueheret, ut opibus sempiternis frueretur. Est igitur Matrimonium, amoris sacrosancti fœdus, humanæ societatis admonitio, iustitiæ salutaris institutio, humani generis instauratio, immortalitatis quoddam genus, mortis iniuriam, sobolis renouatione, compensans. Quod n. mors continenter absumit, matrimonium plerumque cum lucro refarcit. Est præterea Matrimonium, Reip. cælestis amplificatio, & quod caput est, Matrimonij illius sacramentum, quo Christus Ecclesiæ suæ coniungitur. Quid igitur? Matrimonium quisquam vituperare audeat, quod tanto consilio a summa bonitate, & sapientia, institutum fuit? ex quo tanta complexio bonorum in vniuersum orbem terrarum redundauit? quod denique sanctissimus ipse Dominus consecrauit? & mirabilibus ornamentis instruxit? Nemini igitur mirum videatur, sanctissimam Christi matrem nuptijs interfuisse nepe, quas optime sciebat in maximis operibus Diuinis esse numerandas. Itaque summo consilio statutum fuit, ut illa nuptias honestaret præsentia sua, quas heretici erant maledicentia sua pro viribus impugnaturi. Illa igitur perditorum hominum furor, & amentia, qui nuptias ad auctorem Diabolum postea referrebant, præsentia sua refutauit. Hoc tamen intelligendum est, in nuptijs, in quibus Domini mater accubuit, neque fesceninos versus, neque molles, & lasciuas, cantiones auditas esse; neque quidquam fuisse secus, quod matrimonij sanctitas postulat, administratum. Id autem multo magis confirmat id, quod continuo sequitur: *Et vocatus est Iesus, & discipuli eius ad nuptias.* O nuptiæ felicissimæ, quas rerum omnium Dominus præsentia sua celebravit. Illud certe connubium sanctum, & immaculatum, fuit, nempe, quod neque lenones oratione fraudulenta cõiunxerunt, neque parasiti impudentia sua sedauerunt, neque petulantes saltationes ad aliquam speciem leuitatis inflexerunt; sed oēs grauitatis, & sanctimonie, partes ab oibus retentæ sunt, ut eas rerum omnium Dominus multiplici fructu, & opibus sempiternis, egregie cumulare. Sed, quam opipare conuiuium instructum fuisset, operæ pretium erit atterere. Sequitur. n.

Et deficiente vino dicit mater Iesu ad eum, Vinum non habent. Hæ sunt nuptiæ, quibus Rex, cæli, mundi, totius dominator, interfuit, in quibus vini pænuria, quam tenues essent opes eorum, qui matrimonio iungebatur, aperte demonstravit. Quod si vinum deficiebat, neque dapes quidem erant abundantes, neque nimis exquisitæ, omnibus enim modis omnium rerum Dominus ab exordio vitæ pauperiem confectus est. humanas opes contempsit; avaritiæ securim infixit; delicias aspernatus est; omnia denique, quibus superbia animis ingeneratur, & corpus mollitia diffuit, contubernio suo indignissima iudicavit. Animus enim, opibus insolenter elatus, & in mollissimo cultu ab incunabulis enutritus, verba disciplina celestis plerumque repudiat. facillime namque lauri homines ludibria vitæ opibus semper ternis anteposunt; & iccirco illis, quos esse vident studiis diuersis addictos, intemperanter illudunt, duplici igitur ratione Dominus, cum diuites contemneret, ad se pauperes allexit. Prima fuit, ut ostenderet, non esse veras diuitias in opibus huius vitæ collocandas; altera, quia cernebat, quam intolerando fastidio diuites opes sempiternas despicerent.

Dixit autem mater Iesu ad eum, Vinum non habent. Dixit autem ei Iesus, *Quid mihi & tibi mulier? nondum venit hora mea.* O summum benignitatis exemplum, ad subleuandas humanæ vitæ misérias mirabiliter incitatum; quod tanta cura, & sollicitudine, matrimonij illius inopia consulendum existimauit. Erat pænuria illa miseranda: impendebat non mediocris ignominia sponis: tempus, quod erat animorum laxamento, & hilaritati, dicatum, rubor, atque dedecus, occupabat. Cōuiuuarum enim sitis in inuitantium insigne dedecus redundabat. Male certe accepti dapibus esse potuisset illi, quibus etiam vinum in nuptiarum celebritate deficiebat. Sed inquit, Parum sapiens pudor est ille, qui non ex flagitio, sed ex pauperie, nascitur. Verum. Sed tamen est in rebus etiam, quæ sunt ab omni flagitiorum suspicione remotæ, non solū aliquid ingenuæ verecundie condonandum, sed et misericordia tribuenda. Iure rubet miser, cū spem, quæ ostenderant, cernunt, pænuria, quæ præ se minime tulerat, incidi. Hōspitum aut, inuitatio est quodammodo copiarum, & facultatis ostentatio, quæ, cū expectationem fallit, leuitatis infamiam cū risu consequitur: ex quo necesse est, inuitantē verecundari. Pōt. n. quilibet dicere, Non tibi probro dandum puto, quod pauper sis; sed quod in ista paupertate hōis lauri, & copiosi, munus obire volueris. Si diues es, conuiuij splendide cura. Si pauper es, neminem ad epulas inuites, ne ludibrio, cum insigni labe dedecoris, habere. Non tibi egestatem, sed leuitatem, obijcio, quod in summa inopia hōis opulenti officium susceperis: quod quidem est ridiculæ temeritatis argumentum. Ut laute amicos ac-

ciperes, eos inuitasti, eosdemque, si non mediocriter afflixisti. Erat igitur ingenuis hōibus, & non perfecte sapientibus, hæc nota dedecoris valde metuenda. Mater igitur Dñi, quæ perennem clementiæ fontem aluo gestauerat, cū esset clementissima, huic iusta bonorum verecundia celeri subsidio (nec. n. res dilationem patiebatur) succurrendum existimauit. Ad filiū igitur cōfestim adiit, ut opem imploraret. In quo nos docuit, & se patronam nobis semper paratam fore, quoties auxilium ab ea cū fide peteremus, & auxilium in rebus afflictis non aliunde, quæ ab illo summo Dño, flagitandum. sed, cum eam sponsi pænuria, in illo verecundia discrimine, vehementer affligeret, quærendum est, cur tam breui oratione fuerit vsa. Vinum, inquit, non habent. Inopiam tñ exposuit; remedium ad inopiam leuadam verbis minime postulauit. Cur igitur, inquam, nihil aliud, quæ necessitatis illius explicatione, protulit? Quia, ad benignitatis auctorem flecendum, non multis verbis, sed summa fiducia, opus est. Facillime namque misericors Dñs ad misérias leuandas impellitur: maxime vero, cū ea dignitas deprecatis accedit, cui obistere, saluo officio, si ita loqui fas est, nulla ratione licet. Mater sanctissima a filio rerū ōium Dño quidquam postulabit, quod non impetret? Quid erit impedimento, quo minus ōia cōsequatur? Animus a filio alienus? At nihil cogitari pōt ardētiore amore cōiunctum. Iniquitas postulati? Sed a pectore, ōibus iustitiis, atque sanctitatis, munibus expleto, verbum prodire nō poterat, aliquo contagio iniquitatis infectum. Cū igitur inopia esset pro temporis ratione miseranda; & auctoritas matris, quæ remedium miseries flagitabat, eximia; & is, a quo petebatur, ira misericors esset, ut infinita illius potentia clementiam illius minime superaret; quorsum necesse erat, ut multis verbis, cum explicatio illius sollicitudinis, in qua spūs versabatur, abunde sufficeret? Sed responsum præsert cuiusdam indignitatis speciem, ab illo fonte summa clementiæ, & benignitatis, alienum. Quid mihi, & tibi, mulier? Nimis inclementer, & iracunde, dictum videretur, si quamuis aliam mulierem ex illis, qui eum affectabantur, huiusmodi a se verbis repulisset. Quid, cū matrem alloqueretur? At, quam matrē? Eam, quæ numquam in vita deliquerat; & quæ summa fide, inflammato studio, miro caritatis incendio, illum semper fuerat prosecuta, quæ nihil, neque se, neque filio, indignum, postulabat: & tamen ita verbis datum fuisse responsum a clementissimo Domino, in iustissimo postulato, matri sanctissima, ut indignissima repulsa, in multorum conuentu, videretur? Nec interim offensionem hominum veritatem fuisse, qui vel indigne paterentur, matrem, diuinis virtutibus ornatam, asperis verbis exagitari; aut saltem exemplum inde sumerent, quo deinceps pietatem in parentes

tes non satis studiose colendam censerent? Atque, ut id multo indignius esse videatur, legē sanxerat ipse Dominus, qua necem statuebat illis, qui parentibus maledicerent. An nō erat, maledicere, Matris nomine suppresso, Mulieris nomen, ut illam cōcereret, asumere? An non erat, conuicium negare, sibi cum illa nullum ius sanctæ necessitudinis intercedere? Nam, quid aliud significat, Quid mihi, & tibi est, mulier; nisi, Nihil mihi iuris tecum est; te prius ignoro; digna nō es, quæ mecum verba conferas; tantum abest, ut a me quidquam impetrare debeas. Sed, quam parum multi, quod mysterium in verbis diuinis lateat, affequantur, hinc cerni facile potest. Hæc enim verba, quæ prima specie iracundiæ plena videntur, summa sapientiæ disciplinam continent. Quod ut possit intelligi, vos omnes adhortor, ut mentem erigatis, & attentionem excitetis, ut tanti mysterij sensum percipere, & perceptum animo firme cōtinere, possitis. Dux fuerunt rationes, quibus adducta mater sanctissima, ad filium, cum postulato, accessit. Vna ratio, fuit, a misericordia profecta, quæ subsidium sponis in illa miseranda pænuria postulauit. Altera porro longe grauior existit, quæ ad explicationem gloriæ diuinæ pertinebat. Infinitum est omnibus sanctis hominibus flagrantissimum diuinæ gloriæ studium, ita, ut omnes illorum actiones, & cogitationes, ad eum finē dirigantur, ut Domini nomen celebretur, ut numen illius cunctis mortalibus innotescat, ut Dei notitia ab omnibus capiatur, quæ possint omnes salutem adipisci. Itaque omnia illorum vota eo conferuntur, ut Deus numen suum operibus admirandis ostendat. Opus autem a Deo cōditum nullum mirabilius fuit eo, quo filium in terras misit, ut sub vera hominis forma verum numen, quod in corpore latebat, factis admirandis expromeret. Inde illa postulata, tam ardentibus votis emissa: Vtinam dirumperes cælos, & venires; & Osce de faciem tuam nobis, & salui erimus; & Domine noli tardare; & infinita, quæ passim in sanctis Litteris reperiuntur. Quod si nullus vnquam fuit vir diuino spiritu afflatus, qui non hoc studio ardentissimo teneretur, quid de illa mente existimandum est, quæ tantum omnēs Prophetas, & diuinos homines, animi puritate, religionis sanctitate, amoris magnitudine, superauit, quantum neque verbis explicari, nec animo cōprehendi, potest? Ardebat desiderio. Virgo sanctissima, flagrabat cupiditate, cruciabatur dilatione salutis humanæ, in qua summa Dei gloria consistebat. Etenim, si filius agere patiebatur moram cruciatus illius, quo erat salutem hominibus allaturus; si dicebat, se vehementer angere, & summa mortificatio conficiari, vsque eo, dum sanguine suo animorum nostrorum fordes ablueret; matrem, quæ proxime ad filij caritatem accedebat, eodem studio incensam sic fuisse credendum est,

ut, quamuis sponsi pænuriā moleste ferret, maior tamen illius animum cura sollicitaret. Hoc enim, cum sponsis vinum postularer, dicere videtur. Ne diutius hominum salutē remoreris; ne numen tuum diutius recondi patiaris; porrigere lumen tuum hominibus; dispelle tenebras mētibus offusas; cuncti mortales ex operibus tuis te liberatorem humani generis agnoscant; ede signa virtutis diuinæ, ut fundamenta gloriæ diuinæ, atque salutis humanæ, iam posita videamus. Votum igitur erat præclarum, & postulatum, caritatis egregium, & pietatis eximia plenissimum. Hunc esse matris sensum, filij responso facile declarat. Ait enim, Nondū venit hora mea. Quæ fuerit hæc hora, quæ Christus suam appellat, ex alijs huius auctoris diuini locis clare cernitur. Horā suam appellat Crucis horam. Quo modo? inquit. Nihil. n. videtur tā parum gloriæ cōsonum, quam Crucis supplicium, continet enim summam ignominiam dedecus, cum summa doloris acerbitate coniunctum. Hanc igitur suā horā appellat sapientissimus rerum æstimator, quæ erat crudelissime flagellandus, spinarum feris coronandus, clauis ad Crucem cōfigendus, conuicij proscindendus, & ōi contumelia laceraudus. Hora quidem illa magis hostiū, qui eius supplicio oculos satiabant, quā illius, qui indignissima supplicia, cum intolerabili cruciatu, perfererebant, censenda videbatur. Quemadmodum & ipse dicit, Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Sed, qui diligenter mentem in mysteria nostræ salutis intenderit, plane percipiet, quam singulari ratione Dominus illam horam suam appellauerit. Primum quidem, quia per Crucē, obediētiæ munere, quæ summa iustitiæ continetur, præclarissime functus fuit. Deinde, quia, quantā caritas illius erga humanum genus existit, indicauit. Deinde, quia, quātum calamitatis, & miserie, pondus in peccato sit, tam acerbo piaculo demonstrauit. Tum, quia, rectam viā in cælum non corporis voluptate, sed præclarissimæ virtutis functione, contineri, docuit. Præclarissima autem virtus illa est, quæ, propriæ voluptatis oblita, sanguinem suū multorum salutis libentissime largitur. Postremo, illa hora numen suū maximis, & maxime admirandis, operibus perspicuum fecit. Fecit enim, ut ex dolore summa iucunditas oriretur; ex ignominia, clarissimum, atque sempiternum, decus existeret; ex morte, vitæ sempiternæ lumen, diuinitus exortum, demonis infestissimi tyrannidem profligaret. Merito igitur Dominus illam suam horam nominauit, quæ imperium tenebrarum extinxit, nominisq. sui gloriam illustrauit; humanamq. salutem robore sempiterno stabilivit. His ita constitutis, responsonem, quam matri dedit, intelligemus. Hoc enim dicit: Video, quod te cura sollicitam habeat; quo studio tenearis; quæ cupiditate vehementer incensa sis. Osor. tom. 4. Cc 2 Cupis,

Cupis, diuinam gloriam hominibus notam esse, nomenq. Domini a cunctis nationibus castre, & pie celebrari: cupis, humani generis salutem constitui: studium laudo; praeproperam voti festinationem non probo. Nondum enim tempus illud, Diuino consilio praefinitum, venit, quo haec, quae ardentissime cupis, perfecta, & absoluta, conspicias. Et haecenus satis explicatum arbitrari; & matris sanctissimae postulatam, & filij ipsius responsum. Sed illud potest adhuc nimis durum videri, in quo, Matris nomine suppresso, Mulierem nominauit; & ita nonnullam significationem dedit, cum ita illam sic oratione repellere visus est, quasi parum naturae religionem agnosceret. Sed intelligendum est, magnum hic regiae disciplinae documentum fuisse a mundi totius rectore praebitum, ad omnium exemplum, quibus est munus moderandae Reip. commissum. Non patitur enim lex Diuina, in negotijs publicis aliquam rationem sanguinis, aut praecipue cuiusdam necessitudinis, haberi. Patrem venerare, sed domi matrem insigni pietate prosequere, sed in re priuata, fratres debita naturae caritate complectere, sed absque villo publicae dignitatis intertrimento. Vbi vero fuerit facta publici iuris, & priuatae rationis, contentio; concedat humanitas, iuri; amor propinquitatis, iudiciorum seueritati, affectio domesticae salutis publicae. Cogitet omnis, cui munus aliquod publicum delegatum est, se Dei ministrum esse; neque licere sibi, quidquam communibus commodis anteferre. Priuatam igitur personam a iudicio remoueat, ut publicam tantum suscipiat. Aliter enim fidem datam violabit, & officium nefarie proderit. Praelare Moyses, eo tempore, quo e vita discedebat, iquit, qui dicit patri suo, & matri suae, Nescio vos; & fratribus suis, Ignoro illos, & nescierunt filios suos, hic custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt. Eos tantum dicit in fide permansuros, & Dei legem seruatuuros, qui in Diuini iuris functione parentes negligunt, fratrum rationem non habent, filiorum caritate repudiant. Oes igitur Diuini viri, quoties munus publicum administrant, priuatas affectiones deferunt, ut libere possint in voluntate diuinam respicere. Hoc igitur ut exemplo doceret summus iustitiae Magister, matrem, cui domi subditus erat, in publico oratione repellit, ut ostendat, in cōi generis humani salute, se, non matris sanctissimae monitis, sed patris summi voluntate, gubernari: neque, ubi imperium Diuinum viget, se naturae cōione permoueri. Quamquam hoc in loco, licet oratione videretur matris petitionem contemnere, aut saltē petendi studium immoderatum moderari; quā mater pie postulabat, liberalissime concessit. Nam & sponsis vinum in nuptiarū celebritate abunde largitus est, & gloriā suam illustrauit. Quod mater sapientia Diuina, qua mens illius clarissime collucebat, intellexit. Nō enim

a speritate orationis offensa fuit; neque de filio conquesta est; sed voti se compotem factā intellexit; & ideo ministros admonuit, ut facerent, quae filius praeciperet. Orationem igitur, quo tenderet, intelligens, altissima mente comprobauit, & beneficium, quod re impetravit, alio gratissimo profecuta fuit. Sequitur enim: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Ministri monitis parēt, & quod imperatum fuit, protinus exsequuntur. Erant autem ibi lapideae hydrae sex posita, secundum purificationem Iudaeorum, capientes singulae metretas binas, vel ternas. Numerus senarius perfectus habetur a Mathematicis. Est triangularis, ab vno ad tria vsque deductus. Nam, si vni duo addideris, tria conficies; si ad tria, tria similiter adiūxeris, senarius numerus orietur, ita suis partibus confians, ut nihil sit in illo neque redundans, nec imminutum. Præterea, si tres ex illis hydrae binas, altere vero tres hydrae ternas metretas capiebant; sequitur, ut omnes illae, quindecim metretas efficerent; qui numerus etiam tribus lateribus constat, quorum quodlibet numero quinario continetur. Si enim ordinatim ab vno ad quinque perueneris, quindecim fient. Nā, si ad vnum duo fuerint adiuncta, tria fient; si ad tria, altera tria, ut iam dictum est, senarius numerus orietur. Si ad senarium, quaternarius accesserit, decem nascentur; si ad decem, quinque adiuncta fuerint, quindecim effici necesse erit. Habemus igitur hic duos numeros triangulares, ex quibus primus ternario, secundus quinario, conficitur. Ternarius, est numini Diuino consecratus; quinario vero, sensibus humanis significandis appositus. Haec sex hydrae purificationi Iudaeorum seruebant. Erant enim Iudei ea superstitione cōstristi, ut, quoties domum reuertebantur, antequam comederent, essent illis; & manus, & brachia, vsque ad cubitum, ablunda, ne quidquam sordium, ex hominum impurorum contagio contractum, villo modo, ut existimabatur, remaneret. Cum enim veram puritatem, quae in animorum castimonia consistebat, ignorarent, omne studium puritatis ad corpora referbāt. Numerus tamen, aptus erat ad veram mentis puritatem, nō prorsus incommoda ratione, designandam. Puritas enim mentis fit, cum sensus humani fide consecrantur, & oēs actiones ad Diuinā gloriam referuntur. Inepitiarum suspicionem vitare fortasse non potero, cum has numerorum minutias, & subtilitates, quae a multis grauiissimis hominibus irridentur, nimis exacte persequendas existimo. Sed exempla non solum philosophorum, quorum auctoritas non vsquequaque contemnenda videri debet; sed sanctorum hominum, qui nō mediocrem operam in numeris explicandis interdum ponūt, me vsque eo defendunt, ut non prorsus infanire videar. Sed, ut iam abeamus a numeris, videamus, quod Dominus ministris facere iusserit.

Dicit

Dicit eis Iesus, implete hydras aqua. Idē iusserat olim idē dominus, cū legem sanxit; cū mores, & instituta praescribenda curauit; cū piacula, & lustrationes, instituit; cū Moysi, & Aaroni, ministris suis, imperauit, ut populi ijs legibus obligarent, quae iustitiam adumbrabant, & iustitiam minime conferebant; quae corpora lustrabant, animorum vero sordes non eluebāt; quae denique veram puritatem designabant; id vero, quod designabant, non efficiebant. Quid? Lex non sanabat animos? non detergebat a seclere? non vitiis maculas abstergebat? Abstergebat quidē. Sed id fiebat, cum ipse Christus legislator aderat, qui legis per se inutilem vim ex aqua in vinum conuertebat, & fidem in animis conserdebat, qua sancti homines legi obtemperarent, & ardore spiritus Diuini concalciscerēt. Id igitur, quod olim factitauerat, nunc admodum opportune gestit, ut salutarem fidem constitueret. At igitur ministris:

Haurite nunc, & ferte architriclino. Architriclinus, nomen Graecum est, significat eum, qui conuiuijs instruendis praeficitur.

Ut autem gustauit architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat unde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam: vocat sponsum architriclinus, & dicit ei, Omnis homo primum bonum vinum ponit: & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc. Admiratus est architriclinus vini suauitatem; ortum illius ignorabat; sponsum euocat, ut illum accusaret, quod ordinem totius conuiuij prorsus inuertisset. In epularū enim principio, cum sitis viget, & sensus oppressi minime sunt, poterit de vino integrum iudicium fieri. At, cum potus ultra procedit, & sitis sedata magis est, paulatim sensus hebescit, & quoduis vinum, licet multo deterius sit, ab inuitatis approbatur. Ob eam igitur rationem ille bonus conuiuiorum apparator cesserit, in principio melius vinum esse apponendum; deterius autem ad finem referuandum. Scilicet, nō intelligebat, quantum esset inter conuiuiorum genera discrimen. Aliud est enim humanum, aliud Diuinum. In humano, melius in principio conuiuium epulis exquisitis instruitur, & vinum suauius porrigitur.

In fine vero, plerumque omnis hilaritas fastidio, & acerbitate, terminatur. Contra vero, in Christi conuiuiis, quo magis homines inuitati progrediuntur, eo magis sensus vegetantur, & maiorem suauitatem in Diuinis cibis, & potibus, experiuntur. O conuiuium iucundissimum, in quo aqua in vinum conuertitur; legis vmbra in Euangelij sempiternas opes transferuntur; suppliciorum formidines, in spes sempiternae voluptatis immutantur; atque, ut nihil aliud dicam, animus, metu, & angore, ad amorem Diuinum, & purissimam mentis oblectamentum, Christi benignitate, traducitur. Quis est tam sine mente, qui non cupiat his epulis interesse? Quis tam auersus a recta ratione, qui non intelligat, summam felicitatem in hac nuptiarum celebritate consistere? Quis tam profusus est, ut opes, a summo rerum omnium Domino, tam munifice, & clementer, oblatas, aut furibunde respuat, aut intemperatē effundat? Omnes mortales inuitat Dominus ad nuptias; neminem excludit, dummodo laceras vestes exuat, nuptialibus excultus sit; sordes flagitiorum deponat, ornamenta verissima virtutis assumat; animum iacentem excitet, & caelestia, atque Diuina, suspiciat; ut sic tandem Christi nuptijs interesse, perpetuo queat, & gloria, cum beatis ciuibus, in caelesti regione, perfruatur.

Hec fecit initium signorum Iesus in Cana Galilee. Ignobilis ciuitas hoc admirabili signo egregie nobilitata fuit; & initium salutis, quod in explicatione numinis sempiterni consistit, ortum apparuit; & fides, qua promissa Diuina consequimur, quanta vis illius esset, ostendit; & salus, quam Christus terris afferebat, lucem suam diffundere cepit. Sequitur enim continuo:

Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Gloria Christi, est excellens pietatis meritum, quo patrem humano generi conciliauit; est benignitas sempiterna, qua suos aeternis opibus locupletauit; est caritas admiranda, qua humanum genus vniuersum ad se beneficijs allexit: quae omnia hoc signo, ab illo tunc edito, praemonstrata fuerunt. Ille nos faciat gloriae suae participes, & sempiternas epulas nobis apponat.

ORATIO VII.

REST hoc descendit Capharna-
ipse, & mater eius, & fratres e-
ius, & discipuli eius: & ibi ma-
serunt non multis diebus. Ma-
gnus quidē signum fuit in
illa conuersione datum, qua

ex aqua vinū factum est ad nuptias; vel quia
primum fuit, & quæ sunt prima, magis admi-
randa videntur; vel quia eo Dominus se natu-
ræ conditorem esse demonstravit: nemo enim
poterit vñquam naturam immutare, nisi is,
qui naturam architectatus est; vel postremo,
quia, eo miraculo, signis omnibus, quæ verifi-
simas nostræ salutis opes designabant, se finē
allaturum ostendit, ut ipsi veris, atque plane
Diuinis opibus frueremur. Sed ea, quæ sequun-
tur, sunt multo magis admiranda, & ideo
acriorem multo attentionem desiderant. Mo-
re Scripturæ sanctæ, Christi fratres appellat
eos, qui erant Christo sanguine coniuncti.
Quemadmodum Abraham, Loth Fratrem ap-
pellabat; & Laban similiter, Jacob filium so-
roris suæ Fratrem nominavit; & ipse Laban,
cum Jacob fugientem persequeretur, Fratrem,
hoc est cognatorum, (nā fratres aut nullos,
aut admodū paucos habebat) copia stipatus,
& in illam se viā dedit; & ipse Jacob, cum cau-
sam suam ageret, & focerū iniquitatis argue-
ret, Quid inuenisti, inquit, de cuncta substan-
tia domus tuæ? pone Sicorā fratribus meis,
& fratribus tuis, & iudicent inter me, & te. Et,
ne plura testimonia proferam, hoc tantum di-
cam. Sæpe in sanctis Litteris cernere licet,
hoc Fratris nomen ad significandam etiam
generis propinquitatem pertinere. Sed hæc,
quæ satis nota sunt, omittamus; & ea, quæ sū-
mam admirationem commouere possunt, ex-
plicemus. Sequitur enim: Prope erat Pascha Iu-
deorum. Erat scilicet alius dies festus, qui
rectius Pascha poterat appellari, qui apud
Iudeos, in vmbriis rerum occupatos, eo tempo-
re cæseri nō poterat. de quo alibi disseremus.

Et ascendit Iesus Hierosolimam: & inuenit in te-
plo vendentes boues, & oves, & columbas, & num-
mularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de
funiculis, omnes eiecit de templo. Quid hic prius
admirabimur? Insignem mansuetudinem, in
summam iracundiam subito conuersam? An
potius metū illum, ab homine solo, & inermi,
multitudini hominum innumerabili, tam ve-
hementer iniectum? Videor enim mihi vide-
re, homines turbati, atque trepidare, alios in
terram nimio pauore cōcidere; alios fugam
festinanter capessere; & omnia denique fur-
sum deorsum commiseri: Discite, inquit ille,
a me, quia mitis sum, & humilis corde: & ta-
men, cum hic sit, & hanc unam maxime disci-
plinam operibus, & exemplis, discipulis suis

inculcauerit; qua tandē ratione sic illum im-
mutatum conspiciamus, ut videatur omnem
prorsus memoriam mansuetudinis, & humili-
tatis, abieciisse? Non mediocrē fuisse huius tā
aceris indignationis causam, statuendum est, q̃
tantos motus, in clementissimi, & cōstantissi-
mi, Domini mente concitauerit. Sed causam vi-
deamus. Erat ille dies memoria, libertatis, q̃
maximo Dei beneficio Israel adeptus fuerat,
religione summa consecratus. Ab ipso p̃o fue-
rat lege constitutum, ut oēs viri ter singulis an-
nis eo, cū donis, & muneribus conuenirent, ut
nomen Domini celebrarent, ubi Dominus nō
men suū coli præcipue statuisset. Quāvis aut
reliqui sollemnes dies magnā tunc religionē
possiderent, præcipue tamen Pascha reliquis
diebus festis antebat. Erāt igitur, aut boues,
aut oves, aut hirci, sacris illis sollempniis im-
molandi; & columbæ etiam ab illis, quæ tenui-
iores erant, ad sacrificium offerendæ; & mu-
nera alia similiter religiose dedicāda, quibus
se gratos, & memores beneficiorum, ostende-
rent, & numen Diuinum sibi propitium effice-
rent. Plerique autem e longinquis locis adue-
niebant, ita, ut foret illis difficillimum, pecu-
dum greges, aut boues, adducere. Iam, quod
ad nummos attinet, cum essent etiam offeren-
dis, quis non videret, necesse fuisse collibistarum
ministerio ad pecuniæ permutationem? Nec
enim poterant homines egentes magnam pe-
cuniæ summam conferre. Itaque necesse erat,
ut possent sibi aliquid ex argenteo nummo in
victum reservare, maiorem numerum in mi-
nores diuidere: quod sine mensuriorum ope-
ra facere non licebat. Cōmodum igitur vide-
batur, ut omnia parata essent omnibus in
atrio tēpli, ne difficultas munerum, & hostia-
rum, posset studium eorum, qui rite sacris ope-
rari cupiebant, aliquo peccato remorari. Di-
cet igitur aliquis, Scelus non video; crimen
non agnosco; omni culpa eos, qui boues, qui
pecudes, qui colūbas, ad victimas vendebant,
libero; nempe, sine quorum opera sacra fieri
non facile poterant. Quo autem magis hi cul-
pa vacare videbātur, eo magis videtur admi-
randa Domini seueritas, & in coercendis ho-
minibus acrimonia. Verum, qui altius mentē
erexerit, ut rōnem huius indignationis scru-
tetur, admirari desinet; & sapientiam Domi-
ni, qui seueritatis, ubi causa sempiterni Pa-
tris agitur, personam suscipit, laude perpetua
celebrabit. Quod ut rectius considerari pos-
sit, de religionis sanctitate disseramus; ut me-
lius, quanta sit in Domini templo religio, con-
sideremus. Est autem Religio, dei metus, &
sapiens aduersus sanctissimum illius numen
reuerentia, omnes maximarum virtutum
laudes ambitu suo complectens. Quis enim sa-
piens est, nisi, qui dei notionem cōsecutus est?

Quis autem Deum nouit, nisi, qui illius men-
tem caste, & pure, & integre, veneratur? Quis
iustus est, nisi, qui vnicuique ius suum tribuit?
Quis autem hoc præclaro munere recte per-
fungitur, nisi, qui primum Deo honores debi-
tos summo studio, & vigilantia, defert, illiusq̃
sanctionibus eruditus, intelligit, quo modo
sint homines in officio, summa iuris æquabi-
litate, continendi? Quis, in tantis humanæ vi-
tæ tempestatibus, atque procellis, fortis esse
potest, nisi, qui secum firme statuit, numquam
in summis periculis cæleste præsidium sibi de-
futurum? Quis autem hoc sibi a Deo pollice-
ri audebit, nisi, qui fuerit cum Deo, sanctissi-
ma religionis fœdere, copulatus? Quis mode-
rationis ornatum, & verissimā dignitatis ele-
gantiam, obtinebit, nisi, qui perpetuo mentis
oculos in Diuinæ mentis pulchritudine defi-
xos habuerit? Quis autem est ille, qui operum
Diuinorum spectator est, & numquam oculos a
cæli conspectu deiecit, nisi is, qui se sanctissi-
ma, atque sapientissima, religione deuinxit?
Denique, ne plura persequar, satis cōstat, Re-
ligionem esse fontem, & principium, omnium
virtutum; illiusque opibus fieri, ut homines
proxime ad similitudinem Diuinæ virtutis,
atque potestatis, accedant. Summa namque
probitas libentissime cum omnibus, qui san-
ctæ, & ritæ, & studio non mediocriter inflam-
mato, veram religionem colunt, cum libera-
litate summa, communicat. Cum igitur ille,
quod est bonitatis summæ proprium, bona
sua cunctis hominibus largiri desideret; &
omnis ratio, qua bona Diuina comparantur,
in religione consistat; non sine singulari ratio-
ne fuit illi semper religionis antiquissima cu-
ra. Iecirco, iam ab exordio generis humani,
quibus institutis numen illius coleretur, qui-
bus precibus venia in delictis, auxilium in pe-
riculis, peteretur, quibus sacrificiis ira illius
auerteretur, instituit. Quamuis enim anti-
qua sacra per se Dei numen placare non pos-
sent, illa tamen religio animos ad considera-
tionem rerum Diuinarum excitabat, & paul-
latim ad spem futuræ sanctitatis, quæ per Chri-
stum afferenda erat, erudiebat, ut studium pie-
tatis in animis eorum, qui religioni operam
dabant, numquam interiret. Cum vero Reli-
gionis duo munera sint; præterita Dei benefi-
cia recordari; & futuris, quæ ab illo promissa
sunt, firme confidere; & hominum mentes, cu-
ris humanis depresso, & animorum morbis
impeditæ, sæpenumero languescant; & studiū
hoc tam debitum, atque necessarium, aut ne-
sarie, restingui, aut saltem flagitiose remitti,
patiantur; statuit ille parens optimus olim,
ne, religione neglecta, genus humanum fun-
ditus interiret, ut septimo quoque die om-
nes, qui lege illa tenebantur, ab omni opere
cessarent, & rebus tantum diuinis incumben-
rent. Quod ut commodius fieret, omnes in

unum locum cōueniebant, ut diuinas laudes
concinerent, atque memoria fidei replica-
rent, quam singulari probitate, & sapientia,
deus genus humanum condiderat, quam ad-
mirandis signis genus Israelis e miserrima
seruitute redemerat, quanta religione sancti-
tatis disciplinam sanxerat. sicut enim, cum, ne-
gotiis omnibus intermissis, vniuersi, in vnā
sedem congregati, huic vni operi vacarent,
& alij alios, exemplis, & cohortationibus, ex-
citarent; illa mirabili conspiratione tam san-
cti muneris, eueniebat, ut omnes multo atre-
tius cogitationem in diuina bonitate pone-
rent. Sed, quia multa beneficia, propter am-
plitudinem, erant sacratiore religione ad me-
moriam consecranda, templum augustissimū
fuit, dei iussu, Hierosolymis, in Sion mōte, ad
eam rem, sollempni voto, dedicatum; quo, ex
omnibus Iudææ regionibus, omnes mares in-
genui, ter singulis annis cōuenirent, ut ma-
ioribus hostiis Dei numen placarent, & ardē-
tiori studio, religioni seruirent. Sacra, verò
sanctissima, & suffimenta fragrantissima, qui-
bus Deus in templo præcipue honorandus
erat, non in cæde pecorum, & armentorum,
sed in orationibus, & pectore puro, & studio
sanctissimi numinis incenso, consistebant.
Reliqua vero sacra, quæ non veram sanctita-
tem continebant, sed eam obscure designa-
bant, ita permixta fuerant, ut significarent, &
non violarent, id, cuius causa templum fue-
rat edificatum. Cum igitur nihil sit Deo acce-
ptius, atque gratius, religione sancte culta;
& cum ad eam pure colendam in templi illius
sanctitate magnum pondus, maxime autem
in sollempnibus sacris, positum esset; ea, q̃
sanctitas fuisset dei voluntate, & imperio, consti-
tuta; quid scelestius esse poterat eorum impu-
dentia, qui religionis obrētū religionem, pol-
luebant? Locum, sanctis precibus consecratū,
indigno quæstu violari, mercatum in sedibus
sacris institui, preces bonorum auaritiæ dif-
fonis vocibus impediri, profanos tumultus sa-
crificiis admisceri, atque, ut nihil aliud dicā,
religionem templi vendentium mēdaciis in-
quinari? Vix enim fieri potest, ut, ubi merca-
tus est, non omni iura mendaciis violentur.
Sapienter igitur, ut memorie proditum est,
ab antiquis Persis erat prohibitum, ne mer-
catus vllus intra vrbs mœnia locum posset
habere, ut mendaciorum exempla ab oculis
ingenue iuuentutis amoueretur. Nihil enim
tam contrarium honestæ ciuium educationi
esse putabant, quam mentiendi, atque fallen-
di, studium, quod est semper cum mercatura
coniunctum. Ut autem omnem liberalem iu-
uentutis institutionem veritate cōcineri sta-
tuebant, ita morum corruptelam in menda-
cio collocabant. Ab eo enim exoritur impu-
dentia; ab impudentia vero existit totius
honestatis exitium. Vbi vero studium ho-
nestatis exstinguitur, ciuitatis totius exi-
tialis

tialis exitus appropinquat. Iure igitur illa Perfarum antiqua seueritas, quæ multis laudibus a Xenophonte celebratur, ab urbe mercatum reijciebat, & extra mœnia tantum locum habere permittebat: omnino namque tolli, propter ciuium commoditatem, minime licebat. Quod si Persæ indignum ciuili dignitate, & prudentium auctoritate, statuebant, mercatum intra muros urbis statui, quo modo tolerandum videri bonis poterat, intra Dei sanctissimum templum omnia vocibus venditum, & ementum, personare, & cum profanis rebus sacra confundi, & religionis sacrosanctæ studium fraudibus, & mœdaciis, nimis impudenter inquinari? Quis enim vniquam vir sanctus in terris exstitit, qui non religionis studium omnibus vitæ curis antepone-
ret? Qui non arderet iracundia, quoties eam violari perspiceret? Dei enim maiestas, contemptu illius apud homines obteritur, & humane salutis spes prorsus inciditur. Quod si hoc studio incensi omnes homines, qui se deo consecrauerunt, religionis negligentiam pati non possunt, quo ardore animi credendum est illum summum sanctitatis auctorem, & principem, inflammatum fuisse, cum videret totâ religionem in auariciam conuerti, & templum homini profanum fieri, omnesque sanctitates petulantissime violari? Non est igitur mirandum, quod tam acriter acceperit eos, qui sacra omnia præ suo quasiu contemnebant. Illud potius est admiratione dignissimum, quo modo lucis usuram illis præbuerit, qui patris numen sanctissimis facili irritabant. Sed insignis illius seueritas ita scelera coercerat, ut ipsa in seueritate non mediocres elementarum partes susciperet. Sic igitur illud sacrilegium ultus est, ut magis a scelere detereretur, quam iustam penam pro criminis ratione flagitiosis imponeret. Delinquentes igitur erudiuit, & ut pietatem colerent, incitauit, & ne diuina cum humanis curis admiscerentur, admonuit, & simul templum a cæde quadrupedum, ad interitum nequitie, a carniū nidore, ad diuini amoris incendiū, a mercatura, ad orationis sanctitatem, salutari doctrina, & imperio, traduxit. Non tamen omnes eadem acrimonia infecutus est. Eos enim, qui boues, & oves, vendebant, & eorum sordibus templum inquinabant, cum bobus, & onibus, eiecit; in nummularios deinde inuectus, nummos effudit, menses euertit, & modis omnibus demonstrauit, domum Domini quælibet illis impuri-
ssimis indignissime pollui. Cum illis vero, qui columbas vendebat, & quibus minor erat offensio, mitius egit. Inquit enim:

Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Iam numen suum non operibus tantum, sed clarissimis etiam verbis, indicat; summumque Patrem appellat, & quanto studio gloriæ illius flagret, ostendit. In quo quidem docet, iniurias, quæ nobis pri-

uatim inferuntur, esse tolerandas; at eas, quæ in Deum aliquo modo iaciuntur, indignissime ferendas, & omni ratione vindicandas. Tunc enim, cum Dei honor agitur, mansuetudo, flagitium, & indulgentia, scelus est; & ultionis studium, insigne pietatis officium. Quorsum autem hæc omnia Domini facta, & dicta, pertinerent, tunc discipuli non satis sapienter animaduertebant. Postquam vero Spiritus Diuini sensibus illustrati, & incitati sunt, intellexerunt, id a Dauide fuisse prædictum, cum illum ita loquentem inducit, ut, quibus viribus ab impiis impugnetur, & quibus curis exerceatur, aperte declaret. Sequitur enim:

Recordati sunt vero discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tue comedit me. Hæc igitur solū cura illum sollicitum habebat, hæc illum acerbe cruciabat, omnes dolores leues, & tolerabiles, existimabat, dummodo cerneret, domū Dei omni flagitio liberam, & omnium virtutum laudibus ornatam, studioque gloriæ Diuinæ flagrantissimam. Stupent interim Iudæi, admirantur audaciam; insolitam vim repellant, animo perhorrescunt. Postquam tamen se a timore refecerunt, ad illum adeunt, & signum numinis, quod opera, & verba, significabant, exquirunt. Opus satis magnum erat, tantam hominum multitudinem vnius hominis, & solius & inermis in præcipitæ fugam eiecitam fuisse. Sententia vero, qua Domum Dei, Domum Patris sui nominabat, animis etiam horrorem iniiciebat. Dicunt igitur:

Quod signum ostendis nobis quia hæc facis? Quasi dicerent, Multum tibi arrogas, & assumis, cum multitudinem ita contemnis, ut illam solus in fugam conijcias; sed multo insolentius insurgis, cum Deum Patrem nomines, & te iniuriarum, quæ in nomen illius inferuntur, ultorem proferis. Hæc quidem summam temeritatem, & impietatem, coarguunt, nisi signum edideris, quo de tuo numine certi esse possimus.

Respondit Iesus, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, *Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui.* Secundi templi fundamenta anno primo Cyri iacta sunt. Cyrus regnauit annis triginta. Duo anni deinde interiecti sunt, quibus Magi tyrannidem fraudulenter occuparunt; & illis interemptis, Regnum Darij, qui fuit vnus de septem principibus, qui Magos occiderunt, constitutum fuit. Darij autem anno sexto, fuit templum absolutum. Hi, quinque & quadraginta annos efficiunt. Iudæi annum vnum ad hanc summam adiciunt, siue quod exactius fortasse numerarent, siue quod aliquam vnius anni partem, ut magis indignitatem auget, pro integro sumerent. Sed dissensio numerorum, cum tam parua sit, minimi facienda est; sed animo consideran-

sideranda templi illius augustissimi sanctitas, & magnificentia, in quo Deus non adumbratus, sed vere, non ad aliquod spatium breui termino definitum, sed nullis sæculis terminandum, sedem sibi collocauit. Hoc est autem corpus illius sanctissimum. In hoc enim, candelabrum aureum perpetuo lucet, quo omnium mentes, qui fidem rite colunt, collustrata, nitescunt: hic mensa proposita est, qua iustorum animi, panibus suauissimis expleti, vires inuictas assument. Hic sacrificia offeruntur, quibus patris numen facillime placatur. Hic odores suauissimi redolent, quorum fragrantia cælitres mirifica voluptate perfundit. Hoc templum ab improbis euersum fuit, cum, Iudæorum scelere, & immanitate, demonis infestissimi satellites Christum in Crucem sustulerunt. fuit triduo instauratum, cum se ipsum Christus, insita virtute, ab inferis in vitam reuocauit. Machinatores necis, Iudæi, Dei permisso, fuerunt: & ideo inquit, Soluite templum hoc. Instauratio vitæ, idem Christus, qui se ad necem, nostræ salutis causa, tradiderat, exstitit: & ideo ait, Et in tribus diebus excitabo illud. Querendum tamen est, cur, omnibus aliis signis omisissis, huius tantum meminerit? Quia hoc fuit omnium maxime admirandum. Cum enim finis operum Diuinorum, sit vitæ sempiternæ communicatio; cum extremus inimicus virtute Diuina profligandus, ipsa mors sit; cum mortis vis, & potentia, tanta sit, ut omnium rerum maximarum formas, atque vires, exstinguat; cum in cælestem etiam naturam imperum factura, & splendorem illius euerfura sit; quis illam excoindere, atque delere, potest, nisi vitæ conditor, cuius voce, & imperio, mortui suscitantur, & tenebris sepulti lucem amissam, cum amplificata claritate, recuperant? Adde, quod peccatum mortem in terras inuexit. Nemo igitur potest mortem extinguere, nisi qui peccatum delere potuerit. Peccatum vero delere, Dei solius est, qui solus delet, ut nebulam, scelera nostra. Qui igitur mortem superat, se peccati profligatorem, & extinctorem, plane demonstrat. Postremo, cum nullum Diuinum opus sit cum iustitiæ splendore conferendum; & qui peccatum euertit, iustitiam plane constituit; qui vero iustitiam efficit, suum numen maximum, atque sempiternum, in oculis, & ad speciem, proponit; qui autem mortem interimit, se iustitiæ auctorem, & effectorem, esse confirmat. Nec enim precibus, ut Helias, & Heliseus; sed voce, & imperio, mortem profligabat; & mortuos in vitam renocabat; & quod est longe, multoque mirabilius, se ipsum vitam perfectam, atque sepulchro signato conditum, & militum presidio factis diligenter asseruatum, excitauit; sepulchrumque subito reuerant, & milites inopinata luce conterriti, fieri enim non poterat, ut vir tus illa, quæ inferorum copias strauerat, quæ

Tartari claustra reuellerat, quæ vinculis, & tenebris, inclusos e potestate principis tenebrarum eduxerat, inuictumque ad illum diem exercitum Satanae contriuerat, vllis hominum viribus teneretur, quo minus numen suum hominibus indicaret. Hoc igitur signo, omnium maximo, se verum Deum esse testificatus est, & fidem nobis egregie confirmauit, fore, ut non solum nos e tyrannide peccati liberaret, & in iustitiæ libertatem restitueret, sed etiam in vitam beatam, omnibusque bonis affluentem, & nullis sæculis interituram, tandem perduceret. Rectissime igitur, hoc in loco, signis aliis prætermisissis, hoc vnum commemorauit. Gens, inquit alibi, adultera signum perit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetae. Quemadmodum enim Ionas fuit in ventre ceti, tribus diebus, & tribus noctibus; sic erit & Filius hominis in corde terræ, tribus diebus, & tribus noctibus. His explicatis, ad historiam reuertamur. Sequitur autem:

Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturae, & sermoni quem dixit Iesus. Multa sunt in cælesti disciplina, quæ non possunt statim mente comprehendique; tamen memoria conferuanda sunt; & intelligendum, in verbis Diuinis mysteria Diuina recondita esse; quæ, cum est opportunum, his, qui sunt magis in disciplina progressi, Spiritus sanctus enuntiat. Quam multa, discipuli, opera fieri a Christo videbant, quam multa plerumque audiebant, quæ nullo modo intelligebant; ea tamen memoria reseruabant, ut inde fructum salutaris exciperent. Amor enim, atque fides, faciebat, ut crederent, nihil a summo Domino temere fieri, nullum verbum ex ore illius exire, quod non ad vitam suorum sempiternam valeret. Ex illis tamen factis, atque sententiis, nihil ex animis excidere patiebantur, sed omnia in thesaurum memoriæ conferebant, ut, ex illis tandem, iam lumine Diuini Spiritus illustrati, opes Diuinas expromerent. In quo nos fratres carissimi docuerunt, ne minimi faceremus ea, quæ non intelligimus. Multa frequenter auditis, multa etiam sacramenta administrari præcipitis, multa mysteria sollempni ritu celebrari videtis, quæ minime in sensus vestros illabuntur. ea tamen omnia fide recolite; & intelligite, nihil esse in sancta Ecclesia, quod mysterio vacet. Si enim, quæ non statim percipiuntur, omnino rejicienda fuissent, legis antiquæ sanctiones, & sacramenta, Prophetarumque monumenta, & omnia denique sacra, quæ nostræ salutis mysteria designabant, iam multis abhinc sæculis obliuione sepulta fuissent. Sic autem Ecclesia sancta multis sanctarum litterarum monumentis caruisset, quibus fides nostra mirifice confirmatur. Quemadmodum Petrus ait: Et habemus firmiorem Prophetico sermonem, cui be-

nefacitis attendentes, quasi lucernæ in caliginoso loco, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris. Ex hac Petri sententia constat, quanta sit, ad fidem firmandam, Prophetarum, & Evangelij, consensus. Sane firmus erat Propheticus sermo ante Christi, liberatoris nostri, in terras aduentum. Multo tamen firmior factus est, postquam Christus in terris ortus est, & quæ fuerant a Prophetis prædicta, euentu verissimo comprobata sunt. Discrimen tamen maximum erat. Quantum enim lucernæ lumen Solis splendori concedit, tantum Prophetæ se se Christi clarissimæ maiestati subiiciunt. Hoc autem in loco Prophetarum firmitas ad fidem credentium referenda est boni enim ea, quæ Prophetarum litteris mandata erant, verissima esse statuebant; quamvis multa non intelligerent. Et in illa nocte, & miseranda caligine, reliquorum hominum mentibus offusa, ad Prophetarum monumenta, tamquam ad lucernarum lumen, vitam gubernabant. Sed, cum dies sempiterni Solis exortu, diluxisset, & ea, quæ ante non clare cernebant, in Diuinorum hominum monumentis perspexissent, factum est, ut tum demum illis Propheticus sermo firmissimus haberetur. Ad hunc etiam modum, cum Christi discipuli non tanta in principio luce perfusi fuissent, multa dici a Christo, atque fieri, videbāt, quorum causas ignorabant: quæ tamen in eorum animis infixæ permanebant; quæ tandem, longe clariore lumine collustrati, quotidie enim magis sancti Spiritus muneribus, atque disciplinis, augebātur optime perceperunt. Hoc exemplo discite, fratres carissimi, ea etiam, quæ non intelligitis, venerari, & sacrosancta mysteria, quæ in obscuritate quadam latent, admirari; & vobis cum statuite, nihil ab Ecclesia sancta, quæ Spiritus sanctus moderatur, institui posse, quod non sit summo consilio, & ratione, constitutum.

Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebatur semetipsum eis eo quod ipse nosset omnes, et quia opus non erat ut quis testimonium exhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine. Non inuider summa bonitas dona, & munera, sua; non contracta est illius manus; opes sunt infinitæ; probitas immensa. Non igitur fieri potest, ut aut opes exhauriatur, aut diuina liberalitas sponte sua comprimatur. Quid igitur impedit, quo minus bona sua cum omnibus large communice? Quia nouit humanæ mentis imbellicitatem, & inconstantiam. Oblivionem beneficiorum detestatur; ingrati animi scelus sempiterno supplicio dignum iudicat; perfidiam odio summo persequitur. Ut enim olim Hebræi se promptos, & alacres, exhibebant, atque dicebant, Omnia, quæcumque præcepit Dominus, faciemus, & erimus obediētes; deinde, quasi nunquam vlla beneficia a Deo per-

cepissent, aut non se fide constringissent, & religionem impie, atque nefarie, polluebant, ita multi, Christi ipsius tempore, ita se ad illius studium applicabant, ut breui interiectione spatio, a data fide deficerent, & ipsum Dominum fœdissimis factis offenderent. Quod quidem scelus tanto grauius erat, quanto sanctius erat illud sacramentum, quo se adstrinxerant. An non etiam hodie id passim fieri videmus? an non datam Deo fidem quotidie violari conspiciamus? an non pietatis studium relinquit, & ab ijs, qui præferebant mirum religionis ardorem, caritatē paulatim negligi, atque tandem in flagitiorum colluuiem detrudi, cernimus? Non est igitur semper habenda fides lacrymis: non credendum verbis, non pietatis signis, ad breue aliquod tempus expressis. Non enim, qui semel se promisso, atque iureiurando, constringit, sed qui in promisso ad extremum permanet, & fidem factis, non solum verbis, constantissime colit, caelestem hereditatē obtinebit. Sic enim Dominus ait, Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Sed ad illud templi, meritis violati, crimen redeamus, ut melius possimus sceleris illius magnitudinem cernere. Templum sanctissimum, religioni sanctissime consecratum, mercimoniis violari, mendaciis inquinari, importunis vocibus tumultuose perturbari, atque, ut nihil aliud dicam, locum, precibus sanctis destinatum, furibunde perueri, & a religiose orationis, ad auaritiæ fraudes traducere, tantum facinus fuit, ut cogeret summum illud clementiæ, maiestatis, & humilitatis, exemplum, propriæ lenitatis, & humanitatis, ut ita dicam, obliuisci, & personam itacundie vehementius assumere. Vnde colligitur, quantum offensio nis Dei maiestati inferatur, quoties templum illius polluitur. Maiestas illius contemnitur, pietatis studium refrigescit, sanctitates evertuntur, & omnia tandem ad perniciem religionis erumpunt. Hoc tamen animaduertendum, tanto scelestius crimē in violari templi sacrilegio suscipi, quanto templi sanctitas maior, & augustior est, & purius in eo religio celebratur. Vnde colligitur, nullum umquam sacrilegiū atrocius, & inhumanius, existisse, eo quo vnicum illud templum, in quo Deus semper inhabitat, sacrilegis impiorum manibus euersum fuit. Homines enim profligatissimi, ipsi sanctitatis auctori crimen sceleris intulerunt; conuicia indignissima in Dei vnicū filium intorserunt; innocentiam summā cruciatibus acerbissimis affecerunt; atque postremo vitæ largitori, & conservatori, vitam ademerunt. Itaque, qui hoc tantum facinus ausi sunt, neque veniā tam impudenti crimini flagitarunt, multis in hac vita cruciatibus penas luerunt, & in altera vita supplicij sempiternis mactati sunt. Post hunc summum sacrilegium, alterū est, grauissimo similiter, atque sempiterno, cruciatu puniendum. An non constat,

stat, Ecclesiam Christi esse Dei templum, ipsius Christi sanguine dedicatum? Non appellatur a Paulo domus dei, & Columna, atque Firmamentum, veritatis? Non denique Christi corpus ab eodem auctore nominatur? Cum hoc ita sit, certe huius sancti templi religionē polluit, qui res sacrosanctas venales proponit; qui rerum diuinarum publice mercatum instituit; qui, ut opibus sacris auctus, & ornatus, discedat, capitales fraudes in Rep. Christiana suscipit; qui ambitione sacrilega ad honores adspirat; qui non ambitioni, sed veræ pietati, debentur; qui postremo sermonē dat impuris hominibus, quo in statum Ecclesiæ, quam Christi odio persequuntur, multo vehementius incitentur. An non metuendum est, si hæc tanta pestis in Ecclesiam inuaserit, ne Christus ipse vendentes, & emētes, multisque flagitiis, & impuritatibus, domum suam violantes, acerrime cōcidat? ne eos, qui lucrum, & emolumentum, religioni impudentissime præferunt, funditus eiciat? ne multi mortales, furore, & amentia, flagrantes, erroribus pestiferis, atque turbulentius, Ecclesiam acriter oppugnent? ne hostibus Christiani nominis victorias sæpenumero concedat? ne postremo ferro, fame, pestilentia, publicique iuris, & libertatis, interitu, Christianam Rem. excruciet, usque eo, dum ad officium redire cogat? Non dico, hæc ita nunc publice fieri: quæquā aliquando facta fuisse constat; vnde calamitates innumerabiles in nos inuectæ sunt: quibus, si non clementia Domini pietatis semen in multis viris sanctissimis integrum seruauisset, omnia fuissent horribili vastitate consumpta. Sed hæc mala in dies Pontificum seueritate coercerentur, & viam, qua salutaria re media comparentur, multorum bonorum curatione egregie munitam conspiciamus. Credimus igitur, Ecclesiæ sanctissimæ statum inuictio Christi præsidio firmissimū semper fore, dignitatemque suam perpetuo retenturum. Ad aliud igitur templum, cuius sanctitas in nostra manu est posita, animos conferamus. nam Christi auxilium, si nobis ipsi deesse noluerimus, a nobis nullo umquam tempore demigrabit. An nescitis, inquit Paulus, quod templum Dei estis vos, & spiritus Christi habitat in vobis? Si quilibet ex his, qui se ad Christi numen adiunxerunt, Templum Dei potest appellari, (in illius namque mente Deus sibi sedem constituit) scelestum certe facinus facimus, & impietatem suscipimus, quoties mentes nostras flagitiis nefarie polluimus, & animos nostros, Diuino numini consecratos, vel libidine, vel auaritia, vel odio, & immanitate, violamus. Quid? aīa vnius cuiusque nostrū,

non est imago Dei? non est manibus illius facta, & informata? non est ad similitudinem illius bonitatis, & excelse dignitatis, expressa? Possumus igitur aliquo modo hanc Dei imaginem cōtaminare sordibus, & inquinare sceleribus, deformare dedecore, & a statu regio, in quo Deus eam locauit, detrudere, quin religionem violemus? Cogitate cum animis vestris, fratres carissimi, fieri posse, quod aliquando factum fuisse legimus: hostes Christiani nominis, quod omen Christus auertat, in aliquam ciuitatem Christiani nominis irruere, in templa furenter inuadere, imagines sanctorum demoliri, cruces perfringere, altaria disturbare, omnes res sacrosanctas euertere, monumenta religionis, atque pietatis, exurere. Quanta doloris acerbitate, & quantis lacrymis, atque marore, ea plaga nobis omnibus descendenda esset. Ita ne verō? templum Domini fœdissime pollui? religionis studium exstingui? rerum Diuinarum imagines funditus euertere? festos dies Domini in acerbissimum plangorem, & fletum, esse conuersos? tantam dedecoris maculam Christi nomini sanctissimo a perfidis hominibus inuictam fuisse? Omnibus certe id maxime dolendum, & per petuis lacrymis perpetuo lamentandum, iurare, atque merito, videretur. Quid, cum a vobis ipsis id facinus ludibundis suscipitur? Num quid non, quoties scelus in vos admittitis, templum sanctissime dedicatum polluitis? numquid non Dei imaginem de solio Regiæ dignitatis deturbatis? numquid non in vobis ipsis omnia sanctitatis penetralia violatis? numquid non sanguinem Christi, quo, ut Pauli verbis utar, sanctificati fuistis, ut rem pollutam, atque sordidatam, contemnitis? numquid non Spiritui sancto, qui in animis vestris pulchritudinem diuinæ mentis impressit, contumeliam imponitis? Si enim, cum Sarraçeni templum e lapidibus exstructum polluūt, id ægerime ferendum censetis, cur cum Dei templū viuū, & imaginem illius, natura sempiternam, ad societatem caelestis hereditatis euocatam, opera vestra peruersam, & inquinatam, omnibusque bonis euersam, cernitis, non similiter lugendum, & lamentandum, consideratis? Impietas est, scelus est, sacrilegium est, a Deo grauissima pena vindicandū. Qui enim Dei templum violauerit, perdet illud templum. Flagellum igitur Christi formidate; supplicium sacrilegis constitutum perhorrescite; & in vobis ipsis religionem sancte, & pure, colite. Quod, facietis, si vestras animas ab omni peccati contagione puras conferua ueritis, quod perficietis, Christi gratia confirmati.

ORATIO IIX.

Rat autem homo ex Phariseis, Nicodemus nomine, princeps Iudeorum. Illis, qui maximam artium disciplinis instrui cupiunt, ingenium, & disciplina, & studium non vulgare requirendum est.

Deinde, opus est, ut illi magistro continenter affixi sint, qui bonarum artium scientia præcellat, & auctoritate summa præditus sit, ut fides illi a discipulis habeatur. Aliter enim, si vel in doctorem imperitum, & stulte arrogantem, inciderint, vel doctrinam illius aliqua ratione contempserint, nullo modo in disciplina proficient, & in humanis quidem disciplinis, in quibus non sane multum refert ad beatam vitæ rationem, quam multos in illis progressus habeamus, non ita dolendum est, illarum fructu, vel propter ingenij tarditatem, vel propter doctoris imperitiam, vel propter discipulorum negligentiam, nostros illarum fructu destitui. In his vero, quibus salus, vita, dignitas, & gloria sempiterna, continetur, maxime lugendum est, cernere, quam plurimos, qui nobis egregie cari sunt, alijs artibus, ex quibus nullum omnino fructum capient, omnem vitam conterere, eamque disciplinam aspernari, quæ in celum viam munit, celestemque gloriam ævo sempiterno constituit. Huius disciplinæ magister Deus est. Nolite, inquit, vocare vobis magistros super terram. Vnus enim magister vester est. Item Isaias summis laudibus celebrat Deum, qui dedit, inquit, nobis magistrum iustitiæ. Qui igitur alijs studiis operam navant, & hoc vno neglecto, alijs disciplinis exercentur, eo in maiorem amentiam, atque furorem, incidunt, quo maiore conatu in artes humanas incumbunt. Summam enim sapientiam arrogant, cum nihil, quod valeat ad salutem, prorsus intelligant; neque, in quibus rebus sapientia vera posita sit, mente comprehendere possint, quamdiu in ea rerum salutarium ignorantione turpissime versantur. Soli igitur, qui se totos Christo in disciplinam dant, quamvis sint omnium disciplinarum penitus ignari, veram sapientiam facillime consequuntur. Beatus, inquit David, quem tu erudieris, Domine. Non dicit, Beatus, qui se dialecticæ armis instruxit, qui naturam universam peruestigavit, qui cæli, atque terrarum, spatia definiuit, qui in omnibus denique philosophiæ partibus cum insigni apud homines laude versatus est. Non eum sapientem, hoc est beatum, appellat, sed quem ipse Dominus, in cuius mente omnes Diuinæ sapientiæ thesauri reconditi sunt, erudiuit. Ita namque reconditi sunt, ut omnibus, qui ad illum accesserint, proprii,

atque parati sint, nec vlllo modo ab eorum fructu, si permanserint in fide, & officio, repellantur. Sed dices, Quid, si discipuli fuerint tardo, & hebeti, ingenio præditi? Nihil refert. Linguarum volubilis impedimentum opponebat Moyses, cum munus a Deo sibi impositum recusat. Sed, quid ait illi Deus? Quis fecit os hominis? Et paulo inferius, Ego ero in ore tuo. Similiter de mente, & ingenio, statuendum est. Dominus, summus ingenij, & docilitatis, architectus, illam mentem suis elargitur, quæ disciplinas caelestes facile capiant. Ille cæcos illuminat; ille tardos incitat; ille iacentes erigit; ille postremo facit, ut, qui erant ad res Diuinas tardissimi, singulari studio, mente, ratione, mysteria Diuina percipiant, & in hac etiam regione, crassa, & caliginosa, constituti, in caelesti regione, cum mirabili voluptate, versentur. Huius autem docilitatis summa in eo consistit, ut nos ipsos abiciamus, & mores nostros exsuamus, ut Domini disciplinis, & ornamentis, ornari possimus. Ut huius vero doctrinæ rationem melius cernere possimus, videndum est, quo modo discipulus ad magistrum accesserit. Homo, inquit, erat ex Phariseis. Erant autem Pharisei religioni olim consecrati, quæ multum inter Iudeos opinio ne sanctitatis exercebat. Nomen illius erat Nicodemus. Habebant enim eo tempore Iudei multa Græca nomina. Significat autem hoc nomen, Populi victorem; ut doceat, eum virum egregium, esse iam a multitudinis temeritate, & insania, seuocatum. Hic erat litteris, religionem, & auctoritatem, Iudeorum facile princeps. Hæc omnia, viri nomen, atque dignitatem, plane nobilitant; sed nihil magis eum illustrat, quam studium, quo Iesum sedulo requisivit. Cupiebat enim, & disciplinis caelestibus erudiri, & verissimam dignitatis ornamentis illustrari. Quemadmodum David ait, Quærite dominum, & illuminamini, & facies vestrae non confundentur. Summe hæc omnia laudanda sunt. Sed, quid hoc est, quod sequitur?

Venit ad Iesum nocte. Cur lucem vitæ, & tenebras secutus est? Pudebat eum dedecoris? Christi colloquium sua præstantia indignum iudicauit? Ne emanaret in vulgus, se cum Christo sociari velle pertimuit? Ergo Christi disciplina, & societati, nonnullam dedecoris, & ignominia, maculam inuictam esse constituit. Num reliquorum Phariseorum offensionem, qui Christo erant vehementer infensi, veritus est? Ergo existimationem hominum, qui religionem nefarie simulabant, verissimam religionis sanctitatem præponendam duxit? Non caret flagitio is, quem pudet Evangelij; qui hominum rumusculis impeditur, quo minus Christo in seruitutem se addicat; qui humanam

nam denique gloriam, fallacem, & inanem, gloriæ verissima, quæ Dei sempiterno iudicio comparatur, anteponit. Hic non angelorum multitudinem innumerabilem, a qua vera laus, atque dignitas, incorrupte iudicatur, mente considerat. hic omnium cælitum ciuium theatrum numquam videlicet cogitauit: hic denique numquam summum illud sapientia summæ iudicium in oculis, & adspectu, proposuit; quando sic se totum addixit effrenatæ multitudini, ut omnem dignitatem suam in vulgi temeritate collocaret; atque, ut grauius dicam, præ temeritate plebis amensissimæ, dei iudicium contemneret. Dicit Hesiodus, malum pudorem egestatem summam conficere. Malus autem pudor, apud illum, est illius, qui dignitatem esse non putat, terram colere, & fruges exarare, & fructus labore quæstos in cella penaria recedere, ad famis, & inopiæ, depulsionem. At, quanto peior ille pudor est, qui homines ignominiosum metu tenet, ne Christum assidue sectetur; ne fructus vberimos offerant; ne fruges denique in cælo congerant, ut eo metu omnes opes sempiternas, per summum flagitium, & scelus, effundant. At, quam acriter Christus ipse comminatur omnibus, quos pudor hic miserum in modum debilitat. fore namque dicit, ut in iudicio similiter sibi ignominiosum statuatur, eos ad suos aggregare, quos nominis Christiani pudet. Itaque omnes expellendos esse prænuntiat. Sed, ut iam ad intermissum locum redeam, ne tam seuerè cum Nicodemo agamus, cuius animum in principio non ita fuisse confirmatum cernimus, ut facile posset populi iudicium omnino contemnere. Quemadmodum igitur reliqui discipuli, antequam disciplina rudimenta deponerent, magnam imbecillitatis sepe numero significationem dare solebant: sic etiam Nicodemus, mirandum non est, aliquid primis illis ignorantia tenebris offendisse, cum nondum satis illi sol clarissimus illuxisset, & apud multitudinem, ne multum de sua existimatione perderet, anxie formidaret. Sed, quo maior illius imbecillitas exstitit, eo virtus, qua postea pro Christi nomine decertauit, clarius illuxit. Ut autem videamus, quam rudis, adhuc erat in fide, confessionem illius expédamus. Ait enim:

Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister. nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Eum Rabbi, id est, Doctorem appellat, non Dominum. Deo deuinctum esse confiteatur, Dei filium non appellat; Magistrum a Deo profectum asserit, regis tamen maiestatem, & amplitudinem, silet. Itaque, illi summi Magistri honorem defert, non ita tamen, ut ei filij Dei, & Regis æterni, nomen, ut antea Nathanael fecerat, libere, & cōstanter, imponat. Quæ singulari vero ratione ductus sit, ut eum asserat magistrum a Deo in terras missum,

qui humanum genus Diuinis disciplinis erudiret, egregie demonstrat. Id enim opera clarissime testificabantur. possunt quidem malefici oculos eruere, non cæcis visum reddere: possunt orbare sensibus, non sensuum euersionem, & interitum, reparare: possunt vitia corpora morbis inficere, non corpora morbis insanabilibus oppressa in sanitatem restituere: possunt denique vitam viuam eripere, non mortuos in vitam suscitare. Facillime igitur homines, qui non fuissent malicia, & improbitate, nimis furenter obcecati, perspicere potuissent, ex signis, quæ passim a domino fieri cernebant, illum esse clarissimam nobis humanæ lucem, vim corporum vitalem, atque salutarem morborum omnium medicinam, vitam denique omnium, qui ad vitam fide, & moribus, aspirant, sempiternam. Hoc intelligebat Nicodemus; & ideo cernebat, fieri non posse, ut aliquis ea signa ederet, nisi fuisset cum Deo indissolubili fœdere colligatus. Deum tamen non dum audet appellare, sed Magistrum a deo missum appellat, qui non solum disciplinam Diuinam tradat, verum & operibus Diuinis, ipsius Dei gratia, perfungatur. In illius igitur oratione fidei initium videmus; sed nondum illius perfectionem adspicimus; discipulum cernimus, sed nondum discipulum omni laude cumulatum intuemur. Qualis autem Christi discipulus esse debeat, ipse Christus edisserit. Sic enim sequitur:

Respondit Iesus, & dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit de nouo, non potest videre Regnum Dei. Videre Regnum Dei, nihil est aliud, quam, Christi disciplinam sequi. Hoc igitur Christus ipse dicit, Recte me Magistrum appellas. Verum enim vero nondum satis operibus constat, utrum meus discipulus esse possis. Nam mea disciplina est Regnum dei. Hoc autem Dei Regnum qui mente perspexerit, vere meus erit discipulus. Sed hoc fieri nequaquam poterit, nisi ab eo, qui vitam prius abiciat, ut alterius vitæ initium faciat. Hoc ut melius intelligi possit, opus est, ut, quid Regnum dei sit, quoad fieri a nobis poterit, explicemus. Vbi cumque omnia ad dei voluntatem administrantur, ubi semper fides sancta permanet, ubi omnium cogitationes, & studia, ad illius gloriam conferuntur, ubi nemo recusat imperium, sed omnes certatim operam dant, ut legi diuinæ pareant; nihilque sit omnino, quod animi, diuino iure deuincti, Diuinis iussis anteponat, ibi Regnum Dei viget, insigni omnium præconio celebratum. Regnum igitur illius amplum, & excelsum, opibus sempiternis affluens, omnibusque suis numeris absolutum, Cælum est, in quo Pater sanctissimus omnia bona sua cum iis, qui ad illius se nomen inflammatō studio contulerunt, large communicat. ibi enim cuncta illi subiecta sunt; nec

est quidquam, quod illius voluntati repugnet. omnes siquidem mentes beatissima, quæ voluptatibus sempiternis, Dei benignitate, perfruuntur, in illius quodammodo naturam conuersæ sunt, ita, ut nequeant vilo modo ab illius imperio, atque voluntate, diuelli. Secundo autem loco Regnum Dei appellatur in terris cætus ille fidelium, qui non libidine, non iracundia, non auaritia, non aliquo turbulento motu, rectæ rationi contrario, sed lege Diuina, vitam omnem moderatur. Ecclesia igitur sancta, Regnum Dei est, quod Rex ille sempiternus, a Patre summo in Sionis monte constitutus, sempiterna moderatione gubernat. Regnum præterea dei, est cuiuslibet iusti hominis mens, & ratio, quam spiritus Christi numine suo regit, præscriptis arcet, iure deuincit, moribus ornat, opibus auget, in eoque tandem sibi stabilem sedem constituit. Omnes enim tunc partes animi, rationi parent; & omnes rationis opes eo conferuntur, ut nihil omnino reperiatur in animo, quod a Dei voluntate dissentiat. Quod quidem, ipsius Dei gratia, qui temperat, atque fulcit, animum, cum felicitate summa perficitur. Hic igitur status animi, Diuina lege fundatus, Regnum dei non immerito nominatur. In eo enim, deleta tyrannide cupiditatis, Christi Regni stabilitur. Est postremo alius huius Regni sensus, a quo reliqui omnes ducti videntur; nempe lex, spiritus vitæ, (sic enim eam Paulus appellat) qua Dei Regnum feliciter institutum, opibus summis amplificatur, & cælestibus ornamentis excolitur, & tranquillissima pace perficitur. Itaque denominatio quædam insignis est, qua Diuinam legem non in tabulis exaratam, sed in mentibus diuinitus expressam, Regnum Dei nominare licet. Ea enim est, quæ Regnum constituit: imperium enim sancit; obedientiam confirmat; omnia, quæ sunt Regno contraria, repellit; & facit denique, ut omnia sint Deo libentissime subiecta. Cum igitur Christi disciplina, lex sempiterna sit, sequitur necessario, ut Regnum Dei sit in Christi disciplina constitutum. Spiritus igitur Christi, Regnum Dei potest appellari; vel, quia ad Regnum sempiternum perducit; vel, quia ad Ecclesiam sanctam eos, qui datam fidem verissime profitentur, adiungit; vel postremo, quia Christi disciplina Regnum in animis eorum, qui se totos ad illius studium applicuerunt, egregie componit. His ita constitutis, reliquum est, ut videamus, quo modo omnino necessarium sit, si volumus hoc Regnum intueri, hoc est Christi disciplinam institui, ut iterum exoriamur. Sunt multa in animis nostris, quæ continenter bellum gerunt cum Christi sapientia, religione, & sanctitate. Neque enim fo-

lum libido, amor, inuidia, odium, cupiditas, auaritia, & reliquæ vitæ pestes, arma comparant; verum etiam, atque adeo multo interdum magis, ambitio, leuitati imperitæ multitudinis penitus addicta, contra sanctitates omnes insurgit, nec vilo modo Christo subdi vult, nisi sibi per multitudinem liceat. Sancit Christus, ut ignoscas; multitudo vindictam præscribit; Christi imperium contemnitur; quod multitudo furens iubet, fixum, & statum, permanet; mutari non potest. Auaritia suadet, ut rem iniuriis adaugeas; Euangelium, ut nullas opes innocentia potiores existimes; & de tuo potius largiaris, quæ ut aliquid per iniuriam de alienis deminuas; Euangelium negligitur; quod imperat auaritia, confestim administratur. Ne autem plura persequar, quoties in re aliqua insita in natura puerilitas cum legis sanctitate concnrrit, sic sunt omnes mortales, ob primi parentis lapsum, a natura antiquæ originis animati, ut leges Diuinæ imperium impudentissime detrectent, ut animorum suorum puerilitatibus obsequantur. Laudant illi quidem legem; eam tamen, victi libidine, & cupiditate, minime sequuntur; vel, quia nefariam cupiditatem, & amentiam, sanctimoniam legis anteponunt; vel, quia cupiditati diu repugnare nequeunt. Est enim intoleranda cupiditatis immanitas, & rationis robur, quamdiu non est Diuino præsidio firmatum, nimis imbecillum. Quamuis igitur in principio se ratio comparat ad resistendum, cedit tandem, atque, turpissime victa, succumbit. An Paulus id obscure dicit? An parum dilacide has inimicitias, inter insitam in natura cupiditatem, atque legem Diuinam, explicat? An non docet, inexpressibile bellum esse, neque posse hoc armorum studio vilo fœdere, aut compositione, restinguere? Tantum dicit inter corporis libidinem, & Dei legem, odium interesse, ut nulla ratione libido possit Dei legem accipere. Respuit, atque recalcitratur, & in rebellionem effrenate prorumpit, omnibusque modis, quanto odio teneatur Diuinæ legis, exponit. Quod igitur remedium poterit excogitari? Non aliud certe, quam noua natiuitas. Scribens igitur ad Ephesios Paulus, admonet, ut exsuamus veterem hominem; (sic enim appellat corporis naturam, ad omne flagitium propensam) & renouemur spiritu mentis nostræ, in qua inest animi principatus. Et induite, inquit, nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia, & sanctitate veritatis. Similiter, ad Colossenses scribens, exhortatur, ut abiciamus veterem hominem cum actibus suis, & induamus nouum hominem, cuius species, & pulchritudo, secundum claram, & insignem, Dei notitiam, ad ipsius Dei imaginem reno-

renouatur. Hæc autem renouatio, est quædam cælestis agnatio, qua Spiritus sancti latu generamur. Eos autem, qui secundum hanc rationem sunt ad imaginem Diuinæ mentis expressi, nouam creaturam idem Paulus appellat, creati, ut opera deinde bona moliantur, & efficiant. Non enim hi, qui sunt semine Diuino procreati, frustra laborabunt; immo ex laboribus suis amplissimos fructus excipient. Sed, quia noua forma veteris euersionem requirit, necesse est, illi, qui nouæ formæ claritatem concupierit, ut multum operæ, & studij, in vetere demolienda consumat. Quocirca Paulus tam crebro Mortificationis nomen usurpat. Sic enim mortis commentationem nominat, qua crucem flagitiis, atque adeo sensibus, defigat, ut, illis extinctis, noua repente lux, nouæ pulchritudinis comes, oriatur. Hoc autem, quod Paulus, more suo, dicit, summus Magister, & Dominus, aliis verbis enuntiat. Ait igitur, Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre Regnum Dei. Tu quidem, inquit, me magistrum nominas, & vere nominas. Non enim simulate loqueris: non est tuum, adulari, neque fraudes admittere. Cupis igitur, te non expertem doctrinæ meæ fieri. Opus igitur est, ut intelligas, te non fore meæ doctrinæ participem, nisi formam nouam indueris. Itaque est tibi crux adhibenda, ut, interempta consuetudinis prisce verustate, quædam nouitas in te cælestis pulchritudinis enitescat, ut tum demum purissimis oculis arcana diuina perspicias. Sed operæpretium erit animaduvertere, quæ parum in studio sapientiæ progrediuntur omnes, qui se minime in disciplinam, spiritus diuini tradiderunt; quamuis sint in reliquis artibus excellentes. Nam, quis poterat illo tempore. Nicodemum litteris, & auctoritate, superare? Nemo profusus: & tamē, quam rudis, & infans, in diuinis rebus esset, ex responso illius apparet.

Dicit ad eum Nicodemus, Quo modo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris sue iterum introire, & renasci? Ita respondet, quasi Christus de noua corporis informatione loqueretur, & non omnis illius sententia esset ad spiritum, atque vitæ cælestis rationē, conferenda. Ait igitur:

Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei. docet, quo modo hæc noua generatio fiat; & simul ostendit, fieri non posse, ut quisquam in cælum ingrediatur, antequam hanc formam diuinitus assumat. Dixerat paulo ante, neminem, antequam iterum nasceretur, Regnum Dei esse visurum. Nunc vero, quod longe grauius esse videtur, Regni aditu omnes excludit, qui non fuerint iterum generati. Quomodo? Ex aqua, inquit, & spiritu. Quo modo ex aqua? Nisi, inquit, fue-

ritis benignitate mei numinis abluti, & ab omni macula totius impuritatis absterfi. Ego, inquit, ille sum, ut est apud Isaiam, ego sum, qui deleo iniquitates tuas. Quo modo ex spiritu? Quia, si vos, inquit, spiritus non incenderit, ut, a terra longius euecti, de cælo noctes, & dies cogiteris, facillime poteritis iterum prolabi. Vtrumque igitur opus est, ut & pristina sordes eluantur, & amoris diuini faces indammantur. Sic autem erat ab Isaiâ prædictum. Omnis, inquit, qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Hierusalem, sanctus Domino vocabitur; omnis, qui scriptus est in vita Hierusalem, quando abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit, in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. Hic cernimus, a Propheta baptismum fuisse prænuntiatum, quo erat puritas generis humani, peccato primi parentis, amissa, secundi parentis sanctitate recuperanda. Spiritus iudicij puritatem, Christi sanguine partam, significat; spiritus ardoris, caritatis flammam, quam Christus in suorum visceribus implicauit, aperite declarat. Huius baptismi cupiditate, se Christus vehementissime cruciari testabatur. Tanto enim studio salutis humanæ flagrabat, ut nihil longius illi videretur, quam in Crucem tolli, ut nostra scelera, atque flagitia, sanguine suo deleteret. Hæc igitur noua generatio, facta est; hæc cælestis agnatio, visa in terris est; hinc lumen inter homines huius tantæ nobilitatis eluxit. Meritis enim sanctissimi sanguinis expiati, & in gratiam patris intromissi, sic splendore sempiterni numinis illustrati sumus, ut liceret nobis ingredi in Regnum Dei, non modo idem Regnum luminibus mentis intueri. Ut autem hoc melius in animis infixum remaneret, fuit ipsius Domini lege constitutum, ut in sanctissimæ religionis sacramento corpora nostra abluerentur, ut Oleo sancto vngeremur, ut ardetes lampades manibus teneremus, & quod intus in animis gerebatur, etiam signis exterius ostensis signaretur, ut lauacro vitæ mundati, & Spiritus sancti gratia delibuti, Diuini luminis splendore collucescentes, possemus facillime candorem innocentie retinere. Et ideo candidæ vestes assumuntur, ut puritas animorum ex cultu corporum posset animaduerti. O diem illum faustum, atque felicem, memoria perpetua celebrandum, quo e tenebris in lucem emerisimus; quo Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, summa fide, & religione, confelsi sumus; quo memoriam pristinae impietatis, & impuritatis, abiicimus, ut libere possemus supera, atque cælestia, contueri; quo denique eam dignitatem consecuti sumus, quam nulli Principes maximi, qui terras latissime continuatas imperio, & potestate, complexi sunt, adipisci

poruerunt. facti sumus enim filij Dei, non ex semine corruptibili, sed ex incorruptibili, ut Petrus ait, ex verbo Dei vini permanentis in aeternum. Quis humi stratus est? quis in terram depressus est? quis in huius exiguae, atque miserae, vitae curis intabescit? Excita mentem; terram despice; caelum suspice; mente, & cogitatione, angelis sanctis aggregare; & dignitatem tuam animo, alto, & excelso, recognosce; frequenter ortus tui claritatem in memoriam redige, ut videas, in quibus sit tibi studiis, & actionibus, elaborandum. Nam, si humana nobilitas omnibus, qui pusillo, & angusto, animo non sunt, acres stimulos admouet, ne videantur maiorum dissimiles. Et ea de causa res magnas, atque vehementer arduas, aggrediuntur, quid tibi faciendum est, qui Patrem appellas Deum, & in Regni societatem ab unico illius Filio vocaris? Ut autem magis huius tam Diuinae nobilitatis claritatem possis mente percipere, opus est, ut ad intermissam Domini orationem reuertamur. Sic enim sequitur:

Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Filius sequitur naturam Patris. Qui igitur ex homine natus est, homo est omnibus morbis, qui naturam humanam a stirpe consequuntur, obnoxias. Ergo, & qui ex Deo natus est, Deus sit etiam quodammodo necesse est, muneribus Diuinis, pro ratione dignitatis suae, egregie cumulatus. Hoc enim plane dicit Veritas ipsa sempiterna: eum, qui a Spiritu, quem Spiritum Deum intelligit, ortus est, Spiritum esse; hoc est autem, Deum esse. Quo modo autem is, qui ad hunc modum denuo generatus est, Patris similitudinem referat, ostendit.

Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci de novo. Spiritus ubi vult spirat: & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, & quo vadat: sic est omnis, qui natus est ex Spiritu. Continuata verborum translatio, facit, ut rhetores docent, allegoriam. Verba propria, quibus res Diuinae possint explicari, nulla sunt. Propterea, necessario a rebus corporis assumuntur, ut, illarum videlicet admonitu, homines, cum sint natura rebus corporeis affueri, facilius ad Diuinarum intelligentiam perueniant. Spiritus vero nomen, proprie ventum, & flatum, significat. In sanctis autem litteris, ad animam, & mentem, & Deum designandum, saepe transfertur. Hoc autem in loco Christus, non de vento, sed de Spiritu sancto, loquitur; oratio tamen eius a venti natura desumitur, ut sententia longe clarius, & elegantius, explicetur: ita namque sumitur, ut, secundum allegoriae rationem, satis omnibus, qui concinne loquuntur, visitam, ad alia traducenda sit. Spiritus, inquit, ubi vult, spirat: liber, inquit, est, potens est; coerceri non potest, quin impetu, quocumque ruere inceperit, perferatur. Vocem eius audis: personat enim ventus,

& quo magis increbrescit, eo maiores fremitus edit; ita, ut terram etiam interdum tremefaciat; & tamen corpus illius non vides; neque, quando motum illum concituit, neque, quando coquieuit, potuisti illius motionis, & quietis, rationem ullis aut corporis, aut animi, sensibus usurpare. Haec ad Spiritum Diuinum necessario transferenda sunt. Primum quidem Dei spiritus liber est; non coercetur a cursu, non impeditur, quo minus omnia perflet, in qua se incitare voluerit; nullo iure constringitur; nullis antecedentibus meritis obligatur; secundum gratiam, & non secundum debitum, fidem remunerat; potentie illius nullis viribus obfistit potest; vocem tamen eius audis. Quo modo opera sentis; actiones Diuinas consideras; mores immutatos animaduertis; eloquentiam eorum, quos Spiritus incitat, admiraris: quo tamen consilio, aut motum animis attulerit, aut sese ab illorum coniunctione segregauerit, ignoras. Sic est, inquit, omnis, qui natus est ex Spiritu. Qua tandem ratione? Primum, quia is, qui seruus erat, in libertatem continuo vindicatur. Vbi enim est Spiritus domini, ibi libertas; deinde, quia tenuis, & imbecillus, homo, omnipotens repente fit. Id enim tantum vult, quod deus statuit, atque decernit: nunquam voluntas illius a dei voluntate discrepat: omnes namque vitae rationes ab illius moderatione suspensas habet; & quauis interdum aliquid optet, quod non sit viqueque consilio diuino consonum, omnia tandem illius numini, & imperio, ratione valde deliberata, committit. Praeterea, nulla sunt vires, quae iusti hominis mentem impedire possint, ne pietatem, & iustitiam, colat, ne claras actiones suscipiat, ne in caelum tandem victor ascendat. Non labor vllus, cum labores omnes gloriae Diuinae gratia valde libenter excipiat; non cruciatus, quos vltro etiam appetendos arbitratur; non popularis offensio, cum angelorum sibi theatrum propositum semper habeat; non denique mors, cum videat, mortis claritate immortalitatem gloriae comparari. Omnia igitur, quae valde vult, omnino consequitur; ab omnibus, quae odit, quae respuit, & aspernatur, se procul amotum sentit. Omnipotens igitur, pro ratione dignitatis, in hac etiam vita, ut Dei filius, merito potest existimari. Quid restat, ut illum modis omnibus Spiritus similitudinem referre videamus? Hoc nempe, ut dignitas illius inuisibilis sit. Cum quilibet nostrum in lucem editus fuit, imbecillitas nostrae formae, & tenebricoso carcere, cum eiulatu, & multis lacrymis, egreffa, multorum oculis patuit. Multi me videre iacentem, & vitae miseriae a ploratu miserabiliter auspicantem; multi morbis innumerabilibus, in illo vitae primordio, me oppressum, & impeditum, conspexere & tamen cognati, & affines, & familiares, vndique

dique gratulatum conueniebant: quasi exploratum esset illis, omnia mihi feliciter euentura, quamuis multo plura mala cernerent, quam bona, omnibus, qui in hanc vitam ingrediuntur, esse proposita. Quam multi enim oriuntur, quibus sunt infiniti labores excipendi, dolores innumerabiles perferendi, supplicia acerbissima subeunda, quibus tamen homines omnia laeta, temere, & nimis insipienter, ominantur. Quamuis autem nullum aliud malum nobis immineret, praeter id, quod ex condicione vitae communis exsistit, id tantum est, quod omnes miseras, si non fuisset Christi misericordia sublatum, contineret. peccato enim infecti nascimur; in iram Dei miseris modis incurrimus; & sine vlla spe clementiae, quantum ad stirpem nostri generis attinet, poena parentibus nostris imposita, confici-

mur. Haec est igitur condicio illius diei natalis, quo a parentibus nostris propagati lucem hanc communem adipiscimus, ut, in magna vitae breuitate, multis arumnis, & cladibus, corpore, & animo, consistemus. Hoc est igitur, quod est omnium mortalium oculis obiectum. At origo diuina, qua a Deo, Christi meritis, & sanctitate, generamur, est ab oculis hominum remota. Idcirco non intelligunt, quo modo homines rursus oriatur; qua ratione mortales immortalitatis cultu vestiantur; quo pacto in dei filiis numerentur, & pignore sancti Spiritus corroborati, certum habeant, omnibus, qui cum fide incensa, & incitata, ad extremum usque vixerint, esse definitum in caelo locum, in quo Diuina gloria, absque villo fine, perfuantur: quam nobis nostrae salutis, atque dignitatis, auctor concedat.

ORATIO IX.

*V*o modo possunt hæc fieri? Cælestis magister discipulum natus est, ingenio acutum, moribus grauem, religione sanctum, & quod caput est, minime contentiosum, sed paratum ad ea, quæ tradebantur, memoria fidei continenda. A magistro autem accepit discipulus hic tantum distare humanæ sapientiæ disciplinā a vera sapientia, quæ Spiritus Diuini lumine continetur, quantum distat homo humana condicione generatus ab homine Spiritu Diuino progenito. Audiuit enim tunc primū, duplex esse generis humani principium; vnum, quo, secundum humani generis, & seminis, rationem, propagati sumus; alterum, quo, secundum fidei sanctitatem, a Diuina stirpe ortum habemus. Ex illa prima origine in similitudinem primi parentis incurrimus; ex hac autem, ad exemplum, & imitationem, secundi parentis impellimur. Ex illa stirpe, hereditatem mortis, & omnium morborum, quæ mortalem naturam consequuntur, adiungimus; ex hac profecti ad societatem cuiusdam diuinitatis euocamur. Illa nos ad regnum Dei, hoc est autem ad Christi disciplinam, indociles facit; hæc autem mentem sic illustrat, ut omnia sapientiæ Diuinæ mysteria percipiat. Non igitur humana ratio, quamuis multis disciplinis egregie culta sit, sed Diuini Spiritus institutio, discipulos ad Christum perducit. Quod in Nicodemo perspicue cernitur doctor ignorat; insignis auctoritas alucinatur; vir prudens in clarissimis rebus offendit. Quid dicemus? Hoc certe: omnem sapientiam, in quam homines, etiam moribus, & vita, recte constituti, omne studium vitæ contulerunt, antequam maiorem operam Spiritui sancto strenuent, & ab illo votis, & precibus, veram sapientiam flagitent, esse traditionem puerilem. Non dico, illos operam perdidisse. artes enim humanæ, adminicula quædam sunt, quibus facilius Diuina capiuntur. Verum, si in illis insistas, nec ad Diuina progrediaris, illis eris annuerandus, qui semper discunt, & numquam, ut Paulus ait, ad scientiam veritatis perueniunt. Nam, ut homines isti sapientes naturæ rationem diligentissime peruestigent, genera diuidant, acute definiant, argumenta vibrent, multisq. modis acumen ostentent, si a Christi spiritu veram disciplinam non acceperint, infantes sunt existimandi. Nam, quid hoc est, quod Nicodemus ait? Quo modo, inquit, possunt hæc fieri? quo modo, inquam, fieri cælum potuit? vnde astrorum claritas, & splendor, emicuit? vnde naturæ vniuersæ concinnitas, ex tam diuersis, & inter se

repugnantibus naturis, effluxit? Quis terris cælum deuinxit? quis mundum vniuersum tam admirabili fœdere colligauit? quis tam diuersas formas, aut tam multiplices fructus, & terræ penetralibus eduxit? quis ventos, quis maria, quis hominum tumultus, ordine, & lege, constrinxit, ne omnia, funditus euersa, corruerent? At nihil est horum, quæ nunc oratione perstrinximus, de quo dici non possit, Quo modo potuit hoc fieri? At hæc omnia constat Dei manu facta, & composita fuisse. Cum vero Dei potentia nullis finibus circumscripta sit, dici non potest, quo modo possunt hæc fieri? Ex his enim, quæ facta cernis, quorum rationes nulla ratione percipis, potes intelligere, alia multa fieri a Deo posse, quorum causas explorare nullo modo queas. Nam, si potentiam mente consideres, est immensa, & infinita; si probitatem, ea terminis nullis includitur. si animi tui angustias recognoscis, videbis profecto, te neque earum quidem rerum, quas cernis, quibus vteris, quas manu contrectas, rationem tenere. Quid, quod neque tibi quidē ipsi explore cognitus es? Quid igitur faciendum, ut animus in cogitando conquiescat? Contemnenda prorsus ratio est, & fides modis omnibus amplexanda. Sufficit tibi, certum habere, aliquid a Deo fuisse dictum, aut lege, & ordine, constitutum. Hic animus omni cura liberatur; & quæ non potest ratione perquirere, fide considerat. Inquis, o vir egregie, quo modo possunt hæc fieri? Ego contra dico, quo modo fieri potest, ut hæc minime fiant? Dei enim perfecta sunt opera. finis autem operum Diuinorum, in homine fingendo, & informando, plane consistit. Cælum enim sideribus distinctum, & ornatum; terra, frugibus, & plantis, & herbarum viriditate, vestita; maria, infinitis animantibus oppleta; terrestria etiam animantia, & omnia denique, quæ cernimus, hominum causa condita fuisse, constat. In quæ finem, quæso? Ut, postquam vitam in assiduo labore contereret, in cruciatum sempiternū abriperetur? Non certe: sed, ut Deum, ad cuius imaginem factus est, clare tandem cerneret, opibusque sempiternis afflueret. Hoc autem fieri commode non poterat, nisi homo in terris conaretur, quo ad fieri posset, res Diuinas intueri. Aliter enim, si nihil aliud cerneret, nihil ad se pertinere putaret, nisi quod corpus appeteret, nec vniquam Diuina suspiceret; erat necesse, ut se totum cupiditati corporis addiceret: quæ cum sit legi Diuinæ contraria, & inimica; consequens est, ut, quoties cerneret legi Dei infinitam cupiditatem aduersari, toties ipsam legem extinctam, & deletam, cuperet. Qui autem

autem Dei legem odit, Deum odit. Qui Dei inimicus est, ius non est, ut gloria Diuina perfruatur. Erat igitur homo ab aditu vitæ sempiternæ excludendus, nisi natura illius fuisset immutata, & a nimio corporis obsequio ad legem Diuinæ studium traducta. Hoc fieri non poterat, nisi homo iterum nasceretur, & animus illius nouam rursus formam assumeret. Noua forma non aliam naturam, sed novos mores, nouum studium, nouam cupiditatem, significat, ita, ut, quæ erat serua cupiditatis, serua sanctitatis redderetur; & quæ in sempiternam miseriam intendebat, ad sempiternam gloriam modis omnibus adspiraret. Hoc fieri nullo modo poterat, nisi sancti Spiritus opera. Vnde sequitur, necessario id a Spiritu sancto factum fuisse in omnium animis, quos ad se a primordio humani generis allexit. Quo modo? inquis, Ignoro, quod ita fuerit necesse: hoc plane scio; vel, quod erat Dei probitati consentaneum; vel, quod erat illius sapientiæ valde congruus; vel, quod potestas illius impediri non poterat; vel postremo, quod hoc opus Dei, omnium maximum, a Deo fieri quotidie videmus. Quoties enim hominem a flagitijs ad vitæ puritatem, & sanctimoniam, traductū adspicimus, toties hanc nouam generationem mentis oculis usurpamus. Non enim sunt beneficia Diuina ad industriam humanam conferenda. Qui autem non videt, verissimæ virtutis, atque pietatis, studium ardentissimum, esse in bonis Diuinis numerandum, est totius verissimi sensus ignarus. Hoc certe non ignorabat Dauid, cum dicebat, Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Intelligebat eerte vir sapientissimus, esse sibi necesse iterum nasci, ut celestem lucem adspiceret, ut deinde, ex Diuinæ legis inflammatione studio, totam vitam, absque vlla impuritatis labe, gubernaret. Sed nimis virgere videmur virum sanctum. Non enim is erat, qui vel gloriam Diuinam ad humanas operas transferret, vel voluntati Diuinæ repugnaret; sed ideo reprehendendus erat, quia, cum legis studium esset professus, nondum finem legis apprehenderat, sed adhuc in rudimentis, & incunabulis, insisteret; nec eo progrediebatur, quo lex illum vocabat. Lex enim non tam in scriptum, quam in sensum Diuinum, respicit. Qui igitur scriptum legis præcipue sequebatur, nec in legis spiritum animum cōferebat, multa peccabat; & quid esset denuo nasci, non ita clare sentiebat. Merito igitur fuit a Christo reprehensus.

Tu es, inquit, magister in Israel, & hæc ignoras? Magnum erat nomen Israelis: fuerat enim viro sancto, a Deo, ad memoriam Diuinæ virtutis, impositum. Iacob enim, cum angelo, qui vicem Dei gerebat, tota nocte luctatus est; nec illi victoriam concessit; immo, si ita loquilletur, homo Deum superauit. Omnia

enim, quæ voluit, a Deo, orationis nimis incensæ viribus, extorsit. Nequaquam, inquit angelus, Iacob erit nomen tuum, sed Israel. Quoniam, si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Israelis enim nomen, principem, viribus Diuinis præditum, significat. Nomen igitur hoc, vniuersam posteritatem, ad exemplum Diuinæ virtutis, quæ in principe generis eluxerat, inuitabat. Israelis igitur vniuersi ius, atque dignitas, postulabat, ut magis spiritu Diuino, quam natura humana, censeretur; & multo attentius de rebus sempiternis, quam de figuris earum, cogitaret, gloriamque suam non in sanguinis antiquitate, sed in mentis purissimæ nouitate, reponeret. Quod si hoc studiū erat merito ab vniuersa gente repetendum, quid tandem ab ipsius gentis magistro erat expectandum? Magistri, inquit, studium profiteris; legis te doctorem esse iactas; lumen tuæ doctrinæ omnibus porrigis; de iure Diuino omnibus, qui te cōsulunt, te posse egregie respondere, putas; cum legis vim, finem, & rationem, prorsus ignores. Optimus Israelis magister est, non qui corporis circumcisiōnem retinet, sed, qui mentis puritatem studio summo retinendam censet; non, qui pecudū victimis numen placandum suscipit, sed, qui vitæ cōuersione, & interitu, nequitia veniam impetrat; non, qui lustralibus aquis crimen expiat, sed, cuius sordes gratia sancti Spiritus eluuntur. Nec nobili genere est, qui Abrahamo, generis principe, secundum carnem, gloriatur; sed, qui illius vestigijs ingreditur, & secundum Spiritus sancti disciplinam, iterum natus est. Si hæc ignoras, quo tandem modo te magistrum Israelis appellari audes, cum totum hoc nomē in spiritu, nō in littera; in sensibus Diuinis, non in figuris humanis; in fructu iustitiæ solido, atque sempiterno, non in vmbra, & in fluxu quodam splendore, consistat. Si rationem Diuinæ nobilitatis tibi exquirendam nimis curiose putas, totam ignoras verissimæ sapientiæ disciplinam. Vera enim sapientia, cum in Diuinæ probitatis cognitione posita sit, non rationis argumento, sed fidei robore, atque firmamento, comparatur. Cum enim mens humana munera Diuina complecti ratione non possit, relinquitur, ut credat ea, quæ Deus ipse testificatur. Quis enim videt? Quis Diuina comprehendit? Quis est, qui exactissime rationes operum Diuinorum considerat? Vnigenitus filius Dei, qui est in sinu Patris, quemadmodum hoc in loco dicit.

Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quo modo, si dixero vobis celestia, credetis? Certe, inquit, nos tantum, qui a Patre procedimus, ego nempe, & Spiritus sanctus, quod in profundo, & inscrutabili, Patris cōsilio lateret, perscruta;

scrutamur, & inspicimus, & exploratum penitus habemus, & quod nouimus, annuntiamus vobis, ut salui sitis. Verum, cum non possitis vilo modo muneris Diuini splendorem, propter imbecillitatem, sustinere, necesse fuit, olim nostrum sermonem sensibus vestris accommodari. Eratis enim tota mente corporibus affixi, a rebus igitur corporeis, quibus eratis afflicti, similitudines sumpsimus, ut vobiscum, quasi cum pueris infantibus, balbutiendo loqueremur; ut aliqua tandem ratione possetis aliquid de sempiterna felicitate cogitare. Itaque terrena dixi vobis, cum legem tulissetis, cum religionem sanxi, cum sacra constitui, cum imagines rerum Diuinarum statui precepi; cum vos ad studium iustitiæ præmijs humanis inuitaui. Nihil enim erat in illis sacris, & institutis, cælestis, atque diuinum, sed terrestre, & abiectum, non efficiendæ iustitiæ, sed significandæ, gratia constitutum. Sic enim commodum fuit, ut, illorum signorum admonitu, sensim caperetur earum rerum, quas illa signa designabant, absolutam notitiam. Et tamen neque sic animum induxistis ad credendum. (hic non cum Nicodemo, sed cum genere vniuerso, loquitur) & tamen obedientiam abiectis; & tamen iura omnia impudenter, & impie, perfregistis. Si ergo fœdus illud sacris terrenis percussum, & pactionem, muneribus, & institutis humanis confirmatam, violastis; si religionem illam, qua vos deuinxit, nefarie pollulistis; si ea, quæ magis erant sensibus vestris accommodata, credere nolulistis; quomodo, si nunc dixero vobis cælestia, quæ sunt a vera cognitione remotissima, credetis? Ad homines, ut Aristoteles loquitur, argumentum dirigit. Aliter enim nullas vires habere potuisset. Nihil enim est natura magis credibile, quam id, quod est fixum, immutabile, atque sempiternum. Sed, cum id tantum homines, rebus terrenis impliciti, credant, quod est magis sensibus obiectum, sequitur, ut illis magis credibilia videantur terrena, quam cælestia.

Et nemo adscendit in celum, nisi qui descendit de celo, Filius hominis qui est in celo. Demonstrat, quantum sit opus fide; omnibus, qui salui esse cupiunt. Filius hominis idem est, quod verus homo. Est enim loquendi figura, qua Hebræi, & Chaldæi, vtuntur sapientissime, & interdum etiam Græci. In Christi vero persona est frequenter vsitatum, ut dignitas, ad quam humana illius natura diuinitas assumpta fuit, clarius explicetur. Tam admirabilis est enim illa Diuina, & humana, coniunctio, in Christi persona, ut, quod vnius est proprium, cum altera communicetur. Ad hunc modum sanctissimam Virginem Dei matrem verissime nominamus, & Filium hominis Celi conditorem appellare possumus. Vtroque enim modo semper nobis sempiternum verbum occurrit, qui Caro factus est. Sed scilicet aperiamus. Salus, & dignitas sempiterna; absque notitia

numinis sempiterni, obtineri non potest. Dei vero notitia, aut est sensu, aut fide, comparanda. Sensu parari non potest. Si enim sensus, euidencia, Dei cognitio paranda esset ad salutem; fuisset necesse omnibus, qui salui futuri sunt, adscendere prius in celum, & Deum præsentem oculis intueri, antequam iustitiæ fructu potirentur. Sed hoc non licet. Nemo enim adscendit in celum, nisi qui descendit de celo, Filius hominis, qui est in celo. Hic tantum, inquit, homo in celum altissima mente penetrat, Deum clarissime cernit, arcana cælestia contemplatur: de celo enim descendit; & nunc, cum adhuc numen illius in corpore humano lateat, in celo tamen est, & vniuersæ naturæ imperium administrat. Hic igitur homo solus in celum adscendit, quia semper in celo est, quia verbum Patris est, in rerum omnium cælestium, atque terrestrium, principatu constitutus; ut omnes tandem, quos ad suum nomen adiunxerit, in celum euehat. Ergo, cum nomini, quamdiu in corpus hoc crafsum, & caliginosum, inclusus est, adscensus in celum minime concedatur; reliquum est, ut, quod videre nequit, videnti credat. Hac enim fide salutem felicissime consequetur. Quo modo? inquit. Respondit mirifice:

Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Tadebat olim populum itineris; fastidibat pabulum cælestis; Aegyptias dapes appetebat; in fide, & officio, claudicabat; in Moysen asperis verbis inuehebatur; neque tam Moysi, quam neo, cuius ope fuerat e durissima seruitute liberatus, conuicia faciebat. Deus, in perfidiæ vindictam, volucres serpentes immisit, qui morsu ignito multos interimebant. Hebræi, malis edocti, scelus agnoscunt; ad Moysen frequentes adeunt; ut veniam a Deo impetrent, supplicii oratione deprecantur. Deus Moysi preces exaudit, illumque monet, ut serpentem ex ære conflare, & in sublimi proponi, iubeat; deinde, omnes, qui serpentium moribus icti fuerant, exhortetur, ut in sublatum serpentem adspiciant. Omnes igitur, qui in æream illam serpentem respiciebant, continuo sanabuntur. Quid hoc est, fratres carissimi? quam multa hic nimis admiranda conspiciamus? Non poterat Omnipotens Dei verbum vulneribus illis, absque imagine ex ære conflata, medicari? Quæ tanta vis erat in ære, ut, ad illius adspicium, homines, mortiferis vulneribus sauciati, subito sanarentur? Non, inquit, ex solum rude, sed forma ex ære facta, hoc opus ad mirabile faciebat. Hoc est multo magis obstupendum. Poterat ne forma terrior, & horribilior, illa fieri? An est aliquod animans magis ferox, & infestum? An non, serpentis opera, fuere generis nostri principes in miserum exitum expulsi? An non serpentes, multis in locis, venenum mortiferum exhalant, quo multos

tos mortales inficiunt? An illa eadem pestis, qua magna Hebræorum multitudo miserabiliter interibat, non erat a serpentibus inuenta? Si imago erat adhibenda, fuisset imago Cherubini, aut aliqua species, ad adspicium pulcherrima, quæ oculos intuentium delectaret. Hac quidem in mentem cuilibet venire potuissent, qui fuisset a sanctissimis Christi sacris alienus. Qui vero in Christo mentis oculos defixos habuerit, & imaginem serpentis admirabitur, & nomen Domini laudibus summis afficiet. Non enim imago sanitatem afferebat, sed Dei filius, quem imago illa serpentis adubratur. Ut enim illa serpens non erat, sed serpentis speciem referebat; ita & Christus peccati affinis esse potuit, sed peccatorum omnium poenam tolerauit. Vulneratus est enim propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra. Et, quemadmodum Petrus inquit, peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Non immerito igitur Paulus sanctissimum illud corpus, ne leuissimæ quidem labe impuritatis inquinatum, Similitudinē carnis peccati nominat, eo quod omnes ærumnas, angores, labores, dolores, cruciatus, & supplicia peccatis debita, libentissime pertulit, ut nos a peste sempiterna redimeret. O salutare lignum, quod aquis amarissimis eam dulcedinem infundis, ut nihil fieri possit in animis castis, & integris, ad sensum iucundius? Quid horribilius Cruce? quid effectui suauis? ea namque cæcis lucē reddit; ea languidos miro robore firmat; ea iacentes ex suscitatur; ea vulnera mortifera sanat; & postremo mortis vires elidit, & vitam sempiternam largitur; atque patrimonium cælestis constituit. Multa frequenter vulnera multis, a demone infestissimo, varijs artibus, insiguntur; sed nullum tam pestiferum vulnus est, quod non Crucis adspicium sanetur. Excita fidem; vires assume; oculos attolle; Christum in Cruce confixum intueri; veniam vehementer implora; & confestim sanaberis. neque solum sanitatem recipies; verum & amore tantæ bonitatis inflammaberis; vsque adeo, ut in doloribus illis voluptatem summam, & in Crucis ignominia dignitatem excellentem, pura mente percipias. Hanc igitur Crucis vim, ut Moyses signo mirabili præmonstraret, iussus a Deo fuit æneum illum serpentem formare, & in altum extollere, ut posset ab omnibus conspici, ut, mortiferis vulneribus sauciati, in illum intuentes, sanitatem recuperarent. Dei filius, qui erat in Cruce remedium nostris vulneribus allaturus, iam tunc sub illo signo salutarem medicinam insanabilibus morbis adhibebat? Sed, ut ad sententiam Domini redeamus: Diuina, inquit, intueri non potes. Nemo enim adscendit in celum, nisi qui descendit de celo, Filius hominis, qui

est in celo. Quid igitur reliquum est? Fides, inquit. Ut enim Moyses æneum serpentem suscitavit in solitudine ad salutarem vulnere medicinam; sic est necesse, ut Filius hominis agatur in Crucem, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Neminem excipit. Est enim Iudæi, atque Græci, distinctio sublata. Omnis enim, qui crediderit, saluus erit. Sit fides incensa, & incitata: sic enim eam intelligi oportet: aliter enim, si vires remiserit, si langore se cōfici passa fuerit, vitam retinere non poterit.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Figura loquendi Hebræa est. Omnis non, idem est, quod Nul lus omnino. Miram Dei in genus hominum benignitatem, non satis habuit, terram ad hominum sedem, & domicilium stabilire, terris vniuersis mare circumdare, elementa, celum, sidera, Solem, & Lunam, hominum causa condere, & omnia, quæ celi ambitu coercentur, ad hominum vitam sustinendam, & propagandam, tanta largitate profundere, & quod est longe mirabilius, homines ipsos angelorum præsidio circumvallare, nisi etiam vnicum Filium, sui splendoris imaginē, sempiternæ maiestatis heredem, rerum omnium conditorem, pro omnium salute nobis donaret. Non angelum aliquem, qui inter cælestes excelleret, sed vnigenitum Filium, ex illius intima mēte, atque natura, ex omni æternitate, progenitum, nobis pacis sequestrem, salutis vindicem, dignitatis auctorem, atque vitam sempiternam ducē, & patronum, exhibuit, qui sanguinem suū pro omnium incolumitate largiretur. Deus omnipotens nihil sibi reliquum fecit, quod nobis ultra posset impendere. nihil compressit; omnia profudit; nihil in posterum referuauit. Quid enim habuit maius, quā Filium, secum maiestatis, imperij, numinis, potentia, probitatis, immensitate coniunctum? Hoc totum, quod habuit, quo maxime gloriatur, a quo nihil neque natura, neque voluntate, potuit habere seiunctum, nobiscum magnificentissime communicauit; atque constituit, ut illius inopia, summis opibus; illius ignominia, excellenti decore; illius vulneribus, firma sanitate; illius morte, vita sempiterna, fruamur. O inexplicabile beneficium; o immensam Diuinæ beneficentiæ largitatem; o clementiam hominum, & angelorum, sempiterno præconio celebrandam, si oratione aliqua posset tantum, & tam excellens, minus explicari. Mentis enim acies lucis splendore perstringitur; animus admiratione tantæ probitatis obruitur; lingua stupet, & impeditur, cum nec angelorum lingua tam excellens Diuina gratia opus effari pro dignitate possit? Deus pro hominibus, dominus pro

pro seruis, iustus pro iniustis, se addici sustinuit, ut nos omnes, nexu deuinctos, non solum liberaret, sed etiam in celum, ut secum regnaremus, eueheret. Sequitur autem:

Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut indicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Iudicare, hoc in loco, & in multis alijs, idem est, quod Dammare. Non fuit, inquit, Deo propositum, cum filium in terras misit, ut humanum genus euerteret, sed, ut illud ab interitu sempiterno vindicaret.

Qui credit in eum, non indicatur. qui autem non credit, iam indicatus est: quia non credit in nomine unigeniti filij Dei. Omnis homo naturam interitum exhorret; vitam acerrime concupiscit; dedecus extimescit; omnia mala, quae vitae florentem statum possunt euertere, anxie reformidat. Ergo, cum Filius Dei in mundum venit, ut salutem daret, ut suos verissime gloriae ornamentis afficeret, ut mentis statum praesidio inuictis confirmaret; consequens est, ut, qui in illum credit, eamque fidem inflammato studio conseruat, cum se totum Christi tutela, atque patrocinio, committat, interire non possit. Quamdiu enim ea mente est, ut citius vitam amittat, quam Christi imperium recuset, damnari non poterit. Si enim legis Diuinae constans studium, & obedientia, ad vitam aeternam recta perducit, & hoc ipse Dei filius testificatur; necesse est, ut, qui illi firmissime credit, legem seruet. Si vero legem seruauerit, liber erit a poena legis. Non poterit, inquit, seruare legem. Erit enim impedimento imbecillitas naturae, quo minus Diuinis sanctionibus obsequatur. Immo fides omnia impedimenta facillime disturbabit, atque desiciet. Non enim hic agitur de communi fide, quae saepenumero libidini, & impuritati, succumbit, sed de illa, quae constans, & erecta, est, & oculos a Christi sanctitate non deijcit. Ea namque, Christi ipsius numine confirmata, vires assequitur, quibus omnia obstantia repellat, & incenso studio legi semper obtemperet. Nihil igitur illi damnationis erit, ut Paulus ait. Quid, si non credat? Iam indicatus. Ita enim de illius poena sempiterna certi esse possumus, atque si iam sententia lata fuisset. Quare? Quia non credit, inquit, in nomine unigeniti filij Dei. Conuictum enim facit Deo, qui filio illius non credit; qui veritati sempiternae fidem abrogat; qui salutare imperium recusat, & Diuinae clementiae monita contemnit, desertaque salutis via, in vias tenebrosas, quae ferunt in miseriam sempiternam, furenter ingreditur. Credunt enim magis suae cupiditati, quae opes illis fallacissimas pollicetur, quam Deo, qui illos ad verissimas opes inuitat. Nam, si Dei filius numen suum non clarissimis operibus indicasset, aliquam

sceleri suo defensionem obtendere potuissent. Cum vero legis sanctitatem opera Diuina confirmet, quam rationem erroris pestilentissimi, qui miseros homines excacauit, assignabimus? Odium lucis. Sic enim sequitur:

Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Cum simus vniuersi, natura, dignitatis appetentes, operam damus, cum flagitium, & impuritatem suscipimus, ut oculos hominum vitemus, ne dedecus, & turpitudine, nostrae actionis emineat. Qui furantur, nocte furantur; qui libidini seruiunt, nocte seruiunt; qui aliquid denique indecore faciunt, lucem fugiunt, ne possit eorum dedecus animaduerti. Iudicant illiquidem, nihil esse virtute praecelarius, neque vitiorum impuritate deformius. Ita tamen sunt dominatu cupiditatis oppressi, ut neque velint, neque possint, propter voluntariam animi miseriam seruitutem, a flagitiorum sordibus, & turpitudine, remoueri. Cum vero lux eorum dedecus in oculis hominum constituat, eam odio immani persequitur. Tenebris igitur delectantur, exortu Solis anguntur, in caligine versari percipiunt. Quod si haec lux Solis, quae cunctis animantibus est communis, est odiosa illis, qui libere cupiunt in omni genere turpitudinis, atque flagitij, volutari; quid de verissima luce, quae maxime dedecoris impuritatem coarguit, existimandum est? Sol enim iustitiae, vitiorum foeditatem in luce clarissima proponit; quam sit infesta, & execranda, demonstrat; multorum odium in illam concitat; & facit denique, ut omnes flagitiosi maxime sibi displiceant, & se ipsos exhorreant, suiique ipsorum aspectum conturbentur. Cum tamen eorum multi nolint a sordibus, in quibus infixi sunt, auelli, molestissime ferunt, turpitudinem suam multorum oculis, cum insigni dedecoris infamia, notari. Quo autem clarior est lux, qua dedecora patent, atque delucescunt, eo odium, quod in lucem concitatur, est truculentius. Inde adeo factum est, ut nullum odium unquam in quem, quam acrius exarserit eo, quo improbi, qui summo artificio, & calliditate, religionem simulabant, & in ficta specie pietatis, scelera susceperant, Christum insequerentur. ferre enim non poterant insite turpitudinis ignominiam in admirabili lucis illius splendore, multorum aspectu, atque testimonio, conuinci. Haec erat igitur causa perfidiae, & offensionis, & odij, quo Christum fugiebant, & pestem, & perniciem, in illum, summis conatibus comparabant. Iustissimo igitur iudicio, qui tenebras luci praetulerunt, tenebris sempiternis damnati sunt; qui misericordiam

cordiam Domini contempserunt, perpetuis supplicijs mactati sunt; qui salutem a se ingratis, & impie, repulerunt, summo dolore, & miseria, cum dedecore sempiterno, perdit, & afflicti sunt. Horum exemplum, fratres, detestamini; tenebras fugite; lucem respicite; perfidiam arcete; fidem sancte colite; Christi disciplinam percipite; qui vobis lucem praeferet, & animi vestri vires con-

firmabit, quibus ea, quae docet, quae tradit, quae sancit, quae praescribit, memoria conseruetis; fide comprehendatis; operibus exsequamini; ut sic, tandem, in celum euecti, in possessionem hereditatis sempiternae constituti sitis ab eodem, qui ab ea perfidos, & sceleratos, homines ad sempiternam miseriam excludit.

ORATIO X.

IN hac venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram: & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Qui omnes curatum aduenerat, ad omnes opus erat, ut diceretur; & 10
hiccirco quietem pati non poterat, sed regionem uniuersam continuo peragrabat. nec enim caritatis sollicitudo patiebatur, ut in loco uno diu inanis insisteret. Vbi vero morabatur, minime vacabat, sed perpetuo salutem omnium operam nauabat, & ea de causa flagitiorum sordibus salutari lauacro eluendis diligenter incumbere. Baptizabat igitur, ut veteri hominum vitæ finem imponeret, & nouæ principium institueret. Eo vero tempore Ioannes eiusdem muneris studium non 20
intermittebat.

Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon, iuxta Salim: quia aquæ multe erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Ne Ioannes quidem diu in uno loco morabatur. Non enim commodum suum, sed eorum, qui erant ab illo baptizandi, spectandum existimabat. Et interim ad eam regionem se paulatim conferebat, in qua erat a tyranno, iustitiæ, sanctitatis, & constantiæ, pœnas daturus.

Falsa est autem questio ex discipulis Ioannis cū Iudæis de purificatione. Hæc contentio materiam mihi præbet cogitandi, quot, & quanta, mala ab inuidia nata sunt. Inuidia namque parentes nostros e Paradisi finibus exterminauit. Ea enim diabolum instigauit, ut eos in capitalem fraudem impelleret, qua fuerit a vita distracti, & tyrannidi mortis addicti. Sic enim scriptum est in Sapientia Salomonis: Inuidia diaboli, mors intrauit in terram: inuidia Caini fratrem sanctum immanissime trucidauit: inuidia furens Iacobi filij, fratrem Ismaelitæ vendiderunt, & sanctissimum patrem marore afflixerunt: inuidia Saulem sic exagitauit, ut Dauidem, cuius virtute, industria, fide, probitate, fuerat non semel a peste maximi periculi liberatus, summis opibus oppugnaret; illiusque sanguinem, atque vitam, peteret, cuius beneficio vitam, cum amplificatione dignitate, retinebat. Quid exempla plura referam? Historiæ plenæ sunt; vita communis, insidijs oppressa, periculis circumuenta, mutuis cadibus dilacerata, testificatur, nihil cogitari posse in terris inuidia pestilentius. Num parum constat, omnes Rerump. seditio- 30
nes, coniurationes, proditioes, euerfiones, ab inuidia natas esse? An non ea salutis auctorem, humanique generis liberatorem, in Crucem sustulit? vita spoliata? mortuique nomen immanissime persecuta est? an non perpe-

tuo in veræ virtutis exitium incitatur? an non odio Diuinæ probitatis inflammatur? Nam, quod bonum est, quod a Diuina probitate non profluxerit? Ergo, qui bonis inuidet, Dei probitatem ferre, atque sustinere, non potest. Est igitur Inuidus, Dei inimicus, Diuinæ bonitatis hostis acerrimus, & cum humani generis euersore, fœdere scelestissimo copulatus. Quem enim diabolus persequitur, inuidus persequitur; isque tenebrarum Principi ministrat; iussus illius obtemperat; desertaque Dei militia, sub damone stipendiis facit; & iam in exercitu, quem Satanas conscripsit, insiti furoris pœnas expendit. Inuidia namque lacerat animum; menti tenebras offundit; carpit sensus; totumque hominem humanitate spoliât, & facibus inflammat, furiarum stimulis cruentatum insanire compellit. Sed, quo malum est diuersus, eo dolentius ferendum est, tam late contagium illius serpere, ut etiam animos bene institutos interdum inficiat. Hi enim non solum vicem suam dolent, sed eorum causa laborant, quos sibi magistros adficiunt, ita, ut nolint eorum gloriam cum alijs aliqua ratione communicari. Sic Iesus, filius Num, qui Moysi ministrabat, cum fuisset allatū de duobus viris, qui, Diuino inflatu, mysteria Diuina in castris enuntiabant, indignissime tulit, & a Moise postulauit, ut eos coaceret. Tantum enim de magistri auctoritate detractum existimabat, quantum aliquid Diuini similiter in alijs emeretur. At Moyses, Quid, inquit, æmularis pro me? Utinam omnis populus propheta: Hoc morbo etiam discipuli Ioannis laborabant, cum Christi nomen ad eum, quasi is in officio deliquisset, cum non mediocri querimonia, detulerunt, quod officium Ioanni delegatum suscepisset. Nec est mirum, Ioannis discipulos in hunc errorem incidisse, quando etiam Christi discipuli se insensos cuidam præbuerunt, quod in nomine Christi dæmonia e corporibus eiecisset, quod non fuisset in eorum numero celsus, qui Christum sequebantur, qui tamen fuerunt ab ipso Christo redarguti. Nec enim erat a Christi discipulis alienus is, qui discipulorum fidem imitabatur. Sed, quorsum hæc tam multa de inuidia diximus? Primum quidem, ut, cum cerneretis, quantum sit in inuidia sceleris, & immanitatis, tam diram pestem a vobis detestaremini: deinde, cum videretis, eos, qui in celestem disciplinam incumbunt, illius labe interdum adspersos fuisse, intelligeretis, locū esse lubricum, & periculosum, summa diligentia, prouisione, sedulitate, & industria, præcauendum. Sed ad intermissam questionem de Purificatione reuertamur. Baptizabat Ioannes: baptizabat & Christus. Hinc orta contentio

tentio fuit. Nam, si Ioannes munere sibi delegato riteungebatur, quorsum attinebat, idem munus a Christo, quasi a Ioanne non bene fuisset administratū, usurpari? illud enim esse videbatur repetere honorē, quasi non recto iudicio delatus exstitisset. Illa deinde dubitatio incidebat, an, postquam Christus se ad baptizandum contulit, aliquid pondus ad salutem in baptismo Ioannis inesset. Erant, qui, baptismo Ioannis contenti, aliud minime requirerant; erant et, qui Ioannis operam in hoc lauacro positam contemnebant, & ut rursum a Christo lauacrum aliud requirerent, approperabant. Interim vero illud vehementer Ioannis discipulos urgebat, quod Magistri nomen existimabant in dies magis, per Christi splendorem, obscurari, & Christi nomen illustrius fieri. Postremo, dolebant vehementer, male fuisset magistro suo a Christo gratiam relata. Magister enim, Christum laudibus summis extulerat; Christus vero, ut opinabantur, laudes Ioannis obtinebat, quoties baptizabat. Quasi vero baptisimus Ioannis minime satisfecisset. Indignum igitur ad Ioannem adeunt. Sic enim sequitur:

Venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Opera pretium est, animaduertere querelam, & acrimoniam. Hoc enim videntur dicere: Non est illa fides in hominibus; oem societatem dirimit honoris ambitio; nulla est accepti beneficii remuneratio. Nam, quis hoc suspicari potuisset? Ille enim, vir excellens, quem ex ore tuo summa fide prædictū opinabamur, cui tu, cum esset tecum trans Iordanem, egregium virtutis, & sanctitatis, testimonium dedisti, immemor beneficii, quo illum laudibus obstrinxeras, violauit fidem, munusque tuum, tibi a Deo delegatum, quod te in honore summo collocabat, ad se transtulit. Baptizat enim, & oes ad eum veniunt. Contemneris igitur breui, nisi gloriæ tuæ causam suscipis; nominisque tui decus interibit. Ut ex hac oratione intelligi potest, cupiebant Ioannis discipuli, summū rerū omnium dñm aut armis, aut interdictis salutem, arceri, ne se vilo modo lauacris illis sacris magistro commissis admisceret. Magistri namque, ipsius auctoritatem imminuta, instar mortis, esse putabant. Sed huius morbi curationem, a Ioanne valde sapienter adhibitam, videamus. Respondit Ioannes, & dixit, Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de celo. Vnus est, inquit, fons honoris; vnus decoris, & honestatis, principium; vna ratio dignitatis, & amplitudinis, quæ Dei probitate, & magnificentia, continetur. Qui igitur ad summos honores adspirat, & gloria vere studio ducitur, in celum suspiciat, opus est, non minusque Diuinum vereatur: & sic omnes viuedirationes ab illo suspensas habeat, ut nihil vellet, nihil amet, nihil appetat, nihil exquirat, nihil sibi magnopere curandum arbitretur, nisi quod Dominus ipse præscripserit. Is enim est, qui erigit abiectos, qui deprimat elatos, qui humiles ad honores summos euehit, qui in gradu summo locatos de solio detradit; qui ignotos, & obscuros, nobilitat; qui claros, & illustres, obscurat. Eos, inquit ille, qui me honorauerint, honorabo; qui autem me contempnunt, ignominia deformabuntur. Cum igitur ille solus sit honoris arbiter, & verissimi decoris architectus, sequitur necessario, ut, qui in alias honoris vias ingrediuntur, non honorem, sed contemptionem; non honestatem, sed turpitudinem; non gloriam, sed infamiam, studio confectentur. Quo igitur inanius efferuntur, eo miserius concidunt, & sempiternis ignominia tenebris obruuntur. Hoc autem in summa statuendum est, omnem rationem dignitatis e celo, hoc est e Diuina clementia, petendam. Quidquid enim e celo non defluit, quamuis specie amplum, & illustre, videatur, angustum, & obscurum, est, summisque turpitudinis, & ignominia, notis inquinatum. Ioannes igitur valde sapienter ait: Nemo potest vllum sibi decus assumere, nisi id sibi a Deo concessum sit. Vnde sequitur, nemini licere, terminum, sibi decoris, & honoris, a Deo præfinitum, transilire. Qui enim honoris modum, sibi, lege Diuina, constitutum, transgreditur, ius Diuinum violat, & in Dei offensionem incidit; & ita, pro decore, quod appetebat, in summam turpitudinem furibunde prolabitur. Hoc igitur meum officium fuit, ut me terminis mihi circumdatis continerem; nec ultra progredere, quam fuerat mihi a Deo concessum. Quid autem mihi concessum fuerit, silentio minime suppressi; neque mihi honorem, quod in me minime conueniebat, arrogauim. Num Christi nomen usurpauim? num me liberatorem esse generis humani testificatus sum? num gloriam, vniuersi Dei filio debitam, ad me transferendam esse duxim? Non certe.

Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixim, Non sum ego Christus: sed quia missus sum a te illum. Non sum, inquit, Christus, sed Christi præcursor; non sum Dominus, sed Domini seruus; non sum auctor salutis, sed salutis ipsius prænuntius. Hoc est officium mihi commissum, quo sum egregie perfunctus. Si ultra progredi conatus fuero, & ipsius Summi Dei munus usurpauero; fidem violabo, & in grauem offensionem numinis incurram. Ea igitur insolentia me honore minime cumulasset, sed ex oī me honoris gradu deiecisset. Cum igitur operā datis, ut Christo, multitudinis opinione, præferar, in eo vehementer elaboratis, ut me oī dignitate spoliaretis. Itaque verā dignitatem, quæ Dei beneficio continetur, agnoscam; quæ autem a Deo mihi delata minime fuit, non insolenter arripiam. Hac igitur sententia repellit vir Diuinus honorem, sibi a suis insipienter oblatum, eo quod non fuerat sibi

a Deo, sed soli Christo, tributum. Ipse namque solus est, qui tollit peccata mundi, & qui animos abluit, & vitia radicitus extrahit, & omnes flagitiorum fibras euclit: quod erat baptismi sacramento clarissime designatum. Persequitur deinde Christi ipse, egregia similitudine, præcellentiam:

Qui habet sponsam, sponsus est. Si videris ædes magnificas peripe: asmaris ornari; si epulis exquisitissimis conuiuium instrui; si cit harædos, & tibicines, vndique adleiri; si cognatos, & amicos, euocari; & omnibus denique his lætitiæ signis celebrari matrimonium aliquod adspexeris; non dubitabis, quin omnia hæc Sponsi gratia comparentur. Similiter, cum legis sanctissimæ cultu, & ornatu, domum Dei intratam, & ornatam, fuisse conspicimus; cum Diuinorum hominum concentum, atque symphoniam, auribus vsurpamus; cum omnium Prophetarum vocibus Diuinum matrimonium illustrari sentimus; cum omnium sanctorum hominum mirificā consensionem in ornanda tam sancti fœderis pactione videmus; non dubitamus, quin hæc omnia ad solius Sponsi amplitudinem conferantur. Itaque, neque Moyses, neque David, nec Isaias, neque Zacharias, neque Ioannes quidem ipse, Sponsi nominari potuerunt, sed ipsius Sponsi amatores, ad celebrandas nuptias euocati. Quis enim illorum sibi Ecclesiam fide despondere potuit? Quis illam e peste sempiterna redemit? Quis illi sanguinem suum largitus est? Quis illius formam auro, gemmis, monilibus, excoluit? Quis ei opes Diuinas, atque sempiternas, attribuit? Quis eam denique secum bonorum omnium communione coniunxit? Non alius certe, quam Dei filius, a patre Regni sempiterni heres institutus. Is igitur solum sponsam habet; reliqui autem Diuini viri, ad nuptias celebrandas euocantur, quibus Ioannes in primis annuerandus fuit. Huius igitur matrimonij dignitas nullo modo erat ad Ioannem, sed ad Christum, deferenda.

Amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Non Amici nomine dignus est, qui iacet, aut langore, & desidia, torpet, sed, qui stat, ut Sponsio, quem vehementer amat, alacritate eximit, ministrat, & voce illius iucundissima perfruat. Huius namque celestis Sponsi vox, vitā confert, vires auget, sanitatē corroborat, voluptatem efficit, omniaq. bona suis amicis, cum iucunditate summa, denuntiat. Nihil igitur, inquit, habet a me Sponsus, quo maior, & amplior, & opulentior, esse possit: ego contra, quidquid habeo, ab illo sumptis. Nec ego solus, sed omnes, qui ab exordio generis humani ad nuptias celebrandas adsciti sumus. Ab illo vitam, salutem, & dignitatē, accepimus; illiusq. spiritu incitati, ad opes sempiternas adspiramus. Nō igitur immerito hoc nuptia-

rum tempus fuit ab omnibus sanctis hominibus mirabiliter expectum. Sponsi namque vocem tantæ felicitatis effectricem audire cupiebant. *Hoc ergo gaudium meum impletum est.* Quod enim, inquit, homines olim sanctissimi videre, & audire, cupiebant, ego video, & audio, & ex fructu illorum bonorum, quæ mente prospiciebant, voluptatem summā percipio. Si igitur Sponsi dignitatem indigne patimini, meum gaudium, & voluptatē, atque adeo dignitatē, indigne patimini. Omne namque gaudium meum, omnis voluptas mea, omnis dignitas mea, ex illo, tamquam ex fonte totius felicitatis, emanat. *Illum oportet crescere: me autem minui.* Neque Christi dignitas augeri potuit, cum esset immensa; neque Ioannis decus, propter splendorem Christi, minui, cū esset ex ipsius Christi claritate derivatū. Sed ad hominum opinionem sententiam accomodat. Ioannem enim homines in Christi dignitate locare statuebant; & Christi speciē, ut humilem, & obscuram, contemnebant. futurum autem erat, ut Christi numen gentes venerabundæ suspicerent, & Ioānem ad illius ministros aggregarent. Addit deinde, ut clarius Christi præstantiam demonstret:

Qui de sursum venit, super omnes est. Si hæcenus, inquit, veneratione sempiterna Prophetæ digni vobis visi sunt; si patrū sanctissimorum, a quibus ortum habemus, virtutē, & pietatē, vehementer admirati fuistis; si in me ita defixos oculos habuistis, ut mihi summa omnia deferenda putaretis; intelligite tandem aliquando, quantum nobis omnibus hic summus Princeps præferendus sit. Nos enim, e terra, semine corruptibili, propagati sumus; ille vero, e cælo descendit. Nos, parentes mortales habuimus; ille vero, summū, atque sempiternum, Deum, parentem agnoscit. Quantum igitur inter vtriusque generis principium distat, tantum necesse est, ut is nobis omnibus antecellat. Consequens igitur est, ut, secundū eandem rationem, doctrinæ illius splendor, & claritas, inter omnes emineat. *Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: Qui de cælo venit, super omnes est.* Quilibet, inquit, insitam naturā sequitur; & quo sit genere ortus, vita, moribus, & natione, demonstrat. Hinc autē fit, ut oēs homines, quantumvis magnitudine sanctitatis excellāt, terram, vnde sunt orti, quodammodo sapiant, & imbecillitatem suæ originis indicent. Cum enim sint terrenis corporibus immersi, nihil clare vident, nihil pure percipiunt, nihil denique intelligunt, nisi qd est corporeis sensibus obiectū. Quoties igitur mentem a corpore seuocare conatur, ut verū adspiciant, toties corporeæ species occurrūt, q̄ illam obtundūt, & in corpus rursum includi cōpellūt. Quod si aliquid Diuinū aliqua rōne cernere cupiunt, id assequi nō possunt, nisi similitudines a terrenis rebus assumāt. Rarissimū igitur genus est eorū, qui aliq̄, tandem,

summo studio, & contentione, id consecuti sunt, ut mente, sine corporis signis, & imaginibus, ea, quæ sunt sempiterna, suspiciāt. Præterea, hoc habent a concretionē terrena, ut sæpe labantur. Corporis enim affectiones varie homines etiam sanctos commouent, ita, ut, illis impulsī, interdū a rationis statu, quāuis leuiter demigrent. Non enim ita possunt omnes sensus opprimere, quin aliqua vestigia pristina labis appareant. Ergo, quem admodum in eorum vita affectio interdum terrestris animaduertitur, ita & oratio nonnumquam cum eiusmodi affectionibus congruens ab eis aliquando profertur. Summa autem hæc est, ut nemo fuerit vquam tam insigni pietate præditus, qui sic humanæ naturæ motus omnes exstinxerit, ut non sæpe terrenæ labis indicium aliquod moribus, & vita, & oratione, præbuerit. Hoc est igitur, quod Ioannes ait:

Qui de terra est, de terra loquitur. Hoc est, qui secundum humanæ naturæ condicionem genitus est, documenta præbet imbecillitatis insita, quæ terreni parentis imaginem factis exprimit. Nam, qui de terra est, originis terrenæ naturam negare non potest. Cum igitur ex fuere prorsus naturam nequeat, consequens est, ut sæpe etiam oratione terrenæ impuritatis indicium aliquod faciat.

Qui de cælo venit, super omnes est. Christi præstantiam illustri comparatione luculenter exaggerat. Primi, inquit, parentes generis humani, turpissime concenterunt. Patriarchæ sanctissimi, similiter prolapsi sunt: Prophetæ etiam, fuerunt interdum nonnulla impuritatis labis inquinati. Quare? Quia terrena stirpe propagati sunt; & ita quodammodo necesse erat, ut interdum originis antiquæ principium, & factis, & dictis, ostenderent, turbulentissimisq. interdū moribus, quamuis inuiti, terrenæ naturæ significationem darent. At, qui de cælo venit, super omnes est. Is enim solus corporea mole non impeditur, quo minus in cælum, vnde venit, facillime penetret, ut arcana Diuinæ sapientiæ purissima mente percipiat; is solus corporeis imaginibus numquam indiguit, ut Diuina, atque sempiterna, comprehenderet; is denique solus numquam labi, aut tenuissima flagitij alicuius macula notari, potuit. Oēs igitur homines sanctimonia præcellentes in offensionem celestis numinis inciderunt, & opera pacificatoris indiguerūt, qui eos cum Deo rursus in gratia poneret. Hic solus ad gratiam, quam numquam videlicet amisit, recuperandam, nullius operam requirit. Immo solus ipse Dei numen placat, & omne genus humanum, in quo sanctissimi homines etiam numerantur, ipsi Deo, suis meritis, & sanctitate, conciliat. Ille namque, verissimū baptismi auctor est, quo cunctæ animarum sordes eluuntur, & iustitiæ clarissimus inno-

bis splendor exoritur, Diuinaq. forma in hominibus generatur. Quidquid igitur velego, vel reliqui omnes, qui Diuinis diuini spiritus opibus locupletati fuerunt, habemus, ab illo hausimus; illiusq. virtute ornati, & stabiliti sumus. Hinc iam potestis intelligere, quantum is mihi dignitate, & opibus, antecedit; quod nihil est in me, quod non ab illo in animum meum, tamquam ab inexhausto, atque perenni, fonte, totius benignitatis, & gratiæ, defluerit. Sed nondum, quod infinito intervallo summum omnium maximorum hominum decus exsuperat, attigimus. Nam verus Deus est: id enim significat id, quod sequitur:

Et quod vidit, & audiuit, hoc testatur. Quis Deum vidit vquam, nisi vnigenitus filius Dei, qui est in sinu Patris? Quis illius disciplinam ex omni æternitate complexus est, nisi is, qui lucem incolit immensam, & summi Patris consilia valde sapienter, atque diligenter, exsequitur? Quis igitur testificari potest immensam Dei in genus humanum benignitatem, nisi mens, & sapientia, Patris Diuini, splendoris imago, omniumq. Diuinorum operum conditor, & conseruator? Quemadmodum igitur, cum dixit Christus ipse, Quæ audiui, loquimur, & quæ vidimus, testamur, suam, atque Spiritus sancti, diuinitatem expressit, ita & hoc in loco Ioannes, cum dicit, Quod vidit, & audiuit, hoc testatur, hoc plane dicit: illum Dei Filium esse, cum quo Pater ab æterno tempore omnia consilia sua communicat. Errorem igitur discipulis suis detrahit, eosq. ad studium Christi tota mente traducit. Et interim eorum scelus insectatur, qui verbis illius fidem adiungere recusant. Non, inquit, is est, qui rumores inanes sequatur; qui opiniones hominum iudicio suo comprober; qui sensus denique corporis in consilium adhibendos existimet; sed eam tantum testificatur, quæ vidit, quæ audiuit, quæ in veritate summa, atque sempiterna, perspexit. Quo igitur maior est illius sanctitas, quo maiestas excelsior, quo numen illius magis est operibus Diuinis conformatū, eo scelestius est illorum facinus, qui illius testimonio fidem non habent.

Et testimonium eius nemo accipit. Nemo, inquit, eorum, qui lucem oderunt. Voluntate namque sua tenebris immersi sunt, & iccirco veritati mendacium præferunt, bonaq. fallacissima verissimis bonis anteponunt.

Qui autem accepit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Fides debitos Deo honores instituit; nomen illius amplificat; illiusq. numē in cælum laudibus effert. Quo modo? Quia Deo veritatis immutabilis, atque fidei sempiternæ, testimonium præbet. fixum enim, & firmissime constitutum, semper habet, neque Dei verbum immutari, neque fidem labare vquam posse. Ut cælum ruat, ut

terra desideat, ut vniuersa natura incendio
deslagret, homo, qui Deo credit, non poterit,
in omnium rerum euerfione, & vastitate, a
mentis statu diuelli. habet enim in animo pe-
nitentis impressum, insculptum, & firmissime
consignatum, Deum esse summam veritatē;
illiusq. promissa interuerti minime posse. Er-
go, cum primum constiterit, aliquid a Deo de-
nuntiatum esse, tanta repente fides a bonis
adiungitur, ut omnes sensus, & omnia argu-
menta, atque postremo visa omnia, præ Diui-
ni verbi constantia, contemnantur. Quid au-
tem certius esse poterat illis, qui non, odio
cæci, veritati impudentissime repugnarent,
quam, Christū fuisse a cælo in terras missum?
non videbant excellentem vitæ puritatem, &
sanctimoniam? non sapientiæ Diuinæ opes
explicatas, & euolutas, adspiciebant? non cæ-
lestis eloquentiæ lumina frequenter admira-
bantur? non animorum arcana in apertum
prolata attoniti sentiebant? non morbos il-
lius verbo depulso, non dæmones e corpori-
bus imperio tantum eiectionis intuebantur?
non Prophetarum testimonia admirandis
operibus comprobata cernebant? cæci vide-
bant; surdi audiebant; claudi saliebant; mu-
ti loquebantur; mortui in vitam reuocaban-
tur; & tamen homines profigati, atque per-
diti, illum audire recusabant. Quid memo-
rem vitæ conuersionem, quæ multis admira-
tionem ingentem commouere merito po-
tuisset? Nam multos videbant ab illo fa-
ctos, ex impuris, castissimos; ex fraudulen-
tis, simplicissimos; ex immanibus, clemen-
tissimos; ex superbis, modestissimos; &
quod est longe mirabilius, ex cupidis, & aua-
ris, cupiditate tantum rerum Diuinarum fla-
grantissimos. Ergo, cum ea opera edi a
Christo cernerent, quæ nullo modo, nisi Dei
virtute, effici poterant, certe ex illis operi-
bus constabat, illum a Deo fuisse missum, ut
vniuersum genus hominum ab exitio sempi-
terno redimeret. Qui igitur illi credebant,
Patri, a quo fuerat missus, credebant; & ea fide
laudem sempiternæ veritatis, quantum pote-
rat, illustrabat.

Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.
Non potest Dei nuntius ab illius spiritu mis-
sus vlla ratione mentiri, mentiuntur illi qui-
dem, qui se impudenter inferunt, & intrudunt;
& cum non sint a Deo missi, se Dei legatos
esse prædicant, ut, legationis obreptu, multos
mortales in miseriam sempiternā inijciant;
sed, qui Dei consilio missi, & spiritu illius in-
citati sunt, veritatem constantissime profi-
tentur, vsque adeo, ut, verbi Diuini gratia,
neque mortem, neque cruciatum vllum, refu-
giant. Quod si de Mose, & de reliquis viris
Diuinis, olim a Deo missis, hoc est valde con-
stanter asseuerandum; quid de Filio dicen-
dum est, quem Pater omnium bonorum here-
dem constituit?

Non enim ad mensuram dat Deus spiritum.
Prophetis, inquit, Deus spiritum largitus est,
sed intra mensuram, certo termino, atque
ratione, definitum. Filio autem nullus est
terminus constitutus. Rationem continuo
adiungit:

Pater diligit filium: & omnia dedit in manu
eius. Diligit sui splendoris effigiem, suæ cla-
ritatis imaginem, suorum consiliorum con-
scium, suæ voluntatis administrum, per quem
fecit & sæcula omnia, inquit David, subiecit
sub pedibus eius. Cum Omnia dicit, ut Pau-
lus interpretatur, nihil omnino prætermi-
tit, quod non fuerit illius potestati, atque mo-
derationi, subiectum. Idem Paulus ad Colof-
senses, de Christo scribens, ait: Qui est ima-
go Dei inuisibilis, primogenitus omnis crea-
turæ, quoniam in ipso condita sunt vniuersa,
visibilia, & inuisibilia, siue throni, siue domi-
nationes, siue principatus, siue potestates.
Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Et
ipse est ante omnes, & omnia in ipso constāt.
Omnia igitur sunt illi a patre tradita, ut,
quemadmodum est rerum omnium opifex,
ita sit etiam princeps, & rector, & mo-
derator.

Qui credit in Filium, habet vitam æternam:
qui autem incredulus est filio, non videbit vitam,
sed ira Dei manet super eum. Qui credit in Fi-
lium, illius maiestatem veretur, promissis
illius erigitur, illius bonitatem amat, illius
iusis obtemperat; & ita fit, ut illi stabili fœ-
dere coniungatur, qui est vita sempiterna.
De ea namque fide Ioannes loquitur, quæ vi-
uit, & viget, & animos incitat, & nunquam a
caritate disjungitur. Qui vero non credit,
Deo fidem derogat; Dei beneficia nimis in-
grate repudiat; sanctitatem illius aspernat;
omniq. vitæ ratione diuina iura procul-
cat, & se totum Dei sempiternis hostibus ad-
dicat. Merito igitur ira Dei illum perpetuo
cruciat. Hoc enim significat, dum ait,
Manet super eum. Ira namque bonos sepe-
numero plectit, cum aliqua ratione labun-
tur, ut erigantur. Ira tamen illa non diu
permanet, sed, facta medicina, remouetur;
sed ea, quæ improbos, qui credere nolunt, &
in ea perfidia ad extremum perseuerant, in-
sequitur; nunquam aliqua ex parte remit-
titur, sed eadem perpetua vi, acrimonia, se-
ueritate, homines infideles, & in scelere con-
tumaces, excruciat. Manet igitur ira su-
per illos, non demigrat; inflat, & vrget, non
abscedit; nec vllum præbet in omni æterni-
tate laxamentum. Vermis eorum non mo-
ritur; & ignis non exstinguitur. Ex hac
Ioannis oratione, fratres, intelligitis, om-
ne studium nostrum esse ad fidei constantiam,
firmitatem, ardorem, & amplificationem,
referendum. Ea namque sanat animum,
vires auget, mentem illustrat, vitam con-
firmat, Deum hominibus conciliat, & ho-
mines

mines cum Deo, bonorum omnium com-
munionem, confociat. O fidei vim, nimis ad-
mirandam, quæ tantum Diuina gratia, &
benignitate, potest, ut naturam superet, mo-
tus animorum temperet, tempestates com-
primat, mentem a terrenis sordibus expur-
gatam in cælū euehat, ut Diuina, atque sem-
piterna, bona contempletur, summisq. bo-
nis, cum admirabili iucunditate, perfruatur,
vsque eo, dum Regnum immortale, atque Di-
uinum, fidelibus, nullis sæculis interitum,

constituat. Si enim perfidia summum est ma-
lum, (a Deo namque disjungit, grauissimāq.
illius iram subire, compellit,) quid poterit
esse perfecta, & viuā, fide beatius, quæ men-
tem a tenebris sempiternis, & eam cum Deo
indissolubili fœdere coniungit. Oremus igitur
assidue, fratres, Deum, ut nobis fidem au-
geat, ut, ea muniti, in studio pietatis progre-
diamur, atque tandem, in cælum euecti, Chri-
sto copulemur.

ORATIO XI.

CAP. IV.

V ergo cognouit Iesus quia audierunt Pharisei quod Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quā Ioannes, (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius,) reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Nullum dictum, aut factum, extitit Christi, quod nos nō mirabiliter instruat, & quid, pro cuiusque temporis varietate, & ratione, gerendum sit, diligenter admoneat. Hoc igitur in loco, cum Christus a Iudæa discessit, & iter in Galilæam iniuit, docuit, esse inuidiam interdum absentia, atque silentio, declinandam, & inanum etiam rumorum tēpestati cedendum, maturumque tempus expectandum, quo veritas liberius, atque salutaris, possit explicari. Interim enim populares motus sedantur, & inuidia paulatim confenescit; ratioque remota contentione, multa cernit, quæ antea minime, propter insitæ opinionis temerariam, atque turbulentam, dissensionem, intelligebat; atque postremo furori materia sæpe subtrahitur. Multis igitur modis laudandus est, cum ratio publicæ pacis id postulare videtur, abscessus. Id autem summa ratione a Domino factum fuisse, conspiciamus. Contētio enim partium valde perniciofa concitata fuerat, dum quidam, qui fuerāt a Christo baptizati, insolentius efferebantur, & Ioannis baptismum contemnebant; quidam vero sic baptismo Ioannis adhærebant, ut molestissime ferrent alium baptismum institui: quo verebantur, ne Ioannis nomen in obliuio nem veniret. Hūc igitur errorem ut Christus imperitis eriperet, non baptizabat ipse per se, sed officiū id discipulis suis deferrebat. Quibus autem de causis minime per se id munus administrabat. Vna erat, quia lōge maius negotium exsequeretur. Euangelium enim prædicabat; Euangelij vero disciplina continet baptismi fundamentum: extirpat enim errores, atque sancit fidem, hominesque reddit idoneos ad lauacri salutaris fructum percipiendum. frustra namque baptismus suscipitur ab adultis, in quorum animis non prius disciplinæ celestis fides inseritur. Christus igitur sibi difficilior negotium sumpsit, facilius autem discipulis referuauit. Altera autē causa fuit, ne homines in baptismo discrimen, quod non erat, apponerent, & alij in alios furenter insurgerent: quod fieret, si qui dam dicerent, Ego sum Petri; alij, Ego sum Andree; alij, Ego sum Ioannis, aut Iacobi; alij postremo, Ego sum Christi, quasi Christus diuinus esset, & discipuli in nomine proprio, & non in nomine Christi, baptizarent. Simile discordiam sustulit tempore suo Paulus, dum Corinthios reprehēdit, quod esset quodam

modo in sectas diuisi. Alius enim dicebat, ego sum Pauli; alius autem Apollo; alius, Ego Cepha; alius postremo, Ego autē Christi. Num, inquit, diuinus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizauit, nisi Crispum, & Caiū, ne quis dicat, quod in nomine Pauli baptizati estis. Baptizauit autē & Stephanus domum. Ceterum, nescio, si quem alium baptizauerim. Hæc igitur lis, quæ Paulus dirimit, erat, ut credi pōt, multo acrior Christi tpe, eo quod fides nondum tantas vires habebat, ut facile oēs motus animi sedaret, & seditiones comprimeret. Accedebat, ad grauius contentionis huius periculum, Phariseorum improbitas, qui Christo erant vehementer infesti; & Ioanem, pp testimonium Christo publice tributum, non amabant. Cum igitur audirēt huius dissensionis famā, & fortasse opinarentur, contentionis huius cām, inter Iudæos, & Ioannis discipulos, concitatum esse, opus erat, ut de ea sibi ipsis mutuo gratularentur, quod aucto ritatem Christi ea discordia imminutam esse statuerent. Ut igitur Christus calūniæ ansam præcideret, in Galilæam migrare constituit.

Oportebat autem eum transire per Samariam. Post mortem Salomonis, cum Regni dissidiū factum esset, & decē tribus Ieroboam sequerentur, & duæ tantum tribus, quæ reliquæ erant, in Roboam fide permanerent, qui Salomonis filius erat, pro vno Rege duo Reges exstiterunt, duobus nominibus distincti. Duæ namque tribus, nēpe Iuda, atque Beniamin, ad Regnum Iudæ, sic n. appellabant, pertinebant; decem vero tribus alterum Regnū faciebant, quod Israelis noīe designatū fuit. Varij deinde Reges varijs casibus Israelis Regnū tenuerunt, donec ad Amri peruentum fuit, qui, alio Rege interempto, per vim, atque scelus, Regnum occupauit. Is ab homine primario, qui Somer appellabatur, mōrem emit, in quo ciuitatem edificauit, situ, & structura munitissimam. Hanc autem, a venditoribus, nomine Samariam appellauit. Ea deinde Regia ciuitas fuit, in qua Israelis Reges stabilem sibi sedem collocarunt. Cum vero Regum furor populū a cultu veræ religionis abduceret, & ad falsos deos, & simulacra, impurissima superstitione dedicata, transferret, idq. malum in dies augetur, nec vllis Prophetarum monitis, aut iræ Diuinæ supplicij, rescari, & propositis minis, impediri potuisset, quo minus ad summum tandem scelus omium perueniret, factum est, ut, regnante Osee, (hoc n. illi Regi Israelis nomen erat) Salmanasar, Assyriæ Rex, bellum contra illum moueret, & illi victo

victio tributum imponeret, & ab imperio deficientem rursus profligaret, & vincitum cætenis in Assyriam abduceret, Samariamque diu obsessam victicibus tandem armis exscinderet. Vniuersum deinde Israel in Assyriam transtulit. Ne regio autem illa vastaretur, colonos in Babylone, & e multis alijs ciuitatibus, quas imperio oppressas eo tempore tenebat, in Regnum Samariæ misit, qui vniuersam illam regionem colerent. Sed, cum illi Deum dirissima superstitione, fœdissimisque factis, irritarent, immisit Deus leones, qui eos discerperent, atque paulatim gentem vniuersam conficerent. Id cum allatum Regi fuisset, persuasum est multis, id, propter iram illius Dei, in cuius patrocinio tellus erat, qui non aliter coli volebat, quam erat lege illius decretum, accidisse; eamque rationem fuisse dicebant, quia Israelis nomen extinctum in ea regione fuisset, quod externis ritibus colendum celeste nomen suscepisset. Proinde, si vellet colonias illas e imperio suo deductas incolumas ab ea vastitate permanerent, Hebræos sacerdotes ad eas sacris illis imbuedas, quæ Deus Hebræorum præscripserat, cōfestim mitteret. Id igitur sine mora Rex faciendum curauit. Misit igitur sacerdotem, qui gentem illam legis Diuinæ præcepis, & institutis, instrueret, & quo ritu sacrificia essent immolanda, doceret. Sed, cum difficillime, quæ sunt animis infixa, & diuturnitate temporis corroborata, ex intimis sensibus euellantur, factum est, ut homines illi, a sacerdote instructi, Deum colerent, ita tamen, ut ritus patrios, & antiquam religionem, nullo modo prorsus amitterent. Erat igitur religio ex Diuina lege, & ex nefaria superstitione, conflata, ita, ut Deum colerent, & simul falsis numinibus immolarent. Hi sunt autem, quos olim Samaritanos appellabant. Cum vero Iudæi omnes nationes odio haberent, & ut impuras, & detestabiles, execrarentur, tū vero Samaritanos pessime omnium oderant, eo quod, diuinæ legis obtentu, cuius se cultores esse iactabant, impurissima religione confictarentur. nihil enim tam aduersarium esse veræ religioni merito statuebant, quam religionis simulatio. Accedebat ad maiorem offensionis acerbiteriam, quod Samaritani ita cum Iudæis de religione contendebant, quasi ipsi soli religionis verissimæ disciplinam tenerent, Iudæi vero in religionis cultu turpissime delirarent. Quamuis autem dominus, qui non Iudæorum tantum deus est, qui nullum nationis alicuius discrimen nouit, ad omnes homines a sempiterna peste liberandos venisset, in principio tamen, ne Iudæos offenderet, discipulis suis imperauit, ne gentes, a legis sacris abhorrentes, ne ue Samaritanos Euangelij disciplina instituendos susceperet. Ut enim clarius fides, parentibus data, eorū posteritati fidelissime præstita cerneretur,

consentaneum erat in primis, ut omnem operam in ouibus Israelis varie dispulsi ad præptā Domini reducendis ponerent. Hæc pluribus exposui, quia necesse erat, & Samaritanorum nomen explicari, & odij causam, quæ erat inter Iudæos, & Samaritanos, exponere. Nunc ad historiam reuertamur. Oportebat, inquit, eum transire per Samariam: Iudæa ad Austrum pertinebat, Galilæa ad Septentrionem: Samaria inter vtramque regionem sita erat. Ei igitur, qui a Iudæa in Galilæam iter recta facere voluisset, erat necessario per Samariam transeundum. Hoc igitur positū est, ne videretur Dominus minime suæ legi paruissse, cum ad Samaritanos diuertisset, a quorum familiaritate, & congressu, discipulos suos prohibuerat. Quamquam is solus, qui legem tulerat, erat ea lege solutus, quia legis ratio in eo minime locum habebat. Arcebat lex a lepræ contagio. quos homines? Eos certe, qui poterant lepra contaminari, non eum, qui lepræ morbos verbo facillime depellebat; flagitiosorum, & intemperantium, conuictum execrandum esse, decernebat. Quibus? Illis profecto, qui poterant ex ea consuetudine flagitijs inquinari, non illis, qui flagitia cuncta ex animis eorum, quos secum coniungebat, radicibus extirpabat. A gentium coniunctione lex homines absterrebat. Quos? Fos nempe, qui ex gentium commercio, & affinitate, facile in simulacrorum cultum induci poterant, non illum, qui, ut totius illius erroris radicem prorsus euelleret, in terras aduenerat. Ut tamen exemplum suis præberet, & ne in principio Iudæos, quos curatum aduenerat, ita alienaret, ut omnem medicinam respuerent, sese a gentium finibus amouit. In Samariam vero ita se contulit, ut non videretur Samariam petere, sed, itineris suscepti gratia, ne a via desisteret, cogi Samariam fines attingere. Sciebat ille tamen, quantum fructū erat ex illo itinere percepturus. Venit ergo in ciuitatē Samariæ, quæ dicitur Sichar: iuxta pradium, quod dedit Iacob, Ioseph filio suo. Hinc apparet, Samariæ nomen non tunc vnus tantū ciuitatis nomen fuisse. Erat enim iam ad regionem illam vniuersam, in quam olim colonie Babylonia fuerant deducti, eo tempore deriuatum. Sichar autem, est idem, quod Sichem. Multa namque Hebræa nomina erant, propter variarum gentium dominationem, qua Iudæi varijs temporibus oppressi fuerant, immutata. facile namque externarum gentium dominatus, & mores, & orationes, a pristina puritate deducit. Iacob vero, moriens, cum ex duobus Ioseph filijs duas tribus instituere voluisset, ut id commodius fieret, prædium illud, quod ab Amorrhæis viribus occuparat, Ioseph filio suo attribuerat; id autem olim ad tribum Ephraim pertinebat. Erat autem ibi fons Iacob. Aquæ perpetuo bullientis perennitas, fontem efficit; altitudo, puteum. Vt roque

Vtroque nomine illam aquæ congeriem Ioan-
nes appellat. Sæpe enim ex scaturigine aquæ
perennitas emanabat, & in iustam altitudinē
depressa erat. Appellabatur autem fons Ia-
cob, quia effusus iussu illius existerat. *Iesus
autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.*
Subiicit Ioannes oculis, quantum potest, ora-
tionis miro compendio, habitum hominis de
via defessi, & nimia lassitudine languentis.
Ille igitur, qui dat lasso fortitudinem, qui sa-
nat ægrotos, qui languentes corroborat, qui
imbelles inuicti robore fulsit, laboribus affli-
cti, lassitudine frangi, & langore prope cō-
fici, voluit, ut langoribus nostris mederetur.
O clementissime Domine, qui sine labore vl-
lo cælum, & terram, mirabiliter extruxisti;
qui mundum vniuersum condidisti; & formas
innumerabiles effinxisti; qui terris stabilita-
tem, & fecunditatem, naturæ cælesti clarita-
tem dedisti; qui dissimiles inter se naturas de-
finito pondere, numero, ratione, colligasti, sa-
lutariq. lege deuinxisti; qui omnia perferuta-
ris, & inspicis, rectissimèq. iudicio perpendis,
atque moderaris. Num in tantis operibus ali-
quis vniquam te langor oppressit? num te ne-
gotiorum multitudo obruere vniquā potuit?
num vel laboribus innumerabilibus infringi,
vel curis, & difficultatibus, impediri potuisti,
ne omnia præsentia tua stabiles, misericor-
dia conseruares, stabili iudicio contineres, &
vnicuique homini pro merito præmium, vel
penam, constitueres? Non certe. Deus, inquit
Hais, sempiternus Dominus est, qui creauit
terminos terræ: non deficiet, neque labora-
bit. Nec est inuestigatio sapientiæ eius. Nos
igitur soli tibi lassitudinis causam dedimus;
nos tibi laborem, & defatigationem, attuli-
mus; nos te peccatis nostris seruitutis iugum
subire cōpulimus; & iniquitates nostræ te do-
loribus summis oppresserunt. Ut enim nostrā
libertatem constitueres, serui formam indui-
sti, & ut nos e laboribus immensis educeres,
nullum vellaborem, vel dolorem recusasti.
Hæc mihi in mentem venerunt, fratres, quæ
de Christi lassitudine dicerē. Non potui enim
tā insignē Domini erga nos in omni loco be-
nignitatē taciturnitate comprimere. Sed ma-
iora adhuc benignitatis indicia videamus.

Hora erat autem quasi sexta. Parum aberat a
meridie, cum Dominus, ex itinere fatigatus,
neque se cibo vllo refecerat, neque potu re-
creauerat.

*Venit mulier de Samaria haurire aquam. dicit ei
Iesus, Da mihi bibere.* Discipuli enim eius abierant
in ciuitatem, ut cibos emerent. A muliere aquam
petit, quia discipuli non aderant, a quibus il-
lud ministerium flagitaret; & simul suam in-
digentiam, & mendicitatem, omnibus notam
esse voluit. Cum enim esset rerum omnium do-
minus, pro nobis egens factus est, ut nos, illius
inopia, diuites essemus. Erat ille quidem non
mediocri siti cruciatus. Itineris labor ma-

gnus; æstus interim vrgebat; nec erat interim
vllum vel laboris, vel caloris, alleuamentum;
sed alia erat sitis, quæ illi maius cruciamentū
afferebat. Quam, inquit, sitis illa fuit? Salu-
tis humanæ cupiditas, caritatis sollicitudo,
ardentissimum studium, quo mulieri consule-
re statuebat. Nec enim temere iter illud ini-
uit; neque sine causa hora illa ad puteum cō-
quieuit; tempus nouerat; opportunitatē præ-
uiderat; maturitatem illam mulieris sanandæ
minime prætermittendā putauit. Quis enim,
sicut Dominus Deus noscet, qui in altis habi-
tat, & humilia respicit? Summus cælum im-
perator, & Dominus, cuius nutu montes qua-
tiuntur, & vniuersa natura contremiscit, cum
muliercula loquitur; nec illius humilitatem
aspernatur; nec imperitiam contemnit; ne-
que elatione religionis impeditur, quo mi-
nus ab ea penuriæ suæ remedium postulet.

Emendicat Dominus rerum omnium, emen-
dicat a nobis ardentissimā sitis, qua flagrat,
depulsionem; flagitat a nobis perpetuo, ut ex-
stinguamus illius sitim, qua, sine vlla intermis-
sione, cruciatur. Petit enim a nobis, ut oblata
salutem minime respuamus; ut salui, & orna-
ti, else velimus; ut animas nostras Deo conse-
cremus, ut pestem sempiternam arceamus, ut
in cælestes sedes, quas ipse nobis præparauit,
adscendere nitamur. Indignissime nāque pa-
titur, animos, a se ad imaginē patris expres-
sos, ad gloriam sempiternam factos, deforma-
ri, inquinari, perueri, & a studio diuinæ vir-
tutis abducos in miseriam sempiternam de-
trudi. O fratres carissimi, vos, quantum pos-
sum, hortor, & moneo, ut hanc Christi, nostri
liberatoris, indigentiam subleuetis. Vnusquis-
que vestrum secum statuatur, a se remedium hu-
ius sitis postulari; statuere cum animis vestris,
dicere Christum vnicuique vestrum, Homo,
ne sis crudelis, & immanis; capiat te miseri-
cordia mei, multa pertuli; multa toleraui; mul-
tos labores hausi; cōicia multa sustinui; cruci-
atus ingentes perpeusus sum; omnia hostis
sempiterni tela in meum corpus adhæserunt;
sed nihil æque dolui, atque tui ipsius amen-
tiam, qua tibi pestem machinaris. Tantus au-
tem hic meus dolor exsticit, ut, illius depellen-
di gratia, Crucem sponte mea subierim. Non
igitur tantum mihi dolorem Crucis suppli-
cium inuasis, quantum tu mihi quotidie flagi-
tius tuis inferre non dubitas. Te igitur suppli-
citer oro, ut mihi misericordiam tribuas, &
ne sis in me crudelior, quam Satana satelli-
tes, atque ministri, qui me clauis Crucis confix-
erunt. Ardeo cupiditate salutis tuæ: restin-
gue igitur sitim meam tuæ vitæ conuersione.
Quid, fratres mei carissimi, hanc Christi tam
supplicem orationem contemnetis? illiusq.
postulatum, cum vestra salutis interitu, repu-
diabitis? & simul summi Domini non solum
imperium, sed etiam preces, contemnetis, ve-
striq. status incolumitatem pro nihilo repu-
tabitis?

tabitis? Quod si illius benignitas non vos in-
flectit, ira saltem futura vehementer exter-
reat. ignem enim sempiternum denuntiat
omnibus, qui illum sitientem viderint, & aquā
illi, hoc est pauperibus nō porrexerint. Si igitur,
qui aquā pauperi sitienti non attulerint,
igne sempiterno cruciandi sunt; qui ipsi Chri-
sto, ardentissima siti nostrarum animarū cru-
ciato, non subuenerint, quo supplicio tantū sce-
lus sæculis infinitis exsoluent? Hæc mihi in mē-
tē venerunt, quæ de siti Christi disputarem, ut
ex intemis sensibus vestris misericordiā elice-
rē, qua Christo, vestra salutis cupiditate vehe-
mentissime cruciatio, subueniendū existima-
retis. Sed mulierculæ responsum videamus:

*Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quo mo-
do tu, Iudeus, cum sis, bibere a me possis, quæ sum
mulier Samaritana? Non enim contumetur Iudæi Sa-
maritanis.* Summum, ut apparet, inter vtram-
que gentem odium omnem humanitatis con-
iunctionem dirimebat, vsque adeo, ut scelus
haberetur, alterutri nationi aquam porrige-
re. Simul hæc oratio Christo obicere videretur
acerbioris offensionis indignitatem, qua Iu-
dæi Samaritanos ab omni ratione consuetu-
dinis, & familiaritatis, expellebant. Ex habi-
tu, inquit, te Iudæum esse, conspicio. Iudæi Sa-
maritanos execrantur, & putant, religionē
a se violari, quoties Samaritanū familiariter
appellauerint. Quo modo igitur bibere a me
possis, quæ sum mulier Samaritana, vestraq.
religionis offensionem minime reuereris?

*Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires donum Dei,
& quis est, qui dicit tibi, Da mihi bibere: tu forsitan
petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.* Do-
num Dei, est illius benignitas, quæ crimina
omnia delet, cupiditatis vires elidit, animū,
e peccati tyrannide liberatum, Diuinis iusti-
tiæ muneribus exornat, in filiis suis annume-
rat, patrimonijq. cælestis heredem instituit.
Illi namque formam filii sui pulchritudini cō-
similem imprimit, ut eum cum filio suo in Re-
gni sempiterni possessione collocet. Huius au-
tem tanti doni, atque gratiæ, auctor, & admi-
nister, ipse dominus est, qui se mulieri paulla-
tim aperiebat, ut eam tanti beneficii partici-
pem faceret. Summa namque probitas, non
est exoratu difficilis; cum omnibus animis se
communicare studet, ut omnes sui similes ef-
ficiat, & in diuino tandem gradu locet. Ut au-
tem hoc opus omnium maximū exsequatur,
non opes humanas exigit; non generis nobi-
litem flagitat; non artes humanas expetit;
non ingenium summum exquirat; naturæ fa-
cilitatem, & humilitatem, expostulat, quæ se to-
tum in animum minime contentiosum, & ad
fidem Diuinis verbis habendam paratissi-
mum, valde clementer insinuet. Ut enim Sol
omnia, quæ nō sunt corporibus oppositis obie-
ta, collustrat, ita Diuina benignitas omnes
animas, quæ non sunt superbia, & confiden-
tia, præpedit, lumine suo complet. Ita igitur

fit, ut, qui sibi sapientiam insolenter arrogat,
a luce deferantur; & in extremæ ignorantia
tenebris versentur; qui vero de se humiliter,
atque demisse, sentiunt, radijs sapientiæ clarif-
simis illustrentur. Quanta autem fuerit huius
mulieris abiectio, & quanta facilitas ad cre-
dendum deo; sermonis huius progressio de-
clarabit. Sed id continuo apparebit. Nunc ad
institutum sermonem redeamus. Dum Domi-
nus ait: Si scires donum Dei, ostendit, quan-
tum malum sit in ignoratione boni verissimi-
situm. Qui enim ignorat donum Dei, non in-
cenditur illius cupiditate, non omni conten-
tione laborat, ut illud adipiscatur; non deni-
que illud a Deo petit, & ita numquam illo po-
tetur. Qui vero Dei donum non obtinet, malis
summis, atque sempiternis, obruitur. Dum ve-
ro dicit, Petisses ab eo, docet, liberum esse
nobis, vel petere, vel non petere, diuinum be-
neficium. Quemadmodum est in nostra pote-
state, vel oblatum valde libenter accipere, vel
ingrate nimis aspernari. Aqua viuā, est illud
donum Dei, cuius notitia continet totius sa-
lutis, & honestatis, sempiternæq. vitæ, princi-
pium; gratiam vero Spiritus sancti Aquam
viuam, hoc est perpetuo fluentem, nominat,
quia flagitiorum fordes abluit; quia cupidita-
tis sitim restinguit; quia fecunditatem indu-
cit; quia viriditatem, & amoenitatem, elicit;
quia fructus saluberrimos ex animis, antea
vitiorum asperitate vastatis, educit. Sed vi-
deamus mulieris imperitiam, ut clarius dein-
de in illa donum Dei, & aquæ viuæ fructum,
possimus agnoscere.

*Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias ha-
bes, & puteus altus est: unde habes aquam viuam?*
Non insultat, non conuicia iacit; non magni-
ficentiam orationis irridet. Immo Dominum
appellat, & iam quodammodo in illo speciem
quandam maiestatis intuetur. Aliter dominū
non appellasset. Sed tantū addubitat, & quod
erat diuinitus intelligendum, ad sensum cor-
poris traducit. Quod minime mirandum est.
Si enim Nicodemus, qui non erat Samarita-
nus, sed Iudæus; non idiota, sed eruditus; non
vnus e multis, sed eruditione, religione, exi-
stimatione, princeps; sententiam Christi Di-
uinam ad corporis naturam transferebat, &
ideo difficultates, e natura feminis, & sangui-
nis, asūptas, opponebat; quid faceret mulier-
cula, rerum diuinarum prorsus ignara, & in
moribus a Diuinis institutis abhorrentibus
enutrita, quæ numquam vel legere poterat,
neque audierat esse aquam viuam, quæ e cælo
in terras emanaret. Non habes, inquit, hy-
driam; nō habes funem; aquam manu haurire
non potes, cū puteus altus sit. Itaque, nisi ego
tibi aquam hausero, necesse est, ut tua sitis in
grauescat. Quo modo igitur tu, quia me aquā
obnixe postulas, (quod non fecisses, si copia il-
lius tibi suppeteret,) te mihi aquam viuam da-
re posse, confirmas?

Numquid

Numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Vt Mahumetani genus ementuntur, (pro Agar enim Ancilla Saram genitricem adsciscunt) ita Samaritani, vt apparet, Iacob generis principem appellabant: cumque ab illo originem minime duxissent, illum tamen tanti faciebant, vt neminem illi parem esse posse suspicarentur. Ait igitur, Si de potentia, & viribus, agitur, te solum, & Inermem, video omnium ministerio destitutum. Si religionis sanctitate niteris, & confidis, te ope Dei presentissima perennis aquę compotem fore, nemo certe in terris existit, qui Iacob pietate, & sanctimonia, superaret. At ille aquam aliam dare nobis non potuit. Ipse enim ex hoc puteo bibit, & filij eius, & pecora eius. Tanta enim erat aquę pænuria, vt non alio posset greges, & armenta, potum agere.

Respondit Iesus, & dixit ei, Omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquę salientis in vitam æternam. Christi mos est, omnes sententias, a corporum similitudine desumptas, ad sensum diuinum reuocare: contra vero, qui nondum possunt animum a corporis affectionibus abducere, ad humanos sensus diuina transferunt. Hoc igitur in loco Dominus sententiam Diuinam, atque omnium maxime salutarem, pronuntiat. Quo modo, inquit? Quia omnis hominum appetitus eo tendit, vt aliquando requiete absolutissima perfruatur. Ea vero frui non poterit, nisi expleatur bonis omnibus, quorum desiderio flagrat. Expetit homo voluptates, expetit honores, expetit, vt eos facilius adipiscatur, opes immanes, expetit vitę pręsidium, sui que status securitatem. Verum nec vllę voluptates libidinem exple-re possunt, nec vlli honores ambitionem, nec vllę opes auaritiam, nec vlla pręsidia metum, & sollicitudinem, depellunt. Cur ita tandem? Quia voluptates sunt amarissimę, honores inanissimę, opes inuehant curas acerbissimas, pręsidia ita sunt infirma, vt quouis leuissimę tempestatis impetu conuellantur. Vfus igitur docet homines, se sine vllō fructu vitę in augendis, & amplificandis, opibus contriuisse. Nec enim se dolore, metu, sollicitudine, vacuos esse sentiunt. Huic morbo, & indigentia, philosophi se remedium allaturos esse polliciti sunt. Nec enim opes amplificando, sed cupiditatem refecando, vitam beatam comparari statuebant. Omnem vero rationem refecandę cupiditatis in philosophia collocabant. Ea namque effici dicebant, vt animus, opibus naturę, quę sunt valde parabiles, atque terminatę, contentus, nihil amplius desideraret. In eo igitur statu, quo animum ita expletum afferebant, vt nihil aliud vellet, nihil expeteret, nihil ad se pertinere putaret, summum bonum constitutum esse dicebant. A v.

rap. xelav appellabant, id, quod Latini Sufficietiam nominant. Est autem Sufficietia, copia bonorum omnium, quibus qui affluunt, cum nihil illis desit, quiete summa fruuntur. Huius autem sufficietię illi philosophiam, cuius se magistros esse iactabant, effectricem asseriebant. O promissum fallax, o insolens in sapientia ostentanda fastidium, o minime ferendum mendacium. Cum infra in hominum natura cupiditas, sit inexplabilis, & infinita; cum sitis humana non possit vlla ratione restinguui; cum vsus, & experientia, demonstret, eo magis sitienter appeti opes humanas, quo affluentiùs hauriuntur; cum nulla ratione, nulla lege, nullo more, libido contineri possit, ne in omnia flagitia prorumpat, quoties sibi impunitatem oblatā existimauerit; erit ne quis tam audax, qui morbo insanabili sanitatem audeat polliceri? Poterit quidem fieri, vt ad aliquod tempus metu coerceatur audacia; vt pusillus, & angustus, animus, propter imbecillitatem, ad honores summos non adipiret; vt seruire malit sine ruinę periculo, quam cum discrimine salutis imperium tenere; vt autem non appetat ea, quę pulchra, & eximia, putat, fieri non posse. Timor igitur, & imbecillitas, & desperatio, tenet homines, ne ruant, & furibunde Respublicas suas evertant. Animus enim paullo excelsior, & dignitatis appetitor, quo maior est, & maiores vires collegerit, eo turbulentius omnes leges perumpet, vt principatum, cum rerum omnium strage, violenter occupet. Hinc publicę dissensiones, hinc ciuiles tumultus, & insanix: hinc postremo euerfiones omnium Rerump. oriuntur. Erit ne huic tanto malo remedium aliquod sperandum? Erit certe, si mali causam nouerimus. Quenam igitur causa poterit afferri huius tam dirę calamitatis? Mirabilis humanę naturę pręstantia. Est enim, vt sanctę litterę testificantur, impressa, & insculpta, in animis nostris, Diuinę mentis imago: ex quo plane concluditur, nos ad bona sempiterna natos, & a natura imbutos, & institutos fuisse. Mira est igitur naturę humanę capacitas, & amplitudo, quam videlicet nec totius orbis imperium implere aliqua ex parte queat. Facilius igitur dolium ingens, aquę stilla exple-ri, quam humanus animus, congestis vndique opibus, satiari poterit. Omnia enim, quę versantur in vita, sunt certa mole, numero, atque mensura, definita, & exiguo temporis spatium terminata: at cupiditas humana, cum sit immensa, inexplabilis est. Qui enim ad celestia, atque sempiterna, bona perfruenda nati sunt, quę tandem ratione poterunt terrenis, & interituris, opibus satiari? Cum vero mēs, curis in terram depressa, & flagitiis innumera-tilibus obscurata, beneficijs Diuinis, ad salutem, & gloriam, datis, ad perniciem, & dedecus, abuti plerumque soleat; tum hanc cupiditatis infinitatem, quę poterat ad Diuinitatem

tem quandam feliciter eniti, ad studium inanitatis temere confert, & huius vitę ludibria, quasi nocturna quędam visa, absque vllō fructu, confectatur. Si igitur voluptates expetit, voluptates euanescent; & cum effluxerint, animum doloribus dilaceratum relinquent; si opes exquirat, opes animis, cum eos minime satient, illudunt, eosque multo grauiore indigentia premunt, & excruciant.

Dicit ad eum mulier, Domine, da mihi hanc aquam, vt non sitiam; neque veniam huc haurire. Vetus est Proverbium, multorum sermone, atque sententia, celebratum, Omnia pręclara esse paratu difficilia. Turpitudine namque passim occurrit; flagitium omnibus peruium est; sine industria labimur; sine doctrina concidimus; communis vita multis labis, & impuritatibus, vias suppeditat; quibus natura, cum sit a labore ad desidiam, & voluptatem, proclius, & ad decus sibi totis viribus enitendum existimat, ortum sibi minime ferendum putat. Est enim ei coerenda temeritas, repellenda cupiditas, contemnenda voluptas, virtus summa contentione paranda; & quo clarior, & amplior, & excelsior, locus est, ad quem animus, glorię cupiditate vehementer inflammatus, adspirat, eo plures labores excipendi sunt, & maiora etiam pericula subeunda, vt summi honoris, & honestatis, amplitudo comparetur. Hesiodi igitur sententia ab omnibus laudari solet, quę dicit, Virtutis initiū esse multis laboribus obstructum, viam esse nimis longam, & accliuem, multisque difficultatibus implicatam. Verum, qui rectius de quęstione hac iudicium facere voluerit, non tantum laboris inesse in virtutis studio iudicabit, quantum multi fortasse suspicantur. Nam, si verę virtutis amplitudo in studio humano, & non in beneficio Diuino, constituta fuisset, tunc certe studium illius difficillimum existisset. Cum vero virtutis origo e celo pēdeat, cum illius species diuina sit, cum omnis illius ornatus, & pulchritudo, a pulchritudine Diuinę mentis oriatur, & in Dei ipsius benignitate, & gratia, consistat, ipsaq. Dei benignitas omnibus prompta, atque parata, sit, qui ad eam se firma fide contulerint; quid paratu facilius poterit excogitari? Sic autem fit, vt, quod nec vllius ingenij excellentis acumine, nec animi excelsi magnitudine, nec artium maximarum studio, nec assidui laboris contentione, quærari, & comparari, potest, adeo facillime consequantur omnes, qui in calum suspexerint, & in eo totum studium vitę posuerint, vt ab infinito totius decoris fonte verissimum decus hauriant. Inanisimam quidem honestatis speciem poterit studium humanum amplexari, quod cōsestium euanescat. Ad verum porro decus, & honestatem, nullo vniquam modo, viribus humanis, perueniet. Munus enim, est Diuinum; forma, satura Diuino

propagata; imago Diuinę claritatis, ipsam Dei speciem referens; nec aliunde, quam ab ipso Deo, totius dignitatis auctore, in homines, qui illius benignitatē gratis animis amplectuntur, expressa. Totum autem in eo positum est, vt Dei benignitati, nos ad salutem vocanti, cedamus, vt gratiam minime repellamus, vt munus oblatū minime respuamus, nosque ab illo flecti, fingi, formari, in viam salutis induci, permittamus. O salutarem mulieris Samaritanę simplicitatem, quę tam breui, cum tanta facilitate, tantas opes ab ipso benignitatis fonte consecuta fuit? lucem non repulit; bonitati non repugnauit; cum nullum impedimentum opposuisset, sese illustrari, & incendi, & cupiditate Diuini status inflamma-ri, percepit. Diuinitus Salomon deo exsecrandum, & detestabilem, ait esse omnem illusorē, quem videlicet superbia persuadet nihil omnino credere, nisi quod sensu corporis usurpat; aut, humani argumenti ratione, licet parum firma, cōcludit; & iccirco Diuinitus eniata contemnit. at ideo, inquit, cum humilibus esse omnia colloquia illius. Abiectionissimę mulieris condicionem non contemnit; illi se paulatim aperit; opes suas sensim explicat. Itaque ait, fore, vt, qui aquam illius biberit, numquam sitiat, sed fons aquę perennis in illo aperiatur, qui in hac vita omnibus verissimis bonis animum illius expleat, & ad vitam æternā tandem, absque vllō errore, perducatur. Quid ad hęc mulier illa beatissima? Numquid dixit, Quo modo fieri poterit, vt intra pectus hominis fons aperiatur? vt humana sitis, cum sit infinita, restinguatur? vt tanta sit capacitas in animo, vt fontem aquę perennis includat? Nihil horum. Sed, quid dicit? Domine, da mihi hanc aquam, vt non sitiam: iam vides fidei vigentis argumentum. Non enim postulasset aquam viam, nisi cum iam credidisset esse aquę ipsius perennis dominum, totiusque molestissimę cupiditatis extinctorem. Hoc enim videtur dicere: Domine, multa me sollicitant. Nam & inopia premit, & libido vexat, & curę dilacerant, & amor exagitat, & odium pungit; & hęc omnia perpetuis me laboribus affligi compellunt: sed nullus me labor iuuat. Nullum enim mihi continui laboris afferunt alleuamentum. Iisdem enim curis semper excrucior; opes effugiunt; voluptates effluunt; sollicitudines ingrauescunt; quo magis, vt aliqua animi requiete fruatur, elaboro, eo vehementius, huc, & illuc, assiduę iactatione, cōturbor. Sitis igitur me perpetuo torquet, ita, vt nullo modo possim exitum meę indigentię, & cupiditatis, reperire. Tum demum igitur ab omni sollicitudine conquiescam, cum tu me aqua ista salutari satiaueris. Ergo sitim illam, quam nullę humanę opes sedare possunt, gratia tua facillime depelleret. Quid hac igitur mulieris oratione sapientius? aut, quod maius existare poterat in illa

illa fidei egregia documentum. Itaque fructum ipsius fidei eximium continuo percepit.

Dicit ei Iesus, Vade, voca virum, & veni hic. Non vult Dominus beneficia sua inuidiose cōprimi, sed diffundi latissime, & cum omnibus, quo ad fieri poterit, communicari. Ideo iubet virum accersiri, ut, qui erant corporis coniunctione deninēti, essent deinde bonorum celestium communione copulati.

Respondit mulier, & dixit, Non habeo virum. Dicit ei Iesus, Bene dixisti, quia non habeo virum, quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus vir, hoc vere dixisti. Quinque videlicet viris, vni post alium, post vniuersumque mortē, fuerat matrimonio copulata, sexto autem nō erat sollemni iuris ritu coniuncta. Erat igitur magis Concubina, quam Vxor, appellanda, quæ tunc familiæ macula delenda erat, ut coniunctio parum legitima, Diuino iure sanciretur; & libidinis impuræ consortium, castum, & sanctum matrimonium fieret, magis animorum sanctissima societate, quam corporum fœdere, copulatum. Ea autem de causa Dominus Virum mulieris appellat illum, qui nondum vir illius erat, eo quod non tam ad præsentem vtriusque condicionem, quam ad futurum fœdus, & fidem, respiceret. Sed videte mulieris admodum felicitis in debita fide facilitatem. Et simul considerate, quam liberalis, & ampla, sit diuina benignitas, in eos, qui Spiritui illius minime repugnant. Animos enim tractabiles, & ad omnem rationem bonitatis flexibiles, & minime contentiosos, amat; & in eos opes suas magnificentissime congerit: contra vero, difficiles, acerbos, & infuscepta semel opinione pertinaces, execratur. Simplex enim animi candor, & lenitas veritatis appetens, facile in se diuinæ lucis claritatem recipit, & Spiritus sancti monitu commouetur. At animi perniciæ asperitas, ut in frenis equi duritas, reluctatur, & calcitratur, omnemque moderationem repellit, neque solum legibus humanis, & quælibet iure constitutis, subijci non vult, verum & Spiritus sancti monita contemnit. Ut igitur nihil est miserius animis elatis, & inflatis, a moreq. sui prorsus insipientibus; (sensu enim suos facile diuinis iussis, & monitis, anteponunt) ita nihil salutaris esse potest mente supplici, facillimeq. fidem proprijs sensibus abrogante, ut omnes vitæ rationes ad monita diuinæ perpendat. Deus enim superbos, iustitiamq. sanctionibus illudentes, ut ait Salomon, execratur, & cum humilibus sapientiæ suæ arcana communicat. Quod in hac muliere clare cernitur: nihil contendit; non aduersatur; proprii sibi obiectum non indigne ferre, dedecus admittam recognoscit; lumen illud clarissimum, quo scelera omnia conuincuntur, minime fugiendum existimat, sed valde libenter admittit; neque tam insite turpitudinis commemoratio dololet, quam lucis ipsius splendore la-

tatur. Itaque de conuicio sibi facto minime conqueritur; immo gloriam illius, a quo fuit oratione redarguta, confiteri paullatim incipit. Sequitur enim:

Dicit ei mulier, Domine, video, quia Propheta es tu. Cum illum Prophetam esse confiteretur, duplex officium facit. Nam & illi diuinum sensum attribuit, & se libidinis impuritate maculatam esse non negat. Cum enim illum Prophetam esse confirmat, veritatem dixisse pronuntiat, & ita se flagitio infamem esse fateatur. Sed maiorem deinceps mulieris laudem videamus. Oraculum sanctissimum consulit; sed non illud de commodis vitæ diligenter inquirat. Sed omnis illius veritatis indagandæ cupiditas ad religionis verissimum cultum, & rationem, desinatur. Ait enim:

Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet. Multi errores versantur in vita, in quibus omnis ratio bene, atque beate, viuendi perturbatur. Nullus tamen est eo pestilentior, quo in religionis cultu delinquitur. Quo enim virtus præstantior est, eo falsa illius species turbulentior est, & maioris miseræ causam continet. Cū vero nulla sit virtus religione salutarior, necesse profecto est, ut illius inanis imago latius viam ad miseriam sempiternam patefaciat. Animos tamē erroribus infectos accipites cura sæpenumero peruagantur, dum secum hærent, & dubitant, & in tanta, & tam multiplici, religionum varietate, statuere nequeunt, quæ sit, tamquam vera, summo studio colenda, cum plus vna vera esse non possit. In hac tamen dubitatione, leges, & instituta, patriæ tantam vim habent, ut difficillime a patrijs moribus, in quibus enutriti sunt, auellantur. maxime cum & honestatis opinio, & metus periculi, eos cogant in falsa religione permanere. Nam & summum dedecus existimatur, religionis patriæ cultum deserere; & ijs, qui se ad aliam religionem contulerint, est grauissimus, aut mortis, aut exilij, metus interdictus. Quod si homines fuissent ad veritatis disciplinam dociles, eamq. omnibus vitæ commodis præferendam esse iudicassent, diuinamq. mentem, quæ numquam miserorum postulata repudiat, consulissent, veritatis certe fructum ab immensa probitate percepissent. Nam, cum mulier, & Samaritana, & vitijs cooperta, a summo Domino precibus impetravit, docuit certe, quam prompta, atque parata, sit diuina benignitas cunctis mortalibus ad verissimam religionis, atque iustitiæ, disciplinam omnibus ex æquo tradendam. Non contempsit mulieris humilitatem; non errorem religionis parum sapienter cultæ concumeliose retulit; non indignam esse denique reputavit, cui viam salutis aperiret; atque in principio non religionis contentione facit, sed, ut se in animum mulieris, iam cupiditate veritatis incensum, magis insinuet, ostendit, ne lu-

ne Iudeos quidem ad perfectionem sanctissimæ religionis peruenisse. Sequitur enim:

Dicit ei Iesus, Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitur Pater. Cum Patre omnium Deum nominat, certe docet, Deum non esse Iudeorum tantum Deum, sed omnibus hominibus, qui illius beneficia non ingrare repulerint, se caritate patriæ consulturum. Tum addit:

Vos adoratis, quod nescitis: nos adoramus, quod scimus, quia salus ex Iudeis est. Hic iam rationē, quare Iudeorum religio fuerit religioni Samaritanorum longe anteposenda, declarat: quo in loco cernimus, omnibus nationibus, quæ religiones suas colunt, esse propositam vnā vim, atque rationē, sempiternam, vnā mentē per omnia commeatem, omnibusq. rebus consulentem, vnum summum Deum, reliquis omnibus, quos illi deos habebant, imperantem, venerari. Siue enim Romani Iouem, siue Græci Διῶν, siue Aegyptij Hæmonem, siue Babylonij Belū, siue, ne plura persequar, quibuscumque nominibus reliquæ nationes Deum appellarent, vnum summum Deum, cui reliqua nomina subijciebant, præcipue colendum iudicasse. Quid ergo erat, quo vera religio a fallaci, & inani, religione distingui posset? Dei notitia, & ignoratione, Iudei soli Deum, quem colebant, non ignorabāt. Gentes reliquæ ipsum Deum, quem summa veneratione dignissimum esse statuebāt, minime norant. Si enim Deum nouissent, numquam ad illius opem, quasi potentia illius disiderent, Deos innumerabiles adiciissent; numquam sanctissimum nomen distribuendum, atque dilacerandum, suscepissent, ut certas provincias certis dijs ad ministrandas assignassent; numquam humanam faciem, & humanas perturbationes, atque flagitia, naturæ diuinæ nimis furenter affinxissent, numquam homines impuros, bestias immanes, & dedecoris summi turpitudinem, in diuinā sede collocassent; numquam denique incesta libidine, humani sanguinis effusione, atq. parricidio, caeleste numen placandum esse decreuissent. Colebant illi quidem Deum, sed Deum, quem colebāt, prius ignorabant. Non enim sciebant, potentiam illius nullis finibus coerceri, numē illius nullis viribus impediri, naturā illius minime in partes dissecari: neque postremo sciebant, sanctitatem summā flagitijs non posse deliniri, neque immensā probitati crudelitatem posse placere. Sapientissime igitur, ut oīa, Paulus, ad Athenienses, inquit: Quod ignorantes colitis, hoc annuntio vobis. Ad eundem modū, licet longius a summis erroribus abesset, Samaritani Deū, quem colebāt ignorabāt. Nā salus ex Iudeis est. Erāt enim maiorū exemplis admoniti, sanctissimē legis institutis eruditi, diuinorum hominū oraculis instructi, ad spem salutis excitati, ad studiū summi Regis, qui salutē erat oībus allaturus, instituti. Cum igitur oēs nationes simula-

cris immolarent, & patrijs legibus facinoræ capitalia in procuranda religione facere cogerentur, sola Hebræorum natio soli Deo, ritu diuina lege constituto, sacrificabat, & pure, atque sancte, sacra cōficiebat. Apud illam erant mysteria nostræ salutis collocata; illius custodia: erant monumēta clementiæ diuinæ commissa: ea fœdus, a Deo cum patribus sanctis sanctissima carissima percussum, conseruabat; ea denique legis sanctiones, hominum diuinorum monumenta, & sacrata volumina, continebat, quibus erat per Christi beneficium salus cunctis gentibus afferenda; atque, ut nihil aliud dicam, Christus ipse, ex illius gentis stirpe, ad totius generis humani salutem, exortus est. Ideo Iesus appellatus est. Iesus autem, vox Hebræa, Salutem significat. Salus igitur ex Iudeis est. Ab illis enim ad omnes hominum nationes Iesu benignitas emanauit. Hic videmus, quo modo Iudeorum religio fuerit non solum omnibus hominum religionibus anteposenda, verum & ipsa salutem gentibus cunctis attulerit. Quo modo autem, ipsius religionis perfectione, omne discrimē religionis fuerit omnino sublatum, & verissimæ salutis via omnibus, & Iudeis, & alienis a Iudæa gentibus, ex æquo demonstrata, docet ipse Dominus. Sequitur enim:

Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Perfecta religio, non angustijs vnus certi loci continetur. Sic enim inquit ille: Cælum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi? Cum sit igitur ille, ut apud Isaiam testificatur, rerum omnium Dominus, cum cælum, & terrā, impleat, cum nullus locus in omni natura sit ab illius maiestate, & imperio, seclusus, absurdum nimis erat, opinari, omnem religionis verissimæ rationem vnus templi valuis includi. Iudeos igitur, qui totam sanctitatis vim Hierosolymitani templi circuitu coerceri volebant, expellit Deus. Sic enim est apud Malachiam: Quis est in vobis, qui claudat ostia, & incendat altaria mea gratuito? Non est mihi volūtas in vobis, dixit Dominus exercituum, & munus non accipiam de manu vestra. Ab Ortu enim Solis vique ad Occasum, magnum est nomen meū in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meū in gentibus, dicit Dominus exercituum. Hoc diuino testimonio comprimitur aliquorum Iudeorum temeritas, & inuidia. Temeritatē nomino, quia totam Dei immensam maiestatem ambitu vnus ædis includere nitebātur. Inuidiā vero, quia a sanctissimæ religionis fructu vniuersū genus humanū excludere volebant. Quemadmodū autem nec in monte Samaritæ erat certus locus religioni destinatus, nec hierosolymis templum, in quo solo deus esset auguste colendus; ita & illa sacrificia erant nō a Iudeis

tantum, sed ab omnibus, faciēda, quæ neminē
aditu sanctitatis arcerent. Erat enim religio,
non corpore tantū, sed mente, procuranda: e-
rat niuina Maestas, nō imagine pietatis, sed
verissima pietate, placanda. Erat enim, pro
sanguine pecudū, nequitiæ interitus inducen-
dus; pro odorū suffimentis, sanctorū homi-
nū preces adhibende; pro circumcisione car-
nis, incēsa fides excitanda; pro legis piaculis,
per se nullā vtilitatē animis afferentibus, sa-
crificiū acceptissimū, quo erant omnes ma-
culæ animis inustæ, prorsus obliteranda; atque,
postremo, pro adumbrata iustitia, in varijs lu-
strationibus, & hostijs brutorū animantiū, cō-
stituta vera, & expressa, iustitia, diuini Spiritus
beneficio concessa, ipsiusq. diuinæ mētis
specie, & pulchritudine, confirmata. Ea vero
posita est in vitæ veteris detestatione, in san-
ctissimæ nouitatis integritate, in hominū ca-
ritate, in virtutis verissimæ cultu, in diuinæ
probitatis amore, in ardore mentis ad sempiternā
gloriā, atque, vt vno verbo dicā, in perfē-
ctā totius animi cū Deo coniunctione. Dei. n.
natura, nō corpore, sed mente, consistit. Est igitur
non tam corpore, quā purissima mēte, cō-
lendus. Itaque non erat brutorum animantiū
strage, sed innocentia, & sanctitate, litandū; &
ira illius non tam donorū amplitudine, & tē-
plorum magnificentia, quā sanctis precibus,
auertenda. Multa, & varia, sacrificia sunt, quæ
posunt non in vno tantū loco, sed vbique, a cū-
ctis nationibus, immolari. Primū est, spiritus,
propter sceleris recordationē, marore deie-
ctus, & a turpitudinis impuritate, ad purita-
tis studiū traductus. Alterum est, beneficiorū
diuinorū memoria, & studiū vitæ, in diuina
benignitate celebranda consumptū. Sic enim
inquit ille: Sacrificium laudis honorabit me.
Tertiū sacrificium est, fides, in illius clemētia
tota mente reposita. Inuoca me, inquit ille, in
die tribulationis, & honorificabis me. Sacrifi-
ciū præterea illi gratissimū, est iustitia. Sacri-
ficate, inquit ille vir excellens, sacrificiū iusti-
tiæ. Ingens etiā sacrificiū est, & omni laude di-
gnissimū, misericordia, egentibus, & afflictis,
attributa. Hæc est, inquit apud Isaiam Domi-
nus) refectione mea: reficite pauperē. Opes autē,
quibus hæc sacrificia offerri possunt, nō ab ar-
mentis, vt olim, nec a septis ouium, sed a Spi-
ritus sancti magnificentia, depromuntur. Vt
autē hę opes impetrari facillime possint, sunt
orationis sacrificia frequenter immolanda. Be-
nigne fac, Domine, in bonitate tua Sion, vt a-
dificentur muri Hierusalem. Salutē Hierosoly-
mæ celesti precatur, quæ est Ecclesia, ex oībus
terrarū nationibus, vnico fidei, atq. sanctita-
tis, federe, cōgregata. Addit deinde: Tunc ac-
ceptabis sacrificiū, & holocausta. Tu, inquit,
qui legis victimas aspernaris, qui sacrificia
antiqua repudias, illis sacrificijs, quæ tunc im-
molanda sunt, facile ad misericordiā inflecte-
ris. Quæ sunt autē illa sacrificia, declarat, dū ad

iungit, Tūc imponēt super altare tuū vitulos.
Vituli autē, sunt pię preces, & vota animo ac-
riter incenso nūcupata. Quemadmodū in Osea
plane videtur: Omnem (inquiunt, qui ad dñm
conuersi sunt) aufer iniquitatem, & accipe bo-
num, & offeremus vitulos labiorum nostrorū.
Ex hoc loco clare perspicitur, vitulorum ho-
stias Deo gratissimas, esse orationes honorū,
cum ardenti studio pietatis immolatas. Hoc
est igitur, adorare Deū in spiritu, & veritate.
Adorare Deum, est, purissima mente verā ius-
titiam, & pietatem, colere, precibus in cælum
euehi, & cæleste numen laudibus sempiternis
afficere. Mulier interim, dum hæc audit, ani-
mo commouetur, paulatim incenditur, & in-
citur, & ad fidem diuinis monitis habenda
dam confestim inducitur. Tum ait:

Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. cum
ergo venerit, ille nobis annūtiabit omnia. Videte san-
ctæ cupiditatis ardorē, quo Christi desiderio
flagrabit. Cernite animi alacritatem, qua se
promptam, atque paratā, ostendit, ad Christi
disciplinam audiendam, & imperium accipie-
dum. Animaduertite simul huius alacritatis
fructum sine vlla dilatione tributum; vt intel-
ligatis, Dei benignitatē spes eorum minime
remorari, qui spem in illo tota mente repo-
nunt. Sic enim est ad salutem nobis afferendā
propensus, vt nihil ardētius expetat, nihil di-
ligentius curet, nullis sacrificijs vehementius
oblectetur. Quantam igitur operam ponat in
animis nostris fide preparandis, & quasi aratro
proscindendis, & subigendis, vt semen discipli-
næ celestis accipiant, est admiratione dignis-
simum. Itaque, cum primum cernit faciendæ
sementis opportunitatem, non procrastinat.
Se igitur mulieri continuo demonstrat.

Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tecum. O beni-
gnitatis immensæ facilitatem, quā subito suas
opes explicat, quā liberaliter lumen suū porri-
git, quanta largitate diuitias cū animis gra-
tis, qui beneficia non aspernantur, & fidē ser-
uare volunt, cōmunicat. O mulier, inquit, si a-
quam salutarē, atque perennē, expetis, si lucē
sempiternā intueri desideras, si vitæ sempiter-
næ cupiditate flagras, si veritatem clare cer-
nere vehementissime cupis; si denique oībus
summis bonis frui, & vno sempiterno, concupi-
scis; intellige, oīa summa bona, Christi religio-
ne sanctitate, beneficentia, numine, cōtineri.
At ego Christus ipse sum, qui tecum loquor.

Et continuo venerunt discipuli eius: & miraban-
tur, quia cum muliere loquebatur. Non quidem,
quod mulier esset, sed, quod Samaritana esset.
Non intelligebant enim, legem, quam illis de-
derat, ne in Samaritanorum vrbes se ad do-
cendum conferrent, eo tantum pertinuisse,
vt Iudæorum offensio vitaretur; tantisper
dum cerneretur, Iudæis primum fuisse tra-
dendam Evangelij disciplinam, antequā gen-
tes alienę fuissent ad eandem societatem euo-
catæ. Præterea, iter in illam ciuitatem non ap-
parebat

parebat consilio initum, sed necessitate susce-
ptum; quia alia via in Galileam fieri commo-
de non poterat, & materia benigne faciendi,
quæ se offerebat, non erat a summa bonitate
prætermittenda. Quamuis enim casus ille nō
fuerit, sed consilium, erat tamen opus, vt ca-
sus esse videretur, ne Iudæis ansa calūnię pre-
beretur. Erat enim eorū imbecillitas in prin-
cipio toleranda, ne quidquam interueniret,
quod eos a studio pietatis alienaret. Postre-
mo, summus princeps, qui legem sanxerat,
erat ipse legis interpres, ipsiusq. mentem,
non verba, sequebatur, maxime vero, cum ef-
fretus omni lege solutus. Hæc enim discipuli non
intelligebant, & ideo mirabantur.

Nemo tamen dixit, Quid quaris, aut quid loque-
ris cum ea? Nihil magis distam interueniret,
maius mansuetudine, & humilitate, quam sum-
mæ maiestatis amplitudo. Attamen sic Domi-
nus humilitatem cum maiestate cōiunxerat,
vt, cum suorum commodis inferuiret, & inter
discipulos, vt minister, versaretur, illi tamen
vix auderent rationem eorum, quæ ab illo ge-
rebantur, exquirere. Satis enim illi erat, ex-
ploratum habere, nihil ab illo fieri posse sine
summo consilio, & ratione.

Reliquit ergo hydriam suā mulier, & abiit in ciui-
tatem, & dixit illis hominibus, Venite, & videte homi-
nem, qui dixit mihi omnia quaecumque feci, numquid
ipse est Christus? O admirandam mulieris bea-
tissimæ celeritatem. O maximæ fidei, & ar-
dentissimæ pietatis, argumentum. Aquatio-
nis oblita, hydriam reliquit; in vrbem aduo-
lat, vt non solum viro suo, sed cunctis ciuibus,
illam tantam voluptatem nuntiet. Animus
enim, vigenti gaudio cumulatus, mentis com-
pos esse nequirit. Exultat igitur, & tamquā
demens, excurrit, & voces, indices lætitiæ in-
gentis, emittit. Nam, si is, qui summa inopia
premitur, cum, præter spem, magnas sibi opes
oblatus esse conspiciat, præ lætitia gessit, ma-
gnamq. hilaritatis intimæ significationē da-
re compellitur; ita, vt mentis experts esse vi-
deatur; quid illa mulier faceret, quæ non futi-
les, & inanes, diuitias, sed diuinas, atque sem-
piternas, sibi diuinitus explicatas esse vidit?
Læbor, inquit ille vir diuinus, super eloquia
tua, sicut qui inuenit spolia multa. Ergo, si di-
uinæ legis instituta tantam lætitiā affere-
bant viro sanctissimo in diuinis disciplinis
educato, quantam lætitiā perciperet mu-
lier illa ex repentino ipsius nominis, qui le-
gem dederat, aspectu? nam bona, quæ impro-
uiso egentibus offeruntur, multo magis af-
ficiunt animos, quam illa, quæ fuerant spe, at-
que meditatione, percepta. Præterea, cum
antegressa cupiditas sit voluptatis efficiens;
cum videlicet id, quod cupiebamus, assequi-
mur; consequens est, vt, quo acrior cupidi-
tas antecedit, eo maior voluptas, ex rei ve-
hementius expetitæ fructu, consequatur.

Quam vero cuperet mulier Christum vide-

re, oratio illa declarat. Scimus, inquit, quod
Messias veniet: cum autem venerit ille, om-
nem errorum caliginem dispellet, & verita-
tem enuntiabit. Intelligebat enim, salutem
generis humani, veritate contineri. Eam igitur
vehementer appetebat; & quo longius fa-
miliaris ille cum Christo sermo prouehaba-
tur, eo cupiditas magis augebatur. Fuit igitur
necesse, cum cupiditatem amplificatam
bonum vehementer expetitum repente con-
sequeretur, vt tanta existeret voluptas, quan-
ta verbis explicari non possit. Quid igitur
primum in hac muliere laudem ignoro? Fi-
dem? an lætitiā ex fide profectam? an ca-
ritatem? an alacritatem? Fides tanta fuit, vt,
sine vllis signis, Dei tantum verbo inducta,
crediderit. Lætitia longe maior exstitit, quā
si subito omnibus opibus humanis affluxis-
set. Caritas ea fuit, vt non sibi tantum, ne-
que viro tantum, sed omnibus ciuibus suis,
opes illas summas communicare voluerit.
Alacritas, ad caritatis egregiæ munus obeū
dum tam insignis exstitit, vt nihil illius cur-
sum retardaret. At videte, quibus verbis Chri-
stum annuntiavit. Venite, inquit, & videte.
Non, inquit, verbis meis fidem habeatis. Ipsi
oculis, atque mente, percipite. Dixit mihi,
Omnia quaecumque feci: quod sine diuini Spi-
ritus instinctu fieri nullo modo poterat. Num
quid ipse est Christus? Si veritatis magistrū,
si vindicem libertatis, si bonorū omnium lar-
gitorem, si cunctorum malorum depulso-
rem videre cupitis, appropriate. Quod enim vi-
di, quod sensi, quo modo animus meus illius di-
ctis exarserit, quam lucem adspexerim, nō di-
cam; partim, quia rerū magnitudinem conse-
qui oratione nō possum; partim, quia vereor,
ne verbis meis amplitudinem tantæ dignita-
tis imminuam; & simul timeo, ne parum mihi
fidem habeatis. Cupio igitur, vt ipsi eundem
sensum percipiat, vt mecū frui tanta iucun-
ditate possit. Ex hac illius oratione, statue-
re possumus, hanc mulierem primū Christi nū-
tium gentibus a Iudæorum stirpe alienis attu-
lisse. Evangelij enim fundamenta iecit in Sa-
maria, vt postea tanta facilitate reciperet ea
gens verbum Dei; & Spiritus sancti lumine,
opera Petri, atque Ioannis, illustraretur. Sed,
cuius gratia, tam multi, in huius mulieris lau-
datione, fuimus nempe, vt videretis admiran-
da opera Dei. Mulier, a verę religionis studio
abhorrens, flagitiis infamis, atque dedecore
maculata, tam subito ad religionem sanctissi-
mā conuersa, & tanto ardore pietatis inflam-
mata fuit, vt non solum ipsa summę virtutis si-
gnū daret, verū & cunctis ciuibus suis viam sa-
lutis ostenderet. Num parum docet, quāta sit
benignitas Dei, & quanta facilitate, vno tēpo-
ris momēto, ex impuris, & flagitiosis, sanctos,
& castos, efficiat? Oēs igitur horror, & moneo,
quos scelerū cōscientia nimis oppressos deti-
net, ne deiiciāt animos, ne desperatione fran-
gor. Tom. 4. Ff 2 gan-

tur, ne sibi aditum ad salutem interclusum esse penitus arbitrentur; in hanc mulierem respiciant, eius fidem imitentur, illius alacritatem sequantur; ab immensitate diuine clementiae oculos numquam desiciant; & sic, tandem, a vitijis innumerabilibus expediti, in Dei filijs numerabuntur.

Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eum. Oratio mulieris inflammata, tantas vires habuit, ut spem ciuium excitaret, & omnes certatim conuenirent, ut, quod auribus usurpauerant, oculorum sensu perciperent.

Interea rogabant eum discipuli, dicentes, Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis, Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli ad inuicem, Numquid aliquis attulit ei manducare? Dixit eis Iesus, Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me, & perficiam opus eius. Mulieris mentem acerrime commotam, & incitaram, vidimus; fidem ex nimia illa festinatione percipimus, ut hauriret aquam, venerat &, quasi non esset illi deinceps sibi laborandum, sine aqua in urbem properat; & quod est magis ad mirandum, caritatis studio incensa, caritatis officium deserit. Petierat ab illa Dominus aquam; illa vero, immemor postulati, & sui prope modum ipsius oblita, antequam Domino, a quo tam multa repente beneficia ceperat, potum daret, hydria relicta, celeritate mirabili, in urbem contendit. Nec interim a Domino renocatur. Nec enim dicit, Paulisper refeste, dum bibam, & postea, quantum potes, accetera. Quamuis enim ex itinere defessus, & siti valde afflictus esset, alia tamen sitis eum longe acius affligebat; ad quam restringendam magnas utilitates mulieris illius alacritas afferebat. Quae erat sitis, qua mirifice flagrabat? Hominum salus, & lucis suae communicatio; qua, discussis tenebris, erat mentibus allaturus. Tanto autem desiderio tenebatur conferendi hominibus, etiam alienis, immortalis beneficii, ut corporis sui curam abiceret, ut sitim, atque famem, facillime perferret; ut labores, atque dolores, valde libenter exciperet. Humana namque miseria illum tam in signi dolore cruciabat, ut dolores, quos, leuanda nostrae miseriae causa, patiebatur, essent illi iucundissimi. Minor enim molestia, cum san-
nitatis causa suscipitur, est insignis molestiae grauioris allevamentum. Considerate, fratres, quanta sit in Domino salutis nostrae cupiditas. Nec enim solū a gerrime patitur animorum nostrorum inuoluntatem; sed neque medicina dilationem a quo animo sustinere potest. Itaque nihil aliud curat, nihil molitur, nihil efficit, neque est, de re alia magis, quam de salute nostra, sollicitus. Ea de causa, neque cum muliere vehementer egit, ut sibi potum daret, & oblatos a discipulis suis cibos repudiaret, in quo nos docuit, nihil esse fratrum salutis ardentius. Admonuit illi, ut corpus, nimio labore defessum, cibis, quos emerant,

reficeret. Ille respondet, alia se fame longe acius premi, cui erat in primis occurrendum. Ait igitur, Alia me maior fames urget, in qua explenda, est mihi maiore cura laborandum. Cibus autem, quo fames haec depellenda est, vestros istos cibos, quos apponitis, tanta utilitate, & iucunditate, superat, ut isti, ad quos me inuitatis, sint, si ad hunc conferantur, facile contemnendi. Putant discipuli, aliquas nimis exquisitas dapes illi fuisse oblatas, tanta suauitate refertas, ut illa, quas afferebant, reijcienda viderentur.

Dicit eis Iesus, Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius. Christi cibus erat obedientia: qua omnes actiones suas ad voluntatem Patris administrabat, & ad gloriam illius omnia studia sua conserbat. Gloria autem summa Patris in opere omnium maximo consistebat. Maximum autem illius opus, non est mundi totius molitio, non caelestis sibi coniunctio, non tanti operis concinnitas, & pulchritudo, non legis sanctissimae promulgatio. Cur ita tandem? Quia in his operibus non summa illius benignitas clare cernebatur. Quo modo? Quia finis, quem sibi summus conditor propositum semper habuit, in illis non apparebat. In his enim operibus media, quibus ad perfectionem tendi potuisset, non perfectio molitionis elucebat. Quae nam est autem totius operis perfectio, & absolutio? Diuina claritatis imago; virtutis amplissimae decus; & mentis praecellentissimae similitudo. Quae potissimum ratione id probari potest? Ea certe, quae maxime firma est, neque potest contraria ratione conuelli. Summa, bonitas numquam inuidia fuit affinis. Omnibus igitur naturis, quantum vniuersumque ratio patitur, bona sua largi communicat: &, quo natura praestantior est, eo magnificentius in illam bona sua congerit, ut in rebus omnibus similitudo quaedam, aut impressum saltem vestigium, diuinae bonitatis appareat. Cum autem nihil sit intra caeli complexum humana mente praeclearius, omnia Dei opera in eum finem conferuntur, ut in mentibus humanis speciem sui numinis, atque benignitatis, insculpat. Huius autem formae diuinae perfectio, vera iustitia, & bonitate, continetur. Haec igitur Dei praecellens imago, est opus dei, omnium praeclearissimum. Haec nec in sideribus, nec in Sole, nec in vlla natura earum, quae caeli ambitu coercentur, elucet. In solo igitur homine, cui sit ad imaginem dei factus, iustitiae decus, & ornamentum, cerni potest. Hoc neque naturae peruestigatio contulit, neque institutio legis effecit, licet quātū esset in illo verissime dignitatis, admonuerit. Solus Dei filius, rerum omnium opifex, absoluit. Qui, licet, antequam in terras adueniret, hanc multis viris sanctis gratiam impertiret, ut eos secum virtutis similitudine, & amoris pactione, coniungeret, non ita

ita tamen late in omnes partes bonitatis suae lumen porrigebat, ut innumerabilem multitudinem diuinitatis suae muneribus illustraret; &, quia cuilibet naturae insitum penitus est ea, quae maxime illi videntur, accommodata, consecrari (ut enim; inquit summus ille poeta, Trahit sua quemque voluptas) & nihil sit magis insitum in benignitatis diuinae natura, quam benigne facere; sequitur, ut opus nostrae iustitiae non sit modo opus omnium operum diuinorum maximum, sed etiam ipsi Deo iucundissimum. Quare minime mirandum est, Christum, praecibi huius suauitate, qua animus illius alebatur, & exultabat, cibos omnes, qui ad corporis vim reficiendam pertinebant, contempsisse. Illud est magis admirandum, quo modo tam patienter, atque tam diu, immanitatem nostram toleret. Nam, si tantam voluptatem capiebat ex vitae nostrae conuersione, qua homines a se longe diuersos sibi coniungit, & bonis sempiternis egregie cumulat, quanto animi angore, & cruciatu, animum illius afflictatum fuisse creditis, quoties eerneret homines adeo in scelere pertinaces, ut sponte sua in pestem ruerent, & amentia praecipites, liberatorem suum odio acerbissimo persequerentur. Sed, quid praeterea tantum lamentamur? Hodie, inquam, hodie, Christo, si ita loqui licet, intolerabilem molestiam exhibemus, quoties aures monitis illius ocludimus, & munera illius aspernamur, nostramque salutem prodimus, & cum illius bonitate continenter bellum gerimus. Itaque, eadem opera, & nobis exitium sempiternum comparamus, & Christo crucem defigimus. Sed, ut in propositum reuertamur, statendum est, cum tam multa sint opera Dei, singulari tamen ratione, hoc opus, quod in hominum conuersione positum est, quae, a rebus terrenis abstracti, ad conspectum caeli conuersi, ad studium iustitiae traducuntur, dei opus nominatur, quia est clarissimum, & iucundissimum, & omnium maxime admirandum, &, quod in maximam Dei gloriam redundat. Hoc opus ipse Dei filius, antequam sub humana forma, & specie, in terris oriretur, saepe faciebat. Omnes enim sancti homines, numine illius afflati, eum statim assecuti sunt, ut, iustitiae donis, atque muneribus, exculti, tamquam dii quidam, inter reliquos homines versarentur. Sed multo clarius idem opus effecit, atque perpoliuit, postquam humanam naturam mirabiliter assumpsit, & se ad docendos homines praesentem dedidit. Sed, cur non id opus ab exordio generis humani, eadem ratione, exsequi voluit? Eadem, inquit, ratione? Hoc tandem diuersus, atque si diceret, Cur non, cum primum, hominibus multiplicatis, vrbes aedificari, & frequentari, coeperunt, Dei filius humanam formam non induit, ut se pro omnibus ad sacrificium offerret? Primum,

quia tantum, & tam excellens, opus, quod, ut dictum est, omnia diuina opera intervallo longissimo superabat, excellenter, & maximam, fidem requirebat. Cum enim sine fide beneficiorum diuinorum participes esse nequeamus, ratio postulat, ut summum, atque commune, beneficium, summa, & communis, fides antecedit. Haec autem fides in humanae mentis angustijs insidere non potest, eo quod omnis hominum fides in sensibus collocata sit, ita, ut nihil homines credere velint, quod sub sensus minime cadat. Erant igitur huius fidei fundamenta, non ab hominibus, sed a Deo, longissimo tempore, iacienda. Deus enim vim non intonat, sed rationem ad credendum sensum, atque leniter, inducit. Iniecit namque vis excludit interitum. Libera autem mens, gratia diuini Spiritus illustrata, iustitiae praemium sempiternum consequitur. Ut igitur humana mens sponte sua ad credendum induci posset, necesse fuit, ut, multis ante saeculis admonita, minime clementiae diuinae repugnaret. Deus igitur ab initio, promissis amplissimis, mysterijs sanctissimis, effatis clarissimis, sic opus suum, antequam fieret, expressit, & fecere sacrosancto confirmavit, ut nemo, qui non omnino mentis expertus esset, dubitare de illo posset. Noua, inquit apud Isaiam, ego annuntio: antequam oriantur, nota vobis feci. Similiter apud Ioannem idem Dominus ait, Haec dixi vobis, antequam fiant, ut, cum facta fuerint, credatis. Itaque fuit clementiae diuinae consonum, ut, antequam Sol iustitiae in terris oriretur, prius, & origo generis, & natale solum, & temporis definiti terminus, & vitae mores, & instituta, & mortis sanctissimae sacramentum, & resurrectionis decus sempiternum, & orbis terrarum conuersio, & reliqua denique omnia, quae hoc amplissimum diuinae misericordiae documentum consecuta sunt, essent prophetarum monumentis exactissime pronuntiata; ut cerneretur ab omnibus, qui minime lucem fugerent, quo modo rerum exitus cum earum omnium praedictione conuenirent. Deinde commodum fuit, ut humanum genus, experiendo, perciperet, quā imbecilla esset humana natura, si Dei singulare praesidium, atque gratiam, remoueris. Quid enim ratione, artibus summis instructa, sollertius? Quid dei lege, tam admirandis signis, sanctita, mirabilius? At neque philosophia Graecos, neque lex Hebraeos, potuit a sempiterna peste seducere. Cum igitur opus fuerit, ut omne os obstrueretur, & subditus fieret omnis mundus Deo, non mediocri temporis intervallo, commodum non erat, ut Dei filius non citius naturam humanam assumeret; sed eo tempore, quo posset ab omnibus intelligi, nullum remedium salutis in terris inueniri. Duplicem autem fructum haec dilatio temporis afferebat. Nam & humilitas ad salutem necessaria parari, & firma spes salutis excitari, poterat. Humanam

namque imbecillitatis cognitio, homines de se humiliter sentire compellit; & remedium, a Deo in rebus desperatis oblatum, non dubiam spem vite immortalis ostendit. Præterea, sic est hominum natura a contento virtutis studio ad vite molliem propensa, ut quo magis a primo illo pietatis ardore, & a principio disciplinæ salutaris, & recordatione beneficiorum, quæ accepit, tempore distat, eo magis labatur, & in ruina periculum miserius incidat. Si igitur Dei filius a principio sub humana forma, atque natura, per se terras inuississet, tanta iam illius obliuio in hominum mentes irrepsisset, ut in plebisque fidem infringeret. Quemadmodum de temporibus vltimis, ille dicit: Putas, inquit, cum venerit filius hominis, inueniet fidem in terris? Postremo, tunc aduenit, cum opportunitas summa, Dei sempiterno consilio definita, maior oblata fuit. Opportunitas autem, tribus in rebus consistebat. Vna, fuit in summa miseria constituta. Numquam enim existerat tetrior omnium flagitiorum, & scelerum, colluies; numquam maior salutis desperatio. Consentaneum autem Divina sapientia fuit, maximum remedium maximis morbis reservari. Alteram, in scelere, & audacia summa, positam fuisse consilium. Nam, si Iudæorum Principes animo tecum reputes, intelliges, illos, invidia furentes, odio flagrantibus, in simulatione pietatis sacrilegos, existisse: qui morbi ita plerumque sunt insanabiles, ut curatione fiant in dies grauioribus. Si ad eos Romanorum milites, qui tunc in Iudæa præsidio erant, animum referas, nihil illis intelliges fieri potuisse, vel audacius, vel magis ab omni specie religionis alienum. Vtrumque autem necessarium fuit, ad nostræ salutis rationem. Nempe, Iudæorum Principum consilium sceleratissimum, quo necem Christo machinarentur; & audacia Romanorum militum, quæ scelus illud exsequerentur, & crudelitate summa Iudæorum impiorum oculos exsaturaret. Sic enim solet summa bonitas ex nostris malis bonum educere, ut omnia tandem ad suorum salutem, & gloriam, referantur. Hæc igitur opportunitas, quæ paranda, & expectanda fuerat, iam Diuinitus instabat, cum Christus cibos a discipulis oblatos reiecit, ut alijs multo suauioribus expleretur. Ait igitur:

Non ne vos dicitis, quod adhuc quattuor menses sunt, & messis venit? Non, cum primum semen terra mandatur, fruges proveniunt: sed primum, viriditas herbe scens exoritur; deinde, in iustam altitudinem culmis geniculatis erigitur; deinde, spicas aristas vndique vallatas effundit: tum, frumentum, vaginis inclusum, modico Solis calore tepescit, paulatim maturecit: postremo, albescentibus a-

gris, agricolarum spes ad fruges cito demittendas, & fructus percipiendos, excitatur. Ad hunc modum Evangelij frumentum exaratum fuit. Nam, a principio generis humani, tellus mollita, & oblimata, sedulo fuit, cum mentes humana, operibus Diuinis erudita, & iudicijs Diuinis exterrita, numen sempiternum esse cognouerunt, quod res humanas curaret, & pœnas fontibus irrogaret, & bonos præmijs sempiternis afficeret: deinde, summus ille pater familias, & colonus sapientissimus, egregiam sementem fecit, cum legem tulit, ut ex ea videlicet iustitiæ segetes provenirent: tum, iudicum, & Regum, custodia, agrum confitum vndique bestiarum ne, quod satum fuerat, immanes bestiarum vorarent: postremo, ne subrescentes herbe fruges, teneras obruerent, & silvarum asperitas fundi cultum deuastaret, missi fuerunt Propheta, qui noxias herbas euellerent, & vitiorum fibras exstirparent. Sic denique factum est, ut pietatis culmi, altis radicibus nixi, grandescerent, & ad minuculis firmarentur, donec merendi maturitas adveniret. Hi quattuor menses non a sementis initio, sed ab anni principio, numerandi sunt. Mensis primus, apud Hebræos, sub æquinoctio verno, prima die Luna renatentis, inchoabat. Si inde quattuor Lunares menses numerentur, ad quartum circiter mensem pervenies, qui apud nos Iunius est, quo tempore messis est. Commodum autem fuit, duci hunc numerum non a sementis, sed ab anni principio, quod nostro mense Martio propemodum respondebat; quia tunc, maxima parte frigoris elapsa, tempus iam mitius viget ad incrementum segetum, & fruges paulatim maturandas, accommodat. Similiter, quo tempus ante Christi ortum propius ab illius adventu distabat, eo fides, qua Christus erat excipiendus, maiorem spem futuræ maturitatis ostendebat. Nam nullus iam erat apud Iudæos simulacrorum cultus, qui verissimæ religionis sanctitatem impediret; & apud alias gentes inanitas variarum religionum erat euentu facillime redarguta. Nullam enim opem cultoribus suis afferebant. Postremo, omnia tunc oracula ad veritatis confirmationem conveniebant; & effata Divina, clarius intellecta, spem salutis in dies vehementius excitabant: postremo, Ioannis auctoritas summa omnem dubitationem libertatis absque mora conferenda sustulerat. Opportunitas igitur summa prædicandi Evangelij, modis omnibus apparebat. Christus igitur, similitudine a maturis frugibus desumpta, discipulos admonet, ne occasionem rei bene gerendæ vilo modo prætermittant. Ut enim maturitas frugum eo anni tempore agricolas ad messim invitabat; ita tam multa opportunitates Dei agricolæ ad comparandos, condendosque Evangelij fructus admonerent. Ait igitur:

Ecce

Ecce dico vobis, Levate oculos vestros, & videte regiones, quia alba sunt iam ad messim. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: ut, & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. Non solum ex eplo discipulos hortatur, ut nullum emolumentum Evangelij fructibus anteponan; verum &, proposita mercede, animos eorum studio communis salutis incedit. Docet enim, mercedem tam præclari operis esse Divinam, atque sempiternam. Nec solum amplitudine mercedis, sed etiam facilitate muneris obeundis, eos ad officium alacrius suscipiendum invitat. Ut enim non est comparandus labor eorum, qui fruges metunt, cum eorum labore, qui sementem fecerant; ut in semine enim spargendo labor absque certa spe fructus impenditur; & variæ tempestates grauem metum sepe numero oratoribus ipsis iniungunt; at, qui metunt, certas fruges in horreo condunt: ita sanctorum hominum labor, qui ante Christi ortum semen Divini verbi humanis animis mandabant, ita laborem plerumque suscipiebant, ut nullus fructus, eorum molestiam, & sollicitudinem, allevaret; at Christi discipuli tantam voluptatem ex amplificatione frumenti numero capiebant, ut neque laborem, neque dolorem, sentirent. Prophetarum quidem laborem spes futura salutis lenibat: Apostolos vero, fructus, quem ex opera sua percipiebant, mirabiliter oblectabat. Quantum igitur percipere, & conditi, fructus lætitiæ vincit spei percipiendi oblectamentum, tantum necesse erat, ut Apostolorum gaudium, solatium illud, quo Propheta labores suos consolabatur, superaret. Quod si vera, & stabilis, voluptas labores non modo leues, & tolerabiles, verum & valde iucundos, efficit; certe, quo maior erit voluptas, eo facilius sensum a memoria laboris auocabit. Insignis igitur vis hæc oratione Domini continetur, ad labores omnes animo maximo subeundos; quia discipulos admonerat, ut labores minime recusarent, e quibus nempe tam mirabiles fructus erant excepturi.

In hoc enim (inquit) est verbum verum: quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis: alij laboraverunt, & vos in labores eorum introistis. Qui seminauerunt, Propheta fuerunt, qui in locis siluestribus disciplinæ salutaris ferro proscindendis, & arandis, & iterandis, & modis omnibus subigendis, innumerabiles labores, cum non mediocri cura, & sollicitudine, subierunt. Ad maiorem autem animi angorem accedebat, quod dira, & exitiosa, popularibus suis nuntia læ penumero cogeantur. Cum enim plerumque sine fructu ciues suos admonerent, ut, im puritate vitæ relicta, pietatem, & iustitiam, colerent; illi enim, quo crebrius admonerentur, eo pertinacius in sceleribus insisterent, pœneuerant) necesse erat, ut eis, qui in viâ redire nullo pacto volebant, pestem, & exitium,

quod Dei numen erat illaturum, prædiceret. At malus nuntius, cum mediocri sensu doloris, afferri a bonis plerumque solet; & cum non mediocri offensionis acerbitate, ab hominibus in scelere obstinatis accipitur. At, post illatum supplicium, homines reliqui sunt magis ad disciplinam dociles, & facilius in iustitiæ viam ingrediuntur. Hoc igitur, quod magis molestum, & laboriosum, fuit, Propheta susceperat. Sic enim tempora flagitabant. At vero Christi discipuli, non tristitia, sed lætitia, nutiabant; neque tam iratum fontibus numen, quam propitium, prædicabant; neque tam iudicii pœnam, quam clementiæ ventam, & gloriam, proponebant. Fidelis, ut inquit Paulus, sermo, & dignus, qui ab omnibus libenter audiretur. Docebat enim, Iesum, Dei filium, advenisse, ut homines, qui erant sempiternis pœnis obnoxii, saluos efficeret, & gaudio sempiterno cumlaret. Licet igitur longe amplior dignitas sit Apostolorum, quam dignitas Prophetarum existeret; constat tamen, Prophetas provinciam magis molestem obijisse. Erat enim illis nimis acerbum, & luctuosum, maximum laborem cum exiguo fructu suscipere; atque, ut nihil aliud dicam, illi cum lacrymis seminabant, quod Apostoli cum exultatione in horreum Christo condidere.

Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis. Quia dixit vobis omnia quaecumque feci. Iam Christi Divina virtus in mulieris illius imbecillitate mirabiliter eminere incipiebat, quando tam multi testimonio illius commoti sunt, ut, e tenebris, quibus assueverant, emersi, admodum libenter in lucem, quam oculi languidi fugiunt, respicerent. At, quæ mulier tam excellens munus, & tam feliciter, administravit? Si condicionem quæris, abiectionissima; si opes, egentissima; si vitæ dignitatem, flagitiorum turpitudine maculata; & tamen tantam vim habuit illius oratio, ut civium suorum multitudinem ab erroribus, & flagitijs, quibus erat oppleta, ad ardens studium Christi traderet. O admirandam Divini spiritus virtutem, & immensam benignitatis efficientiam, quæ tam subito, ex imparis, castos; ex flagitiosis, sanctos, efficit; & ex animis in terra defixis, sacraria sibi construit; atque postremo, multos mortales, atque ex lutulentis vitijs eductos, Evangelij ministros instituit, quorum opera, Ecclesiam accessio-nibus miris amplificet.

Cum viderent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. Hoc primum, in terris, apud gentes alienas, instruxit, per se, Sapientia Divina cœnium, quo & ipsa cibis iucundissimis vteretur, & homines illos poculis Diuinis expleret, celestiq. vino lætificaret. Itaque mentis ardore flagrantibus, & vehementer exultantibus, eam disci-

disciplinam ex ipso perenni fonte sempiterna felicitatis hauriebant, qua se sapientia muneribus egregie cumulari sentiebant.

Et mulier dicebant, Quia iam non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audimus, & scimus quia hic est uere Saluator Mundi. Fidei quidem fundamenta, precedente sanctorum hominum praconio, iaciuntur: at illius perfectio, Christi ipsius testimonio confirmatur. Mulier igitur illa, Prophetarum quodammodo munere fundata fuit, cum, Christum, cuius suis, antequam illum viderent, aduenisse, nuntiavit. Illi, mulieris nuntio commoti, continenter accelerant. Maximum vero fructum ex ea celeritate perceperunt, cum ipsius Domini oratione, fuerunt disciplina Regni caelestis instructi. Sapienter igitur dicebant, iam se, non mulieris nuntio, sed ipsius Domini verbis Diuinis, eruditos, exploratum habere, illum esse generis humani liberatorem, in quo solo tota spes salutis erat collocanda. Quod illi vero de muliere dicebant, nobis licet ad Prophetarum testimonia transferre. Potest enim quilibet nostrum in hanc sententiam Prophetas affari: Immortali quidem nos, o viri sanctissimi, beneficio deuinxis, cum nobis lumen praetulistis, quo possemus tandem Dei filium in terris intueri. Vos illius ortum; vos locum, natalicij illius destinatum; vos tempus, illius aduentui praefinitum; vos, illius mores; leges, & instituta; vos, illius humilitatem, clementiam, mansuetudinem, exactissime praedixistis; vos, opera admiranda, quae ad demonstrationem sui numinis erat facturus, admodum luculenter explicuistis; vos, mortem, & cruciatum, quem pro omnium salute libentissime perpessus erat, minime siluistis; vos, triumphum, quem, profligatis hostibus, & morte etiam deuicta, in caelum acturus erat, summis laudibus ornandum suscepistis; vos, lucem cunctis nationibus, quae in tenebris, & caligine, versabantur, afferendam, oratione clarissima, nuntiastis. Itaque sic animos hominum, ad spem salutis, & immortalitatis, erexistis, ut nemo, qui non prorsus insaniret, posset, cum id, quod a vobis tam multis ante saeculis, varijs temporibus, praenuntiati fuerat, exitu felicissimo comprobatum videret, ambigere, quin & ea, quae monumētis vestris, ad sempiternam memoriam, consecranda su-

scepistis, essent in mentibus vestris a Diuina mente defixa; & ille, ad quem omnes vestras praedictiones contulistis, esset ille summus princeps, cuius vi, consilio, numine, sanctitate, erat genus humanum e durissima seruitute liberandum, & in possessionem hereditatis sempiternae mittendum. Immortali igitur, ut paulo ante dixi, beneficio nos obligastis, cum vos nobis duces praebuistis, ut ductu, & admonitione vestra, possemus multo commodius ad tantam felicitatis fructum peruenire. Verum, postquam ipsi vidimus, & audiuius; iam, non propter praedictiones, & monita vestra, sed propter experimentum nostrum, credimus; & confitemur, illum esse Dei filium, nostrae pacis interpretem, nostrae salutis vindicem, qui iam nos per Diuinos homines, neque per caelestes nuntios, sed per se ipsum, nostras mentes expiauit, & in societatem Regni caelestis euocauit, omniaque munera, quibus nostra salus, & dignitas, erat paranda, in nostros animos liberalissime congescit. Quo modo, inquiet aliquis, si illum praesentem non adspicitis? Immo praesentem cernimus; praesentem audimus; praesentem alloquimur; praesentis familiaritate, & iucunditate, perfrui-mur. Quid enim? Cum mentes nostras lumine disciplinae caelestis illustrat, absens censendus est? Cum animos nostros cupiditate Regni caelestis incendit, a nobis demigrat? Cum in nobis inuictum robur inserit, quo omnia pericula contemnamus, parum ne suam nobis praesentiam declarat? Cum in praecordijs intimis nobiscum loquitur, & hortatur, & admonet, & inflammat, obscure testificatur, se, si nostris flagitijs illum a nobis non repulerimus, semper nobis affuturum? Vnde concluditur, nos ad animorum confirmationem, si iam in Christi familiaritatem penitus intrauimus, minime vestris monitis indigere. Vestra tamen scripta retinenda censemus, ut & vobis gratiam semper habeamus, & alios, qui non ita sunt in fide progressi, melius instruamus, quo possimus vnuerſi tanto bono potiri. Hac oratione possumus sanctos Prophetas affari, & illorum Dominum incenso studio, & gratissima recordatione bonorum, quae ab illo accepimus, venerari, ut in dies magis beneficijs illius augeri, & ornari, possimus.

ORATIO XII.

IOST duos autem dies exiit inde: & abiit in Galilaam. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit quia Propheta in sua patria honorem non habet. Mirum est, cum Galilaea illius patria nominata fuerit, (Nazaret enim Galilae ciuitas erat) & ipse in Galilaam iter haberet, cur eam rationem suscepti itineris assignet, quod omnes Prophetae in ciuitatibus suis, a ciuibus suis contemnantur, indignique debitis honoribus existimentur. Contemtionis huius causam non quero. Inuidiam namque scio inter ciues maxime dominari. Homines enim mediocre virtutis officium in suis patiuntur; virtutis excellentiam pati non possunt. Principes haberi cupiunt multi: iccirco condicionis & qualitatem moleste ferunt, quoties eos, quos se multo inferiores opinantur, secum aequatos animaduertunt. Iam vero, cum aliquem videt, modum, quem virtuti praefiniunt, transilire, & se longo interuallo superatos esse considerant, intabescunt, odium immane in suos concipiunt. Ciuium autem praesertim gloriam, suum dedecus arbitrantur; eaque de causa exitium illis, qui virtute praecellunt, modis omnibus moluntur. Hoc igitur, quod passim fieri videmus, non admirandum arbitror. Quod autem Dominus ipse sponte sua ingrati patriam, in qua despiciendus erat, incenso studio peteret, ubi ciues ei generis humilitatem obijcerent; ubi ex arte fabrilis Ioseph, quem illius parentem existimabant, probum petulantem inferrent; ubi denique insita perfidia beneficia Diuinitus oblata respuerent; hoc admiratione dignum iudico. Sed duplex assignari ratio potest; vna, communis; altera, occasione temporis accommodata. Communis autem amor in patriam, naturali iure debitus. Sit ingrata patria; sit ciuibus, quorum opera, & salus, & dignitas, ciuitati comparatur, infesta; ingentia merita immani crudelitate compenset; patria tamen est, & communis ciuium mater, usque eo summo studio conseruanda, dum illa salutem suam minime prodat, & conseruatores suos a se non furenter expellat. Iccirco Dominus ipse frequenter in Galilaam se conferebat, ut suis cōsuleret, & per se non stetit demonstraret, quo minus omnes salutis compotes fierent, & interim eos ad suorum numerum aggregaret, quos praescierat in fide permanuros. Hac igitur ratio illum impellebat, ut saepe Galilaam inuideret. Altera ratio, ex Iudaeorum motu, atque disceptatione, orta fuit. Cum enim viderent, minus multos ad Ioannem ventitare, quam solebant; cum admirabilem

hominum multitudinem ad Christum conuenire cernerent; tum ex eo Ioannis existimationem imminui, & Christi gloriam amplificari, cernerent, quod Ioannis discipuli indignissime patiebantur; ut doceret, gloria interdum, inuidiae declinandae causa, fugienda, in Galilaam immigrauit, ut in patriam suam concederet, in qua non ignorabat sibi debitos honores minime deferendos. Cum igitur gloriam fugeret, consonum fuit, ut eo se conferret, ubi pro gloria contumelijs afficeretur. Ea igitur de causa scriptum est a Ioanne, se ideo in Galilaam properare, quod Propheta in patria sua expers honoris esset.

Cum ergo venisset in Galilaam, exceperunt eum Galilaei, cum omnia vidissent quae fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum. De ciuibus Nazareis in hoc loco mentio non fit. Apud alios Euangelistas memoratur eorum improbitas erga illum, quem praecipue venerari, & amare, & in quo vitae praesidium constituere, debuissent.

Cum ergo venisset in Galilaam, exceperunt eum Galilaei, cum omnia vidissent quae fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum. Ex hoc loco potest animaduerti, cum dies festus sine aliqua singulari notatione nominis appellatur, de Pascha esse Festi diei nomen intelligendum. Constat enim, diem hunc festum, cuius hic mentio fit, Pascha fuisse, quo die, flagello ex funiculis facto, vendentes, & ementes, eiecit, & disiectis mensis, nummulos effudit, oves, & boues, expulit, omnes, qui templum Dei, precibus, & votis, consecratum, in profanos vsus conuertebant, acriter insectatus est. Multa deinde signa numinis insci, dedit cum multis, morbis insanabilibus oppressos, in integram sanitatem verbo tantum restituit. Hac oia cum multi Galilaei Hierosolymis adspexissent, illum libenter exceperunt.

Venit ergo iterum in Cana Galilaeae, ubi fecit aquam vinum. Signi memoria vigeat, quae credi poterat, non esse in eo loco fidem prorsus extinctam.

Erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hoc in loco, Reguli nomine, non aliquod genus Regiae potestatis, sed Regiae familiaritatis, designatur. Rectius igitur Regij nomen, quam Reguli, quadrabat. Regij autem appellantur, qui Regibus operam nauant, & in illorum domesticis numerantur.

Hic cum audisset quia Iesus adueniret a Iudaea in Galilaam, abiit ad eum, & rogabat eum ut descenderet, & sanaret filium eius. Incipiebat enim mori. Hic certe, fide se, non tamen perfecta, ductum esse, demonstrabat. Si enim non credidisset, filium, mortifero morbo oppressum, atque desperatum, Christi praesentis ope posse sanari,

nari, non tantam celeritatem suscepisset, ut
Christu conveniret; non tanto studio ab eo-
dem remedium filio flagitasset; non tanta
denique contentione cum summo medico, at
que tam inflammatis precibus, egisset, ut fi-
lio suo mederetur, illumq. ab Orcipane fau-
cibus educeret. Quod autem infirma illius fi-
des exstiterit, ex eo constat, quod in eo maxi-
mo opere contenderit, ut illum presentem ex-
hiberet. Non credebatur videlicet, illius verbo
posse ablentium etiam morbos facillime de-
pelli. Fide igitur, licet imbecilla, salutem filio
imperavit. Fidei vero imbecillitas, admiran-
da curatione non levata modo, sed omnino
depulsa, fuit. Cum autem, ubi vires nulle sunt,
a peritis medicis medicina adhiberi non so-
leat; (frustra enim perdita naturae remedia
comparantur) hic nosler medicus afflictam
naturam sic resiciendam, & recreandam, sus-
cipit, ut curationi minime repugnet. Robur
autem afflictae naturae, in fide consistit. Nam
absque fide salus amissa recuperari non po-
test. Hanc igitur, curator animorum, si nul-
la est, ut in animis faciat; vel, si, ima facta,
infirma tamen est, inuicta virtute corro-
borat, elaborat. Hoc igitur Divina Christi
medicina praestat, quod humana praestare ne-
quit. Medici namque, ubi vis naturae deficit,
aegrotis operam minime dandam censent. Na-
turae enim viribus omnino destituta, vires red-
dere nullo artificio possunt. At Christus, in il-
lis, qui non ad extremum cum Divina beni-
gnitate pugnant, ut munus Divinorum
comportes omnino fiant, fidei semina colerit,
& adultam fidem corroborat, ut fructus vber-
rimos effundat. Quod hic factum fuisse cerni-
mus. Illum tamen interim reprehendit, quod
eam fidem, quam oportebat, minime promif-
sis Divinis adiungeret. Ea tamen reprehen-
sio, non ad illum tantum, sed ad uniuersum Is-
raelis genus, referenda est. Apud Samarita-
nos enim, alienos homines, & a Iudaeorum sa-
cris abhorrentes, & lege parum feliciter insti-
tutos, nullum signum ediderat; & tamen ab
illis fuit, ut verus generis humani liberator,
& debita fide, & honoribus summis, exce-
ptus. Hoc igitur aperte dicit: O ges, Israelis
satu propagata; o viri, institutis Divinis eru-
diti; pudeat vos imbecillitatis, & ignaviae.
Gentes alienae vobis laudem praeripiant. Illae
in hereditatem, parentibus vestris, Divina
pactione, promissam, alacritate admirabili
perueniant; & vos, socordia vestra, ne vobis
antecellant, non omni studio contendetis?
Iudaei a Samaritanis se vinci patiuntur; here-
des ab alienis, sedulitate, & industria, superan-
tur; nec indignum generis nobilitate putant,
aliquem hominem externum sibi, qui in filio-
rum loco numerantur, opibus, & dignitate,
praeferre. Innumerabilis gentium multitu-
do, absque ullis signis, Deo creditura est; &
vos, nisi signa, & prodigia, videritis, verita-

tis summae, atque sempiternae, verbis assen-
tiri non vultis. Nec interim intelligitis, fidei
aestimacionem attenuari, & pretium religio-
nis imminui, cum signa a Deo reposcuntur.
Qui enim signis a Deo confirmari vult, quan-
ta sit in Deo fides, & quanta in federe serua-
do constantia, non percipit: quando illi, sine
signorum ostensione, quasi pignore, & cautio-
ne, credere recusat. Itaque, eadem opera, &
Dei maiestatem laedit, & suam in fide colenda
imbecillitatem ostendit. Quo igitur fides si-
gnis minus indiget, eo clarius illius insigne
decus apparet. Verum id quidem est. Contra
tamen dici potest, summa leuitatis esse, sine
summo Divinae virtutis argumento credere,
aliquid a Deo nuntiari. Qui cito (inquit vir
ille sapientissimus) credit, levis est corde. Ita-
que signorum petitio, non perfidia, sed prudē-
tia, continet argumentum. Nam, qua tandem
alia ratione poterit quisque certus esse, se a
Deo admoneri, nisi opere eiusmodi, quod hu-
mana nullo modo fieri queat industria? Si igitur
leuitas merito vituperatur; si credendi
facilitas plerumque erroribus turbulentis in-
ficatur; si temeritas est, sine gravissimis testi-
moniis, ea, qua ratio non percipit, approba-
re; si, quo quisque citius ad credendum indu-
cit animum, eo facilius in capitalem fraudē
inducitur; si denique is, qui omnibus, absque
delectu, credit, omnibus plerumque ruinis op-
primitur; quo modo iure reprehendi potest
id, quod continet salutis cautionem, pruden-
tia munus, sapientiae fundamentum, temeri-
tatis, & demeritae, depulsionem? Non male
Epicharmus admonerat, salutis iustitiae
vim in animo parum credulo toram consiste-
re. Qui enim nimis credulus est, neque gravi-
tatem retinere, cum sit levisissimus, neque vi-
tam firmo praesidio tueri, cum sit hostibus im-
portunis obnoxius, villo modo poterit. Quo
vero testimonium, quod fidem nostram requi-
rit, est magis ab hominum communi intelli-
gentia remotum, eo difficilius convenit, illis,
quae nobis annuntiantur, assentiri. Quid autē
est magis ab humana intelligentia distans,
quam illa Dei opera, quae nec oculus adspi-
cit, nec auris comprehendit, nec animus in-
telligendo consequitur? Ut igitur temeri-
tatis, & leuitatis, suspensionem vitarent ho-
mines, eo tempore, quo nondum Euange-
lium erat signis ostensis, & temporis progres-
su, confirmatum, opus profecto videbatur, si-
gna postulare. Inquis rament, Deo esse, etiam
si nulla ratio asseratur, sine cunctatione cre-
dendum. Cum enim ille, veritas summa, at-
que sempiterna sit, ea solum ratione, quod ali-
quid ab eo enuntiatum fuisse constiterit, est
firma continuo fides illius verbis habenda.
Verum. Sed, ut mihi constet, id, quod profer-
tur, a Deo dictum esse, signis indigeo. Qua-
cumque igitur ratione fidem firmare velis,
opus esse videtur admirandis signis, quae fide
faciant.

faciant. Non igitur reprehensione digni vi-
debantur esse Iudaei, qui signa requirebant.
Sed intelligendum est, duplex esse signi genus;
aliud interius, animis ostensum; aliud exte-
rius, in oculorum adpectu constitutum. Tar-
diores mentes, oculorum sensu commoven-
tur; acriores, Divinis animorum motibus im-
pelluntur. Cum enim sibi quisque maxime
displicet; cum subito vitia, quae non ita clare
cernebat, intelligit; cum deformitatem flagi-
tiorum, quibus antea fauebat, exhorret; cum
Dei iudicium, quod minime metuebat, vehe-
menter extimescit; cum Divinam clementiam
repente cogitat; cum a scelere immanitate
ad studium verae virtutis, temporis momē-
to, traducitur; cum, contemptis, & abiectis
rerum terrestrium curis, ad cupiditatem vi-
tae caelestis exardescit; cum animus postre-
mo, lumine Divino collustratus, illa, quae an-
tea parum acute sentiebat, clare cernat, &
ita commutatur, ut ea, quae nimis amabat,
exsecratur, & quae modis omnibus fugie-
bat, acriter appetat, & affectetur, & rebus
omnibus, quae nimis expetenda iudicabat, an-
teponat: num obscura signa Divinae virtutis
intuetur? num tam repentina mentis conuer-
sio, qua pro tenebris lucem amplectitur; pro
insanabili morbo integram sanitatem recu-
perat, pro imbecillitate miseranda vires Di-
vinas assumit, pro misera vita ludibria ad ca-
lestes opes adspirat, fieri potest absque numi-
nis praesentis efficientia? Si vidisses hominē
caecum repente visum recipere, minime dubi-
tares, quin illud opus Divinum esset; & vides,
mentem, quae erat oppleta tenebris, Divino
splendore collucentem, & dubitas, quin Divi-
nus illi Spiritus clementer affluerit? Si cer-
neres claudum exsistere, Deum summis laudi-
bus offerendum iudicares; & cernis, hominē,
ad opera pietatis efficienda tardissimum, cō-
tento studio, & cursu, omnia pietatis opera stu-
diose, alacriter, & vigilanter, exsequi, non fa-
teberis, Dei ipsius manu potentissima factū
esse, ut is, qui se loco commovere nō poterat,
in omnes partes excurrat, ut omnibus in lo-
cis, pietatis, & benignitatis, impressa vestigia
relinquat? Si in oculis tuis leprosum repen-
te sanari conspexisses, eo certe signo Dei pre-
sentiam declarari cernerēs, & tamē, quoties
hominem impurum, multisq. flagitijs infamem,
audis fuisse ad puritatis, & continentiae,
studium ita conuersum, ut nihil illo castius, in
omni piorum hominum cetero, reperiatur, nō
dices illud fieri minime potuisse absque Chri-
sti praesentis numine, atque benignitate? Ne-
mini dubium esse potest, quin in Divinis ope-
ribus longe praestent illa, quae ad animorum
sanitatem, & amplitudinem, conferuntur, ijs,
quibus corpora valetudinem amissam, & per-
ditos sensus, atque adeo vitam, recuperant.
Quo enim animus corpori magis antecellit,
eo in animorum salute clarius Dei, benigni-

ta s illustratur. Non igitur ij, qui signa non
petunt, leues habendi sunt. Signis enim maxi-
mis ad credendum incitantur. Nouam nam-
que lucē adspiciunt; nouis sensibus instruun-
tur; nouo mentis ardore commouentur; eaq.
sentiunt, quae verbis explicare non possunt;
atque, ut nihil aliud dicam, Dei ipsius collo-
quio suauissimo perfruuntur. Audiam, inquit
David, quid loquatur in me Dominus. Simili-
ter & Ioannes, Qui credit, inquit, in filiū Dei,
testimonium habet in semetipso. In eandem
sententiam Paulus ait, Ipse spiritus testimo-
nium reddit spiritui nostro, quod sumus filij
Dei. Sermo igitur intimus, est veritate firmis-
simus, suauitate iucundissimus, luce clarissi-
mus, quo Spiritus Domini mentes erudit, il-
luminat, erigit, inflamat, laetitia cumulat,
Divinoq. robore confirmat. Qui igitur his te-
stimonijs corroborati sunt, miracula non re-
quirunt. Cur igitur miracula tam multa fue-
runt ab auctore nostrae salutis, in conspectu
populi uniuersi, tam frequenter edita? Quia
homines, nimium corporibus affixi, signis ad
mirandis in corporibus animaduertis, erant
ad intelligentiam maiorum operum paulatim
adducendi. Cum igitur maior pars homi-
num esset ad clariorem disciplinam sancti Spi-
ritus indocilis, fuit signis corporeis admonē-
da; ut intelligerent, quis esset ille, a quo solo
sempiterna salus, & dignitas, postulanda, &
expectanda, fuerat. Cum igitur multi, signis
in corporum curatione factis, ad Christi co-
gnitionem perueniret, non pauci, sine signis
corporeis, luce tantum intra mentem Diui-
nitus oblata commouiti, crederent, dubium
esse nequit, quin illorum fides, qui, sine signis
externis, monitis Divinis assensu sunt, fuerit
longe praestantior. Itaque Samaritani, qui si-
ne miraculis in Christum crediderunt, in hoc
certe religionis suae primordio, Iudaeis, qui,
miraculis persuasi, crediderunt, anteponen-
di sunt. Nec tamen ob id sunt in aliqua leuita-
tis suspitione ponendi. Lucē enim viderunt;
animos inflammari senserunt; motus admi-
randos in mentibus suis experti sunt; Spiritui
sancto minime repugnarunt; & ea de causā
maxima fidei premia consecuti sunt. Sed
clementissimus Dominus, qui maximam fidē
maximis opibus cumulare solet, mediocrem
nō aspernat. Quemadmodum hoc in loco,
ut iam ad historiam reuertamur, factum fuisse
conspicimus. Sic enim sequitur:

*Dicit ad eum regulus, Domine, descende prius
quam moriatur filius meus. Amor, parentem sti-
mulat; fides, spem prorsus languescere non
sinit. Instat igitur, & vrget, & a Domino, ut
acceleraret, enixe contendit. Sed, quam imbe-
cilla sit illius fides, ex eo perspicitur, quod ne-
que credit, absentis numē idem omnino pos-
se, quod praesens; nec intelligit, non esse diffi-
cilius, omnipotenti Dei verbo mortuos in vi-
tam reuocare, quā in mortis discrimine con-
stitutos*

stitutos e faucibus ipsius mortis eripere.

Dicit ei Iesus, Vade, filius tuus vivit. Creditur homo sermone quem dicit ei Iesus, & ibat. Fidei vero ipsius fructum, sine mora, admodum cumulate percepit. Sic enim sequitur:

Iam eo descendente, servi occurrerunt ei: & nuntiaverunt dicentes, quia filius eius viveret. Interrogabat ergo eorum ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus, Filius tuus vivit. Hora tam certe convenientia, falsam casus opinionem repellat, & Divinae virtutis fidem egregie confirmabat. nec enim dubitare poterat homo, cum cerneret, quam certa ratione filij sanitas cum ipsius summi medici effato congrueret, quin sanitas illa vilo modo ad artem medicam, quae spem curationis abiecerat, sed ad vim illius sempiternam, qui mortis tela facile retundit, esset referenda:

Et credidit ipse, & domus eius tota. Vnius corporis sanitate, factum est, ut multorum animi sanitatem firma fide reciperent.

Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudaea in Galileam. Creditur ipse, & domus eius tota. Dei benignitas, & magnificentia, non in vno loco semper insitit. Augescit enim in dies; dona multiplicatur; & semper ad percepta beneficia, cum nobis ipsi non desumus, ingens gratiarum cumulus accedit. Homo quidem a principio credidit. Aliter enim numquam, in illo animi angore, & sollicitudine, iter illud suscepisset, ut in re desperata remedium ab illo vno morborum infanabilem medico postulasset. fides tamen illius, cum esset imbecilla, fuit ope numinis praesentissimi confirmata; cum credidit, Divina Christi virtute posse absentes etiam ab Orci faucibus eripi, & in vitam revocari. Sed, postquam a servis factus certior fuit de integra, atque perfecta, filij sanitate; & intellexit, salutem filio eadem hora, qua Dominus illum bono animo esse iussit, quod filius viveret, subito restitutam fuisse; exploratum satis habuit, illum esse communis salutis auctorem, morborum omnium depulsores, mortis ipsius extinctorem, & summum denique miseriarum omnium in extrema calamitate perfugium, in quo semper esset spes immortalis gloriae collocanda. Tum igitur perfecte fuit fidei summæ munere, & officio, perfunctus. Quo modo? Quia, non contentus animi sui salute, operam sedulo dedit, ut omnes familiares, atque domestici, eodem beneficio fruerentur. Documentum igitur excellens caritatis egregie praeiit, & exemplum proposuit omnibus, qui familiam cum fide, & patrio amore, tueri cupiunt, ut omnes, suae moderationi commissos, quantum possint, ad verissimae virtutis studium, & ardorem sanctissimae religionis, excitarent. Aliter enim, intelligerent se minime dignos, qui Patres familias

appellentur. Sapienter, ut omnia, Salomon ait, hominem iustum, & iumentorum etiam misereri. Ipsa, lex praecipit, ut triturantis bovis os non obstruatur; ut asinus, inimici onere depressus, sublevetur; ut volucres, incubantes ovis, liberas abire permittamus; multa, alia signa demus, quibus appareat nostra in bruta etiam animantia benignitas.

Quid igitur de servis existimandum est? Homines enim sunt, eodem principio, & naturae condicionem, progeniti; eadem mentis, & rationis, solertia praemuniti; eisdem motibus in vita, atque eisdem morbis, obnoxij; eisdem curis, & cogitationibus, agitati; iisdem moriendi legibus adstricti; in eundem postremo finem facti; & a rerum omnium Domino iisdem naturae monitis instituti. Si misericordia igitur, naturae communioni debetur, omnes homines sunt inter se naturae coniunctio ne devincti; si recordatio malorum, quibus sumus omnes expositi, misericordiam excitat, quoties cernimus homines malis illis operiri, in quae possumus singulis horis incidere, cur non tribuamus illis misericordiam, quos saepe videmus varijs incommodis affligi, & morbis etiam intabescere? Adde, quod ita nobis serviunt, ut in nostra fide, & patrocinio, delitescant. Est enim quasi quoddam foedus inter nos, & servos nostros, naturali quadam lege, & pactione, constitutum, ut illi nobis usui sint, & sedulo imperata obsecant; & nos illis, quibuscumque in rebus fuerit opus, patria benignitate consulamus. Quoties igitur eos, vel esurientes non alimus, vel nudos non veste contegimus, vel aegros non curandos suscipimus, vel eis quovis alio incommodo miserabiliter affectis non subsidio occurrimus, si dem violamus, & iura naturae perfringimus. Quod si negligentia, in corporibus servorum alendis, atque tuendis, scelere non vacat, quid de animorum cura prorsus abiecta erit statuendum? O vir Christiane, de officio tuo saepe cogita, si vis praemio sempiterno potiri. Servus tuus, non tam servus, quam frater, est. Eodem est enim sanguine redemptus, eodem spiritu vitam ducit, eundem patrem habet, & in eiusdem hereditatis societatem convocatus est. Quo modo igitur illius salutem negligis, pro quo Christus sanguinem profudit? Negligis porro illius salutem, quoties illum sic adstrictum tenes, ut illi nullo pacto liceat, cum id tempus postulat, mentem flagitij insectam sacris sanctissimis expiare, & Christi numen intueri; cum non animadvertis, an is pietatem colat, an potius sit a cultu verissimae religionis alienus; cum nec iacentem erigis, nec languentem excitas, nec impurum coerces, nec pertinacem corripis, sed id ad te pertinere non curas, & dum tibi diligenter obtemperet, siue salutem assequatur, siue funditus pereat, non laboras. Sed, quid de servis lamentamur, cum liberis vestris pestem, atque

atque perniciem, indulgentia vestra, comparatis? vos illos corrumpi finitis; vos illorum flagitij materiam praebetis; vos sumptus illorum cupiditati, & intemperantiae, suppeditatis; vos etiam illorum insolentia gloriamini. parentibus modestia filiorum displicet; mansuetudo est vehementer inuisa; Christianae pietatis exempla in iuventute detestamini; mores etiam commodos, imbecillitati affines esse iudicatis; sic denique filios instituendos plerumque ducitis, ut immites, & acerbis, & feroces, evadant, & communibus plerumque rebus infesti; atque postremo sic eos paulatim infici, & contaminari, permititis, ut, qui destinati ciues erant Caeli, in imas Tartari sedes detrudatis. Nec interim vobiscum cogitatis, filios vestros magis ad genus Divinum, quam ad humanum, pertinere. Deus enim illos genuit, & informavit, in eorumque animis imaginem suae mentis impreavit, eosque vestra curatione, & moderatione, commisit, ut eos sic tueremini, ne unquam a via salutis aberrarent. Quam rationem igitur huius depositi sempiterno iudici reddetis? Quod vobis perfugium comparabitis? Quod tantum malum fingi mente potest, quod sit cum hoc tanto scelere comparandum? Deus, apud Prophetas, Iudaeorum scelus acriter, atque vehementer, insectatur, quod filios suos in honorem deorum falsorum immanissime ingularent, commenticiaque numina innocentium filiorum sanguine placanda susciperent. At vos, non filiorum corpora, sed, quod est longe detestabilius, animos, contradidatis, ipsiusque Dei imagines deformatis, & ad effigiem daemonis infestissimi figurandas suscipitis: & illi quidem, falsa religione decepti, cum opinarentur, in eo se numini sempi-

terno rem gratissimam facturos, sanguinis caritatem repudiabant, ut Deo satisfaceret; vos, contra, cum verissima religione sitis instructissimi, contra sanctissimam religionem, atque Divinas leges, & instituta, Dei legem negligitis, ut filiorum libidini serviat. illi, simulacris impurissima caerimonia consecratis, sui nominis heredes immolabant; vos vero, viva mentis Divinae simulacra, turpitudini, flagitio, dedecori, furori, & insaniae, dedicatis: atque, ut nihil aliud dicam, illi, poena brevissima furenter in propria viscera saeviebant; vos autem, liberis vestris, detestabili iudicio, poenam sempiternam comparatis. Quo facinore quid poterit fieri truculentius? O fratres carissimi, vos oro, & obtestor, ut Dei sanctissimum numen metuat; & ne in illius iram incidatis, solliciti sitis; & simul misericordia vos capiat filiorum vestrorum, quos Deus vestra cura, & sedulitate, commisit, non ut opibus per iniuriam partis augetis, sed ut viam illis ad opes sempiternas fruendas omni ratione muniendam curaretis; nec ut voluptates pestiferas sectarentur, sed, ut voluptatis sempiternae cupiditate flagrant, & omnibus vitae commodis iustitiam, & pietatem, anteponerent. Vestri etiam misereamini. Nam indulgentia vestra in miseriam sempiternam, nisi respiscitis, detrudemini; & cum filios salutari disciplina diligenter imbuendos susceperitis, servorum vestrorum salutem minime negligatis. Exemplum hodierna die vobis omnibus propositum cogitate, ut non solum ipsi credatis, sed tota domus vestra: ut sic, salute corporibus, & animis, ardenti fide, constituta, sempiternam gloriam consequamini.

ORATIO XIII.

Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudaea in Galileam. Quam non absque ratione potest, cur Ioannes, & huius loci, & secundi miraculi, in eodem loco editi, mentionem fecerit, cum

aliqua multa signa, quae (ut credibile est) in eodem itinere Christus designauit, idem Ioannes omiserit. Opinor equidem dici posse, consonum rationi fuisse, ut in loco, ubi primum in illis Galilae terminis clementiae suae fundamenta iecerat, clariore signo institutum opus absolueret. Primo illo signo, inopiae consuevit, & pauperes nuptias ab humana maiestatis ad honestam hilaritatem reuocauit. Et hoc secundo signo, absens mortem verbo percipit, & puerum conclamatum ab ipsius patre Orci faucibus extrahit. Prioris signi fructus, quam clarus extiterit, ostenditur. Scriptum est enim, Et crediderunt in eum discipuli eius. Hic autem similiter dicitur, Credidit ipse, & domus eius tota. Eo enim signa Christi mirabilia pertinebant, ut fidem numinis sui faceret, ut, fide constituta, salutem mentibus afferret.

CAP. V. Post hac erat dies festus Iudeorum. Postquam, ut inuidiam declinaret, iter in Galileam suscepit, postquam Samaritae tenebris illuxit, postquam Regij illius filium, mortifero morbo oppressum, e mortis ipsius vinculis eripuit, postquam denique in Galileam penetrauit, ut ea faceret, quae ab alijs Euangelistis referuntur; in Iudaeam tandem reuersus est, ut opera instituta perficeret, & dies festos, statis temporibus, ordine a lege constituto, celebraret; & interim hominum mentes in meditatione rerum caelestium, quas ferie illae designabant, exerceret. Qui dies autem hic fuerit, non exprimitur. Intelligi tamen potest, Pascha fuisse. Cum enim Paschae celebritas, maxima omnium, quae olim a Iudeis agebantur, extiterit, verisimile est, ut diei festi nomine, absque aliqua designatione posito, illum praecipue diem intelligamus, qui maxima religione colebatur. Hoc autem est verisimile: haec, quae hoc in loco referuntur, non eodem anno gesta fuisse, quo ea, quae antea dicta sunt. Inibat enim messis tempus, cum Christus in Samariam peruenit, ubi Samaritanis mirabile lumen porrexit, & in eorum mentibus studia immortalitatis incitauit. Ultra deinde progressus, in Galilae fines intrauit, & deploratum hominis Regij filium verbo in sanitatem restituit. Haec autem in transitu facta sunt, cum in Galileam contenderet. In reliqua Galilae regione bonam illius anni partem consumpsit, ut, antequam in Iudaeam rediret,

res mirabiles efficeret; quibus si non omnes, non paucos tamen cupiditate Regni caelestis inflammaret. Nec est, quod quisquam arbitretur, illud, Post haec autem, tempus ita continenter consequens designare, ut nullum interiectum spatium intelligi possit. Non enim, e vestigio, cum primum puer sanitatem recuperauit, in Iudaeam reuersus est. Quod Ioannes aperte docet, cum ait, Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudaea in Galileam. Unde colligitur, nondum iter, quod suscepserat, absolutum fuisse, cum hoc signum edidit. Nec est verisimile, ut, ad speciem telluris patriae contentus, repente, sine ullo fructu, eo, unde digressus fuerat, confestim remearet. Multum enim studij, atque laboris, in Galilaeis erudiendis consumpsit; multis signis vehementer admirandis numen suum hominibus illis ostendit; multaque designauit, quibus clare cerneretur, salutem rebus communibus importari. Quid est igitur, cur, alijs signis omisis, Ioannes hoc tantum commemorat, quod in salute puero mirifice restituta datum fuit? Quia ea tantum monumentis mandare statuit, quae acius mentes excitare poterant ad rerum Diuinarum intelligentiam, & ea maxime, quae praeterea fuerant ab illis, qui ante scripserant, praetermissa. Primo illo signo, cum aqua fuit in vinum conuersa, significauit, in nuptijs, quibus Ecclesiam sibi matrimonio copulauit, legem in Euangelium commutari, pro metu amorem substitui, maiestatem in laetitiam conuertere, inopiam hominum opibus Diuinis expleri, atque postremo umbras, & imagines, interuentu verisimae lucis, exstingui. Cum vero puerum absentem verbo tantum ex immanitate mortis appropinquantis extorsit, ostendit, mortem in illis, quos ipse in fidem suam recipit, locum habere non posse. Sed ad historiam reuertamur.

Et adscendit Iesus Hierosolimam. Est autem Hierosolymis super Probatica piscina, quae cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens. Nihil impurum, aut aliqua sordium contagione maculatum, Deo gratum esse potest. Nullum enim est impuritati cum summa puritate commercium; nullum flagitijs cum praecellentissima sanctitate foedus; nulla vitiorum societati cum honestate Diuina societas. odit Dominus illuuiem tetrarum, execratur turpitudinem; repellit a suorum communione, quidquid fuerit lutulentis vitijs inquinatum. Idcirco in lege imperat Moysi, ut filios Israel ab impuritate deterreat, ne in sordibus ira Diuina percussu moriantur. Externis .n. sordibus impuritas animorum designatur, quae diro exitio coercenda est. Fuit igitur olim

olim consonum legis mysterio, ut posset ostendi, quam esset Deus vitiorum sordibus infensus, ut nullum ei sacrificium offerri posset, quod non esset aquis ablutum, ut, abstergis, quantum fieri posset, maculis, animarum munditiam, quam Deus a nobis exigit, designaret. Ob eam igitur causam, fuit illa piscina Hierosolymis adiacata, ut quadrupedes ad sacrificium destinati lauari commode possent. Probatica autem appellabatur, a nomine Graeco Πρωβατον, quod Ouem significat. Nomen vero. Hebraeum Bethesda, idem est, quod Domus frugum. Nam mentis puritatem fruges uberrimae consequuntur. Deum timentibus nihil deesse potest: timet autem, qui religionem mente purissima colunt, & venerantur. Quo autem magis hominum salus appropinquabat, eo clarius vitae lauerium sanctissimum signis exprimentum erat. Itaque piscina illa, baptismi sacramentum continebat, quo omnes flagitiorum sordes eluuntur, & caelestis quadam puritas, Christi gratia, & benignitate, comparatur. Quinque porticus habebat, ut aditus omnibus nationibus, absque ullo discrimine, pateret. Numerus quinquarius, sensibus significandis apponitur. Aptissime igitur conuenit hominibus, qui vitae mortalis instituta sensibus, & non fide, metiuntur. Hi igitur omnes, languidi sunt, & difficillimis morbis impediti. Ob id autem sequitur:

In his iacebat multitudo magna languentium, caecorum, claudorum, aridorum. Nobilitas de lauario piscinae minime cogitabat; partim, quia morbos, in quibus erat, non ita clare cernerat; partim, quia morbis, quibus se oppressa esse videbat, domi suae, medicorum opera, leuari facillime posse confidebat. Pauperes igitur tantum ad piscinam ventitabant. Inopia enim coegit eos, quos opes humanae deficiebant, in opem Diuinam respicere. Praeterea, nulli morbi, quibus opportuno tempore illa piscina homines liberabat, sanabiles erant. Nam aut caeci erant, aut claudi, aut aridi. At hominum medicina neque caecis ad speciem reddit, neque claudis robur ad expedite currendum elargitur, neque consumptum funditus humorem, quo vegeta vis corporis naturales motus in membris singulis ciebat, ullo modo restituit. Hoc igitur, quod ars humana praestare non poterat, homines miseri ex clementia Diuina requirebant. morbi illi corporum, morbos, quibus oppressi animi tenebantur, aperte designabant. Caecitas enim amentiam, summa pedum imbecillitas iacentis animi languorem, ariditas humanitatis sensus propemodum extinctos exprimebat. Homines enim, vel non vident, quid gerendum sit; vel, si vident, cum id efficere conantur, quod optimum iudicant, in medio conatu labuntur, & concidunt; vel, quod est omnium miserrimum, viribus ita destituti sunt,

ut se commouere loco non possint. Itaque, vel tenebrae aciem mentis impediunt, vel morbi vires debilitant, vel stupor quidam immanis sic animi sensus captos, & oppressos, obtinet, ut nulla prorsus vis in illis ad corpus in aliquam partem impellendum emineat. His morbis afflicti iacet omnes homines, qui gratia Diuina sanati minime sunt. Nam vel non vident, qua via ingrediendum sit, ut ad beatam vitam perueniant; vel, si vident, viribus firmari, & stabiliri, non possunt, & in medio conatu franguntur; vel postremo ita iacent flagitijs omnibus circumuerti, & vitiorum vinculis alligati, ut se commouere non queant. Lex tamen, antequam veniret fides, ut Pauli verbis utar, spes sanitatis hominibus afferebat. Erat enim legis vniuersae ratio, atque disciplina, piscina quadam, quae sordes eluebat, & animorum morbos sanabat. Sed, quo modo? Primum, erat fides necessaria, qua quilibet sese ad legis studium non segniter applicaret: deinde, opus erat, ut angelus Domini, cum esset opportunum, motum animis afferret. Angeli vero, qui hoc munus administrabant, erant Prophetae sanctissimi, qui populi scelus arguebant, qui ingrati animi crimen hominibus beneficiorum Diuinorum oblitis obieciabant, qui impietatis scelus aspersis verbis infectabantur. Tunc igitur, ea criminatio ne multi commoti, atque perturbati, miseriam, in qua versabantur, agnoscebant, & quibus alij continuo ad opem Diuinam recurrabant, & veniam suppliciter implorabant; alij vero officium de die in diem differebant, usque eo, dum, rursus, diuturna peccandi consuetudine depressi, in pristinis sordibus prolapsi, corruerent. Illi igitur tantum sanitatem recuperabant, qui alacritate summa medicinam e caelo flagitabant, & animorum remedium non in legis ipsius sacris, sed in Dei gratia, reponebant. Numen enim Diuinum ignauiam detestatur, & alacritatem gratia sua remunerat. Signum est enim, contemni beneficia, quae non ardentem expetuntur, aut nimis negligenter, & otiose, procurantur. Qui igitur non acerrime concupiscit, quod est votis omnibus expetendum; qui non nimis diligeret accurrere, ut verisimis bonis, quae offeruntur a Deo, perfruatur; ostendit, se beneficia Diuina negligere. Qui vero beneficia Diuina negligit, ingratus in Deum est. Qui est in Deum ingratus, omnia simul scelera est improbitate summa complexus. Cum igitur a Deo, a quo solo omnis sanitas expectanda, & postulanda est, longe dissideat, sanitatem minime recuperabit. Qui igitur ignauia torpet; qui desidia languescit; qui non valde diligenter appropinquat, ut beneficia Diuina recipiat, expers benignitatis Diuinae remanebit. Cum igitur turbatur animus sceleris admissi recordatione, qui motus sapissime fit quodam Diuini spiritus appulsu, Osor. Tom. 4. Gg 2 est

est statim, absque vlla mora, ad Dei clementiam confugiendum. Aliter enim, absque vllō fructu, motus excitatur in animo. Immo, quo vehementior motus exstiterit, eo magis institutum scelus erit detestanda rebellionis accessione cumulatum. Summa igitur vis salutis, in alacritate summa consistit. Vt autem hoc posset significari, vt iam ad mysterium reuertamur, post motum, quem angelus aque afferebat, non omnes sanitatem recipiebant, sed ille tantum, qui primus se in piscinā conferebat, vt eo signo videretur diligentiam Diuinis bonis plerumque felicissime potiri.

Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Condicio hominis erat valde miserabilis, qui, tam graui malo confectus, tam longo tempore in grabato decumbebat, omnium hominum ope, & auxilio, destitutus. Inopia erat summa; morbi vis omnes illius vires eliserat; humorem vitalem exhauserat; membra sic oppresserat, vt nullum posset munus suum obire. Erat igitur illa vita, morte longe funestior. Immo erat illi mors experenda, vt per eam posset vitæ funestissimæ vinculis expediri. In summis enim malis mors, quæ finem miseris omnibus affert, vnicum remedium calamitatis haberi solet. Sed, si tantum malum est in morbo diuturno, qui mēbris vsum, atque adeo sensum, eripit, vt mors optanda videatur, quid de morbis animi erit existimandum, qui rationem impediunt, qui iudicium obtundunt, qui libertate spoliant, atque mentem oppressam tenent, ne remedium possit inquirere? Non potest tanta mali vis vllis verbis explicari. Sed, vbi omnis spes opis humanæ est prorsus incisa, ibi se clementia Diuina clarius ostendit. Nec enim summus medicus, qui, vt genus humanum morbis omnibus liberaret, humanā formam induit, exspectat, dum ægroti illum quarant, & opem illius implorent. Ipse enim eos inquit, & opem suam pollicetur, atque, vt sanari velint, enixe contēdit. Quod in hoc ægroto clare cernitur. Sequitur enim:

Hunc cum vidisset Iesus iacentem, & cognouisset, quia iam multum tempus haberet, dicit ei, Vis sanus fieri? Prompta, atque parata, medicina cælestis est omnibus, qui sani fieri volunt. Omnes enim Deus saluos fieri vult. Sed multi morbis libenter addicti sunt; sanitatem repudiant, medicinam aspernantur, & in medicos inuehantur. Nec enim incontinentes libidinis morbo, nec avari pecuniæ cupiditate, nec ambiciosi auræ popularis tyrannide, liberari vllō modo volunt. Atqui certissimum signum mortis est, curationem respuere. Merito igitur a multis queri potest, an sanari velint, cum tam multi sint, qui prorsus sanari nolint. Sed hōis miserī responsum videamus:

Respondit ei languidus, Domine, hominem non habeo, vt, cum turbata fueris aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit.

Putauit ægrotus, se non interrogari, sed accusari; quasi culpa sua ramdiu morbo premeretur, quasi diligentia facillime eam depellere potuisset. Fecit igitur, quod serui facere solent, cum de facto queruntur, cuius sibi culpā obijci suspicantur. Non enim ad querita respondent, sed, vt a se crimen remoueant, orationem sollicitè conferunt. Languidus enim, cum existimaret, sibi probro dari longissimi morbi diuturnitatem, quasi in manu sua fuisset in sanitatem redire, non dicit, se velle sanari, sed rationem affert, qua sanari minime potuerit, quamuis sanitatis vehementer cupidus exstiteret. Et interim magnitudinem miseriæ suæ declarat, quæ oratione nulla vehementior esse poterit ad clementiam impetrandam. Quid enim poterit efficacius esse ad misericordiam clementissimi Domini alliciendam, quam miseriæ summæ demonstratio? Domine, inquit, omnia me vndique mala circumstant. Nec enim solum insanabili morbo oppressus, & impeditus sum, verum & omnium mortalium auxilio destitutus. Itaque, cum me ipse loco mouere non facile queā, & hominem nullum habeam, qui mihi subsidio occurrat, cum aqua turbatur, & ego, quantum possum, nitor, vt in piscinam me deferā, iam ab alio quouis sanitatis occasionem præreptam video. Video igitur, alios, vel, insita vi, in piscinam properare, vel, aliorum ope, in eam deferri, meque, solum, tam multis annis, in morbo molestissimo, absque vlla calamitatis allevatione, versari. Hac oratione, se ignauie crimine liberat, & misericordiam suppliciter commouet, &, quod vehementissime cupit, cum summa felicitate consequitur.

Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. O nimis admirandam verbi omnipotentis efficientiam. Nulla mora facta est: continuo sanatur ægrotus: humor arefactus reuiviscit: vires extinctæ reuiuiscunt: nervi dissoluti solidantur: & is, qui in grabato se in alterutram partem versare non poterat, grabatum repente sustulit, &, sine vlla oneris offensione, celeritatem miram, ambulando, suscepit. Inquit enim Ioannes:

Et statim sanus factus est ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. In quo liberatoris nostri sanctissimum numen clarissime cerni poterat. Qui enim solo verbo restituit homini, morbis omnibus oppresso, vno temporis momento, sanitatem, num obscure demonstrauit, se illum eundem esse, qui verbo calum condidit? qui terræ fundamenta stabilivit? qui varias rerum formas, vno consensionis federe, colligauit? qui vocat ea, quæ non sunt, & voce tm, & imperio, facit, vt sint? ita, vt non sit alia naturæ vis, quam illius verbi infinita virtute præditi mirabilis effectus, & operis abolutio. Quoniam igitur modo poterit, temporis puncto, amissa valetudo constitui, nisi dei verbo, quo condita, & constituta sunt vniuersa,

uerfa, siue quæ in cælesti natura semper inhaerent, siue quæ terris, & aquis, includuntur, siue quæ aeris, & atheris, spiritu vitali continentur? Satis igitur apparebat, numen illud sempiternum, quo daemones eijciuntur, morbi depelluntur, mors exstinguitur, vita confirmatur, ex eo opere, quo homo, tam longo, atque diuturno, morbo stratus, & afflicus, & ad Christi vocem subito conualuit, & ira conualuit, vt grabatum, in quo decumbebat, facillime baiularet, & sub eo onere alacriter gradum, quocumque commodum videretur, inferret. Diuinæ igitur virtutis signum erat, quod animos admiratione defixos excitare poterat ad gloriam summi Domini celebrandam, qui solus ex altissima cæli sede, atque domicilio, in terris humilia contuetur, & pauperum preces non aspernatur, cuius neque potentia a probitate deseritur, neque probitas immensa potentia infinita præsidio nudatur. Numquam igitur frustra illius auxilium implorabit, qui in illo solum omne præsidium vitæ collocandum esse decreuerit. Sed, quo maius, & admirabilius, signum fuit, eo detestabilius crimen eorum exstiterit, qui calumniando Diuinum opus inquinare, & pervertere, nitebantur. Sequitur enim:

Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudei, illi qui sanatus fuerat, Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Quid ad hæc, vir gratia Diuina sanatus? Sic respondit, vt oratione breuissima omnem a se criminis suspicionem depelleret. Inquit enim:

Quia sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula. Quasi diceret, Non meū iudicium secutus sum, nec cuiusvis hominis cōsilio nixus, onus hoc mihi subeundum hac die suscepī; sed imperium illius exsequor, qui errare non potest. Voce enim, & imperio, tantum, sanitatem mihi, multis abhinc annis funditus perditam, temporis momento, restituit. Ergo, cum opus, Diuinæ virtutis argumentum certissimum, contineat, non ne liquet, Diuinum virum esse, qui tam admirabile opus effecit? Diuinam igitur auctoritatem sequor. Quo circa, cum illi, qui me sanum fecit, obtrepero, reprehendi merito nō possum.

Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum, & ambula? Vide te calumniæ scelestissimæ improbitatem. Nō enim inquit, Quis est, qui te sanum fecit? hoc enim ad laudem summam erat necessarium referendum: sed id tantum arripimus, qd illis videbatur fore ad adstruendam calumniam accommodatum. In quo quidem plane demonstrabant, se penitus esse Satanae placitis, & imperio, mancipatos. Ille namque est origo mendacij, atque calumniæ parens, & architectus; &, ne quidquam illis, ad terribilissimam nefarij criminis impudentiam, dedesse posset, simulant, in maximo scelere, pietatem; &, religionis obtentu, facinus scelestissimum

meditantur; ostenduntque se non posse vlla ratione pati, opus aliquod sabbato fieri, quasi in ea re omnis religionis sanctitas verteretur. Siccine, inquit, hoc ferri vllō modo potest, vt quisquam audeat aliquid operis in die sabbati moliri? Tamen negligentes, atque dissoluti, erimus, vt non pœnas grauissimas a tam indigno scelere repetamus? At hominis salus magni facienda est. Sic ita sane. Sed nihil est otio sabbati, Dei lege sancto, præferendum. Pereant homines vniuersi, dummodo sabbatum nullo pacto violeatur. Hac igitur indignatione commoti sancti videlicet homines, & supra modum in legis cultu, quam nefarijs sceleribus quotidie violabant, superstitiosi, de Christi pernicio coniuuant. Leue namque illis crimen erat, mentiri, calumniari, pestem ciuibus machinari, inopes iniurijs opprimere, cædem bonis inferre, atque, vt nihil aliud dicam, operibus Dei clarissimis tenebras impietatis obducere. Hæc igitur omnia non valde curanda reputabant: aliquod autem opus, salutis humanæ gratia, sabbato, ad Dei gloriam, suscipi, hoc erat illis terribilissimum facinus summa feritate vindicandum. Quis est, inquit, qui tantum facinus fecit, vt diceret, Tolle grabatum tuum, & ambula.

Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco. Secefferat quidem, vel, vt gloriam fugeret, vel, vt primos illos impetus inuidiæ declinaret; vt nos exemplo suo doceret, neque gloriam nimis appetendam esse, nec inuidiæ tela contemnenda, sed multis in locis loco cedendum, dum odium multitudinis feritatem suam aliqua ex parte remittat.

Postea inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi, Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Ex hoc loco plane liquet, morbis vrgeri sepe numero multos mortales propter flagitia, & scelera, quæ contra legem Diuinam, vel libidine, vel odio, furentes, concipiunt. Irrogat illis pœnam clementissimus Dominus, vt, afflicti doloribus, & anxietatibus, resipiscant, &, aduentantis mortis periculo circumuenti, ab illo remedium deprecantur, qui solus potest mortuos in vitam reuocare. Corpus igitur afflicat, & tædio grauissimo conficit, vt animum sanet. Neque solum menti sanitatem confert; verum, & corpori fracto, & debilitato, & propemodum confecto, ægroti ipsius votis, & precibus, ad clementiam inflexus, sanitatem, & integras vires, reddit, & valetudinem nouo robore confirmat, vt possit deinde, iustitiæ cultu, pristina flagitia compensare. Quod si quispiam ingratus, & beneficij prorsus immemor, ad eadem flagitia reuertitur, dignus est, vt multo grauiore morbo teneatur, eo quod clementia Domini, ad ipsius Domini offensionem, impudenter abutitur. Ideo inquit:

Ofor. Tom. 4. Gg 3 Ecce

Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne dete-
rius tibi aliquid contingat. O fratres carissimi,
casus graues exhorrescite. In mortiferos
morbos incidistis; ipsam a vobis vitam repu-
listis; medici summi gratia renixistis; caue-
te, ne in eadem rursus agrotationes incida-
tis. Graue malum est, morbis opprimi: sed
longe grauius est, post depulso morbo in
eisdem rursus per summum flagitium rela-
bi. Periculosum est, in valetudine premi: sed
multo periculosius est, post confirmatam va-
letudinem, e prospero statu valetudinis, quæ
firma esse videbatur, concidere. Hærent me-
dici; familiares anguntur; propinqui solli-

citantur; parentes, atque necessarii, pertime-
scunt. Quod tanto magis est in animæ peri-
culo metuendum, quanto animæ condicio
condicioni corporis antecellit. Existimate
igitur, vnicuique vestrum eadem verba a no-
stræ salutis auctore proferri, quoties flagitijs
vestris ignoscit, & vos iterum apud se in gra-
tia ponit.

Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne dete-
rius tibi aliquid contingat. Vires, quibus sani-
tatem recuperatam ad extremum tueri pos-
sit, ille vobis tribuet, qui sanguinem suum
nobis largitus est, vt sanos, & incolumes, ad
sempiternam vitam perdaceret.

ORATIO XIV.

*Hic ille homo, & annuntiauit in
deis quia Iesus esset, qui fecit eu
sanum. Munere suo egregie
functus est, cum laudem, &
gloriam, suæ salutis auctori
tribuit, & publice nomen il-
lius prædicauit, a quo sana-*

tus existerat. Non solum enim corporis inte-
gras vires recepit, verum & animi statum, fi-
dei opibus florentem, assecutus est, ita, vt nul-
lam impiorum offensionem formidaret.

Propterea persequantur Iudæi Iesum, quia hæc
faciebat in sabbato. Vt apparet, tantum pondus
religionis statuebant Iudæi inesse otio sabbat-
ti, vt vix vllum scelus esse comparandum iudi-
carent, cum illius scelere, qui aliquid in illo
die, vel domi, vel foris, ageret, vsque adeo, vt
neque ignem ad coquendos cibos eis facere
sabbato laceret. Et, ne vsquequaque Iudæos
ineptiarum condemnemus, operæpretiū erit,
attendere, quibus rationibus superstitionem
suam tuebantur. Primum enim, demonstrare
poterant, nullum præceptum fuisse in lege sæ-
pius repetitum, & vehementius inculcatum,
& maiore religione constitutum. Deinde, cer-
nebatur, seuerissime in eos, qui sabbato aliquid
gererebatur, antiquitus fuisse vindicatum. Nam,
vt in libro Numerorum continetur, cum fuis-
set homo inuentus, qui sabbato ligna collige-
bat, fuit a populo, Dei ipsius iussu, lapidibus
obrutus, vt atrocissimo leti genere multis
horrorem, ne simile facinus designarent, incu-
teret. Cum vero, statis temporibus, magna
cum carimonia, sollemnes dies agerentur,
quibus Diuinorum beneficiorum memoria re-
nouaretur, nulli tamen festi dies fuere maio-
re religione celebrati. Nam, vt alios dies sol-
lemnes omittamus, die etiam Paschæ multa
fieri licebat, quæ sabbatis facere nefas erat.
Seruilia namque opera permittebantur, quæ
non erant sabbatis vlllo modo permissa. His
rationibus inducti Iudæi, maximum scelus in
sabbati violati crimine ponendum esse, statue-
bant. Sed libenter a Iudæis audierim, num exi-
stimet, tantum esse Deo cordi hominum otium,
& inertiam, vt non possit hominibus placari,
nisi otio contabescant. Nam, si vnus diei otio
tantopere delectatur, vt nullis operibus pos-
sit violati numinis offensio compensari, veri-
simile est, vt, quo magis diuturna cessatio fue-
rit, eo facilius gratia illius concilietur. Nega-
bunt certe. Dicentque, septimum quemque
diem a Deo selectum fuisse, quo solo feriæ agi-
tarentur. Recte. Sed rationem ab illis feria-
rum reposcamus. Num feriæ istæ, otij tantum
gratia, Diuinitus institutæ sunt, an propter
alias rationes, quæ magis in rem sunt, quam
cuncta opera, quæ ab hominibus in vita patra-

ri possunt? Si otium tam sacratum est, illud, si
possumus, non septimo quoque die, sed reli-
quis omnibus diebus, amplexemur, vt beatio-
res esse possimus. Si vero non otium est operi-
bus vitæ præferendum, rationes afferant, qui-
bus inductus rerum omnium Dominus, præ-
ceperit, sabbatum tam insigni religione cele-
brari. Si dixerint, Deum septimo ab orbe con-
dito die ab omni opere cessauisse, minime mi-
rabor. Perditorum enim hominum cæcitas,
hæc, & alia multa, nefarie profert, quæ simul,
& amentiam illorum, & impietatem, coar-
guunt. Cum enim Litteræ sanctæ dicunt, Deum
ab omni opere septimo die quieuisse, non in
Deo otium, sed in operis perfectionem sum-
mam, significant. Cum enim artifex quilibet
opus a se prorsus absolutum considerat, ani-
mo conquiescit, atque mirifice delectatur, eo
quod opinetur, nihil iam a se posse ad opus il-
lud perpoliendum requiri. Quod, vt de Deo,
more humano, loquamur, tæto magis de sum-
mo illo naturæ conditore, & opifice, cogitan-
dum est, quanto præclarius illius opus fuit, &
quanto perfectius suis omnibus numeris, at-
que partibus, absolutum. Quies igitur Domi-
ni, non otium significat, sed operis a se perfe-
cti probationem, & mirabilem, vt sanctæ
Litteræ loquuntur, voluptatē. Delectatus est,
inquiunt, Dominus operibus suis. Nam, quan-
tum ad otium attinet, numquam ab opere, &
a naturæ a se conditæ curatione, vacauit. Sem-
per itaque aliquid de integro creat, alit, &
nutrit, atque sustentat, cælum continuo ver-
sat, vitam animatibus inspirat, res prolapsas
instaurat, & omnia denique singulari ratione
conseruat, ita, vt numquam illius a suis operi-
bus otium vllum cogitari possit. Cur igitur,
inquiens, otium sabbati lege sua sanctum esse
voluit? Vt hominū, quos in fidem suam præ-
cipue receperat, vitæ consuleret? Quo modo?
Quia omnis vita nostra in dei cognitione cō-
sistit. Tunc enim viuimus, cum dei sanctissi-
mum numen, inexplicabilem sapientiam, &
immesam probitatem, cogitamus, & illius
erga nos beneficia, quæ sunt innumerabilia,
in memoriam sæpe redigimus. Quia vero hu-
mana negotia, quæ sunt a nobis necessario
procuranda, ita mentem a rerum Diuinarū
meditatione frequenter abducunt, vt non me-
diocre periculum animis intendatur; si obli-
uio, paulatim irrepens in sensus, illos a cæli
conspectu deiectos in terram deprefferit, cō-
modum fuit, vt septimus dies, quieti sanctissi-
mæ consecratus, deligeretur, quo populus, re-
ligione deuinctus, posset liberior de rebus Di-
uinis, atque sempiternis, cogitare, & memo-
riam acius excitare, & studium sapius incen-
dere, quo numquam Diuina beneficia ex ani-
mis

mis elaberentur, & ita multo vehementius homines in studium Diuinæ legis incumbere. Nostis quidem operibus non indiget Deus, non enim nostro studio, & sedulitate, opes illius augentur, neque nostris laudibus illius immensa dignitas amplificatur, sed omnia illius opera ad salutem, & dignitatem, nostram, illius gratia, & benignitate, conferuntur. Cum vero ingrati animi crimen omnia scelera complexum sit, & ita fiat, ut hominis ingrati spes miserabiliter euanescat, & pro bonis, quæ sibi erroris opinione, sinnerat, in supplicium sempiternum deferatur, statuit clementissimus Pater, & Dominus, ut saltem septimo quoque die memoria tantæ probitatis replicaretur. Tria vero potissimum Dei beneficia, ut in lege percipimus, statuebat Deus, ut homines mente recolerent. Primum enim fuit, creationis beneficium, quo celum, & terram, & maria, & omnia, quæ celi complexu, & ambitu, continentur, creauit, & in homine imaginem suæ mentis impressit, & omnia sub hominis imperio subiunxit, usque adeo, ut etiam celum, & sidera, voluerit, ut hominum vñbus seruirent. Alterum, fuit libertatis beneficium. Cum enim essent Hebræi domatu Pharaonis nimis crudeliter oppressi, Deus illum, cum interitu Pharaonis, & totius illius terræ vastitate, in libertatem vindicauit. Tertium beneficium, exstitit sacrorum procuratio, scelerum expiatio, carimoniarum institutio, totiusque religionis antiquæ sanctitas, qua fiebat, ut pietas tunc præcipue in animis versaretur, cum operibus illis operam dabant, & simul signis illis homines admoniti, ad spem multo felicioris conditionis erecti, facilius fidem Diuinis promissis adiungerent. Liqueat igitur ex his, quæ in medium attulimus, non esse creatos homines, ut sabbatum colerent; sed ideo sabbatum institutum, ut homines ad salutem facilius peruenirent: neque sabbati religione, sed animorum puritate, & hominum caritate, pietatis summam contineri. Sic enim inquit apud Isaiam Dominus: Custodiens sabbatum, ne polluat illud: Quo modo autem violari possit sabbatum, plane docet, dum ait, Custodiens manus suas, ne faciat vllum malum. Si igitur is, qui malum aliquod facit, est is, qui sabbatum polluit, is certe, qui manus a maleficio continet, qui omnia, quæ gerit, ad gloriam Diuinam dirigit, sabbatum sanctissimum semper habet. Alibi apud eundem Prophetam inquit idem Dominus, Hæc est requies mea, reficite lassum, & hoc meum refrigerium. Vnde colligitur, verum sabbatum esse in beneficentia constitutum. Qui igitur non solum improbitatem, & flagitium, summo studio cauet, & iniquitatem odio ingenti persequitur, verum & miseros, & afflictos, consolatur, multorumque inopiam opibus suis, cum potest, subleuandam suscipit, is sabbatum pie celebrat, & requiete Domini sancte perficitur.

Sabbati enim vox, Requiem designat. Requies autem Domini, est in sanctitate, & iustitia, constituta. Summa enim operum diuinorum, est in iustitia collocata. multis enim partibus superat celi magnitudinem, & Solis, atque siderum omnium, claritatem. Ergo, cum animum iacentem excitat, cum sceleris maculas omnes abstergit, cum formam suæ pulchritudinis in animis instaurat, eosque efficit Diuinæ naturæ, Christi meritis, & sanctitate, participes; tunc quietem capit, & voluptate summa perfunditur. Relinquitur, inquit Paulus, sabbatissimus populo Dei. Probat enim, Dei sabbatum, nec in die septimo, nec in promissæ telluris possessione, sed in iustitiæ fructu, consistere. Hanc requiem David animo prospiciebat, inquit, Surge, domine, in requiem tuam, tu, & arca sanctificationis tuæ. Sacerdotes tui induant iustitiam, & sancti tui exsultent. Cum igitur Deus olim tanta vigilantia sabbatum coli præcipiebat, intelligendum est, non tam sabbatum, quam id, quod erat sabbato designatum, præscripsisse; & ideo in eos, qui sabbatum violabant, acriter animaduertere præcipiebat. Sabbati enim nomine, sanciebat pietatem, sanciebat animi gratum, & memorem, sanciebat beneficentiam, sanciebat denique iustitiæ sanctitatem. Dies igitur ille, qui tantum mysterium continebat, erat temporibus illis, quibus nondum verissima iustitiæ splendor exortus fuerat, summo studio colendus. At, postquam lux in tenebris illuxit, umbra legis euauit, & nos nimia illa sabbati superstitione liberati sumus. Quin etiam legis ipsius tempore non tam adstricti erant homines ad otij illius nimiam religionem, quam Iudæi suspicabantur. Licebat enim sacerdotibus, in templo per sabbata victimas immolare, sanguinem hostiarum fundere, ad idem adolere, odores incendere. Licebat etiam Iudæis, ad aquas agere iumenta, & quadrupedem quemvis ex puteo, si in illum incidisset, extrahere. Moribus igitur erat ab illis comprobatum, fas esse sabbatis, non solum omnia, quæ ad religionem, & Dei gloriam, pertinebant, efficere, verum & misericordiam non hominibus tantum, sed etiam brutis animalibus, impertiri. Omnia igitur, quæ vel ad Dei laudem, vel ad hominum caritatem, pertinebant, licebat sabbato, ut ipse Dei filius, qui legem tulerat, interpretatus est, sine vlla bonorum offensione, conficere. Sed, ut iam totam de sabbato rationem concludamus, ipsius Domini sententia, error omnis ijs, qui non perpetuum cum veritate certamen suscepissent, omnino detractus est. Sic enim sequitur:

Pater meus usque modo operatur: & ego operor. Opus, inquit, plane Diuinum fuisse, constat. Ars enim humana morbos insanabiles minime curat: morbos autem, quos curat, non temporis momento, sed spatio ad curationem commode sumpto, depellit, & id non verbo tantum,

tantum, sed adhibitis medicinæ remedijs, exsequitur. Magia vero disciplina, non sanat repente morbos, sed ad morbi granitatem fallacissimis medicamentis semper aliquid addit. Inuentum namque demonis, qui semper est humano generi hostis infestissimus, non poterit esse salutare. Neque enim hostis humani generis, salutem, quam funditus perdidit, dare potest; & si posset, eam nullo modo dare vellet, cum sit ad perniciem nobis inferendam semper intentus. Cum igitur nec ars humana, neque demonis fraudulenta machinatio, queat villo modo perditam sanitatem, & amissas vires, temporis momento, restituere; & vidistis hominem prorsus abiectum, morbis insanabilibus miserrime laborantem, viribus omnino destitutum, voce tantum mea repente sanatum; non intelligitis, opus esse dei, nec esse tam admirandam sanitatem ad alium autorem, quam ad Deum, referendam? Si ergo Dei opus est, ut certissime liquet, & vidistis meo tantum imperio fuisse hoc opus effectum, intelligere sane potestis, me filium illius esse, nempe, cui soli is, ut vnico filio, numinis sui vim, & immensam potestatem, tradiderit? Opus igitur illius est, & meum est. Vt enim Diuina natura, cum eadem, & maxime simplex, sit, discindi, & in partes tribui, nequit, ita neque Diuini operis vlla distinctio intelligi potest. Quidquid igitur a me Diuinitus fieri cernitis, intelligite, id a Patre meo fieri. Cum igitur hoc opus Patris mei numine gestum sit, & vos idem opus, tamquam nefarium, & impium, criminamini, ipsum Deum, cum profecta audacia, & impudentia, sceleris infimulatis. Hoc dicto, exarsit magis inuidia; &, qui eadem antea meditabantur, tunc acius irritati sunt, ut infandum illud facinus molirentur.

Propterea ergo magis querebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo. Vt ex hoc loco clare cernitur, Iudæi, flagrantescere scelere, & inuidia, & furij acriter exagitati, intellexerunt id, quod multi, qui se Christianos existimari volunt, nullo modo prorsus intelligunt. Intellexerunt enim, hac sententia, Christi, filij Dei, numen immensum, atque sempiternum, eadem, cum Patre, natura, virtute, potentia, maiestate, imperio, prædictum explicari; & ideo in Christum furentius inuecti sunt. Vnde colligitur, eos, qui Filium a Patris natura, & auctoritate sempiterna, se iungunt, Iudæos stupore mentis, atque ingenij tarditate, superare; nec minus, quam Iudæos ipsos, qui tantum in se facinus consciuerunt, impios, atque sceleratos, existisse. Illi namque, Christi corpus interimere cogitabant; hi vero, Christi Diuinitatem extinguere conati sunt. Quod si Arius, & Eunomius, & Sabellius, & reliqui Satanae satellites, atque ministri, sempiternis supplicijs, propter tam

sceleratum, & immane, facinus, maciati sunt; illi, qui post tam multa secula, ut manes Arius ab inferis excitent, erroremque pestiferum rursus instaurent, & causam, sanctorum Patrum sententia sæpenumero iugulatam, Diuinisq. iudicijs extinctam, atque sepultam, excitent, & tueantur, modis omnibus enituntur, quibus tandem cruciatibus digni sunt? O facinus execrandum: o scelus dirissimum: o pestem hominum perditorum, qui tam dirum bellum in Diuinam Maiestatem moluntur. Gloriam enim sempiterni Patris impugnant; splendorem Diuinæ claritatis ut extinguant, enixe contendunt, cum Dei filium, rerum omnium conditorem, Patris immensum decus, & gloriam, referentem, de sempiterni imperij solio detrudere, & in turbam iniicere, conantur. & tamen Christianos se nominant; & tamen de gloria Diuina se valde sollicitos esse iactant; & tamen se Christi verbis semper addictos esse se profitentur. Si Christiani sunt, Christum audiunt. Num perplexe loquuntur? num obscure, quid sit de hac questione sentiendum, pronuntiat? num parum perspicue numen suum operibus, atque verbis, testificatur? Non certe, Sequitur enim:

Respondit itaque Iesus, & dixit eis, Amen, amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. quacumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit. Quid est hoc, quod ait, Non potest Filius a se facere quidquam? Num oratio hæc, Filij potentiam infirmat, & tollit? Non prorsus. Immo iustitiam probat, & potentiam confirmat. Hoc autem vniuersæ intelligendum est, quod etiam Græcorum philosophia confiteretur, quoties dicitur aliquid non posse Deum, non potentiam Deo detrahi, sed imbecillitatem negari. Id enim dicitur non posse Deum, quod est viciosissimum, aut imbecillitati finitimum. Veluti, si dicatur, Deum peccare nullo modo posse, aut turbidis animi motibus commoueri, & libidine concitari. Hoc posito, statuendum est, omnem iustitiam in cōiunctione illa consistere, qua mentes ita sunt placitis Diuinis additæ, ut nihil agant, nihil moliantur, nihil cogitent, quod non sit dei lege præscriptum, & illius gloriæ destinatum. Vnus enim tantum est totius probitatis, atque iustitiæ, fons, & origo. Quidquid igitur aliunde fluit, neque bonum, neque iustum, esse potest. Mihi autem, inquit vir ille sanctissimus, adhærere Deo, bonum est. Omne igitur, quod a se quisque promissit, sine villo respectu, ad ipsius summæ veritatis, & iustitiæ, rationem iniquum est, & a regula verissimæ probitatis alienum. Cum igitur Dei Filius dicit, Non potest Filius a se facere quidquam, hoc certe dicit, Non potest villo pacto Filius aliquod iniquum opus efficere; non potest vllis iniustitiæ maculis infici; non potest villo contagio impuritatis inquinari; non denique potest a summa Patris cōiunctione

iunctione diuelli. Quod deinde sequitur, nempe, Quicumque enim fecerit, hæc & Filius similiter facit, Filij numen, atque Diuinitatē, admodum clare demonstrat. Nihil enim excipit. Ergo, si Pater vniuersam naturam summa ratione, & consilio, fabricatus est; si cælum mirabiliter extruxit, & astris clarissimis exornauit; si terræ fundamenta stabiliiuit; si maris immensitatem terris circumdedit; si flores, si fruges, si arborum fructus, si animantium varietatem, condidit; si cælestis mentes, & quæ in fide manserunt, splendore eximie claritatis illustrauit; hæc omnia Filius similiter effecit. Numquam igitur summus rerum opifex aliquid sine Filio præfecit. Omnia namque, quæ Pater agit, Filius agit. Vt autem magis explicet, verbum Similiter apponit. Quid autem est Similiter, nisi, Eadem omnino vi, numine, ratione, probitate? Ne tamen Patri gloriam præripere imperitis existimetur, sui numinis gloriam ad Patrem, totius diuinæ claritatis principem, & auctorem, reuocandam esse demonstrat; suæq. Maiestatis splendorem a Patris splendore, ex omni æternitate, exortum fuisse, testificatur.

Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit. Non esse potest affinis inuidiæ summa probitas. Semper igitur habuit, cum quo omnia sua bona communicaret. A sempiterno igitur tempore Filium genuit, in quæ, infinita, & inexplicabili, ratione, munera sua cogereret, & per quem omnes rerum formas efficeret, & naturam vniuersam opibus largire, atque munificere, locupletaret. Quod si deus omnia, quæ facit, diligit; (vidit enim Deus cuncta, quæ fecit, & erant valde bona) qualis tandem amor, & quantus existimari potest ille, quo Filium amat, quem natura ab æuo sempiterno generauit? Est enim ille, vna viuus, & expressa, summi parentis imago, Diuini decoris, & dignitatis splendor; immensum lumen, ab origine immensi luminis, & claritatis, exortum, omnes opes Patris, amplitudine virtutis, & sapientiæ, & probitatis, summa ratione representans. Ille namque est rerum omnium conditor, & conseruator, & finis, in quem omnes naturæ partes, inlita quadam propensione, referuntur. Nam omnia vitam expetunt, & interitum natura reformidant. At Dei Filius, vitæ fons est, quemadmodum scriptum est, Apud te est fons vitæ. Qui igitur sese a Dei Filio disiungit, mentis furore, & amentia, percitus, fugit id, quod vehementer experit, & in id, quod vehementer exhorret, se præcipitem dat. Dum enim, vt vitam tueatur, enixe contendit, in mortem properat, omnibusq. modis sibi pestem machinatur. Cum igitur Patris amor in Filium infinitus sit; (nec enim vllo termino continetur) restat, vt amoris effectus sit similiter infinitus. Nihil igitur esse potest, quod a Filio secretum habeat; nihil ita abstrusum, & obsignatum, vt non a sempiterno

no tempore, fuerit Filio communicatum, & illius potestati, atque moderationi, commissum.

Et maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Si hominem languidum, membris omnibus captum, annis octo & quadraginta in grabato miserrime decumbentem, mea tantum voce, & imperio, repente sanum, & optime valentem, adspexistis, & id vobis non mediocrē admirationem commouit; intelligite, & opus illud Diuinum fuisse, & longe maiora, & magis admiranda, opera, a me suscipienda, & perficienda esse, vt magis admiremini.

Sicut enim Pater suscitauit mortuos, & viuificauit sic & Filius, quos vult viuificat. Si mors omnia conficit, & consumit, si maxima imperia demolitur, si memoriam omnium rerum humanarum obliuione obruit, si denique nihil est tanto robore, & firmitate, præditum, quod non sit tandem vetustate delendum, quod nā certius esse poterit Diuinitatis argumentum, quam mortis ipsius interitus? Qui enim mortem exterminat, vitæ sempiternus auctor sit, necesse est. Si igitur hoc etiam a Patre Filius habet, vt mortuos in vitam reuocet, hoc ab illo similiter habet, vt verus Deus sit eadem gloria in omni æternitate prædicandus. Sed intelligendum est, duplicem esse mortuorum suscitationem. Quemadmodum, & mortis finis duplex est. Vnum est, quo homines, rebus terrenis addicti, miseris modis afficiantur: nempe, quo corpora ab animis deferuntur. Alterum, quod multo grauius metuendum est, quo animi a Deo, qui est vera omnium vita, diuelluntur. De hoc autem genere mortis primum Christus hoc in loco disserit, cū ait ita, Et Filius quos vult viuificat. Non enim dicit, Omnes viuificat, sed Quos vult. Vnde colligitur, multos esse, quos viuificare non vult. Qui sunt illi? Ij, qui fidem verbis Diuinis abrogant; qui obedientiam abijciunt; qui munera Diuina repudiant; qui obstinatis animis in flagitijs perpetuo voluntantur; qui denique, vt paulo post videbimus, ipsius Christi vocem nō audiunt. Qui vero fidei viribus incitati, & ardore mentis inflammati, sese ad studium pietatis applicant, sunt illi, quos Dei Filius in vitam restituit. Nihil enim damnationis est, vt Paulus ait, iis, qui sunt in Christo Iesu. Quid autē miserius cogitari potest animo vulneribus mortiferis saucio, morbis pestiferis oppresso, Satanæ vinculis impedito, & sempiternis penis obnoxio, atque, vt nihil aliud dicam, a vita vera disuncto, & mortis truculentia dilacerato? Qui enim a Deo, propter flagitiorum impuritatem, deferitur, mortis immanitati cōtinuo subiicitur; & quo magis animus corpori antecellit, eo funestior est animi mors, quam corporis interitus. Ab hac autem tam immani clade, & tam diro exitio, nemo liberari potest, nisi Dei ipsius numine, & potestate. Qui igitur hanc vitam, voce tantum, & imperio,

perio, reddit, plane se Deum esse, demonstrat. Hoc ergo tam præclaro opere, quod infinitis propemodum partibus mundi totius amplitudinem, & pulchritudinem, & vtilitatem, & gloriam, superat, probat dominus, se Dei filium esse, & hanc potestatem a Patre, infinitis ante sæculis, accepisse. Quod autem hic de prima resurrectione (sic enim eam appellat Ioannes in Apocalypsi) ipse Dominus loquatur, ea, quæ sequuntur, ostendunt.

Neque enim Pater iudicat quemquam: sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificat Patrem. Iudicare, in sanctis Literis sæpenumero idem est, quod Condemnare. Similiter & iudicium, est sententia, quæ rerum capitalium rei condemnatur. Inquit igitur hoc in loco Dominus. Pater, neminem eorum, qui vocē Filij audierunt, qui ex tæter rimis iniustitiæ tenebris in iustitiæ lucem vocati sunt, capite condemnat. Omnia enim crimina antiqua, quibus fuerat aëlligati, Filio condonat. Hoc est, Filij meritis, & sanctitate, placatus, omnes, qui Filium audiunt, omni crimine liberat, ita, vt nullum sit eis, qui fidem Christo datam seruant, & ea fide vitam dirigunt, capitis iudicium subeundum.

Vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Hic non admodum clare perspicitur, eundem omnino honorem, qui Patri debetur, esse Filio deferendum? Quod si honor idem Filio deferendus est, qui Patri debetur, certe liquet, Filium esse idem cum Patre, eadem nempe natura, numine, potentia, consilio, probitate, solaq. ab illo persone ratione distinctum. Si igitur Patri fides debetur, si obedientia, si religionis sanctitas, si gratiarum actio, si beneficiorum recordatio, si animus denique illius placitis semper addictus, & illius nomini perpetuo mentis ardore consecratus; idem certe cultus fidei, obedientiæ, religionis, pietatis, & ardentissimi studij, Filio debetur. Ergo, qui Filio Diuinitatem detrahit, iustitiam violat, religionem polluit, facinus infandum suscipit, & in Patrem scelestissimus est.

Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum. Conuicium Filio factum, in Patris contumeliam redundat. Si enim, qui Regis maximi legatum violat, ipsum Regem grauissime violat, ita, vt optimo iure possit Regis ipsius bello premi, & opibus, atq. vita, spoliari: quid de illo statuendum est, qui nō Prophetam, non angelum, non aliquem cælum principem, sed ipsius Dei Filium, a cælo in terras, salutis humanæ gratia, missum, iniurijs afficit, probris conscindit, omniq. ratione contendit, vt illi pestem, atque perniciem, machinetur. Olim, vt plerique legistis, (nou enim multos hic adesse, qui non sunt litterarum sanctarū ignari) Heli, summus sacerdos, nimia in filios indulgentia, laxauit disciplinam, & cum religionem ab illis violari accepisset, non eam illis pœnam statuit, quam me

riti erant. Valuit enim apud eum plus amor ingentis erga filios, quam numinis Diuini metus, & populi, qui, filiorum flagitijs offensus, religionem vituperabat, periculum. Ob hanc igitur in honoribus Diuinis negligentiam, Deus illi, & liberis, & vniuersæ multitudini, filiorum exemplo corruptæ, per Samuelem cladem horribilem denuntiat. Eum, inquit, qui me honorauerit, decoris, & honoris, ornamentis afficiam; qui vero meum numen, & gloriam, contempserit, de decore omni cumulabitur. Si igitur, qui sacrificia illa prisca, quæ non solidam, & expressam, sanctitatem, sed sanctitatis imaginem, continebant, parū rite peragebant, & sacra illa flagitijs contaminabant, tantam Deo offensionem attulerunt, vt, religionis, expiandæ gratia, necesse fuerit filios hostili ferro contrucidare, patrē miserabiliter interire, regionem illam vastari, arcam fœderis in hostium potestatem peruenire; quid de illorum scelere statuendum est, qui Filium Dei, vniuersæ naturæ conditorem, & nostræ salutis auctorem, violauerit, afflixerit, & probris, atque maledictis, infectus fuerit; quibus tandē suppliciis exeruciandi sunt? Ijs certe, quæ verbis explicari, & animo completi, non possumus. Ea quidem, quæ cerne re licet, ea certe sunt, quæ numquam ferunt in vllas gentes, a primordio generis humani, constituta. Tellus enim eorum, fuit pestilētia, bello, vastitate, consumpta; innumerabilis multitudo, vel fame contabuit, vel ferro cōcisa fuit; reliqui, opibus, & libertate, spoliati, in exilium pulsi sunt; exules, & extorres, vagantur; omnibus odio sunt, uexantur, contumelijs lacerantur; eorum fortuna diripiuntur; nulla in certa sede consistunt; Regem non habent; iudicijs carent; omnium rapinis expositi sunt: illos tremantes, & horrentes, adpiciunt; humanis præsidij orbat, ad Diuina, frustra, confugiunt. Assiduus enim precibus, Dei misericordiam implorant, sed non exaudiuntur. Illum enim iratum semper habebunt, quamdiu in eadem mentis cecitate perseuerauerint. Plus mille & quingentis annis in exilio, innumerabilibus iniurijs oppressi, viuunt, cum interim nullum sentiant in tantis angoribus alleuamenrum. Et hæc quidem mala sunt, quæ in hac vita miseri patiuntur: quæ illis in altera subeunda sunt, ex sceleris magnitudine, conici potest, fore omnium maxima. Sed video vos, fratres commemoratione eorum malorum, quæ Iudæi perpetuuntur, exhilaratos. Non recte facitis. Immo molestissimum vobis debet esse, homines, sanctōrum patrū genere propagatos, & olim in spe sempiternæ felicitatis enutritos, ex tam alto gradu concidisse, vt infinitis doloribus, æuo sempiterno, crucientur. Ne exstinguas, inquit, eos, Domine, ne quando obliuiscantur populi mei. Vult Dominus proponere vobis exemplum Diuinæ seueritatis, vt numen illius horreatis.

reatis, non ut miseris insultetis. Si enim illi, propter perfidiam, ex tam alta dignitate in tam diram cladem detrusi sunt, qua ratione poterunt ad aliquam spem salutis excitari homines, qui Iudeorum perfidiam imitantur? Si enim Deus, ut Paulus inquit, naturalibus ramis non pepercit, time similiter, ne tibi, non ex sanctis patribus, sed ex alienissimis a Deo hominibus, orto, vitam, & dignitatē, eripiat, teque, severissimo iudicio pervertat. Sed inquit, Qui sunt illi, qui se ad Iudeorum imitationem conferunt? Illi, qui, ut idem Paulus inquit, Filium Dei contulcauerint, & sanguinem testamenti pollutum duxerint, in quo sanctificati sunt, & Spiritui sancto contumeliam fecerint.

Qui non honorificat Filium, inquit, non honorificat Patrem. Quis autem est ille, qui Filio Dei honorem detrahit? Is, qui iussa illius contemnit; qui beneficiorum Diuinorum obliuiscitur; qui fidei datā sacramentum polluit; qui Spiritum Christi, quantum potest, in Crucem tollit; qui fœdus cum hostibus illius scelestissime percutit; qui denique, omni vitæ ratione, cum legis Diuinæ sanctitate pugnat. Si igitur omnis, qui Deum non honorat, est sempiter-

no dedecore cumulandus; quid illi fiet, qui bellum dirum, & nefarium, cum Dei gloria gerit? Scio, fratres, animos vestros gloriæ cupiditate acriter inflammatos esse. Hanc vestrā cupiditatem refecari, nolo; mentis altitudinem deprimi, molestissime patiar; animū turpiter humilem, & abiectum, vitupero. Quid igitur volo? quid votis omnibus expeto? quid a vobis enixe contendo? Hoc certe, ut ad veram gloriam vehementer adspiretis, & populares leuitates animo maximo, & excelsio, contemnatis. Qui enim elato animo est, alta contuetur, sempiterna spectat, vitæ ludibria despicit, & ut sempiterna tandem gloria perfruatur, elaborat: intelligit præterea, Deum esse gloria totius architectum, & sine illius ope fieri nullo modo posse, ut quisquam verā, & stabilem gloriam consequatur; & ita se totum ad Dei gloriam, quantum potest, celebrādam, summa vitæ contentione, confert, ut verissima tandem gloria cumuletur. Dei Filium semper intuemini; illius numen honorate; iudicia illius pertimescite; & sic tandem, & in hac vita decus eximium a Patre sempiterno comparabitis; & in altera immortalī gloria circumfluētis.

ORATIO XV.

*A*men, amen dico vobis, quia, qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam. & in iudiciū non venit: sed transiet a morte in vitam. Amen. Amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui au-

diēnt vocem Filij Dei, & qui audierint vivēt. Tenetis memoria, quo modo Dei Filius peccatorum hominum calumniam refutauerit, & quam graui oratione impietatem, quæ his temporibus, etiam post tam multa sæcula, opera Satana, renouari ceperit, auctoritate Diuinæ compresserit. Numen enim suum operibus Diuinis comprobauit, atque docuit, se verum Deum esse, eadem cum Patre, veneratione, atque religione, colendum. Sic enim operis Diuini magnitudo satis aperte naturam Diuinam, atque sempiternum numen, in oculis, & adpectu, proponit, & nullum opus clarius Diuinum numen indicat, eo, quo animus mortis vinculis artissime deuinctus, exsurgit, & solutus ingreditur, lucemque caelestem respicit, & vitæ beata perfruitur; quid magis demonstrare poterat, Christum esse Dei filium, quam Diuinæ iustitiæ munus, atque beneficium, in homines flagitijs adstrictos, magnificentissime collatum? Ergo, si Christi numine sit, ut in avaris benignitas elucescat, in superbis moderationis lumen appareat, in libidinosis admirandum castimoniam decus emineat, in iniquis caelestis iustitiæ splendor siderum claritatem longe superet, atque, ne plura persequar, ut homines, antea in terris animo, atque ratione, defixi, terras intueri desinant, cælumque tota mente suspiciant, atque Diuina perpetuo meditentur, idque Christi voce in his, qui eum audire volunt, repente perficitur; nonne plane liquet, vocem, qua tanta vitæ conuersio facta fuit, Dei vocem esse. Dei namque tantum voce mortui suscitantur, & a flagitiorum taeteris tenebris emerunt, & uina luce, & verissima vitæ, perfruuntur. Hanc eandem sententiam persequitur hoc in loco idem magister, & Dominus. Docet enim, eum, qui illius vocem audierit, illamque fide summa complexus fuerit, hoc est autem iussu obtemperauerit, iam in hac vitæ mortis tyrannide liberatum; neque posse, quamdiu hoc in statu manserit, capitis iudiciū pertimescere. In iudiciū enim non veniet: a vera enim vitæ numquam deferetur; & omni crimine liber, cum mors corpus oppresserit, in vitam florentissimam, nullis sæculis interituram, ingreditur, ut cum sanctis angelis, atque adeo cum ipsius Dei Filio, a eum exigit.

Sicut enim Pater habet vitam in semetipso: sic dedit & Filio habere vitam in semetipso. Et hoc quidem testimonio quid clarius esse potest? Si enim solus Deus, vitæ fons perennis est, & in se vitam sempiternam continet, non aliunde deriuatam, sed in natura penitus insitam, & hoc idem est a Patre, ex omni æternitate, Filio concessam; quis tam hebes est, ut non cernat animo, hoc testimonio Christi Diuinitatem confirmari? Nā, si Filius habet vitam in semetipso, quemadmodum & Pater, constat certe, Filium esse Deum, a Patre, ex æuo sempiterno, progenitum, & in eadem omnino maiestate, & imperio, constitutum.

Et potestatem dedit ei etiam iudiciū facere. Hic iudiciū ad iudicis officiū pertinet, quo præmium, vel pena, cuiuslibet, pro meritis vitæ, tribuitur. Christus enim, ut Petrus in Actis inquit, est constitutus a Deo iudex viuorum, & mortuorum.

Quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Paulo ante de prima resurrectione, quæ in nouitate spiritus, & in verissimæ iustitiæ splendore, consistit, locutus est; & ideo non dixit, Omnes, qui mortui fuerint, in vitam & mortuis excitandos, sed eos tantum, qui Filij Dei vocem audierint: ut intelligatur, multos esse, qui non audiunt, & ea de causa mortis immanitate miserabiliter oppressi relinquuntur. Hic vero, omnes, inquit, qui in monumentis sunt, in vitam reuocandos esse: dispari tamen, atque longe dissimili, condicione. Alij siquidem suscitabuntur, ut corpore, & animo, summis, atque sempiternis, bonis, & in omni æternitate, perfruantur; alij vero, ut animo, & corpore, æuo sempiterno, crucientur. Non mirum, inquit, vobis esse videatur, quod tantum imperium hominis Filio traditum, & commissum sit. Nam hic idem verus homo, verus Filius Dei est; & qui nunc, voce, & imperio, eos, qui vocem illius audiunt, in vitam peccatis amissam restituit, ultimo tempore omnes, qui sepulti sunt, in vitam, numine, & imperio suo reuocabit. Omnes enim, qui iacent in monumentis, quamuis in puluerem redacti sint, Filij Dei vocem audient, & ita vitam corporis, Filij Dei numine, recuperabunt, ut illius continuo iudiciū subeant. Porro autem, iudiciū illud erit iustissimum. Nam, pro ratione operum, summus iudex, vel præmium, vel pena, constituet. Vbi sunt isti nouæ sapientiæ doctores, qui nullum pondus in operibus ponendum esse constituunt? qui veram fidem deferunt, & noui fidei genus ingenio cōminiscuntur. Olor. Tom. 4. Hh tur?

tur? qui non sanctis actionibus, sed stultissima confidentia, viam in celum muniendam opinantur? qui eo impudētia progressi sunt, ut tam claro Christi testimonio repugnare non dubitent? qui opus bonum, quod est sanctissimi iudicis sententia immortalis, atque beatissima vita, munerandum, ut macula flagitij, atque turpitudinis, infectum, vituperant? qui flagitia, & scelera, nescio quo genere fidei nouae, & priscis patribus inaudita, obliteranda suscipiunt? O amentiam detestandam: o impudentiam singularem: o scelerum principes, qui tantam vim malorum in Remp. Christianam, erroribus adeo turbulenti, inuenerunt. Sed lamentari desinamus, & eo, unde deflexit oratio, reuertatur. Illi namque, qui tam tætra facinora, cum proiecta audacia, molitur, iudicis summi seuerissimo iudicio peruerterentur. Sequitur deinde:

Non possum ego a me ipso facere quidquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum iustum est, quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Iam explicatum est hac oratione, qua Dei Filius ait, non posse se facere a se quidquam, non imbecillitatem, sed expressam Patris similitudinem, cum Diuina virtute, & potentia, coniunctam, significari. Omnis enim, qui potest a se vitæ consilium promere, & Dei lege minime gubernari, iustitiam conseruare nequit. Cum primum enim iudicium secutus fuerit, a Dei iudicio dissentit, & ita fiet, ut iniquus repente sit. Iudicium namque suum Diuinis placitis anteponit. Sancti quidem homines, quamuis sint in pietatis, & iustitiae, cultu præcellentes, possunt tamen otio languere, studium remittere, paulatim labi, atque tandem, sui ipsorum amore cæci, a summo Dei amore disungi. Nemo igitur eorum potest dicere, Non possum ego a me facere quidquam. Quid, quod ne angelis quidem hoc dicere licebat, antequam fuissent, in fidei conseruata præmium, immortalis gloria stabiliti? Natura namque mutabiles erant, & casibus diris expositi. Ecce, inquit Scriptura, qui seruiunt ei, non sunt stabiles; & in angelis suis reperit prauitatem. Angeli igitur, qui conciderunt, ideo conciderunt, quia, se ipsis nixi, per se statum suum tueri voluerunt. Non licebat igitur illis dicere, Non possumus a nobis facere quidquam. poterant enim labi, & corrui, & in sempiternam miseriam præcipientes exturbari, quemadmodum multi eorum exturbati sunt. Quis igitur poterat verissime dicere, Non possum a me facere quidquam, nisi vnicus Dei Filius, qui numquam a sinu Patris seiungi potuit? Itaque, dum ait, (ut iam superius dictum est) Non possum a me facere quidquam, numen, atque potentiam suam, aperte demonstrat. Docet enim, fieri numquam posse, ut a Patre seiungatur. Idem con-

firmat, id, quod sequitur: nempe.

Sicut audio, iudico. Non est, inquit, meum, aliquid, nisi de Patris mente, & sententia, iudicare. Illius enim vocem semper audio; illius iudicium sequor; ab illius placitis numquam dissentio. Et iudicium, inquit, meum verum est. Videamus, quam rationem afferat.

Quia, inquit, non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Hæc est igitur, ut

a summo veritatis, & sapientiae, magistro doceamur exactissima veritatis, atque iustitiae, norma. Ergo, qui voluntatis suae libenter obsequitur, mendax, & iniquus est; qui Dei voluntatem suae voluntati, summo studio, præponit, verus est, & iustitiam sanctissime colit. Duæ namque sunt viæ, quibus ingredimur. Vna est simplex, & recta, atque maxime salutaris. Altera porro, varia, & multiplex, & infinita, & ut ita dicam, pestiferis amfraetibus implicata. Recta, atque salutaris, via, ea est, quæ Dei voluntate continetur. in ea enim nullus error est, nullæ tenebræ sunt, nullus hostium metus, nullus angor, nullum ruinæ periculum. Altera autem via, quæ in voluntate nostra consistit, est tenebris obducta, periculosis circumuallata, assiduo metu trepidam, & infinitis erroribus impedita. Illa via, cum mirabili eorum, qui eam tenent, tranquillitate, perducit ad gloriam: hæc autem, cum tristissimis errantium curis, in summum dedecus, & cruciatum, detrudit. Itaque, voluntate Dei, est nobis summa dignitas, atque voluptas sempiterna, constituta; voluntate vero nostra, pestis, & exitium sempiternum, est nobis, rectissimo Dei iudicio, comparatum. In die, inquit apud Isaiam Dominus, ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra. Non dicit, Inuenitur iniquitas vestra, & flagitiorum vestrorum immanitas, & turpitudine; sed eorum tantum voluntatem, quam omni studio sequuntur, hominibus obiectat. Infra namque voluntas nostra, cum Diuina voluntate bellum continentem gerit. Nominem igitur nostræ voluntatis, rotam nequitiam, & Diuinæ legis odium, designat. Alibi vero apud David inquit: Hi errant corde. Hoc est, a recta via, quam illis monstro, nefarie deflectunt, ut vias suas ineant. Et non cognouerunt, inquit, vias meas. Voluntaria autem errationi sempiternum exitium minitatur. Iurat enim, fore, si non in viam rectam redierint, ut numquam in requiem sempiternam ingrediantur, ita, ut sit illis necesse sempiternis tenebris damnari, qui viam Domini deserunt, ut se in vias suas dent. Nā, quæ via nostra est, si viam Domini relinquimus, ut ipsi nobis obtemperemus? Superbia, libido, cupiditas, odiū, inuidia, crudelitas, ambitio, perfidia, atque, ne plura conserfer, in omni facinorū, & flagitiorum, genere perseverantia. Hæc pestes sunt, quæ animos carpunt, atque dilacerant, & vitæ acerbissimam efficiunt. Merito igitur con-

conqueruntur de sua temeritate, & insania, ut est scriptum in Sapientia Salomonis, Apud inferos homines perditissimi. Aberrauimus, inquit, a via veritatis, & iustitiae lumen non illuxit nobis, & Sol intelligentiae non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Nimis sero deplorant miseri suam calamitatem. Tunc eos panitet improbitatis, tum improbitatis dolor cruciatum non minuit, sed adanget. Ad reliqua enim supplicia recordatio improbitatis accedit, quæ animum miseris modis exagitat, angoreque sempiterno vexat, & conficit. Hoc velim, fratres carissimi, ut perpetuo cogiteris, & intelligatis, nullas esse capitaliores insidias illis, quæ a nobis ipsis nostræ salutis intentu perpetuo sunt. Fugite igitur, quantum potestis voluntatis vestrae machinationes, & insidias præcaute. neque enim industria vigilantia vos a periculis liberabit, nec a morte vindicabit, nec a sempiternis cruciatibus abducat. Quid ergo? inquiet fortasse aliquis: Non erit nobis, ut vitam tueamur, elaborandum? non erit assidua opera familiaris vestrae consulendum? otium amplexabimur? in inertia dissuemus? Nullo modo, fratres. Non enim mediocre flagitium est, ubi opera nostra flagitatur, otio languere, & a debita industria ad turpem desidiam traduci. Sed id tantum est, quod Diuinitus admonemur, ut numquam in nostræ voluntatis studio, sed in Diuinæ benignitatis fiducia, vitæ præsidia collocemus; neque cupiditatem nostram dei sanctionibus anteponamus. Quæcumque enim sine Dei præsentis ope animis agamus, molimur, efficiamus, prosperos exitus minime consequuntur. Ita igitur omnes labores suscipiamus, ut numquam in laboribus ipsis, sed in Dei benignitate, omnes ope esse constitutas, arbitremur. Ita deinde ad obediendum Deo prompti, atque parati, simus, ut, quoties studia nostra Dei sanctionibus aduersari viderimus, studia nostra detestemur, & libentissime legis Diuinæ vinculis adstringamur. Nec enim cupiditas nostra, sed Dei gratia, incensa fide comparata, nos saluos, atque beatos, efficiet. Imitemur igitur summum illum Dominum, qui, ut verus homo, mortis instantis formidine conturbatus, Patrem oraret, ut se cruciatu illo acerbissimo liberaret, ait tandem, Verumtamen non mea voluntas, sed tua, fiat. Sed, ne plura de hac sententia differamus, hoc nobis omnibus statuendum est, summam iustitiae, religionis, & sanctimoniae, in hoc positam esse, ut vere, & ex animo, illam precandi formulam, quam nobis ipse Dominus præscripsit, ita, quoties Deum orauerimus, tota mente, & studio,

dicamus, Fiat voluntas tua. Multi fortasse in hac materia fuisse videbimur. Ego tamen, cum tantum salutis pondus in hac sententia sit, qua docemur, omnes nostras actiones, non voluntate nostra, sed Dei voluntate, moderandas esse, me summa breuitate vsum fuisse, puto. Nunc vero ad ipsius Domini orationem reuertamur. Probat, iudicium suum esse verissimum. Quo tandem argumento? Quia non humana natura cupiditatem, sed Dei voluntatem, intuemur. Et ostendit præterea, voluntatem suam a Patris voluntate dissidere non posse. Ait enim, Non est meum aliquid velle, quod non sit Patris summi voluntate, & iudicio, comprobatum. Quod etiam, ut dictum est, naturæ ipsius identitatem, ut ita dicam, cum Patris natura confirmat. Non potest enim esse quidquam in Filio a Patre seiunctum. Vsq; adeo, ut, si fieri posset, ut is aliquid a Patre secretum haberet, Filius Dei, & iustitiae princeps, & auctor, haberi non posset. Id autem ostendit oratio, quæ sequitur. Ait enim:

Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Si, inquit, meum testimonium aliquid profert, quod Pater mihi non demonstrauerit; si fieri posset, ut aliquid separatim a Patre dicerem; si quidquam esset in oratione mea a Patris sententia, & oratione, distinctum; tum certe testimonium meum, verum minime fuisset. Quid enim aliud est mendacium, quam a summa veritate dissidium? Sed non ita est.

Alius, inquit, est qui testimonium perhibet de me. Cum dicit, Alius, non naturam, sed personam, a Filij persona distinguit. Patrem enim intelligit. Ait deinde:

Et scio quia verum est testimonium quod perhibet de me. No fide, inquit, qua ducuntur sancti homines, sed ipsius veritatis euidentia, & exactissima cognitione, ducor.

Vos misistis ad Ioannem: & is testimonium perhibuit veritati. Inter homines nullum grauius testimonium Iudæis esse poterat Ioannis testimonio. Illius enim sanctitati tantam auctoritatem tribuebant, ut, si is se Christum esse dixisset, viderentur fidem verbis illius habituri. Aliter enim numquam ad illum primarios viros legauissent, qui ab eo quærent, an esset ipse Christus. Quod si Ioanni, se Christum esse testificantem, erant credituri, quamuis testimonium illud iure suspectum esse potuissent; quæ furia homines ita diuexarunt, ut eidem Ioanni, non sibi, sed illi, in quo Diuina virtus, admirandis operibus, eminebat, testimonium danti, minime credendum esse iudicarent? Immanis inuidia, verissima virtutis odium, discipline seuerioris offensio, & reliqua flagitia, quæ simulatione fictæ religionis occultabant, eos

ita de mente deduxit, ut prædicationis Ioannis immemores, in ipsum, quem Ioannes laudibus Diuinis extulerat, furenter irruerent.

Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico ut vos salui sitis. Videtur quodam modo dignitas præstantissimæ auctoritatis imminui, cum ab illis, quos longissimo intervallo quis superat, testimonium requirit. Non erat igitur ullo modo, cur Dei Filius, hominis, quæ tuis sanctitatis excellentia præditi, testimonium desideraret. Certe, si dignitas tantum illius, & non hominum salus, ageretur. Dei enim dignitas, nec hominum testimonijs amplificari, nec conuicijs obscurari, & imminui, potest. hominum tamen salus, exitum nullum inueniret. Nam, sine fide spes salutis omnino præcideretur. fieri enim non potest, ut Paulus ait, ut sine fide Deo placeamus. Ad fidem autem faciendam opus est testimonio, grauitatis, & auctoritatis plenissimo. At imbecillitas humana, antequam vires adepta sit, testimonij diuini splendorem, & claritatem, sustinere nequit. Merito igitur dicebat olim populus, in Arabiæ vastitate, & solitudine, Mosi, Nō loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. loquere tu nobis, & audiemus. Præterea, humana natura, rebus corporeis assueta, nō potest mentē subito a rebus terrenis abstrahere, ut cælestia cōtempletur; neque sensibus fidem abrogare, ut mente libera, atque soluta, Deum quantum in hac vita licet, intueri condiscat. Fuit igitur necesse, cum homines Deum audire, & videre, non possent, ut vitæ magistros haberent, quorū disciplinis instructi, ad cognitionem Diuinæ potestatis, atque probitatis, aspirarent. Cum igitur Deus Prophetas in mundum misit, qui genus humanū disciplinis cælestibus erudirent, non suæ dignitati, sed nostræ salutis, prospexit. Aliter enim, numquam homines ad salutarem doctrinam dociles fieri potuissent. Ergo, cū Ioannem, omnium Prophetarum maximum, in mundum misit, tum vel maxime temporibus illis hominum salutis consultum esse voluit, ut illius nempe prædicatione facilius Christi cognitionem caperent. Hoc igitur est, quod ait: Non indigeo testimonijs hominum. Cum igitur illorum testimonijs uter, non meam dignitatem, sed salutem tantum vestram, mihi propono. Hoc, inquit, dico, ut salui sitis, nempe, ut illius auctoritate, quem tanti faciebatis, ei, quem ille prædicabat, fidem haberetis.

Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Non dicit ille, Sol erat, mundū vniuersum clarissimo splendore collustrās, sed, Lucerna ardens, & lucēs. Lucerna enim tantisper utimur, dum Sol non exoritur. Exorto autem Sole, lucernis non valde indigemus. Sic enim Petrus ait: Habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui bene

facitis, attendentes, quasi lucernæ ardentes, in loco caliginoso, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris. Prophetarum quidem sermo, firmus, & stabilis, semper fuit, cum non humanis sensibus, sed Diuini Spiritus munere, & beneficio, prolatus exstiteret. Illius tamen firmitas, cum maxime, perspecta fuit, cum Christus aduenit, & omnia, quæ prædixerant illi, fuere clarissimis euentis cōprobata. Tum igitur firmior apud homines illorum sermo factus est, cum verissima lux mundi exorta fuit, ut tenebras omnes dispelleret, lumenque suum longe lateque diffunderet. Non tamen ob id Prophetarum disciplina contemnenda est, immo pluris æstimanda, quod fidem ea magis stabilitam cernimus. Intelligimus enim, lumen disciplinæ, quod hominibus porrexere, fuisse a vera luce, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, derivatum. Tunc enim admodum clare cernimus, cum omnia, quæ de hac luce prænuntiata fuerant, aptissime ad numerum cecidisse cognoscimus. Quo autem magis id nobis innotescit, eo candidior omnibus dies elucescit, & Lucifer in animis nostris clarius splendet. Sed ad Ioannem reuertamur, quem Dominus asserit non Solem, sed Lucernam, amoris diuini facibus inflamatam, & lucem multis mortalibus afferentem, exstitisse. Et vos, inquit, voluistis ad horam exultare in luce eius. Eorum inconstantiam damnat, quos intra breuissimum tempus mira cepit Ioannis ipsius obliuio.

Ego habeo testimonium maius Ioanne. Quod autem illius sit, quod longe maius Ioannis testimonio sit, aperit statim, dicens:

Opera enim, quæ dedit Pater ut perficiam ea: ipsa opera testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me. Opera, quæ nulla ratione poterat, nisi virtute Diuina, fieri, certissimum profuerunt Diuinitatis argumentum. Vnde enim ab exordio generis humani potuit intelligi, Deum esse, nisi ex admirandis operibus, quæ homines oculis, atque reliquis sensibus, vltropabant? Cæli, inquit Dauid, enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Cæli igitur claritas, & amplitudo, quæ naturam vniuersam ambitu suo completitur, quæ formas innumerabiles miro concordia vinculo deuincit, cuius perenni cōuersione omnia fulciuntur, statimque suum conferuant, firmissimū testimonium Deo dant potestatis immensæ, & probitatis infinitæ. Deū enim videre nō poterant homines. Ex operibus igitur illius, quæ in mundi totius fabrica, & ornatu, & vtilitate, adspiciebant, illū agnoscebant. Aliter enim nemo Dei cognitionem capere potuisset. Similiter, ex Christi operibus, numen illius ita notum, atque testatum, erat, ut nemo posset de veritate illius ambigere, nisi

nisi prius sensum, atque mentem, amisisset. Quæ enim vi poterant cæci visum, surdi auditum, leprosi sanitatem, nisi Diuina, recipere? Quæ tanta virtus in ullo viro maximo, vllis vniquam temporibus, enituit, ut illius voce tantum morbi pellerentur, & demones, qui viribus inuictis orbem terrarum obsessum tenebant, fugarentur? Quis vniquam ventis imperauit, fluctus compescuit, & ex turbulentissima tempestate tranquillissimā serenitatem in suos induxit? Quis denique mortuos in vitam imperio restituit, atque de monstrauit, vitam verbo tantum suo contineri? Ergo, cum opera tam illustria, tam admiranda, tam salutaria, nullo modo, nisi Diuina virtute, potentia, benignitate, fieri potuissent, satis constabat, illum, cuius voluntate, & imperio, ea omnia, temporis momento, gerebantur, Dei Filium fuisse, a cælo in terras missum, ut hominibus salutem daret, & eos in cælum tandem perduceret. Et hæc opera illo tempore testimonium continebant. Præter id, etiam antiqua testimonia commemorat, dum ait:

Et qui misit me Pater, testimonium perhibuit de me. Antequam, inquit, in mundum venirem, iam Pater multis in locis per Prophetas suos fuerat testificatus, me esse humanæ salutis vindicem, cælestisq. Reipub. conditorem, & sempiternæ dignitatis auctorem, & meo nomine, atque sanctitate, gentes a Dei religione disidentes, & execratione deuinctas, expiandas, & in ipsius Dei populo censendas. Quid expectatis, inquit, dum Pater ipse, absque ullo suæ mentis internuntio, vobis viam salutis aperiat? Hoc fieri nequaquam potest. Nec enim hominibus, erga stultum corporis inclusis, ipsius Dei vocem audire licet; nec formam, & speciem, illius intueri. Non videbit, inquit ille, me homo, & viuet. & ea de causa angelis internuntijs, & sanctorum hominum disciplinis, vsus est, ut, illorum opera, facilius possemus ad cæli conspectum aciem mentis excitare, viamque in gloriam sempiternam, ipsius Domini benignitate, munire. Inquit igitur:

Neque vocem eius vniquam audistis, neque speciem eius vidistis. Factum igitur est, ut a legatis, quos vobis audire, & videre, concessum erat, verbum illius audiretis. Multifariam namque, ut Paulus ait, multisq. modis, olim locutus est per Prophetas, quibus quidem, inquit, ad breue tempus, aures vestras præbui. Sed verbum illius oblitū continuo fuistis, legis fœdera perfregistis, Prophetarum monita contempsistis. Ait igitur:

Et verbum eius non habetis in vobis manens. Excidit repente ex animis vestris, memoriamque illius abiicitis. Non permanet igitur in vobis, sed elabatur, & effluit, nullumque illius vestigium, in vita vestra impressum, aliquo pietatis studio perspicitur. Hæc obliuio ice-

lestissima, hoc execrandum ingrati animi crimen, cum in odio, quod contra sanctos olim homines exprompsistis, perspicuum exstiterit, tum hoc maxime tempore perfidia vestra perspecta fuit.

Quia, inquit, quem misit ille, huic vos non creditis. Sed dicerent, Nos vitam nostram, ad Scripturæ sanctæ monumenta perpendimus, & fidem nostram ad testimonia Diuina libenter accommodamus; reliqua omnia, ut suspecta, rejicimus. Hoc ne dicere possent, ait:

Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me ut vitam habeatis. Possum ne grauius apud vos testimonium sumere, quam sanctarū Scripturarum, quibus sic estis innixi, ut in illis omnē spem vitæ sempiternæ habeatis? Illas igitur nec oscitanter legatis, neque præiudicium ex errantibus opinionibus factum ad earum studium conferatis, sed eas animo puro, & cupiditate veritatis incenso, diligenter euoluite: quis sit earum finis, quæ mens, quæ sententia, quantum potestis, inquit ite: quæ mysteria in verbis lateant, explore; & sic tandē, lumine Diuini spiritus illustrati, poteritis opibus diuinis, quæ fide cōparantur, affluere. Ipse enim testimonium perhibent de me. O clementiæ Diuina magnitudinem, & immensitatem.

Cum videret enim summus ille Dominus, & parens optimus, quā tardi, & hebetes, essent animi sensibus affixi, ad ea continentia, quæ sunt a sensibus amota, & mente tantum pura conspiciuntur, & quam indociles essent ad rerum Diuinarum fidem, & intelligentiam, & sine fide Diuinæ benignitatis fieri non posse, ut homines vita sempiterna fruerentur; antequam maximum omnium beneficium hominibus impertiret, ea fidei fundamenta ab initio iecit, ut nemo, qui non prorsus insaniret, posset beneficij magnitudinem in dubium reuocare. Beneficium vero quod maius esse poterat eo, quo Deus Filium suum, rerum omnium conditorem, & moderatorem, & cælum imperatorem, expressam suæ claritatis imaginem, in specie informatum, in mundum misit, quæ videri oculis, & contrectari manibus, hominum posset; & sub humana forma, quam induit, nobis omnibus sanguinem suum largiretur; & qui lege, quæ tenebatur, eramus pœnis sempiternis obnoxii, a legis diritate liberati, Filii Dei, Diuinæque nature confortes, efficeremur. Qui Filio, inquit Paulus, non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non cum illo omnia nobis donauit? Quid igitur hominibus in terra defixis minus credibile videri potuisset, quam, Dei Filium se hominem fieri voluisse, ut animos nostros suo sanguine profuso expiaret, & mortem, & cruciatum, pateretur, ut nos saluos, & incolumes, redderet, & opibus Diuinis, atque sem-

piternis, afficeret. Cum vero maximum Di-
uinitatis argumentum sit, rerum futurarum
prædictio, statuit Deus, ut hoc tantum bene-
ficio, & munus, quod erat tempore defi-
nito generi hominum tribuendum, multis
ante sæculis esset figuris adumbratum, ora-
culis prænuntiatum, fœderis sanctissima re-
ligione consecratum, ut omnis dubitandi oc-
casio tolleretur. Apud Isaiam insultat in
commenticios deos Deus verus, atque sem-
piternus, inquit, Quæ ventura sunt, an-
nuntiate nobis, & dicemus, quod dii estis
vos. Et alibi, apud eundem Prophetam, in-
quit, se multa, antequam fierent, prædixisse,
ut, cum homines prædictionis exitum cerne-
rent, intelligerent, omnia illa fuisse semper-
no numine, atque providentia, gubernata.
Quemadmodum apud Ioannem inquit, Hæc
dixi vobis antequam fiant, ut, cum facta fue-
rint, credatis. Ob id igitur a summo Domi-
no clementissime factum est, ut omnia, quæ
in Christi aduentu erant, ipsius Christi ope-
ra, facienda, sanctis Prophetis enuntiaren-
tur, ut eorum scripta, posteritati commenda-
ta, fidem sancirent. Itaque neque natale il-
lius solum silentio suppresserunt; neque pau-
periem, & humilitatem, tacerunt; neque
mansuetudinem, & benignitatem, omiserunt.
Opera vero illius admiranda, quibus erat in-
ficum numen ostensus, præmonstrarunt.
Nam, quemadmodum esset lumen cæcis, au-
ditum surdis, languidis vires, ægrotis sani-
tatem, redditurus, & multa opera diuinæ vir-
tutis editurus, Diuinitus explicuerunt. Quid?
quod neque contumelias, quas in illum ho-
stes diuini nominis intulerunt, neque cru-
ciatus, atque supplicia, quæ erant illis perfe-
renda, tuerunt ab illis prætermissa? Vique eo
denique progressi sunt, ut etiam fel, & ace-
tum, minime præterirent. Omnia igitur,
quibus vel dedecus illi profligatissimi homi-
nes inurere conati sunt, vel vitæ immortalis
gloriam, ad quam, postquam a mortuis exci-
tatus fuit, cum Pater sempiternus euexit, sen-
sibus diuinis, incitati prænuntiauerunt. Tes-
timoniis igitur multis eucti sunt; scelus, &
impudentia eorum redarguta tenetur, nec
habent ullam defensionem, qua elabi possint.
Nec enim ei, quem tanti faciebant, credere
voluerunt; nec operibus diuinis fidem habue-
runt; neque postremo ipsi Deo, qui in litteris
sanctis sapientissime Filij numen testificatus est,
obsecuti sunt.

Et non vultis venire ad me ut vitam habeatis.
Non meam, inquit, causam ago; non mea
negotia procuro; non bonis vestris indigeo; ut
vobis, atque vitæ vestræ prospiciam, summo
opere contendo. Similiter in Deuteronomio
idem Dominus ait: Et nunc, o Israel, quid
Dominus Deus vult a te, nisi, ut timeas Do-
minum Deum tuum, & seruias ei, & ambu-
les in uisjs eius, & diligas Dominum Deum

tuum ex toto corde tuo, ut bene sit tibi. Non
dicit, Ut mihi melius sit, sed, Ut bene sit tibi.
Hæc dicit in eo loco dominus. Vnde conclu-
ditur, & quanta sit illius, & quam immensa, be-
nignitas, & quam execranda sit eorum per-
tinacia, quibus beneficia diuina aspernantur,
contemnunt, atque reiiciunt, & contra Dei
bonitatem dirum, & nefarium, bellum perpe-
tuo moluntur. Num deus nostram fidem,
nostram obedientiam, nostram caritatem,
exigit, nostram puritatem, & sanctimoniam,
requirit, ut ipse beator sit, omnibusq. sum-
mis bonis affluentior? Non profecto. Nec
enim dignitas illius, nostris laboribus, & offi-
cijs, augeri, & amplificari, potest, cum semper-
terna, & immensa sit; neque sæculis infinitis
interire, aut obscurari, aut imminui, & ob-
teri, queat. Cum igitur aliquid imperat, cum
legem sancit, cum præmiū obedientibus pro-
ponit, cum rebellibus penam constituit, om-
nia hæc ad salutem nostram conferuntur. Nō
igitur suam commoditatem, & emolumen-
tum, sed utilitatem, atque vitam nostram, re-
spicit, cum sanctiones suas, aut præmiorum
amplitudine, aut pœnarum magnitudine,
& atrocitate, corroborat. Ergo, cum Di-
uina iura contemnimus, & in legem Dei bel-
lum asiduum comparamus, illi nocere non
possumus, sed nobis ipsi pestem, atque per-
niciem, per summum scelus, inferimus. Voc-
cat ille nos ad decus eximium; & nos, sponte
nostra summam ignominiam furenter am-
plexamur: vocat ad sempiternas opes; &
nos summam inopiam libenter arripimus:
vocat ad salutem; & nos, morbis innumerabi-
libus implicari, quam illius ope sanari, malu-
mus: postremo, vocat ad vitam; & nos ita
mortis sempiternæ vinculis adstricti sumus,
ut vitam sempiternam, immani odio perfe-
quamur. O detestabilem furorem: o amen-
tiam execrandam: o cecitatem dirissimam,
quæ tantam vim in impios, & consceleratos,
homines importat. Quid autem Iudeos a
fructu tantæ felicitatis abstraxit, ut, ea felici-
tate neglecta, se in miseriam sempiternam,
præcipientes, iniecerint? Dissidentia, inquit.
Non credimus, nisi, quod exploratè cognosci-
mus. Recte facitis. Sed quero, qua tandem
ratione poteratis arcana diuina perscruta-
ri, & inspicere? Visu? At hoc nemini con-
cessum unquam fuit, ut, in hac vita, Dei nu-
men, atque naturam, oculis intueretur. Au-
ditu, aut aliquo alio sensu? Hoc similiter fie-
ri nequit, ut humani sensus formam diuinam
percipiant. Fide igitur opus erat, ut Dei in-
telligentiam caperetur. Summa igitur au-
thoritas necessaria fuit, ut fidem haberetur.
Potuit ne a vobis maior auctoritas excogi-
tari, ea, quam Ioanni tribuendam esse iudi-
castis? Tempora, prophetarum oraculis præ-
nuntiata, aduenisse, perspexistis. Ioannis or-
tum multis miraculis celebratum esse, cogno-
uistis;

uistis; vitam illius in solitudine actam, non
solum fama, & auditione, sed etiam oculis, &
auribus, accepistis; cælestem doctrinam, at-
que plane diuinam, audistis; nec in illius na-
tali die, nec in illius admirabili sanctitate,
nec in illius doctrina, quidquæ cerni potuit,
quod non esset cælestis, atque diuinum, mul-
tisq. modis admirandum. Vestro etiam tes-
timonio omnibus diuinis viris antelatus.
Tantam enim admirationem commouit vo-
bis viri sanctitas, ut existimaretis, esse veri-
simile, illum esse Christum generis humani
liberatorem. Cur ergo illi non credidistis?
Cur illius testimonium contempsistis? Cur
fidem illi, quem tanti faciebatis, non adiun-
xistis? Esto. Non hominis vllius verbis, sed
Dei signis, & operibus, salutem vestram cre-
dendam esse statulistis. Cur igitur, cum ea
signa fieri conspexistis, quæ fieri nequaquam
poterant, nisi Dei ipsius numine, potentia,
atque probitate, non statim animos vestros
inflexistis, & ab ista pertinacia destitistis, ut
Deo gloriam tribueretis? Sed fortasse dicitis:
omnes vestras rationes ex auctoritate
sanctarum litterarum esse suspensas. Sanctis
igitur litteris fidem habetis; in illarum studiū
viribus totis incumbite; illarum magistrum
vobis Spiritus sancti numen, & consilium, ut
habeatis, elaborate; & videbitis, omnes lit-
terarum sanctas, Christo, quem conuicijs indi-
gnissimis insectari non destitistis, numinis
sempiterni testimonium dare. Sed non hoc
fortasse dicitis: sed disciplina asperioris hor-
rorem, & suppliciorum metum, vos ab illius
studio prorsus auertisse. Quasi ille vos ad sup-
plicium, non ad salutem; ad mortem, & non
ad vitam, euocauisset. Ad salutem, ad glo-

riam, ad vitam, ad æternas opes, euocabat;
vos vero salutem vestram prodidistis, gloria
contempsistis, vitam aspernati fuistis; opes
sempiternas pro nihilo duxistis; eaq. de caus-
sa merito fuistis insanabilibus morbis oppres-
si, maculis ignominie sempiternæ deformati,
tæterrimæ mortis immanitate lacerati, & in
egestatem sempiternam detrufi. Sed, ut iu-
dæos omittamus, ad vos se nostra conuertat
oratio. Non ita pridem vos admonui; ut,
quoties in memoriam reuocaueritis Iudæo-
rum perfidiam, intelligatis, nō ruinæ illorum
exemplum in oculis vestris constitutum esse,
ut in illorum tristissimo casu insolenter effe-
ramini, sed, ut exemplū tam diri sceleris exi-
mescat. Si enim illorum vestigijs institeri-
tis, quo maiora sunt in vos, quam in illos, col-
lata beneficia, eo grauiora supplicia patiemini.
Sed dicit quilibet vestrum, Ego ut sceles-
tissimam gentem sequar? ego ut perfidiam,
& cecitatem, hominum perditorum mihi imi-
tandam putem? ego ut non tanti sceleris ex-
emplum ab animo, ab oculis, ab auribus, asper-
ner? Oratio certe speciosa est. Sed vereor,
ne vita parum cum oratione consentiat. Si
vero vos Christus ad vitam vocauerit, &
vos, sprete Christi benignitate, in mortem,
sponte vestra, rueritis, non Iudæos imitabi-
mini? Auertat ipse Christus omen, vobisq.
mentem det, ut, quoties ille vos ad salutem, &
dignitatem, euocauerit, voci illius, tam iu-
cunda, atque salutari, minime resistatis; sed
continuo acceleretis, ut imperio Domini,
tamquam serui fidelissimi, pareatis, & paren-
tis optimi benignitate, tamquam filij, debita
pietate præditi, perfruamini.

ORATIO XVI.

Laritatem ab hominibus non accipio. Sed cognovi vos quia dilectionem Dei non habetis in vobis. A veritate quidē auertit multos mortales libido, & avaritia. sed nihil est, quod tantas vires habeat ad veritatem oppugnandam, quam gloria popularis ambitio. Omne siquidem studium eorum, qui se claros, & illustres, haberi apud homines volunt, in vanitate summa consumitur. Se namque libertate spoliant, iudiciumque suū deserunt, ut seruiant multitudinis amentiae, aut principibus errores infinitos obijciant, ut sic tandem eorum opiniones aucupentur, & per eos, ad summos, ut ipsi putant, honores euehantur. Itaque veritas compressa fillet, & mendacium in vita dominatur. Principes enim, blandis adulatorum sermonibus oblectantur, & eorum mendacis delenti, sibi quodammodo Diuinitatem attribuant. Adulatores, dolis innixi, sibi premia ingentia, de artificio suo fraudulentissimo, pollicentur; multitudo, eorum, qui rerum potiuntur, imperio, mendacis, atque fraudibus, obsequi, & obedire, cogitur: ita fit, ut plerumque omnis veritas obmutescat. interclusa porro veritate, necesse est, ut omnis vita in acerbitate summa versetur. falsas enim voluptates inanissimo studio consecratur, quas acerbissimi dolores repente consequuntur; opes fallaces nimis fictitenter inquirunt, quas inexplebilis cupiditatis mendicatas summa contaminat; honores inanissimos ambit, ut verissimis omnium turpitudinum notis, atque sempiternis maculis, inuratur. His igitur miseris circumuenti sunt omnes, qui, ut ab hominibus honores adipiscantur, omnia, quae possunt, ingenio comminiscuntur. Ut autem Dominus ostendat, se nullo modo posse mentiri, ostendit, id, quod erat satis omnibus exploratum, se numquam ab hominibus gloriam, cuius homines auctores sunt, experiri. Itaque ait: Cum tam multa non solum Diuinorum hominum, sed ipsius etiam summi Dei, testimonia habeatis, & in me nullius rei, quae me in fraudem inducere queat, vestigiū notare possitis; cur tanta contentione exploratā, & cognitā, veritatem oppugnatis? Nam, cum neque libidinis vllum flagitium, neque avaritiae maculam, mihi obijcere possitis, tum, quam sim a popularis gloria cupiditate remotus, ita perspicuum sit, ut probatione non indigeat: cur tam clavis Dei testimoniis, tantae innocentiae tributis, fidem non habetis? Tergiversari non licet; causas alias adducere, non est in re tam perspecta concessum: veram enim istius perfidiae causam ipse proferam. Quenam ea est? Dilectio-

nem Dei non habetis in vobis. Cum igitur diuinorum beneficiorum immemores sitis, cum legē illius sanctissimis factis impugnetis, cum sanctitatem summam odio summo persequamini; mirum esse non debet, si Dei testimoniis fidem prorsus abrogatis. Nec enim potestis assentiri verbis, quibus impietas vestra conuincitur. Odium porro vestrum, & scelus nefarium, in ipsum Deum, hoc argumento planum faciam.

Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Imperium Patris minime recusavi; gloriam illius mihi non impudenter arrogavi: non sum Diuinum genus ementitus: omnia, quae gero, labores, quos perfero; studia, quibus sollicitor, ad illius nomen illustrandum confesso; & cum proprium bonitatis immensae sit, salutem dare, (salus autem haec, illius cognitione continetur) in hoc vehementer elaboro, ut illius nomen omnibus modis in terris innotescat, & ita quamplurimi fiant salutis, atque vitae, sempiternae participes. Sic autem promptus, atque paratus, sum, ad commissum mihi a Patre munus efficiendum, ut, dum hominum salutem consulam, nullum supplicium recusem. Quid est, in quo voluntatem illius offenderim? in quo in officio meo deliquerim? quod ad gloriam illius non contulerim? Quod nam est opus, quae dignitas, quod insiti numinis argumentum, quae denique munera sempiterna, quae non me ab illo accepisse confessus sum? Illum enim semper parentem, illum bonorum omnium auctorem, illum numinis Diuini principium, testificatus sum. Omnia namque Diuinitatis ornamenta, quae in meis operibus elucescunt, ab illo profluxerunt. Numquam gloriam illius praeipui, nec a me prompsi aliquid, quod non ab illo fonte perennitatis emanarit. Non igitur in nomine meo, sed in nomine illius, veni, ut opus illius exsequerer, & salutem generis humani, ut in mandatis accepi, constituerem; & tamen non recipitis me. Quod nam igitur clarius testimonium insiti in animis vestris odij erga Diuinam mentem dare potestis? Hoc autem magis erit apertum, cum alium accipietis, qui venerit in nomine suo. Antichristum designat, qui non in nomine Domini veniet. Non enim illi Dominus virtutis testimonium dabit; sed Satan, intoleranda superbia vim, atque robur minime ferendum, largietur. Non igitur veniet, ut salutem conferat, sed, ut perniciem inferat; non mansuetudinis, & humilitatis, exemplū proponet, sed immanitatis, & arrogantiae, disciplinam tradet; non supplices, & abiectos, excitabit; sed omnes, quos moderationis, atque pietatis studiosos

studiosos esse cognouerit, truculentissime disperdet. Cum autem omnibus summis sceleribus, atque flagitijs, coopertus exstiterit, erit egregius virtutum omnium simulator, ita, ut, specie sanctitatis, in principio multos ad se mortales alliciat. Opibus effertur; imperij magnitudine nimis acriter, atque vehementer, insolescet; opinione sapientiae tumidus efferebitur. erit enim fallacissimis Indorum disciplinis eruditus. Thalmud enim, & Cabalam, exactissime tenebit. signa quam plurima edet, non ea tamen, quae veram sanitatem, aut vitam, restituant, sed quae admirationem ingentem imperitis incutiant. Ignem enim ex aetheris regione decidere faciet, quae segetes exurat; statuae loquentur; mortuorum imagines volitant; omnia denique signa dabit, quae non salutem, sed horrorem, iniiciant. Praeterea, multas victorias contra sanctos homines obtinebit; multorum bonorum millia trucidabit; quacumque imperum dederit, omnia ferro, flamma, vastitate, conficiet. Porro autem, quamuis, simulatione pietatis, in sua secta primordio, scelera infinita contegat, omnes tandem artes, & machinationes, quo tandem tendant, apparebit. A perita namque tyrannis, crudelitate, & avaritia, conuincetur. Simulatio namque pietatis, diuurna esse non potest; & quo maiores pestes animus illius exagitauerint, eo vitia illius fortius, atque violentius, in omnium, in quos incurtae rit, exitium erumpet. Sed, cum multa signa, magicis artibus, & ope disciplinae silentis, ediderit, in quod maxime is, qui sunt a Deo electi, respiciunt, simulare non poterit. Nec enim homines continentes, & moderatos, & benignos, efficiet, aut rerum caelestium cupiditate, doctrinis, & exemplis, suis, inflammabit. Erit igitur hominum impurorum, & insolentium, & crudelium, & impiorum, comitatu circumfexus. Interim poenis scelerum dies atque noctes, cruciabitur; & in summa felicitatis specie, grauissimas scelerum poenas exsoluet. Nec enim tantum valet vitiorum omnium colluies, ut facinorum conscientiam possit opprimere. Vexabit igitur illum dies atque noctes maleficiorum recordatio; impietatis magnitudo mentem illius assidue torquebit; impendentium suppliciorum cogitatio illius animus assiduo pauore concutiet; illi denique semper occurrent furiae, quae miserum hominem respirare non sinent; & tamen sic, gloriae, atque nominis sui, studio, in omne summum facinus, rapietur, ut numquam ab instituta amentia desistat. Victorijs igitur elatus, & successibus inflatus, bellum in caelum comparabit, sibi, quae Diuinitatem attribuet: quemadmodum Paulus, ad Thessalonicenses scribens, ait. Illum namque hominem omnium scelestissimum, & filium perditionis appellat, insita temeritate, & impudentia, se

supra Dei numen extollentem, & in templo sedem Diuinam furenter occupantem. Valde de se magnifice loquetur, ut inquit Daniel, contumelias in Deum iaciet, sanctissimum illius numen conuicijs insectabitur. In illum Zacharias grauissimis verbis inuehitur. Ioannes illum in Apocalypsi immanem belluam nominat, in disciplinis infestissimi draconis educatum. Sed, quid opus est verbis, cum nulla sint, quae tantum scelus explicare possint? Hoc tam immane monstrum, tam execrandum portentum, atque prodigium, ex Iudeis ad Iudaeorum dirisissimam plagam propagandum, Iudei cum maximo plausu recipient; illum Christum nominabunt; illum sectabuntur; in illo spem omnem libertatis ponendam statuent; & qui salutis auctorem in Crucem sustulerunt, salutis euerforem complectentur, & hosti perditissimo numinis semperiterni Diuinos honores instituent. Quo quidem supplicio nullum mains, in vita, cogitatione, fingi potest. Nam, si nullum malum est mentis caecitate funestius, & maior caecitas non potest excogitari ea, qua Iudei sunt honores diuinos ad monstrum truculentissimum, summa consensione, delaturi; certe constat, quam diris poenis sint illi, qui in tanto errore perseverauerint, excrucianti, etiam antequam ex hac vita in miseriam sempiternam deferantur. Antichristus, post duos, & quadraginta summi imperij menses, spiritu Christi funditus interibit, & illius sectatores supplicijs acerrimis impietatis poenas dabunt, ijs tantum exceptis, qui, Heliae praedicatione conuersi, Christi, liberatoris nostri, numē adorauerint, & dixerint, Benedictus, qui venit in nomine Domini. Sed eum, qui in nomine suo veniet, exsecremur; & ad eum, qui venit in nomine Domini, inflammato studio reuertamur. Sic autem orationem institutam continuat:

Quo modo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis: & gloriam, quae a solo Deo est, non queritis? O miseros homines, qui gloriae nimis appetentes sunt, in quam lubrico, & periculoso, loco versantur? Qui enim, deserta vera gloriae via, in viam inanem gloriae furenter ingrediuntur, ut ex hoc loco colligimus, spem sibi ipsis sempiternae felicitatis incidunt. Ingentis namque fidei opibus spoliati, labuntur, ita, ut credere, ea ratione, qua ad salutis fructum opus est credere, non possint. Inter utramque gloriam haec est distinctio. Vera gloria ea tantum est, quae Dei testimonium consequitur. falsa, & inanis, est ea, quae populi iudicio continetur. Quam distet autem plerique populi furentis opinio a Diuina sententia, ferme omnes intelligunt. Sed lenitate quadam, atque furore, praecipites, & vanitatis vinculis impediti, quod sentiunt, exsequi non possunt: & ideo fit, ut vanissimam, & fallacissimam, claritatem, breuissimo temporis spatio circū-

circumscriptam, verissimam, atque sempiternam, gloriæ præferant, & hominum inanes rumculos iudicio Divinæ mentis antepônât. Vera, stabilis, atque sempiterna, gloria, veræ virtutis studio comparatur. Vera autem virtus, ea tantum est, quæ beneficio Divino continetur. Deus enim solus, est virtutis, & honestatis, parës, dignitatis fons, & origo, totiusque decoris, & honestatis, architectus. Qui igitur vera, & expressa, gloria frui cupit, ad Dei se studium conferat, opus est; & inde petat omnia verissimæ laudis ornamenta, unde vitæ initium duxit. Qui vero aliunde gloriam aucupari studet, non gloriam, sed gloriæ fallax, & inane, simulacrum venari, sine vilo fructu, concupiscit. Ut igitur nebula, radijs Solis eua nescit; & ut spuma, impetu fluentis aquæ dispellitur; sic omnis laus, inconsideratæ multitudinis iudicio repentino comparata, interveniente veritatis luce, dissipatur. Præterea, est intelligendum, tunc omnia bona statum suum tueri, cum ad initium, unde sunt profecta, salutari conversione referuntur. Ut igitur ignis, ætheris ardore conservatur; ut aqua, nimbis, & imbribus, & vaporibus, augetur; ut reliqua denique corpora simplicia, principijs suis innixa, fulciuntur; disuncta vero, atque longissime semota, dispereunt; sic & dignitas, quæ a Deo permanat in animos, cum in Dei ipsius, unde fluxit, gloriam reuocatur, stabilis, atque sempiterna, est; cū vero alio transfertur, suum continuo decus amittit, & fœda specie turpitudinis inquinatur. Quid enim est ingrati animi crimine scelerius? aut quid esse poterit superbæ immanitate detestabilius? Qui igitur non in laudibus suis Deum, unde eas accepit, agnoscit, ingratus est; & qui Divinis muneribus insolescit, ipsiq. sibi gloriam, & non Deo, tribuendâ putat, impietatem suscipit, nullis piaculis cluedam. Ut igitur vera gloria sit, hæcque necessarium est, ut & a Dei benignitate proveniat, & ad illius gloriam dirigatur. Ergo, qui gloriam aliunde querit, aut eam non ad Dei cultum, sed ad suam tantum amplitudinem, referendam existimat, vanus est, & arrogans, & in Deum sceleratus, atque Dei ipsius inimicus. Gloriâ enim Dei ad se trāsferre conatur. Iam vero, quam misera servitus illa sit, quæ se ad opinionem, vel imperitæ plebis, vel Principis insipientis, accommodat, nec audent stultissimis decretis aduersari, ne in offensionem ipsius summæ temeritatis incurrat, dici vix potest. Sancit Deus lege suam mansuetudinem. Caue facias, inquit populus, contemneris enim: neque te virum quicumque iudicabit. Præcipit Deus, ne simus iniuriarum memores, sed erratis ignoscamus. Non facias, inquiunt, vilo modo, si dignitatē tueri desideras, totis viribus iniuriam persequere; & ut illi vitam eripias, qui te quavis contumelia læsit, cum periculo etiam vitæ,

contende. Leuitates populares despice, & veram virtutem vnice cole, si veris laudibus affluere cupis. Non faciam, inquit. Omnis enim dignitas ex populi iudicio pendet. Populi igitur iudicium intuebor, & me ad illius opinionem accommodabo, ut dignitate præcellam. Quid, si populi sententia fuerit Divinis decretis contraria? Quomodo cumque res cadat, inquit, non possum a multitudinis opinione dissentire, etiamsi ob eam causam ad inferos detrudendus sim. Hoc igitur tantum curabo, quid populus loquatur, quid sentiat, quid iudicet, quid laudet, quid vituperet: quidquid approbaverit, quamuis sit nefariū scelus, efficiam; quidquid reprehenderit, quamuis sit egregium pietatis officium, numquam exsequar, ut hominum sermones effugiam. Hæc illi dicunt, qui gloriam ab hominibus querunt. Cum igitur plerumque in multitudine neque gravitas vlla sit, neque cōsiliū, neque firmum iudicium, sed varij, & errantibus, opinionibus agitur, & multa sint ab illis decreta, quæ cum Divina mente, & essentia, pugnant; qua tandem ratione poteris, qui ex vulgi opinione dignitatem petendam statuit, vera gloria potiri? tātum vero abest, ut vera gloria frui possit, ut in summa ignorantia versetur, & in dedecus sempiternum tota mente rapiatur. Qui vero amplitudine virtutis humanæ præcellit, & decus illud nec deo in acceptis referendum putat, nec ad illius gloriam reuocandum existimat, is certe Antichristum imitatur. Non enim in nomine Domini, sed in suo, gloriatur. Impedit igitur hæc popularis opinio fidem, & ab illius fructu multos mortales auertit. Iudæos autē quampulcherrimos hæc amentia bonis omnibus spoliavit. Quamuis enim multi crederent, ea, quæ Christus assererat, esse verissima, ne in offensionem aliorum inciderent, eam fidem profiteri non audebant. Arcete igitur, fratres, hæc pestem, & fugite tantam morbi gravitatem. Si vultis dignitate præcellere, & in verissima laude versari, a Deo, & nō ab hominibus, gloriam petite; & quid ille vobis verissimæ dignitatis impartierit, ad illius gloriam reuocate, ne quisquam vos queat de statu vestro, vlla fraudis machinatione, conuellere. Dicite igitur semper, Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo, da gloriam. Sed reliqua persequamur:

Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud Patrem, est, qui accusat vos, Moses, in quo vos speratis. Non me, inquit, solum aduersarium habebitis. nec est enim, cur accusatoris officio fungar, cum sint multi, qui scelus, atque perfidiam vestram, acriter insectentur; præcipue vero Moses, cuius nomen in ore semper habetis, cuius disciplinis gloriamini, in quo omnia vitæ præsidia collocatis, vos vrgebit, & insectabitur, & acrimonia summa accusationem contra vos instituet, confidentiamque vestram

vestram de omni statu deiiciet, perfidiamque vestram testimonijs grauissimis euincet, & crimine capitali condemnabit. Illius enim testimonio negligitis, legem ab illo promulgatam contemnitis, & eidem ipsi, quem tanti facere simulatis, iniuriam facitis, sempiterno cruciatu dignissimam. Illi enim, quem scitis Dei iussu legem tulisse, fidem non habetis, omniq. vitæ studio illius disciplinæ repugnatis.

Si enim crederetis Moysi: crederetis forsitan & mihi. de me enim ille scripsit. Mosem certe constat primum omnium Theologorum fuisse; mentemque illius in Dei filio totam defixam extitisse, ita, ut sæpe numen illius, & opera Divina, quæ erat facturum, quantum illius memoriam homines capere potuissent, luculenter explicaret. Nam, cum mundi totius ortum, & ornatum, & stabilitatem, & reliqua omnia, quæ in exordio naturæ facta sunt, verbo Domini facta fuisse commemorat, gloriam Filij, per quem Pater condidit, atque constituit, vniuersa, ratione sua celebrandam suscipit; & cum Deum inducit serpenti minitanti, & prædicentem, fore, ut mulieris semine caput illius contereret, demonstrat certe, eiusdem Filij vi, atque numine, in humana natura latentis, imperium Satanæ funditus evertendum. Cum promittit, Abrahamo futurum, ut per semen illius gentes vniuersæ, exsecratione, qua fuerant deuinctæ, liberentur, Divinisque bonis egregie cumulentur, Christum generis humani liberatorem fore prænuntiat. Cum vero Iacob, appropinquante morte, Iudæ filij sui futuras victorias extollit, cum illius principatum inter fratres egregie celebrat, cum futurum prædicat, ut numquam ex Iudæ stirpe deficiat princeps, & moderator, donec veniat is, qui erat salutem cunctis gentibus allaturus; cum postremo dicit, omnium gentium spem in illius summi liberatoris benignitate collocandam; num obscure futuram Christi virtutem, imperium, clementiam, & gentium conuersionem, atque pietatem, prænuntiat? Imperat Deus Moysi, ut curam populi ex durissima seruitute liberandi suscipiat; Moses, cum alium liberatorem mente prospiceret, & non tam in eam libertatem, quæ tum erat constituenda, quam in eam, quæ erat Christi opera vltimis legis temporibus afferenda, munus recusat, & præpropere cupiditate Deum precatur, ne tempus differat, signa remoueat, ipsam veritatem signis adumbratâ in oculis hominum, & ad spectu, constituat. Irascitur Deus, hoc est postulatū repudiat, & ostendit, spe firmissima præcipiendum esse id, quod erat opportuno tempore conferendum. Itaque tota illa oratione id tantum agitur, ut vir Diuinus certissima fide futuræ salutis eo tempore contentus sit, & intelligat, maximum fidei ipsius fructum ad Christi tempora referuari. Ardebat studio vir sanctus, inflammabatur cupiditate, erat in vertice mō-

is caligine circumfusus. Dei enim colloquio fruebatur, atque ita stupore defixus humanos sensus amiserat, ut Diuinos assumeret; & tamen tanto studio flagrabat, ut nec illa tanta Dei familiaritate cupiditatem contineret, quo minus longe maiora beneficia postularer; Dei speciem minime videbat; angelum, qui Dei vice loquebatur, consulebat; Dei gloriam cernere cupiebat; Dei gloria ipse Filius est, per quem omnes Diuinitatis opes explicatæ conspiciuntur. Responsum dedit illi Deus, quo illi spem certissimam tantæ felicitatis ostendit. Ego, inquit, ostendam omne bonum tibi. Quod enim bonū esse potest, quod non Christi numen, maiestas, imperiū, benignitas, & gratia, complectatur? Iam vero, illud effatum, quo idem Moses futuram prophetæ præcellentis operam, atque disciplinam, nuntiavit, quis non videt ad Christi Euangelium pertinere? Ait enim, Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, ut petijsti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. & ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti, prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponā verba mea in ore eius. Loqueturque omnia, quæ præcepero illi: si quis aut verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Quasi dicat, Gentis imbecillitas non potuit montis fumantis incendium, neque horrificum terræ fremitum, neque fulgura, & tonitrua, neque tubæ clangorem, sustinere. Non igitur rebus horrendis iterum meam illi præsentiam declarabo; sed mentem amouebo, & homines ad me, signis amoris, alliciam. Prophetam in illis suscitabo tui similem. Ut enim tu, ad necem quaesitus, tuorumque perfidia vexatus, & tandem in illorum principatu constitutus es, ut legem tulisti, ut lenitate, & magnitudine, excellens exististi; ut te, pro omnium salute, exitio, si tibi huius tã paratæ voluntatis auctor esse voluisses, deuouisti, ut pro omnium salute te medium inter irā, meum, atque populum tibi commissum interponeres, numenque meum illi propitium redderes, similiter ille propheta, quem sum excitaturus, ab exortu suo pericula mortis adibit, suorum conuicia sustinebat, in summo principatu locabitur, salutarem legem gentibus vniuersis imponet, mansuetudinis, & humilitatis, admirandæ egregia documenta constituet, atque tandem se pro omnium salute ad mortem offeret, & sanguine suo mentes sceleribus infectas expiabit. Alia multa sunt apud Mosem, quæ Christi mysteria summa continent; quæ si vellem explicare, prius me vita defecisset, quam orationis exitu inuenirem. Nam neque admirandæ virgæ vim, neque nubis

bis vmbra, ardorem Solis arcētem, neque ignis columnam noctis tenebris dispellentē, neque tabernaculi fabricā, tabernaculi sempiterni, in quo Dei filius sempiternam sibi sedē statuit, imaginem referentem, neque e cālo panem dimissum, neque aquarum perennitatem, e silice virga percussa profluentem, neque sacrificiorum religionem, Christi pietatem, caritatem, & mentem, cupiditate communis salutis inflammātam, multiphōi ratione prēmōstrantem, siluissē. Sed, quid pluribus verbis opus est? Si quis Moysi scripta perlegerit, & integumenta legis, quibus sunt quāplurima arcana illius inuoluta, detraxerit, Christum in ipsa lege Diuino splendore illustratum perspiciet. Apud Dauidem, inquit ille, in capite libri scriptum est de me, hoc est autem, summa legis huc pertinet, vt meam obedientiam, & sanctitatem, celebret, multisq. signis libertatem, quam sum cunctis mortalibus, qui se ad meum nomen adiunxerint, allaturus, obscure tamen (sic enim tempora flagitabant) ostendat. Id autem, quod sequitur, non nihil obscuritatis habet. Inquit enim:

Si autem illius litteris non creditis: quomodo verbis meis credetis? Nam multo maior fides Christi verbis, quam Moysi libris, habenda est. Sed intelligendum est, vt philosophi perhibent: alia sunt secundum naturam cuiuslibet rei, alia secundum humanam rationem magis explorata, & cognita. Idcirco, qui naturam intuetur, & abiectionis sensibus, ab ipsarum rerū origine differendi initium ducit, a Diuinis ad humana progreditur. Contra vero, qui, sensibus affixus, a sensibus similitudines trāsfert, quibus paulatim ad Diuina gradum faciat. Cum vero lex corporeis similitudinibus vteretur, & imagines ex rebus, quæ subieciunt oculis, assumeret, quibus ad rerum cælestium cognitionem perueniret; consequens profectio erat, vt prius gens illa fidem

haberet rebus illis, quæ sensibus magis erant obiectæ, vt deinceps in ea, quæ erāt a sensibus remota, mentem intenderet; quibus tandem præceptis, rebus Diuinis adheresceret, & sensus iudicium pro nihilo putaret. Christus igitur, cum Iudeos argueret, quorum ratio erat ex sensibus suspensa, commodissime argumentum concludit. Si Moysi, qui vobis legis mysteria terrenis similitudinibus, vt & facilius caperetis, inuoluebat, credere noluitis, quo modo verbis meis, quæ terrena non sapiunt, sed cælestia, atque Diuina, demonstrant, cum sitis in terram deprelli, credetis? Est eadem omnino sententia, quæ Nicodemum increpuit. Si terrena dixi vobis, & non creditis mihi, quo modo, si dixero vobis cælestia, credetis? Videte, fratres dilectissimi, quantum salutis pondus sit in ardente fide collocandū. Nam absque illa neque veræ virtutis opibus abundare, neque veræ gloriæ ornamentis affluere, vñquam poteritis; immo, pro virtute, flagitia innumerabilia, & pro gloria dedecus sempiternum, comparabitis. A vobis enim libenter audierim, vtrum gloriam bonis omnibus præponendam existimatis? an potius eam nulla æstimatione dignam cenetis? Si eā diuitijs, & voluptatibus, atque adeo vitæ, præferendam ducitis; eam certe iudicatis in Diuinis bonis esse numerandam. Intelligite igitur id, quod est necessario cōsequens, eam non ab hominibus, sed a Deo tantum, esse postulandam. Nihil igitur magis absurdum esse poterit, quam, gloriæ causā, Dei numen offendere, sanctissimamq. illius religionem violare. Si negligitis gloriam, eamq. præ diuitiarū cupiditate contemnitis, vereor, ne, avaritia cæci, fidem etiam violetis, & in fordibus turpissime volutemini. Vtrumque igitur malum fugite, & precibus a Deo ope summa cōtendite, vt fidem vestram augeat; & sic ad verum decus, & gloriam, aspirabitis, & opibus summis, atque sempiternis, cumulabimini.

ORATIO XVII.

Post hac abiit Iesus trans mare Galilee, quod est Tiberiadis: & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his qui infirmabantur. Vt Sol omnia clarissima luce col-

lustrat, nec vlla regio est, quam nō calore suo foueat, atque tepesciat, vt herbas, & plantas eliciat, omnibusq. animantibus alimenta suppeditet; sic conueniebat, vt summus ille Sol, cuius beneficio viuimus, alimur, atque sustinemur, quamdiu in hac vita in humana forma delituit, non in vno loco semper insisteret, sed vt omnes Iudeorum regiones (in illis enim in principio erant pietatis semina spargenda) peragraret. Sic igitur eueniebat, vt, cum aut ab Austro ad Septentrionem gradum sæpe faceret, aut ab Solis occasu ad ortū se conferret, vbique mentes minime contumaces studio religionis incenderet, & ex animis, quæ non perpetuum cum Dei benignitate certamen suscipere, fructus admirabiles exciperet. Alia etiam ratio fuit, vt a Iudæa in Galileam sæpe commearet. Ea vero fuit, vt inuidia cederet, & absentia sua Iudææ furorem, & acerbicatem, aliquātulum mitigaret. Exemplo igitur suo, docuit oēs, quibus Reip. gubernandæ ratio commissa est, vt omnes regiones, quas tuendas, atque moderandas, susceperunt, quoties opus fuerit, perlustrēt oculis, vt iniurijs oppressos ex potentium manibus eripiant, & superbiam, & immanitatem, coercerent; & simul inuidiæ comprimendæ rationes excogitent, ne bonis exitium importunitate sua moliantur. Cum ergo in Iudæa homines in se furenter incitatos animaduertisset, in Galileam contendit, & lacum illum, quem Iordanis facit, Genesaram, vt Plinius est auctor, illum nominabant, appellatur tamen lacus Tiberiadis, propter Tiberiadem ciuitatem, quæ erat prope lacum ab occasu sita, quam Herodes in honorem Tiberij condiderat. Est autem in cōsuetudine Scripturæ sanctæ, vt omnes lacus paullo ampliores Maria nominet. Idcirco locus ille Mare Galilee erat appellatus. illum igitur lacum transmissit nauicula Dominus. Quamuis autem a turba secederet, fieri non potuit, vt a se turbam repelleret. Homines enim signorum admiratio commouebat, orationis suauitas alliciebat, & magnam interim eorum partem Spiritus Diuinus illuminabat. Querite Deum, inquit Dauid, & illuminamini: nō potest enim is, qui Christum querit, tenebris obscurari, aut in rebus afflictis ope illius destitui.

Subiit ergo in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis. Altiore petiit, vt discipulos ab infimis rebus ad cælestes euehat, atque doceat terrena despiciere, & perpetuo Diuina contē-

plari. Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudaorū. Instabat igitur iter, quo religionis gratia erāt homines Hierosolymam petaturi, & eadem etiam de causā maior vndique multitudo confluebat, vt inde in Iudæam tenderet, & rebus Diuinis operam daret. Interim vero a Christi comitatu auelli non poterant. Tanta vero suauitate perfusi erāt, dum illius opera videbant, & sermones audiebant, vt eos cibi caperet obliuio. Sed non possunt fame confici illi, qui sequuntur bonorum omnium largitorem, qui pullos etiam coruorum alit, atque sustentat, & brutis animantibus pabulum quotidie subministrat. Oculi omnium, inquit, Dauid, in te sperant, Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno. aperis tu manum tuam, & imple oēs animal benedictione.

Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum, Vnde ememus panes: vt manducet hi? Hoc autem dicebat tentans eum. ipse enim sciebat quid esset factururus. Cum oculos clementiæ ad multitudinem egētem adiecisset, aperte demonstrauit prouidentiam, qua generi humano consult, & tunc vel maxime famem præfenti subsidio depellit, cum omnes spes remedij omnino sublata videtur. Ea tamen de causa vult sæpenumero summæ necessitatis confessionem exprimere, vt intelligāt homines, in extremis malis remedium oblatum, nullo modo esse ad homines, sed ad Dei tantum imensam misericordiam, referendū. Sic enim, vt est in Deuteronomio, Moyses, dum commemorat beneficia, quæ populus ille a Deo acceperat: ait. Afflixit te penuria, & ad extremū miseris est tui, vt scires, quod non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Hoc est autem, vt intelligeres non horrea maximo frumenti numero repleta, sed Dei benignitatem esse, quæ genus humanum poscit. Illius autem potentia, cum imensa sit, non est vno tantum alimenti genere definita, sed multis modis eos, qui salutari fide nitunt, nutrirī, & conseruari. Itaque non esse opibus humanis, sed verbo Diuino, confidendum. Opes enim deficiunt, & euanescent, Dei autem verbum idem in omni æternitate permanet. Diuites enim ad inopiam summā rediguntur, vt inquit Dauid; illi vero, qui Deū querunt, omnibus summis bonis egregie cumulantur. Vnde colligitur, summas diuitias esse in summa fide collocandas; eumq. opulētissimum semper fore, cuius fides numquā deficiet. Vigēs namque fides excitat mentē, & incendit animum, ita, vt a Deo minime diuellatur. Qui autem Deo coniunctus est, indigentia premi non potest. Huius autem fidei disciplina summus magister discipulos instruebat, vt opibus summis eos expleret.

Tētauit igitur Philippū, ut explorari posset, quantum fuisset in fidei studio progressus. Tentare autem, hic, est examinare, non quidem, ut ipse sciret, quid in Philippi animo lateret, sed ut Philippū imbecillitatis argueret.

Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Inopia faciebat, ut hæc pecuniæ summa non mediocri Christi discipulo videretur. Ducenti porro denarii, viginti tantum nummos aureos, ex ijs, quibus nunc utimur, efficiunt. Responsum igitur, & pauperiem indicat, & diffidentiam demonstrat. Continet enim desperationis indicium. Huic imbecillitati subsidium afferebat Andreas, nisi repente laberetur, & a spe, quam præsefererat, decideret. Sequitur.

Dicit ei vnus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri, Est puer vnus hic qui habet quinque panes ordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? Prima orationis pars, fidei indicium facere videbatur. Si enim arbitraretur, fieri posse, ut Christi manibus pauci panes multiplicati, hominum multa millia saturaret, numquam quinque panum, & duorum piscium mentionem intulisset. Signum igitur fidei dedit: verum, rei, quā animo versabat, magnitudine conturbatus, lapsus repente fuit, dum ait, Sed quid sunt inter tam multos?

Dicit ergo Iesus, Facite homines discumbere. Erat autem fenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. Ut alij Evangelistæ referunt, mulieres, atque pueri, in hūc numerum non includuntur. Sed mirum est, quam facile ij, qui in principio ad Dei disciplinam indociles esse videbantur, Christi verbis assensu sunt. Nemo recusauit imperium: nemo dixit, Cur discumbent illi, quibus nihil est paratum: nemo denique de futuro miraculo dubitauit: itaque parent diligentissime; & vniuersa multitudo sine recusatione discumbit. Exspectat tamen, quorsum præceptum illud, & ordo, quem discipuli in illorum accubitu seruauerunt, pertineat.

Accepit ergo Iesus panes: & cum gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli vero discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Docuit igitur, manibus suis, & vitam, & vitæ subsidium, contineri: docuit similiter, gratiarum actione Dei beneficia mirabiliter amplificari: docuit postremo, discipulorum opera, & ministerio, munera Diuina dispensari, ut bonorum omnium auctorem agnosceremus; & gratias illi semper ageremus, si vellemus illius in nobis beneficentiam semper augeri; & honorem eximium illis, per quos eius in nos dona, & munera, cōferuntur, haberemus.

Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis, Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Fidem quidem semper exigit, parsimoniam tamen non repellit. Fide vult vitam nostram gubernari, rationem tamen tuendam rei familiaris, loco, & tempore, non intermitteri. Sic

fidei omnia committenda præscribit, ut industriam minime condemnet. Aliter enim fides non esset fides, sed insolens, & inanis, confidentia, Diuinæq. legis impugnatio, & ignauia documentum. Non tentabis, inquit lex, Dominum Deum tuum. Tentant autem omnes Deum, qui, fidei obtentu, omnem curam vitæ prorsus abiciunt. Quæ opinio si longius progressa fuisset, nec agricola terram coleret, neque miles arma tractaret, neque imperator acies instrueret, neque princeps popularem amentiam coerceret, neque Reipubl. salutem prospiceret. Otium, & ignauia, lege Diuina, plebitur. Studium vero, & industria, cum iustitia, & moderatione, laudatur. Omnibus enim, qui, laboribus in re familiari consumptis, & non iniurijs passim illatis, rem tuentur, præmium vitæ beatæ proponitur. Beatus, inquit, eris; commodis omnibus abundabis. Hæc mihi in mentem venerunt, ut ostenderem, quam commode fuerit a Domino seruis imperatum, ut fragmenta colligerent, ne perirent. Vult enim, ut omnia, quæ possunt aliquid utilitatis asserre, summa diligentia conseruentur. Præterea, eo præcepto monumenta bonitatis Diuinæ, quoad fieri poterit, diutissime conseruare iubet, ne exoidant animis illa, in quibus omnis nostra salus, & vita, consistit. Grati namque animi, fidei, atque firma memoria, dignitas, atque vita sempiterna, continentur. Alia postremo ratio fuit, ut mea fert opinio, quare duodecim illi cophini reliquijs illis tam præclari conuiuij referti sunt. Numerus ille hominum, quos Dominus in solitudine pauid, de signabat gentium alienarum multitudinem, in mundi vastitate, absque vlla spe salutis, errantem, atque fame miserabiliter intabescētem, quam idem Dominus in viam reduxit, dapibusq. suauissimis expleuit. Tanti vero beneficii reliquiæ conseruantur, ut illis, postquam multitudo gentium intrauerit, Israelis etiam posteritas iucundissime saturaretur; quemadmodum & multi ex gentibus postea, Iudæorum exemplo, & sanctimonia, reuiuiscunt. Quod ut aliquo signo præmonstraretur, ex alterius conuiuij reliquijs cophini septem impleti fuerunt. Hæc sunt Christi liberatoris nostri conuiuia. Nihil deest, & multa redundant, quæ famem egentium depellant; & omnes, qui comedunt, mira suauitate perfundunt. Ut enim, cum fuit ad nuptias inuitatus, aquam in vinum conuertit; sic credendum est, panes illos ordeaceos in tantam dulcedinem fuisse conuersos, ut omnes dapes iucundissimas longissimo intervallo superarent. O beatissimos illos conuiuas, quibus tanta suauitate frui concessum fuit. Quam bene autem fuerint accepti, studium, quo incensi continuo fuerunt, satis aperte declarauit.

Illi ergo homines cū vidissent quod Iesus fecerat signum,

signum, dicebant, Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum. Prædixit, inquit, Moyses, Prophetam sui similem a Deo mittendum fuisse, qui morbis humanis mederetur, & inopiam indigentium subleuaret. Quis enim alius esse poterit, præter hunc, cuius verbo morbi sanantur, & tot hominum millia fame propemodum confecta in vastissima solitudine reficiuntur? Inter se igitur consultant, quid optimum factum esset. Omnibus visum est, eum Regē creare, cuius ope futurum confidebant, ut iugum a se seruitutis depellerent, opibusq. summis affluerent. Quid, si nolit? Omnia namque humana contemnit. Difficillimum igitur erit, ei persuadere, ut regnare velit. In re tanta, inquit, non est, cur id in illius arbitratu relinquamus. Salus enim communis agitur. In alijs igitur rebus sibi modestiæ laudem querat: in hac autem, in qua Reip. vniuersæ status florentissimus continetur, non liceat ei, cum incommodo nostro, moderationis nomē, & gloriā, aucupari. Quis enim poterit e capitibus nostris hostiles impetus inuicta virtute reprimere, nisi is, cuius robor, atque potentiam, demones pertimescunt? Quis Reipubl. vulnera sanabit, nisi is tantum, qui verbo insanabiles morbos curat, & homines desperatos in integram sanitatem restituit? Quis a populo famis periculum propulsabit, nisi is, qui sic paucissimos panes manibus suis in solitudine, & vastitate multiplicat, ut ingentem hominum multitudinem facillime pascat? Eamus igitur; & vim, quantum possumus, inferamus, ne is, regendi populi munus, & officium, sibi delatum a se vilo modo reijciat. Sententia placet. Omnes se igitur accingunt, atque properant, ut illum, quantumuis inuitum, atque recusantem, in folio Regio collocent, illiusq. imperio gubernentur. Nec enim dubitant, quin Iudæa vniuersa eadem mente sit, ut non alium Regem ceruicibus suis imponi patiantur. Id tamen periculum, is, quem nihil latere potuerat, facile declinauit. Sic enim sequitur:

Iesus ergo cum cognouisset quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. Sæpe fugisse iterum omnium Dominum in hac vita, legimus. Infans erat, cum ab Herodis immanitate fuit fuga subductus. Reuersus ab Aegypto, ne in Archelai, qui regnabat in Iudæa, manus incideret, Iudæam tunc reliquit, & in Galilæam perlatus fuit. Postquam vero in Iudæam rediit, ut in Hierosolymæ luce, & celebritate, sanctissimæ religionis disciplinam traderet, cum Iudæi sæpe in illum impetum terrent, & sæpe etiam illi insidias tenderent, s. penumero se ab illorum furore subtrahit. Nondum enim tempus ord. ne Diuino prænitum aduenerat, quo erat pro generis humani salute ad mortem offerendus. Sed ne-

scio, an maiore vniuersam cōtentione fugerit, quam eo tempore, quo ad Regnum, hominū incredibili consensione, vocabatur. In quo docuit, vix quidquam esse maiore sollicitudine, & cautione, declinandum. Est enim Regnum infinitis curis implicitum, molestijs innumerabilibus afflicatum, insidijs vndique circumfessum, amicorum ope, atque subsidio, destitutum. Est enim plerumque illis, qui Reges haberi volunt, veritas inuisa, mendacium iucundum; & ita fit, ut adulatoribus, quibus nihil est in vita detestabilius, amicorum locum fraudulenter occupent, & Regem, quem se amare simulant, miserabili seruitute oppressum teneant, ita, ut non audeant miseri Principes, nisi de eorum sententia, moliri. Hostibus igitur obsequuntur. Nulli enim sunt hostes Regum capitaliores ijs, qui mendacijs Regibus mentem eripiunt, & custodijs eos inclusos nimis diligenter habent, ne quoquā se commouere possint, absque eorum, quibus se constringēdos dediderunt, auctoritate. Coguntur itaque principes libidini, & avaritiæ, seruire, & dum paucis satisfacere cupiunt, vniuersam Reipubl. suorum consilij euerunt. Si Regnum diligenter administrauerint, & repudiatis hominibus perditissimis, ad se bonos viros adsciuerint, & Reipubl. vniuersam ad Dei voluntatem administrauerint; dubium non est, quin sint maximum sui laboris præmium in cælo percepturi. Sed, quam difficile id sit, experiundo cognouimus. Quotus enim quisque est tam sapiens, ut omnes insidias occulte latentes inspicat? aut tam fortis, ut eos, quibus se, propter simulationem virtutis, addixerat, fraude detecta, ferro seueritatis excindat? aut tam pius, ut numquam oculos a præscriptione Diuinæ mentis auertat? Christus quidem non sibi timebat, sed fuga sua, ut nos in honorum petitione casum, & ruinam, timeremus, admonuit. Præterea, docuit omnes, ut, qui maioribus muneribus præfati sunt, minora minime suscipiant, ne implicati teneantur, & dum ea, quæ minus in rem sunt, tota mente procurant, studium earum rerum, quæ maximi ponderis sunt, omittunt, aut saltem ea multo negligentius administrant. Cum igitur Regnum Christi non esset in terris fundatum, sed in cælo stabilitum, ut suos Regni sempiterni opibus Diuinis munificentissime locupletaret, par fuit, ut Regnum, a multitudine in terris oblatum, aspernaretur, atque respueret. Præterea, docuit, eadem fuga sua, quam essent amentes ij, qui fauore multitudinis effertur; qui plausu inconsideratissimæ plebis insolebant; qui aliquam fidem in gloria populari ponendam esse constituunt; qui denique non intelligunt, quam cito studia multitudinis immutentur, & in eos leuissimis de causis inuehatur, quibus honores prope Diuinos

paullo ante detulerat. Cum igitur in multitudine nullum consilium, nulla grauitas, nulla constantia sit, cum non virtute, sed virtutis inani specie, moueatur; cum ea tyrannos sibi Reges saepe constituat, & ijs, qui vera virtute praecellunt, exitium saepe molitur; quid illis miserius esse potest, qui ex aura populari dignitatem aliquam petendam arbitrantur, & in loco tam mobili, tam lubrico, tam periculoso, tam bonis artibus infesto, dignitatis, & amplitudinis, opes collocandas existimant? Quare, cum illis, qui veras opes inueniunt, Regnum minime appetendum sit, ne videlicet pro veritate vanitatem inanissimi studio consecutur; tum vero, cum Regnum a multitudine deferretur, est, tamquam monstrum aliquod, atque prodigium, omni contentione fugiendum. Postremo, omnis honor, & dignitas a caelo petenda est. Nec enim aliunde veri decoris lumen exoritur: inde totius decoris, & dignitatis, ornamentum existit; inde honoris verissimi firmum, & immutabile, praesidium comparatur. Constat igitur, omnes, qui, relicta hac Regij honoris stabilitate, alia sibi praesidia quaerunt, in summa inanitate versari, & periculis infinitis exponi. Ergo, cum Regnum a Deo deferretur, cum in magno Reipub. discrimine sapientes homines Diuinitus incitati curam Reip. suscipiunt, non ut opes sibi immanes coaceruent, sed ut Remp. vniuersam tueantur, eaq. necessarijs opibus abundantem, & virtutibus ornatam, atque florentem, efficiant; tum laudabile erit, non aspernari Regnum, non reijcere altissimum honoris gradum, sed in eo non tam de suis commodis, quam de Reip. salute, cogitare. In primis autem, omnibus, qui dignitate antecellunt, quibus videlicet reru

maximarum curatio commissa est, id est summo studio prouidendum, ne oculos unquam a Rege summo deiciant, qui non ab hominibus, sed a Deo, imperium accepit; qui non sibi opes ingentes, sed vniuerso generi humano salutem, & immortalitatem, comparauit; qui, proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, contumelias pertulit, & vitam sponte sua in summis cruciatibus abiecit, ut nos, e mortis faucibus ereptos, summis gaudijs, & honoribus diuinis, afficeret. Factus est, inquit, Isaias, principatus eius, super humerum eius. Nam pro Regijs honoribus grauisimum onus subiuit, & pro diuitijs egestatem tolerauit, pro delicijs acerbissimis dolores excepit, pro debitis laudibus contumelijs indignissimis laecerari sustinuit, omnibusq. modis, ut nostrae gloriae, & immortalitati, seruiret, summus caeli imperator, & Dominus, serui formam induit, ut nos, qui eramus libidinum, & flagitiorum omnium, serui, in Regiae dignitatis amplitudine collocaret. Omnes enim Reges sunt, qui illius iussis obtemperant, omnesq. vitae rationes ad illius imitationem conferunt. Omnes igitur, quos animi magnitudo cupiditate honoris, & dignitatis, incendit, quos studium nominis immortalis inflamat, qui leuia, fluxa, caduca, despiciunt, & honoris summi verissimis opibus ornari, Regnoq. sempiterno potiri, desiderant, Regem nostrum perpetuo venerentur; illius exemplum sibi, quantum licet, ad imitandum proponant; ab illo auxilium petant, quo iam ab eodem praemonstratam semper inean, ne unquam in alterutram partem declinent; ut sic, tandem, opibus diuinis, in caelesti ciuitate, in ipsius Domini coniunctione, aeo sempiterno, perfruantur.

ORA-

ORATIO XVIII.

Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. Et cum adscendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum: & tenebra iam facta erant: & non venerat ad eos Iesus. Mare autem, vento magno flante, exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque, aut triginta, vident Iesum ambulante super mare, & proximum naui fieri, & timuerunt. Timor autem fuit illis iniectus, ut ab alijs Evangelistis refertur, ex eo, quod opinarentur, se in vndis illis non Christum, sed spectrum, videre. Imbecillitas vero fidei homines pios, sed nondum satis in ipsius pietatis studio robustos, in eam opinionem adduxerat, ut minime crederent, aquas posse hominis solidum corpus sustinere. Non intelligebant enim, naturae conditorem naturae legibus non alligari. Quid enim aliud est naturae lex, quam Diuini verbi, omnia formantis, effectus? Cur enim ignis superam regionem capessit? cur terra in infimam mundi regionem, vndique pulsa, deprimitur? cur aqua, si nihil obstat, vnum in locum perpetuo labitur? cur caelum, noctes, atque dies, conuersione incitatissima, contorquetur? Poterit ne ratio vlla, praeter voluntatem, & rationem, Diuinam mentis, assignari? Ille igitur est, qui legem omnium rerum formis imposuit. Tandem igitur mundi machina hoc ordine, quem videmus, consistit, quamdiu ipsi summo opifici, qui omnia creauit, atque disposuit, ea sic permanere placuerit. Quoties autem legem, quam tulit, derogari voluerit, naturae vis immutabitur. Nam montes in mare profluent, terra in profundam altitudinem desidebit, flumina consistent, & soliditate mirifica firmabuntur; ignis refrigerabit; ex aquis incendium excitabitur. Tres adolescentes in fornacem coniectos flamma, quasi quodam rore, laticabat: in Aegypto autem fluuius satur, atque fruges, exurebat. In deserta Arabia solitudine homines impij, quos mare non absorbit, terrae voragine demersi sunt. Non adstringit villo modo natura naturae parentem, immo ea parentis ipsius summi lege deuincitur. Haec minime cogitabant illi, qui Dominum in medijs fluctibus incedentem nimis admirabantur. In hac tempestate multa praeterit Ioannes, quae ab alijs memoriae mandata sunt: quemadmodum & Ioannes multa commemorat, quae ab alijs diuinis scriptoribus omissa fuerant. Illis enim cura praecipua fuit, Domini ipsius vitam describere; Ioanni vero praecipuum studium existit, Theologiae, quo ad fieri potuit, explicandae. Itaque in rebus diuinis

immoratur, & de ijs rebus luculentissime describit, quae sunt a sensibus humanis remotissimae, ut homines, illius scriptis instructi, discant, a corpore seiungi, atque Diuina contemplari. Ut autem ad historiam reuertamur, discipuli quidem Capharnaum petebant, sed nondum cursum institutum confecerant, cum mare ventis inflatum eos exterruit. Viso autem Domino in fluctibus ambulante, multo maiore formidine conturbati sunt. Sed idem Dominus, qui metu illis incusserat, omnem illis metum absterxit. Sequitur enim. Ille autem dicit eis, Ego sum, nolite timere. Absentia Christi, animi metu sollicita; formidine perterret, curis exagitat, multisq. modis excruciat. Illius vero praesentia, formidines omnes depelluntur, & animus inuicti robore confirmatur. Quid enim metuat is, qui mente cernit, sibi summum caeli rectorem praesidium asserre, & se videt esse angelorum acie constipatum? Castra namque ponit celestis exercitus circum eos, qui Christo nomina dederunt, iussusq. illius obtemperant.

Voluerunt ergo accipere eum in nauim: & statim nauis fuit ad terram, quam ibant. In nauim quidem, ut alij Diuini viri referunt, ingressus est; sed, antequam ingrederetur, tempestas sedata est, non solum, ut illum discipuli facilius exciperent; sed etiam, ut intelligi possit, firma etiam voluntate Christi intra mentem excipiendi, omnes animorum tempestates facillime compeisci, & ex motibus turbulentissimis placidissimam tranquillitatem exsistere.

Alter die, turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abissent: alia vero superuenerunt naues a Tiberiade iuxta locum ubi manducauerant panem, gratias agentes Domino. Cum ergo vidisset turba quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, adscenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Iesum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando huc venisti? Transmissions celeritatem fuere non mediocriter admirati. illum in nauigium cum discipulis minime ingressum fuisse cognouerant. aliud tunc, in quod ipse separatim adscenderet, non adesse perspexerant. postridie illius diei naues omnes, quae a Tiberiade venerant, oculis notauerant: in nullam earum illum ingredi viderant: quo modo alia nauis, quae postea fortasse ad eundem locum peruenisset, transuehi tam cito potuisset, ignorabant. Ad quaesita minime respondit Iesus, eo quod quaestio ad salutem minime pertinebat: ad rationem aduentus, quae illos tam festinanter adduxerat, responsum continuo dat. Sequitur enim: Iam con-

Osor. tom. 4.

li 3 Re-

Respondit eis Iesus, & dixit, Amen, amen dico vobis, quæritis me non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus & saturati estis. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam eternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. Antea quidem, inquit, signis commoti, me sectabamini. Nunc vero iam, non tam signis, quam spe commoditatis, me, ubicumque constitero, omnibus vestigijs inquirendum existimatis. Vt enim bestiarum eo facillime congregantur, ubi tellus pascuum largius, & copiosius, fundit, ita & homines sese ad eorum nomen libentius adiungunt, a quibus sibi sperant alimenta liberalius suppeditanda. Explendi namque ventris cupiditate, facinora innumerabilia suscipiuntur. Eratis in magno timore, ne vos in solitudine fames conficeret, paucissimis panibus accepti munificentissime fuistis, famem egregie depulistis; non mediocrem suavitatem ex eo conuiuio percepistis. Id igitur vos impulit, ut me sequeremini, quem experti fuistis in omni loco posse, in extrema etiam alimentorum omnium desperatione, multitudinem innumerabilem, inopia extrema debilitatam, reficere. Quod corporis tuendus, & conservandi, remedia diligentissime conquirenda putatis, non vituperio; quod eo perfugio, quod tutissimum fore creditis, uti voluistis, non reprehendo. Illud tamen vobis in crimine non mediocri ponendum iudico, quod in alendo corpore summam curam, & sollicitudinem, consumatis. cum interim animi sustentandi nulla cura vestros animos attingat. Non intelligetis tandem, aliquando, quantum præstet animus corpori, & quantis partibus superet mentis dignitas corporis etiam venustissimi decus, & elegantiam? Animus enim, est Divina mentis effigies; corpus humanum, a multis brutis animantibus, robore, sanitate, celeritate, sensus acumine, superatur: animus, est natura sempiternus; corpus autem, interituum, innumerabilibusq. morbis obnoxium: animi status, a corpore minime pendet, immo corporis affectibus sapissime maculatur; contra vero, corporis vita, animi præsentia, & sedulitate, continetur: atque, ut nihil aliud dicam, animus refert Divina maiestatis imaginem; corpus vero, ad similitudinem bestiarum propius accedit. Quantum igitur corpori animus antecellit, tanto diligentius est cibus animi, quam corporis, inquirendus. Quærite igitur cibum, qui non perit, cibus enim corporis, spatio diurno consumitur; at animi cibus, vitalem vim, atque sempiternam, retinet. Sed dixisset aliquis. Quis nobis hunc cibum, tam suavem, atque tam iucundum, largietur? Ne hoc dici posset, ait, Quem Filius hominis dabit vobis. Idem, inquit, qui corpora vestra in solitudine pavit, vestros animos dapibus

Divinis explebit. Non tamen ignavis, non languidis, non otiosis, non imperium recusantibus, aliquid suæ benignitatis impartiet, sed illis tantum, qui imperata confecerint, & officio suo pertuncti fuerint. Ideo dixit, Operamini cibum, qui non perit. Fidem imperat, opera præscribit, præmium vitæ sempiternæ laborantibus proponit. Sed inquires, Qua tandem ratione fieri potest, ut, in tanta naturæ imbecillitate, & hostium immanium importunitate, & insidijs, opera Divina moliamur? Hoc ne dicere vilo pacto liceat, ait, ut cibum ille sempiternus nullo pacto sit humanæ naturæ, sed ipsi Filio hominis, qui genus humanum alendum suscepit, referendus. Quem, inquit, filius hominis dabit vobis. Ille conuiuio instruet, ille vobis apponet; illi panem dabit, quo mortis ipsius impetum propulsabit. Quod si vobis hoc mirum videtur, hominis nempe Filium posse panem largiri, qui nec ipse sæculis intereat, nec eos, qui eodem pane fuerint usi, interire patiatur; intelligite, hunc hominis Filium Dei filium esse. Hoc enim significat, cum ait, Hunc enim Pater signavit Deus. hoc est, in hoc Pater ille summus, atque sempiternus, vitam, & expressam, & a nulla perfectione originis infinitæ deficientem, imaginem imprelsit, ita, ut nihil omnino de Patre dici possit, quod in Filio non admodum luculenter emineat. Vt igitur Pater est omnipotens, ita & Filius omnipotens est; & quem admodum Pater est vitæ fons, & principium, ita & Filius est vitæ fons, & principium. Ergo, quemadmodum Pater non solum vitam dat, sed immortalitatem etiam cunctis, qui ad illum sunt adiuncti, liberalissime confert; ita & Filius cibum suis præbet, vitæ immortalis efficientem. Aliter enim non perfectam patris imaginem repræsentaret. Hac igitur sententia, demonstrat, se vnicum Dei filium esse, eadem virtute, & potentia, præcellentem.

Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus, ut operemur opera Dei? Intelligunt, ex Christi verbis vitam immortalem esse propositam omnibus, qui in comparando pane, qui non perit, omne vitæ studium ponunt. Quærent igitur, quæ opera sunt illa tam præclara, atque tam Divina, quæ possint homines efficere quodammodo Divinitatis participes? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille. Ex hoc loco plane liquet, fidem Dei opus esse. Nec enim solum nos vocat ad salutem; nec solum modis omnibus elaborat, ut suæ disciplinæ fidem faciat; neque solum mentes nostras splendore suæ mentis illustrat, ut ea certant, quæ natura humana, per se, nullo modo consequitur; sed etiam animam eo robore confirmat, ut contra sensus omnes, contra humanæ rationis argumenta, contra

contra penitus insitas, atque vetustate corroboratas, opiniones, strenue decertet, & de rebus omnibus, quæ fidem oppugnant, clarissimam victoriam adipiscantur. Intelligit enim is, qui fide firmatus est, summam veritatem esse in verbo Divino constitutam. Illud igitur solum intuetur, in illo tota mente defixus est; illi semper adhærescit; omnia, quæ cum illo pugnant, esse falsa, & inania, nequaquam dubitat. Itaque fit, ut hac fide vitam omnem morderetur. Non nego posse quemvis hominem superbia inflatum verbis Divinis non assentiri; posse etiam libidine furentem præ insita libidine iussa Divina contemnere; posse denique Divinum munus aspernari. Non cogimur enim, sed invitamur, ad epulas Divinas. In manu nostra est, repudiare beneficium; vel illud gratissima voluntate complecti. Hoc tamen dicimus in animis, qui non sunt ex contentione, ut Pauli verbis utamur, qui volunt acquiescere veritati, & non credere iniquitati; qui sanctis operibus insitam fidem testificantur, fidem rectissime Dei opus appellari. Ab illa namque oēs divina virtutis laudes oriuntur. Hoc, inquit, est opus Dei. Cum enim fieri non possit, ut absque fide gratiam illius acquiratis, iam a mundi primordio huius fidei fundamenta Deus ipse iecit, multisq. figuris, & prodigijs, eam sanxit, multis Prophetarum oraculis ad fidem viam muniuit, ut tandem omnem spem in illo poneretis, quem misit ille. Ad eum namque omnia Prophetarum oracula referuntur.

Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi quid operaris? Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est, Panem de celo dedit eis manducare. Signum datum, exemplo alterius signi, multo, ut opinabantur, amplioris extenuant. Ut credamus, inquiunt, te Filium Dei esse, opus est, ut signa videamus, quæ magnitudine, & utilitate, longe multumq. superent ea, quæ a Mose fuerunt olim edita. Tu vna die hominum quinque milia pavisti; at Moses annis quadraginta supra sexcenta hominum millia valde mirabiliter aluit. Tu hordeaceos panes non ita magnæ multitudini multiplicatos apposuisti; Moses celestes dapes inhixit, propemodum multitudini largitus est. Si igitur signis fides firmata est, & illud signum, quod Moses ostendit, est hoc lōge mirabilius; quid impedit, quo minus auctoritatem Mosis auctoritati nominis tui anteferebam iudicemus? Hac oratione petunt, nimis importune, signū Divinitatis, multo clarius eo, quo multi, stupore defixi, ad Christū, Israelis vniuersi Regnum deferre cōcupierant. Quam multa vero in hac petitione peccauerint, difficile est dicere. Primum enim, pro tempore, & pro loco, & pro necessitatibus, & penuriae ratione, signa Divinae benignitatis ostenduntur. Ea autē de causa, manna, quod toris instar singulis diebus castra Israelis ope

riebat, eo tempore, quo nullum erat illi populo cum hominibus illis commercium, & in regione, quæ feri, & fruges effundere, propter sterilitatem, non poterat, cum primum Hebræi in terram iucundam, & fertilem, pervenire, visum non amplius fuit. Quare? Quia telus, in cuius possessionem missi fuerunt, frugibus abundabat. & miracula non eduntur, nisi ubi opera naturæ deficiunt, ut intelligant homines, non naturæ, mentis experte, sed Dei, qui naturam finxit, benignitate, hominum vitam sustentari. Et iccirco necesse fuit, ut ingens multitudo, quæ annis quadraginta solitudinem, & vastitatem, peragravit, rore illo iucundissimo vesceretur, cum eā omnes terræ fruges deficerent. In loco autem, in quo suæ virtutis signum Christus dedit, non erāt nisi tantum quinque millia hominum, cū vxoribus, atque filiis, accipiendi. Præterea, hoc Christi signum eo fuit admirabilius, quia nemo poterat illud ad casum, & naturam, reuocare. Manna vero dicere potuissent non esse novum, & inaudicum, cum mel e celo diffusum in floribus, & plantis animaduertissent, in quo est vis etiam ad nutriendum mirifica. Manna vero non longe distabat a mellis natura, & efficientia. Miraculum igitur erat magis in multitudine, in septimi diei cessatione, in vi, qua igne liquefieri non poterat, cum sol radio diffunderet, quam in illius forma, & natura, constitutum. At in Christi miraculo quinque tantum panes viderant, eosdemq. panes Christi manibus repente multiplicatos adspexerant; ita, ut nullo modo tanti miraculi aliam causam, quam Divinam Christi vim, assignare, nulla ratione, possent. Præterea, quid de hordei asperitate, in egregiam iucunditatem conuersa, dicemus? Olim ab illo cibo dulcissimo fastidium multos abalienabat, ita, ut dicerent, non posse se diutius illius iucunditatem ferre. At ex Christi conuiuio ita discesserunt vniuersi, ut faterentur, sibi nunquam melius fuisse. Visque eo namque exhilarati sunt, ut repente de conuiatore tam præclaro ad Regni fastigium deligendo cogitarent. Præterea, in signis non est vlla contentio facienda. Quodcumque illud sit, modo constet illud certissimum Divinitatis argumentum continere ad fidem confirmandam, sufficit. At, inquiunt, alia multo clariora signa viderunt maiores nostri. Mirum non est, nec enim vis Divina vllis finibus circumscriptur, fuerint, si ita lubet, omnium maxima; quod minime fatemur. Vt igitur illa Dei præsentia declarabant, ita necesse est, ut hoc, licet minus admirandum, vobis esse videatur, Dei præsentis numen clarissime demonstret. Cum igitur opus aliquod ad communem salutem effectum tale fuerit, quale ab hominibus fieri nulla vi, nullo artificio, nulla ratione, posset, id certo constat, opus Dei esse, nec vilo modo ad hominum laudem, sed ad numinis divini glo-

gloriam, referendum. Ergo, cum opus illud, quo Christus panes quinque in oculis ipsius multitudinis ita sua vi, sua potentia, sua manu, multiplicauit, ut hominum quinque millia satiaret, parum ne perspicue demonstrauit, se eundem illum esse, qui in desertis olim locis manna e caelo demiserat? Non enim Moses, sed Dei Filius, innumerabilem illam multitudinem, labore fractam, & debilitatam, erexit, fame confectam caelesti pabulo recreauit, morbis pestiferis oppressam in sanitatem restituit. Moses beneficium Diuinum non ad suam gloriam transtulit. Beneficij quidem praeuius tantum exstitit, & sanctissimae legis administrator. Auctor vero, & princeps, & illius tam preclari muneris effector, ille certe fuit, qui a mundi primordio naturam vniuersam, quam condidit, coarctet, & continet, immutabili lege deuincit, mortaleque genus alit, atque nutrit, usque adeo, ut neque animantia minutissima providentiae suae ope destituant. Filius igitur Dei erat, qui manna populo largitus est, & non Moses. Sed praestat, in Domini ipsius responsum totam mentem intendere. Sic enim sequitur:

Dixit ergo eis Iesus, Amen amen dico vobis, non Moses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum. Panis enim Dei est qui de caelo descendit, & dat vitam mundo. Non immoratur disciplina summi doctoris in terris, sed animos in caelum euehit, ut eos assuefaciat Diuina contueri. A signis igitur, ad veritatem signis adumbratam, auditores traducit. Non, inquit, Moses dedit vobis manna, sed Pater meus. Praeterea, panis ille non verus panis a caelo demissus erat, sed veri panis imaginem referebat. Praeterea, panis ille erat breui tempore definitus, illiusque fructus interijt. At hic panis praesens semper est. Non enim dicit, Pater meus dedit olim patribus panem verum, ne praesentes fructu illius excluderet, sed dat vobis panem de caelo verum. Explicat deinde magis, quis sit Diuinus hic panis. Qui descendit, inquit, de caelo, & dat vitam mundo. Manna non ex caelo, sed ex aeris supera regione, quae etiam Caelum interdum nominatur, in terram defluxit, nec edentibus veram vitam attulit. Haec enim vita, quae iunctione corporis, & animi, continetur, mors est potius dicenda, quam vita. Est enim iuris afflictio, morbis assiduus attrita, periculis vndique circumuenta, mortis denique ipsius acerbitate circumuallata. A vita namque exordio mors capitibus nostris imminet, vitam circumspicuatam tenet, ut quotidie aliquid ex illa decerpatur, donec totam conficiat. Praeterea, cum potissima nostri pars animus sit, & animus plerumque, eo quod sit ergastulo corporis inclusus, & pestibus, quae ex animo in corpus redundant, infectus, vita caret: (vita enim illius est mentis Diuina coniunctio, quam a se flagitiis suis alienat) quamdiu igitur hoc dissidium manet,

tamdiu mors in animo dominatur. Non incommode igitur quidam homines sapientes, Corpus animi sepulcrum nominarunt. Quamuis enim animus, natura sit immortalis, eo quod natura illius neque supplicis sempiternis extinguatur, valde tamen proprie Mori dicitur, cum a vitae fonte diuellitur. eo porro mors animi funestior est existimanda, quo animi natura praestantior est, quam naturae corporis, & mors animi nullo fine concluditur. Sic enim permanet, ut absque villo fine dirissima mortis acerbitate crucietur. Quod si panis vis in reficienda, atque sustentanda, hominum vita perspicitur; & ea vita, quam panis hic peruulgatus ad breuissimum tempus conseruat, vera vita non est, plane liquet, panem hunc, quo in hac breuissima vita aliquandiu sustentemur, verum panem non esse. Verus enim panis, quo viget animus, quo sentit, & sapit, & Diuina luce, cum admirabili iucunditate, perfruitur, & absque metu mortis in summa tranquillitate versatur, non est ille, qui hominum sudore, & industria, quaeritur, sed qui Diuina benignitate comparatur.

Dixerunt ergo ad eum, Domine, semper da nobis panem hunc. Antequam progrediamur ulterius, est animaduertendum, turbam hominum, qui Christum audiebant, fuisse ex varia, atque dissimili, hominum condicione conflatum. Quidam enim ideo se ad illum aggregabant, ut in dies mediocres fierent: alij porro verba illius observabant, ut aliquam calumniae materiam reperirent. Ex his autem, qui bona fide Christum sequebantur, alij erant in fide magis prouecti, alij vero rudes, & imbecilli. Hoc constituto, intelligi potest, qua ratione Dominus tam eximiam Theologiae disciplinam illi multitudini tradiderit, cum magna pars eorum fuisset ad sapientiae Diuinae mysteria prorsus indocilis. Aliter enim videretur minime conuenire summi magistri sapientiae, velle sine villo fructu tantum laborem suscipere. Deinde, quid magis absurdum, secundum multorum opinionem, fieri potuisset, quam, id facere, quod discipulis suis, ne facerent, vetuisset? Vetuerat enim, ne darent sanctum canibus, neque margaritas porcis conculcandas proiicerent; & tamen, in tanta hominum colluione, contra sanctionem suam plane facere videtur, cum de numine suo disserit; cum, quae vera vita sit, diligenter exponit; cum, quis sit verus ille panis, qui dat vitam mundo, interpretatur. Sed intelligendum est, omnia a Patre clementissimo propter electos fieri. Cum igitur in eo conuentu multi electi fuissent, non erat aequum, ut bonorum fructus, propter malitiam improborum, impediretur. Bonis igitur erat egregie consultum, & improbis nulla excusatio relinquebatur, cum illis essent admixti, qui eiusdem Domini oratione tam insignem utilitatem quotidie cupiebant. Non est enim, non est villo modo ferendum, ut, propter peruersum

sum quorundam in rebus sacratis usum, boni fructibus, quos excipere possunt, spoliatur. Nolo me impijs ostentare; nolo me illis, qui veritatem oppugnant, offerre; nolo peruersissimis hominibus mysteria Diuina committere; sed, si casus ita tulerit, ut, qui bona fide sunt, in impiorum conuentum veniant, quamuis id robur non habeant, quod erat ab eis optimo iure postulandum, non ita me conturbabit impietatis ipsius aspectus, ut non coner pro viribus illis commodare, qui bonamente sunt, quamuis fuerint aliquando, propter imperitiam, a studio pietatis auersi. Immo tunc vel maxime opus est, ut in hoc studium eos, qui sanari possunt, adiuuandi acris incumbam, cum maius illis ex improborum comitatu periculum intentum perspexero. Desperatos quidem, & in scelere contumaces, ab omni bonorum cetero segregatos, & in dociles, ad pietatis disciplinam minime curabo. In concione tamen, ubi multis mediocribus hominibus homines profligatissimi sunt adiuncti, non est, cur impietatis odium me a caritate illis debita, qui spem nobis afferunt, condicionis multo melioris, abducat. Si hoc fecerimus, Christum imitabimur. Nam & misericordiae bonis tributa nos ministros exhibebimus; & contra impios sententiam constanter feremus; & quam iuste sit a Deo in perditos homines vindictam, qui munera Diuina reiciunt, iudicabimus. Haec mihi in mentem venerunt, quae dicerem; ut appareret, quod verissimum est, non sine causa sapientissimum Magistrum, & Dominum, in hominum turba, de summis Diuinae sapientiae arcanis sermonem habuisse.

Dixerunt ergo ad eum, Domine semper da nobis panem hunc. Oratio haec, non perditorum hominum oratio est, sed eorum, qui non perfecte sapientes erant, sed ad sapientiam peruenire cupiebant. Quis enim verus panis esset, haud quaquam intelligebant, illius tamen iucunditate frui desiderabant. Quae autem, & quanta vis veri panis sit, Christus continuo demonstrat:

Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis vitae: qui venit ad me, non esuriat: & qui credit in me, non sitiet in aeternum. Si panis vitam fulsit, si debilitatas vires redintegrat, si robur non imminuit, sed adauget; quis vere Panis vitae dici potest, nisi is, qui nostris animis sempiternam vitam dat, & miris, quotidie accessioneibus eorum vires amplificat? Dei Filius, vere noster Panis est, quo viuimus, alimur, & sustinemur, & inuicti robore confirmamur.

Qui venit, inquit, ad me, non esuriat. Inexplicabilis est humanus animus, nullis diuitijs, nullis opibus, satiari potest, semper igitur elurit, & in mendicitate versatur. Quamuis enim corpus epulis exquisitissimis refertum sit, animus tamen indigentia torquetur, ita, ut in nullis opibus, atque praesidijs, acquiescat. Temeritas

enim, & insania, facit, ut neque morbum, quo premitur, intelligat, neque medicinam, qua sanari possit, adhibeat. Non enim immortalis natura interituris opibus contenta esse potest, cum ad opes nullis saeculis interituras fruetur, & nata, & apta sit. Ergo, cum animus sit ad Diuinae mentis effigiem factus, qua tandem ratione poterit in totius etiam mundi principatu conquirere, cum naturae quodam impetu semper ad infinitum, atque immensum, boni studium rapiatur, & ipse illud, quod ardentissime cupit errore mentis turbulentissimo e terris eruere conetur? Quis igitur satiatur? quis in bonis, quibus fruitur, acquiescit? quis ita opibus, quibus affuit, contentus est, ut alias opes minime requirat? Is certe, qui se studio inflammato ad Christi nomen adiungit. Is enim solus, qui sub illo militat, quae vera vita sit, prudenter intelligit, & quibus cibis alendus sit animus, explore cognoscit; & quibus opibus mens ornanda, & excolenda sit, cogitatione complectitur. eas igitur tantum cupit; eas solum ardentem expetit; earum desiderio flagrat; & omnia, quae desiderat, adipiscitur. Non enim, viribus suis innixus, ad eas adspirat; sed, Christi praesidio fretus, in illis comparandis elaborat. Quae igitur in Christum credit, numquam sitiet. Numquam enim a Deo frustra opem implorabit, quamdiu fidei studium non remiserit. Quod si voluptas omnis tunc excipitur, cum id, quod nimis cupiebamus, assequimur; & quo sitis est ardentior, eo iucundius illam potu salutari restinguimus; quae voluptas erit comparanda cum ea, quam ex iucunditate, atque perennitate fontis semper piterni, capiemus, quoties nos ad illum contento studio contulerimus? Adde, quod reliqua omnia, quae nimis sitienter appetimus, cum sint fluxa, & inania, fallacissimaque specie eximiae voluptatis illudant, ubi primum potiundi locus, & occasio datur, evanescent, & plerumque notam turpitudinis incurrunt, in gentemque materiam panitendi relinquunt. At voluptas, quae ex spiritu Christi percipitur, fixa, & stabilis est, nec vlla macula dedecoris inquinari potest, cum ornatu mirifico caelestis cuiusdam pulchritudinis excolta sit. Nulla igitur cupiditas afflicta eorum animos, qui se totos ad Christi nomen adiunxerunt. Nec enim cibis iucundissimis indigent, cum, Patris sempiterni liberalitate, vnici illius Filij nuptijs semper accumbant; neque summae voluptatis expertes esse possunt, cum Spiritus sancti suauitate perfusi perpetuo sint, nec honores humanos ambiant, cum Diuinis sint egregie cumulati. Sed obstare videtur huic sententiae id, quod alibi scriptum est. Sic enim Sapientia loquitur: Qui comedunt me, adhuc esuriunt; & qui bibunt me, adhuc sitient. Sapientia autem, Dei Filius est. at hic dicit fore, ut, qui ad se aggregati fuerint, nullam vel famem, vel sitim, molestiam patiantur. Quid hoc igitur

tur est. Dicemus, Dei Filium sibi aduersari? & sententias contrarias efferre? Nullo modo. Sed animaduertendum est, cum satietatē ple-
rumque fastidium consequatur, fieri saepe nu-
mero, ut pro fastidio Satietas interdum vsur-
petur. Sic autem fit, ut Satiari non solum desi-
derium explicare, sed etiam aliquid fastidi-
re, significet. Cum igitur Sapientia dicit, futu-
rum, ut, qui sapientiē dapibus vescitur, adhuc
esuriat, & qui ex illius fonte bibit, adhuc si-
tiat, negat, vllum fastidium sapientiē fore fi-
nitimum; & voluptatis verissimā stabilitatē
confirmat. In corporis appetitu sentimus, quamdiu
fames durat; extincta vero fame, comedendi
voluptas exstinguitur. Sic etiam, in bibendo,
tantisper voluptatem capimus, dum sitis ali-
quo modo viget; depulsa vero siti, potus nullā
voluptatem affert. Ne omnia vero perfequa-
mur, intelligendum est, antecedentes mole-
stias sic voluptates efficere, ut, depositis sa-
tietate molestiis, alia rursus molestia gra-
uedinis, & iucunditatis, existant. Nulla igitur
est in rebus humanis pura voluptas, sed
eas semper labores, atque molestias, præce-
dunt; & effusam latitiam dolores acerbi saepe
contaminant. Contra vero, voluptates, quæ
ex Spiritu Christi capiuntur, puræ, liquide, &
stabiles, sunt. Nec enim eas fastidiū corrumpit,
neque vlli timores eripiunt, neque vllū conta-
giū turpitudinis inquinat, neque vlla rerū per-
turbatio labefactat. Immo, in omni temporū
varietate, rerum etiā conuersione, quo affluē-
tius hauriuntur, eo magis amplificantur, iu-
cundioresque in dies vitā efficiunt. Hæc igitur
tantum sunt, quæ famem, & sitim, omnino de-
pellunt, & animos in tranquillitate summa cō-
stituit. Clamat igitur Isaias: Omnes, inquit,
sitientes, venite ad aquas. Neminem excipit.
Quis est enim, qui non sitiat? qui non cupidi-
tate ardentissima crucietur? qui non deside-
rio flagret earum rerum, quas nimis expeten-
das opinatur? Quis autem in vita fuit vni-
quam, cuius desiderium expleri, & cupiditas
satiari, potuerit? Nemo prorsus. Omnes enim
opes, quas oculis cernimus, minutæ, & angus-
tæ, sunt; desiderium vero, est infinitum. Nam
Diuinæ mentis imago, ad opes Diuinas auo
sempiternas informata, non potest in opibus
interituris acquiescere. Cum igitur, erroribus
turbulentis obsecata, pro veris bonis ina-
nia confectatur, numquam sibi eorum copia
satisfacit, sed semper eget; & quo magis opi-
bus affluit, eo maiore indigentia torquetur.
Itaque fit, ut, cum omnes homines statum trā-
quillum, omnibusque bonis florentem, nimis ap-
petant, omnes in summa miseria, & sollicitu-
dine, versentur, nullaque pace frui possint. Pro-

pheta igitur maximis vocibus omnibus erro-
rem pestiferum detrahare cupit, cum omnes
ad fructum tantæ felicitatis inuitat; & admo-
net, ut sitis depellendæ falsa remedia contem-
nant, & ad vitæ fontem, quantum possint, ac-
celerent. Sic enim futurum pollicetur, ut sum-
ma cupiditas expleatur, & animus ita contē-
tus sit, ut nihil aliud requirendum existimet.
Sed dixisset aliquis: Magna tu quidē, vir san-
ctissime, proponis. Vnus enim nos docuit, ne-
que summos Principes imperij ingentis am-
plitudine, neque ditissimos homines immen-
sum diuitiarum magnitudine, neque philo-
sophos naturæ torius peruestigatione, eū sta-
tum affectos fuisse, in quo nihil amplius de-
siderarent. At nos, opibus nullis præditi, quo
tandem modo poterimus ad eum statum per-
uenire, ad quem nulla maximorum hominū
opes ascendere potuerunt? Ne hoc dici pos-
set, inquit vir ille Diuinus, emite absque vllō
argento, & absque vlla commutatione, vinū,
& lac, hoc est autē absque operibus antegres-
sis munera spiritus Diuini coemetis. Dei nā-
que gratia, non meritis humanis, sed fide, ope
Dei ipsius incitata, comparatur. Si vultis
igitur vno celesti, quod animos vestros letifi-
cet, expleri, si dulcissimo lacte nutriri cupi-
tis, non meritis vestris innixi, sed Diuina ele-
mentia freti, ad bonorum omnium fontem ac-
cedite, & sic tandem omni bonorum copia re-
dundabitis. Sequitur deinde: Quare appendi-
tis argentum non in panibus, & laborem ve-
strum non in saturitate? Cur, inquit, omnes
opes vestras line vllō fructu consumitis? cur
vitam in studio bonorum frustra conteritis,
cum numquā expleri, atque satiari, possitis?
Audite, audientes me, & comedite bonum, &
delectabimini in crassitudine animæ vestræ.
Hæc apud Isaiam dicit idem Dominus, qui in
Ioanne nos ad easdem epulas inuitat. Nolite
igitur, fratres, tam insignem liberalitatē sum-
mi, atque sempiterni, Principis aspernari.
Nolite tam propensam ad benigne faciendū
voluntatem ingratis contemnere. fuisse labo-
ribus infinitis attriti; & tamen nullum solidū
fructum ex assiduus laboribus extulistis: mole-
stias innumerabiles pertulistis: summam ope-
ram, & studium, in res inanissimas contuli-
stis; & ut nihil aliud dicam, quam parum uos
ea omnia iuuerint, experti fuisse. Nam pro
solidis opibus indigentiam, pro requiete sol-
licitudinem, pro voluptate dolorem, pro di-
gnitate dedecus, perpessi fuisse. Ad aquas
igitur properate: vitæ fontem acquirite: pa-
nis sempiterni suauitatem gustate. Christi be-
nignitatem completimini, qui vestros ani-
mos explebit, & dulcedine summa perfundet,
gaudioque sempiterno cumulabit.

ORATIO XIX.

*Ed dixi vobis quia & vidistis me, & non credidistis. Nihil, quod quidem ad salutem generis humani pertineret, fuit a summa, & immensa, bonitate aliquo modo prætermis-
sum. Salus nostra, est in Dei notitia constituta. Ut igitur Dei numen, vim, potentiam, sapientiam, bonitatem, perciperemus, mundum condidit, amplitudine maxi-
mum, splendore clarissimum, venustate pul-
cherrimum, varietate iucundissimum, utilita-
te commodissimum, atque maxime salutare. Natura voces perpetuo ad aures nostras per-
ueniunt, dies clamant, noctes minime silent,
fructus, & fruges, quanta sit benignitas sum-
mi conditoris, annuntiant; bruta etiam ani-
mantia, Domini prouidentiam concelebrant;
atque profitentur, se illius clementia sustenta-
ri. sedus, quo omnes mundi partes inter se
mirabili ratione consentiunt, Dei legem sem-
piternam, ordinem, & rationem, & vinculū,
quo omnia nexa, & alligata, & ad hominū vi-
tam aptissime constituta sunt, laudibus sum-
mis efferunt; & quanta sit summi Domini, &
parentis optimi, vis, atque clementia, decla-
rant. Non fuit hoc satis. Nam, cum esset hu-
mana ratio flagitijs obscurata, & sensus, diu-
turna peccandi consuetudine, miserabiliter
oppressi, & nimis hebetes, atque tardi, facti
fuissent; legem tulit, qua tenebras dispelle-
ret, licentiam refrenaret, vitæ disciplinam
sanciret, & animos iacentes erigeret, & ad
cæli conspectum excitaret, ut, Diuinis o-
peribus instructi, summum rerum opificem
& intuerentur, & amarent, & omnem operam,
& studium, atque adeo vitam omnem, in cele-
branda illius bonitate consumerent. Sed, cum
tantum ad insitum scelus hominum roboris
accessisset, ut non solum legis studium negli-
gerent, sed expressas officiorum sanctiones ir-
riderent, & omnia iura Diuina perfringeret,
atque proculcarent, misit Deus viros Diui-
nos, sanctissimæ legis interpretes, qui homi-
nes somno confopitos expergefacerent, igna-
uos stimulant, flagitijs infames exterreret,
& homines, in quibus inerat aliqua ad veram
virtutem docilitas, premijs sempiternis alli-
cerent, ut omni cura, studio, contentione, in
studium pietatis incumberent, Deumque Do-
minum, & Parentem, agnoscerent, illiusque nu-
men metuerent, & benignitatem diligerent,
omnesque rationes vitæ beatissimæ in illius fi-
de, & patrocinio, collocarent. Quid est, inquit
ille, apud Isaiam, quod debui facere vineæ meæ,
& non feci eam? Vineam tamen egregie culta, pro
sua vniuersa vniuersa, labruscam protulit; pro iusti-
tia, innumerabiles iniurias intulit; pro cari-*

tate, hominum crudelissimum odium exprompsit; pro debito pietatis studio, summum in Deum scelus, cum proiecta audacia, concepit. Vnum restabat, vel ad clarissimum summam, & immensam, probitatis indicium, vel ad summam perfidiam, cum bonitate summa perpetuo decertantis, argumentum, ut sanctissimus ipse naturæ conditor, atque summus legisla-
tor, qui Prophetas docuit, & instruxit, eosque in mundum ad homines docendos misit, per se, quod natura non potuit, quod lex ad exitū minime perduxit, quod Propheta perficere nequiverunt operibus admirandis, & vi Diuinæ orationis, efficeret. Ipse, inquam, Dei Filius, qui naturam condidit, ut naturam humanam turpissime prolapsam instauraret; qui legem tulit, ut arcana legis explicaret; qui Prophetarum opera usus fuerat, ut eorum studia comprobaret, atque longe clarius futura prædiceret; humanam formam induit; cum hominibus loquitur; mysteria Diuinæ benignitatis enuntiat; præmia sempiterna pollicetur; obstinatis supplicia sempiterna constituit; numquam suum operibus Diuinis ostendit, ut nemo posset vllō modo se ipsum, ignorationis excusatione, defendere; atque, quod omnium mentium cogitationes excedit, se Panem celestem esse profiteretur, quo vita nostra in perpetuum propaganda sit. Itaque iam non pastor, sed pabulum; non conuiuator, sed panis, efficitur; ut nos, Diuino cibo satiati, Diuinam tem consequamur. O beatos illos, qui tam præclari conuiuij participes esse cupiunt, qui clementiam, & benignitatem, summi Domini admirantur, & amant, & inflammato studio complectuntur, nempe, quibus est concessum immensis gaudijs, atque sempiterna gloria, potiri, & in Diuina quadam sede collocari. Qui igitur salutem suam produnt, qui oblatā dignitatem repudiant, qui summi Dei beneficia contemnunt, & in auctorem tantæ benignitatis inuehuntur, quibus sint cruciatibus dignissimi, fratres, cum animis vestris reputate, ut exemplum tanti sceleris horreatis. Quod si Dominus ipse non se videndum exhibuisset, aliquam perfidiam excusationem habere forsitan potuissent; sed illius opera Diuina perspexerunt; copiam, & vbertatem, Diuinæ orationis audierunt; numen rebus admirandis apertissime comprobatū explorauerunt; & tamen credere noluerunt. Certamen enim suscepit humanæ perversitatis improbitas cū Diuina probitate, scelerisque duritas, atque per-
tinacia, cum misericordia celestis immensitate; & sic necesse fuit, ut, cum fideles satiarentur, fidei desertores fame contabescerent; cū boni sitim iucundissimo potu resingerent, improbi siti funditus interirent; cum ij, qui Christum

Christum audiebāt, lætissimis animis Dei laudes harmonia iucundissima personarent; hostes Christi, angoris acerbissimi cruciati, cōvicia, & maledicta, in cælum, cum salutis desperatione, conferrent.

Omne quod dat mihi Pater, ad me venit: & cum qui venit ad me non eiciam foras, quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem, sed voluntatem eius qui misit me. Non possunt, inquit, homines, Deū crudelitatis insimulare. Illius namque benignitas omnibus prompta, atque parata est. Nemini est aditus ad misericordiam preclusus. Qui igitur pereunt, insita perfidia pereunt. Voluntaria namque cæcitate oppressi, & flagitiorum suorum tenebris impediti sunt, quo minus Divinis iussis assentirentur. Pater enim omnes, absque vilo generis, aut humanæ condicionis, discrimine, vocat. Omnes igitur, qui fidei minime repugnant, qui Divinis vocibus aures præbent, oblatamque lucem libentissime sequuntur, sunt a Patre meo mihi commissi, ut eorum salutem, atque dignitatem, omni cura, studio, labore, vigilantia, sedulitate, prospiciam. Omnes igitur, qui Patri debitam fidem habent, ad me veniunt. Ex his autem, qui ad me veniunt, neminem excludo. Nullum discrimen est, nulla distinctio, nulla certi generis ratio; nulla sacrorum religio. fidei tantum vis, atque magnitudo, perpenditur.

Quia descendi de cælo, nō ut faciam voluntatem meā, sed voluntatem eius qui misit me. Qui se e cælo descēdisse asserit, numquam cælū deseruit. Ideo tamen se descendisse dicitur, quia in terris numen suum, actionibus numquam antea perspectis, indicavit. Se Patris voluntatem, & nō suam, secutum fuisse, confitetur, eo quod numquā aliquid a Patre separatim designare potuerit. Non potest enim Filius aut consilium inire, aut opus efficere, quod non sit Patris cōsilio decretum, sapientia constitutum, numine stabilitum. Si enim Filius aliquid per se sine respectu ad Patrē designare potuisset, iniquitatem suscipere potuisset. Ut enim non semel a nobis dictū est, omne, quod non ab illo vno, totius æquitatis, & iustitiae fonte, profluit, est ab omni iustitiæ ratione segregatū. Qui igitur negat se vniquam voluntatē suā respexisse, sed omnes suas actiones ad Patris voluntatem administrasse, negat, in omnibus officiis, & actionibus suis aliquid reperiri potuisse aliqua iniquitatis contagione maculatum.

Hæc est enim voluntas eius qui misit me, Patris: ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Summa, inquit, probitas, nullius interitum concupiscit; mortem cuiusquam non expetit; omnia illius consilia ad omnium vitam diriguntur; nullam vniquam gentem præcipuam habuit, cui ita consilium esse vellet, ut reliquarum salutem negligeret. Ideo igitur missus sum, ut voluntati Patris obsequer, & omnium salutem prospice-

rem. Quod attinet ad Patris voluntatem, ea valde prompta, atque parata, est, & sic in omnium salutem propensa, ut nemini velit esse aditum ad vitam sempiternam interclusum. Reliquum igitur est, ut humani exitij causa nullo modo ad Patrem meum, sed ad hominū perditorum rebellionem, & perfidiam, referenda sit. Qui enim Filium vnicum in terras misit, ut genus humanum in cælum traderet, & in sedibus sempiternis collocaret, nihil certe sibi reliquum fecit, quod non in felicissimū statum humani generis impenderet. Non potest igitur quisquam merito Deum inclementem, & crudelitatis, insimulare. Sequitur deinde:

Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me: & omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. & ego resuscitabo eum in novissimo die. In eadem sententia perstat, ut ostendat, quanta sit eorum cæcitas, & amentia, qui sanari nolunt, qui lucem fugiunt, qui tenebris tæterrimis sepeliri, & sempiterna morte multari, quam Divina luce frui, & vita Divina potiri, malunt. Sed dicit fortasse aliquis: Si voluntas summi Patris ea est, ut illis tantum salus proposita sit, qui vident Filium, & credunt in eum; quid illis fiet, qui Filium non vident? Interibunt certe. Sed quis est, qui Filium non videt, nisi is, qui fidem deserit? Qui enim fidem sanctæ colit, qui animum, Christi sanctissimis sacris expiatum, flagitiis nō contaminat, qui omnes vitæ rationes e cælo suspensas habet, Dei Filium videt, & audit, & illius iucundissima familiaritate perfruitur. Filius enim Dei, in illius animo frequenter insidet, & illi cogitationes Divinas inspirat, mentemque illius amoris Divini facibus inflamat, & animum interdum iacentem, sanctissimarum cogitationum epulis instaurat, multisque denique modis ostendit illis, qui Deo minime repugnant. Vult igitur Pater, ut omnis, qui Dei voluntatem minime negligit, & credit in illius Filium, ipsius Filij opera vitam sempiternam perfruat. sed, insita naturæ profligatæ malitia, neque videt, nec audit, neque sentit, & quo magis opinione acuminis inolefcit, eo maiore cæcitate laborat. Vident homines corporis formam, animi decus non vident; vident inanem speciem dignitatis, veræ virtutis specie minime percipiunt; terrenas opes admirantur, Divinos thesauros sapientiæ, humili quadam significatione humilitatis inclusos, intueri nequeunt. Ad adspæctum lucis paullo clarioris hebescit: mentis acies, & animi vis, prorsus obtunditur: & quo maior est ipsius lucis splendor, eo cæcitas magis horribilis, & funesta, consequitur. Accedit etiam invidia peccatis, & flagitiorum dira caligo, quæ animos tenet, ne virtutis verissimæ decus admirentur, & ita sit, ut quod laudabile, & prædicandum, est, intueri nolint, & id tantum, quod reprehendi posse suspicantur, omnibus modis arripiant.

piant. Sic igitur evenit, ut, cum Iesus viam vitæ beatissimæ hominibus aperiret, cum Divinæ bonitatis opes explicatas ostenderet, cum omnibus, qui vellent divitijs sempiternis affluere, opem suam paratam esse demonstraret, illi, insolentia tumentes, & invidia furentes, sanctissimæ sapientiæ disciplinam, cū profecta audacia, & impudentia, reiciant. Sic enim sequitur:

Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis viuus, qui de cælo descēdi: & dicebāt: Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos novimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo descēdit? Sic cine, inquit, audebit homo notus, humilibus parentibus in terra obscura prognatus, originem suam ad cælum reuocare? Quasi vero nos parum patrē illius, nimis egentem, atque fabrilis artificij victum quæritantem, novimus. Quod si genus suū ad aliquam antiquissimam nobilitatem nobis ignotam retulisset, aliqua ratione tolerandus esse videretur. Sed is, terrena nobilitate minime contentus, ortum suum ad cælum referre nititur: quasi non fuerit in terra natus, & inter homines infimos educatus. Flagitium est, genus ementiri, sed vulgare, & vñtatum. at, numen insolenter arripere; & abiectum hominem se, Divino fatu procreatum asseverare, scelestissimū facinus, cruciatibus summis expiandum. Sine me, inquit, vitā ducere non potestis. Ego enim sum panis viuus: genus meū non in terris est inquirendum, sed in cælo, unde descendi, ut terras inuiserem, easque cælesti pabulo sustentarem. Cur igitur illum audimus, qui tam multa portentosa loquitur? cur illum non deferimus, qui nobis, ut pueris, nullo iudicio præditis, illudit? Hæc igitur illi inter se clamulum muficabāt. quod illi occultum esse non potuit, qui intimas etiam hominum cogitationes explore cognoscit.

Respondit ergo Iesus, & dixit eis, Nolite murmurare inuicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in novissimo die. Mirum non est, si meam disciplinam negligitis, & præsidium oblatum contemnitis. Estis enim a Deo prorsus aversi. At fides in meo præsidio constituta, Dei opus est, Dei munus, & beneficium, est. Ille enim est, qui mentes illustrat, qui animos inflectit, qui sensus incitat, ut velint auctorem salutis audire, iussisque illius obtemperare; non ita tamen, ut vim inferat, sed ut inuitet, & alliciat. Potest enim quilibet, si velit, beneficium summi Patris oblatum reicere. Qui non reiciunt, sed, cum intelligent, se Spiritus mei Patris impelli, admonitionibus illius obsequuntur, & ita sese ad studium mei nominis adiungunt. Quod cum vos minime faciatis, constat certe, vos Patris spiritui nefarie resistere. Ideo vos nō traxit Pater. Trahere enim hoc, non inuictam vim, sed studium acre, & incitatum, & cupiditate tribuendæ salutis incensum,

significat. Si vultis, inquit, trahi, & in vitam æternam vltimis temporibus excitari, Divinis iussis animum interne pulsantibus obedite. Dixissent illi, Tamen patrem non videmus. quo modo igitur imperium illius accipere, & admonitis instrui, possumus? Hoc ne dici possit, humanam diffidentiam Scripturæ sanctæ testimonio refellit.

Est scriptum in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Quia dicit, In Prophetis, est intelligendū, non Isaiam tantum, sed alios etiā Prophetas, futurum prædixisse, ut omnes, qui firma, & stabili, fide nomina dedissent, ab ipso Deo docerentur. Audiam, inquit David, quod in melo quatur Dominus. Et alibi, Beatus, quæ tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum. Cum igitur tam multi errores versentur in vitam, cum omnia, quæ cernimus oculis, sint tenebris, & caligine, demersa; cum pro veris bonis falsa furenter arripiamus, & pro rebus salutariis noxia, & pestifera, consecretur; cū pro vitæ iucunditate pocula summæ cuiusdam acerbioris hauriamus; cum denique, quod est miserrimum, ij, qui sese sapientiæ studio dederunt, in summo furore, atque demencia, sapientiæ nomine gloriantur, ut non se tantum, verum & omnes sectatores suos, in miseriam sempiternam præcipites exturbent; quid beatius esse potest, quam, ipsum Deum, sapientia infinita præcellentem, magistrum veritatis habere? Hoc autem per fidem assequimur, ut veritas illa sempiterna nos sui cognitione instruat. Ergo, cum sumus, natura, bonorum, acriter, atque valde vehementer, appetentes; & Pater doceat, omnia verissima bona, Filij sui dilectissimi gratia, & benignitate, contineri; reliquum est, ut omnes, qui Patrem audire voluerint, & orationem illius memoria conservauerint, ad Christum se cōferant, & illi, amoris sempiterni fœdere, copulætur. Et hæc est vis, qua Deus fideles attrahit. Quemadmodū scriptum est, Trahe me post te. Nec enim vis hæc est in fati necessitate, ut quidam stultissime suspicantur, sed in veritatis clarissimo lumine, constituta.

Omnis qui audit a Patre, & didicit, venit ad me. Non sufficit, audire Spiritus Divini testimonium, quo Pater apud animos clarissime, quæ sint vera bona, testificatur; sed ipsum testimonium memoriæ mandare, & ita continere, ne vniquam animis elabatur.

Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est a Deo: hic vidit Patrem. Deum nemo vidit vniquam. Vnigenitus Filius Dei, qui est in sinu Patris, ipse est, qui mysteria ipsius Divinitatis enuntiat. Hanc eandem sententiam ipse summus veritatis magister aliis verbis hoc in loco pronuntiat. Cū enim dicit, Qui est a Deo, perinde est, ac si diceret, Qui solus est secundū naturā, ab ipso Deo, a tēpore sempiterno, progenitus. Ergo, cū Deum in vita videre nō liceat, restat, ut nō sensus evidentiā, sed fidei stabilitate, &

constantia, Dei noticiam capiamus. Ad fidem porro firmissime constituendam opus erat auctoritate summa, quā videlicet nemo ratione posset, vel temeritatis, vel vanitatis, insimulare. Temeritas in eum cadere non potest, qui ea testatur, quæ vidit, & audiuit; Vanitas in illum non conuenit, qui vanitatis oratione perpetua conuellit. Cum igitur vnicus Dei Filius ea, quæ vidit, effatus est, &, quis esset, Diuinis operibus indicauit, reliquum erat, ut illi solum fidem haberemus.

Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Quo modo autem vitam æternam consequi possimus, magis explicat, dum ait:

Ego sum panis vite. Patres vestri manducauerunt manna in deserto: & mortui sunt. Hic est panis de celo descendens: ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Panis queritur ad vitam fulciendam, ut, quod quotidie mors absument, cibo reteretur, & labentes quotidie vires panis subsidio reficiantur. Sed neque pane, nec ullis exquisitis cibis, mors arceri villo modo tandem potest. Quin etiam cibus ille mirificus, & celo quotidie demissus, ut multitudinem innumerabilem in solitudine sustentaret, non tantam vim habuit, ut aduentanti morti resisteret. Omnes enim, qui eo pane vescerantur, in ea solitudine morte consumpti sunt. Sed dicit fortasse aliquis: Quasi vero non omnes, qui Christo sunt adiuncti, moriantur. omnes enim, vel cruciatibus extincti, vel morbis oppressi, vel certe vetustate, & senio, confecti sunt, neque vltra communis vite spatium vitam producere potuerunt. Verum. Sed eam vitam, quam panis hic celestis afferebat, numquam amiserunt. Omnia siquidem sunt finibus suis applicanda. Manna, non ad animi, sed ad corporis, vitam, olim concessum fuit; sed corporibus immortalitatem non attulerunt. Panis hic vite, non alendis corporibus, sed animis in vita perpetuo conseruandis, præstitus fuit. Animi vero, qui eo sustinentur, emori non possunt. Non enim a Deo, a quo vera vita semper emanat, villo tempore deleantur. Sequitur deinde eiusdem sententia repetitio:

Ego sum panis viuus, qui de celo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Non moriuntur iusti; nullum imperium habet mors in eos, qui a sempiterna vita minime diuelluntur: videntur illi quidem insipientibus mori, cum eorum corpora naturali interitu consumuntur: sed animi eorum tum vel maxime viribus vigent, & opibus Diuinis aucti, & amplificati sunt, & gloria sempiterna circumfluunt. Itaque nullas prorsus vires habet mors in eos, quibus cibus est panis ille sempiternus in terras a Patre missus, ut mortis imperium extingueret, atque deleteret. Hic, inquit, verus panis est, & celo delapsus, quem manna subobscura

immagine referebat. Verum enim Manna, qui salutem dat, & immortalitatem elargitur, ipse Christus est, qui non dentibus, sed mentis fide, comeditur. Ut autem vis huius tam Diuini panis clarius elucescat, eundem panem carnem suam esse testificatur. Corpus enim illius, pro generis humani salute in Crucem actum, nobis vita, & immortalitas, cõtulit. Sanguis, pro omnium flagitiorum, & scelerum, expiatione, profusus, Deum iratum placauit, & ita pro pitui nobis effecit, ut sitim bonorum omnium, qua flagrabamus, exstingeret: omnibus enim summis bonis animos nostros expleuit.

Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes, Quo modo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Ametissimi sunt omnes, qui sensibus omnia metiuntur, si enim solus ille, sapiens dici, & haberi, potest, qui vim Diuinæ mentis, quantum in hac vita licet, intuetur, ea, quæ est ab omni terrestri concretione secreta, is, qui totus est in terra delixus, quo modo potest quidquam deo dignum, de illius sapientia, & amplitudine, cogitare? Inde adeo fit, ut, cum sint stultissimi, quoties de rebus Diuinis oratio habetur, ineptissime respondeant, & in sententias incidant nimis absurdas, & impias, totiusque mentis, & rationis, expertes. Litigabant, inquit, Iudæi. Cū Litigabant, inquit, non omnes prorsus amentes fuisse, demonstrat. Multi enim, cū præclare de Christo sentirent, non poterant villo modo sententias illius improbare, quamuis eas non intelligerent. Satis enim illis erat, statuere, fieri nullo pacto posse, ut ex ore illius verbum excideret, quod non esset sapientia Diuinæ plenissimum. Maxima tamen Iudæorum pars, sensibus addicta, sententias Diuinas irridebat. Inde igitur contentio inter illos excitata fuit. Opinabantur enim homines perituri, Christum dixisse, carnem suam, quam videbant, esse dilacerandam, & in frustra diuidendam, & ex ea conuiuium adornandum, ut illa videlicet hospites saturati vita immortalifruerentur. Nihilominus tamen Dominus in eadem sententia constanter insistit, nec vilius improbitate commouetur, ut ab eiusdem explicatione deducatur; suos instruit; alienos, ne furenter inuehantur, exterre; & dirum exitum illis, qui fidem oppugnant, minatur.

Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Hic, Manducare, est, credere: Nisi, inquit, credideritis, vitam vestram in sanctitate mei corporis pro nobis omnibus immolandi collocandam esse; nisi hoc fixum in animis vestris infuderit, salutis vestra firmum præsidium, esse in sanguine meo, quem sum pro omnium salute, atque libertate, largiturus, constituendum, fœde peribitis, & taeteri immæ mortis vinculis alligati in omni sæculorum æternitate permanebitis. Omnibus enim, qui non crediderint Christum in carne venisse, ut genus humanum morte

damna-

damnatum in vitam restitueret, est spes vite, atque salutis, prorsus incisa.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Spem vite duplicis ostendit ijs, qui fidem colunt, & in fide permanent, & actiones suas ad fidei ipsius normam dirigunt. Prima, est animi vita, quæ Diuinæ iustitiæ fructu continetur. Hæc æterna est, quia non potest illis eripi, qui in Christi tutela, atque præsidio, latent, & iustitiæ ipsius officio, sine intermissione, funguntur. Altera, est illa, qua corpora sepulta, & in puluerem etiam redacta, voce, & imperio, Filij Dei in vitam reuocantur, ut claritate sempiterna collescant.

Caro mea, vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet. & ego in illo. Sapientissimus magister, in sententia, quæ omnem vitam continet, sapientissime commoratur; & eandem sepius inculcat, ut appareat, quantum sit in ea pondus ad salutis sempiternæ rationem. Si enim carnem illius non comederimus, & sanguinem non biberimus, vita frui nullo modo poterimus. Contra vero, si fuerimus hoc celesti conuiuiorefecti, omnes a nobis mortis imperus facile propulsabimus. Quare? Quia omnes, qui vocati veniunt, & debitam gratiam illi, qui eos inuitat, habent, tantique beneficii memoriam conseruant, in eo, qui est fons vite, manent, & ipsa vita in eorum animis sedem collocat, ne eos interire vnuquam patiantur. Vere igitur ille cibus est, qui veram vitam perpetuo tuetur, & verus potus ille tantum est, qui mentes exhilarat, & incendit, & cum omnium curarum alleuamento vires amplificat, quibus homines statum Diuinum facillime consequuntur. Humana namque natura, dapibus Diuinis expleta, in Diuinam quodammodo naturam conuertitur, ita, ut omnia, quæ non sunt Diuina, fastidiat.

Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Pater, inquit, est, ipsa vite perennitas, immensa, & infinita nature constantia, atque sempiterna facunditas. Is, cum Filio, a sempiterno tempore, hanc immensam vim, & inexplicabilem vite rationem, ita communicauit, ut nihil sibi reseruauerit, quod non totum in Filium effuse congereret. Sic igitur fit, ut Filij vita sempiterna ita in Filio semper insideat, ut etiam Vite fons appellari merito debeat; quemadmodum & ipse Pater appellatur. Hoc tamē interest, quod omnis Diuinæ virtutis vis, & potentia, a Patre in Filium, & non a Filio in Patrem, semper emanarit. Ideo inquit, Ego viuo propter Patrem. Similiter, inquit, Qui manducat me, viuet propter me: a me namque vita profuit, qua omnes viuunt, qui mihi fide coniuncti fuerint. Non quidem, ut sic vi-

ta participes fiant, ut omnino mei similes esse possint, quemadmodum ego Patri sum vitæ ratione simillimus; sed, quantum nature humanæ ratio patiat, ita, ut, pro ratione fidei, vite etiam ratio dispensetur. Qui enim firmiter credit, ardentius amat, vigilantius iussa persequitur, liberalius accipitur, & ita sempiternæ vite maiore suauitate perfunditur. Sed est etiam animaduertendum, quam apte hæc omnis sententia ad sacramentum Corporis, & Sanguinis Dominici transferatur. Si enim epulum est Diuinæ gratiæ, & sempiterni muneris amplitudo; si tum comedimus, cum credimus, & ea fide Christo coniungimur, & similitudinem illius arripimus, & genere quodam Diuinitatis illustramur; ubi fides excitatur vehementius? ubi maiora nobis munera conferuntur? quo in loco propius ad Deum accedimus? qua tandem ratione maius nobis robur, atque præsidium, comparamus? In mystico enim conuiuiose Dei Filius nobis comedendus apponitur, non ut nos in humanam naturam Diuinum cibum transferendum existimemus, sed ut, ipsius epuli Diuini virtute, & efficientia, Diuinæ nature consortes efficiamur. Hoc igitur sacramentum vires dilapsas instaurat, libidinis immanitatem comprimit, animos disidentes conglutinat, illata vulnera sanat, mentes humi repentes excitat, a terrestrium rerum cupiditate ad inflammatum Diuinitatis studium traducit, Christum præsentem sistit, mortisque illius, quæ mortem nostram percussit, & abiicit, memoriam renouat, Crucisque trophæum in oculis, & adpectu, proponit. Synaxis a Græcis appellatur, aut ex eo, quod ex innumerabili hominum fidelium multitudine vnum corpus efficiat; (Synaxis est enim cõiunctio, & copulatio) aut ob id, quod omnes ad Christi corpus adiungat, ut vnum vniuersi caput semper habeamus, nec ab illo, sine vite totius interitu, disungi vlla ratione possimus. Appellatur etiam Eucharistia, quod est Actio gratiarum sanctissima. Omnia siquidem Diuina munera ambitu suo hoc epulum Diuinum complectitur, ita, ut sit animo gratissimo, prædicatione perpetua, laudibus summi, s' efferendum. Est enim Crucis salutaris monumentum, fœderis Diuini sacramentum, amoris fœdus sempiternum, immortalitatis pignus nulla perfidia violandum. fidem enim sanctissime firmat, neque eam vacillare patitur. denique, ne plura persequar, per hoc sacramentum omnia in nostros animos Diuina beneficia large, atque valde magnifice, congeruntur. Sed de sacramenti huius sanctitate, & multiplici illius utilitate, plura forsitan alias. nunc ad intermissam orationem reuertamur.

Hic est panis qui de celo descendit. Eleuare nitentur Iudæi, miraculi illius magnitudinem, quo Christus e quinque panibus quinque ho-

Osor. Tom. 4.

Kk 2

minum

minum millia satiat, in solitudine, alterius miraculi, longe, ut opinabantur, maioris, comparatione; quo quidem videbantur illi, Mo- sem ipsi Christo præferre. Christus autem eos oratione grauiissima refutauit, docens, neque Mo- sem fuisse illius panis, quo Hebræi in deser- ta solitudine pasti fuerant, effectorem, neque panem illum verum, atque cælestem, appella- ri debuisse. Verus enim panis est ille, qui verā vitam dat; & cælestis ille panis est existiman- dus, qui dapibus cælestibus animos corrobora- rat. Quod quidem panis ille minime faciebat. Non enim ad animos semper alendos, sed ad corpora intra definitum tempus sustentan- da, datus fuerat. Panis autem verus, ad men- tem perpetuo reficiendam, & vitam tempore sempiterno propagandam, datus a Deo fuit.

Non sicut manducauerunt patres vestri manna: & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Verbum Dei non est alligatum, non enim hominum impiorum malitia coercetur; non temeritate multitudinis impeditur, quo minus ea, quibus boni iuari possint, efferat, & in quibus rebus salus constituenda sit, constanter annuntiet. Docuit igitur summus ius- titiæ magister, non esse de pane, quo corpus tantum intra breue tempus alitur, valde labo- randum, sed panem verum, atque sempiter- num, quo animus in perpetuum vitam rerit- net, summo studio, & contentione, totisq; vi- ribus, inquirendum. Eundemq; panem docuit esse non humanis meritis, aut legis antiquis- simæ piaculis, sed ardente fide, comparandū. Hæc autem quo in loco differebat? In ciuita- te flagitijs innumerabilibus inquinata, & in conuentu hominum perditorum; ut nos do- ceret, in disciplina salutari, & in veritatis tes- timonio non esse multitudinem pertimescen- dam.

Hæc dixit in synagoga docens, in Capernaum. Bonis enim confulebat; impios contemnebat; & quamuis boni non omnia, quæ Diuinitus ef- feruntur, intelligant, ea tamen memorie man- dant, ut eorum sensum tempore maturo per- cipiant. Multi tamen sunt, qui, cum propriæ mentis angustijs omnia metiantur, quæ ratio- ne minime consequuntur, credere recusant. Quemadmodum hoc ex loco percipitur. Se- quitur enim:

Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt, Dignus est hic sermo, & quis potest eum audire? Pa- nem, inquiunt, viuum quis vnquam oculis ad- spexit? cibum e celo missum, qui sempiternā vitam daret, quis vllō vnquam tempore co- gitauit? Ut autem aliquis carnem suam co- medendam inuitatis apponere queat, quis mente, & cogitatione, complectetur? Hæc qui- dem illi, qui parum in cælesti doctrina profe- cerant, musitabant, ut faciunt omnes, qui Di- uina sensibus humanis expendunt, & quod ra- tio humana non consequitur, improbandum

arbitrantur. Hoc non latuit Diuinam Christi mentem, quæ sensus intimos penetrat, & om- nia, quæ latent in abditis animorum recessi- bus, explore cognoscit.

Sciens autem Iesus quia murmurarent de hoc di- scipuli eius, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius? Hoc vos, inquit, offendit, quod firmare, atque fulcire, debuisset? Sic estis rudes, & imbecil- li, ut roboris inuicti fidem, & rationem, ad im- becillitatis, & dissidentie, occasionem trans- feratis? Panem viuum vobis polliceor, ut mor- tem minime metuatis; & vos immortalitatis ostensæ mentione conturbamini? Spondeo fu- turum, ut omnis, qui corpus, & sanguinem, meum gustauerit, in me perpetuo maneat, & a me numquā deferatur; & vos hoc tanto pro- misso, non modo non erigitis animos, verum & turpiter offensis, corrumpitis? Quid est autem, quod vobis ruinæ periculum intendit? Num potentie meæ dissiditis? At me videbitis in celum euehi, ut gloria Diuina, quam semper habui, cumplatus, cunctis cælitibus imperem. Num suspicamini, me corporis, & sanguinis, mei conuiuium sic instruere velle, ut vos car- nibus meis, vel asis, vel elixis, satiæmini, & sanguine meo intemperatè epoto sitim om- nino depellatis? At hoc summæ tarditatis est, sic orationem Diuinam interpretari, ut eam ad sensus absurdissimos, & a mea discipuli- ta remotissimos, referatis. Ut hoc autem ma- gis explicet, adiungit:

Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quid- quam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Caro, hoc in loco, est sensus corpo- reus, ab usu, & consuetudine, carnis assu- ptus, qui Diuina peruertere, & inquinare, & deprauare, conatur. Spiritus autem, est sen- sus Diuinus, quo humana, quantum fieri pos- test, ad cælestia, atque Diuina, referuntur. A- me, inquit, non didicistis, terram nimis intue- ri; sed celum, studio nimis incitato, suspicere; non humanas opes admiramini, sed Diui- natum cupiditate vehementer incendi; non denique sententijs absurdis veritatis sempi- ternæ sacramenta polluere; immo res sacro- sanctas corporeis integumentis involutas ex- planare, ut mysteria Diuina, quæ sub velamē- tis illis diu latuerunt, contemplari possitis. Vnde igitur ista ingenij tarditas, & mentis stupor, venit? Ex fidei defectu. Sequitur enim continuo:

Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt, sciebant enim ab initio Iesus, qui esset incredulus, & quis tra- diturus esset eum. Et dicebat, Propterea dixi vo- bis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datus a Patre meo. Omnibus est ostensum summum Pa- tris beneficium. Illi tamen, ostensi beneficii fructu minime potiti sunt, qui credere nō lue- runt; qui sensus insitæ cupiditatis sententia Diuinæ prætulerunt; qui denique Diuinæ be- neficentiae munera a se ingratisime repule- runt.

runt. Non igitur est vllō modo immensa beni- gnitas in inuidia suspitione vocanda, sed co- rum scelus, qui ad extremum vitæ spiritum cum Diuina benignitate pugnaverunt, diris omnibus execrandum. Multos autem ex his, qui Christum sequebantur, fuisse magnitudi- ni tanti sceleris affines, id, quod sequitur, in- dicat:

Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro: & iam non cum illo ambulant. Dixit ergo Iesus ad duodecim, Numquid & vos vultis abire? Magi- ster discipulos non semel examinat, ut eorum quilibet, quam multum, aut parum, sit in disci- plina progressus, intelligat. Docet præterea, neminem cogi; sed omnibus liberum esse, vel in officio manere, vel a fide deficere. Sed Pe- tri responsum attēctissimis animis audiamus.

Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quē ibimus? verba vitæ æternæ habes. & nos credimus & cognouimus quia tu es Christus Filius Dei. Tu es, inquit, nobis in periculis summum prædium, in mærorum solatiū, in angoribus alleuamentū, in morbis sanitas, in fame saturitas, in inopia bo- norū redundātia. Quis poterit orationis tue iucunditate carere? Ea namque morbos ex- pellis, vitam restituas, afflicto conularis, sa- nos cupiditate vitæ cælestis inflammas: bo- num nullum potest illis deesse, qui te sequun- tur: nullum malū ab eis, qui alia sibi vitæ sub- sidia comparant, credimus, & Diuinitus illu- strati cognoscimus, te Christum esse. itaque te Regem sempiternum colimus, & libentissi- me legibus tuis sanctissimis alligamur, ius- saq; tua cum alacritate conficimus. Si labi- mur, in sacerdotij tui sanctitate omnes spes nostræ puritatis collocatas habemus. Tu e- nim lauacrū instituis, quo sordes omnes eluū- tur; tu sacrificium peragis, quo Patris numi- ni reconciliamur, & veniam omnium flagi- ziorum consequimur; tu es vnicus Filius Dei, & sempiternæ gloriæ splendor, & clarissima Patris imago. Si pulchritudinis eximium de- cus admiramur, in te summum, & sempiter- num, decoris, & honestatis, specimen elucet, totius decoris, & pulchritudinis, causas affe-rens. Nihil est enim, nec in cælo, nec in terra, pulchrum, nisi tantum id, quod lege tua dimē- sum, lumine tuo collustratum, & a te elegan- tia venustatis excultum, fuerit. Si diuitias ap- petimus, cuius est aurum, cuius argentum, cu- ius omnium gemmarum fulgor, nisi tantum illius, in cuius thesauro sunt omnes opes im- mortales, atque Diuinæ, reconditæ? Si volu- ptates exquirimus, a te solo omnes summæ voluptates hauriuntur. Tu namque solus cu- piditatē infinitam, qua sumus semper incēsi, explere, animosq; nostros gaudio sempiterno

cumulare, potes. Te igitur relicto, ad cuius nos præsidium conferemus, quibus opibus tui desiderij consolabimur, quæ nostra vita erit, si tutela, & patrociniū tuo orbatū fuerimus? Amor igitur me tibi prorsus adstrictū tenet. mori igitur non possum; a te disungi non pos- sum; quamquam male dixi, me mori posse, quā diu tibi deuinctus exstitero. verba namque vi- tæ æternæ habes; paucis pariter verbis hæc omnia, quæ dixi, continentur; & alia multa, quæ verbis explicare non possumus. Quis e- nim lucē, qua Petrus colucebat, & amorem il- lum, quo flagrabat, poterit explanare? Sed videte Domini responsum, ut exemplum sce- leris horreatis.

Respondit ei Iesus, Nonne ego vos duodecim ele- gi: & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariota: hic enim erat proditurus eum, cū esset vnus ex duodecim. Multi fuerunt Chri- sti discipuli, qui illum affectabantur, & doctri- nam illius audiebant; sed inter omnes duode- cim fuere reliquis omnibus antelati, ab ipso summo doctore delecti, quos muneribus sum- mis præficeret. In hoc tamen sacro collegio, tam sublimi dignitate prædito, tam Diuinis operibus admirando, inuentus fuit vnus om- nium mortalium scelestissimus, qui magistrū proderet, & vitæ auctori exitium moliretur, & eum, a quo tam multis ornatus fuerat bene- ficijs, vilissimo pretio, hostibus immanibus, & importunis, addiceret. Diabolum appellat illum Dominus. Neque dicit, Diabolus erit, ut opinemur, nomen merito fuisse ad futurum scelus, quod nondum institutum fuerat, refer- uandum; sed, diabolus est. Iam enim inclusum in animo scelus gerebat, qui causam, & semē, in se sceleris cōtinebat. Causa enim fuit Aua- ritia, quæ continet malorum omnium semi- narium. Nihil est enim tanta sanctitate muni- tum, quod auaritia non violet; nihil tanta re- ligione sacratum, quod non diripiat; nihil tā scelestum facinus, quod non aggrediat. Nul- lum nouit officium; nullam necessitudinē san- ctam habet; fidem passim venalem proponit; calumnias intendit; & fraudes perpetuo nefa- rie machinatur. Diabolus autem, Græcum no- men est, & Calumniatorem designat. Cum igitur avarus, sit calumniæ summus architectus, rectissime nomen in auaros omnes conuenit. In Iudam igitur valde cōueniebat. O fratres carissimi, Petri fidem imitemini; confessionē illius admiremur; vestigijs illius ingredia- mur; ut Christum perpetuo sequamur, & sce- lus Iudæ detestemur, ut opibus Diuinis afflua- mus, & vita sempiterna, cum immortalī glo- ria, perfruamur.

ORATIO XX.

CAP. VII.

Ist hac ambulabat Iesus in Galilæam: non enim volebat in Iudæam ambulare: quia querebant eum Iudæi interficere. Non timebat mortem, qui mortem, ut nobis munus vite celestis impertiret, vehementer expetebat. Ait enim, sibi lauerum esse propositum, quo erant mundi sordes ablundæ. tum addit, Quo modo coarctor, usque dum perficiatur? hoc est autem, Crucis desiderio mirabiliter angor, neque quidquam mihi longius est, quā, ut vitam pro generis humani salute in cruciatibus summis abijciam. Præterea, mortem timere non poterat, qui mortis, & vite, imperium tenebat. Potestatem, inquit, habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. At timuit aliquando. Timuit certe. Sed timuit, cum timere voluit, ut ad reliquos cruciatus formidinis etiam angor accederet. Voluntarius tamen ille timor, quem ille potuisset, ubi vellet, omittit, illum impedire non poterat, ne in Iudæam, ubi commodum esset, libere versaretur; sed nondum tempus erat opportunum. Præterea, docuit nos, vitandum esse periculum, quoties ad mortem pro iustitiæ sanctitate minime cogeremur. Est enim sapientissimo Domino temeritas iniusta, cautio vero non ingrata. Vult enim, ut absque ullo flagitio prudentiæ legibus obsequamur, & quod ratione provideri potest, minime ad miracula referuimus. Qui enim sine causa, miraculi alicuius fiducia, se in vite discrimen iniicit, Deum tentat: quod non mediocriter scelus, atque flagitium, est. Continet enim, in simulata specie fidei, summum perfidiæ documentum. Iesus igitur, ut vitaret insidias, & invidiæ furori paululum cederet, & suos ad rectæ rationis moderationem instrueret, se tantisper in Galilæa continuit, dum maturum tempus Iudææ rursus perlustrandæ veniret. Interim tamen studium docendi, & admonendi, hominesque modis omnibus ad studium immortalitatis excitandi, non intermittebat.

Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, Scenopegia. Ter in anno lege cogebantur Iudæi Hierosolymam se conferre, cum hostijs, atque muneribus, ut vniuersi, Divina beneficia, cum summa religione, atque ritu sollemni, recolere. Primus dies festus anni, primo mense, sub æquinoctio veris, quarto & decimo die mensis, usque ad primum & vigesimum, quo tempore memoriam libertatis, a Deo, cum dirisimo Pharaonis exitio, constituta, celebrabant. Alterum sollemne sacrum, quinquagesimo post Pascha die, quem numerum a primo & vigesimo die ducebant, non minore re-

ligione fiebat, quo legis data beneficium recenscebant. Tertius dies festus, septimo mense, frugibus iam reconditis, cum diei vnius ieiunio, deinde cum summa voluptatis, & lætitiæ, significatione, & cum sollemni lustratione, & sacro piaculi maxima cum carimonia peracto, ab illis agebatur. Appellabatur autem hic dies Scenopegia, verbo Græco, quod significat Tabernaculorum collocatio. Non licebat enim tunc Hebræis sub tecto habitare. itaque sub dio in tabernaculis degerebant, ut memoriam temporis illius repræsentarent, quo maiores in solitudine peragrabant, & tabernacula stabant, sub loco, quo nubes, quæ ab eis arcebat æstus, confistens, illos, ut confisterent, admonebat. Illud igitur sacrum tempus in memoriam redigebat Spiritus Divini ductum, & monitum, & beneficiorum largitatem, & requietem omnibus attributam, ita tamen, ut intelligerent, non esse in terra consistendum, sed ad cælum viam perpetuo muniendam, ubi tandem frui quietis sedibus, atque requie sempiterna, summa cum gloria, licebit. Hæc autem tria beneficia perpetuo memoria gratissima, atque laudatione perpetua, recolenda sunt. Libertas enim nobis concessa fuit, cum, virtute sanguinis pro nobis profusi, fuimus erepti de potestate tenebrarum, & ut Regi sempiterno serviremus, & ita libertate iucundissima fruamur. Is enim solus liber est, qui Deo servit. Cum vero Spiritus sancti munibus illustramur, & illius testimonio confirmati, Deum Patrem appellamus, legem tunc accipimus, qua vitam moderemur, Regisq; virtutibus, nobilitate nostra dignissimis, excolamur. Si enim sumus Filij Dei, Divinæ profecto virtutis lumen in nobis elucescat, opus est, ne merito degeneres existimemur. Illud est præterea considerandum, non magnum beneficium fuisse olim in libertate Hebræis attributa, si lex, qua libertas erat devincienda, data minime fuisset. Libertas enim sine lege, effrenata licentia est. Licentia porro, in omnes flagitiorum libidines erumpit, atque tandem in animo tyrannidem nimis importunam, & truculentam, constituit. Quid enim miserius est, quam servire turpitudini, flagitio, & impuritati, & impotenti dominatu cupiditatis in contrarias plerumque partes distrahi, atque dilacerari? Si igitur Iudæi, post Pharaonis exitum, legem non accepissent, nullum ex parte libertate fructum accepissent, immo multo peiore conditione fuissent. Longe namque tolerabilius erat Pharaoni servire, quam crudelissimum peccati dominatum pati. Illa namque servitus, corpus fatigabat; Dominus

minus autem peccati, totius animi statum pervertit, & illius servitutis diuexatio, erat termino definita; huius autem cruciamentum, nullis finibus est circumscriptum. Sic & nobis parum utilitatis attulisset libertas illa, quam sumus per salutare lauerum, Christi benignitate, consecuti, si non Spiritus Sancti legem, atque disciplinam, acciperemus, qua libenter omnia, quæ Christus instituit, sanxit, atque præcepit, exsequeremur. Dies postremo tertiæ celebritatis non minorem religionem continebat. Significabat enim annona celestis in animis recoditæ copiam, & ubertatem: significabat quietam, & tranquillam, iustitiæ possessionem: significabat postremo incensam status divini cupiditatem, minime in terrenis sedibus consistentem, sed inflammato semper studio ad caelestes adspirantem. Et hæc quidem nunc de festorum antiqua celebritate dicta sufficiant. Ad historiam revertamur.

Dixerunt autem ad eum fratres eius, Trāsi hinc, & vade in Iudæam, ut & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quare ipse in palam esse. si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Primum, qui Fratres isti fuerint, est intelligendum. Deinde, oratio explicanda: ut appareat, quantum in ea fuerit cuiusdam infidelitatis argumentum. Quod autem ad nomen attinet, intelligendum est, Fratres in sanctis Litteris non solum eos appellari, qui eosdem parentes habent, verum & cognatos, & propinquos. Abraham enim, Loth, filium fratris sui, Fratrem appellabat; & Iacob, cum de iniuria, sibi a loco facta, graviter exposcularet, hoc ad institutam querimoniam adiecit: Quid inveniisti de vniuersa suppellectili tua apud me? profer hic coram fratribus meis, & fratribus tuis, & iudicet inter me, & te. at Iacob nulli ibi fratrem habebat, & Laban similiter nullum unquam fratrem, quod ex sanctis Litteris sciamus, habuerat. Qui fratres igitur erant illi, quorum iudicio Iacob causam suam committit? Ipsius Labani cognati, affines, & necessarii, quos etiā, propter sanguinis coniunctionem, quæ illi cum Laban erat, Fratres suos etiam nominat. Freteus igitur bonitate causæ suæ, non recusat eorum iudicium, quos alias iure suspectos habere potuisset. Ex hoc autem loco, ne plura testimonia confectæ, omnes propinquos, & necessarios, in sanctis Litteris Fratres appellari constat. Fratrum nomine explicato, consequens est, ut eorum orationem audiamus. Transi hinc. Quid hoc est? conuictum summa iucunditatis aspernantur; orationis Divinæ suauitatem fastidiunt; disciplinæ celestis fructum repudiant; & illum, quæ secum perpetuo retinere debuerant, vel eiiciunt, vel saltem, se non moleste laturos ipsius absentiam, demonstrant. Quid deinde? Vade, inquit,

in Iudæam. Videte, quam parum solliciti de illius salute essent ij, qui cum in apertum vitæ periculum conijcere conabantur. Hostiū in illum crudele odium nouerant; insidias ei ab perditissimis hoībus comparatas audierant; nihilominus tamen hortantur, & admonent, ut in Iudæam properet, & sese in summū vitæ discrimen iniiciat. Sed consilij rationem, quam afferunt, videamus. Ut discipuli, inquit, tui videant opera, quæ facis: quasi vero ipse secum discipulos, quos erudiret, non haberet; aut illis ipsis, qui hæc dicebant, aditus ad illius disciplinam, qui multos in Iudæa discipulos reliquerat, esset interclusus. Quid? an de aliorum, quam de sua ipsorum, salute magis erant solliciti? Non prorsus. Si igitur eorum iacturam, quia in Iudæa remanerant, quod tam diu tali doctrina carerent, molestissime ferebant, cur non suam potius vicem dolent, cum, ut se eadem doctrina priuent, modis omnibus enituntur? cum illum verbis expellunt, cum eiiciunt, non aperte se ipsos Divinis opibus exspoliare cogitant, & Divina munera animis ingratis aspernari, demonstrant? & non vident interim, quam turpe sibi sit, cum ius illud cum summo magistro cognationis, & necessitudinis, intercederet, illius ope carere, qua tanta hominum millia fuerant a potestate dæmonis infestissimi in perpetuam libertatem vindicata. Illum deinde gloriæ popularis studio stimulare nituntur, eo quod non intelligant, ab illo omnes populares insanias facillime contemni; nec unquam in concionibus de sua gloria, sed de eorum, quos auditores habebat, salute cogitare. Certe, inquit, constat, te non tenebras, sed lucem, non solitudinem, sed celebritatem, secutum fuisse. Cur igitur tandem te in latebras conijcis? cur Hierosolymam minime petis? cur conuictum illum doctorum hominum vitandum arbitris? cur domicilium iuris, & religionis, & sanctimonie, fugiendum censet? Si tibi gloriam proponis, unde maiorem tibi, & ampliorem, gloriæ segetem, quam ex summorum Principū, qui Hierosolymis florent, approbatione comparabis? Si multorum salutem prospicere cupis, ubi maior hominum multitudo locum in vnum undique confluit? Si hæc facis, demonstra te mundo. Quid est autem, quod dicit, Si hæc facis? numquid opera, quæ faciebat ipse Dominus, erant parum perspicua? aut obscuritibus inuoluta? aut aliqua specie fraudis infuscata? Non certe. Quid est ergo, quod aiunt, Si hæc facis? Hoc nempe, Si cupis nomen tuum non mediocri hominum predicatione celebrari, si quam plurimis prodesse cupis, opida obscura, & ignobilia, relinque, Hierosolymam contende, & operibus admirandis vim tuam testificare, innumerabilem hominum multitudinem disciplinis tuis instrue, ut sic tandem in summo honoris, & amplitudinis,

dinis, gradu colloceris, & multis sapiētiæ tuæ lumen porrigas. Ex quo quidem, nobis etiam, qui tibi coniuncti sumus, non parum dignitatis accedet. Oratio igitur eorum satis ostendebat, illos nondum esse firma, & stabili, fide roboratos, nec a studio humanæ cupiditatis abstractos. Quod etiam ipse Ioannes aperit. Sequitur enim:

Neque enim fratres eius credebant in eum. Sed responsum Domini animis attentissimis audiamus:

Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nondum aduenit: tempus autem vestrum semper est paratū. Non potest mundus odire vos. me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc; ego nondum ascendam, ad diem festum istum: quia meū tempus nondum impletum est. Ut hæc responsio possit intelligi, huius diei festi rationem, quā breuissime fieri poterit, repetamus. Erat autem hæc vltima totius anni celebritas, quæ agebatur eo tempore, quo iam fruges omnes erant in horreis, & vinea similiter in dolijs aservata, & famis, atque sitis, formido depulsa, & fructus omnes, ad victum, & inuicuitatem, necessarii, cura summa reconditi. Opus igitur erat, ut omnes vndique Hierosolymā conuenirent, ut, pro frugum, & fructuum aliorum copia, & redundantia, bonorum omnium largitori gratias agerent, & lati vota persoluerent. Sic enim scriptum est in Leuitico: A quinto decimo ergo die mensis septimi, quādo congregaueritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias Domini septem diebus. Die primo, & die octauo, erit sabbatū, id est requies, sumetisq. vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spatulasq. palmarum, & ramos ligni densarum frondium, & salices de torrente, & lætabimini coram Domino Deo vestro. Vult igitur, ut apparet, Dominus, fructibus, & frondibus, & omnibus summæ lætitiæ signis, diem illum celebrari, & victimas immolari pro frugibus, pro vino, & oleo, pro fructibus denique omnibus, qui, illius benignitate, e terra percepti iam fuerāt. Gratiam enim semper mentem exigit, qui grauissime ingrati animi crimen, & scelus, vlciscitur. Hoc igitur constituto, videamus, quæ fruges Domini sint, quibus fructibus oblectetur, quæ requies denique illius, atque voluptas, existat, quæ sit oībus summæ lætitiæ signis aperienda. Non certe frumentum, nō oleum, nō vinum, nō fructuum copia, quam tellus ad hominum vitam sustentandam, ipsius Domini magnificentiæ, & benignitatis, profundit. Alias multo lætiores fruges expetit; alios fructus lōge ampliores desiderat; aliorum bonorū affluentia summo opere delectatur. Quæ sunt illæ? Fidei robur inuictum, honestatis decus, & elegantia, caritatis amplitudo, atque, ut vno verbo dicam, iustitiæ Diuina splendor, & dignitas, qua vide-

licet imago, & species, pulchritudinis Diuinæ continentur. Horum frugum sementem ab initio fecerat; huius laboris, nimis acriter, atque vehementer, impensi fructus colligere cupiebat; & hoc desiderio torquebatur. sed nondum tempus aduenerat; fides in paucis inerat; caritas erat perangusta; pietatis decus, & lumen, in multis extinctum; flagitiorum stirpes erant altissimæ; illius doctrinæ maxima pars hominum, odio immani, resistebat; multi ex illis, qui tandem erant ad fidem, & officium, reducendi, nutabant, & vacillabant, & ut nihil aliud dicam, nondum erant eam maturitatem assecuti, qua possent in horreum Domini, cum laudibus Diuinis importari. Aliud igitur tempus erat expectandum, quo posset Domini sollempne sacrum, cum sanctissimis cærimonijs, & hymnis, & summa omnium gratulatione, celebrandum. Recte igitur asseuerat, nondum suum tempus aduenisse. Vestrum, inquit, tempus semper paratum est. Quasi dicat, illæ fruges, quarum desiderio flagritis, domi reconditas habetis; at ego fruges meas exarare nondum potui. Vos igitur facite officium vestrum, & gratias, in illa anniuersaria celebritate, Deo, cū muneribus lege præscriptis, agite; at ego vota mea in commodius aliud tempus referuo, cū videlicet fructus omnes ex semente mea, & ex agris a me diligentissime cultis, excepero. Quod autem non omnes fructus tam cito percipiam, odium hominū est impedimento.

Non potest mundus odire vos. me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera eius mala sunt. Quo modo enim mundus potest eos odio persequi, qui mundi legibus alligati sunt? qui summo se studio ad illius instituta, & mores, accommodant? qui non audēt quidquam profiteri, nisi id tantum, quod fuerit multitudinis opinione comprobatum? quod adeo verum est, ut, quoties mundus aliquid præscribit, quod sit legi Diuinæ contrarium, illi, qui mundo, hoc est hominū, qui cælestia minime contuentur, multitudini, prorsus addicti sunt, malint legem Diuinam contemnere, quam mundi legibus aduersari. Cū igitur dicit Dominus, Non potest mundus odire vos, hoc plane dicit, Vos hanc vobis ipsi legem imposuistis, ut, quoad fieri posset, nūquam vita vestra a mundo, hoc est, a populari iudicio, & opinione, dissentiret, sed omnes populi nutus obseruaret. Non igitur odit vos mundus. Nihil est igitur, quod ab illo metuatis. Me vero, qui scelera illius insector, qui mores illius cum libertate vituperō, qui flagitia, & impuritates illius, & quod caput est, superbiam, & insolentiam, & in summo scelere simulationem pietatis accuso, pessime oderunt, & crudelissime persequuntur. hoc autem odium, quod etiam contagione quadā multitudinem inficit, est in causa, cur non tā vberes fructus, quam vellem, colligere ex laboribus

boribus meis possim. Tempus tamen veniet, quo facillime fructus vberimos ex labore meo percipiam; & tum demum cum summa patris gloria conuiescam.

Vos ascendite ad diem festum hunc. ego nondum ascendam ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est. Odium, inquit, quod exarsit, oppugnat multorum fidem, frangit multorum animos; princeps huius mundi nondum eiectus est; tyrannideq. sua ad pernitiē imperitæ plebis abutitur: non mediocris numerus eorum, qui sunt ad salutem perducendi, est adhuc tyranni potentia retentus, ne in annona mea numeretur. Postquam tyrannum perculero, & illius statum conuellero, tunc ad me multi confluent, mihiq. nomina dabunt, & tunc tempus illud mihi optatissimum, quo ab omni meo studio, industria, vigilantiā, conuiescam, & cum fratribus meis, quos mihi non sanguis, sed fides, adiunget, carmina in Patris gloriam modulabor.

Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum. Est sæpenumero vitanda cognationis importuna societas, & omittendus eorum comitatus, qui non de pietatis studio sibi præcipue cogitandum existimant; sed, totis viribus, in studium rei familiaris vehementer augendæ incumbunt. Ascendit quidem Christus ad diem festum, ut legi satisfaceret; sed sine suorum turba: ut nos admoneret, exemplo suo, ut, quoties videremus a nostris impedimenta nobis opponi, quibus studium rerum Diuinarum tardent, eos omittamus, ne caro, & sanguis aliqua ex parte spiritum remoretur. Non tamen se continuo palam in omnium oculis ostendit, ne animos odio furentes acris irriteret, sed sensim, atque leniter, ad hominum sensus accederet. Ideo scriptum est:

Non manifeste, sed quasi in occulto. Sequitur deinde:

Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant, Vbi est ille? Non deerant videlicet, in tanta hominum multitudine, qui in facie illa clarissima præcellentem grauitatem, cum admiranda venustate coniunctam, intueri, & acerrimam oculorum vim, & splendorem clarissimum, contemplari percuperent. Non enim mediocris illa voluptas erat, quam ex adpectu tam Diuinæ formæ capiebant. Quid de eloquentiæ magnitudine dicendum? Lucunditas enim orationis, percullos, & abiectos, erigebat; afflictos, curis, & angoribus, liberabat; spem certissimam salutis, omnibus, qui fidem minime negligerēt, afferebat. Omnibus igitur, qui in illum animis gratis intuebantur, tantum suauitatis impertiebat, ut, sui prorsus obliti, omnes suas spes in illius mansuetudine, & benignitate, collocandas statuerent. Eadem oratio, ad seueritatem conuersa, flagitij infames conuincebat, oc-

culta scelera redarguebat, impios exterrebat, & in explicandis animorum vulneribus exultabat. Hanc igitur tantam vim orationis audire vehementer optabant; illum, ex quo tantos fructus aliquando ceperant, abesse molestissime ferebant. Accedebat autem, ut id multis magis indignum videretur, quod cum maxima spe illius videndi profecti fuerant. Non enim fieri posse putabant, ut is, qui sollempnes dies obire solitus semper fuerat, religionem dici illius negligeret. Dum igitur illum multi videre cuperent, multi, contra, absentiam illius non molestissime ferret; fuit inter omnes verborum contentio nō me diocris excitata. Sic enim sequitur:

Et murmur multus erat in turba de eo. quidam enim dicebant, Quia bonus est. Alij autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Il, qui summam illam bonitatem totius fraudis expertem, fraudis insimulabant, ex hostium immanium comitatu, & ex Satanæ disciplina prodierant. Cum tamen multorum volūtares in studium illius conuersos animaduertēret, multitudinis metu repressi, non tantum audebant, quantum eos insitum scelus incitabat.

Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iudæorum. Hactenus quidem commodum fuerat, ut Iesus se occultaret, tantisper, dum multi causam illius tuerentur, & improbi multum de nocendi tunc cupiditate remitterent; ut nos doceret, temporum commoditates, dum id per pietatis studium liceret, obseruandas esse, & opus, quantumuis sanctum, esse in tempus aliquando differendum, ut melius, & commodius, effici possit.

Tam autem die festo mediantē, ascendit Iesus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes, Quo modo hic litteras scit, cum non didicerit? Non enim intelligebant, quem sapientiæ magistrum habuisset, is, qui, a sempiterno tempore, in sinu Patris constitutus, immensa, & infinita, sapientiæ particeps, & heres, existisset.

Respondit eis Iesus, & dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere: cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar. Oratio videtur implicita, & a se ipsa dissidens, atque discordans. Doctrinam enim, quam tradit, suā doctrinam esse, dicit; eandemq. suam esse, negat. Quid hoc est? Summa sapientiā sibi contra dicit, & secum ipsa pugnat, & quod paulo ante dixerat, continuo refellit? Nullo modo. Immo sententiam suam constantissime, tueretur, & quæ sit verissime, atque sanctissime disciplinæ nota, confirmat, & discrimen insignē inter veram, atque fallacem, doctrinam, quod sequamur, apponit. Hoc iam superius est ostensum, & a nobis sæpius repetendum, eo quod totam salutem contineat: Quæ vera, quæ sancta, quæ salutaris, disciplina est: Ea profecto, quæ a perenni, atque inexhausto, fonte

fonte totius veritatis, & sanctitatis, atque sempiternæ salutis, emanat. Quidquid igitur aliunde fluit, non verum, sed fallax, non verum, sed scelestum, non salutare, sed pestiferum, est existimandum, atque modis omnibus fugiendum. Si enim, natura, veritatis appetentes sumus, cur non mediocriter delectabimur? Si sanctitatem omni veritate dignam iudicamus, cur non scelus execrandum arbitramur? Si salutem rebus omnibus præferendam censemus, cur non pestem, atque perniciem, summa contentione a capitibus nostris arceamus? Cum igitur constet, vnum tantum esse veritatis fontem, vnum sanctitatis, & iustitiæ principium, vnam firmissimam salutis originem, & hæc omnia in Deo tantum constituta sunt, & ab illo in omnes, qui sunt illius placitis addicti, infinita illius benignitate, derivantur; certe constat, quidquid aliunde depromitur, fallax, & impium esse, & noxium, atque mortiferum. Cum igitur Christus ait, se non a se ipso loqui, & doctrinam suam non esse suam, & se id tantum, quod audierat, asserere, & quod viderat, testificari; doctrinam suam non esse negat; sed, eam nulla contagione fraudis, aut iniquitatis, inquinatam, esse, confirmat. Si enim Pater ex omni æternitate illum sibi infinita caritate, & omnium bonorum diuinorum communione, deuinxit; quo tadem modo fieri potest, ut aliquid proprium Patris sit, quod non similiter ad Filij proprium ius, & possessionem, pertineat? Nullo modo. Cum igitur doctrinam suam esse dicat, vere suam esse asserit; cum rursus suam esse negat, eiusdem doctrinæ veritatem, & sanctitatem, confirmat. Hoc enim plane dicit: Non est aliquid in doctrina mea a Patris sanctitate, atque veritate sempiterna, seiunctum. Nihil loquor, quod ab illo non acceperim; nihil enuntio, quod ab illo sempiterno fonte totius bonitatis non hauserim; nihil denique promo, quod non sit ab illo sapientiæ summæ principio derivatum. Hæc quidem doctrina, mea est. Nam omnia Patris bona, mea sunt, eo videlicet, quod Pater, omnia, a tempore sempiterno, cum Filio communicauit. Meam non esse, dico, quia principium illius non arango, sed omnia ad gloriam Patris, ex quo mihi cuncta bona proueniunt, reuerenda esse, confirmo. At, quo argumento probat, doctrinam, quam tradit, non hominis inuentum, sed beneficium sempiterni Patris, esse?

Si quis voluerit voluntatem eius facere: cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar. Qui in eam voluntatem incubuerit, ut tota mente sanctionibus Diuinis obediat, is certe lumine Spiritus sancti collucebit, ut facile verum cernat, & quantum inter verissimam sanctitatem, & simulationem sanctitatis, intersit, explore cognoscat. Animaduertet præterea, quid Deus sanciat, atque

prescribat, quid vetet, atque prohibeat. Sic autem intelliget, quid Deo cordi sit, & quid oderit, & detestetur. amat puritatem; sordes execratur; moderationem, & humilitatem, gratam habet; superbiam, & insolentiam, frangit; iustitiam Diuinis muneribus auget; tyrannidem seuerissimo iudicio peruertit; hominum caritate, & clementia, eximie delectatur; odio, & crudelitate, supra quam dici potest, offenditur. Voluntas Dei, est sanctitas nostra. Elate, inquit ille, sancti, quoniam ego sanctus sum. Porro autem, sanctitas est in summo flagitiorum omnium odio, & in ardentissimo Diuinæ virtutis studio, constituta. Maximum vero virtutis studium in maximæ virtutis actionibus, & officiis, attenditur. Maxima autem virtus, est amor, quo toties viribus Deum amplectimur, atque, ut illius benignitatem imitemur, quantum possumus, enitimur, atque contendimus, ut in homines plurimum humanitatis, & misericordiæ, conferamus. Omnes igitur, qui se pro Reip. salute ad mortem obtulerunt, & corpora sua obiecerunt, ut Diuinæ iustitiæ plagas exciperent, ut eos, quos tuendos susceperant, a peste seducerent, merito Diuini viri semper habiti sunt. Ut autem nihil aliud dicam, cum Dei voluntas hominum salus sit; qui plurimum monitis, & exemplis, & vitæ sanctitate, & precibus assiduis, & Diuinarum rerum studio, hominum salutem contulerit, hic Dei voluntatem exsequitur. Cum vero multi homines, flagitijs intames, ut hominum plausus aucupentur, se in sanctitatis formam conuertunt, & religionis fabulam summo cum artificio peragant, auctoritatemque summam astutissime consequantur, qua multos mortales erroribus valde pestiferis, atque turbulentis, inficiant; qua nota poterimus eos ab illis internoscere, qui vere, & non simulate, religionem colunt? Ea certe, quam hic videmus appositam, quæ Dei voluntas, Dei sit penitus aduersa videamus, an ij, qui se nobis ostentant, Dei voluntatem egregie sequuntur. Si Deus nos puros, & castos, & sanctos, esse vult, & eos videtis, qui se possim venditant, esse libidinis, & impuritatis, mancipia; si sapientem humilem fauore summæ benignitatis amplectitur, & hoc hominum genus elatum, & supra modum confidens, esse perspicitur; si Deus iustitiæ parens est, & ij, per religionis simulationem, multos mortales spoliunt; si caritatem diligit, & hi, furentes odio hominum, eade delectantur; si sanctitatem vnice commendat, & multi bellum dirissimum cunctis sanctitatibus indixerunt; an parum constat, hos Dei inimicos, & sanctissimæ religionis hostes sempiternos, esse? A fructibus, inquit ipse Dominus, eorum, cognoscetis eos. Cum hæc ita sint, clarissime cerni posset, quam fuerint illi pestilentes, qui celesti doctrinæ, tam immani pertinacia, repugna-

pugnabant. Non enim Dei voluntatem facere volebant. Nam, si ad Dei voluntatem animum induxissent, certe vidissent, numquam, vilo tempore, legem puritatis, sanctitatis, mansuetudinis, caritatis, & verissimæ religionis, ardentius latam, sepius inculcatam, fuisse. Adde, quod non solum præcepta summæ sanctitatis dabat; sed, exemplo etiâ Diuinæ virtutis, eos, qui audire volebant, acriter inflammabat. Adde, quod non solum verbo, & exemplo, docebat, sed etiam animis vires inspirabat, quibus omnia, quæ sanxerat ille, cum facilitate, atque iucunditate, summa conficerent. Si igitur in Christi doctrina nihil erat Diuinæ voluntati contrarium, sed omnia ad summam, & exactam, Diuinæ legis obseruationem pertinebant; quid habebat improbitas ipsa, quod aliqua posset calumnia deformare? Firmissimo igitur argumento, doctrinæ suæ puritatem confirmat, cum probat, non ex se quidquam a Patre seiunctum protulisse, sed omnia, quæ sanxerat, de Patris sententia sanxisse. Hoc deinde confirmat, quod sequitur:

Quia semetipso loquitur, gloriam propriam quaerit. qui autem quaerit gloriam eius qui misit eum, hic verax est, & in iustitia in illo non est. Qui aliquid sentit, dicit, excogitat, quod non sit ab illo purissimo fonte veritatis, atque iustitiæ, delibatum; qui suis inuentis insolescit, & placita sua Diuinis placitis anteponit; hic certe a Deo prorsus alienus est. Non est enim de gloria Diuina sollicitus, sed toto animo in studium propriæ gloriæ, atque laudis, incutitur. quod facinus est omnium scelestissimū. Quo modo? inquit. Primū quidem, si propriæ naturæ sensibus gloriatur, cum ex ipsis sensibus, cum non sunt lege Diuina frenati, omnes libidines, atque flagitia, nascantur; & ipse sensus, & studium carnis, ut Paulus ait, sit odium in Deum, & cum illius lege bellum continenter gerat; sequitur, ut qui sensibus suis effertur, odio Diuini nominis effertur. Si vero non sensibus extollitur, sed, opinione virtutis erectus, incedit, ipse sibi virtutis decus assumit, ipsiusque virtutis dignitatem in se collocat; quasi ipse sit verissimæ virtutis parens, & auctor, Dei gloriam nimis impudenter usurpat, & non a Deo, sed a seipso, pendet, seq. nixus, omnia sibi de sua temeritate, & insolentia, pollicetur. Quo quid vel amentius, vel impudentius, cogitari potest? Qui enim alium verissimæ virtutis auctorem, quam Deum, opinatur, est amentissimus; qui vero aliquid Diuinum in virtute latere suspicatur, illiusque tamen laudem Deo præripit, aut eam ad se totam transfert, est impudentissimus. Quoquo igitur modo aliquis propriam gloriam quaerat, impurus, & impius, & hostis Diuini nominis improbitissimus, est existimandus. Nam, vel odio virtutis insolescit; vel virtutis gloriam, quasi ipse virtutis ipsius auctor

existit, impie, & impudenter, usurpat. Intelligendum tamen est, nihil esse nobis magis proprium, quam illud, quod non ipsi ex nobis assumimus, sed a Diuina benignitate comparamus. Nam nobis eripi, quamdiu in fide manserimus, nullo modo poterit, & ex illo vberes, atque sempiternos, fructus excipimus. Sed hoc in loco Proprium appellatur totum id, quod, sine vilo respectu, ad Deum, unde cuncta bona proueniunt, nobis arrogamus. Is igitur propriam gloriam quaerere dicitur, qui sibi, non Deo, laudem salutis, dignitatis, opulentia, victoria, honoris, & amplitudinis, attribuit; qui dicit, ut est scriptum in Deuteronomio, Fortitudo mea, & robur manus meæ hæc mihi omnia præstiterunt. Eiusmodi sunt omnes, qui dicunt, Manus nostra excelsa, & non Dominus, fecit hæc omnia. Omnes igitur superbi, arrogantes, & insolentes, qui vel in rebus fallacissimis exultant, vel specie quadam dignitatis effervescunt, & ea, quæ sunt Deo in acceptis referenda, ita sibi assumunt, ut Deo gratiam non habeant, sunt mentis expertes, sunt immanes, & importuni, sunt denique sempiternæ gloriæ, atque benignitatis, inimici, ipsamque Deum hostem sibi acerrimum, atque sempiternum, ex aduerso constituunt. Cum autem omnes, qui superbia tumet, Dei inimici sint, quid erit de Antichristo iudicandum, quem Iudei summo studio colunt, & affectu abantur, de quo præcipue Dominus hoc in loco disserit? Is enim Dei imperium aspernabitur, sibi, tantum confidens, insolentissime per omnia genera facinorum vagabitur, & usque eo furoris, & amentia, progredietur, ut sibi Diuinitatem præripiat, & in celi rectorem bellum impium, & omni crudelitate imbutum, cõparet. Quis vero gloriam Patris, a quo missus est, omni laudis, studio, semper quaerit? qui nihil unquam sibi a Patre separatim assumptum; qui numquam Patri repugnauit, sed omnes vitæ rationes ad Patris sanctissimi voluntatem direxit; qui denique non venit in nomine suo, sed in nomine Patris sui. Ut igitur Antichristus erit omnium mortalium scelestissimus, impudentissimus, audacissimus, summus mendacij, fraudis, iniquitatis, architectus; ita & Christus, qui numquam oculos a Patris voluntate deiecit, est totius veritatis, sanctitatis, & iustitiæ, princeps, & auctor, celestisque Reipublice moderator, & humanæ salutis, atque dignitatis, effector. Hic igitur verax est; & in iustitia in eo non est. Hunc tamen Iudei omnibus maledictis insequuntur, ut tandem, spiritu erroris inflati, sub Antichristo pœnas scelestorum debitas exsoluant.

Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? Quid me quaeritis interficere? Duo crimina Christo obieciabant Iudei, quibus eum capitalium facinorum reum peragere conabantur. Vnum crimen erat, quod se Dei

Dei filium appellaret; alterum, quod Sabbatum violaret. His duobus criminibus alias alio modo respondit. Nam veritatem sui numinis, & diuinis testimonijs, & operibus Diuinis ostendit, & de Sabbati violati crimine purgat se Diuinæ legis explicatione. Hoc autem in loco, quam sint impudentes, aperit, & superbiam oratione grauissima comprimit. Hoc enim obtentu, de Sabbato violato conqueruntur, quod indignissime patiantur, legem Dei aliqua ratione negligi; quasi vero ipsi numquam legem transgressi fuissent; quasi numquam illius sanctitatem aliquo flagitio polluisent; quasi denique ab illa numquam aliqua ratione deflexissent. Quid autem impudentius, quam hominem impurum, atque scelestum, fictam personam castitatis, & pietatis, assumere? At, qui alios scelere condemnat, cum sit ipse scelestissimus, fictam speciem puritatis assumit. Quis enim potest alium accusare criminis alicuius, qui sit ipse criminibus scelestissimis cunctus? Tu, cum præ cupiditate tua, iura Diuina contempnas, cum innocentibus cadem moliaris, cum pudorem castis eripias, cum tenues homines victu spoliis, cum in omni genere flagitiorum, & scelestorum, cum proiecta audacia, verberis, tantum tibi assumes, ut alijs crimen violatæ legis inendas, & quasi innocentissimus ipse sis, ita in alijs seuerissime damnandis, qui multo leuius peccant, exultabis? & in aliorum supplicio, quos tu flagitio, & turpitudine, longe superas, impune bacchabere? Hæc dici potuissent in eos, qui scelorum suorum conscientia non impediuntur, quo minus in communibus vitijs immoderate vindicandis inolefiant. Quid, cum scelestissimi homines viros innocentes impietatis insimulant? quid, cum eos, quorum virtutem satis laudare non possunt, capitali crimine condemnant? Quid igitur erit de Iudæorum scelere, & impudentia, iudicandum, qui, cum essent summis criminibus alligati, summum iustitiæ, & sanctitatis, specimen, & totius probitatis auctorem, ut maleficum, & iniustum, insectabantur, & ei necem machinabantur, in cuius præsidio vita, & salus, omnium consistit? Hoc igitur exprobrat Christus Iudæis. Si legis, inquit, summum studium profitemini, & dignam mortis causam esse parum cultæ legis iudicium; cur ipsi, qui tantam sanctitatem in vindicanda legis negligentia simulatis, legem transgredimini? Nemo enim ex vobis legis præceptis obtemperat, immo omne vitæ vestræ studium cum lege pugnat. Ea enim præcepta, quæ totius legis vim continent, nempe iustitiam, caritatem, nefarie conculcatis; & interime me, qui nunquam Dei imperium detrectavi, quasi legem transgesserim, interficere vultis.

Respondit turba, & dixit, Daemonium habes: quis te querit interficere? Respondit Iesus, & di-

xit eis, Num opus feci: & omnes miramini. propterea Moses dedit vobis circumcisionem: non quia ex Mose est, sed ex patribus, & in sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Mosis: mihi indignum quia totum hominem sanum feci in sabbato? Turba, sceleris conuicta, impudentissime negat, quod Diuinam mentem latere non poterat. Deinde, in conuicia petulanter erumpit. Hoc enim faciunt, qui verissimam rationis argumento refelluntur, ut ad obiecta, quæ diluere nullo modo possunt, maledicta congerant, & clamoribus importunis veritatem obscurare nitantur. Dominus vero contumeliam negligit; neque verbis, sed operibus, ostendit, se nullum unquam cum demone commercium habuisse. Demonis enim est, perniciem asserere: at Dominus salutem contulit. Quid autem tam distat ab illata perniciem, quam perfecta salus, in oculis omnium mirabiliter allata? Vobis igitur, inquit, testimonium denuntio. Vos ipsi, hominem octo & triginta annos in grabato miserime decumbentem, morbis insanabilibus oppressum, atque membris omnibus captum, sanatum repente conspexistis, valentem temporis momento vidistis, tantisq. viribus firmatum animaduertistis, ut facillime grabatum humeris sublatum sustineret, & in domum, cum onere suscepto, se satis expedite reciperet. Hoc demones non faciunt. Non enim sanitatem, sed pestem, comparant. Non miseros sanant, sed euertunt. Itaque vehementer admirati fuistis. Sed dicitis, opus bonum vobis, & admiratione dignum, visum fuisse. Itaque opus a vobis minime damnari, sed illud potuisse in diem posterum differri, ne sabbati religio violaretur. Hæc summa mentis stupiditas est, legis occasione, legis sanctionibus aduersari. Si enim legis finis, est pietas in Deum, & caritas in homines, quis est, qui legi repugnat? Is ne, qui munus obire negligit, quo Dei gloria magis omnibus innotescat? an is, qui diebus omnibus nihil intermittit, quo Dei nomen clarius illustretur? is, qui, superstitione impeditus, hominum necessitatibus subuenire recusat? an is, qui nullum sacrificium caritatis operibus anteponeat? Negari non potest, Deum, ut ipse clare testificatur, malle misericordiam, quam legis sacrificium. Vnde concluditur, opere nullo, quo pietas in Deum clare cernitur, & caritas in homines confirmatur, sabbatum violari. Non dico modo, quod sæpius dictum est, vos ipsos sabbato iumenta vestra aquarum ducere: non dico, boves & putres, si forte in eos ceciderint, extrahere: ut etiam præteream, sacerdotes, absque ullo crimine, sabbato victimas immolare: numquid circumcisionem unquam in alium diem distulistis, ne sabbatum violaretis? Non prorsus. At circumcisionem non a Mose, quæ reliquis omnibus diuinis viris anteferebatur iudi-

iudicatis, acceptam retinetis, sed ab Abraham, & reliquis sanctis patribus, accepistis, quæ deinde ad legem adiuncta fuit. Et tamē, ne legis religio aliqua ratione differatur, hominem sabbato circumciditis, eo quod arbitramini circumcisionem ad hominis circumcisi salutem quodammodo pertinere: in quo vituperandi non estis. Non enim homo propter sabbatum conditus est, sed sabbatum propter hominem fuit institutum, ut videlicet eo die posset liberius, & attentius, de rebus Diuinis cogitare. Vnde colligitur, longe pluris hominis salutem, quam sabbati religionem, faciendam esse. Hæc cum ita sint; quæ tanta vestra peruersitas est, ut indignum vobis videatur, a me totum hominem sabbato sanatum fuisse? Non enim corpus illius tantum sanauit, sed multo mirabilius in illius animo in amissam sanitatem multis viribus auctam, & amplificatam, restituit, secundum hanc sententiam perditæ gentis maledictionem refutauit. Deinde, totam orationem hoc epilogo conclusit. Ait enim: Nolite iudicare secundum faciem: sed iustum iudicium iudicate. Vnde colligitur, neminem, qui sensus in consilium adhibet, qui hominum potentes nimis intuetur, qui auctoritatibus eorum, qui in Republ. principes existimari volunt, refragari non audent, recte iudicare non posse. Omnes enim insidiæ a sensibus nobis intenduntur: inde namque libidinis furor, inuidiæ fax, odij feritas, & reliquæ pestes, quæ animum exagitant, & a vero prorsus abducunt, oriuntur. Iam vero, cum ad hæc mala vel tyrannorum impotentia, vel plebis insana temeritas, accesserit, omnis iu-

stitiæ splendor exstinguetur, & furor immanis in Republ. dominabitur. Diuinitus igitur Isaias, cum de Christi Regno, iustitia fundato, & stabilito, loqueretur, fore prænuñtiat, ut numquam is, secundum oculorum aspectum, & aurium auditum, qui multis septuaginta errorum tenebris obruitur, sed secundum Diuini iuris æquitatem, quæ neque falli, neque fallere, unquam potuit, sententiam ferat. Mentem igitur a sensibus abducamus; & errores, qui versantur in vita, fugiamus; totosq. nos ad Christi iudicium conferamus, si volumus veritatem amplexari, veræ gloriæ decus intueri, verisq. bonis, atque sempiternis, potiri. Quoties auditis hominum perditorum calumniam, qua Christo insidias comparabant; & intelligitis odium, quo summam probitatem oppugnabant, & necem crudelissimam vitæ auctori molebantur; toties sensus vestros extimescite. Omnia namque mala a sensibus nostris existunt, ut in mentis nostræ perniciem redundant. Nam, si mentis elata, & inflata, confidentia; si odij nimis acerbi truculentia; si inuidiæ pestilentis immanitas, & hæc omnia, quæ ortum habent a sensibus, necem liberatori humani generis attulerunt; caute, fratres, ne sensus vestri spiritum etiam Christi in mentibus vestris exstinguant. Sensibus obstitite, odio repugnate, iracundiam coarctate, libidinem comprimite, crucem denique vestris cupiditatibus defigite, & Iudæorum diros exitus perhorrescite; ut sic tandem omnes curas, & cogitationes, vestras ad Christi iudicium, & sententiam, dirigatis, ut cum illo regnare, quo sempiterno, possitis.

ORATIO XXI.

Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis, Nonne hic est quem quaerunt interficere? Ecce, palam loquitur, & nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? Quo odio Iudaei Christum persequerentur, & quibus de causis, ostendimus; & quam deliberatum, & constitutum, esset illis, Christum interficere, diximus; quid illos impederit, quo minus cogitata perficerent, admirabantur quidam ciues Hierosolymitani, eo quod intellexissent, quo odio, qua cupiditate, qua invidia, flagrarent omnes, quibus Christi nomen erat inuisum; maxime vero illi, qui summam auctoritatem cum non mediocri potentia coniunctam habebant. Non poterant igitur adduci, ut crederent, non esse illis immutatam sine graui ratione nocendi cupiditatem. Illum, inquit, & oderunt, & de nece illius coniurationem habuerunt: consilium sapientibus non deest facultate potentes minime carent: quam optabant, occasionem oblatam perspicunt. Quid igitur illos tenet, ne, quod conantur, efficiant? Verisimile quidem est, eos illum tandem Christum confiteri, & ea de causa, manus a maleficio continere. Nam, quid aliud opinari possumus? Modo molestissime ferebant, quod cum in die festo non cernerent, eo quod illius interimendi facultatem hoc tempore, quod ad eadem destinarat, sibi prorsus ereptam indicabant. Nunc, cum in hac celebritate vident, nunc libere loquentem audiunt, nunc eorum sensibus, & actionibus, aduersari conspiciunt; & tamen in illum non inuehuntur. Id igitur credendum est, illos & signis, & argumentis, & operibus admirandis, sententiam mutauisse; & eum, quem paulo ante omni supplicio dignum esse statuebant, nunc Christum existimare. Reliquum igitur est, ut nos, auctoritate Principum permoti, illum, ut verum Christum, veneremur, & in illius benignitate omnes rationes vitae constituamus. Sed huic rationi, quam quidam ex multitudine sequi videbantur, alij magnam, ut putabant, argumentum contrariae opinionis obijciunt. Sequitur enim:

Sed hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. Audierat fortasse ab hominibus sapientiae opinione praestantibus, inexplicabile fore Christi principium, & originem. Acceperant, aduentum illius abique vlla communi hominum praesensione futurum. Dicit enim Malachias, Et quis poterit cogitare diem aduentus eius? Ea igitur opinione decepti, futurum credebant, ut Christus se repente, & inopinato, cunctis ostenderet, & omnia humilitatis indicia remoueret, ut illius ortu prorsus

ignorato, posset nomen illius clarius, & illustrius, existimari, multoque maiorem sui admirationem commouere. At Propheta nec originem illius sempiternam siluerant; nec eam, qua ex virgine in terris erat nasciturus, taciturnitate compresserant. Neque naturale solum silentio praeterierant, neque naturam humanae naturae imbecillitatem, quae in illo erat perspicenda, praetermiserant. Ut alios enim omittamus, Micheas sic ait: Et tu, Bethleem, paruula quidem es in millibus Iudae. Si ad urbem inquit, magnitudinem, & citium frequentiam, respiciamus, & te cum viribus alijs Iudaeae conferamus, magnam profecto appellare non possumus. Si vero dignitate amplitudinem tuam aestimanda statuerimus, omnibus certe maximis viribus antefereamus. Rationem continuo adiungit: Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Neque natale tantum in terra solum, & summum in Israele imperium, praedicat, verum & sempiternum numen verbis sane luculentis explanat. Ait enim, Et egressus eius a diebus aeternitatis. A sempiterno, inquit, tempore, a patris ipsius sempiterni sinu, egredietur, ut imperium administret, & salutem conferat omnibus, qui in Regno illius censerint. Ut ex hoc loco cernimus, falsum erat, quod turba commemorabat, futurum nempe, ut ortus illius nemini posset innotescere. Hunc igitur errorem Christus magnis vocibus in templo detrahit. Sic enim sequitur:

Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicebat, Et me scitis, & unde sum scitis: & a me ipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit. Christi clamor ostendit, quantum in hac sententia pondus ad salutem inest. Numquam enim clamorem, praeter consuetudinem, edidisset, nisi cerneret, hac doctrina vitam omnium contineri. Dicitis, inquit, me vobis notum esse, mei vero generis principium prorsus ignotum. Falsum est. Fieri enim non potest, ut, qui me nouit, Patrem ignoret. Si igitur me scitis, similiter & Patrem scitis. Huius namque sententiae partes reciprocae sunt, & se mutuo consequuntur: Et me nostis, ut dicitis. Patrem igitur nostis. Si patrem minime nostis, neque me quidem nosse potestis. Ea igitur ratione, quam me notum habetis, & patrem notum similiter habeatis, opus est. Quod si Patrem ignoratis, Filij profecto notitiam non habetis. Non enim sum a me ipso ortus, ille, qui me misit, me genuit. Illius imaginem gero; illius specie informatus sum; illius numen exprimo; illius gloriae seruius; omnes cogitationes, & actiones, meae ad illius maiestatem, & amplitudinem, referuntur.

tur. Non possum igitur ab illo dissidere, cui sum, eiusdem omnino naturae ratione, virtutis immensa claritate, & amore summo, atque sempiterno, coniunctus. Si igitur scitis, qui sum, sequitur necessario, ut similiter sciatis, unde sum.

Sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Cum igitur ille verax sit, & mihi testimoniū iustitiae, sanctitatis, probitatis, virtutis, atque adeo numinis sempiterni, Prophetarum oraculis, voce clarissima, operibus admirandis, dederit; cur illius auctoritati obstinato animo repugnatis? & illi, qui neque mentiri, neque flecti, & immutari, potest, fidem non habetis? Quia illum ignoratis.

Quem vos, inquit, nescitis. Ego scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit. Itaque, cum illum, inquit, ignoretis, mei cognitionem assequi non potestis. Ab illo namque ortus sum, & ille me in terras misit, ut humani generis, non per viros Diuinos, ut olim, neque per angelos quidem, sed per me ipsum, liberarem; & illis libertatem, non temporis exigui termino definitam, sed sempiternam, constituerem. Huius autem tanti beneficii illi solum participes erant, qui fide ad nomen meum adiuncti fuerint. Hac igitur oratione, summus Dominus, Patris summi clementiam explicuit; numen suum illis, qui notitiam immensa maiestatis capere vellent, indicauit; gloriam sempiternam eis, qui fidem magnitudinis sempiternae veritatis adiungerent, munificentissime proposuit. Sed ijs, qui corruptis humoribus, atque pestilentibus, prorsus infecti, & inquinati sunt, omnia pestifera videntur. Ut enim, quibilibi grauius laborant, quaecumque gustant, quamuis sint dulcissima, tamquam nimis amara, reijciunt, ita homines proligatissimi orationis suauissimae dulcedinem fastidiunt, & contra suae salutis auctores furenter inuehuntur. Quod eo acerbius contra Christum faciebant, quo illius oratio diuiniore, & maiores opes diuiniae virtutis in hominum oculis explicabat. Quod Ioannes explanat.

Quaerebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Cum voluit, insidias vitauit; cum voluit, imperum repressit; cum voluit, vires elisit; cum voluit, apprehensus est. Apprehendi autem voluit, cum tempus maturum fuit, quod erat videlicet Dei consilio praenitum. Horam autem suam id tempus appellauit, quia erat gloriae suae tempus, quo Regnum illius erat stabilendum, Satanæ tyrannis euerrenda, aditus in caelum hominibus aperendus, de quo alibi copiosius disseremus.

De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quae hic facit? Si signis, inquit, firmanda fides est, maiora his signa, quae fieri ab hoc quotidie cernimus, excogitare non

possumus. Caci vident, surdi audiunt, claudi saluunt, & miram in cursu celeritatem suscipiunt, mortui, in vitam, illius verbo, & imperio, reuocantur. Quid amplius, ad fidem de Christo venturo, quem quotidie expectamus, faciendam requirimus? Tempus instat, oracula Diuina cum illius vita conueniunt, sanctimonia eorum, qui disciplinis illius additi sunt, testificantur, illum esse sanctitatis, atque pietatis, architectum. Quid nos igitur impedit, quo minus ei pareamus, ut tantorum bonorum participes esse possimus? Hæc, quæ de illo multi loquebantur, non mediocrem molestiam hostibus impurissimis exhibebant. Sequitur enim:

Audierunt Pharisei turbam murmurantem de illo hac: & miserunt principes sacerdotum, & Pharisei ministros, ut apprehenderent eum. Malum hoc, inquit, serpit in dies, & latius dissipatur. Si igitur repressum minime fuerit, erumpet in vniuersa Reipublicae perniciem. Non est cunctandum, non est remedium vite rursus differendum. Illum confestim in custodiam tradamus, ut supplicio capitali luat pestem, quam in nos quotidie machinatur. Merito certe de operibus Diuinis querebantur, qui bellum in Deum comparabant. Iuste veram virtutem oderant, qui, ficta specie sanctitatis, ad honores verissimae sanctitatis debitos adspirabant. Non sine ratione, salutis auctore infectari non desinunt, qui toti erant in salutis euerforis dominatu constituti. Sed videamus, quo modo ministri commissum sibi munus obierint.

Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum, qui me misit. Queritis me, & non inuenietis: & ubi ego sum, vos non potestis venire. Abeunt, ut, cum celeritate, quæ fuerant eis imperata, conficiant. Non in tenebris additum, non metu repressum, non a studio docendi formidine deductum, sed palam de rebus Diuinis luculentissime differentem, inueniunt; & tamen illum attingere non audent. Quo erat hominum armatorum praesidio cinctus? Nullo. Et tamen ministri non solum haerent, & dubitant, sed, stupore defixi, consistunt, neque se ad nocendum loco mouere possunt. Quare? Quia non permisit ille, in cuius potestate sunt omnia, ut Satanæ satellites, atque ministri, ante tempus ordine Diuino praestitutum id exsequerentur, quod exoptabant. Ut autem id non in perditorum hominum cupiditate, sed in sua voluntate, positum esse doceret, ait, Pusillo adhuc tempore inter vos ero: quo vobis minime concessum est, ut mihi noceatis. Cum igitur erit permixtum perditis hominibus, ut, tenebrarum potestate freti, in me totum odium profundant, & vitam mihi crudeliter nimis erripiant? Eo certe, quo gloria mea tempus appropinquauerit. Corpus tunc interiment,

animum vita priuare non poterunt; conuicia iacent, dignitatem porro meam nullis maledictis imminuent; & quo maiorem nocendi voluntatem perditis conatibus ostenderint, eo magis gloriae mei nominis illustrabunt. Virtus enim Diuina, tunc se maxime demonstrat, cum hominum sceleribus oppugnatur. Vado enim ad eum, qui me misit. Instat iter, quo me ad Patrem conferam, qui me in terras misit, ut eos, qui se mihi dediderunt, e tenebris sempiternis eripiam. Illic igitur, in Diuino solio constitutus, sempiternum imperium moderabor. Illic igitur non adspirabit improbitas, non penetrabit malitia. Omnes igitur fraudes, & machinationes, erunt inanes. Cum vero dicit, Vbi ego sum, & non dicit, Vbi tunc ero, satis aperte docet, se semper apud Patrem fuisse, & ita in terris sibi commissum munus administrasse, ut caelum numquam desereret. Sed videndum est, quo modo, post Christi in caelum adscensum, Iudaei Christum quaesierint. Quarebant Christum, cum in illius nomen inuadebant, cum discipulos illius in custodiam tradebant; cum eos bonis omnibus euertebant; cum lapidibus obruebant; cum immensissime iugulabant; cum omnes denique conatus eo comparabant, ut Christi nomen extinguerent; cum profecto quaerebant, non ut colerent, sed ut interimerent. Sed nullo modo eo peruenire poterant, quo is euectus fuerat. Itaque nullo modo poterant vel Diuinam illius clementiam frangere, vel maiestatem violare, vel gloriam illius obterere. Immo, quo furentius illum persequerentur, eo clarius gloriam suam amplificabat, maiorem agebat de hostium internecione triumphum. Orationis igitur haec summa est, ut ostendat, non esse illis tam immanis sceleris potestatem, nisi quando ipsi visum fuisset. Proinde, non esse sibi illorum comminationes villo modo formidandas. Post sacrificium vero peractum, & ipsius in caelum adscensum, omnes illorum machinationes irritas, & inanes, fore. Hoc cum non intellexissent, miseri, in alium sensum verba detorserunt.

Dixerunt ergo Iudaei ad semetipsos, Quo hic iturus est, quia non inuenimus eum? numquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? Quis est hic sermo, quem dixit, Quaretis me, & non inuenietis, & vbi ego sum, vos non potestis venire? Postquam Israelis Regnum, fuit Assyriorum armis euersum, decem Israelis tribus fuere dispulsa, neque solum in mediam, sed in multas orbis terrarum regiones dissipata. Postquam vero fuit a Babylonij euersio, & inflammatio, Hierosolymis illata, magna Iudaeorum pars fuit Babylonem non semel abducta. Reliquiae deinde in Aegyptum, sponte sua, contra Hieremiae sententiam, migraverunt. Cum vero per Cyrum libertas Iudaeis reddita fuit, quamuis

magna pars in Iudaeam redierit, maxima tamen pars eorum in illis regionibus, in quibus sedes habebant, & vineas, & hortos, conseruerant, voluntatem suam remansit. Antiochi similiter tempore, multi vel in exilium pulsi sunt, vel sponte sua in alias regiones immigrarunt, vbi se commodius habitare posse crediderant. Haec tanta Hebraeorum multitudo, in tam varias partes dispersa, 10 Dispersio gentium nominatur, eo quod esset varijs gentibus admixta. Vnde & Petrus, cum ad Iudaeos, qui habitabant in Asia, scriberet, Dispersionem Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae, & Bithyniae, nominat. Iudaei igitur sic Christi sententiam interpretabantur, ut existimarent, illum, vel Iudaeorum metu, vel offensione, velle se in oras longinquas conferre, ut tuto vitam inter Iudaeos, qui illic haberent domicilia, degeret. Sed hoc leuius ferendum erat. Abeat, dixissent illi, quouis gentium, modo ne gentes erudiat. Gentes enim incircumcisas, fieri Diuinæ disciplinae participes, illis scelus nefarium, & execrandum, videbatur. Ibi, inquit, in gentium dispersionem; & postquam illic fuerit, non satis habebit, Iudaeos suis disciplinis instruere, sed etiam gentes ad se alliciet, ut eas, quod non licet, instituat. Hanc cogitationis inanitatem minime responsione dignam arbitratus est: in quo nos docuit, non esse omnes orationum vanitates valde refellendos, vel quia minimum momentum obtinent, & ideo magis contemnenda, quam refutanda sunt; vel quia per se vacillant, & claudicant, & intra breuissimum tempus clarissima luce veritatis obruantur, & mendacium aperte conuincitur. Alia etiam ratio potest assignari, quare opinionem illam minime ex Iudaeorum animis euellerit. Quae nam ea est? inquit. Non dispersionis salutem negligebat, neque gentes aditu sempiternae gloriae prohibebat. Et ideo, quamuis per se gentes vniuersas non docuisset, eas tamen per discipulos suos caelestibus disciplinis instruxit. Quemadmodum, ut in Isaia legimus, a Patre praedictum fuerat. Dedit te, inquit, in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae. Non poterat igitur dicere, Dispersionem minimi facio, gentes incircumcisas minime curo. Sed, quae sequuntur, attentissimis animis audiamus.

In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat, dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viua. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. nondum enim erat Spiritus datus: quia Iesus nondum erat glorificatus. Sollemne illud sacrum, ad octauum vique diem extendebatur. Sic enim scriptum est in Leuitico: Dies quoque octauus erit celebrimus, atque sanctissimus. Dies autem hic erat

erat tertius atque vigesimus mensis septimi. Sollemnitatis enim huius celebritatis quindécimo die inchoabat. Ab illo autem, septem dies numerabantur. Postremo, dies octauus festam illam celebritatem terminabat. Vltimus igitur festae illius celebritatis dies erat tertius & vigesimus mensis. Sed ad maiora veniamus. Stabat, inquit, Iesus. Cum, Stabat, inquit, magnum certe innuit sententiae Diuinæ sacramentum, cum docet, Iesum, ut illud enuntiaret, se erexisse, & erectum constituisse, ut ab omnibus audiretur. Et clamabat, dicens, Christi clamor non temere fundebatur. Non sine grauissima causa edi poterat. Paulo ante illum in templo clamasse, percepimus. Quorsum? Ut fidem excitaret, & se patrem in caelestibus sedibus habere testificaretur, ut Theologiae verissimae disciplinam traderet, sine qua vita frui non possumus. Si enim vita, Dei notitia continetur, & Deum is nouit, qui Filium nouit Patri, amore sempiterno, coniunctum, ratio cogebat, ut humani generis liberator, cum animis eam fidem inferere vellet, quae salutis initium continebat, maximis vocibus hominum mentes excitaret. Similiter, hoc in loco, clamorem ingentem sustulit, ut fidei fructum omnibus explicaret, & ostenderet, fore, ut illi soli, veris, & sempiternis, opibus affluerent, qui fide firmissima omnes actiones vitae dirigerent. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Samaritanæ dixerat, futurum, ut, qui biberet ex aqua, quam se daturum receperat, numquam sitiret; sed aqua repente fieret fons, aquae salientis in vitam aeternam. Similiter, hoc in loco, eandem aquam cunctis, absque discrimine, pollicetur. Si quis, inquit ille, sitit. Nullam distinctionem ponit. Siue Iudaeus ille sit, siue Graecus, siue Scythia, siue ex quacunque alia orbis terrarum regione ad me venerit, cupiditatis sitim facillime restinguet. Sic enim explebitur verissimis bonis animus, ut non sit eis ulterius aliquid valde desiderandum. Qui enim veris opibus affluit, inanes facillime contemnit. Ut enim, qui domi auri ingentes acervos reconditos habet, non est de luteis vasis valde sollicitus, ita, qui gerit animum caelestibus opibus opulentum, non terrestrium cupiditate nimis incenditur. Ita igitur in bonis, quibus fruitur, acquiescit, ut omnia, quae nimis expetenda videntur in terris, animo nimis alto, & excelso, despiciat. Si igitur siti flagras, si semper eges, si nullae sunt opes, quibus satiari queas, si quietus esse non potes, ad Christum propera, & tum demum expleberis, & animi tranquillitatis pace perfrueris. Quo modo autem ad Christum venire possumus, ipse nos docet. Sic enim inquit: Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viua. Per fidem igitur ad Christum accedimus. Sed, in quo loco docet

Scriptura, futurum, ut, qui in Christum crediderint, flumina aquae viuae intra pectus habeant, ita, ut non sint illis aquae ad sitim sedandam e longinquo hauriendae, est animaduertendum. Primum, constat, in illa Arabia solitudine, solibus ardentissimis exusta, Hebraeos fuisse intoleranda siti vehementissime cruciatos, quae eos adegit, ut Mosem iurgijs, atque maledictis, insectarentur.

Moses igitur, cum, Dei iussu, in Monte Horeb virga silicem percussisset, continuo largissimi latices emanarunt, qui non solum sitim omnibus depulerunt, verum amenissimam viriditatem ex terra illius vastitate elicerunt, quae non ingratam speciem oculis exhiberent. Alibi, cum populus simili siti cruciaretur, in Mosem furenter inuadunt, sanctissimumque virum conuicijs onerant, quod ex Aegypto eduxisset, ut in deserta terra siti conficeret. Ibi Moses petram aliam bis virga percussit. ingens aquae vis e petra continuo profluxit. hanc Dei tam insignem clementiam David grandi carmine non semel celebrandam suscipit. Inquit enim, Interruptit petram in eremo, & ad aquam eos tamquam in abyso multa, & eduxit aquam de petra, & deduxit tamquam flumina aquas. Et alibi, Diripit, inquit, petram, & fluxerunt aquae, & abierunt in sicco flumina. Haec omnia Paulus ad sensum Diuinum referenda docet. Sic enim, ad Corinthios scribens, ait: Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt, neque cibus ille, neque potus, erat spiritalis, sed tam cibus ille quam potus, cibus, & potus, quem Spiritus sanctus nobis elargitur, designabat. Confectudo est enim sanctae Scripturae, rerum diuinarum nomina, figuris, quae res ipsas Diuinas adumbrant, imponere. Quod multo clarius id, quod continuo sequitur, ostendit. Ait enim, Bibebant autem de spiritali consequente eos petra. Petra autem erat Christus. At illae petrae spirituales non erant: neque populi consequebantur, cum loco non mouerentur: neque denique in illos nomen Christi conueniebat; sed Christi vim, atque pietatem, adumbrabant. Ille namque, ut vidimus, est ille panis caelestis, qui suis vitam sempiternam contulit: Ille est illa petra, virga Diuinæ iustitiae, pro peccatis nostris, in Cruce percussa, ex qua potum suauissimum hausimus, & sitim, qua cruciabamur, exstinximus. Haec Ecclesiam suam consequitur, ne vnamquam eam siti grauissima conflictari patiatur. Paucis deinde interiectis, ait: Haec autem omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines saeculorum deuenerunt.

Ex his Pauli verbis plane colligitur, omnia illa munera, quæ Hebræis concessa sunt eo tempore, quo fuere e Pharaonis crudelissimo dominio liberati, signa fuisse eorum, quæ nunc, Christi benignitate, percipimus. Quid Isaias? quam luculenter ea omnia ad Christi tempora multis ante sæculis significanda, prænuñtiat? Lætabitur, inquit, deserta, & inuia, & exultabit solitudo horribili vastitate consumpta. Eam enim neque perennes aquæ Diuini Spiritus irrigabant, nec imbres cælestes fecundam efficiebāt; sterile solum, atque perustū, nihil ex se proferebat, quo posset aliqua incūditate permulceri. pro iustitiæ plantis, tyrannidis, & immanitatis, asperitas omnes terras operiebat; pro decoris, & honestatis, fructibus, libidinum filia omnes species dignitatis interimebat; pro religionis verissimæ sanctitate, dirissima superstitio cunctorū mortalium animos occupabat. Nulla erat in terris Dei notitia; nullum pietatis studium; nulla officij rectissimi disciplina; omnia erāt ferarum, atque serpentium, lustris infecta; cū subito Diuini Spiritus fontes emanarunt; flumina labi cœperunt; ardores extincti sunt; lætissima iustitiæ fruges, & virtutum omnium odores fragrantissimi, mirifica iucunditate omnia perfuderunt. At deinde: Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans gloria Libani data est ei decor Carmeli, & Saron. Montes erant amenissimi, & arborum proceritate, & plantarum iucundissima varietate, cultissimi, cum quibus Ecclesiæ decus, & gloriam, comparat. Nec enim alijs verbis tam illustri species explicari commodè poterat. Ne autem Iudæi, animis in terras demersi, hæc omnia ad terrenas opes traducere conarentur, adiungit, Ipsi viderunt, ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri. Vnde colligi poterat, illam tam mirabilem vitæ conuersionem, & tantam fructuum abundantiam, ex notitia Diuini numinis, quod antea gentes ignorabant, exstitisse. Tum excitat Christi discipulos, ut omnes, qui spem sempiternæ salutis abiecerant, spe firma corroborent, & voluptatem cunctis annuntient. Inquit enim: Confirmate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Dicite pusillanimis, Robur assumite; nolite timere. Cur ita tandem minime, in tantis vitæ periculis, metuendū est? Quia Deus ipse, qui Prophetas, & Angelos, olim suis in auxilium mittebat, iam non hoc munus ministris suis delegabit; ipse per se huius mundi Principem de solio detrudet, vestramque libertatem constituet. Ecce, inquit, Deus vester ultionem adducet retributionis, Deus ipse veniet, & saluabit nos. Quibus autem signis poterimus Dei ipsius aduentum explorare cognoscere? Tunc, inquit, aperientur oculi cæcorum, & aures verborum patebunt. Tunc saliet, ut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

Sed rationem tam Diuinorum operū videamus. Quia (inquit) scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine, & quæ erat arida, erit in stagnum, & sitiens in fonte aquarum. Ades dum, Iudæe, & mecum huius oraculi Diuini sententiam recognosce. Quid ais? quid animo tecum meditaris? numquid aliquid in Diuinis litteris absconum, & minime cohærens, inueniri posse, confidis? Negabis certe. Quid igitur minus conuenit, quā pro causa stupendi miraculi aliquid maxime ab effectu disiunctum afferri? Isaias non de rebus præteritis, sed de futuris, edisserit; & ea, quæ fuerant, præteritis signis expressa prænuñtiat. Dicit igitur, fore, ut cæcis ad specus, surdis auditus, claudis expeditus incessus, atque adeo cursus, redderetur. Quam causam apponit vir diuinus? Eorum quidem iudicio, qui sani sunt, & fide vitam insitunt, maxime congruentem. Dicimus enim, per Aquas illas, de quibus Propheta loquitur, intelligi Spiritus sancti munera, & Diuinorum bonorum affluentiam. Si Iudæus fore confidit, ut iterum in tellure deserta aquæ e silice percussæ repente profluant, & eam causam esse confirmet, quare cæci continuo videant, surdi audiant, claudi, quocumque velint, libere cursitent, causam certe nimis alienam, & absurdam, & Iudaico stupore dignissimā, referent. Illos igitur, ut digni sunt, omittentes, in Diuini viri sententiam aciem mentis intendamus. Cum enim Propheta fuerint, & optimi diuinæ legis interpretes, & excellentes Euangelij prænuñtij, & diuinitus inspirati, omnia bona, quæ erant per Christum nobis afferenda, prædixerant: tū, Isaias, mirum est, quantum in Christo prædicando inter omnes Prophetas excellat. Sic igitur ad præterita beneficia respectans, ea commemorat, ut non tam in illis, quam in rebus sacrosanctis, atque diuinis, quæ per illa portendebantur, totam mentem, atque rationem, defigat. Non dubium igitur esse potest, quin præcipue hoc in loco, & in eo, cum sitiens, ad aquas inuitat, per Aquas, munera diuini spiritus intelligat. His explicatis, ad Christi sententiam reuertamur. Qui credit, inquit, in me, sicut dicit Scriptura, flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ. Quærebamus, ubi hoc Scriptura prædixisset. Cum vero nonnulli pauidis loci a nobis adducti fuissent, qui, cum aquas olim e rupe profilientes carmine celebraret, in has aquas, de quibus loquimur, totam mentem inflammato studio referebat, tum vero Isaiam multo clarius id significare dicimus, cum fore prædixit, ut in deserto loco aquæ scinderentur. Cum scinderentur, dixit, respexit ad virgam Moses, qua percussit, ut petram, in Ecclesiæ fundamento, ad edificij stabilitatem, positam, & dei iudicio percussam, designaret. Quid autem tam vastum, & in-

& incultum, potest excogitari, quam animus Diuina gratia destitutus? Nihil enim ex se, nisi flagitiorum spinas, atque sentes, effundit. Quid igitur mirabilius, quam, cernere hunc animum, in quo dracones domicilia collocarant, ita repente conuersum, ut cogitationes sanctas nutriat, ut fructus saluberrimos efferrat, ut numquam fronde careat; cum sit prope Diuini spiritus fluenta conlitas, & ab eodem spiritu ductus, omnia, quæ cogitat, quæ molitur, & efficit, prosperos euentus consequatur? Ut autem Christus huius gratiæ perennitatem exaggeret, non aquam tantum perennem nominat, sed flumina: quemadmodum, cum Samaritana dixit, futurum, ut fides, incēsa, & incitata, efficeret in eo, qui crederet fontem aquæ salientem in vitam æternam. Ut autem, quā firma huius aquæ possessio esset, intra pectus eam ponit. Flumina, inquit, de vētre eius fluent aquæ viuæ. Per Ventrē in sanctis Litteris sæpe numero intimus animi sensus exprimitur. Qui igitur intra ipsius animi recessus perennem fontem, vnde flumina foras emanent, habuerit, non timebit, ne fluminum cursus alio deriuetur, ita, ut ipse in sicco destituatur. Semper igitur virescet, semper, cum opportunum fuerit, fructus vberimos effunder, ut non solum ipse beatus sit, sed multos etiam suæ felicitatis participes efficiat.

Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. nondum enim erat spiritus datus: quia Iesus nondum erat glorificatus. Quod Aquæ Spiritus sancti gratiam designent, satis perspicuum est. Quod autem neget Ioannes, eo tempore, quo Christus hæc in templo predicabat, Spiritus sancti munera nemini concessa fuisse, mirum videri fortasse poterit illis, qui non fuerint in Ioannis disciplina valde versati. Dicent enim, Quis igitur Prophetas edocuit? quis sanctitatis effector exstitit? quis hominibus cælestes cogitationes inspirauit? quis denique homines virtute præcellētes, Deo, amoris sempiterni fœdere, coniunxerit? Sed animaduertendū est, apud Ioannem, & alios Diuinos viros, multa esse, comparatione quadā, intelligenda: veluti, cum hominem fortem, Imbecillum appellamus, cum ad alium longe fortiores respicimus; aut alium lāguentem, Sanum esse dicimus; alterius cōtentione, quæ morbo longe grauiore depressum cernimus. Spiritu quidem fuerunt olim inflati, & incitati, sancti Dei homines. Aliter enim numquam ea facinora fecissent, quæ vehementer admiramur. Spiritus tamen olim non fuit tanta copia, & largitate, profusus, & gratiæ diuinæ flumina foras erumperent, ut terras flagitiorū innumerabiliū ardoribus exultas irrigarent, & fecundas efficerent. At, postquam Iesus in Crucem actus fuit; postquā sacerdotij sui munus sanctissimum obiit; postquam in cēlū petrauit, & sanguinis sui pro nobis effusi meriti in conspectum Patris intulit; tum spiri-

tum nobis impetrauit, quo non solum ij, qui erāt sanctorum patrum stirpe propagari, sed ex omnibus nationibus, quæ erant a sanctissimis sacris abhorrentes, & erroribus turbulētissimis excæcata, innumerabiles homines in libertatem vindicati, & luce clarissima circumfusi, verum cernerent, & in cælum, inflammata fide, cōscenderent. Hic igitur spiritus, quo erant animi multo ardentius inflammandi, & omnes nationes in studium admirabile Diuinitatis incitandæ, nondum aduenerat. quia nondum Iesus opus gloriæ suæ, quod Cruce, & Crucis meritis, & sanctitate, continebatur, absoluerat.

Ex illa ergo turba cū audissent hos sermones eius, dicebant, Hic est vere Propheta. Alij dicebant, Hic est Christus. Quidam autem dicebant, Numquid a Galilea venit Christus? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehē castello ubi erat Dauid, venit Christus. Iam superius docuimus, multitudinem illam fuisse ex vario genere hominum conflatam. Quidam enim erant in Christi studium, quamuis non perfecta omnino fide, propensi; alij vero erant odio nimis effertati, illiusque doctrinis grauiter inuensi; alij postremo ancipites erant, animisq. distracti, diuerse trahebantur, ut aliquando illum honoribus summis dignissimum iudicarent, aliquando rursus non bene de illo sentirent.

Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Necesse profecto erat, cum tam multiplices, & inter se dissimiles, sententiæ essent, ut dissensio excitaretur.

Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. Nocendi voluntas non deerat. facultas oblata videbatur. Principum imperium vrgebat. Cur igitur impietatis satellites non obierunt munus, quod illis fuerat a Principibus singulari studio commissum? Quia tunc non placuit illi, qui omnium temporum momenta perpendit, ut efficeret id, quod erat in aliud tempus multo commodius reseruandum.

Venerunt ergo ministri ad Pontifices & Pharisæos. Et dixerunt eis illi, Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri, Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Quam ingratus fuerit ministrorum reditus illis, qui voluptatem ingentem se percepturos esse confidebant, cū crudelitatem suam in eum, quæ pelsime ode-rant, exercitiam fatiarent, dici non potest. Ita que necesse erat, cum a spe, qua tunc tenebantur, deciderent, ut animi angore summo cruciarentur. Sed responsum videamus. Nō enim dicunt, Erat multis hominum millibus stipatus: non dicunt, Fuga se proripuit, & in latebras abdidit, quas explorare nequimus: sed, quid dicunt? Numquam sic locutus est homo. O diuinam eloquentiæ vim, quæ non modo iacentes erigebat, omnem ex afflictis animis mastritiam depellebat, mentes humanas studio gloriæ immortalis inflammabat; verum & ho-

& hostium ministros ita coarcebat, ut non auderent illum attingere, quem ut apprehenderent, missi fuerant. Itaque neque Principum offensionem verentur; nec infamiam, aut formidinis, aut negligentiam, timent: proposita sibi præmia pro nihilo putant; atque fatentur, se non armis, sed verbis, fuisse prohibitos, ne, quod fuerant iussi, perficerent.

Respondunt ergo eis Pharisei, Numquid & vos seducti estis? Numquid ex principibus aliquis credit in eum, aut ex Phariseis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt. Auctoritate pugnant. Credibile enim non erat, ut, si is, qui tantum dicendo poterat, ut populorum fluctus, & procellas, cum vellet, comprimeret, & multorum ad se voluntates alliceret, & ab odio, & immanitate, ad bonitatem traduceret, vere Christus esset, id Principes tam sancti, tam religiosi tam egregie sacris disciplinis eruditi, non intelligerent. Quasi vero non in eorum animis inuidia potissimum versaretur, qui in alto gradu locati sunt, & non eos acius odium veræ virtutis exaceraret, qui, virtutis simulatione, ad honores summos enituntur. Nihil est enim veræ dignitati, quam simulatio dignitatis, infestius. Non nouit, inquit, turba legem. At ipsi, qui legis se scientiam tenere iactabant, quā longe a cognitione illius abhorrent, operibus turpissimis, & scelestissimis, indicabant. Maledicti, inquit, sunt, orationem conuicio concludunt; (quod est eorum proprium, qui malā causam tuentur) & quod argumentis probare nequeunt, iurgiis, & maledictis, obtinere nituntur. Sed, quare execrabiles, & detestandi, ab impurissimis hominibus appellantur? Quia verissimis sententiis assentiuntur? quia Deo repugnare nolunt? quia diuina beneficia minime repudiāt? quia generis humani liberatorem non immani odio persequuntur? O execrationem nimis omnibus sanis hominibus expetendam. Vtinam sic perditis hominibus, qui Christi sanctam Ecclesiam oppugnant, detestabiles, & execrandi, videamur. Quid enim magis oprandum nobis est, quam, eis minime placere, qui summa contentione Diuinis placitis aduersantur? Sed occurrit maledictis impiorum hominum vir sanctus. Sequitur enim:

Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum noster, qui vnus erat ex ipsis. Erat enim religione Phariseus, sed moribus, & sententia, longe ab illis, qui religionem ementiebantur, dissidebat. Sed, quid dicit?

Numquid lex nostra iudicat hominem: nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Indicta causa iudicare, summa iniquitas est. Tunc enim, non ius, & æquitas, sed inconsiderata temeritas, & præceps ambitio, & iracundiæ furor, in iudicio dominatur. Nicodemus igitur iure collegas hortatur, & admonet, ut prius Iesum audiant, quam contra illum sententiam dicant. Sed frustra ab illis ius postulatur, qui

animum gerunt immani odio iustitiæ, & sanctitatis, occupatum. Non audit veritatem mendacium; non admittit equitatem iniuriæ; non cedit ambitio moderationi; non dat locum cupiditas iustitiæ; non crudelitas humanitati; denique, cum omnia sunt in animis a sceleribus obfusa, omnes iustitiæ defensiones repelluntur.

Respondunt, & dixerunt ei, Numquid & tu Galileus es? Ut hinc colligi potest, Galilei nomen, ut probum, obijciebatur illis, qui Christum libenter audiebant, eo quod Christum in Galilæa natum opinarentur.

Scrutare, & vide quia a Galilæa propheta non surgit. Hoc vno argumento maxime nitebantur, quod Scriptura Christum non in Galilæa, sed in terra Iuda, nasciturum prædixisset. In hoc vno igitur, ut in firmissimo causæ præsidio, commorantur. Quid? Erat difficillimum, quo in loco Christus ortus esset, inquirere? Non certe. Fuerat enim ortus illius, Magorū aduentu, Herodis perturbatione, & scribarum consultatione, innocentium cade, celebratus. Cur igitur id non diligenter inquirent? Quia metuunt, ne palam fiat id, quod non paucis erat valde notū, Christum in Bethlehemica ciuitate natum fuisse; & ita subtraheretur calumniæ, qua maxime nitebantur, materia. Nec enim improbi, ut veritatem peruestigent, sed, ut calumnientur, inquirent. Cum igitur verentur, ne veritas elucescat, quam oppugnandam suscipiunt, studium inquisitionis omittunt. Hi igitur, postquam aliud, quo progredierentur, minime reperirent, discesserunt.

Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam. Dimissum fuit tunc concilium, sed scelus minime dissolutum fuit; & cum faculas nocendi illis erepta fuisset, voluntas immani odio confirmata in eodem statu permansit. Quam periculosum autem sit inueteratum crimen, ubi ad summum peruenit, ex hoc certe loco potest esse perspicuum. Altiores enim radices agit, quam ut euelli, vel ratione, vel bonitate, vel auctoritate, possint. Induit enim, qui scelus institutum, temporis diuturnitate, atque pertinacia, cumulat, formam illius Principis tenebrarum, quem sequitur. Illi enim se totū tradit, quem numquam rebellionis, atque perfidiae, susceptæ penituit; qui numquam immutari, & ad aliquam benigne faciendi voluntatem inflecti, potuit; cuius omnes actiones, & cogitationes, & omnes conatus, ad hominum peltem, atque perniciem, conferuntur. Ne igitur homines perditissimi ab eo, cui se penitus addixerunt, deficiant, ita in sceleribus obstinati, & obfirmati sunt, ut nec argumento conuicti, neque signis admirandis obstupefacti, nec auctoritate Diuina redarguti, a susceptæ semel sententia desistant. Putant enim, dignitatem suam erroris confessione prorsus amittere. Itaque malunt, erroris turbulentissimi

vinculis

vinculis adstringi, quam, veritatis cognitione in libertatem vindicari. Erroris enim suscepti defensione, fore confidit, ut a suis honoretur; mutatione vero sententiæ, dedecus apud suos se continuo subiturum putat. Dum igitur inane dedecus extimescit, verissimum dedecus suscipit, nullis sæculis eluendum. Superbia enim in illius animo dominatur; quæ quidem ita miserum adstrictum tenet, ut facilius patiat se ruinis omnibus opprimi, quam ab errore deduci. Quod quidem in hæreticis euenire sæpe conspicimus. Argumentis conuicti, vociferantur; auctoritatibus obruti, clamores edunt; & quo magis illi remedia salutaria fuerint adhibita, eo furentius contumelias intorquebant. Quare? Quia superbia ducuntur, quæ sententiæ temere susceptæ mutatio-

nem pati non potest. Itaque Phariseorum vestigiis insistant, & superbiæ principem, & auctorem, omni studio sequantur. Quocirca vos, fratres, per Christi clementiam moneo, & per illius sanguinem obtestor, ut tam durum sceleris exemplum, ut facitis, perpetuo detestemini. Sed, cum superbia, peccandi diuturna consuetudine roboretur, (hebescit enim mens, & obdurefcit animus, irrepit pietatis obliuio, unde contemptus exoritur) omnis vestra salus in eo posita est; primum quidem, ut non peccetis; deinde, si lapsi feceritis, confestim excitemini, & a Christo veniam postulatis, qui non solum vobis ignoscet, si fueritis ad illum tota mente conuersi, sed etiam vestrum robur amplificabit, ne rursus miserrime concidatis.

Vidi, & legi librum istum Reuerendiss. D. Hieronymi Osorii, Episcopi Siluensis, continentem viginti & vnā orationes in Euangelium B. Ioannis; & in eo deprehendi pietatem cum elegantia coniunctam, & doctrinam sanam, & ad fidelium eruditionem vtilem. Quapropter, saluo sapientum iudicio, poterit imprimi. In quorum fidem nomen meum subscripsi. Roma, die 25. mensis Maij, anni 1592.

Fr. Bernardinus de Agorreta.

Fr. Bartholomæus de Miranda. S. P. M.

P. Antonius Vicefg.

EIVSDEM AVCTORIS
IN DIEM NATALEM
DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

*S*umme Pater, calum aeterno
qui lumine complex,
Pollentiq. manu Vertis, qui
frugibus aliam
Tellurem, arboribusque, &
lato gramine vestis,
Et dulcem praebeas cunctis animantibus escam,
Humanumq. genus caelesti nectare pascis,
Inferis atque astris; quis tandem carmine gra-
res
Munere pro tanto poterit persolvere dignas?
Cum humanas mentes premeret nox atra tene-
bris,
Morsq. ruens tristi terras involueret Umbra,
Tu tandem, miseros homines miseratus, ab alto
Misti in terras lucem, qua cuncta serenas,
Calitibusq. immensa, aeternaq. gaudia confers.
Postquam igitur tattras tenebras, letumq. fu-
gasti,
Summa tenet mentes hominum, atque aeterna
voluptas,
Qui tantam lucem adspiciunt, qui numen ado-
rant
Rite tuum, atque tuis aris pia thura reponunt.
Vt lati agricola magnis in messibus omnes
Deponunt curas animis, & carmina dicunt:
Vt miles victor, postquam spoliaverit hostem,
Exultat, latus praeda, partoque triumpho;
Sic nos consequimur caelestia munera lati:
Sic canimus lati, & spoliū celebramus opi-
mum,
Quod dux armipotens abiecto diripis hosti.
Tu namq. immanis fregisti sceptrā tyranni,
Qui genus humanum imperiis oppressit ini-
quis,
Imposuitq. iugum nostris cervicibus; atque
Peccati, mortisq. furorem ferre coegit.
Vt quondam populos strauisti Marte feroces,
Quos non vis hominum absumpsit, sed numine
tantum
Concisti cedere tuo, duxq. inclutus armis,
Non armis, sed lampadibus, cantuq. tubarum
Hostiles acies contriuit, funera passim

Edens; & numerum ingentem sub tartara mi-
sit:
Sic tu bellipotens, clara nunc luce corruscans,
Doctrinae sonitu caelestis, conficis hostem,
Et clarum ducis deuicta morte triumphum.
Martis nam saui fremitum, dirumq. tumul-
tum,
Horrificam cadem, & imbutas sanguine ve-
stes,
Vis tua consumpsit telis, & vindice flamma.
Hec puer exorients nobis, puer inclutus alto
Demissus caelo, confecit proelia nobis.
Salue, magne puer, clarissima Patris imago,
Quem genuit nobis Regem sanctissima Virgo:
Tu imperium fulcis humeris; tu sidera tollis;
Te summum Regem colimus stellantis Olym-
pi.
Et tua carminibus celebramus sacra frequen-
tes,
Namque tuum canimus sanctum, & mirabile
numen.
Conscius aeternae mentis, magniq. minister
Consilij, summus Deus ipse, Deiq. propago
Fortis, & omnipotens, inuicta robore gentes
Proteris inuisas, inuisaq. tartara terras.
Tu princeps generis sancti, tu prolis origo
Aeternae, interpres tu nostra pacis, & auctor
Pacis, quam numquam deleuerit vlla vetustas.
Namque tuo aeternum sanxisti sanguine fa-
dus;
Quod tandem impuri deleuit crimina mundi,
Et caelum in terris miro deuinxit amore,
Et nobis claras sedes reuerant Olympi.
Numine tu patrio Regnum tutaris auitum;
Dauidis solium confirmas; iuraq. sanctis
Das populis; summoq. regis moderamine cae-
lum.
Adsis, o celi decus, o clarissime, nostras
Rex animas serua, nos & defende periculis,
Atque arce procul aeterni contagia leti.
Vt tibi puro animo votum immortale sacre-
mus,
Nosq. tuo semper praesenti numine serues.
Spiritus

Spiritus in nobis sanctum tuus excitet ignem,
Qui sceleris prisci penitus vestigia flammis
Exurat, celi & nobis incendat amorem.
Nos si circumstant discrimina Martis anhelis,
Si venti terras ingenti turbine perslent,
Si mare turbatum fluctus ad sidera tollat,
Si caelum horribili superintonet omne fragore,
Tuq. benigno nos vultu respexeris, omnes

Intrepidi motus hinc despiciemus; & alta
Mente poli sedes spectabimus undique tuti;
Inque tuas laudes carmen modulabimur ap-
tum.
Templa tuas referent sacro tum carmine lau-
des;
Siluae Diuinas referent tum carmine laudes;
Et pulsus sacris resonabit cantibus aether.

FINIS.

Regestum.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll.

R O M A E.
Ex Typographia Bartholomaei Bonfadini.
M D XCII.

INDEX
IN HIERONYMI OSORII
LVSITANI
EPISCOPI SILVENSIS
OPERA

In quo illud animaduertendum,

*Per Numerum { Primum, Tomum } significari.
 { Secundum, Paginam }
 { Tertium, Lineas }*

A

Aron quare tiaram capite
gestabat. tom. 4. fol. 415.
n. 40
Abba est nomen Syrum, &
quid significet. t. 2. f. 739.
n. 40
Abdala a Rege Armuzien
si ad Alburquecium lega-
tus mittitur 1. 812. 20
Abdearus Rhemanus patruo uitam eripuit. 1. 771.
10. ab Haliaduce occiditur. 772. 10
Abedella Goensis classis prefectus a Lusitanis uin-
citur. 761. 40
Abedella prodicionis falso insimulatur. 1. 1000. 20
securi percutitur. 1001. 10
Abedel quibarius Xerisij patruelis a Petro Barriga
prelio occiditur. 1. 990. 30
Abrahamus est Christianorum gentilis. 1. 82. 40.
Reges uicit. 106. 30. Illius filij qui sint & dican-
tur. 2. 126. 50. & 245. 10. & 762. 10. quare pater
omnium fidelium dicatur. 689. 60. & 692. 50. Il-
lius filios Deus quomodo efficiat 692. 60. Illius
fides, & laudes. 243. 20. & 685. 50. & 693. 20.
& sequentibus. Illius gloria est ad Deum re-
ferenda. 688. 60. quare quidem ex fide originem
duxit. 694. 10. Illius nominis significatio. 245. 50
Illius cum Deo icti fœderis explicatio. ibid. 60.
Illius semen quo pacto sit ut stellæ celi propaga-
tum. 372. 10. quare appelletur & Christus & Pro-
pheta. 3. 413. 30. Ante circumcisionem fuit iu-

stus. 2. 689. 10. Illi promissio a Deo facta qualis
existerit. 690. 50. Illius uirtus quanta fuerit. 3.
970. 60

Abrahamus Saracenus coniurationem Armuzien-
sum Albuquerque aperit. 1. 519. 30

Abrahamus Zacatorensis Regis filius arcis Zaca-
toræ prefectus. 1. 785. 30. Eius uirtus militaris.
786. 10

Academicorum de Bono opinio 1. 43. 40. Illorum
disciplinæ laus. 334. 40

Acem Regis Armuzienfis nomine Albuquerqueium
salutat. 981. 20

Achaz Rex Iudæorum quare signum, ut Isaias hor-
tabatur, Deo non poposcit. 4. 33. 20

Achilles fuit uirtutis militaris a Poetis expressa ef-
figies. 1. 13. 40. fuit furiosus. 158. 50. quare for-
tis non sit dicendus. 58. 50

Achilles Bocchius, uir singulari doctrina. 1. 119.
60

Achor quid significet. 4. 306. 50

Acotes Aethiops Saracenus cum Gnaia amicitiam
firmat. 1. 754. 20. Ei cum centum hominibus
subsidio occurrit. 60. Zofalensi regno prefigitur.
755. 20

Actiones probæ sunt necessariae ad salutem. 3. 41.
10. Illæ dum sunt præclaræ quare lætitiæ affe-
rant. 790. 10

Actionis Diuinæ duplex est genus. 2. 545. 60

Actionis principium in homine quod sit. 2. 210.
60

Acum princeps Dabidenfis capitur. 1. 921. 10

Acus siue pyxidis nauæ descriptio. 1. 602. 10

a

Adamant-

I N D E X.

Adamantes ingentis magnitudinis, & ponderis in Narfinga reperiuntur. 1.749.20
Adami species & ornatus, cum primum fuit a Deo conditus. 1.55.60. & 235.4. fuit Sacerdos, & Propheta. 59.60. Ei quare Deus præcepit, ne gustaret fructum arboris scientiæ boni & mali. 60.20. Eius peccatum quod fuit. 2.6.30. Post peccatum in quæ mala incurrit. ibidem. Inter illum & Christum humani etiam generis principem quod discrimen existerit. 2.365.30. & 702.30. Quibus in rebus Christum expresse. 702.10. Fuit in gratiam Dei post peccatum restitutus. 3.970.30. Illius peccatum. 4.332.60
Addimon quid significet. 4.486.40
Adena urbs Arabiæ munitissima. 1.915.10. & 941.10. eam Lusitani oppugnant. 443.20. & 945.10. A Soleimano & Mirhocem, Sultani Aegypti ducibus, oppugnat. 1025.30. Illius facta Lusitanis deditio quare fuerit repudiata. 1026.20. Quam fuerit hæc repudiatio Lusitanis incommoda. 1029.30
Admonentium uoces qui audire nolit, quare in mortem fuit. 787.10
Admonitio quo pacto differt a concione. 3.737.20. Non est desperatis adhibenda. 737.40. Ea sapienti quare sit adhibenda. 738.20
Adolescentis ingenii quod sit officium. 1.37.20
Adonai nomen Dei nec antiqui patres, neque Moses exploratum habuerunt, nunc autem quomodo sit exploratum. 2.875.10
Adoptio filiorum Dei est duplex. 2.742.50
Adoratio in spiritu & ueritate, quæ sit. 4.447.40
Adulationis uis quanta sit. 2.108.20. Illius initium. 1.292.50. Ea quo pacto differat a doctrina. 3.652.10. Ea omnia mala continet. 4.337.50
Adulatores quam sint perniciosi. 2.6.10. Illorum duplex genus. 1.302.10. Illorum feritas similitudinibus explicatur. 300.10. & 301.10. Illorum natura describitur. 302.20. & 304.306. usque ad 309. Et 3.268.40. Illorum in amicitia inter se fides fragilis. 1.311.40. Illorum ars. 315.50. Eloquencia qualis. 316.30. Qui sunt Regibus grati, qua ratione amorem erga Regem ostendunt. 319.20. & 321.20. Illorum studium in eo maxime uiget, ut uiros excellētes oratione deformet litteras, & religionem apud Regem dampnent. 321.40
Adulter apud Brasilienses supplicium. 1.639.60. Illius consuetudo quam sit perniciofa. 3.688.40. & 689.10. & 718.40. & 60. Illius mores describuntur. ibidem. Illius ad speciem periculum parit. 718.50. Audacia, leuitas, & oratio. 712.40. & 713.10
Adulteræ nomine Synagoga Iudæorum & hereticorum cæcus significantur. 3.919.10
Adulterij crimen quantum sit, & quam perniciosum. 3.87.50. quanto sit furto grauius. 719.20
Aecatherina uirgo Alexandriæ nata quare omnia, quæ uulgi amat, contempsit. 4.512.10. Maxentio Diuum iudicium comminatur. 523.30. Oratores & philosophos ad Christi fidem adducit. 527.10. Maxentij uxorem, & Porphyriionem ducem cum ducentis militibus ad Christi nomen adiungit. 531.20. Illius ad Christum oratio. 535. Interitus, & Corporis, Angelorum opera, tumulus. 536.10
Aegesimba. 1.753.20. & 972.30
Aegyptij Phygibus antiquitate cedunt. 1.17.20.

Illorum plagæ a Deo inflictæ. 3.338.40. & 414.60. Duplici mæstuitate post Israelis populi a se discessum conficiebantur. 982.30. Quare diuersis illis sunt pœnis affecti. 982.60. & 986.40. & 990. Tribus diebus & noctibus fuerunt tenebris oppressi. 990.30. Tyrannice Hebræos oppresserunt. 4.220.60. Hebræas litteras postea admirabili Dei prouidentia didicerunt. 77.10. Illorum ad Christum conuersio. ibidem. 40
Aegyptus fuit propter Hebræos afflicta. 1.15.10
Aemulatio quæ sit salutaria. 1.202.50
Aemulatio ex amore orta quam persequi difficilis. 3.885.30.
Aemulatio Dei, Gentes in Hebræorum locum substituit. 2.792.10
Aeneas quare Veneris familiaris a poetis fingatur. 1.182.60
Aenigma quid sit. 3.333.60
Aer quare moueri oporteat. 3.407.40
Aetatis maturitas quæ sit. 3.751.20. Ea in amore Diuino consistit. 448.30
Aeternitas duplex a Platone ponitur. 2.542.40
Aethiopiæ magna pars fuit Ioannis Regis studio a Lusitanis perlustrata. 1.587.20. & 969.20. Ea est duplex. 756.10
Aethiopia supra Aegyptum quæ sit. 1.645.40. Illius Imperatoris ad Emmanuelem Regem Lusitanum legatio. 918.50. Altera ad eundem legatio. 969.10
Aethiopiæ supra Aegyptum imperij descriptio. 1.972.20. Gentis mores, religio, & ritus. 973.20. & sequentibus. & 1068.40. Illius Regis arrogantia & affectata Diuinitas. 973.10. Olim eum Regem creabant, qui reliquos proceritate anteiret. 369.10. Supra flumina, quæ in Nilum influunt, habitabant. 472.50
Aethiopum arma quæ. 1.598.10. Eorum cum Lusitanis pugna. ibidem. Eorum lingua & mores sunt inter se diuersi. 756.30
Africanus superior de patria cōquerens reprehenditur. 2.492.30
Africani de hedomadibus sententia. 2.492.30
Agaciamentis portus. 1.1110.40
Agamemnoni quare canis facies obijciebatur. 3.571.10
Agendi cum Deo ratio non porum consistit in meritis dandis. 3.808.30
Agere quid sit. 3.881.60
Aglauos ob patriæ libertatem sponte emurose præcipit: cui Athenis fuit templum dedicatum. 1.508.20
Agnatio Diuina in quibus rebus consistat. 2.340.10
Agri nomine in Euangelio animus significatur. 4.517.30
Agricultura est utilissima. 3.890.50. & 891.10. Illius laudes. 1.482.30. Illi quantum olim fuerit tributum. 483.60. In certa disciplina consistit. 4.114.40
Agur quis fuerit a Salomone in scenam adductus. 3.905.50. Huius nominis, quæ sit notio. 906.30
Aguz fluius. 1.991.10
Aguz oppidum. 1.926.30
Albanus Dux. 1.1050.60
Alcassar Saguierius Ciuitas Mauritaniæ. 1.906.30
Alciades. 1.158.60. Non fuit gloriam consecutus. 221.60
Alcithia Pausaniæ mater gloriæ cupida. 1.169.60
Alcoutinensis Dynasta. 1.935.10. & 961.40
Alexan-

I N D E X.

Alexander furiosus exstitit. 1.158.60. & 222.20. Vi Deum quare se coli imperauit. 305.50. Illius erga uictos benignitas. 4.434.20. Ex Aristotelis disciplina tantus uir euasit. 1.382.20. Sibi Paridis cytharam oblatam reijcit. 387.60
Alexander Pisarenfis Venetus ad Emmanuelem legatus. 1.1117.60
Alexandri Sexti summi Pontificis mors. 1.679.20. Ad illum Re gis i Emmanuelis legatio.
Alexius Menesius Gog a Siqueira relictus, ut Indiam gubernaret. 1.1067.60. Cochimum ab eodem Siqueira cum imperio missus. 1.1092.50. De eodem Menesio. 1096.10. & 1030.10. & 1041.40. & 1043.50. & 1081.30
Alfonso Albuquerque cum Classe in Indiam mittitur. 1.658.50. Illius in Indiam aduentus. 688.20. uitæ discrimen singulari animi fortitudine propellit. 689.30. In Lusitaniam reditus. 692.30. uitæ periculum adit. 786.40. Victoriæ de Classe Armuziensis Regis consequitur. 810.40. Arcem Armuzij cœpit edificare. 814.40. Urbem Armuzium oppugnat. 820.60. In perfidos acerbe nimis animaduertit. 821.10. & 824.50. Armuzium obsidione soluit. 822.50. Cum Almeida contentio. 836.20. Moderatio singularis & patientia. 839.10. Ad Calecutium grauitur uulneratur. 841.30. Goam perit. 854.10. Eam capit. 856.20. Zabaimi conatus, quibus Goam oppugnabat, qua ratione sustinuit. 858.10. & 860.20. Illius magnanimitas. Goam cogitur deferere. 862.10. Goam iterum capit. 871.50. Illius cum Almeida collatio. 876.10. Auream Chersonesum ui capit. 890.10. Malaccæ arcem exstruit. 895.50. Ciuitatem magistratibus creatis in ordinem redigit. 908.50. Naufragium. 910.40. In Dei benigne fidei fiducia singularis ibidem. 40. Beneficentiam arcem ui capit. 916.30. In Arabicum sinum Classe penetrat. 919.20. In Arabes expeditio. 941.10. Cum Classe Armuzium contendit. 681.20. Legatus Ismaelis Persarum Imperatoris ad eum uenit. 985.50. Inuidorum calumniis apud Regem suum male audit. 998.60. In morbum incidit, quo lente confectus obiit. 1003.10. Eius mores. 1004.60
Alfonso Chaignus adolescens strenuus, a Patecatiro occiditur. 1.912.30
Alfonsi Congensis Regis laudes. 1.1008.30
Alfonso Regis Congensis filius ob Christi fidem relegatur. 1.683.20. In Regia dignitate collocatur. 684.10. Illius singularis pietas. 685.10. Henricum filium in Lusitaniam mittit. 928.20. Illius ad summum Pontificem legatio. 932.10
Alfonso Primus Lusitanie Rex. 1.967.20. Eius pietas, & uirtus. 1092.20. & 451.59. & 466.30. Eius sepulcrum fuit ab Emmanuele Rege multis post annos magnifice exstructum. 658.10
Alfonso Emmanuelis filius a Leone X. in Cardinalium Collegiū cooptatus. 1.837.40. & 1006.40
Alfonso nothus Iacobi fratris Regis Emmanuelis filius, magister equitum creatur. 1.628.30. Illius obitus. 694.40
Alfonso Ioannis Regis Secundi Portugallie filius ex equo proiecctus obit. 1.568.50
Alfonso Lupius Costa Malacensi arci præficitur. 1.1043.50. De eodem. 1046.60
Alfonso Patua iussu Ioannis Secundi mercatoris habitu Aegyptum peregrat. 1.969.60
Alfonso Persona. 1.864.10. Patecatiri munitionem oppugnat. 912.40
Alfonso Quintus Lusitania Rex. 1.967.30

Algaballum Castellum captum. 1.991.50
Algarbiensium nautarum laus. 1.1011.60
Algarbienses ad arma sunt propensi. 1.1183.50
Algelum castellum. 1.991.60
Alimainon Maurus, Dux insignis. 1.1060.60
Almandarinus in Africa bello fugatur. 1.920.20
Almedina Mauritaniæ oppidum. 1.879.50. Almedinense bellum. 922.10. a Lusitanis capitur. 951.50
Almeimamus Almedinæ præfectus. 1.957.10. & 960.10
Almerinum Lusitaniæ opidum. 1.954.50
Aloysius Priolus. 1.156.20
Altaris ænei, & aurei mysterium explicatur. 3.353.20
Aluarius Ataidius. 1.1013.40
Aluarius Costa Legatus ad Carolum Quintum ab Emmanuele mittitur. 1.1050.10. De eodem. 1052.40
Aluarius Lupius ad Congensem Regem cum classe mittitur. 1.929.30
Aluari Marreiri egregium facinus. 1.944.40
Aluari Nonij infausta temeritas. 1.1115.50
Aluarius Norogna Azamoris præfectus, eiusque res gesta. 1.921.50. & 923.10. & 1047.60. & 1058.10. & 1060.30. & 1061. & 1188.50
Aluor Algarbi opidum, quod portus Hannibalis fuisse creditur. 1.568.20
Amagor Castellum. 1.991.10. Eiusdem oppugnationis. 30
Amatoris flagitiosi mores. 1.321.10
Amazones quo tempore poterant nubere. 1.27.50
Ambitio est furor. 1.157.40. Ei qui sunt dediti, quibus sint moribus imbuti. 1.293.10. Eius uis quanta sit. 1.253.20. Quos homines maxime incendat. 254.10. Magnam uim habet ad ueritatem oppugnandam. 4735.20
Amboinum Insula. 1.914.20
Ambulare in sacris litteris quid significet. 2.729.40
Amentia quid sit. 2.644.60
Amicus quæ c fratris anteponitur. 3.810.60
Amicus quare sibi sit, qui se ipsum odit. 4.162.10
Amici dedecus, qui, ut risum capret, peruulgat, est furiosus. 3.756.20
Amici secretum qua fide sit seruandum. 3.756.30
Amicorum offensiones plerumque ex aliquo intempestiue dicto oriuntur. 3.872.20. Illorum oburgatio est iucunda. 872.50. Est debitum amico officium. 886.20. Oratio est ægrotanti animo remedium salutare. 886.50. Amici non solum nostri, sed etiam parentum quare non sint unquam deferendi. 3.886.60. Amici ueri quales sint. 3.888.40. & 889.30
Amicorum quare sit rarū illud præstans officium. 3.889.40
Amici Dei omnia feruiunt. 4.309.60
Amici Principes parent. 1.440.40
Amicitia Dei nihil clarius, aut utilius. 1.381.10
Amicitia quare sit necessaria. 1.29.10. eius uis maxima est apud Christianos. 87.40
Amicorum, qui in ærumnis amicos deserunt, natura explicatur similitudine. 3.31.20
Amicitia ab iniustis coli non potest. 2.333.20. Ea a iustis solum colitur. 50. Illius laudes. 334.20. Vera amicitia unde originem ducat. 335.10. Ea ut fertetur, est aliquid de iure nostro remittendum. 3808.50
Amicitia leges pauci rite seruare possunt. 3.822.60. &

I N D E X.

60. & 824. 10. Illius sanctitas inter quos Seruari possit. 823. 20. Quo modo sit conseruanda. 2. 827. 30. Ea simulata quantum periculum creet. 3. 755. 30. Vera amicitia est rarissima. 3. 789. 30. Amicitia Quiloensis Regis cum Lusitanis. 1. 644. 60. Amor quid sit. 1. 412. 10. Illius dum infans, quanta sit uis. 411. 50. & 320. 20. Amor quo pacto differat ab eo, qui uulgo amor appellatur. 1. 320. 20. Amor quare otium excludit. 1. 335. 10. Amor est cupidissimus. 3. 926. 20. Amor Christianus summas uires habet. 1. 103. 50. fuit ardentior, quam sit amor aliorum hominum. 2. 608. 50. Amor cuiusque rei, illius aestimatione continetur. 3. 701. 30. Amor Dei erga iustos est maior, quam sit illorum erga Deum. 2. 335. 40. Amor Dei in homines quibus argumentis indicetur. 2. 797. 20. & sequentibus. Amor Dei, dum ipse punit, indicatur. 3. 644. 40. Amor Dei animos altos, & confidentes efficit. 4. 580. 50. Amor Deum ad quæ perduxit. 3. 358. 60. Amor Diuinus est sollicitus, & in timore uersatur. 2. 618. 30. Amor Diuinus quæ operatur. 3. 448. 10. & 40. Amor occultus quo pacto sit prorsus inutilis. 3. 886. 20. Amor æterni patris in filium est infinitus. 4. 715. 60. Amor iure naturali patriæ debetur. 4. 689. 50. & 1. 364. 50. Amor piorum in Ecclesia Christi unde oriatur. 2. 587. 30. Amor proprius, dum nimius est, primarius est adulator. 1. 404. 60. Quam sit perniciosus. 2. 683. 20. & 1. 303. 30. & 3. 394. 20. & 789. 20. Amor proprius, ut est malorum omnium fundamentum, ita, si modus in eo seruetur, firmat animi statum. 3. 920. 30. Amor proprius, si rationis imperio non coercetur, est maxime perniciosus. 4. 159. 10. & 160. 30. ne autem nocere possit, est opportunum remedium, in Dei pulchritudinem intueri. 4. 161. 60. Amor quo pacto Spiritum sanctum significet. 2. 532. 60. Amor Cochimensis Regis erga Lusitanos. 1. 686. 40. Amoris uis singularis in muliere Sarracena. 1. 631. 10. Amor Hotæ Mauræ in uirum suum. 1. 1015. 40. Amoris Diuini semina sunt in naturam sparsa. 2. 28. 60. Amoris Diuini uis, & laudes. 2. 607. 50. Amoris intelligentia sapientiam gignit. 2. 272. 50. Amoris nomen quare fuerit Libidini impositum. 1. 320. 50. Amoris ueri studiū in honestate consummitur. 2. 609. 10. Amore quid sit dignum. 4. 161. 30. Amphionis cantus quid significet. 1. 11. 10. Amiri Regnum Israelis per scelus occupat. 4. 660. 50. Anathema quid sit. 4. 502. 30. Et quotuplex. 2. 757. 20. Anaxagoras mentem efficientem induxit. 2. 570. 50. Materiam omnia fere tribuit. 571. 10. Anaxarchus. 1. 93. 10. & 409. 20.

Anchediua insula. 1. 624. 30. & 679. 10. In ea arx a Lusitanis fruitur. 744. 20. Ab eisdem diruitur. 761. 60. Ancofamus Zabaimi Idalcami Dux. 1. 1032. 60. & 1034. 30. Andrædionum fratrum uirtus egregia. 1. 866. 40. Ab hoste Zabaimo laudibus efferuntur. 867. 10. & 872. 20. Andreas Apostolus Petrum fratrem ad Christum adduxit. 4. 594. 20. Andreas Dorea. 1. 1011. 20. Angeli ante mundum creantur. 1. 54. 30. Ipsorum ruina. 40. Gloria cupiditate corrumpit. 160. 20. Deum non omnino comprehendunt. 2. 609. 50. Eorum natura. 3. 113. 60. Illorum lapsus. 2. 444. 20. Sunt bonorum custodes, & malorum tormentores. 3. 338. 60. Angelorum nomine aliquando principes significantur. 3. 389. 30. Sunt nostræ salutis administrati. 3. 405. 20. Angelini non omnes eadem dignitate præditi sunt. 4. 398. 40. & 404. 40. Angeli hominum curam gerunt. 4. 412. 50. In sacris litteris auctoritatem representant. 413. 20. Sunt Isaiæ puritatis administrati. 414. 20. Angeli quare ceciderunt. 4. 723. 50. Angelorum opera bella administrantur. 4. 397. 50. Angelis mysterium Christi non omnino fuit cognitum. 2. 876. 40. Quo pacto erga Deum se gerant. 4. 28. 40. Eorum natura quare non sit hominibus manifesta. 60. Eorum in Dei laudibus celebrandis consensus. 29. 10. Beatissime uiuunt. 4. 554. 30. Anima qua ratione apud Paulum differt a spiritu. 3. 839. 60. Animalia bruta quare sint hominibus naturali iure subiecta. 1. 256. 20. Illorum quorundam sollertia. 3. 922. 30. Animus est imago Dei. 4. 622. 10. Animus hominis est cælo præstantior. 3. 502. 30. Animus humanus nullis opibus expleri potest. 4. 668. 50. Animus insolenter elatus uerba plerumque celestis discipline repudiat. 4. 603. 20. Animus magis ad disciplinas, quam tempus, requiritur. 1. 450. 30. Animus magnus, si non sit temperatus, quare est Republicæ perniciosus. 1. 254. 40. Animus minutus describitur. 4. 559. 60. & 636. 30. Animus non prius creatur, quam corpus sit absolutum. 4. 578. 10. Animus pius Regnum cæleste nominatur. 4. 515. 50. Animus quo modo nouam formam assumat. 4. 637. 10. Animus quo pacto in periculum incurrat. 1. 115. 40. Animi affectiones, sunt ut seruæ coercendæ. 3. 904. 20. Si non coercantur, sunt immanissimæ. 914. 10. & 30. Animi angor in corpus etiam redundat. 3. 782. 60. Animi arcana, multa indicant. 1. 190. 50. Animi candor facile in se Diuinæ lucis claritatem recipit. 4. 671. 40. Animi commotiones non semper sunt rationi contrariæ. 1. 50. 20. Animi coniunctio cum corpore quanta sit. 3. 565. 20. Animi dignitas quæ sit. 2. 272. 40. Animi magnitudo simul & moderatio est necessaria. 10.

I N D E X.

faria. 1. 296. 60. Qua ratione illæ comparentur. 297. 20. Animi motus oratione declarantur. 4. 577. 30. Animi preparatio a Deo, & a nobis quomodo pendat. 3. 793. 20. Animi status qui sit optimus. 1. 50. 20. Animi status rectus Diuino munere continetur. 1. 553. 30. Animi status quibus sit opibus muniendus. 2. 802. 60. Animi uocabuli uariæ significationes. 3. 564. 40. Animum preparare quis dicatur. 3. 426. 60. Animi, dum teneri sunt, omni studio coli debent. 1. 372. 30. Animi quomodo capiantur. 3. 760. 60. Animorum ægritudinum remedium singulare. 3. 910. Animorum consensus est fortitudinis, & iucunditatis fundamentum. 2. 858. 50. Animorum cultus duplex est. 1. 185. 60. Animorum immortalitas ostenditur. 2. 465. 10. Animis inest quid Diuinum. 1. 53. 40. Anna Samuelis matris in fecunditas, & partus portendebat Ecclesiam gentium. 3. 443. 30. Annus ante Iulium Cæsarem quo modo denuebatur. 2. 493. 50. Illius initium apud Indos. 1. 617. 10. Antichristus non in nomine Domini, sed in nomine suo ueniet. 4. 736. 60. Antichristus signa edet, quæ non salutem, sed terrorem iniciant. 4. 737. 20. Antichristus post duos & quadraginta summi imperij menses funditus interibit. 4. 738. 40. Antichristi potentia, fallacia, & ruina. 3. 923. 50. & 924. 10. Erit periurus. 4. 430. 50. Qua ratione progredietur. 4. 310. & 60. & 478. 30. & 479. 10. Antichristi tyrannis crudelitate, & auaritia conuincetur. 4. 737. 30. Antichristum quis imitetur. 4. 740. 40. Antigoni dictum de iustitia obseruatione. 1. 154. 40. Antiochus Antichristum portendebat. 3. 341. 50. Antiquitatis uis quanta sit. 1. 17. 10. Ea est pertractanda ad rerum maximarum scientiam consequendam. 3. 346. 60. Antonius Augustinus Hispanus in Angliam legatus. 2. 43. 30. Antonij Abrei animi magnitudo. 1. 894. 10. Malucas insulas ut exploret, mittitur. 909. 10. Antonius Britius in Malucas nauigat. 1. 110. 40. Antonius Campensis nauem rostratam expugnat. 1. 882. 30. Antonius Correa ad Peguense Regnum proficiscitur. 1. 1077. 20. Victoriā consequitur. 1099. 30. Antonius Couarruinas. 1. 1154. 10. Antonij Coutigni, qui Saracenus fuerat, facinus egregium. 1. 1074. 40. Antonius Emmanuelli filius nascitur. 1. 1017. 30. Antonius Fonseca Metinam Campensem inflamat. 1. 1085. 50. Antonius Grimaldus piscator Maurus insigni uirtute repellit. 1. 1076. 50. Antonij Leitani facinus barbarum. 1. 1058. 20. Antonius Ludouici Principis filius. 1. 1126. 10. Antonij Mascaregnæ mors. 1. 1047. 50. Antonius Miranda Azeuedus legatus mittitur ad Sinarum regem. 1. 896. 60. Inde reuertitur. 914. 10.

Antonius Norogna Urbis Goensis præfectus. 1. 856. 40. Illius uirtus. 862. 30. & 865. 50. Præliū nauale committit, & hostes fugat. 886. 10. Sagitta crux transfigitur. ibidem. 30. mors. ibidem. 60. cum classe 200. nauium ab Emmanuele in Mauritaniā missus. 1. 995. 40. Antonij Pacagnæ uirtus. 1. 1077. 40. & 1079. 40. Antonius Paciecus. 1. 1037. 60. & 1043. 50. Antonius Pinarius Lilienfis Episcopus. 1. 1138. 40. Antonius Pintus. 1. 1163. 60. Antonij Salæ mors. 1. 750. 60. Antonij Saldagnæ aquatio nuncupata, & casus, quo ad eam primus peruenit. 1. 692. 60. & 693. 20. & 724. 10. de eadem. 1030. 30. & 1043. 50. & 1046. 60. & 1052. 40. & 1067. 60. Antonius Sousa legatus ad Narfinguz Regem ab Albuquerque missus. 1. 980. 10. Antonij Veræ fortitudo. 1. 1079. 40. Apostoli Christi quales fuerunt. 2. 511. 20. Eorum nomen quid significet. 633. 30. Eorum, & discipulorum Christi uictoria. 4. 483. 10. Eos qui necarunt, quæ fuerint consecuti. 3. 813. 60. Clariorem Dei notitiam, quam prophetæ tradiderunt. 2. 790. 50. Eorum de Christo notitia omnium patrum antiquorum cognitionem superauit. 2. 875. 30. & 876. 30. Ea qualis fuerit ante aduentum Spiritus sancti. 875. 50. Eorum sodaliciū. 4. 165. 30. Quam admiranda ratione gentes uera religione formarint. 209. 60. Quare fuerunt instar nubium, & columbarum. 261. 20. Eorum uirtus, & opera. 264. 60. Eorum dignitas maior fuit quam Prophetarum. 4. 686. 30. Appetitio rerum maximarum est illarum initium, & fundamentum. 3. 969. 20. Appetitus quare nobis sit innatus. 1. 48. 20. Appetitus hominis qualis sit. 52. 60. Apum natura, & artificium. 2. 591. 30. Aquæ calidæ saluberrimæ in Lusitania. 1. 568. 20. Aquæ in sanguinem uersæ quid significant. 2. 251. 20. Aquæ e petra percussæ fluentes quid significabant. 2. 257. 20. & 4. 489. 60. & 802. 30. Aquæ in sanctis litteris quid significant. 2. 487. 40. & 4. 666. 30. & 4. 804. 10. Aquæ in mundi creatione quando fuerunt in sublimine excitæ. 3. 407. 20. Ab aquilone quare dicitur omne malum imminere. 4. 407. 10. Arabum in nauigando sollertia. 1. 603. 40. Illorum in Lusitanos calumniæ, & fraudes. 1. 648. 10. Illorum secta quanto tempore duret. 2. 126. 30. Aratus Sicyonius iustus est appellatus. 1. 127. 10. Arbitrij humani libertas probatur. 2. 23. 60. & 121. 10. & 125. & 135. & 581. 60. Ea superstitione inducta ab aliquibus quare tollatur. 2. 377. 20. Eam impudentius heretici tollunt. 378. 60. Argumenta, quibus aduersus eam pugnent, explicantur, & diluuntur. 1. 380. 20. & folijs sequentibus. & 3. 502. 40. & 3. 793. 30. Arbor scientiæ boni, & mali. 1. 60. 10. Arbores uiræ, & scientiæ quid significabāt. 2. 350. 50. & 3. 691. 50. & 695. 40. Arborum magnitudo, & uarietas eximia in Brasiliæ regione. 1. 638. 10. Arcæ operculum Christum designabat. 3. 392. 60. Arcades ante Lunam se natos fuisse gloriabantur. 1. 17. 20.

INDEX

Archias Poeta Liciniorum nomen est secutus. 2.
631.10
Archidamus Rex Spartanus ob acceptam vxorem pusillam pecunia multatur. 1.369.20.
Archimedis mathematici interitus. 1.268.20
Archiquum opidū Regis Aethiopiae. 1.1068.30
Arcus nomine quid significetur. 4.295.30
Argenti nomine in sacris litteris oratio designatur. 4.312.30
Arhagus Maurus centum annos natus Dux eximius bello capitur. 1.1059.30
Arij opinio explicatur, & oppugnatur. 2.553.50.
illi dementia argumentis Aristotelis arguitur. 554.30. Cum Aristotele, & Proclo confertur, & quanto opere illis sit inferior ostenditur. 555.20
Ariani a Ioanne Euangelista conuincuntur. 4.551.10
Arij Corrae cades. 1.650.20
Arius Siluius. 1.861.10. & 884.10. & 872.20
Aristides fuit iusti cognomine clarus. 1.27.10. illius iustitia. 183.60. laus. 191.60
Aristoteles, quod non recte felicitatem definierit, reprehenditur. 1.44.20. illius de Deo opinio. 59.10. de mundi aeternitate opinio. 2.536.30. refutatur. 538.20. de beatitudine opinio. 544.60. Arium quanto opere superet, dum mundum aeternum esse disputet. 555.20. de Deo, & animi immortalitate error. 2.572.40. eius de falso bono dictum. 1.377.50
Arithmetica quanta sit ars. 1.392.50. usque ad fol. 394
Armodij uirtus singularis. 1.32.30
Armorum contentio unde fuerit orta. 1.152.40
Armuzium insula intra ostium sinus Persici. 1.806.20. oppugnatur. 820.60
Armuzij ciuitatis pars magna incendio consumitur. 1.114.20
Armuziensium mores. 1.807.10. conuersis in se ipsos sagittis in praelio aduersus Lusitanos confinguntur. 811.30
Armuziensium Regni potentia. 1.807.30. illorum contra Lusitanos insidia. 1097.10. & 1098.10. aduersus Lusitanos rebellio. 1.110.60
Armuzij Reges 15. excacati, & quare. 1.1002.40
Arroazij Mauri fortissimi mors. 1.1064.10
Arrogantia sibi habet inuidiam coniunctam, odium, metum, & immanitatem. 1.328.10
Arsenius a Theodosio magno ad filios Arcadium, & Honorium erudiendos accersitur. 1.377.40
Artes liberales quare Humanitatis nomine significantur. 1.119.60
Artes Ludicae, & flagitiosae quare laudentur. 1.180.40
Artes omnes sunt inuentae, ut illis tamquam administriculis ad Dei cognitionem utamur. 3.908.30
Artium bonorum commentatio pudorem, & modestiam ingenerat. 1.297.30. & 333.50
Arx Armuziensis aedificari capta. 1.983.40
Arzilia ab Alfonso Quinto bello capta. 1.575.50. eius obsidio. 797.60. a Mauris capitur. 798.20. illius arcis obsidio soluitur. 802.20. a Lusitanis instauratur 805.20. seascensi Rege obsiditur. 1.927.60. eius oppugnation, & obsidio a Mauris. 1010.40
Asinus fluuius in Mauritania. 1.794.50
Assensio quomodo sit sustinenda. 3.779.20
Assyriorum lex de his, quae nubere possint. 1.130.40

Assyrij nomine Satan significatur. 4.397.50
Assyrius Aegyptios, & Aethiopes subegit. 4.79.10
Astrologia. 1.395.30
Astutia est hominibus necessaria. 2.870.60
Atreæ Scytharum regis feritas. 1.386.10
Atheniensium origo. 1.17.30. illorum imperium, & Reipublice interitus a plebis petulantia cepit. 19.40. illorum uarij casus. 18.60. superstitio illorum opes euerit. 101.40. eorum in filijs educationis institutum. 508.10. illorum lex de impracatione aduersus eum, qui consilium inutile patriae daret. 517.50
Athila Hunorum Rex. 4.106.40
Atlas mons nunc montes clari. 1.925.50
Auarus rem familiarem male curat. 3.790.30. ludicis personam sustinere non potest. ibidem. diuitijs, quas desiderat, numquam Cumulat. 857.60
Auari hominis condicio. 3.680.60
Auari quam sint inepti. 3.760.30
Auaritia initium. 1.292.40. Ea est principium summe miseriae. 4.25.40. Quam graue sit uitium. 3.760.20. Et 897.10. Ea est duplici ratione detestanda. 854.10
Auctor sceleris grauius peccat, quam alij, qui idem scelus committunt. 1.648.20
Auctoris boni, & disertis quod sit officium. 3.426.50
Auctoritas summa in religione. 1.447.20
Auctoritas tribus rebus efficitur. 2.239.40
Aulici cauere debet ab ostentatione coram Rege. 3.871.20
Aulicorum fastus describitur. 1.35.40
Aures quare perfodebantur. 3.573.60
Aurum perfectio quid sit. 3.573.50
Aurum Diuinum quid a Socrate fuerit dictum. 1.10.30
Aurum apud poetas quid significet. 1.131.20
Auri nomine in sacris litteris fides incensa significatur. 4.312.30
Aurea Virginitas Virginitas sociae integras reliquias Maximilianus Imperator Leonora Reginae Olisipo nem mittit. 1.1042.30
Autolicus quare laudetur. 1.180.50
Auxilium Dei etiam sceleratis adest, ne in omni scelere uoluerint. 2.644.20. de illius distinctione. 2.406.60. & 407.50
Azamora Ciuitas Mauritaniae. 1.797.50. a Lusitanis oppugnatur, & capitur. 1.794.40. & 795.30. illius descriptio. 948.40. a Iacobo Brigantino duce capitur. 951.30

B

Baal quid significet. 4.307.60. & 308.10
Babylonis euerio 3.499.20. quare fuit Deo grata. 4.364.40. a Medis & Persis illalabefactur. 62.10. & 79.50. a Dario, & Cyro foedere coniunctis. 80.60. de ea 406.40. & 407.20
Babylonis exidum. 4.198.40. illius exidij, quae fuerit causa. 199.50. & 200.20
Baotarcha. 1.340.10
Baharem ciuitas oppugnatur, & capitur. 1.099.20
Baharem insula. 1.978.50. & 1097.60
Bairimbonatus legatus Hismacis Regis Persiarum ad Albuquerque. 1.985.30
Balagatensis praefectura. 1.1093.50
Balam in Hebraeorum perniciem Moabitis impulit. 3.617.50
Balba opidum Mauritaniae. 1.957.30
Balsa

INDEX

Balsa, nunc Tauria dicitur. 1.803.20. & 954.50
Bandæ insula. 1.914.40
Baneenes apud Narsinguenfes sanctitatis nomine florent. 1.748.10
Baptismi Sacramentum. 2.706.10. illud quo modo tuemur. 707.10
Baptismi auctor est Christus. 4.584.10. & 585.10
Baptismus ab Isaia praedictus fuit. 4.630.20
Baptismus Ioannis peccata non delebat. 4.584.50. & 586.20
Baptismus parulorum apud Indos. 1.725.40
Baptizari pro mortuis quid sit. 2.108.20
Barnagassius quis dicatur. 1.1065.30
Barbora Ciuitas. 1.1029.60
Bardensis praefectura. 1.1094.20
Barraxa, & Almandarinus in Arzilia fines inuadunt. 1.576.50
Barraxa cum ualido exercitu usque ad Arziliae portas excurrit. 1.867.40
Barraxa ad Ferrandum Catholicum Castellae Regem litterae. 1.906.20
Barraxa a Lusitanis bello superatur. 1.920.30
Bartholomaeus Peretrellus. 1.999.60. eiusdem mors. 1001.10
D. Basilii monachos disciplina diuinxit. 2.71.50
Batala Vrbs. 1.853.10
Bataglia Lusitaniae opidum. 1.623.60
Beatus in hac uita quis sit censendus. 2.145.50. & 688.40. & 856.10. & 773.40. & 3.28.50. & 135.40. & 143.60. & 213.60. & 214.40. & 219.20. & 240.20. & 244.30. & 353.60. & 382.10. & 416.40. & 458.30. & 484.40. & 519.20
Beatus in hac uita nemo est. 1.45.50
Beatus quis sit apud Platonem. 1.200.40
Beatos, quos hominum uulgi errans existimet. 3.228.50
Beati hominum opinione, qui fuerint habiti. 1.46.50
Beatitudo uera qua re perficiatur. 1.57.40
Beatitudinis appetitus est homini a natura institutus. 2.203.20
Beatitudo quibus rebus efficitur. 3.564.30
Beatricis ad Regem Emmanuelem filium proexsul libus oratio. 1.579.30
Beatricis Emmanuelis filiae ortus. 1.694.50
Beatrix Emmanuelis filia Carolo Allobrogum duci in matrimonium datur. 1.1105.40
Beelphegor quid sit. 3.617.60
Behemoth quid sit. 3.121.20
Bellerophoa. 1.30.20
Bellum aduersus Mocrim. 1.1098.40
Bellum Africanum ne Emmanuel Rex suscipere, quibus argumentis ei multi persuadere conabantur. 1.803.40. quorum sententia reprehenditur. 804.20.
Bellum Calecutiensis aduersus Cochimenses. 1.677.20. in eo e Calecutiensibus unde uiginti milia perierunt. 721.20
Bellum ciuile Castellorum. 1.1085.60
Bellum Cranganorense. 1.727.60
Bellum inter Deum, & genus humanum. 3.258.10
Bellum quare sit suscipiendum. 1.306.60
Belli nerui qui sint, cum pecuniae minime sint. 2.314.20
Benaduxera Magus. 1.1088.10. illius in Lusitanos dolus, ibidem. 50. eius mors. 1090.30
Benamerensis fluuius. 1.1063.20.

Bendara Malacae damnatus maiestatis poenam subit. 1.887.20
Bendaræ magistratus apud Malacenses dignitas. 1.974.50.
Benedicere quid in sacris litteris significet. 3.639.40. & 699.30
Beneficium ut a Deo consequamur, opus est accepta beneficia grato animo retractare. 3.376.40
Beneficia suscepta de futuris dubitare non sinunt. 3.176.10
Beneficia olim Hebraeis attributa cum illis, quae accepimus, non sunt conferenda. 4.564.40
Beneficia, quae ad corporis sanitatem pertinent, non sunt cum illis comparanda, quae ad animum conferuntur. 4.573.60
Beneficia, quae ex meritis Christi percipimus. 4.578.40
Beneficia, quae non ardeat expetuntur, aut negligeenter procurantur, contemni uidentur. 4.702.50
Beneficia tria, quae potissimum Deus lege statuit, ut Hebraei mente recolant. 4.711.50
Beneficiorum multitudo, quae Deus in homines contulit, recenseri non potest. 3.573.20
Beneficus magis habendus est ille, qui prius contulit, si aequalia det. 2.436.60
Benefici patrimonij. 3.852.20
Benemira uir insigni robore in praelio occiditur. 1.960.20
Beneficium a Lusitanis obsidetur, & capitur. 1.915.30
Beneuolentia animos ad pericula subeunda excitat. 1.103.40
Bengala iuxta Gangem Prouincia. 1.938.50. illius descriptio. 1042.60
Benganemis Fessensis Regis dux a Lusitanis praelio superatur. 1.867.30
Benignitas est certa ad beatitudinem uia. 3.780.40. & 828.60. ea praecepto Dei sancitur. 783.10. Dei praesidium consequitur. 864.30
Benignitas Christiana quae sit. 1.85.30
Benignitas Dei est cum illius fide semper coniuncta. 2.342.10. ea est omnibus maxime communis. 419.40. & 431.30. & 3.402.40
Benignitas Dei in genus humanum quanta sit ob meritum Christi. 3.186.50
Benignitas Dei semper antecedit seueritatem. 3.365.40
Benignitas Dei est causa omnium rerum. 3.795.10
Benignitatis Diuinae uim in nostris malis percipimus. 3.480.20
Benomotapa Regnum in Aethiopia amplissimum. 1.756.50
Bernardus Coutignus cum hoste congressus illi oculum confodit. 1.927.60
Bernardi Emmanuelis fortitudo. 1.880.30. & 955.20. & 997.40
Bertacordus Tanoris Rex. 1.703.40
Berthauen. 4.321.60
Betlehem locus iuxta Olisiponem ab Emmanuele conditus. 1.627.40
Betfabe insignis fuit ad laudem mulier. 3.937.40. illius peccatum cum Dauidis crimine confertur ibidem. 50
Betfames quid significet. 3.489.60
Binta insula. 1.914.30. illius Regis in Abedallam insidia. 1.999.20. & in Georgium Botellum. 1001.40. in Lusitanos insidia. 1044.20
Bintami oppugnatione Lusitanis male cedit. 1.1110.20

I N D E X.

Bisnaga Narisguæ metropolis. 1.748.50. & 856.
60
Biron quare beatus sit dictus a Solone. 1.45.40
Blasius Albuquerquei Alfonsi Albuquerquei filius. 1.
1005.40
Blasij Siluij uictoria. 1.1066.40
Bombaimum Ciuitas. 1.978.10
Bononiæ laudes. 1.118.60
Bonum ultimum est naturæ conuenienter uiuere.
1.56.60
Bonum falsum in principio, uerum malum esse
temporis progressu conuincitur. 1.377.50
Bonum commune est priuata iucunditate præfe-
rendum. 1.505.10
Bonum ultimum in quo sit collocandum. 2.269.60.
& 275.10. illud naturæ uiribus nemo consequi
potest. 275.20
Bonum diuersi in diuersis rebus ponunt. 3.133.10
Bonum in hac uita qua in re maxime consistat. 3.
376.60
Bona quæ sint dicenda. 1.124.30. & 3.203.30
Bona quo modo a nobis amittantur. 1.297.40.
Bona quæ uulgo admirantur, non sunt dicenda bo-
na. 1.335.4
Bona trifariam diuiduntur a philosophis. 1.482.
10. & 524.50
Bona accipimus ad communem utilitatem. 2.822.
10
Bona quæ sint ea, quæ Deo obedientibus confe-
runtur. 3.28.60
Bona quæ Deus in nos confert quare sint magis
nostra nominanda, quam quoduis aliud patri-
monium. 3.690.10
Bona omnia Christi sanctitate continentur. 4.676.
50
Bonorum humanorum affluentia non semper est iu-
sticiæ comes. 3.42.10
Bonorum præteritorum memoria animum excru-
ciat. 3.331.60. & 603.20
Bonus nemo nisi Deus. 4.343.10
Boni in hac uita quare malis uexentur. 3.32.20. &
34.30.
Boni partus ex Socratis sententia explicatur. 2.
603.20
Borbenis comes. 1.949.60. & 989.40
Bosra quid significet. 4.139.50
Brachmanæ perfidia. 1.713.20
Brachmanarum religio, & mores. 1.613.30
Brasilia quando, & quomodo fuit inuenta. 1.636.
30. illius situs, & descriptio. 638.10
Brasiliensium natura, mores, & arma. 1.638.10
eorum piscatio. 639.10. & panis. ibidem.
Braua ciuitas Lusitanis deditur. 1.694.20. 783.40.
a Lusitanis bello capitur & incenditur. 784.10
Britannia cum Lusitania est propinquitate sangui-
nis coniuncta. 2.34.10
Britanniæ infamia hoc tempore quæ sit. 2.41.40
Britannia non omnis Lutheri lue est infecta. 2.
137.20
Brugensium, & Toletanorum dissidium. 1.593.50

C

Cabala qualis sit scientia. 2.506.10. & 522.40
Cabala ludæorum doctrina qualis sit. 4.
432.50
Cabrissæ a Siamesibus appellatæ bestię quædam,
ex quibus lapis eruitur, qui miram ad fistendum
sanguinem uim continet. 1.888.10
Cæcitas animi quanto sit sanctior corporis cæci-
tate. 4.159.40

Cæli quo pacto gloriam Dei prædicent. 3.180.50
Cælorum sonus qualis. 3.557.60
Cælos qui ascendunt. 3.195.10. & 562.20
Cælibatus matrimonio præstat. 2.69.60
Cærimoniæ præfæ, quibus Romani utebantur, im-
becillitatis erant argumenta. 1.100.40
Cefaraugusta Emmanuelli fidem dare recusat. 1.
594
Caimaes Regis Calecutij Dyneste. 1.613.20
Caini posteritas iram Diuinam excitauit, ut aquis
terram obrueret. 3.970.40
Caius Fabius. 1.457.20
Caixa Ciuitas. 1.1022.60
Caix amum Ciuitas. 1.1019.40
Calaiates opidum ad Armuzij Regnum pertinet.
1.807.60
Calaiate Ciuitas capta, & direpta. 1.824.40
Calaiatennum dolus. 1.807.60
Calebi uirtus. 1.15.60. Octogenarius erat manu
proptus. 1.16.10
Calecutiæ oppugnatio. 1.65.20
Calecutij situs. 1.618.40
Calecutij oppugnatio. 1.662.60
Calecutium a Suario oppugnatum. 1.723.20
Calecutiensis arx ædificari cœpta. 1.946.50
Calecutiensis Regis ornatus & statuta. 1.614.40
Calecutiensis Regis erga Lusitanos munificencia.
1.648.10
Calecutiensis Regis perfidia. 1.648.20
Calecutij Regis fraus monitis Corebequij detegi-
tur. 1.655.10
Calecutij Regis ad Ioannem Nouium nuntius si-
mulatus. 1.655.50
Calecutij Regis dolus, & inconstantia. 1.664.20
Calecutiensis litteræ ad cochimi Regem, ut sibi
Lusitanos traderet. 1.664.40.
Calecutiensis Regis discrimen. 1.713.50. & 715.
10
Calecutiensis Regno se abdicat. 1.720.50
Calecutiensis Rex matris litteris ad bellum exci-
tatur. 1.771.10
Calecutiensis Regis mors. 1.946.50
Calecutiensium perfidia. 1.657.20
Calecutiensis copiarum, quinquaginta & septem mil-
lia hominum. 1.703.50
Calecutiensium de bello prosequendo consultatio
1.708.10
Calecutiensis Regio expugnata, & incensa. 1.
838.60
Caligula. 1.543.30
Calipha Arabum Pontifex dictus. 1.666.50
Calix salutaris, quid sit. 3.624.50
Calliditas a sapientia quo pacto differat. 2.467.
40
Calliditas quam sit perniciofa. 3.505.20
Callidus quare sit iracundo capitalios. 3.748.10
Caloni industrij opulentia, & uitæ tranquillitas. 3.
891.20
Caluini sententia de pena his, qui peccant, im-
pendenda refutatur. 2.397.50
Calumnia quare in bonos tantas uires habeat. 3.
248.20
Calumnia remedium. 3.248.30
Calumnia quam perniciofa res sit. 3.396.30
Calumniæ quam graue sit malum. 3.913.20
Cama Ciuitas. 1.1019.30
Camara insula. 1.945.10
Cambaia Regionis situs. 1.645.50
Cambaia Regni descriptio. 1.976.50
Cambaia Regis ad Albuquerquei legatio, & li-
tere. 1.946.10
Camba-

I N D E X.

Cambaiensis Legatus ab Albuquerquei muneribus
ornatus in patriam remittitur. 1.918.40
Cambalam insula. 1.689.40
Cambalamus insula. 1.701.20
Cambyles Cyri filius. 1.409.10. & 423.60
Carmelus tormentum ingens a Patecatito abdu-
ctus ab Aphraclio. 1.912.40. a Lusitanis recupera-
tus. 914.10
Camera insula. 1.1025.30. & 1028.20
Camparensis Rex. 1.974.50. & 999.20
Campsonis Egyptij Imperatoris classis aduersus
Lusitanos. 1.789.40
Canacania insula. 1.694.50
Cananoris portus. 1.647.40
Cananoris descriptio. 1.653.20.
Cananoris Regis ad Emmanuelem legatio. 1.653.
40
Cananoris Regis erga Lusitanos liberalitas. 1.
653.10
Cananoris, & Coulami Regum ad Capralem le-
gatio. 1.652.20
Cananoris motus a Suario sedati. 1.1006.60
Cananorensis urbis oppugnatio. 1.770.20
Cananorensis Regis cum Almeida congressus, &
sermone, ultro citroque satis amanter habiti. 1.
750.30
Candagora Dux. 1.702.50
Cananorensis Rex Lusitanis infestus. 1.765.30
Cananorensis Regis in Lusitanos mollitudo. 1.
766.20
Cananorensis Principis in Lusitanos beneficium
1.766.30. & 767.50. & 769.40
Candelabris quod Zacharias uidit, descriptio. 4.
420.30. & 426.20. & 40
Cane quare fuit lege interdictum, ne sacrificium
fieret. 4.285.60
Canones unde profluxerunt, & eorum descriptio. 2.
111.30
Cantabrorum in Lusitanos humanitas. 1.1076.
50
Cantamum Ciuitas Sinarum 1.1038.60. & 1042.
10
Cantica sunt in duplici genere. 3.498.10
Cantimense Promontorium. 1.923.50
Cantio flagitiosa animum perturbat, omnesque
uirtutis neruos incidit. 1.387.40
Cantus de Deo gratus. 3.200.60
Capralis ad Quiloensem Regem legatio. 1.644.
10. colloquium cum Rege Chiloe. 644.40. cum
Rege Calecutij. 646.30. quando Calecutium ap-
pulerit. 645.50. Milicupij Saraceni nauem capit,
& demittit. 653.40
Caracela Lusitana capitur. 1.1017.40
Cariacharini, quid significet. 3.490.10
Carious. 1.995.60
Caritas, ad pericula subeunda excitat. 1.103.
40
Caritas mutua Brasiliensium. 1.640.20
Caritas, quæ Deum supra omnia diligimus, semper
est cum fide coniuncta. 2.279.30. ea est naturæ
conueniens. 280.50
Caritas antecedit iustitiam. 2.297.60
Caritas quæ sit timorem expellens. 2.297.60
Caritas est duplex. 2.298.20
Caritas a iustitia & gratia utrum differat. 2.315.
50
Caritas soli numquam potest, cum semper homi-
nibus debeatur. 2.439.10
Caritas est Deus. 2.560.30
Caritas dissensiones exstinguit. 2.746.30
Caritas quo argumento sancitur. 2.812.20
Carita-

Caritas quomodo Ecclesiam unam reddit. 2.822.
50
Caritas quomodo sit colenda. 2.824.50.
Caritas est Deo sacrificium gratissimum. 3.419.20
Caritas officium quod sit maximum. 2.309.40
Caritatis Christianæ uis. 2.617.50
Caritatis impetus sunt aliquando nimis acres. 2.
758.20
Caritatis debitum inter homines inuicem. 2.
835.40
Caritatis sine omnis legis perfunctio continetur.
2.836.10. & 20
in Caritatis studio est certa cautio adhibenda. 2.
839.20
Caritatis est, etiam a licitis abstinere propter pro-
ximos. 2.851.60
Caritatis uis quantafit. 4.370.40
Carmala Ciuitas. 1.1019.20
Carneadis de Romanis opinio. 1.154.40
Carnis nomen quomodo usurpetur. 2.686.50.
Carnis nomine quid aliquando significetur. 2.
716.40. & 731.40
Caro a spiritu dissentit. 2.734.10. & 30
Caroli Martelli insignis uictoria. 1.107.60
Carolus in Germaniam multorum litteris euoca-
tus. 1.1084.10
Carolus immania tributa Hispaniæ imperat, con-
silio Guillelmi Xebrensis. 1.1084.10.
Carolus Magnus. 1.108.10
Carolus Allobrogum Dux Beatricem Emmanue-
lis filiam uxorem ducit. 1.1016.30
Carolus Quintus Magallano naues attribui iubet,
quibus uiam in orientem aperiret. 1.1054.50.
eius ad Emmanuelem litteræ. 1075.40
Carthusiani uiri religiosi. 2.41.50. & 42.50.
Casserquibirum opidum in Mauritania Tingi-
tana. 1.666.40
Castellæ ciuitates multæ a Carolo deficiunt ob
imperata tributa. 1.1085.20. & huius rebellio-
nis euentus. 1086.30.
Castella naualia Calecutiensis Regis. 1.717.40
Castellum in Africa extra frerum Gaditanu, Em-
manuelis iussu ædificatum. 1.763.30
Castellanorum Regum in Aragoniam iter. 1.
594.20
Castitas perpetuo seruari potest. 2.77.10
Castitatis perpetuæ studium est Christi consilium.
1.1960
Castra Ismaelis Sophi. 1.1019.60.
Castrati propter Regnum cælorum qui sint. 2.69.
40
Casus non dominatur. 3.177.40
Casus in uita non dominatur. 3.804.20
Casus ridiculus. 1.634.10.
Casus ridiculus nudorum equitum. 1.1073.40
Catanambarius Rex Bipuri, & Cucurrami. 1.
703.40
Catharina Odoardi Regis filia. 1.580.10
Cathedra in sacris litteris quid significet. 3.535.
30
Catifa urbs. 1.199.60
Cato quare legatos Atheniensium Roma ablegan-
dos censuerit. 1.274.60
Catualis magistratus apud Indos. 1.610.50.
Causa omnis non est potior suo effectu. 2.393.60
Causa in Dei operibus præter ipsum quomodo
consideranda sit. 2.394.10
Causæ quare Deus aliquid designauit non sunt cu-
riose inuestigandæ. 2.771.60
Cautio præcipua quæ sit adhibenda ad opes ser-
uandas. 3.850.50

b

Cautus,

I N D E X.

Cautus non facile fidem adiungit. 3.779.20
Cautus, & incautus, in quo differunt. 3.850.40
Caxemi Rex Sacotorensis. 1.785.20
Celebritas qua multitudo conuenit, ut dies festos celebret, quas afferat utilitates. 4.350.10.
Celocis ex India in Lusitaniam aduentus. 1.1030.20
Census in rebus publicis quare sit institutus. 1.214.30
Cephas petram designat. 4.195.50
Certamen singulare est totius glorie expert. 1.218.40
Certaminis singularis origo. 1.162.60. illud describitur. 164.20
Cervæ partus. 3.117.20. 567.10
Cestæ uxoris Polyceni fides. 1.178.40
Chalcographiæ usus apud Sinas antiquissimus. 1.1040.30
Chaldeorum natio ubi habitauit, & quomodo creuit. 4.89.10. illius imperium septuaginta annis post excisam Tyrum durauit. 89.30. illi Solis contrarium cursum Ezechia tempore notarunt. 156.10
Champanellum Ciuitas Cambaiz. 1.977.50
Chaos. 2.303.10
Chatingamum Bengale Ciuitas. 1.1043.10
Chatingamensis Rectoris in Ioannem Silueiram infidia. 1.1043.10
Chaulis Ciuitatis descriptio. 1.789.40
Chaulensis arx. 1.1107.20
Cheriperimale Cranganoris Rex, & cur nuncupatus. 1.612.40
Chilus Dux turrum Lusitanorum pugnat. 1.1109.20. occiditur ibid. 20
Chimeræ similes sunt adulatores. 1.300.20
Chiquerium Mauritanie opidum. 1.956.20
Chus. 3.152.50.
Christus Dominus quare naturam humanam suscepit. 1.70.50
Christus est lex. 1.73.20
Christus unde sit dictus. 1.77.20
Christus quid morte sua fuerit consecutus. 1.140.30
Christus fuit humilitatis exemplum. 1.161.60
Christus quare iubeat, ut præclara opera obeuntes hominum oculos uitemus. 1.232.60. tradit ueræ glorie disciplinam. 233.60
Christus ueræ laudis auctor. 1.242.30
Christus ueræ laudis uiam monstrauit. 1.243.20
Christus quantopere illis excellat, qui pro suis uitam abiecerunt. 1.243.40
Christus Dominus amator paupertatis. 1.603.10
Christus in quem finem direxit omnia quæ in uita gessit. 2.199.30
Christus qua ratione genus humanum patri reconciliauit. 2.311.20
Christus quomodo dicitur fuisse peccato mortuus. 2.355.60
Christus quo pacto dicitur fuisse a Deo patre peccatum factus. 2.356.20
Christus quare, & quam conueniens fuerit ut in miseris uersaretur. 2.362.30
Christus quantum Moyse excellat. 2.363.20
Christus ab Adamo quomodo differat. 2.365.30
Christus quare se a Deo desertum fuisse conqueritur. 2.479.60
Christus quo tempore sit natus. 2.487.50
Christus est Deus & homo. 2.480.30
Christus quare in corporibus curandis tot signa ediderit. 2.507.40
Christus quare iustus dicatur. 2.512.60

Christus ut pro nobis solueret, quo pacto fuit conueniens. 2.582.50.
Christus Dominus, dum Crucem subiit, & caritatis, & iustitiæ munere est functus. 2.582.50. & 583.30
Christus, Crucis supplicio, & amoris, & metum excitauit. 2.584.20
Christus quid sibi morte sua comparauerit. 2.589.40
Christus Angelis quomodo dicitur apparuisse. 2.590.20
Christus quod lex perficere non poterat, ipse perfecit. 2.597.20
Christus quomodo filius sit Dauidis. 2.634.50
Christus prædestinatus. 2.635.10
Christus sacerdos, per quem nostra gratiarum actio Deo offertur. 2.638.10
Christus quare dicitur primogenitus in multis fratribus. 2.748.40
Christus qua ratione non uenit uocare, iustos sed peccatores. 2.778.50
Christus quare dicitur petra offensionis. 2.779.60
Christus quomodo est finis legis. 2.782.50
Christus quare legis antiquæ institutis obediuit. 2.859.40
Christus Regio munere quam bene functus. 3.137.20
Christus quomodo Angelorum Princeps sit. 3.156.40
Christus sæpe Dauidis nomine designatur. 3.173.40
Christus in suos hostes animaduertit. 3.187.40
Christus cruciamenta, quæ pertulit, lamentatur. 3.188.20
Christus Dominus orbem terrarum condidit. 3.194.10
Christus Deus & homo. 3.196.10
Christus a prophetis Dauid dicitur. 3.210.30
Christus antiquis beneficijs quomodo obscuritatem attulit. 3.217.50
Christus quare fuit pauper. 3.243.60
Christus in Regni sui gubernatione quo pacto a ceteris Regibus differat. 3.253.60. & 254.50
Christus quomodo fuit mirabilis in æquitate. 3.300.20. & 592.40
Christus in sacris litteris quare Salomon dicitur. 3.319.10
Christus quare parabolis utebatur. 3.334.10
Christus in Dei præsidio latebat. 3.374.10
Christus per se salutem hominum constituit. 3.390.60
Christus est propitiatorium. 3.392.60
Christus est filius Dauid, & Deus. 3.433.10
Christus quare cum ab alijs Semen Abrahami, & Propheta magnus dicatur, a Dauide dicitur Dominus meus. 3.433.10
Christus qua lege imperium administrat. 3.434.50
Christus non solum Rex, sed sacerdos. 3.435.50
Christus quare secundum ordinem Melchisedech Sacerdos dicatur. 3.436.10
Christus est porta Cæli, designata per templi antiqui aditum. 3.455.20
Christus est lapis angularis. 3.455.40
Christus Res super Sion. 3.556.40
Christus quare genitus esse dicitur, cum se ex mortuis excitauit. 3.556.50
Christus tria fuit a Deo patre consecutus. 3.550.20
Christus quæ sua delicta appellauerit. 3.560.50
Christus quare nunquam fere sine parabolis in concione agebat. 3.570.10
Christus

I N D E X.

Christus prædicare ubi cepit. 4.40.40
Christus quo pacto Regnum suum gubernat. 4.42.10
Christus, quare dicitur Consiliarius. 4.42.40. admirabilis, Deus, sortis, pater æternitatis, princeps pacis. 4.42.50
Christus quare dicatur Lapis. 4.112.10
Christus inter homines, qua fuerit specie. 4.180.60
Christus quare dicitur Israel. 4.206.40
Christus quo modo creabit Cælum nouum, & Terram nouam. 4.219.40
Christus in tellure qualem se gessit. 4.232.50
Christus nulla humana ope uictoriam de hostibus reportauit. 4.271.20
Christus quando tellurem lustrauit, nullum fere erat uirtutis uestigium. 4.271.50
Christus est templum. 4.306.40
Christus in sacris litteris dicitur Dauid. 4.314.20
Christus dicitur bonum populi sui. 4.314.40
Christus quo tempore fuerit a ludæis excisus. 4.368.30
Christus ab Egypto uocatus quanta caritate hominum salutem procurauit. 4.369.40. & 370.10
Christus quo pacto non omnino iugum a nostris ceruicibus depulit. 4.370.50
Christus quare seruus dicitur, germen, Dominus, & iustitia nostra. 4.417.10. lapis septem oculos habens. 4.8. lapis primarius. 423.20
Christus est Rex & sacerdos. 4.440.20. qualis ipse aduenerit. 456.40
Christus quare in pullo Asinarum insederit. 4.457.50
Christus insinu Abrahami descendit. 4.459.60
Christus quare fuerit plagis affectus. 4.493.10. & 60
Christus generis humani liberator. 4.577.50
Christus agnus uerissimus, & mansuetissimus. 4.585.50
Christus Dominus quare ementes, & uendentes a templo eiecit. 4.612.60
Christus in ipsa seueritate, qua scelus ementium & uendentium coercuit, clementiæ partes suscepit. 4.615.40
Christus solus numquam labi potuit. 4.653.50
Christus uerus Deus. 4.654.20
Christus lege solutus. 4.662.20. & 677.20
Christus Dominus quare in patriam, in qua despiciendus erat, immigrauit. 4.689.40
Christus Dei filius, uia, & expressa summi parentis imago. 4.715.40
Christus Dei filius. 4.717.10
Christus dum ait, Nō possum a me facere quidquā, numen, ac potentiam suam demonstrat. 4.723.20
Christus quare mortis suæ tempus horam suam uocauit. 4.797.50
Christi uirtus, & beneficiū in genus humanum collocatum explicari non potest. 1.73.30
Christi Regnum est sempiternum. 1.97.10
Christi uita descriptio. 1.162.10
Christi præcepta non gloriam, sed inanem gloriam tollunt. 1.232.30
Christi in tellurem aduentus, usus, & effectus. 1.242.20.
ad Christi splendorem diuerse homines sese gesserunt. 1.242.50
Christi gloria ostenditur. 1.242.60
Christi militia ordo, & institutio. 1.581.30
Christi Domini uerba. Videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes, declarantur. 1.600.40
Christi nomen Pontificis, & Regis dignitatem continet. 2.101.30

Christi decus quam fuerit excellens, dum ipse ab impijs dilaceratur. 2.164.30
Christi gratia peccatum exstirpatur. 2.227.20
Christi obedientia. 2.242.50. & sequentibus.
Christi sanguis quibus prodeit. 2.259.10
Christi obedientia qualis exstiterit. 2.363.50
Christi agnatione qui sunt generati. 2.363.10
Christi uita in quibus differat a moribus Antichristi. 2.446.10
Christi Regnum quale sit. 2.475.60. & 476.60
Christi paupertatis quæ fuerit causa. 2.477.60
Christi dolores, & cruciamenta. 2.478.20
Christi Regni opes quales sint. 2.480.20
Christi Regnum gentes omnes amplectitur. 2.482.40
Christi Regnum est sempiternum. 2.484.20
Christi nomen quid significet. 2.484.40
Christi aduentus tempus fuit oraculis definitum. 2.485.50.
Christi ortum quæ signa fuerint antegressa, quæ illum Messiam esse ostendebant. 2.499.20. & quæ signa fuerint cum illius ætate coniuncta. 503.40
Christi nomen multi assumpserunt. 2.504.10
Christi in Crucem sublato uirtutis constantia fuit Diuinitatis insitæ argumentum. 2.508.30. cruciatuum illius descriptio. ibidem. de Christo mortuis excitato Iudæorum fabula conuincitur. 2.509.20
Christi mortem quæ signa fuerint consecuta, quæ illum Messiam esse ostendunt. 2.510.10
Christi doctrina quibus argumentis a gentibus oppugnetur. 2.565.0
Christi lacrymæ illius Diuinæ uirtutis constantiam declarabant. 2.574.60
Christi mors mortem nostram deleuit. 2.575.20
Christi uita nos instruxit quo pacto Deum imitari & sequi possemus. 2.584.50 & 585.10. cum sequentibus.
Christi immutabilis Diuinitas similitudinibus ostenditur. 2.593.20
Christi beneficio cupiditates illiduntur. 2.596.60
Christi disciplina uera sapientia continetur. 2.599.30
Christi disciplina quare furor dicatur. 2.612.40. mors quoque dicitur. ibidem.
Christi nomen quid significet. 2.632.40
Christi doctrina quare Euangelium dicatur. 2.633.60
Christi Diuinitas quo maxime signo fuerit declarata. 2.635.50
Christi uita, & mors quo modo est nobis imitanda. 2.708.60
Christi opera factum est, ut lex antiqua propostum sibi finem consequeretur. 2.731.60
Christi spiritus fructus duplex. 2.736.20
Christi ingentium cōuersione uis similitudine explicatur. 2.809.30
Christi quare sumus serui. 2.847.30
Christi mysterium temporibus æternis quo modo tacitum fuisse dicitur. 2.872.50
Christi generatio dicitur, etiam cum fuit a mortuis excitatus. 3.140.10
Christi hereditas. 3.172.10
Christi lætitia qualis. 3.186.30
Christi gloria in dies amplificatur. 3.187.10.
Christi cruciamenta fuerunt omnium grauiora. 3.188.60
Christi nomen opprobrij loco habebatur. 3.189.10

I N D E X.

Christi cruciamenta. 3.190.10
Christi ad gentes prædicatio. 3.190.20
Christi in Cælum adscensus. 3.242.30
Christi mortis fructus quibus sit promptus. 3.242.30
Christi species. 3.253.20
Christi diuinitas argumentis ostenditur. 3.258.60.
& 359.30
Christi diuinitas peccatores terret, & humanitas eos consolatur. 3.275.10
Christi lamentatio. 3.312.30. eius de hominum sceleris doloris sensus. 303.10. oratio, & cruciatus. ibidem. 50
Christi in tellurem aduentu, fuit misericordiae, & ueritati Diuinæ satisfactum. 3.357.30
Christi in uitæ ærumna. 3.362.20. & 363.20
Christi Regnum est sempiternum. 3.366.30. & 367.20
Christi de hoste uictoriæ progressio. 3.374.40
Christi aduentus quam fuerit admirabilis, & quorum operum effectrix. 3.388.60. Dei benignitatem ostendit. 442.60
Christi ærumnarum descriptio. 3.397.30. & sequentibus.
Christi in hac uita condicio. 3.431.30
Christi disciplina qualis sit. 3.456.50
Christi nomen quare propter Iudæos calumniis laceretur. 3.610.30
Christi corpus aliquando quid significet. 3.715.50
Christi decus sanctorum uirtutibus illustratur. 2.941.30
Christi nomen Emmanuel quid significet. 4.33.50. & 37.30. illius uirtus antequam fuisset in lucem editus inquit. 4.24.10. & 35.40
Christi Regnum quale sit, & qui ad illud pertineat. 4.35.50
Christi Regnum quare multi despiciant. 4.36.10
Christi mens quibus fuerit donis ornata. 4.50.40
Christi Regni mores. 4.51.30
Christi gloria. 4.610.40
Christi Imperium, quam sit benignum. 4.166.10
Christi puritas, & mores. 4.175.20
Christi aduentum quare opus fuit, ut signa & prædicationes antecederent. 4.230.60
Christi secundum humanæ naturæ rationem uirtus & munus. 4.264.20
Christi mortem, sepulturam, & resurrectionem quo pacto imitatur. 4.330.60
Christi opera quomodo fuit mors omnino deleta. 4.387.10
Christi imperium quale. 4.422.50. illius uictoriæ. 423.20
Christi natalis fuit post Cleopatæ interitum anno uigesimo nono. 4.435.30
Christi caritas, quam mercedem a nobis requirit. 4.475.40
Christi mortem lamentabantur illi, qui eum sequebantur. 4.486.30
Christi mors cum merore ab Ecclesia in memoriam quare reuocetur. 4.489.10
Christi latere, quare sanguis, & aqua profluxit. 4.490.10
Christi diuinitas quibus signis innouerit. 4.571.10
Christi mores, & studia per Columbæ speciem describuntur. 4.586.60
Christi Domini uerba, Discite me quia mitis sum. 4.586.60

Christi benignitas. 4.593.30. & 676.40
Christi species admiranda. 4.594.60
Christi disciplina sola ueram sapientiam tradit. 4.598.30
Christi uerba. Quid mihi, & tibi mulier. 4.604.50. explicantur. 606.60. & 607.20
Christi Domini uerba, Soluite templum hoc. 4.617.20
Christi uerba. Nisi quis renatus fuerit denuo. 4.626.40. & 629.30
Christi uerba, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto. 4.629.10
Christi Domini uerba, Quod natum est ex carne caro est. 4.631.30
Christi uerba, Spiritus ubi uult spirat. 4.631.60
Christi uerba, Sic est omnis qui natus est ex spiritu. 4.632.30
Christi opera manifestabant ipsum de cælo missum. 4.655.20
Christi lassitudo super illis uerbis Ioannis, 'Fatigatus ex itinere. 4.663.10
Christi sitis. 4.664.10. & 679.40
Christi humilitas cum maiestate coniuncta. 4.677.20
Christi uerba apud Ioannem, Hæc dixi uobis ante quam fiant. 4.682.40
Christi numen. Sanctissimum in qua re clarissime cerni potuerit. 4.704.50
Christi uerba, Nō potest filius a se facere quidquā. 4.714.30
Christi meritis, & sanctitate crimina nobis condonantur. 4.717.30
Christi Dei filij numen immensum, atque sempiternum, eadem cum patre natura, uirtute, potentia, maiestate, imperio præditum. 4.718.50. & 717.40
Christi uocem qui audit iam in hac uita est mortis tyrannide liberatus. 4.731.60
Christi diuinitas quo testimonio confirmetur. 4.722.10
Christi opera numen illius restabatur. 4.728.60
Christi Domini, & Antichristi aduersus discrimen. 4.736.50
Christi humana, & Diuina origo. 4.796.10
Christi oratio quare fuerit Iudæis fastidio. 4.797.40
Christi Diuina eloquentia. 4.806.60
Christi uita, & mortem in nobis quomodo debemus. 2.847.60
Christi quid fuerit in uita acerbum. 2.857.30
Christi quæ fuerint munera a Deo patre tributa. 3.434.10. & sequentibus.
Christi omnia sunt a patre tradita. 4.656.30. & 713.30
Christi Domino quis honorem detrahat. 4.719.30
Christum multa in lege designabant. 2.257.30
Christum quo pacto iam gentes omnes sequantur. 2.485.30
Christum esse filium Dei probatur. 2.530.50
Christum quis uere Dominum constituitur. 2.786.20. & 50
per Christum quæ Deus efficit. 3.205.30
Christum pati quam fuerit conueniens. 3.241.10
Christum quo pacto pascimus, potamus, & uestimus. 3.244.10
Christum quare gentes cultu Diuino uenerantur. 3.561.50
Christi.

I N D E X.

Christum 'Deum carnem' humanam induere, fuit mirabilis, quam in cælum ascendere, & mori. 3.917.10
Christum tam acerbè cruciari, quare Deus, cum sit iustus, permiserit. 4.234.40
Christum omnes Cruci quomodo affiximus, & eum quomodo uidebimus. 4.485.10
Christum præsentem quomodo cernimus, audimus, & alloquimur. 4.688.30
Christum esse Dei filium, quæ maxime ratione demonstratur. 4.721.30
Christum Messiam esse, quare plebs putabat. 4.795.20
Christum qui ignorat, patrem quoque ignorat. 4.796.50
de Christo nostra præmeditatio quam sit utilis. 3.312.20
de Christo quo pacto sit dictum, In capite libri scriptum est de me. 4.743.20
Christiana iustitia. 1.84.40
Christiana nobilitas est uera. 1.75.30
Christiana religio acerbissime fuit oppugnata. 1.90.60
Christiana religio quantum sit conueniens. 2.581.50
Christiana Respublica numquam opprimi poterit quamuis aliquando artius angustetur. 2.513.40
Christiana uirtus, Græcorum, & Romanorum uirtuti quantum excellat. 1.74.50
Christianæ doctrinæ uirtus cum Græcorum philosophia comparata. 2.577.20
Christianæ philosophiæ fundamentum est gloriæ contemptio. 1.161.40
Christianæ religionis per Æthiopiam incrementum. 1.1008.20
Christianæ religionis causa. 3.218.10
Christiani beneficentia. 1.85.60
Christiani hominis animus quare nullis portentis, & periculis terretur. 1.102.20
Christiani hominis summum ornamentum. 2.83.8.30
Christiani nominis origo. 1.77.20
Christiani nominis dignitas. 2.197.40
Christiani qui ueri sunt, & ad illum pertinent. 2.735.50. eorum insigne. ibidem. 60
Christiani quare ita nominentur. 1.78.40. & 80.20
Christiani sunt ueri Iudæi. 1.82.60
Christiani sunt gloriæ studiosi. 1.98.10
Christiani debent gloriæ studere. 1.231.20
Christiani sapienter agunt, dum credunt. 2.209.40
Christiani quomodo sint uere sapientes. 2.579.30
Christiani sapientes. 2.598.50
Christiani repente fiunt sapientes. 2.598.60
Christiani magis tenentur scelere nō se adstringi, quam Iudæi tenebantur. 2.711.30
Christiani qui sint a peccato liberi. 2.729.30
Christianorum fortitudo. 1.92.60
Christianorum finis qui esse debet. 2.69.30
Christianorum in principio Ecclesiæ uirtus. 2.513.10
Christianorum cōstantia quare tam insignis in cruciatibus exstiterit. 2.578.30
Christianorum constantia quare indicium. 2.578.50
Christianorum sapientia. 2.578.60
Christianorum uirtus ex philosophorum in aliorum uitis taciturnitate ostenditur. 2.588.30
Christianos magis de Christi gloria, quam de suo nomine debere esse sollicitos. 1.134.10. & 117.5.40

Christianismi reperta uestigia. 1.744.30
Christophorus Britius Goam cum nauis delatur. 1.905.20
Christophori Britij contentio cum Andradio. 1.934.50
Christophorus Iusartes. 1.710.30. eius uirtus. 1.714.50
Christophorus Leitanus, uir acer & in rebus bellicis enutritus. 1.929.50
Christophorus Mascaregnas, in prælio occisus. 1.913.30
Christophorus Pintus, in prælio occisus. 1.1104.30
Christophorus Sala, tribus trirēibus præficitur. 1.1052.30
Christophorus Sousa. 1.1046.50
Ciborum redundantia quot mala inuehat. 1.370.10
Ciborum delectus quare fuerit lege institutus, duplex causa assignatur. 1.849.10
Ciborum delectus Christi aduentu fuit sublatus. 2.850.50
Cicadæ aureæ erant capitis ornamentum apud Athenienses. 1.17.40
Ciconiæ pietas. 3.617.10
Cidaco Maurus, uir fortissimus, in bello occisus. 1.950.10
Cidealle Saracenus Granatensis, Almeida ualde notus. 1.834.60. & 1003.60
Cides Harnetus, Præfecti Alcazaris Quillirij filius. 1.868.20
Cidehamer Dux interemptus. 1.221.50
Cidemanzor Azamorensem Præfectus occisus. 1.950.60
Cilicina uestis erat mæoris signum. 4.147.20
Cinapure fretum. 1.913.50
Cingulum, quid designet. 3.942.20
Circumcisio quomodo erat utilis, & quid significabat. 2.659.40
Circumcisio, quid significabat. 2.686.20
Circumcisio erat legis antiquæ fundamentum. 2.686.40
Circumcisio gratiam non conferebat. 2.687.30. & 689.10
Circumcisio uera, quæ sit. 2.689.10
Circumcisio quare fuerit instituta. 2.689.40. & 60
Circumcisionis causa, & institutum. 2.247.40. ea fidem significabat. 2.638.10
Circumcisionis præmium. 2.689.50
Circumcisionis inceptæ tempus. 2.689.50
Circumcisionis nomine lex uniuersa significatur. 2.850.30
Circumcisioni non est iustitia tribuenda. 2.686.60
Cistercienses equites. 1.1006.40
Cuius salutaris, & ad Reip. gubernationem ascendus, quo argumento cognoscitur. 3.893.20
Cuius a Platone in tres partes diuiditur. 1.132.30
Cuius beata, quæ sit. 1.203.20
Cuius definitio. 1.331.60
Cuius in tribus, uel Cuius diuisio utilis. 1.516.10
Clades hostium, & mira Lusitanorum uictoria. 1.715.10. & 720.10
Clades Lusitanorum ingens. 1.996.40. & 997.50
Clades Lusitanorum miserabilis. 1.1104.10
Classis a Calecutensi Rege aduersus Lusitanos instructa. 1.624.10
Classis noua ab Emmanuele in Indiam destinata. 1.627.60

I N D E X.

Classis Lusitana Venetis missa subsidio. 1.630.40
Classis a Calecutij Rege contra Lusitanos compa-
rata. 1.652.50
Classis tertia in Indiam missa. 1.654.10
Classis Calecutiensis Regis partum intercepta, par-
tim in fugam conuersa. 1.665.60
Classis Calecutiensis centum sexaginta nauium. 1.
703.60. & in ea duodecim millia hominum.
Classis Calecutiensis 280. nauium. 1.705.50. & il-
lius milites numero 15000. ibidem.
Classis Calecutiensis. 1.717.30
Classis Calecutiensis ducentarum quinquaginta
nauium. 1.720.40
Classis Calecutiensis, & maiorum nauium, & 124.
paronum. 1.760.20. eius fuga. 761. 10
Classis Armuziensis. 1.810.20
Classis Armuziensis depressa, & incensa. 1.811.
50
Classis Armuziensis coniectis ignibus inflamma-
tur. 1.820.50
Classis Mirhocemi. 1.829.10
Classis Timorij quattuordecim longarum nauium
1.854.10
Classis 80. nauium a Zabaimo contra Lusitanos
comparata. 1.865.40
Classis Albuquerqueij nauium triginta quattuor. 1.
871. 10
Clas duodecim nauium in Indiam aduenit. 1.915.
10
Classis 16. nauium Cochimo proficiscitur. 1.915.
10
Classis Pateonuzij trecentarum nauium. 1.934.50
eiusdem classis strages. 938.30
Classis contra Zeiamum ab Emmanuele instructa
quadringentas naues omnis generis continens
1.947. 50
Classis ducentarum nauium ab Emmanuele in
Mauritania missa arcis cõdendę causa. 1.995.40
Classis tredecim nauium Olyssipone in India sol-
uit. 1.999.10
Classis uiginti septem nauium a Sultano contra
Lusitanos comparata. 1.1025.10
Classis quadraginta trium nauium a Suario instru-
cta. 1.1026.10. eiusdem classis periculum, & in-
commoda. 1027.30. & 50. & 1030. 30
Classis sexdecim nauium missa in Indiam, eiusque
successus. 1.1051.60.
Classis uiginti sex nauium a Siqueira instructa. 1.
1067.60. eiusdem classis fructus. 1069.60
Classis septem nauium Lusitana, cui adiuncta fuit
centum quinquaginta nauium classis Armu-
ziensis. 1.1098.60
Classis duodeuiginti nauium, qua Beatrix Em-
manuelis filia Nicæam uecta est. 1.1106.40
Classis Calecutiensis fuga. 1.664.50
Classis Lusitanę iter, & succesus. 1.635.10
Classis Indicę in nauigando difficultates, & infor-
tunia. 1.738.60
Classis Lusitanę exportu Chaulensi discessus. 1.
772. 50
Classes duę ab Almeida instructę. 1.764.20
Claudi, qui dicantur in sacris litteris. 1.72.40
Clementia Dei cum illius fide semper est comun-
cta. 2.342.10
Clementia Deum maxime decet. 2.675.50
Clementia Diuina argumentum est sanctorum lap-
sus. 3.272.40
Clementia Diuina, quibus sit parata. 3.273.60
Clementia Dei iudicij seueritatem a calumnia li-
berat. 3.274.30
Clementia Dei non solum in uita, & cęlesti beati

tudine, sed in inferno etiam cernitur. 3.992.30
Clementia, & iustitia a Deo eadem opera satisfit.
3.195.10
Cleobis quare beatus dictus fuerit a Solone. 1.45.
40
Cleombrotus fuit amens. 1.92.20
Cleopatra interitus. 4.435.30
Coactio est duplex. 2.397.60
Cochimum Vrbs. 1.651.30
Cochimensis Regionis situs. 1.700.10
Cochimensis Rex uictus aufugit. 1.677.10
Cochimensis Rex ob hostium multitudinē de salu-
te desperat. 1.698.30. & Pacicum adit. 40
Cochimensis Rex Lusitanis bellum Calecutiense
dissuadet. 1.702.20
Cochimensis Regis fides erga Lusitanos. 1.665.20
Cochimensis Regis summa fides. 1.677.10
Cochimensium clades. 1.676.60
Cochimensium ex aduentu hostium terror, & fuga
1.704.30
Cochimensium Regum in Regni successione mi-
ra consuetudo. 1.870.10
Coelij fratres. 1.1076.20
Cõgecemus Micidius Arabs, qui discordiæ inter
Calecutienses, & Lusitanos causam dedit. 1.65.
10.
Cogitatio hominis pij, dum orat. 3.148.60
Cogitationis intimę multa sunt indicia. 3.745.
40
Cogitatione Dei potentiam complecti, quare sit
radix immortalitatis. 3.992.60
Cogitationes quo sint referendę. 3.202.50
Cogitationes aduersę sanctorum animos perua-
gantur. 3.213.30
Cogitationum humanarum discrimen. 3.332.10
Cognitio sui ipsius quam sit salutaris. 2.87.20
Cognitio rerum aut nulla, aut parua humano sen-
sui percipitur. 2.90.30
Cognitio efficit noluntarium. 2.673.10
Cognitio rerum occultarum ex notis quibusdam
comparatur. 3.80.40
Cognitio ueritatis per fidem Christi quousq. pro-
greditur. 3.961.20
Cognitionem Dei quo pacto homines adipisci pos-
sunt. 2.394.40
Cognitione Dei omnia bona nobis consistunt. 4.
315.10
Coieatari in Albuquerqueium fraudes. 1.818.40. &
986.20
Coiebeiramus legatus Armuziensis Regis ad Al-
buquerqueium. 1.812.40
Coiequij naues. duę a Lusitanis captę. 1.1031.
50
Collis uoluptarius Caserquibirij. 1.667.30
Collis Armuziensis, sale, & sulphure abundans. 1.
806.40
Colloquium Lusitani legati cum Ismaele Sophio.
1.1020.30
Columbum Zeilam insula Metropolis. 1.758.
20
Comitia Regni Lusitani, eorumque decreta. 1.
660.10
Commemoratio Diuinę benignitatis est Deo ac-
ceptissimum sacrificium. 2.637.50
Commune in sacris litteris, quid aliquando signifi-
cet. 2.849.10
Comorim promontorium. 1.615.30. & 752.50. &
1081.10
Concilium Nicenum secundum. 2.82.30
Concionis ratio differt ab admonitionis ratione.
3.737.20

Con-

I N D E X.

Concordiæ inter ciues, quę sit causa. 2.10.20
Condicio humana est mutationi obnoxia. 2.177.
10
Condicio florens, aut afflicta non est probitatis,
aut improbitatis indicium. 3.58.60
Confessio peccatorum est maxime salutaris. 3.896.
10
Confessio peccatorum ad salutem. 3.100.10
Confessionis sacramentum probatur, & utilitas il-
lius ostenditur. 2.86.40. & sequen.
Confidens sibi ipsi omnium bonorum est expertus,
& iniustus. 2.688.20
Confidentia proprii ingenij est malorum omnium
seminarium. 3.692.10
Confidentia summa, est stultitię signum. 3.789.
40
Confiteri in Diuinis litteris, quid significet. 4.581.
50
Confundere in sacris litteris, quid significet. 2.696.
50
Confundi, quid sit in sacris litteris. 2.780.60
Congo, Æthiopię pars, & eius situs. 1.679.30
Congi Regio, Christi disciplinis quotidie magis il-
lustrata. 1.1008.20
Congensis Rex, una cum Regina, & multis nobili-
bus, baptizatur. 1.682.30
Congensis Regis patruus ad Christi nomen adiu-
gitur. 1.681.40
Congensis Regis filius natu maximus aquis sacra-
tis eluitur. 1.682.50
Congensis Regis obitus. 1.683.50
Congensis Regis, & procerum liberi in Lusitania
educati. 1.686.10
Congensis Regis litterę publicę de Lusitanię Re-
gum beneficijs erga ipsum. 1.929.50
Congensis Regis laudes. 1.1008.30
Congensium conuersionis occasio. 1.679.40
Congensium de Lusitanię Classis aduentu gaudiū.
1.681.30
Congensium caritas in Christianos. 1.685.50
Coniugia Brasiliensium. 1.639.50
Coniunctio inter plebem, & nobilitatem unde oria-
tur. 1.3.60
Conscientia sceleratorum. 3.109.40
Conscientia recta nihil iucundius. 3.199.40
Conscientia recta continet duo solatia. 3.199.
50
Conscientia sceleris, quare maxime perturbet. 3.
371.50
Conscientia sceleris. 3.844.20
Conscientia sceleris ex cruciat eos, qui sunt apud
inferos, & peccatores, qui inter uiuos uersantur
3.862.20
Conscientia exstingui non potest. 3.961.30
Conscientia post mortem. 3.965.50
Conscientię uis. 3.547.50
Conscientię morsus etiam in maxime sceleratis ui-
get. 3.683.60
Conscientię cruciatus. 3.1000.10. & 1001.20. ex
illa metus oritur. ibidem 20
Consensio omnium gentium dicitur lex naturę. 1.
5.50
Consensio in scelere est ciuitatis grauius malum,
quam quouis discordia. 3.82.20
Consilium quorundam Lusitanorum Ducum re-
prehenditur. 1.1093.10
Consilium de tollendis e medio Lusitanis. 1.848.20
Consilium, cuiusuis illud sit, si bono animo detur,
non est spernendum, praesertim si ab externo ho-
mine detur. 2.4.20
Consilium, quid significet. 3.535.50

Consilium dum capimus, quid primum sit seruand-
um. 3.828.30
Consilium a quo sit petendum. 3.837.10
Consilij capiendi caput, quod esse debet. 3.692.
40
Consilio felicem actionum nostrarum exitum con-
sequimur. 3.826.60
Consiliorum communicatio omnibus beneficijs
quare sit anteponenda. 2.320.50
Consiliarij, quę sit prima laus. 3.776.10
Consiliarij Regis quales esse debeant. 1.517.30
Consiliarij Regam, quo maxime crimine noten-
tur. 3.287.40. & 60
Consiliarij plures sunt ad disciscendi ad Remp. recte
gubernandam. 3.756.40. & 775.40
Consiliarij singulari sunt iudicio, & non sorte ad-
discendi. 3.834.60
Consolatio non est in dicendi ornatu. 3.10.20
Consolatio unde est promenda. 3.12.30
Consolationis uerę caput. 3.208.50
Conspiratio Ducum Lusitanorum aduersus Albu-
querqueium. 1.818.10
Constantia Christianorum Diui Thomę discipli-
nis imbutorum. 1.690.20
Constantia, sapientię comes. 2.578.20
Constantia in uirtutis studio est necessaria. 2.736.
30
Constantinus Magnus Diuino praesidio Maxentiū
uicit. 1.107.20
Constantinus Magnus iudicium de sacerdotibus
facere noluit. 1.475.10
Constantinus Imperator clauum Crucis in freno
sui equi gestauit. 4.506.40
Cõsuetudo superstitiosa ignis distribuēdi. 1.757.20
Cõsuetudo lustrandi sanctorum monumenta est
antiquissima. 2.163.50
Consultatio debet omnem actionem praecedere. 2.
705.20. & 30
Cõsuetudo improborum, quam sit perniciofa. 2.
849.50
Consultatio, ut feliciter succedat, quid sit facien-
dum. 3.705.50
Contarenius, homo Venetus. 1.201.30
Contentio inter nobilitatem, & multitudinem
Remp. frequenter conturbat. 1.2.30
Contumaces in scelere merito a Deo deferuntur.
3.430.20
Contumacia in scelere spem salutis praecidit. 3.
840.10
Contumelia illata malum grauissimum gignit. 1.
162.60
Conuersi ad Christum ex superstitione admirabi-
li luce illustantur. 2.607.10
Conuersio salutaris, quę sit. 2.343.0. ea sine graui
sensu minime sit. 2.36.10
Conuersio rerum humanarum sepius cogitanda.
3.208.30
Conuersio ad Deum constantiam requirit, ut sit sa-
lutaris. 4.331.40
Conuersio ad Deum quomodo sit facienda. 4.377.
50. ea qualis esse debeat. 393.10
Conuiuia Deorum, qui a poetis dicebantur. 2.145.
60
Conuiuium Praefecti Regiæ Persicę. 1.1020.10
Conuiuium ab Ismaele Persarum Rege legatis pre-
bitum. 1.1020.40
Conuiuium humani, & Diuini discrimen. 4.609.
40
Cori promontorium. 1.917.10. & 1055.40
Cornu, quid significet. 3.640.20
Corodamum promontorium Arabię, quod Rozal-
gatem

C 2

I N D E X.

gatē appellant. 1.807.50
Corpus cibis expletum uirtutis imperium sequi non potest. 1.370.30
Corpus apud Paulum significat ueritatem. 2.556.50
Corporis bona non afferunt gloriam. 1.238.40
Corporis exercitatio est cum litterarum studio coniungenda. 1.280.50
Corporis deformitas ex nimio adipe. 1.370.30
Corporis nomine quid significatur. 2.708.10. & 715.50. & 226.50
Corporis cura nimia reprehenditur. 2.838.60
Corporis opulentiam plerumque mentis inopia consequitur. 3.417.60
Corporis cum animo quanta sit coniunctio. 3.565.20
Cosmus Coelius occisus. 1.874.50
Cosmus Medices qua ratione Principatū obtinuit. 1.18.60
Cotagamum. 1.703.40
Cotiae Goensium nauicula. 1.458.30
Coulamum Ciuitas, & eius descriptio & mores. 1.689.60
Coulami tumultus. 1.721.30
Coulamensis rebellio. 1.180.60
Coulamensis Reginae prudentia, & constantia. 1.1031.20
Cranganor urbs in India perantiqua. 1.612.10. & 652.40
Cranganor capta, & incensa. 1.724.40
Cranganoris tumultus. 1.723.40
Cranganoris, & Incolarum descriptio. 1.725.10
Cranganoris Regis afflictatio corporis ob uitium forori illatum. 1.612.20
Cranganorensium Christianorum ritus, & mores. 1.725.20
Cratum celebre opidum Lusitaniae. 1.1050.40
Creatio quare non est motus. 2.539.10
Creationis uniuersi causa fuit Dei benignitas. 3.795.10
Creatura noua Diuino fatu in nobis generata, quae sit. 3.840.10
Creatura noua apud Paulum, quid significet. 4.629.10
Credibile, quid magis sit natura. 4.639.40
Credulitas est erroris uia omnibus uulgata, & maxime perniciofa. 3.778.60
Crispina Narlinguae Rex Idalcum bello uincit. 1.1093.50
Cresus condicionis humanae fuit exemplum. 2.177.10
Crudelitas ex superbia nascitur. 3.929.60
Crux gloriae instrumentum. 1.244.10. & 40
Crux ex aere facta Goae reperta. 1.855.10
Crux ex ligno Crucis sanctissimae ab Aethiopiae Rege ad Emmanuelem missa. 1.971.40
Crux lapidea Mailapuri in India inuenta. 2.82.50
Crux Christi differt ab ea, quam haeretici in ore habent. 2.593.40
Crux est singulare periculum. 2.514.10
Crux Christi quibus argumentis oppugnabatur. 2.565.20
Crux Christi elatiorem Dei notitiam, quam unquam habita fuit, tradidit. 2.587.10
Crux sapientiae effector. 2.600.40
Crux Christi ueram sapientiam continet. 2.611.20
Crux Christi quomodo sit omnibus subeunda. 2.367.60
Crucis ueneratio. 1.682.10

Crucis forma antiquissima. 1.726.60
Crucis miracula. 1.727.20. & 728.10
Crucis scandalum, quid sit. 2.473.30. & 3.876.60. & 4.286.50
Crucis robur, & firmitas. 2.513.50
Crucis Diuina uirtus. 2.576.60
Crucis opera. 2.580.10
Crucis nomine quid Paulus significet. 2.613.40
Crucis societas est necessaria. 2.740.40
Crucis offensio. 3.563.40
Crucis mysterium fuit Noe arca designatum. 3.970.50. & 988.20. eius laudes. ibidem.
Crucis laudes. 4.641.40
Cruce frontem signari, est ab Apostolis traditum. 2.141.50
in Cruce omnem sapientiam Deus collocauit. 2.586.30
Cruciamenta, quibus boni affligantur, quo pacto differant ab ijs, quae improbis imponuntur. 3.982.20. & 995.40
Cucurramum Regio. 1.703.40
Culpa non potest esse nisi uoluntaria. 2.691.40
Cultus corporis moderatus decet hominem probum. 3.935.30
Cupiditas infinita est in natura. 1.511.10
Cupiditas dominandi, quam sit caeca. 1.350.30
Cupiditas immoderata, quibus modis frenanda. 1.573.30
Cupiditas in Decalogo refecatur. 2.438.50
Cupiditas quo pacto animum plectat. 3.146.40
Cupiditas plura possidendi ex superbia nascitur. 3.753.40
Cupiditas humana quanta sit. 3.889.50
Cupiditas ingenium acuit. 3.970.40
Cupiditas quantum legi Diuinae repugnet. 4.628.40
Cupiditatis definitio. 1.292.20
Cupiditatis cum ratione pugna. 1.292.40
Cupiditatis uis, quanta sit. 2.295.10
Cupiditatis uis. 2.721.20. & folijs sequentibus.
Cupiditatis uis. 3.82.10
Cupiditatis, quam multiplex sit uis. 3.122.20
Cupiditatis in natura insita uis. 3.667.20
Cupiditatis duae sunt partes, quarum uis est immanis, si rationis imperio non coercentur. 3.914.10
Cupiditatis humanae sitis Christi bonis exstinguitur. 4.801.50
Cupiditates effrenatae quantum homines crucient. 1.540.60
Cupiditates non legis uis, sed Christi uirtute compriuntur. 2.595.60
Cur, quibus angimur, mentis sententiam indicat. 3.279.10
Curia, Muria, insula. 1.677.60
Curiates opidum. ibidem. 10
Curiatesium cum Lusitanis praedium. 1.808.20
Curiga Ciuitas. 1.703.40
Curiosa rerum Diuinarum inuestigatio est in uitio ponenda. 3.877.30
Cutialis, uir impiger, & multis in rebus bellicis exercitus classis Caecutiensis Praefectus. 1.787.50
Cypriani de Eucharistia opinio. 2.95.50
Cypriani deus, qui extra Ecclesiae septa mortem pro Christo oppetunt, opinio. 2.160.60
Cyrus. 1.348.10
Cyrus moriturus, quid filijs praecipue commendauerit. 1.375.10
Cyrus iunior gloriabatur agrum se sua manu coulesuisse. 1.485.60
Cyrus Dei ope uictorias consequitur. 4.190.50. illius

I N D E X.

illius Regnum Christi Regnum designabat. 191.60. & 193.60. & 197.60
Cyrus contra Babylonem Belum Angelorum potius opera, quam propria uirtute, administrauit. 4.398.20
Cyrus. 4.423.50
Cyrus uictoria de Babylonis, quare fuerit Deo gratissima. 4.436.40
D
Dabida opidum. 1.921.10. & 948.20. & 962.50. & 993.10
Dabidentes rebelles uicti. 1.1037.40
Dabula Ciuitas, ad Goar ditionem pertinet. 1.826.60. descriptio, & status. 827.20. Capta. 827.50. spoliata, & incensa. 828.20. turris ab Andradio expugnata. 875.50
Dactum Ciuitas. 1.1103.30
Dalaza insula. 1.1069.60
Damonis ad Euam ingressus. 1.60.60
Damonis uites Diuina uirtute conteruntur. 3.123.40. illius scriptio. 1.253.30
Dama Cambaia Ciuitas. 1.883.50
Damianus Goes res gestas Emmanuels narrat. 1.566.10
Dammum per peccatum Adami illatum, quare longe superetur a dono per Christum collato. 2.702.60. & sequentibus.
Daquemensis Rex. 1.1019.40
Dargumense Regnum ad Austrum pertinet, & Malace finitimum. 1.913.40
Darius Histaspis filius. 1.348.10
Darius dictum. 1.371.20
Darius Regnum. 1.1102.20
Darracha Bengalla Ciuitas. 1.1043.20
Darraulensis Dynasta. 1.702.50
Dauid humilis, & fortis. 1.99.60
Dauid sanctissimus fuit, & fortissimus. 1.16.40
Dauid quibus malis affligebatur, cum Absalon Regnum appetiuit. 3.142.50
Dauid Christi imago. 3.210.30. & 223.40. & 234.20
Dauid stultitiam simulat. 3.220.30
Dauid imbecillitatis humanae cum Diuinae clementiae testimonio exemplum. 3.233.60
Dauid Psalmorum omnium auctor fuit. 3.252.50. & 531.50
Dauid fuit Christi imago. 5.290.20. & 378.20
Dauid quare ab inimicis uexabatur. 3.291.40
Dauid cantoribus praecipiebat. 3.532.10
Dauid quo tempore aedificandi templi uotum emiserit. 3.638.10
Dauidis uerba. Hi errant corde. 1.724.50
Dauidis religio. 3.200.50
Dauidis erga hostes quos animus. 3.224.50. & 370.40
Dauidis peccatum, quale exstitit. 3.272.60. & 274.10
Dauidis status, dam a Saule uexabatur, utrum miser, an felix sit iudicandus. 3.296.50
Dauidis in scribendo mens. 3.312.10
Dauidis Regnum, quale, & quod esse dicitur. 3.641.10
Dauidis uerba. Beatus, quem tu erudieris domine. 4.623.60
Dauidis uerba, Cor mundum crea in me Deus. 4.637.40
Dauidis uerba, Audiam, quid loquatur in me Dominus. 4.664.20
Dauidis uerba, Surge Domine in requiem tuam.

4.712.20
Dauidis uerba, Caeli enarrant gloriam Dei. 4.728.50
Dauid Aethiopiae Rex. 1.823.50. & 970.50. eius litterae ad Emmanuelem. 1.971.40
Debitum caritatis inter homines inuicem soluere numquam possumus. 2.835.40
Debitum multiplex est, & illud soluere est iustitiae munus. 3.694.50
Debiti solutio quantopere sit necessaria. 2.835.20
Decima Alfonso Nono, & Alfonso Vndecimo de finito tempore concessa. 1.967.10
Decima quare lege Deo soluuntur. 3.693.50. eorum fidelis solutio, quae bona afferat. ibidem. & 694.10
Decore nihil est iucundius animis excelsis. 3.51.40
Dedecus est supplicium sceleratis hominibus institutum. 1.227.20
Dedecore nihil est animis excelsis turbulentius. 3.50.40
Delamixae ingratitude, & mors. 1.822.10
Delicias uirtutem tradere est, difficillimum. 4.338.40
Deliciarum contemptio est libertatis administra. 3.117.40
Demaratus quid Narsem admonuerit. tom. 1.410.50
Demosthenes fuit gloriae popularis studiosus. 1.128.40
Demosthenis de Minerva querimonia. 1.143.30
Demosthenis diligentia. 1.362.20
Demosthenis sententia de Regis officio. 1.476.60
Denarius numerus quid significet. 2.524.30
Derisor. 3.831.10
Derisorum hominum genus quam sit detestabile. 3.777.10
Desiderium intelligendi est a natura instum hominibus. 2.465.50
Desiderio moderato satisfacere licet. 2.838.60
Desideria nostra sunt hostes capitaliores. 2.645.30
Desideria nostra quare affectus ignominiae dicantur. 2.647.40
Desidia in uirtutis studio est uituperanda. 3.835.60. & 856.50
Desperatio est animi abiecti. 3.768.30
Deuoti Saraceni. 1.788.20
Deus quo pacto perficere dicitur. 1.544.40
Deus est finis hominis. 1.543.50
Deus in quem finem mundum condidit. 1.54.60
Deus est mensura, modus, & regula. 1.223.40
Deus timidus & negligentibus infensus. 1.380.50
Deus, sempiternae legis uis, equitatis fons, & origo mens, & ratio iuris &c. 1.463.10
Deus humiles quare elegit. 2.17.30
Deus summe diligere naturae uiribus non potest. 2.279.30. & eorum, qui aliter sentiunt, argumenta diluuntur. 2.83.40
Deus quaedam quae fecit certa lege ligauit, quaedam uero libera esse noluit. 2.387.10
Deus e malis bona elicit. 2.388.40. & 391.4
Deus quare toleret peccata. 2.388.40. & 451.10. ea uero quorum gratia toleret. 389.10
Deus hominibus cor indurare quo pacto dicitur. 2.389.50
Deus quare supplicia de sceleratis fero, ut nobis uideatur, sumat. 2.389.60
Deus quomodo septimo die dicitur quiesuisse. 2.450.10

I N D E X.

Deus numquam otiosus, sed ab æterno semper agens. 2.541.30
Deus nullam in mundi creatione perfectionem est assecutus, sed quam habebat expressit. 2.541.60
Deus tempore immenso ante mundi creationem quid agebat. 2.542.50
Deus quare dicatur lætatus fuisse, cum cerneret mundum esse perfectum. 2.544.40
Deus, quare, cum posset alia ratione hominum uitæ consulere, carnem, induit. 2.574.20. illud quam fuit conueniens. 575.
Deus cruce Christi quo pacto fuerit delectatus. 2.583.60
Deus in Christi cruce non immutatur. 2.586.10
Deus ex operibus illius cognoscitur. 2.643.30
Deus non appetit hominis mortem. 2.653.10
Deus, ut quisque delinquit, quare non statim supplicium irrogat. 2.675.30
Deus, dum ueniam tribuit, non solum clementię sed & iustitię munere fungitur. 2.675.40
Deus suos in malis numquam deserit. 2.747.10
Deus quos præscire dicitur. 2.748.30
Deus quare uult nomen suum celebrari. 2.768.60
Deus non est malorum causa. 3.27.50
Deus quare iudicium suum homines celet. 3.40.60
Deus Deorum quomodo dicitur. 3.64.60
Deus est scelerum iudex. 3.87.30
Deus benigne facit, dum consilia sua hominibus celat. 3.99.20
Deus duobus modis cum hominibus loquitur. 3.99.30
Deus bonis, & malis mercedem reddit. 3.101.50
Deus in iudicando personam alicuius non expendit. 3.102.50
Deus, antequam supplicium imponat, hominem in iudicium minime uocat. 3.103.20
Deus quare tyrannos permittit. 3.106.10
Deus non eo supplicio, quo peccata merentur, in hac uita punit. 3.107.10
Deus nihil sine ratione, & iustitia facit. 3.107.30
Deus quare prius leuiore pœnas infligit. 3.107.60
Deus quomodo dicitur alicubi habitare. 3.110.40
Deus omnia facit summo consilio. 3.116.40
Deus omnibus prospicit. 3.119.20
Deus quare dominatum impijs permittit. 3.120.60
Deus quomodo dicitur homines irridere. 3.139.10
Deus quo pacto hominibus loquitur. 3.139.20
Deus quare diligendus. 3.175.60
Deus numquam suorum preces contempnit. 3.188.30
Deus singulari studio pijs consulit. 3.192.20. & 50
Deus non solum operibus naturæ, sed celestis disciplina homines instituit. 3.194.50
Deus misericordię & iustitię eadem opera iustificat. 3.195.10. & 197.30
Deus quibus sit propitijs. 3.197.40
Deus est naturæ commutationis auctor. 3.206.50
Deus quare sit semper laudandus. 3.220.50
Deus pauperes tuetur. 3.224.30

Deus quare impios toleret. 3.227.40
Deus quare super Cherubim sedere dicebatur. 3.343.40
Deus, dum impios punit, quomodo clementię maximas partes suscipit. 3.351.20
Deus est rebus omnibus præsens. 3.407.50
Deus est laudandus, non solum cum benigne facit sed cum punit. 3.411.10
Deus aliquando in pœnam postulata concedit. 3.417.60
Deus quomodo sceleratos opibus cumulet. 3.471.10
Deus se ita erga homines gerit ut illi in uita se gerant. 3.555.40
Deus quomodo dicitur misericors. 3.653.40
Deus creasse omnia propter se quo pacto dicitur. 3.754.40
Deus hominem impium in diem malum quomodo dicitur condidisse. 3.795.40
Deus, quos scit futuros sceleratos, quare in uitam ingredi patitur. 3.795.60
Deus quare similitudinibus utitur dum cum hominibus agit. 3.860.60
Deus omnia uidet. 3.887.10
Deus quem ordinem seruet in suis muneribus conferendis. 3.939.30
Deus a quibus inuenitur. 3.955.10
Deus sceleratis ideo supplicium imponit, quia ipse est hominum generi salutaris. 3.955.60
Deus, quare, ubi primum quis delinquit, non punit. 3.983.50
Deus peccatores ad penitentiam clementer uocat. 3.984.10. & 30. eis, dum punit, clementer consulit ibid. & sequentibus.
Deus, dum punit etiam miseretur. 4.74.10
Deus, dum uindictam sumit, clementię partes gerit. 4.14.10
Deus in puniendo quem ordinem seruet. 4.19.10
Deus gentem fide uia uacuum euerit, etsi illam plurimis affecerit beneficijs. 3.76.50
Deus quo pacto iudicium suum ad opportuna tempora referuat. 4.115.20. uerbi sui semen antequam faciat, quare superbos ærumnis ad modestiam erudit ibid. 30. & 60
Deus cum tam acriter scelus ulciscatur, quare illud ali impunitate permittit. 4.116.50
Deus quare permittit ciuitatem, in qua iusti morantur excindi. 4.176.60
Deus cognosci potest ex mundi fabrica. 4.186.30
Deus quid a nobis requirat. 4.238.50
Deus quodammodo gratiæ suę publicum mercatum instituit. 4.238.60
Deus quasi inuitus scelus ulciscitur, & ueniam libentissime concedit. 4.241.30
Deus omnia ad suorum dignitatem dirigit. 4.267.10
Deus quare aliquando sine armis de hostibus uictoriam suis concedit. 4.296.50
Deus principio ita punit, ut clementię partes agat, ut tandem illis, qui clementia eius abutuntur, dira exempla constituat. 4.303.40
Deus, quos in fide nutrire constituit, quomodo erudit. 4.306.10
Deus, ut totam multitudinem cõcidat, quid prius agit. 4.320.40
Deus quantopere hominum salutem curat. 4.331.40
Deus quibus sacrificijs placatur. 4.347.10
Deus hominum salatis desiderio eos pœnis inquitur. 4.362.20. & 50
Deus

I N D E X.

Deus quasi inuitus supplicium irrogat. 4.372.10.
quare nationes aliquas penitus deleat, & aliarum reliquias seruet. ibidem. 50
Deus quomodo dicitur ad nos conuersos conuertit. 4.394.30
Deus, quos punit, uult, ut humane excipiamus. 4.401.50
Deus qua ratione est colendus. 4.447.20
Deus quare prius plagas imponit, & postea sanitatem dat. 4.454.30
Deus, cum egredi dicitur, quid significet. 4.496.40
Deus uenire qua ratione dicitur. 4.499.40
Deus nihil nobis præscripsit, quod a nobis seruari non possit. 4.510.30
Deus huius sæculi. 4.559.10
Deus homo factus est, ut nos Deos efficeret. 4.570.20
Deus quomodo cernitur a mentibus beatissimis. 4.580.40
Deus totius honestatis auctor. 4.589.40
Deus liberalissime suas opes comunicat. 4.601.60
Deus non multis uerbis, sed summa fiducia flectendus. 4.604.30
Deus quare cum omnibus sua bona non comunicat. 4.619.60
Deus non tam corpore, quam mente purissima colendus. 4.675.30
Deus ex nostris malis bonum solet educere. 4.683.50
Deus uitiorum sordibus insensibilis. 4.700.50
Deus quare dicatur ab omni opere septimo die cessauisse. 4.710.20
Deus quid dicatur non posse. 4.714.40
Deus ex operibus cognoscitur. 4.728.60
Dei proprium quid sit. 1.33.20
Dei providentia fuit aliqua ratione a priscis hominibus cognita. 1.59.20
Dei numen magis in hominum animis, quam in mundi fabrica conspicitur. 1.231.40
Dei proprii argumentum, qua in re constat. 2.176.60
Dei benignitas in sanctos. 2.227.50
Dei uoluntati quare hæretici supplicia de sceleratis sumenda ascribant. 2.393.50
in Dei benignitate, quæ sita sunt, magis sunt in nostra potestate, quam ea, quæ in natura sunt. 2.419.30
Dei uoluptas ex filij generatione. 2.544.50
Dei in rebus potius dissimilitudo, quam similitudine reperitur. 2.548.20
Dei cognitio est uera sapietia etiam apud Græcos. 2.569.30
Dei probitas mundi gignendi causa. 2.570.60
Dei probitati, quam erat conueniens, ut ipse homo fieret. 2.573.50
Dei beneficium imbecillitas hominis non immittit, sed illustrius reddit. 2.575.50. propter electos corpus induit. 580.30
Dei nomen quare sit ob Iudæorum perfidiam gentium conuicijs expositum. 2.658.50
Dei promissa quare homines non consequantur. 2.663.10
Dei munus proprium quod sit. 2.764.10
Dei notitiam naturæ uniuersitas tradit. 2.790.10
Dei uirtus qualis. 3.27.20
Dei in genus humanum benignitas, & providentia. 3.33.50
Dei potentia describitur. 3.36.10
Dei potentia omnia contineri, a natura cognosci potest. 3.40.20
Dei in scelere uindictando consilium multiplex est

hominibus ignotum. 368.30
Dei in iudicando æquitas quibus argumentis ostendatur. 376.30
Dei potentia. 377.50
Dei potentia mundus cõstat, & animantia uiuunt. 3.101.60
Dei in iudicando æquitas probatur. 3.102.10
Dei uoluntas quibus rebus est allicienda. 3.109.40
Dei misericordia omnia cõseruantur, & augentur. 3.111.40
Dei potentia descriptio. 3.110.20. & 113.30
Dei benignitas. 3.117.10
Dei opera. 3.120.60
Dei potentia in eo maxime perspicitur, quia homines imbecilles demonem superent. 3.155.40
Dei beneficia omnibus exposita. 3.183.40
Dei uia quales sint. 3.197.60
Dei potentia. 3.218.30
Dei cum homine coniunctio quo pacto seruetur. 3.232.10
Dei nomine quid significetur. 3.270.30
Dei iudicium etsi non semper ad piorum desiderium, semper tamē ad eorum salutem dirigitur. 3.328.60
Dei cura, qua suos tuetur. 3.385.40
Dei bonitas in rebus humanis elucens celebratur. 3.422.30. & sequentibus.
Dei dextra quæ designet. 3.433.10
Dei potentia. 3.454.30
Dei cura erga suos. 3.466.40
Dei cognitionem qui habet, etsi politioris disciplinæ sit expertus, sapiens est. 3.808.50
Dei consilium in improbis tolerandis, & iustis probandis consequi non possumus. 3.811.20
Dei cura erga Reges. 3.842.50
Dei maiestatem peruestigare nefas est. 3.873.20
Dei iram nulla ratione quisquam poterit effugere. 4.17.40
Dei maiestas quam sit immensa. 4.28.40
de Dei benignitate quantum sit nobis concessum. 3.173.50
Dei beneficia in populum Israel collata, si cum illis conferantur, quæ per Christum contulit, longe superantur. 4.183.60
Dei munus, quam sit a Deorum falorum munere distans. 4.196.30
Dei clementia in genus humanum quo argumento ostenditur. 4.230.60
Dei clementia omnibus exposita. 4.240.60
Dei placandi ratio. 4.253.20
Dei dignitas non diminuta, sed amplificata in Ioannis testimonio. 4.561.60
Dei filius quare lux uera appellatur. 4.562.40
Dei cognitionem nobis Dei filius impertit. 4.579.60
Dei cognitio miros amores excitat. 4.580.50
Dei benignitas non in uno gradu resistit. 4.598.60
Dei potentia nullis finibus circumscripta. 4.636.20
Dei notitia quo modo paranda sit. 4.640.10. & 642.10
Dei in humanum genus benignitas mira, quod filium suum nobis donarit. 4.642.20
Dei benignitati non repugnandum. 4.670.10
Dei benignitas in eos, qui spiritui illius minime repugnant. 4.671.30
Dei opera admiranda. 4.678.60
Dei

I N D E X.

Dei opus, quod. 4.681.50
Dei filius quare non citius humanam naturam induit. 4.681.60
Dei beneficium maximum, quod filium suum in mundum miserit. 4.730.50
Dei dignitas neque hominum testimonijs amplificari, nec conuicijs minui potest. 4.727.20. & 732.20
Deo auctore sunt omnia per ipsum, & in ipsum. 2.13.10
Deo soli credendum. 2.240.10
Deo, quod in nobis est accidens, permanens est. 2.445.40
Deo quomodo sunt tribuenda ea, quæ nobis inhaerent. 2.545.50
Deo curremus effingimus. 2.764.10
Deo quare diuersa nomina Scriptura sacra imponat. 2.858.40
Deo omnia patent. 3.103.10
Deo ex nostris bonis, uel malis nihil redundat. 3.105.40
Deo quare sit consentaneum peccatori ueniam posulanti accurrere. 3.638.30
Deo omnia patent. 3.835.30
Deum esse, omnes nationes farentur. 1.453.10
Deum fuisse hominem factum Græci dubitant, & eorum argumenta refelluntur. 2.572.60
Dei potentia, ibidem.
Deum sequi, Græcæ sapientiæ præceptum a sacris litteris sumptum, ut impleri posset, Christus telum inuifit. 2.584.40
Deum omnibus prouidere, & in omnes naturas immutabilem permanere, similitudinibus explicatur. 2.593.20
Deum unusquisque sibi fingit, & uerus Deus quare sit sanctorum Deus. 2.637.50
Deum scire, & nescire, in sacris litteris quid significet. 2.746.30
Deum nostris operibus nõ obligamus ex iure, sed tantum ex gratia. 2.812.20
Deum in hac uita nemo nisi per similitudinem uidere potest. 2.876.10
Deum esse, ex illius operibus poterant homines percipere. 3.110.10
Deum ab hominibus non posse adiri fuit conueniens. 3.112.50
Deum esse, naturæ partes testantur. 3.180.30
Deum quo iure ad auxilium nobis conferendum uocamus. 3.202.20
Deum irridere quo pacto in sacris litteris fit intelligendum. 3.290.10
Deum quibus argumentis iratum lenimus, & placatum ad opem ferendam incitamus. 3.357.60
Deum quid adegerit, ut genus humanum stratum erigeret. 3.501.10
Deum audire, quid significet. 3.544.20
Deum ea, quæ non sunt, uocare, in sacris litteris quid sit. 3.983.60
Deum adorare in spiritu, & ueritate, quid. 4.676.20
in Deo scientia uoluntatem natura anteit. 2.394.20
Dextra Dei quæ designet. 3.433.10
Diabolus quare sit mendacij pater. 2.557.40
Diabolus quo pacto Christum cognouit. 2.879.30
Diaboli in Christum conatus quo modo sunt facti. 3.574.30
Diabolus est fur. 4.430.50
Diagoras. 2.570.40
Dialecticam Rex discat. 1.597.30
Dialecticæ laudes. 1.598.30

Dicendi laus in opportunitate consistit. 3.790.20
Dies iræ, quæ sit, & quare ira appellatur. 2.653.10
Dies quo modo uerbum Dei eructat. 3.557.40
Diei nomen sacris in litteris quid significet. 3.583.40
Dies intercalares. 2.493.20
Dies festi quare sint instituti. 2.842.60. & 3.346.20
& 4.350.10. & 3.46.20
Dierum obseruationes apud Hebræos uariæ. 2.842.50. illarum loco in Ecclesia Christi alia obseruantur. 843.60
Dierum festorum celebritas, quas afferat utilitates. 4.305.10
Dienis arx ab Ægyptij Rectore obsessa. 1.872.10
& a Cambaia Rege, ibidem. 20
Diffidentia a luce auertit. 4.559.10
Diffidentia largitatem Diuinæ clementiæ impedit. 3.385.60
Dignitatem nomine in sacris litteris diligentia significatur. 3.924.50
Dignitas Regia quibus uirtutibus continetur. 1.298.50
Dignitas animi quæ sit. 2.272.40
Dignitas falsa qualis sit. 3.133.60
Dignitatis ratio omnis e celo petenda. 4.665.40
Dignitate nihil præstantius. 1.175.10. & 3.77.30
Dilectio proximi quomodo legem seruat. 4.33.20
Diligentia Lusitanorum. 1.702.30
Diligentia requiritur in illis maxime, qui præfunt. 2.824.20. præsertim in Diuini muneris functione postulat. 825.20
Diligentia in uirtutis studio quare a Christianis maior requiritur. 2.836.40. & 837.20
Diligentia in opere perficiendo æstimationem illius consequitur. 3.685.50
Diligentia in omni opere quam sit necessaria. 3.763.30. & 780.60. & 843.50 si sit præpropera, est uitium ibid. 60. & 856.40
Diligentia quando felicem exitum consequitur. 4.347.40
Diligentia Diuinis bonis plerumque felicissime potitur. 4.703.20
Diligentiæ necessitas. 1.562.20
Diomedes, cum solus Troianos fugaret, quare fortis non sit habendus. 1.582.20
Dion. 1.134.10
Dionysiodorus Træzenius patrem assererebat non nisi a filij infelicibus laudari. 1.34.60
Dionysius. 1.32.60
Dionysius superior. 1.178.30
Dionysius iunior in Platonem officiosus. 1.178.60
Dionysius Fernandi Ducis Brigantini filius ab exilio reuocatus. 1.578.50
Dionysius Fernandus Melius. 1.872.40. & 1002.60. & 1028.10
Diotima. 2.272.50
Discipulum quare oportet credere. 2.547.10
Disceptatio de regionum limite inter Emmanuelem, & Ioannem Fernandum, & Isabellæ filiam. 1.805.40
Disciplina bonarum artium quantum conducatur ad modestiam comparandam. 1.391.20
Disciplina Christiana, qua in re consistat. 2.615.30
Disciplina Christianæ defensionis epilogus aduersus Indæos, & gentes. 4.621.10. quare Aulictia dicatur a Paulo. 623.30
Disciplina bona quam sit salutaris. 3.42.30
Disciplina uera a falsa quomodo cognosci possit. 3.166.50

I N D E X.

166.50
Disciplina a malis percipitur. 3.480.10
Disciplina Christi qualis. 3.546.50
Disciplina quid sit. 3.674.20
Disciplina Christi sola ueram sapientiam tradit. 4.598.60
Disciplina Christi continet Regnum Dei. 4.627.50
Disciplina opus quod sit. 3.761.40
Disciplina studio felicem statum consequimur. 3.792.20. eam qui abiicit, corrumpit, ibidem.
Disciplina falsæ magistrorum quare tam multi assentur. 3.805.30
Discipline falsæ & ueræ discrimen. 4.430.10
Discipline magister Deus. 4.623.40
Disciplinas celestes quis facile capiat. 4.624.30
Disciplinis quibuslibet præbere aures, est periculum. 3.830.50
Discipulus Christi qualis esse debeat. 4.626.30
Discipuli Christi, optime legati munere functi sunt. 3.873.10
Discipulorum Christi de toto orbe uictoria qualis exstiterit. 4.441.40
Discordia populi, est grane malum. 3.282.20
Discordia, est supplicium, quo ciuitates a Deo plectuntur. 3.282.30
Discordia est poena peccati, in qua Dei clementia etiam cernitur, & quo pacto illa augetur. 4.503.10
Discordie auctor malorum omnium in Republica causam sustinet. 3.809.40
Discordie inter uulgus, & nobilitatem, principum culpa concitantur. 1.4.10
Discordia a corruptis iudicijs oriuntur, & sunt poena peccati. 3.809.60
Discordiarum seminarium. 1.350.20
Discrimen Lusitanorum. 1.714.30
Discrimen inter iustum, & impium. 3.545.30
Dispersio gentium quid significet. 4.800.10. & dispersio Pontis, & Galatiæ apud Petrum. ibidem.
Dissensio inter iustos quare non inuenitur. 3.492.10
Dissensio ciuilis, quam sit ciuibus perniciofa. 4.45.10
Dissensio intestina est supplicij populo irrogandi principium. 4.558.30
Dissidentia nihil miserabilis. 1.1016.10
Dissidium inter Lusitanos, & Græcos Cor yriæ exortum. 1.635.30
Diu Vrbs, quæ olim ad Cambaia Regnum pertinebat. 1.790.14. & 977.10
Diuar insula. 1.863.20
Diuies insipiens in quæ mala ruit. 1.355.50
Diuies, si uirtute caret, prodigus, uel auarus fit. 1.430.40
Diuies qui esse uelit, quid efficere debet. 4.319.10
Diuies sunt pauperum debitores. 3.694.50. & 698.20. & 829.10
Diuies quare insolescant. 3.747.30
Diuies, qui uere sint dicendi. 3.747.60. & 740.10. & 769.10. & 773.60
Diuies uerij, qui sint. 3.785.60. & 810.10
Diuies, qui sint amentissimi, & qui nõ ingreditur Regnum celeste. 3.895.20
Diuitiæ, quæ ad gloriam ducant, quæ sint. 1.214.10
Diuitiæ quare expetuntur. 3.810.50
Diuitiæ quare sine ruinæ periculum. 3.812.40
Diuitiæ improbis sunt supplicij loco. 3.894.30

Diuitiarum fructus est rectus illarum usus. 3.810.50
Diuitiarum nimia cupiditas est inuidiæ particeps. 3.898.20
Diuitias immanes quæ mala consequantur. 1.435.10
Diuitias Prædæ nomine quare Salomon significauit. 3.740.10
Diuitijs qui effertur, delirant. 3.266.60
Diuitijs feroces, quæ supplicia luunt. 4.455.10
Diuitijs immanibus nihil hominum uitæ infestius. 4.513.30
Diuidere in sacris litteris quid significet. 3.553.10
Diuina mysteria quare conueniens sit occultari. 3.869.60
Diuina uelle ratione comprehendere, est periculum. 2.547.40
de Diuinis differendi ratio est duplex. 2.548.10
Diuinandi ratio superstitiosa. 1.617.10
Diuinatorem qui elementis tribuebant, quantus fuerit illorum error. 3.987.20
Diuturnitas quare sit admiratione digna. 1.94.30
Diuturnum quare non est malis artibus partum. 3.229.30
Diuus fluuius. 1.136.10. & 1067.40
Docilitas numquam est fructus sapientiæ expertis. 3.783.40
Docilitas cuiusque perinde est, quales illius mores sunt. 3.805.40
Doctores officio quis fungitur. 2.98.20
in Doctore duo requiruntur. 3.785.10
Doctorem duplex genus. 3.831.20
Doctrina solida quæ sit. 3.221.50
Doctrina quid sit. 3.651.60. quo pacto ab Adulatione differat. ibidem. & 652.10
Doctrina salutaris omnem dignitatis rationem continet. 3.772.10
Doeg Idumæus. 3.277.40
Dolor, opus fidei salutare. 2.236.10
Dolor ex peccatis, ad salutem consequendam ualeat. 3.100.20
Dolor de peccatis, est Deo sacrificiū gratissimum. 3.276.60
Dolus quibus malis agitur. 3.754.10. sibi perniciem molitur. 3.765.50. numquam solidum fructum percipit. 767.20. illius cum iracundo collatio. 779.40. quare statum suum conseruare non possit. 816.60. a fine sibi proposito quo pacto aberret. 823.50. non est aptus ad amicitiam. 889.20. eius oratio est inconstans. 816.30. eo nihil est pestilentius. 882.20
Dolus Calecutiensis Regis. 1.676.20
Dolus dolo delusus. 1.775.30
Dolus Calaitensium. 1.808.10
Domesticorum cura mulieri maxime conuenit. 3.934.60. in illos clementiæ studium est maxime conferendū. Et qua cura sit illis consulendum. 935.10
Dominus quis sit, & a Rectore quo pacto differat. 1.213.30
Dominus quo studio sit obseruandus. 3.889.10
Donum ijs, quibus donatum est, quare sit gratissimum. 3.807.20
Donum Dei, quid. 4.665.40
Dona a Deo accepta, qui ad Ecclesiæ utilitatem non confert, est pumiendus. 2.823.10
Donorum, & munerum distributio quomodo facienda. 1.512.40

I N D E X.

Donis quo pacto conandum sit, si cum Deo ali-
quid agere uolumus. 3. 808. 30. ea uero quæ sint
320. 30.
Dorsum in sacris litteris quid significet. 3. 559. 40.
Doubezum ciuitas. 1. 978. 10.
Draconis lex otium capere multabat. 1. 509. 60.
Duam locus. 1. 925. 50.
Dubia in meliorem partem interpretari, est animi
fidelis: contrarium uero est hominis callidi, &
mali. 2. 842. 10.
Duecala Regio. 1. 922. 50. & 948. 60. & 963. 10.
Duellum. 1. 166. 60.
Dulcis flauus. 1. 1074. 10.
Durationis duplex ratio. 4. 550. 10.
Durities cordis quid sit. 2. 129. 60. & 130. 60.
Durities animi quid. 2. 652. 60.
Dux captus a Congensi Rege Christianus fieri sta-
gitat. 1. 684. 30.

E

Ebrius, est corpore & mente egentissimus. 3.
860. 10.
Ebrietatis nomen late patet. 4. 319. 40.
Ecclesia duo hominum genera in se continet. 2.
69. 20.
Ecclesia Christi quo pacto improbos intra se con-
tineat. 2. 215. 20.
Ecclesia quare dicitur Regnum Dei. 2. 853. 50.
Ecclesia quibus armis hostes repellat. 3. 327. 60.
Ecclesia gentes omnes amplectitur. 3. 361. 10.
Ecclesia Christi etsi nunc uexetur, sempiternam
aliquando claritatem obrinebit. 3. 366. 60. &
367. 20. illius laudes. 387. 10. & 392. 10. quan-
tum antiquæ Ecclesiæ excellat. 393. 20. ea ut ho-
stes habeat, est opportunum. 428. 40.
Ecclesia Christi qua ratione fuerit edificata. 3. 455.
50. quo pacto differat ab Ecclesia antiqua. 456.
30. & 500. 20.
Ecclesia caelestis. 3. 478. 50.
Ecclesia Christi est templum Dei & domus sapien-
tiæ. 3. 734. 20. illius sacrificia quæ sint ibidem.
40. p. quos institui cepit. 735. 40. de ea 398. 40.
& 480. 60. & 490. 60. & 517. 30. & 520. 50. &
521. 50.
Ecclesia sancta nihil habet, quod mysterio uacet. 4.
118. 60.
Ecclesia permissu Diuino ab hostibus exercetur, in
quos ira Diuina exardescit. 4. 403. 30. & 411.
20.
Ecclesia, domus Dei, & columna, atque firmamen-
tum ueritatis, a Paulo dicitur. 4. 621. 10.
Ecclesia, Regnum Dei. 4. 627. 20.
Ecclesia quo pacto hostibus suis perniciem infert.
4. 480. 10.
Ecclesiæ Anglicæ descriptio. 2. 96. 40.
Ecclesiæ Romanæ status descriptio. 2. 30. illius
quæ fuit antiqua uirtus. 149. 30.
Ecclesiæ Britannæ fundamentum. 2. 175. 60.
Ecclesiæ unitas. 2. 822. 60.
Ecclesiæ principes quantopere teneantur aliorum
salutem curare. 2. 824. 20.
Ecclesiæ splendor in quibus consistat. 2. 853. 60.
Ecclesiæ Rectores erga subditos quo pacto se gere-
re debeant. 2. 859. 60.
Ecclesiæ nomine aliquando familia bene constitu-
ta significatur. 2. 867. 20.
Ecclesiæ dignitas Regia. 3. 255. 10. & 50.
Ecclesiæ firmitas 3. 308. 50. illius uictoria. 309. 50.
illius principes primi ex quibus erant oriundi.
310. 40.

Ecclesiæ iuuentus & senectus. 3. 318. 20.
Ecclesiæ uiror opera Christi exortus. 3. 319. 60. &
321. 20.
Ecclesiæ gloria ad antiquam Ecclesiam collata. 3.
360. 50. ea unde oriatur. 361. 20.
Ecclesiæ Christi condicio. 3. 434. 60.
Ecclesiæ duplex est status. 3. 587. 30. illa quantope-
re oppugnetur. 256. 50. illius præsidia. 257. 10.
& 40. 263. 30. illius descriptio. 262. 60. in ea quo-
modo Dei misericordia uideatur. 264. 10. illius
uoluptas. 40. illius ciues quare non omnes diui-
nis muneribus abundant. 265. 40.
Ecclesiæ de hostibus uictoria. 4. 41. 30. illius status
51. 40. progressio & amplitudo. 52. 50. in illa nul-
la est generis, aut conditionis distinctio. 77. 60.
huius communionis ratio. 78. 20.
Ecclesiæ qualis futura sit condicio, cuius in tellure
aliqua ex parte est particeps. 4. 96. 10. illius splen-
dor. 126. 40. ea quanto studio a Deo custodiatur
129. 10.
Ecclesiæ amplitudo. 4. 266.
50. & 267. 40. illius firmitas. 238. 10. illa quo
auro, & argento fulgebit. 261. 40. illa a ludæis
incepta, quam rerum commutationem faciet.
262. 50. illius nomen nouum. 268. 20. illa non so-
lum sacerdotij dignitate, sed & Regia est conde-
corata. 267. 50. ea quantopere Deo placeat. ibid.
30. illius status, & quomodo non est in ea luctus,
nec clamor, nec infans. 281. 10. & 40. in ea quo-
modo sit uita immortalis. 282. 30. illius uires
aduersus hostes. 136. 40. illius felicitas. 137. 10.
illius partus qualis existit. 287. 30.
Ecclesiæ Principum munus, & officium. 4. 268. 40.
Ecclesiæ instar ciuitatis alicuius descriptio. 4. 405.
40. illius præsidium, & gloria. 406. 20.
Ecclesiæ fundamenta, quæ fuerint. 4. 424. 20. il-
lius edificatio quibus armis fuerit oppugnata,
& quibus fuerit perfecta. ibid. 30. 425. 10. illius
condicio. 426. 50.
Ecclesiæ amplitudo. 4. 447. 10. illius robur, & incun-
ditas. 464. 10.
Ecclesiæ firmitas. 4. 481. 20. & 501. 50. & 502. 30. in
ea qui principes existierint, quales erunt. 482.
30. & 50. quo pacto se gerent. 483. 10. & follii
si quæ in ea est perennitas gratiæ Dei. 489. 60.
& 500. 50. pietatis excellentia. 490. 60. illius ampli-
tudo in omnes gentes ita creuet, ut nulla alia ni-
si Christiana futura sit religio. 501. 20.
Ecclesiæ hostes quare Deus non euerit, & quibus
supplicis eos interim afficiat. 4. 502. 50. & 503.
40. & 60. in ea quo pacto dies tabernaculorum non
sunt agitandi. 504. 30. illius futurus status. 505.
& sequentibus.
Ecclesiæ Religio polluitur, cum res sacrosanctæ ue-
nales proponuntur. 4. 621. 10.
Ecclesiæ impij, qua ratione ducti uexant. 3. 317. 30.
Ecclesiam qui oppugnat, Deum oppugnat. 3. 350.
20.
Ecclesia Christi ludæos si intra se non continet,
minime est mirandum. 4. 180. 60.
Educatio praua puerorum principum. 1. 295. 20. ea
quæ mala rebus publicis afferat. ibidem. 50.
Educatio praua puerorum, quicumque illi sint,
Reip. quam sit perniciosa. 1. 327. 50.
Egestatis causa, quæ sit. 3. 897. 50.
Elatione mentis nihil detestabilius. 1. 417. 60.
Eleacim filius Elci gessit formam Christi. 4. 86. 40.
Electio Diuina. 2. 120. 30. & 127. 20.
Electorum gratia omnia fiunt. 3. 438. 20. & 621.
40.
Elephantus ter genibus flexis Pontificem maximū
uenerat.

I N D E X.

uenerabundus salutat. 1. 965. 50.
Elephantis descriptio. 3. 121. 50.
Elephantum uiginti quinque cum turribus in Zeilan-
densi bello in suos irruunt. 1. 1096. 40.
Elephantorum armatorum pugna. 1. 891. 50. & 913. 10.
Elias sacerdotibus Baal quare optionem sacrifici-
candi dedit. 2. 611. 30.
Elias quare in fontes uiuendæ præcatus sit. 2. 795.
60.
Eloquens nemo esse potest, nisi sit purus. 3. 852. 50.
Eloquentia dicendi prudentia. 1. 399. 20.
Eloquentia est comes sapientiæ. 3. 677. 60. ea quis
obrineat. 696.
Eloquentia iusti quantum differat ab iniusti. 3. 748. 50.
Eloquentia quanta res sit. 3. 767. 60. ea legitimum
imperium administrat. 768. 10. incunditatem sin-
gularem efficit. 790. 20. illius fructus est duplex.
801. 30. ea est sapientiæ partus. ibid. 50. est comes
iustitiæ. 852. 50. illius laudes. 801. 50. & 836. 50.
Eloquentia laus non sine labore & studio paratur.
1. 403. 40.
Eloquentiæ salutaris fructus studio iustitiæ contine-
tur. 3. 969. 10.
Emmanuel Rex ad Comitum uocat. 1. 570. 30. ad
Regem Ferdinandū, & Isabellam Reginam Nun-
tium misit. 572. 20. legatum Romanum misit. 572.
40. ludæos in libertatem asseruit. 574. 10. ad Me-
lindium Regem munera misit. 643. 20. Cōpostel-
lam proficiscitur, ad inuiscendum Diui Jacobi se-
pulcrum. 658. 10. Pantaleonis martyris sepul-
crum magnifice exstruxit. ibidem. in Congen-
sem Regionem uiros doctrina, & Religione
præstantes mittit. 685. 20. ad Cochimensem Re-
gem munera misit. 723. 30. ad Leonem Deci-
mum munera misit. 964. 20. omnes Principes, a
quibus ortum ducebat, opibus longe superabat.
967. 50. eiusdem laus. 968. 30. & 50. ducenta-
rum nauium classem in Mauritaniam mittit.
995. 40. inuidorum calumnijs aures præbet.
997. 60. Albuquerque ab India reuocat. 998. 60.
Albuquerque mortem acerbe fert. 1005. 40. quid
a Pontifice postulauerit. 1035. 60. legatum ad
Carolū Imperatorem mittit, & Leonoram sibi
petit desponderi. 1049. 60. uelleris aurei ordi-
nem consequitur. 1051. 50. sexdecim nauium
classem in Indiam mittit. 1051. 60. Castellæ Prin-
cipibus auxilia mittit. 1086. 30.
Emmanuelis in Regem inauguratio. 1. 570. 20. ad
Almeidā responso. 571. 40. laus. 571. 50. in sacer-
dotes munificentia. 576. 10. cum Isabella Castell-
lanorum Regis filia nuptiæ. 586. 10. & 1133. 30.
iter in Castellam. 391. 50. & Isabella Castellæ
Regno in auguratur. 593. 20. in Portugaliā re-
ditus. 595. 40. ad Pontificem Maximum legatio
pro reformanda Ecclesia. 595. 50. in Gamam, &
Coelium, atque locos munificentia. 626. 50. se-
cundæ nuptiæ e Maria Isabellæ sorore. 628. 50.
pium studium. 654. 40. munificentia, & Religio.
658. 20. de transiitione in Africam consilium.
658. 30. eius ad Cochimi Regem, & Regis Co-
chimi ad eum munera. & 663. 20. leges nouas
condidit. 734. 30. de cō salute sollicitudo. 763.
30. eius litteræ ad summū Pontificē super legatio-
ne Sultani. 771. 20. ad Almeidam, quibus illum
in Lusitaniam reuocabat. 825. 50. ad Timoiā 869.
30. in Christiana religione propaganda studiū. 1.
928. 10. contra Zeianum Azamoris Regem bel-
licus apparatus. 947. 50. laudes. 952. 10. eius litte-
ræ ad Attaidium, & Petrum Soufam. 963. 20. ad
Leonem Decimum legatio, & munera. 964. 10.
postulata Leoni Decimo explicata. 966. 30. eius

litteræ ad Armuziensem Regem 983. 20. ad An-
tonium Norognam. 997. 10. animi moderatio.
997. 50. eius ad Reginam, & Principes Castellæ
litteræ. 1005. 60. ad Rodericum Fernandū Al-
meidam. 1006. 10. in propaganda Religione stu-
dium. 1008. 20. maror de obitu Mariæ uxoris
1035. 40. pietas, & exemplum patientiæ. 1035. 40.
eius litteræ ad Siqueiram. 1068. 20. animus ma-
ximus. 1088. 50. grauis morbus, & mors. 1118. 10.
exequiæ. 1118. 30. uita qualis, mores, & res ge-
stæ. 1118. 40. cum sequentibus.
Emmanuelis nomen Diuinam Christi uirtutem
significat. 3. 925. 60.
Emmanuel multorum insidiarum a præclara cogi-
tatione abstrahunt. 1. 1048. 40.
Emmanuel Almada. 1. 1150. 40. & 2. 37. 30.
Emmanuel Ceruaria. 1. 880. 20.
Emmanuelis Coutigni mors. 1. 800. 40.
Emmanuel Cugna. 1. 873. 10. & 901. 10. & 1109.
60. Cananoris arci ab Albuquerque præficitur.
875. 30. eius mors. 901. 40.
Emmanuel Darauio. 1. 1143. 60. & 1145. 20.
Emmanuel Fernandus Emmanuelis Regis negotio-
rum gestor, caput Zophalés Regi præcedit. 1.
755. 20. in locum Gnaie classis Præfectus substi-
tuitur. 1. 755. 40.
Emmanuel Gamboa. 1. 1102. 20. & 50. & 60.
Emmanuel Lacerda. 1. 1043. 10. eius uirtus. 862. 30.
& 864. 10. & 994. 30. grauissime uulneratus. 874.
10. & eius uirtus insignis. ibid. classis ab Albuquer-
cio præficitur, ut Calecutiensem oram peragret.
886. 50. Goensi Vrbi ab Albuquerque præponitur.
911. 30. Rozalcamo cum alijs obuiam it. 915. 60.
faxo percussus, in terram decidit. 916. 10.
Emmanuel Macedus. 1. 1092. 60.
Emmanuel Mascaregnas. 1. 1071. 10. eius in Mau-
ros excursio. 1063. 20. & periculum. 50.
Emmanuel Norogna Simonis Gundisalui Cama-
ræ Germanus frater Sasinum proficiscitur, ut
Ataidio suppetias ferret. 1. 878. 20. eius temeri-
tas, & felix successus. 880. 10. & 50.
Emmanuel Paciecus. 1. 1078. 10.
Emmanuel Pazagna. 1. 744. 40. & 759. 20. &
& 793. 30. classis ab Almeida præficitur. 1.
774. 20. uir strenuus, & in bellis exercitatus. Cou-
tignum admonet. 840. 30. occiditur. 841. 10.
Emmanuel Soufa Tauaris. 1. 1111. 60. & 1112. 30.
fortissime dimicans uulneratur. 916. 50. eius
mors. 1052. 10.
Emmanuel Tellius. 1. 780. 50. & 807. 50. & 822. 40.
Emmanuel Vetulus. 1. 1112. 60.
Empedocles insanus. 1. 92. 20.
Ens a Platone quid dicatur. 2. 604. 60.
Epaminonda uigilantia. 1. 363. 10.
Epaminonda factum laudatum. 1. 1026. 40.
Ephesiorum facinus. 1. 133. 60.
Ephori apud Spartiatis. 1. 19. 50.
Ephraimi nomine quare Regnum Israelis defi-
gnetur. 4. 322. 60.
Epicharmi dictum. 4. 692. 40.
Equitum Christi ordinis Concilium. 1. 679. 20.
Erasmus. 2. 60. 50.
Esau quorum fuerit imago. 2. 127. 20.
Esau a quo Dei iudicio fuit antequam natus esset
odio dignus iudicatus. 2. 769. 20.
Euangelium quid significet. 2. 633. 60.
Euangelij libertas. 2. 705. 50. & 706. 40.
Euangelium quare ab impijs appelleretur uinculum,
& iugū, & illud Reges odio habuerunt. 3. 138. 40.
Euangelium quo magis oppugnetur, eo magis am-
plificatur. 3. 128. 60.
d 2 Euan-

I N D E X.

Euangelium a lege Moſis quam fuerit luculenter expreſſū. 3. 269. 10. illius uirtus. 307. 60. & 311. 30
Euangelium oppugnabatur a duplici hominum genere. 3. 736. 60
Euangelium qua ratione a lege Moſis differt. 4. 15. 20. & ſequentib. illius effectus. ibidem. 60. quando florere cepit. 22. 40. & 93. 20. illius condicio. 23. 10.
Euangelium fuit prædictum a prophetis. 4. 388. 60
Euangelij ueri a falſo diſcrimen. 2. 27. 60
Euangelij uis in quibus rebus cernatur. 2. 147. 30. illud quomodo fuerit mortuis prædicatum. 167. 40. illius propagatio quibus armis fuerit facta. 511. 40. illius Diuina uis. 513. 30
Euangelij claritas. 2. 589. 20
Euangelij antiquitas. 2. 634. 20
Euangelij decus, & uis. 2. 640. 50. & 3. 269. 60
Euangelij prædicatoribus ſumus debitor, ut eos noſtris opibus ſubleuemus. 2. 865. 20
Euangelij clauſum inferorum copias exterruit. 3. 41. 60
Euangelij prædicatio eſt Deo munus gratiſſimum. 3. 171. 50
Euangelij doctrina non erat Iudææ terminis circumſcribenda. 3. 442. 40
Euangelij publicatio. 3. 521. 60
Euangelij ſumma ad quid pertineat. 4. 115. 30
Euangelij uim eſſe Diuinam quo argumento oſtendatur. 4. 181. 30. & ſequent. & 227. 40. illud quo pacto homines lacte, & uino nutriat. 239. 10
Euangelij prædicationis initium. 4. 498. 20
Euangelij diſciplina continet baptiſmi fundamentum. 4. 659. 50
Euangelij frumentum ad quem modum exaratum. 4. 684. 10
Euchariftia in mica panis ab infantibus Æthiopicis, aſſumitur. 1. 973. 40
Euchariftiæ, & ſacriſcij uſus apud Indos. 1. 725. 30
Euchariftiæ ſacramentum. 2. 90. 20. & 92. 60. Synaxis quare dicatur. 95. 30
Euuuchis quare aditus in templum minime patebat. 3. 962. 20
Euripidis ſententia de animi ægritudine liberandis impugnatur. 3. 9. 10
Eufebij de hebdomadibus opinio. 2. 491. 20
Excursio Aluari Norognæ in Mauros. 1. 158. 10. & 30. & 59. 20
Excursio alia periculofa in Mauros. 1. 668. 60
Excursio Pacieci in Cambalamum. 1. 705. 40
Excursio Ioannis Coutigni in Mauros. 1. 1062. 30 & 1114. 60
Excursio Emmanuelis Maſcaregnæ in Mauros. 1. 1063. 20. eius periculum. 50
Excursio Coutigni, & Maſcaregnæ proſpera. 1. 1075. 50
Excursio Hameti Larofij. 1. 1115. 10
Exemplum quantam uim habeat. 1. 230. 40
Exemplum humanæ fragilitatis. 1. 844. 30
Exemplum mali quantum noceat. 3. 134. 60
Exemplum ſcleris quantam uim habeat in male inſtitutis hominibus. 3. 581. 10
Exercitus ab Emmanuele in Africam comparatus. 1. 629. 40
Excursio Luſitanorum in Mauros. 1. 668. 30
Exercitus Luſitanus ſeptuaginta uno hominibus conſtat. 1. 701. 60
Exercitus Cochimenſis. 1. 702. 50
Exercitus Calecutienſis ſumma. 1. 703. 40. deſcriptio. 712. 50

Exercitus Cananorenſis Regis quinquaginta milium militum. 1. 770. 10
Exercitus Feſſenſis Regis in Arziliam. 1. 797. 40
Exercitus hoſtium ex diuerſis gentibus conſtat. 1. 834. 10
Exercitus Zabaimi. 1. 858. 50
Exercitus Albuquerque ad Beſtarini oppugnationem. 1. 916. 50
Exercitus ab Emmanuele contra Zeiamum miſſus, circiter uiginti milia peditum, & duo milia & ſeptingentos equites continens. 1. 947. 60
Exercitus octo milia hominum continens ab Emmanuele in Mauritania miſſus. 1. 995. 40. eiufdem clades. 996. 40. & 997. 50
Expeditio in Targam. 1. 136. 40
Expeditio in Africam Emmanuelis, diſſuaſa. 1. 629. 10
Expeditio Pacieci in Calecutienſem Regem. 1. 702. 60
Expeditio Almeida in Calecutienſes, & Arabes. 1. 787. 40. in Calecutienſes cum claſſe unde uiginti nauium. 826. 50
Expeditio Albuquerque in Arabes. 1. 941. 10. eiufdem expeditionis fructus. 946. 10
Experientia malorum miſericordiam excitat. 1. 347. 40
Exploratores, Æthiopiam, & Indiam miſſi. 1. 588. 20
Ezechias imaginem Chriſti geſſit. 4. 130. 3. illius laudes. 131. 10. quare morbi ægre patiebatur. 152. 40. & 153. 60. illius ulceribus quare fuit adhibita ſicorum maſſa conuſa. 155. 40. illius ſimplicitas, qua Merodach legatos exceperat, fuit multis rationibus reprehendenda. 156. 30

F

Fabule Poetarum ad quid ſint inuentæ. 1. 12. 50. & 130. 20
Fames in Luſitania. 1. 658. 30
Fames obſeſſos Luſitanos inuadit. 1. 768. 50. & 863. 10. & 903. 30. & 1117. 50
Fames grauiſſima Luſitanos homines ex cruciat. 1. 863. 10
Fames grauiſſima Luſitanorum Goe obſeſſorum. 1. 903. 30
Fames grauiſſima in Hiſpania, & Africa. 1. 1115. 10
Fames in Mauritania. 1. 1117. 30. & in Luſitania. 50
Familiaritas ſcleratorum fugienda. 3. 396. 10
Familiaritas maximam uim habeat ad naturam immutandam. 3. 772. 50
Familiaritatem eligere quare magnæ ſit conſultationis. 3. 772. 60
Farhomia Familia. 1. 771. 20
Farrobus Mons. 1. 697. 40. & 989. 40. & 994. 40
Fati ratio apud antiquos. 2. 378. 30
Fati nomen repellitur. 4. 553. 30
Fatima Allis uxor. 1. 983. 40
Felicitas Regi neceſſaria. 1. 447. 20
Felicitas ſapientiæ adſcribenda. 1. 448. 60
Felicitas nulla eſt præter eam, quæ in benignitate Diuina continetur. 1. 464. 20
Felicitas ſumma Dei coniunctione continetur. 3. 233. 10
Felicitatis definitio Ariſtotelica. 1. 43. 60. ea improbat. 44. 20. ut autem ſit ab Ariſtotele ea deſcripta, obtineri non poteſt. 45. 20
Feres Maurus. 1. 1088. 30. eiufdem ad fratrem oratio. 1089. 30
Feria

I N D E X.

Feria quare inſtituta. 4. 709. 60. & 710. 50
Fernandi filij Ioannis Primi Luſitanorum Regis uirtus. 1. 179. 40
Fernandus Rex inuiſtiſſimus. 1. 180. 60
Fernandus & Iſabella Reges ad Emmanuelem legationem mittunt. 1. 576. 20. & 584. 10. de eiſde. 967. 10
Fernandus Emmanuelis Regis ex Maria filius. 1. 778. 30
Fernandus Rex Catholicus mortem obiit. 1. 1005. 60
Fernandus Magnus Rex Caſtellæ. 1. 1133. 20
Fernandus Alcaſoua. 1. 1030. 30
Fernandus Caldeira. 1. 1032. 40. & 1033. 20. & 40
Fernandus Callæus. 1. 1047. 40
Fernandi Caſtrenſis mors. 1. 868. 10
Fernandus Coutignus quindecim nauibus præſcit, & in Indiam mittitur. 1. 836. 40. ipſe & Alphonſus Albuquerque inſtructa claſſe Calecutium proficiſcunt. 838. 10. eius de Albuquerque querella. 839. 30. eiufdem ira. 30. eiufdem temeritas. 50. eiufdem prælii. 841. 10. eiufdem mors. 20
Fernandi Decij mors. 1. 743. 40
Fernandus Freitas. 1. 697. 20
Fernandus Gomeſius Lemius Elephantem, quo Rex Malacenſis uehebatur, haſta perſodit. 1. 891. 40. ad Iſmaelem legatus ab Albuquerque miſſus. 986. 10. de eodem, & eius legatione. 1019. 30
Fernandus Gomeſius Sardus cum aliis duobus legatus ad Æthiopiarum Regem ab Emmanuele mittitur. 1. 783. 20
Fernandus Laurentius laudatus. 1. 589. 20
Fernandus Magallanus. 8. 50. 60. deſectio. 1. 1052. 40. deſectionis cauſa. 1053. 40. eius de querendis inſulis Malucis inſtitutum. 1054. 30. eiufdem error unde originem habuerit. ibidem. 10. eiufdem mors. 1. 1057. 30
Fernandus Martinus Euangelij. 1. 1091. 10
Fernandus Maſcaregnas. 1. 1115. 60
Fernandus Menefius. 1. 933. 10
Fernandus Monroius. 1. 1031. 40. & 1032. 50. & 1033. 60
Fernandus Petreius Andradius. 1. 760. 40. & 791. 50. & 864. 10. Goſe mare peragrarè iubetur ab Albuquerque. 875. 30. Nauem Armuzienſem perſequitur, & Dabulij turrim expugnat. 40. & 50. eius uirtus. 866. 40. & 873. 10. & 890. 60. rebus maritimis ab Albuquerque Malacæ præſcit. 909. 40. Laſamani obuiam it. & Patcatiri ſtationem oppugnare conſtituit. 912. 30. & 40. in prælio uulneratur. 913. 30. Laſamanem naua li prælio uincit. 50. nauem maximam capit. 60. Malacæ uictor reuerſus, ciues moleſtia liberat. 914. 30. cum Pateonuzij claſſe pugnam capeſſit. 1. 936. 40. cum uictoria Malacæ ingreditur. 938. 40. & bello conſecto in citeriorem Indiam uela dat ibidem. Albuquerque de Malacenſi ſtatu certior facit. 945. 30. de eodem. 1029. 30. in Sinam a Suario miſſus, & quid egerit. 1. 1007. 30. cum claſſe nouem nauum Malacæ in Sinam ſoluit. 1038. 30. eiufdem probitatis exemplum. 1039. 40. in citeriorem Indiam, & inde in Luſitaniam reditus. 1041. 50
Fernandus Rodericus Badarcenſis. 1. 678. 20
Fernandus Suarius. 1. 753. 10
Fernandus Vermudius. 1. 740. 20
Fertilitas a Deo inducta deſcriptio. 3. 30. 50
Fefſa Ciuitas. 1. 795. 10
Feſſenſis Rex ſupra centum hominum milia contra Luſitanos ducit. 1. 996. 40. Azamorem obſi-

dione cingere parat. 1. 956. 50. duos Duces in Duecalam cum copijs mittit. 957. 20. exercitum maximum comparat, Arziliam obſidet, & oppugnat. 1010. 40. obſidionem ſoluit. 1012. 10.
Feſſenſis Regis in Tingitanos expeditio. 1. 632. 30
Feſſenſis Regis acies equitum tres a Menefio fuſa. 1. 958. 30
Feſſenſis Regis in agrum Arzilienſem irruptio. 1. 1063. 60. de eodem. 1073. 10
Feſſenſis Regis fratres Septem contendunt, ut eam terra marique oppugnent. 1. 961. 50
Feſtinare quid deſignet. 2. 780. 50
Feſtinatio nimia non erit impunita. 3. 837. 60
Fidelis, & in fidelis quis ſimul eodem tempore dicatur. 2. 217. 40
Fidelis homo quid debet in myſterijs conſiderare. 2. 92. 60
Fidelis hominis officium. 2. 238. 30
Fideles qui dicantur. 2. 201. 30
Fideles homines ſoli loquuntur. 3. 450. 20
Fideles Chriſti quare æquum fuit non appellari Iudeos, ſed Chriſtianos. 4. 280. 50. & 281. 10
Fidelium cum Chriſto qualis debet eſſe coniunctio. 2. 707. 10
Fidelium duplex Zelus. 2. 832. 20
Fidelium conſtantia. 3. 257. 20
Fidelitatem aſſequimur legis Diuinæ cultu. 3. 750. 50
Fides a Romanis quare prope Iouem fuerit conſecrata. 1. 209. 10
Fides imperium ſtabilit. 1. 209. 10
Fides humana, quam ſit neceſſaria uitæ humanæ. 1. 364. 10
Fides Cochimenſis Regis. 1. 675. 30. & 677. 10.
Fides in legem Diuinam reſpicit. 2. 23. 10. eius munus quod ſit. ibidem. eam quomodo opera conſequantur. 119. 10. illius, dum eſt uiua, dignitas. 197. 60. ea cum Deo hominis coniunctionis eſt cauſa. 199. 10. in ea uita æterna conſiſtit. 200. 10
Fides eſt media inter ſcientiam, & opinionem. 2. 201. 50
Fides Deum ducem ſequitur. 2. 205. 60
Fides, ut eſt firma aſſenſio, & illius definitio explicatur. 2. 208. 50
Fides eſt actionum principium. 2. 211. 20
Fidei perfectæ ſpecimen. 2. 212. 30
Fides perfectæ eſt ſemper cum caritate coniuncta. 2. 212. 50
Fides perfectæ eſt ſimul cum obedientia. 2. 213. 40
Fides Lutheri. 2. 221. 30. ea impugnatur. 222. 10. & ſequent. & 231. ea uero qualis ſit, oſtenditur. 239. 30. & 629. 20
Fides laudabilis quæ ſit. 2. 240. 20
Fides per circumſiſionem ſignificatur. 2. 247. 60
Fides a priſcis Philoſophis quo modo haberi potuerit. 2. 287. 60. ea ante aduentum Chriſti qualis requirebatur. 290. 10
Fides eſt munus Dei. 2. 291. 60. ea eſt etiam officium noſtrum. 292. 60. eius tres ſunt gradus. ibidem. 10. illius, dum uiget, laudes. 293. 20
Fides ſumma quantum in Verbum Dei reſpicit. 2. 294. 50
Fides per ſe non efficit iuſtitiam. 2. 295. 50. ea quo pacto iuſtitiam efficere dicatur. 296. 60
Fides Dei cum ipſius clementia ſemper eſt coniuncta. 2. 342. 10
Fides quando primum inter Deum, & hominem fuit ſancita. 2. 351. 40
Fides per ſe non meretur. 2. 408. 60
Fides quæ in primordio generis humani requirebatur. 2. 416. 10
Fides

I N D E X.

Fides est sensibus & scientia certior. 2.530.30
Fides ad sapientiam est necessaria. 2.591.40. & sequentibus. 2.629.40
Fides Christiana qualis sit. 2.636.60
Fides in obedientia consistit. 2.676.40
Fides animi supplicem & demissum erga Deum ingenerat. 2.663.10
Fides Dei numquam mutatur. 2.676.20
Fides nisi addit, quare Deus iustitiæ munera non infundit. 2.677.40
Fides quo modo differat a legis opere. 2.677.40
Fides & non lex uetus salutē conferebat. 2.677.40. & 678.10
Fides reputatur ad iustitiam. 2.688.20. & 687.40
Fides promissum Dei consequitur. 2.691.60
Fides sola non libertatem a peccato constituit. 2.729.30. neque filios Dei efficit. ibidem. 737.50
Fides qualis sit necessaria. 2.786.20
Fides laudanda quæ sit. 2.788.50. & 810.60
Fides obedientiæ nomine designatur, & contra nomine fidei obedientia. 2.788.50. & 810.60
Fides quo modo sit tuenda, & seruanda. 2.818.60
Fides quo pacto differat a iustitia. 2.913.10
Fides Dei a misericordia numquam separatur. 3.227.20
Fides quo modo augeatur. 3.229.40
Fides in rebus aduersis animum firmat. 3.247.30
Fides quæ a Paulo, Mose, & Prophetis laudatur, quæ sit. 3.269.20
Fides ubi maxime cernitur. 3.302.50
Fides antiquorum quot modis oppugnabatur. 3.364.10. & 367.50
Fides Christiana dum uiget, est certissima uitæ beatitudo. 3.692.20
Fides Deo data quantopere sit seruanda. 3.711.40
Fides erga homines quantopere sit seruanda. 3.711.50. & 712.20
Fides in priuatis, & publicis negotijs quare sit maxime seruanda. 3.753.10
Fides, qua Deo nitimur, debet esse firma. 3.819.20
Fides quibus non est adhibenda. 3.887.40
Fides sancte culta Deum, & homines allicit. 3.897.60
Fides quo pacto ueritatis cognitionem consequitur. 3.961.10
Fides quare sit omnibus Dei operibus opus admirabile. 4.225.10
Fides quare in officio numeratur. 4.309.40
Fides quo modo sit iustitia digna. 4.309.40
Fides qualis requiritur ad Dei cum homine matrimonium. 4.309.50
Fides nobis minime aliquando seruatur, quia fidem Deo datam uiolauimus. 4.328.50
Fides unde ortum habet. 4.559.30
Fides multis prædictionibus, signis, & mysterijs firmata. 4.559.60
Fides modis omnibus amplectenda. 4.636.40
Fides debitos honores Deo instituit. 4.654.60
Fides quam sit ad salutem necessaria. 4.691.30
Fides maior Christi uerbis, quam Moysi libris, habenda. 4.743.30
Fidei nominis est multiplex significatio. 2.200.60
Fidei Christianæ uis in quo consistat. 2.202.20
Fidei ab infidelitate discrimen. 2.207.30
Fidei uis in obedientia cernitur. 2.208.30
Fidei definitio. 2.239.40
Fidei forma, & species in Abrahamo fuit ab Spiritu sancto depicta. 2.244.60
Fidei munera duo in duo tempora sunt distributa

2.252.40
Fidei uis, & officium. 2.255.10
Fidei uigentis fructus. 2.255.60
Fidei opera. 2.263.50
Fidei pactio sub arborum uitæ, & scientiæ signis quare facta fuerit. 2.352.20
Fidei inchoatio, incrementum, & stabilitas a Deo est. 2.408.40
Fidei munus. 2.448.50
Fidei magnitudo pro ratione beneficij diuersis temporibus diuersa requiritur. 2.535.40
Fidei munera. 2.644.10
Fidei opera sunt necessaria. 2.669.20
Fidei lex sola superbiam frangit, & animum sanat. 2.667.10
Fidei non debetur iustitia, nisi ex gratia. 2.687.40
Fidei religio in quo consistat. 2.705.30
Fidei munera quisungitur. 2.737.60
Fidei & perfidiæ discrimen. 2.780.20
Fidei confessio. 2.786.40
Fidei quod sit mysterium, & sanctitas. 2.820.30
Fidei fructus. 3.211.30
Fidei munus duplex. 3.217.20
Fidei diuinæ constantia. 3.364.40
Fidei fructus est amplior, cum spes humana omnino perit. 4.446.40
Fidei munus duplex. 4.506.10
Fidei uis. 4.643.30
Fidem quid existit. 2.644.20
Fidem Dei qua ratione impij calumniantur. 2.660.10
Fidem promissionis Diuinæ Iudeis fuisse seruata, quattuor argumentis sit manifestum. 2.761.2. & 813.30
Fidem opera demonstrant. 3.199.20
Fidem adhibere ei, cuius fidelitatem ignoras, quam sit periculosum. 3.826.40
Fidem cito adhibere, est uitium. 3.887.60
Fide uia omnis sapientia continetur. 2.240.50
Fides sapientiam consequimur. 2.209.60. & 240.60
Fide quomodo dicitur nos saluos fieri. 2.418.40
Fide quomodo lex seruatur. 2.418.60
Fide Deum cognoscimus. 2.529.50
Fide sola iustitiam comparari quomodo sit intelligendum. 2.784.20
Fide Dei quare sapienter nitimur. 3.477.60
Fide eius, qui eam semel fregit, qui nititur, quam sit amens. 3.874.40
Fidei uiuæ laudes. 4.656.60
Fide opus est, ut Dei intelligentia capiatur. 4.732.60
Fidens Deo quo modo ei gloriam tribuit. 3.271.30
Fidentes clementiæ Dei non afficiuntur ignominia. 3.316.40
Filius Dei Patri Deo natura est omnino similis. 2.543.20. eum qui asserit esse Patre minorem, ipsi Patri gloriā detrahit. 543.40. ipse est æternus, & omnes in se continens perfectiones. 544.10. illius generatio unde sit. 544.60. ea similitudinebus explicatur. 545.10. illius Diuinitas. 556.50. ille quo pacto dicitur patrem amare. 557.10. illius cum Spiritu sancto comparatio. 558.30. ille quare sapientia dicatur. 560.30
Filius quare est læticia Patris. 3.789.10
Filius, qui maledixit Patri, est dignus mortis supplicio. 3.837.40
Filius sequitur naturam patris. 4.631.30
Filius hominis. 4.639.50
Filius nomen quo pacto ab Hebræis usurpetur. 4.626.10

I N D E X.

426.10
Filius Diaboli qui sint. 2.690.10
Filius Dei homines, qui appellantur. 3.206.30
Filius sunt instituendi, dum in eis docilitas inest. 3.227.60
Filius hominum qui dicantur. 3.537.60
Filius nati maximi quare primitiæ laboris dicantur. 3.605.20
Filius patrum curationi, & moderationi commissi. 4.697.20
Filius mala educatio patrem postea excruciat. 3.812.10. & 813.10
Filius qualis debeat esse institutio. 3.828.10
Filius mores, qualis fuerit Patrum disciplina, ostendunt. 3.963.20
Filius a parentibus recte institui, quantum Reipublicæ intersit. 1.504.40
Filius Abraham quomodo Deus efficit. 2.692.60
Finis ultimus, quis sit. 1.42.10. de illo quot fuerint opiniones. ibidem.
Finis quem Rex intueri debet. 1.402.10
Finis Christianorum quis esse debet. 2.69.30
Finis ultimus in quo sit locandus. 2.269.60
Finis hominis est unicus, & simplex. 2.270.10. & 275.10. ad illum nos uiribus nostris peruenire possumus. ibidem. 20
Finis legis Diuinæ quis. 4.509.30
Finis operum Diuinorum. 4.636.40
Finis nomen quomodo aliquando usurpetur. 3.541.30
Finis ultimi iudicio hominis uitæ ratio continetur. 3.666.20
Flagella, qui homines dicantur. 3.575.20
Flumen bonorum signorum. 1.600.20
Flumen quod Dulce appellatur. 1.633.30
Flumen Sancti Iacobi. 1.598.30
Fœdus Lusitanorum cum Rege Cochimi. 1.652.10
Fœdus a Coulamensibus cum Lusitanis percussum. 1.690.50
Fœdus Zeilandenſis Regis cum Emmanuele. 1.759.10
Fœdus Haliaducis cum Lusitanis. 1.773.10
Fœdus Albuquerque cum Pace mensi Rege. 1.889.10
Fœdus Armuzienſis Regis, & Albuquerque. 1.982.30
Fœdus Lusitanæ, & Hispaniæ Regum de navigationibus Oceanicis. 1.105.450
Fœdus legis antiquæ in quibus rebus consistebat. 2.58.30
Fœdus inter Deum, & hominem triplex recensetur. 4.332.20. & 60
Fœdus cum gentibus a Deo ictum fuisse ludæorum clade fractum, quomodo sit intelligendum. 4.474.40
Fœderis sciendi mos apud Paguenſes. 1.1077.50
Fœderis Diuini cum Abrahamo explicatio. 2.245.40
Fœdera quot fuerint cum Hebræis a Deo pacta. 2.759.20
Formica. 3.922.30
Formicæ species. 3.713.60
Fortis quis sit dicendus. 1.58.30
Fortis nemo est dicendus, nisi sit mansuetus. 1.98.30
Fortes, qui sint. 3.126.40
Fortitudo laudem conciliat, & nobilitatem parit. 1.27.30
Fortitudo est maxime laudabilis. 1.89.20

Fortitudo Christiana ab humana distinguitur. 1.72.60. & 90.20. & sequen. ea cum aliorum fortitudine confertur. 93.10
Fortitudo ab audacia quo modo differt. 1.155.30
Fortitudo, & fortis. 1.217.40
Fortitudo, quid sit. 1.325.40
Fortitudinis præsidio iustitia munitur. 2.155.50. illius munus, quod sit. ibidem. 60
Fortuna in rebus non dominatur. 3.177.40
Fortuna inuita non dominatur. 3.804.20
Fortunæ prosperæ minime est fidendum. 2.177.10
Fortunæ, & casus necessitatem in rebus humanis quibus rationibus improbi sibi persuadent. 4.56.10
Fortunæ epulum apud Iudeos. 4.279.60
Fortunæ temeritas ab omni Christianorum mentione repellenda. 4.553.30
Franciscus Albuquerque tribus nauibus in Indiam proficiscitur. 1.658.5. res gestæ 686.60. cum sequentibus. laudes, quas adeptus fuerat, obſcurauit. 692.10. & 20. interitus. 692.50
Franciscus Almeida cum imperio Vice Regis in Indiam mittitur. 1.729.10. ad Mombazenſem Regem Nuntius. 741.30. insignis fortitudinis. 794.30. prudentia. 789.10. in Calecutienſes expeditio. 826.50. præclara uictoria. 833.60. in captiuos immanitas. 835.10. eū pditi homines contra Albuquerque stimulant. 835.20. ex India discessus. 837.30. mors. 844.20. cū Albuquerque collatio. 876.10
Franciscus Aluarus sacerdos. 1.1079.50
Franciscus Berredus uiginti parones cibarijs onustos inuitis hostibus in Goam inducit. 1.904.50
Franciscus Bocarrus. 1.1102.50. & 60
Franciscus Carnerius. 1.1037.40
Franciscus Castrenſis. 1.1036.20. Zurocuquum opidum capit. 1076.60
Franciscus Correia. 1.946.40
Francisco Cortinello Regiæ facultatis procuratio Goæ tradita. 1.856.40
Franciscus Doria Genuenſis, & eiusdē laus. 1.1011.20
Franciscus Gnaia classi in Indiam præficitur. 1.753.40. eiusdē clementia. 755.20. & illius mors. 40
Franciscus Gaa. 1.1028.40
Franciscus Godizius in prælio occisus. 1.1104.30
Franciscus Gramaxus unus ex quinque Lusitanis, qui illustre & admirandū facinus ediderunt. 1.1079.40
Franciscus Machiatus Elephantum occidit. 1.914.30
Franciscus Mediolanenſis Cytharædus excellens. 1.191.30
Franciscus Melius. 1.1937.30. & 1.1100.10. & 1101.30. cum nauibus quattuor Campaniæ Regi auxilio mittitur. 1.974. & Georgio Bottellio. opem ferre præcipitur. 1.1001.60. & hostium classem profligat. 1002.10
Franciscus Mendoza. 1.1107.10
Franciscus Nabaenſis. 1.793.30
Franciscus Nouus letali uulnere percussus. 1.1067.60. eius mors. 1067.50
Franciscus Pantoia cum oneraria nauis com meatu plena in Zacatoram ab Albuquerque mittitur. 869.20. ingentem nauim Cambaienſem Meri nomine intercipit. 883.40. pusillanimitas. 901.60
Franciscus Pedrosa. 1.949.20
Franciscus Pereira Berredus. 1.883.10. & 902.30
Franci-

I N D E X.

Franciscus Pereira Coutignus. 1.861.20
Franciscus Pereira Pestana, uir nobilis & acer. 1.734.50. & quid egerit. 1.735.30. arci Quiloensi præfatur. 779.10
Franciscus Portugalesis. 1.954.50. multum in mathematicis progressus. 397.20
Francisci Portugalesis Viminiosensis Dynastæ periculum, & uictoria. 1.868.20
Franciscus Rodericus scriba. 1.1059.60
Franciscus Serranus. 1.850.40. naufragium facit. 814.50
Franciscus Soufa Manziar. 1.861.20. & 862.40
Franciscus Tauora. 1.780.50. & 807.50. & 823.20
Franciscus Vallesius, Rex Gallie. 1.1083.60. legatum ad Emmanuelem mittit. 1009.10
Franciscus Vascius speculator. 1.1059.60
Frangora Dux. 1.702.50
Frater quare amico post ponitur. 3.810.60
Fratri nomen etiam generis propinquitatem significat. 4.611.30
Frates quare sepe acerbissimo odio inter se dissentiant. 3.821.30
Fraudulentus sibi ipsi exitium molitur. 3.154.60
Fraus Armuziensium singularis. 1.1098.10
Fraus inuoluta unde cognosci possit. 2.868.40. & 869.60
Fretum Magalani. 1.1057.20
Fructuum copia unde profuit. 4.310.50
Fulgura. 3.407.30
Funium usus in hereditatis diuisione. 3.549.40
Furor Dininus est triplex. 2.611.60. in eo sapientia uera consistit. 612.16
Furtiua quare proprijs præponantur. 3.740.60

G

Gabalicus portus Zeilam. 1.758.50
Gabaonitarum scelus quantum exstiterit. 4.302.50
Gabrielis Gagi nauis infaustus casus. 1.1045.40
Gadarabarum Æthiopie Regio. 1.734.40
Galaad mystice quid designat. 3.428.10
Galgal. 4.321.50
Galilæi nomen, ut probum ijs, qui Christum audiunt, obijciatur. 4.808.10
Galli contra Regem Gallie. 2.541.10
Gallorum mores. 1.6.60
Gama uirtus. 1.598.30. ei insidia parata. 598.10
eius prudentia. 606.20
eius ad Mithridatem Regem Nuntius. 608.10
Nuntium Calecutium mittit. 609.50
eius ad Regem Calecutij legatio. 610.30
eius ad Calecutiensem Regem oratio. 614.10
eius cum Calecutiensi Rege colloqui. 618.60
eius de fuga consilium. 621.40
eius a Calecutio discessus, & uictoria Naualis. 624.30
eius in Æthiopia reditus. 1.525.30
eius Portugalam uersus nauigatio. 626.20
eius littere ad Calecutij Regem. 624.20
ornatus, titulus, & munusculis illustratur ab Emmanuele Portugaliæ Rege. 626.50
Ganemensium rebellio domita. 1.1037.20
Ganeo est non solū corpore, sed etiam mente egenissimus. 3.860.10
Garabia Deucalæ provincie pars. 1.949.20. & 962.50. & 993.10
Garabientes Mauri rebelles uicti. 1.1065.10
Garzia Chaignus. 1.1102.50
Garzia Coutignus Siluius. 1.1029.20. & 1111.10. cum sequentibus.
Garzia Decius tribus uulneribus sauciatus. 1.1066.60

Gaspar Gama quis. 1.646.10
Garzia Henricus. 1.1057.60
Garzia Melius. 1.949.40. & Classis Præfectus. 773.40. ex Algarbij Regio sexcentos uiros acres eduxit. 1011.60
Garzia Menesius a Ioanne Menesio patruo mittitur, ut iuuenes imperium contemnentem in castra redire compellat. 1.958.50. eius a Mauris occisio. 919.20
Garzia Norogna filius Sororis Albuquerque cum sex uauibus in Indiam ab Emmanuele missus. 1.913.20. & de eodem. 914.50. cum alijs Rozalcamo obuiam it. 915.60. cedere cogitur. 916.50. ab Albuquerque mittitur, ut classem instruat in Lusitaniam profecturam, & mare Calecutien se obseruet. 1.917.40. imperata conficit. 919.10. de eodem. 987.50. & 1002.60.
Garzia Resendius. 1.964.60
Garzia Sala. 1.1046.60. & 1079.50. & 1105.20
Garzia Soufa. 1.843.50. & 848.60. & 855.10. & 858.30. Gox occiditur. 1.860.10. ei munus ab Albuquerque assignatur custodiendi oram Calecutij. 689.50. in Indiam aduentus. 914.60. de eodem. 913.40. Classis ab Albuquerque commissa. 917.40. eius magnanimitas. 944.20. & eius mors. 30. Malacæ Præfectus.
Gaspar Canocha legatus ad Nasringuem ab Albuquerque mittitur. 1.856.50. iterum mittitur. 1.918.20
Gaspar Corteregalis ad Septemtrionem nauigat. 1.659.10. iterum ad Septemtrionem nauigat. 1.659.30
Gaspar Cugna tribus iaculis confixus. 1.1062.50
Gaspar Fernandus, uir egregie fortis. 1.1104.20
Gaspar Gallus. 1.1104.50
Gaspar Lemius, in Portugalam missus, qui de Brasilia inuenta Emmanueli nuntiaret. 1.637.60
Gaspari Paiuæ arci Goensis Præfectura ab Albuquerque committitur. 1.856.40. ei Albuquerque imperat, ut oram Goensem cum tribus nauibus obseruet. 869.50
Gasparis Pereira in Albuquerque indignum facinus. 1.947.10
Gaspar Siluius. 1.1029.10
Gaspar Vascius, uir ualde strenuus. 1.950.10
Gedeon quare cum trecentis hominibus Madianitarum castra inuasit. 2.511.60
Gedeonis de Madianitis uictoria quid significet. 3.503.50
Gedeonis uictoria de Madianitis discipulorum Christi uictoriam quo pacto adumbravit. 4.41.20
Generatio in Diuinis qualis sit. 2.543.10
Generationis hominis descriptio. 3.38.40
Genus aureum a Poetis fictum. 1.131.20
Generis humani secundus parens. 2.362.20
Generis Diuini claritas in quo consistat. 2.774.20
Generis discrimen etiam uigente lege Mosis Deus sustulerat. 4.62.60
Genizzarorum audacia. 1.492.60
Generosus quis sit. 1.55.20
Gentes uniuersæ iisdem studijs oblectantur. 1.6.50
Gentes, quibus Euangelium non est enuntiatum quomodo saluabuntur. 2.416.10
Gentes in societatem Euangelij erant auocandæ. 2.482.40. cum sequen.
Gentes quare ad Christum se applicauerunt, quod Iudei facere noluerunt. 2.779.20
Gentes ex Iudeorum futura conuersione fructum amplissimum

I N D E X.

amplissimum percipient. 2.803.40. & sequentibus.
Gentes quo in statu fuerint, & quo nunc debent gaudere exultare. 3.259.20. & 260.30
Gentes, quare fuerint a Deo terminis distinctæ. 3.320.30
Gentes, quare ratione aduersus ueram religionem argumentantur. 3.342.50
Gentes ad Euangelium excitantur. 3.395.60
Gentes, quæ Israel uexauerunt, quare acerbius, quam ipsi Iudei puniunt. 4.401.30
Gentes, quare fuerint multis exlamaribus perculsæ, antequam ad Christum se applicarent. 4.454.20
Gentium uniuersitas, quæ Christum sequetur, quo pacto sit intelligenda. 2.485.50
Gentium condicio, ea erat, ut in spem melioris conditionis excitari potuisset. 2.775.60
Gentium condicio, cum Iudeorum condicione collatur. 2.779.20
Gentium conuersio fuit Iudeis satis nota. 2.791.20. & 50
Gentium prædictiones aliquot. 2.791.60. cum sequentibus.
Gentium salus, quomodo Iudeis prodest. 2.802.30. & quo modo ex ruina Iudeorum prouenit. ibidem
Gentium saluti in Hebræorum institutione prouisum fuit. 2.817.40
Gentium uocatio. 3.299.60. & 301.10. cum sequentibus.
Gentium conuersio. 3.301.50. & 359.20. & 398.50. & 427.50. cum sequen. & 557.10. & 4.411.60
Gentium excisio, quare fuerit lege sancita. 3.420.30
Gentium familiaritas, quare fuerit Iudeis prohibita. 3.420.30
Gentium Ecclesia. 4.142.20. & 176.60. & 259.50
Gentium in Idololatria stupiditas est, præ Iudeorum cecitate, tolerabilior. 4.168.50
Gentium conuersio fuit opus Diuinum. 4.181.40
Gentium conuersio, quanta fuerit, & futura sit. 4.184.20
in Gentium Ecclesia, quanta erit rerum commutatio. 4.259.60
Gentium, quæ Hierosolymam bellis persequuntur, nominibus, hostes Ecclesie Christi significantur. 4.409.30
Gentium Ecclesia decus Carmeli, & Saron est adepta ob perceptum Dei notitiam. 4.803.49
Geometriam Regem decet. 1.395.10
Georgius Albuquerque. 1.1092.50. eiusdem res gesta. 1101.50. de eodem. 1005.50. & 1110.20. Malacam ab Albuquerque mittitur. 974.30. de eodem. 999.60. cum sexdecim nauibus Classe in Indiam ab Emmanuele missus. 1.1051.60
Georgius Aquilaris duodecim nauibus in Indiam proficiscitur. 1.778.50. & naufragio perit. 779.20
Georgius Barretius. 1.798.30. & 811.40. & 843.60. & 895.30
Georgius Bottellius. 1.875.40. & 913.10. & 914.10. & 935.20. & 937.50. & 974.60. & 975.10. & 1014.0. Saracenorum nauim oppugnat, & dilacerat ibidem. 50. agminis primi Dux, ab Andræ hoftes acciter inuadere iubetur. 912.50. ab Andræ

dio missus, tres Patecatiri naues cibarijs oneratas abducit. 914.10
Georgius Primus successor Georgio Albuquerque Malacam ab Emmanuele mittitur. 1.1002.30. de eodem. 1007.50. & 1070.20. & eius mors. 1037.60. & 1092.50. eius in faustus casus. 1103.20
Georgius Cardinalis. 1.580.10
Georgius Cugna. 1.861.20
Georgius Fogaza. 1.855.10. & 864.10
Georgius Garcesius in prælio occisus. 1.913.30
Georgius Gomesius Cugna, & Beguenfi Regno cum nauis commeatu referta Malacam aduehitur. 1.914.10
Georgio Leoni munitionis custodia ab Albuquerque tradita. 1.892.20
Georgius Masc. regnas. tom. 1. 1039.30. & 1044.10
Georgius Melius Pereira. 1.830.40. & 832.40. cum Almeida in tempestu disceptatio. 845.60. in Indiam aduentus. 914.60. Cananorensis arx ab Albuquerque traditur. 915.10. occisus in Binrami oppugnatione. 1110.30
Georgius Mendezius Attaidius Algarbiensis. 1.880.40. & 990.10.
Georgius Menesius. 1.1107.10. & 50. & 1108.20
Georgius Mensuradus. 1.1080.10
Georgius Nonius Leo ui tempestatis a classe disiectus. 1.910.50
Georgius Pereira in bello occisus. 1.1099.20
Georgij Quadra ex suorum negligentia infortunium. 1.779.60. peregrinatio. 1081.60
Georgius Silueira. 1.855.10. mors. 943.50
Georgius Siluius ab Albuquerque euocatus in subdium. 1.860.40
Georgius Vieira acerrime dimicando cum alijs concidit. 1.868.20
Georgis Ioannis Regis Portugaliæ filius notus. 1.568.50. ei uxor datur. 628.30. Iacobensium, & Cisterciensium equitum magister. 1051.30
Germani cuiusdam insignis magnanimitas. 1.1116.60. & 1117.10
Germanie seditiones. 2.62.40
Germanorum mores. 1.6.60
Gigantes. 3.742.10
Gloria, omnium scelerum genera, & uirtutes gignit. 1.114.40
Gloria ad quid hominibus sit innata. 1.116.30
Gloria inanis, malorum seminarium. 1.116.40
Gloria cum uirtute nihil copulatus. tom. 1. 122.50
Gloria, quare non possit in populi opinione consistere. 1.143.40
Gloria innocentiam, ut improbi putant, contemnit. 1.149.40
Gloria per omnes ætates augetur. 1.169.20
Gloria fugientes sequitur, quomodo sit intelligendum. 1.197.20
Gloria non in admiratione tantum, sed in animorum conciliatione consistit. 1.204.60
Gloria in imitatione Dei consistit. 1.206.20
Gloria in animi cultu exsistit. 1.212.40
Gloria omnis in temperantia consistit. 1.221.30
Gloria est Diuinum beneficium. 1.227.50
Gloria conuenit cum Christi institutis. 1.228.20
Gloria est humanæ imbecillitatis subsidium. 1.229.20

I N D E X.

- Gloria homini maxime iuuat. 1.229.50
Gloria inanis, quam sit perniciofa. 1.232.30
Gloria, quid fit. 2.396.60. & 1.206.10
Gloria Dei, quo pacto dicitur illustrari. 2.375.60
Gloria uera, quæ fit. 2.653.60
Gloria uera, quare dicatur gloria Dei. 2.674.30
Gloria Dei, quare apud multitudinem obscuretur aliquando. 3.249.30
Gloria uera, unde sit petenda. 3.249.40
Gloria Dei, quando maxime fuit in terris nobilitata. 3.523.40
Gloria est constituta in ignominia iustitiæ causa sustinenda. 4.213.60
Gloria piorum, quæ fit. 4.406.30
Gloria Dei, quæ dicitur. 4.410.50
Gloria uerbi. 4.570.60
Gloria, ut sit uera, & a Dei benignitate proueniat, & ad illius gloriam dirigatur necesse est. 4.739.50
Gloria Dei, ipse Dei filius. 4.742.10
Gloria cupiditas, quæ fit in homine Christiano. 1.98.10
Gloria uis ad uitam recte constituendâ, & ad eam funditus euerendam. 1.113.10
Gloria cupiditas sensibus infusa. 1.113.20
Gloria nomen, quid significet. 1.127.40
Gloria cupidi, qui uulgo appellantur. 1.128.30
Gloria definitio. 1.128.60. & 175.10
Gloria popularis studium, quæ mala gignat. 1.145.20
Gloria cupiditas occultari solet ab iis, qui gloriam appetunt. 1.147.10
Gloria, quæ sit uis, & natura. 1.147.30
Gloria inanis cupiditas, est prudentiæ contraria. 1.147.50
Gloria appetentium causa defenditur. 1.150.60
Gloria inanis cupiditas, tyrannidem parit. 1.153.40
Gloria inanis cupiditas, fortitudini aduersatur. 1.156.10
Gloria inanis cupiditas, amentes, & furiosos efficit. 1.157.30
Gloria cupiditate primi parentes in summam miseriam prolapsi sunt. 1.160.60
Gloria contemptio, est Christianæ Philosophiæ fundamentum. 1.161.40
Gloria cupiditas, quæ mala secum afferat. 1.163.50
Gloria popularis appetentium seruitus. 1.165.40
Gloria cupiditas, in natura infusa. 1.168.40. cum sequentibus.
Gloria uera principium. 1.174.60
Gloria studio sunt omnia præclara facinora assignanda. 1.202.30
Gloria studiosis, quid primum spectandum. 1.212.30
Gloria studiosis, quid fugiendum. 1.212.60
Gloria cupiditas, a disciplina Christiana non abhorret; sed est ualde consentanea. 1.225.20. eam Moses, & Dauid tuerentur. 226.10
Gloria studium maxime Christianos decet. 1.231.20
Gloria species sepe ruinæ periculum intendit. 1.233.40
Gloria cupiditate a natura infusa homines abutuntur. 1.237.50
Gloria sedes non est in corporis bonis, sed in animo. 1.238.40
Gloria sedes non est in bonis fortunæ. 1.239.20
Gloria uiam Christus monstrauit. 1.243.20
Gloria cupiditas in puero, est bonæ indolis argumentum. 1.352.40
Gloria appetitus in puero, quanto maior, tanto melior. 1.367.40
Gloria Dei, qua ratione a nobis consulitur. 2.659.20
Gloria uerissimæ fons. 2.862.60
Gloria ueræ feges in nomine Domini est sita. 3.412.20
Gloria dignitas a uirtute exoritur, & ipsa est uirtutis efficiens. 3.850.10
Gloria opes. 3.850.20
Gloria ueræ, & falsæ distinctio. 4.738.60
Gloriam flagitiosi sepe obtinent. 1.124.50
Gloriam popularem si quis gustauerit, humanitatem exsuet. 1.159.30
ad gloriam uia est ueritas. 1.192.20
Gloriam assequendi ratio est Dei imitatio. 1.223.10
Gloriam generis humani, quo pacto Christus constituit. 1.242.30
ad gloriam uia est humilitas Christiana. 1.246.60
Gloriam quando Deo tribuimus. 2.252.60
ad gloriam humilitate Christiana peruenitur. 3.792.40
in gloria, quæ sint ponenda. 1.205.30
Gloria qui afficiantur. 1.210.20
Gloria qui floreant. 1.216.10
Gloria Christus utitur ad suos excitandos. 1.229.20
Gloria qui sunt cumulari. 1.245.30
Gnaton Terentianus. 1.302.10
Goa insula. 1.624.50. expugnatur ab Albuquerque. 872.40. in summum discrimen. 1032.30. & 1093.30
Goa descriptio. 1.854.20. deditio anno a Christo nato. 1510.858.20. Respublica ab Albuquerque constituitur. 875.20
Goam esse firmissimo præsidio confirmandam, in consilio decretum. 1.1007.20
Goensis urbs uehementer oppugnatur a Pulatecamo. 1.860.40
Goensis insula a Pulatecamo occupata. 1.902.10
Goensis Reipublicæ constitutio. 1.856.20
Goensium erga Lusitanos fides. 1.895.30
Gomesius Abraus Dux, missus, ut Zofalensis arcis præficeret. 1.764.50
Gomesius Carrascus. 1.693.50
Gomesius Siluius Vasconcelius. 1.1070.50. & 1072.40
Gondissaluis Barbosa, negotiorum Emmanuelis Chimii administrator. 1.653.10
Gondissaluis Coelius cum sex nauibus in Indiam mittitur, & ex eis quattuor amittit. 1.658.60
Gondissaluis Louensis. 1.1052.30
Gondissaluis Mendesi Zacotus. 1.1037.50
Gondissaluis Nonius nauis commeatus præficitur. 1.589.40
Gondissaluis Peixotto. 1.655.50
Gondissaluis Siqueira cum septem nauibus in Indiam mittitur. 1.868.40
Gondissaluis Zacotus cum quattuor nauibus sub dio Lusitanis Sasinum mittitur ab Emmanuele. 1.774.50
Gondissaluis Vascius Goelius. 1.764.50
Gondissal-

I N D E X.

- Gondissaluis Vasci captiuitas, & eius illustre martirium. 1.1107.50
Gondissaluis Vasci frater martyr. 1.1019.10
Gonzalus Egidius Barbosa. 1.744.10. eius litteræ. 744.10. eiusdem ad Almeida. 745.10.
Gonzalus Paima. 1.740.20. & 741.10.
Gonzalus Sousa in Congensem regionem missus, & eius mors. 1.681.20
Gorgias Leontinus reprehenditur. 1.29.50
Gorerrius Monroius Goæ Præfectus. 1.1031.40. de eodem 1033.10
Gothifredi, & sociorum uirtus, & pietas. 1.108.20
Gozopenfis Regio. 1.871.20
Gracchi, Romanæ Reipublicæ interitus causa, & initium fuisse. 1.20.30
Gradnum titulus, quid significet. 3.476.40
Græcia quo malo corruerit. 1.512.20
Græci statum Reipublicæ quo modo appellabant. 1.408.10
Græcorum sapientia multis fuit erroribus imbuta. 2.557. cum sequen. 30
Græcorum Regnum, quo tempore fuerit omnino deletum. 4.435.40
Grammaticæ in uita ignoratio Respublice euerit. 1.330.50
Grati animi studium in orationis frequentia continetur. 3.148.30
Grati sunt rarissimi. 3.832.50
Gratia Dei antecedit omne meritum. 2.127.10
Gratia Dei omnis recta uite constitutio continetur. 2.282.40
Gratia a caritate, & iustitia non differt. 2.315.50
Gratia Dei ad uirtutis decus necessaria. 2.629.50
Gratia Dei quare in Iudæos & super gentes efflue re dicatur. 2.673.60
Gratia Dei in animis, quid efficiat. 3.275.50
Gratia Dei, Regni caelestis heredes efficit. 2.763.20. cum sequen. & 765.20
Gratia Dei, quomodo se in homine habeat. 3.167.20
Gratia Dei, bonorum effectrix. 3.174.40
Gratia Dei, est iustitiæ unguentum. 3.492.20
Gratia Dei, continet omnem salutis rationem. 4.185.60
Gratiæ referenda ratio, & norma. 2.436.50
Gratiæ nomen, pro quo etiam usurpetur. 2.636.50. & 637.20
Gratiæ multiplex significatio. 2.695.50
Gratiæ Diuinæ effectus. 3.522.40. & 840.20. & 3.356.10. & 4.302.50
Gratiæ Diuinæ quasi quidam est mercatus institutus. 4.238.60
Gratiæ nomen multiplex. 4.571.60
Gratiæ effectrix Christus. 4.579.50. & 665.50
Gratiæ omnia bona opera nostra debemus. 3.794.10
ad Gratiæ Dei est iustitia referenda. 2.297.20
Gratiæ Diuinæ, quamdiu retinemus. 4.302.30
Gratiæ Dei nemo potuit acquirere nisi Christus. 2.310.30
Gratiæ Dei quo modo retinebimus. 3.521.30
Gratiæ Dei si animus non habet, quo in statu sit. 3.522.40

- Gratiæ Diuinæ amittimus duplici de causa. 3.853.10
Gratiæ Dei destituti homines quales existant. 2.277.60
Gratiarum fanum, quare Athenienses edificarint. 2.436.60
Gratis beneficia a Deo conferuntur. 3.376.40
Grato animo nisi Dei benignitate recolamus, concidemus. 4.505.60
Gratus animus a Deo beneficia impetrat. 3.384.0. est Deo sacrificium gratissimum. 2.71.10
Graues ne simus aliis. 2.859.10
D. Gregorius Nazianzenus Monachus. 2.71.50
Guadalajara Castellani uiri nobilis stratagemata. 1.786.20
Guardafum Promontorium. 1.677.50. & 693.10
Gacinal tyrannus. 1.1101.60. eiusdem, & familiarum, ac militum caedes. 1103.10
Guer Promontorium. 1.734.40. & 1036.10
Gulielmus Xebrensis Dynasta. 1.1084.20
Guttur pro oratione ponitur. 2.667.50

H

- Abanda opidum ab Albuquerque incensum. 1.825.20
Habrahami, Barraxæ filij, in Atzilienfem agrum excursio. 1.1047.10. de eodem. 1074.10
Habrahami, Chiloë Regis, perfidia, aliaque scelera. 1.661.20
Hæreses unde principium ducant. 2.92.30
Hæretici ex dissensionibus uoluptatem excipiunt. 1.1134.50
Hæretici, quem sibi finem proponunt. 2.14.10
Hæretici quantum prudentia infidelibus reum publicarum conditoribus cedant. 2.22.30. quid Reipublicæ attulerint. 25.30. inter eos, & antiquos Euangelij ministros discrimen. 26.10. inter eos, & antiquos Doctores differentia. 57.60. illorum secta, quæ opera perficiat. 29.50
Hæretici, quare Pontificis Maximi conantur imminuere auctoritatem. 2.51.20
Hæretici simulatæ uirtutis specie homines minime cautos aucupantur. 2.53.10
Hæretici, ea, quæ pollicentur, minime perficiunt. 2.54.40
Hæretici, quam occasionem concitandæ plebis arripuerint. 2.56.30. Sunt populares. 61.62. 63. quam impudenter, dum se Christum, & Apostolos imitari dicunt, mentiantur. 66.40
Hæretici multum a Romanis infidelibus in religione superantur. 2.77.30
Hæretici, quid ostentent. 2.146.60. Quomodo promissis non steterint. 148. & 149. & 150. 151. & 155
Hæretici, qui pro sua secta mortem oppetunt, quare sint sceleratissimi. 2.160.60
Hæretici, Regibus quam sint perniciosi. 2.173.10
Hæretici, quare supplicia de sceleratis sumenda Deo adscribant. 2.393.50
Harmoniæ omnis iucundæ causa est Spiritus sancti afflatus. 3.426.40
Hæretici, nullum pondus in opibus constituentes, reprehenduntur. 4.722.60
Hæretici quomodo sunt membra Antichristi. 4.403.50
Hæreticorum impudentia. 1.1146.30
e 2 Hæreti-

I N D E X.

- Hereticorum furor ex quibus animaduerti possit. 1. 146. 40
Hereticorum nostri temporis disciplina, qua secū mala inuenerit. 2. 13. 20
Hereticorum doctrina est Regibus perniciofa. 2. 14. 20
Hereticorum nostri temporis secta est popularis. 2. 84. 60. in illis quæ sint consideranda, unde illorum furor facile perspicitur. 1. 6. 20. illorum orationem uita flagitiosa confutat. 18. 20. quæ Euan gelicæ doctrinæ recuperandæ fundamenta iecerint. 19. 10. illorum opera. 19. & sequentibus. 10. & sequentibus.
Hereticorum diuersarum sectarum licentia, quod tendat. 2. 30. 30
Hereticorum sacramenta. 2. 86. 20
Hereticorum magistros Prophetas falsos instituisse probatur. 2. 158. 50 & 159. 10
Hereticorum hominum genus, quale sit. 2. 378. 50
Hereticorum de reprobatione opinio. 2. 393. 50. & sequentibus. eiusdem dilutio. ibidem.
Hereticorum fraus religionis uelamento operata unde cognosci possit. 2. 868. 40. & 869. 60
Hereticorum disciplina est instar meretricis. 3. 707. 10
Hereticorum mores, & forma. 3. 740. 10. eorum doctrina, qualis sit. ibidem. 60. eos autem, quid effecerit. 741. 40. illorum infantia in Pharaonis cladem explicando. 2. 767. 60
Hereticorum impudentia est impudicæ mulieris similis. 3. 919. 60
Hereticorum, cum sceleris conuincuntur, contumacia, & petulantia. 4. 809. 20
Hereticos, quare tam multi affequentur. 3. 805. 30
Hagamabamedius. 1. 190. 50. & eius res gestæ. 1105. 40. & 1106. 10 & 1107. & 1108. & 1109.
Haliadux adolescens nobilis. 1. 771. 30. Rhamanū in templo occidit. 772. 10. & Sasinij tyrannidem inuadit. 20. Azambigei auxilium implorat. 772. 40. eius cum Lusitanis fœdus. 773. 10. eius in Lusitanos odium. 766. 10
Hannibalis, & Hannonis comparatio. 1. 148. 20
Hannibalis descriptio. 1. 157. 50
Hannibal, si uera Silius narrat, non fuit gloriam consecutus. 1. 221. 40
Hannibalis dictum crudele. 2. 397. 20
Hannonis, & Hannibalis gloriæ collatio. 1. 203. 60
Harmonia, ex Marte, ac Venere procreata, quid. 1. 385. 60
Hebdomades Septuaginta Danielis explicantur. 2. 488. 30. & 494. 20
Heam, Mauritanæ Prouincia. 1. 955. 40
Hebraam gentem qua cura Deus commanuit. 4. 24. 30. eius uaria exilia. 799. 60. ei beneficia a Deo concessa signa fuerunt eorum, quæ nunc Christi benignitate percipimus. 802. 60
Hebraum genus Deus nomine propriæ hereditatis nobilitauit. 4. 565. 40. & ibidem eorum perfidia.
Hebraei ad Christum conuersi de fidei luce sententia. 2. 496. 40
Hebraei ad Christi fidem conuersi Olisippone crudeliter, a seditionis hominibus necati. 1. 737. 30 & alio die supra mille. 738. 30. ita, ut triduo ad duo milia eorum occisa sint. 30
Hebraei quare, & quando dicti sunt Iudæi. 2. 487. 20
Hebraei, non solum ingluuie, sed etiam diffidentia elcas in solitudine petierunt. 3. 336. 50
Hebraei, quare, cum perfidi essent, in solitudine fuerunt a Deo beneficijs affecti. 3. 417. 30
Hebræi ab Ægyptijs mari rubeo immerfis spolia detraxerunt. 3. 981. 20
Hebraei pœnis eruditi respicient. 4. 330. 10
Hebraei quibus factis sibi perniciem attulerunt. 4. 343. 40. illorum scelera a principio memorantur. 354. 30
Hebraei, dum Regem a Deo petierunt, quam graue scelus commiserunt. 4. 356. 60. illorum scelus hoc in quo contitit. 384. 40. eorum postulato hac in re quare Deus satisfecit. 385. 50
Hebraeorum ab Ægypto discessus uim fidei, & officium demonstrat. 2. 255. 10
Hebraeorum actiones ad quæ sint officiorum genera reducendæ. 2. 267. 10
Hebraeorum eulogium. 2. 758. 60. & sequen.
Hebraeorum ex Ægypto discessus, & in solitudine peregrinatio, quomodo Christi mysteria designabant. 3. 305. 10. & sequentibus & 334. 30. & 336. 30
Hebraeorum, cum in solitudine uagabantur, mores. 3. 338. 10
Hebraeorum, cum in Palæstina essent, mores. 3. 339. 40
Hebraeorum fidei angustissimæ argumentum. 3. 346. 60
Hebraeorum cordis obduratio. 3. 386. 10
Hebraeorum ex Ægypto discessus, & per solitudinem iter. 3. 415. 30
Hebraeorum post discessum ex Ægypto perfidiæ scelera. 3. 417. 10. & sequentibus.
Hebraeorum scelera quæ fuerint, postquam in Syriam uenerunt. 3. 420. 20
Hebraeorum in Syriam translatio, quid significet. 3. 425. 60
Hebraeorum expulsus gentibus in Syria hereditas celestem iustorum hereditatem designabat. 3. 439. 10
Hebraeorum libertas Darij tempore, quid significabat. 3. 548. 40
Hebraeorum Respublica fuit typus Ecclesiæ Christi. 3. 615. 30
Hebraeorum ex Ægypto profectio, & iter per solitudinem, quibus rebus fuerit admirandum. 3. 981. 20. & seq.
Hebraeorum studia in magicis idolatria, & alijs disciplinis. 4. 16. 60
Hebræorum duplex zelus fuit duplicis exitij causa. 4. 335. 40
Hebræos quare Deus siti afflixerit. 3. 982. 10. illorum uaria cognitio. 4. 296. 10. & sequen. illorum quadraginta milia & ter centum & triginta tempore Zorobabelis Hierosolymam reuersi sunt. 299. 50. eos in solitudine uagare quare oportuit. 318. 50. & quantopere Deus amauerit. 354. 20
Hebræis quatuor Regna ante Græcos & Romanos fuerunt infesta. 4. 402. 60
Hector quare non sit fortis habendus. 1. 58. 30
Hectoris cum Polydamante comparatio. 1. 148. 10
Hectoris nomen quare fuerit Polydamantis nomine illustrius. 1. 204. 50
Helena Æthiopæ Regis mater, prudentiæ non uulgaris opinione præstans. 1. 823. 50. & 971. 10
Heli summi sacerdotis in filiis indulgentia punita. 4. 717. 60
Henricum

I N D E X.

- Henricum, Angliæ Regem quid in hæresim impulerit. 2. 108. 30
Henricus, qui primus ignotas insulas explorauit eruditus. 1. 452. 10
Henricus Ioannis primi, Portugalix Regis, filius, peregrinarum nauigationum auctor. 1. 586. 50
Henricus Emmanuel nascitur, in cuius ortu Olisippo plurima niue conspersa fuit. 1. 912. 10. eiusdem laus ibidem. 20
Henricus Rex sanctissimus ab Oforio admonitus de Regni Portugalix successore. 1. 177. 40
Henricus Cardinalis Lusitanus. 2. 370. 10. illius laudes. 4. 7. 50. Oforium rogauit, ut Emmanuelis historia, scriberet. 1. 576. 30
Henricus Congensis Regis filijs, in Lusitania missus. 1. 928. 30. deinde Romam. 932. 40
Henricus Laurus. 1. 1032. 60
Henricus Lemius, missus in Martabamum Portum, ut inde commeatum conuehat, & quid ei euenerit. 1. 1007. 50
Henricus Machiadus, uir egregie fortis occiditur. 1. 831. 60
Henricus Menesius. 1. 800. 10. Chaulensis arci Præpositus. 1. 107. 20. uir multis disciplinis eruditus, & eius insignis uictoria. 1. 116. 10
Henricus Quartus Imperator. 2. 46. 60
Henricus Septentis Pontifex. 1. 628. 20
Heraclidarum genus. 1. 24. 30
Hercules specie parum uenustus. 1. 369. 40
Hereditas quæ posteris relinquenda. 1. 514. 10
Hereditas Domini quæ sit. 3. 483. 30
Hermocrates. 1. 134. 10
Hermodorus Ephesius. 1. 133. 60
Herodes Ascalonita in Regnum Iudæorum inuafit. 2. 487. 40
Heroum origo. 1. 11. 60
Heroum Ciuitas. 1. 942. 10. & 972. 20. & 125. 30
Hesiodus quam Ciuitatem beatam uocet. 1. 203. 20
Hesiodi de hominum genere sententia explicatur. 1. 131. 30. & sequen.
Hesiodi uerba, Malus pudor egestatem summam conficit. 4. 625. 20
Hesiodi sententia, Virtutis initium multis laboribus obstruitur. 4. 669. 40
D. Hieronymus fuit monachus. 2. 71. 40
Hieronymus Cernichius Albuquerqueij imperio fecuriferus. 1. 886. 20
Hieronymi Limici uirtus. 1. 862. 30. & de eodem 864. 10. & 871. 40. eius mors. 873. 20. & eius magnanimitas. 30
Hieronymus Olueira. 1. 130. 40
Hieronymus Teixeira. 1. 855. 10. & 860. 40. ab Albuquerque euocatus subsidium negat ibid.
Hieronymi Soutæ naufragium. 1. 1070. 30
Hierosolyma fuit ter excisa. 3. 341. 10
Hierosolyma quot annis immunita remansit, & quo tempore illius muri extrui cœperunt, & quibus tributa pependit. 3. 355. 20
Hierosolyma cum Romanorum armis concidit, Euangelium in omni orbe Terrarū uigere cœpit. 4. 93. 20
Hierosolyma quare fuerit instaurata. 4. 402. 30
Hierosolymæ obsidionis magnitudo. 2. 514. 60
Hierosolymæ clades prædictæ. 4. 1130. morum in petus mutatio. 13. 40. illius condicio. 3. 262. 20. ager & aer salubris. 559. 30
Hierosolymæ ciuitatis mores contaminati. 4. 13. 50
Hierosolymæ euerfio a Romanis illata quare fuituri extremi iudicij similitudinem habet. 4. 90. 20
Hierosolymæ celestis descriptio. 4. 437. 30.
Hierosolymæ exitium a Romanis illatum quanta sit consideratione dignum. 4. 475. 10
Hippodami decretum de præmio dando ei qui legem aliquam utilem inuenisset reprehenditur. 2. 171. 60
Hippolytus quare Dianæ fuisse familiaris, a poetis dicitur. 1. 182. 60
Hirci nomine quare improbi significantur. 4. 466. 30
Hispania a Paulo Apostolo illustratur. 2. 864. 30
Hispani, studio religionis, res præclaras aggrediuntur. 1. 108. 40
Hispani Principes quare in antiquis annalibus diuites appellantur. 1. 214. 60
Hispanorum mores. 1. 7. 10
Hispanorum uirtuti cur inuideatur. 1. 113. 2. 40
Historiæ laudes recensentur. 1. 565. 10
Historici, & poetæ discrimen. 1. 12. 60
Historicorum nostræ ætatis libido. 1. 170. 60
Hocen Alis fluius. 1. 803. 60
Holia urbs, a Cugna capta. 1. 783. 30
Homealis opidi expugnatio, & direptio. 1. 823. 10
Homeri auctoritas. 1. 12. 60
Homerus qualiter scripserit. 1. 15. 40
Homeri de Regno sententia. 1. 346. 20
Homerus Reges Pastores uocat, & a Deo ortos fuisse asserit. 1. 365. 20. & 50
Homerus, Poeta regius. 1. 384. 60
Homicidij pœna apud Brasilienses. 1. 642. 10
Homo creatur, ut iustitiæ documentum sit. 2. 305. 30
Homo quomodo in scelus ruit. 2. 352. 30
Homo, cupiditati, addictus feritate & fraude omnine brutum animal uincit. 2. 360. 10
Homo, Dei uiridarium. 2. 435. 50
Homo, dum primum conditur, quare fuit in Scriptura sacra magis, clare trinitas explicata. 2. 532. 50
Homo omnis quomodo sit mendax. 2. 663. 20
Homo sine Dei gratia non potest esse sapiens. 2. 684. 60
Homo uetus, & exterior quid sit. 2. 707. 50
Homo interior quid sit. 2. 707. 50. & 725. 20
Homo uim cupiditatis, absque gratia Dei uiribus naturæ non poterat comprimere. 2. 724. 40
Homo non potest medius inter carnem & spiritum esse. 2. 734. 20
Homo ignorat, quid sit a Deo postulandum. 2. 744. 30
Homo, quantumuis sit probus, si cum Deo iudicio uelit contendere, non poterit ullo modo litem obtinere. 3. 35. 60. & 37. 50
Homo ad Deum conuersus quibus bonis in uita affuit. 3. 41. 10
Homo sine criminis labe in uita esse non potest. 3. 54. 20
Homo sine gratia Dei, non potest esse a sorde purus. 3. 167. 10. & 2. 667. 30. & 669. 20
Homo sine gratia Dei, quam sit imbecillis. 3. 369. 30. & 370. 50. & 371. 10.
Homo, ne a se ipso in extremum discrimen adducatur, præcauere debet. 3. 385. 50
Homo in iuuenta qualis. 3. 404. 30
Homo non potest esse ab omni labe purus. 3. 334. 20
Homo quare sit mendax. 3. 824. 30
Homo, qui non expedit uerba quæ dicturus est, est furiosus

I N D E X.

furiōso infānīor. 3.903.60
Homo quibus gradibus ad summam miseriam de
uoluitur. 4.25.40
Homo, ne imbecillitate, & cupiditate corrumpatur,
quod debet remedium querere. 4.186.30
Homo multo magis animo, quam corpore, cense-
tur. 4.554.50
Homo in quem finem creatus a Deo. 4.636.50
Hominis finis. 1.53.30
Hominis origo. 1.55.60
Hominis causa quare mundus sit constitutus. 1.
55.60
Hominis miseriam ob peccata. 1.61.20
Hominis duplex officium. 1.61.30
Hominis condicio post peccatum totius laudis ex-
pers. 1.241.50
Hominis prudentis est, alienis periculis admoneri
1.566.20
Hominis condicio mutationi obnoxia. 2.177.20
Hominis miseriam conditionis descriptio. 2.193.10
Hominis miseriarum causa. 2.195.10
Hominis appetitus immortalitatis. 2.195.50. &
205.10
Hominis fidelis dignitas. 2.198.30
Hominis officium. 2.202.40
Hominis Christiani officium. 2.205.30
Hominis actionum principium. 2.210.60
Hominis naturae praesentia, ex eo maxime cerni-
tur, quia sine Dei gratia nihil laude dignum pos-
sit effere. 2.286.10
Hominis in primo ortu condicio. 2.349.20
Hominis post peccatum condicio. 2.353.40
Hominis cor quomodo induratur. 2.391.10
Hominis mens, quam exiguis finibus sit in co-
gnoscendo circumscripta. 2.547.30
Hominis cecitatis causa duplex. 2.547.50
Hominis intelligentia si res metiri uelimus, omnia
esse negabimus. 2.573.30
Hominis industria sine fide nihil ualeat. 2.629.50
Hominis status qualis fuerit, ante legem scriptam,
& sub lege, & post legem. 2.718.20
Hominis, gratia Dei deituri, miseria describitur.
2.727.10
Homines proprio scelere uasa contumeliae sunt, &
non Deo auctore. 2.772.40
Hominis imbecillitatis remedium. 3.28.20. illius
fragilitas. 46.40. & 978.60
Hominis industria sine ope Diuina, quam parum
ad animi statum conferendum ualeat. 3.35.10
Hominis generationis descriptio. 3.38.40
Hominis fragilitas, qui opibus humanis confidit,
qualis. 3.48.30
Hominis impij, quam misera sit condicio. 3.54.60.
& 59.40. & 79.30
Hominis scelerati, na sit aliquando florens in
uita condicio, difficile sciri potest. 3.80.30
Hominis improbi florens condicio non tam est
consideranda, quam illius subitus occasus, & rui-
na. 3.102.60
Hominis salus in propria imbecillitatis cogni-
tione, & Dei praesidio consistit. 3.121.20
Hominis imbecillitas Daemonem quo pacto supe-
ret. 3.155.50
Hominis causa omnia sunt condita. 3.156.10
Hominis sub potestate, quomodo sint omnia. 3.
156.30
Hominis condicio, quam sit inanis. 3.237.50
Hominis praesidium inane. 3.450.50
Hominis mens sanctis disciplinis eruditi est mun-
do amplior, & pulchrior. 3.733.60
Hominis conditionis tum ex ingressu in uitam

tum ex digressu descriptio. 3.971.10
Hominis natura in societatem tendit. 3.826.50
Hominis natura, quantopere sit fragilis. 4.164.
60
Hominis sitis restingui, & inopia expleri humanis
uiribus non potest, sed Dei tantum benignitate
4.172.20. & 184.40
Homini est a natura insitum, gloriam Dei imitari.
1.236.30
Homini in primo ortu munus assignatum. 2.350.
40
Homini potius est in praesenti condicione nasci,
quam in affluentia, quam primus parens amisit.
2.369.10
Homini inest duplex naturae sensus. 2.728.10
Homini est difficillimum, suo studio, eo, quo ten-
dit, peruenire. 3.838.50
Homini, eo, quo tendit, peruenire, facillim-
um erit, si actiones suas ad Dei gloriam diri-
gat. 3.838.50
Hominem quare non debeat propria imbecillitas
perturbare. 3.126.30
Hominem ueterem quo modo exuimus, & no-
uum induimus. 4.414.50
in Homine similitudo Dei in quo consistat. 2.305.
40
Homine nihil miserius. 4.567.40
Homines noui, qui uirtute praestant, sint ne nobi-
libus uirtutis studiosis anteposendi. 1.35.10
Homines ad maiora nascuntur, quam sint ea, quae
oculis cernuntur. 3.52.40
Homines immolabantur. 1.130.40
Homines diuersimode sese ad Christi splendorem
gesserunt. 1.242.50
Homines duplici ratione uitam instituunt. 2.292.
20
Homines improbi, quo magis fuerint eruditi, eo
acrius a Reipublica gubernaculis eiiciendi. 1.
533.20
Homines, quare Dei promissa non consequantur
2.653.10
Homines omnes, etiam scelerati, qua ratione sunt
diligendi. 2.824.60
Homines quam sint peccatis obnoxij. 3.27.10
Homines pij, quo maxime ab impijs differant. 3.
205.60
Homines scelerati sunt belluis ferociore. 3.285.
50
Homines quare in sempiternam miseriam ruunt.
3.787.20
Homines quot modis uarios labores in uita susci-
piant. 3.802.60
Homines quare non omnes Dei similitudinem imi-
tantur, cum Deus omnes ad sui similitudinem
adducere cupiat. 3.939.100
Homines, qui filij Dei facti sunt, Diuinitatem quo
dammodo consecuti sunt. 4.567.30
Homines sancti non proprio nomine, sed communi
somonere gloriantur. 4.585.20
Homines Diuini multa percipiunt animis, ante-
quam promissa perspiciant. 4.592.20
Homines lauti facillime ludibria uitae opibus sem-
piternis anteposunt. 4.603.20
Homines sancti possunt paulatim labi. 4.723.40
Homines, quare a scelere, cui se addixerunt, no-
lunt deficere. 4.808.50
Hominum inter homines discrimen quid faciat. 1.
540
Hominum triplex genus. 1.293.10
Hominum tria genera sunt, quae dignitate cer-
tant. 1.434.40
Homi-

I N D E X.

Hominum duo genera sunt, in Ecclesia. 2.69.20
Hominum tria genera. 2.209.50
Hominum duplex origo. 2.366.40
Hominum libertas per Christum, quare fuerit eo
tempore constituta. 2.704.40
Hominum statum Dei providentia florere, aut
arumnis premi, similitudinibus ostenditur. 3.
112.30
Hominum corrupti mores. 3.165.50
Hominum sceleratorum descriptio. 3.204.40
Hominum potentiam, qui Deo non obsequuntur,
condicio. 3.295.30
Hominum condicio, quam sit inanis. 3.296.20
Hominum condicio, ante Christi aduentum. 3.
379.20
Hominum impiorum commercium qui habet,
Deum non timet. 3.726.60
Hominum genus, uitae communi molestissimum,
est duplex. 3.748.10
Hominum curas, & cogitationes, inanes esse, de-
monstratur. 4.318.50
Hominum minor pars saluabitur. 4.494.50
Homines sceleratos, quare Deus diu toleret. 2.
773.10
in Homine diuinitas, quid natura inest. 1.53.
30
Hominibus sceleratis, quid sit optandum. 3.204.
60
Hominibus quantumuis sceleratis, quare non sit
ad Dei clementiam aditus interclusus. 3.
960.10
Hominibus sanctis insitum est flagrantissimum
Diuinae gloriae studium. 2.606.30
Honestas, Regi necessaria. 1.447.20
Honestas in quo consistit. 4.588.50. & 649.60
Honestatis insoles numquam deleatur. 1.177.40
Honestatis studia ad Dei legem, & uoluntatem mo-
deranda. 4.589.40
Honestate nihil utilius. 1.519.50
Honor est dignum praemium. 1.215.50
Honor ab Almeida in Cochimensem Regem col-
latus. 1.752.20
Honor uerus, quis sit. 2.653.60
Honor insipienti delatus, eum mente spoliatur. 3.
268.50
Honoris popularis condicio. 3.891.10
Honores quibus de causis ambiuntur. 1.42.50
Honores ad infanum delati, est monstrum perni-
ciosum. 3.878.20
Honores ad stultum delati, illi mentem eripiunt,
& conferenti leuitatis testimonium dant. 3.879.
40. & 920.50
Horem suam, quam appellauerit Christus Domi-
nus. 4.606.20
Hospitalitas, est diligenter curanda. 2.826.60
Hospitalitatis officium, in qua reprimus cerneba-
tur. 3.588.20
Hospites ingrati. 1.753.10
Hostes intestini plusquam externi metuendi. 1.531.
30
Hostes acerrimi, plerumque amici firmissimi
sunt. 1.674.20
Hostia uiuens, quae sit. 2.819.50
Hostiarum caedes, quid significabant. 3.353.30
Hostium discordia, non tollenda, sed alenda. 1.
112.40
Hora Maura, singulari pulchritudine femina. 1.
1013.60. eiusdem amor, in uirum suum. 1015.40
Humana condicio, qualis erat, cum primum, coepit
Euangelium praedicari. 2.510.30
Humanae miseriae ratio. 2.721.40. & 723.40

Humanae uitae condicio, bullae similis. 4.567.60
Humanarum rerum condicio. 1.239.40. & 60. &
2.421.30. & 4.13.40
Humanarum rerum conuersiones, subitae sunt. 3.
108.30
Humanorum bonorum, cum affluentia crescit, si-
milis inopia, & indigentia. 4.184.50
Humanum genus quate Deus sanxerit, ut ab uno
principio fluere. 4.602.10
Humanitatis laus, quare sit cum doctrinae elegan-
tia coniuncta. 1.119.30
Humeri, in sacris litteris quid significant. 3.559.
40. & 4.444.50
Humilis Christianus, qualis sit. 3.899.10
Humiles, & abiecti, ad summum honoris gradum
euecti superbi sunt, & ingrati. 3.351.30. & 920.
50. & sequent.
Humiles, ad sapientiam sunt apti. 3.472.30. quo
pacto a superbis differunt. ibidem 40
Humilium statum, quid in uita consequatur. 3.
770.10
Humilitas quid sit. 1.246.40. & 247.50
Humilitas Christiana, est ad gloriam uia. 1.247.
60. eius altitudo. 247.10. quo modo cum ma-
gnanimitate conueniat. 247.50. unde ortum ha-
beat. 248.40
Humilitas laudabilis ex fide nascitur. 2.672.40
Humilitas, est fidei comes. 2.778.10. & 828.10
Humilitas est ijs, qui sunt in uirtute progressi, ma-
xime necessaria. 3.887.60
Humilitas Christiana, ad felicitatem consequen-
dam est necessaria. 2.792.20. ea ad gloriam
aditum aperit. ibidem. 40. illius laudes. 3.800.
30
Humilitas Christiana, est religionis fundamen-
tum. 2.821.20. ea quantum humani honoris,
amplitudinem antecedit. 3.819.60
Humilitas Christiana, Deo quantopere sit grata.
3.108.60. & 168.30
Humilitas Christiana, est sapientiae fundamentum
3.738.10
Humilitas Christiana, opes partas inuictio robore
munit. 3.850.50
Humilitate nihil magis proprium, illius, qui Chri-
stum sequi uoluerit. 4.587.30
Hypocrite condicio. 3.78.50. & 108.30
Hypocrite species, & habitus. 4.252.60
Hypocrite aliud sentiunt, aliud praesferunt. 3.
279.10
Hysopus sanguine tinctus, quo leprosus adipege-
batur, quid significet. 3.275.40

I

Iacob. 3.980.30. & 4.380.60
Iacob, quorum fuerit mago. 2.127.10
Iacob, fuit Christi signum. 2.499.30
Iacobi cum Angelo lucta, quid significet. 2.745.50
Iacob, antequam natus esset, quo Dei iudicio fuit
iudicatus amore dignus. 2.769.40
Iacob quibus armis fuerit cum Deo congressus. 3.
354.40
Iacob quo modo dicitur Christus, & Propheta. 3.
413.30
Iacob, ob fidei magnitudinem Israelis nomen in-
uenit. 4.169.10
Iacob filij qui sunt dicendi. 3.195.20
Iacobi uirtus, & in eum Dei beneficia collata. 4.
375.50. & 376.40.
Iacobi uerba, Non est hicalud, nisi domus Dei, &
porta Caeli. 4.600.10
Iacobi

I N D E X.

Iacobus Apostolus in acie perspectus hostes exter-
ruit. 1.930.60
Iacobi Apostoli opem Hispani in pœlijs implorant
1.930.60
Iacobenses equites. 1.1006.40
Iacobus Almeida laudatur. 1.570.40. eius ad Em-
manuelis oratio 1.579.63
Iacobus Azambagensis, uir impiger. 1.763.30. de
eodem 772.30. eiusdem in Lusitaniam reditus.
773.30. in Africam ab Emmanuele remittitur.
eiusdem callidum factum 776.10. eius cum Ha-
lia duce expostulatio. 20
Iacobo Brigantino Duci exercitus contra Zeiam
ab Emmanuele committitur. 1.948.10. ab eodem
Azamora bello capta. 951.30. eius pietas. ibi-
dem. eiusdem in Lusitaniam reditus. 954.50
Iacobus Canus Æthiopiarum iustrator. 1.679.50. eius-
dem ad Congensem Regem munera, & legatio
680. 10. eius cum Congensi Rege congressus.
680.40
Iacobus Coutignus fortissime dimicans ab hosti-
bus interficitur. 1.927.60
Iacobus Diazus celoci præficitur. 1.745.20
Iacobus Fernandus Begensis. 1.855.40. & 846.10.
& 885.10. & 904.60. ad Cambaia Regem lega-
tus ab Albuquerque mittitur. 1.977.30. & 1092.
50. de eodem eius nauale prælium. 1105.30. &
1107.30. unius tormenti ictu concidit. 1108.20
Iacobus Fernandus Correia. 1.390. omnium præsi-
dium Dux a Pacico assignatur. 1.701.40. cum
Soderio de discessu ex India contendit. 1.671.
30
Iacobus Fernandus Faria. 1.796.60. & 860.20. ex-
ploratum mittitur a Rabello. 900.10. ad Za-
baimum legatus mittitur. 2.918.30
Iacobus Fernandus Pereira. 1.693.10. uiginti quin-
que militibus a Pacico præficitur. 701.40
Iacobus Limicus. 1.1051.60
Iacobus Lupus Aluitensis Dynasta legatus ab
Emmanuele ad Philippum Regem mittitur. 1.
762.30
Iacobus Lupus Siqueira fraude Armuziensem im-
pulsus ad bellum contra Moerim suscipiendum
1.198.20. in Insulam Taprobanam primus per-
uenit. 845.40. pacem cum Rege Pedir firma-
uit. ibidem. 50. inde Malacam traiecit. ibidem
60. eius in summo periculo seueritas. 849.10. &
eius in India reditus. 852.10. in Marochiensem
agrum eruptio 963.50. cum nauibus triginta Ar-
zilian peruenit. 1012.10. cum sexaginta nauium
classe in Gaditanum fretum missus. 1036.40. cum
decem nauium classe in Indiam missus, ut Sua-
rio succederet. 1045.50. administratio India, &
res gestæ 1046.50. & 1052.20. classem instruit, ut
in Arabicum sinum penetraret 1067.60. quid fece-
rit. 1070.10. cum classe maxima Diu proficisci-
tur. 1.1091.10. & inde Armuzium petit. 1092.
50. Chaulam peruenit. 1105.20
Iacobus Melius. 1.823.20. & 1058.40. cum nouem
Lusitanis hominibus interficitur. 825.40
Iacobus Mendezius Vasconcelius. 1.867.30.
& 868.40. India Regionis oram peragrat.
869.60. ab Albuquerque deficit. 885.60. ut
Malacam peteret, sed inuitus reuocatur, & in
custodiam traditur. 886.10. in locum Rabeli sus-
ficitur. 902.10. eiusdem periculosa credulitas.
60. cum equitibus octuaginta in hostes inue-
ctus, eos fundit. 1.904.30
Iacobus Médesius Nauarchus tormenti unius ictu
occisus. 1.145.40
Iacobus Pacechus Iuriconsultus legati ad Leonē

decimum collega. 1.464.20. egregiam habet
orationem. 966.10
Iacobus Pavius. 1.1159.40
Iacobus Pereira. 1.1027.20
Iacobus Petreius. 1.665.40. & 787.60. uiginti tres
milites a Pacico committuntur. 701.50.
Iacobus Sadoletus. 1.1011.20
Iacobi Scala. 4.598.10
Iacobus Siqueira quattuor nauibus in Indiam pro-
ficiscitur. 1.778.40
Iacobus Sousa Portugalensis Episcopus & Iacobus
Pacicus ad summum Pontificem legati ab Em-
manuele mittuntur. 1.729.20
Iacobi Viega insignis fortitudo. 1.735.20
Iahomazenda Arabum Dux a Lupa Varriga occi-
ditur.
Iapara laue maioris ciuitas. 1.934.10
Iaua maior & minor Insula. 1.933.20. ipsarum In-
colarum mores. 30
Ichara Insula. 1.1097.60
Idenar mons. 1.924.10
Idolatra sensibus orbantur. 3.446.30
Idolatriæ scelus, quam sit totius rationis expers. 3.
988.10. eius origo. 990.20. quæ mala ex ea fue-
rint orta. 991.20
Idolorum cultus, a Cogensis Regis filio prohibitus
1.883.30
Idolorum cultus, quæ fuerit origo. 3.549.10
Idumæi, hostes Israelis acerrimi. 3.293.50
Idumæi Iudeorum hostes. 3.498.60
Iehabetafus iuuenis. 1.771.40. & 924.20. & 926.
& 927.20. & 989.50. & 1086.40. ei in Lu-
sitano fraudes. 775.20. arte morte euadit. 775.
40. Xerisum præliouincit, & fugat. 956.10. eius-
dem laus. 960.20. & 1017.10. eidem concessa
Præfectura, eius uictoria. 921.10. eius insignis ope-
ra erga res Lusitanas. 1.882.30. eius ad Regem
Emmanuelis oratio. 1015.60. eius litteræ ad
fœderatos. 1017.10. Almedina per insidias in-
terfectus. 1100.60. eiusdem elogium. 110.30.
Iehu domus est Regnum Israel. 4.295.20
Ieiunium cuius rei gratia sancitum sit. 4.252.30
Ieiunium quare aliquando Deo non sit gratum. 4.
252.40
Ieiunia Æthiopum. 1.962.60
Iepre. 1.821.10
Iericho muri quare tubarum clangore corruerunt
2.513.10
Ieroboamus nouam Religionem in suo Regno cō-
stituit. 1.459.40
Iesuitæ nomen Christi prædicant. 2.607.40
Iesus nomen, quid significet. 2.632.10. illud, quæ
opera efficiat. ibidem. 40 & 3.817.40
Iesum Christum induere, quid sit. 2.838.30
Iesus filius Iosedec quomodo imaginem Iesu Chri-
sti expressit. 4.414.50. & 438.40
Ignauiam Deus detestatur. 4.702.50
Ignobiles utrum sint aliqua ratione in ordinem no-
bilitatem adscribendi. 1.29.60
Ignominia, est supplicium sceleris hominibus
constitutum. 1.227.20
Ignominia consuetudo efficit mentis stuporem, &
immanitatem. 2.647.40
Ignorantia, quotuplex sit. 2.648.50
Ignorantia est duplex. 3.651.60
Ignoratio sui ipsius quam sit late patens, & perni-
ciosa. 3.794.60
Imago Dei quid sit. 1.64.20
Imago Christi sanguinem effudit. 2.82.40
Imago Christi Cesaræ Philippi. 2.83.10
Imagines Apostolorum. 2.83.10
Imaginum

I N D E X.

Imaginum in Ecclesia Christiana utilitas. 2.20.20.
& 79.30. illarum usus probatur. 79.50. & 82.
30
Imaginum usus, quare sit institutus. 2.141.
40
Imaginum necessitas ad rerum Diuinarum cogni-
tionem. 2.333.50. & sequen.
Imbecilles in fide, uel in uirtutis studio, quo pacto
sunt admonendi. 2.839.30. & 840.10
Imitatio maximorum hominum, quantum ualeat.
1.39.10
Immanitas Brasiliensium plane ferina est. 1.641.
50
Immanitas militum rusticorum. 1.784.20
Immortalitas animorum. 2.465.10
Immortalitas quo modo sit comparanda. 3.369.
20
Immortalitatis cupiditas est insita in natura. 1.52.
10
Imperandi munus Diuinum. 1.413.10
Imperium est conueniens naturæ. 1.21.30
Imperium peccati, quid sit. 1.68.10
Imperium unius concordiam conglutinat. 1.339.
30
Imperium difficilius in pace, quam in bello, confer-
uatur. 1.237.50
Imperium orientis Diuino præsidio a Lusitanis te-
neri. 1.1038.20
Imperium non tam uiribus, quam humanitatis, &
fidei fama constituitur. 1.1039.50
Imperium legitimum, quantopere sit ubique ne-
cessarium. 2.831.20. illius origo. ibidem. illud
qui contemnit, quare in Deum scelus committit
832.20
Imperium duplici ratione in Repub. acquiritur.
3.767.60
Imperium legitimum, & moderatum, quale sese
habeat erga Rempublicam. 3.893.10
Imperij contemptus, quam sit perniciosus. 1.
290.40
Imperij uilitas, est signum communis exitij. 4.19.
60
Imperia populi discordia diruuntur. 1.136.20
Imperia, quo pacto augeri soleant. 1.153.60
Imperia maxima illis malis corruerunt, quæ erudi-
ti homines inuenerunt. 1.274.10
Imperia, malis actibus parta, quare a Deo toleren-
tur. 4.106.20
Imperia immutantur Diuino iudicio. 4.399.
10
Impietas est causa eorum scelerum, in quæ genus
humanum incidit. 2.647.30
Impietas fecit homines tanto studio falsas opes ac-
quirere. 3.134.30
Impietas est omnium scelerum effectrix. 3.226.20
& 40
Impietas est iniuriarum omnium origo. 3.702.
60
Impietas, quanto studio a principibus extirpari
debeat. 3.839.20
Impietatis origo. 1.63.10
Impietatis initium fuit superbia. 3.394.30
Impietatis disciplina, quare sit uolucris. 4.420.
20
Impietatem comitatur in scelere contumacia. 3.
849.10
Impius, quomodo a Deo plectitur. 3.154.40
Impius, quocumque tempore moriatur, quare sem-
per puer sit apprehendus. 3.751.40
Impij, quare a Deo tolerantur. 3.227.20.
eorum uita quibus malis excruciat. 3.229.

20. & 230.10
Impij condicio, & casus. 3.865.30
Impium qui laudat, peccat, & Deum offendit. 3.
810.10. & 867.30
Impij, in quanta ignorantia uersentur. 2.649.
10
Impij, qua ratione in scelus cum proiecta audacia
inducantur. 3.169.10
Impij quo maxime a pijs differant. 3.261.
60
Impij, quanta sollicitudine pijs necem comparant.
3.501.10
Impiorum condicio describitur. 3.54.60. & 63.
30
Impiorum condicio. 3.136.40
Impiorum condicio. 3.486.20
Impiorum uitæ condicio. 3.552.60
Impiorum merces, & hereditas. 3.793.50
Impiorum duplex est supplicium. 3.139.
10
Impiorum mores. 3.226.60
Impiorum poena. 3.536.40
Impiorum opera, quo pacto sit Dei gladius. 3.552.
10
Impiorum uita, quantis sit curis sollicita. 3.891.
60
Impiorum in scelere multa sunt admiranda. 3.919.
60
Imprecationes, quæ sint aliquando fixæ. 3.24.
20
Improbis in animo latens multis signis ostendi-
tur. 3.715.20
Improbis est stultitia. 3.823.60
Improbis, quare deus occultari non possit. 3.825.
10
Improbis, dum iusto nocet, sibi perniciem machi-
natur. 3.897.10
Improbis, quamuis centum annos attingat, quare
semper sit infans. 4.281.60
Improbi hominis mores. 3.161.10
Improbi hominis status. 3.862.10
Improbi, quæ supplicia in uita sustineant. 3.27.
50
Improbi, permissu Dei, bonis huius uitæ abundant
3.66.50. eorum quam misera sit in hac uita ali-
quando condicio 54.60. & 59.40. & 67.50. & 69.
10
Improbi, quare tolerantur. 3.160.10
Improbi sunt ueræ uoluptatis expertes. 3.245.
50
Improbi, dum in bonos perniciem moluntur, eam
sibi comparant. 3.651.10
Improbi, qua ratione simplices homines ad im-
probritatem excitant. 3.678.30. Dum alijs
perniciem moluntur, eam sibi afferunt. 679.30
& 680.20. inter ipsos nihil potest esse unum, &
simplex. 679.30. eorum natura explicatur. 687.
20
Improbi, quot modis in iniquitatis studio, laborer
3.803.30
Improbi, quare iustum uexent. 3.958.50. & 959.
50
Improbi per ea puniuntur, per quæ Deum offen-
dunt. 3.983.10
Improbi in ultimo iudicio in conspectu Christi
quibus penis excruciantur. 4.99.40
Improbiorum spes est inanis. 3.159.60
Improbiorum status, qualis sit. 3.232.60
Improbiorum status in hac uita, quantum diffe-
rat ab statu proborum. 3.751.50. & 752.10. &
762.50

Impro-

I N D E X.

- Improbiorum opus, quare sit instabile. 3. 757.
40
Improbiorum sensus, quam sint uari. 3. 764.
10. Ipsi suis uerbis quo pacto adstringuntur.
ibidem. 20
Improbiorum cogitatio, & molitio, quomodo in
in mendacio uersatur. 3. 766. 10
Improbiorum infima condicio, cum probiorum
condicione comparatur. 3. 783. 30
Improbiorum facies exprimitur. 3. 803. 40
Improbiorum hereditas. 3. 851. 60
Improbiorum ambitio, etsi opibus sit florens, est mi
seranda. 3. 866. 60
Improbiorum status post hanc uitam. 3. 965. 40. &
966. 10
Improbiorum in hac uita de sanctis opinio. 3. 966.
20
Improbiorum iudicium, quantis sit erroribus im
butum. 4. 26. 60
Improbos Diabolus insequitur. 3. 773. 10
Impudentia in scelere, quam sit perniciofa. 3. 53. 5.
10
Incens odor in altari aureo, quid signabat. 3. 35. 3.
30
Inclementia perniciem affert. 4. 64. 20
Incredulitatis scelere, quo pacto Deus omnia con
clufit. 2. 81. 1. 30
Indi Christiani, Melindæ reperti. 1. 608. 30
Indi Christiani, Diui Thomæ disciplinis imbuti. 1.
652. 30
Indorum sacerdotum habitus. 1. 611. 40
Indorum Reges, tenui uictu contenti, & ad rem ni
mis attenti. 1. 687. 10
Indiæ descriptio. 1. 615. 10
Indicæ nauigationis descriptio. 1. 597. 20
Indicarum nauigationum finis, Emmanuelli propo
situs. 1. 731. 60
Indignationis Diuine duplex genus. 4. 401. 40
Indus flumini Canibaiam interfuit. 1. 976. 50
Industria ad pericula propulsanda est laude digna
si prius opem a Deo implores. 4. 84. 10
Infamia aliorum, quare aliquos delectet. 3. 248.
20
Inferni significatio. 3. 539. 30
Infidelitas ad iniustitiam pertinet. 2. 645. 10
Infidelitatem, quæ mala consequantur. 2. 645.
10
Infidelium status descriptio. 4. 244. 10
Infidelium in extremam malorum colluuiem
lapsus. 4. 245. 10
Infirmitas, quid in sacris litteris aliquando signifi
cet. 2. 797. 60
Ingenium singulare nō est in sententia obstinatum
2. 176. 50
Ingenio præstantes, si popularem gloriam aucu
pentur, quæ mala sustineant, & afferant. 1. 145.
10
Ingenia dissimilia, quare sint hominibus a natura
data. 1. 110. 50
Ingeniorum diuersitas homines etiam inter se col
ligat. 1. 9. 50
Ingratus, quis sit. 2. 369. 50
Ingrati animi scelus, quo pacto a Deo aliquando
puniantur. 3. 106. 20
Ingrati animi scelus, quantum sit præcipue cum in
Deum fuerit. 3. 399. 30. & 60
Ingrati animi crimen omnia scelera complectitur.
4. 711. 10. & 702. 60
Ingrati quomodo a Deo puniuntur. 3. 424. 50
Ingratis omnia e manibus elabuntur. 3. 147.
60
Inimicorum calamitatibus, quare non sit nobis
gaudendum. 3. 865. 40
Inimicos, quare debemus beneficiis afficere. 3. 875.
10
Iniuria, quomodo persequenda. 1. 177. 60
Iniuria omnino remittenda. 4. 588. 10
Iniuriam acceptam ulcisci iniuria illata, quam sit
stultum. 2. 829. 10
Iniuriam qui facit, periculum sibi calamitatis in
tendit. 3. 811. 40
Iniuriam dimittere, est Diuinum quoddam. 3. 838.
10
Iniuriæ comes est metus. 2. 266. 10
Iniuriæ sunt perferendæ. 2. 827. 20. & 828. 30
Iniuriæ uindicandæ, optima ratio quæ sit. 2. 829. 60
& 830. 30
Iniuriæ proximis illatæ animos nostros uexant. 3.
844. 20
Iniuriæ, quæ nobis priuatim inferuntur, toleran
dæ quæ in Deum iaciuntur, minime. 4. 615.
60
Iniuriarum ultor, quibus se erratis irretiat. 3. 837.
60
Iniurias qui aliis inferunt, quo supplicio afficien
tur. 3. 846. 10
Iniustus, quo pacto sit piaculum. 3. 846. 30
Iniusti diuini condicio. 3. 268. 30
Iniusti, quare aliena curent, & seditionibus studeat
2. 332. 50
Iniusti a Deo permittuntur. 3. 74. 30. eo
rum mors. ibidem. exitus infelix. 75.
30
Iniusti, quare iustum de medio tollere conantur. 3.
876. 40
Iniustorum status. 2. 329. 10. & 332. 40
Iniustorum anxietas. 2. 343. 20
Iniustorum supplicium. 3. 164. 60
Iniustorum uitæ condicio. 3. 230. 10
Iniustis, quare nulla inter eos intercedit amicitia.
2. 333. 20
Iniustitia, quid sit. 2. 329. 30
Iniustitiæ comes est angor, & cruciatus. 2. 343.
10
Iniustitiam, quare multi iustitiæ præferant. 3. 174.
30
Iniustitiam quibus sequēdam improbi persuadent
3. 322. 30
Innocentes cum afflictantibus, qua ratione a no
centibus differant. 3. 37. 10
Innocentia Principum Deo maximo placet. 3. 555.
20
Innocentius Arcadio ingressu templi interdicat. 1.
75. 20
Insanabiles, qui sint. 3. 830. 10. illis utrum sint pœ
næ irrogandæ. ibidem. 20
Insani, non oratione, sed flagello sunt coercendi.
3. 878. 40
Insidiæ Christianorum in Mauros. 1. 633. 30
Insidiæ Pacico a Calecutiensis Rege structæ. 1. 720.
40
Insidiæ Cananorensium in Lusitanos. 1. 769. 10
Insidijs Mauros uictoria Lusitanis e manibus
erepta. 1. 634. 50. & 796. 10
Insignia diuersa nobilitatis. 1. 28. 40
Insignia Congens Regi ab Emmanuele missa. 1. 930.
40
Insignia Lusitanorum Regum, qua de causa assum
pta. 1. 931. 10
Inspiciens, si opibus abundet, erit perniciosior. 1.
335. 50
Inspicientium genus duplex. 1. 306. 20
Insolentes

I N D E X.

- Insolentes sunt instar cymbæ. 1. 222. 20
Insolentia, unde originem duxit. 1. 238. 20
Insolentia initium. 1. 303. 40
Insolere non oportet in rebus prosperis. 3. 208.
30
Instans, ut a Philosophis dicitur, quid sit. 2. 536.
60
Instituto præclara, in dolore recto, & in uolupta
te honesta consistit. 1. 200. 40
Instituto puerilis plurimum ualeat, cum ad salutē,
tum ad perniciem. 3. 851. 20
Insula Conceptionis inuenta. 1. 655. 20
Insula Sanctæ Helenæ. 1. 657. 40. industria frugi
bus & arboribus est confita. 917. 30
Insula sancti Thomæ. 1. 693. 10
Insula, quæ a Cochimensi Rege defecerunt a Lu
sitans expugnantur. 1. 687. 20. cum sequenti
bus.
Insula Sancti Laurentij descriptio. 1. 782. 40
Intelligendi desiderium est homini insitum. 2. 465.
30
Interrogatio Dei, qualis sit. 3. 545. 20
Inuidia, quantum sit malum. 1. 189. 10
Inuidia nihil est pestilens. 1. 201. 50
Inuidia, cur sit pestilens. 3. 220. 30
Inuidia, quantum sit malum. 3. 286. 10
Inuidia, quæ mala inuenerit. 4. 647. 40
Inuidia interdum absentia, atque silentio decli
nanda. 4. 659. 20. & 706. 40
Inuidia inter ciues maxime dominatur. 4. 683.
20
Inuidia cruciatus est acerbissimus. 3. 982. 20
Inuidus quid. 3. 648. 10
Inuidorum commercium est periculosum. 3. 858.
10. illorum hominum genus, quale sit. ibidem.
40
Ioannis Machiadi de rebus hostilibus indicium. 1.
858. 40. & 863. 30. & 864. 50. & 865. 40
Ioannis uerba, Qui credit in filium Dei, testimo
nium habet in semetipso. 4. 664. 20
Ioannis testimonio nullum grauius inter homines
Iudæis esse poterat. 4. 729. 50
Ioannis Euangelistæ genus. 4. 546. 30. eius nobili
tas. 547. 20. dignitas. 60
Ioannes Almeida, unus ex quinque Lusitanis, qui
admirandum facinus ediderunt. 1. 1079.
40
Ioannes Angliæ Rex. 2. 47. 10
Ioannes Baptista, cum se Prophetam negat, quomo
do intelligendus. 1. 582. 30
Ioannis Baptista laudes. 4. 566. 10
Ioannes Baptista, cur seuocē nominet. 4. 583. 20.
eiusdem eloquentia. ibidem. 30
Ioannes Canocha, Nauarchus. 1. 763. 50
Ioannes Castrensis Cambaia Regē, qui sex mensi
bus Diensem arcē obsessam tenuerat superauit
1. 877. 30
Ioannes Chiauensis Monachus, qui postea Vilen
sis Episcopus creatus fuit. 1. 953. 20
Ioannes Coelius. 1. 1075. 60
Ioannes Coutignus. 1. 999. 40. & 1036. 60. & 1037.
10. & 1047. 20. & 1062. 30. & 1074. 40. eius in
Mauros excursio. 1. 989. 40. eius prospera excur
sio. 1. 114. 60. in Pagam prope Alcazar quibrium
excursio. 1. 1010. 20. & uide 240
Ioannes Decius Emmanuelli Lacerdæ opem fert,
& eum a morte liberat. 1. 916. 10. de eodem. 944.
30
Ioannes Fischerius Pontifex Rossensis. 2. 41. 40. &
42. 40
Ioannes Emmanuel Regio Cubiculo Præfectus
pro nuptijs Emmanuëlis legendis ad Reges Ca
stellæ legatus mittitur. 1. 586. 20
Ioannes Emmanuëlis filius, natura clemens, ac be
nignus. 1. 1048. 60
Ioannes Fernandi Catholici filius moritur. 1. 591.
10
Ioannes Fernandus Pretus. 1. 1010. 10
Ioannes Fidalgus Silueiram de se rit. 1. 1043.
40
Ioanens Freitas. 1. 1061. 60
Ioannes Gomesius, scripturæ magister, homo au
dax. 1. 133. 30. idem capite multatur. 50. de eo.
780. 50. & eius casus. 781. 10. & 782. 20. in In
sula Aldina arcem ædificare iussus a Saracenis
occiditur. 1047. 50
Ioannis Gondissaluis Albicastroensis ad Zabaimū
Idalcum legatus ab Albuquerque missus. 1.
980. 10. & 1031. 50
Ioannis Gondissalui audacia. 1. 865. 60
Ioannes Gondissaluis Camera Insulæ Materiæ Præ
fectus. 1. 948. 20. & 957. 50. eius officium erga
Emmanuelem Regem singulare. 1. 1011.
20
Ioannis Gregorij adolescentis uirtus. 1. 769. 10
Ioannes Homo. 1. 743. 60. nauis præfectura priua
tur 751. 10. eius facinus audax. 747. 20. factum
insigne. 796. 60
Ioannis Lactei casus. 1. 753. 40
Ioannes Limicus. 1. 864. 10. & 871. 40. & 873. 30.
hostium stationem primum subiit. 891. 20.
eius subsidio Albuquerque periculo liberatur.
892. 10
Ioannes Lupius Albinus. 1. 937. 10
Ioannes Machiadi Vasconcelium per litteras ad
monet. 1. 903. 20. eiusdem pietas. ibidem. 50.
& eius miserandum in liberos facinus. 60. &
eius ad Lusitanos transitus. 904. 20. ei mariti
marum rerum cura traditur. 941. 10. eius mors.
1034. 30
Ioannes Mascaregnas equitum leuis armaturæ ma
gister. 1010. 60
Ioannes Mascaregnas. 1. 796. 10
Ioannes Menesius, Cantagnedicis Dynastæ filius
1. 577. 50. uictoriam de Mauris consecutus. 576.
30. Arziliam remissus. 630. 50. eius de prælio
cum Mauris ineundo cum Castrense Consulta
tio. 631. 60. periculum. 633. 60. Viennensis Dy
stæ filius. classi in auxilium Venerorum misse
præfuit. 1. 634. 20. a Venetis dimissio, & in Lu
sitaniā reditus. 636. 10. Tauracensis Comes
667. 10. ab Emmanuele Rege laudatus. 696. 40.
in Larachenfes eruptio. 695. 40. & felix
eruptionis euentus. 696. 10. insigne facinus.
697. 60
Ioannis Menesij ad Bellum Azamorensē profectio
795. 40. secundam post Iacobum Brigantium
Ducem auctoritatem habere iubetur ab Em
manuele in bello Azamorensi. 948. 10. de eo
dem. 949. 50. & 950. 50. & 955. 10. & 956.
10. tres equitum Maurorum acies fundit. 958.
30. ob insitam mansuetudinem parum fene
rus, sed reliquis imperatoris laudibus excellēs
958. 40. eiusdem mors 961. 10. eius mores, & in
genium eodem numero, & sequentibus ad Em
manuelem litteræ. 962. 40
Ioannes Merellus. 2. 43. 30
Ioannes Monroius. 1. 1031. 30. & 60. & 1032. 10. &
20
Ioannes Nouius, uir acer, classi in Indiam missæ,
præfectus. 1. 654. 10. eius felix in Lusitaniā
reditus. 657. 50. de eo 855. 10
f 2 Ioannes

I N D E X.

Joannes Pereira. 1. 1098. 60. eius mors. 1104.
30
Joannes Petreus iussu Joannis Secundi Aegyptum
peragrat. 1. 969. 60
Joannis Pimentæ mors. 1. 800. 40
Joannes Rodericus Pelagius eques fortissimus. 1.
1030. 40
Joannis Roderici Sale Menesij periculum. 1. 796.
50. & 797. 30. de eodem. 1005. 60
Joannes Sala uir equestris ordinis ad Calecutij Re
gem missus. 1. 645. 60
Joannis Secundi corpus quarto post mortem an
no translatum integrum. 1. 626. 20
Joannes Serranus turrem ab Almeida exstructæ
præficitur. 1. 745. 20. cum tribus nauibus in Insu
lam sancti Laurentij mittitur. ad firmandum est
Regibus pacem. 868. 40. & 905. 10. eius temeri
tas. 1103. 60. eius mors. 1104. 20
Joannes Silueira. 1. 1028. 60. & 1034. 50. in Bengal
iam nauigatio. 1042. 50. arci Zeilandsi præfi
citur. 1046. 50
Joannes Silvius. 1. 950. 40. & 955. 20
Joannes Siqueira arcem exstruit in Promontorio
nomine Guet. 1. 734. 40
Joannis Souzæ Limici in Indiam aduentus. 1. 946.
40
Joannes testamento Emmanuelem heredem insti
tuit. 1. 568. 40
Joannis Regis sententia laudata. 1. 569. 10
Joannes in Africam transire cupiebat. 1. 574.
40
Joannis Emmanuelis filij ortus. 1. 654. 50
Joannes Primus Lusitanæ Rex. 1. 967. 30
Joannis hoc nomine Secundi Portugalie Regis
mors. & mors. 1. 568. 30
Joannes Secundus Lusitanæ Rex. 1. 967. 40. de eo
dem. 969. 30
Joannes Tertius Rex Lusitanus religionis laude ad
mirandus. eiusque uirtutes. 1. 117. 40
Iob fuit Christi imago. 3. 13. 30
Ipse fuit auctor libri inscripti Iob. 3. 14. 30. fuit
Arabs. 17. 30. quantus uir existeret. 49. 60. eius
uirtutis exemplum. & specimen fuit a Deo ho
minibus propositum. 58. 10. eius cogitationes a
Deo castigantur. & ipse sceleris minime dam
natur. 1. 6. 50. ipse quid se damnauit. 127. 10.
eius florentis status descriptio. 83. 20. & 85. 10.
illius mores. 87. 20. ille quare ad Dei conspe
ctum seipsum peccati damnauit. 94. 30. ille utrū
sit sceleris dampnandus. cum proprio suo. & Dei
iudicio dampnetur. 3. 94. 50
Jogium mores. & religio. 1. 651. 50
Jogum. nemus. 1. 1065. 40
Jona Propheta fuit Christi signum. 2. 513.
30
Jonathan Chaldaeus nebulo. 4. 486. 60
Jordanis diuisio. quid significauit. 3. 301. 20
Joseph. 3. 413. 50. & 980. 60. fuit Christi signum.
2. 499. 60. eius nomine Israelis. populus signifi
catur. 3. 433. 30. & 346. 40. fuit Christi imago.
ibidem.
Iosias Rex. 4. 487. 10. illius mors. ibidem. & 488.
30
Ira. quid sit. 1. 292. 30
Ira. quare sit animis innata. 1. 48. 20
Ira. in sanctis litteris. quid significet. 2. 131.
40
Ira Dei. quid significet. 2. 641. 50. ea. quare dicatur
reuelari. & explicari. ibidem. 60. quantopere in
Iudeos exarsit. 3. 328. 30. in obstinatos quori
die augetur. 540. 60. eam quo argumento

sancti homines a populo suo deprecantur. 2. 659
60
Ira remedium. 3. 538. 30
Ira motus nimis. repentinus multiplex uitium in
se continet. 3. 764. 40
Ira celeritas est diligenter reprimenda. 3. 871. 50
Iram cohibere. est summi uiri. 3. 826. 10
Iracundia. quid sit. 2. 105. 60. & 3. 925. 30
Iracundia. est animi angustia. 1. 99. 20
Iracundia. quantum sit uitium. 3. 781. 50. & 788.
50
Iracundi hominis familiaritas. quare sit periculo
sa. 3. 855. 60
Iracundus est calido dementior. minus tamen ca
pitalis. 3. 748. 10. & 779. 40
Iracundus a cladis periculo difficile eripitur. 3.
828. 20
Isaac fuit Christi signum. 2. 499. 30. quare fuit iure
hereditario Israhel præferendus. 762. 30. quomo
do dicitur Christus. & Propheta. 3. 413. 30
Isabella. soror Emmanuelis Regis. 1. 579. 20. eius
obitus. & laus. 1. 595. 30
Isabella Castella Regina mors. 1. 594. 50
Isabella. Dionysij. Portugalie Regis. uxor. femina
sanctissima. duorum numero adscripta a Leone
X. Pontifice Maximo. 1. 1006. 40
Isaie filij nomen. eiusque significatio. 3. 906.
20
Isaie dicendi modus. 3. 660
Isaie uerba. in die ieiunij uestri inuenitur uolun
tas uestra. 4. 724. 40
Israhel. Sophi. castra. 1. 1019. 60. eius conuiuium.
1020. 50. eius ad Lusitanam legationem respon
sio. 1021. 30. eius uenatio. 60. eius piscatio. 1022.
20. eius elementia. & facilitas. ibidem. 30. ad
Emmanuelem legatus. munera. & littere. 1023.
eius laus. 817. 10. munera ad Emmanuelem Re
gem mittit. 1023. 10. litteræ ad Emmanuelem
Regem. & Albuquerqueium. 985. 60. & 1023. 30.
eius litterarum argumentum ad Albuquerqueium.
1024. 30
Israhel Abrahami filius. 2. 689. 40
Israhel Regni clades. 4. 74. 30
Israhel qui uere sint. 2. 761. 50. quantum Jacob
fuerint dissimiles. 4. 377. 30
Israhel. 4. 638. 10
Israhel nomen quid significet. 2. 126. 50. significa
tio. 761. 50. eius Regnum. postquam fuit semel
excisum. nō fuit unquam reparatum. 3. 296. 10.
qui dicantur. 484. 60. eius reliquias. quo pacto
Deus seruabit. 4. 279. 10. eius nomine in sacris
litteris Regnum Samarie significatur. 2. 95. 60.
eius impietas. 3. 23. 10. & 344. 20. cuius sceleris
excusationem nullam habet. 344. 40. & 353. 10
quare ab illis hominibus exciditur. in qui
bus præsidij spem collocauerat. 341. 10. & 344.
60. & 345. 20. eius excidium quale futurum
erat. 349. 10. & 50. ille qualis populus fuerit.
354. 60. illius peccatum quare fuerit maius
peccato Gabaonitarum. 362. 30. illius pec
catum. cum meruit ab Assyrijs uastari. fuit
duplex. 363. 20. cum esset lege Diuina im
butus. quare tor erumnis fuit oppressus. 365.
30. quo tempore ille puer fuisse dicitur. & a
Deo dilectus. 369. 20. eius Regnum. quare fuit
excisum. cum eodem tempore Regnum Iuda
fuit seruatum. 374. 40. eum Deus pauit duabus
rationibus. 472. 40
Italia. alitrix ingeniotum. atque disciplinarum. 1.
1154. 40
Italæ ruinæ causa. 1. 136. 40
Italo-

I N D E X.

Italorum mores. 1. 7. 10
Ithiel. quid significet. 3. 906. 50
Iuda ciuitas in ora Arabiæ. 1. 945. 10
Iuda ciuitatis descriptio. 1. 1027. 60. eiusdem o
gnatio frustra tentata. 1028. 20
Iudæ tribus dignitas. 2. 48. 10
Iudæ posteritas. nobilitate insignis. & eiusdem fa
cinus præclarum. 1. 14. 60. Scariothæ perfidia. 3.
24. 10. in Christum scelus. 476. 20. 30. eius fami
lia. eo tempore. quo Christus est ortus. fuit in sum
ma humilitate. 450. 30. impietas. 321. 40.
Iuda. Regnum Christi designabat. 3. 426. 30
Iudeus unde dicitur. & quis sit uere Iudeus. 2.
661. 20
Iudæi a superstitione soli erant segregati. 1. 66.
10. eorum plurimi quare erant scelerati. 1. 67.
10
Iudæi ueri. qui sint. 1. 82. 60
Iudæi. & Mauri. qui Christi fidem profiteri nolent.
e Lusitanæ finibus excedere iussi. 1. 584. 10
Iudæi quo pacto circa legem se gesserunt. 2. 260.
20
Iudæi quomodo sapientiam quarunt. 2. 470. 40.
dum signa petunt. multum a sanctis Patribus
dissent. qui etiam signa petebant. 2. 471. 20
Iudæi quare dicti sint. 2. 487. 20. eorum res publica
post seruitutem Babylonicam qualis fuerit. 487.
20. bis in exilium a Rege Babylonis sunt ab
ducti. 487. 60
Iudæi sunt pessimi antiquitatis auctores. 2. 490. 40.
illorum error in hebdomadam Danielis explica
tione. 490. 60. illorum scelus quod fuerit imma
nissimum. 496. 30
Iudæi Antichristum uiam muniunt. 2. 524. 10. illo
rum coetus est Babylon. 525. 60. ad illos exhor
tatio ut ad Christum se conuertant. 527. 10. il
lorum futura conuersio. ibid. 30.
Iudæi putant Deum in hominis molitione prius
cum Angelis fuisse locutum. 2. 532. 20
Iudæi quam re faciant ceteris nationibus antela
ti. 2. 661. 30. eorum ruina quo pacto fuerit im
pijs hominibus ansa Deum calumniandi. 662.
10. eorum quidam quare uexentur. quidam ue
ro salutem suam consecuti. 666. 30
Iudæi quo pacto non sunt filij Abraham. 2. 690.
30. & 4. 11. 60.
Iudæi quare non omnes perierunt. 2. 808. 40
Iudæi sunt ad Christum applicandi. 2. 808. 50. &
809. 10.
Iudæi. & gentes. in Christum quam imprudenter
irruerunt. 3. 137. 20
Iudæi. quare maiori supplicio. quam gentes aliæ.
uexentur. 3. 223. 20. eorum in Christi cruciatu
uoces. 3. 225. 30
Iudæi quare omnes ob necem Christi non fuerunt
excisii. 3. 290. 40
Iudæi quid sibi ex Christo pollicebantur. & quid
eis adueniret. 3. 313. 30. & 316.
Iudæi quibus malis sint afflicti. 3. 367. 60
Iudæi. quare. exciso templo. Dei permisso religio
nis cultum interrupperunt. 3. 340. 60
Iudæi ueri qui sint. 3. 389. 30
Iudæi. mendacij scelere sunt adstricti. 3. 290. 60. &
387. 10. illi quo remedio ad religionem Chri
stianam sunt adducendi. ibidem. 40. illorum mo
res post Christi necem. 291. 20. illorum status
præfens. 292. 40. illorum futura conuersio. 292.
& 297. 40
Iudæi quomodo sunt in causa. ut Christi nomen
contumelijs scindatur. 3. 610. 30
Iudæi. quare litteras sacras ignorant. 4. 220. qua

re ad litterarum sacrarum cognitionem nō sunt
præeptores adiscendi sed. potius reijciendi. 4.
20. illorum scripta sunt amentissima. 5. 10
Iudæi ob idolatriam a Chaldaeis grauissimam cla
dem acceperunt. 4. 17. 60
Iudæi. ad idolatriam cum nunc usque non redie
runt. quare ærumnis opprimuntur. 4. 18. 50
Iudæi quare grauiori plaga. quam gentes aliæ. fue
runt a Deo confusi. 4. 116. 10
Iudæi aliqui prouidentiam. qua Deus singulos ho
mines tuetur ei detrahunt. 4. 168. 60
Iudæi quo pacto sunt surdi. & cæci. 4. 178. 20.
eorum fidem Diuini beneficij magnitudo infir
mauit. ibidem. 50. eos euerit fastidium. & arro
gantia. 179. 40. illorum a Chaldaeis illata ruina.
& e. filium. qua ratione impij Deo crimen obij
ciebant. 192. 40. eis. quare fuerunt tot res futu
re enunciate. 201. 50
Iudæi. quare fidem Christianam oppugnant. 4.
227. 10
Iudæi epulum in honorem fortunæ comparabant.
4. 279. 60
Iudæi in sensu litterali explicando alucinantur.
4. 377. 50. illi quanto tempore in miseris uerfa
bantur. 371. 50. illorum conuersio. 373. 10
Iudæi post absolutum templum septuaginta annis
acerbe uexantur. 4. 400. 20
Iudæi hoc tempore sunt imperiti. 4. 408. 60. quare
dicant Romanos ab Esau originem duxisse. 409.
20
Iudæi. quare tanto odio Idumæos habebant. 4.
409. 40
Iudæi pugnant contra Hierosolymam. 4. 430. 50. &
503. 40
Iudæi Antichristum sequuntur. 4. 432. 10
Iudæi lege erudiebantur. quam postquam ipse
rant. malis ad officium excitabatur. nunc autem
utroque hoc beneficio ob contumaciam carent.
4. 477. 10
Iudæi in sceleris poenam Antichristum amplecten
tur. 4. 478. 10
Iudæi Hierosolymam oppugnant. 4. 480. 50
Iudæi acerbius quā aliæ nationes Ecclesiam Chri
sti oderant. 4. 481. 10
Iudæi Samaritanos quare oderant. 4. 661. 50
Iudæi soli. Deum. quē colebant. non ignorabant.
4. 673. 30
Iudæi supra modum superstitiosi. 4. 706. 20. & 709.
30
Iudæi Antichristum recipient. 4. 738. 60
Iudæi quo pacto Christum post illius in cælum ad
scensum quaesierunt. 4. 799. 20
Iudæi. quare dicebantur Dispersio gentium. 4.
800. 10
Iudæi indigne patiebantur fieri gentes diuinæ di
scipline participes. 4. 800. 20
Iudæi. ubi Christus natus esset. nō inquirebant. ut
Galilæum illum esse calumniarentur. 4. 808. 20
Iudæorum seruitutis occasio. 1. 574. 20
Iudæorum liberi per uim ad Baptismum pertrac
ti. 1. 584. 30
Iudæorum status. conuersio. 2. 250. 20
Iudæorum de Christo spes. qualis existeret. 2.
473. 30. in illum quare odio exarserunt. 476. 30
Iudæorum de Christi miraculis opinio. 2. 506. 10
Iudæorum fabula de Christo e mortuis suscitato
conuincitur. 2. 509. 20. eorum eueritio fuit Chri
sti numinis Diuini signum. 514. 40. illius descri
ptio. ibid. eorum calamitas. quare tam diu du
ret. 516. 60. ex quo tempore illa cæpit. 517. 50.
eorum scelera. propter quæ fuerunt olim uexati
minora

I N D E X.

minora sunt eo, propter quod nunc tam longo exilio multatur. 519.20. eorum in Christi cædescelus. 520. 10. eorum summa hoc tempore scripturæ ignorantia. 521.10. eorum opiniones, & fabulæ ibidem. 50. sunt Mahumete imprudentiores. 60. eorum Thalmud, & Cabala. 522. 30
Iudæorum quanta fuerit perfidia. 2. 790. 60. ea fuit prædicta. 794.30. & 798. & 799. ipsi Scriptura sacra quopactio sit laqueus. 799. 50. illorum salus non est desperanda. 800. 50. & 805. 30. illorum salus, quare sit nobis expectanda. 803. 20 & 811.10. ex illorum ruina qui fructus proueniunt. 801.10. ea debet nobis esse ad cautionem exemplum. 807.30
Iudæorum miser hoc tempore status. 2. 802. 10. illis non debemus insultare. ibidem. 60. & 807. 20
Iudæorum saluti Deus in gentiū conuersione prouidit. 2.811.30
Iudæorum superstitio in dierum obseruatione. 2. 843.30
Iudæorum clades non casu, sed Dei iudicio, sunt inuectæ. 3.177.40
Iudæorum conuersio. 3.185.30
Iudæorum cecitas. 3.239.40. illorum audacia in Christi morte. 244.60
Iudæorum supplicium ob Christi necem. 3.314.30
Iudæorum florentis conditionis, & excisionis descriptio. 3.326.10. eorum futura calamitas, quare Dauidem tantopere cruciabat. 3.331.60. & 603.30
Iudæorum Regis Antiochi tempore condicio. 3. 341.60. & 344.20
Iudæorum ob contumaciam supplicia. 3. 430. 20. & 432.10
Iudæorum e Babylone libertas quam habuerit letandi rationem. 3.481.40. & 633.40
Iudæorum lamentum Babylone. 3.497.40
Iudæorum duplex præcipue scelus exstitit. 3.560. 40
Iudæorum ruina & quali oratione impij ad fidem Diuinam calamitandam abutuntur. 2.760.10
Iudæorum condicio non ita fundata erat, ut ex ea deiici non potuissent. 2.774.40. eos nec lex, nec caro filios Dei esse faciebat ibidem. eorum clade non fuit promissionis Diuinæ fides fracta. 775.20. eorum ruinæ causa fuit insolentia. 777.40. & 794. 60. eorum quot fuerint in iudicando lapsus. 781.50. eorum iustitia qualis exstitit. 782. 30
Iudæorum mentis angustia. 4.312.60
Iudæorum exitium quantum fuerit. 3.554.30. eorum scelus. 187.50. eorum aduersus Christum oratio, & odium. 189.10. & 60. illi quare tantopere circumcessionem uenerabantur. 686.20
Iudæorum animus ingratus. 4.10. 10. illorum mores & in scelere firmitas. 3.13.50
Iudæorum res in quo statu erant, quando Euangelium splendere cepit. 4.22.40
Iudæorum in extrema calamitate improbitas. 4.40.10. & eorum perfidia. 43.20
Iudæorum calamitatum maximum pondus eis exstitit in ea opinione, qua ad fortunam calamitates suas referebant. 4.43.30
Iudæorum ruina docet, quam sit Deus sceleri offensus. 4.76.50
Iudæorum animus quam fuerit corporis sensibus addictus. 4.83.30
Iudæorum ruina quanta fuerit. 4.124.30

Iudæorum calamitatis causa. 4.212.20
Iudæorum ex Aegyptiorum, & Chaldeorum seruitute libertas constituta quo pacto Deum a calumnijs uindicauit. 4.221.40
Iudæorum ruina quam dedit gentibus calumniandi occasionem. 4.275.30
Iudæorum scelera. 4.278.10
Iudæorum præsens condicio. 4.280.20
Iudæorum præsens status. 4.313.40. quare tolerentur a Deo. ibidem. 50. illorum futura in Christum conuersio. 313.60
Iudæorum Cabalistarum de Dauide commentum. 4.314.20
Iudæorum scelera ante exitum patriæ. 4.314.60. & 315. & 316. eorum clades ob legis ignorantiam exstitit. 316. 50. illorum impietas. 319.50. pena. 320.30
Iudæorum ieiunium mensis quinti. 4.442.20. & ieiunium mensis septimi. 60. ciunia alia. 452. 60
Iudæorum in rebellionem contumacia. 4.444.50
Iudæorum misera condicio. 4.448.50
Iudæorum misera condicio. quando cepit immutari, ut felicia precandi formulæ accomodaretur. 4.449.10
Iudæorum conuersio. 4.459.10. & 467.30. & 468. 30
Iudæorum omnium clades. 4.469.60
Iudæorum in Christi discipulos odium. 4.470.60
Iudæorum Reipub. triplex fuit diuersis temporibus status. 4.473.30
Iudæorum ad Christum futura conuersio. 4.483.40
Iudæorum ad Christum conuersio quando futura sit. 4.500.50
Iudæorum scelus quis imitetur. 4.566.20. & 719. 20
Iudæorum interrogatio inepta. 4.582.50
Iudæorum temeritas, & inuidia, Diuino testimonio comprimitur. 4.674.60
Iudæorum malis non esse nobis letandum. 4.718.60
Iudæorum amentia, & cecitas. 4.723.50
Iudæorum perfidia causa. 4.735.60
Iudæorum de aduentu Messia opinio falsa. 4.795. 60
Iudæorum, qui ex loco Isaia putant fore ut in solitudine iterum e percussa petra aquæ profluant error manifeste ostenditur. 4.804.10
Iudæos quare malis afflictos Deus non audiuerit. 3.179.40
Iudæos Deus prius leuioribus plagis afflixit, donec contumaces deleuit. 4.19.10
Iudæos non ita, ut gentes, Deus excidit. 4.103.10
Iudæos quanta clementia Deus fuit amplexatus, ex gentium conuersione pater. 4.277.30
Iudæos quid a mente deduxerit, ut testimonij Ioannis non recordarentur. 4.726.60. & 732. 60
Iudæos quamplurimos, quæ amentia bonis omnibus spoliauerit. 4.740.40
Iudæis a Nauicularijs illata iniuria. 1.574.60
Iudæis est Scripturæ sensus obuolutus. 4.119.10. & quare, cum gētibz Diuina mysteria pateant, illos tamen latent. 4.119.30
Iudæis quid erit in causa, ut Antichristum amplectantur. 4.431.10. illorum disciplina duplex, ibidem & 432.40
Iudæis quare tanta supplicia constituta. 4.565.30. & 718.30
Iudex a quibus rebus abstinere debeat. 3.109.30
Iudex avarus munere suo fungi non potest. 3.791. 20

Iudex

I N D E X.

Iudex, est quasi Deus quidam inter homines. 3. 867. 10. officio suo qua ratione recte fungetur. ibidem
Iudex, in iudicio quid debet præstare. 3.929.10 & 30
Iudices qui sint eligendi. 1.144.10
Iudices quibus uirtutibus ornati esse debeant. 1. 498.50
Iudices quare Diu appellentur. 3.348. 30. in eorum scelus inuehitur ibid. 40. eos de officio admonet. ibidem & 349.10
Iudicare de alterius uita, & moribus, quam graue sit malum. 2.841.30
Iudicare, in sanctis litteris, idem, Condemnare. 4. 717.20
Iudicare aliquem indicta causa, quare sit iniquitas summa. 4.807.60
Iudicium Diuinum in sceleratos, quas utilitates electis afferat. 2.132.20
Iudicium Dei, pecunia non corrumpitur. 1.380. 30
Iudicium humanum, quare non sit secundum ueritatem. 2.651.40
Iudicium Dei, quare sit secundum ueritatem. 2. 651.40
Iudicium Dei, qua ratione omnes criminantur. 2. 664.10
Iudicium Dei defenditur. 2.664.10
Iudicium, quo iudæi fuerunt excisi, quare non fuerit iniquum. 2.769.50. & 776.50
Iudicium Diuinum non potest unquam in suspicionem iniustitiæ adduci. 2.770.40. illius causæ non sunt curiose inuestigandæ. 771.60
Iudicium Dei, quare hominibus occultetur. 3. 40.60
Iudicium magnitudine gratiæ corruptum, quantum sit Deo execrabile. 3.442.0
Iudicium Dei, quam diligenter in peccato inquirendo fiat. 3.46.20
Iudicium Dei, quare semper iustum sit dum in homines animaduertit. 3.70.10
Iudicium Dei, quare sit, semper rectum. 3.110.10
Iudicium humanum, quale sit. 3.173.10
Iudicium Dei erga pios, & impios. 3.207.3. & 567.30
Iudicium duplex a Deo. 3.269.30
Iudicium constans uitam dirigit. 3.278.60
Iudicium Dei qua ratione poterimus effugere. 3. 796.50
Iudicium antequam feratur, quid faciendum sit. 3.810.10
Iudicium repentinum, quare sit temeritatis, & iniquitatis argumentum. 3.818.60
Iudicium qui administrat, quare muneris alicuius, aut personæ rationem habere non debeat. 3.866.50. & 898.10
Iudicium Dei, est semper cum clementia coniunctum. 3.928.50
Iudicium commode in pace exercetur. 4.450.30
Iudicium Dei extremum. 4.499.40
Iudicium humanum multis modis fallitur. 4.596. 60
Iudicij Diuini improbos causa. 2.399.30
Iudicij Diuini æquitas. 2.654.50
Iudicij Diuini seueritas in sceleratos. 3.26.40. & 27.50
Iudicij Diuini sanctitas. 3.157.50
Iudicij Diuini æquitas neminem excipit. 3.266. 60. & 580.10
Iudicij Diuini dies quantopere sit timenda. 3.720. 40

Iudicij restitutio in omnes est seruanda. 3.878.30
In iudicio gratiam perpendere, & non iuris æquiritatem, est ipsi iudici perniciosum. 3.816.10
Iudicia Dei, & si non intelligantur, quomodo sint accipienda. 3.126.20
Iudicia Dei, quanto sint in pretio habenda. 3.183. 20
Iudicia Dei in peccatores constitui, quare sit optandum. 3.461.30
Iudiciorum Diuinorum est semper aliqua ratio. 2. 414.40
Iugum Christi leuat curis animum, iugum Satanæ inuehit acerbissimas curas. 4.587.50
Iulij Secundi litteræ ad Emmanuelem Catholicum. 1.906.60
Iulij Secundi ad Fernandum Catholicum litteræ de societate, contra Ludouicum Gallie Regem coeunda. 1.906.60
Iulius Secundus Pontifex Maximus Concilium Pisic celebrandū litteris publicis indicit. 1.913.60
Iunio mense hiemis uis maxima. 1.1081.20
Ius a natura in nobis insitum, quantas uires habeat. 2.649.40
Iuris disciplina Reges quo pacto non deceat. 1.284. 40
Iuris, & Iniuriæ discrimen. 2.448.10
Iuris principium, & origo. 2.443.40
Iuris Diuini uis. 3.286.20
Iuris inæqualitas est exercenda. 3.838.30
Iuri ciuili quistudent apud Sinas, in magno honore sunt. 1.1041.10
Iurisdictio, si fuerit cum impietate coniuncta, ius omne euellet. 4.431.50
Iurisurandi religio, quanta olim apud milites. 1. 497.40
Iurisurandi formula, quo se Athenienses adstringebant, cum ad adolescentiam peruenissent. 1. 508.40
Iurisconsultos, quibus rationibus aliqui accusent. 1.285.40
Iuuenis amentia, qui impure mulieris sermonibus assentitur, explicatur. 3.723.60
Iustitia, disciplina ciuilis est præcipua pars. 1.25. 10. ea est fons Regiæ potestatis. ibidem. 40. ea si non adsit, cetera non sunt laude digna. 60
Iustitia, temperantiæ munere continetur. 1.221. 10
Iustitia sine Arithmetica non est. 1.393.60
Iustitia bona. 1.497.60
Iustitia Lutheri est commenticia. 2.67.60
Iustitia operibus comparatur. 1.103.10
Iustitia Christi unicuique fidei per fidem non applicatur. 2.114.40
Iustitia quid sit, & illius laudes. 2.196.30
Iustitia est ad Dei gratiam referenda. 2.297.20
Iustitia caritatem subsequitur. 2.297.50
Iustitia quando in nobis inest. 2.304.60
Iustitia unde proueniat. 2.306.60. ea cuius opera in homines perueniat. 308.30. In quos conferatur. 3.122.0. illius laudes. 371.60. & 373.10
Iustitia quo pacto differat fide. 2.313.10. ea quo pacto a gratia, & a caritate differat. 315.50
Iustitia Reges efficit. 2.440.20
Iustitia Requetis nomine declaratur. 2.449.60
Iustitia, est opus Dei perfectissimum. 2.450.10
Iustitia uera, quæ sit. 2.641.50
Iustitia quare dicatur iustitia Dei, & iustitia Fidei. 2.641.50
Iustitia Dei cernitur, dum ipse ueniam tribuit. 2. 675.30
Iustitia Dei, in quo maxime sit posita. 2.675.50
Iustitia

I N D E X.

Iustitia non debetur operibus, nec fidei, nisi ex gratia. 2.687.40
Iustitia Iudaeorum, qualis fuerit. 2.782.10
Iustitia legis, quae sit. 2.783.10
Iustitia fidei, quae sit. 2.784.30
Iustitia Dei, cum omnibus illius operibus est coniuncta. 3.107.30
Iustitia, est uoluptatis effectrix. 3.174.50
Iustitia Dei, qualis sit. 3.227.20
Iustitia humana, caritati coniuncta, nihil est salutaris. 3.348.10
Iustitia, legum obedientia continetur. 3.434.40
Iustitia, ubicumque sit, quibus signis se ostendat. 3.441.30
Iustitia 3.953.30
Iustitia debet esse cum humanitate, & beneficentia coniuncta. 3.985.50
Iustitia, & clementia dotem cōficit, qua cum Deo coniungimur. 4.309.10
Iustitia, studium gloriæ popularem non consequitur. 1.153.40. & 154
Iustitiæ humanæ laudes. 1.205.10. & 213.40
Iustitiæ laudes. 1.361.30
Iustitiæ munus quod. 1.426.40. & 445.50
Iustitiæ claritas in quo sit. 1.462.60
Iustitiæ decus quis consequatur. 2.8.60
Iustitiæ causa est, Dei clementia, & Christi merita. 2.20.60
Iustitiæ disputatio in quatuor partes diuiditur. 2.232.20
Iustitiæ inchoatio. 2.300.30
Iustitiæ imago, in mundi fabrica cernitur. 2.304.50
Iustitiæ definitio. 2.305.60. & 425.50. & 427.60
2.656.40
Iustitiæ Diuinæ munera, quomodo acquirenda sunt, & conseruanda. 2.367.10
Iustitiæ studio est semper uacandum. 2.368.20. & 370.60
Iustitiæ donum non nostris meritis est assignandum. 2.393.30. illius decus, quomodo sit retinendum. 417.20
Iustitiæ fundamentum. 2.433.60
Iustitiæ omnis ratio, est in uoluntatem Diuinam sequendo. 2.445.50. & sequen.
Iustitiæ perfectione Deus quodammodo quiescit. 2.451.50
Iustitiæ nomine uirtus designatur. 2.624.60
Iustitiæ munus quomodo in nobis existit. 2.688.50
Iustitiæ ratio in quo sit posita. 1.835.30
Iustitiæ decus, & utilitas. 3.322.60
Iustitiæ celestis splendor. 3.384.10
Iustitiæ celestis splendor, uere Theaurus. 4.514.30
Iustitiam qui colant. 1.844.0
Iustitiam qui possit colere. 1.326.10
Iustitiam ut consequamur prius est nobis opus religionis. 3.954.10
Iustitiam constituit, qui peccatū euertit. 4.517.10
Iustus est Rex potius dicendus, quam uir, ne quā qui imperio nationes multas continet. 2.440.50
Iustus nihil in se, sed omnia in Deo ponit. 2.445.30
Iustus efficitur homo ardenti legis Diuinæ studio. 3.135.60
Iustus, cum in gramini uersatur, quo remedio utitur. 3.164.40
Iustus, quare ærumnis uexetur. 3.164.50
Iustus ab impio, quo modo differat. 3.547.30
Iustus, est sapiens. 3.752.30

Iustus ceteros homines, quo pacto opibus uincat. 3.767.10
Iustus, quas afferat hominibus utilitates. 3.876.30
Iustus ærumnis afflictus est felicius iniusto maximis opibus affluente. 3.959.20
Iusti animi pulchritudo. 2.331.40
Iusti nomine a prophetis Christus exprimitur. 3.210.10
Iusti cuiuslibet mens, est Regnum Dei. 4.627.20
Iusti uoluntas quæ sit, & potentia quanta. 4.632.30
Iusti morte, quare sit in Republica magna iactura. 3.876.30
Iusti constantia. 3.892.20
Iusto, quare sua culpa nullum erit certamen. 3.820.40
Iusti soli sunt, qui inter se possunt amicitiam seruare. 2.335.40
Iusti non proprie uiolantur. 2.337.10. in eos summum Dei beneficium. ibidem. 30. illi numquam in uita in eodem uirtutis gradu insistant. 338.40. sunt filij Dei, & heredes. 339.50. illis Regnum celeste quomodo debeatur. 340.20
Iusti aliquando appellantur illi, qui se iustos putant, cum imparissimi sint. 2.778.50
Iusti, quare in ærumnis lamententur. 3.66.10
Iusti, sunt beati. 3.136.10
Iusti, quare in uita ærumnis uexentur. 3.158.20
Iusti, qui sint. 3.214.10
Iusti pauperes sunt ditiores diuitibus iniustis. 3.230.40
Iusti, etiam apud homines, quantum beneuolentia, & sui nominis gloria ab iniustis differant. 3.745.10
Iusti in hac uita quomodo dicantur Deum uideri. 4.580.40
Iusti a Deo singulari ratione uideri dicuntur. 4.597.30
Iustorum status. 2.324.50. eorum libertas. 327.50. illorum pax. 328.50
Iustorum status. 3.336.20
Iustorum mens sine corporis commotione letatur. 2.435.30
Iustorum uoluptas, quantum ab iniustorum uoluptate differat. 2.346.40
Iustorum animus per paradysum terrestrem adumbratus. 2.347.10
Iustorum lacrymæ. 2.445.40
Iustorum de Deo querellæ, quales sint. 2.479.40
Iustorum constantia. 2.616.40
Iustorum bonis, quare Respublica uniuersa letatur. 3.755.40
Iustos, dum affliguntur, quæ cura uexet. 3.308.20
Iustos, quare Deus diligit. 3.953.30
Iustus est causa letandi perpetuo. 2.344.40
Iustum, quid sit. 2.302.30

L

Laben Assyrius. 3.157.10
Labiadola in corde quæ sint. 3.547.60
Labor ita suscipiendus, ut numquam in labore ipso, sed in Dei benignitate collocetur fiducia. 4.725.40
Laboris emolumenta. 1.371.10. & 339.10
Laboris, & quietis uicissitudine omnia conseruantur. 3.409.20
Laboris iusti pudor, est dementiæ signum. 3.766.10
Laboribus exerceri, non est malum. 2.747.20
Lac in sanctis litteris, quid significet. 2.482.10
Lace-

I N D E X.

Lacedæmones quo modo Rectores populorum appellabant. 1.408.30
Lacedæmoniorum superstitio. 1.101.40
Lacrymæ piæ, quam suauis sint, & quantum ualeant. 2.745.30
Lacrymæ, doloris indicium, nō uictæ uirtutis argumentum continent. 2.574.60. & 3.50.20
Lacrymæ piæ, sunt salutare. 4.489.10
Lamenta homini afflicto conueniunt. 3.29.60
Lamentari peccata, est fidei munus. 2.23.20
Lamuel. 3.925.40. hoc nomine Christi benignitas in genus humanum significatur. 3.925.60
Lancara, nauigij genus apud Pacemenses. 1.1078.40
Lapis Iacob oleo perfusus Christum significabat. 2.479.50
Lara Ciuitas. 1.1023.20
Larache opidum in Mauritania. 1.695.10
Largitas. 1.966.50
Larozium. 1.987.40
Lasamanes, rerum maritimarum Præfectus Malacæ. 1.848.40
Lasamanes, ab Andradrio nauali prælio uictus, & fugatus. 1.913.40
Lasamanes, ut Lusitanorum congressum uitaret mare liberum reliquit. 1.914.30
Lasamanis ad Albuquerque legatio. 1.896.10
Lais, est bonum celeste, & recte factis præmium. 1.170.10. illius locus, & origo. 182.10. Ad dignitatem animi refertur. 173.40
Lais, quam excellens res sit. 1.211.30
Lais, quæ non a uera uirtute oritur, quare breui intereat. 1.241.30
Laudis præmium, omnibus artibus etiam flagitijs est constitutum. 1.129.30
Laudis appetitus, necessarius. 1.201.40
Laudis dulcedo, quantam uim habeat. 1.549.70
Laudem uirtutis tria impediunt. 1.188.40
Laudes Dei ab omnibus celebrari debent. 3.516.20. & 520.20
Laudes humanæ non appetendæ. 4.566.60
Laudes Dei toto animo quare debemus celebrare. 3.493.30
Laudat, qui cito, etiam cito uituperabit. 3.887.60
Laudatores custodum, quare bonis afficiantur. 3.231.30
Laurentius Almeida cum alijs Ducibus Mombazam incendit. 1.742.20. a patre missus in Anche diuam, ut arcem muniret. 1.759.20. eius, & aliorum Lusitanorum fortitudo. 1.760.40. cum octo nauium classe a patre mittitur. 1.789.30. bis sagitta uulneratus. 1.791.30. eiusdem uirtus præclara. 788.40. eiusdem magnanimitas. 793.20. eiusdem mors. 793.50
Laurentij Brittij mors. 1.844.50
Laurentij Godiniij turpis fuga. 1.1104.30
Laurentius Medices, qua arte Principatum obtinuit. 1.128.60
Laurentius Moreno, Cochimi relictus, qui cum alijs Emmanuelis negotia gereret. 1.653.10
Laurentius Phæus. 1.693.60
Laurentius Silva Castellanus uir ualde nobilis. 1.822.60
Laudis uirtutem tradere, est difficillimum. 4.338.40
Leena meretrix. 1.93.10
Lectio, uehementer animum afficit. 2.302.40
Legatio Lusitana apud Pontificem, & eius successus. 1.596.50

Legatio Capralis, ad Quilensem Regem. 1.644.10
Legatio Cananoris, & Coulami Regum, ad Capralem. 1.652.20
Legatio Cananoris Regis, ad Emmanuelem. 1.653.40
Legatio Calecutiensis Regis, ad Gamam dolose missa. 1.662.30
Legatio Cranganorensium Christianorum ad Gamam. 1.663.30
Legatio subdola a Calecutienfi Rege ad Gamam. 1.663.50
Legatio Ioannis Lusitanæ Regis, ad Congensem. 1.680.20
Legatio Congensis, ad Ioannem. 1.680.50
Legatio Nasringuenfis Regis, ad Almeida. 1.749.50
Legatio Zeilandenfis Regis, ad Laurentium Almeidam. 1.758.40
Legatio Emmanuelis Regis, ad Philippum, gratulatoria. 1.762.20
Legatio Emmanuelis Regis, ad Pontificem Maximum pro communi concordia. 1.762.50
Legatio Calecutij Regis, ad Cananorem, ut illum contra Lusitanos inflammaret. 1.766.10
Legatio Emmanuelis, ad Regem Æthiopiæ. 1.783.20
Legatio Cugnæ, ad Zacotorensis arcis Præfectum. 1.785.40
Legatio Armuziæ Regis, ad Albuquerque, quæ pacem petebat. 1.812.20
Legatio Ismaelis Sophiæ, ad Armuzensem Regem. 1.817.10. & Albuquerque ad legatos responsum. ibidem. 20
Legatio Emmanuelis, ad Æthiopiæ Regem. 1.823.40
Legatio Melichiazij, ad Almeida, per litteras, quibus pacem petebat. 1.844.50
Legatio Albuquerque, ad Goës Principes. 1.856.10
Legatio Albuquerque, ad Nasringuensem Regem, & ad Vengaporensem. 1.856.50
Legatio Albuquerque, ad Ismaelem Persarum Regem. 1.857.10
Legatio Cambaie Regis ad Albuquerque. 1.870.50
Legatio Zainali Pacemensis Regis, ad Albuquerque. 1.888.20
Legatio Albuquerque, ad Siamesem Regem. 1.893.10. & Siemesis, ad Albuquerque. 896.30
Legatio Henrici Britannæ, ad Emmanuelem. 1.907.20
Legatio Maldiuensis Regis, ad Albuquerque. 1.911.50
Legatio Vengaporenfis Regis, ad Albuquerque. 1.917.50
Legatio Albuquerque, ad Nasringuæ Regem. 1.918.10. & ibidem. ad Albuquerque.
Legatio Imperatoris Æthiopiæ, ad Emmanuelem. 1.918.10
Legatio Zabaimi, ad Albuquerque. 1.918.20
Legatio Congensis Regis, ad Emmanuelem. 1.928.30. & Emmanuelis, ad Congensem. 50
Legatio Congensis Regis, ad summum Pontificem. 1.932.10
Legatio Miramiciami, ad Albuquerque. 1.942.20
Legatio Cambaiensis Regis, ad Albuquerque. 1.946.10
Legatio Nasringuæ Regis, ad Albuquerque. 1.946.40
Legatio Xerquienfis, ad Emmanuelem. 1.962.40
Legatio Emmanuelis, ad Leonem Decimum, & mu nera. 1.964.10
Legatio Æthiopiæ Regis, ad Emmanuelem. 1.969.10. eiusdem explicatio. 971.30

I N D E X.

Legatio Albuquerqueij, ad Cambaia Regem. 1. 977.
50. ad Zabaimum Idalcamum, & Narfingue Regem. 980. 10.

Legatio Armuzienfis, ad Emmanuelem, & eius summa capita. 1. 982. 20

Legatio ab Albuquerque, ad Ifmaelem, & ad Ifmaele ad Albuquerqueium miffa. 1. 985. 30

Legatio Emmanuelis, ad Aethiopiae Regem. 1. 998 60. & 1069. 50

Legatio Emmanuelis, ad Maximilianum Imperatorem. 1. 1006. 20

Legatio Regis Galliae, ad Ifmaelem. 1. 1009. 10

Legatio ad Ifmaelem, & eius capita. 1. 1020. 10

Legatio Ifmaelis, ad Albuquerqueium. 1. 1023. 10

Legatio Emmanuelis, ad Carolum V. de nuptiis Leonora. 1. 1049. 60

Legatio ad Peguensensem Regem. 1. 1077. 40

Legatio Castellanorum, ad Emmanuelem. 1. 1085 60

Legatio Narfinguenfis Regis, ad Rodericum Melium Goz Praefectum. 1. 1093. 60

Legatio Caroli Allobrogum Ducis, ad Emmanuelem. 1. 1106. 30. & 40

Legatio Venetorum, ad Emmanuelem. 1. 1117. 60

Legationes ad Albuquerqueium frequentes. 1. 885. 10

Legationes uariae, ab Albuquerque, & ad Albuquerqueium miffae. 1. 897. 10

Legatus, qui debito munere fungitur, quafi domino gratus. 3. 873. 10

Legatus Cananori Regis a Gama cum muneribus ab Emmanuele miffis Regi traditus. 1. 663. 10

Legati a Naubeaderimo ad Emmanuelem miffi. 1. 946. 60

Legati ab Ifmaele Perfaram Rege ad Zabaimum Idalcamum, & Regem Cambaiae miffi. 1. 984. 50

Legatorum Lufitanorum in Urbem Romanam ingreffus, & pompa. 1. 965. 20

Legiflator Dei filius. 4. 578. 60

Leidechambrenfium in Iehabentafufum confpiratio. 1. 1100. 20

Lemij litterae, ad Albuquerqueium. 1. 834. 30

Lemij legatio, ad Armuzienfem Regem. 1. 882. 40

Leonellus Coutignus. 1. 723. 30. & 780. 20

Leonis Decimi Pontificis Maximi erga Emmanuelem largitas. 1. 966. 50. & 1006. 40

Leonora, Emmanuelis Regis foror. 1. 569. 60. laudatur. 1042. 20

Lepra morbus. 3. 275. 20. illius in lege Mofis expulfae religio, & significatio. ibidem. & 40.

Leuiathan. 3. 110. 10

Lepus. 3. 922. 40. quid fignificet, illiusque fortitudo. 3. 123. 10. illius corporis descriptio. 1. 24. 30

Leuiticum Sacerdotium antiquatur. 3. 436. 10

Lex uetus non fuit perfecta, & ad quid profecerit. 1. 66. 20

Lex, quid fit. 1. 87. 10

Lex Mofis, quo pacto deleta fuerit Chrifti cruce. 2. 265. 10

Lex naturalis iuftum non efficit, ad hoc tantum ualet, quantum lex fcripta. 2. 277. 30

Lex, quid. 3. 425. 30. eius aequilibrare natura confiftit. ibidem. 40

Lex, quid in animo efficit. 2. 426. 40

Lex dupliciter eft in animo infulpta. 2. 427. 10

Lex Dei, quo modo sapientiam pariat. 2. 595. 40. & sequen.

Lex, quo pacto sit mortis administratio. 2. 596. 40

Lex naturæ, quibus nominibus appellatur. 2. 656. 20. omnia continet, quæ lex vetus sanciebat. ibidem. in quo una ab altera differat. ibi dem.

Lex vetus, quo modo peccatum auxit. 2. 673. 10

Lex factorum, quæ sit. 2. 676. 40. quomodo a fide differat. ibidem. quo modo salutem non afferat. 677. 10

Lex vetus per fidem confirmabatur. 2. 678. 40

Lex vetus, quo argumento infirmetur. 2. 690. 40. & 691. 10. quomodo peccatum reddidit grauius. ibidem. 50. ea quo modo dicitur fuisse inanis. 694. 10

Lex antiqua, quare fuerit data. 2. 717. 20

Lex fuit inflat uiri Hebræorum multitudini. 2. 715. 10

Lex antiqua quo modo fuerit sancta, iusta, & bona. 2. 720. 60. quo modo mortem operabatur. ibi dem.

Lex scripta, quare homines etiam impuros dele-
ctet. 2. 725. 40

Lex membrorum, quæ sit. 2. 726. 10. lex peccati. ibi dem. 20

Lex spiritus uite, quæ sit. 2. 730. 10

Lex antiqua, quod sibi proposuerat, cum aliter non posset, per Christum est consecuta. 2. 731. 50

Lex antiqua in Christum respiciebat. 2. 782. 60

Lex, uitæ æternæ spem ostendebat. 2. 783. 20

Lex seruari non poterat sine Christi ope. 2. 783. 20

Lex sine fide nullam opem afferebat hominibus. 2. 785. 60

Lex aliter seruis, aliter liberis imponitur. 2. 815. 10

Lex, quos meliores non efficit, & quibus sit utilis. 2. 816. 30

Lex antiqua, quare Hebræis aliarum gentium consuetudinem prohibebat. 2. 849. 40

Lex Diuina a qualis sit, ostenditur. 3. 135. 50

Lex Dei, qualis. 3. 167. 10

Lex Diuina superat totius naturæ decus. 3. 182. 20. sapientes efficit. ibidem. & eius laudes.

Lex in animis scripta salutem præstat. 3. 203. 10

Lex Diuina in quem finem lata sit. 3. 214. 30

Lex Moïsis, quare cū fulgure & tonitru in Syna mōte data sit. 3. 307. 20. ea in quem finem Israëlī fuerit data. 335. 40

Lex scripta, quare sit tradita, & quod sibi propositum habuit. 3. 402. 50. quare sit salutaris etſi capite ſanciat, ne quis transgrediatur. 403. 20

Lex in Sione tradita, quo differat ab ea, quæ in Syna fuit promulgata. 3. 434. 50

Lex in tabulis exarata. quo pacto differt ab ea, quæ in mentibus est incisa. 3. 476. 20

Lex quo modo dicitur Veritas. 3. 562. 60

Lex vetus, quare tam diligenter de sacrificijs fanxerit. 3. 565. 50

Lex Dei, quare nostra dici possit. 3. 689. 60

Lex quanta sit diligentia seruanda. 3. 731. 20. cum sequen.

Lex aliter afficit integros, aliter flagitiosos. 3. 751. 50

Lex sapientis, est obedientia. 3. 771. 30

Lex Diuina, quare sit uia uitæ, 3. 790. 30

Lex

INDEX.

Lex antiqua, instar lactis infantem populum ale-
bat, ut tandem in matura etate grauiores ci-
bos concoqueret. 4. 109. 50. illius fructus qualis
fuerit. 110. 10. ea per Christum est antiquata.
243. 20
Lex noua, qualis sit. 4. 215. 50
Lex, est ueluti limes. 4. 327. 60
Lex antiqua, quo pacto niam ad Christum aperie-
bat. 4. 365. 10
Lex scripta antiquatur. 4. 388. 60. illius sacra in tri-
plici erant genere. 389. 30. illis, quo pacto Euan-
gelij ueritas respondeat. ibidem. illius splendor
qualis exstitit. 473. 30
Lex horribilis, ac pertimescenda. 4. 571. 10
Lex est imago, & umbra rerum caelestium. 4. 574.
20
Lex, quid prestare potuerit. 4. 579. 30. & 609. 20
Lex, spiritus uita. 4. 627. 40
Lex, non tam in scriptum, quam in sensum Diui-
num respicit. 4. 637. 50
Lex, spem sanitatis hominibus afferebat. 4. 702.
30
Legis definitio. 1. 407. 20
Legis finis. 2. 98. 20
Legis opera, quae a Paulo dicantur. 2. 260. 60. ea
quare ita uocentur. 2. 62. 50
Legis Moses uetus, & interitus. 2. 64. 40
Legis Diuinae obseruatione omnis iustitia contine-
tur. 2. 306. 40
Legis ueteris ritus apud Iudaeos erant personae onus
2. 655. 60
Legis naturalis uis, in quo maxime cernatur. 2.
657. 10
Legis nomine, quid in sacris litteris significetur. 2.
668. 50
Legis opera, quare nunc sint perniciofa. 2. 670.
10
Legis ueteris sacra, non efficiebant hominem ius-
tum. 2. 670. 10
Legis ueteris sacra, quid efficiebant. 2. 672. 10
Legis antiquae necessitas est sublata. 2. 715. 50. &
717. 20
Legis antiquae effectus. 2. 717. 20. cum sequen-
tibus.
Legis perfectio, est obedientia fidei. 2. 732. 30
Legis seruandae facilitas, in fide uiua est posita. 2.
784. 10
Legis definitio. 2. 83. 1. 50. origo. ibidem.
Legis ueteris instituta, quo pacto in primordio
Ecclesiae sine crimine seruari poterant. 2. 839.
50
Legis Dei obseruatio, ad illius gratiam comparan-
dam est necessaria. 3. 196. 50
Legis ueteris sacra, quare fuerint instituta. 3. 240.
50. & 270. 60. ea non debebant peccatum. ibid.
60. & 4. 12. 10. ea per se non erant Deo gratia.
270. 40
Legis scripta ad Christum referuntur. 3. 241.
60
Legis ueteris, & nouae discrimin. 3. 360. 20
Legis Diuinae obseruatio continet omnem recte
institute uitae rationem. 3. 459. 60. ea quam
uoluptatem afferat. 460. 40. quare sit maxime
expectanda. 463. 10. patrimonium, & uita in ea
continetur. 465. 40. eam ut obseruemus, quousi-
re a Deo opem poscimus. 467. 10. ea beatitudi-
nem, & sapientiam continet. 469. 50. uoluptatem
continet, & praesidium, & sapientiam. 469. 10. &
20. & 40. & 475. 20. ea quare sit omnibus rebus
praefenda. 63. 1. 10
Legis Diuinae obseruantia, decus parit. 3. 479. 20

facit, ut Dei laudes debite celebremus. 626. 60
Legis antiquæ instituta, dicuntur mortis administratio. 3. 691. 40. & 730. 40
Legis cultu, & obedientia, felicitatem assequimur 3. 750. 50
Legis status ope Divina nudata, qualis sit. 4. 312. 10
Legis antiquæ a noua discrimin. 4. 370. 30
Legem quis seruare poterit. 3. 196. 50
Legem qui contemnit, in perniciem ruit. 3. 771. 20
Legem qui pro libidine sua interpretatur, multis modis eff mendax. 3. 912. 30
Leges, quibus hominibus sint impostæ. 1. 139. 60. & 185. 60. earum descriptio. 186. 20
Leges, quare maiora in dies supplicia sceleri statuerunt. 1. 140. 40
Leges, quo modo sint fundamenta terræ. 3. 349. 10
Leges neque multas esse conuenit neque difficiles 1. 499. 40
Leges, quare improbi conculcadas esse existimant. 3. 958. 40
Legum latoribus quid sit prouidendum. 1. 30. 40
Legum uis. 1. 130. 30
Legum crebra mutatio Republicas euertit. 1. 405. 40
Legum quinque genera. 2. 730. 40
Legibus est modus statuendus. 2. 171. 60
Liberalitas, est nobilitatis fundamentum. 1. 28. 60
Liberalitas Christiana. 1. 86. 60
Liberalitas sine Arithmetica non est. 1. 394. 10
Liberalitas auget rem familiarem. 3. 759. 40
Liberalitatis laus nō est a Principe contemnenda, sed modus est in ea adhibendus. 3. 824. 40
In Liberalitate duo sunt consideranda. 3. 825. 10
Liberi, qui sint. 2. 632. 10
Liberi a peccato, qui sint. 2. 721. 10
Liberi, qui sint habendi. 2. 816. 20
Libertas quid. 1. 410. 40
Libertas sine uirtutis studio non potest existere. 1. 50. 40
Libertas ubi fuerit amissa, legis sanctitas non potest conservari. 2. 30. 40
Libertas, quæ sit. 2. 77. 50
Libertas iustorum, quæ sit. 2. 327. 50
Libertas arbitrij non fuit amissa peccato originali. 2. 395. 30
Libertas quomodo fuerit a Christo constituta. 2. 488. 50
Libertas Christiana. 2. 819. 10
Libertas, fortitudine, uel solitudine defenditur. 3. 147. 50
Libertatis officium. 1. 640. 10
Libertatis administratio est deliciarum contemptio. 3. 717. 40
Libertatem æquatam in Repub. constituit, est difficilissimum. 3. 39. 40
Libertatem arbitrij Hæretici tollunt. 2. 378. 60. argumenta, quibus id adstruunt. 380. 20. ea diluuntur. ibidem. 60. cum seq. libertas arbitrij confirmatur. ibidem. 39. & 60. & seq.
de Libertate arbitrij opinio priscorum impia, quando, & quomodo cæpit, & quousque fuerit progressa. 3. 357. 20
Liberum in homine ab initio, quare fuerit a Deo permissum. 2. 812. 10
Libido, quid. 1. 132. 30
Libido perniciem infert. 3. 87. 20
Libido. 3. 926. 50
Libido, populorum affectu concitatur, & amoris

I N D E X.

consuetudine confirmatur. 4.302.10
Libido, quam late pateat. 4.319.30
Libido proiecta est pœna impietatis, & peruersæ
alioius sectæ. 4.320.30
Libidinis, quam multiplex sit uis. 3.122.30
Libidini, qui sint dediti. 1.293.10
Libidinosi hominis status. 3.862.30
Lignum uitæ. 3.760.40
Lingua, quanto cum periculo delinquat. 3.236.
40
Lingua, est maximi furoris instrumentum. 3.507.
20
Lingua uitium, quam sit lubricum. 2.847.30
Lingua maledicentia, quam sit perniciofa. 3.165.
40
Lingua effrenata mala. 3.222.10
Lingua peruersitas. 3.704.60
Lingua duplex uitium. 3.651.10
Lingua moderata utilitates. 3.784.40
in Lingua mors, & uita posita est. 3.822.10
Lingua effrenata uim comprimere, est uiri perfe-
cti munus. 3.814.10. & 872.30
Lingua Ciuitas. 1.975.10
Lingua Rex, nauali prælio uictus, aufugit. 1.975.
50
Lintres Brasiliensium. 1.639.10
Lites sedare, est hominis prudentis, stulti autem,
in illis ætatem contrere. 3.832.60
Litibus alienis, quare non debet quis se socium
adscribere. 3.882.20
Litteræ postremæ Albuquerqueij ad Emmanuelem. 1.
104.30
Litteræ uite breuitatem iuuant. 1.446.30
Litteræ pactonis Armuziensis cum Lusitanis, au-
reus laminis insculptæ. 1.814.10
Litteræ Almeida ad Coicatarum. 1.815.10
Litteræ quinquaginta Lusitanorum, qui apud Cam-
baia Regem captiui tenebantur, ad Albuquer-
cium. 1.871.10. & 915.20
Litteræ Albuquerqueij ad Lemium. 1.869.30. & 882.
40
Litteræ Armuziensis Regis ad Ioannem Conti-
gnum. 1.1114.30
Litteræ, ad quem usum fuerint inuenta. 2.40.20
Litteræ, quid apud Paulum significet. 2.660.30
Litteræ nomine, quid significet Paulus. 2.717.40
Litteræ ueritas, ibidem. 1.1114.30
Litterarum studium, est cum corporis exercitatio-
ne coniungendum. 1.280.30
Litterarum mittendarum callidatio. 1.632.40
Litterarum commendatio. 1.642.30
Litterati sunt clementes, & benigni. 1.1279.40
Lixus fluuius, qui Caserquibirum aluit. 1.666.
40
Locusta. 3.922.40
Longanimitas Dei, quid sit. 2.652.40
Longanimitas, quid sit. 3.804.10
Longanimus, est quouis Imperatore gentium ui-
ctore fortior. 3.804.10
Loquendi peruersa consuetudo, est perniciofa. 1.
320.10
Loquendi consuetudinem mores, & instituta uite
sequuntur. 1.374.30
Lot. 3.980.10. eius uxor, quare fuerit in columnam
salis uersa ibidem. 20
Lucas Fonseca. 1.743.60
Ludi mala. 1.310.30
Ludi, quorsum apud fideles celebrantur. 3.346.
20
Ludouicus Buccafertus, Peripateticorum Prin-

ceps. 1.29.10
Ludouici Emmanuelis filij ortus. 1.735.60. eiusdē
laudes. ibidem.
Ludouicus Guzmanus. 1.105.1.60
Ludouici Lusitani Principis mores. 1.112.10
Ludouicus Menesius. 1.921.50. & 923.10. & 950.
60. & 1110.10
Ludouicus Mora exsul, a Melindensi Rege ad Ga-
mam Nuntius mittitur. 1.661.40
Ludouicus Raposus. 1.1104.40
Ludouicus Stortia. 1.492.40
Ludouici Valentis uirtus. 1.1047.40. de eodem.
1063.50
Ludouicus, Vngariæ Rex, a Turcis quare interfi-
citur. 2.63.30
Ludouici Vuarumani Itali Bononiensis ad Lusita-
nos in Indiam aduentus. 1.759.20
Lunæ effectus. 3.408.50
Lunæ splendor inconstans. 4.473.20
Lupus Azeuedius Tingitanæ Ciuitatis Præfectus.
1.577.10. ab Andradio missus: tres Patetari
nautes cibarijs oneratas abducit. 914.10
Lupus Barriga, uir impiger. 1.920.10. de eodem
923.10. & 988.60. & 991.10. & 993.50. & 1013.
40. Ducem Arabum manu sua interimit. 925.
10. Xerisum prælio uincit, & fugat 990.50. &
duobus hostibus occisus Ciuem liberat. ibidem.
Lupus Britius, Cananorensis arcis Præfectus. 1.
750.50. Zeiladensis arcis Præfectus. 1074.40.
& 1095. & 1096.
Lupus Chanoqua. 1.743.60
Lupi Martini cara fortitudo. 1.633.10
Lupi Lancij naufragium. 1.744.40
Lupus Suardus Aluarenga in Indiam mittitur. 1.
686.10. eius tresdecim nauibus in Indiam ad-
uentus. 720.60. eiusdem in Lusitaniam redi-
tus. 733.40. Albuquerque substituitur. 998.60.
eiusdem res gesta. 1006.50. cum classe contra
Sultani Ducem Goa soluit. 126.20. quid egerit, &
quid ei euenerit. ibid. 30. 1026.30. & 50. & 1028.
20. cum seq. & 1629.10. & 50. & 1030.30. & 50.
Lupus Vascius de sancto Pelagio. 1.916.10. &
987.60
Lupus Villalupienfis. 1.1030.20
Lusitananobilitas, Emmanuelis tempore, quibus
moribus instituta. 1.1120.60
Lusitanæ aule institutum. 1.1052.50
Lusitania, Beata in Regnibus suis. 1.258.10
Lusitanæ homines intra sex & uiginti annos
quanta gesserint. 1.568.10
Lusitanæ nomen unde ductum. 1.568.60
Lusitani Regni utilitas: ex Philippi Regis succef-
sione. 1.1128.50
Lusitani, olim litterarum rudes. 1.275.10
Lusitani una cum mercibus a Calecutiensis Rege
capti. 1.622.50
Lusitani tresdecim una cum templo per seditio-
nem combusti. 1.751.50
Lusitani octo & septuaginta bello occisi. 1.841.40
Lusitani quinque & sexaginta infausta, & infelici
pugna interfecti. 1.844.50
Lusitani quidam Goæ Albuquerqueium deserant. 1.
857.20
Lusitani quidam plebei ad hostes transfugiunt. 1.
863.30
Lusitani aliquot captiuorum amore capti. 1.865.
10. & eorum contumacia in Albuquerqueium, uia
culis, & dedecore punita. ibidem. 20
Lusitanorum religio, & res præclara. 1.109.50
Lusitanorum de Turcis uictoria. 1.118.10
Lusitanorum uirtus stupenda. 1.201.60. & gloria
cupidi-

I N D E X.

cupiditas. 202.20
Lusitanorum Regum mos laudatur, qui septimo
quoque die se in conuentum iudicum confere-
bant. 1.480.20
Lusitanorum de Mauris uictoria. 1.578.10
Lusitanorum in Indiam aduentus. 1.609.30
Lusitanorum in Mauros parum felix eruptio. 1.
632.50
Lusitanorum cædes. 1.650.30
Lusitanorum animus ad contemnenda pericula. 1.
704.50
Lusitanorum quorundam captiuorum litteræ, ad
Suarium. 1.722.10
Lusitanorum ius, & imperium nauticum. 1.764.
40
Lusitanorum factum strenuum. 1.769.10
Lusitanorum fortitudo, & cædes. 1.793.60
Lusitanorum mestitia de Laurentij Almeida mor-
te. 1.794.10
Lusitanorum periculum. 1.803.10. & 40
Lusitanorum de Albuquerque querimonia. 1.835.
20
Lusitanorum commendatio. 1.804.40
Lusitanorum quinque audacia. 1.866.20
Lusitanorum tredecim in Goam irruptio. 1.872.
50
Lusitanorum aliquot aduersa fortuna. 1.883.30
Lusitanorum periculum in Caulensi arce. 1.1017.
10
Lusitanorum prælium acerrimum cum Mauris. 1.
1061.30
Lusitanorum quinque insigne, atque stupendum
facinus. 1.1078.20
Lusitanis rebus, quare tanta mala illata. 1.1136.10
Lutherus qualis homo fuerit. 2.17.20. & 49.50. &
64.10. illius disciplina. 53.20
Lutherus apud Carolum. 2.60.40
Lutherus uirtutis studium exstinxit. 2.114.50. &
119.30
Lutherus dæmonis incursum uexabatur. 2.401.10.
eiusdem scelus eorum scelere est atrocis, quo
Deum negant. ibid. 20
Lutherus gloriari non debet, quasi suæ sectæ fue-
rit Princeps, cum ea Iudeos auctores habuit. 4.
430.10
Lutherus, Satanæ minister. 2.750.50
Lutherus fuit insipiens. 3.740.30
Lutheri fides impugnatur. 2.222.10. & 311.40
Lutheri opinio, quæ asserit omnia opera esse sce-
lere contaminata refellitur. 2.227.20
Lutheri fides. 2.629.20
Lutheri opinio, quæ asserit, Deum, quia uoluit ho-
mines in miseriam creauisse, est infania. 3.794.
60
Lutherum quare Deus sustinuit. 2.60.30. fuit ho-
mo popularis. 50. Ludouici Regis Vngariæ cæ-
dis causa. 63.20. quare castitatem euellere sit co-
natus. 78.50. fuit homo uariis. 112.20. illius
mors. 65.30
Lutherum falsum fuisse Prophetam, testimonio
Hieremæ ostenditur. 3.158.60
Lutheranorum doctrina Euangelij puritatem non
restituit. 2.138.40. & 151. & seq.
Lutheranorum doctrina, qualis. 3.740.60
Lutheranorum scelus, dum legitimum Imperium
aspernantur. 2.834.50
Lux improbos dispellit. 3.114.20. eam quare im-
probi oderunt. ibidem. 30
Lux primi diei in mundi initio. 3.407.10
Lux iustorum, quæ sit. 3.769.40
Lux, quæ lumen terris porrigit, quantas utilitates

rebus humanis intulerit. 4.557.30
Lux uera hominum quæ. 4.558.20. & 562.40
Lucem flagitiosi fugiunt. 4.644.20
Lycugus, quæ rationes Lacedæmones instituit. 1.
297.40
Lycurgi leges de puerorum institutione. 1.507.30
Lydiarum statutum de mulierum dote querenda.
1.130.40
Lysander post uictos Athenienses inæperans eua-
sit. 1.159.50
Lysandri dictum, quo se a calliditate excusat. 1.
286.50
Lysandri dictum. 1.378.20
Lysias tribunus, in Actis Apostolorum natione Græ-
cus Claudius appellabatur. 2.631.30

M

Macchiauelli de Religione Christiana quid
sentiat. 1.92
Macedonum lex contra ignauos. 1.27.20
Machinæ bellicæ, a Pacico Calecutiensibus oppo-
sita. 1.718.20
Madagascar Insule nominata sancti Laurentij in-
uentio. 1.753.30
Madrigaleium pagus, Castellæ. 1.1005.50
Maduram Insula. 1.1110.50
Mæstus, quo pacto sita mæore auocandus. 3.874.
50
Magadaxum Æthiopiarum Ciuitas. 1.625.40. & 779.
50
Magadaxum intactum a Lusitanis relinquitur. 1.
784.40
Magi in Perside, & Carmania florentes cum Rege
Cranganoris Christum natum inuisunt. 1.612.
40
Magia non sanat repente morbos. 4.713.10
Magici sunt detestandi. 4.39.20
Magister qualis Regi querendus. 1.381.50
Magister Israhel optimus quis sit. 4.638.30
Magistratibus quare obedire tenemur. 2.83.20. il-
lis quanta sit persona imposita. ibidem. 30. &
833.50. illi, quare sint amandi, timendi & co-
lendi. 834.30
Magnanimus uere, quis. 1.1095.20
Magnificus, quis sit. 1.25.20
Magnitudo animi, & moderatio, est primis annis
comparanda ijs, qui uiri magni futuri sunt. 1.
296.60
Magnitudo animi sine religione esse non potest. 1.
462.30
Mahumetes Anconius, obses fœderis datus a Qui-
loe Rege. 1.661.20
Mahumetes Anconius, Quiloq Rex, & Emmanue-
lis tributarius constituitur. 1.740.10. eiusdem in
signis fides, & animi magnitudo. 740.30
Mahumetes Rex, per dolum uulneratus. 1.774.
50
per summum scelus occisus. 755.40
Mahumetes, Rex Malacæ. 1.849.30
Mahumetes, Rex Fessensis. 1.959.50
Mahumetes, Bintami Rex. 1.998.50
Mahumetes. 2.60.40
Mahumetes, ad Iudeos collatus, aliquid uidetur.
2.521.60
Mahumetani genus ementuntur. 4.667.10
Mailapuris urbs, in India. 2.82.60
Maim fluuius. 1.1031.50. per Cambaiam in ma-
re influit. 828.50
Maimames Dux. 1.723.50. occiditur. cum duobus
filijs. 724.20
Malum

I N D E X.

Malum hominibus peccatum inuehit. 3. 423.
20.
Mali depellendi ratio omnis in Numinis placatio
ne consistit. 1. 460. 60.
Mala, quare funditus non intereant. 2. 601. 30.
Mala septem sunt, quæ Dei offensionem exci-
tant; & eorum, quod sit grauiſſimum. 2. 716.
10. & 717. 40.
Mali, etsi opibus abundet, quare indigeant. 3. 230.
40.
Malitia præclaris artibus instructa nihil ualentius
ad Rempublicam euertendam. 1. 273. 60.
Malorum origo. 3. 27. 50.
Malorum acerbitas, quæ afflictamur, est salutaris
disciplina. 3. 107. 60.
Malorum remedium. 3. 210. 40.
Malorum omnium hominum interitus est instar
sacrificij Dei. 3. 231. 10. & 572. 20.
Malorum extremum, est in moribus. 3. 277. 30.
Malorum, quibus humana uita affligitur, reme-
dium. 3. 422. 10.
Malabares Populi. 1. 614. 10.
Malabares quinquaginta a Gama suspendi iussi. 1.
662. 50.
Malaca in Hispania. 1. 1010. 50.
Malacæ descriptio. 1. 846. 60.
Malacæ direptio. 1. 895. 20.
Malacæ Magistratus ab Albuquerque distributi. 1.
909. 40. & 50.
Malacæ inopia comæatu iuuatur. 1. 913. 50.
Malacensis Rex uulneratur. 1. 891. 60. eiusdem fu-
ga. 1. 895. 10.
Malacensis Respublica, ab Albuquerque constitu-
ta, & arx exstructa. 1. 895. 40. & 50.
Malacensis Regis ad Siqueiram nuntij. 1. 846.
40.
Malacensis Regis insidiæ in Lusitanos detectæ. 1.
848. 10. & 60.
Malacensis Regis perfidia. 1. 848. 60. eiusdem ad
Albuquerque fraudulenta legatio. 1. 889. 30.
Malacensis suburbij incendium. 1. 890. 10. urbis
oppugnatio. 50.
Malacensis urbis pars incensa. 1. 892. 30.
Malacensis Regis fuga. 1. 895. 10.
Malacensis arcis proditio, impedita, & Malacæ pax
constituta. 1. 940. 30.
Malachia uerba, Ecce ego mittam uobis Eliam.
4. 581. 60.
Malachia uerba, quibus aliquorum Iudeorum re-
meritas, & inuidia comprimitur. 4. 677. 50.
Maldina Insula. 1. 757. 40. & 911. 10.
Maldiuenſis Regis ad Albuquerque legatio. 1.
911. 50. de eodem. 1042. 40.
Maledicentia, quam sit funesta. 3. 165. 40.
Maledicentia, quam sit pernicioſa. 3. 477. 10.
Maledicentia, quantopere sit pernicioſa. 3. 704. 60.
& 814. 10. & 822. 10. & 847. 30.
Maledicentia nihil est pestilentius. 3. 913. 30.
Maledicentia, quantum sit malum. 3. 956. 30.
Maledicentia, est Deo ualde inuisa. 4. 413. 30.
Maledicentiæ culpam non solum, qui loquitur sed
qui audit, sustinet. 3. 875. 60. ea est odij & dissen-
sionis causa. 882. 60.
Maledicere in sacris litteris, quid significet. 3.
699. 30.
Maledicus instabilem sedem possidebit. 3. 506.
50.
Malpure sepulcrum Diui Thomæ. 1. 726. 20. ho-
die dicitur Civitas Sancti Thomæ. 726. 50.
Maluza insula. 1. 909. 10. ultra auream Cherſone-
sum. 1054. 30. & unde originem traxerit error

eorum, qui existimant Malucas ad Castellæ ius
pertinere. 1055. 10. & controuersia de Malucis,
quo modo tollatur. 1056. 20.
Mammelles Saracenus. 1. 765. 30. & eiusdem de Lu-
sitano inuirs querella. 40. & de eodem 912.
10.
Mameluci in Regno Sultani, qui. 1. 790. 10.
Mameluci sere octigenti, a Lusitanis occisi. 1. 833.
40.
Mamora fluuius, olim Sabur. 1. 995. 20.
Manasses, quid significet. 3. 428. 20.
Mandata certa non possunt casibus incertis accom-
modari. 1. 1026. 30.
Mandaua Ciuitas. 1. 977. 60.
Magatenſis Princeps, proditioſis accusatus. 1. 715.
60.
Manna Christum significauit. 2. 257. 10.
Manna absconditum, quid. 2. 562. 20.
Manna antiquum, & nouum, quo discriminetur.
3. 438. 30.
Manna, quare ita omnium gustatu seruebat, ut
cuiuslibet naturæ factus esse uideretur. 3. 997.
30. & 998. 20. in illius usu, quæ mirabilia con-
tingebant. 997. 60.
Manſuetudo Christiana est cum fortitudine con-
iuncta. 1. 994. 40.
Manſuetudo, quando est uituperanda. 3. 832. 40.
Manſuetudo ex humilitate Christiana nascitur. 3.
924. 60.
Manſuetudine nihil magis proprium illius, qui
Christum sequi uoluerit. 4. 587. 60.
Mantua portus. 1. 1052. 10.
Manus Dei, quid significet. 3. 552. 40.
Manzor Matroquienſis Imperator. 1. 666. 50.
M. Crassus Hierosolymitanas opes diripuit. 4.
405. 30.
Margaritæ, Ioannis Principis uxoris, abortus. 1.
592. 20.
Mare cum Iudeis uiam aperuit, & Egyptios
absumpſit, quid significat. 2. 501. 20.
Maris rubri discissio, quid significat. 3. 302. 20.
Maria ab Indis sacrificijs inclamata, & huius re-
ligionis ratio. 1. 661. 50.
Maria, Emmanuels uxor, laudatur. 628. 50. &
1017. 30. eiusdem obitus, & laudes. 1035. 10.
Maria Emmanueli ex Leonora nascitur. 1. 1105.
20.
Maria Princeps Parmensis. 2. 372. 20.
Maria Regina Angliæ. 2. 635. 50.
Marialbenſis Comes. 1. 728. 10.
Marruchienſis Rex fœdus cum alio Principe init
contra Lusitanos. 1. 922. 60.
Martabanum, Portus Peguenſis Regni. 1. 1007.
50.
Martabanum, Ciuitas Maritima Peguenſis Re-
gni. 1. 1077. 20.
Martinus Albicasterſis, Villæ nouæ Portimanen-
ſis Comes. 1. 1050. 50. & 1106. 50.
Martinus Alfonsus Souſa, uir fortissimus. 1. 726.
20.
Martinus Cæſius. 1. 823. 20. eius mors. 844. 50.
Martinus Costa Archiepiscopus Olisipponenſis. 1.
1106. 50.
Martinus Egidius, uir fortissimus. 1. 1061. 50.
Martinus Guedius. 1. 937. 10.
Mascate oppidum Armuzienſis Regni. 1. 808. 30.
& 981. 20. capitur, diripitur, & incenditur.
809. 10.
Mascatenſis prudentia. 1. 1112. 10.
Mata insula. 1. 1057. 30.
Matarana insula. 1. 781. 10.
Materiæ

I N D E X.

Materiæ æternitatem Philosophi tribuebant. 2.
571. 40.
Matrimonium celibatui cedit. 2. 69. 60.
Matrimonium, quid postulet. 3. 930. 50.
Matrimonium cum Deo, qua dote contrahimus.
4. 303. 10.
Matrimonium, quid. 4. 602. 20.
Matrimonij legitimi usus. 3. 709. 40.
Mattheus uir Armenius ab Æthiopiarum Imperatore
ad Emmanuelem legatus mittitur. 1. 969. 10. ab
Emmanuele dimittitur. 998. 60. de eodem. 1068.
60. & 1069. 60.
Mattheus Priolus laudatus. 1. 1155. 20.
Matura lente, quid significet. 3. 843. 60.
Maurus Prefectus Monachorum, qui Sionē Mon-
tem incolunt. 1. 729. 40.
Mauri quingenti una nocte frigore mortui. 1. 992.
50.
Mauri fame coacti, quid egerint. 1. 1117. 10.
Maurorum septem egregia uirtus. 1. 631. 10.
Maurorum cum Lusitanis uelutatio. 1. 631. 50.
Maurorum trepidatio, & fuga. 1. 667. 30.
Maurorum in deuictos Lusitanos crudelitas. 1.
798. 40.
Maurorum impetus in Lusitanos irritus. 1. 882. 10.
Maurorum deditiones, & fœdera, cum Emmanue
le. 1. 962. 30.
Maxentius tyrannus. 1. 520. 10.
ad Maxima est nitendum, ut in medio consistamus
1. 38. 10.
Maximiliani Imperatoris obitus. 1. 1083. 60.
Mazaganum a Lusitanis cum hostium strage disen-
sum. 1. 549. 40.
Mazalquibiris Castellæ situs. 1. 634. 30.
Mazua Insula. 1. 1068. 30.
Meca Ciuitas. 1. 1027. 60.
Mechinesia Ciuitas non procul a Fessa distans. 1.
795. 10.
Mechinesij Rex Azamorem obsidere parat. 1. 956.
20. cum maximis copijs Azamorem contendit.
959. 50. Almedinam capit. 960. 10. suorum perſi-
dia castris exſuitur 50. cum tribus millibus equi-
tum, & triginta millibus peditum contra Lusita-
nos uenit. 996. 40. de eodem 1012. 10. & 1100.
30.
Medici non eodem modo liberis ac seruis meden-
tur. 1. 399. 40.
Medicina cælestis omnibus prompta est qui sani-
fieri uolunt. 4. 703. 50.
Mediolanenſes duo ad Cæſarientem Regem traf-
fugunt. 1. 677. 30. dum fugam parant, deprehen-
si morte penas luunt. 760. 20.
Medium, in sacris litteris. 2. 494. 40.
Medius Raus, Classis Timoiæ Prefectus. 1. 871.
30.
Melchior Fonſeca. 1. 1171. 30.
Melchisedech Aaroni præfertur. 3. 436. 10.
Melchisedech Christum significat. 3. 906. 10.
Melichefaga. 1. 1070. 20. & 1090. 40.
Melichiasij ad Almeidam litteræ. 1. 828. 30.
Melichiasius Dux Regis Cambaici nomine Diu-
cum imperio tenens. 1. 790. 50. quem in prælio
fugientem uiderat, aut occidebat, aut uulnera-
bat. 83. 60. eiusdem fides. 834. 40. Cômæatum
Goam mittit. 905. 40. legatum cum nauis cibarijs
onusta ad Albuquerque mittit. 918. 50. eiusdem
fides erga Albuquerque beneuolentia. 945. 30.
de eodem 976. 20.
Melichicus Gorgius. 1. 862. 50.
Melichigupius, uir primarius Cambaici. 1. 977.
20.

Melichius Agriateus, Zabaimi Idalcami Dux, a Lu-
sitanis cum strage, & ignominia repulſus. 1. 885.
30.
Melichius Cufforgius. 1. 899. 50.
Melindenſis Regis ad Gamam cum muneribus
nuntij. 1. 608. 30. eius filius Gamam inuirit. 40.
ad Emmanuelem legatio. 625. 50. erga Lusita-
nos hospitalitas. 645. 10. ad Almeidam legatio.
744. 10.
Melindenſis Urbis situs, & Regionis illius mores.
1. 607. 40.
Mellis uis. 3. 865. 20. illud, quare in sacrificijs non
adhibebatur. 3. 873. 50.
Melaus, & Timois, a Putecalamo in fugam conie-
cti. 1. 899. 10. Albuquerque conuenit. 915.
30.
Memoria Diuinorum beneficiorum est necessaria.
2. 432. 30.
Menaiquæ Dux Indicus. 1. 863. 50.
Mendacium, a Rege odio habendum. 1. 376. 30.
Mendacium, in quo consistat. 1. 384. 10.
Mendacium, nullam utilitatem importat. 1. 777.
40.
Mendacium, ab animo uanissimo, & humili pro-
fluit. 2. 716. 10.
Mendacio nihil prospere cadit. 3. 748. 40.
Mendax est, quia metuit, uel sperat. 3. 824. 30.
Mendacij panis, principio est dulcis, postea acerbis-
simus. 3. 836. 50.
Mendacium, quam sit perniciosum. 3. 844. 10.
Mendacium omnia mala sine suo complectitur. 3.
912. 20.
Mendacium, quid. 4. 726. 40.
Mendax sibi perniciem affert, dum alij calumniam
infert. 3. 564. 60.
Mendicare apud Sinas nemini permissum. 1. 1041.
30.
Mendicitas, quare ruinæ periculum afferat. 3. 912.
40.
Mendoza, apud Venetos Cæſaris Legatus. 1. 191.
40.
Menendus Alfonsus. 1. 886. 50. & 1030. 40.
Menesij, cum quodam Mauro colloquium. 1. 801.
20.
Mens, quanta sit cura custodienda. 3. 704. 30.
Mentis cæcitas, quare maior sit corporis cæcitate.
2. 444. 30.
Mentis excessus, quid significet. 3. 569. 20.
Mentem qui subito in radios Diuinæ lucis supra
modum intédit, magnitudine ipsius lucis obrui-
tur. 4. 561. 30.
Mentes humanæ, quæ lucem recipiant. 4. 558.
50.
Mensis primus apud Hebræos, quando inchoabat
4. 684. 30.
Mentiendi uitium sanari uix potest. 3. 786. 30. quæ
sit perniciosum. ibidem. 20. quam sit humile, &
abiectum. 807. 30.
Mentiendi studium, honeste educationi contrariū
4. 614. 60.
Mentiri in Reip. utilitatem aliqui putant licere.
1. 286. 40.
Mentiri, fœdum. 1. 376. 60.
Mentiri Christo, genres, quomodo dicatur. 3. 556.
20.
Mercatores multum Rebus publicis utilitatim im-
portant. 485. 30.
Mercatores fouendi sunt. 1. 846. 60.
Mercatorum, de Lusitanis, apud Malacensem Re-
gem querimonia. 1. 847. 50.
Mercatus a Persis, quare intra urbis mœnia fieri
prohi-

I N D E X.

prohiberetur. 4.61.4.50
Mercenarij dies aliquando in sacris litteris, rei
futuræ constantiam significat. 4.70.30. & 82.
40
Meretrices, quare legis doctoribus a Christo ali-
quando præferebantur. 2.778.60
Meretricis consuetudo sapientie auersatur. 3.706.
50. ea quam sit periculosa 72.1.50. & 724.30.
illius species describitur. ibid. & 707.40. eius li-
bido minus malum infert, quam adulteræ 718.
40. illius adfectus, quam sit periculo affinis.
ibid. 50. eius lenocinia, perniciem inferunt. 833
40. ne illis irretiamur, quod sit remedium.
ibidem illius, quam graue sit malum. 861.
10
Meri nauis ingens Cambaiensis a Pontoia inter-
cepta. 1.883.50
Meritum nostrum, gratiam Dei non anteuertit.
2.763.20. misericordia Dei illius seueritatis
æquitatem confirmat. 2.763.50
Merces, qua Christus suos remunerat, est iustitia
caelestis. 4.165.60
Merlaus, Honorij Rex, ad Almeidam legationem
mittit. 1.745.30
Mesech. 3.632.30
Messias duos Iudæi alioqui fingunt. 2.479.20
Metensis portus. 1.1068.20
Metina Campensis, incestua. 1.1085.50
Metus duplex. 1.737.40
Metus iudicij Diuini, est maxime salutaris. 2. 10.
50
Metus, quare animum non omnino ad iustitiæ cla-
ritatem adducit. 2.234.20
Metus legis, ad quod officij genus sit reuocandus
2.266.50
Metus Dei, sapientiam hominis continet. 3. 83.
20
Metus mortis, quomodo in mortis laqueum mul-
tos inducit. 3.904.50
Metu Dei sublato, ad salutem uia intercluditur. 2.
22.40
Metu Dei sublato parum, leges iuuant. 2. 569.
50
Michael Angelus, pictor eximius. 1.191.40
Michael Corteregalis duas naues extruxit, qui-
bus in Septemtrionem profectus est. 1.659.
50
Michael, Emmanuelis Regis, & Isabellæ filius. 1.
595.20. Castellæ, Aragoniæ, & Portugaliæ prin-
ceps declaratur. 596.20. cum sequentibus.
Michael Ferreira, legatus ad Ismaelem, ab Albu-
querque missus. 1.985.20
Michael Indus ad Cochimi Regem nuntius mit-
titur. 1.651.40
Michael Siluius, Emmanuelis apud Leonem Pon-
tificem Max. Legatus. 1. 1006.40. & 1035.60.
Michael Siluius Georgij Siluij Vasconcelij filius.
1070.60. & eius singularis uirtus, ac modestia.
1072.30
Michaelis Hispaniæ Principis mors. 1.628.40
Militaris uirtutis studium incitandum. 1.490.30
Militis officium quod. 1.1095.60
Militis, quales plerumque sunt. 1.491.40
Militum conuocandorum modus apud Indos. 1.
688.50. querimoniam de Siqueira, & alijs Du-
cibus. 1091.60
Militiæ non repugnat institutis Christianis. 1.194.
60. a statum similem confirmat. 105.40
Ministrandi munus, in Ecclesia est duplex. 2. 823.
60
Ministri multi, in omni officio sunt necessarii. 3.

775.30
Mirabellæ Turca. 1.1111.50
Mirabella Castellum. 1.921.10
Mirabucaca. 1.1019.40. & 1024.40
Mirabuzaca, Dux Ismaelis Sophi. 1.978.60
Miraculus, capitali supplicio ab Albuquerque af-
fectus. 1.860.20
Mirhamiriamus Æthiops, Adenæ Præfectus. 1.942.
10. eius ad Albuquerque legatio. 943.20. eius ius-
su Adenæ Suario offertur. 1026.20. Suarii contē-
nere cœpit ex eo tempore quo Adenæ clauis
repudiauerat. 1029.50
Mithocemus, hostilis classis Præfectus. 1.790.40.
eius ad milites concio. 829.30. eiusdem fuga.
833.40. eius cedes. 1026.10.
Miser, qui sit. 3.773.40
Misereri Deum cui miseretur, quomodo sit in-
telligendum. 2.764.50. & 128.30
Misericordia in qua consistat. 3.458.50
Misericordiam demonstratio, quam sit efficax ad Dei mi-
sericordiam alliciendam. 4.704.20
Misericordia Dei in puniendo elucet. 1.639.60
Misericordia Dei, quare sit melior uita nostra. 2.
297.40
Misericordia Dei, seueritatem illius in iudicando
a calumniis liberat. 2.663.60
Misericordia Dei, numquam a fide separatur. 3.
227.20. & 285.50
Misericordia Dei erga peccatores. 3.403.40
Misericordia confirmata, quæ dicitur a Dauide.
3.452.20
Misericordia Dei quando fuit mirabilis decla-
rata. 3.500.10
Misericordia, quæ in Principe requiritur. 3.653.
60
Misericordia, & Fides continet omnem uiam legis.
4.690.10
Misericordia. 3.783.10. & 899.20. & 4. 308.
10
Misericordia nihil est utilius. 3.827.40
Misericordia sine seueritate est perniciofa. 3.995.
40
Misericordia, & iustitiæ, quomodo a Deo eadem
opera satisfiunt. 3.195.10
Misericordie erga pauperes laudes. 3.243.40. &
244.30
Misericordie Dei recordatio, quantopere iuuat.
3.437.10
Misericordie Dei omnia debentur. 3.516.50. eam
omnia prædicant. ibidem. & 517.60
Misericors gratiam inuenit. 3.771.40
Missa. 4.323.60
Missa prima, in Zacotora insula celebrata. 1.787.
20
Missæ primum sacrificium in Brasilia celebratum.
637.30
Missæ sacrificium, Azamore oblatum. 1.951.40
Missarum sacrificium. 2.152.60
Mites, quare Deus in suam gratiam recipit. 3.
524.60
Moab filius Lot. 3.588.10
Moobile quare caducum. 2.545.10
Mobilis, qua ratione mobile est, natura. 2. 536.
30. utrum semper constiterit. ibidem.
Mocis. 1.1097.60. eiusdem mors. 1099.50
Modasarij tumultus. 1.988.20
Moderari, quid sit. 1.356.20
Moderatio animi est illis ad discenda, qui uiri ma-
gni sunt futuri. 1. 296.60. altera siue altera est
imbecilla. ibid. 297.40
Moderatio, Reipublicæ salutaris. 1.523.20
Modera-

I N D E X.

Moderatio eum omnibus, tum maxime regibus
conuenit. 2.279.20
Moderatio est in omni actione retinenda. 3.925.
10
Moderatione nihil est prouidentius. 3.873.60
Modestia. 4.115.40
Modestia, quare plus ad dignitatem consequen-
dam ualet, quam superbia. 3.753.40
Modestæ laus sine religionis studio esse nequit. 1.
462.40
Modus in rebus est tenendus. 1.282.50
Molehamed. 1.989.40
Mombaze Ciuitatis situs. 1.605.60. incensa. 742.
20. eiusdem oppugnatio. ibidem. 50. eiusdem
Regia capta, & Rex fugatus. 743.30
Mombazensis ad Gamam legatio. 1.606.20. in
Christianos infideliæ detectæ. 607.10
Monachi Diui Francisci quinque in Indiam missi
1.628.20
Monachorum in Hispania disciplina. 2.58.60
Monachorum origo, institutum, & nomen. 2.69.
20. & 70.40
Monachorum instituta, quare sint seruanda. 2.
141.20
Mondragonius Pirata ab Odoardo Pacieco ca-
pius, & ab Emmanuele dimissus. 1.857.60
Monita, quando repudiare censentur. 3. 926.
10
Mons uiridis. 1.955.10
Montis nomine, quid significetur. 4.422.40
Montis Oliueti diuino, quid significet. 4. 498.
20
Montis acuti Comes. 1.1052.10
Montes Luna. 1.972.30
Montes, æterni qui dicantur. 3.330.50. & 602.
10
Monstri signum aureum, a Lusitanis in Calecu-
tensi nauis inuentum. 1.666.10
Monzaida Tunetensis mercator ad Gamam per-
git. 1.610.10. in Portugaliæ perductus, ad
Christi nomen adiungitur. 623.40
Morbus Dei iudicio nocentes sepe uexat, &
uitæ conuersione sanitatem recipiunt. 3. 99.
40
Morbus, peccati pœna. 3.150.30. eius depellendi
remedium. ibidem.
Morbi corporum, morbus animorum designabât.
4.701.60
Morbus saepenumero mortales urgentur propter
flagitia. 4.704.50
Mores populorum ad legis studium gloriæ cupi-
ditate excitant. 1.225.30
Mores, & instituta uitæ loquendi consuetudinem
sequuntur. 1.374.50
Morum constitutio, & artium bonarum cognitio,
necessaria ad uitæ constantiam. 1.391.50
Morum, quanta fuerit facta immutatio, Euangelij
prædicatione. 4.513.30
Moribus optimis ad scientiam uia munitur. 3.
761.50
Mors, quæ timenda. 1.555.50
Mors Christi, est nobis imitanda. 2.707.10. & 708.
30
Mors, pro clade, in sacris litteris, aliquando accipi-
tur. 2.726.50
Mors est miseræ uitæ finis, & perfugium. 3. 86.
40
Mors improborum, quare immatura dicatur. 3.
68.20
Mors sanctorum, quare numquam sit immatura.
3.963.30

Mors immatura, a quibus malis hominem eripiat.
3.964.10
Mors, etiam si omnia conterat, sanctorum tamen
statum non potest deicere. 2.964.60
Mors sanctorum hominum, est supplicium impro-
bis impositum. 4.245.50. & 246.10
Mortis commentatio quid. 2.599.50
Mortis euersio est opus Dei absolutum. 2. 636.
10
Mortis uis, & facultas. 3.24.50
Mortis obuius facit, ut homines sibi, & pecunijs
confidant. 3.267.20. & 580.50
Mortis propulsandæ remedium. 3.904.60
Mortis interitus. 4.387.10
Mortis Christi cum lacrymis recordatio, quam
sapienter ab Ecclesia quotannis renouetur. 4.
489.10
Mortis certissimum signum, est curationem respi-
re. 4.703.50
Mortis genus duplex. 4.716.30
Mortis interitus, Diuinitatis argumentum. 4.716.
30
Mortis omnia sunt subiecta. 2.741.40
Mortem nemo nisi Deus potest euertere. 2.635.
40
Mortem qui alteri machinatur, qua ratione Deo
aduersetur. 3.956.60
Mortem, qui effecerunt. 3.957.10
Mortem nemo potest extinguere nisi, qui pecca-
tum delere potuerit. 4.617.40
Mortalibus mortalia tantum curanda, prouer-
bium reprehenditur. 2.323.30
Moses nobilitatis rationem duxit. 1.15.60
Moses mitis, & fortis. 1.99.50
Moses, quare, cum legem esset accepturus, præce-
pit, ut Hebræi sese ab uxoribus seuocarent. 2.62.
50
Moses fuit Christi signum. 2.500.10
Moses, quo modo dicitur facie ad faciem Deum
uidisse. 2.876.20. Multiloquium, quare sit in
non mediocri uitio ponendum. 3.748.20
Moses legem promulgauit. 4.578.60
Moses, primus omnium Theologorum. 4.741.20
Mosis oratio, ad populum. 1.66.30
Mosis uirga in colubrum uersa, quid designabat.
2.249.50
Mosis manus infecta lepra, & postea sanata, quid
significabat. 2.250.60
Mosis uirga in colubrum uersa alios serpentes con-
fecit, & huius prodigij significatio. 2.251.20
Mosis caritas. 3.419.10. illius quod fuerit pecca-
tum. 420.20. & 618.10. illius uirtus. 961.10
Mosis arca, Christi crucem ex gentis conuersione
signabat. 4.236.50
Mosis uerbum, in Deuteronomio. Prophetam de gen-
te tua, &c. 4.582.40
Mosis testimonijs, Iudæorum perfidia conuinci-
tur. 4.741.10
Mosis mens, in Dei filio tota defixa. 4.741.20
Mosi, quod fuerit exemplar ostensum. 1.80.60
Mozambique, insula. 1.60.40
Muar fluuius. 3.913.40
Muarensis stationis expugnatio. 1.1044.60
Muliebre genus, quale sit. 3.929.60
Mulieris impudicæ gressus, quare sint inuestiga-
biles. 3.707.60. illius consuetudinis fructus est
egetas, & dolor. ibidem. 708.60
Mulieris impudicæ leuitas, & intemperantia de-
scribitur. 3.722.30
Mulieris amentis pulchritudo, quam sit periculosa
3.758.30

I N D E X.

Mulieris sapientia, quæ esse debet. 3.774.50
Mulieris contentiosa familiaritas, quantopere sit
præcauenda. 3.888.10. illius malum est difficile
sanabile. ibidem. 10
Mulieris uirtus, quare sit magis, quam uirorum
admiranda. 3.930.10
Mulieris prudentis officium. 3.931.40. & sequen-
tibus.
Mulieris parum continentis ingressus, & cultus.
4.21.50
Mulierem iracundam domare est difficillimum.
3.244.60
a Muliere impudica, quæ mala uiris impendeant.
3.717.60. illius adpectus fugiendus. 718.20
Mulierum impudicarum familiaritas, quam sit
perniciosa. 3.688.20
Mundus inuisibilis. 1.543.30
Mundus uisibilis in quem finem sit conditus. 1.
54.60
Mundus, quare ita sit dictus. 2.302.40
Mundus, quare sit creatus. 2.450.40
Mundus an a sempiterno tempore consisterit. 2.
536.20
Mundus probatur non esse æternus. 2.542.10
Mundus uniuersus in conspectu Dei cuius rei sit
instar. 3.973.40
Mundi gignendi causa, ex Platone. 2.580.60
Mundi totius renouatio futura. 2.741.50
Mundi huius imago. 3.410.20
Mundi conditor, quis fuerit. 3.693.60
Mundi partium descriptio. 3.973.30
Mundi appellatione quid Ioannes intelligat. 4.562.
60
de Mundo philosophorum opinio. 2.303.30
Munera Armuziensis Regis ad Albuquerque. 1.
114.30
Munitiones Paciæ. 1.716.40
Musica, Regi colenda, & quare. 1.387.10
Musica odium, barbaræ immanitatis argumentum.
1.386.10
Musica genus, quod a Platone prohibetur. 1.387.
50
Musica studium, quæ requiratur. 3.497.50
Myseria Diuina occultari, fuit conueniens. 3.
863.60

N

Nabugonosor superbia. 4.64.20
Nacer Mequinezij Rex. 1.1100.30
Nacri litteræ ad Rehabetasum. 1.1100.30
Nase Mequinezij Ciuitas non ignobilis. 1.957.20
Nahodebuea Cambaiensis. 1.848.30. uulneri-
bus concisus occidit, nullo emisso sanguine la-
pidis cuiusdam uirtute. 1.888.10
Naimum Ciuitas. 1.978.10
Naites Indorum nobiles. 1.610.20
Naitium impetus in Lusitanos. 1.688.60
Nambadara, Cochimi Rex, Trimuparæ ex sorore
nepos. 1.752.10
Nandum opidum. 1.138.68
Naramuhimus, Cochimis exercitus imperator
675.40
Naramuhimi mors. 1.676.40
Narcisi fabulæ exemplum. 1.405.10
Narsingue Regnum. 1.690.10
Narsinguenis Rex a suis maxima ueneratione,
atque superstitione cultus. 1.743.10
Narsinguenis Regis munera, ad Emmanuelem. 1.
750.20. ad Albuquerque legatio. 946.40. &
1093.30. ad Rodericum Meliū, Goæ Præfectum,

legatio. 1093.60
Narsinguenis Regni descriptio. 1.747.60
Narsinguenis Regum Thesauri. 1.249.30. iusti-
tia. 749.10
Nasturcium, Persarum filijs obsonium. 1.369.60
Natales dies uniuscuiusque quis. 1.76.30
Nathanaelis laus ampla, & illustris. 4.597.10. &
30
Nationes diuersæ quo modo sunt una. 1.76.20
Nationes omnes, quare sibi placeant & alias asper-
nentur. 1.269.50
Natura humana, quietis impatiens. 1.371.50
Natura uniuersa electorum gloriam perfectam,
quare desideret. 2.741.60
Natura, dum ordinem communem Dei imperio
mutat, concinitatem mirifice seruat. 3.1006.20
Naturæ sollicita in homine fingendo. 1.950.82
60
Naturæ industria in diuersitate cernitur. 1.10.
20
Naturæ prauitas, unde orta. 1.61.60
Naturæ infirmitas, quo modo sit utilis. 2.420.50
Naturæ imbecillitas, non est exitiosa. 2.445.10
Naturæ fabrica, uim Diuinam ostendit. 3.155.30
Naturæ peruestigatio, homines ad Dei notitiam
erudit. 3.180.60. & 181.30
Naturæ peruestigatio, est studium præclarum. 3.
405.60
Naturæ opera, ad Dei cognitionem ducunt. 3.406.
20
Naturæ humanæ præstantia, in duas partes tribui-
tur. 3.665.20
Naturæ humanæ imbecillitas. 3.667.10
Naturæ humanæ præstantia. 4.668.50
Naturæ humanæ imbecillitatem cognoscere, quam
sit utile. 4.683.10
Nauis, Ethiopie Rex. 1.970.50
Nauarchi Mozambiquensis dolus. 1.601.40
Nauadadarini ad Calecutij Regem de bello aduer-
sus Lusitanos oratio. 1.673.30. pto pace refar-
cienda ad Franciscum Albuquerque exhorta-
tio. 691.40. eiusdem ad Norognam litteræ. 919.
10. in Regno Calecutij succedit, pacem cum Lu-
sitanis confirmat, & ad Emmanuelem legatos
mittit. 946.50
Nauicularij multum rebus publicis utilitatis im-
portant. 1.448.30
Nauigatio a Deo dirigitur. 3.409.60
Nauigatio, quare fuerit permissa Diuino instituta.
3.988.60. & quis fuerit illius auctor. 989.40
Nauis Lusitana, ab ingenti pisce retardata. 1.145.
60
Nauis a Lusitanis in gratiam Calecutij Regis ex-
pugnata. 1.645.10
Nauis, cui Sancius Thoarius præerat, in uadis alli-
fa. 1.653.50
Nauis Calecutiensis, capta, & incensa. 1.657.30
Nauis Egyptiæ ingens, a Lusitanis capta, & incen-
sa. 1.661.50
Nauis ingens, quæ a Perside equos ferebat, a Lusi-
tanis capitur. 1.745.60
Nauis Saracenorum capta, elabatur. 1.747.40
Nauis Prætoria Calecutiensium capta. 1.760.50
Nauis Saracenorum expugnata. 1.763.60
Nauis Prætoria Lusitana in fundum impingit. 1.
792.50
Nauis Melechiasij, demersa. 1.811.10
Nauis Cambaiensis Principis, depressa. 1.811.
10
Nauis altissima, & munitissima, expugnatur. 1.833.
20
Nauis

I N D E X.

Nauis maxima post acrem pugnam flammâ arti fi-
cio, quodam facta seruatur, ne a Lusitanis cape-
rentur. 1.887.30
Nauis Latecatris maxima commeatu onusta, ab
Andradio capta. 1.913.60. eiusdem alie tres na-
ues cibariis onerate ab Azauedio, & Botellio
abductæ. 914.10
Nauis Siqueitæ fracta. 1.1068.20
Nauis Prætoria, qua Albuquerque uchebatur, nau-
fragium. 1.910.20
Nauis Emmanuelis Souzæ casus. 1.1052.10
Naues quattuor, Lusitanæ fluctibus demersæ. 1.
642.50
Naues Arabes, a Lusitanis incensæ. 1.651.10
Naues uiginti septem Coulamenfes a Laurentio
Almeida incenduntur. 1.751.60
Naues quattuordecim anno 1507. diuersis tempo-
ribus Olisippone in Indiam soluunt. 1.763.30
Naues sexdecim in Indiam mittuntur. 1.778.40
Naues aliquot sociorum Tristani Cugnæ, tepestate
disiectæ. 1.780.10
Naues decem & octo hostiles incendio conflagrât
1.788.50
Naues Armuziensis dissipatæ, & fugant. 1.810.60
Naues centum, & octuaginta, quæ in statione
constabant, incensæ fere omnes. 1.812.10
Naues, Cambaiensis una, & Malacenses tres, ab Al-
buquerque capta. 1.887.10
Naues tres cum præditiis, munitionibus, & fa-
bris ab Albuquerque missæ, Malacam ueniunt. 1.
913.50
Naues hostium incensæ. 1.937.50
Naues quinque ab Albuquerque capta. 1.945.50.
alia. 946.10
Naues quinque Olisippone profectæ Goam perue-
niunt. 1.981.10
Naues centum Lusitanæ, culpa Nautarum ad litus
afflictatæ, pereunt. 1.997.30
Naues dux Lusitanæ, fluctibus hausta. 1.1027.40.
cum sequen.
Naues tres, a Lusitanis capta. 1.1031.50
Nautium, quas Lusitanæ Carauelas appellant, descri-
ptio. 1.660.40
Nautium hostium fuga. 1.706.20
Nautici instrumenti descriptio. 1.602.60
Nazarij Fessensis Regis perfidia. 1.795.10
Necromantiis dediti sunt fugiendi. 4.39.20
Negligentia in rebus Diuinis est obliuionis ingra-
ta argumentum. 3.377.10
Negligentia, quantum sit malum. 3.458.60. & 465.
60
Negligentia, corrumpit officium. 3.698.40. &
727.40. & 2.836.2. & 816.60. & 843.
50
Negligentia in legis studium, quantopere sit perni-
ciosa. 3.750.60
Negligentia in rebus Diuinis, quantopere est fu-
gienda. 3.998.40
Neoptolemi dictum. 1.279.20
Neronis de ceteris hominibus opinio. 2.77.20
Nestor, sapientiæ simulacrum. 1.13.40
Nicias Atheniensis superstitiosus. 1.101.50
Nicodemus. 4.624.40
Nicolaus Coelius, Gamæ in Indiam socius datur,
& tertiæ nauis præficitur. 1.389.40. ab Emmanue-
le honoribus augetur. 626.50
Nicolaus Faria. 1.964.60
Nicolaus Ferreira, Armuziensis Regis legatus. 1.
982.10
Nicolaus Coelij interitus. 1.692.50
Nihil sine Dei uoluntate fit. 3.206.20

Nili ortus. 1.972.30
Nimis, illud est regibus fugiendū. 1.296.60. Rem-
publicam euertit. ibidem. 3.15.10
Nimroc simulacrum. 4.152.20
Ninacheruensis indicio munitiones hostium Albu-
querque manifestæ fiunt. 1.893.30. Malacana Re-
publica constituta, præponitur ab Albuquerque
gentibus, quæ simulacra celebrant. 895.40. &
909.40. & de eodem. 935.10. & 937.50
Niacheruensis dignitate deiicitur. 1.974.40. eius-
dem funebri apparatus. 975.60. ad Populum
Malacensem lugubris oratio. 976.10. uoluntaria
mors 30
Nobilis, quis sit. 1.8.20. & 438.50
Nobiles, qui domesticis exemplis uirtutis laudem
consequuntur, sint ne nouis hominibus antepo-
nendi, qui uirtute sunt præditi. 1.35.10
Nobilium ordo, plurima facinora immortalis laude
digna apud innumerabiles nationes edidit. 1.
14.30
Nobilium mores, apud Indos. 1.617.20
Nobilitas Christiana. 1.74.30
Nobilitas, præter alia, est generis claritas. 1.4.60
Nobilitas, utrum sit in bonis numeranda. 1.5.10
Nobilitas, quid sit. 1.7.20
Nobilitas, nō opinione, sed natura cōtinetur. 1.7.20
Nobilitas absoluta, & domestica. 1.8.50
Nobilitas, quando in honore esse cōperit. 1.11.30
Nobilitas, temporis antiquitate perficitur. 1.17.60
Nobilitas, quare amplectenda. 1.24.50
Nobilitas, est caduca. 1.25.40
Nobilitas, a uirtute differt. 1.25.19
Nobilitas, quibus rationibus acquiritur, & conser-
uatur. 1.25.40
Nobilitas, si Principi gratia possit consistere. 1.29.40
Nobilitas, quibus uitiis pereat. 1.31.50
Nobilitas nulla potest a primordio generis huma-
ni suæ claritatis ortum repetere. 1.43.30
Nobilitas, quæ per baptisum acquiritur, quanta
sit. 4.631.10
Nobilitatis definitio. 1.7.30. & 59
Nobilitatis ratio etiā in Euangelio ducitur. 1.16.50
Nobilitatis imperio sit ne plebs regenda. 1.18.10
Nobilitatis interitus causa. 1.24.10
Nobilitatis propria laus. 1.28.20
Nobilitatis ueræ quæ uirtus sit effectrix. 1.59.
40
Nobilitatis effigies in omni rerum genere existat.
5.60. & fol. 6
Nobilitatis duæ species. 1.70.60
Nobilitatis Christianæ antiquitas. 1.80.10
Nobilitatis, & plebis honesta contentio in Repu-
blica utilis. 1.437.10
Nobilitatis officium. 1.510.10
Nobilitatis ignauia Rempublicam euertit. 1.511.
30
Nobilitati ueræ Respublicæ committenda. 1.21.
30
Nobilitatē esse uirtutem generis cum abundantia
pecuniarum, quomodo intelligendum. 1.28.20
Nocendi studium describitur. 4.324.30
Nocentes, & innocentes, dum affliguntur, qua ra-
tione differant. 3.37.10
Nomen Dei, quare sanctum, & terribile. 3.39.50.
quanta sit uirtutis. ibid. 494.10
Nomen Dei, in quo maxime salutis spes est nobis
collocanda. 3.817.40. nullum est, quod naturam
Diuinam explicet. ibid. 30. & 910.40
Nomina sanctorum aliquando Diuino consilio con-
sistunt. 3.906.10
Nomina rerum Diuinarum figuris, quæ res
h 2 ipsas

INDEX.

- ipfas adumbrant, imponuntur. 4.82.40.
Nonius Cugna Trifanti Cugna filius strenue dimicat, & decem, & octo naues hostium incedit. 1.788.10. cum centum equitibus Sasinum peruenit. 926.30
Nonius Fernandus Macedus. 1.1092.50
Nonius Leitanus eques. 1.650.40
Nonius Fernandus Attaidius Benganensem Regis Fessensis Praefectum praelio superat. 867.30. cum nauibus supra triginta Sasinum mittitur. 868.50. eius uigilantia. 878.30. & 879.20. de eius militari uirtute. in opidu Mauritaniam munitissimum, quod Almedina dicitur, excurret, & Mauros bello superat. 879.60. & 880.50. & 881.40. de eodem 920.60. & 951.50. & 955.50. eius prospera in Mauros irruptio. 923.60. & alia eiusde. 924.20. de eode 955.10. & 989.60. & 990.60. & 991.60. & 992.60. cum se habet a fuso in auxilium Menesij uenit. 957.40. aduersus Xerquienfes quosdam, qui federatis iniurias inferebant, exercitum educit. 1013.20. hostes superat. 30. a Duce Mauro occiditur. 1014.60
Nonius Mascaregnas. 1.1011.10. cum equitibus centum Sasinum peruenit. 923.10. eiusdem in Lusitaniam reditus. 926.30. successor Antonio Norognaz mittitur ab Emmanuele. 995.50. Attaidio successor designatur. 1015.50. de eodem 1017.20. eius Sasinenses urbis Praefecti, res geste 1064.10. de eode 1086.40. & 1100.10. & 1101.30
Nonius Riberius. 1.1010.50
Nonius Vascius Albicasterensis. 1.807. & 864.10. & 870.50. ei munitionis custodia ab Albuquerque tradita. 892.20
Nonius Vascius Pereira ab Almeida in Zofalam mittitur. 1.755.50. ei ab Almeida munus assignatur, ut in Mirhocemi nauem inuheretur. 830.40. eiusdem pugna. 831. guttur transfigitur. 832.10. cum Antonio Pacieco de Malace Praefectura contendit. 1037.60
Noradinus, Amizienfis Ciuitatis Rector. 1.812.50
Noradinus Dellamixa, & Zarafus filij in Regem coniurant. 1.816.10
Noradinus ab Armuzienfi Rege ad Albuquerque missus cum fœderis faciendi potestate. 1.983.30
Noroenfis aditus. 1.917.10
Nos nobis ipsis capitales insidias intendimus. 3.507.20
Nofec in sacris litteris, quid. 1.60.30.
Nostri ignoratio omnia mala in uitam inuehit. 2.847.10
Notitia Dei ex illius operibus, qualis. 2.643.30
Notitia Dei, quo est maior tanto erit grauius sceleratis hominibus supplicium imponendum. 2.657.60. & 658.20
Nouitas generis, & si uirtute exulta, quare contemnitur. 1.117.60
Nouitas morum perniciem affert. 1.276.30
Nouitas in Republica est maxime fugienda. 2.834.40
Nouitatis cupiditas quorsum, sit detestanda. 3.886.50
Nubes, quæ Hebrais antecedeat, quid significabat. 2.501.10
Nuces, quas Muscatas appellant. 1.914.40. & ibidem. de arboribus, quæ eas ferunt, quæ lauris dicuntur esse similia. 2.501.10
Numerus septimarius, quid designet. 3.734.30
- Numerus quindecim, qualis sit. 4.312.40
Numerus par, quare nefandus. 4.418.30
Numerus ternarius, & quinquarius. 4.608.40
Numerus senarius. 4.608.20
Numerorum septenarij, ternarij, & quaternarij qualitates. 4.418.20
Numerus ternarius, quare sacris adhibeatur. 2.548.50. in omnibus rebus inesse antiquorum rationibus probatur. ibidem.
Nuntius bonus, quare sit gratissimus. 3.876.20
Nuntium malum, quare non libenter afferimus. 4.553.30
Nuptiae Lusitanorum cum Indis mulieribus. 1.884.50
Nuptiae Beatricis cum Carolo Allobrogum Duce. 1.1106.40
Nuptis Virgo Dei mater interfuit. 4.602.40
Nutricis mores, quales esse debeant. 1.374.30
- O
Obediendi studium, quæ necessarium. 1.496.60
Obedientia fidei. 2.211.10. cum sequen.
Obedientia laudabilis, quæ sit. 2.367.40
Obedientia uis, in quo consistat. 2.116.20
Obedientia munere summa iustitia continetur. 4.606.40
Obedire a seruire differt. 1.21.30
Obiurgatio amici, est iucunda. 3.872.50
Obliuio, quam graue malum sit. 3.345.50. & 3.46.10
Obliuio, est impedimentum, ne homines Diuini muneribus afficiantur. 3.832.50
Obliuio religionis, omnium scelerum est principium. 4.305.50. & 3.47.60
Obseruanda sunt nobis duo in uita, Bonitas, & seruitas Dei. 2.807.50
Obstinatio est arrogantis, & hebetis animi argumentum. 2.12.50
Obtrectatio, quam sit perperu difficilis. 3.885.50
Octauianus Cæsar senatus decreto legibus solutus. 1.409.50
Octauianus Ægyptum subigit. 4.435.20
Octorarij numeri multiplex ratio. 3.457.60
Oculis qui annuit, est fraudulentus & inconstans. 3.745.50
Odium, quale in sapiente inest. 1.334.60
Odium est, dissensionis materies. 3.740.10
Odium, homines in prophetas, Christum, & Apostolos excitauit. 3.813.20
Odium fratrum, quam sit acerbum. 3.821.20. & 50
Odio nostri, quare omnia bona continentur. 4.162.10. & 255.10. unde oriatur. ibidem. 40
Odium lucis. 4.559.10
Odoardus Rex Angliæ ueneno sublat. 2.634.40. cum sequen.
Odoardus Coelius, legatus mittitur ad Siamensem Regem ab Albuquerque. 1.896.60
Odoardus Emmanuel, Regis filius. 1.999.10
Odoardus Fernandus, legatus ad Siamensem Regem ab Albuquerque mittitur. 1.893.10. cum Siamensi legato reuertitur. 896.30
Odoardus Galuanus, uir nobilis, ad Æthiopia Regem legatur. 1.998.60. eiusdem mors. 1208.40
Odoardus Lemius. 1.779.20. e Guardasumensi Promontorio profectus Armuzium petit. 882.30. & nuntium ad Regem mittit. ibidem. ab Albuquerque magnis honoribus accipitur. 883.60. eiusdem cum Albuquerque si multas. 884.10. ab Emma-

INDEX.

- Emmanuele in Lusitaniam redire præcipitur. 3.269.10
ibidem. 30
Odoardus Melius. 1.1080.30
Odoardo Melio Serpens rerum maritimarum Praefectura ab Albuquerque traditur. 1.886.60
Odoardus Menesius. 1.1037.10. & 1043.60. & 1062.50. a Mauris uulneratus. 668.10. a Ioanne Coutigno contra Alibilienfesin auxilium uocatus. 994.50
Odoardus Menesius Barraxiâ Almadaurum bello uincit, & fugat. 1.920.20
Odoardus Paciecus. 1.647.10. & 686.50. hostium classem inuadit, & deprimit. 687.30. eiusdem periculum. 1.689.10. quatuor, & triginta parones hostium superat, & fugat. 689.60. eiusdem min in transfugas. 1.699.50. & eiusdem uigilantia. 700.10. & seueritas in transfugas. 20. escursiones. 40. partito inter alios exercitu, sibi 22. milites reseruat. 701.50. eius duritia, celeritas, & diligentia mirabilis. 708.10. eiusdem uigilantia. 710.10. eiusdem Audacia. 718.50. eiusdem ad Deum preces. 1.719.40. eius per Indiam fama, & auctoritas. 721.50. idem a Suario laudibus affectus. 1.723.40. eiusdem commendatio. 733.40. eiusdem fortuna tenuis, & summa integritas. 734.10. idem ab insidis infimulatus, & summa in eum ingratitudo. ibidem. cum quatuor nauibus contra Mondragonum Piratam mittitur. 837.50
Odoardus Rex Portugaliæ litteris deditus. 1.452.10
Offensionem præbere proximo ut cadat, quanto perire sit fugiendum. 2.852.60. & 855.20
Officium Deo debitum, quod duplex. 2.428.10
Officium nostrum nobis debitum. 2.437.20
Officium uoluntarium stabilitatem habet. 1.545.20
Officium omne est legitime usurpatum, si uocatio Dei antecedit. 2.633.30
Officium, quid sit. 2.648.10
Officium nostrum, quantopere Deo sit gratum. 3.860.50
Officia, quæ Dei gratiam acquirunt. 3.222.10
Officia seruari non possunt, si tempora non sint moderatone distributa. 3.874.50
Officiorum mensura, est uoluptas. 1.266.50
Officiorum diuersum genus, unicuique conuenit. 1.281.30
Officiorum perturbatio, Rempublicam euertit. 1.283.20
Officiorum tria genera. 2.427.60
Officiorum perfunctio, est optimum piaculum. 4.13.10
Oleum latitiæ, quid significet. 3.254.30
Omirabih fluius, quem multi Asfam esse credunt. 1.949.10
Onager. 3.117.40
Onor Ciuitas. 1.745.30
Onorensis classis incensa. 1.746.40
Onorensis Regis perfidia. 1.746.20
Onus in sacris litteris, quid significet. 4.482.60
Operis nomen, quo modo a Paulo usurpetur. 2.672. & 676.40
Operis, & gratiæ contentio. 2.797.30
Opera ad salutem necessaria. 2.113.10. cum sequentibus. 2.115.20
Operalegis, quæ a Paulo dicantur. 2.119.10
Opera, quam fidem consequantur. 2.373.40
Opera fidei, sunt necessaria. 2.373.40
Operalegis, quæ dicantur. 2.669.40. & 672.20. & 269.10
- Opera bona nostra, sunt Deo tribuenda, & nobis. 3.179.10
Opera hominis ad Dei gratiam conciliandam per se sunt nullius ponderis. 3.197.10
Opera fidem demonstrant. 3.199.20
Opera legis inutilia, & perniciofa. 3.670.10
Opera fidei sunt utilia, & necessaria. 3.670.20
Opera ad salutem requiruntur, & non sola fides. 4.242.10
Operum tria genera. 2.291.40
Operum Diuinorum erga homines maximum. 2.615.60
Operum rationem a Deo haberi. 3.178.10
Operibus premia, uel supplicia a Deo constituuntur. 2.653.30. & 654.30
Operibus legis non comparatur iustitia. 2.687.30. & 50
Operari recte, fidei est munus. 2.23.20
Operari, quid sit aliquando. 2.687.50
Opem qui alij affert, sibi utilitatem parat. 1.559.30
Opes quæ paranda. 1.531.60
Opes quæ profunt. 2.630
Opes humane, non sunt ueræ opes. 3.134.10. in illis acquirendis, quare homines tanto studio uersentur. ibid. 30
Opes, quæ ratione sunt acquirendæ. 3.229.40
Opes ueræ, quæ sint. 3.747.50. quo modo poterimus eas assequi. ibidem.
Opes male partæ principio delectant, sed postea dolorem efficiunt. 3.826.50
Opes male partæ, ad nihilum recidunt. 3.851.59
Opes, quomodo paranda sunt, & stabilienda. 3.863.20. & 865.60
Opes, quæ neque iure parantur neque iudicio gubernantur, neque ordine diriguntur, quem fructum afferant. 3.920.40. & 921.10. & sequentibus.
Opes eximie continent uel prudentiæ, uel temeritatis argumentum. 3.955.30
Opinio, quid. 1.127.50. differt a sapientia. 1.28.10
Opinio probanda. 1.128.20
Opinio nulla pestilentior ea, quæ liberum arbitrium tollit. 2.376.30
Opinio falsa sapientiæ, perniciem affert. 3.849.20
Opiniorum uarietas, unde. 1.129.10
Opinionum duplex genus. 1.176.10
Opportunitas temporis, ut Deus in improbos animaduertat, quæ sit. 3.160.20
Opandum, quid sit primum quod si non adipiscaris secundo loco, quid optare debeas. 2.681.50
Optimum potestas diuturna. 1.20.40
Opulentia, in qua re consistat. 3.769.20
Opulentia, quantum malum sape afferat. 3.886.40
Opum causa honorari, est indignissimum. 1.215.10
Opus bonum, quid. 2.653.50
Opus legis, quid dicatur. 2.656.60
Opus bonum a Deo incipit, & perficitur. 3.793.50
Opus Christi, est fides uiua. 4.165.60
Opus, quo nullum mirabilius a Deo creditum. 4.605.40
Opus Dei præclarissimū. 4.680.50. & 681.50. cum sequentibus.
Orandi Dominum ratio. 3.148.20. & 127.60
Orandi Deum quantum debeat esse studium. 4.268.40
Orandum

I N D E X.

Orandum semper est nobis Deum, & quare. 3. 560.60
Orantes, quo debemus manus intendere. 3. 492.60
Orantis condicio, qualis esse debet, ut a Deo impetret. 3. 58.20. & sequen.
Oratio, mentis arcana maxime indicat. 1.180.60
Oratio adulatoris, ad acrem Regem. 1.307.40
Oratio magnam vim habet ad impellendas voluntates. 1.400.10
Oratio Principis optimi uehemens ad populum moderandum. 1.472.40
Oratio Gamæ, ad Calecutensem Regem. 1.614.10
Oratio Saracenorum in Christianos ad Regem Calecutensem. 1.619.60
Oratio Trimumparæ ad Pacicum. 1.698.50. & Pacici responsum. 699.10
Oratio Pacici. 1.702.40. alia ad milites. 1.709.50
Oratio Saracenorum, ad Coulamenfes, seditionis. 1.751.10
Oratio Almeida, ad milites. 1.829.50
Oratio Baraxæ, ad milites. 1.919.60
Oratio Jacobi, Brigantini Ducis. 1.953.20
Oratio Ninachetuenfis. 1.976.10
Oratio Alfonsi Albuquerque, pathetica. 1.1004.10
Oratio Rahi Benxamutij, ad Arabas cum Lusitanis federatos. 1.1013.50. & ad equites suos. 1014.30
Oratio Iehabentafusi, ad Regem Emmanuelem. 1.1015.60
Oratio feris ad fratrem Pruticiensem dissuasoria. 1.1089.30
Oratio multorum confessione habita, quantam vim habeat. 2.860.10
Oratio ad Deum habita, quæ bona secum afferat. 3.138.60. & 537.60. & 2.826.30
Oratio pro salute a Deo consequenda. 3.150.20
Orationem quorundam, quare Deus non audiat. 3.179.30
Oratio peccatoris. 3.197.10. & 198.50
Oratio a pio homine numquam sine fructu apud Deum habetur. 3.204.10
Oratio debet esse feruens. 3.204.30
Oratio ad opem a Deo implorandam. 3.209.20. & 344.40. quomodo continuata. 3.283.20
Oratio Christiana debet beneficiorum Dei exemplis esse instructa, ut Deum uehementer alliciat. 3.349.60
Oratio sanctorum, iram Dei retardat. 3.419.60
Oratio indiget fide ardenti. 3.449.20
Oratio Christiana, per odoramenta significabatur. 3.508.10
Oratio Christiana, est laudibus Diuinis plena. 3.598.60
Oratio iusti, qualis. 3.740.10
Oratio sapientis, & insipientis, quo differat. 3.780.30
Oratio sapientis, salutaris est. 3.813.30
Oratio multi lites & contentiones excitat. 3.816.20. & sibi perniciem affert. ibidem.
Oratio callidi, perniciofa, & inconstans. 3.816.30
Oratio talis est, qualis est animus, unde profuit. 3.852.40
Oratio hominis probi, est Deo gratissima. 3.852.60
Oratio beneuola allicit uehementer animos ad amorem. 3.867.60
Oratio maxime indicat, quid lateat in animo. 3.883.40

Oratio amici, est maxime salutare ægrotantis animæ remedium. 3.886.50
Oratio, quare continet uirtutis, uel uitij argumentum. 3.936.50
Oratio Nathanaelis. 4.597.30
Orationis Christianæ munus. 3.148.16
Orationis ad Deum uires. 3.173.40
Orationis, qua Deum laudamus, utilitates. 3.520.40
Orationis ad Deum pij hominis uires. 3.653.10. & 509.50. & sequentibus. 3.745.30. & 3.786.60
Orationis inconsideratæ, quanta sit perniciēs. 3.768.20
Orationis iucunditas, omnem aliam uoluptatem humanam superat. 3.790.20
Orationis increpantis, & adulatoris discrimen. 3.898.50
Orationis uirtutes non sunt refellendæ. 4.268.40
Orationis Christianæ uis. 4.376.10
Orationem mane ad Deum Dauid habebat. 3.148.50
Oratione pia ad Deum habita nihil utilius. 2.744.30
Oratoria facultas, necessaria ad sacras litteras intelligendas. 4.220.0
Orbis terrarum, quibus terminis in sacris litteris designetur. 4.580.60
Orbitas, est Deo curæ. 3.790.60
Ordo in bello quantum ualeat. 1.495.40
Origo omnium malorum est, non nos ipsos circumspicere. 2.847.10
Originis Diuinæ ratio, similitudinibus explicatur. 3.545.10
Originis Diuinæ, qua a Deo Christi meritis generatur, dignitas. 4.634.10
Orionis ortus. 3.115.50
Orpheus cautus, quid significat. 1.10.60
Os, pro audacia usurpatur. 2.669.10
Osæ uerba, Offeremus uirtutes laborum nostrorum. 4.676.10
Osonoba, antiqua Ciuitas in Algarbij Regno. 1.948.30
Ostentatio sapientiæ in summam insipientiam deijcitur. 3.425.60
Ostentatio propriæ dignitatis, quare sit odiosa. 3.885.20
Ostracismus. 1.133.60
Ociosi non debent esse, qui Dei præsidio nituntur. 3.744.30
Ociosi qui apellantur, etiam si laborent. 3.881.50
Orium, quæ mala secum afferat. 1.264.30
Orium nemini amplexari licet. 2.368.30
Orium, quod expetendum. 1.531.50
Orium, a timiditate, & ignorantia nascitur. 3.623.20
Orium libido consequitur. 3.853.30
Orij comites. 1.267.60
Orij mala. 1.488.30. & 509.50
Orij, & laboris uicissitudine, omnia conseruantur. 3.409.20
Ozias, Judææ Rex, lepra percussus, quod se sacris admiscuerit. 1.474.50

P

Pacemensis Princeps, in Regni possessionem missus a Georgio Albuquerque. 1.1103.20
Pacemensi Regi subsidium a Lusitanis allatum. 1.974.40
Padum, opidum. 1.1019.60. direptum, & incensum.

I N D E X.

sum. 1080.50
Pages Brasiliensium Arioli. 1.639.30
Pagin, opidum, incensum. 1.855.30
Palæstra, Rege est indigna. 1.279.50
Palignarium uadum. 1.708.30
Palportum uadum. 1.708.30
Palmarum Arborum descriptio. 1.602.10
Palurlensis Dynastia. 1.702.60
Palurtium uadum. 1.708.30
Panane, opidum magnum, ad ditionem Calecutiensis Regis pertinens. 1.787. incensum. 788.60
Panginenfis arcis expugnatio. 1.864.20
Panthera uenatica. 1.964.30
Partium nomine, quid significetur. 4.326.60
Parabola, quid sit. 3.673.20
Paradisus terrestris. 1.56.30. quid significabat. 2.350.40. illius custodia, & cultus, qui. 352.50
Paraphrasis lex. 4.6.20
Parcere, quo pacto aliquando usurpatur. 3.558.40
Parentes qui lædit, quibus malis afficietur. 3.914.50
Parere, a seruire differt. 1.21.50
Paris, quare turpis, & non fortis. 1.58.50
Parones aliquot Calecutiensis. 1.662.10
Pars in sacris litteris significat hereditatem. 4.412.20
Parum cum timore Domini, melius est, quam thesaurus. 3.788.30. & 797.30
Paruuli, qui sint. 3.682.50. & 684.60
Paruuli, qui dicantur. 3.736.10
Pascha sollemnitas, & eius applicatio. 2.251.50.
Christum significauit. ibidem. 253.40
Pascha celebritas, maxima omnium, quæ a Iudeis agebantur. 4.699.50
Pastoris officium. 3.192.40
Patecatiro ab Albuquerque committitur, ut ins Saracenis administret. 1.909.10. in Lusitanos conspirat. ibidem. 20. phractum, cui Alfonsus chialignus præerat, cepit. 912.30. eius munitio cum magna hostiū cede capitur. 50. uictoria insolenter effertur. 913.40. eiusdem exanimati in laues Insulas fuga. 914.20
Pateonufij in Malacæ Regem conspiratio. 1.934.10. & eiusdem in Malacenses, & Lusitanos expeditionis naualis. ibidem. 30. uictus se fuga in Iaoam protipit. 938.30
Patris officium. 3.677.10. qui sint maiorem ratione Patres uocandi, qui corpus generant, an qui animam doctrinis imbuunt. ibidem. 20. eius personæ a filij persona distinctio. 729.10
Patres apud Deum, qui dicantur. 3.690.10
Patres debent potius filios uirtutis disciplina instituire, quam patrimonium augere. 3.744.10
Patres sancti nihil præclare egerunt, nisi sapientiæ Diuinæ ductu. 3.970.30
Patrum nimia in filios seueritas, eos pusillo animo facit. 3.828.10
Patrum familias munus. 4.695.60
Patientia, necessaria in uirtutis studio. 2.653.50. a spe stabilitur, & ipsa spem fulcit. 826.10. eius laus, in quo consistit. 3.237.40. est utilis. 489.20. animum principis offensi lenit. 873.20
Patria, quanto sit amore colenda. 1.364.50
Patronus, quem adoptamus, duo habere debet. 2.397.10
Paulus Gama, socius Vasco Gamæ adscribitur in Indiam. 1.589.30
Pauli Gamæ mors. 1.626.30
Paulus Leuius notatus. 1.834.60

Paulus quas res Legis opera uocet. 2.260.60
Paulus habuit duplex nomen, & quare. 3.631.10
Paulus, quare totius Ecclesiæ debitor erat. 2.640.20
Paulus sit ne laudandus, e quo anathema esse cupit. 2.758.20
Paulus, quare post Conuersionem aliqua legis instituta seruauit. 2.839.60
Paulus quod Galliam, & Hispaniam lustrauerit, probabile. 2.864.30. eius humilitas. 2.866.10
Pauli nostri laudes. 2.468.20
Pauli laudes. 2.627.30
Pauli epistolarum omnium idem esse argumentum. 2.629.10
Pauli dictum ad Ephes. 4.558.40
Pauli uerba. 4.564.30
Pauli sententia. 4.572.60
Pauli uerba, ad Galatas. 4.578.60. & ad Ephes. 579.10
Pauli uerba, Non qui seipsum commendat. 4.597.10
Pauli uerba, Horribile connubium. 4.601.50
Pauli uerba, an uelicitis, quod templum Dei estis. 4.621.50
Pauli uerba ad Ephes. 4.628. & ad Colossens. 60.
Pauli uerba, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro. 4.664.20
Pauli uerba, Quod ignorantes colitis, hoc annuntio uobis. 4.673.60
Pauli uerba, Fidelis sermo. 4.686.20
Pauli uerba, Relinquitur sabbatismus populo Dei. 4.712.20
Pauli uerba, Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu. 4.716.50
Pauper, est Deo curæ. 3.790.60
Pauper, solo pane contentus, est sepe opulentior eo, qui pecunias multas habet. 3.804.50
Pauper, qui nihil habet, erit ne a fructu benignitatis exclusus. 3.828.60
Pauperes commendantur. 3.244.30
Pauperes, quare non sunt uexandi. 3.783.10
Pauperes, qui subleuant sibi comparant. 3.827.40
Pauperes, subleuare est pietatis argumentum, & illos non audire, est impietatis. 3.845.20
Pauperes, quare uexentur, & illorum uindex est Deus. 3.855.60
Pauperes, in quos diuites inquirent. 3.895.40
Pauperum miseria, est utilis. 3.899.20
Paupertas, quando est obscura. 1.209.60
Paupertas, est probis felicitatis instrumentum. 3.894.30
Paupertatis extremæ comes desperatio. 1.435.20
Pausanias, post uictoriam intemperans. 1.159.40. non est gloriam consecutus. 221.60
Pax, a Christo Domino nobis data, qualis sit. 1.106.20
Pax pecunia redempta, est seruitutis auctoramentum. 1.314.40
Pax, quæ desideranda. 1.513.50
Pax cum Calecutiensis Rege, inita eiusque leges. 1.690.60
Pax a Iacobo Fernando Correia uiolata. 1.691.20
Pax Cananorensium cum Lusitanis. 1.770.40
Pax simulata Armuziensium. 1.810.10
Pax cum Armuzio inita, & eius leges. 813.50
Pax inter Albuquerque, & Almeida. 1.836.60
Pax Maurorum cum Lusitanis. 1.882.10
Pax

INDEX.

Pax cum Rozalcamo inita, eiusque condiciones. 1.917.10
Pax cum Calecutiensibus inita. 1.919.10. & confir-
mata. 946.50
Pax cum Xerquienfibus, & aliis Mauris inita. 1.
925.20. & 30
Pax a Zeiamo, cum Emmanuele inita, & minime
seruata. 1.947.40. & 50
Pax cum Calecutij Rege a Lupio Suario confir-
mata. 1.1006.60
Pax inter Pacemensem Regem, & Lusitanos. 1.
1007.40
Pax cum Zabaimo Idalcamo. 1.1034.60
Pax inter Barnagafium, & Siqueiram. 1.1064.40
Pax inter Peguenfem Regem, & Lusitanos. 1.
1077.50
Pax cum Coulamenfibus renouata. 1.1081.60
Pax cum Zeilandenfi Rege, & eius capita. 1.1046.
30. & 1096.60
Pax animi, est summum in uita bonum, quod solus
Christi spiritus præstat. 2.861.50
Pax illa Augusti Octauiani tempore, quam fuerit
conueniens. 3.258.30
Pax infortum, qualis. 3.330.20
Pax a Persis constituta, extincto Babylonis impe-
rio, opportuno fuit Hierosolymæ reparandæ. 4.
399.40
Pacis tractatus, a Suario cum Calecutiensibus ini-
tus. 1.721.60
Pacis fœdus ab Almeida cum Melichiazio firma-
tum. 1.834.50
Pacis fœdus inter Malacensem Regem, & Lusita-
nos. 1.847.10
Pacis nomine, quid significetur. 3.690.60.
Pace, quis fruatur. ibidem. 50
Pace, & otio quot imperia conciderint. 1.528.
10
Peccans, est ignorans. 2.722.60
Peccatum originale. 1.62.30
Peccatum, quare grauius existit post acceptam le-
gem. 2.718.30. & 719.30. & 40
Peccatum quo modo cum caritate in nobis inest.
2.298.60
Peccatum originale in singulis hominibus inest. 2.
355.10. quid sit. 3.56.40. & 3.274.40. & 2.699.60
& sequen.
Peccatum, quid sit. 2.355.20. quot modis in sacris
litteris usurpetur. ibidem. 50. & 209.10. & 2.719
30
Peccatum, quid sit. 2.691.40. & 699.60
Peccatum, quam graue sit malum. 2.695.50
Peccatum, est a lege Diuina dissensio. 2.701.50
Peccatum, quo modo fuit Cruce extinctum. 2.707.
60
Peccatum, quare fugiendum. 2.714.30
Peccatum, non est naturæ tribuendum. 3.28.10
Peccatum ludæorum, quod in Christi nece com-
miserunt, omnium fuit maximum. 3.176.40
Peccatum, est in uita maxime pertimescendum. 3.
266.50
Peccatum, quæ animis inferat. 3.275.50. & 276.
50
Peccatum, quam graue Deo afferat offensionem.
3.362.10
Peccatum, mala hominibus importat. 3.423.20. &
424.60. & 425.30
Peccatum, quantum sit hominibus pertimescendū
3.681.60
Peccatum inueteratum, quam sit periculosum. 4.
808.40
Peccati effectus. 1.62.60

Peccati triplex consideratio. 2.298.30
Peccati supplicium, quod. 2.602.20
Peccati origo, unde ducitur in omnes homines. 2.
699.50
Peccati, post legem scriptam grauitas. 2.700.30
Peccati triplex malum. 2.713.20
Peccati affectiones per legem quo pacto uiguerūt
2.717.50
Peccati similitudo, quæ fuerit in Christo. 2.632.
60
Peccati nomen, quomodo aliquando usurpetur. 2.
733.30
Peccati per Christum de peccato damnatio. 2.733
30
Peccati remedium a Deo postulandum. 3.28.10
Peccati nomen pro sacrificio piaculi sæpenumero
usurpatur. 3.318.20
Peccati genus est duplex. 4.429.50
Peccato mori, quid sit. 3.705.40
Peccato repugnare, quam sit facile. 2.710.50
Peccatum solus Deus potest delere. 2.635.50
Peccatum, quare fugere debemus. 2.705.30. & 737
30
Peccatum aliquod ne homo suscipiat in uita, sine
Dei gratia fieri non potest. 2.46.60
Peccato, quare nihil sit miserius. 3.273.20
Peccato contaminati omnes nascimur. 2.701.50
Peccato infecti omnes nascimur. 4.302.20
Peccata omnia quo modo a peccato originis existi-
terant. 2.360.10
Peccata eorum, qui in Deum intuentur, quod am-
modo a Deo obteguntur. 3.48.20
Peccata sanctorum, quas nobis utilitates afferant.
3.272.40
Peccatorum gradus, & progressio. 2.646.40. 3.535.
20
Peccatorum confessio, optimum ad salutem recu-
perandam remedium. 3.100.20
Peccatorum uenia, quibus argumentis a Deo per
Christum est petenda. 3.362.60
Peccatorum macula, quomodo sunt diluenda. 4.
13.20. & 3.272.20. & 273.50
Peccatorum impunitas, est maximum a Deo suppli-
cium constitutum. 4.320.50
Peccata expiandi ratio. 2.49.10
Peccator, quomodo sit iustus. 3.214.60
Peccator, quid facere debet, cum se peccato adstri-
ctum uidet. 3.486.60
Peccator, quare audet a Deo ueniam petere. 3.487
10. & 630.20
Peccator, dum peccat, quo modo fidem uiolat. 3.
705.30
Peccatoris ad ueniam postulandam institutio. 3.
192.10. & 20
Peccatores ab Ecclesia non sunt separati, quamuis
aliqua sint ratione perfidi. 2.216.50
Peccatores partim fideles, partim infideles. 2.217.
10
Peccatores sunt omnes. 3.214.20
Peccatores quare Deum fidenter orant. 3.215.40
Peccatores, qui in scelere gloriantur, ac opibus
insolescunt, quod in uita sæpe iudicium subeat.
3.278.10
Peccatores, quare permittantur. 3.328.60
Peccatores, cum uoluptates exquirunt, dolores ac-
crescunt. 3.389.60
Peccatores sunt in duplici genere. 3.654.10
Peccatores præciti, quare Dei permissu in uitam
ingrediuntur. 3.795.60
Peccatorum hominum calamitas, est sanctorum
hominum disciplina. 2.471.30. & 630.30
Pecca-

INDEX.

Peccatorum hominum uoluptas, qualis. 2.649.50
Peccatorum hominum actiones, quo pacto a Deo
debilitantur, & uniantur. 3.288.40. & 285.20. &
sequentibus. & 586.10
Peccatorum hominum, in hac uita condicio, ali-
quando quantopere florens uideatur. 3.323.10.
eorundem, quam sit ærumnosa condicio. ibid.
3.324.20
Peccatorum supplicium. 3.535.40
Peccatorum, in seipfos odium. 3.545.40
Peccatoribus, quare supplicium non statim a Deo
imponitur. 3.271.60
Pecunia cupiditas cum gloriæ cupiditate minime
coniungitur. 1.210.20
Pecunia sine uirtute non opem affert, sed ruinæ pe-
riculum. 1.314.10
Pecuniæ cupiditas nimia, quæ mala afferat. 3.857.
50
Pecuniæ cupiditas, fuit Judæis ruinæ principium.
4.24.60
Pecunia qui seruiunt, in quanto errore uersentur.
4.513.20
Pecunia, non sunt belli nerui. 1.314.10
Pecunia, quantum ad gloriam ualeant. 1.151.30
Pecuniarum acquisitio cum nimia sollicitudine,
quare sit amentia particeps. 3.755.10
Pedic, Taprobana Regnum. 1.845.50
Peditis Rex Lusitanos Albuquerque donum
mittit, & cum eo pacem firmat. 1.887.10. & 30.
tempestate iactatos, humane tractat. 1008.10
Pegu Regnum, & eius descriptio. 1.1007.50
Peguenfis Regionis, & gentis descriptio. 1.1077.
50
Peguenfis Regnum. 1.914.10
Pelagius Sala. 1.905.10
Pelagius Sousa, Legatus ad Zeilandenfem Regem
a Laurentio Almeida mittitur. 1.758.60. & 791
50. eius mors. 827.10
Peloponnesus, a quo nomen accepit. 1.28.60
Pelops, qua arte rerum sit potitus. 1.28.60
Perfectionis gradus altissimus. 3.491.50
Perfidia ex contentione ostenditur. 2.654.20
Perfidia detestatio. 1.765.10
Perfidia scelus, quam late pateat. 4.101.
30
Pericles popularis. 1.80.50
Periculum Lusitanorum. 1.706.30. in Caulenfi arce
1107.10
Periculi grauissimi descriptio. 3.176.20
Peripatetici. 1.278.50
Peripateticorum de bono opinio. 1.43.40
Peripateticorum disciplina laudatur. 1.334.40
Periuri, quam sint flagitiosi. 3.820.50
Permissio Dei, ut homo libidini seruiat. 3.347.
40
Permissio Dei, qualis in iustorum ærumnis, & in
improbis florenti statu. 3.609.10
Persæ. Allem secuti. 1.983.60
Persæ cur mercatum intra urbis mœnia fieri pro-
hibebant. 4.614.50
Persarum Reges magni dicebantur, sed duo tan-
tum illorum fuerunt hoc nomine digni. 1.347.
60
Persarum opera, ne quid in Regum filijs deformæ,
& indecorum appareret. 1.368.60
Persarum more introductum erat, ne quis posset
suos fundos, & possessiones negligere. 1.484.
40
Persarum institutio circa pueros educandos. 1.507
40
Personæ publicæ officium. 1.358.50

Personæ significatio. 2.655.30
Personæ filij a patre distinctio. 3.910.50
Personarum Diuinarum distinctio. 3.729.10
Personarum Diuinarum distinctio. 3.877.40
Personarum Diuinarum distinctio. 4.296.30
Personarum Diuinarum distinctio. 4.376.60
Personarum Diuinarum distinctio. 4.408.30. &
413.20. & 469.50
Pestilentia Olisippouem affigit. 1.1050.40
Pestis, in Monte maiore in Lusitaniæ Ciuitate. 1.
578.30.
Pestis, in Castris Calecutiensibus. 1.712.10
Pestis, in Regno Calecutiensis. 1.717.16
Pestis, Olisippouem inuadit. 1.734.50
Pestis, in Lusitania ingrauescens. Scallabin perua-
dit. 1.755.50
Petra a Mose percussa Christum adumbrabat. 2.
257.20
Petra offensionis, quæ designet. 2.780.20
Petra spiritalis, & populum consequens, ut Paulus
inquit, quæ sit. 802.50
Petri monarchia. 2.50.20. & successorum. ibi-
dem.
Petri fides. 4.595.50
Petri Apostoli sententia, & habemus firmiorem
Prophetarum sermonem, &c. 4.618.60
Petri uerba, facti sumus filij Dei &c. 4.631.10
Petri Apostoli uerba in actis, Christus est constitu-
tus a Deo Iudex uiuorum, & mortuorum. 4.
722.30
Petrus Albuquerque ab Albuquerque patruo con-
tra Arabas mittitur. 1.978.30. Armuzensis arci
præficitur. 1003.10
Petrus alfonfus Aquilaris. 1.723.30. & 949.40
Petrus Alpoemus Nauarchus. 1.987.10. iuridicen-
do præerat. 910.40
Petrus Alvarez Capralis Classi in Indiam ab Em-
manuele destinata præficitur. 1.628.10. eius in
Lusitaniā reditus. 654.10
Petrus Aluarus Carualius, uir fortissimus. 1.1087.
30
Petrus Attaidius. 1.647.10. eius litteræ casu in-
ueniunt, de fraudibus Calecutij Regis. 654.30. in
locum Soderij constituitur. 1.678.50. eiusdem
mors. 692.50
Petrus Barrerus. 1.744.40. & 787.50. & 791.40. &
843.60. Mirhoceni nauem pugnando capit.
832.30
Petrus Barriga Abodelquibirum occidit. 1.990.
30
Petrus Bastardus. 1.706.10
Petrus Bembus. 1.201.30
Petro Cano caput ense præcisum. 1.832.50
Petrus Congensis Regis Legatus, ad Emmanuel-
lem. 1.928.40. & ad Pontificem Maximum. 932.
50
Petrus Correa, ad Pontificem Maximum Legatus.
1.580.10. Legatus, ab Emmanuele, ad Maxi-
milianum Imperatorem mittitur. 1006.20.
Petrus Faria. 1.935.30. & 1068.20. in prælio uulne-
ratur. 913.30
Petrus Ferreira Fogasa, ab Almeida Quiloensi arci
præficitur. 1.741.10. & ex Quiloensi arce Meli-
dem proficiscitur. 779.40. & 780.10
Petrus Fonseca Castrensis, ab Albuquerque Goen-
se mare peragraré iubetur. 1.875.30. & 886.50.
de eodem.
Petrus Mascaregnas Dabidenfes rebelles uincit.
1037.30
Petrus Galatinus. 2.535.60
Petrus Gomesius Teixeira. 1.1068.60
Petrus

I N D E X.

Petrus Gomeſius Limicus occiſus. 1.874.50
Petrus Goueanus. 1.1049.30
Petrus Ioannes, Dux ſex Gallicarum, treſemium,
comiter ab Emmanuele accipitur. 1.907.
10
Petrus, Ioannis Primi filius, eruditus. 1.452.
10
Petrus Leitanus, quinquaginta equitibus preſigitur
1.577.10. a Mauris uulneratur in facie. 668.
10
Petrus Lupius Azeuedius occiſus. 1.1062.50
Petrus Lombardus. 2.82.30
Petrus Luſitanus uirtus. 1.920.10
Petrus Maſcaregnas. 1.1016.60. & 1075.40. eius in
Indiam aduentus. 911.50. Cochimenſem Arcem
alij committit, ut Albuquerque comitetur.
915.10. Roſalcamo cum aliis obutam. it 50. & de
eodem. 916.10. Luſi. anos diſtipatos in ordinem
recipit, & hoſtibus magno animo repugnat. 916
60. & Gog preſicitur. 941.10
Petrus Mendoza. 1.723.30
Petrus Menefius. 1.1036.50. & 1062.30. & 1072.
50. Alcontinenſis Dynaſta. 1.1072.30. Septem
transit. 933.10. Tutuani fines inuadit, & mul
ros caedit, & captiuos abducit. 961.40. pro
cium cum Mauris init, & eos ſuperat. 962.
10
Petrus Moralis. 1.958.10
Petrus Nauarrus, Fernandi Regis Claſſis Preſe
ctus. 1.1800.40. & auxilium Luſitanis attulit. 801
10. & multis ab Emmanuele beneficiis afficitur
803.30
Petrus Nonius Luſitanus Mathematicorum Prin
ceps. 1.1056.20. & 397.20
Petrus Paſcalicus, Venetus, Legatus. 1.655.10
Petrus Perſona. 1.914.20. & 938.50. & 939.10
Petrus Queiroſius. 1.1109.50
Petrus Raphael. 1.665.40. Dux a Paciſco
uiginti ſex hominum conſtituitur. 1.701.
50
Petrus Siluij mors. 1.1106.10
Petrus Soula, uir fortiffimus, in diſcrimen addu
ctus. 1.668.50. qui poſtea fuit Pratenſis Comes
Ioanni Menſcho in Azamorenſi preſectura ſuc
cedit. 961.30. Azamorenſis Praefectus ab Aſaidio
ad bellum Marochienſem inuitatur. 992.60
Petrus Vaſcius Furmanus. 1.1109.30
Petrus Vaſcius Vera. 1.1030.20. & 1068.10. eius
interitus. 686.30
Petrus Vieira. 1.1071.30
Petrus Velloſus. 1.1104.40
Phædra ſcleris pænituſ. 1.177.60
Phætonis fabula explicatur. 1.291.10
Phalaridis Tyrannis. 1.32.20
Pharao, quare a Deo fuerit diu toleratus. 2.129.
30. eius cor, quomodo a Deo induratum fuiſſe di
citur. 129.60. & 390.20. culpa ſua in ſcelere fuit
contumax. 766.20. illius exitio fuit iuſtitia, &
benignitati Diuinæ conſultum. ibidem. 30. il
lius cor fuiſſe a Deo induratum quo modo dicitur
767.20. illius cladem in quem finem Deus retu
lit. ibid. 30. eius clades, quid ſignificet. 497.20
Phariſæi, qui ſunt. 4.583.50
Pharonenſis portus. 1.948.30
Philippus Alexandri Magni pater, quare tantus
uir euafit. 1.381.60. & de eodem. 544.
20
Philippus libentiſſime Chriſtum ſecutus. 4.596.
20
Philippus Rodericus. 1.760.40
Philippi Regis Maximiliani Imperatoris filij, in

Hiſpaniam aduentus. 1.762.10
Philippi Regis potentia, & longus rerum uſus. 1.
128.60. eius animus erga Portugalenſes. 1130.
50. & 1131.40
Phinees. 3.419.60
Philophandum paucis. 1.279.20
Philophia Regi maxime conuenit. 1.263.10
Philophia quibus argumentis a multis oppugna
tur. 1.264.20
Philophia Regibus pernicioſa quibus argumen
tis aliquibus uideatur. 1.264.50
Philophia, quid ſit. 2.567.10. eius munus. ibi
dem. eius partes. 567.50
Philophia an ſit ſufficientiæ effectrix. 4.668.
10
Philophia ſtudium a calumnia uindicatur. 1.
333.60
Philophi utrum ſapientiam fuerint conſecuti.
2.568.40. eorum lapſus. ibidem. diuerſæ opinio
nes. 60. & 569.10
Philophi, aut impij, aut amentes, aut timidi
fuerunt, & ideo nullo modo ſapientes. 2.587.
60
Philophi, quibus in rebus ſapientiam colloca
runt. 2.597.60
Philophi ueræ uirtutis rationem minime tenuerunt.
2.626.10
Philophi, quare in tot errores inciderunt. 3.
406.30
Philophi in ſapientiæ doctrina quales exſite
runt. 3.873.20
Philophi, quibus rationibus fidem Chriſtianam
oppugnant. 4.225.20. illorum hac in re impru
dentia oſtenditur. 4.229.50
Philophorum de rebus Diuinis, & de principijs
ignorantia. 2.240.10. eorum uirtus. ibidem. 40
Philophorum ſupor. 1.264.60. & 268.20
Philophorum uita, & mores. 1.265.30
Philophorum mores perſtringuntur. 1.271.
00.50
Philophorum multa genera. 1.278.30. quod il
lorum genus Regi conuenit. ibidem. 50
Philophorum in ſcientia conatus inanis. 2.325.
60
Philophorum errores in naturæ perueſtigatione
2.571.10. & de Deo. ibidem. 50
Philophorum, quam inanis fuerit in ſapientiæ
ſtudio conatus. 3.907.60
Phocion inter ſuos laudatus. 1.191.60
Phœbe ſanctæ mulieri Paulus epistolam ad Ro
manos, dedit. 866.60
Phyſici, quas rerum cauſas ponebant. 2.569.60
Deum tollunt. 570.20.
Piacula, quæ ſint ſanctiſſima. 4.133.10
Pictura, quæ a iuuenum conſpectu remouenda. 1.
384.40
Pietas Luſitanorum militum. 1.710.60
Pietas continet omnem recte uiuendi conſtitu
tionem. 2.289.40
Pietas, eſt iuſtitia pars potiſſima. 3.798.50
Pietas habet promiſſiones, & uitæ quæ nunc eſt,
& futura. 3.832.60
Pietatis initium eſt timor Dei. 2.737.40
Pietatis ſtudium ex conſuetudine impiorum mi
nuitur. 2.849.50
Pietatis munus eſt, non deſidere, ſed proſicere.
4.313.30
Piger 3.881.20. eſt iniuſtus. 488.30. ſpecies. 714.
40
Pigros ad gloriam immortalem. 3.166.40
Pigritia uituperatur. 3.714.10. quæ mala eam ſe
quantur.

I N D E X.

quantur. ibidem. 50
Pigritia, nihil eſt fraudulentiſ. 3.744.40
Pigritia eſt animi puſilli, & cum deſperatione con
iuncta. 3.788.60
Pigritia. 3.829.50. & ſupplicio excitanda. 830.10. &
de ea in communi. 831.60. & 868.60
Pigritia, quantum ſit malum. 3.768.20. & 848.
10
Pigritia comes eſt timiditas. 3.853.20
Pilei Perſarum. 1.984.30. & ipſorum ingenium.
ibidem. 60
Pingendi, & ſculpendi ars, qua occasione fuerit ar
tiſicio aucta. 3.990.50
Piſcina probatica. 4.701.10
Piſcis monſtroſus. 1.677.50
Piſſitratidæ, quare exſincti. 1.32.20
Pius, ab impio, qua ratione internoſcitur. 3.765.30
Pij Diuina uirtute ſapiuntur. 3.118.10
Pij, quibus armis impios ſuperant. 3.185.60
Pij, ab impijs, quam maxime differant. 3.205.60
Pij, quibus bonis aſſuant. 3.227.10
Piorum hominum, quæ ſit mens. 3.159.50. illorum
ſpes firma. ibidem. 60
Piorum ſtatus, ab impiorum condicione, quo di
ſcriminetur. 3.162.30
Pius V. Pontifex Maximus laudatur. 1.161.20. &
2.170.60
Plato, inſtar omnium. 1.128.40
Plato, gloriæ cupidus. 1.170.10
Plato, quid cenſuerit de uirtute Siculis, & Italis
tradenda. 1.370.30
Plato, ueræ uirtutis ſtudiū. 2.289.60
Plato, Trinitatis myſterium quamuis timide attin
git. 2.549.10
Plato, in mortis commentatione ſapientiam ponit.
2.599.50
Plato, in amore Diuino ſapientiam ponit. 2.608.
40
Plato. 2.815.10
Platonis ſententia, de Principis officio. 1.30.60
Platonis, de pudore opinio. 1.199.30
Platonis, de uitæ dignitate ſententia. 1.222.30. de
aſſequenda Dei amicitia ratione. 223.10
Platonis, de ſapientia, & honeſtate opinio. 2.72.
50
Platonis opinio, de homine Dei gratia deſtituto. 2.
277.60
Platonis, de mundi ortu opinio. 2.536.30
Platonis, de rerum natura ſententia. 2.542.30. de
duplici æternitate. ibidem.
Platonis, de Phyſicis querella. 2.569.50
Platonis laudes. 2.577.20
Platonis, de ſapientia opinio. 2.598.30
Platonis, de ſapientia fundamento opinio. 2.599.
50. & 603.10
Platonici, Arithmetica, & Geometria ignaros non
admittebant. 2.470.10
Platoniorum recentiorum error, quo Platonem
de mundo cum Ariſtotele conſentire putant. 2.
537.20
Plebs, bellua immanis. 1.139.50. tyrannos gignit.
1.120.20. a populi procuratore fugiendum multi
ſentiunt. 1.143.20
Plebs, omne ſcelus approbat. 1.185.60
Plebs, & nobilitatis coniunctio, unde. 1.3.60
Plebs uitia, Principibus referenda. 1.40.20
Plebs, qui annumerentur. 1.134.50
Plebs, & nobilitatis honeſta contentio in Repub.
utilis. 1.437.10
Plebs effrenatæ mores. 2.14.20
Plebs ortus utilis. 3.115.40

Plutarchus Cheronæus, in Ciuitatem a Romanis
acceptus. 1.195.50
Pluuiæ duplex, quare ſanctis promittitur. 4.465.
10
Poema, pictura uiua. 1.384.40
Pœna a Deo inflicta, eſt ſalutaris medicina. 4.330.
10
Pœnæ dilatio, Deum in hominum ſcleribus con
nuere non indicat. 3.154.10
Poetæ, ab hiſtorico diſcrimen. 1.12.60
Poetæ ueræ ſcribere. 1.12.60
Poetæ, quales uiuendi. 1.384.20
Poetarum uitium. 1.170.50
Polycrates Samius. 1.46.60
Pollutio, quid in lege ſcripta ſignificet. 4.349.
50
Polonia Rex laudatur. 1.1162.60. & 1185.40
Pompeius Hieroſolymā capit. 3.355.40. & 4405.
30
Pontifex ſummus Indorum. 1.725.20
Pontificis Maximi, ad Emmanuelem nuntius, &
dona. 1.597.10
Pontificis, ad Emmanuelem litteræ pro Venetis. 1.
629.60
Pontificis ſummi neglecta auctoritate, timor Dei
tollitur. 2.21.40
Pontificis Maximi auctoritas probatur. 2.50.40. &
101.20. & 103.20. & ſequen. & 140.50
Pontificis decreta, quo iure ſanciantur. 2.111.20
Pontifices Iudæorum imperium tenent. 2.487.30
Pontifices, in Anglia, e plebe infima electi. 2.106.
60. & 107.60. nullo iure poſſunt a Regia potetta
te creari. ibidem. 107.40
Pontificibus optimi quique Imperatores parebant
2.174.10
Pontificum munus qui ſibi arrogat, quibus ſunt
ſupplicia Diuinis affecti. 2.110.50
Populus, ex quibus hominibus conſtet. 1.180.60.
illius indultiſſa ſunt multa, ad communis uitæ
bona allata. 181.30
Populus, docilis eſt ad recte uiuendi diſciplinam. 1.
182.20
Populus, non eſt ingratus in uiros excellentes. 1.
183.10
Populus, ob legum obſeruantiam in mortem liben
ter iuit. 1.183.40
Populus legiſlatores exornat. 1.186.40
Populus, honeſtatis amans. 1.187.30
Populus, ad alienum uitium notandum ſemper
intentus. 1.221.40
Populus, in Rege hereditario non priuatur ſuo iu
re. 1.351.10
Populus Dei, ab alieno populo ſapientia diſtingui
tur. 4.454.20
Populi, par cum nobilitate libertas, Reipublicæ
perniciouſa. 1.10.20
Populi inſtantia, & dementia. 1.215.10
Populi ſtudium, quibus rationibus excitatur. 1.
144.40
Populi opinio, in laude, a ſapientum ſententia nõ
diſcrepat. 1.177.10. & 180.60
Populi indultiſſa, plura ſunt bona, quam mala illata
1.184.20
Populi iudicium, lex eſt. 1.186.60
Populi iudicium in Principis electione, quare ſe
pius erret. 1.349.20
Populo nihil turbulentius, nihil amentius, & per
niciouſius. 1.133.20
Populo, nihil furioſius. 4.588.50
Populi, aliqui quare concidant, & alij in electorū
opes inuadant. 3.109.50
opulis

INDEX.

Populis honestatis amor ingenuus. 1.184.40
Populis non inuitis leges imponuntur. 1.185.30
Popularis, quis dicatur. 1.144.60. quibus sit uitiis obnoxius. ibidem.
Popularis, quis. 2.60.60
Porphyronis martyrium. 4.534.60
Porte nomine, quid significetur. 3.935.50
Portugalia nomen, unde ductum. 1.567.30
Portugalia Regnum, continet magnam antiquae Lusitaniae partem. 1.567.50
Portugalia Regnum, ad Emmanuelem iure pertinebat. 1.568.40
Portus tutus. 1.626.60
Posteritas bonorum, est sempiterna. 3.404.50. quae sit bonorum posteritas. ibidem.60
Postulata, quare quaedam Deus complet, quaedam uero repudiat. 3.402.20
Postulatio impudens saepe a Deo in poenam postularis impietur. 3.337.20
Potentia in Deo, perfectionem quare designet. 2.540.10
Potentia Dei, est cum elementis coniuncta. 3.992.20
Potentia fructus, est in usu. 1.324.50
Praecepta Dei, quare fidelia dicantur. 3.439.30
Præda ingens. 1.99.50
Præda ingens inter Lusitanos milites diuisa. 1.833.50
Præda ingens Malacæ, capta. 1.905.20
Prædestinationis causa. 2.404.4. & 405.60. & seq. & 511.60
Prædicantium Euangelium uirtus ex Philosophorum in aliorum uitiis taciturnitate ostenditur. 2.588.30
Predictio futurorum, Diuinitatis argumentum. 1.731.10
Præscientia necessitatem non affert. 2.410.10
Præscientiam Dei, quo pacto Caluinus ponebat. 2.410.20
Præscientia Dei, quo modo a rebus non pendeat, & quomodo pendeat. 2.410.50
Præscientia, non affert necessitatem. 2.411.10
Præscientia natura, & ratione antecedit prædestinationem. 2.411.60
Præsidium, quod homines ad propulsanda pericula querunt, est duplex, alterum in Dei nomine est, alterum uero in pecunia. 3.817.20
Præsidium commune, quo homines sunt munendi. 3.820.50. & 840.40
Præsidium caeleste consequimur hominum caritate, & benignitate. 3.864.30
Præsidia, quæ regibus sunt necessaria. 3.840.50
Præsum Promontorium. 1.756.20
Præsentis Comes. 1.961.30
Preces natio sermone idiotis dicenda. 2.97.40
Preces, quibus Deus satisfacit, quales sint. 2.746.30
Preces, ad salutem consequendam ualent. 3.100.10
Preces, quæ non exaudiuntur a Deo. 3.106.60
Preces ad Deum fuisse, quas uires habeat. 3.1003.40
Præcum ad Deum uis, quanta sit. 2.745.30
Presbyter Ioannes. 1.969.30
Priamus, quare futurus dicitur beatus, si non tam diu uixisset. 1.46.20
Princeps, in liberalitatis officio duo considerare debet. 3.825.10
Princeps impius, populum animo abiectum domi-

nans, est instar Leonis, & Vise. 3.896.40.
dissolutus, & negligens, quæ mala inferat. ibid.
30
Princeps, qui mendacis aures præbet, suos quare crimine alligat. 3.901.50
Principis ingenium, ac natura, qualis optanda. 1.367.30
Principis, qui opibus humanis fidit, status, & illorum familiarium est minime optandus. 3.857.30
Principem, quare multi desiderant. 1.275.50
Principe quam sit indignum, mentiri. 3.807.30
Principes acris se amant, quam alij. 1.405.20
Principes etiam legis imperio adstringuntur. 2.831.40
Principes iniusti, quare grauius, & quibus supplicii a Deo puniuntur. 3.425.40
Principes, cum in terra commutantur, Respublica ruit. 3.892.30
Principum status, quantis sit periculis obiectus. 953.20. ab his periculis iustitia eos eripit. ibid. 30
Principum iniurie, quibus plebem opprimunt sunt plerumque libidinis gratia constitutæ. 4.21.40
Principium duplex, temporis, & eternitatis. 2.551.20
Principij nomen, quid significet Ioan. 1. In principio erat uerbum. 4.550.10
Principia rerum duo, ab hæreticis inducta. 2.779.10
Principia, alterum bonorum, alterum malorum, quare Philosophi posuerint. 2.571.40
Principia, rerum quæ Philosophi falsa statuerint. 4.848.50
Principij exitus respondent. 1.369.60
Priuati nomen, quid significat. 2.39.40
Probitas, eloquentia præsidio nudata, inermis est. 1.490.30
Proprium condicio quantopere differat ab improborum condicione. 3.764.30. & 783.30
Procli argumenta, quibus mundum esse ab æterno conatur probare. 2.537.50. soluiuntur. 549.10
Proditorum mos inueteratus reprehenditur. 1.1053.50. & 1090.10
Prælium Calecutiensium cum Lusitanis. 1.706.40 & 707.10
Prælium terrestre. 1.714.20. & nauale. ibidem. 10
Prælium nauale Lusitanorum cum Calecutiensibus. 1.760.30
Prælium nauale inter Laurentij Almeida, & Mirhocemi ac Melichiazij classem. 1.791.30
Prælium Arziliæ inter Mauros, & Lusitanos commissum. 1.800.10
Prælium Curitensis, cum Lusitanis. 1.808.40
Prælium cum Dabulensibus. 1.827.50
Prælium nauale Almeida cum Mirhocemo. 1.830.30
Prælium atrox inter Albuquerque, & Zabaimi copias. 1.862.30
Prælium, ab Albuquerque cum hoste fugiente Goe commissum. 1.871.30
Prælium atrox Malacensium, & Lusitanorum. 1.894.30
Prælium atrox inter Rezalcamii exercitum, & Lusitanos Goe commissum. 1.903.10
Prælium acre Lusitanorum, & repulsa. 1.913.30
Prælium atrocissimum, & Lusitanorum uictoria. 1.913.50
Prælium inter Mauros, & Lusitanos acerrimum. 1.923.40
Prælium

INDEX.

Prælium cum Xeriso anceps. 1.926.10
Prælium a prima luce usque ad noctem protrahum. 1.938.10
Prælium anceps a Tehabentafuso cum Mequinen si Rege commissum. 1.957.20
Prælium cum Fessensibus, & Mequinesijs. 1.957.20
Prælium nauale cum Rege Lingæ. 1.975.50
Prælium atrox cum Mauris. 1.989.30. & aliud. 50
Prælium periculosum, & anceps. 1.993.40
Prælia Maurorum cum Lusitanis, non leuia. 1.996.40
Prælium atrocissimum. 1.1014.40
Prælium nauale anceps. 1.1031.60. & 1032.20
Prælium atrox cum Mauris. 1.1059.20. aliud 1061.30
Prælium Correx cum Bintamensibus. 1.1080.20
Prælium nauale Iacobi Fernandi Begiensis. 1.1015.30
Prælium atrox inter Lusitanos, & Armuzienses. 1.1111.30. aliud nauale. 1.112.40
Proliis impiorum exitus diri. 3.962.40. illius condicio. 963.10
Prolem, quare unusquisque appetit. 3.961.50
Promissum Dei maximum. 1.559.50
Promissa Dei de Iudeorum futura amplitudine quo modo sint intelligenda. 4.451.20
Promissa Diuina, quo sunt referenda. 3.364.20. & 367.40
Promissorum Diuinorum fides, hominum subleuata perfidia, elucet. 2.795.20. & sequent.
Promissio Terræ Chanaan, erat signum alterius hereditatis. 3.413.10
Promissio Dei Abramo facta fuit illius fidei non, sanguine futura propagationi facta. 4.48.50
Promissio facta Abrahamo in exitu gentis Hebrææ, quomodo fuit seruata. 4.298.30. & sequentibus.
Promissionis Diuinæ Iudeis factæ fides non fuit illorum clade aliquo modo fracta. 2.761.20. & 813.30
Promontorium Bonæ Spei inuentum. 1.587.50.
eiusdem Promontorii, Incolarum mores. 599.20
Propitiatorium legis ueteris, quid significabat. 2.675.10
Propheta falsi signum. 2.154.20. & 157.50
Propheta interdum uagebantur. 1.77.30
Propheta, quare tam saepe antiquitatis memoriam replicent. 3.443.50
Propheta falsi, quare a Deo permittuntur, ut plebem decipiant. 3.51.50. & 352.20. illorum fallacia exprimitur. 60
Propheta, qua ratione a Deo instruebantur. 4.379.50
Propheta falsi a uero discrimen. 4.395.40
Propheta erant ab alijs hominibus, moribus, & cultu segregati. 4.491.60
Propheta, quantum se Christi maiestati subijciant. 4.619.20
Propheta, quare in mundum a Deo missi. 4.727.40
Propheta, omnia Christi opera annunciant. 4.731.30
Prophetarum mens quo modo a Deo incitatur. 3.253.10
Prophetarum condicio, cum Christum prædicebant. 3.482.20. & 634.40
Prophetarum de Christo prædicendi mos. 4.335.30. in scribendo consuetudo. 368.10

Prophetarum sermonis firmitas tunc maxime perspecta, cum Christus aduenit. 4.748.10
Prophetis non deficit eloquentia. 4.22.20
Prophetis actiones præscriptæ sunt prædictiones. 4.471.20. & 476.30
Prophetia apud Paulum, quid. 2.90.50
Prophetia, quare fuerit excitata. 3.433.40
Prophetia munus est multiplex. 2.823.40
Protagoræ impietas. 2.570.40
Prouerbum, quid significet. 3.333.50
Prouerbij definitio. 2.875.60
Prouidentia Dei. 2.133.60. & 3.156.10. & 4.399.10
Prouidentia Dei in hoste generis humani ligando, & laxando ad sanctorum exercitationem. 3.19.20
Prouidentia Dei, omnibus prospicit. 3.119.30
Prouidentia Dei. 3.158.10. eius uis ibidem. 219.40
Prouidentia Dei, erga pios. 3.192.10. & 50. & 222.60
Prouidentia Dei, quibus rationibus solet in dubium uocari. 3.323.50
Prouidentia Dei, in orbis concinnitate, & conseruatione. 3.408.50. & sequentibus.
Prouidentia Dei, circa res humanas, quare a Philosophis negata. 3.501.30. illa probatur. ibidem. 60
Prouidentia. 3.502.60. & sequentibus, & 644. cum sequentibus. & 513.50. & 502
Prouidentia Dei in impijs augendis. 3.547.10
Prouidentia Dei, ostenditur. 3.623.20
Prouidentia Dei. 5.390.10
Prouidentia Diuinæ uis. 3.26.40. & 219.40. & 554.20
Prouidentia Diuinæ uis, erga iustos. 3.223.20
Prouidentia Diuinæ ignorantia, quæ mala hominibus inuenerit. 3.577.40
Prouidentiam Dei in mentem reuocare, est utilissimum. 3.784.50
Prudentia, temperantiæ munere continetur. 1.221.10
Prudentia, sine Arithmetica non est. 1.394.10
Prudentia, qua tectum scelus excutitur, & simplicitas, est ad salutem necessaria. 2.870.40
Prudentia, quid sit. 3.674.20
Prudentia sempiterna, est necessaria. 3.675.20
Prudentia, quo modo sapientia subsistit. 3.749.40
Prudentia, in legis obseruatione consistit. 3.757.20
Prudentiæ laudes. 1.203.60
Prudentia una est uia. 3.802.50
Prudentia præsidio, uirtutum ornamenta seruatur. 3.850.40
Prudentia pars, est auaritiæ refrenare. 3.896.60
Prudentis hominis officium est, gloriam popularem despiciere. 1.148.60
Prudentis hominis grauitas. 3.812.50
Psalmi nulla temporis habita ratione sunt dispositi. 3.532.30
Psalmorum liber quæ contineat. 3.530.20. & 532.60
Psalmorum auctor, quis fuerit. 3.531.40
Psalmorum tituli. 3.534.10
Præaxa Mahmetæ, Rex Armuziensis creatur. 1.1114.50
Ptolomei error, de gradibus inter Indum, & Gangem. 1.1055.30
Publica ratio priuata anteponenda. 4.607.30
Publicani, quare a Christo phariseis, & legis doctoribus præferebantur. 2.778.60
Publius

INDEX

Publius Decius. 1.457.20
Pudor malus homines in egestate constituit. 3.763.10
Pudor ex paupertate parum sapiens. 4.603.50
Pudor malus apud Hesiodum, quis. 4.625.20
Pudor, qui homines tenet ne Christum assidue fectentur, quam sit malus. 4.625.30
Pudore ingenito nihil utilius. 1.199.30. eiusdem definitio. ibidem.
Pueri cuiusdam Lusitani mira fides, & constantia. 1.722.40
Puerorum recta institutio, quam sit necessaria. 3.459.50
Puerorum multiplex discrimen. 3.835.20
Puerorum institutio Reip. maxime est necessaria. 3.902.40
Pugna cum Saracenis naualis. 1.625.40
Pugna Lusitanorum cum Mauris. 2.667.40
Pugna naualis. 1.710.60
Pugna Lusitanorum cum Brauensibus. 1.783.60
Pugna naualis Albuquerqueij. 1.810.40
Pugna cum Armuziensibus. 1.822.10
Pugna cum Calaiatensibus. 1.824.20
Pugna terrestris Albuquerqueij. 1.838.50
Pugna naualis Lusitanorum cum Pateenuzij Claf-te. 1.935.20. & 936.20
Pugna Caraela Lusitanæ cum piratica nauis. 1.1075.60
Pulategamus, Zabaimi Dux. 1.858.30. eius in Lusitanos irruptio. 859.20. cum sequent. eius castra expugnata. 864.20
Pulategamus Melraum, & Timoiam in fugam conijcit. 1.899.10
Pulategami in Lusitanos techna. 1.899.40
Pulategamus Zabaimo suspectus, & proditi-onis infimulatus, exercitum Rozalcamo trade-re subetur. 1.902.40
Pulchri, qui sint. 1.415.60
Pulchrum, quale. 2.608.10
Pulchrum, quid existimari debeat. 4.161.30
Pulchritudo, quid. 1.414.40
Pulchritudo corporis, quid. 1.172.60
Pulchritudo, siue corporis, siue animi, natura ani-mos allicit. 1.173.10
Pulchritudo, quo pacto animos afficiat. 3.944.30. quæ sit inanis, & quæ uera 40
Pulchritudinis definitio. 3.758.50
Pupillis iniurias illatas Deus ulciscitur. 3.858.60
Purgatorium. 2.164.20. & sequentibus.
Purgatorium, locus apud inferos. 3.47.40
Puritas mentis, quando fiat. 4.608.50
Pythagoras, dum numeros rerum causas posuit, ad ueritatis cognitionem propius accessit. 2.570.40
Pythagoræ modestia. 2.468.40
Pythagorici musices ingratos e schola repellabant 470.10

Q Væstiones difficiles rerum Diuinarum, non sunt mulieribus, & imperitis proponenda. 2.97.60
Quales esse debent, qui calorum hereditatem adi-piscuntur. 3.195.10. & 562.20
Quasi apud Ioannem, quid significet. 4.570.60
Queixume Insula, ad Armuzij Regnum pertinet 1.822.50. & 1112.30
Querimonæ damnatorum de sua infamia. 4.725.10
Quies septimi diet, quid significet. 2.450.10

Quies animi, est argumentum constantiæ. 2.780.50
Quietis, & laboris uarietate omnia conseruantur. 3.409.20
Quiloa capta, & spoliata. 1.739.20. eius tumultus. 755.40
Quiloe sitis, & descriptio. 1.643.40
Quiloe Rex. 1.641.50. eius potentia, & Imperij amplitudo. 643.40. eius fuga. 739.10
Quiloesium mores. 1.643.40
Quinctiliani de instituendo futuro oratore opinio 1.352.60

R

Raab hospitalis. 3.360.60
Rabinorum explicationes sunt exsecrandæ. 3.239.40
Radicum usus, uice panis. 1.782.50
Rahus Benxamusus, uir fortissimus. 1.1013.30. eiusdem de Lusitanis uictoria. 30. eius mors. 40
Raix Nordinus. 1.986.20
Raix Xeraxus. 1.1097.30. & 1099.30. & 1110.60
Raixhamet, uir acris, & animosus. 1.986.40. Lu-sitanis infestus. 50. occiditur. 988.10
Raix Norandini nepos. 1.983.10
Rama Promontorium, ad Goæ oram pertinet. 1.867.20
Rapandar, opidum. 1.862.40
Raphael Perestrellus. 1.1007.40. eius laus. 1034.50. de eodem. 1092.50
Ratio recta, quid. 1.44.60. & 552.10
Ratio perfecta est lex. 1.73.10
Ratio, quomodo de statu suo concidat. 1.292.50
Ratio recta, est cum fide coniuncta. 2.216.60
Ratio recta, est quodammodo fœdus inter Deum, & hominem. 4.333.20
Ratio, ubi contemnenda. 4.636.30
Rationis definitio. 1.292.20
Rationis usus rectus, quis sit. 2.351.20
Rationis officium. 2.597.60
Rationi nemo natura solus informatus potest sem-per obtemperare. 2.656.50
Raxelis portus. 1.978.60
Rebecca infecunditas, & partus gentium Ecce-le-siam portendebat. 3.443.20
Regere, quid sit. 1.356.20
Reginaldus Polus, laudatus. 1.1155.60. & 2.613.50
Regius locus, quibus sit malis circumseptus. 1.255.10
Regius status saepe animum excæcat. 3.141.10
Regia potestas, concordie effectrix, & Rempub. firmat. 1.339.40
Regia uirtus est, uitam pro suis in discrimen ini-jcere. 3.419.20
Regiæ potestatis principium. 1.26.40. & 206.50
Regiæ dignitatis fundamentum. 3.433.40
Regnandi principium, a uirtutis admiratione pro-ductum. 1.2.20
Regnandi cupiditas, est a natura animis insita. 1.255.20
Regium est, apud Barbaros aliena semper uti lin-gua. 1.821.20
Regnandi scientia, in obediendo consistit. 1.256.60
Regnum, difficile immutatur. 1.20.50
Regnum Christi, perpetuum. 1.57.10
Regnum est Rep. liberæ præferendum. 1.339.30
Regnum

INDEX

Regnum sacerdotij religione, & sanctitate stabi-litur. 1.474.10
Regnum Salomonis, quid significabat, & quare fuerit electum. 2.498.40
Regnum Dei, siue Christi, quod sit. 3.378.50. il-lius laudes. 379.40. & 380.10. illius nomine, quid aliquando significetur. 2.853.50
Regnum calorum, quid significet. 4.415.20
Regnum Dei, quid sit. 4.626.50
Regni gubernatio, multiplex. 3.253.60
Regna ad quid constituta. 1.112.8.40
Regna malis artibus comparata, quare a Deo to-lerentur. 4.106.20
Regna maxima, quattuor, & qua ratione inter se discriminantur. 4.434.10. ea fuerunt Diuino consilio instituta, ac tandem diruta. 50
Regnorum fundamentum, quod. 1.471.40
Regnorum euerfiones parantur iniustitia. 3.348.20
Regnorum euerfiones, non casu, sed ob impietatem, & iniustitiam, Dei iudicio fiunt. 4.58.20. & 105.30. & sequentibus. in illis euerfendis quæ ratio a Deo seruetur. 4.105.60
Regnorum euerfiones fiunt ob corruptos mores. 4.295.50
Regnorum euerfiones iudicio Diuino conficiun-tur. 4.403.30
Regulus, quando fuerit perfectæ fidei munere per-fectus. 4.695.50
Reguli fides imbecilla. 4.691.10. & 694.60
Religio, Principi quam sit necessaria. 1.379.30
Religio Principem maxime decet. 1.455.60
Religio, quid contineat. 1.456.30
Religio, ad iustitiam pertinet. 1.642.60
Religio, Imperium sancit, & firmat. 2.9.60
Religio, quo pacto sacerdotes efficiat. 2.440.20
Religio, quomodo sit procuranda. 2.819.50. & 820.50
Religio, quomodo sit iustitiæ pars, & illius duo munera. 3.146.30
Religio, in oratione consistit. 3.148.10
Religio nihil iuuat, si pietas, & caritas negligan-tur. 3.340.20
Religio uera, in quo consistat. 4.574.20
Religio, quid. 4.612.60
Religio uera, in quo a fallaci distingui possit. 4.673.30
Religio semper Deo maxime curæ fuit. 4.613.40
Religionis ueræ officium. 1.64.10
Religionis modum, quare quidam homines po-nunt. 1.280.60. eorum rationes diluuntur. 281.10
Religionis caput, quod sit. 1.380.50
Religionis studium, quid contineat. 1.381.30. Religionis, & superstitionis discrimen. 40
Religionis Christianæ commendatio. 1.642.40
Religionis ueræ uia unica, simplex, et directa. 1.1157.30
Religionis studium omnia bona continet, siue, qui-bus imperium administrari non potest. 2.9.40
Religionis rite seruata emolumenta. 2.10.40. ea omnibus uirtutibus præstat, & omnes continet. 11.60
Religionis nouitas est perniciofa. 2.172.20
Religionis Britannicæ dedecus. 2.173.60
Religionis studium in quibus rebus consistit. 3.53.20
Religionis studium ad uitæ præsidium omnibus opibus antecedit. 3.145.10
Religionis contemptio nullam habet excusatio-

nem. 3.180.40
Religionis fructus. 3.454.60
Religionis inconstantia, aui cupiditatis nascitur. 3.838.60
Religionis officio, quæ prudentia requiritur. 3.954.60
Religionis ueræ initium, & fundamentum. 3.954.60
Religionis sanctitate nihil opulentiùs. 3.982.10
Religionis obliuio omnia mala hominibus inue-xit. 4.305.50
Religionis studio nihil anteuerendum. 4.402.10
Religionis studium pacem efficit. 4.448.30
Religionis summa uis, in quo maxime cernatur. 4.491.10
Religionis duo munera. 4.613.50
Religionem, quæ nouitia Dei præcedet. 3.614.20
Religione sublata, leges, & uirtutes silent. 2.569.50
Religione falsa, nihil pestilentius. 4.671.30
Religiosi in Congui Regnum missi. 1.805.60
Religioforum hominum genus, quare sit laude dignum. 1.281.50
Remedium unicum malorum. 3.212.10
Remedium malorum, quibus in uita affligimur. 3.229.50
Remedium malorum, quibus a Deo percutimur. 4.340.50
Renum in sacris litteris significatio. 3.549.50. & 563.60
Repelinum. 1.675.20. combustum. 701.30
Repelinentes uicti. 1.687.50. & 688.40
Repelinensis in Lusitanos techna, & quomodo eui-tata. 1.716.20
Reprehensio publica, quando est utilis. 3.886.10
Reprobationis Diuinæ causam, quare heretici negent. 2.391.50. illius causas inconstans Luthe-rus quandoque assignat. 395.40. & 396.40. illius causa rationibus probatur. 404.50
Requies Dei, quæ sit, & quod duplex. 3.383.40. & 490.20
Requies Dei, est iustitiæ munus in homines collo-catum. 4.453.50
Requies Domini, in sanctitate, & iustitia collocata 4.712.10
Requiem omnia expetunt. 3.353.10
Resbui, qui. 1.976.60
Respub. Principum Imperio gubernata diutur-nior. 1.20.40
Respublica commutatur ui naturæ. 1.94.10
Respub. quomodo adulatorum arte in perniciem labitur. 1.312.10
Reipub. immutatio non est umquam optanda. 1.338.60
Respub. an sit regno præferenda. 1.336.40. & 339.40
Respub. libera, si mores labantur, non facile re-creari potest. 1.345.60
Respub. & familiares, quomodo augentur, & con-seruantur. 3.482.60
Reipublicæ bene constitutæ fundamentum est re-cta iuuentutis occupatio. 3.540.50
Respublica sine consiliatorum multitudine gu-bernari non potest. 3.756.40
Res familiaris non augetur nimia parsimonia, sed nauitate, & saepe liberalitate. 3.759.40. ea sine ordine seruari non potest. 760.40
Res rustica, & pecuaria utilissima. 3.891.50
Respublica, quo modo in Tyrannidem labatur. 3.892.60
Respublica illa laudatur, in qua est libertas mo-derata.

INDEX

derata.	4.384.60	Rex, est ueluti ludorum praefectus.	1.344.20
Reipub. Romanae ruinae causa.	1.94.50. & 95.40	Rex eo nomine dignus semper ante imperium pa-	1.344.30. & 352.40
Reipub. in tres partes diuisio.	1.132.30	ruat.	1.344.30. & 352.40
Reipub. Romanae consideratio.	1.142.20	Rex nullum aliud nomen debet admittere.	1.357.30
Reipub. status sub Principe adulatoribus obnoxio	1.328.60		
Reipub. definitio.	1.331.50	Rex ignauus, & flagitiosus, est offensus humanis ar-	1.359.10
Reipub. status non est propter aliquorum flagitia		gumentum.	1.359.10
mutandus, sed ad principia bene constituta re		Rex primum indiget sapientia, deinde fortitudine,	1.359.10
uocandus.	2.171.10	honestate, & moderatione iustitiae, diligentia, fi-	1.359.10
Reipub. felicitatis auctor est Deus.	3.151.30	de, & patriae amore. 1.359.40. 3.661.30. & 3.61.30	1.359.10
Reipub. status Principis mentem indicat.	3.775.40	& 3.63.20. & 3.64.10. & 60	1.359.10
Reipub. status, dum tolerabilis est, qui immutare		Rex, quod dicendi genus colere debeat.	1.401.60
contendit, mortem illius maturat.	3.856.30	Rex legum custos, & iudex.	1.407.30
Reipub. status florens, in honore, & imperio pro-		Rex factorum, quando institutus.	1.454.60
borum consistit.	3.899.30	Rex, impetorum rector, atque moderator.	1.477.40
Reipub. quare nullum maius est, ad stabilimen-		Rex, iudicum princeps, iuris iudex, legum cu-	1.478.10
tum praesidium uirtute, & iustitia.	3.901.20	stos, iudiciorumque omnium conservator.	1.478.10
Reipub. pestes, questus, & uoluptas.	3.19.60	Rex, publicae felicitatis architectus.	1.482.70
Reipub. firmamentum, in modestia consistit.	4.115.40	Rex Diuinam mentem consulat, & Dei praesidium	1.482.70
Rei familiaris, & publicae salus, seueritate, & mi-		imploret.	1.482.70
sericordia continetur.	3.395.40	Rex uirtutibus ornatus qualis sit.	1.558.20
Rei familiaris augenda optima ratio.	3.891.50. & 899.40	Rex consilijs multis indiget, in quorum dele-	1.558.20
Rempub. bene constitutam, quae bona con-		ctu est non parua adhibenda cautio.	3.775.40
sequantur.	3.514.50. & 654.40	Rex duplici ratione imbecillis efficitur.	3.282.40
Rem familiarem male curat, qui est auarus.	3.791.20		
Rerum publicarum diuersi status.	1.18.30	Rex debet sedere, & non esse uagus, ut officio suo	3.833.50
Rerum publicarum euerfionis, quae sit causa pra-		fungatur.	3.833.50
ecipua.	1.330.50. & 902.30	Rex, qui eo nomine est dignus, quare facile suo	3.841.50
Rerum publicarum tria genera.	1.522.20	munere fungatur.	3.841.50
Rerum publicarum conuersiones unde orian-		Rex ex improborum familiaritate duplex incom-	3.871.10
tur.	3.783.60	modu subit. 3.871.10. illi est talis familiaritas	3.871.10
Rerum publicarum conuersionum causa.	3.892.40	maxime fugienda.	3.886.20
		Rex negligens, & dissolutus, quae mala inferat.	3.896.50
Rerum Diuinarum studium ab humanarum ope-		Rex iustus, & iniustus, Rempub. diuersae con-	3.900.40
ra deseritur, uice uersa, qui humanis studet		stituit.	3.900.40
utrisque carer.	4.465.50	Rex, ad quid in illo dignitatis loco sit collocatus.	1.1684.30
Resurgere in iudicio, quid significet in sacris litte-		Rex quis eligendus, orta in successione controuer-	1.1684.30
ris.	3.535.30	sia.	1.1684.30
Resurrectio Christi, illum Deum esse ostendit.	2.190.40. & 635.48. & 636.40	Rex, quare in prudenter agat, si populi demeritum	1.1684.30
Resurrectio mortuorum.	3.47.10. & 62.10. & 172.30	nascentem non comprimat.	2.114.40
		Regis munus, & officium.	1.132.20. & 282.20
Resurrectio Christi celebratur.	3.286.60	quibus sit difficultatibus implicatum.	1.140.40. & 2.40.20. & 53.60
Resurrectio mortuorum.	4.101.10. & 154.60	Regis, & Tyranni differentia.	1.237.20
Resurrectio mortuorum dispari condicione.	4.722.40	Regis non solum animi, sed & corporis est ratio	1.261.60
Rex, qui sit habendus.	1.256.10	habenda.	1.261.60
Rex quantum oportet, ut bonis artibus imbuatur	1.260.40	Regis studia, qualia in pueritia esse, debent.	1.263.10
Rex quare opes comparet.	1.273.40	Regi, quare litterae uideantur minus conuenire.	1.266.40. & sequen.
Rex sapiens difficile inuenitur.	1.291.40	Regis definitio.	1.261.60. & 355.50
Rex qualis est optandus.	1.293.20. & 294.30	Regis uoluptas, quae esse debet.	1.266.60
Rex, adulatorum oratione incensus, quam sit per-		Regis status, quibus in rebus oportet esse munitus	1.268.60
niciosus.	1.308.40		
Rex mollis, & Veneri deditus, quae mala Reipub.		Regis externi imperium, quare sit odiosum.	1.269.40
inferat.	1.314.50		
Rex moderatus, qualis sit.	1.315.10	Regis in religione modus, qui sit seruandus, ex ali-	1.283.10. & 284.20
Rex uoluntati propriae obediens est pauper, & im-		quorum opinione.	1.283.10. & 284.20
becillus.	1.317.10	Regis utrum sit aliqua institutio necessaria.	1.289.30
Rex quis sit.	1.332.10		
Rex freno potius indigeat, quam stimulis.	3.67.40	Regis amentia est maxime perniciofa.	1.290.30
Rex a Tyranno differt.	1.332.30. & 340.60. & 344.50	Regis institutio in, quem sit finem referenda.	1.316.10
Rex bonus, quare nemini inuideat.	1.342.60. sub	Regis muneris grauitas.	1.356.10. illius sanctitas.
eo, quare cultus ingenij, & animi magnitudo ui-	343.40	Regis nomen, est sanctum.	1.357.10
get.		Regis diligentiam tria excitant.	1.363.60

INDEX

Regis pueri natura, qualis optanda sit.	1.367.30	Reges, cum delinquant, non mediocriter delin-	1.372.50
Regis corpus, quibus rebus firmandum.	1.385.20	quant.	1.372.50
Regis officium difficultissimum.	2.2.30	Reges, & sacerdotes, iidem.	1.454.10
Regis muneris difficultas.	2.4.50	Reges, iudices, Imperatores, oratores, sacerdotes.	1.473.10. & 20
Regis officium, non est in rebus sacris leges praefici-		Reges, ne sacris se admisceant.	1.476.10
bere.	2.105.30. & 108.40	Reges, populi sumptibus alendi.	1.1084.20
Regis est, uera religione populum imbuiere.	2.289.60	Reges, quare iusti nomen sibi non assumant, cum alijs nominibus appellantur.	1.154.50
Regis amplitudini, quid non conueniat.	1.401.40	Reges, debent esse ueritatis studiosi.	2.5.50
Regis, & tyranni discrimen.	1.408.40	Reges, qui sint diuites, & potentes.	2.7.10
Regis officium, quod.	1.410.10	Reges, officium ut tueantur, religionem colant.	2.7.40. & 8.50. & 11.40
Regis opes, triplici praesidio munienda.	1.425.10	Reges, scelerati innocentes damnant, quare se in-	3.650.50
Regis officium, non esse ornate, & ample differe-		excusabiles ostendunt.	3.650.50
re, sed oratori leges imponere.	1.476.60	Reges, quare sint amandi, timendi, & alendi.	2.834.30
Regis exemplum, quantum ualeat.	1.510.40	Reges, quare Deus constitui permittat.	3.107.50
Regis dignitas, qua maxime re stabilietur.	1.538.10	Reges, qui proprie dicantur.	3.798.10
Regis officium quare sit, Dei actiones contemplari	3.395.10	Reges, quare impietatem odio habere debent.	3.798.60
Regis Maiestas, in quo consistat.	3.782.30	Reges, quibus praesidiis oportet, ut fulciantur.	3.840.50
Regis munus.	3.788.10	Reges, qua pactione ad Regiam dignitatem perue-	3.926.40
Regis ira, quantopere sit timenda, & uultus fereni-	3.799.10	niant.	3.926.40
tas iucunda.	3.826.30	Reges eo in loco sunt constituti, ut Diuino munere	3.928.50
Regis ira, qualis esse debeat.	3.833.40. cum sequenti-	fugantur.	3.928.50
Regis officium, quod sit.	3.833.40. cum sequenti-	Reges improbi, quare seuerissimum Dei iudicium	3.968.30
bus.		subibunt.	3.968.30
Regis crudelitas, in scelerum impunitate cernitur	3.841.50	Regum futurorum educatio, est maxime curanda.	1.296.20. in ea quae sunt prouidenda. ibidem.
Regis nomine, quis dignus sit.	3.842.10		
Regis officium duplex.	3.870.60	Regum puerorum, qualis sit aliquando educatio.	1.298.50
Regis libido, quam sit perniciofa.	3.926.60. & 927.30	Regum Lusitanorum insignia.	1.931.10
Regis in iudicando munus.	3.929.10. & 30	Regum opes, in bonorum prudentia.	2.5.10. & 6.30
Regis casu populus poenas luit.	4.339.50	Regum gladiis, quare dicitur diuinatio inesse.	3.797.60
Regi utrum liceat, in loco fidem fallere.	1.207.10	Regam, qui opibus humanis fidunt, status, est in lo-	3.857.20. illorumque
Regi, mentiri, quare aliqui putant licere.	1.286.40	co lubrico, & periculoso.	3.857.20. illorumque
Regi tria necessaria.	1.447.20	familiarum condicio. ibidem.	40
Regi, nihil magis oppositum, quam tyrannus.	1.544.30	Reges adulatoribus addictos, quae mala cosequan-	1.324.10
Regi, largus uini potus perniciosus.	3.926.60	tur.	1.324.10
Regem maxime decet moderatio.	1.279.20	Reges maxime decet religio.	1.365.60
Regem quibus artibus imbui, aliqui hominis defi-	1.275.50	Reges maximos, quid efficiat.	1.1162.50
derant.	1.275.50	Reges iustitia efficit.	2.440.20
Regem suffragio creari, sit ne utilius, an heredi-	1.346.50	Regibus, quae iuris cognitio sit utilis, ex aliorum	1.286.20
tate.	1.346.50	opinione.	1.333.10
Regem bonis artibus imbuiendum.	1.392.40. & ibidem. quae artes Regem deceant.	Regibus, qua sit opus sapientia.	1.333.10
Regem subditi imitantur.	3.287.40	Regibus, quae sint consideranda.	2.440.20. eorum am-
Regem, aut fatuum esse oportet, quare prouerbio	3.798.10	plitudo. ibidem.	
dictum fuerit.	1.256.60	Regibus, Dei iudicium est maxime metuendum.	2.32.60
Rege furioso nihil est sanestius.	1.256.60	Regibus, quanta sit persona imposita.	2.832.50
Reges a loue procreati, quare ab Hesiodo dicun-	1.26.40	Regibus, si sint a Christiana religione alieni, quan-	2.833.10
tur.	1.77.30	do obedire tenemur.	2.833.10
Reges ungebantur.	1.77.30	Regibus, opus est maiore sapientiae lumine.	3.141.10
Reges fortissimi, & modestissimi esse debent.	1.298.20		
Reges, quare se maxime ament.	1.303.40. quare	Regibus, numerandi, & metiendi disciplina est ne-	3.788.50
adulatores in suam familiaritatem admittant.	1.303.40	cessaria.	3.788.50
Reges, quare Dij haberi uoluerunt.	1.305.50	Regij nominis ortus.	1.339.10
Reges, qua fraude ducti, quidquid sibi libuerit	1.316.40	Rhetorica Regem decet.	1.398.60
facere conentur.	1.316.40	Rhinoceros.	3.117.60
Reges praeue educati, quibus uitij sint imbuti.	1.327.50	Ricardus Scellus laudatur.	1.1158.30
Reges, sunt pastores.	1.363.50	Roboam temeritate, Regni dissidium factum.	1.459.20
Reges maxime decet religio.	1.363.60	Rodericus Abraus.	1.723.30
		Rodericus Araugius.	1.850.40. ei qstura Malace traditur.

I N D E X.

traditur. 909.40. eius mors in pœlio. 913.30
Rodericus Barretus a Brigantino Duce Azamone
relictus, ut urbem tueretur. 1.915.10. de eodem
956.60. & 957.50. & 961.30. cum duodecim na-
uigijs Arziliam ex Algarbio uenit. 1011.50
Rodericus Britius Palatinus, arci, & urbi Mala-
centi præfuit. 1.909.40. Goam reuocatur. 974.
30. Classen apparat, & Andradis tradit, ut Pate-
catum opprimat. 914.10. de eodem 934. & 935
Rodericus Castrensis, Tingitanæ Ciuitati Præfe-
ctus. 1.630.50
Rodericus Correa. 1.1099.30
Rodericus Coutignus, Arziliæ præpositus. 1.576.
40. hostium multitudine oppressus, cum multis
occubuit. 576.50
Rodericus Diarius suspendi iussus ob flagitium. 1
865.20
Rodericus Falerius. 1.1054.30. eiusdem mors. 1056
60
Rodericus Fernandus Almada. 1.1006.10
Rodericus Frius. 1.753.10
Rodericus Gomezius Carualiose legatus, ab Albu-
quercio ad Sophum Persarum Regem, & ab Ar-
muziens Rege ueneno sublat. 1.857.10
Rodericus Gundissaluis Camigoa. 1.916.10
Rodericus Iusartes Melius. 1.1094.20
Rodericus Laurentius Ranaus. 1.693.10. & eius
flagitium. 30. & res gestæ. 649.20
Rodericus Limicus, ad Æthiopæ Regem legatus. 1
1069.50
Rodericus Melius. 1.997.10. Idalcami Duces bello
superat. 1094.30
Rodericus Notogna. 1.1100.10. & 1101.20
Rodericus Pereira Coutignus. 1.760.40. tempesta-
te agitur, in sinum S. Laurentij ingreditur.
780.30. eius nauis submersa. 781.10. Castello
Bernardinensi præfuit iuberetur. 941.10
Rodericus Rabellus Goensii arci præfuit. 1.875
30. eius temerarij facinus. 900.20. & eius mors
temere accersita. 901.30
Rodericus Sousa, cognomento Cida. 1.1011.30.
Classi in Congenlem regionem misit præfuit
681.30. eius solers factum. 914.30
Rodericus Suarius Saracenorum nauem expugnat
1176.60. & 833.10
Rodericus Varela. 1.1112.60. & 1113.60
Rodericus Vascius Pereira. 1.1109.40
Rodericus Afcianus laudatus. 1.1144.50
Romæ, Sacerdotes Peguenses. 1.1077.40
Romana Æsp. ob populi temeritatem perit. 1.120.
20
Romanum imperium, quibus artibus creuerit, &
quibus corruerit. 1.208.30
Romani, quare fidem prope Iouem consecraverunt. 1
1209.10
Romani, unde dicantur. 3.542.10
Romani ab Esau originem minime duxerunt. 4.
408.60
Romanorum imperium, quare tam late patuit. 4.
435.60
Romulus, ob superbiam fuit in frustra dispersus.
1.159.50
Romulus Amasæus, in dicendo mirabilis. 1.119.
60
Rozalcamus, uir Turca, in rebus bellicis spectatus
cum sex millibus militum a Zabaimo Goam
mittitur. 1.902.40. eiusdem ad Vasconcelium
fraudente littera. ibidem. 50. & stratagema.
903.20. eius ad Vasconcelium fraudulente lit-
tere. 902.50. cum equitibus. 250. & maximo pe-
ditum numero Goam uersus iter facit. 915.50.

eius in Lusitanos eruptio. 916.14
Rozalgates Pomontorium in Arabia, alias Coro-
damum. 1.807.50
Ruina periculum nobis semper in uirtutis cur-
su imminet. 4.505.50
Rumes, apud Indos ijdem, qui & Mameluci. 11
790.10

S

Saba, frerum. 1.934.40
Sabbatum Christianum. 2.833.50
Sabbatum fidelis hominis uitam adumbrabat. 2.
434.40
Sabbati cessatio, quorsum pertinebat. 2.432.20
triplicis beneficij memoria Sabbati replicaba-
tur. ibidem. 433.10
Sabbati obseruatio Christiana. 4.242.20. & 60
Sabbati uiolati scelus Iudæi maximum reputant
4.709.50
Sabbati otium, quare adeo institutum olim fuit.
4.710.50
Sabbato licebat facere omnia, quæ ad Dei laudē,
uel hominum caritatem pertinebant. 4.712.50
Sabbatinus populi Dei, quis sit. 3.383.60
Sabur fluius. uide, Mamora.
Sacerdos summus, quare Tyaram capite gestabat.
4.415.40
Sacerdos, cū in templi aditum ingrediebatur, qua-
re mala punicata tinnibulis gestabat. 4.487.40
Sacerdotis dignitas, quanta sit. 4.317.40. illius pec-
catum. 318.10. quæ pena multatur. 318.40
Sacerdotes, quid faciat. 2.440.20
Sacerdotium, Regni præsidio tutum, rite suum mu-
nus exsequitur. 1.474.20
Sacerdotium Leui antiquatur, cum e gentibus Sa-
cerdotes assumuntur. 4.290.10
Sacerdotio qui fuerit recte perfunctus, quæ bene-
ficia a Deo consequetur. 4.416.40
Sacra, & Sacramenta quorsum instituta. 1.211.10
Sacra Romana imbecillitatis argumenta. 1.100.
40
Sarra non semper lacrymis celebranda. 1.154.
50
Sacra legis antiquæ, erant pietatis elementa. 2.
260.50
Sacrificij nouum genus fore in Ecclesia prædictū
ab Elaiæ. 2.483.10
Sacrificia antiquæ legis, in Ecclesia Christi perfe-
ctius fiunt. 2.259.30
Sacrificia antiquæ legis, erant umbra. 3.16.10
Sacrificia legis ueteris, quare per se Deo non erant
grata. 3.270.40. quare fuerunt instituta. 60. &
240.50
Sacrificia, quare mane, & uesperis fiebant. 3.507.60
Sacrificia. 3.734.40
Sacrificia nouæ legis. 4.243.40
Sacrificia multa, & uarie ubiq. possunt Deo immo-
lari. 4.775.40
Sacrilegium omnium immanissimum, quod fuerit
4.620.50
Sacrum sollempne Indorum. 1.616.40
Sauritia Lusitanorum in Labulenses uictos. 1.817
50

Safin

I N D E X.

Safin Ciuitas, in Mauritania Tingitana. 1.771.
10
Safinij obsidio. 1.878.10. oppugnatio uehementif-
sima. 50. & 879.10. obsidio soluta. 30
Safinensium perfidia, & tumultus. 1.773.40
Sagres, opidum in Algarbio. 1.587.10
Salmam. 4.386.10. & 50
Salomonis Regnum, quid significabat. 2.498.40
Salomonis nomine, Christus significatur. 3.482.50
Salomonis sapientia. 3.668.60
Salomon, Christi Regiam maiestatem præsignauit.
3.925.60
Salomonis dictum. 4.568.20
Salserensis Præfectura. 1.1094.20
Salus nostra in eo posita est, ut uia nostra relicta
uiam Dei ingrediamur. 4.416.10. sanguis testa-
menti proprij non fuit ille, quo Moses populum
asperxit. 4.459.30
Salus, in quo consistat. 4.556.40
Salus, ex Iudæis. 4.674.20
Salutis nostræ causa non est nobis adscribenda.
2.408.10
Salutis unica est uia, quæ in sapientia consistit. 3.
969.10
Salutis firmamentum non in animi motu, sed in-
quire consistit. 4.122.50. & 124.40
Salutis præsidium neque in natura collocandū. 4.
185.60
Salutis ratio, in religione est constituta. 4.462.
50
Saluti fratrum, nihil antevertendum. 4.679.60
Salutem sempiternam qui consequuntur, & quam
pauci illi erunt. 4.494.30. & 50. & oriosi non erūt.
495.10
Salute animorum clarius Dei benignitas illustra-
tur. 4.693.60
Samaritanæ laudes. 4.670.20. & 678.20. fides, &
pietas. 677.30
Samaritani, nomen quare opprobrij loco habeba-
tur. 3.548.40
Samaritani, qui. 4.661.40
Samaritani, Iacob generis Principem appellabant.
4.667.10
Samaritani, in quo Iudæis anteponebant. 4.694.
40
Samphon. 1.821.10
Samphon, dum asini maxilla hostes interemit, Chri-
stum significauit. 2.503.50
Sancius, Alfonsi Primi filius. 1.967.20
Sancius Faronensis Dynastæ filius, in patriam resti-
tutus, & pro Comitatus Faronensis titulo Comes
Demirensis appellatus. 1.578.50
Sancius Fernandi Regis filius. 1.1133.20
Sancius Henricus. 1.1002.40. & 1003.20
Sancius Thoares. 1.646.20. missus a Caprali, ut Zo-
sale situm exploraret. 653.60
Sanctij Regis Lusitanæ uictoria. 1.109.30
Sanctus sanctorum, quare dicatur. 2.489.30
Sanctus nemo existit ab initio mundi, nisi mentis
Christi. 2.784.60
Sanctus, quare in peccatorum supplicio lætatur. 3.
283.60
Sanctus, quare numquam sit infans. 4.281.50
Sancti nomen, quo pacto etiam usurpatur. 2.805.
30
Sancti hominis mens, est templum Dei. 3.734.
10
Sancti præci a Christo uirtutis decus acceperunt.
1.80.60
Sancti, quare ea, quæ reliquis hominibus dolorem
inurunt, expectant. 2.696.60. quo differat, abspe-

humana. ibidem. 50.
Sancti, in hac uita amplioribus donis per Christum af-
fluunt, quam illa fuerunt, quæ ob Adamum amise-
rant. 2.703.10. & 20
Sancti homines, quare reuelationem adoptionis
filijs Dei differri egre patiuntur. 2.742.30
Sancti, dum uexantur, non sunt putandi in malis
uersari. 2.747.50. & 749.50
Sancti homines in orationibus sæpe, quæ pars sen-
sibus obnoxia decernit, declarant. 3.254.40
Sancti hominis desiderium. 3.246.40
Sancti, quare Deum orant, ut hostes suos euerat. 3.
249.60
Sancti, quam requiem in hac uita habent. 3.353.20
Sancti, quare nihil dolentius patiuntur, quam Dei
familiaritate exspoliari. 3.167.60
Sancti homines, quo sint præsidio muniti. 3.201.
50
Sancti, in hac uita, quibus bonis a Deo afficiantur.
3.205.20. & 212.60
Sancti, quanta cura a Deo instituantur. 3.216.20
Sancti, quantopere a Deo custodiantur. 3.222.20.
& 231.50. & 232.10. & 50. Si autem peccent nō
est illis salutis spes abicienda. ibidem. 30. quare
uexentur. 50. illorum in uita condicio. ibid. 231.
30. cogitationes, & consilia. 232.20
Sancti, quare aliquando spiritus Diuini uoluptate
priuentur. 3.246.10
Sancti homines, quo modo sunt Reges, & sacer-
dotes. 3.254.40
Sancti, in Dei clementia missi, quo pacto stabiliun-
tur. 3.278.30
Sancti, quorum querimoniam in rerum euerfione
adhibent, etsi Deum sciant esse iustissimum. 3.
325.40
Sancti, in huius uitæ ærumnis quomodo recreatur
3.354.20
Sancti, quare in humanarum rerum inanitate mi-
nime solliciti sint. 3.370.20
Sancti hominis dignitas, & amplitudo. 3.372.
60
Sancti, quare uindictam sceleratis hominibus de-
precantur. 3.381. & 404.40
Sancti, in hac uita, quantopere in uoluptatis sensu
impios superent. 3.389.60
Sancti, in precibus, dum ærumnis afficiantur, ma-
gis de gloria Dei, quam de salute sua laborant.
3.444.60. & 445
Sancti, quid de decoris loco habent. 3.461.50
Sancti ad maius legis Diuinæ studium plagis exci-
tantur. 3.466.60
Sancti, quare se ipsos magis, quam alia, extimescunt.
3.507.10
Sancti, in uita qualem iustitiam habent, & sæpe læ-
buntur. 3.509.60
Sancti, non de communi inimicorum suorum sce-
lere queruntur. 3.510.10
Sancti, Reipublicæ utilitatem quanti faciant. 3.
543.20
Sancti hominis opus, quo pacto sit stabile. 3.757.40
Sancti sunt totius mundi heredes. 3.775.50
Sancti solum lætitiæ sunt particeps. 3.788.30
Sancti, quare malis uexentur. 3.32.60
Sancti, quare permissu Diuino, in hac uita uexan-
tur. 3.960.50. eorum post mortem gloria. ibid.
60
Sancti, dum in ærumnis uersantur, quod sibi reme-
dium comparant. 4.95.20
Sancti, quare morte potius donantur, dum e uita
discedunt. 4.246.20
Sanctorum, etiam in hac uita, status non po-
test

I N D E X.

test conuelli. 2. 749. 30. & 756. 50. & 751.
20
Sanctorum robur, & uirtus inuicta. 2. 751. 50. &
sequen.
Sancti homines, quantæ sint Deo curæ. 4. 410.
20
Sanctorum querimonia, quales. 3. 40. 10
Sanctorum hominum status. 3. 171. 10
Sanctorum uires. 3. 178. 40
Sanctorum in uita mæror breuis, singulari gaudio
concluditur. 3. 208. 20
Sanctorum mors, quo differat ab impiorum morte
3. 268. 10. & 581. 60
Sanctorum in tellure status. 3. 325. 10
Sanctorum status firmissimus. 3. 328. 60
Sanctorum arma, sunt preces. 3. 349. 50
Sanctorum antiquorum, quantum fuerit Hieroso-
lymæ litteratis studium. 3. 398. 10
Sanctorum uita, plurimi a Deo fit. 3. 451.
20
Sanctorum uita, malis exercitur. 3. 485. 20. quo
remedio, dum in illis uersantur, iusti utuntur. ibi
dem. 40
Sanctorum uita, qualis sit. 3. 703. 40
Sanctorum uirtus excellens, in Ecclesiæ utilitate
redundat. 3. 734. 60
Sanctorum nomina qui despiciunt, malis obruun-
tur. 3. 772. 10
Sanctorum uita, uarias mutationes sustinet. 3. 939.
60
Sanctorum condicio, per mortem quantum ab im-
proborum condicione differat. 3. 965. 20. & 967.
20. & 40
Sanctorum opes, ipsis celis sunt diuturniores. 4. 216
30. illorum in hac uita status. 2. 17. 60
Sanctorum uita, quare sit immortalis. 4. 282. 30
Sanctorum pax, & tranquillitas in hac uita status. 4.
308. 40
Sanctorum arma, quæ sint. 4. 376. 10
Sanctos, quomodo Deus exerceat. 2. 517. 40
Sanctos, quomodo Deus tuetur. 3. 215. 60
Sanctos decet Deum laudare. 3. 217. 30
Sanctos qui persequuntur, penas luunt. 4. 381.
Sanctis, quid in uita acerbius accidit. 2. 857. 40
Sanctis omnia feruiunt. 3. 415. 40. & 3. 409. 90 &
310. 20
Sanctitas, quid. 2. 314. 10
Sanctitatis ratio, in quo maxime consistat. 3. 554.
61
Sanctitatis, non mediocri ratio est in misericordia
3. 687. 10
Sanctitatis splendor. 3. 731. 30. & 733. 60
Sanguine suorum non ludendum. 1. 1079. 30
Sanguinum nomine, quid apud Ioannem signifie-
tur. 4. 369. 10
Sanitatis seruandæ ratio. 3. 812. 30
Sanitatem, quæ res efficiant. 1. 263. 10
Sapere plusquam oportet, & sapere ad sobrietatē,
quid sit. 2. 821. 20
Sapiens, quo ab insipiente differat. 1. 334. 40
Sapiens, quis. 1. 551. 30
Sapiens, qua in re ab insipiente discriminatur. 2. 54.
50
Sapiens, nemo nisi fidelis Christianus. 2. 110. 40
Sapiens, solus, diues, Rex liber, & pulcher. 2. 442.
60
Sapiens, quis sit. 3. 376. 20
Sapiens, apud semetipsum est amantissimus. 3. 693.
10
Sapiens, quo differat ab insipiente. 3. 745.
30

Sapiens, quare non omnia, quæ mente complecti-
tur, enuntiat. 3. 746. 50. in hoc est magnum inter
sapientem, & insipientem discrimen. 3. 766.
30
Sapiens numquam laborare desistit, ut in sapientia
magis progrediatur. 3. 788. 10. illius status. ibi d.
788. 30
Sapiens, est iustus. 3. 791. 40. eius oratio, qualis sit.
Sapiens erit, & prudens. 3. 800. 30
Sapiens, etsi seruitutem seruiat, iuxta naturæ legē,
imperium tenere in alios oportet. 3. 804. 60. qua
re sapie sit, ut sapientes aliorum imperio oppri-
mantur. ibi d. 805. 20
Sapiens, sit ne iudicandus ille, qui in Dei nomine
uitæ præsidium collocat, an qui in pecunia. 3.
817. 30
Sapiens, quis sit. 3. 893. 40
Sapiens, quis sit futurus. 3. 904. 30
Sapiens omnibus bonis præditus est. 3. 973. 10
Sapientis est, non solum uirtutem tenere, sed
etiam simulatæ uirtutis artem perspicere. 3. 675.
10
Sapientis est, fraudes perdiri hominis præcauere. 3.
687. 40
Sapientis a stulto discrimen. 1. 777. 30. & sequen-
t. 779. 20. 50
Sapientis oratio, quantopere sit salutaris. 3. 813.
30
Sapientis officium est, mysteria Dei scrutari. 3. 876.
30
Sapienti, quare nihil est difficile. 3. 702. 30
Sapientem efficit sola Dei notitia. 3. 908. 50
Sapientes quo modo de fama sint parum solliciti. 1.
197. 10
Sapientes, quare sint ualgi suspecti, & inuisi. 1. 268.
50
Sapientes sunt uerè Christiani. 2. 579. 30
Sapientes sunt Christiani. 2. 598. 50
Sapientes sunt soli Christiani. 2. 616. 30
Sapientes sunt, qui se Deo erudiendos tradunt. 3.
43. 30
Sapientes quare sint ad Reipublicæ gubernatio-
nem adificendi. 3. 801. 10
Sapientes, qui sint soli. 4. 231. 20
Sapientum quorundam assimilatio uirtutis, quam
perniciosa. 1. 271. 30
Sapientum uitæ tranquillitas. 3. 697. 30
Sapientum diuitiæ, quæ sint. 3. 781. 10
Sapientum semita est, a malo declinare. 3. 806.
20
Sapientia munus. 1. 127. 60
Sapientia, est uoluntatis cum ratione consensus. 1.
294. 50
Sapientia, honestatem omnem continet. 1. 426.
60
Sapientia quantum fuerit olim tributum. 2. 194.
50
Sapientia, quibus in rebus consistat. 2. 240.
50
Sapientia, quo differat a calliditate. 2. 467. 30
Sapientia, est ueritatis inuentio. 2. 468. 40. ad eam
peruenire, difficillimum. ibi d. 468.
Sapientia humana, cernitur in animi moderatione
2. 468. 50
Sapientia, in moderatione, & religione consistit. 2.
546. 60
Sapientia, quid. 2. 567. 10
Sapientia Græcorum ponderatur. 2. 567. 10. & se-
quen.
Sapientia, est Dei cognitio, etiam apud Græcos. 2.
568. 30

Sapientia

I N D E X.

Sapientia, in Cruce Christi. 2. 586. 30
Sapientia in Dei lege uersatur. 2. 595. 30
Sapientia, in quibus rebus a Philosophis Græcis
collocetur. 2. 587. 60
Sapientia, est rationis, & uoluntatis consensio ut
Plato asserit. 2. 598. 30
Sapientia, in mortis commentatione. 2. 599. 50.
cum sequentibus.
Sapientia, in Diuina luce consistit. 2. 603. 10. &
sequentibus.
Sapientia letitiam affert. 2. 605. 40
Sapientia est filius Dei. 2. 726. 30
Sapientia non ex ijs naturæ operibusque omnibus
sunt prouulgata, acquiruntur, sed magistris opus
est. 3. 42. 30
Sapientia in rerum naturis inueniri non potest sed
a solo Deo est haurienda. 3. 81. 50
Sapientia hominis, in qua re consistat. 3. 83. 10
Sapientia, non est ætatis, sed Diuini spiritus fru-
ctus. 3. 96. 60
Sapientia, est fide, & pietate acquirenda. 3. 141. 40
Sapientia, non est in malitia constituta. 3. 144. 10
Sapientia, quo modo dicitur ridere. 3. 683. 10
Sapientia non somno, sed diligentia comparatur.
3. 727. 30
Sapientia, quo modo sit prudentia. 3. 749. 40
Sanctorum status in hac uita, & impiorum disci-
men. 3. 750. 30. & 752. 10. & 762. 50. & 764. 30.
& 791. 50
Sapientia, quare dicatur esse instar aquæ profundæ
3. 832. 20
Sapientia summa quæ sit. 3. 854. 30
Sapientia uera, quomodo in Dei uerbo consistat.
3. 911. 20
Sapientia est unica ratio, quæ nos a uitæ miseris
potest eripere, & bonorum omnium effectrix. 3.
971. 60
Sapientia, non requirit in homine ætatē. 3. 976. 40
Sapientia Diuina quid sit, similitudinibus expli-
catur. 3. 975. 20. illius effectus. 30. cum sequen-
tibus. est beneficium Dei. 977. 30
Sapientia, est homini necessaria, ita ut sine eani-
hil in uita recte excogitare aut augere possit. 3.
978. 40. & 60
Sapientia Diuina, est omnium sanctitatum effectrix.
3. 979. 20. illa antiquos patres direxit. ibi d. 30
Sapientia, in Dei notitia consistit. 4. 454. 20
Sapientia uera, in quo sit posita. 4. 638. 50
Sapientia consummata opus. 1. 131. 50
Sapientie studium, quæ bona afferat. 1. 146. 10
Sapientia uis, in optima est ratione collocanda. 1.
294. 10
Sapientie fallax nomen, a uera sapientia quo mo-
do internosci queat. 443. 40
Sapientie studium animi medicina. 1. 535. 10
Sapientie studium, ad gloriam requiritur. 2. 194.
40
Sapientie gradus, Hesiodo auctore. 2. 209. 40
Sapientie studium, quare uteretur a multis.
2. 467. 10
Sapientie laudes. 2. 468. 50
Sapientie inueniendæ uia. 2. 469. 10
Sapientie munus. 2. 530. 30
Sapientie studium, quæ requirit. 2. 569. 20. illius
munus. ibi d. 2. 598. 30
Sapientie fundamentum.
Sapientie summum genus, est, in Dei contempla-
tione obstupescere. 2. 610. 40
Sapientie fructus. 2. 613. 20
Sapientie falsa opinio, quam sit perniciosa. 2. 681.
20

Sapientie falsa opinio, quam sit detestabilis. 2.
681. 30. illius origo. ibi d. 683. 20
Sapientie fundamentum, est fides. 2. 685. 10
Sapientie munera, sunt omnibus prompta. 2. 724.
60. & 725. 60.
Sapientie origo, & Diuinitas. 2. 726. 30. & 728.
20. opes. 727. 20. & sequentibus.
Sapientie propria opinio, quam sit perniciosa. 2.
828. 20
Sapientie lumen, qua in re contineatur. 3. 221.
60
Sapientie cupiditas, nullis est finibus coercenda. 3.
338. 30
Sapientie fundamentum, quare sit timor Dei. 3.
440. 10
Sapientie fons. 3. 537. 30
Sapientie definitio. 3. 674. 20
Sapientie parandæ uia. 3. 675. 60. eam, qui despi-
ciant. 676. 40
Sapientie Diuine uim omnia, etiam ea, quæ cum
amentia coniuncta esse uidentur, declarant. 3.
681. 50
Sapientie origo, est Deus. 3. 686. 40
Sapientie fructus. 3. 694. 50. & sequentibus.
Sapientie principium, est, eam plurimi facere. 3.
701. 40
Sapientie delectamentum, in mundi fabrica. 3.
730. 50. delictis illius quo modo sint cum homi-
nibus. 731. 20
Sapientie nomen, duplicem uim habet. 3. 737. 60
Sapientie falsæ species, & forma. 3. 739. 50
Sapientie maximum fundamentum, est, bonitas.
3. 761. 50
Sapientie consequendæ ratio, in illius æstimatio-
ne consistit. 3. 799. 20
in Sapientie studio nullus conatus est irritus. 3.
800. 10
Sapientie desiderium eo hominem ducit, ut alia
omnia deferat. 3. 814. 50
Sapientie opes celebrantur. 3. 847. 10
Sapientie laudes, & uires. 3. 969. 30. & 970. 20. eam
obtinere, quale facile sit, ibi d. 10. se illa cogi-
tare, est perfecta prudentia manus. ibi d. 20
Sapientie opinione arrogantes, in uitæ consiliis Dei
opem, quare non implorent, & sint mentis stu-
pore puncti. 4. 76. 20
Sapientie, quantum fuerit olim imbutum. 2. 194. 50
Sapientiam quis consequatur. 2. 456. 10
ad Sapientiam, qui proxime accedant. 2. 613. 20
Sapientiam facile adipiscitur, qui eam ardentem
concupiscit. 3. 812. 0
Sapientiam ueram, quare uiri sancti cæcitatem,
furorem, & caliginem appellant. 3. 93. 40
Sapientiam, quibus rebus acquimus. 3. 733. 10
Sapientiam summam, ut homini licet, qui est ade-
ptus, quare stultissimum se iudicet. 3. 909. 20
Sapientiam Deus solus potest tradere. 3. 910. 20
Sapientiam adipiscitur, qui eam cupit. 3. 970. 30.
illius obtinendæ uia absoluta. 972. 10.
Sapientiam ueram, quis consequatur. 4. 623. 50.
& 629. 40. & 685. 40
Saracenus ad Emmannelem missus. 1. 823. 40
Saraceni cuiusdam inanis superstitio. 1. 792. 10
Saraceni Nauarchi perfidia. 1. 911. 10
Saraceni Calecutensem Regem contra Lusita-
nos adhortantur. 1. 764. 30
Saraceni deuoti Barretum aggrediuntur. 1. 788. 10
Saraceni aliquot Goæ in fidem ab Albuquerque re-
ceti. 1. 855. 40
Saracenorum in Christianos coniuratio. 1. 619.
10

Saracenorum

I N D E X.

Saracenorum ad Regem Calecutiensem in Christi-
anos oratio. 1.619.50
Saracenorum apud Calecutij Regem de Lusitanis
querimonia. 1.649.50
Saracenorum, de Arce Zafalensi querella. 1.754.
30
Saracenorum in Lusitanos impetus. 1.650.10
Saracenorum, de Lusitanis querimonia. 1.1030.
60
Saræ partus, multitudinem gentium in Ecclesia
portendebat. 3.443.20
Sarmatæ tres uiri apprimere nobiles, Emmanu-
elis
uisendi gratia in Lusitaniam ueniunt. 1.1009.
30
Sarmatia, Ariana peste laborat. 2.550.20
Satanas, quo pacto inter filios Dei adesse dicitur,
& cum Deo loqui. 3.17.40. & 20.50. ligatur, &
laxatur, ad bonos uexandos Dei providentia,
ibidem. 19.20. eius consilium in lobo opprimen-
do. ibidem. 40. est Leviathan dictus. 3.24.20. est
tortor ibidem.
Satan, & illius consortes, quibus nominibus ap-
pellentur. 3.190.50
Satan, quanta contentione homines oppugnet. 4.
412.50. illius imperium. 4.22.40
Saul, quare dicatur Chus. 3.152.10
Saul, quam fuerit crudelis. 3.220.20
Scala Iacob, Christum significabat. 2.499.30
Scala Iacob, quid significauit. 3.980.40
Scala Iacob, quid portenderit. 4.599.40
Scalabis. Ciuitas, nunc Santarena. 1.568.50
Scedafus. 1.500.60
Scelus commissum naturæ ui displicet. 1.177.40
Scelus, quid sit. 4.554.10
Scelus qui in se admittit, templum Dei uiolat. 4.
620.50
Sceleris gradus, & quidam quasi progressus. 1.135.
40. & 160.40
Sceleris confandi duæ sunt rationes. 3.779.40
Scelera non esse ad Dei opera reuocanda. 4.554.10
Scelerati homines quæ ratione ad scelus inducun-
tur. 3.169.10
Scelerati homines, quare sunt muti. 3.450.20
Sceleratorum hominum clades, quam utilitatem
afferat. 2.773.30
Scholastici Theologi. 2.81.60
Scientia parum hominibus contingit. 1.50.50
Scientiæ laudem ut quis consequatur, tria requi-
runtur. 1.367.10
Scientiæ cupiditati sit ne modus aliquis statuendus.
3.829.60
Scientiæ gradus, & progressiones. 3.908.50
Scientiam ut comparemus, quare opus est nobis
animi tranquillitate. 3.761.30
Scire, quis dicitur. 2.567.50
Scribæ apud Iudeorum Reges illi dicebantur, qui
res, quæ ad Regium statum pertinebant, memo-
riæ causa, in librum conferebant. 4.143.40
Scripta sacra, omnia ad Christum referantur. 3.
241.60
Scriptura sacra ad nostram est institutionem. 2.
858.10
Scriptura uetus, quo in loco futurum asserat ut
is, qui in Christum crediderit flumina aquæ ui-
uæ intapechus habeat. 4.802.10. & 804.50
Scripturæ Iudeorum. 1.618.10
Scripturæ sacra uersio in sermonem uulgarem im-
probarur. 2.98.30
Scripturæ sacra mira conuenientia. 3.268.60
Scripturæ Sanctæ disciplina, est iustar mensæ. 3.
314.40

Scripturæ sacra Christo numinis sempiterni testi-
monium dant. 4.733.30
Scriptorum factorum obscuritas. 4.10.70. ad
eorum intelligentiam, quæ sint necessaria. ibi-
dem. 20. & 3.261.50
Scurræ uitandi. 1.376.20
Scytæ cum Sinis continenter bella gerunt. 1.1039.
60
Scytharum consuetudo contra ignauos. 1.27.40
Sea locus. 1.957.40
Sebastianus Miranda. 1.864.10
Sebastiani Lusitanæ Regis, hoc nomine primi, in-
doles. 1.1258.20
Sebastiani Regis educatio. 1.1126.40
Sebastianus ab Otorio per litteras admonitus, ne
in Africam transmitteret. 1.1127.40. de eodem
1135.60
Secretum qui enuntiat, uitæ societatem disturbat
3.871.60 duo flagitia committit. 872.20
Secretum profundere, est maximum stultitiæ ar-
gumentum. 3.901.40
Secta, quæ cum Ecclesiæ sanctionibus pugnat, ni-
hil magis Regiæ amplitudini aduersarium. 1.
1186.20
Secundarum rerû cognitio in aduersis percipitur.
1.62.20
Seditiosorum crudelis impietas. 1.737.60. suppli-
cia. 738.40
Selymus Turcarum Imperator. 1.984.40
Selymus Turcarum Imperator, de Sultano insignem
uictoriam adeptus. 1.1035.50
Seminis uis. 1.6.30
Senaar. 2.525.60
Senaidrion consilium Iudeorum. 2.487.30
Senacheribi. 3.259.60
Senacheribi interitus, Satanæ interitum adum-
brabat. 4.73.20. & 74.30
Senacheribi interitus, fuit Satanæ interitus ima-
go. 4.126.60. & 133.50. a filiis autem occiditur.
1.52.10
Seneca in Ciuitatem a Romanis acceptus. 1.195.
50
Senex, qui sit dicendus. 3.963.40
Senectus, quæ in uia iustitiæ consistit, quare sit co-
rona decoris. 3.803.60
Sensuum aduersus spiritum immanes uires. 3.121.
20
Septa, urbs Mauritania a Ioanne primo expugna-
ta. 1.575.40. & 586.40. & 1070.60
Septenarius numerus perpetuum, uitæ cursum si-
gnificat. 2.344.60
Sepulcra Protoplastorum. 1.758.30
Sepulcra militum Herculis. 1.828.60
Sepulcræ locus ab Emmanuele delectus. 1.626.
50
Sepultura Regum Lusitanorum. 1.627.10
Sermo natiuus, est gratus. 1.269.50
Sermonis abusus Rempub. euerit. 4.131.40
Serpens, & Coluber, in sacris litteris peccatum si-
gnificat. 1.150.10
Serpens æneus a Mose in altum propositus, quid
significabat. 2.502.40
Serpens in deserto a Mose exaltatus, quid adum-
braret. 4.641.20
Serpentis enææ a Mose erectæ mysterium. 3.995.
30
Serpenti, quo modo pulvis sit cibus. 4.283.20
Seruus Christi, non humilitatem, sed dignitatem
significat. 2.632.10
Seruus, qualis esse debeat erga dominum. 3.784.
10

Seruus

I N D E X.

Seruus non est a Domino in delicijs nutriendus.
3.904.10
Seruus, si in imperio fuerit constitutus, insaniet. 1.
920.50. & sequen.
Serui imperium intolerabile. 3.825.40
Serui condicio in qua maxime re sit durissima. 3.
903.50
Seruorum quare sint postulata audienda. 3.87.60
Seruorum salus non negligenda. 4.696.40
Seruire, quid. 1.21.30
Seruitus, quæ misera, & detestabilis. 1.370.40
Seruitus, quæ honestati paremus, est libertas. 1.410.
40
Seruitus, quid. 2.489.10
Seruitus Christiana, qualis. 2.711.60
Seruitus, duplex. 3.617.10
Seruitus eorum, qui ad imperitiæ plebis, uel Prin-
cipis insipientis opinionem se accommodant,
quam misera sit. 4.739.50
Seueritas sine misericordia, est perniciofa. 3.395.
40
Seueritatem Diuinam hominibus explicari, quare
fuit consentaneum. 2.773.30
Seuerus, fluuius exiguus, qui Portugaliæ a Castel-
la discriminat. 1.1050.50
Siaca Regio, quam fluuius eodem Siacæ nomine
interfluit. 1.846.20
Siam Regnum. 1.846.20
Siamensis Regis ad Albuquerque legatio, & mu-
nera. 1.896.50
Siamensis Regni descriptio. 1.896.50
Sibyllæ Christum prædixerunt. 2.873.50
Sidonij, quare damnati. 2.415.50
Sichar, & Sichem. 4.652.40
Sichera Classem 80. nauium instruxit. 1.1090.60
Signum omnium maximum, quo Christus se ue-
rum Deum esse reificatus est. 4.617.30
Signum securitatis, apud Goenses. 1.858.30
Signū fidei non uiolanda, apud Mauros. 1.1014.30
Signi duplex genus. 4.693.10
Signi, cum aqua in uinum a Christo fuit conuer-
sa, explicatio. 4.709.50
Signa, quare sancti Prisci Patres petebant. 2.471.
20
Signa corporea frequenter ostendere Deo mini-
me conueniunt. 2.471.30
Signa, quæ cum Christi ætate coniuncta fuerunt. 2.
503.40
Signa, quæ Christi ortum antecesserunt. 2.499.20
Signa, quæ Christi mortem sunt consecuta. 2.
510.10
Signa, quæ Christus faciebat, eum esse lucem, me-
dicinam, & uitam declarabant. 4.626.20
Signorum petitio, fuit Iudeorum perfidiæ argu-
mentum. 2.161.40. & sequen.
Signorum petitio, an sit perfidiæ, uero an pruden-
tiæ argumentum. 4.692.20
Silentium, est argumentum constantiæ. 2.780.50
Silentium, est constantiæ iudicium. 3.299.50
Sileni responsum laudatur. 1.46.30
Silere Deo, quid significet. 3.589.10
Siloë flumen. 4.30.30. illius nominis significatio.
ibidem, Christum adumbrabat. 1.626.50
Silues, Algarbij Ciuitas. 1.626.50
Similitudo Dei, quo modo acquiritur. 2.601.40
Similitudo carnis peccati, quid significet. 4.573.
30
Similitudinis necessitas, ad cognitionem rerum
Diunarum. 3.333.50
Simon, uerbo Hebræo, quid significet. 4.595.50
Simon Altonus Bisacutus. 1.875.40

Simon Andradius, adolescens magnæ uirtutis. 1.
701.60 de eodem 855.10. & 863.50. & 987.10.
eiusdem uirtus. 866.40. primus hostium statio-
nem ascendit. 891.20. eiusdem temeritas, & in
Sinas maleficia. 1041.60. & 1046.60. in unam
nauem ab Albuquerque captam imponitur cum
15. Lusitanis, & magistri Saraceni perfidia in Mal-
diuensem insulam inducitur. 911.10
Simon Cugna Classi præficitur. 1.1117.30
Simon Fetreira. 1.1109.1
Simon Gondissaluis Camara laudatus. 1.878.20
Simon Martinus Caldeira. 1.987.10. celoci præ-
ficitur ab Almeida. 745.20. cum tribus na-
uibus ab Albuquerque mittitur ad custodi-
dam Calecuti oram. 869.40. nauis ab Albuquer-
cio Præfectus, a Iocantibus, & Malacensis tru-
cidatur. 910.60
Simonem Rangelum in exilium pulsum fuisse, Al-
buquerque moleste tulit. 1.911.40. is a Sarace-
nis in uia captus, in Arabiam est perductus. ibi-
dem. 50
Simon Siluius, homo apprimere nobilis, ad Con-
genssem Regem legatus. 1.928.50. eiusdem obi-
tus. 929.30
Simeon Vetulus. 1.886.50
Simplex, quare sit uiro dolofo præferendus. 3.754.
10
Simplicitas, & quæ prudentia ad salutem necessa-
ria. 2.870.40
Simulatio uirtutis, non diu durat. 1.290.60
Simulatio iustitiæ, quam graue sit malum. 1.
896.20
Simulatio Religionis, quare sit magis, quam ce-
tera peccata, Deo inuisa. 4.843.30
Simulatio dignitatis, est ueræ dignitati maxime in-
festa. 4.807.30
Simultas inter Almeidam, & Albuquerque. 1.
826.20
Sinai montis motus, quo modo lex scripta fuit edi-
ta, quo a motu Sionis differat. 3.269.30
Sinæ, quam regionem incolant. 1.195.50. illorum
sapientiæ studium, & in magistratibus creandis
institutum. 196.10
Sine quinque Naurachi ab Albuquerque inuitati. 1.
889.20
Sinæ regionis descriptio. 1.339.60
Sinatum ad Siqueiram admonitio. 1.847.20
Sinatum mansuetudo. 1.1007.40
Sinatum mores, & instituta. 1.1040. & 1041. uisq.
Sinatum Nauarchi ad Albuquerque de uictoria
gratulatum ueniunt. 1.892.60
ad. 40
Siner opidum, a Lusitanis captum. 1.1059.30
Sintra opidi situs. 1.590.30
Sinus Abrahami. 4.459.60
Sinus Sanctæ Helenæ. 1.598.30
Sinus S. Blasij Aquatio nuncupatus. 1.599.30
Sinus pulcher Insulæ Sancti Laurentij. 1.780.30
Sisyphus, quare laudatur. 1.180.50
Soar, opidum Armuzienfis Regni, deditur Lusita-
nis. 1.809.20
Soboles propagata, quo modo est parentum glo-
ria. 3.805.20
Stultitia est plerumque cum confidentia coniun-
cta. 3.809.30. plurimorum malorum est mater.
ibidem. 10
Societas prima quæ fuerit, unde aliæ profluxerunt
3.826.50
Societatis Iesu homines laudantur. 1.1147.10
Socrates uirtutis magister quibus temporibus ex-
stitit. 2.572.20. & errores. ibidem.
Socratis

I N D E X

Socratis de Physicis opinio. 2. 568. 50. & 569.
Socratis sermo in Theaeteto cum Theodoro. 2. 601.
20
Sodalitas dira, apud Indos. 1. 618. 10
Sol, qualibet hora quindecim gradus progreditur.
1. 1056. 20
Solis cursus, & effectus. 3. 181. 50. & 408.
60
Sol Hebraeis nō nocebat, Aegyptios uero insequen-
tes exurebat. 4. 95. 50
Solis cōtrarius cursus tempore Ezechiae fuit a Chal-
daeis notatus. 4. 156. 10
Solatium unicum in uita. 3. 286. 40
Solatium in miseris, est spes immortalitatis. 4.
154. 60
Solimanus, Turcarum Imperator, Aegypti Recto-
rem cum Classe in Indiam misit ut Lusitanos
possessione depelleret. 1. 877. 10
Solimanus, Ismaelis ad Albuquerque legatus. 1.
1024. 20
soleimanus, natione Turca, a sultano Classi prae-
ficitur contra Lusitanos. 1. 1025. 30
Solon, quos homines beatos putauerit. 1. 45. 40.
eiusdem oratio ad Cressum, de beatitudine. 60
Solonis lex, de ijs, qui pro patria occumbunt. 1.
27. 60
Solonis de plebe querella. 1. 141. 60
Solon palaestra, & litteris Athenienses instituit. 1.
297. 30
somnia similitudo. 4. 575. 30
Sōnum, opidum. 1. 1008. 30
Sophetes, apud Carthaginienses. 1. 340. 10
Sopli. 1. 984. 20. Vide, Ismael.
Sotilicarij aues. 1. 599. 40
Souse cum Rege Congensi colloquium. 1. 681. 60
Spartana iuuentutis modestia. 1. 297. 50
Spartani, quem Regem Imperio indignum iudi-
cabant. 1. 369. 20
Spes, in homine quare non sit collocanda. 2. 696.
20. & in Deo, quare sit ponenda. 3. 981. 30
spes laetitiam affert. 2. 821. 60
spes sapientiam inuictam efficit, & a patientia spes
firmior redditur. 2. 826. 10
spes in Deo collocata, quae afferat bona. 3. 284. 60
spes in Deo praesidio constituta, quantum habeat
roboris. 3. 163. 50. & 164. 40
spes, quae sanctos in aeternis erigit. 3. 203. 30
spes in Dei collocata, solum in hac uita solatium.
3. 238. 20
spes salutis, quare sit in solo Deo collocanda. 3.
385. 10. & 454. 10
spes iusti, qualis. 3. 487. 40
spes sanctorum, qualis. 3. 488. 50
spes, quare non sit collocanda in principibus. 3. 519.
10
spes, est animi comes. 3. 768. 30
spes dilata, quare sit molesta. 3. 770. 20
spes uerissima, cum perficitur, quare sit lignum ui-
tae. 3. 770. 40
spes in Deo collocata, quantopere animos confir-
met. 4. 32. 30
spes immortalitatis est, magnum in miseris sola-
tium. 4. 100. 60. & 154. 60
spes in homine collocata, qualis sit. 4. 344. 60
spei effectus. 3. 287. 10
spem, quare, etsi simus peccatores, in Deo collo-
camus. 3. 992. 10. & 40
Sphera, in sigillo Emmanuelis Regis. 1. 589.
10
Spiritus sanctus, nec sceleratos deserit. 1. 645.
30

Spiritus sanctus, amoris nomine significatur. 2.
532. 60. illius productio. 545. 60
Spiritus sanctus, quare dicitur amor. 2. 560. 30
Spiritus sanctus, quae in animis hominum efficiat.
3. 276. 10
Spiritus sanctus. 3. 955. 50. in sceleratos irrogat
supplicium, quia est hominum generi salutaris.
3. 955. 60
Spiritus sanctus, quare columbae speciem assumpsit.
4. 587. 50
Spiritus sanctus ante Christi ascensum in caelum,
dum multi fuerint Prophetae, quare dicitur a
Ioanne non adhuc fuisse datus. 4. 806. 40
Spiritus sancti uirtute, omnia praecleara facinora
sunt gesta. 1. 82. 10
Spiritus sancti in precibus praesentia. 2. 513. 60
Spiritus sancti Diuinitas ostenditur. 2. 56. 60. il-
lius cum filio comparatio. 558. 30. a Filio pro-
cedit. 559. 10
Spiritus sancti numen, quot nominibus in sanctis
litteris significetur. 2. 561. 50
Spiritus sancti fructus. 2. 562. 10. eloquentiae ar-
chitectus. ibid. 50
Spiritus sancti descensus in Christum, & mansio,
quid declaret. 4. 591. 40
Spiritus sancti opera, hominum animi nouam for-
mam assumunt. 4. 637. 20
Spiritus sanctificationis, quid. 2. 635. 20
Spiritus iudicii, & spiritus ardoris, quid signifi-
cent. 2. 480. 60
Spiritus nouitas, quid sit. 2. 717. 30
Spiritus seruitutis, quid sit. 2. 738. 30. Spiritus ado-
ptionis. ibidem
Spiritus adoptionis habentes, quo differunt ab
illis, qui habent spiritum seruitutis. 2. 738. 40
Spiritus Diuinus aliter nunc, quam olim, in ani-
mos hominum effunditur. 2. 739. 20
Spiritus, quare ratione differt ab anima apud Paulu.
3. 839. 60
Spiritu Diuino omnia debentur. 3. 981. 30
Spiritus Christi, Regnum Dei potest appellari. 4.
627. 50
Spiritus iudicii, & Spiritus ardoris, apud Isaiam,
quid. 4. 630. 30
Spiritus Diuini uirtus admiranda. 4. 686. 50
Sponsio pro extraneis est difficilis factus. 3. 756. 60.
& 811. 30. & 856. 10
Sponsio pro alieno difficilis factus. 3. 887. 40
Sponsionis uinculum. 3. 711. 50
Sponsionis alieno factae incommoda. 3. 711. 60
Sponsioni dum satisfacere non possumus, quid erit
faciendum. 3. 712. 20
Sponsus Christus Dominus. 4. 631. 40
Stanislaus Hosius Cardinalis laudatur. 550. 20. &
1146. 60. & 1159. 30. & 1165. 10. & uide Var-
mientis Cardinalis.
Status Diuinus, uirtute maior. 1. 394. 30
Stellio. 3. 922. 60
Stephanus Gama, ab Emmanuele cum Classe in In-
diam mittitur. 1. 654. 40. eius naus tempestate
a reliqua classe segregata. 666. 30. & in portum
Olypponis inuecta. 40
Stephanus Poloniae Rex, Vide Poloniae.
Stephanus Rodericus Berrius. 1. 991. 10
Storici, minime Reipublice utiles. 1. 48. 50. &
deinceps.
Stoicorum de beatitudine opinio. 1. 47. 30
Stratagema Albuquerque. 1. 860. 10. & 1002. 30
Stratagema Antonij Norogne. 1. 998. 50
Stratagema Alfonso Albuquerque. 1. 821. 40
Stratagema Francisco Almeidae. 1. 742. 10
Stratage-

I N D E X

Stratagema Garcae Coutigni. 1. 113. 30
Stratagema Guadalucae. uide supra, Guadalucae
Stratagema Ioannis Menesij. 1. 695. 50. & aliud.
696. 40
Stratagema iussu Laurentij Brittij editum. 1. 767.
30
Stratagema Lupi Brittij. 1. 1096. 40
Stratagema Lusitanorum, ut discordiam inter
duos Tyrannos fererent. 1. 773. 50
Stratagema Nonij Mascaregnae. 1. 1065. 30
Stratagema Pacioci. 1. 730. 40
Stratagema Rozalcami. 1. 103. 10
Stratagema Tanlenium. 1. 926. 20
Stratagema Thomae Fernandij praestantis Archi-
tecti. 1. 767. 10
Stratagema excellentis cuiusdam artificis, qui tor-
mens praeparat. 1. 915. 50
Struthiocamelus. 3. 178. 30
Studia praecleara, quo modo ingenia praecleara solum
ornant. 1. 334. 10
Studia sunt temporibus accommodanda. 3. 49. 20
Stulticia duplex. 1. 324. 10
Stulticia, a Paulo quid dicatur. 2. 624. 30
Stulticia, improbare continetur. 3. 762. 10
Stulticia, est coniuncta cum superbia. 3. 764. 40. quo
praecipue modo se indicat. ibidem.
Stulticia, ea est maxima, quae sibi sapientiam arro-
gat. 3. 881. 10
Stulticia, quare sit malum insanabile. 3. 891. 40
Stulticia duplex genus. 2. 617. 30
Stultus, quam facile peccet. 3. 749. 30
Stultus, quare sit grumulosus. 3. 788. 20
Stultus, ex magnis opibus nullum fructum perci-
piet. 3. 810. 20
Stultus, quae stulticiae signa dant. 3. 812. 60
Stulti oratio, a sapientis oratione, in quo differat. 3.
746. 50. & 747. 10
Stulti oratio superbiae fructum effundit. 3. 775. 10
Stulto qui negotium commedit, quare uehemen-
ter erret. 3. 879. 10
Stultum non decet uoluptas. 3. 825. 30
Stultum qui se existimat, est sapientiae compos. 3.
907. 10
Stulti, qui sint. 3. 682. 60
Subditus tria necessaria. 1. 447. 20
Subsidium Congensi Regi Diuinitus missum. 1.
684. 50
Subsidium Lusitanis, in Armuziensis bello e Baeti-
ca missum. 1. 800. 50
Subtilitas nimia, sapientiae inimica. 1. 499. 40
Suez, olim Heroum Ciuitas. 1. 942. 10
Sultani Aegyptij ad Emmanuelem legatio. 1. 729.
30. & ad Summum Pontificem. 730. 10
Sultanus Aegyptius, ut Lusitanos, si posset, In-
dia possessione depelleret, classem comparat. 1.
1025. 10
Sultanus a Selymo superatus. 1. 1035. 50
Sumptus sacrae pecuniae, qui laudandi. 1. 968. 10
Sumptibus, quare sit parcendum. 3. 851. 40
Supellex laeta, & pecciosa est in opibus nume-
randa. 3. 92. 60
Superbia, unde originem duxit. 1. 238. 20
Superbia, unde ortum habeat. 1. 249. 60
Superbia, duo praesidia. 2. 684. 10
Superbia, in quo uersetur, & quare sit maxime ex-
secranda. 2. 778. 10. & 827. 50
Superbia. 2. 821. 20
Superbia, unitatem Ecclesiae dirimit. 2. 823. 10. il-
lius origo. 847. 10
Superbia, est otij origo. 2. 847. 40
Superbia, est quoddam superstitionis genus. 3.

394. 20
Superbi, quam sint execrandi. 3. 926. 30
Superbi, sunt amentissimi. 3. 472. 30. quo signo su-
perbi cognoscuntur. ibidem. 40
Superbi, quare alieni dicantur. 3. 558. 30
Superbia, non dignitatem, sed ignominiam con-
sequitur. 3. 753. 40
Superborum statum, quid in uita consequatur. 3.
769. 60
Superbia, semper cuiusque ruinam antecedit. 3.
809. 30. & 818. 60. nihil magis gloriae Diuinae
contrarium, quam superbia. 3. 818. 50
Superbus. 3. 899. 10
Superbia, quando uolentius erumpit. 3. 920. 40
Superbia, peccandi consuetudine quare roboratur.
4. 810. 20
Superstitio, Atheniensium opes euerit. 1. 101. 50.
imbecillitatem, & formidinem continet. 100. 40
Superstitio, unde sit orta. 4. 167. 30
Superstitio, unde originem ducit. 2. 260. 40
Superstitio, quid. 1. 381. 40
Superstitio Nairum. 1. 703. 30
Superstitio Calecutiensis Regis. 1. 705. 40
Superstitionis initium. 1. 63. 10. eiusque diuersa ge-
nera. ibidem. 50
Superstitiones, uariae. 2. 510. 40
Supplicium, duplex impijs imponitur. 2. 139. 10
Supplicium, quo malefici homines opprimuntur.
3. 164. 60
Supplicium, quod sit maximum in hac uita a Deo
illatum. 4. 477. 40
Supplicium a Deo sceleratis imponendum, quare
sapienter differatur. 2. 652. 30. & 675.
20
Supplicium, Christianis, qui religionem uiolant,
ab Albuquerque illatum. 1. 917. 20
Supplicij atrocis descriptio, quo Iudei sunt affecti.
3. 176. 50
Surdus, qui dicantur in sacris litteris. 1. 273. 30
Surrate, Ciuitas. 1. 977. 30
Synagoga, adulterae nomine significatur. 3. 919.
10
Synagoga Iudeorum, quo pacto matrimonium
cum Deo inuit, eiusque matrimonij sedus,
quod extiterit. 4. 29. 40. & 301. 10. illius condi-
cio, & proles. 302. 20
Synagoga status commutatio. 4. 297. 10. & seq. Ma-
trimonij sedus, quo pacto praecipue uiolauerit
301. 20. nullam habet sceleris excusationem. 301
60. illius natalis dies. 202. 40. illius cultus, & mi-
ditas. ibidem. 50. illius filij in duas partes sunt
diuisi. 303. 10. illius adulteri um. ibidem. 30. il-
lius ad Christum futura conuersio. 306. 10. &
311. 10. quanto felicius sit hic secundus ingres-
sus in libertate spiritus, quam fuit ille primus,
cum Palaestina adiuu. 307. 10. & seq. eius in sce-
lere peruersitas. 311. 40. illius status, & mentis
angustia. 312. 20. Sacerdotis admonitionem con-
temnere, erat facinus tetrum. 4. 316. 20
Syracusani oppugnatio Atheniensibus lucuosa. 1.
19. 20

I N D E X.

Tabernacula Hebræorum alia significabant, quæ
David adire cupiebat. 3.352.40
Tabernaculorum dies festus. 2.344.40
Tabernaculorum dies festus, quare fuerit institu-
tus, & quomodo in Ecclesia Christi celebrari
debeat. 3.456.40
Taciturnitas, prudentiam indicat. 3.812.60. & 814.
20
Tafusum, pagus. 1.955.30
Talmud, Hebræorum. 2.522.40
Talmud, qualis sit doctrina. 4.432.40
Tama, insula. 1.138.40
Tamanabua, Sinarum insula. 1.1038.30
Tamarochium, opidum. 1.1061.10
Tambarane, lapis, a Narsinguenfibus superstitiose
cultus. 1.748.20
Tamberlamus. 1.205.40
Tanli, opidum. 1.926.20
Tantali supplicium. 2.195.20
Taprobana. 1.757.50
Taprobana insula, quam Zamatram appellant,
fuit. 1.845.40. & 933.10
Taracol, Ciuitas. 1.864.50
Taraucensis Dynasta. 1.921.50
Targa, Ciuitas. 1.1036.30
Tarquinius præfens, qua ratione ad regnum per-
uenit. 1.28.50
Tarquinius, quare eiectus. 1.32.50
Taurizij ciuitatis descriptio. 1.102.40
Taurorum ludus in Hispania. 1.219.10
Tazarot, opidum. 1.921.40. Mauritania. 960.
50
Tednest, Mauritanie ciuitas. 1.955.40
Teleutias Lacedæmoniorum Dux. 1.488.50
Tellus Atheniensis, quare beata. 1.45.40
Tellus Corteregium. 1.659.60
Temeritatis initium. 1.303.40
Temeritas summa, in falsa sapientiæ opinione con-
sistit. 3.849.20
Temeritate armata nihil funestius. 1.491.60
Temperantia, quæ, & qualis sit uirtus. 1.157.
10
Temperantiæ laudes. 1.220.50. quid sit, pruden-
tiam, & iustitiam continet. 221.10. & omnem
gloriæ rationem. 30
Tempestas prodigiosa. 1.654.50
Tempestatis descriptio. 3.110.60. & 206.
Templariorum ordo, a Philippo Francorum Rege
euerfus. 1.581.30
Templariorum ordo, in Hispania. 1.881.20
Templum a Ioanne Primo Sanctissimæ Virgini di-
catum. 1.627.10
Templum Diuæ Virgini ab Emmanuele condi-
tum. 1.627.30
Templum a Diuo Thoma ædificatum. 1.690.30
Templum Hierosolymitanum secundum, quanto
tempore durauit. 2.490.50
Templum Hierosolymitanum, quid significabat.
2.498.40. quare fuerit dirutum. ibid.
Templum Hierosolymitanum, quare fuerit pol-
lutum. 3.340.60
Templum Hierosolymitanum, Deum non poterat
placare, sed aliud, nempe animus pius, & abie-
ctus. 4.285.10
Templum Hierosolymis Dei iussu quare ædifi-
catum. 4.614.20
Templum Dei, Ecclesia Christi. 4.621.10. &
quilibet exijs, qui se ad Christum adiunxerunt.
50
Templi Hierosolymitani primi, & secundi inter se
discrimen. 2.496.50

Templi secundi edificatio. 3.355.10
Templi Hierosolymitani secundi fundamēta, quo
tempore iacta. 4.616.50
Templorum apud Æthiopes ueneratio. 1.973.
60
Temporis definitio. 2.536.60. utrum habuerit prin-
cipium. ibidem. illius distinctio. 539.50
Tempora debent moderatione distribui. 3.874.
50
Temungamus, uir opibus, & uirtutis existimatio-
ne clarus. 1.937.30
Tentugalensis Dynasta. 1.796. ictu glandis plum-
bea sauciatus. 800.40
Terentius Afer. 2.631.10
Terminos antiquos conuellere, quam graue sit
scelus. 3.856.20
Terminos conuellere, late patet. 4.325.60. cum
sequentibus.
Ternarius numerus, quare in sacris adhibebatur.
2.548.50
Ternarium numerum in singulis rebus inesse, qui-
bus rationibus antiqui probabant. 2.548.
60
Ternates, insula ex Malucis. 1.914.50. & 1057.
50
Terra Sancti Raphaelis. 1.601.10
Terra Sanctæ Crucis, nunc Brasilia. 1.637.60
Terra uiridis, & illius incolarum mores. 1.659.
20
Terra super aquas. 3.194.50
Terra stabilitur a Deo, & auersa ab aquis quomo-
do apparuit. 3.407.60
Terra fertilitas, & cultus describitur. 3.408.
20
Terra motus descriptione, in sacris litteris Dei
presentia significatur. 4.497.50
Tertia, insula. 1.626.20
Terrumbaque, locus Armuzij. 1.821.60
Terunxa, Armuzij Rex. 1.978.30
Testamentum sanguine a Mose sanctum, quare a
Iudeis nostrum dici non possit. 4.459.
30
Testimonium insigne de Christianismi per Indiā
antiquitate. 1.726.30. & aliud. 40
Testimonium non est temere dicendum. 3.868.
30
Testimonium falsum quantopere noceat. 3.874.
30
Thabor. 4.323.60
Thaletis casus. 1.265.10
Thamerlanus. 4.106.40
Themistocles dictum. 1.8.30. eius patientia. 99.
10
Themistocles post uictoriam apud Salaminas in-
temperans. 1.159.40
Themistoclem uestigiaris Miltiadis gloria. 1.202.
60
Theodosij Imperatoris religio. 1.107.40. De Euge-
nio Diuinitus uictoria parata.
Theodosius, quomodo instituendos curarit Ar-
cadium, & Honorium. 1.375.40
Theodosius selegibus alligatum professus est. 1.
408.40
Theodosius, Ambrosij sententiæ paruit. 1.435.
20
Theologia negatiua, certior, quam affirmatiua. 2.
548.10
Theologi scholastici, qui. 2.81.60
Theophanes, dictus est Cornelius. 2.631.10
Theopompi dictum laudatum. 1.523.50
Theraphim, quid sit. 4.313.60
Thesaurum

I N D E X.

Thesaurum celeste homines sua culpa non inue-
nient. 4.517.50
Thesauri nomen, cui Thesauo iure competat. 4.
514.30
Thesauri uis, & utilitas, quæ. 4.522.40
Theseus primas Athenienses in unum locum com-
pulsit, & legibus instituit. 1.11.10
Theseus Herculem imitatus. 1.202.60
Thomas Apostolus, ubi mortuus. 1.726.50
Thome Apostoli corpus, ubi sit, & quæti fiat. 1.690.
30
Thome Apostoli festum. 1.722.10. & 726.10
Thomæ Apostoli historia. 2.82.20
Thomas Morus, Britannus. 2.41.50. & 42.50
Thracæ natos lugent. 1.46.40
Thrasymachus Calcedonius. 1.409.30
Thraso Syracusanus. 1.93.10
Tidor, insula una ex Malucis. 1.1157.40
Tilense, opidum. 1.1059.50
Timæus, mundi auctorem, cum eum perfectum ef-
se cerneret, latatum fuisse asserit. 2.544.40
Timentes Deum, quibus muneribus cumulantur
3.440.60. & 441.50
Timiamensis Ciuitas, in Zamatrensi ora sita. 1.917.
10
Timiditas, est pigritiæ comes. 3.853.20
Timoia, Pirata. 1.624.30
Timoia ad Albuquerque de bello Goensi consi-
lium. 1.853.10. de eodem 854.10. eius nuptiæ.
871.20
Timoia, cum trium millium hominum exercitu
Goam peruenit, ut Albuquerque in bello sup-
petias afferret. 1.875.10
Timoia, & Melraus, in fugam a Putecalamo conie-
cti. 1.899.10
Timor impendentis mali, quantopere animum ex-
cruciat. 1.360.10
Timor Dei, est uia uerissime felicitatis. 3.483.60
& 693.20. & 792.30. quibus se rebus indicet. ibi
dem. 726.50
Timor Dei, quid efficiat. 2.668.30
Timor Dei, quæ afferat bona. 8.198.30
Timor Dei, persuadetur. 3.218.40
Timor Domini, quæ bona secum afferat. 3.221.50
est optimum inferendæ uirtutis fundamentum
4.9.20
Timor Dei, magnam in se religionis partem con-
tinet. 2.427.40
Timor Dei, quare sit sapientiæ fundamentum. 3.440.
10
Timor Dei, ope Dei numquam deferitur. 3.463.40
& 475.10. & 627.60
Timor Dei, quare ad uitam dies adiungit. 3.751.
20. ad uitæ pericula propulsanda est unicum re-
medium. 782.20. ad uitam ducit. 829.20
Timor Dei, opus confirmat. 3.865.60
Timor Dei. 3.945.10. quæ bona conferat. 4.37.
60
Timoris bona. 3.307.10
Timori est adiungenda clementia. 3.407.20
Timotheus Milesius, citharædus, quare in exiliū
pulsus. 1.389.30
Tingi, Ciuitas, ab Alfonso Ioannis Secundi pa-
tre bello capta. 1.575.50
Tingi, obsidione solutum. 1.633.20
Tingi, opidum, a Fessensi Rege frustra oppugnatum
1.727.40
Tintanes, Africa locus. 1.1114.60
Tiphæi, ingrat. 4.280.50
Tirendicundus Mahumetem Regem Quiloæ in-
sidij occidit. 1.755.40

Tite, Mauritanie Ciuitas, a Lusitanis capta. 1.951.
40
Titianus, Pictor. 1.191.40
Tolerantorum, & Burgenfium uetus dissidium, un-
de ortum, & quo modo sedatum. 1.593.50
Tonforis cuiusdam Lusitani uires summa, qui fuit
unus ex quinque Lusitanis, qui admirandum fa-
cinus ediderunt. 1.1077.40
Tonfuræ Cranganorensium sacerdotum. 1.725.30
Tortentarij cuiusdam eximia fides. 1.912.60. &
obseruatam fidem mors. 913
Traditionem in Ecclesia fuisse ab Apostolorum tem-
poribus, probatur. 2.607.20
Transfuge Cochimenes ad Calecutienfem Regē.
1.679.10
Trauanzoris Rex. 1.1031.20
Tregienfensis Dynasta. 1.1051.10
Tria sunt, quæ in celo, & tria, quæ in terra testi-
monium Christi Diuinitati dant. 2.560.40
Tributum immane, Hispaniæ imperatum. 1.1084.
10
Tributa, quare sint principibus pendenda. 2.834.
20
Trigillium, Ciuitas Castellæ. 1.1005.50
Trimumpare, Cochimi Regis, erga Lusitanos fides
1.679.10. eius in Regnum restitutio. 687.10
Trinitas Diuina probatur nouæ Scripturæ testimo-
nijs. 2.550.40
Trinitatis mysterium ostenditur ueteris Scripturæ
testimonijs. 2.531.20. cur illius notitia non fue-
rit olim Iudeis explicite tradita. 535.30. illa si-
militudine ostenditur. 545.50. defenditur con-
tra illam oppugnantes. 546.50
Triuitatis mysterium. 3.442.30
Trinitatem recta ratio credere compellit. 2.546.
50
Tritemes hostium quinque capta. 1.791.60
Tristanus, Cugna in Indiam cum classe nauigat. 1.
736.10. undecim nauibus præficitur. 780.10
eius cum Rege Melindenfi colloquium. 783.10.
& eius ex India discessus. 789.30. legatus ad
Leonem Decimum ab Emmanuele mittitur.
964.20
Tristanus Menesius, Arziliæ primus in terram
egressus. 1.809.60
Tristanus Siluius. 1.724.10. eius cum duabus trire-
mibus ex India in Guardafienfem Promontorium
nauigatio. 779.10
Tristanus Vascius Ourega. 1.1111.60. eiusdem faci-
nus audacissimum. 1.112.12. & 20. & 40
Tristitia, quid sit. 3.288.20
Trium personarum Diuinarum opera esse eadem
probantur. 2.559.40
Tuamus Mahumetes. 1.937.50
Tuamus Maxilizius, uir ad concinnandas fraudes
apertissimus. 1.938.50
Tul, opidum, a Xerfio euerfum. 1.1036.30
Tumultus Olisippone in Hebræos ad Christi fi-
dem conuersos excitatus. 1.736.10
Tumultus inter quosdam Mauros ortus, & sedat-
us. 1.963.30
Tumultus Lusitanorum, & calamitas ex eo grauis-
sima. 1.1015.10
Tumultus Malacæ ex ducum dissensione. 1.1037.
60
Tumultus Pacemenfis. 1.1077.60
Tumultus Zeiladenfis. 1.1094.10
Turbulenti hominis scelus. 3.136.60
Turcæ in templis suis quid Deum orent. 1.1134.40
Turcæ quare sunt aucti, & a Deo tolerantur. 4.06.
30

I N D E X.

Turcarum captiuorum facinus incredibile. 1. 1105. 60
Turoquum, opidum opulentum. 1. 1066. 60. ca
pitur a Francisco Castrensi. 1077. 10
Turpitudinis consuetudo, efficit mentis stuporem,
& immanitatem. 2. 647. 40
Turres ueteres, opidum in Lusitania. 1. 580. 40
Turres Goenses duæ expugnantur, atque incen
duntur. 1. 855. 20
Tutamus, Caramensis urbis moderator. 1. 1039.
20
Tydæus pusillus. 1. 369. 40
Tyrannus, a Rege quo differat. 1. 332. 30. 340. 60.
& 344. 50
Tyrannus, quo modo a Deo regnare permittitur.
3. 104. 60. & 206. 60. & illius ad mores expli
catio. 1. 257. 20
Tyranni, & Regis differentia. 1. 257. 20
Tyranni uita, quot malis sit circumuenta. 1. 543. 10
& 408. 40
Tyranni condicio misera describitur. 3. 54.
60
Tyranni, qua ratione populum ad se alliciunt. 1.
187. 30
Tyranni, quare in Euangelij perniciem irruerant
3. 138. 40. quod illis sit impositum supplicium.
ibidem. 1. 39. 10
Tyranni, a Deo quare permittuntur. 4. 237. 50
Tyrannorum ad principatum uia. 1. 349. 60
Tyrannorum superbia, quando Christi gloriæ fer
uiebat. 3. 330. 60
Tyrannorum opera quo modo Deus utitur. 4. 47.
30
Tyrannos, quid effecit. 3. 741. 30
Tyrannis Armuziensium minime ferenda. 1. 1002.
50
Tyrannidis causa. 2. 141. 20
Tyrannidis importunitate nulla poena grauior. 3.
159. 20. quare a Deo permittitur. ibidem.
Tyrus labefacta a Chaldeis post septuagesimum
annum edificatur. 4. 89. 30
Tyrus, duplici fuit calamitate afflicta. 4. 454. 50.
fuit in insula a Sidone angusto freto disuncta,
clarissimum orbis terrarum emporium. 4. 87. 10.
& sequen.
Tyrii, quare dammati. 2. 415. 50

V

Valetudo bona, & corporis robur, plerumque
in manu nostra. 1. 469. 50
Vascus Caruallius. 1. 723. 30
Vascus Coelius. 1. 873. 10
Vascus Coutignus, Dynasta Borbensis, Arzillie Præ
fectus. 1. 576. 40. in Fessenses imparatos inuadit,
& multos occidit. 867. 40. de eodem. 950.
20
Vascus Fernandus Caesar. 1. 1048. 10. eiusdem in
Mauros eruptiones 1059. 40. de eodem. 1061. 50
eius cum duabus Mauros nauibus pugna
prospera. 1086. 60. eiusdem cum sex triremibus
prelium. 1087. 30. eius prosperum cum Britannica
naui prelium. 1116. 40
Vascus Fonseca. 1. 873. 10. eiusdem mors. 874. 50
Vascus Gama, Indiae Classis pfectus. 1. 589. 30. eius
dem uirtus. 598. 30. prudentia. 606. 20. ad Melin
densem Regem nuntius. 608. 10. ad Calecutij
Regem legatio. 610. 30. ad eundem Regem ora
tio. 614. 10. cum eodem Rege Calecutiensis collo
quium. 618. 60. consilium de fuga. 621. 40. Ca
lecutio discessus, & uictoria naualis. 624. 30. in

Æthiopia reditus. 625. 30. Portugalam uersus
nauigatio. 626. 20. ei insidia parantur. 599. 10.
nuntium Calecutiū mittit. 609. 50. eius in Lusita
niam reditus. 626. 30. ornamentis titulis, & mu
neribus, ab Emmanuele illustratur. 626. 50. iterū
in Indiam mittitur. 654. 30. ex India discedit.
666. 20. in Lusitaniam redit. 40
Vascus Gomesius Abræus. 1. 743. 50
Vascus Joannes Corteregalis, Regis Præfectus. 1.
659. 60. eius, & Correæ de discessu ex India
contentio. 1. 671. 30. eius quinque Arabum na
uium expugnatio, & incensio. 1. 677. 50. eius per
tinacia grauitur punita. 678. 10. eiusq. mors. ibi
dem. 30
Vascus Silueira. 1. 647. 30. ei nauis concessa. 779. 30
eius laudes. 1. 837. 40. eius occisio. 841. 20
Vascus Vieira, uir egregie fortis, occiditur. 1. 111.
60
Vberum nomine, amor designatur. 4. 301. 60
Veal, quid significet. 3. 966. 30
Vectigalia Regi curæ sint. 1. 393. 40
Vectigalia Goensis portus quo modo aucta. 917.
50
Vectigalium sacrorum abusus. 1. 967. 60. & 968. 20
Velleris aurei ordo. 1. 1051. 50
Venatio assidua, perniciofa. 1. 280. 10
Venditio, apud Brasilienses est pro rebus alijs per
mutatio. 1. 640. 60
Venetorum legatio, ad Emmanuelem. 1. 1117. 60
Veneta Respub. sumopere est laudanda. 1. 340. 40
Veneti ad Emmanuelem legationem mittunt. 1.
580. 40
Veneti subsidium ab Emmanuele contra Turcas
petunt. 1. 629. 50
Vengapor Regio Mediterranea, & Vengaporensis
Regis ad Albuquerque legatio. 1. 917. 50
Venia, quibus a Deo promittitur. 4. 325. 50
Veniam peccatorum a Deo non obtinuisse, signum
est simulate ad eum accessisse. 4. 326. 10
Venti. 3. 407. 40
Ventris nomine, quid in sacris litteris signifi
cet. 3. 846. 20
Ventre intumescens, sensus animi in sacris litteris signi
ficatur. 4. 805. 20
Vere uirtutis decus explicatur. 3. 353. 30
Verbum Dei, hoc est Euangelium, quibus in rebus
existat. 2. 147. 30
Verbum Dei, quid sit. 2. 241. 20
Verbum Dei, quo modo rectum. 3. 217. 60
Verbum Dei est gladius. 3. 253. 60
Verbum Diuinum, quæ in homine operetur. 3. 356.
40. semper est consulendum ibidem.
Verbum Dei, beatam uitam efficit. 3. 457. 30. quare
dicitur uia, testimonium, præceptum, fœdus,
lex. ibidem. 40.
Verbum opportune prolatur, est sapientiæ lumen
3. 872. 30
Verbi Diuini munus. 2. 18. 40
Verbi Dei opera. 2. 29. 50
Verbi Diuini effectus mirabiles. 3. 522. 40. quis eos
agnoscit ibidem.
Verbi Dei disciplina omnia bona continentur. 3.
800. 40
Vercundia ingenta nihil utilius. 1. 199. 30. eius
dem definitio. ibidem.
Vercundia, quid. 1. 493. 50
Veritas Poetæ, & Historici. 1. 11. 60
Veritas, est ad gloriam uia. 1. 192. 20
Veritas, quid. 2. 567. 30
Veritas, non est in iis rebus, quas uulgus appetit. 3.
961. 20

Veritas,

I N D E X.

Veritas, est iustitiæ fundamentum. 4. 450. 20
Veritas, bonum stabile. 1. 376. 30
Veritas Dei, quare in meo mendacio abundet. 2.
666. 10
Veritas, apud homines raro inuenitur. 3. 200. 10
Veritas, duplex. 3. 562. 60
Veritas, quo pretio emitur. 3. 860. 30
Veritatis Diuinæ constantia, quando fuit mirabi
lius declarata. 3. 500. 10
Veritatis auctor, solus Dei filius. 574. 60. & 579. 60
Veritate, beatæ uitæ ratio continetur. 2. 5. 60
Verum, quid sit. 2. 557. 50
Veri cognitio, aut nulla, aut parua, humano sensu
percepta. 2. 90. 30
Vestigium Adami, ut Indi referunt. 1. 748. 30
Vexatio, dat intellectum. 4. 351. 40
Vexillum Emmanuelis, summa cum letitia ab Ar
muziensibus exceptum. 1. 814. 20
Vexilla Sultani tria, a Lusitanis nauali proelio ca
pta. 1. 834. 10
Via nostra, & uia Dei quæ sit. 4. 416. 10
Via multiplex significatio. 3. 500. 10. & 643. 20
Vicissitudo rerum, a Dei prouidentia emanat. 3.
424. 60
Via Dei, quales sint. 3. 197. 60
Via, quibus ingredimur, duæ. 4. 724. 20
Victimæ, in lege ueteri Christum enuntiabant. 3.
565. 60
Victimæ, ante conuiuium iugulabantur. 3. 804.
50
Victoria de Mauris relata. 1. 630. 60
Victoria naualis, a Lusitanis parata de Arabum na
uib. 1. 651. 10
Victoria a Congensi Rege de hostibus parata. 1.
682. 40
Victoria diuinitus concessa Alfonso Congensi Re
gi. 1. 684. 20
Victoria Lusitanorum. 1. 703. 20. alia, admirabilis.
705. 10. alia insignis, & plane Diuina. 1. 706. 30.
alia. 707. 40. alia. 711. 60. alia. 715. 10. alia. 720.
10
Victoria, a Lusitanis de Calecutiensis Classe repor
tata. 1. 761. 20. alia Diuinis potius, quæ humanis
uiribus de Cananoribus parata. 770. 10. alia, in
cructa de Saffinesibus parata. 778. 10. alia, 787. 30.
alia, de Curatibus. 808. 20. alia, de duobus Per
sarum Ducibus alia de Mirocemo, & Melichiasio.
833. 10. alia, de Goensibus, eximia. 874. 30. alia,
de Mauris Duce Attaidio. 880. 50. & 881. 10. &
50. alia, de Rozalcamo. 905. 30. alia, de
Saracenis. 913. 20. alia, de Almedinensibus.
924. 40. & de alijs Arabibus. 50. alia de Xiati
mensibus. 929. 40. alia, de Pateonutij classe. 938.
40. alia de Xerifio. 956. 10. & 990. 50. alia de Fes
sensibus, & Mequinesijs. 959. 40. alia, de Mauris
989. 30. alia, de Xerifio. 991. 50. alia, naualis in
signis, sed non cruenta. 1002. 10. alia de Mauris
1015. 20. alia de Dadidensibus rebellibus. 1037.
30. alia, insignis. 1062. 10. alia. 1063. 60. & 1064.
60. alia, plane Diuina. 1079. 10. alia, de Idalcami
Ducibus. 1094. 30. alia, illustris, de Gueinali ty
rano. 1103. 20. alia, incruenta. 746. 60. alia. 866. 60
Victoria insignis, a lehabentafu de Marochien
sibus parata. 1. 927. 20. alia, de rebellibus. 1086.
60
Victoria, a Congensi Rege Diuinitus parata. 1. 930.
20
Victoria Ancoftami. 1. 1024. 30
Victoria Antonij Correæ. 1. 1080. 50. & 1099. 20
Victoria Henrici Menesij insignis. 1. 1114. 10

Victoria Narfinguenfis Regis de Zabaimo Idalca
mo. 1. 1093. 50
Victoria Nonij Mascaregnæ. 1. 1101. 30
Victoria Principum optimorum, ipsis quoque ui
ctis salutem afferunt. 1. 382. 20
Victoria, non humana uirtute, sed Dei beneficio
comparatur. 4. 296. 50
Victus moderatio, ad corporis sanitatem, & pul
chritudinem confert. 1. 296. 40
Viduae orbitas. 3. 790. 60
Viduae ante annum nubentes, apud Indos dotem
amittant. 1. 723. 30
Viginti, quid significant. 2. 524. 30
Villa noua Portumanensis. 1. 1050. 50
Villam antequam aliquis ædificet, quid prius face
re debeat. 1. 760. 40
Vincentius Pereira. 1. 760. 40
Vincius Soderius cum classe in Indiam missus. 1.
654. 30
Vindicta scelerum, quam sit necessaria. 1. 501. 60
Vindicta, est Dei iudicio reservanda. 3. 865. 50. eam
qui sumere suis uiribus nititur, duo sibi mala
comparat. 3. 868. 50
Vindicta Christianæ ratio. 2. 829. 60. & 830. 30
Vinum in sanctis litteris, quid significet. 2. 482.
10
Vinum cōpunctionis, quid sit. 3. 292. 50. & 480. 20
Vinum ut largius bibant merentibus licet. 3. 928.
20
Vini potus quæ solet efficere, ut damnari, aut pro
bari possit. 3. 831. 10
Vini nimis potus, quantum sit perniciosus. 3. 861.
040
Violentia, quam perniciofa res sit. 3. 776. 66
Vir bonus, quis. 1. 25. 50. & 122. 40
Vir magnus, quibus uirtutibus in primis ornari
debeat. 1. 373. 20
Vir magnus, quis dici non possit, & si opibus abun
det. 3. 85. 20
Viri, & uxor in re priuata munus distinctum. 3.
757. 20. & 930. 60. & 931. 50
Viri, & uxor inuicem debet esse amor ardentior.
3. 826. 60
Viri nomine quæ significantur. 3. 928. 20
Viri illi præci sanctitate florentes, qua ratione
Christiani sint dicendi. 1. 81. 40
Viri præstantes, quare post mortem in maiori sint
laude. 1. 189. 50
Viri magni, qui sunt futuri magnitudinē animi, &
moderationem addiscant. 1. 296. 50
Viri pij, ad oblatum Diuine lucis splendorem quo
modo afficiantur. 3. 92. 10
Viri sanguinum, qui dicantur. 3. 548. 10
Virga Moysi, quid significet. 1. 30. 40
Virga, quare insigne Regium. 2. 249. 60
Virga Moysi in colubrum uersa, quid significet. 2.
249. 60. eadem uirga in Pharaonis conspectu in
serpentem uersa Magorum serpentes conficiens
quid significet. 2. 251. 20
Virginitas Matrimonio præstat. 2. 69. 60
Virginitas perpetua, seruari potest. 2. 77. 10
Virginitas, a Deo approbatur. 2. 242. 40
Virgo Deipara, fuit aurora. 3. 435. 30
Virgo sanctissima uerissime Dei mater nominatur.
4. 639. 60
Virginis partus, fecunditatem hominibus attulit.
3. 557. 30
Virginis Sanctissimæ conceptus, quare fuit opus
omnibus Diuinis operibus mirabilius. 3. 917. 30
Virginis sanctissimæ eulogium. 3. 938. 50. cum se
quentibus.

I N D E X.

Virginis sanctissima secunditas. 435.40
Virgines, uitae caelestis rationem imitantur. 2. 19.
40
Virgines sacrae, quare nubere non possint. 2. 75.
60
Virgines quoque dicuntur mentes a scelere in Deum
conuerse. 3. 256.20
Virgines, quare laudandae. 3. 261. & 962.10
Vigilum collegia. 2. 68.40
Virginum claustra, quare in Anglia euerfa. 2. 74.
10
Virtus, natura etiam continetur. 1. 7.20
Virtus, quae nobilitatem pariat. 1. 7.50
Virtus, a nobilitate differt. 1. 25.10
Virtus, quid. 1. 21.30. & 44.30. & 60
Virtus Christiana, Graecorum, & Romanorum uir-
tut praestat. 1. 50.30
Virtus, quae sit uera. 1. 58.10
Virtus numquam ulla existit, quae a Christo non
fluxit. 1. 80.30
Virtus, quibus rebus excitatur. 2. 97.60
Virtus, est libera. 1. 126.20. & 143.60
Virtus, ab audacia quibus differat. 1. 155.30
Virtus uera, non in uno gradu consistit. 3. 167.20
Virtus eorum, qui caelorum tabernacula sunt in-
gressuri. 3. 170.30
Virtus, quae homini politico imitanda. 1. 171.50
Virtus naturae amorem conciliat. 1. 175.30. in hoste
etiam laudatur. 1. 77.20. & ab impurissimis. 1. 78.
infito naturae iudicio laudatur. 1. 190.30
Virtus, in uniuersum, quid. 1. 207.30
Virtus, qualis in Philosophis existit. 1. 240.10
Virtus summa, raro felici successe caret. 1. 308.20
Virtus primum excitatur premio; cum uero progrē-
ditur, suis illecebris mouetur. 1. 350.60
Virtus, se ipsa contenta. 1. 351.20
Virtus in quocumque enituerit, premio afficienda
1. 351.40
Virtus est Diuinum munus. 2. 508.20. Virtus Diui-
na Christi in tormentis diuinitatis fuit argumē-
tum. 2. 508.30
Virtus illustris, quae. 1. 523.30
Virtus rara duorum Menesij familiarium. 1. 799.20
Virtus praeclariorum philosophorum fuerit ne uera
uirtus. 1. 269.10. & 287.20
Virtus, quare amplectenda. 1. 261.50
Virtus institutio, quae animo conferat. 1. 296.30
Virtutis uerae studium, in quo consistat. 3. 551.20
Virtu, si iustitiae nomine designatur. 2. 627.60
Virtus humana, qualis sit. 2. 782.10
Virtus humana, est imbecilla, si in Diuinam uirtu-
tem incurrat. 3. 92.30
Virtus laboribus excitatur. 3. 552.20
Virtus, non est hominis inuentum, sed Dei munus
3. 667.40. & 2. 741.50. illius dignitas ibidem. 60.
quare facile obtineri possit. 668.10
Virtus uera, quare inter legis opera non numere-
tur. 2. 671.30
Virtus, quare laudibus ut igne examinatur. 3. 889.
60. facilius in rebus aduersis, quam in prosperis,
retinetur. 890.10
Virtus praeclearissima, quae. 4. 606.50
Virtus parati facili eis, qui in caelum suspexerint
4. 669.60
Virtus uera, ea tantum est, quae Diuino beneficio
continetur. 4. 739.10
Virtus Diuina tunc se maxime ostendit, cum gra-
uius oppugnetur. 4. 799.10
Virtutis femina in animis ingata. 1. 65.10
Virtutis simulatio in omni uitio tetrius. 1. 135.10
Virtutis officium. 1. 171.40

Vita

I N D E X.

Vita, quis fuitur. 3. 696.60
Vita omnis, expectatione pendet. 3. 770.20
Vita humana, quantis sit periculis obnoxia. 3. 781.
60
Vita, non hominis consilio, sed Dei prouidentia gu-
bernatur. 3. 799.30
Vita hominis, quo sit praesidio sapienda. 3. 839.50.
& 840.40
Vita, e mortuis excitati, quomodo in tellure frui
poterimus. 4. 330.60
Vita, quare non sit ad proprium consilium, sed ad
Dei normam dirigenda. 4. 381.10
Vita uera, in quo consistat. 4. 554.60. & 555.30
Vita humanae condicio. 2. 15.20. & 3. 410.20
ad Vitae beatam statum, bona huius uitae requiri,
quomodo sit intelligendum. 2. 467.60
Vita non efficitur participes, si mortis uelimus ef-
se expertes. 2. 707.30
Vita male acta conuersio, Dei benignitatem con-
ciliat. 3. 100.20
Vita, estimale acta, recordatio est necessaria. 3. 141.
50. & 144.50
de Vita breuitate, nemo potest iure queri. 3. 447.
60
Vita turbationes, sunt hominum temeritati non
Dei obliuioni, adscribenda. 3. 502.40
Vita humanae miseriae. 3. 697.30
Vita communis, quod duplex hominum genus sit mo-
lestissimum. 3. 748.10
Vita cursus, quibus artibus sine prolapsione confi-
citur. 3. 754.30
Vita sanctissime agenda praecceptum. 3. 766.60
Vita nomine, in sacris litteris, quid significetur. 3.
767.30
Vita communis ignoratio, quanta sit. 3. 802.40
Vita, quae sit recta uia. 3. 843.10
Vita huius solatium. 3. 878.40
Vita humanae condicio, inconstans. 3. 884. illius
praemeditatio, duplicem fructum fert. ibidem.
60
Vita remedium, in quo consistat. 3. 897.30
Vita status, non uiribus, sed prudentia, est confer-
uandus. 3. 922.30. & 923.10
Vita hominum condicio, qualis sit, ex impiorum
hominum opinione. 3. 957.30. quo modo sit ip-
sorum opinione agenda. 958.10
Vita improborum cursus, qualis sit. 3. 966.60
Vita breuitas, unde nata sit. 3. 990.10
Vita pro Republica spernere, quanta sit uirtus,
& quantopere sit Deo grata. 2. 582.30
Vitam hominis Christiani spes, & metus moderan-
tur. 3. 383.20
Vitiatio periculi, si dem in Deo locatam non uiolat
3. 163.60
Vitia aliorum curiose notare, quam superuicium
2. 846.60. & 848.30
Vitis. 4. 73.60
Vitis nomine, quid significetur. 4. 357.40
Vitulorum hostiae Deo gratissimae, sunt orationes
bonorum. 4. 676.10
Viuentes, in hac uita, qui dici possunt. 3. 450.10
Viuentium terra, quae sit. 3. 449.50
Viueri, qui dicantur. 2. 819.50
Viueri, qui uere dicantur. 3. 203.50
Vlysses inuictae uirtutis species. 1. 13.40
Vlysses, quare laudatur. 1. 180.50. quare Mineruae
familiaris a Poetis dicatur. 182.50
Vmbilicus, est principium alendi uitae. 3. 693.
20
Vmbre opidum Enxouienfe expugnatur. 1. 1060.
20

Vingentum legis antiquae, quid significet. 2. 632.
50
Vingenti sacri usus, in lege ueteri. 1. 77.30. sacer-
dotes ungebantur. ibidem. unguenti sacri uirtus
unde, & quae significatio. ibidem. 50
Vnigeniti nomen, indicat filium esse eiusdem na-
turae, cum patre. 2. 554.20
Vniuersitas gentium, quae. 2. 485.30
Vnus homo, non potest pluribus officiis fungi. 1.
283.30
Vnum sunt omnia, qua ratione ab antiquis sit di-
ctum. 2. 304.60
Vocari a Deo ea, quae non sunt, quid sit. 2. 692.60
Volosi, crudele dictum. 2. 392.20
Voluntati, propriae obediens, licet sit Rex, est in-
ops, & imbecillus. 1. 347.10
Voluntatis libertas. 2. 380. & deinceps.
Voluntatem propriam qui sequitur, iniustus est. 2.
445.60
Voluntarium, non potest esse sine lege. 2. 671.40
Voluntas Dei, quid dicatur. 2. 820.50
Voluntates alienatae, quo modo sunt colligendae.
3. 883.30
Voluntas nostra, est omnium malorum seminarium
4. 240.30. & 255.10
Voluntatis nostrae nomine, quid designatur. 4.
724.50
Voluntatem Dei qui suae praeponit, uerus est. 4.
724.20
Voluptas, quae a litteris percipitur, qualis. 1. 267.
40
Voluptas exstare nulla potest, nisi labor antecedit
1. 371.10
Voluptas nulla purior, & constantior, quam quae ex
honestate percipitur. 1. 392.20
Voluptas, quid. 1. 539.10
Voluptas, quae magis expetenda. 1. 539.10
Voluptas uirtutis, quo pacto differat a corporis uo-
luptate. 2. 920
Voluptas uera ab inani quantum differat. 2. 346.
20
Voluptas, quae sit homini propria. 3. 437.30. in iu-
dicando, quae sit uoluptas conueniens, est error
perniciosa. ibidem.
Voluptatis uerget in hac uita causa. 3. 553.30
Voluptas est, in naturae perfectione. 3. 845.40
Voluptas improborum a uoluptate proborum dif-
fert. 3. 845.50
Voluptas, quae secum mala afferat. 3. 873.50
Voluptates flagitiosae, quare fugiendae. 1. 212.60
Voluptates flagitiosas qui consecretantur, quare cum
um ebriis conferuntur. 4. 311.60
Voluptatibus exquirendis est modus adhibendus
3. 873.40
Vrbs sancti Georgij. 1. 744.10
Vsur, apud Romanos, & Graecos. 4. 326.30. apud
Iudaeos ibidem. 40
Vetimur aia laouensis mercatori. 1. 867.60. ipse
cum muneribus ad Albuquerque adijt. 1. 892.
50. ibidem Malacensi Republica ab Albuquerque
constituta, Saracenis preponitur. 895.40. eius am-
bitio. 907.30. eiusdem scelus in Lusitanos. ibi-
dem. 50. ibidem, cum filio, & genere, ab Albu-
querque capite damnatur. 908.50. de eodem
ge. 934.10. & 20
Vxor legitima, est uiri diligenti cura custodien-
da. 3. 209.50. est amanda. 710.20. & 30. illius li-
bido, quantum uiro dolorem afferat. ibidem.
720.20
Vulnatis ratio, in quo sit collocanda. 1. 392.30
Vxor, qualis esse debeat. 3. 762.10
Vxor

INDEX.

Vxor, quare sapiens sit, quarenda, & non bene do-
rata. 3.774.30
Vxor sapiens, est donum Dei in uirum collocatum
3.822.40
Vxor prudens est beneficium Dei in uirum colla-
tum. 3.827.10
Vxorem iracundam habere est, admodum graue
supplicium. 3.844.60. & 848.60
Vxorem imprudentem habere, quam graue sit. 3.
930.60

X

X Abandares, magistratus Malacensis. 1.909.50
Xamirus, Armuziensem Regem strangulat. 1.
1114.40
Xequius Melichius. 1.1076.60
Xenophon. 1.297.50
Xerifus a Iehabentafuso bello uictus, & fugatus. 1.
956.10
Xerifus a Lupo Barriga uictus, & fugatus. 1.990.
50
Xerifus pro fugit. 1.991.30
Xerifus, in Mauros, qui tributum Emmanueli pen-
debant, inuadit. 1.1036.20
Xerifus Boagazium Ducem proelio uicit, & Tuf-
opidum. 1.1036.30
Xerifus patris bello captus. 1.991.40
Xerifensis Pretor, multis ab Emmanuele beneficij
affectus. 1.805.30
Xerquia Regio. 1.925.30. & 948.20. & 993.10
Xequius Bentagominus, & eius filius, a Lupo Bar-
riga occisi. 2.990.50
Xerquenses, contra fidem Mequinesium Regem
castris exsunt. 1.960.60. & ad Emmanuelem le-
gatos mittunt. 962.40
Xiatima, opidum. 1.921.10
Xiatimenses, a Nonio Fernadio Ataidio exsilium
postulant. 1.989.60
Xuranda Armuzij Rex. 1.1005.40

Z

Z Abaij Goz Dynastæ, ad Gamam fraudulenta
legatio. 1.624.50
Zabaij, in Anchidiuam expeditio. 1.761.30
Zabaimdalcamus, Goz Princeps. 1.853.20
Zabaimus exercitum comparat contra Albuquer-
cium. 1.857.60. eius Goam ingressus. 861.40.
eiusdem in Lusitanos machinationes. 863.30.
ab Albuquerque pacem petit. 864.50. classem pa-
rat. 865.80
Zabaimus Idalcamus, ab Albuquerque per legatos
pacem postulat. 1.918.20
Zabaimus Idalcamus, Ducem cum exercitu Goam
mittit. 1.934.40. pacem a Goterrio Monroio pe-
tit. 60
Zacoeia insidias Christianis parat. 1.604.60
Zacoeij Mozambiquensis Rectoris humanitas. 1.
604.30
Zacotora Insula. 1.693.10. & 785.10

Zacotorenses Christiani, eorumque mores. 1.785.
10. eorum secutus. ibidem. 20. & eorumdem de
libertate gaudium. 787.10
Zacotora, Albuquerque aduentu, bello liberata. 1.
823.10
Zacotorensis arx, iussu Albuquerque euerfa. 1.885.
30. eius a Begienfi disturbatio. 905.10
Zacutes, Congensis Regis legatus. 1.680.40
Zafaradini in Lusitanos impetus. 1.824.40
Zaide Boagazius, a Zerifio uictus. 1.1036.30
Zaisadinus, hoc nomine secundus Armuzij Rex. 1.
813.50. & 978.30. & 986.20
Zainali, Pacemensis Regis, ad Albuquerque legat-
tio. 1.888.20. eius ab eodem uenit petuit. 909.
50
Zala Bembarqua, Maurus, uir fortis. 1.1058.50
Zamatra insula, quæ olim Taprobana dicebatur. 1.
845.40. & 933.10
Zamzibaris insule descriptio. 1.666.10
Zamzibaris Rex. 1.1052.20
Zamzibarentes naues, captæ a Rauasco contra sce-
dus. 1.693.30. eorum pax cum Lusitanis. 694.10
Zancalinus aditus. 1.859.50
Zeamus, Azamoresis Rex, Emmanuelis opem im-
plorat. 1.755.20. eius perfidia. ibidem. 50. & 947.
50
Zeilant insula. 1.758.60
Zeila Ciuitas, non procul ab ore Sinus Arabici. 1.
1779.10
Zeila, a Lusitanis oppugnatur. 1.1028.60. capitur-
us. & spoliatur ab eisdem. 1029.20
Zeilandenſis arx ædificatur. 1.1046.10. Rex eius
bellum molitur contra Lusitanos. 20. & tandem
pacem postulat. 30
Zeilandenſis tumultus. 1.1094.40. ex eo bellum.
1.1095.50. arcis obsidio, & oppugnatio. 50
Zenonis de beatitudine opinio. 1.47.40. improba-
tur. ibidem. 60
Zilia, fluuius. 1.695.20
Zincatora arx, ad Dacami Regnum pertinens. 1.
745.40. eiusdem Præfecti fœdus cum Lusitanis.
ibidem. 50
Zincatora, opidum. 1.784.10
Zirazium, Ciuitas. 1.1022.60
Zosala, aurifera regio. 1.601.60
Zosala principis fœdus cum Lusitanis. 4.660.10
Zosalenſis Regni descriptio. 1.755.50
Zorobabel, Christi Domini imaginem gessit. 4.
421.60. & folijs sequentibus.
Zorobabelis opera, constituta Hebræorum liber-
tas, qualis fuerit. 4.299.50
Zudamecius Laoensis, uir fortis. 1.1078.40
Zufalarimus, uir impiger, & intrepidus. 1.859.40
Zufalarimus, in fugam conuersus. 1.866.20. de eo
dem. 1034.20
Zuse, Zosale Rex, cæcus, & illius cum Guaiæ fœdus
1.754.10. eiusdem Regis perfidia. ibidem. 50. &
fortitudo. 755.10. & mors. ibidem. 20
Zunda, insula. 1.933.10

FINIS.

ERRATA SIC SVNT CORRIGENDA, ILLVD TAMEN ADVERTE.

Quod numerus {Primus Folium.} significat.
Secundus Lineam.

Tomus. I.

3. 46. ex inuidia. 7. 14. qui alia. 9. 1. quisquam pu-
ter uilem. 45. 35. Solon ille. 45. 31. in qua una.
52. 9. nam dum uidet. 75. 31. & titubanter. 76. 31.
ille ille imquam. 81. 18. latentem adspexerunt.
171. 58. ad nostrum dedecus. 201. 15. quos labores
non perferunt. 207. 25. in principe fingendo. 274. 9.
in improbitate pestifera. 291. 46. in extremum di-
scrimen. 306. 5. sed etiam Deos effecerunt. 1026.
46. periculum non omni contentione.

Tomus. I I.

6. 59. hominum familiaritibus. 9. 46. & omnium
uoluntates. 39. 43. quasi in eo maximum. 12. 37.
qualis sit in me. 21. 1. ut nos idoneos redderet.
24. 14. quia libuit. 52. 10. opinionum uarietatem.
68. 40. uerbis explanes. 72. 29. a maiorum pietate.
77. 48. nomine condemnas. 96. 56. tum adiungis.
112. 30. qui in Christo insiti. 167. 46. ne aliquis
suspicaretur. 201. 36. notitiæ uis. 211. 12. agendi
studium. 252. 32. ne umquam. 259. 23. flammis
exurebantur. 266. 54. oratione persequimur. 273.
43. innanisimam illius. 275. 50. inexplabili cu-
piditate. 291. 49. ad beatam uitam. 293. 50. nec
ullum reperit. 299. 21. ut facile adspicias. 340. 44.
quid enim. 341. 37. inciderint. 354. 32. finem in-
terimendi. 381. 6. num a sempiterna. 387. 14. in eli-
gendi libertate. 448. 55. erat morte afficiendus.
496. 15. dirum scelus. 632. 60. Dauid autem. 652.
48. longus iris. 668. 34. cum metus numinis abest.
672. 5. atque uigentis. 672. 8. expiandi peccati.
719. 62. mors igitur illa. 720. 61. quid igitur. 795.
14. secunda defensionis pars. 811. 21. isti non cre-
diderunt. 829. 6. iniustitia diuini. 848. 2. dele ne-
que. 863. 1. fuerit in Euangelij. 875. 3. nomen
meum Adonai.

Tomus. I I I.

23. 62. capiebat. 27. 13. illius non agnoscebam.
27. 58. inuadent. 30. 60. cum me uiderent. 27. 63.

ut id præstarent. 35. 39. in solo sterili. 41. 2. per
omnia. 41. 48. uestra immanitas. 62. 38. extime-
scite. 64. 30. inopia & indigentia. 65. 54. mator
meus. 65. 58. me perculerunt. 66. 40. maledicit.
69. 1. peruulgata. 71. 43. iustitiæ studio nitimur.
87. 60. cum Deus se excitauerit. 97. 69. distringit
animum. 108. 48. laudem ueniantur. 110. 15. con-
templari coguntur, multa enim sunt. 115. 29. calo-
re illo. 127. 23. nunc uideo. 128. 12. in uitum
sanctum. 158. 14. alicuius labis. 161. 27. fraudu-
lenter se abiicit. 162. 35. quemadmodum inna-
tatem. 183. 20. nec in fiderum. 185. 16. excita-
tur. 208. 59. non minori robore. 212. 2. mihi in-
ustam. 121. 15. nullum dedecus. 221. 61. obu-
santur. 223. 40. illius memoriæ. 232. 46. illum
exitum. 286. 49. fundatum. 298. 2. eorum minas.
317. 19. maneo. 327. 37. fumus immerfi. 330. 37.
perpetui decoris. 348. 6. iustitia caritati. 350. 56.
utroque exemplo. 354. 21. mente in Sione. 360.
41. per occasionem afferebat. 381. 60. obruuntur.
389. 55. o, miram. 396. 18. ut mecum uiuat, is.
400. 4. huius criminis. 403. 8. esse uim Diuinam.
112. 62. immutabili decreto. 414. 8. Diuina præ-
dictionis. 430. 13. ueniam illis petam. 455. 33. eri-
pies. 469. 53. sapientia superauit. 479. 28. undi-
que præmimur. 501. 35. uilitatis. 507. 32. impe-
tum reprimat. 583. 32. multi tamen. 591. 23. cum
iustitiæ dignitate. 594. 24. domum seruate nepo-
tem. 741. 1. furtiua propriis longe præponere. 741.
8. dele An. & linea. 9. lege. an parum. 761. 6. mu-
nita uia. 783. 29. nimis oppressus.

Tomus. I I I I.

7. 45. quod ad. 11. 1. tandem eritis. 306. 48. quam
deuouerat. 322. 42. ad conuiuium saginatus. 332.
56. iustum sanguine. 348. 39. frugibus referta. 352.
23. in specula locatus. 386. 45. pariendi opportu-
nitatem. 394. 49. utrum uelimus. 399. 39. oblata
uidebatur. 407. 46. Hebræorum more. 487. 43.
cum aureis. 488. 11. ut autem Propheta signifi-
cet. 489. 8. qui facit esse uolunt. 498. 35. lu-
dais quidem dehisceret. 691. 24. Si iam fa-
cta.

ERRATA SIC SVNT CORRIGENDA:
ILLVD TAMEN ADVERTIT.

11. anno P

111. Towns.

de
OP
in